

Nəkwəkwə imərhakə kape kughen: nırpe- nien vi

Southwest Tanna New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

LUK	4
LUK	45
LUK	69
ROM.....	112
ROM.....	144
ROM.....	181
2 KORIN.....	202
2 KORIN.....	220
GALESIA.....	232
EFESAS.....	240
KOLOSİ	247
KOLOSİ	252
1 TESALONAEKA.....	257
2 TESALONAEKA.....	261
2 JON.....	264
2 JON.....	270
2 JON.....	274
2 JON.....	277
2 JON.....	279
2 JON.....	295
2 JON.....	300
2 JON.....	306
2 JON.....	310
2 JON.....	315
3 JON.....	316
JUD	317
REVELESEN.....	319

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkə e Matiu

Keinein mə pa nhagin rimirai nəkwəkə e - nəmehuə kupan kape niməhuak kimnhani mhamə Aposol Matiu rimirai. In yermamə kirik ye narmamə tuelef kape Yesu. Nhagin min kirik e Livae. Matiu in yamə Isrel yame ramərer tuk mane kape takis kape gavman kape Rom. Mərig Yesu rimnokrən kin in mə in tukruə kafan kirik yermamə.

Rimirai nəkwəkə e ramvən kimi nəmə Isrel, mərig rimirai ye nəgkiarien kape nəmə Gris, meinai narmamə m-fam aikin a kharkun.

Nəkwəkə e ramripin Oltestamen mine Niutesteman, meinai in raməgkiar pik ye nəgkiarien kape profet minə kupan kape Kughen yamə mine kimnəvsao kin ye Oltestamen. Ye nipig kape Yesu, gavman kape Rom rimnamarmaru ye nəmə Isrel. Kimnamhawhin yermamə kirik mə tukruə mivəhsi-ta əriə ye kwermi Rom. Tukmə kwən a ritərhav-pə, tukamokrən kin in kimə Kristo, uə Mesaea. Nipran ramni yermamə yame Kughen rimini ta mə tukrher-pə kin mə tukruə mivəh miragh narmamə.

Rimirai nəkwəkə e mə tukrini-ərhav huvə mə Yesu in Kristo (uə Mesaea). Matiu rimini nəgkiarien ripsaah ye Oltestamen yame profet minə kimnhani ye Yesu, kini mhajoun mə nəgkiarien minə a kimisor nəfrakisien kin ye nimraghien kape Yesu. Kini Matiu rorkeikei mə narmamə tukharkun mə Yesu in King yame In yerpig rapita king minə fam.

Rip Yesu Kristo minə

(Luk 3:23-38)

- 1 In e nhag rip Yesu Kristo [†] minə, kirik e King Deved, kini kirik min e Ebrahim. ^{††}
- 2 Mərig rip Yesu yame rəkupən, Ebrahim. Kini Ebrahim in rim Aesak, kini Aesak in rim Jakob, kini Jakob in rim Juda mine naorahini minə, [‡]
- 3 kini Juda in rim Peres mine Zera, nisinriu e Tamara, kini Peres in rim Hesron, kini Hesron in rim Ram, ^{††}
- 4 kini Ram in rim Aminadab, kini Aminadab in rim Nason, kini Nason in rim Salmon,
- 5 kini Salmon in rim Boas, e nisini e Rehab, kini Boas in rim Obed e, nisini e Rut, kini Obed in rim Jese, ^{††}
- 6 kini Jese in rim King Deved. ^{†††} Kini King Deved in rim Solomon e nisini e piraovin kape Uria kupan, ^{†††}
- 7 kini Solomon in rim Rehoboam, kini Rehoboam in rim Abia, kini Abia in rim Asa,
- 8 kini Asa in rim Jehosafat, kini Jehosafat in rim Jehoram, kini Jehoram in rim Usia,
- 9 kini Usia in rim Jotam, kini Jotam in rim Ahas, kini Ahas in rim Hesekia,
- 10 kini Hesekia in rim Manase, kini Manase in rim Amon, kini Amon in rim Josaea,
- 11 kini Josaea in rim Jehoeakin mine piauni minə, kini kwasig ikin, nəmə Babilonia kimnhavən apa Isrel, mhavəh-si ta nəmə Isrel tuk tanə atuatak kapəriə, mhapik əriə mhavən apa Babilonia. [§]

[†] Nægkiarien Gris ramni "Mesaea." Nipran ramni mə "Yermamə yame Kughen rimirpen mə tukrher-pə kin." ^{††} 1:1 Jen 22:18; 1 Kron 17:11 [‡] Juda mine naorahini minə iriə m-fam tuelef, kamni kimia kwənərus tuelef kape Isrel. ^{††} 1:3 Jen 38:1-30; 1 Kron 2:4, Rut 4:18-22 ^{††} 1:5 Rut 1:4-5; 4:13-17 ^{†††} 1:6 2 Saml 12:24 ^{†††} Uria rimamhə, ai, King Deved rikir. əmru stori ye 2 Saml 11. [§] 1:12 2 King 22-24; 2 Kron 36:10; Jer 27:20

¹² Kini in e nhag rip Yesu minə, ririkakun ye nipig yame kwənərus minə kape Isrel kimnisarə Babilonia. Jehoeakin in rim Sealtiel, kini Sealtiel in rim Serubabel, ^{§†}

¹³ kini Serubabel in rim Abiud, kini Abiud in rim Eliakim, kini Eliakim in rim Asor,

¹⁴ kini Asor in rim Jadok, kini Jadok in rim Aki, kini Aki in rim Eliud,

¹⁵ kini Eliud in rim Eleasara, kini Eleasara in rim Matan, kini Matan in rim Jakob,

¹⁶ kini Jakob in rim Josef e yerman kape Meri. Kini Meri in rimirəh Yesu, kini kamokrən kin in kimə Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin.

¹⁷ Ror məkneikin mə ririkakun ye Ebrahim mamuə meriaji-pə King Deved, kaha hah minə kape Yesu, kimirai nhagriə, iriə fotin. Kini ririkakun ye King Deved, muə meriaji-pə kwənərus kape Isrel kimnisarə Babilonia, nhagriə e, iriə m-fam fotin. Kini ririkakun min ye kwənərus kape Isrel kimnisarə Babilonia, meriaji-pə Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin, nhagriə e, iriə m-fam fotin.

Yesu Kristo rimnarha-pə

(Luk 2:1-7)

¹⁸ In e nəvsaoyen kin narhayen kape Yesu Kristo. Nisin Yesu, nhagin e Meri. Kimirpen-ta mə tukrəri-pən kwən kirik, nhagin e Josef. Mərig kiripəh hanə niwarəkwisien, kini Josef ripəh napir-pənien tukun, mərig Nanmin kape Kughen rimnor Meri ror tipin. Kini narmamə kwəsəm mə Meri rinor tipin. ^{§††19} Kini kafan yerman Josef rimə tukrəpəh in, mərig in yemə atuatak, [mirəh norkeikeiyen mə tukror Meri rauris ye nimri narmamə], rikin raməsik mə tukrəpəh apis-apis əmə Meri. ²⁰ Mərig nipig rikin rimoh mə tukror məknakin,

^{§†} 1:12 Esra 3:2 ^{§††} 1:18 Luk 1:27,35

kini rəmrərhav, məm agelo kirik kape Kughen Yermaru rimauə tukun mimə, "Josef, mikip Deved. Takpəh niginiən tuk nikirien Meri, meinai kwajikovə yame ramarə iran, in rimasi-pən əmə tuk Nanmin kape Kughen. ²¹ Kini Meri tukrirəh tini kirik yerman, kini takhen-pən nhagin mə Yesu [†], meinai In tukririsin kafan narmamə minə ye norien has kapəriə." ^{††}

²² Narimnar minə fam a kimnhatərhav-pə, kasor Nəgkiariən kape Kughen Yermaru ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini-ərhav tuk profet kupan kirik mimə,

²³ "Piakəskəh kirik yame yerman ripəh hanə nivəniən tukun, tukror tipin.

Kini mirəh tini kirik yerman,
Kini tukhen-pən nhagin kimə Emanuel."

(Aes 7:14)

(Nipran e ramni mimə, "Kughen ramarə kitawə min.")

²⁴ Josef rimnəm-ta nəmrərhavyen a, kini məri-pən nəgkiariən yame agelo kape Kughen Yermaru rimini, kini mivən, mikir Meri rəmhen kin kafan piraovin, miravən iman yerkwanu. ²⁵ Mərig in ripəh nivəniən tukun meriaji Meri rimneiməkin tini yerman. Kini Josef rhen-pən nhagin mimə Yesu. [‡]

Nəmasur minə kimnhasi-pən isok, masarha kin Kristo

2 Yesu rimnarha-pə apa Betlehem, ye tanə Judia. Ye nipig a, King Herod rimnamarmaru iran. Kini ai nəmehua minə tiksın khasi-fiak isok mhaue Jerusalem. Kharkun huvə nar tuk nəmien nımtətien ye kəmhau minə. Kini mhaue misaiyoh mhamə, ² "Kwajikovə a In hiə, yame rimnarha-pə? In king kape nəmə Isrel. Kafan kəmhau rimnhaktə, yaksəm apa fiak; kini yakamhauə mə jakhavəh-si haktə In." ^{††}

³ Mərig King Herod rimnərig nəgkiariən a, iriə nəmə Jerusalem, kimisərig raha. ⁴ Kini rimnofugin hae pris minə mine nəmhajoun minə kape Loa kape Moses, maiyoh əriə mə, "Kripto yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin, In tukraməkeikei marha-pə apa hiə?"

⁵ Kini khani-pən tukun mhamə, "In tukrarha-pə apa Betlehem, ye tanə e Judia. Meinai profet kupan kirik kape Kughen rimirai məknakin mimə,

⁶ "Eh. Betlehem, ye tanə Judia.

Tukhapəh nisəm-əhuyen əmiə mə nəmehua minə ye taon minə tiksın apa Judia kisapita əmiə, meinai yemehua kirik tukrisi-pre irəmiə.

Kini In tukrəm huvə kafak narmamə minə e nəmə Isrel, rəmhen kin yame yermamə ramarha huvə tuk sip-sip minə."

(Maeka 5:2)

⁷ Məkneikin King Herod rokrən kin narmamə yamə mine kharkun huvə nar khauə, rofugin apis-apis əriə. Maiyoh əriə mə kəmhau a rimnhaktə atuətuk ye naha nipig. Kini kimnhani-əsah-pən tukun. ⁸ Kini in rimini-pən tuk əriə mimə, "Havən Betlehem, misarha-kin hu-

və kwajikovə a. Kini tukmə naksəm, nakhani-əsah-pə iran, pəh yo min yakvən mivəh-si haktə In."

⁹ Mərig nipig kimisərig nəgkiariən a, khatərhav, mhaavən, misəm min kəmhau kupan yame kimisəm apa fiak, rikiriə ragien pik. Kini kəmhau a rikir əriə mivən mimhen atuətuk a kwajikovə raməmır ikin.

¹¹ Kini khavən a imə, masəm kwajikovə a iriū nisini Meri. Kini misənimkur ye nımrı Yesu mhaavəh-si haktə In. Mhaavəhsi-ərhav narimnar kapəriə yame nımrin rhaktə pik, mhaavəh-si pən gol kimin, mine nımar nar kirik min yame nəmiovin rhuvə, kamni kimə frangkinsens, mine pomad yame nəmiovin rhuvə, kamni kimə mir. ^{‡‡}

¹² Kini kwasig ikin, kimisəmrərhav misəm Kughen ramor kwirig kimi əriə mimə, "Takhapəh nharerig-pənien tuk King Herod, mhakurao-pən ye swatuk pisin, mharerig-pən iməmiə ikin."

Josef mine Meri kirərah Yesu miwap mirhuvən apa Ijip

¹³ Kini kwənhatərhav-ta, məkneikin Josef rimnam-rərhav məm agelo kirik kape Kughen Yermaru rimatərhav-pə tukun mimə, "İrər aihuaa! Mirəh kwajikovə e iriū nisini mirhap mirhuvin apa Ijip. Kini mirharə aikin mirheriaji Yo əmə jakni-pre tuk ik mə takrherig-pə min. Meinai pəh nien mə tuk tu, King Herod tukruə marha kin kwajikovə e mə tukrhopni."

¹⁴ Ror pən, yenpig, Josef rarar, mirəh kwajikovə irisir nisini mirhap mirhuvin Ijip. ¹⁵ Kini kimirharə ye tanə a mirheriaji-pən King Herod rimamhə. Kimirharə Ijip rəri-pən əmə Nəgkiariən kape Kughen Yermaru yame rimini-ərhav tuk profet kupan kirik mimə, "Yimnokrən kin narik yerman mə tukritərhav Ijip." (Hos 11:1)

Mobael minə kape King Herod kwəshopni-hopni kwajikovə narman apa Betlehem

¹⁶ Kini ye nipig King Herod ruirkun mə narmamə yamə mine kamhavəh nirkunien huvə tuk nəmien nımtətien ye kəmhau minə kwənhakurao ye nərigien kafan, məkneikin niemha rhai pik. Kini mher-pən kin kafan mobael minə mə tukhavən Betlehem mine ikin minə fam ipakə tukun masarha kin kwajikovə narman yamə mine kapəriə newk ripəh napitayen kiraru, mə tukshopni-hopni fam əriə. In rimirpen newk kiraru meinai rikin raməsik mə ye nipig atuətuk a in a nəmə minə a kimisəm kəmhau iran. ¹⁷ Nar a rimitərhav-pə ror Nəgkiariən kape Kughen Yermaru ruauə minor nəfrakisien kin, yamə rimini-ərhav tuk profet Jeremaea kupan mimə,

¹⁸ "Narmamə ipakə tuk Betlehem ^{‡‡‡} kimisərig piraovin kirik ramasək pik,

meinai ramərig raha pik.

Piraovin a in Rejel ^{‡‡‡}. In ramasək tuk kafan kwajikovə minə.

[†] Nhas e Yesu, nipran ramni mə "Kughen ririsin narmamə ye norien has kapəriə." ^{††} 1:21 Luk 1:31; 2:21 [‡] 1:25 Luk 2:21 ^{††} 2:2 Nam 24:17

^{‡‡} 2:11 Ol Sam 72:10-15; Aes 60:6 ^{‡‡‡} Gris ramni "Nəmə Rama." Rama in taon kirik ipakə tuk Betlehem. ^{‡‡‡} Rejel e nisin kwən a Isrel kupan; kamni kimə Rejel in mama kape nəmə Isrel. Nipig

Ripäh nipähyen mä narmamä tuksägkiar huvä kimin, meinai kafan kwajikovä narman minä kwänhamhə fam."

(Jer 31:15)

Josef mine Meri mine kwajikovä krhitərhav Ijip mirherig-pən Nasaret

¹⁹ Mərig nipig Josef mine Meri mine kwajikovä kirharə apa Ijip, King Herod rimhə. Kini Josef rimnam-rərhav məm agelo kirik kape Kughen Yermaru rini-pən tukun ²⁰ mimə, "Josef. Hekimter. Mirəh kwajikovä e mine nisini, mirherig-pən ye tanə Isrel, meinai narmamə yamə minə khamə tukshopni kwajikovä a, iriə kwänhamhə ta." ²¹ Ror pən, Josef rarar, mirəh kwajikovä a mine nisini, mirherig-pən min ye tanə a Isrel.

²² Mərig nipig Josef rimnərig mə kwən a Akeleas rimivəh tamhek rimni King Herod, mamarmaru ye Judia, kini in rigin min kin nīrərig-pənien tanə a Judia. Kini maməmrərhav məm Kughen rimnor kwirig kimin mimə tukripəh nivənién Judia. Kini rimatərhav mivən iki pisin ye provins a Galili, ²³ kini kirhuvin mirharə ye taon kirik, nhagin e Nasaret. Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarién kape profet minə kupan ruauə minor nəfrakisien kin, yamə kimnhani mhamə, "Tukamni kimə in yemə Nasaret."

(Aes 11:1; 53:2)

†

Jon Baptaes raməvsao-ərhav kin nəgkiarién kape Kughen

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-9, 15-17; Jon 1:19-28)

3 Newk minə tiksini ruauə muavən ta, kini Jon Baptaes ritərhav-pə, maməvsao-ərhav kin Nəgkiarién kape Kughen apa ye tipəvsik apa Judia, ² mamni mimə, "Sara ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has kapəmiə meinai nipig yame Kughen tukrarmaru ye narmamə mifam ruauə ipakə." ³ Jon Baptaes e, in yermamə yame Aesea, profet kupan kape Kughen, rimini-ta mimə, "Kwən kirik ramokrapomh ye tipəvsik mamni mimə, 'Kimiə, taksor əpnəpeinə tuk Yermaru, kini misor kafan swatuk ratuatuk.'" ⁴ Jon rapəh nivəhsi-pənien neipən huvə kirik. Kafan kot kimnor kin tiki narmiragh kirik, kamni kimə kamel. Kini kafan kətəut kimnor kin tiki kau. ^{††} Kini nan nəviginién kəvraiuyk əmə mine sukapak. ^{‡§} Kini narmamə khapsaah kimnhasi-pən Jerusalem mine iku pisin ye tanə Judia mine ikin minə ipakə tuk nu e Jodan. Kimnhauə mə tuksəm-ru Jon. ⁶ Kini mamhani-ərhav-pən norien has minə kapəriə. Kini in rimnor baptaes irəriə ye nu a Jodan.

(Aes 40:3)

⁷ Mərig nipig Jon rimnəm mə narmamə ye khwen mir e Farisi mine Sadusi khapsaah kimnhauə mə in tukror baptaes irəriə, kini rini-pən tuk əriə mimə, "¡Ah!

ramni "Piraovin a in Rejel tukrasək" nīpran ramni mə nīpian Isrel minə fam tuksasək. † 2:23 Luk 2:39; Jon 1:45 †† Neipən a rəmhen kin kape profet kupən kirik, nhagin e Elaeja. ‡ 3:4 2 King 1:8

!Kimiə naksahas rəmhen əmə kin snek yamə mine kasərhkwopah! Pəh nien mə tuktu, Kughen ror niemhaa mivəhsi-pən narpinien kimi narmamə. ?Mərig, pa ramni mə to kimiə nakharkun nisaptayen kin? ^{‡‡§} Sor narimnar tiksini yamə rhuvə mə tuksəm mə nakwəsəpəh əfrakis norien has minə kini mhavən tuk Kughen. ⁹ Nəfrakisien mə kimiə kwənərous kape Ebrahim, mərig rikimiə tukripəh nəsikien mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əmiə mhawor kimiə kwənərous kape Ebrahim. !Nikam, in nar apnapig əmə! Yakamni-pre tuk əmiə mə Kughen rirkun nor-min-ien kapiér apnapig ruə rəmhen kin kwənərous kape Ebrahim. ^{‡‡10} Kini taktəkun ai, Kughen rinərer matuk ta mə tukrərərū nuknei nai. Kini tukmə nai kirik ripəh nikuəyen kin kwənkwan yame rhuvə, In tukrərərū marakikin-pən ye nap. ^{‡‡‡} ^{‡‡‡}

¹¹ "Yo yakamor baptaes irəmiə kin nu yame ramhə-joun mə nakwəsərar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has. Mərig yermamə kirik tukruə kwasig irak, yame kafan nəsaninien mine nehuəyen rapita yo. Kini yo ye tanə əgkəp; yakpəh nəmhenien mə to yakrap kafan sandel. Kini In tukror baptaes irəmiə ye Nanmin kape Kughen mine nap. ^{§12} In ramərer matuk tuk nəmien norien kape narmamə maməwhai əriə, nəmə huvə minə mine nəmə has minə. Rəmhen əmə kin yame yeməsim kirik ravəh safel tuk nəspir-tayen tiki kwənkwaí wit mə tukripik nimitin yame rhuvə. Narmamə yamə mine khahuvə kisəmhen kin nimit wit yame ripik əriə mamvən yerkwanu; mərig narmamə has kisəmhen kin tiki kwənkwaí wit, yame ramarakikin-pən əriə ye nap ehua yame ramuək rerin."

Jon rimnor baptaes ye Yesu

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Kini Yesu rimitərhav Galili muə ye nu e Jodan, mə Jon tukror baptaes iran. ¹⁴ Mərig Jon rimini-əhu skai In mini-pən tukun mimə, "Ratuatuk mə Ik takor baptaes irak. ?Rhawor nakamuə mə jakor baptaes iram?"

¹⁵ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Nikam. Takpəh nəpəhyen. Kughen rimini mə ratuatuk mə takor baptaes irak." Kini Jon rimneighan kin. ¹⁶ Kini mor baptaes ye Yesu. Kini nipig Yesu rimneiwayiuy mhekimter min ye tame nu, məkneikin napuə rəkwaag, kini rəm Nanmin kape Kughen reiwayiuy-pə rəmhen kin mak ye tanə, maməkwətə-pən iran. ^{§†17} Kini nəgkiarién kirik risi-pən ye neai mamni mimə, "In e narik, yame yakorkeikei pik. Rikik ragien pik tukun." ^{§††}

†† 3:7 Mat 12:34; 23:33 ‡† 3:9 Jon 8:33,39; Rom 4:12 ‡†† Jon Baptaes raməgkiar skai kimi Farisi mine Sadusi, yamə mine khamə ta mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əriə meinai iriə ji Ebrahim minə. Nuhpikinien ye nai yame Kughen tukrərərū ramhə-joun mə Kughen tukrəkir norien kape narmamə, kini yamə mine khapəh nisorien norien huvə, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə. ‡†† 3:10 Mat 7:19; Luk 13:6-9 § 3:11 Jon 1:26-27,33; Wok 1:5,1:3:25 §† 3:16 Jon 1:32 §†† 3:17 Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

Setan ramarkut tuk nukuraoyen ye nārigien kape Yesu
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

4 Kini Nanmin kape Kughen rimikir Yesu mivən ye tipəvsik, mə Setan † tukrivəhsi-pən vəhsi-pən kimin. ††² Kini Yesu rimnəpəh nəviginiyen kape nipig foti, yeraan mine yenpig, kini məmkərev pik. ††³ Kini Setan †† ruə mivəhsi-pən vəhsi-pən kimi Yesu mini-pən tukun mimə, "Tukmə Ik Ji Kughen əfrəh, ni-pən tuk kapier minə e pəh khaukrekin mhaue misor bred kin."

⁴ Mərig Yesu rhorpin nəgkiariyen mimə, "Nikam. Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, 'Narmamə to khapəh nhamragh-əmə-yen ye nəviginiyen. Mərig kamhamragh min ye nəgkiariyen minə fam yame ram-si-pən tuk Kughen.'" ††

(Dut 8:3)

⁵ Kini Setan rimikir Yesu mivən apa Jerusalem, mərip In ye Nimə Ehuə kape Kughen apa yerpirig əgkəp.

⁶ Kini mini-pən tukun mimə, "Tukmə Ik Ji Kughen əfrakis, iv-ərhav-ru ikin e, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, "In tukrher-pə kin agelo minə kafan khauə masarha huvə tuk Ik. Tukharaptərekin Ik kin kwermirə mə takpəh nowhan-pəniyen nihum ye kapier kirik."

(Sam 91:11, 12)

⁷ Mərig Yesu rhorpin kafan nəgkiariyen mimə, "Nikam. Nəkwəkwə kape Kughen ramni min mimə, 'Takhapəh nisəm-əsaahyen kapəmiə Kughen Yermaru mə ramarha huvə əfrakis tuk əmiə uə nikam."

(Dut 6:16)

⁸ Məkneikin Setan rikir Yesu mivən apa ye tukwas apomh kirik, kini mhajoun In kin kantri minə fam ye tokrei tanə, mine nehuəyen kapəriə, ⁹ kini mini-pən tukun mimə, "Tukmə nakəhuak kimi yo, yakvəhsi-pre narimnar m-fam e kimik."

¹⁰ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Setan, əta irak! Meinai Nəgkiariyen kape Kughen ramni mimə, 'Tak-səhuak əmə kimi kapəmiə Yermaru Kughen, misəri-pən əmə kafan nārigien."

(Dut 6:13)

¹¹ Kini ai Setan rəta iran, kini agelo minə kimnhauə misasitu iran.

Yesu rimirikakun mamni-ərhav nəgkiariyen kape Kughen ye provins e nhagin e Galili

¹² Kini ye nipig a, kimnharaptərekin Jon Baptaes, kirəhsi-pən ye kalabus. Kini nipig Yesu rimnərig nəvsaoyen kin, kini mivən apa yerkwənu kirik ye provins Galili, nhagin e Nasaret. Mamarə apaikin, miterhav, mivən apa taon kirik e Kapaneam, ipakə tuk lugun e Galili, mamarə apaikin. Kwənmhaan a in kwənmhaan kape kwənəreus mir kape Isrel e Sebulun mine Naftali. ††¹⁴ Nar a ritərhav-pə ror nəgkiariyen kape profet kupan e Aesea ruauə mor nəfrakisien kin, yame rimini mimə,

† Setan in yemehua kape nanmin has minə. †† 4:1 Hib 2:18; 4:15 † 4:2 Eks 34:28 †† Gris ramni, "Kini yermamə kape nivəhsi-pən vəh-si-pəniyen ruə." †† 4:4 Kol 1:16-17 ††† 4:12-13 Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20

¹⁵ "Kwənmhaan kape nəmə Sebulun mine Naftali, kawərer ye swatuk ramvən apa ye lugun ehua e Galili, ye nikar tanə pən ye nu e Jodan.

In e provins e Galili - ime narmamə yamə mine pəh nien mə kwənəreus kape nəmə Isrel.

¹⁶ Nəmə aikin a kimisarə ye nəpignəpien, kini misəm nikhakien kirik. Kini rinamraan.

Nikhakien ehua rimnəsia-pen əriə yamə mine kim-nisarə ye nəpignəpien kape nimhəyen e yame ramhotərekin əriə ye nipig mifam."

(Aes 9:1-2)

¹⁷ Kini ririkakun ye nipig a, Yesu rinamni-ərhav nəgkiariyen kape Kughen mamni mimə, "Sara ye nārigien kapəmiə tuk norien has minə, meinai nipig yame Kughen tukramarmaru ye narmamə ruauə pakə." †††

Yesu rimnokran kin narmamə kuas mə tukhauə kafan narmamə minə

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Yesu raməriwək ye nikar lugun ehua e Galili kini məm kwərə mir kiraru. Iriu piauni. Andru mine Saemon (yame nhagin min kirik e Pita). Iriu kwarukin net apa ye lugun, meinai iriu yermamə mir kape niviyen kəmam. ¹⁹ Kini Yesu rini-pən tuk əriu mimə, "Rauə mirakwasig kin Yo, mirauə kafak yermamə mir. Yo jakor əmiru nakrauə yermamə mir kape niviyen narmamə."

²⁰ Məkneikin, iriu kimiwəpəh kapəriu net mirakwasig kin in.

²¹ Kini Yesu rəriwək kəskəh min, məm kwərə mir kiraru min, iriu piauni. Nhagri e Jemes mine Jon, ji Sebedi mir. Kawkwətə ye nəkwai bot irisir rimriu, marhajir əsigin kapərisir net. Kini Yesu rimnokran kin əriu mə tukrauə, ²² məkneikin kwərer, mwəpəh bot, mine rimriu, kini mirakwasig kin.

Yesu ramhajoun narmamə kini mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə

(Luk 6:17-19)

²³ Kini Yesu raməriwək ikin minə ye provins e Galili, mamhajoun narmamə ye nəkwai nimə kape nufuginien kape nəmə Isrel, māməvsa-ərhav kin nəvsaoyen huvə kape narmaruyen kape Kughen, kini mamor huvə narmamə yamə mine kamhamhə ye nəmhəyen pisin pisin. ²⁴ Kini nəvsaoyen kin Yesu rarkurao fam ye provins e Siria. Kini narmamə kimn-hapik narmamə m-fam yamə mine kamhamhə, mhaue tuk Yesu. Kapəriə nəmhəyen ror məkneikin: Tiksin kamhamhə; tiksin, niprairə rimamhə; tiksin, nanmin has ramərer-pən irəriə; tiksin, nikəvaan ramor əriə; kini tiksin, niprairə fam rimhə. Mərig Yesu rimnor huvə fam əriə. ²⁵ Kini nəmə Galili khapsaah, mine nəmə Dikapolis, mine nəmə Jerusalem, mine nəmə Judia, mine nəmə ikin minə apa nikarin pən apa ye nu e Jodan khapsaah kimnhakwasig kin In. ²⁶

††† 4:17 Mat 3:2; 19:27 § 4:23 Mat 9:35; Mak 1:39; Wok 10:38 §† 4:24 Mak 6:55 §†† 4:25 Mak 3:7-8

Yesu ripik kafan narmamə minə mishaktə mhavən ye tukwas, raməvhag kimi əriə
(Luk 6:20-23)

5 Nipig Yesu rimnəm nukwhao ehua yame ramk-wasig kin, kini In rhaktə fiak ye tukwas kirik, kini məkwtə. Kini kafan narmamə minə khakwasig kin.

² Kini In rimirikakun mhajoun əriə mimə,

³ "Narmamə yamə mine kamhavəhsi-əhu atuk əriə masətigə əmə ye Kughen, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai iriə narmamə kape Kughen, kini In ramarmaru irəriə. [†]

⁴ Narmamə yamə mine kisasək, kini rikiriə raməmhə, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai Kughen tukrəgkiar vi vi kimi əriə. ^{††}

⁵ Narmamə yamə mine khapəh nhavəh-si-haktə-atukien əriə, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai Kughen tukrivəhsi-pən tokrei tanə e kimi əriə. [‡]

⁶ Narmamə yamə mine kisorkeikei pik yerkiəriə m-fam mə nimraghien kapəriə tukratuatuk ye nimri Kughen, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai Kughen tukror nimraghien kapəriə in ratuatuk. ^{‡‡}

⁷ Narmamə yamə mine rikiriə rehua tuk narmamə, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis, meinai Kughen rikin rehua tuk əriə.

⁸ Narmamə yamə mine rikiriə ratuatuk, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai tuksəm Kughen.

⁹ Narmamə yamə mine kasərəhu nəmərinuyen, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai tukokrən kin əriə kimə ji Kughen minə.

¹⁰ Narmamə yamə mine kamuh əriə tuk norien atu-atuk, iriə e kisərə ye nihuvəyen əfrakis meinai Kughen ramarmaru irəriə. ^{‡‡}

¹¹ "Nakasərə ye nihuvəyen əfrakis nipig narmamə kasor nahasien kimi əmiə meinai kimə narmamə kafak minə. In e tukhani hah əmiə, misoriah əmiə, miseikua irəmiə mamhani nəgkiarien hah misoriah əmiə kin.

^{‡‡12} Nəfrakisien, narmamə kimisor min məknakin ye profet minə kupan rəmhen kin yame kasor irəmiə ai taktakun. Ror pən, sagien pik, meinai nərokien ehua kapəmiə ramarə apa ye rao ye neai." ^{‡‡‡}

Nigar mine nikakien

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ Kini Yesu ramni min mimə, "Kimiə naksəmhen kin nigar kape narmamə m-fam ye tokrei tanə. Kini mərig tukmə nigar rəhiu pik, ?tukhawor kor rhekin min? Ripəh nəmhenien tuk nar kirik. Tukarakikin əmə.

¹⁴ "Kimiə naksəmhen kin laet kape narmamə m-fam ye tokrei tanə. Keinein nerkwaigien kin taon yame kimivhirəkin yerpirig ye tukwas. ^{§15} Kini yermamə kirik rikək yame to rəsia-pən ye laet kini mivai-pən ye nitip. Nikam. Nipig tukmə rəsia-pən ye laet tukraməkeikei mukrai-haktə pən ikin kamukrai-pən laet ikin, mə laet tukrəsia-pən fam narmamə apa imə. ^{§16} Kini ye norien kirikianə əmə min, sor laet rəsia ye nimraghien

kapəmiə pəh narmamə tuksəm wok huvə yamə mine nakasor, kini mhavəhsi-haktə nhag Rimimiə Kughen yame ramarə ye rao ye neai." ^{§††}

Nimraghien kape Yesu rimnor Loa kape Moses ruauə minor nəfrakisien kin

¹⁷ Kini Yesu ramni min mimə, "Rikimiə tukripəh nuhyen mə yimauə mə jakarakikin Loa kape Kughen uə nəgkiarien kape profet kupan minə. Nikam. Pəh nien mə yimauə mə jakarakikin əriə, mərig yimauə mə jakor nəgkiarien minə a khauə misor nəfrakisien kin.

^{§†18} !Nəfrah! Yakamni-pre tuk əmiə mimə nipig tokrei tanə mine neiai kwarə, kini Loa, in min tukramarə. To nar kirik ripəh nirkəkien iran. Nar apnapig in leta kwakwə əmə, kini Loa tukrərer mor wok meriaji-pən nəgkiarien minə fam kape Loa tukhauə misor nəfrakisien kin. ^{§†19} Ror pən, narmamə yamə mine kisəpəh loa, mishajoun narmamə mə iriə min tuk-səpəh, nar apnapig mə nəgkiarien kəskəh əmə kirik ye loa kape Moses, tukokrən kin əriə kimə iriə yetanə əgkəp ye rao ye neai. Mərig narmamə yame mine kasor loa minə a, mishajoun narmamə kin, tukokrən kin əriə kimə iriə yerpirig əgkəp ye rao ye neai. ^{§†20} Yakamni məknakin tuk əmiə meinai kapəmiə norien tukraməkeikei matuatuk huvə əgkəp ye nimri Kughen rapita norien kape Farisi minə mine nəmhajoun minə kape Loa, yame khamə ta mə iriə kisatuatuk huvə. Mərig tukmə kapəmiə norien ripəh natuatuk-huvə-yen ye nimri Kughen, to nakhapəh nhavənen misarə apa ye rao ye neai."

Niemha in rahas rəmhen kin nhopniyen yermamə

²¹ Kini Yesu ramni min mimə, "Kimiə nakwəsərig ta nəgkiarien yame nəmhajoun kimnhani-pən tuk ripmiə minə, mhamə, 'Takhapəh nishopniyen yermamə' (Eks 20:13)

kini, 'yermamə yame ramhopni yermamə, in tukraməkeikei mərər ye nimri mirh mivəh narpinien.' (Dut 5:17)

²² Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mə, tukmə yermamə kirik, niemha rhai in tuk nar kirik yame piauni rimnor, ratuatuk mə kwən a yame niemha ramhai in tukrərer ye nimri mirh mivəh narpinien. Kini tukmə yermamə kirik rimnhek piauni ^{§†}, ratuatuk mə in tukrərer ye nimri kaonsel. Kini tukmə yermamə kirik raməko-pən yarmhə kimi in kirik, ratuatuk mə yermamə yame rimini nəgkiarien a tukrivən ye nap ehua. ^{§§†}

²³ "Kini tuk norien a, tukmə nakamvən ye tebol ye Nimə Ehuə Kape Kughen mə takvəhsi-pən nar kirik kimi Kughen, mərig aikin a, tukmə rikim raməsik piam yame rimnor niemha kimik, uə ik nimnor nar kirik kimin yame ripəh nəmhenien, ^{§§24} pəh pi pom kafam nivəhsi-pənien, kini mivən məm piam mwərəhu huvə

5:12 2 Kron 36:16; Wok 7:52 § 5:14 Jon 8:12; 9:5 §† 5:15 Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 §†† 5:16 Efes 5:8-9; 1 Pita 2:12 §† 5:17 Rom 3:31 §†† 5:18 Luk 16:17; 21:33 §† 5:19 Jem 2:10 §§† Nəgkiarien Gris ramni mə, "Tukmə ramni-pən tuk piauni mə 'Rakahl' Nəgkiarien e in narpakwaiyen. §§† 5:22 1 Jon 3:15 §§† 5:23 Mak 11:25

† 5:3 Aes 57:15 †† 5:4 Aes 61:2-3; Rev 7:17 ‡ 5:5 Sam 37:11

†† 5:6 Aes 55:1-2 ‡‡ 5:10 1 Pita 3:14 ‡‡† 5:11 1 Pita 4:14 ‡‡‡

nətərigien kapəmiru, mīrəpəh niworien tikmir, miwor kirikianə, kini ai, mīpivən mīpivəhsi-pən nar kirik kimi Kughen ye tebol.

²⁵ “Tukmə yermamə kirik rīmə tukrərip ik ye nīmri mīrh, kini tukmə nakramə takwəriwək kwis mīravən ye nīmri mīrh, rhuvə mə takaməkeikei məkupən mərəhu nəmərinyen tuk əmiru minə, tamə rəukəkin ik mīvən ye nīmri mīrh. Kini yamehuə kape kot reighan-pən kin ik ye kwermi polis. Kini polis rirəh ik mīvən mətapig əsigin ik ye kalabus. ²⁶ Kini yakamni-pre nəfrakisien tuk ik, mə tukmə ror məknakin, to nakpəh nap-tayen ye kalabus meriaji mor infamien ye narpinien kafam.”

Rikim tukripəh nəkrəhyen kin piraovin

²⁷ Kini Yesu ramni min mīmə, “Kimiə nakwəsərig nəgkiarien e mə, ‘Kimiə yamə mine nakwəsarkurək ta, takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin.

(Eks 20:14; Dut 5:18)

²⁸ Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yerman rəm piraovin pisin kini rikin raməkrəh kin, in rinor ta təvhagə has yerkin, rəmhen kin yame rīmnəkrəh əfrakis kin. ²⁹ Kini tukmə nīmrim matuk ror nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takikum ierig ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh nīmrim kirikianə, rapita yame takvən ye nap ehua kin nīpram piəpiə. ³⁰ Kini tukmə kwermim matuk ror nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takərəru ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh kwermim kirikianə, rapita yame takvən ye nap ehua kin nīpram piəpiə.” ^{††}

Takpəh nəpəhyen kafam piraovin

³¹ Kini Yesu ramni min mīmə, “Kimiə nakwəsərig ta nəgkiarien e yame ramni mīmə, ‘Yermamə yame raməpəh kafan piraovin, in tukraməkeikei mīvəhsi-pən nəkwəkwə kirik kimin yame ramhajoun mə rīmnəpəh.’

(Dut 24:1-4)

³² Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yermamə kirik raməpəh kafan piraovin yame rīpəh nīvən-hanəyen tuk yerman pisin kirik, kini pian a rarar mik-wasig kin yerman pisin, rəmhen kin mə piraovin a rīmnor təvhagə hah, mərig təvhagə has a rīmīrikakun ye yerman hanə kafan. Kini tukmə kwən kirik rikir piraovin a, in rəmhen kin yame rīmnəkrəh kin piraovin a.”

Takpəh nīvəhyen kwəsə ye nhag yermamə kirik, mərig takəfrakis əmə

³³ Kini Yesu ramni min mīmə, “Nakwəsərig ta nəgkiarien kirik min yame nəmhajoun minə kimnhani-pən tuk riptawə minə mhamə, ‘Tukmə nīmnhani nhag yermamə kirik mə tukror kafam nəgkiarien tukror nəfrakisien kin, takhapəh nisakapirien nəgkiarien kapəmiə. Kini tukmə nīmnhani-pən nəgkiarien kirik kimi Kughen Yermaru, sor.’

(Lev 19:12; Nam 30:2; Dut 23:21)

³⁴ Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mīmə, takhapəh nhaniyen nhag yermamə kirik mə tukror kafam nəgkiarien tukror nəfrakisien kin. Takhapəh nhaniyen nhag rao ye neai, meinai Kughen ramkwətə ikin marmarmaru. ³⁵ Mhapəh nhaniyen nhag tokrei tanə, meinai Kughen ramarmaru ikin. Mhapəh nhaniyen nhag Jerusalem, meinai in taon kape King Ehuə. ³⁶ Mhapəh nishajounien kapəmiə kapə mə kafam nəgkiarien tukror nəfrakisien kin, meinai kapəmiə nəsaninien rikək tuk nukreikinien nikwənemiə mə tukrhawən uə tukrapig. ³⁷ Mərig taksəfrakis nīpig m-fam. Tukmə nakseighan kin nar kirik, sor. Kini tukmə naksəpəh, hapəh. Mərig Setan in ramherer narmamə mə tukhani nhag nar kirik mə tukror nəgkiarien kapəriə ror nəfrakisien kin.”

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has

(Luk 6:29-30)

³⁸ Kini Yesu ramni min mīmə, “Kimiə nakwəsərig ta nəgkiarien kirik ramni mīmə, ‘Tukmə yermamə kirik rəpīs nīmri yermamə kirik, tukaməkeikei khopīs min nīmrin. Kini tukmə yermamə kirik rəpīr kweru yermamə kirik, tukaməkeikei khopir min kwərun.’

(Eks 21:24; Lev 24:20; Dut 19:21)

³⁹ Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mīmə, takhapəh nisarpinien tai təvhagə has yame kamor-pre kimi əmiə. Kini tukmə yermamə kirik rərip nīkapim matuk, kini nakukreikin-pən min nīkarin pəh rərip. ⁴⁰ Kini tukmə yermamə kirik rīvəh-si-pən ik ye kot maməkeikei kimik mə takvəhsi-pən kafam sot kimin mə tukrəruhu huvə nətərigien kapəmiru, vəhsi-ta min kafam kot mīvəhsi-pən kimin. ⁴¹ Kini tukmə mobael kirik raməkeikei kimik mə takrur kafan nītip məriwək rəmhen kin kilomita kirikianə, takripin məriwək meriaji kilometa kiraru. ⁴² Vəhsi-pən naha nhagin kimi yermamə yame ramaiyoh ik kin. Kini takpəh nīni-əhuyen yermamə kirik yame rīmə tukrivəh kafam kirik nar kirik mīvən, kini mīrerig-pə min mīrəhsi-pre min.”

Sorkeikei tikmir kapəmiə minə

(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³ Kini Yesu ramni min mīmə, “Nakwəsərig ta mə, ‘Takasəkeikei misorkeikei kimiə minə tiksīn, kini masəməkin kapəmiə tikmir minə.’

(Lev 19:18)

⁴⁴ Mərig Yo yakamni-pre tuk əmiə mə taksorkeikei kapəmiə tikmir minə, kini masəhuak tuk narmamə yamə mine kasor ahas pre kimi əmiə, ⁴⁵ kini nōrien a ramhajoun mə kimiə ji Kughen Rīmimiə, yame ramarə apa ye rao ye neai. Kini sor məknakin meinai Kughen ramor mīrh raməsia-pen nəmə huvə minə mine nəmə has minə. Kini In mamor nəhig rīp mamuh nəmə atu-atuk mine narmamə yamə mine khapəh nisatu-atukien. ⁴⁶ Mərig tukmə naksorkeikei əmə narmamə yamə mine kasorkeikei əmiə, Kughen to rīpəh nərokien əmiə iran, meinai nar apnapig mə nəmə has minə

† 5:29 Mat 18:9; Mak 9:47 †† 5:30 Mat 18:8; Mak 9:43

‡ 5:34 Aes 66:1; Mat 23:22; Jem 5:12 †† 5:35 Sam 48:2; Aes 66:1 †† 5:44 Eks 23:4-5; Luk 23:34; Wok 7:60; Rom 12:14,20

rəmhen kin narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mərig iriə min kasorkeikei narmamə yamə mine kasorkeikei əriə. ⁴⁷ Kini tukmə nakhavəh əmə kimia minə tiksın misəgkiar kimi əmiə minə, pə rima nakasor nar kirik rhuvə rapita narmamə minə tiksın. Nakharkun mə nar apnapig narmamə yamə mine khapəh nharkunien Kughen, mərig iriə min kasəgkiar kimi əriə minə tiksın."

⁴⁸ Kini Yesu ramni min mimə, "Rimimie Kughen In ratuatuk, ror pən, norien kapəmiə tukraməkeikei matuatuk min." †

Takhapəh nhavəh-si-haktə-atuk-ien əmiə tuk norien huvə yame nakasor

6 Kini Yesu ramni min mimə, "Tukmə naksor nar atuatuk, takhapəh nisorien mə tukəm kəgnəgin əmiə tukun, tamə Rimimie ye rao ye neai ripəh nərəkien əmiə iran. ^{†12} Ror məkneikin, tukmə nakhavəh-si-pən nar kirik kimi yavən has minə mə taksasitu irəriə, hapəh nisorien ye norien kape narmamə yame norien kapəriə rhuvə mərig rikiriə rahas. In e, nipig kisasitu ye yavən has minə, masher naiyuk, mhani-ərhav ye nimə kape nofuginien mine ye nəkwai swatuk, mə narmamə tuksəm khasiai əriə tukun. Mərig yakamni nəfrakisien tuk əmiə mimə iriə kasor məknaikin, minhavəh ta nərək piəpiə kapəriə [in e nisiaiyen kape narmamə]. ³ Mərig kimie, tukmə nakhavəh-si-pən nar kirik kimi yavən has minə mə taksasitu irəriə, takhapəh nisəpəhyen mə narmamə tuksəm. Nar apnapig mə kwermim matuk, mərig takpəh nəpəhyen mə tukrəm. ⁴ Sor məkneikin mə narmamə tukseinein norien huvə minə kapəmiə, kini Rimimie yame raməm norien apisapis kapəmiə minə, In tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə minə."

Norien kape nəhuakien (Luk 11:1-4)

⁵ Kini Yesu ramni min mimə, "Nipig naksəhuak, hapəh nisəri-pəniyen norien kape narmamə yame kapəriə norien rhuvə mərig rikiriə rəmkimik. In e, kisorkeikei mə tuksərer ye nimə kape nofuginien, mine ye swatuk pisiək, masəhuak mə narmamə tuksərig əriə. Yakamni əfrakis tuk əmiə mimə iriə kasor məknaikin, minhavəh ta nərək piəpiə kapəriə- [in e nisiaiyen kape narmamə]. ^{†6} Mərig tukmə nakhamə taksəhuak, havən apa ye nəkwai nimə kapəmiə, misətapig, masəhuak kimi Rimimie yame kipəh nəmien In. Kini Rimimie, yame raməm kapəmiə norien apisapis minə, tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə minə."

⁷ "Kini tukmə naksəhuak, takhapəh nisəwhai-kəjiyen nəgkiariyen ripsaah yame nıpran rikək, rəmhen kin yame narmamə yamə mine kaseinein Kughen kasor. Iriə khamə ta mə kapəriə kughen minə tuksərig əriə tuk nəgkiariyen minə khapsaah yamə mine kasəhuak mamhani. ^{†8} Hapəh nisorien rəmhen kin əriə, meinai, kwasig ikin naksaiyoh kin nar kirik, Rimimie In ruirkun

† 5:48 Lev 19:2; Dut 18:13 †† 6:1 Mat 23:5 † 6:5 Mat 23:5; Luk 18:10-14 †† 6:7 1 King 18:26-29

ta naha nhagin yame naksəkwakwə kin. ^{†9} Kini ror məkneikin, tukmə nakhamə taksəhuak, səhuak məkneikin:

"Rimtawə ye neai, nhagim rəmrhakə, pəh narmamə tukhasiai Ik.

¹⁰ Pəh kafam narmaruyen tukruə mamarə, ^{††}

Kini pəh nar yame Ik nakorkeikei in tukruə mor nəfrakisien kin ikin e tokrei tanə rəmhen əmə kin apa ye rao ye neai.

¹¹ Nipig mi-fam, vəh-si pə nəviginien kimi əmawə rəmhen tuk nipig e towai.

¹² Pəh nipəhyen əmawə mə Setan tukrivəhsi-pə vəh-si-pə kimi əmawə tamə yakhamir.

Kini vəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəməwə

minə meinai kimawə yakhapəh nharaptərəkien timtimien norien has yame narmamə kasor irəməwə. ^{†††}

¹⁴ Səhuak məknaikin meinai tukmə nakhapəh nisarpinien tai norien has yamə mine narmamə kasor irəmiə, Rimimie ye rao ye neai tukripəh narpinien kapəmiə norien has minə. ¹⁵ Mərig tukmə naksarpin norien has yame narmamə kasor irəmiə, Rimimie min tukrəkeikei marpin norien has yame nakasor."

Nəpəhyen nəviginien tuk nəhuakien

¹⁶ Kini Yesu ramni min mimə, "Tukmə nakhamə taksəpəh nəviginien tuk nəhuakien, hapəh nisorien nımrimie rapou rəmhen əmə kin narmamə yamə mine kapəriə norien rhuvə mərig yerkirie rəmkimik. Iriə kasor nımriə ror pisin, mə narmamə tuksəm əriə mə nıkumhə raməs əriə, khasiai əriə tukun. Yakamni əfrah mə iriə kwənhavəh ta nərək piəpiə kapəriə- [in e nisiaiyen kape narmamə]. ^{†17} Mərig nipig naksəpəh nəviginien, misəhuak kimi Kughen, saikwas ye nımrimie, misətei huvə ye nıkwənemie, ¹⁸ mə narmamə tuksəm əmiə khapəh nharkunien mə naksəpəh nəviginien tuk nəhuakien. Kini Rimimie, yame kipəh nəmien In, In pisin əmə tukrəm mırkun. Kini Rimimie yame raməm kapəmiə norien apisapis minə, tukrərok əmiə tuk kapəmiə norien huvə minə."

Taksor nitip kapəmiə apa rao ye neai (Luk 12:33-34)

¹⁹ Kini Yesu ramni min mimə, "Takhapəh nisəwhai-kəjiyen kapəmiə nautə ye tokrei tanə e mə tukripsaah. Ye tokrei tanə e, ivn minə mine nəmtəyen raməs narimnar ikin, kini yəkrəh minə kisat-pən imə, misəkrəh kin narimnar. ^{†20} Mərig taksor nitip kapəmiə apa rao ye neai. Kini ikin aikin a, to ivn minə mine nəmtəyen ripəh nəsiyen narimnar aikin, kini to yəkrəh minə khapəh nisat-pəniyen aikin. ^{††21} Yakamni məkneikin meinai, ikin pukhaa kapəmiə narimnar huvə minə kamhaswin ikin, rikimie tukrivən min aikin."

†† 6:8 Mat 6:32 ††† 6:10 Luk 22:42 ††† *Kopi akwas tiksın kape Niutesteman kamharpin nəgkiariyen e mhamə, "Meinai Ik pisin əmə Yermaru, Ik pisin əmə nakavəh nəsaninien, mine nar huvə minə, kafam pisin əmə, ripəh norien infamien. Amen."* † 6:16 Aes 58:5-9 † 6:19 Jem 5:1-3 †† 6:20 Mat 19:21; Luk 18:22

Nikhakien kape laet

(Luk 11:34-36)

²² Kini Yesu ramni min mimä, "Nəkwai nimir in rəmhen kin laet yame ravəhsi-pre nikhakien ye nīpram. Tukmə nəkwai nimir mir kirahuvə, rəmhen kin mə nīpram rukwar kin nikhakien. ²³ Mərig tukmə nīkwai nimir mir kwahas, rəmhen mə nīpram rukwar kin nəpignapien. !Kini tukmə nikhakien ye nīpram rəmhen əmə kin nəpignapien, in rəmhen kin yame nakamarə əfrakis aikin rəpignəp ikin!

To nakhapəh nisor-kwis-kwisien wok kimi Kughen mine mane

(Luk 16:13)

²⁴ "Yermamə rikək yame to ror slef kape yemehua mir kiraru. To ramor məknakin, tukraməkeikei morkeikei kirik, maməməkin kirik; uə tukraməkeikei mor nəkwai kirik, məpəh kirik. To nakhapəh nisor-kwis-kwisien wok kimi Kughen mine mane."

Tukhapəh nisətarig-pikien tuk neipən mine nəviginien, meinai Kughen rorkeikei ətawə, mivəhsi-pə fam narimnar kimi ətawə

(Luk 12:22-31)

²⁵ Kini Yesu ramni min mimä, "Tuk nar a, yakamni-pre tuk əmiə mə, takhapəh nisətarig-pikien tuk nimraghien kapəmiə mə taksən naha, mhanim naha, uə mə takvəhsi-pən naha neipən. ?Nakharkun mə nimraghien kapəmiə rapita nəviginien, kini nīpraimiə rapita neipən? ^{†26} Səm-ru man minə ye nimago-ago. Khapəh nisəsımien, mhapəh nisarha-kinien nəviginien, mhapəh nisətu-yen nəriə nəviginien ye nəkwai nimə. Mərig Rimimiə ye rao ye neai raməvigin əriə. !Mərig nakharkun mə In rorkeikei pik əmiə rapita man minə! ^{††27} ?Tukmə nakətarig pik tuk nimraghien apomh kafam, nakirkun mə to rasitu iram nakarə min rəpomh uə? !Nikam! Norien kape nətarig-pikien to ripəh nəsik-əpnis-pən-ien aoa kirikianə ye nimraghien kapəmiə.

²⁸ "Kini rhawor e naksətarig pik tuk neipən? Səm-ru jihi nai yamə mine kamhavirus. Iriə khapəh nisorien wok, mhapəh nhajirien kapəriə neipən. ²⁹ Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə King Solomon kupan, kafan nautə rehua pawk, kafan neipən rhuva pawk, mərig ripəh nīhuvə-pikien mapita jihi nai minə a. ^{‡30} Jihi nai minə kishaktə tuk nīpig kwakwə əmə, kəni rikwamer kin, kivaan əriə ye nap. Mərig Kughen ramor əriə kamhavəh-si-pən neipən huvə. ?Mərig kimia nakharkun mə Kughen tukrivəhsi-pre neipən kimi əmiə uə nikam? !Əwəh! Kafak narmamə minə. Kapəmiə nhatətəyen in rəkəskəh əmə. ³¹ Ror pən, takhapəh nisətarig-pikien mhani mhamə, ?Jaksən naha? uə ?Jakhanim naha? uə ?Jakhavəhsi-pən naha neipən? ³² Meinai narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen ye Kughen, rikiriə ramvən tuk narimnar minə a. Mərig Rimimiə rirkun narimnar yamə mine

† 6:25 Fil 4:6; 1 Tim 6:6-8; 1 Pita 5:7 †† 6:26 Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 ‡ 6:29 1 King 10:4-7; 2 Kron 9:3-6

naksəkwakwə kin ye nimraghien kapəmiə. ^{††33} Mərig taksor mə narmaruyen kape Kughen mine nimraghien atuutuk, pəh iriu tukwərer əkupən ye nimraghien kapəmiə, kini Kughen tukrivəhsi-pre narimnar kape nimraghien e ye tokrei tanə kimi əmiə. ^{††34} Ror məkneikin, takhapəh nisətarig-pikien tuk narimnar yamə mine tukianəkwamer nakhavəh, meinai narimnar kape tikianəkwamer, iriə kape tuknəkwamir. Nimraghien kape towai in rəutən pik, takpəh norien narkutien kimik mamətarig tuk narimnar kape tikianəkwamer."

Takhapəh nhaniyen nikar narmamə

(Luk 6:37-38, 41-42)

7 Kini Yesu rimini min mə, "Takpəh nəm-pənien nar has ye narmamə, tamə Kughen min rəm-pre nar has irəmiə. ^{††2} Meinai nəgkiarieren skai yame nakamhani hah yermamə kirik, Kughen tukrini əmə min iram rəmhen kin yame nimini. Tukmə nakəkir narmamə ye norien yame ratuatuk, Kughen tukrəkir ik ye norien yame ratuatuk. Mərig tukmə nakəkir oror narmamə ye norien yame riskai, Kughen tukror əmə min iram rəmhen kin yame ik nimnor. ^{††}

³ "Rhawor nakamhani nimoptanə yame ramswin-pən ye nimri piaumiə; mərig nakhapəh nisərigien nai ehua yame ramhai nimirimiə? ⁴ Tukmə nakhapəh nisərigien nai ehua yame ramhai nimirimiə, ?takshawor pən iran mine mhasur ta nimoptanə ye nimri piaumiə? ⁵ Kimiə naksəmhen kin narmamə yamə mine kamhani nar mhapəh nisorien. Taksəkupən mhavəh-si ta nai ehua ye nimirimiə, kwasig ikin, nakharkun nisəm-huvəyen nimoptanə yame ramswin-pən ye nimri piaumiə mipihasur-ta."

Nivəhsi-pənien nəgkiarieren kimi narmamə yame khapəh nisəhuakien

⁶ Kini Yesu rimini min mə, "Hapəh nhavəhsi-pənien narimnar kape Kughen kimi narmamə yamə mine kisahas rəmhen kin kuri minə, tamə kisasar misəs əmiə. Kini mhapəh nisarakikin-pənien nar huvə minə kapəmiə [§] kimi [narmamə yamə mine kisəmkimik rəmhen kin] pukəh minə, tamə kasəriwək əsuun."

Saiyoh kin, misarha kin, misəsik-əsik tapig

(Luk 11:9-13; 6:31)

⁷ Kini Yesu rimini min mə, "Saiyoh Kughen kin narimnar, kini In tukrivəhsi-pre kimi əmiə. Sarha kin, misəm. Səsik-əsik tapig, kini tapig tukrəhitə tuk əmiə.

^{§†8} Yakamni məknakin meinai narmamə m-fam yamə mine kisaiyoh, tukhavəh. Kini narmamə yamə mine kasarha kin, tuksəm min. Kini yamə mine kisəsik-əsik tapig, tapig tukrəhitə tuk əriə. ^{§††}

†† 6:32 Mat 6:8 †† 6:33 1 King 3:11-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17 ††† 7:1 Rom 2:1; 1 Kor 4:5; Jem 4:11-12 ††† 7:2 Mak 4:24 § Gris ramni mə "Takpəh narakikin-pən-ien 'perel' kapəmiə kimi pukəh minə." Perel in rəmhen kin kapier kirik yame nimirin rhaktə. §† 7:7 Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24 §†† 7:8 Jon 15:7; Jem 4:3; 1 Jon 3:22

⁹“Yermamə kirik aikin irəmiə yame tukmə tini raiyoh kin bred, mərig in tukrivəhsi-pən kapier uə, nīkam? !Nīkam! ¹⁰ ?Uə tukmə nīpig raiyoh kin kəmam, mərig in tukrivəhsi-pən snek uə? !Nīkam! ¹¹ Kimiə naksahas pawk, mharkun nhavəhsi-pənien narimnar huvə minə kimi jimia minə. Mərig Rimimia ye neai, kafan norien rhuvə pik rapita norien kapəmiə. Kini nəfrakisien mə In tukrivəhsi-pən nar huvə minə kimi narmamə yamə mine kisaiyoh kin. †

¹² “Kini sor huvə pən kimi narmamə m-fam ye norien minə fam yame naksorkeikei mə narmamə tuksor min kimi əmiə, meinai norkeikeiyeen raməpkəfugin nəgkiarien fam ye loa kape Moses mine profet kupan minə.” ††

Swatuk kiraru

(Luk 13:24)

¹³ Kini Yesu rimini min mə, “Kimiə takasəkeikei mhakurao ye kwəruə yame rəkəskəh, meinai kwəruə yame rehuə, mine swatuk yame rimar, ramkir-pən narmamə ye nap ehuə. Kini narmamə khapsaah tukhaku-rəo-pən ye kwəruə a. ¹⁴ Mərig kwəruə yame rəkəskəh, mine swatuk yame rəutən, ramkir-pən narmamə ye nimraghien rerin. Kini narmamə kwatiksən əmə tuk-səm.”

Yesu tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kaseinein In

(Luk 6:43-44)

¹⁵ Kini Yesu ramni min mə, “Takasərig əmiə tuk profet eikuə minə. Iriə tukhauə tuk əmiə misəpou rəmhen kin sipsip; mərig rikiriə rəmhen kin kuri aparə yamə mine kasəkwəpah. ¹⁶ Narmamə kasəm kwənkwan ye nimraghien kape profet minə, kharkun mə khahuvə uə kisahas. Kwənurkəsik to ripəh nikuəyen kin kwənkwaigrep; kini kapiriapir to ripəh nikuəyen kin kwənkwaigrep. ¹⁷ Ye norien kirikianə min, nai huvə tukramkuə kin kwənkwai nai huvə; kini nai hah tukramkuə kin kwənkwai nai hah. ¹⁸ Nəpgin kirik rirkək yame ramkuə kin kwənkwan yame kipəh nənien. Kini to nai has ripəh nikuəyen kin kwənkwan yame rhuvə. ¹⁹ Nai minə fam yamə mine khapəh nhakuəyen kin kwənkwaieria yame rhuvə, tukərapir-pir, karakə-pən kin ye nap. ²⁰ Ror məkneikin mə narmamə kasəm kwənkwan ye nimraghien kape profet minə, kharkun mə khahuvə uə kisahas. ††

²¹ “Nar apnapig mə narmamə kasokrən kin Yo mə Yermaru, mərig pəh nien mə iriə m-fam tukhavən misarə ye narmaruyen kape Kughen. Mərig yamə mine kasor nəkwai Rimik yame ramarə ye rao ye neai, iriə en tukhavən misarə ye narmaruyen kape Kughen. ²² Ye nīpig yame Kughen tukrəkir narmamə mifam iran, narmamə khapsaah tukhani-pə tuk Yo mhamə, ‘!Yermaru! !Yermaru! ?Rhawor? ?Nakirkun əmawə uə

nīkam? Kimawə yimnhani-ərhav nəgkiarien kafam yame nīmivəhsi-pə kimi əmawə. Kini misəko-ta nan-min has ye nhagim. Kini masor nīmətəien minə.’

²³ Mərig Yo jakni-pən atuətuk tuk əriə mīmə, ‘!Ah! !Yakpəh hanə nirkunien əmiə! !Havən isok tuk Yo! Kimiə yor təvhagə has minə.’” §

Nəgkiarien kape Yesu ramasitu irətawə mə tuksərer tim tim

(Mak 1:22; Luk 6:47-49)

²⁴ Kini mini min mīmə, “Ror məkneikin meinai narmamə yamə mine khauə tuk Yo, kini misətərig kin nəgkiarien kafak, masarar, misor narimnar yame yak-məni, narmamə en kisəmhen əmə kin yermamə yame kafan nirkunien rehuə, tukmə rimə tukror kafan nīmə, tukrəkupən mīkir nīmoptanə, meiwaiyu məspir kapier apig, mor pən nīmə iran. ²⁵ Kini nīpig tukmə nəhig rip kini yapiwən raiyu, kini nīmətag ramuh nīmə, to rapəh nīmiriən, meinai nihun ramərer tim tim ye kapier.

²⁶ Mərig narmamə yamə mine kasərig nəgkiarien kafak, mhapəh nisorien, iriə kisəmhen kin yermamə yame kafan nirkunien rikək. Tukmə rimə tukror kafan nīmə, ravhirəkin haktə əmə ye nīpakir. ²⁷ Kini nīpig tukmə nəhig rip, kini yapiwən raiyu, kini nīmətag ramuh nīmə, rəusərku, mowhan əpir-pir.”

²⁸ Kini Yesu rimnor infamien ye kafan nəvhagien, nukwhao ehuə a kisərig kafan nhajounien, kisakur ²⁹ meinai rimnhajoun əriə, kisəm mə ripəh nəmhenien kin nəmhajoun minə kape Loa kape Moses, meinai nəgkiarien kafan, nanmin aikin. ††

Yesu rimnor huvə yermamə kirik yame ravəh nəmhəyen e leprosi

(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

⁸ Kini Yesu rimasi-pən ye tukwas meiwaiyu-pə, kini narmamə khapsaah khakwasig kin. ² Kini kwən kirik yame ravəh nəmhəyen əutən kirik e leprosi raməmir ye tiki ruə meiwaiyu, mənīmkur-pən tukun, mini-pən tukun mīmə, “Yermaru, tukmə nakirkun mə to nakor huvə yo, or huvə yo, məspir ta nəmkimik irak.”

³ Kini Yesu rərao-pən mirap kwən a, mīmə, “Əwəh. Yakorkeikei mə jakor. !Əsanin!” Kini taktəkun əmə nəmhəyen e leprosi rikək iran.

⁴ Kini Yesu rimini-əhu in mīmə, “Takpəh nini-ərhavyen narimnar minə e kimi narmamə. Mərig yuvən məm pris kirik pəh in rəm mə nīpram rinor mək-nen. Kini or sakrefaes kimi Kughen rəri-pən Loa kape Moses, pəh narmamə tukharkun mə nəfrakisien nakwahuvə, kini kafam nəmkimik ruirkək.” ††

Nhatətəyen kape yeməhuə kape mobael

(Luk 7:1-10)

⁵ Kini Yesu rimavən mītərhav-pən taon Kapaneam, kini yeməhuə kirik kape Mobael kape Rom rimaue məm Yesu, maiyoh kin nasituyen, mīmə, ⁶ “Yermaru.

§ 7:23 Luk 13:25-27; Sam 6:8; 2 Tim 2:19 †† 7:29 Mak 1:22; Luk 4:32 ††† 8:4 Lev 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

† 7:11 Jem 1:17 †† 7:12 Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10; Gal 5:14 ‡ 7:15 Mat 24:24; Wok 20:29; 2 Pita 2:1 †† 7:16 Gal 5:19-22; Jem 3:12 †† 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 ††† 7:20 Mat 12:33 ††† 7:21 Luk 6:46; Jem 1:25

Kafak yorwok ramhə, kini mamapir apa ye nimə kafak, nipran fam rimhə. Kini ramərig pik nəmhayen."

⁷ Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Əwəh. Jakurə mor huvə in."

⁸ Mərig yamehuə kape mobael rimini-pən tukun mimə, "Yermaru, yakpəh nəmhenien mə takuə imak ikin. Ik yerpirig mərig yo ye tanə əmə. Mərig, takəgkiar əmə, pəh kafak slef tukrəsanin min. ⁹ Yakirkun mə nimhəyen a tukraməkeikei mor nəkwam, meinai yo min, kafak nəmehuə minə aikin yame kasehuə irak, kini yakamor nəkwairiə. Kini mobael minə tiksın aikin yame yo yakamehuə irəriə. Tukmə yakni-pən tuk kirik mimə, 'Yuvən,' kini tukraməkeikei mivən. Kini tukmə yakni-pən tuk kirik mimə, 'Yuə,' tukraməkeikei muə. Kini tukmə yakni-pən tuk kafak slef mimə, 'Or nar e,' tukraməkeikei mor."

¹⁰ Yesu rimnərig nəgkiarien e, rakur pik kin. Kini marar mini-pən tuk narmamə khapsaah yamə mine khakwasig kin In mimə, "Yakamni əfrakis tuk əmiə mə, nar apnapig kwən e pəh nien mə yemə Isrel, mərig yakpəh nəm-hənəyen yemə Isrel kirik yame kafan nhatətəyen rehuə rəmhen kin in. ¹¹ Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə khapsaah tukhasi-pən ye kantri pisin pisin minə, mhaue misəvigin kwis ye tebol iriə Ebrahim mine Aesak mine Jakob apa ye rao ye neai. ^{†12} Mərig kimia kwənərus kape Isrel yame Kughen rimnəkupan mirpen əmiə mə In tukrarmaru irəmiə, In tukrarak-ərhav kin əmiə iruə ye nəpignəpien. Kini aikin a narmamə tuksasək, misəkwəruə meinai kisərig nəmhayen ehue." ^{††}

¹³ Kini Yesu rarar mini-pən tuk yemehuə kape mobael mə, "Yuvən. Kafam yorwok tukrihuvə rəmhen kin yame nakwəni nəfrakisien mə Kughen tukror." Kini ye nipig atuatur a, yorwok kafan rimnəsanin min.

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə

(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ Aikin, Yesu rarar, mivən apa nimə kape Saemon Pita [‡]. Ye nipig a, kuhu Saemon ramhə maməpan-əpan pik, kini Yesu rimavən məm, ¹⁵ məker-pən ye kwermin, məkneikin nəpan-əpanien rəta. Kini piawaru a rərer, mivən miruk ta nəriə nəviginiən.

¹⁶ Kini nipig mirh natukrivə, narmamə khapik narmamə khapsaah yamə mine nanmin has ramərer-pən irəriə, kini Yesu rimnəgkiar əmə maməko ta nanmin has minə, mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə. ¹⁷ Nar a rimitərhav-pə ror Nəgkiarien kape profet kupan e Aesə ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini mimə,

"In rimivəh-si ta nəmhayen minə kapətawə, kini mor nipraitawə yamə mine kamhamhə, kwən-hahuvə min."

(Aes 53:4)

[†] 8:11 Luk 13:29 ^{††} 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 [‡] Nipig kirik, kamokrən kin Saemon Pita kimə, 'Saemon.' Kini nipig kirik, kamokrən kin kimə, 'Pita.'

Nikwasigien kin Yesu in rəutən

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Kini nipig Yesu rəm nukwhao kisərer ərkurao kin, kini rimini-pən tuk kafan narmamə mə, "Takhavən ye nıkar lugun pən."

¹⁹ Aikin yemhajoun kirik kape loa ruə mini-pən tukun mimə, "Yhajoun. Yo jakikwasig kin Ik ikin hiə takvən ikin."

²⁰ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Kuri aparı minə, kapəriə nəpəəg rarə yame kasapir ikin. Kini man minə, nimairiə rarə yame kasapir ikin. Mərig Yo, Ji Yermamə, kafak nimə rirkək tuk napirien." ^{††}

²¹ Kini yermamə kirik kafan rini-pən tukun mimə, "Yermaru. Pəh pi pom. Eighaan kin yo pəh yakvən minim rimik."

²² Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Nıkam. Apəh-pən, mikwasig kin Yo. Narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen nimraghien pəh khavən mhanim nəmə mhə minə."

Yesu ramni-əhu nimətag ehue ye lugun

(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ Kini ai, Yesu rat-pən ye bot, kini kafan narmamə minə khakwasig kin. ²⁴ Məkneikin, nimətag ehue kirik rimnəvi nu, kini nu rinamakətanim kin bot. Mərig Yesu ramapir. ^{‡25} Kini narmamə kafan kimnhavən mhasig In, mhamə, "Yemehuə! Yemehuə! Vəh miragh ətawə! Kinasəmnim!"

²⁶ Kini Yesu raiyoh-pən əriə mimə, "Nakashawor mamhagin məkneikin? Nhatətəyen hiə kapəmiə?" Kini rarar, mini-əhu nimətag mine peao-peao ehue. Nimətag reiwaiyu. Nu reiwaiyu mamərinu min. ^{†††}

²⁷ Mərig nəmə minə a kisakur, misaiyoh əriə minə mhamə, "Eh! Naha e yermamə? Nar apnapig mə nimətag mine nu, mərig tukmə raməgkiar kawor nəkwən!"

Yesu rimnəko ta nanmin has ye yermamə kiraru

(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Kimnhavi-pirə bot mhavən mhavhiak apa kwən-mhaan a kamni kimə Gedara ^{‡‡}. Məkneikin, yermamə kiraru yamə mir nanmin has ramərer-pən irəriu kirasipən ye nəpəəg kapier yame kamnim narmamə ikin. Ir-iu karoh narmamə, narmamə kamhagin-pən aikin.

²⁹ Kirauə miwəm Yesu kirəmə, "Eh! Ji Kughen! Nakmə takhawor əmrı? Nakwauə mə takor narpiniən kimi əmrı yame ripəh hanə norien nipig tukun, uə?" [§]

³⁰ Ikin aikin a, pukəh minə khapsaah kasəruk ikin, mərig isok kəskəh tuk əriə. ³¹ Kini nanmin has minə kimisaiyoh-pən skai kimi Yesu mhamə, "Aweh! Tukmə nakmə takəko ta əmawə, əta-pən irəməwə yerki pukəh minə a."

³² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Havən!" Məkneikin, nanmin has minə a kimnhatərhav ye kwərə

^{††} 8:20 2 Kor 8:9 ^{†††} 8:24 Sam 4:8 ^{†††} 8:26 Mat 14:31; Sam 89:9 ^{†††} Mak mine Luk kiramə nhag kwənmhan a Gerasa. [§] 8:29 Mak 1:24; Luk 4:41

mir a mhavən yerki pukəh minə. Kini pukəh minə a, ir-
iə fam kimisaiyu miseiwaiyu ye nəpatu, mhavi-ərhav
misəmnim ye tahik. ³³ Kini ai, narmamə yamə mine
kasəvigin pukəh minə a kimisaiyu, mhavən apa ye
taon misəvsao-pən kin narimnar fam, mine narimnar
yame Yesu rimnor kimi kwərə mir yamə mir a nanmin
has rimamərer-pən irəriu. ³⁴ Kini narmamə mi-fam
yamə mine kasarə apa taon khatərhav, mhauə tuk
Yesu masəkeikei kimin mə tukritərhav aikin.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik yame nipran ri- mamhə

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

9 Kini Yesu rat-pən ye bot mukurao-pən ye nikar
nu, mitərhav-pən iman ikin. ¹² Kini narmamə tiksini
kharəh yermamə kirik mhavən kimin. Nipran ri-
mamhə. Ramapir ye kafan nikaokao. Kini Yesu rimnəm
kapəriə nhatətəyen, kini mini-pən tuk yemə ramhə
mimə, "Narik, pəh nigini. Yakwərəh-si ta fam ta
narpinien kape təvhagə has kafam."

³ Kini nəmhajoun minə tiksini kape Loa kape Moses
kimisərig nəgkiarien a, mhani-pən tuk əriə minə
mhamə, "Ah! Nəgkiarien a rahas! Kwən a raməgkiar
məknakin mamni mə in Kughen."

⁴ Mərig Yesu In ruirkun ta kapəriə nətərigien, kini
mini-pən tuk əriə mimə, "Rhawor e nətərigien
kapəriə ramahas məkneikin? ^{††5} ?Jakni-pən naha tuk
yermamə a, kini kimiə nakasəm mə nəgkiarien kafak
rəfrakis? ?Mə jakni-pən tukun mə yakwərisin ta
narpinien kape kafan təvhagə hah? ?Uə mə jakni-pən
tukun mə tukrhekimter məriwək mamvən? ⁶ Mərig
yakorkeikei mə jakor Yo mə takharkun mə Yo, Ji Yer-
mamə, yakvəh nehuəyen ye tokrei tanə tuk nivəhsi-
təyen narpinien kape təvhagə has." Kini marə mini-
pən tuk kwən a mimə, "Yakamni-pre tuk ik mə,
Takhekimter, mirəh kafam nikaokao məriwək
mamvən imam yerkwanu." ^{††7} Kini taktəkun əmə, kwən
a rhekimter, məriwək mamvən iman ikin. ⁸ Kini nar-
mamə m-fam kisəm kisakur pik kin, masəgnəgin
Kughen yame ravəhsi-pən nehuəyen kimi yermamə
mə tukror məknakin.

Yesu rimnokran kin Matiu

(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav
maməriwək mamvən, kini məm kwən kirik yame
ramərer tuk mane kape takis, nhagin e Matiu ^{††}. Ramk-
wətə ikin kamərok takis ikin. Kini Yesu rimini-pən
tukun mimə, "Yuə, mikwasig kin Yo." Məkneikin Matiu
rərer, mikwasig kin Yesu.

¹⁰ Kini Yesu rimavən məvigin ye nimə kape Matiu,
kini narmamə khapsaah yamə mine kasərer tuk mane
kape takis, mine yor təvhagə has pisin pisin minə
kimnhauə misəkwətə misəvigin iriə Yesu mine kafan
narmamə minə.

† 9:1 Mat 4:13 †† 9:4 Luk 9:47; Jon 2:25 ‡ 9:6 Jon 17:2 ††
Matiu, nhag pisin kirik e Livae.

¹¹ Mərig nipig Farisi minə kimisəm nar a, khani-pən
tuk narmamə kape Yesu minə mhamə, "Ah! Rhawor e
yhajoun kapəriə raməvigin iriə narmamə yamə mine
kasərer tuk mane kape takis mine yor təvhagə has
minə?" ^{††}

¹² Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Pəh nien mə
narmamə yamə mine kisəsanin khamhavən misəm
dokta. Mərig narmamə yamə mine kamhamhə,
tukasəkeikei mhavən misəm dokta. ¹³ Mərig havən
misarha-kin niprai nəgkiarien e ye Nəkwəkwə kape
Kughen yame ramni mə,
"Nar kirik ror rikik ramagien, in e mə rikimiə tukre-
hua tuk narmamə, ^{†††}

mərig rikik ripəh nagienien tuk kapəriə sakrefaes
minə."

(Hos 6:6)

Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, "Yakamni məkneikin
meinai pəh nien mə Yo yimauə mə jakokran kin nar-
mamə yamə mine [khamə ta mə] kwəsatuatuk ta.
Nikam. Yimauə mə jakokran kin yor təvhagə has
minə."

Nhajounien kape Yesu in rivi, nhajounien kape loa kape Moses in nəkwəs

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Kini narmamə kape Jon Baptaes kimnhauə misəm
Yesu mhani-pən tukun mhamə, "Əm-ru. Farisi minə
mine kimawə yaksəpəh nəviginien tuk nəhuakien kimi
Kughen. ?Mərig rhawor kafam narmamə minə khapəh
nisəpəhyen nəviginien tuk nəhuakien?" ^{†††}

¹⁵ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nipig kimiə
nimisor nəviginien kape yerman yame rimnarkurək pə
pə, ?mərig nakhamə ta mə in minə tiksini tuksasək ye
nipig a uə? !Nikam! Mərig tukripior nipig yame nar-
mamə tukhavəhsi-ta Yerman e yame rimnarkurək pə
pə tuk In minə tiksini. Kini ye nipig a in a, In minə tiksini
tuksəpəh nisəviginien iran. [§]

¹⁶ "To yermamə kirik ripəh nivəhyen kwonmut neipən
vi kirik kini mijir-pən ye neipən mətit kafan [yame rim-
neikus]. To ror məknakin, kwonmut neipən yame rivi
to reikus neipən mətit, kini reikus ehua. ¹⁷ Kini to yer-
mamə kirik ripəh nivəhyen waen wi kini mivi-pən ye ti-
ki waen mətit. To ramor məknakin, kini waen a ye tiki
waen mətit tukraməteih, kini waen tukraiye. Nikam,
kipəh norien məknakin. Tukaməkeikei kivi-pən waen
wi ye tiki waen wi. Kini waen mine tiki waen tukawəmir
huvə."

Piraovin kirik yame ramhə, mine piakəskəh yame ru- amhə

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Nipig Yesu raməgkiar hanə kimi əriə, yemehua
kirik ruə mənimkur-pən tuk Yesu mimə, "Eh. Kafak pi-
akəskəh ripimhə ai taktakun əmə. Mərig yuə, mərəhu-

†† 9:11 Luk 15:2 ††† 9:13 Hib 10:8; Hos 6:1-6; Maeka 6:6-8; 1
Saml 15:22 ††† 9:14 Luk 18:12 § "Yermamə yame rimnarkurək
pə pə," nipran e Yesu. Mine "In minə tiksini" nipran e Kristen minə.
Nipig Yesu rimnapəh əriə mimə ye nai kamarkwao kin, kimisasək.

pən kwermim iran, pəh ramragh min." ¹⁹ Kini Yesu rimnərer iriə kafan narmamə minə, mhakwasig kin kwən a mamhavən.

²⁰ Məkneikin pian kirik aikin yame ravəh nəmhayen kape nīpīraovin, mivəh newk twelef. Kini rukurao-pən ye nīmetai Yesu ikin, mərəo-pən mirap nēpəəg nīmri kot kafan. ²¹ Ye nārigien kafan rīmā, "Tukmə yakrap əmə kafan kot, kini jakəsanin." †

²² Kini Yesu rukreik marha-pən məm pian a mini-pən tukun mīmā, "Piakəskəh kafak. Pəh niginien. Kafam nhatətəyen rimnor ik nakwahuə min." Kini ye nīpīg a, pian a rimnəsanin.

²³ Kini nīpīg Yesu rīmauə mītərhav-pə ye nīmā kape yemehuə a, kini mivən imə, məm narmamə kisher tərhenao masəni nīpei kape nīmhayen. Kini narmamə kimnhauvrig-uvrig pik. ²⁴ Kini Yesu rīmini-pən tuk əriə mīmā, "Sap mhatərhav. Piakəskəh e rapəh nīmhayen; ramapir əmə." Mərig narmamə kisarh iakei iran.

²⁵ Mərig narmamə kimnhatərhav mhavən iruə, kini Yesu rīvən imə, mīrao-pən mivəh kwermi piakəskəh a, kini rhekimter. ²⁶ Kini nəvsaoyen kin rimnaiyu marku-rao fam ye tanə a.

Yesu rimnor huvə nīmrin pis mir

²⁷ Yesu rīmatərhav aikin a, kini Inīmrin pis mir kīraru karakwasig kin, mwokrən apomh mīrəmə, "Mikip King Deved. !Rikim tukrehuə tuk əmru!" ††

²⁸ Kini Yesu rīmavən apa imə, kini nīmrin pis mir a kīrauə tukun. Kini Yesu rīni-pən tuk əriu mīmā, "Kimiru nakwhatətə irak mə to yakor huvə nīmrimiru uə nīkam?"

Kini iriū kīrəni-pən tukun mīrəmə, "Əwəh, Yermaru."

²⁹ Kini Yesu rīmirap nīmriū mīni-pən tuk əriu mə, "Kughen tukror huvə nīmrimiru meinai nakwhatətə irak." ³⁰ Kini nīmriū rihuvə, kīnəwəm nar. Kini Yesu rīni-pən skai tuk əriu mīmā, "Takrapəh nəvsaoyen kin narimnar minə e kimi narmamə." ³¹ Mərig iriū kimiratərhav mīravən mwəvsao-ərhav kin Yesu, mīravən ikin minə fam ye tanə a.

Yesu rīmnəko ta nanmīn has ye yermamə yame reinein nəgkiarien

(Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15)

³² Nīpīg kwərə mir a kwəratərhav, narmamə kharəh yermamə kirik yame reinein nəgkiarien, mhauə tuk Yesu. Kwən a in reinein nəgkiarien meinai nanmīn has ramərer-pən iran. ³³ Kini Yesu rīmnəko ta nanmīn hah ye kwən a, kini rīmnəgkiar.

Kini nukwhao ehua kīsəm, kisakur pik tukun, mhani mhamə, "Kīpəh nəm-hanəyen nar kirik ror məkneikin ikin e Isrel." ††

³⁴ Mərig Farisi minə khani mhamə, "Nīkam! Rīrkun nəko-tayen nanmīn has minə meinai rikwasig kin Setan, yemehuə kape nanmīn has minə."

Yesu rīkin raməmhə pik tuk narmamə

³⁵ Kini Yesu rīmnəriwək mamvən ye taon mine yerkwanu minə fam, maməwhag ye nəkwai nīmā kape nōfuginien, mamni-ərhav nəvsaoyen huvə kape narmaruyen kape Kughen. Mamor huvə narmamə m-fam yamə mine kamhamhə, mine narmamə m-fam yamə mine nīprairiə raha, kamhahuvə. ³⁶ Nīpīg rīmnəm narmamə kwənhapsaah, kini rīkin raməmhə pik tuk əriə meinai kimisarə ye nīpīg əutən minə, [miseinein nisasitu-atukien irəriə ye kapəriə nīmraghien] rəmhen kin sipsip yamə mine yermamə rikək tuk narha-huvəyen tuk əriə. ³⁷ Kini rīni-pən tuk kafan narmamə minə mə, "Isəm-ru! Nəviginiēn rīnehuə apa ye nəsimien yame kwənharmuə. Mərig yorwok kwatiksīn əmə yame kamhavəh. ³⁸ Kini səhuak-pən kimi Yemasur kape nəsimien mhamə In tukrher-pən kin yorwok minə khapsaah mə tukhavən mhavəh nəsimien kafan."

Yesu rīmirpen kafan narmamə twelef

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

10 Kini Yesu rīmnokrən kin narmamə twelef kafan khauə kirikianə, kini rīvəh-si-pən nəsaniniēn kimi əriə tuk nəkotayen nanmīn has ye narmamə, mine tuk nor-huvəyen nəmhayen minə fam.

² Nhag aposol [§] twelef kape Yesu minə, iriə e: yame raməkupan, Saemon, nhagin kirik e Pita; mine nao-rahini Andru; mine Jemes mine Jon, ji Sebedi mir; ³ mine Filip; mine Batalomiu; mine Tomas; mine Matiu, yermamə kape nīvəhyen mane kape takis; mine Jemes ji Alfeas; mine Tadeas; ⁴ mine Saemon Selot ^{§†}; mine Judas Iskariot, yame rīmneighan-pən kin Yesu ramvən ye kwermi tikmir minə kafan.

Yesu rher-pən kin kafan narmamə twelef mə tuksasitu ye narmamə

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Kwasig ikin Yesu rher-pən kin kafan narmamə twelef mə tukhavən mīsor wok, mini-pən tuk əriə mīmā, "Takhapəh nhavəniēn mīsarə kimīə narmamə yamə mine pəh nien mə kwənəraus kape Isrel; kini mhapəh nhavəniēn ye taon kirik kape nəmə Sameria, ⁶ mərig takhavən mīsarə kimīə nəmə Isrel yamə mine kīsəmhen kin sipsip yamə mine kaserwei. ^{§††7} Kini nīpīg takamhavən, takasəkeikei mamhani-ərhav mhamə, 'Nīpīg yame Kughen tukrarmaru ye narmamə mīfam ruauə ipakə.' ^{§†8} Kini kimīə takasəkeikei mīsor huvə narmamə yamə mine kamhamhə. Kini takasəkeikei mīsor huvə narmamə yamə mine kwənhamhə ta mə

†† 9:35 Mat 4:23; Mak 1:39 ††† 9:36 Nam 27:17; 1 King 22:17; Sek 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 †††† 9:37 Luk 10:2 § Aposol, nīpran ramni mə "yermamə kher-pən kin." Yesu rīmirpen narmamə twelef kafan mə tukrher-pən kin əriə kamhavən masor wok kape Kughen. §† "Selot" rəmhen kin yermamə kirik rikwasig kin nukwao kape nəmə Isrel tuk nherye-rhavayen kin nəmə Rom yame kasarmaru ye nəmə Isrel. §†† 10:6 Jer 50:6 §† 10:7 Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

† 9:21 Mat 14:36 †† 9:27 Mat 20:29-34 † 9:30 Mat 8:4 †† 9:33 Mak 2:12

tukhamragh min. Kini narmamə yamə mine leprosi ramor tikiriə, takasəkeikei misor niprairiə ruə mihuvə min. Kini narmamə yamə mine nanmin has ramərer-pən irəriə, takasəkeikei misəko ta əriə. Kini tukmə naksasitu ye yermamə kirik, tukripəh nərokien əmiə iran, meinai nimnhapəh nhavəhyen nimri nirkunien tuk nor huvəyen narmamə. ⁹ Tukmə nakamhavən, takhapəh nhavəhyen mane, ¹⁰ mhapəh nharurien nitip minə. Mhapəh nhavəhyen neipən kiraru kiraru. Mhapəh nhavəhsi-pənien sandel, mhapəh nhavəhyen kaskin. Yakamni məkneikin meinai ratuatuk əmə mə narmamə yamə mine kimiə taksasitu irəriə tuksasitu min irəmiə ye napirien mine nəviginiən. ^{††}

¹¹ “Nipig takhavən ye taon kirik uə yerkwənu kirik, taksəkeikei misarha-kin yermamə kirik yame rikin ragien mə takhavən misarə kimiə min, kini misarə aikin miseriaji nipig yame takhatərhav yerkwənu a. ¹² Tukmə nipig takamhavən misarə ye nimə kirik, takasəkeikei misəgkiar huvə kimi əriə mhamə, ‘Pəh nəmərinuyen tukraməmir tuk əmiə.’ ^{†13} Kini tukmə narmamə kisəhitə ye nimə kapəriə tuk əmiə, kini pəh kapəriə nəgkiarien kape nəmərinuyen tukraməmir tuk əriə. Mərig tukmə kisəpəh, nəhuakien kapəriə ye nikarin kape nəmərinuyen tukrurə əmə ye nimraghien kapəriə. ¹⁴ Mərig tukmə narmamə tiksin khapəh nisəhitəyen ye nimə kapəriə tuk əmiə, uə khapəh nisətərigien kin nəgkiarien kapəriə, takhatərhav ye nimə kapəriə, uə yerkwənu kapəriə, misarpita-arpita nimokur ye sandel kapəriə. ^{††} ^{†15} Yakamni əfrakis tuk əmiə mə ye nipig yame Kughen tukrəkir narmamə iran, narpinien kape nəmə aikin a tukriskai pik rapita narpinien yame nəmə Sodom mine Gomora kimisarə iran kupan. ^{†††} ^{††}

Yesu ramni-pən tuk kafan narmamə minə mə “Tukor ahas-pre kimi əmiə”

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ Kini Yesu ramni mimə, “Takasəkeikei mharkun mə Yo yakamher-pən kin əmiə mə takhavən misarə mar yerki nəmə has minə rəmhen kin sipsip yamə mine kasəriwək yerki kuri aparū [§] yamə mine kasəkwəpəh. Takasəkeikei mhavəh nirkunien tuk niko-ikoyen rəmhen əmə kin snek; misarə mar rəmhen əmə kin mak ye tanə. ^{§†17} Takasərig əmiə tuk narmamə; meinai iriə tuksərip-ərhav əmiə ye nimri mirh, misərkis-ərkis əmiə ye nəkwai nimə kape nofuginien kapəriə. ¹⁸ Meinai kimiə kafak narmamə minə, taksəkeikei misərer ye nimri namasur kape gavman mine ye nimri nəmasur kapəriə tuk nini-ərhavien Nəgkiarien Huvə kape Kughen kimi əriə mine narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel. ¹⁹ Mərig nipig tukhara-ptərekin əmiə, takhapəh nisətərig-pikien mə taksha-

[†] 10:9 Luk 10:4 ^{††} 10:10 Luk 10:7; 1 Kor 9:14 [†] 10:12 Luk 10:5-6 ^{††} Norien e tukror nimtətien mə narmamə yerkwənu a kimisor nar kirik ripəh nəmhenien. ^{††} 10:14 Luk 10:10-12; Wok 13:51 ^{†††} Stori kape narpinien yame Kughen rimnor kimi nəmə Sodom mine Gomora raməmir ye Jen 19:24-28. ^{†††} 10:15 Mat 11:24; Jaj 7 [§] Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni nar miragh aparū kirik ye English kamni kimə “wolf.” ^{§†} 10:16 Luk 10:3; Rom 16:19

wor-pən iran mine mishorpin nəgkiarien kapəriə, meinai ye nipig atuatuk a, Nanmin kape Kughen tukrhajoun əmiə kin naha nəgkiarien yame takasəkeikei mhani-ərhav. ²⁰ Takhapəh nhaginien meinai pəh nien mə kimiə atuk naksəgkiar, mərig Nanmin kape Rimimiə Kughen tukrivəhsi-pre nəgkiarien kimi əmiə, takhani-ərhav. ^{§††}

²¹ “Ye nipig a, piauni tukreighaan kin piauni kamhopni. Kini yerman tukreighaan kin kafan kwajikovə kamhopni. Kini kwajikovə minə tukhani hah rimriə minə mine nisinriə minə, miseighan kin əriə khopni əriə. ^{§†22} Narmamə tuksəməkin əmiə, misor ahas pre kimi əmiə meinai kimiə nakamhavəh nhagik. Mərig narmamə yamə mine kasərer timtim miseriaji nipig kwasig, Kughen tukrivəh miragh əriə. ²³ Tukmə kisor ahas pre kimi əmiə ye taon kirik, sap, mhavən ye taon pisin kirik. Yakamni əfragh tuk əmiə mə to nakhapəh nhavən-fam-ien ye taon minə kape Isrel, yo Ji Yermamə jakrerig-pə min.

²⁴ “Studen minə to khapəh nisehuəyen ye yhajoun kapəriə. Kini slef minə to khapəh nisehuəyen ye yemehua kapəriə. ^{§††}

²⁵ “Narmamə tukasəkeikei misəm-pən studen minə mə kisəmhen əmə kin yhajoun kapəriə. Kini tukasəkeikei misəm-pən slef minə mə kasəmhen əmə kin yamehua kapəriə. Kini ye norien kirikianə əmə min, Yo yemehua kape nimə. Kini narmamə tiksin khani hah yo mə yo Bielsebul, yamehua kape yarmhə minə. Ror məkneikin mə tukasəkeikei misor min ye kafak yor wok yamə mine kasor wok ye nəkwai nimə kafak.” ^{§†}

Pəh narmamə kape Yesu minə tukhapəh nhaginien kin narmamə

(Luk 12:2-9)

²⁶ Kini Yesu ramni mimə, “Ror məkneikin, takhapəh nhaginien kin narmamə. Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig əpis, kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin. ^{§†27} Narimnar yame yakamni-pre tuk əmiə ye nəpignapien, takasəkeikei mhani-ərhav yeraan; kini narimnar yame yakaməsiwən kin, takasəkeikei mhani-ərhav ye nimri narmamə khapsaah. ²⁸ Takhapəh nhaginien kin narmamə, meinai kharkun əmə nisoriahyen nipraimiə, mərig kaseinein nishopniyen nanmimiə. Mərig hagin kin Kughen meinai In rirkun narakikin-pən-ien niprai jir mine nanmin apa ye nap ehua. ^{§§†}

²⁹ “Nar apnapig keihap ^{§§†} in rikəskəh pik, kavəh nimrin kwaji mane əmə, mərig Kughen ramarha huvə tuk əriə. ³⁰ Kini nimraghien kapəriə rapita nimraghien kape keihap. Kini tukmə Kughen ramarha huvə tuk keihap ramhajoun pən mə tukraməkeikei mamarha huvə tuk əmiə rapita. Nəfrakisien, nar apnapig mə nimar nikwənemiə in nar kəskəh, mərig Kughen

^{§††} 10:20 Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15; Jon 14:26 ^{§†} 10:21 Jon 14:26 ^{§††} 10:24 Luk 6:40; Jon 13:16; 15:20 ^{§†} 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ^{§†} 10:26 Mak 4:22; Luk 8:17 ^{§§†} 10:28 Rom 8:31; Jem 4:12 ^{§§†} Nəgkiarien kape Gris ramni man kirik ye English kamni kimə “sparo.”

raməvhuekin fam muirkun ta mə kuvhuun. Ror pən, takhapəh nhaginien tuk nimiraghen kapəmiə. †

32 “Tukmə yermamə kirik ramni-ərhav nhagik ye nimir narmamə, Yo min jakni-ərhav nhagin ye nimir Rimik Kughen ye neai mə in kafak yermamə. 33 Mərig tukmə yermamə ramni-ərhav ye nimir narmamə mə reinein Yo, Yo jakni-ərhav min ye nimir Rimik Kughen ye neai mə yakeinein min in. ††

34 “Pəh rikimiə tukripəh nəsikien mə ta mə yimauə mə jakərhəu nəmərinuyen ye tokrei tanə. Pa rimə yimauə mə jakərhəu nəmərinuyen, mərig yimauə mə jakor narmamə kasarowagkəp. 35 Yakamni məkneikin meinai yimauə mə jakor

“Yerman tukror timəht iriū rimni,

mine piakəskəh tukror timəht iriū nisini,

mine yasuni tukror timəht iriū kuhuni.

36 Kini narmamə tuksor tikmir kimi iriə atuk minə tiksin.’

(Maeka 7:6)

37 “Kini yermamə yame rorkeikei pik rimni mine nisini [rapita Yo] in ripəh nəmhenien mə tukruə kafak yermamə. Kini yermamə yame rorkeikei pik kafan pikwarien uə piakəskəh [rapita Yo] in ripəh nəmhenien mə tukruə kafak yermamə. 38 Tukmə yermamə rimə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei mətə ye nərigien kafan, kini tukmə ramərig pawk nəmhəyen rəmhen kin nəmhəyen ye nimirəyen ye nai kamarkwao kin, mərig tukrikwasig kin Yo. 39 Yermamə yame ramgin tuk kafan nimiraghen, tukraməkeikei mīmha. Mərig yermamə yame tukuh tuk nikwasigien kin Yo, tukrərə ye nimiraghen rerin. ††

40 “Kini yermamə yame ravəh əmiə yerkin agien, in rəmhen əmə kin yame ravəh Yo yerkin agien. Kini yermamə yame ravəh Yo yerkin agien, in rəmhen əmə kin yame ravəh min yermamə yame rimnher-pə kin Yo.

††41 Kini yermamə yame ravəh profet kape Kughen yerkin agien, meinai in rirkun mə in profet kape Kughen, in tukrivəh nərokien iran, rəmhen kin yame profet minə kimnhavəh. Kini yermamə yame ravəh yemə atu-atuk yerkin agien meinai in rirkun mə in yemə atu-atuk, in tukrivəh nərokien iran rəmhen kin yame nəmə atu-atuk tukhavəh. 42 Nəfrakis, yermamə yame ravəh nu okiei ye pənkin, mivəhsi-pən kimi yermamə kirik kafak e, meinai in rirkun mə in kafak yermamə, nar apnapig mə kafak yermamə in ye tanə, kini kwən en, tukraməkeikei mivəh əfrakis nərokien iran.”

Jon Baptaes rimə tukrirkun-ru mə Yesu in Kristo, uə pəh nien mə in Kristo

(Luk 7:18-23)

11 Kini Yesu rimnəvhag ta kimi kafan narmamə twelef, marar, mītərhav aikin, mivən apa ye taon minə apa Galili, maməvhag mamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen aikin.

2 Ye nipig a, Jon Baptaes rimnamarə ye kalabus, kini mamərig nəvsaoyen kin wok yame Yesu rimnor. Kini mher-pən kin narmamə tiksın kafan khavən misəm In mhamə, 3 “Rhawor? ?Ik e Kristo kimini ta mə takuə, uə kimawə jakamhawhin yarmə kirik tukripiuə?”

4 Məkneikin, Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Harerig, mhavən mhani-pən narimnar minə fam yamə mine nimisərig misəm tuk Jon. 5 Nimirin pis minə khapsaah kimisəm nar. Kini narmamə yamə mine nihuriə rahas kimiseriwək. Kini narmamə yamə mine kamhavəh nəmhəyen ye tikiriə ††, tikiriə ruahuvə. Kini narmamə yamə mine nimətirigiriə rəru, kini taktəkun ai, kimisərig nar. Kini narmamə yamə minə kimnhamhə, kwənhamragh min. Kini yavən hah minə, taktəkun ai kwən kirik rinamni-ərhav-pən nəvsaoyen huvə tuk əriə. †††6 Kini hani-pən tuk Jon mə narmamə yamə mine kapəriə nhatəyən irak ripəh nimirien, iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis.”

Yesu rimini mə Jon Baptaes in profet ehua kirik

(Luk 7:24-35)

7 Nipig narmamə a yame Jon rimnher pən kin əriə kratərhav, kini Yesu rimirikakun maməgkiar kin Jon kimi nukwhao ehua. Mīmə, “In apa kupən kimie nimn-havən apa ye tipəvsik mə taksəm naha nhagin? ?Nimn-havən mə taksəm əmə yermamə apnapig kirik yame in rəmhen kin nuwig yame ramərer ye nimir nımətag? !Nikam! 8 ?Tukmə nikam, kini nimnhamhavən mə taksəm pa? ?Yermamə kirik yame ramvən ye neipən huvə yame nimirin rəutən uə? !Nikam! Narmamə yamə mine kamhavən ye neipən huvə kisarə ye nimə huvə minə rəmhen kin kape king. 9 ?Kini naha nhagin a nimn-havən mə taksəm? ?Profet kirik uə? Əwəh, nəfrakisien. Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə Jon in yerpig rapita profet. 10 Meinai kwən e in e Nəkwəkwə kape Kughen rimini-ta mīmə,

“Səm-ru. Yakamher-pre kin kafak yermamə yame tukrivəh kafak nəgkiarien.

In tukrakupən kin ik mor apnəpeinə ye kafam swatuk.’ †

(Mal 3:1)

11 “Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə yamə mine kimisarha-pə ye tokrei tanə, kirik rapəh nuəyen yame rapita kwən e Jon. Mərig yermamə yame in ye tanə əmə ye narmaruyen kape Kughen, in yerpig min rapita Jon. ††12 Ye nipig Jon Baptaes rimirikakun mamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen meriaji-pə taktəkun, narmaruyen kape Kughen ramskai mə tukritərhav-pə. Kini narmamə yamə mine khaskai misarkut pik mə tukhauə pəh Kughen rarmaru irəriə. 13 Yakamni məknakin meinai apa kupan əgkap muə meriaji-pə nipig kape Jon, nəgkiarien kape Loa yame Kughen rimivəhsi-

††† Nəgkiarien kape Gris ramni “leprosi.” ††† Profet Aesea rimini mə Kristo tukruə mor wok minə e, mamor huvə narmamə yamə mine kamhamhə. əm-ru Aes 35:5-6; 61:1. † Ye v. 10 Kughen raməgkiar kimi Yesu Kristo. †† Tukmə ror Yesu raməgkiar atuk iran, mamni mə in rehua rapita Jon. Uə, tukmə ror in ramni narmamə kafan minə, mə iriə kamhavəh nihuvəyen rapita Jon, meinai khakwasig kin Yesu.

† 10:30-31 Luk 12:24; Wok 27:34 †† 10:33 Luk 12:8-9 ‡ 10:37 Luk 14:26-27 †† 10:39 Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25 †† 10:40 Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

pən kimi Moses mine năgkiarien kape profet kape Kughen mină kimnhani-ărhav narmaruyen kape Kughen. ^{†14} Kini tukmă rikimiă ragien mă takhavăh nătărigien e, jakni mă Jon in Elaeja yame profet kupan mină kimnhani mă tukruă. ^{††15} Tukmă kimia narmamă yame nămătirgimiă rară, sătărig huvă kin năgkiarien e.

¹⁶ “?Kini Yo jakni mă narmamă yamă mine kisară ai taktăkun, mă norien kapăriă rəmhen kin naha? Iriă kisămhen əmə kin kwajikovă [yamă mine nar kirik rirkăk yame tukror əriă, rikiriă ragien.] Misăkwătă masăukir ikin kamor maket ikin, mashek əriă mină mhamă, ¹⁷ ‘!Ah! Kimawă yimnhauh gita, mărig kimia nakhapăh nisorien danis. Kini yaksasar miseikuă kin nasăkien tuk nimhăyen, mărig kimia nimnhapăh nisasăkien kitawă-m kimia.’ ¹⁸ Yakamni məknei meinai ye nipig Jon Baptaes rimauă, măpăh năviginien mă tukrăhuak nipig ripsaah, mīpăh ninimien waen. Mărig narmamă kamhani mhamă, ‘Kwən a, nanmin has kirik ramămir iran.’ ¹⁹ Kini Yo, Ji Yermamă, yimaue mamăvigin, mamnim waen, mărig narmamă kamhani min mhamă, ‘!Ah! Kwən a in yermamă kape năvigin-pikien, mine năpisien kin waen. Kini mamor norkeikeiyen kimi yor tăvhagă has mină mine narmamă yame kasărer tuk mane kape takis.’ Mărig narmamă əfrakis kape Kughen mină tukasăkeikei mharkun mă kimru Jon yakawor narimnar ye nirkunien əfrakis.” [‡]

Yesu ramni narpinien ye narmamă yamă mine khapăh nhaniyen năfrakisien iran
(Luk 10:13-15)

²⁰ Kini Yesu rimnăgkiar skai kimi narmamă ye taon yame mine In rimnor nimtătien ripsaah aikin ye nim-ririă. Ramăgkiar skai məknaikin meinai iriă khapăh nisarien ye nărigien kapăriă tuk kapăriă norien has mină. ²¹ Kini In mimă, “!Ah! !Kimia yamă mine nakisara apa Korasin! Nămhăyen ehua tukrură tuk əmiă. !Ah! !Kimia nămə Betsaeda! Nămhăyen ehua tukrură tuk əmiă, meinai yimnor pawk nimtătien ripsaah ye taon mir kapămiă. Kini tokmă yakpior nimtătien mină a apa Taea mine Saedon kupan, narmamă a to kipisayar ye nărigien kapăriă tuk tăvhagă [ror mipihavən ye neipən has, misəsok-əsok ye nimrawk [ror nimtătien mă kisărig rahas pik tuk kapăriă norien has mină.] ²² Mărig ye nipig a yame Kughen tukror narpinien kapămiă, in tukriskai pik rapita narpinien yame tukror kimi narmamă yamă mine kimnisară apa Taea mine Saedon kupan. ^{††23} Kini kimia nămə Kapeneam. ?Kimia nakhamă ta mă Kughen tukrivăh-si haktă əmiă ye kwənmhaan kape nisaiyen ye rao ye neai uă? !Nikam! Kughen tukrivăh-si-əhu əmiă nakswewaiyu pik əgkəp, ye kwənmhaan kape narpinien ^{††}. Kini tokmă yakpior nimtătien mină a apa Sodom kupan, to taon a ripipăh

nirkăkien. ^{†††24} Mărig yakamni-pre tuk əmiă mă nipig a yame Kughen tukror narpinien kapămiă, in tukriskai pik rapita narpinien yame tukror kimi narmamă yamă mine kimnisară apa Sodom kupan.” [‡]

Yesu ravəhsi-pən năpisien kimi narmamă yamă mine kasăpəu
(Luk 10:21-22)

²⁵ Kini ye nipig a Yesu rimă, “Tată Kughen. Ik Yermaru kape narimnar fam- yerpirig ye neai, mine ye tokrei tană. Yakăgnăgin Ik meinai Ik nimnerkwaig kin niprai narimnar mină e ye nimri narmamă yamă mine kharkun nar. Kini mor əpu kimi narmamă yamă mine kisămhen əmə kin kwajikovă mină mă iriă e tukharkun nar. ^{††26} Tată, in a norien yame Ik nakorkeikei.”

²⁷ Kini Yesu rirpin mamni-ărhav mimă, “Rimik rim-neighan-pə ta kin narimnar fam ye kwermik. Kini Rimik pisin əmə rirkun Tini. Kini Tini əmə mine narmamă kafan mină, iriă əmə kharkun Tată Kughen. Iriă e narmamă yamă mine Tini rimirpen ta əriă mă In tukror əpu Tată Kughen kimi əriă. ^{†††}

²⁸ “Hauă tuk Yo, kimia yamă mine nakasor pik wok kini misăpəu kin najipăyen kin nar pam mină, pəh yakvəhsi-pre năpisien. ^{††29} Yakamni məkneikin meinai Yo yemă mar, kini kafak nătărigien in ye tană. Kini hauă tuk Yo mhavăh năpisien ye kapămiă nimraghien. Taksajipă kin kafak nitip meinai in rəruvəruvă, kini kafak wok yame jakvəhsi-pre kimi əmiă in rimar.” ^{†††}

Yesu ramhajoun narmamă kin norien kape Sabat
(Mak 2:23-3:6; Luk 6:1-11)

12 Kini ye Sabat kirik, Yesu mine kafan narmamă mină kimisăriwăk mhavən yerki wit [†] tiksın, kini kafan narmamă mină kisămkərav. Khavən misătim wit tiksın, masən kwənkwan. ^{††2} Mărig Farisi mină tiksın kimisăm mhani-pən tukun mhamă, “!Eh! Sabat e towai, mărig kafam narmamă kasor wok masakapir Loa kape Moses. ?Rhawor e kasor məknaikin?” ^{†††}

³ Mărig Yesu rimini-pən tuk əriă mimă, “Tukmă ror nakhapăh nisăvheikinien năvsaoyen ye Năkwăkwă kape Kughen yame raməvsao kün norien yame King Deved rimnor kupan, yame in mine kafan narmamă mină kimisămkərav. ⁴ Mărig, Deved rimavən ye Nimă Ehua kape Kughen mən bred yame pris mină kwənhavăhsi-pən ta kimi Kughen. Mărig bred ai, ye Loa kape Moses ramni mă narmamă apnapig tukhapăh nisănien. ^{†††} Mărig pris mină əmə kharkun nisănien. ^{††††} Uă tukmă ror nakhapăh nisăvheikinien ye loa mă nipig mină fam ye Sabat, pris mină apa ye Nimă Ehua Kape Kughen kasor wok kapăriă masakapir loa kape Sabat, mărig Kughen raməp mă nar a in ratuatuk əmə. ^{†††††} Mărig yakamni-pre tuk əmiă mă kwən kirik

^{†††} Kughen rimnoriah taon a Sodom ye Jen 19:24-28. [‡] 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 ^{††} 11:25 1 Kor 1:26-29 ^{†††} 11:27 Mat 28:18; Jon 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 ^{††} Loa kupan kape Moses in rəmhen kin kajipă pam. əm-ru Jer 31:25. ^{†††} 11:29-30 1 Jon 5:3 ^{††} Wit in kwənkwaı nai kirik kamor flaoa kin. ^{††} 12:1 Dut 23:25 ^{†††} 12:2 Eks 20:10 ^{††††} 12:4 Lev 24:5-9 ^{†††††} Takam stori e ye 1 Saml 21:1-6. 18 12:5 Nam 28:9-10

† 11:13 Luk 16:16 †† 11:14 Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13
‡ 11:19 Mat 9:14 †† Kughen rimnoriah əgkəp Taea mine Saedon. əm-ru stori ye Aes 23:1-8. †† 11:22 Esik 26-28; Joel 3:4-8; Amos 1:9-10; Sek 9:2-4 ††† Yesu ramni narpinien yame Aesearimini ta tu ye Aes 14:12-15.

eikin e In yerpirig rapita Nimə Ehuə kape Kughen. ¹⁷ Ye Nəkwəkwə kape Kughen In ramni mə,
 “Nar kirik ror rikik ramagien, in e mə rikimiə tukre-
 huə tuk narmamə,
 mərig rikik ripəh nagienien tuk kapəmiə sakrefaes
 minə.”

(Hos 6:6)

Kini Yesu rirpin nəgkiarien mamni-pən tuk Farisi minə
 mimə, “To nakpiharkun niprai nəgkiarien e, mipi-
 harkun narmamə yamə mine kisatuatuk ^{††}, to nakpi-
 hapəh nisəm-pəniən nar has kirik ye narmamə kafak
 minə. ⁸ Yakamni məkneikin meinai Yo, Ji Yermamə, Yo
 yakamarmaru ye Sabat.”

⁹ Kini Yesu ritərhav aikin a məriwək mamvən ye nək-
 wai nimə kape nofuginien kapəriə. ¹⁰ Kini ikin a, kwən
 kirik aikin, kwermīn rīmha, ripəh nihuatukien kin. Kini
 kisaiyoh-pən Yesu mə, “?Rhawor? ?Ratuatuk ye loa mə
 to nakor huvə yermamə yame ramhə ye Sabat, uə
 nikam?” Iriə kimisaiyoh-pən məknakin Yesu meinai
 kisarkut mə tuksəm-pən nar has kirik iran. [‡]

¹¹ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, “?Tukmə kimie
 kirik, kafan sipsip rivə-ərhav pikin ye nəkwai nimir
 ehua ye Sabat, kini in tukrhawor? In tukraməkeikei
 mivən mirəh-si haktə aihuua əmə. ?Pa e irəmiə in to
 ripəh norien məkneikin? Rirkək. ¹² Mərig nimirghien
 kape yermamə rapita sipsip. Kini in ratuutuk əmə ye
 loa mə tukamor nar huvə ye Sabat.” ^{‡†}

¹³ Kini rini-pən tuk kwən a mimə, “Huutuk kin kwerm-
 mīm.” Kini rihuutuk kin kwermīn, rhuva əgkəp rəmhen
 kin kwermīn nikarin. ¹⁴ Mərig Farisi minə a kimnhavən,
 mamharai mhun mə tukshopni Yesu. ^{‡†}

Yorwok yame Kughen rimirpen

¹⁵ Kini Yesu rimirkun mə Farisi minə kisarkut mə tuk-
 shopni In, mitərhav aikin a. Kini narmamə khapsaah
 khakwasig kin In. Kini In rimnor huvə nəmhəyen fam
 kapəriə, ¹⁶ mini-əhu əriə mə tukhapəh nhani-ərhavien
 In tuk narmamə. ^{‡††17} Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien
 kape profet kupan e Aesea ruauə minor nəfrakisien
 kin, yamə rimini mimə,

¹⁸ “In e yorwok kafak yame yimirpen ta yakorkeikei
 pik In,

kini rikik ragien pik tukun.

Kini Yo jakor mə Nanmin kafak tukrurə mukwar iran.

Kini In tukrini-ərhav norien atuutuk kafak mine nivəh-
 miraghien kafak ye nimir narmamə tanə pisin pisin
 minə. ^{‡††}

¹⁹ To In ripəh nuhyen əjir, mipəh nokrən-apomhien;

Mipəh nəgkiar-pikien ikin narmamə kasofugin əriə
 minə ikin.

²⁰ In yemə mar, kini In tukror huvə-pən kimi nar-
 mamə yamə mine kasəpəu kini kapəriə nəsaninien
 rikək. [§]

Tukror məkna meriaji-pən In tukror norien yame rat-
 uatuk tukror win ye norien yame rahas.

²¹ Kini narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərous
 kape Isrel, iriə tuksərəhu-pən tim tim kapəriə nərigien
 iran, mə In tukrivəh miragh əriə.”

(Aes 42:1-4)

Narmamə tiksin kamhani mhamə Yesu ramor narim- nar ye nəsaninien kape Setan

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Kini narmamə kimnharəh kwən kirik mhavən kimi
 Yesu. Kwən a, nimirin ripis, ripəh nəgkiarien, meinai
 nanmin has ramərer-pən iran. Kini Yesu rimnor huvə
 min, kini kwən a rimnəm nar, məgkiar. ²³ Kini nar-
 mamə m-fam kisəm kisakur pik kin mhamə, “Tukmə
 ror Kwən e in e Mikip King Deved yame Kughen rimə
 tukrher-pə kin.”

²⁴ Mərig Farisi minə kimisərig, kamhani mhamə,
 “Nikam. Tukmə ror In raməko-ta nanmin has ye
 nəsaninien kape yarmhə e Bielsebul yame in yamehua
 kape yarmhə minə.” ^{§†}

²⁵ Mərig Yesu ruirkun ta nətərigien kapəriə kini
 mimə, “Nikam. Tukmə narmamə ye kantri kirik
 kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, kini tuksorah
 kapəriə narəyen, kantri tukrimir. Kini rəmhen min kin
 yerkwanu kirik. Tukmə narmamə kwəsəwhai əriə
 minə, misarə kiraru, rukwanu a to ripəh narə-huvəyen.

²⁶ Kini rəmhen min kin narmamə kape Setan minə, tuk-
 mə iriə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, tukseikus-
 eikus min nimə kape Setan. Norien kape Setan
 tukripəh niskaiyen. Tukrəsaah-əsaah mirkək. ²⁷ Kini
 kimie minə min tiksin kasəko-ta nanmin has minə
 rəmhen kin yame yakamor. Mərig pa rimə kisəko ta
 nanmin has minə e ye nəsaninien kape Bielsebul. Rhu-
 və mə iriə tukhani neikuəyen ye nəgkiarien yame
 nakamhani mhamə yakaməko ta nanmin has ye
 nəsaninien kape Bielsebul. ²⁸ Mərig tukmə Yo
 yakaməko-ta nanmin has minə ye nəsaninien kape
 Nanmin kape Kughen, ramhajoun mə narmaruyen
 kape Kughen ruauə ta tuk əmiə. ^{§††29} Kini mamhen min
 kin yame to yermamə kirik nagheen rehua rivən, mətə
 kafan narimnar, maməmir, yermamə pisin kirik to
 ripəh nivəniən məkrəh kin. Tukmə yermamə rimə
 tukrivən məkrəh kin kafan narimnar, kini tukrirkwəji
 yermamə ai nagheen rehua. Kini ai mirkun nivəniən
 məkrəh kin kafan narimnar. ^{§†}

³⁰ “Yermamə yame ripəh nikwasigien kin Yo, in kafak
 tikmir. Kini yermamə yame ripəh nofuginien narmamə
 minə kafak, in raməko-ta əriə kisaiyu rik rik. ^{§††31} Ror
 pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun
 nivəh-si-tayen narpinien ye nahasien minə fam yame
 nakasor, uə nini-hasien yame nakasor iran. Mərig tuk-
 mə nakhani has Nanmin kape Kughen, to Kughen
 ripəh nivəh-si-tayen narpinien iran tuk nipig kirik.

³⁰ “Yermamə yame ripəh nikwasigien kin Yo, in kafak
 tikmir. Kini yermamə yame ripəh nofuginien narmamə
 minə kafak, in raməko-ta əriə kisaiyu rik rik. ^{§††31} Ror
 pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun
 nivəh-si-tayen narpinien ye nahasien minə fam yame
 nakasor, uə nini-hasien yame nakasor iran. Mərig tuk-
 mə nakhani has Nanmin kape Kughen, to Kughen
 ripəh nivəh-si-tayen narpinien iran tuk nipig kirik.

³⁰ “Yermamə yame ripəh nikwasigien kin Yo, in kafak
 tikmir. Kini yermamə yame ripəh nofuginien narmamə
 minə kafak, in raməko-ta əriə kisaiyu rik rik. ^{§††31} Ror
 pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun
 nivəh-si-tayen narpinien ye nahasien minə fam yame
 nakasor, uə nini-hasien yame nakasor iran. Mərig tuk-
 mə nakhani has Nanmin kape Kughen, to Kughen
 ripəh nivəh-si-tayen narpinien iran tuk nipig kirik.

† 12:6 Mat 12:41-42 †† Yesu ramni mə kafan narmamə kisat-
 uatuk. ‡ 12:10 Luk 14:3 †† 12:12 Luk 14:5 †† 12:14 Jon 5:16
 ††† 12:16 Mat 8:4; Mak 3:12 ††† 12:18 Mat 3:17 § Gris ramni
 mə, “Tukripəh nakapirien nuwig kirik yame ramiko, kini tukripəh
 nher-əpisien kandel yame ramuək.”

§† 12:24 Mat 9:34; 10:25 §†† 12:28 Wok 10:38; 1 Jon 3:8 §†
 Niprai nuhpikinien ramni məkneikin mə yermamə nagheen rehua in
 e Setan. Yesu ruə mirkwaji in, məkrəh kin kafan narimnar. In e, Yesu
 raməko ta nanmin has ye kwən a yame reinein nəgkiarien. §††
 12:30 Mak 9:40; Luk 9:50

^{†32} Tukmā yermamā ramni hah Yo, Ji Yermamā, kini Kughen tukrāru-kin mīpāh narpinien. Mārig yermamā yame ramni hah Nanmin kape Kughen, Kughen to rīpāh nāru-kinien tuk nīpig kirik, ye nīpig e uā ye nīpig yame tukripiuā.

³³ “Tukmā nai huvā, kwānkwan tukrhuvā; tukmā nai has, kwānkwan tukrahas. Ror mākneikin meinai kimīā takasām āmā kwānkwaī nai mā nai a in rhuvā uā rahas. ^{††34} !Ah! Kimīā naksāmhen kin snek yame ramor norien iko iko. Kimīā nāmā has minā. To nakhapāh nhaniyen nar huvā kirik, meinai narmamā kamhāni āmā naha nhagin yame ramāmīr yerkiā. ^{‡35} Yermamā yame nārigien rhuvā rukwar yerkin, nīpig m-fam in ramni nar yame huvā. Kini yermamā yame nārigien has rukwar yerkin, nīpig m-fam in ramni nar has.

³⁶ Yakamni-pre tuk āmīā mā, ye nīpig yame Kughen tukrākīr narmamā iran, narmamā tukasākeikei mhanī-ārha-v-pān tukun mā rhawor irīā kimnhāni nēgiariēn has apnāpig minā fam kapāriā. ³⁷ Ror mākneikin In tukrākīr fam nēgiariēn pisin minā kapāmīā, mā kimīā nāmā atuātuk minā uā nāmā has minā.”

Nimtātien yame Kughen rimnor ye nīmrāghien kape Jona, kini tukripior min ye Yesu

(Mak 8:12; Luk 11:29-32)

³⁸ Kini nāmha-joun minā tiksīn kape Loa kape Moses minē Farisi minā kimnhāni-pān tukun mhamā, “Yha-joun. ?To nakor nimtātien āpsipis kirik yaksām?” ^{††}

³⁹ Kini Yesu rīmini-pān tuk āriā mīmā, “Kimīā narmamā e towēi minē, kimīā naksor pik tāvhagā has mhaukreikin-pān nimeitaimīā kimi Kughen, mā-sorkeikei mā taksām nimtātien pisin kirik. Mārig tukmā ror Kughen tukri-pāh norien nimtātien kirik ye nīmrīmiā. Mārig tukror āmā nimtātien kirikīān āmā yame rimnor kupān ye nīmrāghien kape Jona. ^{‡‡40} Jona rīmnāmāmīr ye tip kāmām ehuā kape nīpig kisisār, yen-pig minē yeraan. Kini ye norien kirikīān āmā min, Yo, Ji Yermamā, jakāmāmīr ye nākwai nīmīr kape nīpig kisisār, yen-pig minē yeraan. ^{‡‡41} Kini ye nīpig yame Kughen tukrākīr narmamā iran, nāmā Nineve min tuk-sārēr mhanī hah narmamā yamā minē kisārā e towēi minē. Meinai nāmā Nineve a kupan kimīsārig nēgiariēn kape Jona, misārā ye nārigien kapāriā tuk tāvhagā has. Mārig Yo yakapita Jona, mārig kimīā nakhapāh nīsātārigien kin Yo. ^{‡‡42} Kini in apa kupān, kwīn kape kantri e Shipa [§], rīmasi-pān isok muā mā tukrīvāh nīrkunien kape King Solomon kupān. Mārig Yo yakmauā, nīrkunien kafak rapita King Solomon. Mārig kimīā nakhapāh nīsātārigien kin Yo. Mā tukmā nīpig Kughen tukrākīr narmamā iran, kwīn a kape Shipa tukrārēr minī-hah yamā minē kisārā e towēi minē.

† 12:31 Hib 6:4-6 †† 12:33 Mat 7:16-20 ‡ 12:34 Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:43-45 †† 12:38 Mat 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30 ‡‡ 12:39 Jona 1:17; Mat 16:4; Mak 8:12 ‡‡† 12:40 Jona 1:17 ‡‡‡ 12:41 Jona 3:5 § Nakām kwīn kape kantri e Shipa ye 1 King 10:1-13.

⁴³ “Nīpig nanmin has ramāta ye yermamā kirik, in ramavān ye tipāvsik, mamarha-kin ikin tukrapis ikin, mārig rīpāh nāmien. ⁴⁴ Kini in mamni mīmā, ‘Pāh yakr-erig-pān ye kafak nīmā yame yīmnamarā ikin.’ Nīpig in rīrerig-pā mām kafan nīmā, yermamā rīkāk iran, kim-nahīā rīpiā huvā, narīmnar m-fam kamhaswīn huvā.

⁴⁵ Kini in ramvān mīkīr min nanmin has minā irīā seven yamā minē kisahā pik min rapita in. Kini khavān min imā misārā min ye nīmrāghien kape yermamā a. Kini yermamā a, in apa kupān, kafan nīmrāghien rahās; mārig taktākun ai rīmnahās pik rapita yame in kupān. Kini kisāmhen āmā kin āmīā, nāmā has yamā minē nakasārā e taktākun.” ^{§†}

Famle āfrakis kape Yesu, irīā e narmamā yamā minē kasor nēgiariēn kafan

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Nīpig Yesu ramāgkiar hanā kimi narmamā, kini nīsini minē piauni minā kasārēr apa iruā mhamā tuk-sāgkiar kimin. ⁴⁷ Kini yermamā kirik rīni-pān tuk Yesu mīmā, “Yemasur, nīsini, minē naorahim minā khamā tuk-sām-ru Ik apa iruā.”

⁴⁸ Mārig Yesu rīmā, “?Pa e nīsini? ?Minē nīpa e piak minā?” ⁴⁹ Kini In mamhajoun-pān kafan narmamā minā mīmā, “Kimīā e nīsini minā minē naorahik minā. ⁵⁰ Meinai yermamā yame ramor narīmnar yame Rīmīk Kughen rorkeikei, in ai naorahik, in ai nīsini, minē in ai nowini.” ^{§††}

Nuhpikinien kin yermamā yame ramsuv kweru nai

(Mak 4:1-20; Luk 8:4-15)

13 Ye nīpig atuātuk a, Yesu rītārha-v mīvān māk-wātā apa ye nīkar-kar nu apa Galili. ² Meinai narmamā khapsaah kimnhauā misārēr rarkurao kin Yesu, In rīmavān ye bot kirik mamkwātā. Kini narmamā kisārēr fiak. ^{§3} Kini In rīni-ārha-v-pān narīmnar rīpsaah kimi āriā ye nuhpikinien minā. Mamni mīmā, “Yāsīm kirik rīmavān mā tikrisuv kweru nai apa ye nāsīmien. ⁴ Mīpik mīvitāg-ātāg fam. Kini tiksīn rāsāah-āsāah-pān ye swatuk, kini man minā khauā misān fam. ^{§†5} Kini kweru nai tiksīn rāsāah-pān ye tokrei kapiēr, nīmop-tanā rīkāskeh ikin. Kini rurā aihuaā āmā meinai nīmop-tanā rīkāskeh. ⁶ Mārig nīpig mīrh rhaktā, kini mhen, kisaukei fam meinai nuairiā rīpāh neiwaiyu-pikien. ⁷ Kini kweru nai tiksīn rāsāah-āsāah-pān yerki kwānurkāsik. ^{§†} Kini mhaktā mehuā. Māknekin, kwānurkāsik rerko āsuun. ⁸ Kini tiksīn rāsāah-āsāah-pān ye nīmoptanā huvā, kini mhaurā, miseihuā, kini tiksīn khakuā kin kwānkwaīriā wan handred, tiksīn sik-isti, kini tiksīn toti.”

⁹ Kini Yesu rīmā, “Tukmā kimīā narmamā yame nīmātīrgimīā rarā, sātārig huvā kin nēgiariēn e.”

§† 12:45 Luk 11:24-26; 2 Pita 2:20 §†† 12:50 Rom 8:29 §† 13:2 Luk 5:1-3 §†† Kwān e ramsuv kweru nai kirik kamni kimā “wit” rārī-pān norien kape nisuvyen wit. §† Yesu to rīpāh nīniyen mā kwānurkāsik, mārig nārāus kirik ror nhirin.

¹⁰ Kini narmamə kape Yesu khauə misaiyoh In mhamə, “?Rhawor nakaməgkiar kimi narmamə ye nuhpikinien?”

¹¹ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Yakamni məkna meinai Kughen rimnəhitə ye swatuk tuk əmiə mə takharkun nəgkiarien məniwən kape narmaruyen kape Kughen. Mərig narmamə apnapig minə, Kughen ripəh nəhitəyen ye swatuk məknakin tuk əriə. ¹² Narmamə yame mine kisəri-pən kafak nəgkiarien, Kughen tukrivəhsi-pən min nirkunien kimi əriə. Mərig narmamə yamə mine kisərig kafak nəgkiarien kini misor nar apnapig iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh kapəriə. ¹³ Yakaməgkiar kimi əriə ye nuhpikinien meinai kisərig pawk, mhapəh nharkunien; kini iriə kisarhakin pawk, mhapəh nisəmien nīpran. ¹⁴ Nimraghien kapəriə ror nəgkiarien kape Profet Aesea ruauə minor nəfrakisien kin yame ramni mə, “Iriə tuksarhakin, misarhakin pawk, mərig to khapəh nisəmien nīpran.

Iriə to kisərig pawk, mərig to khapəh nharkunien. ¹⁵ Ror məkneikin meinai kaparia kapə ruauə muiskai, kini kwəsəpou kin nətərigien kin nar, kini misətapig kin nīmriə. To kipihipəh nisorien məknakin, kipisəm nar kin nīmriə, mīpisərig nar kin nīmətirgiə, mīpiharkun nar yerkiə, mīpisarar ye nətərigien kapəriə tuk təvhagə has, kini to Yo yakpivəh mīragh əriə.’

(Aes 6:9-10)

¹⁶ “Mərig kimie e, Kughen rimnautə-pre kin kafan nihevəyen kimi əmiə, kini tukmə naksarha-kin, taksəm; kini tukmə naksərig, takharkun nīpran. ¹⁷ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə profet minə khapsaah mine nəmə atuətuk minə khapsaah kimisorkeikei mə tuksəm naha nhagin yame nakwəsəm ai taktakun, mərig kimnəhapəh nisəmien. Kini misorkeikei pik mə tuksərig naha nhagin yame nakwəsərig ai taktakun, mərig kimnəhapəh nisərigien. ^{††}

¹⁸ “Kimiə sətərig huvə kin nīprai nuhpikinien kape yəsim. ¹⁹ Kweru nai yame rimnəsaah-pən ye swatuk, in rəmhen kin yermamə yame rimnərig nəgkiarien kape narmaruyen kape Kughen, mərig ripəh nirkunien. Kini Setan ravəhsi-ta aihuaə əmə nətərigien yame rimavən yerkin. ²⁰ Kini kweru nai yame raməsaah-pən ye nimoptanə yame kapier ipakə ikin, in rəmhen kin yermamə yame rimnərig nəgkiarien kape Kughen, məkneikin ravəh yerkin agien, ²¹ mərig nuan ripəh nei-waiyu-pikien. Kini ramərer əmə tuk nīpig kwakwə əmə. Tukmə nīpig əutən uə nahasien kirik ruə ye nimraghien kafan tuk nəgkiarien a, taktakun əmə rimir ye kafan nhatətəyen. ²² Kini kweru nai yame rimnəsaah-pən yerki kwənurkəsik, in rəmhen kin yermamə yame rimnərig nəgkiarien kape Kughen, mərig kafan nətərigien ramvən pik tuk narimnar kape tokrei tanə, kini in rorkeikei mə kafan nautə tukripsaah, kini

† 13:12 Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 †† 13:17 Luk 10:23-24

nətərigien minə a kaserko əsuun nəgkiarien kape Kughen. Kini nəgkiarien a ripəh nikuəyen kin kwənkwan. ^{‡‡} Mərig kweru nai yame rəsaah-pən ye nimoptanə huvə, in rəmhen kin yermamə yame rərig nəgkiarien kape Kughen, kini mīrkun nīpran. Kini ye nīmraghien kafan, rikuə kin kwənkwan. Tiksin khakuə kin kwənkwaierə wan handred, tiksini sikisti, tiksini toti.”

Nuhipikinien ye mənvhirik yame rahas

²⁴ Kini Yesu rimini-ərhav-pən min nuhpikinien kirik kimi əriə mīmə, “Narmaruyen kape Kughen, in rəmhen kin yermamə kirik yame riməvitəg-ətəg kweru nai ye kafan nəsimien. ²⁵ Yenpig, kisapir iriə kafan narmamə minə, məkneikin kafan kirik tikmir ruə mīvitəg-ətəg mənvhirik has ye kafan nəsimien, map. ²⁶ Kini kweru nai huvə minə kishaktə, misəhuə, misor kwənkwaierə. Mərig ye nīpig a, mənvhirik has rhaktə min, mehuə.

²⁷ “Kini slef minə kape kwən a khauə misəm, mhani-pən tukun mhamə, Yeməhuə. ?Nimisuv kweru nai huvə in əmə in əmə, uə nikam? ?Mənvhirik has risi-pkaa?’

²⁸ “Kini yamehuə a rini-pən tuk əriə mīmə, ‘Tikmir kirik kafak rimnor nar en.’

“Kini kafan slef minə khani-pən tukun mhamə, ?Mərig nakmə jakhavən misəkwai ta mənvhirik has a uə?’

²⁹ “Rini-pən tuk əriə mīmə, ‘Nikam. Hapəh. To nakasəkwai ta mənvhirik has minə a, masor misəkwai ta pikin kwənkwai nai huvə. ³⁰ Pəh iriə kwhaktə kwis əmə mīravən mwəriaji kwənkwai nai huvə rimruə. Ye nīpig a in a, jakni-pən tuk kafak narmamə yamə mine tukharhi kwənkwai nai mə tukhavən misəkupan misəkwai ta mənvhirik has, mhapik, misarakikin-pən ye nap. Kwasig ikin, khapik kwənkwai nai huvə minə mhaue ye nəkwai nimə kafak yame kamətu-pən nəviginien ikin.”

Narmaruyen kape Kughen ramehuə atuk ye nəsaninien kafan

(Mak 4:30-34; Luk 13:18-21)

³¹ Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien kirik tuk əriə mīmə, “Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin kwənkwai mastad, yame yermamə rimivəh mivən misuv ye kafan nəsimien. ³² Kwənkwai mastad a in rarkəskəh pik, mərig nīpig in tukrurə mehuə rəmhen kin nai ehue kirik. Kini man minə yamə mine kamhaivə yerpirig tukhauə misor nimairiə ye kwəragrəgin.”

³³ Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien kirik tuk əriə mīmə, “Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin yis yame piraovin kirik ramarap ye flaoa ripsaah yame ramor-pən ye besin ehue, kini rher-əpu flaoa rəsiis, mehuə.”

³⁴ Narimnar minə fam, Yesu ramni əmə nuhpikinien iran kimi narmamə, to ripəh nini-atuətuk-əməyen.

³⁵ Nar a ritərhav-pə ror nəgkiarien kape profet kupan ruauə minor nəfrakisien kin, yame rimini mīmə, “Nīpig tukmə yakaməgkiar, jakni əmə nuhpikinien.

‡ 13:22 Luk 12:16-21; 1 Tim 6:9-10,17

Jakamni-ərhav narimnar yame yimnerkwaig kin ririkakun ye nipig yimnor tokrei tanə meriaji-pə e tak-takun."

(Sam 78:2)

Yesu ramhoprai nuhpikinien ye mənvhirik has

³⁶ Kini Yesu rəta ye narmamə, mivən ye nəkwai nimə kirik. Kini kafan narmamə minə khavən misəm, misaiyoh-pən mhamə, "Hoprai-pə ru nuhpikinien ye mənvhirik has yame raurə ye nəsimien."

³⁷ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Yo e, Ji Yermamə, Yo e yermamə yame yimnəvi-ətəg-ətəg kwənkwaï nai ye nəsimien. ³⁸ Kini nəsimien in tokrei tanə. Kini kwənkwaï nai huvə, iriə e ji Kughen yamə mine In ramarmaru irəriə. Kini mənvhirik has minə, iriə e ji Setan. ³⁹ Kini tikmir yame rimavən mivitəg-ətəg mənvhirik has a in Setan. Kini nipig yame tukrhi kwənkwaï nai, in e Nipig Kwasig. Kini narmamə yamə mine kamharhi kwənkwan, iriə e agelo minə.

⁴⁰ Tukhapik mənvhirik has misəhi-pən ye nap. Norien a rəmhen kin Nipig Kwasig. ⁴¹ Yo, Ji Yermamə, jakher-pre kin agelo minə kafak tukhavən ikin yakamarmaru ikin, misəkwai ta yor təvhagə has minə fam, mine narimnar minə fam mine yame kamhavi-pən narmamə tuk norien təvhagə has minə. ⁴² Iriə tuksarakikin-pən əriə ye nap ehua. Kini aikin a, narmamə tuksasək misəkwəruə. ⁴³ Kini narmamə yamə mine kisatuatuk taksəsiə ye rao ye neai, rəmhen kin mirh. Tukmə kimia narmamə yame nimətirgimie rarə, sətərig huvə kin nəgkiarien e."

Nuhpikinien ye bokis mane yame ramerkwaig

⁴⁴ Kini Yesu rirpin nəgkiarien kafan mamni mimə, "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin bokis mane kirik yame ramerkwaig ye nimoptanə. Kini yermamə kirik rimavən, məm, kini rarə minim min ye nimoptanə. Rikin rimnagian pik, kini rivən mor salem kin narimnar fam kafan, mivəh mane iran, mivən mivəh nimri nimoptanə a kimnerkwaig kin bokis mane ikin."

Nuhpikinien ye kapier e kamni kimə perel

⁴⁵ Kini Yesu rirpin nəgkiarien kafan mamni mimə, "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin sto kipa yame ramarkakin kapier huvə minə e nimrin rhaktə, kamni kimə perel, mə tukripik mivən mor salem kin. ⁴⁶ Tukmə rəm perel kirik yame rhuvə pik, kini marar mivən mor salem fam kin kafan narimnar, kini mivəh mane iran, mivən mivəh perel a kin."

Nuhpikinien ye net kape niviyen kəmam

⁴⁷ Kini Yesu rirpin nəgkiarien kafan mamni mimə, "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin nipig narmamə kisarko-pən kin net apa ye lugun mamhavi-kəmam pisin pisin iran. ⁴⁸ Nipig net rukwar kin kəmam, kini khavi-haktə net, kini masəwhai kəmam minə mhavai-pən kəmam huvə minə ye nitip ehua minə

† 13:41 Mat 24:31; 25:31; Mak 13:27 †† 13:42 Mat 8:12

kapəriə, misarakikin kəmam yamə mine kisahas. ⁴⁹ Kini ye norien kirikianə əmə min, tuk Nipig Kwasig, agelo minə tukhauə mhavəhsi-ta narmamə yamə mine kisa-has tuk narmamə yamə mine kisatuatuk, ⁵⁰ misarakikin-pən əriə ye nap ehua- ikin narmamə kisasək misəkwəruə ikin." †

⁵¹ Kini Yesu raiyoh-pən kafan narmamə minə mə, "Kimiə nakharkun narimnar minə a uə nikam?"

Kini iriə khamə, "Əwəh."

⁵² Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Ror məkneikin, nəmhajoun minə fam kape loa yamə mine kwənhauə ye narmaruyen kape Kughen, kimisofugin-pən nəgkiarien wi kafak mine nəgkiarien akwas kape Moses rəmhen kin yame yemehua kape nimə kirik ramofugin-pən narimnar huvə yamə mine khawi mine narimnar huvə yamə mine ramswin hanə ye nimə kafan."

Nəmə imei Yesu kimisəpəh In

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Kini Yesu rimini ta nuhpikinien minə a, marar, mitərhav. ⁵⁴ Muə iman ikin, mirikakun maməvhag kimi narmamə ye nəkwai nimə kape nofuginien. Kisərig nəgkiarien kafan, kisakur, misaiyoh əriə minə mhamə, "Man! ?In ravəh hiə nirkunien e? ?Rhawor mor nimtə-tien minə e? ⁵⁵ Kitawə kwənharkun ta kwən e. In kwajikovə əmə kape yermamə yame ravhirəkin nai. Nisini e Meri; kini naorahini minə e Jemes, mine Josef, mine Judas, mine Saemon. ⁵⁶ Kini nowini minə kasarə min e kitawə miriə. ?Ravəh hiə nirkunien e?" ⁵⁷ Kini iriə kinasəməkin In.

Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə profet kirik kape Kughen, narmamə tukhasiai In. Kini mərig, narmamə iman ikin, mine kwənərəus kafan minə, iriə pisin əmə to khapəh nhasiaiye In."

⁵⁸ In a ye kwənmhaan a, rirpəh nor-pikien nimtə-tien, meinai kapəriə nhatətəyen rikək iran.

Nimhəyen kape Jon Baptaes

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

14 Ye nipig a, King Herod Antipas yame rimnamarmaru ye tanə Galili rimnərig nəvsaoyen kin Yesu. ² Kini mini-pən tuk kafan yorwok minə mə, "Eh! Kwən e in Jon Baptaes, ruimragh min ye nimhəyen! Ror pən ravəh nəsaninien tuk norien nimtə-tien minə."

³ Herod rikin raməsik məknakin meinai nipig kirik, in rimikir ta piraovin kape Filip e piauni. Pian a, nhagin e Herodias. Kini Jon rimini-əhu mimə, "Kimini-əhu mə takpəh nikir-tayen piraovin e." ⁴ Jon ramni-əhu Herodias, Herodias raməməkin in tukun. Kini Herod rimivəhsi-pən Jon ye kalabus. ⁵ Kini Herod rimə tukrhopni Jon tukun, mərig ruagin kin narmamə, meinai rikiriə rimnəsik mə Jon in profet kirik. ⁶

† 13:50 Mat 13:42; Luk 13:28 †† 13:54 Jon 7:15 †† 13:55 Jon 6:42 ††† Kughen ramni-əhu mə takpəh nikirtayen piraovin kape piam ye Lev 18:16, mine 20:21. Kini mərig tukmə piam rimhə, kafan kwajikovə rirkək, takaməkeikei mikir kafan piraovin (Dut 25:5-6).

††† 14:3-4 Lev 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 § 14:5 Mat 21:26

⁶ Märiḡ nīpīg kirik, Herod rimnor nāvinien ehuə kirik mamor nīpīg kafan yame rimnarha iran. Kini pi-akəskəh e ji Herodias rimnor danis ye nīmri narmamə. Rimnor danis, Herod rəm rorkeikei, ⁷ mini-pən tuk pi-akəskəh a mə, “Yakamni kwəsū əḡkəp mə nar yame ik nakorkeikei mamaiyoh yo kin, yakirkun nivəhsi-preyen.”

⁸ Märiḡ Herodias rimnaməkeikei kimi piakəskəh ai mə tukrini-pən tuk Herod mimə, “Yakorkeikei mə tak-təkun əmə takrəh kapən kapə Jon Baptaes, mukrai-pən ye tikiplət, mirəh muə kimi yo pəh yakəm.”

⁹ Nəḡkiarien ai ror King Herod rəriḡ rahas pik, meinai rimnor nəḡkiarien əutən ye nīmri in minə tiksın. To rīpəh nəpəhyen. Kini rimə tuksor nəkwai piakəskəh ai.

¹⁰ Mher-pən kin narmamə tiksın khavən ye kalabus misəru-ta kapən kapə Jon, ¹¹ mhaukrai-pən ye tikiplət, mhavəh mhavən mhavəhsi-pən kimi ji Herodias. Kini in rīvəh-si-pən kimi nisini. ¹² Kini narmamə kape Jon kimnhavən mharəh nīpran, mhavən mhanim. Misarar mhavən misəvsao kin kimi Yesu.

**Yesu rimivəh nāvinien rikəskəh, mor ripsaah,
maməvin narman faef taosen kin**
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Nīpīg Yesu rimnəriḡ nəvsaoyen a, kini rat-pən ye bot kirik mivən apa ikin ruhiko ikin. Märiḡ nukwhao kimnharkun aikin ramvən ikin, mhatərhav ye kapəriə rukwanu minə misəriwək mhakurao mamhavən misəm. ¹⁴ Kini Yesu rimivhiak məm narmamə khap-saah aikin, kini rikin reiwayu tuk əriə. Kini rimavən mor huvə narmamə yamə minə kamhamhə.

¹⁵ Rinamenaiyu, narmamə kape Yesu khauə misəm In, mhamə, “Kwənmhan əkwak ikin e, kini riname-naiyu. Takher rik rik kin narmamə minə e, pəh kamhavən apa yerkwanu ipakə minə mhavəh nəriə kirik nāvinien.”

¹⁶ Märiḡ Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Rhuə mə tukhapəh nisaiyu-rik-rik-ien. Kimiə taksəvin əriə.”

¹⁷ Märiḡ iriə khani-pən tukun mhamə, “?Jakshawor? Nīpar bred kirkirip əmə mine kəmam kiraru.”

¹⁸ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Havəh mhaue.”

¹⁹ Kini mini-pən tuk narmamə mə tuksəkwtə huvə yerki mənvhirik. Kini mivəh bred ai kirkirip mine kəmam kiraru, mivaag haktə mini vi vi Kughen tukun, mhapu bred, mīpik-pən kimi kafan narmamə mimə, “Takhapik misəvin narmamə minə a kin.” ²⁰ Kini iriə kimisəvin tupriə rəsiis misəpəh nīpərpər bred mine kəmam. Kini kafan narmamə minə kimnhavai-pən ye nītip twelef khakuar min. ²¹ Narmamə ai kimisəvin, kimivəh əmə nihupin ye narman, iriə fam rəmhen kin faef taosen. Märiḡ kipəh nəvhuekinien nīpiraovin mine kwajikovə minə.

Yesu rameriwək ye nīmar mar nu
(Mak 6:45-52; Jon 6:16-21)

²² Məkneikin, Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə mə tukhavən ye bot misəkupan mhavən ye nikar nu,

† 14:19 Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

märiḡ In raməmir əmə mə tukrher-pən kin narmamə kamhavən iməriə ikin. ²³ Rher-pən ta kin narmamə ai, kini marar mhaktə fiak mivən ye tukwas kirik In pisin əmə, mə tukrəhuak. Rinamenaiyu, Yesu pisin əmə aikin. ²⁴ Märiḡ bot ravirə ta ye nu, mirəhpikin nīmə-tag. Peao-peao ramuh bot.

²⁵ Kini ye kwəsum-niraanien, Yesu rarar məriwək ye nīmar-mar nu mamuə tuk əriə. ²⁶ Kini narmamə kafan minə kimisəm rəriwək mamuə ye nīmar-mar nu, kamhagin pik. Misokrapomh mhamə, “!Eh! !Yarhma kirik apa!” †

²⁷ Məkneikin, Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Takhapəh nhaginien. Mə Yo əmə e.”

²⁸ Kini Pita rimə, “Yermaru. Tukmə Ik əfrah, okrən min kin yo pəh yakəriwək min ye nīmar-mar nu murə.”

²⁹ Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, “Yuə.”

Kini Pita rəvi-ərhav ye nəkwai bot, məriwək ye nīmar-mar nu mivən tuk Yesu. ³⁰ Məm peao-peao, kini rigin pik, kini minamənim. Masək-pən tuk Yesu mimə, “!Yermaru, vəh miragh yo!”

³¹ Məkneikin, Yesu rərao-pən mirəh, mini-pən tukun mimə, “Kafam nhatəyən rəkəskəh pik. ?Rhawor e nakpəh niniyen nəfraksien irak?” †

³² Kini kwat-pən min ye bot, məknekin nīmətag rei-wayu. ³³ Kini narmamə minə a ye nəkwai bot kasəgnəgin In mhamə, “!Nəfrah! Ik Ji Kughen.”

³⁴ Kini kimnhavən ye nikar lugun pən, mhavhiak ye tanə Genesaret. ³⁵ Kini narmamə aikin khauə misəm Yesu, minharkun In, misher-pən nəḡkiarien kimi narmamə rarukrao ye rukwanu minə fam aikin a. Kini khapik min kapəriə narmamə yamə mine kamhamhə mhavən tuk Yesu, ³⁶ misəkeikei kimin mhamə iriə yamə minə kamhamhə, tukharap əmə nəpag nīmri neipən kafan, kini iriə fam yamə mine kimnharap In misəsanin. †

**Nəmhajoun kape loa kape Moses kasotgoh iriə Yesu
ye nikarin kape loa**
(Mak 7:1-23)

15 Nəmhajoun tiksın kape loa kape Moses iriə Farisi minə khasi-pən apa Jerusalem mhaue misəm Yesu misaiyoh In mhamə, ² “?Rhawor kafam narmamə khapəh nisəri-pənien kapətawə natu-akəmien yame kaha minə kimnəsəvhag kin kimi ətawə? Kafam narmamə minə kasəvin mhapəh nisərvayen rəri-pən natuakəmien kapətawə.”

³ Märiḡ Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “!Märiḡ kimia nakwəsəpəh loa kape Kughen minamhakwasig əmə kin narəyen kape kaha minə! ⁴ Əmru, Kughen rimini kupən mimə, ‘Takhasiai nisinmiə mine rimimiə.’

(Eks 20:12; Dut 5:16)

Kini mimə, ‘Yermamə yame ramni hah nisini uə rimni tukhopni.’

(Eks 21:17; Lev 20:9)

⁵ Märiḡ kimia nakhani-əhu narmamə mə tukhapəh nis-asituyen ye nisinriə mine rimriə, mhamə tukhani-pən

†† 14:23 Luk 6:12; 9:28 † 14:26 Luk 24:37 †† 14:31 Mat 8:26; Mak 4:39 †† 14:36 Mat 9:20-21; Mak 6:53-56

tuk əriə mhamə, 'Eh. Yakeinein nivəhsi-preyen nar kirik meinai yakvəhsi-pən ta fam kimi Kughen, kini yo to yakpəh nivəhsi-ta-minien mivəhsi-pre kimik.'

⁶ Nakasəvhag kimi narmamə məknəkin mamhani əswasig kin nasituyen yame narmamə tuskor kimi nisinriə minə mine rimriə minə. Ror pən narəyen kapəmiə yame nakasəvhag kin kimi narmamə ramor təkun nəgkiarien kape Kughen. ⁷ Niniyen kapəmiə rhuvə mərig norien kapəmiə rahas. In apa kupən, profet e Aesea, rimnəfrakis ye nikarin kapəmiə mirai mamni mə,

⁸ "Nəmə minə, kamhani apnapig əmə nəfrakisien irak ye nheriə,

mərig rikiriə raməmir isok pik tuk Yo.

⁹ Kasəhuak mərig kasəhuak təkun əmə.

Kini ye kapəriə nəvhagien kamhani mhamə nəgkiarien e kape Kughen, mərig rəmhen əmə kin nərigien kape yermamə."

(Aes 29:13)

¹⁰ Kini Yesu rimnokran kin narmamə mə tukhauə misəm. Mini-pən tuk əriə mə, "Sətərig-ru, mharkun nar e. ¹¹ Nar raməmir iruə, tukmə rīvən yerki yermamə, to ripəh norien rəmkimik ye nimri Kughen. Nar ramtərhav ye nəkwai yermamə ramor nəmkimik ye nimri Kughen." †

¹² Kini kafan narmamə minə khauə misəm misaiyoh-pən mhamə, "Mərig nakirkun mə Farisi minə kimisərig nəgkiarien e kafam, rikiriə raha?"

¹³ Kini rini-pən tuk əriə mə, "Nai minə fam yame Rimik apa ye neai rimipəh nihuyen, In tukrivi-haktə piəpiə iriə nuan minə. ¹⁴ Səpəh əriə. Iriə kamhakir narmamə, mərig nimriə ripis. Tukmə nimrin pis rikir nimrin pis, kini iriə tukawəkeiki mirəivə ye nəkwai nimir." ††

¹⁵ Kini Pita rini-pən tukun mimə, "Hoprai-pə ru niprai nuhpikinien en kimi əmawə?"

¹⁶ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Rhawor? Kimiə min nakseinein? ¹⁷ Nakharkun mə narimnar yame kamən ramvən ye tip jir mamtərhav min? ¹⁸ Mərig narimnar yame ramsi-pən yerki yermamə kini mamtərhav ye tikinherin, ramor yermamə raməmkimik ye nimri Kughen. ¹⁹ Meinai in ai yerki yermamə, nərigien hah ripsaah, rəmhen kin nhopniyen yermamə, nəkrəhyen kin piraovin, nor-apnapigien nar, nəkrəhyen, neikuəyen, mine niniyen nikar jir. ²⁰ Norien has minə a kamhasi-pən yerki yermamə masor in raməmkimik ye nimri Kughen. Mərig tukmə yermamə kirik ripəh nəravyen, pa rimə rəmkimik ye nimri Kughen."

Piraovin yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramni nəfrakisien ye Yesu

(Mak 7:24-30)

²¹ Kini Yesu ritərhav aikin a mivən ye taon kiraru e Taeə mine Saedon. ²² Kini pian kirik yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramarə ye kwənəman a rimauə məm, masək apomh mimə, "Yermaru. Mikip King

Deved. !Rikim tukreihuə tuk yo! Nanmin has kirik ramərer-pən ye piakəskəh kafak, mamoriah pik in."

²³ Mərig Yesu ripəh niniyen nar kirik tukun. Kini kafan narmamə khauə masəkeiki kimin mhamə, "Her-pən kin pəh ramvən, meinai in ramasək apomh mamkwasig kin ətawə."

²⁴ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Kughen rimnher-pə kin Yo mə jakvən əmə tuk sipsip minə kape kwənərəus kape Isrel yamə mine kaserwei." †

²⁵ Mərig pian a ruə mənimkur ye nimri Yesu mamni mimə, "Yermaru, asitu irak."

²⁶ Mərig Yesu rini-pən tukun mə, "Rapəh natuatukien mə tikvəh nəviginien ne kwajikovə minə karakikin-pən kimi kuri minə kapəriə." ††

²⁷ Mərig piraovin ai rini-pən tukun mə, "Yemasur, nəfrakis. Mərig kuri minə kharkun nisənen nimsimsi nəviginien ne kwajikovə minə yame raməsah-pən ye nəpəəg tebol kape yamehuə kapəriə." ††

²⁸ Kini Yesu rhorpin nəgkiarien kafan mimə, "Piraovin. Kafam nhatəyən rehuə. Naha nhagin yame nakorkeiki, tukruə mor nəfrakisien kin." Kini taktakun əmə, piakəskəh kafan rimnəsənin min.

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah yamə mine kamhamə

²⁹ Kini Yesu ritərhav aikin a maməriwək ye nikar-kar lugun Galili. Mhaktə fiak mivən ye tukwas kirik mamkwə. ³⁰ Kini nukwhao ehua khauə misəm. Mhapik narmamə yamə mine nihuriə rarpəvin mine nimrin pis minə, mine yamə mine nipraiə rimhə, mine yamə mine kaseinein nəgkiarien, mine yamə mine kimnəhavəh nəmhəyen pisin pisin. Misətu-pən əriə ipakə tuk Yesu, kini In ror huvə əriə. ³¹ Kini narmamə minə a kimisəm mə narmamə yame kaseinein nəgkiarien kimisəgkiar, mine yamə mine nipraiə rimhə kimisəsanin, mine yamə mine nihuriə rahas kimisəriwək, mine nimrin pis minə kimisəm nar, kini kisakur pik kin, mhani vi vi Kughen kape Isrel. †††

Yesu rimnor nimtətien kirik, mənəvigin narman fo taosen

(Mak 8:1-10)

³² Ye nipig a, Yesu rimnokran kin kafan narmamə minə mimə, "Rikik reiwaiyu pik tuk narmamə minə e. Kitawə miriə kimisəmir nipig kisisər, kini nəriə nəviginien rirkək. To yakher-pən kin əriə yerkwənu, kamhavən kirik rəmkərav ye swatuk, nimrin rapig, kini rimir." †††

³³ Kini narmamə kafan minə khani-pən tukun mhamə, "Tukhavəh hiə nəviginien rəmhen tuk nukwhao ehua e? Ikin eikin e kwənəman əkwak."

† 15:24 Mat 10:6 †† Yesu raməgkiar kin kuri meinai nəmə Isrel iriə khamə nəmə pəh nien mə kwənərəus kape Isrel kisəmen kin kuri. Ror pən khamə takasitu ye kwajikovə minə kape nar Isrel, mipəh nasituyen ye kwajikovə minə kape nəmə tanə pisin. ††† Pian a rimnəgkiar kin nimsimsi nəviginien ror nuhpikinien kin. Mə Yesu ramasitu ye narminə Isrel, mərig nipar nasituyen kafan in aikin. To rapəh nəhipən-fam-ien kimi narminə Isrel. ††† 15:31 Mak 7:37 ††† 15:32 Mat 14:14

³⁴ Kini Yesu raiyoh əriə mə, “?Mərig bred kuvhuun en?”

Khamə, “Bred seven. Mine kwaji kəmam tiksin.”

³⁵ Kini Yesu rini-pən tuk narmamə ai mə, “Taksək-wətə.” ³⁶ Kini mivəh nīpar bred ai mine kəmam, mīni vi vi Kughen tukun, kini makapir-pir, məhi-pən kimi kafan narmamə minə mə tuksəvigin narmamə ai kin. ³⁷ Kini kisəvigin, tupriə rəsiis fam. Kini narmamə kafan minə khavən mhapik nīpərpər nəviginien, mhavai-pən ye kəmeiru ehua seven. ³⁸ Narmamə minə ai kimisəvigin, kimivəh əmə nihupin ye narman, iriə fam rəmhen kin fo taosen. Mərig kipəh nisəvhuekinien nīpiraovin mine kwajikovə minə. ³⁹ Kini Yesu rher rik rik kin əriə. Mat-pən ye bot, mivən apa kwənmhan ehua kirik, nhagin e Magadan.

Farisi minə mine Sadusi minə kisaiyoh Yesu mə tukror nīmətəien kirik

(Mat 12:38-45; Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

16 Kini ai, Farisi tiksin mine Sadusi tiksin khauə masəni-əhu Yesu mə to rīpəh norien nīmətəien kirik ye nīmriə yame ramhajoun mə nəsaninien kafan ramsi-pən ye neai.

² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Nīpig mīrh natukrivə, nakhamə, ‘Tikianakwamer rukweiha tukravən meinai napuə raməwhao.’ ³ Kini yenpigyen-pig iran, nakhamə, ‘Nəhig tukrip, meinai napuə rəwhao markurao.’ Nakharkun niniyen nīprai nīmətəien ye nimar napuə, mərig nakseinein niniyen nīprai nīmətəien yame yakamor ai taktakun. ⁴ Kimiə e tak-takun mine, naksahas. Kimiə nəmə Isrel nīmīsəpəh kapəmiə nhatətəyen ye Kughen rəmhen kin piraovin kirik yame rapəh kafan yerman məri-pən kwən pisin. Kini taktakun naksorkeikei mə jakor nīmətəien kirik yame tukrhajoun mə yimasi-pən ye Kughen. Mərig Kughen tukror nīmətəien kirikianə əmə, in e nīmətəien kape Jona kupan.” [†] Yesu rīmənəgiar fam ai mēpəh əriə.

Yesu rīmnor kwirig kimi kafan narmamə minə meinai kasəvit-ərhav ye nīmətəien yame rīmnor

(Mak 8:14-21)

⁵ Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot, misəviəfugin ye nu apa Galili. Misəru-kin nīpər bred nəriə. ⁶ Kini Yesu rīmnor kwirig kimi əriə mīmə, “Takasərig əmiə tuk ‘yis’ kape Farisi minə, mine Sadusi minə.” ^{††}

⁷ Kini kinəsaiyoh əriə minə kin nīpran, mhamə, “?Tuk-mə ror kwən e rīmə kitawə kimnhapəh nhavəhyen bred uə?”

⁸ Mərig Yesu ruirkun ta nərigien kapəriə. Mīni-pən tuk əriə mə, “Kapəmiə nhatətəyen rikəskəh. ?Nakshawor e masəm əmiə minə mə bred rikək? ⁹ ?Rhawor e rikimiə rīpəh nəsikien kini nakhapəh nharkun-huvəyen mə nīpig yimivəh nīpar bred kirkirip, məhi-pən kimi narman faef taosen kisən, kini kimisəpəh nīpərpər nəviginien, ?nakhavai-pən ye nītip kuvhuun? ^{†††} Kini

[†] 16:4 Jona 1:17; Mat 12:40 ^{††} 16:6 Luk 12:1

nīpig yimivəh nīpər bred seven, məhi-pən kimi narman fo taosen, kini mhapəh nīpərpərin, ?nakhavai-pən ye kəmeiru kuvhuun? ^{†††} ?Rhawor kimiə nakhapəh nharkunien mə yakpəh nəgkiarien kin bred? Takasərig əmiə tuk ‘yis’ kape Farisi minə mine Sadusi minə.”

¹² Kini ye nīpig a, iriə kimnharkun mə pəh nien mə raməgiar kin yis yame kamor bred kin, mə tukasərig əriə tukun. Mərig tukasərig əriə tuk nhajounien kape Farisi minə mine Sadusi minə.

Pita ramni mə Yesu in Kristo

(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ Kini ai Yesu mine kafan narmamə khavhiak mhatərhav-pən ye kwənmhan e kamni kimə Sisaria Filipae. Kini Yesu raiyoh əriə mə, “?Mərig narmamə kamhani mə Yo, Ji Yermamə, Yo e pa?”

¹⁴ Kini khani-pən tukun mhamə, “Tiksin khamə Ik e Jon Baptaes; tiksin khamə Ik e Elaeja tu; kini tiksin khamə Ik e Jeremaea uə profet kupən pisin kirik kape Kughen.” ^{††}

¹⁵ Mərig In raiyoh əriə mə, “?Mərig rhawor irəmiə? ?Nakhamə Yo e pa?”

¹⁶ Mərig əmə Saemon Pita rīmə, “Ik e Kristo, ^{†††} ji Kughen yame Ramragh.”

¹⁷ Kini Yesu rīmīni-pən tukun mə, “Saemon Jona ^{†††}, Kughen rīmnautə-pre kin nihuvəyen kafan kimik, meinai pəh nien mə yermamə kirik rīmnor əpu nar e kimik; mərig Rīmik apa ye rao ye neai, In rīmnor əpu nar e kimik. ^{§18} Kini yakamni-pre tuk ik mə ik Pita ^{§†}, nīpran ramni mə kapier yame jakvhirəkin-pən nīməhuak kafak iran. Kini to nəsaninien kape nīməhyen rīpəh napitayen kafak narmamə minə. ^{§††19} Jakvəhsi-pre ki kimik kape narmaruyen kape Kughen. Tukmə nakəhitə ye naha tapig ye tokrei tanə, tukrəhitə ye rao ye neai. Tukmə nakətapig ye naha tapig ye tokrei tanə, tukrətapig ye rao ye neai.” ²⁰ Kini mīni-əutən-pən tuk kafan narmamə minə mə tukhapəh nhani-pənien tuk yermamə kirik mə In Kristo yame Kughen rīmīni mə tukrher-pə kin.

Yesu rīmənəkupən mīrkun, mīni-ərhav mə tukrīmḥə, kini mīmragh mīn

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Ririkakun ye nīpig a, Yesu rīmīni-pən tuk kafan narmamə minə mə tukraməkeikei mivən Jerusalem, kini nəwharu minə Isrel, mine jif pris minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, tuksor nəmhəyen kimin, mhani mə tukraməkeikei mīmḥə. Mərig ye nīpig yame ror kisīsər kin, tukramragh mīn ye nīməhyen kafan.

²² Məknekin Pita rikir In, mwapta irəriə, kini mamni-əhu In mīmə, “!Nikam, Yermaru! Tukripəh norien rəmhen kin yame nakamni.”

[‡] 16:9 Mat 14:17-21 ^{††} 16:10 Mat 15:34-38 ^{††} 16:14 Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ^{†††} “Kristo” mine “Mesaea” kwəm nəmhen. Nīpran rīmə, “Yermamə yame Kughen rīmīni kupən mə tukrher-pə kin tuk niwəh-mīraghien ətawə.” ^{†††} Nəgkiarien kape Gris ramni mə “Saemon Bar Jona.” Nīpran ramni mə in ji kwən kirik, nhagin e Jona. [§] 16:17 Gal 1:15-16 ^{§†} Ye nəgkiarien Gris, “Pita” nīpran ramni “kapier.” ^{§††} 16:18 Jon 1:42; Efes 2:20

²³ Märig Yesu rarar, mini-pän skai tuk Pita mimä, “!Se-tan! !Ap ikin e! Ik nakamärer əswasig kin Yo. Nərigien kafam ripəh nəmhenien kin nərigien kape Kughen. Nərigien əmə kape yermamə.”

²⁴ Kini Yesu rimini-pän tuk kafan narmamə minə mə, “Tukmə yermamə rimə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei mətə ye nərigien kafan, kini tukmə rərig pawk nəmhəyen rəmhen kin nəmhəyen ye nimhəyen ye nai kamarkwao kin, mərig tukrikwasig kin Yo. ^{†25} Meinai yermamə yame ramgin tuk kafan nimraghien, tukraməkeikei mimhə. Mərig yermamə yame tukhopni tuk nikwasigien kin Yo, tukrarə ye nimraghien rerin. ²⁶ Tukmə yermamə kirik kafan nautə rehə pīk ye tokrei tanə e, mamarakikin kafan nimraghien tukun, nanmin tukrerwei. Mərig nar kirik rirkək min tuk nivəhyen nimri nimraghien kafan. ^{††27} Ror məknakin meinai Yo Ji Yermamə jakpiuə kī-mawə agelo minə ye nəsaninien ehə mine nikhakien kape Rimik, kini jakpivəhsi-pən nərokien kimi narmamə mfam tuk wok yame kimisor. ^{‡28} Yakamni əfrakis tuk əmiə mə narmamə tiksin kasarə ikin e to khapəh nhamhəyen miseriaji nipig narmamə tuksəm Yo Ji Yermamə yakavəh nehuəyen tuk narmaruyen ye narmamə.”

Kughen ramhajoun mə Yesu in Tini, nimrin rukreikin muə mor pisin

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

17 Nipig sikis ruauə muavin, Yesu rikir Pita, Jemes mine piauni Jon mishaktə fiak ye tukwas apomh kirik. Irisir pisin əmə kimirhkwasig kin. ² Aikin, niprai Yesu rukreikin muə mor pisin. Nimrin rakhak rəmhen kin nikhakien kape mirh. Kini neipən kafan rhawən pik. ^{†13} Kini yemasur kupən mir kiraru, Elaeja mine Moses, kratərhav-pə min, marhəgkiar irisir Yesu.

⁴ Kini Pita rini-pən tuk Yesu mə, “Yermaru, rhuvə mə kimasir jakəhrarə əmə eikin e. Pəh yakrharkwopək nimə kisiser. Kafam kirik, kape Moses kirik, kini kape Elaeja kirik.”

⁵ Pita raməgkiar hanə, məknekin napuə hawən kirik reiwaiyu, muvrig əpis əriə. Kini nəgkiarien kirik risi-pən ye napuə mimə, “In e Narik keikei yakorkeikei pik. Rikir ragien pik tukun.” [‡]

⁶ Kimirhərig nəgkiarien a, kirhigin pik, mirhənim-pən nimrisir ye nimoptanə. ⁷ Mərig Yesu ruə mirap ərisir mimə, “Rhekimter. Mirhipəh nirhiginien.” ⁸ Məknekin, krharharha, mrhipəh min nirhəmien əriu. Yesu pisin əmə ramərer.

⁹ Kini khasi-faktə ye tukwas, Yesu rimini-əhu ətən pən tuk ərisir mimə, “Takrhəpəh nirhəvsaoyen kin mirheriaji Yo, Ji Yermamə, jakimragh min ye nimhəyen kafak.”

¹⁰ Kini krhaiyoh mirhimə, “?Mərig rhawor e nəmha-joun kape loa minə kamhani mhamə Elaeja tukraməkeikei məkupan ye Kristo muə?” ^{‡††}

¹¹ Kini Yesu rimə, “Nəfrakisien mə Elaeja tukraməkeikei məkupan muə mə tukrətu huvə narim-nar fam. ^{‡††12} Mərig yakamni-pre tuk əmisir mə Elaeja ruərerig ta, mərig narmamə khapəh nharkunien in; misor ahas pən kimin. Ye norien kirikianə min, tuksor Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen.” [§]

¹³ Ramni məknakin, kafan narmamə minə kharkun mə In raməgkiar ye Jon Baptaes. ^{§†}

Yesu rimnəko ta nanmin has ye pikwarien kirik

(Mak 9:14-32; Luk 9:37-45)

¹⁴ Kini khatərhav-pə tuk nukwhao ehə. Kini yermamə kirik ruə mənimkur-pən tuk Yesu mimə, ¹⁵ “Yermaru. Pəh rikim tukrehə tuk pikwarien kafak. Nikəvaan ramor pik in. Ramarə ye nipig ətən. Nipig rip-saah ramimir-pən ye nap mine ye nu. ¹⁶ Kini yo yimirəh mivən kimi kafam narmamə minə, mərig kiseinein nor-huvəyen.”

¹⁷ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “!Kəsi! Kimiə e taktakun mine, nhatəyəyen kapəmiə rirkək. Kini kapəmiə nətərigien rapəh natuatukien. ?Kitawəm kimiə tuksarə miseriaji naha nipig takpishatətə irak?” Kini mamni min mimə, “Harəh pikwarien en mhauə.”

¹⁸ Kini Yesu rimnəgkiar skai kimi nanmin has maməko-ta. Məkneikin mor huvə pikwarien a.

¹⁹ Kini ai kafan narmamə khauə iriə pisin əmə misəm Yesu misaiyoh-pən mhamə, “?Rhawor e kimawə yak-wəseinein nəkotayen nanmin has a?” ^{§††}

²⁰ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Meinai nhatəyəyen kapəmiə rikəskəh əmə. Kini nanmin has yamə mine kisor məknekin, to nakpəh nəviginien məhuak mirkun nəkotayen əriə. ^{§†} Mərig yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə to nhatəyəyen kapəmiə rikəskəh pawk rəmhen kin kwəkwai mastad, mərig takharkun nhani-pənien tuk tukwas e mhamə, ‘Əta ikin e mivən aikin a,’ kini tukror nəkwaimiə. Kini takharkun nisorien narimnar fam.” ^{§††}

Yesu rimini-ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min

²² Kini kimnhauə kirikianə apa Galili, kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Kwən kirik tukreighaan-pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi tikmir minə. ^{§†23} Narmamə tukshopni Yo, kini ye nipig yame ror kisiser kin, Kughen tukrivəh miragh Yo ye nimhəyen.” Kini kafan narmamə minə rikiriə rapou pik tuk nəgkiarien a.

Yesu rameighan kin mə tukvəhsi-pən mane kape takis kimi Nimə Ehuə kape Kughen

²⁴ Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə kimn-hatərhav apa Kapaneam. Kini narmamə yame kasərer tuk mane kape takis kape Nimə Ehuə kape Kughen

† 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 †† 16:26 Mat 4:8-9 ‡ 16:27 Sam 62:12; Prov 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Rev 22:12 †† 17:2 2 Pita 1:16-18 ‡† 17:5 Dut 18:15; Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22

‡†† 17:10 Mal 4:5 ‡†† 17:11 Mal 4:5-6 § 17:12 Mat 11:14 §† 17:13 Luk 1:17 §†† 17:19 Mat 10:1 §† Nəgkiarien e ye ves 21 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rimini əfrah ikin e uə nikam. §†† 17:20-21 Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1 Kor 13:2 §† 17:22 Mat 16:21

khaue tuk Pita mhamə, “?Rhawor? ?Yhajoun kafam ramərok-pən takis kin mane kape Nimə Ehuə kape Kughen, uə nikam?” †

²⁵ Kini Pita rimə, “Əwəh. Ramərok.”

Kini Pita rivən ye nəkwai nimə, Yesu rəkupən maməgkiar mamni nuhpikinien kirik mimə, “Saemon. ?Nakmə rhawor? ?King minə kape tokrei tanə kamhavəh takis tuk nipa? ?Kamhavəh tuk kapəriə nar-mamə minə, uə tuk nəmə tanə pisin yamə mine kimis-apita əriə ye narowagkəpien?”

²⁶ Mərig Pita rimə, “Kamhavəh tuk nəmə tanə pisin yamə mine kimisapita əriə ye narowagkəpien.”

Kini Yesu rimə, “Nəfrah. Narmamə kape king khapəh nisərokien takis.” ††

²⁷ Kini Yesu rirpin mimə, “Mərig kitawə khapəh ni-sorkeikeiyen mə tüksor niemha rhai əriə tuk ətawə. Kini ror məknei, rhuvə mə ik takvən apa ye lugun, maruk kin string, mivi kəmam. Kəmam yame takvi məkupan, meikus nəkwən, məm mane ‡ kirik rəmhen tuk nərokien takis. Vəh mane en, mivən, mivəhsi-pən kimi əriə tuk nərokien takis kapərao.”

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

18 Ye nīpig a, narmamə kape Yesu kimnhauə mi-saiyoh-pən mhamə, “?Pa in yerpīrig ye nar-maruyen kape Kughen?” ††

² Kini Yesu rokrən kin kwajikovə kirik, ruə mərər ye kwerkwan irəriə. ³ Kini mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə nakhapəh nisararien irəmiə mhaue rəmhen kin kwajikovə, to nakhapəh nhavəniyen misarə ye narmaruyen kape Kughen. ††⁴ Ror məkneikin, tukmə yermamə ravəhsi-əhu atuk in rəmhen kin kwajikovə e, in yerpīrig ye narmaruyen kape Kughen.

⁵ “Yermamə yame ravəh nhagik, mamasitu kin ye kwajikovə kirik rəmhen kin yame, nasituyen e in e tukror min kimi Yo. ††⁶ Mərig Kughen tukror narpinien ehua kimi narmamə yamə mine kamhavi-pən kwajikovə yamə mine kishatətə irak, mə tüksor təvhagə has. Kini narpinien a tukriskai rapita yame tukruk-pən kapier kirik ye nīpətak nuan, karkw-ərhav-pən kin apa ye tame tahik mə tukruman. ††

⁷ “!Kəsi! Nəmhəyen ehua tukruə tuk narmamə kape tokrei tanə e yame kamhavəh-si-pən vəhsi-pən kimi narmamə mə tüksor təvhagə hah. Nivəhsi-pən vəhsi-pəniyen minə a tukraməkeikei muə. !Mərig, kəsi! Nəmhəyen ehua tukruə tuk yermamə yame in ramor swatuk tuk nahasien a. ⁸ Kini tukmə kwermim uə nihum ramor ik nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takəru ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh kwermim uə nihum nikarin mamragh kin kape rerin. Yame rhuvə

pik rapita yame takvən ye nap ehua kin kwermim kwis mir uə nihum kwis mir. ⁹ Kini tukmə nimrim ramor ik nakamor təvhagə hah, rhuvə mə takikum ierig ta marakikin. Rhuvə pik mə takpəh nimrim kirikianə mamragh kin kape rerin. Rapita yame takvən ye nap ehua kin nimrim kwis mir.” ††

Nuhpikinien ye sipsip yame rimnerwei

(Luk 15:3-7)

¹⁰ Kini Yesu rimə, “Takasəkeikei mharkun huvə mə takhapəh nisəm-əhuyen narmamə minə kafak yamə kisəmhen kin kwajikovə, meinai yakamni-pre tuk əmiə mə agelo yamə mine kasəm əriə, nīpig mifam iriə kasərer ye nimri Rimik apa ye rao ye neai, mamhani-ərhav pən nhagriə tukun. ¹¹ Kini Yo, Ji Yermamə, yi-mauə mə jakarhakin narmamə yamə mine kwəsərwei, mivəh miragh əriə. ††

¹² “Tukmə yermamə kirik, kafan sipsip wan handred, kini kirikianə ramərwei. ?Mərig nakirkun mə tukrha-wor? In tukraməkeikei mīpəh kafan naenti naen sipsip kasərer ye tukwas, kini in mivən marhakin yame rimnerwei. ¹³ Kini yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə nīpig tukrəm, rikin tukragien tuk sipsip kirikianə əmə rapita nagienien tuk naenti naen e khapəh niserweiyen.

¹⁴ “Ye norien kirikianə əmə min, Rimimīə apa ye rao ye neai, In rīpəh norkeikeiyen mə kafan kirik kwajikovə tukrerwei.”

Piam yame ramor nahasien kimik

(Luk 17:3)

¹⁵ Kini Yesu rimə, “Tukmə piam kirik ror nahasien kimik, yuvən kimiru pisin əmə, mhajoun-pən naha nhagin yame rimnor rīpəh nəmhəniyen. Tukmə rərig ik, kafam nəgkiariyen tukror rikin rīrərig-pə min, nakawor huvə əmiru minə. ¹⁶ Mərig tukmə rīpəh nərigien ik, takvəh min yermamə kirikianə uə kiraru, mə tukirkun mə nəgkiariyen fam yame takhani in nəfrakisien. ¹⁷ Kini tukmə rīpəh nərigien əmiə, hani-ərhav kimi niməhuak. Kini tukmə rīpəh nərigien niməhuak, səm in rəmhen kin yemə iruə, uə [yemə has rəmhen kin] yermamə yame ramərer tuk mane kape takis.

¹⁸ “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə naksəhitə ye naha tapig ye tokrei tanə, tukrəhitə ye rao ye neai. Tukmə nakasətapig ye naha tapig ye tokrei tanə, tukrətapig ye rao ye neai. †

¹⁹ “Kini yakamni-pre min tuk əmiə mə, tukmə kimiru kiraru nakrani kwis mə takwaiyoh kin nar kirik, kini Rimik apa ye rao ye neai tukror naha nhagin yame nakawaiyoh kin. ²⁰ Ror məkneikin meinai ikin hiə yermamə kiraru uə kisīsər kirhuə kirikianə ye nhagik, ki-mawə miriə.”

† 17:24 Eks 30:13; 38:26 †† Ye nuhpikinien e, Yesu ramni mə in yermamə kape Kughen, to rīpəh nərok-pən-ien takis kimi Nimə Ehuə kape Kughen, rəmhen kin yame yermamə kape king to rīpəh nərok-pən-ien takis kimi king, nəmə iruə əmə kasərok-pən takis kimin. ‡ Gris ramni “drakma kuas.” “Drakma” kirikianə in nərok kape wok ye nīpig kirikianə. †† 18:1 Luk 22:24 †† 18:3 Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 ††† 18:5 Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 ††† 18:6 Mak 9:42; Luk 17:1-2

§ 18:8 Mat 5:29-30 † 18:9 Mak 9:43-48 ††† v. 11 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Yesu rimini nəgkiariyen ikin e uə nikam. §† 18:12 Esik 34:11,16; Luk 19:10 ††† 18:15 Luk 17:3; Gal 6:1 † Nəgkiariyen kirik ye Dut 18:15 ramni mə tukmə narmamə kiraru uə kisīsər kirhəni nəgkiariyen kirikianə, tukni nəfrakisien ye nəgkiariyen kapərisir. §† 18:18 Mat 16:19; Jon 20:23 ††† 18:19 Mak 11:24; Jon 15:7

Nuhpikinien ye yermamə yame narmamə kasor kaon kimin, kini in raməkeikei kimi əriə mə tuksarpin

²¹ Kini Pita rimaue tuk Yesu maiyoh-pən In mimə, "Yermaru. ?Tukmə piak ramor ahas pə kimi yo mam-ripin, nakmə jakaməkeikei mor fogivim iran m-kivhu-un? ?Mi-seven rəmhen uə nikam?"

²² Kini Yesu rimə, "Yakamni-pre tuk ik mə, pəh nien mə takor fogivim iran m-seven əmə, mərig takor m-seventi seven. †

²³ "Takaməkeikei mor məknai meinai narmaruyen kape Kughen rəmhen əmə kin yame king kirik rorkeikei mə tukrəm-ru kaon yamə mine kafan narmamə kasor kimin, mə iriə tukasəkeikei misarpin.

²⁴ Nipig rimirikakun mə tukrivəh tai mane, kharəh kafan kirik yorwok yame ramor kaon rəmhen kin mil-ian vatu khapsaah ††, mhavən kimin. ²⁵ Kwən a reinein narpinien; king rimə tukor salem kin yor wok a mine kafan piraovin mine kafan kwajikovə minə mine kafan narimnar minə fam pəh rarpin kafan kaon.

²⁶ "Məkneikin kafan yorwok rənimkur-pən tukun, maməkeikei mamni-pən tukun mə, 'Aweh! ?Nakirkun nivəhsi-pə-minien nipig kwakwə kimi yo pəh yakarpin fam kafak kaon uə?' ²⁷ Kini kafan yemehua rikin rehua tukun, kini məpəh fam kafan kaon mə tukripəh min narpinien, meighaan kin mə tukramvən.

²⁸ "Mərig nipig yorwok a rimavən, məm yermamə kirik yame rimnor kaon kimin rəmhen kin wan handred taosen vatu əmə. ‡ Iriu kwis yorwok mir kape king. Kini yorwok yame king rimnəru-kin kafan kaon, rarar miraptərəkkin yermamə yame ramor kaon kimin, mirəh nipətək nuan, məvit, mamni mimə, 'Arpin kafam kaon yame nimnor kimi yo!'

²⁹ "Kini yorwok a yame rimnor kaon kimin reiwaiyu mənimkur maməkeikei kimin mimə, 'Aweh! ?Nakirkun nivəhsi-pəyen nipig kwakwə kimi yo pəh yakarpin fam kafak kaon uə?'

³⁰ "Mərig in rimə, 'Nikam.' Kini mivən mə tukrivəh kwən a kavən kivəhsi-pən ye kalabus meriaji rarpin fam mane yame rimnor kaon kin.

³¹ "Nipig yorwok minə tiksın kimisəm nar a, rikiriə rəmhə pik tukun. Kisarar mhavən mhani-əsah-pən fam narimnar yamə mine kimisəm tuk king.

³² "Kini king rimnokrən kin yorwok a ruə rini-pən tukun mə, 'Ik yorwok has kirik. Yimnapəh fam kafam kaon, meinai ik nimnəkeikei kimi yo tukun. ³³ ?Mərig rhawor e rikim ripəh nehuəyen tuk yermamə yame nakawor wok kimiru min, rəmhen kin yame rikik rehua tuk ik?' ³⁴ Kini niemha rhai king a, kini rimə tukrəh kavən kirəhsi-pən ye kalabus mə yemə ramarha tuk kalabus tukror nəmhəyen kimin meriaji rarpin fam mane yame ramor kaon kin." ††

† Niprai namba seventy seven ramni mə tukraməkeikei məru kin fam norien has yame kamor iran nipig mifam. †† Nəgkiarien kape Gris ramni mə "ten taosen talen" in mane rehua pik. ‡ Nəgkiarien kape Gris ramni mə "wan handred denari." †† 18:34 Mat 5:25-26

³⁵ Yesu rimini-ta nuhpikinien a, mini-pən tuk əriə mə, "Tukmə kimia nakhapəh nisəru-kinien norien has yame piaumia minə kasor irəmia, Rimik apa ye rao ye neai tukrivəhsi-pre min narpinien rəmhen kin yame king a rimnor kimi kafan yorwok." ‡

?Rhuə mə yerman mine piraovin tukwəpəh əriu minə uə?

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

19 Kini Yesu rəgkiar ta, mitərhav Galili mivən ye provins e Judia, mivən maməmər apa nıkar nu Jordan pən. ² Kini narmamə khapsaah khakwasig kin. Kini In rimnor huə narmamə aikin yamə mine kamhamhə, kasəsanin.

³ Kini Farisi tiksın khauə masaiyoh Yesu kin naiy-ohyen əutən kirik mə tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarien kirik yame ripəh nəmhənen. Mhani-pən tukun mhamə, "?Loa rameighan kin mə yerman rirkun nəpəhyen kafan piraovin tuk nərigien apnapig əmə kirik kafan uə nikam?"

⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə ror kimia nakhapəh nisəvheikinien ye Nəkwəkwə kape Kughen mə nipig Kughen rimnərhə nimoptanə, 'In mor min yerman mine piraovin.'

(Jen 1:27)

⁵ Kini mimə yerman tukrəta ye rimni mine nisini, kini iriu piraovin mwarə kirikianə. 'Iriu tukrauə niprairiu kirikianə.' ‡†

(Jen 2:24)

⁶ Kini iriu kwis tukwarə kirikianə. Meinai Kughen riməviəfugin məknakin əriu, yermamə to ripəh nakapirien narəyen kapəriu."

⁷ Kini iriə kisaiyoh-pən In mhamə, "?Tukmə ror məknakin, rhawor e Moses rimneighan kin mə yerman rirkun niraiken nəkwəkwə tuk nəpəhyen kafan piraovin mivəhsi-pən kimin, kini məpəh in?" ‡†

⁸ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Moses rimneighan kin əmia mə taksəpəh kapəmia nipiraovin minə meinai kapəmia kapə riskai pik. Mərig in apa kupan ripəh norien məknakin. ⁹ Mərig yakamni-pre tuk əmia mə tukmə yerman kirik, kafan piraovin ripəh nivən-hanəyen tuk yerman pisin kirik, kini tukmə yerman a rarar mivən tuk yarmə, rəmhen kin mə in rimnəkrəh kin piraovin a." §

¹⁰ Kafan narmamə kisərig, kisakur, mhani-pən tukun mhamə, "Tukmə narəyen kape yerman mine piraovin riskai pik məkneikin, rhuə mə tukpəh əmə norien kape mared."

¹¹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Pəh nien mə narmamə m-fam kharkun nisorien nəgkiarien e; mərig əmə yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nirkunien kimi əriə, kapəriə pisin əmə. ¹² Ror məknakin meinai narmamə tiksın to khapəh nisorien mared tuk nərigien pisin pisin minə. Tiksın tukhapəh nisorien mared meinai niprairiə rahas ror hanə. Kini tiksın tukhapəh

‡† 18:35 Mat 6:15; Mak 11:25; Efes 4:32; Kol 3:13 ‡†† 19:5 1 Kor 6:16 ‡†† 19:7 Dut 24:1-4; Mat 5:31 § 19:9 Mat 5:32; 1 Kor 7:10-11

nisorien mared meinai kərai rəmhen kin kao karman. Kini tiksin kamhani atuk əmə mə tukhapəh nisorien mared mə tuksor wok kape narmaruyen kape Kughen. Yermamə yame rirkun nivəhyen nəgkiarien e, tukraməkeikei mivəh."

Yesu ravəhsi-pən nihuvəyen kimi kwajikovə minə

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Kini narmamə tiksin khapik kapəriə kwajikovə minə, mhauə misəm min Yesu, mə In tukrərəhu-pən kwermīn irəriə, maməhuak tuk əriə. Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu əriə.

¹⁴ Kini Yesu rimə, "Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta irəriə pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə yamə mine kisəmhen kin kwajikovə minə en." ^{†15} Kini In mipik kwajikovə minə a mərəhu-pən kwermīn irəriə, mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə, mitərhav aikin a.

Tamaruə yame kafan nautə rehuə, mərig rorkeikei mə tukrarə ye nimraghien rerin

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Kini tamaruə kirik ruə məm Yesu, maiyoh In mimə, "Yhajoun. ?Nakmə jakaməkeikei mor naha nhagin yame rhuvə, mə jakamarə rerin?"

¹⁷ Kini Yesu rimə, "?Nakhawor mamaiyoh Yo kin nar yame rhuvə? Yermamə kirik rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. Tukmə nakmə takarə ye nimraghien rerin, əri-pən loa." ^{††}

¹⁸ Mərig kwən a rimə, "?Naha loa yame nakamni?" Kini Yesu rimə, "Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mipəh napir-pəniyen tuk piraovin pisin. Kini mipəh nəkrəhyen. Kini mipəh nini-apnapigien nar meikuə kin ye yermamə kirik. ¹⁹ Tuk nipig minə fam takamsiai rimim mine nisinim. Kini morkeikei min ik minə tiksin rəmhen kin yame nakorkeikei atuk ik." [‡]

²⁰ Kini tamaruə ai rini-pən tukun mimə, "Yhajoun. Loa minə en, yakaməri-pən fam. ?Mərig naha nhagin raməmir yame yakpəh hanə norien?"

²¹ Kini Yesu rimə, "Tukmə nakmə kafam nimraghien tukratuatuk, yuvən, məvrai rik rik kafam narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-pən kimi narmamə yavən has minə. Kini kafam narimnar tukripsaah apa ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo."

²² Nipig tamaruə ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin rəpou, meinai kafan nautə ripsaah.

²³ Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Nəfrakis! Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk nivəniyen ye narmaruyen kape Kughen. ²⁴ Kini yakamni-pre min tuk əmiə mə, ?Nakasərig mə nar miragh ehua kirik rəmhen kin kamel, to rauru-pən ye kwəruwei nidil uə? Nikam, rəutən pik. Rəmhen əmə min kin yermamə yame kafan nautə rehuə, rəutən pik tukun tuk nətayen aikin a muə Kughen ramarmaru iran."

²⁵ Kini narmamə kafan minə kisərig, kisakur, minə-saiyoh mhamə, "Eh! ?Mərig tukmə ror məknekin, kitawə pa in tukramarə ye nimraghien rerin?"

²⁶ Mərig Yesu rəm tim tim əriə mini-pən tuk əriə mə, "Nar e, to yermamə ripəh norien. Kughen pisin əmə In rirkun norien. Meinai In rirkun norien narimnar fam." ^{††}

²⁷ Kini Pita rini-pən tukun mimə, "?Mərig kimawə jakhavəh naha nhagin? Yiməsəpəh fam kapəməwə narimnar, mhauə, mhakwasig kin Ik."

²⁸ Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Yakamni əfrah tuk əmiə mə, ye nipig yame narimnar fam tukhaukreikin mhauə mhawi, kini Yo, Ji Yermamə, jakəkwətə ye kafak jea kape king yame rhakak pik, kini kimie e yame nimnhakwasig kin Yo, taksəkwətə-pən min ye jea kape king iriə m-fam twelef, kini masarmaru ye kwənərəus twelef kape Isrel. ^{††29} Kini narmamə m-fam yamə mine kimisəpəh kapəriə nimə minə, uə piauriə minə, uə nowinriə minə, uə rimriə minə, uə nisinriə minə, uə jiriə minə, uə kapəriə nipiraovin ^{††}, uə nimoptanə kapəriə tuk nhagik, Kughen tukrivəh-sipən narimnar minə a rehuə pik kimi əriə, mivəhsi-pən nimraghien rerin kimi əriə. ³⁰ Mərig, narmamə minə e kasəkupən tukpihamakwasig, kini yamə mine kamhakwasig tukpihauə mipisəkupən." ^{†††}

Nuhpikinien ye yorwok minə apa plantesen kape grep

20 Kini Yesu rimə, "Ror məkneikin mə narmaruyen kape Kughen rəmhen kin yemehua kirik kape nəsimien. Rimatərhav yenpig-enpig əgkap marha-kin narmamə mə tukhauə misor wok ye plantesen kape grep. ² Kini mini mə tukrərok əriə kirikianə kirikianə wan taosen vatu. ³ Marar mher-pən kin əriə khavən misəsim.

³ "Ipakə tuk naen klok yenpig-enpig, ritərhav, mamvən ye maket, məm narmamə tiksin kasərer apnapig. ⁴ Rini-pən tuk əriə mə, 'Kimiə havən misəsim apa plantesen kape grep kafak. Kini jakərok əmiə kin mane yame ratuatuk.' ⁵ Kini kimnhavən.

"Kini yerkwēiha, rimatərhav mor nar kirikianə min, kini mor min ye tri klok yenaiyu. ⁶ Kini ipakə tuk faef klok yenaiyu, ritərhav mivən məm narmamə tiksin kasərer apnapig əmə. Kini rini-pən tuk əriə mə, 'Rhawor nakasərer ikin e kape nipig piəpiə kirik mhapəh nisorien nar kirik?"

⁷ "Mərig khani-pən tukun mhamə, 'Meinai yermamə kirik ripəh nivəhsi-pəyen wok kirik kimi əməwə.'

"Kini rini-pən tuk əriə mə, 'Kimiə havən misəsim apa plantesen kape grep kafak.'

⁸ "Kini yenaiyu, yemehua kape plantesen kape grep rini-pən tuk manaja mə, 'Okrən kin yorwok minə khauə, nakvəhsi-pən nərok kapəriə. Takrikakun mamərok narmamə yamə mine kimnhauə mhakwasig,

^{††} 19:26 Job 42:2 ^{††} 19:28 Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21

^{†††} Nəgkiarien e "Nipiraovin" rikək ye kopi akwas tiksin kape Nitutesteman. Keinein mə Yesu rimini əfrakis uə nikam. ^{†††} 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 [§] Nəgkiarien kae Gris ramni mə "wan denari." In nərok atuatuk kape wok kape nipig kirikianə.

[†] 19:14 Mat 18:2-3 ^{††} 19:17 Lev 18:5; Luk 10:28 [‡] Loa minə e kimnharai ye Eks 20:12, mine Dut 5:16-20.

mamvən meriaji-pən narmamə yamə mine kimnhauə misəkupan.[†]

⁹ “Kini yorwok yamə mine kimnhauə misor wok ye faef klok, manaja rimnərok əriə wan taosen vatu.

¹⁰ Ror pən, narmamə yamə mine kimisəkupan misor wok, khamə ta mə tukhavəh rapita yamə mine kimisor wok mhakwasig. Mərig iriə kirikianə kirikianə kimnhavəh əmə wan taosen vatu. ¹¹ Nipig kimnhavəh mane, misat-munmun mhani hah yemehua kape plantesen. ¹² Mhani-pən tukun mhamə, ‘Nəmə yamə mine kimisor wok mhakwasig, kimisor əmə wok ye aoa kirikianə əmə, mərig ik nimnərok əmawə miriə rəm nəmhen əmə. Mərig kimawə yimisor wok ehua yerkwēiə ehua, nipig piəpiə.’

¹³ “Mərig yemehua rini-pən tuk əriə mə, ‘Yo kirik. Pa rimə yimnoriah ik. Nakneighaan ta kin mə jakvəhsi-pre wan taosen vatu. ¹⁴ Vəh kafam mane mamvən. Yakorkeikei mə jakərok yermamə yame rimikwasig rəmhen əmə kin ik. ¹⁵ Kafak e mane. Yakirkun norien naha nhagin kin mane kafak. ?Nakamor jalus meinai yakamor huvə pən kimi əriə uə?”

¹⁶ Kini Yesu rimini-ta nuhpikinien mini-pən tuk əriə mə, “Narmamə minə e kamhakwasig tukpisəkupan, kini yamə mine kasəkupan tukpihakwasig.” ^{††}

Yesu rimini ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min
(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə mhavən Jerusalem. Kini Yesu rokrən min kin kafan narmamə twelef mə tukhauə ye tamhekin kirikianə. Kini mini-pən mimə, ¹⁸ “Taktəkun ai tukshaktə mhavən Jerusalem. Kini ye kwənmhaan aikin a, narmamə tiksın tuksərhə-pən Yo, Ji Yermamə, ye kwermi jif pris mine nəmhajoun kape loa kape Moses. Kini iriə tukhauh Yo mə Yo jakaməkeikei mimhə. ^{†19} Kini tukseighan-pən kin Yo kimi narmamə minə e pəh nien mə nəmə Isrel, mə tuksarh iakei irak, misərkis-ərkis Yo, kini misəsik-pən yo ye nai kamarkwao kin. Kini mərig jakamragh min ye nipig yame ror kisisər kin.”

Mama kape Jemes mine Jon raiyoh-pən nar kirik kimi Yesu
(Mak 10:35-45)

²⁰ Kini piraovin kape Sebedi rikir tini mir muə mənimkur-pən tuk Yesu maiyoh In kin nar kirik.

²¹ Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “?Nakorkeikei naha?”

Kini pian a rimə, “Pəh kafak kwajikovə mir kirik tukrəkwətə ye nikarim matuk, kini kirik tukrəkwətə ye nikarim mawor, nipig Ik takvəh nehuəyen kape nar-maruyen.” ^{††}

²² Mərig Yesu rini-pən tuk kwərə mir a mə, “Nakawaiyoh-pə kin nar kirik yame nakweinein. ?Kimiru nakramə nakwəmhən mə takwərig min nəmhəyen ye nīpraimiru rəmhen kin yame Yo jakərig uə?” ^{††}

Kini iriu kramə, “Əhə. Kimru yakwəmhən.”

²³ Kini Yesu rini-pən mə, “Nəfrakis. Kimiru takwərig nəmhəyen rəmhen kin yame Yo jakərig. Mərig nar yame nakwaiyoh kin, mə kirik tukrəkwətə ye nikarik matuk, kirik ye nikarik maor, yo yakeinein nivəhsi-preyen. Mərig Rimik Kughen rimivəhsi-pən kwənmhan mir e kimi narmamə yamə mine In rimirpen ta mimə iriə tuksəkwətə ikin.”

²⁴ Nipig narmamə minə tiksın kape Yesu, iriə ten, kisərig nəvsaoyen kin, niemha rhai əriə tuk Jemes mine Jon. ²⁵ Kini Yesu rokrən kin əriə mə tukhauə misəm. Kini mini-pən tuk əriə mə, “Kimiə nakwənharkun ta norien kape nəmehua yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. Iriə kasor əutən pik tuk kapəriə narmamə minə. Kini kapəriə nəmehua minə kasəviətərkən-əhu pik əriə mhamə tukamhakwasig əmə kin əriə. ^{††26} Mərig ripəh natuatukien mə kimiə taksor məknakin. Tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukrivəh nehuəyen rapita əmiə, nərigien kafan tukrei-waiyu muə mə in yor atuə kin kirik kapəriə. ^{††27} Kini tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukrəkupan mamkir əmiə, in min tukruə rəmhen kin yasitu kapəriə fam ²⁸ rəmhen kin yame Yo min, Ji Yermamə, pəh nien mə Yo yimauə mə narmamə tuksor atuə kin kafak. Yimauə mə jakor atuə kin kapəriə, kini moriah kafak nimraghien marpin nimraghien kin kape narmamə khap-saah.” [§]

Yesu rimnor huvə nimrin pis mir
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Kini Yesu mine kafan narmamə khauə yerkwənu kirik nhagin e Jeriko. Misarə, mhatərhav min, narmamə khapsaah kimnhakwasig kin əriə. ³⁰ Kini nimrin pis mir kwəkwətə ye nikar swatuk. Kini nipig kwərig mə Yesu e ramuə, kwokrən kin In mirəmə, “!Yermaru! !Kwənərəus kape King Deved! Yakworkeikei mə rikim tukrehua tuk əmru.”

³¹ Kini narmamə khapsaah kisəgkiar-pən skai kimi əriu, mhamə, “!Ah! Rapim.”

Mərig iriu karəpin əmə ye nokrənien. Mirəmə, “!Yermaru! !Kwənərəus kape King Deved! Yakworkeikei mə rikim tukreihua tuk əmru.”

³² Kini Yesu rarar, mokrən kin əriu mimə, “?Nakramə jakor naha nhagin kimi əmiru?”

³³ Kini krəni-pən tukun mirəmə, “Yermaru. Yakworkeikei mə nimrimru tukrarha, pəh yakwəmhən nar.”

³⁴ Kini Yesu rikin rehua tuk əriu, mərao-pən mirap nimriri. Məknəkin nimriri rarha. Kini kwəmhən nar. Kini ai iriu mirakwasig kin Yesu.

²², Yesu rimnəgkiar kin nuhpikinien məknəkin, “?Nakrarkun niranin-pən-ien ye pənkin yame jaknim-pən ikin uə?” Mərig Translesen Komiti rimnəri-pən yame Bislama Baebol ramni mhoprail nuhpikinien mirai əmə nipran. ^{†††} ^{20:25} Luk 22:25-26 ^{†††} ^{20:26} Mat 23:11; Mak 9:35 [§] ^{20:28} Luk 22:27; Fil 2:7

[†] ^{20:8} Lev 19:13; ^{Dut} 24:15 ^{††} ^{20:16} Mat 19:30; ^{Mak} 10:31 [†] ^{20:18} Mat 16:21; ^{17:22-23} ^{††} ^{20:21} Mat 19:28; ^{Luk} 22:30 ^{††} Ye v.

Yesu ramvən Jerusalem mamor əpu mə In king

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

21 Kınəmhavən pakə tuk Jerusalem, mhatərhav-pən yerkwənu e Betfas, ipakə tuk tukwas kirik nhagin e Olif. Kini Yesu rher-pən kın yermamə kiraru kafan, ² mīmə "Takravən yerkwənu a nakaravaag-pən ikin. Kini mwəm dongki kirik, mine tini, kimirkwəji əriu. Nakararisin əriu, mwəsīg mirauə. ³ Kini tukmə yer-mamə kirik raiyoh-pre tuk əmiru mə takweihe kın, takrani-pən tukun mirəmə, 'Yermaru rīmə tukrəsua ye dongki mir e.' Kini taktakun əmə tukreighaan kın dongki mir a kimi əmiru."

⁴ Nar a rītərhav-pə ror nəgkiarən kape profet kupan ruauə minor nəfrakisien kın, yamə rīmīni mīmə,

⁵ "Hani-pən tuk nīpian Saeon [†] mhamə, 'Səm-ru kapəmiə king ruauə tuk əmiə, maməsua ye dongki.

Maməsua ye ji dongki.
Kini king a In yemə mar."

(Sek 9:9)

⁶ Kini kafan yermamə mir kwor naha nhagin yame Yesu rīmīni. ⁷ Kıravən mīrarəh dongki mine tini mirauə mwəm Yesu. Miravəhsi-ta kot kapəriu mawəpeinə-pən kın ye nimetai dongki. Kini Yesu rəsua iran. ⁸ Narmamə khapsaah kisətu kot kapəriə mīmhahevə-pən kın kimi swatuk; kini misərai nīmar nai misətu-pən mīn ye swatuk. ⁹ Narmamə yamə mine kasəkupən kın Yesu kini mine yamə mine kimnhakwasīg kın kasokrən apomh mamhani mhamə,

"!Səgnəgin Mikip King Deved! ^{††}

Pəh kivəh-si haktə Kwən e ramua ye nhag Yermaru.

(Sam 118:26)

!Səgnəgin Kughen yerpirig!" [‡]

¹⁰ Yesu rīmatərhav-pə Jerusalem, narmamə m-fam aikin, rikirīə rīmnakur mamhani nəgkiarən rīpsaah mī-saiyoh-pən əriə minə mhamə, "Pa e?"

¹¹ Kini narmamə khamə, "Yesu e. In profet kirik rī-masi-pən apa Nasaret ye provins a Galili."

Yesu rīmno ta narmamə yamə mine kasor nar ap-napig ye Nimə Ehuə kape Kughen

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Kini Yesu rīvən ye nimə ehua kape Kughen. Kini maməko yerhav narmamə yamə mine kasəvrai narīm-nar mamhavəh mane iran, mine yamə mine kasəvrə. Kini mərəkita kın narīm-nar yame ramswin ye tebol kape narmamə yamə mine kasərai mane ikin; kini mə-sua kın jea kape narmamə yamə mine kasor salem kın mak ye tanə. ^{††13} Kini mor kwirig kimi əriə mīmə, "Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, "Nimə kafak, in nimə kape nəhuakien."

(Aes 56:11)

Mərig kimīə nakasor rəmhen kın

'nimə yame yəkrəh minə kaserkwaig ikin."

[†] Jerusalem, nhag pisin kirik e Saeon. ^{††} Kimnhani mhamə, "Hosana." Kini nīpran rīmə, "Vəh miragh əmawə," uə, "Səgnəgin Kughen." [‡] Kaməni nīpe e ye nīpig kape Pasova. ^{††} Yesu rīm-nor məknekin, mamor fulfilem profesi kirik ye Sek 14:21.

(Jer 7:11)

¹⁴ Kini nīm-rin pis minə mine yamə mine nihuriə rarpəvin kimnhavən tuk Yesu apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini ror huvə əriə. ¹⁵ Kini kwajikovə minə ka-sokrən apomh ipakə tuk Nimə Ehuə kape Kughen mamhani mhamə, "Səgnəgin Mikip King Deved!" Mərig jif pris minə mine nəmhajoun kape Loa kimisəm Yesu ramor narīm-nar huvə minə, misərig mə kwa-jikovə minə a kasəgnəgin In, niemhaa rhai əriə.

¹⁶ Khani-pən tuk Yesu mhamə, "Nakərig nəgkiarən yame kwajikovə minə e kamhani iram uə?"

Kini Yesu rīmə, "Əhə. Mərig tukmə ror nakhapəh nisəvheikinien nəgkiarən ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,

"Ik nīm-nor mə kwajikovə minə, mine kwajikovə əmtəmtə minə tuksəgnəgin Ik ye tīkinheriə."

(Sam 8:2)

¹⁷ Kini rəgkiar ta, məpəh əriə mītərhav Jerusalem mamvən Betani, mapir ikin.

Yesu rīmīni hah nai kirik kimə figtri, kini ror siə kın

(Mak 11:12-14, 20-26)

¹⁸ Kəni rikwamer kın, yenpig-yenpig əgkap, iriə khatərhav mīn Betani, mharerig-pən Jerusalem, kini Yesu rīnəmkərv. ¹⁹ Kini məm nai kirik, kimə figtri, ramərer ye nīkar swatuk. Rəriwək mīvən pakə tukun, məm nīmarin in əmə e in əmə. Kini Yesu rəgkiar-pən kimi figtri ai mīmə, "Yermamə tukrīpəh mīn nəniən kwənkəwam tuk nīpig kirik." ^{††} Məkneikin nai a rīm-naukei.

²⁰ Kini narmamə kafan minə kimisəm, kisakur. Mhamə, "E-he-o! !Nai e raukei ahuaa əmə!"

²¹ Kini Yesu rīni-pən tuk əriə mə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə nakshatə ye Kughen, kini kapəmiə nhatətəyen rīpəh norien kiraru, nakharkun nīsorien nar yame yīm-nor ye figtri. Mərig pəh nien mə in əmə a, mərig nakharkun nhani-pəniən tuk tukwas a mhamə, 'Əta eikin e mīvən məmnīm apa ye tahik' kini tukror nəkwaimiə. ^{††22} Tukmə nakshatə, nakharkun nhavəhyen naha nhagin yame naksəhuak tukun." ^{†††}

Namehua minə kape Isrel kisarkut mə tuksəm-ru ne-huəyen kape Yesu mə rīmasip-kaa

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Kini Yesu rīvən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen maməvhag kimi narmamə. Kini jif pris minə mine nəmehua kape kwənərəus kape Isrel minə, khauə misəm In. Masaiyoh In mhamə, "Nakamhawor narīm-nar minə e? Pa nhagin rīmivəhsi-pre nehuəyen mə takor narīm-nar məknekin?"

²⁴ Kini Yesu rīni-pən tuk əriə mə, "Rhuvə. Jakaiyoh kın naiyohyen kirik kimi əmiə. Tukmə nakhani atuutuk, jakni-pre tuk əmiə mə Pa nhagin rīmivəhsi-pə ne-huəyen kimi Yo tuk norien narīm-nar. ²⁵ Hanipə-ru tuk

^{††} Yesu rəgkiar kın nai e rəmhen kın nuhpikinien kirik, mini məknekin, "Tukmə yermamə rapəh norien nəkwai Kughen, kafan narəyen tukramhen kın figtri; tukror siə kın." Ror pən Yesu ramni hah narəyen yame ror siə kın. ^{†††} 21:21 Mat 17:20; Luk 17:6; Jon 14:12; 1 Kor 13:2 ^{†††} 21:22 Mat 7:7-11; 18:19

Yo mā ?Pa rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon mā tukror baptaes ye narmamə? ?Kughen uə yermamə?"

Kini kinasəsiwən-əsiwən kimi əriə minə mhamə, "Tukshaw ni e? Tukmə kitawə khani mā, 'Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon,' mərig Yesu tukrimə, 'Tukmə Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimin, rha-wor e kimia nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran?'²⁶ Mərig to khapəh min nhaniyen mhamə, 'Yermamə əmə rimivəhsi-pən nehuəyen kimin,' meinai kitawə khagin kin narmamə minə e meinai iriə kamhani mā Jon in profet əfrakis." †

²⁷ Ror pən iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, "Yak-seinein."

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Əhə. Mərig Yo min to yakpəh nini-pre-yen mā Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo mā jakor narimnar."

Nuhpikinien ye pikwarien kiraru

²⁸ Kini Yesu rimini-pən min nuhpikinien tuk əriə mimə, "Kwən kirik, tini yerman kiraru. Kini rivan mini-pən tuk irehuə mimə, 'Narik, yuvən məsim ye plantesen kape grep.'²⁹ Mərig rimə, 'Ah. Yakapəh.' Kini marə, marar min ye nərigien kafan mivən məsim.³⁰ Kini tatə kapəriu rimavən məm yame rəkəskəh, mini-pən min əmə nar kirikianə. Kini rimə, 'Rhuvə, pəh yakvən.' Meikuə, mərəpəh."³¹ Kini Yesu raiyoh əriə mimə, "Kwərə mir a, pa nhagin rimnor nəkwai rimni?"

Kini khamə, "Irehuə."

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Ratuatuk. Kini yakamni-pre əfrakis tuk əmia mā nəmə has rəmhen kin narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine nipaovin kape swatuk kimnhauə ye narmaruyen kape Kughen kwasig ikin kimia.³² Meinai Jon Baptaes rimauə tuk əmia mā tukrhajoun swatuk kape norien atuətuk, kini mərig kimia nimnhapəh nhaniyen nəfrakisien iran. Mərig yor təvhagə has minə rəmhen kin narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine nipaovin kape swatuk, iriə kimnhani nəfrakisien iran. Mərig kimia naksəm pawk nar a, mhapəh nisararien ye nərigien kapəmia mhapəh nhaniyen nəfrakisien iran." ††

Yesu ramni mā nəmə Isrel kimishopni profet kape Kughen rəmhen kin yame yorwok minə kimishopni narmamə kape yemehua kape plantesen

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Kini Yesu rimə, "Kini sərig min ru nuhpikinien kirik. Yermamə kirik rimnəsim kin kafan plantesen kin grep, markoparin-pən. Kini mikir kwətəgtap kirik kape nəviəsis-pənien kwənkwaie grep iran. Mə nehen tukraiye, kivəh kor waen kin. Kini in mor nimə apomh kirik mā tukramərer ikin mamarha huvə tuk kafan plantesen. Kini in mərəhu plantesen ai ye kwermi narmamə tiksin, tukhapik nəriə tiksin, mhavəh-si-pən nan kirik rəmhen kin nərokien. Marə, mitərhav min aikin mivən ye tanə pisin.³⁴ Kini kwənkwaie grep rimhiak,

† 21:26 Mat 14:5 †† 21:32 Luk 3:12; 7:29-30 ‡ 21:33 Aes 5:1-2

kini yemehua kape plantesen rher-pən kin kafan tiksin manaja mā tukhavən misəm narmamə yamə mine kisəsim aikin mā tukhavəhsi-pən grep nan, rəmhen kin nərok kafan.³⁵ Mərig iriə kisərar, mhauh kirik, mishopni kirik, misarkwhopni kirik.³⁶ Kini yamehua ai rarə mher-pən min kin kafan tiksin narmamə kisapita yamə minə apa kupan. Khavən, kini narmamə yame kasəsim kimisor rahas pən min kimi əriə rəmhen kin yame kimisor kupan.³⁷ Kisor məknaikin mamhavən, yamehua kape plantesen rher-pən kin tini rivan tuk əriə. Ye nərigien kafan rimə, 'Tukmə ror tuksəm kafak kwa-jikovə, kini tukhasiai.'³⁸ Mərig iriə kisəm khamə, 'Kwa-jikovə atuətuk e kape yamehua kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e tukror kapətawə kin.'³⁹ Məknəkin kharaptərakin, misarkwərhav kin ye plantesen mishopni." †††

⁴⁰ Kini Yesu raiyoh narmamə yame kasətərig kin, mimə, "Rikimie raməsik mā nipig yemehua kape plantesen tukruə, kini tukrhawor-pən iran mine narmamə yamə mine kimisəsim ye plantesen kafan?"

⁴¹ Kini khani-pən tukun mhamə, "Tukroriah-oriah nəmə has minə a, mhopni əriə. Kwasig ikin, tukreighaan pən kin kafan plantesen kimi narmamə pisin minə. Kini ye nipig atuətuk yame grep tukrimhiak, iriə tukhavəhsi-pən kwənkwan kimin."

⁴² Kini Yesu rimə, "Tukmə ror kimia nakhapəh nisəvhekin-hanə-yen nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

"Nai yame narmamə kape nivhirəkinien nimə kimnhavəh kini minəsarakikin.

Mərig nai ai rehuə, taktəkun ai Kughen rimnherig min, mor səpag apomh kin.

Nar e Kughen Yermaru rimnor.

Rikitawə ragien pik tukun.'

(Sam 118:22,23)

⁴³ "Ror pən, yakamni-pre tuk əmia mā tukvəh-si ta narmaruyen kape Kughen tuk əmia, kivəhsi-pən kimi narmamə yamə mine kasor narmaruyen kape Kughen ramkuə kin kwənkwan.⁴⁴ Tukmə yermamə kirik rirəhpikin səpaag e, tukrowhan əgkap. Kini tukmə səpaag a ruh yermamə kirik, tukrhosis-hosis in." †††

⁴⁵ Kini jif pris minə mine Farisi minə kimisərig nuhpikinien yamə mine Yesu rimini, kharkun mā In raməgkiar irəriə.⁴⁶ Kini misarha kin swatuk mā tukhavəhsi-pən Yesu ye kalabus. Mərig kimnhagin kin narmamə, meinai narmamə kamhani mhamə In profet kirik.

Yesu rimini nuhpikinien kape nəviginien ehua

(Luk 14:15-24)

22 Kini Yesu rimini min nuhpikinien tiksin tuk əriə mimə,² "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin king kirik yame ramor apnəpeinə ye nəviginien ehua tuk narkurəkin kape tini.³ Kini mher-pən kin

†† 21:38 Mat 27:18 †† Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mā nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksin kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mā tukshopni min In. ††† 21:39 Hib 13:12 ††† Ves 44 rikə ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mā Matiu rimirai əfrakis nəgkiarien ikin e uə nikam.

kafan yorwok minə mə tukhavən mhavi-pə narmamə yame rimnokrən-ta kin əriə mə tukhauə tuk nəviginien. Mərig iriə m-fam kimisəpəh-pən, mhamə to iriə khapəh nhavənien.

⁴ “Kini rher-pən kin kafan yorwok tiksin min, mini-pən tuk əriə mə, ‘Havən mhani-pən tuk narmamə yamə mine yimnokrən ta kin əriə mə tukhauə mhamə yaknor apnəpeinə ye nəviginien. Yimoh kafak kau yamə mine kisəsis-əsis huvə. Narimnar fam rinəmhen. Hauə ye nəviginien kape narkurəkien.’

⁵ “Mərig khapəh nisərigien yor wok minə a. Kirik ramvən ye kafan nəsimien; kirik ramvən ye kafan stoa.

⁶ Kini tiksin kharaptəəkən yorwok minə a misor ahas-pən iriə, mishopni əriə. ¹⁷ Kini king, niemha rhai pik. Kini rher-pən kin mobael kafan minə khavən mishopni narmamə yamə mine kimishopni kafan yorwok minə. Kini mhasiai-pən nap ye taon kapəriə.

⁸ “Kini mini-pən tuk kafan yorwok minə mə, ‘Kinor apnəpeinə ta ye nəviginien kape narkurəkien. Mərig narmamə yame yimnokrən kin əriə, norien kapəriə ripəh nəmhenien mə tukhauə. ⁹ Havən apa ye swatuk minə mhani-pən tuk narmamə apnapig minə fam yamə mine nakasəm, mə tukhauə ye nəviginien.’

¹⁰ “Kini yorwok minə kimnhavən apa ye swatuk minə, misofugin narmamə mi-fam yamə mine kimisəm əriə, yamə mine khahuvə mine yamə mine kisah, kini narmamə kimnhakuar aikin kaməvigin ikin.

¹¹ “Mərig nipig king rimauə məm narmamə, məm yermamə kirik aikin ripəh nivənien ye neipən kape lafet kape narkurəkien. ¹² Kini king rini-pən tukun mə, ‘Yo kirik, nimipəh nivəhsi-pənien neipən kape lafet kape narkurəkien. ?Rhawor e nakuə imə?’ Mərig kwən a reinein nhorpinien nəgkiarien kafan.

¹³ “Kini king rini-pən tuk kafan narmamə minə mə tukserkis-əterəkin kwermir mir mine nihun mir, kini misarakikin-pən ye nəpignəpien, ikin kamasək ikin, kaməkwəruə ikin.” ^{††}

¹⁴ Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, “Ror məkneikin, narmamə khapsaah yame kimnokrən kin əriə, mərig kwatiksən əmə yamə mine kimirpen əriə mə tukhauə imə.”

Farisi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarın kape takis

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Kini Farisi minə kimnhatərhav mamharai mhun mə tukxor Yesu rini nəgkiarien kirik yame ripəh nəmhenien. ¹⁶ Mishəpən kin narmamə tiksin kapəriə, mine nukwao kape King Herod, khauə misəm Yesu. [†] Mhani-pən tukun mhamə, “Yhajoun. Yakharkun mə Ik yermamə atuətuk. Nakpəh nigini kin yermamə mə to rivi kafam nərigien, meinai rikim rapəh nəsikien mə yermamə kirik rehəuə uə yermamə kirik reiwaiyu; mərig nakaməfrakis əmə. Kini nəwhagien kafam raməri-pən əmə norien yame Kughen rorkeikei. ¹⁷ Kini yaksorkeikei mə jakharkun nərigien kafam mə, ?Ratu-

atuk ye loa kapətawə mə tukasərok-pən takis kimi Sisa, yamehuə kape Rom, uə nikam?”

¹⁸ Mərig Yesu rirkun mə kamhani nəgkiarien e, mhamə tukxor nar has kirik. Kini mini-pən tuk əriə mə, “!Ah! Kapəmiə niniyen in rhuvə mərig rikimiə rəmkimik. ?Nakshawor e misarkut mə taksapita Yo?

¹⁹ Havən-ru mharəh mane yame rəmhen tuk nərokien takis.”

Kini khavən, mhavəh siren ^{††}, mhauə.

²⁰ Kini raiyoh-pən əriə mə, “?Nanmi pa e? ?Kini nhag pa e?”

²¹ Khamə, “Nanmi Sisa. Kini mine nhagin min.”

Məknekin Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Nəmhen. Nar kape Sisa, havəhsi-pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, havəhsi-pən kimi Kughen.” ^{††}

²² Yesu rhorpin məkneikin nəgkiarien kapəriə, kisərig, kisakur pik kin. Məkneikin kisəta ye Yesu mamhavən.

Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarien ye nikarın kape nimraghien rerin

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Ye nipig a, Sadusi minə tiksin khauə misəm Yesu. Sadusi minə ai khamə ta mə tukmə yermamə rimhə to ripəh nimragh-minien ye rao ye neai. ^{†††24} Kini kisaiyoh pən Yesu mhamə, “Yhajoun. Moses rimirai ye Loa mimə, ‘Tukmə yerman rimhə-tan kin piraovin kafan, kini kapəriu kwajikovə rirkək, naoraih yerman ai tukraməkeikei mikir piraovin ai tukreimək.’

(Dut 25:5-6)

Ye nərigien a, iriu kirirkun nərəptəəkiniyen nhag pi-auni yame rimhə. ²⁵ Tukmə narmamə seven, iriə piauriə minə. Nimrin nupan ror mared, kini mipəh nərəhyen kafan kirik kwajikovə, mimhə. Kini yame rikwasig kin rikir pian a. ²⁶ Kini mimhə, mipəh nivəhyen tini. Kini naorahini yame ror kisisər kin ror əmə min nar kirikianə kin, meriaji iriə fam a seven kimnhakir piraovin a, kini mhamhə fam, mhapəh niseiməkien. ²⁷ Kini en piraovin ai rimhə min. ²⁸ Kini ye nipig kape narmamə tukhamragh min iran, iriə ai seven iriə piauriə minə, ?piraovin ai tukror piraovin kin kape pa nhagin?”

²⁹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Nakamhani-əro kin en meinai tukmə ror nakseinein nəgkiarien ye Nək-wəkwə kape Kughen, miseinein min nirkunien kape Kughen. ³⁰ Tukmə narmamə yamə mine khamhə mamragh min to khapəh nisorien mared. Norien kape mared rimnor infamien, rəmhen kin narəyen kape agelo minə apa rao ye neai. ³¹ Kini ye nikarın kape nimragh-minien, tukmə ror nakhapəh nisəvheikinien nəgkiarien yame Kughen rimini mimə, ³² ‘Yo Yo Kughen yame Ebrahim, Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Yo.’

(Eks 3:2,6)

!Kitawə kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə ta tu mirhəkupən Moses,

[†] 22:6 Mat 21:35 ^{††} 22:13 Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28 [†] 22:16 Luk 11:53-54

^{††} Nəgkiarien kape Gris ripəh niniyen “siren,” mərig ramni mə “denari.” ^{†††} 22:21 Rom 13:7 ^{†††} 22:23 Wok 23:8

mærig Kughen ramni mæ karhægnægin hanæ In. !Kini pa rimæ narmamæ mhæ minæ kasægnægin Kughen, mærig narmamæ yamæ mine kamhamragh!" †

³³ Nîpig narmamæ minæ a kimisærig nægkiarien kafan, kisakur pik kin nhajounien kafan.

Naha loa in rehuæ pik

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Farisi minæ kimisæm mæ Yesu rimivæhsi-æhu Sadusi minæ ye kafan nægkiarien, khauæ kirikianæ mharai mhun mæ tuksaiyoh-pæn Yesu kin naiyohyen æutæn kirik. ³⁵ Kini iriæ kirik, yame in yhajoun kape loa rini-pæn nægkiarien kirik kimi Yesu mæ tukræm-ru mæ Yesu tukror nar kirik yame ripæh næmhenien. Kini mimæ, ³⁶ "Yhajoun. ?Naha loa in rehuæ pik rapita tiksîn, kini mihuvæ pik tuk næri-pænien?"

³⁷ Kini Yesu rimæ, "Loa yame rehuæ pik rapita tiksîn in e ramni mænekin, 'Taksækeikei misorkeikei pik Kughen ai In Yermaru kapæmiæ ye rikimiæ fam, mine ye naræyen fam kapæmiæ, mine ye nærigien fam kapæmiæ.' (Dut 6:4-5)

³⁸ In e loa yame rækupæn kini in yerpîrig. ³⁹ Loa yame ror kiraru kin, ipakæ æmæ kwæm næmhen. In e ramni mæ 'Taksorkeikei narmamæ yamæ mine kasaræ ipakæ tuk æmiæ misor huvæ pæn tuk æriæ, ræmhen kin yame kimia naksorkeikei atuk æmiæ.'

(Lev 19:18)

⁴⁰ Loa mir e kawæpkæfugin nægkiarien fam yame loa mine profet kamhani." ††

Yesu rimivæh-si æhu Farisi minæ kin naiyohyen æutæn kafan

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ Kini nîpig Farisi minæ kimisofugin æriæ minæ, Yesu rimini-pæn tuk æriæ mimæ, ⁴² "Rhawor ye nærigien kapæmiæ ye Kristo? ?Nakhamæ In mikip pa?"

Kini khamæ, "In mikip King Deved." ‡

⁴³ Kini rini-pæn tuk æriæ mimæ, "Tukmæ ror mænekin, rhawor e Nanmin Imærhakæ rimivæhsi-pæn nirkunien kimi Deved mæ tukrokræn kin Kristo mæ 'Yermaru'? Yakamaiyoh mænekin meinai Deved rimæ,

⁴⁴ "Kughen Yermaru rimini-pæn tuk Yermaru kafak mimæ,

"Ækwætæ ye kwermik matuk

Meriaji nîpig jakor ik takehuæ ye tikmir kafam minæ."

(Sam 110:1)

⁴⁵ ?Tukmæ Deved rimnokræn kin Kristo mæ 'Yermaru,' rhawor e kamni kimæ Kristo in mikip King Deved?"

⁴⁶ Kini yermamæ kirik rirkæk yame to rhorpin nægkiarien kape Yesu. Kini ririkakun ye nîpig a mamvæn, kimnhagin kin naiyoh-min-ien kin nægkiarien skai kirik kimin.

† Sadusi minæ kimnhani næfrakisien ye Ol Testamen, mærig kimnhapæh nhaniyen næfrakisien mæ narmamæ yamæ mine kwæhamhæ tukhamragh min. Mærig Yesu ramhajoun æriæ mæ Ol Testamen ramni mæ Ebrahim, Aesak mine Jakob kwæhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pæn mæ narmamæ yamæ mine kwæhamhæ tukhamragh min. †† 22:40 Rom 13:10; Gal 5:14 ‡ 22:42 Jon 7:42

Yesu ramni mæ narpînien tukrivæn tuk Farisi minæ

(Mak 12:38-40; Luk 11:37-54; 20:45-47)

²³ Kini Yesu rimini-pæn tuk nukwhao ehua mine kafan narmamæ minæ mæ, ² "Næmhajoun kape loa minæ mine Farisi minæ kamhavæh nehuæyen mæ tukhani-ærhav Loa kape Moses kimi æmiæ. ³ Ror pæn, takasækeikei misæri-pæn, misor narimnar fam yame kamhani-pre tuk æmiæ. Mærig norien kapæmiæ tukripæh næmhenien kin norien kapæriæ. Meinai iriæ khapæh nisorien naha nhagin yame iriæ kamhani. ††⁴ Iriæ kasækeikei kimi narmamæ mhamæ tuksæri-pæn loa yame in ræmhen kin kajipæ pam, mærig to khapæh nhavæhsi-pænien kwermiræ mæ tuksasitu iræriæ.

⁵ "Narimnar fam yame kasor, iriæ kasor æmæ mæ narmamæ tuksæm. Neipæn yame narmamæ kamhavæn iran yame ramhajoun-pæn mæ kamhasiai Kughen, ræmhen kin kwaji bokis yame kivai-pæn nækwækwæ iran, mine næræus yame ramæker-pæn ye neipæn, Farisi minæ mine næmhajoun kape loa minæ kamhavæh narimnar minæ e yame rehuæ mapomh. ⁶ Kini tukmæ khavæn ye nimæ kape nofuginien, misorkeikei mæ tukasækwætæ ækupæn. Kini tukmæ khavæn ye lafet, misorkeikei mæ tuksækwætæ ye kwænmhaan kape nisaiyen. ⁷ Kini tukmæ khavæn apa ye maket, misorkeikei pik mæ narmamæ minæ fam tukhani vi vi æriæ misokræn kin æriæ mæ, 'Yemehua ‡.'

⁸ "Mærig kimia takhapæh nisorien mæ narmamæ tuksookræn kin æmiæ mæ 'Yemehua.' Meinai kapæmiæ yermaru kirikianæ æmæ. Kimia m-fam piaumiæ minæ mine kaka minæ. ⁹ Kini hapæh nisokrænien kin yermamæ kirik ye tokrei tanæ e mæ 'Tatæ.' Meinai kapæmiæ tatæ kirikianæ æmæ. In apa ye rao ye neai. ¹⁰ Kini hapæh niseighanien kin narmamæ mæ tuksokræn kin æmiæ mæ 'Yhajoun.' Meinai kapæmiæ yhajoun kirikianæ æmæ. In e Kristo. ¹¹ Yermamæ iræmiæ yame in yerpîrig, in yorwok kapæmiæ. ††¹² Meinai yermamæ yame ravæh-si haktæ atuk in, Kughen tukrivæh-si æhu in; kini yermamæ yame ravæhsi-æhu atuk in, Kughen tukrivæh-si haktæ. ‡

¹³ "Man, næmhajoun minæ kape loa, mine Farisi minæ. Næmhæyen ehua tukruæ tuk æmiæ. Kapæmiæ niniyen in rhuvæ, mærig rikimiæ ræmkimik. Nakasætapig kin swatuk tuk narmamæ tuk nhavænien ye narmaruyen kape Kughen. Mine kimia min to nakhapæh nhavænien. Mhapæh niseighanien kin narmamæ mæ tukhavæn aikin, nar apnapig mæ kisorkeikei mæ tukhavæn.

¹⁴ "Man, næmhajoun minæ kape loa, mine Farisi minæ. Næmhæyen ehua tukruæ tuk æmiæ. Kapæmiæ niniyen in rhuvæ, mærig rikimiæ ræmkimik. Tukmæ piahwaru yame kimnamhæ-tan kin, kini naksækræh kin kafan nautæ. Kini masæhuak apomh min mæ narmamæ tukhasiai æmiæ. Næmhæyen kapæmiæ tukriskai rapita. §

¹⁵ "Man, næmhajoun minæ kape loa, mine Farisi minæ. Næmhæyen ehua tukruæ tuk æmiæ. Kapæmiæ niniyen in

†† 23:3 Mal 2:7-8 ‡ Nægkiarien kape Gris ramni mæ 'Rabi.' Nipran ramni yhajoun uæ yemehua. ††† 23:11 Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 ‡†† 23:12 Job 22:29; Prov 29:23; Luk 14:11; 18:14 § ves 14 rikæk ye kopi akwas tiksîn kape Niutesteman. Keinein mæ Yesu rimini æfrakis nægkiarien ikin e uæ nikam.

rhuva, mærig rikimiä ræmkimik. Rikimiä ramagien əmə mə takhavirə ye rao mhavən isok, uə mə taksəriwək əmə mhavən ye tanə pisin pisin minə mə takhavi-pə yermamə kirikianə əmə ye nəhuakien kapəmiä. Mærig nipiğ yermamə kirik rīvəh norien minə a kapəmiä, in tukruə yemə has rapita əmiä. Kini nimisor mə in tukraməkeikei mivəh narpinien kape nap ehuə rapita əmiä.

¹⁶ “!Man! Nəmhəyən ehuə tukruə tuk əmiä yamə mine nakamhakir narmamə mærig nimirimiä ripis. Kimiä nakamhani mhamə, ‘Tukmə yermamə kirik rīvəh kwəsu ye nhag Nimə Ehuə kape Kughen mə tukror kafan nəgkiarien ripam, kini marar mīpəh norien nəgkiarien yame ruini ta, in nar apnapig əmə.’ Mærig nakhamə, ‘Tukmə yermamə kirik rīvəh kwəsu ye mane † yame kivəhsi-pən ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini in tukraməkeikei mor naha nhagin yame rimiini.’

^{††17} !Kimiä naksətəwao, nimirimiä ripis! Takasəkeikei mharkun mə Nimə Ehuə kape Kughen † in yerpīrig rapita mane yame kivəhsi-pən ikin, meinai Nimə e in ramor mane ramərhakə. ¹⁸ Nakamhani min mhamə ‘Tukmə yermamə kirik rīvəh kwəsu ye nhag tebol ye Nimə Ehuə kape Kughen, in nar apnapig əmə. Mærig tukmə ravəh kwəsu ye sakrefaes yame ramswin-pən iran, kini in tukraməkeikei mor naha nhagin yame rimiini.’ ¹⁹ !Kimiä nimirin pis minə! Takasəkeikei mharkun mə tebol in yerpīrig rapita sakrefaes, meinai tebol ramor sakrefaes ramərhakə. ²⁰ Ror məkneikin, yermamə yame ravəh kwəsu ye nhag tebol kape Nimə Ehuə kape Kughen, ravəh kwəsu əfrakis ye tebol mine narimnar fam yame ramswiin aikin. ²¹ Kini yermamə yame ravəh kwəsu ye nhag Nimə Ehuə kape Kughen, ravəh kwəsu əfrakis ye Nimə kape Kughen mine Yermamə yame ramarə aikin. ²² Kini yermamə yame ravəh kwəsu ye nhag rao ye neai, ravəh kwəsu əfrakis ye nhag jea kape king, kini mivəh kwəsu ye nhag Yermamə yame ramkwətə aikin mamarmaru. †

²³ “!Man! Kimiä Farisi minə mine nəmhajoun minə kape loa. !Nəmhəyən ehuə tukruə tuk əmiä! Kapəmiä niniyən in rhuva, mærig rikimiä ræmkimik. Kimiä nakasəri-pən huvə loa yamə mine khamar əmə tuk əmiä tuk nəri-pəniən, rəmhen kin in e naksəri-pən loa yame ramni mə takasəkeikei mhavəh kwesris mine onion † ye nəsimien vi mhavəhsi-pən kimi Kughen. Mærig nakwəsəpəh Loa yamə mine kasəkupən. Iriə e: nakhapəh nisorien nar yame ratuatuk kimi narmamə, rikimiä ripəh nehuəyən tuk narmamə. Kini keinein niniyən nəfrakisien irəmiä. Rhuva mə to nakpisəri-pən loa yamə mine kasəkupən, mīpisəri-pən min Loa minə

† Nəgkiarien kape Gris ramni mə ‘gol,’ in rəmhen kin mane yame kavəhsi-pən kimi niməhuak tuk nini-vi-vi-yen Kughen. †† 23:16 Mat 15:14 † Gris ramni olta, uə tebol. †† 23:22 Aes 66:1; Mat 5:34 †† Yesu ripəh niniyən kwesris mine onion, mærig rimiini nəviginien mir e “dill mine kumen”. Nimar nai yamə mine nəmiovrīa ramapien huvə yame kiwəh-si-pən ye nəviginien. Loa ye Dut. 14:22-29; 26:12-15, mine Lev. 27:30-33 ramni mə tukaməkeikei kiwəhsi-pən nīpar nəsimien vi kimi Kughen. Farisi minə kimisəri-pən huvə loa minə e, mærig kimnhapəh nisəri-pən huvəyən loa yame ramni mə tuksorkeikei Kughen mine narmamə. Loa e raməmir ye Dut. 30:16.

tiksin. ²⁴ Kimiä nakamhakir narmamə, mærig nimirimiä ripis. Kimiä nakhavəh-si ta man-man ye nəmiä nəviginien, tamə naksəmkimik ye nimir Kughen; mærig naksətəgai piəpiə nar yame ræmkimik, misəmkimik ye nimir Kughen. ††

²⁵ “!Man! Kimiä Farisi minə mine nəmhajoun minə kape loa. !Nəmhəyən ehuə tukruə tuk əmiä! Kapəmiä niniyən in rhuva, mærig rikimiä ræmkimik. Kimiä naksəmhen kin besin mine kap yame kamrai-ta nəmkəmkien e iruə mærig apa ye nəkwairiə kisəmkimik. Nəmkimikien rukwar irəmiä, meinai naksəptig kin nar, misor əmə narimnar yame nīpraim-iə rorkeikei. ††²⁶ Farisi minə, kimiä imrin pis minə. Takasəkeikei misaikwas yerkimia, kini narimnar fam apa iruə tukshawən min.

²⁷ “!Man! Kimiä Farisi minə mine nəmhajoun kape loa. !Nəmhəyən ehuə tukruə tuk əmiä! Kapəmiä niniyən in rhuva, mærig rikimiä ræmkimik. Naksəmhen kin suranə ye yermamə yame kimoh kin pen hawən apa iruə, narmamə kisəm, khamə rhuva. Mærig in apa imə, rukwar kin nikəcri narmamə yamə mine kwən-haməh, mine narimnar fam yame ræmkimik. ²⁸ Ye norien kirikianə əmə min, apa iruə, narmamə kasəm norien kapəmiä, khamə rhuva. Mærig yerkimia, rukwar kin nahasien, meinai nakhapəh nisorien naha nhagin yame nakamhani, masor pik təvhagə has. †

²⁹ “!Man! Kimiä Farisi minə mine nəmhajoun minə kape loa. !Nəmhəyən ehuə tukruə tuk əmiä! Kapəmiä niniyən in rhuva, mærig rikimiä ræmkimik. Kimiä nakhavhirəkin suranə kape profet kape Kughen minə masor huvə pən marə marə ye təwk ye nəmə atuatur minə. ³⁰ Kini mhani mhamə, ‘Tukmə yimnisarə ye nipiğ kape kaha minə kapəmwə, to yakpihapəh nisasituyen ye kaha yamə mine kimishopni profet minə.’

³¹ Naksəgkiar məknakin, mamhani hah atuk əmə əmiä, mhani-ərhav mə kimiä kwənərus atuatur minə kape ripmiä kupan yamə mine kimishopni profet minə.

³² Kini rhuva əmə- kimiä takasəkeikei misərkin təvhagə has yame ripimiä minə kimnharikakun.

³³ “!Kimiä snek minə, mine nīpnət snek minə! ?Rikim-iə ramuh mə ta mə to naksap ta kin narpinien ye nap ehuə uə? Nīkam. ³⁴ Ror pən, yakamher-pre kin profet minə, mine narmamə yamə mine kharkun nar, mine nəmhajoun minə. Kini nakharuk haktə tiksin ye nai kamarkwao kin mīshopni əriə; naksarkis-arkis tiksin mhauh əriə apa ye nimə kape nofuginien kapəmiä; kini masəko ta tiksin mamharpəhu əriə mhavən apa ye taon minə. ³⁵ Ror pən, kimiä takhavəh narpinien kape narmamə yame kashopni narmamə m-fam yamə mine kisatuatur; ririkakun ye Ebel yame in yemə atuatur muə meriaji-pə Sekaraea ^{††} ji Berekia, yame kaha kapəmiä minə kimishopni in ye Nimə Ehuə kape Kugh-

†† Ye nəgkiarien Gris Yesu ramni nuhpikinien kirik mīmā, “Nakhavəh-si ta man-man, misətəgai kamel pəpiə.” Kamel in nar miragh ehuə kirik yame ræmkimik ye loa kape nəmə Isrel. Nīpran ramni mə Farisi minə kasəri-pən loa tiksin yame rīmar, mærig khapəh nisəri-pəniən loa ehuə minə. ††† 23:25 Mak 7:4 § 23:27 Wok 23:3 §† 23:28 Luk 16:15 §†† Pəh nien mə Sekaraea e rīm Jon Baptaes. Nakəm stori kape Sekaraea kupən ye 2 Kron 24:20-22.

en ye kwenimrhei tebol mine kwənmhaan rhakə.
³⁶ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narpinien minə
 fam e tukruə tuk nəmə Isrel yame kisərə ai taktakun
 mine.

³⁷ "Awēh, nəmə Jerusalem, nəmə Jerusalem! Kimiə
 nakashopni profet minə kape Kughen. Kini narmamə
 yamə mine Kughen rimnher-pre kin əriə tuk əmiə,
 nakasarkwhopni əriə kin kapier apig. Nipig ripsaah
 yakorkeikei mə jakəpkəfugin əmiə maməm əmiə
 rəmhen kin yame man ramauu tini minə, mərig kimie
 nakasəpəh. ³⁸ Səm-ru. Kughen rimnəpəh əmiə; na-
 hasien tukrirəh-pikin nimə kapəmiə; nar kirik rikək
 iran, ³⁹ meinai, yakamni-pre tuk əmiə mə to nakhapəh
 nisəm-minien Yo miseriaji takhani mhamə, 'Pəh kivəh-
 si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru.'"

Nimtətien minə kape Nipig Kwasig

(Mak 13:1-37; Luk 21:5-36)

24 Kini ai, Yesu rimitərhav ye Nimə Ehuə kape
 Kughen, mameriwək mamvən, kini narmamə
 kafan kisəgkiar kin Nimə Ehuə kape Kughen. ² Kini
 Yesu rimini-pən tukun mimə, "Əmru. Nimə ehuə minə
 e, tukohtəg-ətəg ta kapier iran, kipəh nipəhyen kirik."
³ Kini kwasig ikin, Yesu rimnəriwək iriə kafan nar-
 mamə minə mhavən apa ye tukwas e Olif, misəkwətə.
 Kini kafan narmamə pisin minə əmə kimnhavən
 misəm, mhani-pən tukun mhamə, "Takni-ru mə
 ?narimnar minə e tukhauə ye naha nipig? ?Kini naha
 nimtətien yame tukror əpu mə Nipig Kwasig rinamue
 ipakə?"

⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Takasərig huvə,
 tamə yermamə kirik reikuə irəmiə. ⁵ Meinai narmamə
 khapsaah tukhavəh nhagik, kini mhauə mhani mə iriə
 e, Kristo. Tukseikuə ye narmamə khapsaah mhavi
 nərigien kapəriə. ⁶ Kini nipig naksərig mə narmamə
 kamhauh əriə minə, uə naksərig nəvsaoyen kin
 nuhyen əjir minə, takhapəh nisakur-akurien, mhapəh
 nhaginien. Narimnar mine tukruə məkupən, mərig
 pəh nien mə Nipig Kwasig a. ⁷ Kwənərəus kirik tukruh
 kwənərəus kirik. Kini narmamə ye tanə kirik tukhavən
 tanə pisin mhauh narmamə ikin. Kini nimnimien
 tukravən ye tanimtanə. Kini sweiwei tukruh narmamə.
⁸ Mərig narimnar minə e in nirikakunien əmə kape
 nipig əutən, rəmhen kin piraovin yame rinamərig
 nəmhayen tuk neiməkien.

⁹ "Ye nipig a, tukseighan-pən kin əmiə kimi tikmir
 minə, tuksor ahas-pre kimi əmiə. Mishopni əmiə. Kini
 nəmə kantri pisin pisin minə tuksəmakin əmiə meinai
 nakamhavəh nhagik. ¹⁰ Ye nipig minə a, narmamə
 khapsaah tuksəpəh kapəriə nhatətəyen, miseighan-
 pən kin əriə minə ye kwermi tikmir minə kapəriə, kini
 masəmakin əriə minə. ¹¹ Kini profet eikuə minə
 tukhauə miseikuə ye narmamə khapsaah. ¹² Meinai
 nahasien tukrehuə, ipakə narmamə mifam,
 norkeikeiyen kapəriə tukirkək. ¹³ Mərig yermamə
 yame ramərer timtim meriaji Nipig Kwasig, Kughen
 tukrivəh miragh in. ¹⁴ Kini Nəvsaoyen Huvə kape nar-
 maruyen kape Kughen, tukni-ərhav ikin minə fam ye

tokrei tanə, mə kwənərəus minə fam tukharkun
 nisərigien, kini ai, Nipig Kwasig ruə."

¹⁵ (Kini pəh narmamə tuksəvhuekin nəkwəkwə e
 mharkun). Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Kini nipig
 kimie takhavən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen
 masəm nar a kamni kimə 'Nar has yame rorlah pik
 nar,' yame profet Daniel rimini-ərhav, ¹⁶ kimie e Judia
 taksap miserkwaig ye tukwas. ¹⁷ Tukmə yermamə
 ramapis iruə ye nimə kafan to ripəh nivənien imə tuk
 nipikien narimnar kafan, mərig pəh rap. ¹⁸ Tukmə
 yermamə raməmir yerki nəsimien kafan, to ripəh
 nivənien yerkwanu tuk nivəhyen kafan neipən, mərig
 pəh rap. ¹⁹ !Man! Riskai pik tuk nipiraovin yamə mine
 khasiai nar, kini mine yamə mine jiriə minə kasəmaah
 hanə, meinai tuksərig rahas pik. ²⁰ Taksəhuak tuk na-
 hasien e mə tukripəh nuəyen mirəh əmiə ye Sabat, ²¹
 uə ye nipig kape nokieiyen, ²¹ meinai nahasien ehuə
 yame tukruə, yermamə ripəh nəm-hanəyen ririkakun
 ye nipig Kughen rimnərəhu nimoptanə meriaji-pə tak-
 təkun mine. Kini nahasien kirik to ripəh nuə-minien
 nipig kirik rəmhen kin nahasien a. ²² Mərig Kughen
 tukrərai ta nipig kape nahasien a yame tukruə iran.
 Tamə, narmamə m-fam khamhə tukun. Mərig In rim-
 nərαι nipig a mə tukrivəh miragh narmamə yamə mine
 In rimirpen əriə mə kafan narmamə minə.

²³ "Nipig a, tukmə kirik rimə, 'Səmru. Kristo e,' uə yer-
 mamə kirik rimə, 'Səmru, Kristo en,' mərig kimie to
 nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran. ²⁴ Meinai profet
 eikuə minə khapsaah tukhauə mhasigəvin Kristo mi-
 sor nimtətien mə tukseikuə ye narmamə. Kini
 misarkut tuk nisəmien swatuk tuk nivi-tayen narmamə
 yamə mine Kughen rimirpen əriə. ²⁵ Rikimie
 tukraməkeikei maməsik huvə nəgkiarien yame yimini-
 ta tuk əmiə, kwasig ikin narimnar minə e khauə misor
 nəfrakisien kin.

²⁶ "Ror pən, tukmə yermamə kirik rini-pre tuk əmiə
 mə, 'Kristo apa ye tipəvsik,' takhapəh nhavənien mə
 taksəm. Uə tukmə yermamə kirik rimə, 'In apa ye nək-
 wai nimə,' takhapəh nhaniyen nəfrakisien iran,
²⁷ meinai nipig Yo, Ji Yermamə, jakrərig-pə min, jakuə
 aihuaa əmə, kini narmamə m-fam tuksəm Yo, rəmhen
 kin yame karuəruə ramaroapig pirə, narmamə fiak
 kisəm. ²⁸ Rəmhen əmə min kin nipig ligkai ²⁹ minə
 kamhaivə yerpirig miseiwaiyu masərip tahik,
 nakharkun mə kəməəm minə apaikin.

²⁹ "Kini nipig kape nahasien ruə mor infamien,
 'Mirh tukripis,
 kini makuə to rapəh min nəsiəyen;
 kini kəmhau minə tuksəsaah,
 kini mine narimnar fam ye nimago-ago tukhakiu-
 kiu.' ³⁰

(Aes 13:10, 34:4)

³⁰ Kwasig ikin, Yo, Ji Yermamə, jaktərhav-pə ye napuə.
Kini kwənərəus minə fam ye tanimtanə tuksəm tuk-

† Əm-ru nar e Daniel rimini ye Dan 9:27; 11:31; 12:11. ††
 24:17 Luk 17:31 ‡ 24:19 Luk 23:29 †† Meinai loa ramni-əhu nar-
 mamə mə tukhapəh niseriwəkien mhavən isok tuk yerkwanu ye
 Sabat. †† Nəgkiarien Gris ramni man kirik ye English kamni kimə
 "vulture." ††† 24:29 Joel 2:10

sasək. Kini narmamə tuksəm Yo, Ji Yermamə, jaksi-pən ye napuə mivəh nehuəyen mine nikhakien. ^{†31} Kini ai, tukher naiyuk, kher-pən kin agelo kafak minə mə tukhavən misarkurao ye tanimtanə, mine ikin pukaa ye neai misofugin narmamə yamə mine yimirpen-ta əriə. ^{††}

³² “Sərig min nuhpikinien kin nai e kamni kimə figtri. Nakharkun mə nipig kape figtri rimnəpir-pir, mine nipig kape nəsimien kirauə kwis. ³³ Rəmhen əmə kin yame tukmə nahasien ramuə, takharkun mə Yo Ji Yermamə, yaknamuə ipakə, minamərer ipakə əmə tuk kwəruə ye nimə kapəmiə.

³⁴ “Yakamni əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine kamhamragh ai taktakun, to khapəh nhamhə-famien kwasig ikin narimnar mine e tukpihatərhav-pə. ³⁵ Napuə mine nimoptanə tukawəkeikei mirarkək; mərig nəgiarien kafak to ripəh nirkəkien tuk nipig kirik.” [‡]

Yermamə rikək yame rirkun nipig yame Yesu tukrə-erig-pə min iran

³⁶ Kini Yesu rimə, “Yermamə kirik ripəh nirkunien nipig uə aoa atuətuk kape narimnar minə a. Agelo minə apa ye neai kaseinein, kini Yo min, Ji yermamə, yakeinein. Mərig Tata Kughen əmə In rirkun nipig atuətuk a. ^{†37} Ye nipig yo Ji Yermamə jakuə iran, tukrəmhen kin nipig kape Noa kupan, yame narmamə khapəh nisor-apnəpənəyen iran. ^{†38} Ye nipig a, yapi-wən ripəh hanə naiyuyen, narmamə kasəvigin, mamhanim, masor nəviginien kape narkurəkien, in e narimnar fam yame kimisor ye nimraghien kapəriə, miseriaji-pə Noa rimavən ye nəkwai rao kafan, ³⁹ kini iriə kimiseinein naha nhagin yame tukruə miseriaji-pən yapiwən rimnaiyu mipik əriə fam. In e tukror rəmhen əmə kin nipig yame Yo Ji Yermamə jakurə iran. ^{††40} Yermamə kiraru ye nəsimien, kini jakvəh kirik, məpəh kirik. ⁴¹ Piraovin kiraru kaokwətə kwis mawor nəviginien, kini jakvəh kirik məpəh kirik.

⁴² “Ror pən, takasəkeikei misarha, meinai nakseinein naha nipig yame kapəmiə Yermaru tukruə iran. ^{††43} Mərig takasəkeikei mharkun nar e. Tukmə yemehua kape nimə rirkun nipig atuətuk yenpig yame yəkrəh tukruə iran, kini tukraməkeikei mamarha huvə mə yəkrəh tukripəh neikusien nimə mivən imə. ⁵⁴⁴ Kini kimia min takasəkeikei masərer matuk meinai Yo, Ji Yermamə, jakuə ye nipig yame rikimie tukripəh nuhyen.

⁴⁵ “Rikimie tukraməkeikei maməsik huvə norien kape manaja yame rirkun nar, yame ramrəptərəkien wok kafan mipəh nəpəhyen. Yermaru kafan rimnəruə mə tukror wok a mamehua ye kafan yorwok minə fam mivəhsi-pən nəriə nəviginien ye nipig atuətuk. ⁴⁶ Kini tukmə yermaru ruə məm manaja kafan, maməm mə ramor huvə wok kafan, kini manaja a tukrarə ye nihu-

vəyen. ⁴⁷ Yakamni əfrakis mə yermaru a tukrəruə in ramehua ye narimnar fam kafan. ^{†48} Mərig tukmə manaja a in yemə has, kini rikin raməsik mə, ‘To kafak yermaru ripəh nurə-aihuaa-yen,’ ⁴⁹ kini marar mamvən, mamuh yorwok minə tiksın, kini mivən maməvigin, mamnim iriə nəmə kisapis. ⁵⁰ Kini yermaru kape manaja a tukruə ye nipig mine aoa yame manaja rikin ripəh nəsikien mə kafan yermaru tukruə iran. ⁵¹ Yermaru a tukror narpinien ehua kimi manaja a, marakikin-pən ikin kwənmhaan kape narmamə yamə mine kapəriə niniyen rhuvə mərig rikiriə rəmkimik. Ikin a, narmamə kisasək pik misəkwəruə ikin.” ^{†††}

Nuhpikinien ye nipiraovin iriə m-fam ten

25 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Ye Nipig Kwasig, narmaruyen kape Kughen tukror məkneikin.

Nipiraovin, iriə ten. Kamhatərhav yenpig, mhamə tukhavən ye narkurəkien kirik. Kini maseito kin kwən a yame rimnarkurək pə pə əmə tukruə mikir kafan pi-raovin mhavən ye nimə kamor lafet ikin. ^{†52} Nipiraovin minə a, kirkirip irəriə kisarmar, kini kirkirip irəriə kharkun nar. ³ Iriə kirkirip yamə mine kisarmar, kimn-havəh kapəriə laet minə, mərig khapəh nhavəhyen kerosin ^{††} rəmhen tuk nivi-pənien ye laet. ⁴ Mərig nipiraovin kirkirip yamə mine kharkun nar, kamhavəh kapəriə laet kini mhavəh min kerosin rəmhen tuk nivi-pənien ye laet. ⁵ Kini kwən a yame tukror mared ripəh nuə-aihuaayen. Kini napirien ravəh nipiraovin minə a, kamhavi kəviəm, misapir.

⁶ “Kini yenpig-əru, kwən kirik rokrən apomh mimə, ‘Kwən yame tukror mared rinamuə. !Hauə misəm!’

⁷ “Kini nipiraovin iriə ten kimisarha, mhaukrakin laet kapəriə minə. ⁸ Mərig nipiraovin yamə mine kisarmar khani-pən tuk nipiraovin yamə mine kharkun nar mhamə, !Awil! Havəhsi-pə kerosin rəmhen meinai kapəməwə kerosin ruirkək, kini laet minə natukhapis.’

⁹ “Mərig nipiraovin yamə mine kharkun nar khani-pən tuk əriə mə, !Nikam. Kerosin e ripəh nəmhenien tuk ətawə m-fam. Mərig harerig mhavən mhavəh nim-ri kapəmiə kerosin rəmhen apa ye stoa.’

¹⁰ “Mərig nipig nipiraovin yamə mine kisarmar kasəri-wək, mhavən mə tukhavəh kerosin, kini kwən a yame tukror mared ruauə. Kini nipiraovin yamə mine kasər-matuk kimnhavən iriə min ye nəviginien kape mared. Mhavən imə, kini kətapig.

¹¹ “Kwasig ikin, nipiraovin yamə mine kisarmar kimn-harerig-pə, mhamə, !Yemehua! !Yemehua! Əhitə, pəh yakhaurə imə.” [†]

¹² “Mərig kwən a yame tukror mared rini-pən tuk əriə mə, !Yakamni əfrakis mə yo yakeinein əmiə.” ^{††}

¹³ Kini Yesu rini ta nuhpikinien, mini-pən tuk əriə mə, “Ror məkneikin, kimie takasəkeikei misərer matuk, meinai nakseinein nipig mine aoa yame kapəmiə Yermaru tukruə iran.” ^{†††}

† 24:30 Dan 7:13; Sek 12:10; Rev 1:7†† 24:31 1 Kor 15:52; 1 Tes 4:16‡ 24:35 Mat 5:18†† 24:36 Wok 1:7; 1 Tes 5:1-2‡† 24:37 Jen 6:5-8††† 24:39 Jen 7:21-23; Luk 17:26,27††† 24:42 Mat 25:13§ 24:43 Luk 12:39-40; Rev 16:15

§† 24:47 Mat 25:21,23§†† 24:51 Luk 12:42-46§† 25:1 Luk 12:35; Rev 19:7§†† Nəgiarien kape Gris ripəh niniyen “kerosin,” ramni mə “oel.”§† 25:11 Luk 13:25-27§† 25:12 Mat 7:23§†† 25:13 Mat 24:42

**Nuhpikinien ye yermamə kisisər yame kimirhor wok
kin mane**
(Luk 19:11-27)

¹⁴ Kini Yesu rimini nuhpikinien kirik min mimə, “Yakamni min mə narmaruyen kape Kughen tukror məkneikin. Yemehuə kirik rimnor apnəpeinə mə tukrivən ye tanə pisin kirik isok. Kini mokrən kin kafan yorwok misir kirhua. Kini rərəhu-pən mane ye kwermisirs mə tukrhor wok kin. ¹⁵ Mivəhsi-pən mane † kimi əsisir rəmhen tuk nirkunien kapəsisir. Mivəhsi-pən nitip kirkirip kimi yermamə kirik; kini mivəhsi-pən nitip kiraru kimi yermamə kirik; kini mivəhsi-pən nitip kirikianə kimi kirik. Kini marar mitərhav mamvən ye kafan nəriwəkien. ^{††16} Kini yorwok yame rimivəh nitip kirkirip rimavən mor aihuaə əmə bisnes kin, kini mor win ye kirkirip min. ¹⁷ Kini ye norien kirikianə əmə min, yorwok yame rimivəh nitip kiraru rimavən mor bisnes kin mor win ye kiraru min. ¹⁸ Mərig yorwok yame rimivəh nitip kirikianə in rimavən mikir nimoptanə minim nitip kape yemehuə kafan.

¹⁹ “Kini newk ripsaah ruə mivən. Yemehuə a kape yorwok minə a rirerig-pə kini mokrən kin əsisir mə tukrəm-ru mə kimirhawor-pən ye kafan mane. ²⁰ Yorwok yame rimivəh nitip kirkirip rimavən mivəh nitip kirkirip min yame rimnor win iran mimə, ‘Yemehuə. Apa kupan, nimivəhsi-pə nitip kirkirip, kini yimnor bisnes kin, mor win ye yame rəkwakw nitip kirkirip min.’

²¹ “Kini yemehuə rini-pən tukun mə, ‘Nimnor huvə, kini ik yorwok huvə yame nakamraptərək kin huvə wok kafam kini mipəh nəpəhyen. Nimnor huvə məkna, ye narimnar tiksın, kini jakərəhu ik nakehuə ye narimnar ripsaah. !Yuə imə pəh rikirau ragien!’ ‡

²² “Yorwok yame rimivəh nitip kiraru ruə məm yemehuə kafan mini-pən tukun mimə, ‘Yemehuə. Apa kupan, nimivəhsi-pə nitip kiraru, kini yimnor bisnes kin, mor win ye yame rəkwakw nitip kiraru min.’

²³ “Kini yemehuə rini-pən tukun mimə, ‘Nimnor huvə, kini ik yorwok huvə yame nakamraptərək kin huvə wok kafam kini mipəh nəpəhyen. Nimnor huvə məkna, ye narimnar tiksın, kini jakərəhu ik nakehuə ye narimnar ripsaah. !Yuə imə pəh rikirau ragien!’

²⁴ “Mərig yorwok yame rimivəh nitip kirikianə ruə mini-pən tukun mə, ‘Yemehuə. Yakirkun mə kafam norien rəutən. Ik nakampik nəviginien yame ik nimipəh nəsimien ikin, kini mampik kwənkwaı nai yame ik nimipəh nəmənəyen ikin. Ror pən, yimigin kin ik, ²⁵ mamvən, mikir nimir merkwaig kin mane. Əm-ru, mane en kafam.’

²⁶ “Kini yemehuə a rini-pən tukun mimə, ‘Ik yorwok has kirik! Nakamarpah pik. Nakwirkun ta mə yakampik nəviginien yame yimipəh nəsimien ikin, kini mampik kwənkwaı nai yame yimipəh nəmənəyen ikin. ²⁷ Rhuva mə to nakpivəh kafak mane mivən mərəhu-pən ye

bang, pəh nipig yame jakrerig iran, jakirkun nivəhyen kafak mane iri yame rəkwakw.’

²⁸ “Kini yemehuə rini-pən tuk kafan yorwok minə tiksın mimə, ‘Havəh-si ta mane tukun mivəhsi-pən kimi yorwok e yame rimivəh nitip ten, ²⁹ meinai yermamə yame ravəh nar kirik, tukpivəhsi-pən min tiksın kimin. Mərig yermamə yame kafan nar kirik rirkək, tukpivəh-si ta fam kafan narimnar minə. ^{††30} Kini arakikin-pən yorwok e yame ramarpah, meinai norien nar huvə kirik ye nəpignəpien- ikin kamasək ikin, kaməkwəruə ikin.’” ‡

Nuhpikinien ye sipsip minə mine nani minə

³¹ Kini Yesu rimini mimə, “Nipig Yo Ji Yermamə jakuə ye nikhakien mine nəsaninien kafak, kimawə agelo minə fam, Yo King, jakwəkwətə ye kafak jea mamar-maru ye nəsaninien mine nikakien kafak. ^{††32} Narmamə m-fam ye kantri minə fam tuksofugin əriə minə ye nimrik, kini jakor narimnar rəmhen kin yermamə yame ramarha tuk sipsip minə, maməwhai sipsip minə mine nani minə. ^{††33} Jakəwhai sipsip minə tukhavən ye kwermik matuk; kini nani minə tukhavən ye kwermik mawor.

³⁴ “Kini Yo, King, jakni-pən tuk yamə mine kasərer ye kwermik matuk mə, ‘Hauə. Kimiə e yamə mine Rimik Kughen rimnautə-pre kin kafan nihuvəyen kimi əmiə. Hauə mhavəh naha nhagin yame Kughen rimnərəhu karin mə kapəmiə. Hauə misarə əfrakis ye narmaruyen kafan yame rimnor əpnəpeinə iran mə kapəmiə kwasig ikin ror tokrei tanə. ³⁵ Hauə mhavəh, meinai nipig yimnəmkərəv, nimnhavəhsi-pə nəviginien; kini nipig yimnəkwakwə, nimnhavəhsi-pə nu; kini nipig yimaurə rəmhen kin yepsipis, nimnhakir Yo mhavən ye kapəmiə rukwanu; ³⁶ kini nipig kafak neipən rimikək, nimnhavəhsi-pə neipən kimi yo; kini nipig yimnamhə, nimisəm huvə Yo; kini nipig yimnamarə ye kalabus, nimnhauə mhavaag-pə kin Yo.’

³⁷ “Kini nəmə atuətuk minə tukhani-pə tuk Yo mhamə, ‘Yermaru. ?Naha nipig yimisəm Ik nimnəmkərəv, kini yaksəvigin Ik? ?Uə naha nipig nimnəkwakwə, yakhavəhsi-pre nu kimik? ³⁸ ?Kini naha nipig yimisəm Ik yepsipis kini yakhakir ik mhavən yerkwənu? ?Uə naha nipig kafam neipən rimirkək kini yakhavəhsi-pre neipən kimik? ³⁹ ?Kini naha nipig yimisəm nakamhə uə nimnamarə ye kalabus, kini yimnhaurə mhavaag-pre kin Ik?’

⁴⁰ “Kini Yo, King, jakni-pən tuk əriə mə, ‘Yakamni əfrakis mə naha nhagin yame nimisor kimi piak kirik, nar apnapig mə in yermamə apnapig əmə, mərig nimisor kimi Yo.’ †

⁴¹ “Kini ai, jakni-pən tuk yamə mine kasərer ye kwermik mawor mə, ‘Havən isok tuk Yo. Kughen rinərəhu ta kapəmiə narpinien. Havən ye nap ehua yame ramuək rerin, yame kimnor kape Setan mine yarmhə

† Nəgkarien kape nəmə Gris ramni mə mane e “talen.” Talen kirikianə in nərok wok kape newk 15. †† 25:15 Rom 12:6 ‡ 25:21 Mat 24:45-47; Luk 16:10

†† 25:29 Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 †† 25:30 Mat 8:12; Luk 13:28 ††† 25:31 Mat 16:27; 19:28 ††† 25:32 Esik 34:17; Rev 20:11-13 § 25:35 Aes 58:7 †† 25:40 Prov 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41

minə kafan. ¹⁴² Havən isok meinai nipig yimnəmkərav, nimnəhpəh nhavəhsi-pəyen nəviginien kimi Yo. Kini nipig yimnəkwəkwə, nimnəhpəh nhavəhsi-pəyen nu kimi Yo. ⁴³ Kini nipig yimaurə rəmhen kin yepsipis, nimnəhpəh nhakirien Yo mhavən yerkwānu. Kini nipig kafak neipən rikək, nimnəhpəh nhavəhsi-pəyen neipən kimi Yo. Kini nipig yimnamhə, mine nipig yimnamarə ye kalabus, nimnəhpəh nhaurəyen mhavaag-pə kin Yo.'

⁴⁴ "Kini iriə min tukhani-pə tuk Yo mhamə, 'Yermaru. ?Naha nipig yimisəm Ik nimnəmkərav iran, uə nimnək-wəkwə iran, uə Ik nimaue yepsipis, uə kafam neipən rikək, uə nimnamhə, uə nimnamarə ye kalabus, kini yakhapəh nhaurəyen mhavaag-pre kin Ik?'

⁴⁵ "Kini jakni-pən tuk əriə mə, 'Yakamni əfrakis tuk əmiə mə tukmə nakhapəh nisasituyen ye piak kirik, nar apnapig mə in yermamə apnapig əmə, mərig nakhapəh nisasituyen irak.'

⁴⁶ "Kini iriə tukhavən mhavəh narpinien yame infamien rikək. Mərig nəmə atuətuk tukhavəh nimraghien rerin." ^{††}

Nəməhuə kape nəmə Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

26 Kini Yesu rəgkiar ta, mini-pən tuk kafan narmamə minə mə, ² "Nakharkun mə tuknahu ror nipig kape lafet kape Pasova. Kini tukeighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, kəsik haktə Yo ye nai kamarkwao kin." [‡]

³ Kini jif pris minə mine nəməhuə kape nəmə Isrel kimisofugin əriə minə ye nimə kape hae pris, nhagin e Kaeafas. ⁴ Mamharai mhun mə tukharaptərekin apis-apis Yesu mishopni. ⁵ Mamhani mhamə, "Mərig to khapəh nisorien ye nipig kape nəviginien ehua, tamə narmamə khauh apnapig əmə əriə minə."

Piraovin kirik ramətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu

(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

⁶ Kini Yesu ramarə apa Betani, imei kwən kirik nhagin e Saemon, yame apa kupən rimivəh nimhəyen əutən ye tiki. ⁷ Kini Yesu raməvigin, məkneikin piraovin kirik ruə mivəh botel senta kirik kimnor kin kapier kirik nhagin e alabasta. Senta a, nimrin rhaktə pik. Kini in ruə mətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu. ^{††}

⁸ Mərig narmamə kafan minə niemha rhai əriə khamə, "Rhawor pian e ramoriah senta e? ⁹ Rhuvə pik mə to in ror salem kin; mirkun nivəhyen mane ehua kin tuk nivəhsi-pənien kimi yavən has minə."

¹⁰ Mərig Yesu ruirkun nərigien kapəriə, mimə, "Ei! Hapəh pian en. ?Rhawor nakashek in? In ramor nar huvə kirik kimi Yo. ¹¹ Yavən has minə tukasəmir kimia miriə nipig fam. Mərig Yo jakpəh nəmirien kitawə-m kimia nipig fam. ^{††12} Piraovin e ravi-təg-pən senta ye niprak mapnəpenə ye niprak mə tuknim Yo. ¹³ Yakamni əfrakis tuk əmiə mə ikin pukaa ye tokrei tanə yame

kamni-ərhav Nəgkiarien Huvə ikin, tukaməvsao min kin norien kape pian e, pəh narmamə rikiriə tukraməsik in."

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə kafan

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Kini Judas Iskariot, in yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, rivən məm jif pris minə ¹⁵ maiyoh əriə mimə, "Takhavəhsi-pə naha nhagin kimi yo tukmə yakeighan-pre kin Yesu kimi əmiə?" Kini kishen-pən fiftin taosen vatu kimin. ^{††} ^{††16} Kini rikirakun ye nipig a, Judas rimnamərig nipig yame tukreighaan-pən kin Yesu kimi əriə.

Lodsapa

(Mak 14:12-25; Luk 22:7-23; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-26)

¹⁷ Kini ye nirikakunien kape nipig kape lafet e kamni kimə Bred yame Yis Rirkək iran, kini narmamə kape Yesu kisaiyoh-pən In mhamə, "Nakmə jakhaukaa misor apnəpenə ye nəviginien kape Pasova?" [§]

¹⁸ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Havən apa ye taon, kini masəm yermamə kirik mhani-pən tukun mhamə, 'Yhajoun ramni mə nipig yame Kughen rimipen ta mə kafan, ruauə ipakə. Kini tukror nəviginien kape Pasova iriə kafan narmamə minə ye kafam nimə.'"

¹⁹ Kini narmamə kape Yesu minə khatərhav, misor naha nhagin yame Yesu rimini mə taksor tuk nor-əpnəpənə ye nəviginien kape Pasova.

²⁰ Yenpig, Yesu ruə iriə narmamə twelef kafan misofugin misəvigin ye tebol. ²¹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Yakamni əfrakis tuk əmiə mə kimia kirik tukreighaan-pən kin Yo kimi tikmir minə kafak."

²² Kini narmamə kafan minə rikiriə reiwaiyu, kini iriə kirikianə kirikianə kisaiyoh-pən In mhamə, "Yermaru, pa? Pəh nien mə yo."

²³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Kimia kirik yame yakaweires kwis bred ye supsup ye bol tukreighaan-pən kin Yo kimi kafak tikmir minə. ^{§†24} Yo Ji Yermamə jakaməkeikei mimhə rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən. ^{§††} !Kini mərig rahas pik tuk yermamə yame tukreighaan-pən kin Yo ye kwermiriə! !Kwən a tukrivəh narpinien ehua!" ^{§†}

²⁵ Kini Judas e yame natukreighan-pən kin Yesu ye kwermi kafan tikmir minə rimnaiyoh mimə, "Pa ai? ?Yo?"

Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Əwəh. Ik atuk nimini."

²⁶ Kini kasəvigin hanə, Yesu rivəh bred məhuak mini vi vi Kughen tukun, makapir mivəhsi-pən kimi kafan narmamə minə mimə, "Sən. In e niprak." ²⁷ Kini mivəh kap waen mini vi vi Kughen tukun, mivəhsi-pən min ki-

^{†††} Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni mə "kishen-pən silva toti." ^{†††} 26:15 Sek 11:12; Jon 11:57 § 26:17 Eks 12:14-20 §† 26:23 Sam 41:9 §†† Sam 22 mine Aes 53 kirani mirəmə mə Mesiah tukraməkeikei mimhə mivəh narpinien kape təvhagə has kape narmamə. §† Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "Ripimə kwən ripipəh narha-pə-yen ye tokrei tanə, ripihuvə!" Mərig niprai nəgkiarien ramni mə, "tukrarə ye narpinien ehua."

[†] 25:41 Mat 7:23 ^{††} 25:46 Dan 12:2; Jon 5:29 [‡] 26:2 Eks 12:1-27; Mat 20:18 ^{††} 26:7 Luk 7:37-38 ^{††} 26:11 Dut 15:11

mi əriə, kini mimə, "Kimiə m-fam hanim. ²⁸ Nitawik e. Ramor nərigien kape Kughen tuk nivəh-miraghien nar-mamə tuk nuəyen məmir-ərhav. Tukraiye mirisin ta təvhagə has kape narmamə khapsaah. ¹²⁹ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mimə to yakpəh nini-m-minien waen meriaji minim min waen ye narmaruyen kape Rimik."

³⁰ Kini kimisəni nipei əhuak kirik, mhatərhav mhavən ye tukwas Olif. ^{††}

Yesu rimə Pita tukrini mə in reinein In

(Mak 14:26-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

³¹ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, "Tuk yenpig əmə e, taksəm naha nhagin yame tukor irak tukritərhav-pə, nhatəyəyen kapəmiə mifam tukrimir, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, "Jakuh yermamə yame ramarha huvə tuk sipsip minə, kini sipsip kafan minə tuksaiyu rik rik."

(Sə 13:7)

³² Kini Yesu rirpin nəgkiarien mimə, "Mərig nipig jakimragh min, jakəkupən kin əmiə mivən apa Galili." [‡]

³³ Mərig Pita rimini-pən tukun mimə, "Tukmə ror nhatəyəyen kapəriə tkisin tukrimir; mərig nhatəyəyen kafak to rapəh nimirien."

³⁴ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə man tukripəh nəkakə-hanəyen, ik takni m-kisisər mə nakeinein Yo." ^{‡†}

³⁵ Mərig Pita rarə mini-pən skai min mimə, "Nar ap-napig tukmə khamə tukshopni ərau mik, to yakpəh niniyen mə yakeinein Ik!" Kini iriə fam khani əmə min nəgkiarien ai.

Yesu rimavən apa Getsemane maməhuak

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən yerkwənu kirik, nhagin e Getsemane. Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Kimiə taksəkwəta eikin e. Pəh yəkvən aikin a maməhuak."

³⁷ Kini In mikir Pita mine ji Sebedi mir, irisir min. Rikin rərəkis pik. ³⁸ Kini mini-pən tuk ərisir mimə, "Rikik rərəkis pik ipakə yakmhə. Takarhəmir eikin e, marharha-huvə kitawə-m kimia." ^{‡†}

³⁹ Kini In rəriwək mivən kəskəh əmə mənimkur mənim-pən nimirin ye nimoptanə maməhuak. Maiyoh Kughen mimə, "Aweh! Rimik, tukmə rikim ragien, vəh-si-ta nəmhəyen yamə mine tukpihauə. Mərig takpəh norien ye nərigien kafak; mor əmə ye kafam nərigien."

⁴⁰ Kini ai, In rirerig-pən min tuk ərisir, məm kwərhəpir yeru. Kini rini-pən tuk Pita mə, "Eh! ?Rhawor nakrhəpir? ?To naksarha huvə kitawə-m kimia kape nipig kwəkwə uə? ⁴¹ Kimiə takasərig əmiə. Takasəkeikei masəhuak mə nar kirik tukripəh norien əmiə nakhamir. Rikimie rəsanin mərig nipraimie rəpou."

[†] 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sə 9:11; 1 Kor 10:16 ^{††} 26:30 Luk 22:39; Jon 18:1 [‡] 26:32 Mat 28:7,16 ^{‡†} 26:34 Mat 26:69-75 ^{‡‡} 26:38 Jon 12:27

⁴² Kini ai In mirerig min maməhuak yame ror kiraru kin. Mimə, "Rimik, tukmə jakaməkeikei mivəh nəmhəyen yame tukruə, kini pəh ror nəkwam." ⁴³ Kini ai mirerig-pən min, məm irisir kwərhəpir yeru min, meinai napirien rimivəh nimirisir. ⁴⁴ Kini ai In rim-nəpəh min ərisir mivən maməhuak yame ror kisisər kin mamni nəgkiarien yame rimini ta. ⁴⁵ Marə muə min tuk kafan narmamə minə mimə, "Rhawor? ?Nakarhəpir hanə? !Nəmhən! Nipig ruauə pakə ta yame yermamə tukreighaan-pən kin Yo, Ji Yermamə, jakvən ye kwermi narmamə hah minə. ⁴⁶ Rhekimter, pəh kamhavən. !Yermamə yame tukreighaan-pən kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak ruauə ta ipakə!"

Tikmir minə kape Yesu kimnhauə mharaptərekin In

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:2-11)

⁴⁷ Nipig Yesu raməgkiar hanə, məknekin Judas, yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu ritirhav-pə. Nukwhao ehua kamhakwasig kin. Mamhapik nau nisə mine kwətavhə kapəriə. Jif pris minə mine nəmehua minə kape nəmə Isrel, kimisher-pən kin nukwhao a. ⁴⁸ Judas ruini-pən ta tuk əriə mimə, "Yermamə yame jakəturəm-pən iran, yermamə e in en takharap-tərekin."

⁴⁹ Judas ruə məm Yesu mini-pən tukun mimə, "Rhu-və, Yhajoun!" Məturəm-pən kimin.

⁵⁰ Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Yo kirik, or nar yame nimaue mə takor."

Kini narmamə minə a khauə mharaptərekin Yesu.

⁵¹ Kini yermamə kirik kape Yesu rivən mirəh nau nisə kafan, mowhan mərəru ta nimətərgi slef kirik kape hae pris. ^{‡‡†}

⁵² Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Ah! Vai-pən kafam nau ye tamhekin, meinai narmamə yamə mine kasərai əjir kin nao, tukpiərpəni min əriə kin nao. ^{‡‡‡53} Rikimie raməsik mə yakirkun nokranien kin Rimik, taktakun əmə tukrher-pə kin agelo minə taosen taosen tukhauə misasitu irak. ⁵⁴ Mərig to yapior məknakin, to nəgkiarien kape Kughen ripipəh nuəyen mor nəfrakisien kin."

⁵⁵ Ye nipig a, Yesu rimini-pən tuk nukwhao mimə, "Rhawor? ?Kimiə nakhamə ta Yo yermamə kape nəkrəhyen uə nhopniyen yermamə, nakamhapik nau nisə mine kwətavhə mamhauə mə takharaptərekin Yo? Nipig fam kitawə-m kimia kasəmir ye Nimə Ehuə kape Kughen, yakaməwhag. Mərig nakhapəh hanə nharaptərekinien Yo. ⁵⁶ Mərig nəmhən. Naha nhagin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin." ^{5†} Kini kafan narmamə minə kimisəpəh In misap.

^{‡‡†} 26:51 Jon 18:26 ^{‡‡‡} 26:52 Jen 9:6; Rev 13:10 [§] 26:55 Luk 19:47; 21:37 ^{§†} Yesu ramni mə profesie ye Sə 13:7 tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə tukhau In, kini kafan narmamə tuksaiyu rik rik. Əm-ru min Mat 26:31.

Yesu ramærer ye nimir kaonsel

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Jon 18:12-14, 19-24)

⁵⁷ Kini khakir Yesu mhaua kimi hae pris, nhagin e Kaeafas. Næmhajoun kape loa kape Moses, mine næmehua minæ kape næmæ Isrel kwæsofugin ta æriæ minæ aikin. ⁵⁸ Kini Pita rikwasig kin æriæ, mipæh nivæn-pakøyen tuk Yesu. Nipig ruaua pakæ tuk nimæ kape hae pris, kini mivæn mamkwætæ iriæ mobael minæ kape hae pris, mæ tukræm-ru mæ tukhawor Yesu.

⁵⁹ Kini jif pris minæ mine narmamæ kape kaonsel kasarha-kin narmamæ tiksins yame tukhaua miseikua mamhani hah Yesu, ai khauh mishopni Yesu tukun.

⁶⁰ Nar apnapig narmamæ khapsaah khaua miseikua iran mamhani hah In, narmamæ kape kaonsel khapæh nisæm-pæniæn nar has kirik iran.

Kasægkiar mamhavæn yermamæ kiraru kwhekimter, ⁶¹ miræni miræmæ, "Kwæn e rimini mimæ, 'Yo jakævitæg-ætæg Nimæ ehua kape Kughen; mærig kwasig ikin ye nipig kisissær, jakærip yame rivi.'" [†]

⁶² Kini ai, hae pris rærer mini-pæn tuk Yesu mimæ, "ʔRhawor nakpæh nægkiariæn? ʔRhawor ye nægkiariæn mine kamhani-pre iram?"

⁶³ Mærig Yesu rærer æmæ mapnapig.

Kini hae pris rarar maiyoh min mimæ, "ʔRhawor? Ik takamækeikei mivæh kwæsu ye nhag Kughen yame ramragh, mini-pæ tuk æmawæ mæ ʔIk e Kristo, ji Kughen uæ nikam?" ^{††}

⁶⁴ Kini Yesu rimæ, "Ræmhen æmæ kin yame nakamni. Kini yakamni-pre tuk æmiæ mæ, tuk nipig kirik, takpisæm Yo, Ji Yermamæ, jakækwætæ ye kwermi Kughen matuk yame nagheen rehua. Kini takpisæm min Yo jaks faktæ ye napuæ meiwaiyu-pæ." [‡]

⁶⁵ Kini hae pris reikus neipæn kafan [meinai niemhaa rimnhai pik]. Mimæ, "ʔRamægkiar mækneikin mamni hah Kughen! ʔRhawor e kitawæ kasarha-kin hanæ yermamæ yame tukrini hah in? Nakwæsærig ta mæ rimini hah Kughen." ^{†††} ʔRikimiæ ramhaw æsik? ʔTukshawor In?"

Kini khamæ, "In rimnor nar has kirik yame tukramækeikei mimhæ tukun." ^{‡‡}

⁶⁷ Kini kisærig-ævhin nimir Yesu, misæsik In kin kwermiriæ, kini tiksins kimisærip In. ^{††††} Kini [tiksins kisærkis nimrin ^{‡‡‡}] misærip In mhamæ, "ʔEh! Kristo. Tukmæ ik profet, ni-ru mæ pa e ramuh Ik."

Pita ramni mæ in reinein Yesu

(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Kini Pita ramæmir ipakæ tuk nimæ ehua kape hae pris, kini piraovin kirik, yor wok kape hae pris, ruæ mini-pæn tukun mimæ, "Eh, kimiru Yesu yemæ Galili nimnawæriwæk."

[†] 26:61 Jon 2:19-21 ^{††} 26:63 Aes 53:7; Mat 27:12 [‡] 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 ^{††} 26:65 Mat 9:3; Jon 10:33 ^{‡‡} 26:66 Lev 24:16; Jon 19:7 ^{†††} 26:67 Aes 50:6; 53:5 ^{††††} Matiu ripih niniyen mæ kimisærkis nimrin, mærig Luk ramni ye Luk 22:64.

⁷⁰ Mærig Pita rini-æhu ye nimiririæ, mimæ, "Nikam. Yo yakeinein æfrakis nar en nakamni." ⁷¹ Mitærhav meiwaiyu min mamæmir ye kwæruæ kape rukwanu ai.

Kini piakæskæh pisin kirik ruæ mæm in. Minamni-pæn tuk narmamæ minæ aikin mimæ, "Kwæn e, iriu Yesu yemæ Nasaret kimnawæriæk."

⁷² Mærig Pita rivæh kwæsu mæ pian a rameikua; kini mimæ, "Yakeinein kwæn a."

⁷³ Kasækwætæ mamhavæn, narmamæ yamæ mine kasæmir aikin khani-pæn min tuk Pita mhamæ, "Næfrakis, ik æfrakis kirik min a. Nakægkiar, yaksærig mæ kimiru Yesu nimirasi-pæn ye tamhekin kirikianæ."

⁷⁴ Kini Pita rimæ "Yo yakeinein yermamæ en yame nakamhani. To yakameikua, Kughen tukror narpinien kimi yo." Mæknekin, man rækakæ. ⁷⁵ Kini Pita, rikin raiyu mæsik nægkiariæn yame Yesu rimini mimæ, "Man tukripæh hanæ nikakøyen, kini takni m-kisissær mæ ik nakeinein Yo." Kini ritærhav; rikin rærhakis mamasæk. [§]

Judas rimnhopni atuk in

(Wok 1:17-19)

27 Yenpig-enpig ægkap, jif pris minæ fam mine næmehua kape næmæ Isrel kimnhaua kirikianæ mhani kirikianæ mæ tukhopni Yesu. ² Kini mharkwæji In, mhakir mhavæn kimi Paelat e, gavman kape Rom.

³ Nipig Judas e yame rimneighan-pæn kin Yesu kimi kafan tikmir minæ, rimnæm mæ kimnhavi-ærhav Yesu mhamæ tukrimhæ, rikin rimhæ pik tuk naha nhagin yame in atuk rimnor, kini mivæhsi-pæn fiftin taosen watu a rirærig-pæn min tuk jif pris minæ mine næmehua kape næmæ Isrel. ⁴ Kini mimæ, "Yimnor tævhagæ has, meighan-pæn kin kwæn kirik yame ripæh norien nar has kirik kimi kafan tikmir minæ, mæ tukshopni in."

Kini khamæ, "Kafam atuk. Kapæmawæ kirik nar kirik rikæk."

⁵ Mækneikin Judas raraka-pæn kin mane ye Nimæ Ehua kape Kughen mitærhav. Mamvæn, mijir-æpni atuk in. ^{§†}

⁶ Kini jif pris minæ khapik mane mhamæ, "Rapæh natuatukien ye loa kapætawæ mæ tuksæruhu-pæn mane e iriæ mane kape Nimæ Ehua kape Kughen, meinai kimivæh nimir yermamæ kin." ⁷ Kini kimnhani mhamæ tukhavæh mane a mhavæh nimir nimoptanæ kirik apa "Kamor sospen ikin." Nimoptanæ a, kiminim yepsipis minæ aikin. ⁸ Tuk nar e, ruæ meriaji-pæ ai taktakun, kamni kimæ nimoptanæ a, "Nitæ rimnaiyu ikin." ⁹ Nar a ritærhav mor nægkiariæn kape Jeremæa ruauæ minor næfrakisien kin yame rimini mæ, "Næmæ Isrel khamæ mane ye kwæn a fiftin taosen watu. Kini kimnhavæh mane a, ¹⁰ mhavæn, mhavæh nimir nimoptanæ e 'Kamor sospen ikin.' Kisor ræmhen kin yame Kughen rimini-pæ tuk yo mæ tuksor."

(Jer 19:1-13; Sek 11:12-13)

[§] 26:75 Mat 26:34 ^{§†} 27:5 Mat 26:14-15; Wok 1:18-19

Yesu rinmærer ye nimri Paelat

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5, 13-25; Jon 18:33-19:6)

¹¹ Kini Yesu rinamærer ye nimri gavman kape Rom e Paelat. Kini Paelat raiyoh-pæn In mimæ, “?Ik king kape nәмә Isrel uә?”

Kini Yesu rini-pæn tukun mimæ, “Ræmhen әmә kin yame ik nakamni.”

¹² Kini jif pris minә mine nәмehuә minә kape Isrel kimnhani hah In, mærig In ripæh nægkiarien. ^{†13} Kini Paelat raiyoh min In mæ, “?Rhawor? ?Nakpæh nærigien әriә kamhane nægkiarien rehuә iram uә?”

¹⁴ Mærig Yesu rapnapig әmә, mipæh nhorpinien nægkiarien yame kamhane. Kini Paelat rimnæm rakur.

¹⁵ Ye newk minә fam, nipig kape næviginien kape Pasova, nәмә Isrel kharkun nhaniyen nhag yermamә kirik kivæhsi-pæn ta in ye kalabus, kini gavman tukramækeikei mirisin in ramvæn. ¹⁶ Kini ye nipig a yemә has kirik ye kalabus, narmamә m-fam kharkun. Nhagin e Barabas. ¹⁷ Kini kuwhen ai rofugin, kini Paelat raiyoh әriә mæ, “?Nakhamә jakrisin pa nhagin rirerig-pre tuk әmiә? ?Barabas, uә Yesu yame kamni kimә Kristo?” ¹⁸ Ramaiyoh mæknaikin meinai in rimnæm ta mæ jif pris minә kimisæræhu-pæn Yesu ye kwermæn meinai kasәмәkin Yesu tuk yamai mæ narmamә m-fam kimisorkeikei In. ^{††}

¹⁹ Kini Paelat rækwætә-pæn ye jea kape nækiriен nægkiariен, mækneikin kafan piahuaru rher-pæn kin nægkiariен kimin, mimæ, “Kafam kirik nar kirik rikæk takor ye kwæn en. In yemә atuatur. Yimnæm næmræhavyen kirik iran e taktakun, yakærig rahas pik tukun.”

²⁰ Mærig jif pris minә mine nәмehuә kape Isrel kimnhani mhani-pæn tuk kuwhen ai mhamә, “Taksaiyoh gavman mæ tukrisin Barabas, mhopni Yesu.”

²¹ Kini Paelat raiyoh-pæn әriә mæ, “?Iriu pa nhagin jakrisin rirerig-pre tuk әmiә?”

Khamә, “!Barabas!”

²² Mærig Paelat rimә, “?Mærig jakhawor ye Yesu e kamni kimә Kristo?”

Khamә, “!Әsik haktә ye nai kamarkwao kin!”

²³ Mærig Paelat raiyoh әriә mimæ, “?Tuk naha? ?Rim-nakapir naha loa?”

Mærig kisokræn apomh pik min mhamә, “!Әsik haktә ye nai kamarkwao kin!”

²⁴ Kini Paelat ræm mæ to ripæh nini-әhuyen nægkiariен kapәriә, kini iriә kinasærer matuk tuk nhauhyen әriә minә. Mækneikin rivæn mærav ye nimri narmamә [ror nimtætien mæ kafan kirik nar kirik rikæk]. Kini mimæ, “Tukmә nitawin raiyu, pæh nien mæ yo yimnor. Ramæmir irәмiә.” [‡]

²⁵ Kini narmamә mi-fam kimnhani mhamә, “Pæh nitawin tukramæmir irәмawә mine kapәмawә kwa-jikovә minә.” ^{††}

²⁶ Kini Paelat ririsin Barabas rirerig-pæn tuk әriә. Kini mimæ tukuh Yesu, kikir kavæn, kәsik haktә ye nai kamarkwao kin.

Mobael minә kimisarh iakei ye Yesu

(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)

²⁷ Kini mobael tiksин kape gavman khakir Yesu mhavæn ye nimә ehuә kape Paelat kini misokræn kin nukwhao kape mobael minә mæ tukhauә. ²⁸ Kini khavæhsi-ta kafan neipæn, mharæh kot kirik ræwhao, ræmhen kin kot kape yermaru, misarkaoh-pæn kin kimin. ^{‡29} Kini mharæh nәрәus kirik ror nirhin, misor kævævhao kin, ræmhen kin kævævhao kape yermaru, mhaukrai-pæn ye kapæn kapә. Mhavæhsi-pæn kaskin kirik ye kwermæn matuk, misәnimkur ye nimrin mhamә kamhasiai In. Kini misarh iakei iran mamhani mhamә, “Ik e yermaru kape nәмә Isrel. !Kimawә yakamhasiai Ik!” ³⁰ Kini masærig-ævhin, mharæh kaskin a mhauh kapæn kapә kin mi-khapsaah. ^{‡‡31} Kini misarh iakei fam iran, mharæhsi-ta min kot æwhao mhavæhsi-pæn kafan neipæn. Mhakir mhatærhav, mhavæn mæ tukharuk haktә ye nai kamarkwao kin.

Mobael minә kimnharuk haktә Yesu ye nai kamarkwao kin

(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

³² Nipig kamhauә ye swatuk, misәm yemә Saerin kirik, nhagin e Saemon. Kini khani-әhu masækeikei kimin mæ tukriræh nai kamarkwao kin kape Yesu.

³³ Kini iriә mhakir Yesu mhavæn ikin kirik nhagin e Gologota (yame nipran rimә, kwænmhaan kape kerhә irә jir). ^{‡‡34} Ikin aikin a, kimivæhsi-pæn waen kimi Yesu ikin yame kimnævut-pæn nar әukæh kirik iran tuk nini-әhuyen nәмæmhæyen. Mærig Yesu rinim әsigævin әmә, mipæh ninimien. [§]

³⁵ Kini kimnharuk haktә In ye nai kamarkwao kin. Kini misæwhai kafan neipæn masәukir tukun, mæ tukmә yame rapita, kini in ravæh kafan. Nar e ritærhav-pә mor nægkiariен kupan kape profet ruauә minor næfrakisien kin yame ramni mæ,

“Kimisæwhai neipæn kafak misarukin daes tukun.” ^{§†} (Sam 22:18)

³⁶ Kini misækwætә aikin masarha tukun. ³⁷ Kini kirai-pæn nægkiariен kirik ye nai kirik ramni mæ kimisәm-pæn nar has kirik iran mimæ, “In e Yesu, King kape nәмә Isrel.” Kini kisarkwætærækin-pæn a kapæn kapә ikin yerpirig. ³⁸ Kini mharæh yemækræh mir kiraru, mharuk haktә min әriu irisir Yesu. Kirik ye matuk, kirik ye mawor. ^{§††39} Kini narmamә yamә mine kasәriwæk ye swatuk kisarha-pæn misәm, kisarh iakei iran. Kasәwhan-æwhan kapәriә kapә, ^{§†40} mhamә, “!Eh! !Ik yermamә kape natmætæg-ætægien Nimә Ehuә kape Kughen mine nor-minien ye nipig kisisær әmә! ^{§††} In-

† 27:12 Aes 53:7 †† 27:18 Jon 11:47-48; 12:19 ‡ 27:24 Dut 21:6-9 †† 27:25 Wok 5:28

‡‡ 27:28 Luk 23:11 ‡‡† 27:30 Aes 50:6 ‡‡‡ Nægkiariен e “Gologota” ye nægkiariен kape nәмә Rom ramni mæ “Kalfari”, nipran rimә “kerhә irә jir.” § 27:34 Sam 69:21 §† Nægkiariен e rikæk ye kopi akwas tiksин kape Niutesteman. Keinein mæ Matiu atuk rimirai, uә yermamә kirik rimnәsәk-әpnis ye nægkiariен kape Matiu. §††

tah. Tukmā Ik Ji Kughen əfrah, eiwaiyu-ru ye nai kamarkwao kin mivəh miragh atuk Ik."

⁴¹ Kini ye norien kirikianə əmə min, jif pris minə mine nəmhajoun minə kape loa kasarh iakei min iran.

⁴² Mamhani-pən tuk əriə minə mhamə, "In rīvəh miragh ta narmamə khapsaah. Mərig rīvəh nəmhenien tuk nivəh-miragh-atuk-ien In. Rhuvə mə king kape nəmə Isrel tukreiwaiyu ye nai kamarkwao kin pəh kisəm, kini mhani nəfrakisien iran. ⁴³ In rhatətə ye Kughen. Tukmā Kughen rorkeikei, pəh rīvəh-si ta In. Meinai In ramni mə In Ji Kughen." ⁴⁴ Kini ye norien kirikianə əmə min, yeməkrəh mir yame kimiruk haktə ərisir Yesu kawarpakwə kimin.

Yesu rimamhə

(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

⁴⁵ Yerkeiwa əmə, mərig nəpignəpien ruə muvrig əpis tanimtanə meriaji tri klok. ⁴⁶ Kini ye tri klok, Yesu rokrən apomh mimə, "Elae, Elae. ?Lama sabaktani?" Nipran rimə, "Ikughen kafak! Ikughen kafak! ?Rhawor nakamapitan kin Yo?" †

⁴⁷ Kini narmamə tiksın yamə mine kasərer aikin misərig nəgkarien ai mhamə, "Sərigru. In ramokrən kin Elaeja."

⁴⁸ Məkneikin, kwən kirik raiyu ətkin mivən mirəh nīpar-par neipən meires ye waen əkwahir. Mərkis-pən ye nai apomh kirik kini mivəh-si-haktə pən kimi Yesu mə tukrinim. ^{†49} Kini narmamə minə tiksın khamə, "Apəh. Pəh kisəm ru mə to Elaeja ruə mivəh miragh in, uə?"

⁵⁰ Mərig Yesu rarar mokrən ehua min. Kini ai kafan neihagien ritərhav.

⁵¹ Kafan neihagien ritərhav aikin, kini nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen, kiruk neipən kirik yame kimnətapig kin Kwənmhan yame Rəmrhakə Məmrhakə pik. Neipən a rəhipu nīpərin kiraru. Rəhipu apa yerpig əgkəp meiwaiyu. Nimnimien ramavən, kini kapier minə kisakapir-pir. ⁵² Kini suranə yamə mine kimnor ye nīpəg kapier kimisakapir-pir misəkwag; kini nīprai nəmə atuətuk yamə mine kwənhəhə, khamragh min. ⁵³ Kishaktə ye nəkwai nimir, kini kwasig ikin, nīpig Yesu rimimragh min ye nimhəyən kafan, iriə kimnəhavən Jerusalem mhatərhav-pən tuk narmamə khapsaah.

⁵⁴ Kini yamehuə kape mobael iriə narmamə yamə mine kasərer masarha tuk Yesu, kimisəm nimnimien a ramavən, mine narimnar minə a, kimnhagin pik, masokrən pik mhamə, "Nəfrakisien. Kwən e In Ji Kughen."

⁵⁵ Kini nīpiraovin khapsaah kasərer isok masəm. Apa kupan kimnhatərhav Galili mhakwasig kin Yesu misasitu iran ye nar pisin pisin minə. ^{†56} Iriə tiksın, kirik e Meri pian Magdala, mine Meri mamə kape kwərə mir e Jemes mine Joses, mine mamə kape ji Sebedi mir.

Kiminim Yesu

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷ Ipakə mirh rīvə, yemə Aramatia kirik ritərhav-pə. Nhagin e Josef. Kafan nautə rehuə. In yermamə kirik kape Yesu. ⁵⁸ Rīvən məm Paelat, kini maiyoh-pən mə tukreighaan kin nīprai Yesu. Kini Paelat rimə tukrīvəh-si-pən nīprai Yesu kimin. ^{†59} Kini Josef rīvən mirəh nīprai Yesu, muvrig kin neipən hawən kirik nhagin e linen. ⁶⁰ Kini mirəh mivən mərəhu-pən ye nəpag kapier kirik yame kimikir wi əmə kimə kafan. Kini məpər-pər pən kin kapier ehua kirik mətapig kin nəpag kapier. Kini in mamvən. ^{†61} Ye nīpig a, Meri, pian Magdala, mine nīfnagni, iriū kaokwətə ipakə tuk nəpag kapier.

Mobael yamə mine kimnisarha tuk nəpag kapier

⁶² Kəni rikwamer kin, ye Sabat, jif pris minə mine Farisi minə kimnhavən misəm Paelat. ⁶³ Mhamə, "Yemehua. Rikimawə raməsik mə nīpig kwən a, yermamə kape neikuəyən rimnamragh hanə, mimə, 'Nīpig kisīsər tukruə mivən, jakimragh min ye nimhəyən kafak.' ^{†64} Ror pən, yaksaiyoh ik mə takher-pən kin kafam tiksın mobael tukhavən masarha tuk nəpag kapier miseriaji-pən nīpig kisīsər ruauə mivən ta. Tamə, kafan narmamə minə khauə misəkrəh kin nipran, mhani-ərhav mhamə ruimragh min ye nimhəyən kafan. Neikuəyən a tukrahas pik rapita fam nhajounien eikuə yame Yesu rinamor."

⁶⁵ Kini Paelat rimə, "Hakir mobael minə, mhavən misor naha nhagin yame nakharkun mə taksor misarha huvə tuk nəpag kapier." ⁶⁶ Kini khavən misor, masarha huvə tuk nəpag kapier. Misor mak kin nehe kandel ye kapier mə tukmə kəsua ta kin kapier, nehe kandel tukrakapir, kini misətu mobael minə tukun.

Yesu rimamragh min ye nimhəyən kafan

(Mak 16:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

28 Kini Sabat rinamor infamien. Kini Sande, yenpig-yenpig əgkap, Meri, pian Magdala, mine Meri, mama kape Jemes mine Joses, kravən apa ye nəpag kapier.

² Məkneikin, nimnimien ehua kirik ravən, meinai age-lo kirik kape Kughen Yermaru rimasi faktə ye neiai mivən ye nəpag kapier, məsuə ta kin kapier mamkwətə aikin. ³ Kafan neipən rhawən, nipran raməsia rəmhen kin naroapigien. ⁴ Mobael minə kimisəm, khagin kin, misətamnimin. Mhamir masəmir rəmhen kin yermamə yame ruamhə.

⁵ Kini agelo a rini-pən tuk nīpiraovin minə a mimə, "Takrapəh nīraginien. Yakirkun mə nakawarhakin Yesu e, yame kimiruk haktə In ye nai kamarkwao kin.

⁶ Mərig In rirkək ikin e. Ruəmrəgh ta, rəmhen kin yame rimini. Rauə miwəm tamhekin e kimnərhəhu ikin. ⁵⁷ Takwhai miren əmə miravən mirani-ərhav-pən tuk narmamə kafan minə mirəmə, 'In ruimragh min ye

27:38 Aes 53:12 §† 27:39 Sam 22:7; 109:25 §†† 27:40 Mat 26:61; Jon 2:19 † Yesu ramni Sam kirik ikin e, ye Sam 22:1. Nimhəyən kape Yesu rimnor fulfilem ye profesī ye Sam 22. †† 27:48 Sam 69:21 † 27:51 Eks 26:31-33; Hib 10:19-20 †† 27:55 Luk 8:2-3

†† 27:58 Dut 21:22-23 ††† 27:60 Aes 53:9 ††† 27:63 Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 § 28:6 Mat 12:40; 16:21

nimhøyen kafan, minækupæn ta kin æmiæ muavæn apa Galili. Nakharkun nisämien In aikin.' İnta, nægkiarien en yakwæni-pre ta tuk æmiru."

⁸ Kini pia mir a kwaiyu pik miratærhav. Mragin pik, mærig rikiriu ragien. Miravæn mæ tukræni-ærhav pæn tuk narmamæ kape Yesu minæ. ⁹ Kimiravæn hanæ, mækneikin Yesu ruæ mæm æriu, mimæ, "Rhuvæ." Kini kiraue tuk Yesu, mawæker-pæn ye nihun, mawægnægin In. ¹⁰ Kini Yesu rini-pæn tuk æriu mimæ, "Rapæh niraginien. Ravæn, miræni-pæn tuk piak minæ mæ tukhavæn apa Galili misæm Yo apaikin." †

Mobael minæ kaseikua

¹¹ Nipig pia mir a kimirarerig miravæn, mobael minæ a tiksın khavæn ye taon mhani-ærhav fam tuk jif pris minæ kin naha nhagin yame rimatærhav-pæ. ¹² Kini jif pris kimnhauæ misæm næmehua minæ kape næmæ Isrel, mharai mhun mæ tukshawor. Kini mhavæhsi-pæn mane ehua kimi mobael minæ ¹³ mhani-pæn tuk æriæ mhamæ, "Takhani-pæn tuk narmamæ mæ, 'Kafan narmamæ minæ kimnhauæ yenpig, nipig kimawæ yimisapir, misækræh kin nipran, mharæh misap.'" ¹⁴ Tukmæ gavman rærig nævsaoyen kin, kimawæ jakhavæn misærahu huvæ ki-

† 28:10 Mat 26:32

mawæ min. Kimiæ takhapæh nhavæhyen narpinien iran." ¹⁵ Ror pæn, mobael minæ a kimnhavæh mane a, masor naha nhagin yame kimnhani. Kini næmæ Isrel kasærig nævsaoyen eikua a miseriaji-pæ ai taktakun.

Yesu rimatærhav-pæ tuk kafan narmamæ minæ

(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)

¹⁶ Kini narmamæ leven kape Yesu kimnhavæn Galili, mhavæn ye tukwas kirik yame Yesu rimini ta tuk æriæ mæ tukhavæn ikin. ††¹⁷ Nipig kisæm In, kini kisægnægin In. Mærig tiksın, kapæriæ nærigien ror kiraru. ¹⁸ Kini Yesu ruæ tuk æriæ, mini-pæn tuk æriæ mæ, "Kughen rimivæhsi-pæ nehuøyen minæ fam kape narmaruyen ye rao ye neai mine ye tokrei tanæ. ¹⁹ Ror pæn, yakamher-pre kin æmiæ mæ takhavæn mhavi narmamæ ye kantri minæ fam ye tokrei tanæ mæ tukhauæ kafak narmamæ, kini misor baptaes iræriæ ye nhag Tatæ Kughen minæ Tini, mine Nanmin Imærhakæ. ††²⁰ Kini mishajoun æriæ mæ tuksæri-pæn fam nægkiarien yame yimini-pre tuk æmiæ. Kini næfrakisien mæ jakamaræ kitawæ-m kimia ye nipig m-fam meriaji Nipig Kwasig."

†† 28:16 Mat 26:32 ‡ 28:18 Jon 13:3; Efes 1:20-22 †† 28:19 Mak 16:15-16; Wok 1:8

Nægkiarien kwakwə ye nəkwəkə e Mak

Keinein mə pa nhagin rimirai nəkwəkə e- nāmehua kupan kape nīməhuak kimnhani mə Jon Mak rimirai nəkwəkə e. In, pəh nien mə yermamə twelef kirik kape Yesu Kristo. Mərig kamni kimə in fren huvə kirik kape Pita yame iriu kiravən ikin minə fam. Ol Wok ramni mə in apa kupən, Mak rimnor wok iriu Pol, kini ai, mivən mor wok iriu Banabas.

Kamni kimə Mak rimnamarə apa Rom ye nipig rimirai nəkwəkə e. Kini tukmə ror in rimnamarə iriu Pita, kwasig ikin kishopni Pita. Mak rimirai nəkwəkə e rīvən kimi nāməhuak minə apa Rom mine yamə mine pəh nien mə kwənərus kapə nāmə Isrel. Kitawə kharkun mə ramvən kimi nāmə pəh nien mə nāmə Isrel meinai Mak ramhoprai niprai norien minə kape nāmə Isrel, kini mirai nəgkiarien tiksın ye nəgkiarien e kamni kimə Arameak, yame nāmə Isrel kwənharkun ta. Mərig Mak rukreikin nəgkiarien minə a rīvən ye nəgkiarien kape nāmə Gris, yame nāmə Rom kimnhani.

Ye nipig Mak rimirai nəkwəkə e, nāmə Rom kimisarmaru ye tanə ehua yame rarkurao ye tahik e kamni kimə Mediterenian. Kapəriə nəgkiarien kirikianə əmə, kini kasarə ye nəmərinuyen. Ror pən, rimar əmə tuk nini-ərhavən nəgkiarien kirik ritərhav mivən ikin minə fam. Ye nipig a, Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo rimnaiyu aihuaə əmə ye tanə pisin pisin minə ye swatuk minə apa Rom.

Mak rorkeikei mə tukrini-ərhav atuaturə nəvsaoyen fam kape Yesu, mə in pa, kini rimnor naha, kini mamhajoun naha. Tukmə ror in rorkeikei mə tukrivəhsi-haktə nərigien kape nāməhuak minə apa Rom, meinai narmamə khapsaah kimisor ahas pən kimi əriə. Mak rimnəvsao pik kin nipig əutən yamə mine tukripiuə tuk narmamə kape Yesu. Kini mini-ərhav norien kape Yesu mə In min rimnamarə ye nipig əutən minə.

Jon Baptaes raməmir ye tipəvsik mamniərhav nəgkiarien

(Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ In e Nægkiarien Huvə kape Yesu Kristo, Ji Kughen.
² Profet kupən kirik kape Kughen, nhagin e Aesea, rimnəvsao kin mini-ərhav mə, "Kughen rimə,
"Yakamher-pre kin yermamə kirik tuk nəvsaoyen kin kafak nəgkiarien.

In tukror apnəpenə ye swatuk kafam.' †

(Mal 3:1)

³ Yermamə kirik ramok-rapomh ye tipəvsik, mamni mə,

"Taksor apnəpenə ye swatuk kape Kughen, yame in Yermaru kapətawə." "

(Aes 40:3)

⁴ Kini ai kwən kirik, nhagin e Jon, rimauə ye tipəvsik, kini mor baptaes ye narmamə mə tukror nimtətien mə kwəsarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, kini mimə, "Taksarar ye nərigien kapəriə, misarakikin təvhagə hah, kini misor baptaes." †⁵ Kini ai narmamə fam ye yerkwanu a Judia mine Jerusalem khavən misəm in. Mamhani-ərhav-pən təvhagə has kapəriə. Kini Jon ror baptaes irəriə ye nu apa Jodan. ⁶ Jon ripəh nivəhsi-pənien neipən huvə kirik. Kafan kot kimnor kin tiki narmiragh kirik, kamni kimə kamel. Kini kafan kətəut kimnor kin tiki kau. ‡ Kini nan nəviginiən kəvraiyyuk əmə mine sukapak. †⁷ Kini in ramni-ərhav pən tuk narmamə mə, "Kwasig irak, yermamə kirik e

† Kughen raməgkiar kimi Yesu ye ves e. †† 1:4 Wok 13:24; 19:4 ‡ Neipən a rəmhen kin kape profet kupən kirik, nhagin e Elaeja. †† 1:6 2 King 1:8; Mat 11:8

tukruə In yerpirig rapita yo. Yo yakpəh nəmhenien mə to yakənimkur kini mirisin-ta nərəus ye kafan sandel.

‡⁸ Mərig yo yimnor əmə baptaes irəriə kin nu; kini mərig In tukror baptaes irəriə kin Nanmin Rhakə."

Jon rimnor baptaes ye Yesu

(Mat 3:13-17; Luk 3:21-22)

⁹ Ye nipig a, Yesu rimasi-pən Nasaret, yerkwanu kirik ye Galili. Muə e Jon raməmir ikin. Kini ai Jon rimnor baptaes iran ye nu apa Jodan. ¹⁰ Nipig Yesu rimnei-waiyu mhekimter min ye tame nu, In məm məknekin mə napuə rimnəkwag. In rəm Nanmin kape Kughen risi-pən aikin meiwaiyu-pə tukun rəmhen kin mak ye tanə. ¹¹ Kini ai, nəgkiarien kirik rimasi-pən ye rao ye neai mamni mimə, "Ik Narik yame yakorkeikei. Rikik ragien pik tuk Ik." ‡¹²

Setan rimnarkut tuk Yesu

(Mat 4:1-11; Luk 4:1-13)

¹² Məknekin, Nanmin kape Kughen rimnəkeikei kimi Yesu kini mikir mivən apa ye tipəvsik. ¹³ Aikin, Setan ramarkut mə tukrukrao ye nərigien kafan kape nipig foti. Yesu ramarə iriə nar miragh aparə minə. Kini mərig agelo minə kimisarha huvə tukun. ‡¹⁴

Yesu rimirikakun kafan wok apa Galili

(Mat 4:12-17; Luk 4:14-15)

¹⁴ Kini kirəhsi-pən Jon ye kalabus. Kwasig ikin, Yesu ripivən Galili, mamni-ərhav Nægkiarien Huvə kape

‡ 1:7 Wok 13:25 ‡† 1:11 Sam 2:7; Aes 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7 ‡‡ 1:13 Sam 91:11-13

Kughen. ^{†15} Mīmā, "Taktəkun ai, rīnor atuatur nipig. Narmaruyen kape Kughen ruauə-ta. Taksarar ye nārgien kapēmā tuk tāvhaḡə hah kapēmā, mhani nāfrakisien ye Nāḡkiarien Huvə kape Kughen." ^{††}

Yesu rīmnoḡrən kin narmamə kuas- narmamə kape nīviyen kāmam
(Mat 4:18-22 Luk 5:1-11)

¹⁶ Kini ai, Yesu rīmnoḡrəwək ye nīkar lugun Galili, kini mām kwərə mir kīraru, nhagriu e Saemon mine naorahini Andru. Iriu kwarukin net, meinai iriu yermamə kape nīviyen kāmam. ¹⁷ Kini Yesu rīni-pən tuk əriu mīmā, "Rauə mirakwasig kin Yo. Pəh yakor əmiru yermamə mir kape nīviyen narmamə." ¹⁸ Məknēkin krəpəh kapəriu net, mwarar, mirakwasig kin. ¹⁹ Kini Yesu rəriwək mīvən kəskəh əmə min, kini mām kwərə mir kīraru. Kwajikovə mir kape Sebedi. Nhagriu e Jemes mine Jon. Kaokwətə ye nəkwai bot kapəriu, kini marajir əsigin net kapəriu. ²⁰ Məknēkin Yesu roḡrən kin əriu. Kini ai iriu kwərə mwarəpəh rīmriu Sebedi raməmīr ye nəkwai bot iriə kafan narmamə minə. Kini iriu mirakwasig kin Yesu.

Yesu rīmnoḡta yarmhə ye yermamə kirik
(Luk 4:31-37)

²¹ Yesu mine narmamə kafan kimnhavən apa yerkwanu kirik, nhagin e Kapaneam. Kini ye Sabat min kirik, Yesu rīvən apa nīməhuak kape nāmə Isrel, kini mamhajoun narmamə. ²² Narmamə kimisərig kafan nāḡkiarien, kisakur, meinai kafan nāḡkiarien nanmin aikin, rīpəh nāmhenien kin nāḡkiarien kape nāmhajoun kape Loa kape Moses. ^{†23} Ye nipig a, yermamə kirik, nanmin has ramərəpən iran. Kini in ruə min ye nofuginien kapəriə. Kini mok-rapomh kin Yesu mīmā, ²⁴ "¡Eh! ¡Yesu, yemə Nasaret! ?Nakamuə ikin e mə takhawor əmawə? Tukmə ror Ik nīmauə mə takoriah əmawə." Kini mamni min mīmā, "Yo yakwīrkun-ta mə Ik e Ik Yemə Imərhakə kape Kughen." ^{††} ²⁵ Mərig Yesu rīmnoḡkiar skai pən kimi nanmin has ai, mīmā, "¡Eh! Pim. Əta ye yermamə e." ²⁶ Məknēkin, nanmin has ai ror nīprai yermamə rətəmnīmīn pik kini mokrən ehua, mətə iran, mīvən isok. ^{††27} Kini narmamə minə aikin kisəm kisakur, misaiyoh əriə minə mhamə, "¡Eh! ?Rhawor e? Nāḡkiarien vi kirik e. Kwən e kafan nāḡkiarien, nanmin aikin. Tukmə In rəḡkiar kimi nanmin has minə kasor nəkwān." ²⁸ Məknēkin, nəvsaoyen kape Yesu rītərhav markurao ye Galili. ^{†††}

Yesu rīmnoḡrə huvə narmamə khapsaah
(Mat 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Məknēkin Yesu mine Jemes, Saemon mine Andru kimnhatərhav ye nīmə kape nofuginien kape nāmə Isrel mhavən atuatur ye nəkwai nīmə kape Saemon mine Andru, ³⁰ misəm kuhu Saemon ramokie-okie mamapir. Kini kīrhəvsao-pən kin kimi Yesu. ³¹ Yesu rīvən, mīvəh kwərmin, mīvi haktə, kini rhēkimter. Kini

ai nokie-okieyen a ror infamien. Kini piahwaru ai rīvən, mīvəhsi-pən nəviginien kimi əriə.

³² Kini rīnamenaiyu, narmamə yamə mine kimnhamhə, mine narmamə yamə mine nanmin has raməmīr irəriə, iriə minə tiksin kimnhakir-pə əriə tuk Yesu. ³³ Narmamə minə fam a yerkwanu aikin, ka-sofugin əriə minə ye kwəruə ye nīmə Yesu ramarə ikin. ³⁴ Kini Yesu ror huvə narmamə khapsaah yamə mine kimnhavəh nāmhayen pisin pisin. In maməko ta min nanmin hah minə ye narmamə, mamni-əhu nanmin has minə mə tukhapəh nisəḡkiarien, meinai iriə kwən-harkun-ta In. ^{†††}

Yesu ramniərhav kafan nāḡkiarien apa Galili
(Luk 4:42-44)

³⁵ Kəni rikwamer kin, yenpig-enpig əḡkəp, Yesu rarar mīvən apa ikin narmamə kharkək ikin maməhuak. ³⁶ Kini ai, Saemon mine in minə tiksin khavən masarha-kin In. ³⁷ Kisəm In, khani-pən tukun mhamə, "Narmamə fam kasarha-kin Ik." ³⁸ Mərig Yesu rīmā, "Nīkam. Pəh khavən apa yerkwanu pisin pisin, ipakə tuk ətawə. Pəh yakni-ərhav nāḡkiarien aikin, meinai Yo yīmauə tukun." ³⁹ Kini ai In rəriwək markurao ye Galili, mamni-ərhav Nāḡkiarien Huvə kape Kughen ye nīmə kape nofuginien kape nāmə Isrel. Maməkota nanmin hah minə ye narmamə. ^{§†}

Yesu rīmnoḡrə huvə yermamə kirik rīmivəh nīmhayen əutən kirik ye tīkin
(Mat 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Kini yermamə kirik yame rīmivəh nīmhayen əutən ye tīkin, in rīmauə mām Yesu, kini mənīmkuḡrə ye nīmrin mamasək. Mamaiyoh kin nasituyen, mīmā, "Tukmə nakorkeikei, nakirkun nor-huvəyen yo." ⁴¹ Kini Yesu, rikin rewaiyu tukun. Mərhəhu-pən kwərmin iran, kini mīmā, "Yakorkeikei mə takhuvə min. !Əsanin!" ⁴² Məknēkin nīprai yermamə ai rhuvə min, nāmhayen ai rīrkək min iran. ⁴³ Kini Yesu rəḡkiar skai pən kimin, mīmā, "Takpəh nəvsaoyen kin kimi narmamə. Mərig takvən mərəy ye nīmri pris, pəh in rəm min ik. Kini ik mīvən, məhuak mīvəhsi-pən narīmnoḡrə kimi Kughen rəmhen kin yame Moses rīmīni mə takor, pəh narmamə kisəm mə naknəsanin." ^{§††45} Mərig yermamə ai rīmītərhav məvsao kin kimi narmamə. Ror pən, Yesu rīmā to rīpəh min nīvənien yerkwanu minə məriwək ye nīmri narmamə, meinai iriə kamhaku-pən pik In. Kini mərig In raməmīr əmə apa ikin ruhiko ikin. Narmamə fam khavən masəm In aikin.

Yesu rīmnoḡrə huvə yermamə kirik yame nīpran rīmamhə
(Mat 9:1-8; Luk 5:17-26)

2 Nipig tiksin ruə mīvən, Yesu rīrerig-pən min yerkwanu e Kapaneam. Kini narmamə kwəsərig mə In aikin. ² Kini ai, narmamə khapsaah khavən aikin, mhavən imə, kwənmhaan rīmərkəskəh. Nīmə rukwar

† 1:14 Mak 6:17 †† 1:15 Mat 3:2 ‡ 1:22 Mat 7:28-29 ††
1:24 Mak 5:7 †† 1:26 Mak 9:26 ††† 1:28 Mat 4:24

††† 1:34 Mak 3:10-12 § 1:35 Mat 14:23; Mak 6:46 §† 1:39
Mat 4:23; 9:35 §†† 1:43-44 Lev 14:1-32

meriaji kwəruə risisəg. Kini ai Yesu ramni-əhrav-pən Nəgkiarien kape Kughen tuk əriə. ³ Mərig nipig raməgkiar hanə, narmamə kuas kharəh yermamə kirik. Nipran rimamhə. ⁴ Nimə rukwar kin narmamə, ror pən, iriə to khapəh nharəhyen yermamə ai mhavən ipakə tuk Yesu. Mərig khavən mishaktə apa tokrei nimə, misəhipu ta nikar nimə kirik, kini mharəh nikaokao yermamə ramapir-pən iran, mhavi, reiwaiyu-pən. ⁵ Yesu rəm nhatətəyen kapəriə, mini-pən tuk yermamə ai nipran rimamhə, mimə, “Kafak kwajikovə. Yo yakwərəhsi-ta ta narpinien kape təvhagə has kafam.”

⁶ Mərig namhajoun tiksın kape Loa kape Moses kasəkwətə, misəm norien a, minəsaiyoh əriə minə tukun, ⁷ mhamə, “!Ah. !Kwən e ramni hah Kughen! Nəgkiarien e rahas. Kughen pisin əmə In rirkun nərəh-sitəyen narpinien kape təvhagə hah kape narmamə. ?Pa min to rirkun nivəhsi-tayen?”

⁸ Mərig Yesu ruirkun-ta nərigien kapəriə. Kini mini-pən tuk əriə, mimə, “?Rhawor e nakasərig məknekin? ⁹ ?Jakni-pən naha tuk yermamə a, kini kimiə nakasəm əfrakis? ?Mə jakni-pən tuk yermamə a mə kafan təvhagə hah yakwərisin ta? ?Uə mə jakni mə in tukrhekimter mirəh kafan nikaokao məriwək mamvən? ¹⁰ Səm-ru, Yo yakorkeikei mə jakor Yo mə takharkun mə Yo, Ji Yermamə, yakavəh nehuəyen ye tokrei tanə e tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah kape narmamə.” Məknekin marar mini-pən tuk yermamə nipran rimamhə mimə, ¹¹ “Yakamni-pre tuk ik mə takhekimter, mirəh kafam nikaokao, meriwək, mamvən apa imam yerkwanu.” ¹² Yesu raməgkiar hanə, kini yermamə ai rhekimter, mirəh kafan nikaokao ye nimririə, məriwək mamvən.

Məknekin narmamə kimisəm kisakur. Misəgnəgin Kughen, mhamə, “!Eh! Kitawə khapəh nisəm-hanə-yen nar kirik ror məknekin.”

Yesu rimnokran kin Livae mə tukruə mikwasig kin
(Mat 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ Mərig Yesu rarə meiwaiyu-pən min ye nikar lugun, narmamə khapsaah khauə masəm In. Kini In rim-nəvhag kimi əriə. ¹⁴ Kini ai, in rimnəriwək mivən kəskəh əmə, məm Livae, kwajikovə kape Alfeas. Kwən ai rimnamərer tuk mane kape takis. Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yuə, mikwasig kin Yo, muə ik kafak yermamə.” Məknekin, yermamə ai rhekimter kini mikwasig kin.

¹⁵ Kini ai, Yesu ruvən apa imei Livae, masəvigın kwis iriə narmamə minə kape nivəhyen mane kape takis, mine narmamə tiksın min kamni kimə “yor təvhagə has minə,” mine kafan narmamə minə- meinai narmamə khapsaah kimnhakwasig kin. ¹⁶ Ye nipig a, nəmhajoun minə tiksın kape Loa kape Moses kimisəm Yesu. Iriə tiksın a Farisi minə, kasəm Yesu raməvigın iriə yor təvhagə has minə, kini kinisaiyoh-pən narmamə kape Yesu mhamə, “?Rhawor e kwən e raməvigın iriə yor təvhagə has minə e?” ¹⁷ Mərig Yesu rimnərig nəgkiarien kapəriə, mini-pən tuk əriə mimə, “Pəh nien

† 2:16 Mat 11:19

mə narmamə yamə mine kasəsanin khamhavən misəm dokta. Mərig narmamə yamə mine kamhamhə tukasəkeikei mhavən misəm dokta. Pəh nien mə Yo yi-mauə mə jakokran kin narmamə yamə mine kwəsatu-atuk ta. Nikam. Yimauə mə jakokran kin narmamə yamə mine kisaha.”

Nhajounien kape Yesu in nar vi; nhajounien kape loa in nar əkwəs

(Mat 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Kini, ye nipig a, narmamə minə kape Jon Baptaes, mine Farisi minə kwəsəpəh nəviginiyen misatuakəm tuk nəhuakien, raməri-pən loa kape Moses. Kini narmamə minə tiksın khauə misaiyoh Yesu, mhamə, “Əm-ru. Narmamə minə kape Jon, mine Farisi minə min, kharkun nisəpəhyen nəviginiyen. ?Mərig rhawor e kafam narmamə minə khapəh nisorien məknakin?”

¹⁹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə, mimə, “Tukmə yermamə yame kimnərkurək kafan, kini nagienien iran ramvən hanə, in minə tiksın to khapəh nisəpəhyen nəviginiyen. ²⁰ Mərig tukripior nipig kape narmamə tukhauə mharəh Yermamə yame kimnərkurək kafan, mhavən isok tuk In minə tiksın. Ye nipig a in a, In minə tiksın kharkun nisəpəhyen nəviginiyen iran.” ^{††}

²¹ Kini mimə, “To yermamə kirik ripəh nivəhyen kwonmut neipən vi kirik kini mijir-pən ye neipən mətīt kafan [yame rineikus ta]. To ror məknakin, kwonmut neipən yame rivi to reikus neipən mətīt, kini reikus ehua. ²² Kini to yermamə kirik ripəh nivəhyen waen vi kini mivi-pən ye tiki waen mətīt. To ramor məknakin, kini waen a ye tiki waen mətīt reikus, kini waen raiyu fam. Mərig yermamə a tukrivi-pən waen vi ye tiki waen vi.”

Yesu raməvhag ye nikarin kape Sabat

(Mat 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ Nipig kirik ye Sabat, Yesu mine kafan narmamə minə kasəriwək mamhavən mhatərhav-pən yerki wit tiksın. [‡] Kini narmamə kafan minə kharhi kwənkwaı wit nəriə. ²⁴ Kini Farisi minə khani-pən tukun mhamə, “!Eh! Sabat e towai, mərig iriə kasor wok masakapir Loa kape Moses. ?Rhawor kafam narmamə kasor məknakin?” ^{††}

²⁵ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə ror nakhapəh nisəhvekinien ye Nəkwəkwə kape Kughen norien yame King Deved rimnor kupən, yame in mine kafan narmamə minə, nəriə nəviginiyen ramrirkək, kisəmkəv. ²⁶ Nipig e in a, Abiata in hae pris kape Kughen. Kini mərig, Deved rimavən ye Nimə Ehua kape Kughen mamən bred yame pris minə kwən-havəhsi-pən ta kimi Kughen. Kini mərig Deved rimivəhsi-pən min kimi kafan narmamə, kini kisən. Kini mərig bred ai, ye Loa kape Moses ramni mə narmamə

†† “Yermamə yame rimnarkurək pə pə,” nipran e Yesu. Mine “In minə tiksın” nipran e Kristen minə. Nipig Yesu rimnapəh əriə mimə ye nai kamarkwao kin, kimisasək. [‡] Wit in kwənkwaı nai kirik kamor flaoa kin. ^{††} Loa e kape Moses yame ramni-əhu mə takpəh nəsimien ye Sabat. Eks 20:8-11.

apnapig tukhapəh nisəniən. Mərig pris minə əmə kharkun nisəniən.” †

²⁷ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, “Səmru, Sabat rīpəh nikirien narmamə. Mərig narmamə kamhakir Sabat. ††²⁸ Ror pən Yo Ji Yermamə Yo yaka-marmaru ye narimnar fam mine Sabat.”

Yesu rimnor huvə kwermi yermamə kirik yame rimna-has

(Mat 12:9-14; Luk 6:6-11)

3 Yesu rimavən min ye nimə kape nofuginien kape nāmə Isrel. Nipig ai, yermamə kirik, kwermi rim-narpəvin. ² Mərig narmamə tiksīn kimisarkut mə tuk-səm-ru naha nhagin yame tukhani hah Yesu iran, misarha-əterik mə tuksəm-ru mə Yesu to ror huvə kwən a ye Sabat uə nikam. ³ Kini Yesu rini-pən tuk yermamə a yame kwermi rimnarpəvin mimə, “Yuə mar-er ye nīmri narmamə.” ⁴ Kini mini-pən tuk əriə mə, “?Loa kape Moses ramni mə nakharkun nisorien naha ye Sabat? ?Ramni mə takasor norien huvə uə takasor norien has? ?Mə takshopni yermamə uə takhavəh miragh yermamə?” Kini kisəkwətə misapnapig əmə. ⁵ Kini Yesu rarha mərərao irəriə. Niehmaa rhai in. Kini mərig rikin rarə meiwaiyu min tuk əriə, meinai kapəriə kapə riskai pik. Kini mini-pən tuk kwən a mimə, “Hu-atuk kin kwermim.” Kini ai, kwən ai rhuatuk kin kwermi, ruahuvə əgkəp.

⁶ Mərig Farisi minə kimisəm norien a, kisap, mhavən misəm nukwhao kape King Herod, mharai mhun nəgkiarien tukun mə tukshopni. ‡

Narmamə khapsaah kimnhakwasig kin Yesu

⁷ Kini Yesu mine kafan narmamə minə khatərhav min aikin, miseiwaiyu-ərhav ye nikar lugun. Kini narmamə minə Galili khapsaah kimnhakwasig kin əriə. ⁸ Narmamə min aikin kimisərig nəvsaoyen kin Yesu, kini mamhauə mə tuksəm. Khatərhav iku pisin pisin minə. Tiksīn kimnhasi-pən apa Judia. Tiksīn khasi-pən apa Jerusalem. Kini tiksīn khasi-pən apa Idumia, tiksīn khasi-pən ye nikar nu Jodan, mine ye kwənmhaan minə yame ipakə tuk Taea mine Saedon. ⁹ Narmamə khapsaah pik. Yesu rimnamni-pən tuk kafan narmamə, mimə, “Taksor apnəpenə ye bot kirik, pəh yakat-pən aikin, meinai narmamə kamhaku-pə Yo.” ¹⁰ In ramni məknakin meinai In rimnor huvə ta narmamə khapsaah yamə mine kimnhamhə. Kini narmamə yamə mine kimnhamhə aikin kisarkut mə tukhavən pakə tukun mharap misəsanin. ††¹¹ Kini narmamə yamə mine nanmin hah ramərer-pən irəriə, tukmə kisəm əmə Yesu, khamir ye nīmri. Kini masokrən ehua kin, mhamə, “!Ik Ji Kughen!” †††¹² Mərig Yesu rəgkiar skai pən kimi nanmin hah minə, mətapig kin əriə mə tukhapəh nhani-əpuyen In. ‡‡

Yesu rimirpen aposol minə kafan twelef

(Mat 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə fiak ye tukwas kirik. Kini rokrən min kin kafan tiksīn narmamə yame In rimnorkeikei, mə tukhauə pakə. Kini iriə khauə pakə. ¹⁴ Kini ai In rirpen kafan narmamə twelef. Mifəhsi-pən nehuəyen kimi əriə, kimə, Aposol § minə, mə iriə tukasəmir ipakə tukun tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Kughen ¹⁵ kini mhavəh nirkunien tuk nəkotayen nanmin hah ye narmamə. ¹⁶ Nhag namasur twelef e ror məknakin: Saemon (yame Yesu rhen-pən nhagin vi mə Pita); §†¹⁷ mine Jemes; mine pi-auni Jon (yame kwajikovə mir kape Sebedi. Yesu rhen-pən min nhagriu mə, Boanejes. Kini nipran rimə, Pik-warien mir kape Karuəruə); §††¹⁸ mine Andru; mine Filip; mine Batalomiu; mine Matiu; mine Tomas; mine Jemes, kwajikovə kape Alfeas; mine Tadeas; mine Saemon Selot §††¹⁹ mine Judas Iskariot, yame kwasig ikin reighan-pən kin Yesu kimi nāmə hah minə.

Narmamə tiksīn kamhani mhamə Yesu ramor narim-nar ye nəsaninien kape Setan

(Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ Yesu rirerig-pə yerkwanu. Kini ai narmamə khapsaah khauə masəm min In. Mamhauə, mhauə, kini kwənmhaan kape napisien ramrirkək tuk əriə. Nipig kape nəviginien ramrirkək min. ²¹ Nipig famle kafan minə kimisərig, məknakin khauə mə tukhani-əhu, mhakir, misap, meinai nāmə aikin kimnhani mhamə kapan kapə rameno-eno. ²² Mərig namhajoun tiksīn kape Loa kape Moses kimnhatərhav Jerusalem, mhauə, mamhani mhamə, “!Nikam! Rirkun nəko-tayen nanmin has minə meinai Bielsebul, yemehua kape nanmin has minə, ramərer-pən iran.” §†

²³ Kini Yesu rokrən kin narmamə minə ai khauə ipakə tukun. Kini rini nuhpikinien kirik tuk əriə, mimə, “Nikam. ?Nakharkun mə Setan rirkun nəkotayen Setan uə? Nikam. ²⁴ Tukmə narmamə ye kantri kirik kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, kini tuksorlah kapəriə narəyen, kantri tukrimir. ²⁵ Kini rəmhen min kin yerkwanu kirik. Tukmə narmamə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, rukwanu a to rīpəh narə-huvəyen. ²⁶ Rəmhen min kin narmamə kape Setan minə, tukmə iriə kasəwhai narəyen kapəriə ror kiraru, kwəseikus-eikus nimə en kape Setan. Kini norien kape Setan to rīpəh nərər-timtim-iən. Tukrəsaah-əsaah mirkək.

²⁷ “Kini mamhen min kin yame to yermamə kirik nagheen rehua rivən mətə kafan narimnar, kini in maməmir, yermamə pisin kirik to rīpəh nivəniən məkrəh kin. Tukmə yermamə kirik rimə tukrəkrəh kin, tukrəkupən mirkwəji yermamə ai nagheen rehua. Kini ai mirkun nivəniən məkrəh kin kafan narimnar. ²⁸ Ror pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun

† Kwanage e kape Deved raməmir ye 1 Saml 21:1-6 †† 2:27 Dut 5:14 ‡ 3:4 Luk 14:3 †† 3:6 Mat 22:15-16 †† 3:10 Mat 14:36 ††† 3:11 Luk 4:41 ††† 3:12 Mak 1:34

§ “Aposol” nipran ramni yermamə kirik yame kamher-pən kin. §† 3:16 Jon 1:42 §†† 3:17 Luk 9:54 §‡ “Selot” rəmhen kin yermamə kirik yame rikwasig kin nukwao kape nāmə Isrel tuk nhyer-rhavyen kin gavman kape nāmə Rom. §†† 3:22 Mat 9:34; 10:25

nivəhsi-tayen nahasien minə fam yame nakasor, uə nini-hasien yame nakasor iran. ²⁹ Mərig tukmə nakhani has Nanmin kape Kughen, to Kughen ripəh nivəhsi-tayen nipig kirik. Təvhagə hah a tukraməmir kape rerin." ³⁰ Yesu raməgkiar məknakin meinai in apa kupən kimnhani mhamə nanmin hah kirik raməmir iran.

Famle əfrakis kape Yesu, iriə e narmamə yamə mine kasor nəgkiarien kafan
(Mat 12:46-50; Luk 8:19-21)

³¹ Kini ai, piau Yesu minə, mine nisini khatərhav-pən min. Kini masəmir iruə. Kini misher-pən kin kirik mə tukrivən mokrən-pən kin. ^{†32} Narmamə khapsaah kasəkwətə imə misarkurao ye Yesu. Kini mamhani-pən tukun, mhamə, "Yemasur, nisinim, mine piam minə mine kafam kakə minə kisorkeikei mə tuksəm-ru Ik apa iruə."

³³ Mərig Yesu rini-pən mə, "Pa e nisinik? Mine nipa e piak minə?" ³⁴ Kini In marha mərərao ye narmamə yamə mine kisəkwətə misarkurao kin, mini-pən tuk əriə mə, "Kimiə e nisinik minə mine piak minə."

³⁵ Meinai yermamə yame ramor narimnar yame Kughen rorkeikei, in e piak, in e nisinik, mine in e kafak kakə."

Nuhpikinien kin yermamə yame ramsuv kweru nai
(Mat 13:1-9; Luk 8:4-8)

4 Ye nipig a, Yesu rarə meiwaiyu-pə min ye nikar nu. Narmamə khapsaah khauə masəm In. Kini Yesu ruvən ye bot mamkwətə aikin maməvhag kimi narmamə. Kini narmamə kasəkwətə i-fiak masəterig kin. ^{†12} In rimnəwhag kimi əriə kin narimnar khapsaah ye nuhpikinien minə. Kini mimə, ^{†3} "Sərig-ru! Yermamə kirik rimavən mə tikrisuv kweru nai apa ye nəsimien. ⁴ Kini mərig in rimavən mə tikrisuv kweru nai, mipik mivitəg-ətəg fam, kini tiksın rəsaaah-əsaah-pən ye swatuk, kini man minə khauə misən fam. ^{†5} Kini kweru nai tiksın rəsaaah-pən ye tokrei kapier yame nimoptanə rikəskəh ikin, murə aihuaa əmə. ⁶ Kini mərig mirh rhaktə mhen əpni fam. Kisaukei fam meinai nuairiə ripəh neiwaiyu-pikien. ⁷ Kini kweru nai tiksın rəsaaah-pən yerki kwənurkəsik. [†] Kini mhaktə mehuə. Məknəkin, kwənurkəsik rerko əsuun, kini kweru nai rurə mipəh nikuəyen. ⁸ Kini tiksın rəsaaah-pən ye nimoptanə huvə, kini mhaurə, miseihuə, mhakuə kin kwənkwaieriə khapsaah. Tiksın kimnhakuə kin kwənkwaieriə toti, kini tiksın kimnhakuə kin sikisti, kini tiksın kimnhakuə kin wan handred."

⁹ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə, mimə, "Tukmə kimiə narmamə yame nimətirgimiə rarə, sərig huvə nəgkiarien e."

Narmamə tiksın kisaiyoh Yesu kin niprai nuhpikinien
(Mat 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ Kini Yesu rivən In pisin, kini kafan narmamə twelef, iriə narmamə tiksın min khavən minisaiyoh-pən kin niprai nuhpikinien minə. ¹¹ Kini In rimni-pən tuk əriə mimə, "Narmaruyen kape Kughen, in nar erkwaig; mərig yakwəni-ərhav-pre ta tuk əmiə. Kini mərig Yo yakamni-ərhav-pən əmə nuhpikinien tuk narmamə yamə mine kasəmir iruə, ¹² rəmhen kin yame Profet Aesea rimini mə,

"Iriə tuksarhakin, misarhakin pawk, mərig to khapəh nisəmien nipran.

Iriə to kisərig pawk, mərig to khapəh nharkunien.

Tamə iriə kisərig mharkun, kini misarar ye nərigien kapəriə, pəh Kughen tukrivəhsita narpinien kape təvhagə hah kapəriə."

(Aes 6:9-10)

Yesu ramni-ərhav niprai nuhpikinien kape yermamə yame rimisuv kweru nai
(Mat 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Kini Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə, mimə, "Rhawor e? Nakaseinein hanə niprai nuhpikinien e? Tukmə ror məkne, takshawor pən iran mine mharkun min niprai nuhpikinien minə min tiksın? ¹⁴ Nuhpikinien e, nipran ramni məknekin: Yermamə yame rimisuv kweru nai, in rəmhen kin yermamə yame ramni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. ¹⁵ Narmamə tiksın yame kisərig nəgkiarien a, kisəmhen kin kweru nai yame rimnəsaah-pən ye swatuk. Rəmhen kin yame kimisərig nəgkiarien kape Kughen, taktəkun əmə Setan rivəhsi-ta min. ¹⁶ Kini narmamə tiksın kisəmhen kin kweru nai yame rimnəsaah-pən yerki kapier kini murə aihuaa əmə. Rəmhen kin yame kisərig nəgkiarien kape Kughen, rikiriə ragien tukun, ¹⁷ mərig khapəh nhavəhs-huvəyen nəgkiarien yerkiəriə, masərer kape nipig kwakwə əmə. Kini tukmə kharəhpikin nipig əutən, uə narmamə kisor ahas pən kimi əriə tuk Nəgkiarien Huvə kape Kughen, məknekin kamhamir. ¹⁸ Kini narmamə tiksın yame kisərig nəgkiarien kisəmhen kin kweru nai yame rimnəsaah-pən yerki kwənurkəsik. Kisərig nəgkiarien e, ¹⁹ mərig kasəterig pik tuk narimnar kape nimraghien kapəriə. Kini nautə reikuə irəriə, mivi əriə, ror rikiriə ramvən əmə tuk mane. Norien a rorlah nəgkiarien kape Kughen, ripəh norien kwənkwan. ^{††20} Kini narmamə tiksın kisəmhen kin kweru nai yame rimnəsaah-pən ye nimoptanə huvə. Kisərig nəgkiarien a, mharkun. Kini mhavəh kwənkwaie nəgkiarien a ye narəyen kapəriə. Iriə tiksın kamhavəh kwənkwan rəmhen kin toti; tiksın kamhavəh sikisti; kini tiksın kamhavəh kwənkwan wan handred ye narəyen kapəriə."

† 3:31 Mak 6:3; Jon 2:12; Wok 1:14 †† 4:1 Mak 3:7-9; Luk 5:1-3
‡ 4:2 Mat 13:34; Mak 4:33-34 †† Kwən e ramsuv kweru nai kirik kamni kimə "wit" rəri-pən norien kape nisuvyen wit. †† Yesu ripəh niniyen kwənurkəsik, mərig rimini nəraus kirik yame ror nhirin.

††† 4:19 Mat 19:23-24

Nhatətəyən kapətawə rəmhen kin laet yame raməsia
(Luk 8:16-18)

²¹ Kini əmə ai, Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "To kipeh nivəhyen laet kirik kukrai-pən ye nəkwai baket, uə ye nəpag bed. Nikam. Tukaməkeikei kiruk haktə. ^{†22} Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig əpis, kini məriḡ tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin. ^{††23} Tukmə kimia narmamə yame nımətirgimie rarə, sətərig huvə kin nəgkiarinen e."

²⁴ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Nəgkiarinen e nakasərig, takasəkeikei misərig huvə. Narmamə yame mine kisərig kafak nəgkiarinen kini mhapəh nisəripən-huvəyən, to khapəh nharkun-huvəyən. Məriḡ narmamə yamə mine kisərig kafak nəgkiarinen kini misəripən huvə, tukhavəh nirkunien min rhaktə haktə.

^{‡25} Narmamə yame mine kisəri-pən kafak nəgkiarinen, Kughen tukrivəhsi-pən min nirkunien kimi əriə. Məriḡ narmamə yamə mine kisərig nəgkiarinen e kini misor nar apnapig iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh yame rikiriə raməsik mə iriə kharkun." ^{††}

Narmaruyen kape Kughen ramhaktə atuk

²⁶ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Narmaruyen kape Kughen rəmhen kin kweru nai yame yermamə ramsuv yerki nəsimien. ²⁷ Tukmə yenpig, ramapir. Mə yeraan, in raməriwək mamavən. Məriḡ kweru nai in ramhaktə atuk əmə mamehua. Məriḡ kwən a reinein mə rhawor e mamor məknekin. ²⁸ Nimoptanə əmə ror kweru nai ramhaktə, mamor nımarin, kini mavus jihin, kini mamkuə kin kwənkwan. ²⁹ Kini nıpig tukmə kwənkwan rimruə, kini yermamə ai rıvən mamrhi meinai neriaji nıpig kafan." ^{††}

Narmaruyen kape Kughen ramehua ye nəsaninien kafan

(Mat 13:31-32; Luk 13:18-19)

³⁰ Kini Yesu rimə, "Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin naha nhagin? ?Jakni naha nhagin rimhen?

³¹ In rəmhen kin kwənkwan nai kirik kamni kimə mastad. Kwənkwan mastad rarkwəskwə rapita kwənkwan nai minə fam. ³² Məriḡ tukmə rəsaaḡ, in murə mamehua pik, mapita nai minə tiksın. Mamtikimkimin man yerpirig minə khauə masor-pən nimairiə ye rəgrəgin."

³³ Nıpig fam, Yesu raməvhag kimi narmamə khapsaah kin nəgkiarinen ye nuhpikinien, reriaji atuutuk nirkunien kapəriə. ³⁴ In raməḡkiar kimi narmamə apnapig ye nuhpikinien əmə. Məriḡ tukmə In mine kafan narmamə minə, ramhoprai-pən nıprai nəgkiarinen kafan kimi əriə.

Yesu rımini-əhu nımətag ehua ye tame tahik
(Mat 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Kini ye nıpig a, mirh rinameiwaiyu, Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Pəh khavən apa nıkar lugun pən." ³⁶ Kini kisapta ye narmamə, misat-pən ye bot yame Yesu ramkwətə iran, mhavirə. Kini bot minə tiksın kimnhakwasig min kin əriə. ³⁷ Mhavirə, mhavirə, nımətag ehua kirik ravən kini tahik rehua pik, ipakə rakətənim kin bot. ³⁸ Məriḡ Yesu ramapir mamə-sawə huvə ye nəkwai bot. Məriḡ narmamə kafan minə kimnhasig In, mhamə, "Yhajoun, !Əmrui !Natuksənim, məriḡ Ik nakpəh nərigien!"

³⁹ Məkneikin Yesu rhekimter məḡkiar kimi nımətag mine tahik mimə, "Rapəhrə." Kini ai nımətag rewaiyu, tahik reiwaiyu; mamərinu min.

⁴⁰ Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Nakshawor mamhagin məknekin? ?Nhatətəyən kapəmie rirkək hanə uə?"

⁴¹ Məriḡ iriə kwənhagin pik. Mamhani-pən tuk əriə minə mhamə, "Naha e yermamə? !Nar apnapig mə nımətag mine tahik, məriḡ kawor nəkwai!"

Yesu rimnəkota nanmin has ye yermamə kirik
(Mat 8:28-34; Luk 8:26-39)

⁵ Kini ai, iriə khatərhav-pən min ye nıkar lugun a, kini mhavhiak mhavən ye kwənmhaan kirik kape nəmə Gerasa. ² Kimnhatərhav ye nəkwai bot, kini yermamə kirik rarə misi-pən min ikin kamnim narmamə ikin, mamuə mirəhpikin Yesu. Kwən a ramarə ikin kamnim narmamə ikin. Nanmin has raməmir iran, keinein narkis-ətərekin-ien kin nəreus uə jen. ⁴ Nıpig ripsaah kisarkis ətərekin nihun mine kwermın kin jen, məriḡ in ramakapir-pir. Nagheen rehua, narmamə kaseinein nharaptərekinien. ⁵ Tukmə yenpig uə yeraan, raməmir apa ikin kamnim narmamə ikin uə apa ye tukwas kini mamətəpar apomh, kini maməreiteih-əreiteih nıpran kin kapier.

⁶ Nıpig Yesu raməmir hanə isok, yermamə ai rəm, kini raiyu ətkin muə mənımkur ye nımrin. ⁷ Yesu rini-pən tukun mimə, "Nanmin has, əta!"

Kini nanmin has ai rokr-apomh mimə, "Eh! Yesu, Ji Kughen yame In yerpirig pik. ?Nakmə takhawor yo e? Yakamaiyoh ik ye nhag Kughen mə takpəh norien nəmhəyən kimi yo." ^{†††}

⁹ Kini Yesu raiyoh-pən kin nhagin. Məriḡ rimə, "Nhagik e, Nukwao Ehuə, meinai kimawə e khapsaah."

¹⁰ Məknekin ramasək ətgin Yesu m-ripsaah mə tukripəh nəkota-pənien əriə apa isok.

¹¹ Kini ikin a, pukəh minə khapsaah ikin. Kasəruk ye niḡu tukwas a. ¹² Kini nanmin has minə ai kisəsək mhani-pən tuk Yesu mhamə, "Takəta-pən irəməwə yerki pukəh minə e." ¹³ Kini Yesu reighan kin əriə kamhavən. Kisəta ye yermamə ai, kini mhavən yerki pukəh minə. Pukəh minə ai khapsaah ipakə tuk tu taosen. Kisaiyu miseiwaiyu ye nəpatu, mhavi-ərhav misəmnim ye tahik.

† 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 †† 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 ‡ 4:24 Mat 7:2 †† 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26 †† 4:29 Joel 3:13; Rev 14:15

††† 5:7-8 Mak 1:24

¹⁴ Narmamə kape nəviginien pukəh minə kasərer aikin masəm pukəh minə kasəmnim, kini kisaiyu mhavən apa iməriə ikin minə, kini misəvsao kin. Kini misəvsao apnapig kin yerkwānu minə ipakə tuk əriə. Kini narmamə ai khavən tukun misəm. ¹⁵ Khauə misəm Yesu, misəm yermamə ai, nukwao ehua kape nanmin has rimnaməmir iran kupən. Misəm ramkwətə mivəh-si-pən neipən. Kini nirkunien kafan ruahuvə. Narmamə minə ai kisəm khagin. ¹⁶ Kini nəmə minə kimisəm Yesu rimnəkota nanmin has kisəvsao kin yermamə yame nanmin has rimnaməmir iran kupan, mine pukəh. ¹⁷ Kini nəmə aikin kisaiyoh-pən skai Yesu mə tukritərhav a iməriə ikin.

¹⁸ Kini ai Yesu ratpən ye bot. Yermamə yame nanmin has rimnaməmir iran ramaiyoh-pən In mə iriu min.

¹⁹ Mərig Yesu riməni-əhu, mimə, "Nikam. Takvən apa imam yerkwānu kimiə kafam narmamə minə, kini məvsao kin narimnar yame Kughen rimnor kimik, meinai rikin rimneiwaiyu pik tuk ik."

²⁰ Kini kwən ai ritərhav mivən kwənmhan kirik nhagin e Dikapolis, kini maməvsao kin norien yame Yesu rimnor iran. Kini narmamə fam kisərig, kisakur kin.

Yesu rimnor huvə piraovin kirik yame rimivəh nəmhayen, mor huvə min piakəskəh kirik yame rimamə ramragh min
(Mat 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Kini Yesu rivəh bot məviəfugin ye nikar lugun mivhiak. Mivhiak hanə, narmamə khapsaah khauə misərer kurao kin. ²² Yamehua kirik kape niməhuak kape nəmə Isrel, nhagin e Jaeras, ruə məm Yesu, mənimkur ye nimrin ²³ kini masək ətgīn, mimə, "Yhajoun, piakəskəh kafak nimhəyen rineriaji. Yuə-ru mərəhu-pən kwermim iran, pəh in rəsanin." ²⁴ Kini Yesu rivən iriu min.

Kini narmamə khapsaah kimnhakwasig kin əriu. Mamhasig-sig əriə minə, misarkurao ye Yesu. ²⁵ Piraovin kirik aikin rimivəh nəmhayen kape piraovin. Rimivəh nimhəyen ai meriaji newk twelef, nəmhayen rapəh nirkəkien. ²⁶ Nipig minə fam, ramərig nəmhayen. Kini rivən məm dokta minə, moriah fam kafan mane ye nəmhayen kafan. Mərig nəmhayen ripəh neiwaiyuyen; ramor pik. ²⁷ Nipig rimnərig nəvsaoyen kin Yesu, kini rikin rəsik mə, "To yakpirap neipən kafan, mipiəsanin." Kini mivən mikwasig kin narmamə yamə mine kimnhakwasig kin Yesu, kini mərəo-pən mirap neipən kape Yesu. ²⁹ Nipig rimirap əmə neipən kafan, məsanin. In mirkun mə to ripəh min nərigien nəmhayen.

³⁰ Məknəkin, Yesu rərig yerkin, mirkun mə nanmin kafan ror huvə yermamə kirik. Kini rarharha maiyoh əriə mə, "Pa e rimirap Yo?" †

³¹ Narmamə kafan khani-pən tukun mhamə, "İmru! Kitawə khahum. ?Rhawor e nakamaiyoh mə pa e rimirap Ik?"

³² Mərig Yesu rarharha mamarhakin yermamə yame rimirap In. ³³ Məknəkin, piraovin ai rərig mirkun naha nhagin yame rimnor in, kini muə məm Yesu, mənimkur ye nimrin. Migin pawk, mini fam ye nəfrakisien kafan. ³⁴ Mərig Yesu rini-pən tukun mə, "Piakəskəh, nhatətəyen kafam rimnor ik naknəsanin. Takamvən ye nəmərinuyen. Kafam nəmhayen ruirkək." ††

³⁵ Yesu raməgkiar hanə, narmamə tiksīn khasi-pən apa imei Jaeras, yamehua kirik kape niməhuak kape nəmə Isrel, mhatərhav-pə. Mhani-pən tuk Jaeras mhamə, "Takpəh norien narkutien kimi Yhajoun mikir mivən. Kafam piakəskəh ruamhə ta."

³⁶ Kini Yesu rimnərig nəgkiarien a, mini-pən tuk Jaeras mə, "Takpəh nigīnien. Hatətə əmə irak."

³⁷ Kini Yesu rini-əhu narmamə mə tukhapəh nhakwasigien kin. Kini mikir əmə Pita, mine Jemes, mine Jon, piau Jemes irisir min. ³⁸ Khatərhav-pə imei yeme-hua a. Yesu rəm mə narmamə khapsaah aikin. Kisasək mamhauvrig-uvrig pik. ³⁹ Rauru-pən imə mini-pən tuk əriə mə, "Rhawor nakamhauvrig-uvrig pik a? Piakəskəh ripəh nimhəyen, mərig ramapir əmə."

⁴⁰ Kisərig, kisarh iakei iran.

Məknəkin Yesu rher-yerhav kin əriə apa iruə, mipəh əmə rim piakəskəh a, mine nisini mine kwərə misir ai yame karhikwasig kin In. Khavən misəm piakəskəh a.

⁴¹ Kini Yesu rivəh kwermim mini-pən tukun mə, "Talita kum." (Ye nəgkiarien kapəriə, nipran rimə, "Piakəskəh, yakamni-pre tuk ik mə, 'Hekimter'.") ⁴² Məknəkin, piakəskəh a rhekimter məriwək. (Kafan newk twelef əmə.) Kimisəm norien ai Yesu rimnor, kisakur pik kin.

⁴³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Takhapəh nisəvsaoyen kin norien e kimi narmamə. Kini havəh-si-pən nəviginien kirik kimin pəh rən."

Nəmə ime Yesu kimisəpəh In

(Mat 13:53-58, Luk 4:16-30)

6 Kini Yesu ritərhav min aikin, mivən apa iman ikin. Narmamə kafan minə kimnhakwasig kin. ² Sabat yame ramuə, In rimnəvhag kimi narmamə apa niməhuak kape nəmə Isrel. Narmamə khapsaah aikin. Kini kisərig kafan nəgkiarien, kisakur pik kin. Mamhani mhamə, "Man, ?In ravəh hiə nirkunien e? ?Ramhawor mivəh nirkunien? ?Rhawor mor nimtətien minə e? ³ Kitawə kwənharkun ta kwən e. In kwajikovə əmə kape yermamə yame ravhirəkin narimnar kin nai. Nisini e Meri; kini naorahini minə e Jemes, mine Josef, mine Judas mine Saemon. Kini kafan kakə minə kasara min e kitawə miriə." Kini narmamə minə a kasəməkin In.

⁴ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə profet kirik kape Kughen, narmamə tukhasiai in. Kini mərig, narmamə iman ikin, mine kwənərəus kafan minə, iriə pisin əmə khapəh nhasiaiye in." ⁵ In a kwənmhaan a, ripəh nor-pikien nimtətien. Mərig In rərəhu-pən kwermim ye narmamə kwatiksīn yamə mine kamhamhə,

† 5:30 Luk 6:19

†† 5:34 Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19‡ 5:41 Luk 7:14†† 6:4 Jon 4:44

kini mor huvə əriə. ⁶ Mərig Yesu rimməmə mə narminə iman ikin kapəriə nhatəyəyən rirkək, rakur.

Yesu rher-yerhav kin kafan narmamə twelef mə tukhatərhav misəvsao kin narmaruyen kape Kughen
(Mat 10:5-15; Luk 9:1-6)

Kini ai, Yesu rəriwək mamarkurao yerkwānu minə aikin maməvhag kimi narmamə. ⁷ Kini mokrən kin narmamə twelef kafan mə tukhauə, kini mivəhsi-pən nehuəyən kimi əriə tuk nəkotayen nanmin has ye narmamə. ⁸ Kini mimə, "Tukmə nakamhavən ye swatuk, mhapəh nhavəhyen nar kirik. Takhapəh nhavəhyen bred, uə nitip uə mane. Takhavəh əmə kaskin. ⁹ Kini mhapəh mivəhsi-pən sandel, mərig takhapəh nhavəhyen neipən kiraru kiraru." ¹⁰ Mini-pən min tuk əriə mimə, "Nipig tukmə nakhavən yerkwānu kirik, misarə ye nimə kirik, nimə a in a taksarə əmə ikin miseriaji mhatərhav ikin mamhavən. ¹¹ Mərig tukmə yerkwānu kirik ripəh norkeikeiyen əmiə mə takhavən iməriə ikin, mhapəh nisətərigien kin əmiə, takhatərhav iməriə ikin, misarpita-arpita nimokurur ye sandel kapəmiə. Norien e tukror nimtətien mə narmamə yerkwānu a kimisor nar kirik rapəh nəmhenien." ^{† ††}

¹² Kini ai iriə khatərhav, mhapən, mhani-pən tuk narmamə mə tuksarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. ¹³ Kini masəkota nanmin hah minə ye narmamə khapsaah. Kini masətəg-pən nehe kwənkwaif olif [‡] ye kapən kapə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə, kini khahuvə. ^{††}

Herod rimə ta mə Jon Baptaes ruəmragh min
(Mat 14:1-2; Luk 9:7-9)

¹⁴ Kini nəvsaoyen kin Yesu ritərhav, kini king kape nar aikin, nhagin e Herod, rərig. Narmamə tiksin khamə, "Mə Jon Baptaes a. Mə riməmragh min kini mamor pik nimtətien." ^{‡‡}

¹⁵ Mərig narmamə tiksin khamə, "Nikam. Mə Elaeja." Kini mərig tiksin khamə, "Mə profet pisin kirik. Rəhən kin profet kupən kape Kughen."

¹⁶ Mərig Herod rimmərig, mimə, "Nikam. Mə Jon Baptaes e, yame yimnəruə ta nipətək nuan. Yakmə rimimragh min."

¹⁷ Herod rikin rimməsik məknekin meinai in apa kupən, rimirəhsi-pən Jon Baptaes ye kalabus meinai piauni Filip rinamkir piraovin kirik, nhagin en Herodias; kini en, Herod rikir-ta min. ¹⁸ Mərig Jon rimi-pən tuk Herod mə, "Kamni-əhu mə takpəh nikir-tayen piraovin kape piam." ^{†††19} Kini niemha rhai Herodias tukun, mə tukrhopni Jon, mərig rineinein ^{††20} meinai Herod rimisiai Jon, mirkun mə in yermamə atuatur kape Kughen, kini maməm vi vi in. Nipig Jon raməgkiar

[†] 6:11 Luk 10:4-11 ^{††} 6:11 Wok 13:51 [‡] Olif in nai kirik kamən kwənkwan. Kamarkwəsis min nehen kamor oel kin. ^{††} 6:13 Jem 5:14 ^{††} 6:14 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19-20 ^{†††} Kughen ramni-əhu mə takpəh nikirtayen piraovin kape piam ye Lev 18:16, mine ye 20:21. Kini mərig tukmə piam rimhə, kafan kwajikova rirkək, takaməkeikei mikir kafan piraovin. (Dut 25:5-6). ^{†††} 6:19 Lev 18:16

mukrekin kapan kapə Herod, kini Herod rorkeikei mə tukrərig min.

²¹ Mərig nipig kirik, Herodias rimivəh kwənmhaan tuk nhopniyen Jon. Herod rimmərig nəviginien ehua kirik mamor nipig kafan yame rimmərhə iran. Kini mokrən kin gavman kafan, mine namehuə minə kape mobael, mine namehuə minə tiksini apa Galili; khauə ye nəviginien kafan. ²² Kini piakəskəh kape Herodias riven min aikin, mamor danis ye nimriə. Nipig Herod mine in minə tiksini kimisəm, rikiriə ragien tukun.

Kini Herod rini-pən tuk piakəskəh ai mə, "Tukmə nakorkeikei naha nhagin, yakirkun nivəhsi-preyen kimik. ²³ Yakamni kwəsə əgkəp mə nar yame nako-rkeikei mamaiyoh yo kin, yakirkun nivəhsi-preyen. Nar apnapig tukmə rehuə pawk, yakirkun nivəhsi-preyen kim ik."

²⁴ Kini ai piakəskəh ai ritərhav maiyoh nisini mimə, "Nisirik, jakaiyoh-pən kin naha nhagin tuk rimik?"

Kini ai rini-pən tukun mə, "Takvən maiyoh kin kapən kapə Jon Baptaes."

²⁵ Məknekin, piakəskəh ai raiyu, mivən məm yer-mar, kini mimə, "Yakorkeikei mə taktəkun əmə takrəh kapən kapə Jon Baptaes, mukrai-pən ye tikiplət, mirəh muə kimi yo pəh yakəm."

²⁶ Nəgkiariyen ai ror King Herod rərig rahas pik, meinai rimmərig nəgkiariyen ətən ye nimri in minə tiksini. To ripəh nəpəhyen. ²⁷ Ror pən, rher-pən kin mobael kirik mə tukrivən mikisəru nipətək nuai Jon, mirəh kapan kapa muə. Kini mobael ai riven apa kalabus, mikisəru ta nipətək nuai Jon, ²⁸ mərəhu-pən kapan kapa ye tikiplət. Mivəhsi-pən kimi piakəskəh ai, mə tukrivəh mivən kimi nisini. ²⁹ Mərig narmamə kape Jon Baptaes kimisərig nəvsaoyen kin, khavən mharəh nipran, mhapən misəruə-pən ye nəpəgəg kapier.

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narman faef taosen kin
(Mat 14:13-21; Luk 9:11-17; Jon 6:1-14)

³⁰ Kini aposol minə kape Yesu khasi-pən min yerkwānu yamə mine Yesu rimmərhə-pən kin əriə ikin, mamhauə misəvsao-pən kin norien kapəriə mine nəvhagien kapəriə kimin. ³¹ Mərig narmamə khapsaah kimmhauə masəm In, kini iriə kafan narmamə minə kapəriə nipig rirkək tuk nəviginien. Kini rini-pən tuk kafan narmamə minə mə, "Hauə, pəh khavən apa ikin narmamə kharkək ikin kini misapis."

³² Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot mhatərhav mhapən ikin narmamə kharkək ikin. ³³ Mərig narmamə khapsaah kisəm Yesu mine kafan narmamə minə kinamhavən, kini kharkun əriə. Kini khatərhav iməriə yerkwānu minə, misaiyu əkupən kin əriə. ³⁴ Mərig Yesu rimivhiak məm narmamə khapsaah aikin, kini rikin rewaiyu tuk əriə meinai iriə kisəmhen kin sipsip minə tiksini yame yermamə rikək yame ramarha huvə tuk əriə. Kini In raməvhag kimi əriə mamni narimmə ripsaah. ^{§†}

[§] 6:30 Luk 10:17 ^{§†} 6:34 Nam 27:17; Mat 9:36

³⁵ Rinamenaiyu, narmamə kape Yesu khauə misəm In. Mhani-pən tukun mhamə, "Kwənmhan əkwak eikin e, kini rinamenaiyu. ³⁶ Takher rik rik kin narmamə minə e, pəh khavən apa yerkwānu ipakə minə mhavəh nəriə kirik nəviginien."

³⁷ Mərig In rini-pən tuk əriə mimə, "Rhuve mə kimia əmə taksəvigin əriə."

Mərig iriə khani-pən tukun mhamə, "?Jakshawor? ?Nakmə jaksoriah apnapig əmə tu handred taosen vatu † ye bred, mhawəhsi-pən kimi əriə?"

³⁸ Mərig raiyoh əriə mimə, "?Nakhavəh bred kuvhu-un? Havən-ru misəm."

Khavən misəm nīpar bred kirkirip əmə mine kəmam kiraru.

³⁹ Kini Yesu ruh rikiriə mimə, "Takhani-pən tuk narmamə minə en khavən yerki mənvhirik yame rhuve, misəkwəte ye nīmriin nīmriin." ⁴⁰ Nīmriin tiksin wan handred. Kini nīmriin tiksin fifti. ⁴¹ Kini ai Yesu rīvəh bred a kirkirip mine kəmam a kiraru, mivaag haktə mini vi vi Kughen tukun, mhapu-hapu bred mine kəmam, mīpik-pən kimi kafan narmamə mə tukhapik misəvigin narmamə minə a kin. ⁴² Kini iriə kisəvigin tupriə rəsiis ⁴³ misəpəh nīpərpər bred mine kəmam. Kini kafan narmamə minə kimnhavai-pən ye nitip twelef khakwar min. ⁴⁴ Narmamə ai kimisəvigin, narman əmə, kisəmhen kin faef taosen. ††

Yesu rameriwək haktə ye nīmar mar tahik

(Mat 14:22-33; Jon 6:15-21)

⁴⁵ Məknekin Yesu rini-pən tuk kafan narmamə mə tukhavəh bot kapəriə, misəviəfugin misəkupən mamhavən apa ye nikar lugun, mhavən yerkwānu kirik, nhagin e Betsaeda. Pəh In raməmir, mher rik rik kin narmamə pəh kamhavən iməriə minə. ⁴⁶ Yesu raowia kin əriə, mapitan kin əriə, mhaktə mivən ye takwar kirik maməhuak. ‡

⁴⁷ Rinəpignəp, bot ai raməmir hanə apa ye tame lugun. Mərig Yesu In raməmir pisin apa fiak. ⁴⁸ In maməm əriə kasəsua ye bot, misəm rəutən meinai nīmətag ramuh əriə. Kisərig rahah misəsua ye bot ipakə reraan, kini Yesu rəriwək ye nīmar mar tahik mivən pakə tuk əriə. Natukrapita əriə, ⁴⁹ mərig iriə kimisəm raməriwək ye nīmar mar tahik, khamə ta yarmhə. Kisətapar mhagin pik. ‡†

Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Takhapəh nhaginien. Mə Yo əmə e." ⁵¹ Kini ratpən ye bot, nīmətag ror infamien. Kisəm kisakur rikiriə ragien.

‡‡⁵² Mərig kapəriə kapə riskai hanə. Kimisəm pawk Yesu rimnəvigin narmamə khapsaah kin bred, məpəh irəkwak ramswin, mərig kimnhapəh nharkunien mə In pa.

Yesu rimnor huvə narmamə kimnhamhə apa Gene-saret

(Mat 14:34-36)

⁵³ Kini iriə kisəviəfugin ye lugun ai mhavhiak ye kwənmhaan kirik nhagin e Genesaret. Mhavi-tərəkin kapəriə bot aikin. ⁵⁴ Kini mhavhiak, narmamə min aikin kimisəm Yesu kini kharkun In. ⁵⁵ Kini kisaiyu mhavən apa iməriə minə mhapi k narmamə yamə mine kimnhamhə ye nikaokao mhavən ikin pukaa Yesu ramvən ikin. ⁵⁶ Ikin minə fam Yesu ramvən ikin, yerkwānu ehua, mine yerkwānu kwəskwəh, narmamə minə khapi k narmamə minə kamhamhə, masərer əswasig kin ye swatuk pisiək. Kini misasək ətgin mə tukreighaan kin narmamə kamhamhə pəh kharap əmə nīpeihage neipən kafan. Kini narmamə mī-fam yamə mine kimnharap, kimisəsanin.

Nəmhajoun kape loa kape Moses kamhani hah Yesu

(Mat 15:1-20)

7 Namhajoun tiksin kape loa kape Moses iriə Farisi minə khasi-pən Jerusalem mhauə misofugin-pən tuk Yesu ² kini misəm mə narmamə tiksin kape Yesu kasəvigin mamhavəh nəmkimik kirik meinai khapəh nisəravien rəri-pən natuakəmien kape nəmə Isrel. ³ (Farisi minə, mine nəmə Isrel minə fam kamhakwasig kin narəyen kupən kapəriə. Tukmə khapəh nisəravien rəri-pən norien kapəriə, to khapəh nisəviginien. ⁴ Kini, tukmə khasi-pən apa maket, mhauə yerkwānu, kini mhapəh nisəravien, to khapəh min nisəviginien. Kapəriə natuakəmien ripsaah ye nikarin kape nəspir-tayen nəmkimik ye pənkin, mine sospen mine besin kapəriə). ‡†

⁵ Kini Farisi minə mine namhajoun kape loa kape Moses kinəsaiyoh Yesu mhamə, "?Rhawor kafam narmamə khapəh nisəri-pənien kapətawə natuakəmien yame kaha minə kimnəsəvhag-pə kin kimi ətawə? Kafam narmamə minə kasəvigin mhapəh nisəravien rəri-pən natuakəmien kapətawə."

⁶ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Eh. Kapəmiə niniyen rhuve, mərig kapəmiə norien in rahas. In apa kupən, profet kirik kape Kughen, nhagin e Aesea, rim-nəfrakis ye nikarin kapəmiə mirai mamni mə, "Nəmə minə a kamhani apnapig əmə nəfrakisien irak ye nheriə,

mərig rikiriə raməmir isok pik tuk Yo.

⁷ Kasəhuak mərig kasəhuak təkun əmə.

Kini kapəriə nəvhagien kamhani mhamə nəgkiarien e kape Kughen, mərig ror əmə nərigien kin kape yermamə."

(Aes 29:13)

⁸ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Kimiə nakwəsəpəh loa yame Kughen rimivəhsi-pre, kini minamhakwasig əmə kin nərigien kape yermamə."

⁹ Kini mini-pən min tuk əriə mə, "?Kimiə nakhamə nakharkun pik nar? !Mərig nakwəsəpəh loa kape

† Nakirkun min niniyen məknekin, "?Nakorkeikei mə jaksoriah mane yame yermamə kirik tukror wok tukun makuə seven uə?" †† 6:44 Mak 8:1-9 ‡ 6:46 Luk 5:16 †† 6:49-50 Luk 24:37 ‡‡ 6:51 Mak 4:39

‡†† Nəmə Isrel kisəuji-pən min loa tiksin tuk loa kape Moses. Kini ai mharai-pən ye nəkwəkwə kirik kimə, Mishnah.

Kughen minamhakwasig əmə kin narəyen kape kaha minə! ¹⁰ Səm-ru, Moses rimini kupən mimə, 'Takhasiai nisinmiə mine rimimə.'

(Eks 20:12; Dut 5:16)

Kini mimə, 'Yermamə yame ramni hah nisini uə rimni tukhopni.'

(Eks 21:17; Lev 20:9)

¹¹ Mərig kimiə nakhani-əhu narmamə mə tukhapəh nisasituyen ye mamə mine tatə kapəriə, mhamə tukhani-pən tuk əriə mhamə, 'Eh. Yakeinein nivəhsi-preyen nar kirik meinai yavəhsi-pən ta fam kimi Kughen, kini to yakpəh nivəhsi-ta-minien mivəhsi-pre kimik.' ¹² Nakasəvhag kimi narmamə məknekin misə-tapig kin nasituyen yame narmamə tuksor kimi nisin-riə mine rimriə. ¹³ Ror pən narəyen kapəmiə yame nakasəvhag kin kimi narmamə ramor təkun nəgkiarien kape Kughen. Kini masor narimnar khap-saah ror məknekin."

¹⁴ Kini Yesu rokrən kin narmamə mə tukhauə min. Mini-pən tuk əriə mə, "Taksətərig huvə, misərig mharkun. ¹⁵ Nar raməmir iruə, tukmə rīvən yerki yermamə, to ripəh norien rəmkimik ye nimri Kughen. Nar ramtərhav yerki yermamə ramor nəmkimik ye nimri Kughen. ¹⁶ Yermamə yame nimətergin rarə, tukrərig huvə nəgkiarien e." †

¹⁷ Kini Yesu rəta min ye narmamə ai, mivən imə. Kini narmamə kafan kisaiyoh kin niprai nuhpikinien yame in rimini. ¹⁸ Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Rhawor? Kimiə min nakseinein? Takharkun mə narimnar yame kamən to rapəh norien yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. ¹⁹ Narimnar yame ror məknekin to ripəh nivənien yerkin. Mivən ye tipeuə en mipitərhav hanə min." (Nəgkiarien a kape Yesu rini huvə fam nəviginien minə ye nimri Kughen).

²⁰ Kini In mimə, "Mərig narimnar yame ramsi-pən yerki yermamə in en ramor yermamə raməmkimik ye nimri Kughen. ²¹ Meinai yerki yermamə, nərigien hah ripsaah, rəmhen kin nəkrəhyen kin piraovin, nhop-niyen yermamə, napir-pənien tuk piakwənahin, nəkrəhyen, ²² nəptigien kin nautə, norien has, nor-ap-nəpigien nar, neikuəyen, niniyen nikar jir, nanipinien, nəgkiar-ausitien, mine nətəwaoyen. ²³ Norien has minə a kamhasi-pən yerki yermamə mor yermamə raməmkimik ye nimri Kughen."

Piraovin kirik yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel ramni nəfrakisien ye Yesu

(Mat 15:21-28)

²⁴ Kini Yesu ritərhav min aikin meiwaiyu ərhav kwən-mhaan ehuə kirik, nhagin e Taeə. Maiyu apis-apis pawk, mivən imə, mərig narmamə a kharkun mə In eikin e. ²⁵ Kini piraovin kirik, nanmin has rimnəmir ye kafan piakəskəh. Pian ai pəh nien mə kwənərəus kape Isrel. In rimnarha apa Fonisia, ye provins a Siria. Kini rimnərig nəvsaoyen kin Yesu, kini ruə, mənimkur ye

† Nəgkiarien ye v. 16 rəkək ye kopi akwas tiksın kape Niutestamen. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam.

nimrin masək ətgin mə tukrəko ta nanmin has ye kafan piakəskəh.

²⁷ Mərig Yesu rini-pən nuhpikinien kirik tukun mimə, "Pəh kwajikovə minə əmə tuksəvigin tupriə rəsiis. Ripəh natuatukien mə tukvəh nəviginien ne kwajikovə karakikin-pən kimi kuri minə." ††

²⁸ Mərig piraovin ai rini-pən tukun mə, "Yemasur, nəfrakis. Mərig kuri minə kharkun nisənien nimsimsi nəviginien ne kwajikovə minə yame raməsaah-pən ye nəpəəg tebol." ‡

²⁹ Kini Yesu rini-pən min mə, "Nimnhorpin məknen nəgkiarien, rhuvə. Nanmin has ruatərhav ta ye kafam piakəskəh. Rərig-pən imam yerkwanu."

³⁰ Piraovin ai rirerig-pən iman yerkwanu məm kafan piakəskəh ramapir huvə ye nikaokao. Nanmin has ruatərhav iran.

Yesu rimnor huvə kəru kirik, mor huvə min rəgkiar

³¹ Kini ai, Yesu ritərhav min provins a Taeə, kini meiwaiyu-pə mapita provins a Saedon, muə e Galili, mivən kwən-mhan ehuə kirik nhagin e Dikapolis. ³² Kini kharəh kəru kirik yame ripəh nəgkiarien, mhaue kimin. Misaiyoh-pən Yesu mə tukrərhav-pən kwermien ye yermamə ai, pəh rhuvə.

³³ Kini Yesu rīvəh yermamə ai, miravən isok tuk narmamə, mivəhsi-pən kwənkwaı kwermien ye nimətərgi yermamə ai, məjai kwənkwaı kwermien, kini mirap ner-ami yermamə ai. ³⁴ Kini marha faktə ye neai, mərig kafan nərigien ripam, kini meihagh əpir. Kini mini-pən tuk yermamə ai mə, "Efata!" (Nipran rimə, "İkwag!"). ³⁵ Məknekin, nimətərgi yermamə ai rəkwag, kini ner-amin rihuətuk, məkkiar huvə.

³⁶ Kini Yesu rini-əhu əutən tuk narmamə mə tukhapəh nisəvsaoyen kin norien a. Mini-əhu əutən pawk, mərig iriə kisəvsao kin mamharpin. ³⁷ Kini iriə kisakur pik kin nimtətien a, mamhani mhamə, "Man. Kwən a rapita. Rirkun nar əfrakis. Ramor huvə kəru minə mine narmamə khapəh nisəgkiarien."

Yesu rimnor nimtətien kirik, maməvigen narman fo taosen

(Mat 15:32-39)

8 Ye nipig a, narmamə khapsaah khauə min misəm Yesu. Iriə, nəriə nəviginien rirkək. Ror pən Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mə, ² "Rikik reiwaiyu pik tuk narmamə minə e. Kitawə miriə kasəmir nipig kisisər, kini nəriə nəviginien rirkək. ³ To yakher-pən kin əriə yerkwanu kamhavən, kirik rəmkərav ye swatuk, nimrin rapig, kini rimir, meinai tiksın kimnhasi-pən isok."

†† Yesu raməgkiar kin kuri meinai nəmə Isrel iriə khamə nəmə Fonisia mine nəmə Siria kisəmhen kin kuri. Ror pən khamə takasitu ye kwajikovə minə kape nar Isrel, mipəh nasituyen ye kwajikovə minə kape tanə pisin. ‡ Pian a rimnəgkiar kin nimsimsi nəviginien ror nuhpikinien kin. Mə Yesu ramasitu ye narminə Isrel, mərig nipar nasituyen kafan in aikin. To rapəh nəhipən-fam-ien kimi narminə Isrel.

⁴ Kini narmamə kafan minə khani-pən tukun mhamə, “?Tukhavəh hiə nəriə nəviginien? Ikin eikin e kwən-mhan əkwak.”

⁵ Kini Yesu raiyoh əriə mə, “?Mərig bred kuvhuun en?”

Khamə, “Bred seven.”

⁶ Kini Yesu rini-pən tuk narmamə ai mə, “Taksək-wətə.” Kini mivəh nīpar bred ai, mini vi vi Kughen tukun, kini makapir-pir, məhi-pən kimi kafan narmamə mə tuksəvigin narmamə kin aikin. Kini ai iriə kisor.

⁷ Kwaji kəmam tiksīn min aikin. Yesu rini vi vi Kughen tukun, mini mə tukhavəhsi-pən min kimi narmamə ai.

⁸ Kini kisəvigən, tupriə rəsīs fam. Misəpəh nīpərpərin mhavai-pən ye kəmeiru ehua seven. ⁹ Iriə kiməsəvigən, narman əmə, rəmhen kin fo taosen. Kini Yesu rher rik rik kin əriə. ¹⁰ Kini ai iriə kafan narmamə minə, mhavən ye bot, mhavən apa kwən-mhan ehua kirik, nhagin e Dalmanuta.

Nəmhajoun minə kape loa kape Moses khamə tuksəm nīmətəien kirik
(Mat 16:1-4)

¹¹ Kini ai, Farisi tiksīn khauə masəni-əhu Yesu mə to rapəh norien nīmətəien kirik ye nīmriə ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen. ¹² Kini Yesu rikin rəpou, meihagh əpir, mini-pən tuk əriə mə, “?Rhawor e kimia narmamə nakəsarə ye rao e, nakhamə taksəm nīmətəien kirik? Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə taktəkun ai, to nakhapəh nisəmien nīmətəien kirik ror mək-nenkin.” ¹³ Kini Yesu rəpəh nəmhajoun minə a, mat-pən min ye bot, məviəfugin-pən ye nikar lugun.

Yesu rīmnor kwirig kimi kafan narmamə minə meinai kaparhia kapə riskai pik
(Mat 16:5-12)

¹⁴ Kini ai Yesu mine kafan narmamə minə khavən ye bot, misəru kin bred mhavəh əmə nīpər bred kirikianə əmə. ¹⁵ Kini Yesu rīmnor kwirig kimi əriə ye nuhpikinien mīmə, “Takasərig əmiə tuk ‘yis’ kape Farisi minə, mine Herod.” [†] [‡]

¹⁶ Kini kinəsaiyoh əriə minə kin nīprai nuhpikinien a, mhamə, “?Tukmə ror kwən e rīmə kimnhapəh nhavəhyen bred uə?”

¹⁷ Mərig Yesu ruirkun ta nərigien kapəriə. Mini-pən tuk əriə mə, “?Rhawor e nakasəm əmiə minə mə bred rikək? ?Nakshawor mhapəh nisəm-huvəyen? ?Mishawor mhapəh nisərig-huvəyen? Kapəmia kapə riskai pik. [‡]¹⁸ Nīmrimia pawk əmə eikin, mərig nakhapəh nisəmien. Nīmətərgimīə pawk əmə eikin, mərig nakhapəh nisərigien. Tukmə ror nakwəsərukin fam narīmnar yame kitawə kimisor. ¹⁹ Nīpig yimivəh nīpər bred kirkirip, makapir-pir, məhi-pən kimi narman faef

taosen kisən, mərig kimisəpəh nīpərpər nəviginien, ?nakhavai-pən ye nītip kuvhuun?” [‡]

Khamə, “Twelef.”

²⁰ Kini rarə maiyoh min əriə mə, “Nīpig yimivəh nīpər bred seven, məhi-pən kimi narman fo taosen kisən, kini mhapəh nīpərpərin, ?nakhavai-pən ye kəmeiru kuvhuun?”

Khamə, “Seven.”

²¹ Mərig əmə rini-pən tuk əriə mə, “?Mərig rhawor? ?Nakaseinein hanə Yo?”

Yesu rīmnor huvə nīmriin pis kirik rhuvə min

²² Kini ai khauə mhavhiak min yerkwānu kirik nhagin e Betsaeda. Kini narmamə tiksīn kharəh nīmriin pis kirik mhauə kimi Yesu mə tukrərhəhu-pən kwermīn iran. ²³ Kini Yesu rīwəh kwermī yermamə ai mīkir mīravən isok tuk yerkwānu. Kini ai, rajai nīmriin, kini mərəhu-pən kwermīn iran, mīmə, “?Nakarha maməm nar uə nikam?”

²⁴ Məknekin, yermamə ai rəm nar. Kini mīmə, “Nəfrah, yakaməm narmamə kaseriwək. Mərig kisəm nəmhen əmə iriə nai minə.”

²⁵ Kini Yesu rarə mərəhu-pən kwermīn ye nīmriin, kini ai yermamə ai rarha huvə. Kini nīmriin rəmtir, məm huvə nar. ²⁶ Kini Yesu rher-pən kin mamni mīmə, “Takvən apa imam ikin, mərig takpəh nīvənien yerkwānu e nīmasi-pən ikin.”

Pita in ramniərhav mə Yesu In Kristo

(Mat 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Kini ai Yesu mine kafan narmamə khatərhav min mhavən yerkwānu minə ipakə tuk kwən-mhan ehua kirik nhagin e Sisaria Filipae. Kisəriwək mamhavən ye swatuk, Yesu ramaiyoh əriə mə, “?Mərig narmamə kamhani mə Yo e pa?”

²⁸ Kini khani-pən tukun mhamə, “Tiksīn khamə Ik e Jon Baptaes; tiksīn khamə Ik e Elaeja tu; kini tiksīn khamə Ik e profet kupən kirik kape Kughen.” [‡]

²⁹ Kini In raiyoh əriə mə, “?Mərig kimia nakamhani mə Yo e pa?”

Mərig əmə Pita rīmə, “Ik e Kristo.” [§] [‡]

³⁰ Kini ai Yesu rini-əhu əutən pən tuk əriə mə tukhapəh nhani-pənien tuk narmamə. [§][‡]

Yesu rīmnəkupən mīrkun, mini-ərhav mə tukrīməh, kini mīmragh min

(Mat 16:21-23; Luk 9:22)

³¹ Kini Yesu rīrikakun maməvhag kimi kafan narmamə minə mīmə, “Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen ye narīmnar khapsaah. Nəməhuə kape nəmə minə Isrel, mine jif pris minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, tuksəməkin Yo mhani mə Yo jakmhə. Mərig nīpig kisisər tukruə mivən, kini Yo jakīmragh min.”

³² Rīni-ərhav-pən huvə tuk əriə, məknekin Pita rikir In,

[†] 8:9 Mak 6:35-44 [‡] 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 [‡] “Yis” in nar kirik ror bred raməsīs. Yesu ramni yis meinai nəwhagien kape nəmhajoun kape loa kape Moses mine Herod rīvən yerki narmamə, ror nərigien kapəriə raməsīs kin nahasien. [‡] 8:15 Luk 12:1 [‡] 8:17 Mak 6:52

[‡] 8:19 Mak 6:41-44 [‡] 8:28 Mak 6:15 [§] 8:29 Jon 6:68-69 [§] “Kristo” mine “Mesaea” kwəm nəmhen. Nīpran rīmə, “Yermamə yame Kughen rīmīn kupən mə tukrher-pə kin tuk nīwəh-mīraghien ətawə.” [§][‡] 8:30 Mak 9:9

mwapta irəriä, kini mamniähu-pän nägkiarien yame Yesu rimini.

³³ Märiḡ Yesu rarar, məm kafan narmamə minə, mini-pän skai tuk Pita mimə, “!Setan! !Ap ikin e! Nərigien kafam ripəh nəmhenien kin nərigien kape Kughen. Nərigien əmə kape yermamə.”

Yermamə kape Yesu tukrəta ye narimnar yame in atuk rorkeikei

(Mat 16:24-28; Luk 9:23-27)

³⁴ Yesu rokrən kin narmamə mifam aikin a, mine narmamə kafan, khaue kini rini-pän tuk əriə mimə, “Tukmə yermamə rimə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei mətə ye nərigien kafan, kini tukmə rəriḡ pawk nəmhayen rəmhen kin nəmhayen ye nimhayen ye nai kamarkwao kin, məriḡ tukrikwasig kin Yo. ¹³⁵ Yermamə yame ramgin tuk kafan nimraghien, tukraməkeikei mimhə. Məriḡ yermamə yame tukhopni tuk nik-wasigien kin Yo, tukrarə ye nimraghien rerin. ³⁶ Tukmə yermamə kirik kafan nautə rehuə pik ye tokrei tanə e, məriḡ in ramarakikin kafan nimraghien tukun, nanmin tukrerwei. ³⁷ Məriḡ nar kirik rirkək min tuk nivəhyen nimri nimraghien kafan. ³⁸ Narmamə yame kasarə ye rao e kwəsəpəh Kughen masor pik təvhagə has. Tukmə nakauris kin nini-ərhavyen nhagik mine nägkiarien kafak ye nimri mirh, Yo min jakauris kin nini-ərhavyen nhagim nipig Yo, Ji Yermamə, jakrerig-pə min kimawə agelo rhakə minə ye neihuəyen kape Rimik.” ^{††}

9 Kini Yesu rini-pän min, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narmamə tiksın kasarə ikin e to khapəh nhamhayen miseriaji nipig narmamə tuksəm Kughen ravəh nehuəyen tuk narmaruyen ye narmamə.” [‡]

Kughen ramhajoun mə Yesu in Tini, nimrin rukreikin muə mor pisin

(Mat 17:1-9; Luk 9:28-36)

² Nipig sikis ruə mivən, Yesu rikir Pita, Jemes mine Jon mishaktə fiak ye tukwas apomh kirik. Irisir pisin əmə kimirhkwasig kin. Kharərer mhrəm mə niprai Yesu rukreikin muə mor pisin. ³ Neipən kafan rhawən pik. Kini to yermamə kirik ye tokrei tanə e ripəh norien neipən kirik rhawən məsiə məknakin. ⁴ Kini yermamə misir ai kafan kirhəm yemasur kupən mir kape Kughen kiraru, Elaeja mine Moses, kratərhav-pə min, mawəgkiar irisir Yesu.

⁵ Kini Pita rini-pän tuk Yesu mə, “Yhajoun, rhuvə mə kimasir jakrharə əmə ikin e. Pəh yakrharkwopək nima kisisər: Kafam kirik, kape Moses kirik, kini kape Elaeja kirik.” ⁶ (Khrigin, kini Pita rimnəgkiar apnapig əmə).

⁷ Məknekin napuə kirik reiwaiyu, muvrig əpis əriə. Kisəriḡ nägkiarien kirik risi-pän ye napuə mimə, “In e Narik keikei yakorkeikei pik. !Taksətəriḡ kin In!” ^{††}

⁸ Məknekin, krharhaha, mrhipəh min nirkəmien əriu. Yesu pisin əmə ramərer.

⁹ Kini khasi-faktə ye tukwas, Yesu rimini-əhu əutən pən tuk ərisir mimə, “Takrhipəh nirkəvsaoyen kin

mirheriaji Yo, Ji Yermamə, jakimragh min ye nimhayen kafak.” ¹⁰ Kini irisir kimirhivəh tim tim nägkiarien kape Yesu, məriḡ irisir atuk əmə kirhaiyoh ərisir minə mirhimə, “?Nəgkiarien e ramni, tukrimhə mimragh min, nipran ramni naha?”

¹¹ Kini kinirhaiyoh Yesu mirhimə, “?Rhawor nəmha-joun kape loa kape Moses khamə Elaeja tukraməkeikei muə məkupən kin Kristo?”

(Mal 3:1)

‡

¹² Kini Yesu rimə, “Nəfrakis. Elaeja rimnəkupən muə tuk nətu-huvəyen narimnar fam. ?Məriḡ rhawor Nəkwəkwə kape Kughen rimə ‘Narmamə tuksəmakin Ji Yermamə kini tukrəriḡ nəmhayen ye narimnar rip-saah?’ ^{†††} ¹³ Məriḡ yakamni-pre tuk əmiə mə Elaeja ru-aue ta. Kini narmamə kasəri-pän nərigien kapəriə misor ahas pən tukun, rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini.” [§]

Yesu rimnəkota nanmin has ye pikwarien kirik

(Mat 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Irisir krhuə iriə narmamə minə kape Yesu, misəm min narmamə khapsaah. Namhajoun kape loa kape Moses, mine narmamə kape Yesu kasotgoh kimi əriə minə. ¹⁵ Məknekin misəm Yesu, kisakur, kini misaiyu mhavən tukun misəterum-pən iran.

¹⁶ Kini Yesu raiyoh kafan narmamə mimə, “?Nakasotgoh kimi nəmə minə e tuk naha?”

¹⁷ Kini məriḡ yermamə kirik ruə mini-pän tukun mə, “Yhajoun, yo yimirəh kafak pikwarien muə mə jakəm Ik, meinai nanmin has raməmır iran, mamor in reinein nägkiarien. ¹⁸ Tukmə nanmin has rərer-pən pik iran, kini maməsua kin, ramimir-pən ye nimoptanə. Nehe nəkwan ramtərhav, mamoh kwəruə, kini nipran rikimkim pik. Kini yakaiyoh-pən kafam narmamə mə tuksəko-ta nanmin has, məriḡ kaseinein.”

¹⁹ Kini Yesu rini-pän tuk əriə mə, “!Kəsi! Kimiə yamə mine naksarə e towai, nhatətəyen kapəmiə rirkək. ?Kitawəm kimia tuksarə miseriaji naha nipig nakpishatətə irak? Harəh pikwarien en mhauə.”

²⁰ Kini kharəh mhauə kimin. Nipig nanmin has rim-nəm Yesu, məkneikin ror pikwarien a rətmnmin, maməsok-əsok ye nimoptanə. Kini nehe nəkwan ramtərhav rhawən.

²¹ Kini Yesu raiyoh-pən rim pikwarien mə, “?Rimnor məknekin m-kivhuun ai taktəkun?”

Kini rini-pän tukun mə, “Rimnamarkəskəh mirikakun.

²² Nipig ripsaah nanmin has raməsua-pən kin ye nap uə ye nu, mamarkut mə tukrimhə. Tukmə nakirkun nasituyen, rikim reiwaiyu tuk əmawə, kini masitu.”

²³ Kini Yesu rini-pän tukun mə, “?Nakhawor mamaiyoh mə yakirkun nasituyen uə? Yakirkun norien narimnar fam kimi narmamə yamə mine kashatətə irak.” ^{§†}

† 8:34 Mat 10:38-39; Luk 14:27 †† 8:38 Mat 10:33 ‡ 9:1 Mak 13:30 ‡† 9:7 Wok 3:22; 2 Pita 1:17-18

‡† 3mru Mat 11:14, 17:12, mine Luk 1:17. ††† 9:12 Sam 22:1-18; Aes 53:3; Mal 4:5-6 ††† Aes 53:3 ramni mə Mesaea tukrəriḡ nəmhayen tuk narimnar ripsaah. § 9:13 Mat 11:14 §† 9:23 Mat 21:21; Mak 11:23

²⁴ Mæknekin, rim pikwarien ai rok-rapomh mini mæ, "Yakamhatətə, mærig kafak nhatətəyen rarkəskəh. !Takor yo mæ jakhatətə pik min iram!"

²⁵ Kini Yesu rəm mæ narmamə kamhauə ipakə tukun, kini rægkiar pən skai kimi nanmin has mimə, "Ik nanmin hah. Nimətərgim rəru. Nakeinein nægkiarien. Yakamni-pre tuk ik mæ takəta ye pikwarien e, mipəh min nuəyen tukun."

²⁶ Mæknekin nanmin ai rok-rapomh mor niprai pikwarien ai rətəmnimin kini mətə iran. Kini iriə kisəm niprai pikwarien ai mamhani mhamə, "Ruamhə əgkəp." ^{†27} Mærig Yesu rīvəh kwərmin, mivi haktə, kini rhəkimter.

²⁸ Kini Yesu rauru-pən min imə, iriə pisin əmə kafan narmamə minə kinh kisaiyoh In mhamə, "?Kimawə yakshawor miseinein nəkotayen nanmin has a?"

²⁹ Kini Yesu rimə, "Nanmin has yamə mine kisor mæknekin, nəhuakien pisin əmə rirkun nəkotayen əriə." ^{††}

Yesu rimini-ərhav min mæ tukrimhə

(Mat 17:22-23; Luk 9:43-45)

³⁰ Kini khatərhav-pən min aikin mamhavən misapita yerkwanu minə e Galili. Mærig Yesu rīvəh norkeikeiyen mæ narmamə tukharkun kwənmhaan yame In ramərə ikin, ^{‡31} meinai In raməwhag kimi kafan narmamə minə mamni mæ, "Yermamə kirik tikreighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi tikmir minə kafak. Mærig tukshopni pawk Yo, tukreriaji nipig kisiser, Kughen tukror min Yo yakimragh." ^{††32} Mærig narmamə minə kafan khapəh nharkunien niprai nægkiarien a. Mhagin min kin naiyohyen kin nipran. ^{‡‡}

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?

(Mat 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³ Kini khatərhav-pə min ye yerkwanu kirik, nhagin a Kapaneam, mhavən ye nəkwai nimə. Kini Yesu rimnəiyoh kafan narmamə mimə, "?Naksəriwək ye swatuk, masotgoh kimi əmiə minə tuk naha?" ³⁴ Kini iriə khapəh nhaniyen nar kirik tukun meinai kimnamhauə ye swatuk masotgoh mæ iriə pa nhagin in rehuə rapita əriə minə tiksın.

³⁵ Kini Yesu ritei-əhu məkəwətə mokrən kin kafan narmamə twelef khauə, kini mini-pən tuk əriə mæ, "Tukmə kimia kirik rimə tukreihuə mapita narmamə, kafan nərigien tukraməkeikei meiwaiyu əgkəp. Kini mamor atuə kin əmə kape narmamə." ^{‡‡}

³⁶ Kini rirəh kwajikovə kirik mærip in ye kwerkwan irəriə. Mirəh-si haktə, mini-pən tuk əriə mimə, ³⁷ "Yermamə yame ravəh nhagik, mamasitu kin ye kwajikovə kirik rəmhen kin yame, nasituyen e in e tukror min kimi Yo. Kini pəh nien mæ ramasitu əmə irak, mærig ramor min kimi Yermamə yame rimnher-pə kin Yo." ^{‡‡‡}

† 9:26 Mak 1:26 †† Swatuk pisin kirik tuk niniyen v. 29: "Nanmin has yamə mine kisor mæknekin, nəhuakien əmə mine nəpəhyen nəviginiyen, rirkun nəkotayen əriə." ‡ 9:30 Jon 7:1 †† 9:31 Mak 8:31; 10:32-34 ‡‡ 9:32 Luk 9:45 ††† 9:35 Mat 20:25-27; Mak 10:43-44; Luk 22:24-26 ‡‡‡ 9:37 Mat 10:40

Yermamə yame rīvəh nini-hahyen ətawə, kitawə kirik en

(Mat 19:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2)

³⁸ Kini Jon rini-pən tuk Yesu mæ, "Yhajoun. Yermamə kirik e yakasəm rawəh nhagim maməkota nanmin has kin ye narmamə. Kini yakhani-əhu meinai rīvəh nien mæ kitawə kirik."

³⁹ Mærig Yesu rini-pən tukun mæ, "Takhapəh nhani-əhuyen. Yermamə yame rawəh nhagik mamor nimtə-tien kin, to rīvəh narar-minien mini has nhagik. ⁴⁰ Yermamə yame rīvəh nini-hasien ətawə, in kitawə kirik.

^{‡41} Nəfrakis, yermamə yame ravəh nu ye pənkin, mivəhsi-pre kimi əmiə meinai kafak e kimia, kini Yo e Kristo, kini kwən en, tukrivəh əfrakis nərokien iran." ^{‡†}

⁴² Kini Yesu rini min mæ, " Mærig tukmə yermamə kirik ravi-pən kwajikovə kirik yame rhatətə irak, mæ tukror təvhagə has, kini yermamə a, Kughen tukror narpinien ehua kimin. Kini narpinien a tukriskai rapita yame kiruk-pən kapiar kirik ye nipətək nuan, karkwərhao kin apa ye tame tahik mæ tukrəmnim. ⁴³ Kini tukmə kwermim ramor nakamor təvhagə hah, rhuə mæ takəru ta. Rhuə pik mæ takpəh kwermim kirikianə mamragh kin kape rerin. Yame rhuə pik rapita yame takvən ye nap ehua kin kwermim kwis mir, yame nap to rapəh nipisien. ^{‡†44} In aikin, sirət minə to khapəh nhamhəyen, kini nap min to rapəh nipisien. ^{‡45} Kini tukmə nihum ramor nakamor təvhagə hah, rhuə mæ takəru ta. Rhuə pik mæ takpəh nihum kirikianə, mamragh kin kape rerin. Rapi-ta yame takvən ye nap ehua kin nihum kwis mir. ⁴⁶ In aikin, sirət minə to khapəh nhamhəyen, kini nap min to rapəh nipisien. ^{‡†47} Kini tukmə nimrim ramor nakamor təvhagə hah, rhuə mæ takikum ierig ta. Rhuə pik mæ takpəh nimrim kirikianə mivən kin apa ye rao ye neai. Rapita yame takvən ye nap ehua kin nimrim kwis mir. ^{‡†48} In aikin

"Sirət minə to khapəh nhamhəyen, Kini nap min to rapəh nipisien."

(Aes 66:24)

⁴⁹ "Nap tukrəsaah-əsaah pən ye narmamə fam rəmhen kin yame kaməvətəg-pən nigar ye nəviginiyen. ⁵⁰ Nigar in nar huə kirik. Kini mærig tukmə nigar rəhiu pik, ?tukhawor kor rhekin min? Pəh narəyen kapəmiə tukrheikan, kini takasara ye nəmərinuyen."

?Rhuə mæ yerman mine piraovin tukwəpəh əriu minə uə?

(Mat 19:1-12; Luk 16:18)

10 Kini Yesu rarə miterhav min aikin mivən provins e Judia, mivən maməmir apa nikar nu kirik nhagin e Jodan. Kini narmamə khapsaah kimnhauə

§ 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 §† 9:41 Mat 10:42 §†† 9:43 Mat 5:30 §‡ v. 44 rikək ye kopi akwas tiksın kape Niutestamen. Keinein mæ Mak rimirai əfrakis uə nikam. §†† v. 46 rikək ye kopi akwas tiksın kape Niutestamen. Keinein mæ Mak rimirai əfrakis uə nikam. §† 9:47 Mat 5:29

min masəm In. Kini In raməvhag kimi əriə, rəmhen kin yame In ramor rerin.

² Kini Farisi tiksin khauə masaiyoh Yesu kin naiyohyen əutən kirik mə tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarien kirik rapəh nəmhenien. Mhani-pən tukun mhamə, “?Rhawor tukmə yerman rapəh kafan piraovin? ?Ra-makapir loa uə nikam?”

³ Kini Yesu raiyoh-pən əriə mimə, “?Naha e loa Moses rimivəhsi-pre kimi əmiə məkupən?”

⁴ Kini iriə khamə, “Moses rimneighan kin mə yerman rirkun niraiven nəkwəkwə tuk nəpəhyen kafan piraovin mivəhsi-pən kimin, kini məpəh in.” [†]

⁵ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Moses rimirai loa en meinai kapəmia kapə riskai pik. ⁶ Mərig kupən, nīpig Kughen rimnərəhu nimoptanə, ‘In mor min yerman mine piraovin.’

(Jen 1:27)

⁷ Ror məknakin mə yerman tukrəta ye rimni mine nisini, kini iriu piraovin mwarə kirikianə. ⁸ “Tukwarə mə nīprairiu kirikianə.” ^{††}

(Jen 2:24)

Kini iriu kwis tukwarə kirikianə. ⁹ Meinai Kughen riməviəfugin məknakin əriu, yermamə to rīpəh nakapirien narəyen kapəriu.”

¹⁰ Kini ai, Yesu mine kafan narmamə kharerig-pə yerkwanu, kini iriə kisaiyoh-pən min kin. ¹¹ Kini In rini-pən min tuk əriə mimə, “Yerman yame rapəh kafan piraovin mamvən mamarkurək-pən min ye piraovin pisin, ramor təvhagə hah ye kafan hanə piraovin.

^{†12} Kini piraovin yame rapəh kafan yerman, kini mivən mamarkurək-pən min ye yerman pisin, in min ramor təvhagə has ye kafan hanə yerman.”

Yesu rīvəhsi-pən nihuvəyen kimi kwajikovə minə

(Mat 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Kini narmamə tiksin khapik kapəriə kwajikovə minə, mhauə misəm Yesu, mə In tukrərəhu-pən kwermīn irəriə, mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə. Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu əriə. ¹⁴ Kini Yesu rəm, niemhaa rhai In, kini məgkiar skai pən kimi əriə mimə, “Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta irəriə pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə yamə mine kisəmhen kin kwajikovə minə en. ¹⁵ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame rikin rīpəh nagienien tuk nivəhyen kafan nərigien rewaiyu rəmhen kin kwajikovə, to rapəh nivənen ye Rao ye Neai.” ^{††16} Kini In mīpik kwajikovə minə kini mərəhu-pən kwermīn irəriə, kini mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə.

Yermamə kirik kafan nautə rehuə, mərig rorkeikei mə tukrarə ye nīmraghien rerin

(Mat 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ Kini Yesu rarə, mapitan kin əriə, kini yermamə kirik raiyu muə məm. Kini mənīmkur ye nīmrin. Mini-pən

[†] Nəgkiarien e raməmir ye Dut 24:1-4. ^{††} 10:8 Efes 5:31-33
[‡] 10:11 Mat 5:32 ^{‡†} 10:15 Mat 18:3

tukun mimə, “Yhajoun huvə. ?Nakmə jakaməkeikei mor naha mine yakamarə rerin?”

¹⁸ Kini Yesu rimə, “?Nakhawor mamni mə Yo yakhu-və? Yermamə kirik rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. ¹⁹ Ik nakwirkun ta loa yame Moses rimini mə, ‘Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mīpəh napir-pəniyen tuk piraovin pisin. Kini mīpəh nəkrəhyen. Kini mīpəh nini-apnapigien nar meikuə kin ye yermamə kirik. Kini mīpəh neikuəyen kin nəkrəhyen. Tuk nīpig minə fam takamsiai rimim mine nisinim.’” [‡]

²⁰ Kini kwən ai rini-pən tukun mimə, “Yhajoun. Loa minə en, yakaməri-pən fam ye nəkəskəhyen kafak, muə meriaji-pə.”

²¹ Kini Yesu rəm tim tim kwən ai, kini morkeikei pik. Mini-pən tukun mimə, “Nar kirikianə əmə ik nakpəh nor-hanəyen. Takvən, məvrai rik rik kafam narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-pən kimi yavən has minə. Kini kafam narimnar tukripsaah apa ye rao ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo.”

²² Nīpig kwən ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin rapou, meinai kafan nautə ripsaah. Rarar map ta ye Yesu.

²³ Kini Yesu rarə-pən məm kafan narmamə kini mīni-pən tuk əriə mimə, “!Man! Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk nivənen pəh Kughen rarmaru irəriə.”

²⁴ Kini kafan narmamə kisakur kin nəgkiarien ai. Kini in rarə mīni-pən min tuk əriə mimə, “Kwajikovə kafak minə, rəutən pik tuk yermamə tuk nivənen pəh Kughen rarmaru iran. ^{††25} ?Nakasərig mə narmiragh ehua kirik, kamni kimə kamel, to rauru-pən ye kwəruwei nīdil uə? Nikam, rəutən pik. Rəmhen əmə min kin yermamə yame kafan nautə rehuə, rəutən pik tukun tuk nətəyen aikin a pəh Kughen ramarmaru iran.”

²⁶ Kini narmamə kafan minə kisakur, mīnəsaiyoh əriə minə, mhamə, “!Eh! ?Mərig tukmə ror məknekīn, kitawə pa in tukramarə ye nīmraghien rerin?”

²⁷ Mərig Yesu rəm tim tim əriə mīni-pən tuk əriə mə, “Nar e, to yermamə rīpəh norien. Kughen pisin əmə In rirkun norien. Meinai In rirkun norien narimnar fam.”

²⁸ Kini Pita rhekimter maiyoh min mimə, “?Mərig rha-wor irəməwə? Yiməsəpəh fam kapəməwə narimnar, mhauə, mhakwasig kin Ik.”

²⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Yermamə yame in ravəh əkupən Yo, kini maməta ye kafan narimnar rəmhen kin nimə, uə piauni, uə kafan kakə, uə rimni mine nisini, uə kafan kwajikovə, uə nəsimien kafan tuk nini-ərəhəyən Nəgkiarien Huvə kape Kughen, ³⁰ narimnar a to khapəh nharkək-min-ien tukun. Yermamə ai, tukrivəh tain ye tokrei tanə e rəmhen kin wan han-dred, rəmhen kin nimə, mine piauni, mine nisini, mine kafan kakə, mine kafan kwajikovə, mine nəsimien kafan (mərig tukhauh min in). Kini ye narəyen vi kafan, tukrarə ye nīmraghien rerin. ³¹ Mərig, narmamə minə

^{‡‡} Loa minə e kimnharai ye Eks 20:12, mine Dut 5:16-20. ^{†††} Nakirkun niniyen min məknekīn, “Riskai pik tuk yermamə yame ramətigə pik ye kafan nautə, tuk nivənen ye Rao ye Neai.”

e kasəkupən tukpihamakwasig, kini yamə mine kamhakwasig tukpihauə mipisəkupən.” †

Yesu rimini-ərhav min mə tukrimhə kini mamragh min
(Mat 20:17-19; Luk 18:31-34)

³² Kini Yesu mine kafan narmamə kishaktə mhavən Jerusalem. Yesu rikir əriə mhavən. Kini kafan narmamə kisakur pik. Kini narmamə apnapig tiksın yamə mine kimnhakwasig kin əriə, kimnhagin min. Kini Yesu rokrən kin kafan narmamə twelef mə tukhauə kirikianə. Kini mini-ərhav narimnar yame tukritərhav-pən tukun. ³³ Kini mini-pən mimə, “Taksərig-ru. Tak-təkun ai kamhavən Jerusalem. Kini ikin aikin a, narmamə tiksın tuksərhə-pən Yo, Ji Yermamə, ye kwermi Jif Pris mine namhajoun kape loa kape Moses. Kini iriə tukhauh Yo mə tukshopni Yo. Miseighan-pən kin Yo kimi narmamə minə e pəh nien mə nəmə Isrel, ³⁴ pəh tuksarh iakei irak, kini misərig-əvhin əpəs Yo, misərkis-ərkis Yo, kini mishopni Yo. Kini mərig jakamragh min ye nīpig yame ror kisisər kin.” ††

Jemes mine Jon kwaiyoh kin nar kirik tuk Yesu
(Mat 20:20-23)

³⁵ Kini ai, Jemes mine Jon, kwajikovə mir kape Sebedi, kirauə mwəm Yesu, mirəni-pən tukun mirəmə, “Yhajoun, yakworkeikei nar kirik mə takor kimi əmru.”

³⁶ Kini Yesu raiyoh mə, “?Nakworkeikei naha?”

³⁷ Kini krəmə, “Yakworkeikei mə kimru kirik tukrək-wətə ye nikarim matuk, kini kirik tukrək-wətə ye mawor, nīpig Ik takvəh nehuəyen kape narmaruyen.”

³⁸ Mərig Yesu rini-pən tuk əriu mə, “Kimiru nakawaiyoh-pə kin nar kirik yame nakweinein. ?Kimiru nakramə nakwəmhen mə takwərig min nəmhəyen ye nīpraimiru rəmhen kin yame Yo jakərig uə? ?Uə nakramə kimiru nakwəmhen mə takwarə ye nīpig əutən rəmhen kin yame Yo jakarə iran?” † †

³⁹ Kini iriu kramə, “Əhə. Kimru yakwəmhen.”

Kini Yesu rini-pən mə, “Nəfrakis. Kimiru nakrarkun niwərigien nəmhəyen rəmhen kin yame Yo jakərig. Kini kimiru nakrarkun min narəyen ye nīpig əutən rəmhen kin yame Yo jakarə iran. ⁴⁰ Mərig nar yame nakwaiyoh kin, mə kirik tukrək-wətə ye nikarik matuk, kini kirik ye mawor, Yo yakeinein nivəhsi-preyen. Mərig Kughen rimivəhsi-pən kwənmhan mir e kimi narmamə yamə mine In rimini-ta mimə iriə tuksək-wətə ikin.”

⁴¹ Nīpig narmamə minə tiksın kape Yesu, iriə ten, kisərig nəvsaoyen kin nar yame Jemes mine Jon kwaiyoh kin, niemhaa rhai əriə tukun. ⁴² Kini Yesu rokrən kin əriə mə tukhauə misəm. Mini-pən tuk əriə mə, “Kimiə nakwənharkun ta norien kape nəmehuə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. Iriə kasor əutən pik tuk kapəriə narmamə minə. Kini kapəriə nəmehuə minə

† 10:31 Mat 20:16; Luk 13:30 †† 10:34 Mak 8:31; 9:31 † 10:38 Mak 14:36; Luk 12:50 †† Ye v. 38, Yesu rimnəgkiar kin nuhpikinien məkneikin, “?Nakrarkun niranim-pən-ien ye pənkın yame jaknim-pən ikin uə? ?Uə nakrarkun nirawəhyen baptaes yame Yo jakpiwəh uə?” Mərig Translesen Komiti rimnəri-pən yame Bislama Baebol ramni mhoprai nuhpikinien mirai əmə nipran. †† 10:39 Wok 12:2; Rev 1:9

kasəviətərək-in-əhu pik əriə mhamə tukamhakwasig əmə kin əriə. ⁴³ Mərig ripəh natuatukien mə kimiə taksor məknakin. Tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukrivəh nehuəyen rapita əmiə minə tiksın, nərigien kafan tukreiwaiyu muə mə in yor atuə kin kirik kapəmiə. ⁴⁴ Kini tukmə kimiə kirik rorkeikei mə tukramkir əmiə maməkupən, in min tukruə rəmhen kin yasitu kapəmiə fam ⁴⁵ meinai Yo min, Ji Yermamə, pəh nien mə yimauə mə narmamə tuksor atuə kin kafak. Mərig yimauə mə jakor atuə kin kapəriə, kini moriah kafak nimraghien marpin nimraghien kin kape narmamə fam.” §

Yesu rimnor huvə nimri Batimeas
(Mat 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Kini Yesu mine kafan narmamə khauə yerkwanu kirik nhagin e Jeriko. Misarə, mhatərhav min, narmamə khapsaah kimnhakwasig kin. Kini nimrin pis kirik ramkwətə ye nikar swatuk. Nhagin e Batimeas. (In kwajikovə kape Timeas). Nīpig fam in ramawə-pən kin mane tuk narmamə. ⁴⁷ Kini nīpig in rimnərig mə Yesu, yemə Nasaret, ramuə, ramokrən kin mamni mə, “!Yesu! !Kwənərəus kape King Deved! Yakorkeikei mə rikim tukreihuə tuk yo.”

⁴⁸ Kini narmamə khapsaah kisəgkiar-pən skai kimin, mhamə, “!Ah! Pim.”

Mərig in ramrirpin əmə ye nokrənien. Mamni mə, “!Kwənərəus kape King Deved! Yakorkeikei mə rikim tukreihuə tuk yo.”

⁴⁹ Kini Yesu rarar, mini-pən tuk əriə mimə, “Hani-pən tukun mə ruə.”

Kini iriə khavən misokrən kin nimrin pis ai, mhamə, “Eh. Agien. Yuvən. Ramokrən kin ik.”

⁵⁰ Kini nimrin pis a rarar məknekin məpəkiək-ta kin kafan kot, kini mivən məm Yesu.

⁵¹ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “?Nakmə jakor naha nhagin kimik?”

Kini rini-pən tukun mə, “Yhajoun. Yakorkeikei mə nimrik tukrarha, pəh yakəm nar.”

⁵² Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Rhuə əmə. Takamvən. Nhatətəyen kafam rimnor ik nakwahuvə min.”

Məknekin nimrin rarha. Kini rəm nar. Kini ai in mikwasig kin Yesu. §†

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king
(Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

11 Kinəmhavən pakə tuk Jerusalem, mhatərhav-pən yerkwanu mir kiraru, nhagriu e Betfas mine Betani, ipakə tuk tukwas kirik nhagin e Olif. Kini Yesu rher-pən kin yermamə kiraru kafan, mimə ² “Takravən yerkwanu a nakaravaag-pən ikin. Mwəm kwaji dongki kirik kipəh nəsuə-hanəyen iran, kimirkwəji. Nakrarsin, mwəsīg mirauə. ³ Kini tukmə yermamə kirik raiyoh-pre əmiru mimə, “?Nakwhawor mawor məknekin?”

††† 10:42 Luk 22:25-26 ††† 10:43 Mat 23:11; Mak 9:35 § Mak 10:45 in rəmhen kin nuknei nərigien kape nəkwəkwə e yame Mak rimirai. §† 10:52 Mak 5:34

Nakrani-pən tukun mīrēmā, 'Yermaru rimā tukrāsua ye dongki e. Pəh nien mā tuk tu, rarpin-pre min.'"

⁴ Kini ai, kiravən mwəm kwaji dongki ai ramərer ye nīkar swatuk. Kimirkwaji ipakə tuk kwərua ye nimā kirik. Kini kirarsin, ⁵ narmamə tiksin kasərer aikin minəsaiyoh əriu mhamə, "Eh. Kwərə mir. ?Nakwhawor marirsin dongki e?" ⁶ Kini iriu krəni-pən nəgkiarien yame Yesu ruini-pən ta tuk əriu. Kini nāmā minə ai ki-seighan kin. ⁷ Kirarəh dongki ai mirauə mwəm Yesu. Miravəhsi-ta kot kapəriu mawəpeinə-pən ye nimetai dongki. Kini Yesu rəsua iran. ¹⁸ Narmamə khapsaah kisətu kot kapəriə mimhahuvə-pən kin kimi swatuk; kini misərai nīmar nai misətu-pən min ye swatuk. ⁹ Narmamə yamə mine kasəkupən kin Yesu kini mine yamə mine kimnhakwasig kin kasokrən ehua mamhani,

"!Səgnəgin Kughen! ††

Pəh khawəhsi-haktə Kwən e ramua ye nhag Yermaru. ¹⁰ Narmaruyen kupən kape kapətawə kaha Deved ruauə min.

!Səgnəgin Kughen yerpirig!" †

(Sam 118:25, 26)

¹¹ Kini Yesu ritərhav-pən Jerusalem mivən ye nimā ehua kape Kughen, kini mamətamə. Rinenaiyu ta, iriə kafan narmamə twelef, kharerig-pən min yerkwānu kirik, nhagin e Betani.

Yesu rimini hah nai e figtri, ror siə kin

(Mat 21:18-19)

¹² Kəni rikwamer kin, iriə khatərhav min Betani, kini Yesu rimnəmkərav. ¹³ Kini mām nai e figtri, ramərer, nīmarin ripsaah. Rəriwək mivən pakə tukun, mām nīmarin in əmə e in əmə. Rimə-ta tukrəm kwənkwan kirik, mərig kwənkwan rirkək, meinai ripəh neriaji-hanəyen nīpig tukrikuə iran. ¹⁴ Kini Yesu rəgkiar-pən kimi figtri a mimə, "Yermamə tukripəh min nənien kwənkwan tuk nīpig kirik." ¹⁵ Narmamə kafan minə kisərig nəgkiarien ai.

Yesu rimnəkota narmamə yamə mine kasor nar ap-napig ye nimə ehua kape Kughen

(Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹⁵ Nīpig khatərhav-pən Jerusalem, Yesu rīvən ye nimə ehua kape Kughen. Kini minaməko yerhav narmamə yamə mine kasor salem kin narimnar, mine yamə mine kasəvrə. Kini mərəkita kin narimnar yame ramswin haktə ye tebol kape narmamə yamə mine kasor jenis ye mane; kini məsua kin jea kape narmamə yamə mine kasor salem kin mak ye tanə. ¹⁶ Kini mini-əhu mā narmamə tukhapəh nhapikien narimnar mhavən

† Yesu ramkwotə-pən ye dongki, profesī ye Sek 9:9 ruauə minor nəfrakisien kin. †† Kimnhani mā, "Hosana." Kini nīpran rimə, "Vəh miragh əmawə," uə, "Səgnəgin Kughen." ‡ Kaməni nipe e ye nīpig kape Pasova. †† 11:13 Luk 13:6 †† Yesu rəgkiar kin nai e ramhen kin nuhpikinien kirik, mini məknekin, "Tukmə yermamə rapəh norien nəkwai Kughen, kafan narəyen tukrəmhen kin figtri; tukror siə kin." Ror pən Yesu ramni hah narəyen yame ror siə kin. ††† Yesu rimnor məknekin, mamor fulfilem profesī kirik ye Sek 14:21.

ye Nimə Ehuə kape Kughen. ¹⁷ Kini mor kwirig kimi əriə mimə, "Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, 'Nimə Ehuə kape Kughen, nimə kape nəhuakien kape narmamə minə fam rarkurao ye tanimtanə.'

(Aes 56:11)

Mərig kimia naksor ruə rəmhen kin 'nimə yame yəkrəh minə kaserkwaig ikin.'"

(Jer 7:11)

¹⁸ Yesu rinaməgkiar, kini narmamə kisakur kin, misagien tukun. Ror pən, jif pris minə, mine nəmha-joun kape loa kape Moses, kimnhagin kin, masarhakīn swatuk tuk nhopniyen. ¹⁹ Mərig rinamenaiyu, Yesu mine kafan narmamə minə khatərhav min aikin.

Yesu rimnəvhag kin nuhpikinien kape nai a figtri

(Mat 21:20-22)

²⁰ Kini rikwamer kin, yenpig-enpig, kisəri-pən min swatuk ai, mhaue misəm nai ai figtri. Rinaukei minəri-aji nuan minə. ²¹ Kini Pita, rikin raiyu məsik nəgkiarien kape Yesu. Mini-pən tukun mā, "Yhajoun, əmru! Nai e nīmīni has, rinaukei." §

²² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mā, "Takshatəta ye Kughen. ²³ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mā tukmə kimia kirik rhatəta huvə ye Kughen, mini-pən tuk tukwas e mā tukraiye məsok pirə ye tahik məmmim, mīpəh niniyen ye rikin kiraru, mhatəta əmə ye Kughen, kini nar en tukror əfrakis. ²⁴ Ror pən, yakamni-pre tuk əmiə mā tukmə naksəhuak, narimnar nakasaiyoh kin kimi Kughen, takhani nəfrakisien iran mā takhavəh, kini en mhavəh. ²⁵ Tukmə naksəhuak, mərig tukmə yermamə kirik rimnor nar kirik ripəh nəmhenien kimi əmiə, takhapəh nisarpinien tai kafan təvhagə. Kini Kughen, Rimimə ye Neai, In tukripəh min narpinien tai təvhagə hah kapəmiə. ²⁶ Kini mərig tukmə kimia nakasor tai təvhagə hah, Kughen min tukrarpin min tai təvhagə hah kapəmiə." §†

Namehuə minə kape Isrel kisarkut mā tuksəm-ru ne-huəyen kape Yesu mā rimasip-kaa

(Mat 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Kini Yesu mine kafan narmamə minə khatərhav-pə min Jerusalem. Kini Yesu rəriwək mivən ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kini jif Pris minə mine nəmha-joun kape loa kape Moses mine nəmehua kape kwənərus kape Isrel, khauə misəm In. Masaiyoh In mhamə, ²⁸ "Nakamhawor narimnar minə e? Pa nhagin rimivəhsi-pre nehuəyen mā takor narimnar məknekin?"

²⁹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mā, "Rhuvə. Jakaiyoh kin naiyohyen kirik kimi əmiə. Tukmə nakhani atuutuk, jakni-pre tuk əmiə mā Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo tuk norien narimnar minə e. ³⁰ ?Hani-pə ru tuk Yo mā pa rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon

§§§ 11:18 Mak 14:1 § Yesu ramni hah figtri ye Mak 11:14. Əmru futnot kafan. §† 11:23 Mat 17:20 §†† 11:24 Mat 7:7 §† 11:25 Mat 6:14-15 §†† Nəgkiarien ye v. 26 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mā Mak rimirai əfrakis uə nikam.

mə tukror baptaes ye narmamə? ?Kughen uə yer-mamə?"

³¹ Kini kinasəsiwən-əsiwən kimi əriə minə mhamə, "Tukshaw-ni e? Tukmə kitawə khani mə, Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon, mərig Yesu tukrimə, "Tukmə Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimin, rha-wor e kimiə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran?"
³² Mərig to khapəh min nhaniyen mə, yermamə əmə rimivəhsi-pən nehuəyen kimin, meinai narmamə minə e kamhani mə Jon in profet əfrakis." ³³ Ror pən khani-pən tuk Yesu mhamə, "Hei? Yakseinein."

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Əhə. Mərig Yo min to yakpəh ninipre-min-ien mə Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo mə jakor narimnar minə e."

Yesu rimini nuhpikinien kirik kin plantesen kape grep
(Mat 21:33-46; Luk 20:9-19)

12 Yermamə kirik rimnəsim kin grep ye kafan plantesen, markoparin-pən. Kini mikir kwətəg-tap kirik kape nəviəsis-pənien kwənkwaie grep ikin. Mə nehen tukraiye, kivəh kor waen kin. Kini in mor nimə apomh kirik mə tukramərer aikin mamarha huvə tuk kafan plantesen. Kini in mərəhu plantesen ai ye kwermi narmamə tiksin, tukhapik nəriə tiksin, mhavəh-sipən nan kirik rəmhen kin nərokien. Marə, mitərhav min aikin mivən ye tanə pisin. ¹² Kini kwənkwaie grep rimhiak, kini yemehua kape plantesen rher-pən kin kafan manaja mə tukrivən məm narmamə yamə mine kisəsim aikin mə tukhavəhsi-pən grep ne yamehua kape plantesen, rəmhen kin nərok kafan. ³ Mərig iriə kisasar, mharaptərak kin manaja ai, misərkis-ərkis, mish-er-pən kin mə tukrirerig, mhapəh nhavəhsi-pənien nar kirik kimin. ⁴ Kini yamehua ai rarə mher-pən min kin kafan kirik yermamə. Rivən, kini khauh kapən kapə, misor ahas pən tukun. ⁵ Əmaikin, yamehua kape plantesen rher-pən min kin yermamə kirik min. Mərig khauh min mishopni. Kini mərig yemehua ai kape plantesen rher-pən min kin kafan tiksin narmamə khavən; narmamə minə ai kisor ahas pən min tuk əriə. Tiksin kasərkis-ərkis əriə; kini tiksin kimuh əriə, khopni əriə. ⁶ Kisor məknaikin mamhavən, yamehua kape plantesen, kafan narmamə kwənharkək. Kafan yermamə kirikianə əmə: Tini keikei. Rher-pən min kin mə tukrivən. Ye nərigien kafan rimə, 'Tukmə ror tuksəm kafak kwajikovə, khasiai.' ⁷ Mərig iriə kimisəm khamə, 'Kwajikovə atuətək e kape yamehua kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e tukror kapətawə kin.' ⁸ Məknəkin kharaptərak kin, mishopni, mharəh nıpran misarkwərhav kin ye nəkwai plantesen." ^{††} ‡

⁹ Yesu rini-pən tuk nəmehua minə ai mə, "Yamehua kape plantesen ehua tukrhawor min? Tukrivən mhopni-hopni narmamə minə a, mərəhu-pən plantesen ye kwermi narmamə pisin. ¹⁰ Tukmə ror kimiə nakhapəh nisəvhekin-hanə-yen nəgkiarinen yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə,

† 12:1 Aes 5:1-2 †† Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mə nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksin kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mə tukshopni min In. ‡ 12:8 Hib 13:12

""Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin, mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir məkupən.

¹¹ Nar e Kughen Yermaru rimnor. Rikitawə ragien pik tukun."

(Sam 118:22,23)

¹² Kini nəmasur minə ai kimisorkeikei mə tukharap-tərak kin Yesu, meinai kharkun mə kafan nuhpikinien ramni hah əriə. Mərig iriə kimnhagin kin narmamə, misap.

Farisi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarinen ye nikarin kape takis

(Mat 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Kini nəmehua minə tiksin kisher-pən kin Farisi minə, mine nukwhao kape King Herod, khauə misaiyoh Yesu kin naiyohyen əutən kirik mə tuksəm-ru mə tukrini nəgkiarinen kirik ripəh nəmhenien. ^{††14} Kini ai iriə khauə misəm In, mhani-pən tukun mhamə, "Yhajoun. Yakharkun mə Ik yermamə atuətək. Nakpəh niginiyen kin yermamə mə to rivi kafam nərigien, meinai rikim ripəh nəsikien mə yermamə kirik rhaktə uə yermamə kirik reiwaiye, mərig nakaməfrakis əmə, kini nəvhagien kafam raməri-pən əmə norien yame Kughen rorkeikei. Kini yaksorkeikei mə jakharkun mə, ?Rat-uatuk ye loa kapətawə mə tukasərok-pən takis kimi Sisa, yamehua kape Rom, uə nikam? ¹⁵ ?Tukasəkeikei misərok takis uə nikam?"

Mərig Yesu ruirkun mə iriə narmamə kape neikuəyen minə tiksin. Kini mini-pən tuk əriə mə, "Nakshawor misarkut mə taksapita Yo? Havən-ru mharəh siren kirik mhauə pəh yakəm."

¹⁶ Kini khavən, mhavəh siren, mhauə. Kini raiyoh-pən əriə mə, "Nanmi pa e? ?Kini nhag pa e?"

Khamə, "Nanmi Sisa. Mine nhagin."

¹⁷ Məknəkin Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Namhen. Nar kape Sisa, havəhsi-pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, havəhsi-pən kimi Kughen." Kisərig nəgkiarinen kape Yesu, kisakur pik kin. ^{‡‡}

Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarinen ye nikarin kape nimraghien rerin

(Mat 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Kini Sadusi minə tiksin khauə misəm Yesu. Sadusi minə a khamə ta mə tukmə yermamə rimhə to ripəh nimragh-minien ye rao ye neai. ^{††19} Kini kisaiyoh kin nərigien kirik kimi Yesu mhamə, "Yhajoun. Moses rimirai ye Loa mimə, 'Tukmə yerman rimhə-tan kin pi-raovin kafan, kini kapəriu kwajikovə rirkək, piau yerman ai tukraməkeikei mikir piraovin ai tukreimək.' Ye nərigien a, iriu kirirkun niraptərakiniyen nhag piauni yame rimamhə. ^{††20} Tukmə narmamə seven, iriə piauriə minə. Nimrin nupan rarkurək kini mipəh nirəhyen kafan kirik kwajikovə, mimhə. ²¹ Kini tukmə yame rik-wasig kin rikir piraovin kape piauni yame rimamhə,

†† 12:13 Luk 11:53-54 †† 12:17 Rom 13:7 ††† 12:18 Wok 23:8 ††† Moses rimini məknəkin ye Dut 25:5-6.

kini mīpəh neiməkien, kini mīmha min. Kini naorahini yame ror kisisər kin ror əmə min nar kirikianə kin
²² meriaji iriə fam a seven kisarkurək ye piraovin a, kini mhamhə fam, mhapəh niseiməkien. Kini en piraovin a rimhə min. ²³ Kini ye nīpīg kape narmamə tukhamragh min iran, iriə a seven iriə piauriə minə, ?piraovin a tukror piraovin kin kape pa nhagin?"

²⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mīmə, "Nakamhani-əro kin en meinai tukmə ror nakseinein nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen, miseinein min nirkunien kape Kughen. ²⁵ Tukmə narmamə yamə mine khamhə mamragh min to khapəh nisarkurəkien. Norien kape narkurəkien rimnor infamien, rəmhen kin narəyen kape agelo minə ye rao ye neai. ²⁶ Kini ye nikarin kape nīmragh-minien, tukmə ror nakhapəh nisəhuekinien nəkwəkwə yame Moses rimirai tu, mə Moses rimnəm nai kirik ramuək. Aikin, Kughen rimnamni-pən tukun mīmə, 'Ik Ik Kughen yame Ebrahim, Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Ik.'

(Eks 3:2,6)

²⁷ !Kitawə kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə ta tu mīrhəkupən Moses, mērig Kughen ramni mə karhəgnəgin hanə In. !Kini pa rimə narmamə mhə minə kasəgnəgin Kughen, mērig narmamə yamə mine kamhamragh! !Kimiə naksətəwao əfrakis!" †

Naha loa in rehuə pik

(Mat 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ Kini yhajoun kirik kape loa kape Moses rimnərig nəgkiarien minə ai, mə Yesu ramhoprai huvə, kini ruə minamaiyoh pən In mīmə, "?Naha loa in rehuə pik rapita tiksin, kini mihuvə pik tuk nəripənien?" ††

²⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mīmə, "Loa yame rehuə pik rapita tiksin in e ramni mīmə,

""!Kimiə nəmə Isrel! !Taksərig huvə! Kughen in Yermaru kapətawə. Kini In pisin əmə In Kughen. ³⁰ Tak-səkeikei misorkeikei pik Kughen ai In Yermaru kapəmiə ye rikimiə fam, mine ye narəyen kapəmiə, mine ye nərigien kapəmiə, mine ye nəsaninien kapəmiə.'

(Dut 6:4-5)

³¹ Loa yame rikwasig kin ramni mīmə,

""Taksorkeikei narmamə yamə mine kasarə ipakə tuk əmiə misor huvə pən tuk əriə, rəmhen kin yame kimiə naksorkeikei atuk əmiə.'

(Lev 19:18)

Loa kirik min rirkək yame in rapita yamə mir e."

³² Kini yhajoun kape loa kape Moses a rini-pən tukun mīmə, "Yhajoun. Nakaməfrakis mə Kughen pisin əmə In Yermaru. ³³ Kini tukasəkeikei misorkeikei In ye rik-itawə fam, mine ye nərigien kapətawə, mine ye nəsaninien kapətawə. Kini misorkeikei min narmamə

† Sadusi minə kimnhani nəfrakisien ye Ol Testamen, mērig kimnhapəh nhaniyen nəfrakisien mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. Mērig Yesu ramhajoun əriə mə Ol Testamen ramni mə Ebrahim, Aesak mine Jakob kwəhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pən mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. †† 12:28 Luk 10:25-28

yamə mine kasarə ipakə tuk ətawə minə rəmhen kin yame kasorkeikei atuk ətawə minə. Nəri-pənien loa mir e rapita nuhyen narmiragh mivaan tuk nivəhsi-pənien kimi Kughen." †

³⁴ Kini Yesu rəm mə nəgkiarien kape kwən a rhuva pik, kini mini-pən tukun mīmə, "Ik nakuauə pakə ta tuk narmaruyen kape Kughen."

Əmə aikin, narmamə kinisauris kin naiyohyen Yesu kin nəgkiarien skai kirik.

Yesu rimivəh-si əhu Farisi minə kin naiyohyen əutən kafan

(Mat 22:41-23:3; Luk 20:41-47)

³⁵ Kini Yesu rīvən apa ye nimə ehuə kape Kughen, maməvhag kimi narmamə, mamaiyoh əriə mīmə, "?Rhawor e nəmhajoun kape loa kape Moses kamhani mə Kristo In kwənərəus əmə kape Deved? ³⁶ Mērig, səmrū, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nirkunien kimi Deved mə tukrini mə,

""Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mīmə,

"Əkwətə ye kwermik matuk

Meriaji nīpīg jakor Ik takehuə ye tikmir minə kafam." ††

(Sam 110:1)

³⁷ Kini Yesu rirpin mīmə, "Ye nəgkiarien e, Deved rim-nokrən kin Kristo mə 'Yermaru.' ?Mērig nakshawor mamhani mə Kristo in kwənərəus əmə kape Deved?"

Yesu rəgkiar aikin, narmamə khapsaah kisərig kisagien.

³⁸ Kini Yesu rimnor kwirig kimi əriə, mīmə, "Kimiə takasərig əmiə tuk nəmhajoun kape loa kape Moses. Iriə rikiriə ramagien tuk nivəhsi-pənien neipən huvə. Kini tukmə khavən apa ye maket, misorkeikei pik mə narmamə minə fam tuksaowia kin əriə mhasiai əriə.

³⁹ Kini tukmə khavən ye nimə kape nofuginien, misorkeikei mə tukasəkwətə əkupən, kini tukmə khavən ye lafet, misorkeikei mə tukasəkwətə ye kwənmhaan kape nisaiyen. ⁴⁰ Kini tukmə piahwaru yame kim-namhə-tan kin, kini iriə kasəkrəh kin kafan narimnar. Kini masəhuak apomh min mə narmamə minə tukhasiai əriə. !Ah! Narpinien kapəriə tukriskai rapita."

Piahwaru yame kimnamhə-tan kin rimivəhsi-pən mane kimi Kughen

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Kini Yesu ramkwətə ye nəkwai nimə ehuə kape Kughen, ipakə tuk kwənmhan yame kivəhsi-pən mane kape Kughen ikin. Kini maməm narmamə kamhavəhsi-pən mane kapəriə. Narmamə khapsaah, kapəriə mane rehuə, kamhavəh-si-pən mane ehuə. ⁴² Kini piahwaru kirik kimnamhə-tan kin ruə, kafan mane rirkək. Kini in rīvəhsi-pən əmə siren †† kiraru.

⁴³ Kini Yesu rokrən kin narmamə kafan minə khauə. Kini rini-pən tuk əriə mīmə, "Yakamni-pre əfrakis tuk

‡ 12:33 1 Saml 15:22; Hos 6:6 †† Kughen rimini-pən nəgkiarien e tuk King Deved. †† Yesu to rapəh niniyen "siren" mērig rimə mane kape nəmə Isrel e "lepta."

əmiə mə piahwaru e kimhə tan kin, kafan mane rirkək, məriḡ in rīmivəhsi-pən mane kimi Kughen rapita fam mane yame narmamə minə tiksin kimnhavəhsi-pən. †44 Narmamə ai kimnhavəhsi-pən əmə nīpar mane, mamhapəh nīpərin. Məriḡ piahwaru e kafan mane rirkək pawk, məriḡ rīmivəhsi-pən fam mane yame tukrivəh nīmri nəviginien kin nan."

Yesu rīmini mə nimə ehuə kape Kughen tukrimir

(Mat 24:1-2; Luk 21:5-6)

13 Kini ai, Yesu rīmitərhav ye nimə ehuə kape Kughen, yermamə kirik kafan rīni-pən tukun mīmə, "Yhajoun, əmru. Nimə ehuə kape Kughen kim-nor kin kapier ehuə, kini nimə minə e khahuvə pik." ² Məriḡ Yesu rīni-pən tukun mīmə, "Əmru. Nimə ehuə minə e, tukoh-ətəḡ-ətəḡ kapier iran, kīpəh nīpəhyen kirik." ††

Nahasien yame tukruə ye Nīpig Kwasig

(Mat 2:3-14; Luk 21:7-19)

³ Kini Yesu rīmnəkwtə ye nīhu takwar kirik, nhagin e Olif, mivag-əhu kin nimə ehuə kape Kughen. Kini Pita mine Jemes mine Jon mine Andru khauə misəm In. ⁴ Misaiyoh-pən In mhamə, "Yaksorkeikei mə takni-pə tuk əmawə mīmə ?narimnar minə e tukruə ye naha nīpig?"

⁵ Kini rīni-pən tuk əriə mīmə, "Takasəriḡ huvə, tamə yermamə reikuə irəmiə. ⁶ Narmamə khapsaah tukhavəh nhagik, kini mhauə mhani mə iriə e, Kristo. Tukseikuə ye narmamə khapsaah mhavi nərigien kapəriə. ⁷ Kini nīpig naksəriḡ mə narmamə kamhauh əriə minə, uə naksəriḡ nəvsaoyen kin nuhyen əjir minə, takhapəh nisakur-akurien, mhapəh nhaginien. Narimnar minə e tukruə məkupən, məriḡ pəh nien mə Nīpig Kwasig a. ⁸ Narmamə tukhauh əriə minə. Kini narmamə ye tanə kirik tukhavən apa tanə pisin mhauh əriə minə. Kini nīmnmien tukravən ye tanimtanə. Kini sweiwei tukruh narmamə. Məriḡ narimnar minə e in nīrikakunien əmə kape nahasien, rəmhen kin piraovin yame raməriḡ nəmhəyen ye nīpig kape neiməkien.

⁹ "Məriḡ takasəriḡ əmiə. Tukeighan kin əmiə naksər-er ye nīmri mīrh. Kini tukərkis-ərkis əmiə ye nəkwai nīməhuak kapəriə. Meinai kimia kafak narmamə minə, takasəkeikei misərer ye nīmri nəmasur kape gavman mine ye nīmri nəmasur kapəmiə tuk nīni-ərhavien Nəgkiarien Huvə kape Kughen kimi əriə. ¹⁰ Tikni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen ikin minə fam rarkurao ye tokrei tanə, kwasig ikin Nīpig Kwasig tukripirua.

¹¹ Məriḡ tukmə kīvəh əmiə mə taksərer ye nīmri mīrh, rikimie tukripəh nəpouyen. Mhapəh nisəriḡien mə, 'ʔjakhawni-pən tuk əriə?' Takhani-ərhav nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen rīmivəhsi-pre kimi əmiə meinai pəh nien mə kimia nakasəḡkiar, məriḡ Nanmin Imərhakə tukrəḡkiar ye tikihermiə. ††

¹² "Ye nīpig a, piauni tukreighaan kin piauni kamhop-ni. Kini yerman tukreighaan kin kafan kwajikovə

† 12:43 2 Kor 8:12 †† 13:2 Luk 19:44 ‡ 13:9 Mat 10:17-20
†† 13:11 Luk 12:11-12

kamhopni. Kini kwajikovə minə tukhani hah rīmriə minə mine nisinriə minə, miseighan kin əriə kamhopni əriə. ¹³ Narmamə tuksəməkin əmiə, misor ahas pən ki-mi əmiə meinai kimia nakamhavəh nhagik. Məriḡ nar-mamə yamə mine kasərer timtim miseriaji nīpig kwasig, Kughen tukrivəh miragh əriə." ††

Nahasien ehuə apa Jerusalem

(Mat 24:15-28, 42-44; Luk 21:20-24)

¹⁴ Kini pəh yermamə yame raməvhuekin nəkwəkwə e tukrirkun. Yesu rīni-pən tuk əriə mīmə, "Kini nīpig kimia naksəm nar a kamni kimə 'Nar has yame roriah pik nar,' ramərer ye kwənmhan yame rīpəh nien mə tukramərer ikin, kimia e Judia taksap miserkwaig ye takwar. ¹⁵ Tukmə yermamə ramapis irua ye nimə kafan to rīpəh nīvənien imə tuk nīpikien narimnar kafan. ¹⁶ Tukmə yermamə raməmir yerki nəsimien kafan, to rīpəh nīvənien yerkwau tuk nīwəhyen kafan neipən. ¹⁷ !Man! Riskai pik tuk nīpiraovin yamə mine ki-sor tīpriə, kini mine yamə mine jiriə minə kasomaah hanə, meinai tuksəriḡ rahas pik. ¹⁸ Taksəhuak tuk na-hasien e mə tukripəh nuəyen mīrəh əmiə ye nīpig kape nəhig ¹⁹ meinai nahasien ehuə yame tukruə, yermamə rīpəh nəm-hanəyen rīrikakun ye nīpig Kughen rīmnərhə nīmoptanə meriaji-pə ai taktəkun mine. Kini nahasien kirik to rīpəh nuə-minien nīpig kirik rəmhen kin nahasien a. ²⁰ Məriḡ Kughen rīmnəraitə nīpig kape nahasien a yame tukruə iran. Tamə, nar-mamə to khapəh nhamraghien tukun. Məriḡ In rīm-nərai nīpig a mə tukrivəh miragh narmamə yamə mine In rīmīrpen əriə mə kafan narmamə minə.

²¹ "Nīpig a, tukmə kirik rīmə, 'Səmrū. Kristo e,' uə yer-mamə kirik rīmə, 'Səmrū, Kristo en,' məriḡ kimia takhapəh nhaniyen nəfrakisien iran. ²² Meinai profet eikuə minə khapsaah tukhauə mhasigəvin Kristo mi-sor nimtətien mə tukseikuə ye narmamə. Kini misarkut tuk nisəmien swatuk tuk nīvi-tayen narmamə yamə mine Kughen rīrpen əriə. ²³ Məriḡ kwasig ikin narimnar a ruə, yakamni-pre ta tuk əmiə mə takasəriḡ əmiə."

²⁴ Kini Yesu rīrpin mamni-pən tuk əriə mīmə, "Kini nīpig kape nahasien tukruə mor infamien,

"Mīrh tukripis,

Kini makua to rīpəh min nəsiəyen;

²⁵ Kini kəmhau minə tuksəsaah,

Kini mine narimnar fam ye nīmago-ago tukhakiu-kiu." ††

(Aes 13:10, 34:4)

²⁶ Kini Yesu rīrpin mīmə, "Kini en, kwasig ikin, nar-mamə tukpisəm Yo, Ji Yermamə, jaksi-pən ye napuə mivəh nehuəyen mine nīkakien. ²⁷ ††† Kini ai, jakher-ərhav kin agelo kafak minə mə tukhavən misarkurao ye tanimtanə, mine ikin pukaa ye neai misofugin nar-mamə yamə mine yimīrpen-ta əriə. ²⁸ ††† Sətəriḡ min kin

†† 13:13 Mat 10:22; Jon 15:21 ††† 13:14 Dan 9:27; 11:31; 12:11 ††† 13:15 Luk 17:31 § 13:17 Luk 23:29 †† 13:19 Dan 12:1; Rev 7:14 ††† 13:22 Rev 13:13 †† 13:25 Aes 13:10; 34:4; Joel 2:10 ††† 13:26 Rev 1:7 †† 13:27 Mat 13:41

nuphikinien kin nai a figtri. Tukmā nipig yame kwer-min rinaurā kini nīmarin rinēmhaier, kimiā nakharkun mā kwānhauā ipakā tuk nāsīmien en. ²⁹ Rēmhen əmə kin yame tukmā naksəm narimnar məknekin, takharkun mā Yo Ji Yermamā, yaknamuā ipakā, mī-namərer ipakā əmə tuk kwəruā ye nīmā kapəmiā. ³⁰ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiā mā narmamā yamā mine kasarā ye rao e to khapəh nhamhə-famien kwasig ikin narimnar mine ritərhav-pə. ³¹ Napuā mine nimoptanā tukawəkeikei mirarkək, mərig nəgkiarien kafak to ripəh nirkəkien tuk nipig kirik. ³² Mərig narmamā fam kiseinein nipig kape narimnar minā e tukruā iran. Agelo minā ye neai, mine Yo Ji Kughen, kī-mawə yakseinein min. Mərig Rimik pisin əmə In rirkun.

³³ "Itakasərig əmiā! Mhapəh nisapirien! Meinai kimiā nakseinein nipig yame narimnar minā e tukruā iran. ³⁴ Tukrēmhen kin yermamā kirik yame ritərhav iman yerkwanu mamvən yerkwanu pisin. Kwasig ikin ritərhav, rəhi-pən kafan narimnar kimi narmamā pisin minā mā tukasəm vi vi, kini mərəhu wok pisin pūşun kimi əriā. Kini mini-pən tuk yermamā yame ramərer tuk kwəruā mīmā, 'Takamarha.' ³⁵ Rēmhen əmə min kin kimiā takasərig əmiā meinai nakseinein nipig yame Yaməhuā kape nīmā tukruā iran. Tukmā ror tukruā yenaiyu. Uā tukruā yenpig əru, uā tukruā yenpig-yenpig, uā tukruā yerkwēiha. ¹³⁶ Tukmā In ramuā ye naha nipig, pəh In tukripəh nəmien mā kimiā nakasapir. ³⁷ Yakamni-pre tuk əmiā, mamniərhav-pən min tuk narmamā mā takasərig əmiā nipig fam."

Namehuā kape nāmā Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu

(Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

14 Kini nipig a, tukharaptərəkīn nəviginien ehua kin bred yame yis rirkək iran tukhani nahu kin. Jif pris minā mine nəmhajoun kape loa kape Moses kī-nasarhakin swatuk mā tukharaptərəkīn apis-apis Yesu mishopni. ² Iriā kimnhani mhamā, "Pəh khapəh nhara-ptərəkīnien In ye nipig kape nəviginien ehua, tamā narmamā [niemhaa rhai əriā kini] khauh apnapig əmə əriā minā."

Piraovin kirik ramətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu

(Mat 26:6-13; Jon 12:1-8)

³ Kini Yesu rīvən Betani mivən ye nəkwai nīmā kape Saemon. Kwən ai kupən rimivəh nimhəyen əutən ye tiki. Kini Yesu raməvigin hanā, piraovin kirik ruā mivəh botel kirik kimnor kin kapier kirik nhagin e al-abasta. Botel ai, senta aikin kamni kimā nad: nīmrin rhaktə pik. Kini piraovin a rəsikta botel, mətəg-pən senta ye kapan kapə Yesu. ¹⁴ Mərig narmamā tiksīn niemhaa rhai əriā khamā, "Rhawor pian e rorīah senta e? ⁵ Rhuvə pik mā to in rəvrai əmə; mīrkun nivəhyen mane rəmhen kin tri hundred taosen vatu [†] kin tuk

nivəhsi-pənien kimi yavən has minā." Kini kishek pian a.

⁶ Mərig Yesu rini-pən tuk əriā mā, "Ei! Hapəh pian en. Rhawor nakashek in? In ramor nar huvə kirik kimi Yo. ⁷ Yavən has minā tukasəmīr kimiā miriā nipig fam. Kini tukmā nakhamā taksasitu irəriā nakharkun nisa-situyen irəriā nipig fam. Mərig Yo jakpəh narəyen kitawə-m kimiā nipig fam. ¹⁸ Piraovin e rimnor huvə-pə kimi Yo ye nirkunien kafan. Mavi-təg-pə senta ye nīprak mapnəpənə ye nīprak mā tuknim Yo. ¹⁹ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiā mā ikin pukaa ye tokrei tanā yame kamni-ərhav Nəgkiarien Huvə ikin, tukaməvsao min kin norien kape pian e, pəh narmamā rikiriā tukraməsik in."

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmīr minā kafan

(Mat 26:14-16; Luk 22:3-6)

¹⁰ Kini Judas Iskariot, in yermamā kirik ye narmamā twelef kape Yesu, rīvən məm jif pris minā tuk norien swatuk tuk neighan-pənien kin Yesu ye kwermiriā. ¹¹ Rīvən məm əriā, rikiriā ragien, kini kimnhani mā tukhavəhsi-pən mane kimin. Kini Judas rīvən, mamarə, mawhin nipig tuk neighan-pənien kin Yesu kimi əriā.

Lodsapa

(Mat 26:17-19; Luk 22:7-13)

¹² Kini nipig kape nəviginien e kamni kimā Bred yame Yis Rirkək iran ruauā ipakā, kini lafet a ririkakun ye nipig kape nəviginien e kamni kimā Pasova. Kini narmamā tukasəkeikei mhauh kwaji sipsip kirik misor nəviginien ai kin. Kini narmamā kape Yesu kisaiyoh-pən mhamā, "Ik nakmā jakhavən hiā misor apnəpənə ye nəviginien kape Pasova?" ¹³

¹³ Kini Yesu rher-pən kin kafan yermamā kiraru mīmā, "Tukmā nakratərhav-pən Jerusalem, mwəm kwən kirik ramrəh jag ehua kirik kimiruk-pən nu iran. Kini takrakwasig kin in ¹⁴ mīrhuvən ye nīmā kirik yame in ramvən ikin. Kini mīrəni-pən tuk yeməhuā kape nīmā mīrəmə, 'Yhajoun rimher-pə kin əmru mā jakrauā mwaiyoh-pre ik mā ?kwənmhaan a in hiā yame in mine kafan minā narmamā tukhavən misor nəviginien kape Pasova?' ¹⁵ Kini in tukrikir əmiru nakrhuvən ye kwənmhaan ehua apa yerpig ye nīmā yame kimnətu huvə ta narimnar m-fam kape nəviginien aikin. Kini takwor apnəpeinə ye nəviginien aikin."

¹⁶ Kini kratərhav mīravən Jerusalem mwəm narimnar rəmhen kin yame Yesu ruini ta. Kini iriu kwor apnəpənə fam ye nəviginien kape Pasova.

Yesu rimini-ərhav mā Judas tukreighan-pən kin In kimi tikmīr minā

(Mat 26:20-30; Luk 22:14-23; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-25)

¹⁷ Yenpig, Yesu ruā iriā narmamā twelef kafan ¹⁸ mī-sufugin ye tebol misəvigin. Kini Yesu rini-pən tuk əriā

† 13:35 Luk 12:38 †† 14:3 Luk 7:37-38 ‡ Khapəh nhaniyen tri hundred taosen vatu, mərig kimnhani mā, "Tri hundred denarii."

Tri hundred denarii in rəmhen kin mane yame yermamā kirik rawəh kape newk kirikiana. †† 14:7 Dut 15:11 †† 14:8 Jon 19:40 ††† 14:12 Eks 12:6

mə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə kimia kirik tukreighan-pən kin Yo kimi tikmir minə kafak. Kimia kirik e kitawə kasəkwətə." †

¹⁹ Kini narmamə kafan minə rikiriə reiwaiyu minə-saiyoh əriə minə mhamə, "Pa? Yo?"

²⁰ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Kimia kirik ye narmamə twelef kafak yame yakaweires kwis bred ye sup-sup ye pənkin. ²¹ Yo Ji Yermamə jakaməkeiki mimhə rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən. !Kini məriğ rahas pik tuk yermamə yame tukreighan-pən kin Yo ye kwermiriə! !Kwən a tukrivəh narpinien ehua!" ††

²² Kini kiməsəvigin ta, Yesu rīvəh bred məhuak mini vi vi Kughen tukun. Kini ai mhapu-hapu mivəhsi-pən kimi əriə. Mini-pən tuk əriə mimə, "Sən. In e nīprak." ²³ Kini mivəh kap waen mini vi vi Kughen tukun, mivəh-si-pən min kimi əriə, kini kimnhanim. ²⁴ Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Nitawik e. Ramor əpu nərigien kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə tuk nuəyen məmir-ərhav. Tukraiye mivəh miragh narmamə rehua. ²⁵ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mimə to yakpəh ninim-minien waen meriaji minim min ye rao ye neai."

²⁶ Kini iriə kimisəni nipe kirik, †† kwasig ikin khatərhav mhavən ye takwar kirik nhagin e Olif.

Yesu rimini-ərhav mimə Pita tukrini-ərhav mə in reinein In

(Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

²⁷ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, "Nhatətəyen kapəmiə mifam tukrimir, meinai kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə,

"Jakuh yermamə yame raməm huvə sipsip minə, kini sipsip kafan minə tuksaiyu rik rik."

(Sek 13:7)

²⁸ Kini Yesu rirpin mimə, "Məriğ nipig jakimragh min, jakəkupən kin əmiə mivən apa Galili." ††

²⁹ Məriğ Pita rini-pən tukun mimə, "Tukmə ror nhatətəyen kapəriə tiksın tukrimir; məriğ nhatətəyen kafak to ripəh nimirien."

³⁰ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə man tukripəh nəkakə-hanəyen mikiraru, ik takni m-kisisər mə nakeinein Yo."

³¹ Məriğ Pita rarə mini-pən skai min mimə, "Tukmə khamə tukshopni ərau, to yakpəh niniyen mə yakeinein Ik." Kini iriə fam khani əmə min nəgkiarien kirikianə. †††

Yesu rimavən apa Getsemane maməhuak

(Mat 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Kini ai iriə khavən min apa yerkwanu kirik, nhagin e Getsemane. Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə

mimə, "Kimia taksəkwətə ikin e. Pəh yakvən maməhuak." †††

³³ Kini In mikir Pita mine Jemes mine Jon, irisir min. Rikin rərhakis pik. ³⁴ Kini rini-pən tuk ərisir mimə, "Rikik rərhakis pik ipakə yakmhə tukun. Takarhəmir eikin e, marharha-huvə." †

³⁵ Kini In rəriwək mivən kəskəh əmə mənimkur maməhuak. Mamaiyoh Kughen mimə, "Rimik, tukmə nakeighan kin, nəmhəyen en tukrirkək tuk Yo." ³⁶ Kini mimə, "Tatə, tukmə rikim ragien, aweh, vəhsi-ta nəmhəyen †† yamə mine tukpihauə. Məriğ takpəh norien ye nərigien kafak; mor əmə ye kafam nərigien." †††

³⁷ Kini ai In rirerig-pə min tuk ərisir. Məm irisir krhapir yeru. Kini rini-pən tuk Pita mə, "Eh, Saemon, ?Rhawor nakamapir? ?To nakpəh narhayen kape nipig kwakwə uə? ³⁸ Kimia takasəriğ əmiə. Takasəkeiki masəhuak mə nar kirik tukripəh norien əmiə nakhamir. Rikimie rəsanin məriğ nīpraimiə rəpou."

³⁹ Kini ai In mirerig min maməhuak. Mini-pən əmə min nəgkiarien a. ⁴⁰ Kini ai mirerig-pə min, məm irisir kwərhapir yeru min, meinai napirien rimivəh nimirisir. Məriğ irisir kwərhauris mirheinein nar yame tikrhini-pən tukun.

⁴¹ Kini ai In rīvən min. Marə muə min yame ror kisisər kin. Rini-pən tuk ərisir mə, "Rhawor? ?Nakarhapis hanə? !Infamien! Nipig ruauə pakə ta yame yermamə tukreighan-pən kin Yo, Ji Yermamə, jakvən ye kwermi nəmə has minə. ⁴² Rhekimter, pəh kamhavən. !Rhəmrur! Yermamə yame rikin rimnagien tuk neighan-pənien kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak ruauə ipakə ta."

Tikmir minə kape Yesu khauə mharaptərəkin In

(Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴³ Yesu raməgkiar hanə, məknekin Judas, yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, ritirhav-pə. Nuk-whao ehua kamhakwasig kin, mamhapik nau nisə mine kwətavhə kapəriə. Jif pris minə mine nəmhajoun minə kape loa kape Moses, mine nəmehua kape nəmə Isrel, kimisher-pən kin nukwhao a. ⁴⁴ Judas ruini-pən ta tuk əriə mimə, "Yermamə yame jakəturəm-pən iran, yermamə e in en. Takharaptərəkin, mhakir mhavən, mhapəh nisorien rap."

⁴⁵ Judas ruə məm Yesu mini-pən tukun mimə, "Yhajoun," məturəm-pən kimin. ⁴⁶ Kini ai iriə khauə mharaptərəkin Yesu. ⁴⁷ Məriğ yermamə kirik ramərer ipakə tukun, rəvi kafan nau nisə mərəru ta nimətərgi yor atuə kin kape hae pris. ††

⁴⁸ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Rhawor? ?Kimia nakhamə ta yo yermamə kape nəkrəhyen uə nhop-niyen yermamə? ?Rhawor nakamhapik nau nisə mine kwətavhə mamhauə mə takharaptərəkin Yo? ⁴⁹ Nipig fam kitawə-m kimia kasəmir ye nimə ehua kape Kugh-

† 14:18 Sam 41:9 †† Nəgkiarien kape Gris ramni mə, "Ripimə kwən ripipəh narha-pə-yen ye tokrei tanə, ripihua!" Məriğ nīprai nəgkiarien ramni mə, "tukrarə ye narpinien ehua." † 14:24 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1 Kor 10:16; Hib 9:20 †† Ye Nəviginien kape Pasova, kwasig ikin kasəvigin, nəmə Isrel kimisəni nipe tiksın ye Ol Sam 113-114. Misəvigin ta, ai, misəni nipe tiksın ye Ol Sam 115-118. †† 14:28 Mat 28:16; Mak 16:7 ††† 14:31 Jon 11:16

††† 14:32 Jon 18:1 § 14:34 Jon 12:27 †† Nəgkiarien kape Gris ramni, "Vəh-si ta 'kap.' Kap ramor nuhpikinien ye nəmhəyen." ††† 14:36 Mak 10:38; Jon 6:38 §† Jon 18:10 rimə Pita e rim-nərəru nimətərgi kwən a.

en, yakaməwhag. Mərig nakhapəh hanə nharap-tərakinien Yo. Mərig nəmhen. Naha nhagin yame Nəkwəwə kape Kughen rimiini tukraməkeikei mor nəfrakisien kin." †

⁵⁰ Kini mərig narmamə kafan kisas ta iran. †⁵¹ Mərig yermamə kirik yame rimikwasig kin Yesu rətəut əmə. Kini nipig kharaptərakin kwən a, ⁵² rəta ye neipən kafan maiyu kopiə kopiə əmə map. ‡

Yesu rimnərer ye nimri kaonsel

(Mat 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; Jon 18:13-14, 19-24)

⁵³ Kini khakir Yesu mhauə kimi hae pris. Jif pris minə mine nəmehua kape nəmə Isrel minə mine nəmha-joun kape loa kape Moses, kwəsofugin ta əriə minə aikin. ⁵⁴ Kini Pita rikwasig kin əriə, mərig ripəh nivənpakəyen tuk Yesu. Nipig ruə pakə tuk nimə ehua kape hae pris, kini mivən məkwəta iriə narmamə kape hae pris minə masərkəp. ⁵⁵ Kini jif pris minə mine narmamə kape kaonsel kimisarha kin narmamə tiksin yame tukhauə miseikuə ye Yesu, ai khauh mishopni. Mərig khapəh nisəmien yermamə kiraru yamə mir tikrani nəgkiarien kirikianə. †⁵⁶ Narmamə khapsaah kishəkimter maseikuə ye Yesu, mərig nəgkiarien kapəriə ripəh nəm-nəmhenien.

⁵⁷ Kini narmamə tiksin kishəkimter mhani nəgkiarien eikuə ramvən tukun mhamə, ⁵⁸ "Yakasərig ramni mə, 'Yo jakatmətəgətəg Nimə ehua kape Kughen yame narmamə kimisor; mərig kwasig ikin ye nipig yame ror kisisər kin, jakəriip yame rivi yame to yermamə ripəh nivhirəkinien.'" †⁵⁹ Iriə kamhani mhani mərig nəgkiarien kapəriə ripəh nəm-nəmhenien.

⁶⁰ Kini ai, hae pris rərer ye nimriə mini-pən tuk Yesu mimə, "ʔRhawor nakpəh nəgkiarien? ʔRhawor e kamhani məkneikin nəgkiarien iram?"

⁶¹ Mərig Yesu rərer əmə mamapnapig. Kini hae pris rarar maiyoh min mimə, "ʔRhawor? ʔIk e Kristo? ʔKughen yame kamni vi vi In, Ik kafan e kwajikovə uə?"

⁶² Kini Yesu rimə, "Yo en. Takpisəm Yo, Ji Yermamə, jakəkwəta ye kwermi Kughen matuk yame nagheen rehua. Kini takpisəm min Yo jaksı-faktə ye napuə meiwaiyu-pə."

⁶³ Kini hae pris reikus neipən kafan [meinai niemha rimnhai ni]. Mini mə, "ʔRhawor kitawə kasarha kin hanə narmamə yame tukhani hah In? ⁶⁴ Nakwəsərig ta mə rimiini hah Kughen. ʔRikimiə ramhaw-əsik? ʔTukshawor In e?"

Kini khamə tukraməkeikei mimhə. ††

⁶⁵ Kini tiksin kishəkimter masərig-əwhin. Tiksin kisarkis-ətərakin nimrin mir, mhauh mhani-pən tukun mhamə, "Eh, profet! Ni-ru mə pa e rimuh Ik!" ††† Kini narmamə minə kape hae pris kisəsik In mhakir.

† 14:49 Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20 †† 14:50 Sam 31:11 ‡ Narmamə tiksin kamhani mə kwən a raiyu kopiə kopiə mamap, Mak en, yame rimirai nəkwəwə e Mak. †† Nam 35:30 mine Dut 17:6; 19:15 khamə tukmə tukhopni yermamə hah kirik, yermamə kiraru tikrani nəgkiarien kirikianə, ai khopni. †† 14:58 Jon 2:19-21 ††† Loa kape nəmə Isrel, ye Levitikas 24:16, rimə tukmə yermamə kirik ramni hah Kughen, tukhopni. ††† Aesə 11:3 rimə Mesəə, uə Kristo, nar apnapig mə ramapir, mərig tukrirkun naha nhagin yame

Pita rimiini mə in reinein Yesu

(Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18; 25-27)

⁶⁶ Kini Pita raməmir ipakə tuk nimə ehua kape hae pris, kini piraovin kirik, yasitu kape hae pris, ruə.

⁶⁷ Məm Pita ramərkəp. Rəm tim tim kini mimə, "Eh, ik min kirik. Nakamkwasig kin yemə Nasaret e Yesu."

⁶⁸ Mərig Pita rimə, "Nikam. Yo yakeinein əfrakis nar en nakamni." Mitərhav meiwaiyu min maməmir ye kwəruə kape rukwanu a. Kini man kirikianə rəkakə. §

⁶⁹ Kini yasitu a kape hae pris rarə muə min. Minamni-pən tuk narmamə minə aikin mə, "Kwən e, in kirik min a." ⁷⁰ Mərig Pita rimiini neikuəyen iran.

Rapəh norien tu, narmamə yamə mine kasəmir aikin khani-pən tuk Pita mhamə, "Nəfrakisien, ik əfrakis kirik min a. Meinai ik min yemə Galili."

⁷¹ Mərig Pita rini-pən skai tuk əriə mimə, "Yo yakeinein yermamə en yame nakamhani. Tukmə yakameikuə, Kughen tukror narpinien kimi yo."

⁷² Məknekin, man rəkakə mikiraru. Pita, rikin raiyu məsik nəgkiarien yame Yesu rimiini mimə, "Man tukripəh hanə nikakəyen mikiraru, takni m-kisisər mə ik nakeinein Yo." Kini rərig rahas pik; rikin rərhakis masək.

Yesu ramərer ye nimri Paelat

(Mat 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

15 Yenpig-enpig əgkəp, jif pris, mine nəmehua kape nəmə Isrel, mine nəmha-joun kape loa kape Moses, mine narmamə tiksin min kape kaonsel kape nəmə Isrel kaharaih mhun nəgkiarien kirik. Mhani-pən tuk narmamə tiksin mə tuksərkis-ərkis Yesu. Kini mhakir In mhauə mhakir-pən kimi Paelat, yamehua kirik kape Rom. †¹² Kini ai Paelat raiyoh In mimə, "ʔIk e Ik Yermaru kape yemə Isrel uə?"

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Nəfrakisien e nakamni."

³ Kini jif pris minə khani-ərhav neikuəyen rehua yame kimisəm-pən ye Yesu. ⁴ Kini Paelat raiyoh min In mə, "ʔRhawor nakpəh nəgkiarien? Əmru. Kamhani nəgkiarien rehua iram."

⁵ Kini Paelat rimnəm mə Yesu ripəh niniyen nar kirik, rakur. ††

Paelat rimə Yesu tukraməkeikei mimhə

(Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

⁶ Ye newk minə fam, ye nipig kape Pasova, nəmə Isrel kharkun nhaniyen nhag yermamə kirik kwəvəhsi-pən ta ye kalabus, kini yamehua ririsin kirik ramvən.

⁷ Kini narmamə tiksin kasəmir ye kalabus meinai khamə tukhauh gavman, kini mishopni narmamə tiksin. Iriə kirik, nhagin e Barabas. ⁸ Kini nəmə Isrel kimn-hauə misəm Paelat mamaiyoh-pən in mə tukror

narmamə kasor. Narmamə e kasarkis nimri Yesu kini mhamə tuk-səm-ru mə to Yesu rirkun əfrakis min əriə uə nikam. § Kopyi akwas tiksin kape Niutesteman khapəh nhaniyen mə man kirik rəkakə aikin. Kamhani əmə mə Pita raməmir ye kwəruə kape rukwanu a. † 15:1 Luk 22:66 †† 15:5 Aes 53:7; Mak 14:61

norien yame ramor rerin mirisin yermamə kirik ye kalabus. ⁹ Kini Paelat raiyoh əriə mə, “?Naksorkeikei mə jakrisin Yermaru kape nəmə Isrel uə?” ¹⁰ In ramaiyoh məknaikin meinai in rimnəm ta mə jif pris minə kimisərəhu-pən Yesu ye kwermın meinai kasəməkin Yesu tuk yamai mə narmamə fam kisorkeikei In.

¹¹ Kini jif pris minə kimnhani mhani-pən tuk kuwhen a mhamə tukhapəh niseighanien kin Yesu mə tukritərhav, mərig mə tukseighaan kin Barabas. ¹² Kini Paelat raiyoh-pən min əriə mimə, “?Mərig jakhawor kwən yame kimie nakamhani mə In Yermaru kape nəmə Isrel?”

¹³ Kini iriə kisokrən ehuə mhamə, “!Əsik-haktə in ye nai kamarkwao kin!”

¹⁴ Mərig Paelat raiyoh-pən min əriə mə, “?Tuk naha? ?Naha norien yame rimnor rahas?”

Mərig iriə kisokrən ehuə pik min mhamə, “!Əsik-haktə In ye nai kamarkwao kin!”

¹⁵ Kini Paelat rimnorkeikei mə tukror rikiriə, meighaan kin Barabas ritərhav ye kalabus. Kini rimə tukərkis-ərkis Yesu, kikir In kavən kiruk haktə In ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kasarh iakei ye Yesu

(Mat 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Kini mobael tiksin khakir Yesu mhavən ye nimə ehuə kape Paelat kini misokrən kin nukwao kape mobael minə mə tukhauə. ¹⁷ Kini kharəh kot kirik rəwhao, rəmhen kin kot kape yermaru, misarkaoh-pən kin kimin. Kini mharəh nərəus kirik ror nhirin, misor kəvəvhao kin, rəmhen kin kəvəvhao kape yermaru, mhaukrai-pən ye kapən kapə. ¹⁸ Kini masokrən kin mamhani mhamə, “!K e yermaru kape nəmə Isrel. !Ki-mawə yakamhasiai Ik!” ¹⁹ Kini mamhauh kapən kapə kin nai, masərig-əwhin, kini misənimkur ye nimrin mhamə kamhasiai In. ²⁰ Kini misarh iakei fam iran, mharəhsi-ta min kot əwhao mhavəhsi-pən kafan neipən. Mhakir mhatərhav, mhavən mə tukharuk haktə In ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kimnharuk haktə Yesu ye nai kamarkwao kin

(Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ Kamhauə ye swatuk, misəm yemə Saerin kirik, nhagin e Saemon. In rim Aleksanda mine Rufas. In ramvən apa Jerusalem, kini khani-əhu misarkut kimin mə tukrirəh nai kamarkwao kin kape Yesu. ²² Kini iriə mhakir Yesu mhavən ikin kirik nhagin e Golgota (yame nipran rimə, kwənmhaan kape kerhə irə jir). ²³ Kini ye kwənmhaan a khavəhsi-pən waen kimi Yesu yame kəvit-pən nimar nai kirik kamni kimə “mir”. ²⁴ Mərig Yesu ripəh ninimien.

²⁴ Rampigpig hanə, kimnharuk haktə In ye nai kamarkwao kin. Kini misəwhai kafan neipən masarukin

† 15:11 Wok 3:13-14 †† 15:21 Rom 16:13 ‡ Nəgkiarien e “Golgota” ye nəgkiarien kape nəmə Rom ramni mə “Kalfari”, nipran rimə “kerhə irə jir.” †† Tukmə ror kaməvit-pən mir ye waen tuk nini-əhuyen nəməmhayen.

daes tukun, mə tukmə yame rapita, kini in ravəh kafan. ²⁶ Kini kirai-pən nəgkiarien kirik ye nai kirik ramni mə kimisəm-pən nar has kirik iran mimə, “In e Yermaru kape nəmə Isrel.” Kini misarkwətərkən-pən ye nai kamarkwao kin. ²⁷ Kini mharəh yeməkrəh mir kiraru, mharuk haktə min əriu irisir Yesu. Kirik ye matuk, kirik ye mawor. ²⁸ Məknekin, nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen ruauə, yame rimə, “Kiməsəvheikin In iriə nəmə has minə.” †††

²⁹ Kini narmamə yamə mine kasəriwək ye swatuk kasarh iakei pən iran. Masəwhan-əwhan kapəria kapə. Kini mamhani mhamə, “!In en! !Ik yermamə kape nat-mətag-ətagien nimə ehuə kape Kughen mine nor-minien ye nipig kisisə əmə! ³⁰ Intah. Əta-ru ye nai kamarkwao kin meiwaiyu, mivəh miragh atuk ik.”

³¹ Kini jif pris minə mine nəməhajoun minə kasarh min iran. Mamhani-pən tuk əriə minə mhamə, “In rivəh miragh ta narmamə khapsaah. Mərig ripəh nəmhenien tuk nivəh-miraghien In. ³² Rhuvə mə Kristo e, In yermaru kape nəmə Isrel, tukreiwaiyu ye nai kamarkwao kin pəh kisəm, kini mhani nəfrakisien iran.” Kini kwəgə mir yame kimiruk haktə ərisir Yesu kwarpakwə kimi Yesu.

Yesu rimamhə

(Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

³³ Yerkweiha əmə, mərig nəpignəpien ruə muvrig əpis tanimtanə meriaji tri klok. ³⁴ Kini ye tri klok, Yesu rokrən ehuə mimə, “!Elae! !Elae! ?Lama sabaktani?” Nipran rimə, “!Kughen kafak! !Kughen kafak! ?Rhawor nakamapitan kin Yo?” ³⁵

³⁵ Kini narmamə tiksin yamə mine kasərer aikin misərig nəgkiarien ai mhamə, “Sərig-ru. In ramokrən kin Elaeja.” ³⁶ Kini kwən kirik raiyu ətkin mivən mirəh nipərpəp neipən meires ye waen əkwahir. Mərkis-pən ye nai apomh kirik kini mivəhsi-haktə pən kimi Yesu ruə tukrinim. Kini mimə, “?Pəh kisəm-ru mə to Elaeja ruə masitu iran uə?” ³⁷

³⁷ Mərig Yesu rarə mokrən ehuə min kini ai kafan neihagien ritərhav.

³⁸ Kafan neihagien ritərhav aikin, kini nəkwai nimə ehuə kape Kughen, kimiruk haktə neipən kirik yame kimnətapig kin Kwənmhan yame Rəmərhakə Məmərhakə pik. Neipən a rəhipu nipərin kiraru. Rəhipu apa yerpərig əgkəp meiwaiyu. ³⁹ Kini yamehuə kape mobael yame ramərer ipakə tuk Yesu məm nimhayen kape Yesu kini mimə, “Nəfrakisien. Kwən e In Ji Kughen.”

⁴⁰ Kini Meri, pian Magdala, mine Salome, mine Meri nisin kwajikovə mir nhagrii Jemes mine Joses, karharer isok, iriə nipiraovin tiksin masəm In. ⁴¹ Nipig Yesu rimavən Galili, irisir ai karhikwasig kin In, mirhasitu

†† 15:24-25 Sam 22:18 ††† Nəgkiarien ye v. 28 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Mak rimirai əfrakis uə nikam. ††† 15:29 Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58 § Yesu raməni Ol Sam 22:1 ikin e. Nimhayen kape Yesu rimnor fulfilem ye profesii ye Ol Sam 22. §† 15:36 Sam 69:21 §†† 15:40 Luk 8:2-3

iran. Kini nipiraovin apnapig minə khapsaah apaikin, kimnhatərhav-pən Jerusalem iriə min mhauə.

Josef yemə Aramatia riminim Yesu
(Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁴² Nipig a, kamni kimə napnəpenəyen meinai tikəni rikwamer kin nipig kape Sabat. Ipakə mirh rīvə,
⁴³ Josef, yemə Aramatia kirik, ritərhav-pə. In yermamə kirik kape kaonsel kapəriə, yame yermamə kamhasiai in. Kini in min rawhin narmaruyen kape Kughen mə tukruə. Ramgin pawk, mərig rimnarar mivən məm Paelat, maiyoh in mə tukreighaan kin nīprai Yesu.

⁴⁴ Paelat rimnərig mə Yesu rimamhə aihuaə əmə, rakur pik kin. Kini mokrən kin yamehua kape mobael maiyoh in mimə, “?Yesu ruamhə əfrakis uə?”

⁴⁵ Kini yamehua ai reighan kin. Kini Paelat reighan kin Josef mə tukrivən mirəh nīprai Yesu. ⁴⁶ Kini Josef rīvən mirəhsi-əhu nīpran ye nai kamarkwao kin, mivən mivəh nīmri neipən huvə kirik muə muvrig nīpran kin neipən a. Kini mirəh mivən mərəhu ye nəpag kapier kirik yame kinor huvə ta. Kini mətapig əswasig kin kapier ehua kirik. ⁴⁷ Ye nipig a, Meri, pian Magdala, mine Meri nisin Joses, iri kimawəm kwənmhaan yame rimnərəhu-pən Yesu ikin.

Yesu rimamragh min ye nimhəyen
(Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

16 Rinamenaiyu, nipig kape Sabat rinamor infamien, Meri, pian Magdala, mine Salome, mine Meri, nisin Jemes, krhivən mirhivəh nīmri nīmar nai tiks in yame nāmiovin rapien huvə. Mirhivən mə tukrhor-pən ye nīprai Yesu. ² Kəni rikwamer kin, ye Sande, yen-pig-enpig əgkəp, krhivən ikin nīprai Yesu raməmir ikin. Mirh ririkakun mamhaktə, ³ karhivən hanə ye swatuk, marhini-pən tuk ərisir mirhimə, “?Pa tukrasitu irətəsir tuk nəsoktayen kin kapier yame kimnhaukrai əswasig pən tuk Yesu?” ⁴ Irisir kirhini məknaikin meinai kapier a in rehəuə pik, mərig karhini hanə marharha-pən, mirhəm mə kinəsok ta kin kapier a.

⁵ Karhivən imə ye nəpag kapier ai, mirhəm pikwarie kirik, kafan kot rəpomh mhawən. Ramkwətə ye kwermirisir matuk. Kirhəm, kirhakur. ⁶ Mərig rini-pən tuk ərisir mimə, “Takrhipəh nīrhiginien. Yakirkun mə nakarharhakin Yesu yemə Nasaret, yame kimiruk haktə ye nai kamarkwao kin. Mərig In rirkək eikin e. Ruimragh ta. Rhuəru mirhəm. Tamhekin e kimnərəhu ikin. ⁷ Takrhivən mirhini-ərhav-pən tuk narmamə mine Pita mirhimə, ‘In rinəkupən ta kin əmiə muavən apa Galili. Nakharkun nisəmien In aikin, rəmhen kin yame In ruini-pre ta tuk əmiə.’” ⁸ Kini pia misir a krhitərhav, meinai kimirhigin pik, kini marhətəmnimin. Ror pən krhipəh nīrhini-əsah-pənien tuk narmamə. ^{††}

† 16:7 Mat 26:32; Mak 14:28 †† *Kopi akwas tiks in kape Niutesteman ye nəgkiarien kape nāmə Gris kharpin nəgkiarien ye ves 8 mhamə, “Mərig nipiraovin minə ai kimnhauə misəvsao-pən kin kimi Pita mine narmamə yamə mine kasəmir aikin. Misəvsao kin narimnar yame kwən ai rimini-pən tuk əriə. Kwasig ikin ye narimnar*

Yesu rimamragh min, narmamə khapsaah kasəm In †
(Mat 28:9-10; Jon 20:11-18)

⁹ Yesu rarə mimragh min ye Sande yenpig-enpig əgkəp. Aikin mitərhav-pə tuk Meri, pian Magdala yame Yesu rimnəkota nanmin has seven iran kupən. ¹⁰ Kini pian ai rīvən məm narmamə yamə mine kimnəmhakwasig kin Yesu, yame kasərig rahas pik tukun, misasək. Məvsao-pən kin kimi əriə. ¹¹ Mərig nipig kimisərig mə Yesu rimimragh min kini Meri min rimnəm, iriə khapəh nhanien nəfrakisien iran.

¹² Kini ai, yermamə mir kiraru kape Yesu kaweriwək ye swatuk, Yesu ritərhav-pən tuk əriu. Nīpran rukrekin pisin. ¹³ Kini kirarerig miravən mwəvsao kin kimi narmamə minə kafan; mərig khapəh nhaniyen nəfrakisien iran.

Yesu rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə
(Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Wok 1:6-8)

¹⁴ Kasarə mamhavən, narmamə leven kape Yesu kasəvigin, Yesu ritərhav-pən min tuk əriə; kini mægkiar-pən skai kimi əriə meinai iriə khapəh nishatətəyen iran. Kini kaparhia kapə riskai pik. In rimnægkiar skai pən tuk əriə meinai khapəh min nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kape narmamə minə tiks in yame kimisəm In, mamhani-ərhav mə rimimragh min. ^{††15} Kini rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, “Tak-səkeikei mhavən misarkurao ye tanimtanə mhani-ərhav nəgkiarien huvə kape Kughen. ^{††16} Yermamə yame rhatətə irak, kini mor baptaes, Kughen tukrivəhsi-pən nīmraghien rerin kimin. Mərig yermamə yame ripəh niniyen nəfrakisien irak, Kughen tukrini mə tukrivəhsi-pən narpinien kimin mə tukrivən apa ye nap ehua. ^{††17} Kini narmamə yamə mine kishatətə irak, Kughen tukror nīmtətien tiks in ye nīmraghien kapəriə. Tukharkun nisəkotayen nanmin has ye narmamə ye nhagik; mharkun min niniyen nəgkiarien pisin pisin; ^{††18} mharkun nīrəhyen snek, mərig snek to ripəh nəsiən əriə; mharkun nīnimien kakonə, mərig to khapəh nhamhəyen kin; mharkun nərəhu-pənien kwermirə ye narmamə yamə mine kamamhə, kini tuk-səsanin.” [§]

¹⁹ Yesu Yermaru ramægkiar infamien, Kughen rīvəh In mhaktə mivən ye rao ye neai. Taktəkun ai, In ramkwətə ye kwermi Kughen matuk. ^{§†20} Kini narmamə kafan kimnhatərhav misəvsao kin Nægkiarien Huvə ikin minə fam. Kini In ramasitu irəriə. Kini mamor nīmtətien ripsaah ye nīmraghien kapəriə mə narmamə tukhani nəfrakisien iran. ^{§††}

minə a Yesu atuk ritaərhav-pən tuk əriə mivəhsi-pən nəgkiarien kimi əriə mə tukhatərhav misarkurao ye tanimtanə misəvsao kin Nægkiarien Huvə kape Kughen. Nægkiarien ai ramni mə Kughen rirkun niwəh-miraghien narmamə mirkun nāmviyien narmamə kape rerin.” † Nægkiarien ye v. 9 meriaji 20, rirkək ye kopi akwas tiks in kape Niutesteman. Keinein mə pa nhagin rimirai. †† 16:14 1 Kor 15:5 †† 16:15 Wok 1:8 ††† 16:16 Wok 2:38 ††† 16:17 Wok 2:4; 8:7 § 16:18 Luk 10:19; Wok 28:3-6 §† 16:19 Wok 1:9-11; 2:33-34 §†† 16:20 Wok 14:3; Hib 2:3-4

LUK

Nægkiarien kwakwä kape näkwäkwä e Luk

Keinein mä pa nhagin rimirai näkwäkwä e- nāmehua kupan kape niməhuak kimnhani mhamə Luk rimirai näkwäkwä e. In pəh nien mä yermamə twelef kirik kape Yesu, mərīg in rirkun huvə aposol Pol, kini maməriwəkpən rehuə tuk Pol. Pəh nien mä Luk yemə Isrel, mərīg in yemə Gris; mərīg in yeməhuak kirik. In dokta kape nor-huvəyen narmamə, kini mor huvə skul. Miwəs huvə nəvsaoyen kape narimnar yame rimatərhav ye narəyen kape Yesu. In rimirai näkwäkwä e, mine Wok yame Aposol minə Kimisor. Rimirai näkwäkwä e ramvən kimi in kirik, nhagin e Teofilas. Niprai nhag e ramni mə, “Yermamə yame rorkeikei Kughen.” Luk rimirai näkwäkwä e ramvən kimi kwən a, mərīg rirkun mə nəməhuak minə khapsaah tuk-səvhekin.

Ye nipig a, nəvsaoyen kape Yesu rehuə mərərao. Kasərīg, tiksın kimnhani nəfrakisien iran, tiksın kimnhaukreikin nəvsaoyen kape Yesu mhani atuk ye nərigien kapəriə.

Luk rorkeikei mə tukrini atuutuk nəgkiarien ye narəyen kape Yesu. Rimə tukrirkun huvə nəfrakisien ye narəyen kape Yesu, maməgkiar kimi narmamə yamə mine kimnasəriwək iriə Yesu masəm naha nhagin yame In rimnamor. Kini Luk rimiwəs huvə nəgkiarien kapəriə, kwasig ikin rirai näkwäkwä e. In rorkeikei mə tukrhajoun mə Yesu In yermamə əfrakis kirik mine Kughen, rimipəh norien nar has kirik. In Kughen, kini In ravəh miragh narmamə.

Luk rimirikakun nəgkiarien kafan

1 Teofilas, ik yamehua kirik, kamsiai ik. Narmamə khapsaah kimisəm narimnar kin nimriria yame Yesu rimnor ye nipig rimnamarə ye tokrei tanə. Iriə kimnisarə ye nipig kape nirikakunien kape narimnar minə a, kini misarkut pik mə tuksərəhu atuutuk nəvsaoyen kape narimnar minə a. [†] Kimnharai ta narimnar yamə mine narmamə tiksın kimnhani, kini mhani-ərhav. Kini yo yimiwəs huvə nəgkiarien iran minə mə jakirkun huvə narimnar minə a ye nirikakunien kafan. Kini taktəkun ai, kafak nərigien rimə jakrai atuutuk narimnar m-fam mher-pre kin. Jakrai atuutuk yamə minə kimisəkupən, mine yamə mine kimnhakwasig. ⁴ Yimnorkeikei mə jakni narimnar minə e tuk ik mə takirkun atuutuk nəfrakisien kape nəvsaoyen yame kinhajoun ta ik kin.

Agelo kirik rimini-ərhav narhayen kape Jon Baptaes

⁵ Ye nipig king kape provins e Judia, nhagin e Herod Ehuə, pris kirik aikin, nhagin e Sekaraea. In kirik ye pris minə kamokrən kin əriə kimə, “Pris minə kape kwənərəus kape Apia,” [yame rimasi-pən ye kwənərəus kape Eron kupən]. Kafan piahwaru, nhagin e Elisabet, rimasi-pən min ye kwənərəus kape pris e Eron. ⁶ Kini iriū kwətuatuk ye nimri Kughen, mawəri-pən huvə norien kape Loa kape Moses, mine

nəgkiarien minə iran; mirapəh niwəsikien kirik. ⁷ Mərīg jiriū rirkək meinai Elisabet ror siə kin ror hanə, minəpi-ahuaru, kini Sekaraea min rinəhuaru.

⁸ Kini ruauə atuutuk ye nipig yame Sekaraea mine kwhen kafan kasor wok kapəriə ye Nimə Ehuə kape Kughen. ⁹ Khamə tuksəm-ru mə pa nhagin tukraurupən ye Nimə Kape Kughen mivaan insens nəmiovin rapien huvə mamvən tuk Kughen. Kini ye norien kape pris minə kape nirpenien yermamə yame tukrivən imə, kimnharai-pən nhagriə ye kwaji kapier kirik mhawhan. Kimnhawhan, kapier yame kimnharai-pən nhag Sekaraea iran rukreikin haktə. ^{††10} Məkneikin riməpəh narmamə khapsaah iruə kasofugin masəhuak, kini rimauru-pən imə mivaan insens.

¹¹ Məkneikin agelo kirik kape Kughen Yermaru ritərhav-pə marer ye nikar tebol matuk ye kwənmhaan yame rivaan insens ikin. ¹² Kini Sekaraea rəm rakur, migin pik. ¹³ Mərīg agelo a rini-pən tukun mimə, “Sekaraea, pəh niginien, meinai Kughen rimnərīg kafam nəhuakien. Kafam piahwaru Elisabet tukrirəh tini kirik yerman. Kini takaməkeikei mhen-pən nhagin mə Jon. ¹⁴ Kini takərīg rhuvə, magien tukun, kini narmamə khapsaah tuksagien tuk nimraghien kafan, ¹⁵ meinai in tukruə yamehua kirik ye nimri Kughen Yermaru. Kini to in ripəh ninimien waen, mine ninimien skai minə. [‡] Kini Nanmin kape Kughen tukrikwar ye nimraghien kafan, ririkakun ye nipig raməmīr apa ye

[†] 1:1-3 Wok 1:1

^{††} 1:9 Eks 30:7‡ Nam 6:1-4 ramni mə profet minə khapəh nhanimien waen, tamə kisapis kin.

tip nisini, mamvən, infamien rirkək. ¹⁶ Kini in tukrivi-pə nəmә Isrel khapsaah kharerig-pə tuk Yermaru kapəriә e Kughen. ¹⁷ Kini in tukruә məkupən kin Yermaru ye nanmin mine nәsaninien kape Elaeja kupən, mә in tukrukreikin riki tatә minә khrerig-pән min tuk kapəriә kwajikovә minә; kini in tukrukreikin min narmamә yamә mine kasәsik nәkwai Kughen khauә min ye nirkunien kape nәмә atuatur minә. Ye norien a, in tukror apnәpeinә ye nimraghien kape narmamә tuk nuәyen kape Yermaru.” ^{††}

¹⁸ Mәkneikin, Sekaraea rini-pән tuk agelo mimә, “?Jakhawor pән iran mine mirkun mә nar e tukruә mor nәfraksien kin? Meinai yo yaknәhuaru ta; kini kafak pi-raovin rinәpiәhuaru min.”

¹⁹ Mәrig agelo a rini-pән tukun mimә, “Yo, nhagik e Gabriel, kini yo yakamәrer ye nimri Kughen ye nipig m-fam. Kini In rimnher-pә kin yo mә jakuә mәgkiar kimik, mini-pre nәvsaoyen huvә e. ^{‡20} !Etәrig-ru! Ner-amim tukrәrpәvin kini takeinein nәgkiarien meriaji nipig takәm niprai nәgkiarien e, meinai nimipәh niniyen nәfraksien ye kafak nәgkiarien. In tukruә mor nәfraksien kin ye nipig atuatur kafan.”

²¹ Kini ye nipig a, narmamә kimiseito kin Sekaraea, misәrig mә rhawor ramor mәkna tan pән ye nәkwai Nimә kape Kughen. ²² Kini rimatәrhav-pә, meinein nәgkiarien. Ror mәkneikin iriә kimnharkun mә in rim-nәm nәmrәrhayen kirik imә. Ramәgkiar әmә kin kw-ermin mamvən, neramәn rimnarpәvin.

²³ Kini nipig rimnor infamien ye wok kape pris ye nәkwai Nimә kape Kughen, in rirerig-pән yerkwanu.

²⁴ Kini ripәh norien tu, kafan piahwaru ror tipin, mamerkwaig әmә yerkwanu meriaji makuә kirkirip, ²⁵ mamni mimә, “Nar e Kughen Yermaru rimnor ruә irak. Apa kupән, narik rirkək, yakauris. Mәrig taktәkun ai, Kughen rimnor rhuvә-pә kimi yo, kini rikik ragien mә jakrәh kwajikovә kirik, mipәh min naurisien kin nimri jir.”

Agelo kirik rimini-әrhav mә Yesu tukrarha-pә ye tokrei tanә

²⁶ Kini nipig Elisabet ror tipin mivәh makuә sikis, Kughen rimnher-pә kin agelo kirik kafan, nhagin e Gabriel, rivән apa yerkwanu kirik nhagin e Nasaret, ye provins e Galili. ²⁷ In mivәh nәgkiarien kirik mamvən kimi piraovin kirik nhagin e Meri. Yerman ripәh hanә nivәnien tukun, mәrig kimirpen ta kimә tukikir pән ki-mi kwән kirik, nhagin e Josef, yame in kwәнәrәus kirik kape King Deved. ^{†‡28} Kini agelo a raji-әrhav pән tukun, mini-pән tukun mimә, “Rhuvә, Meri. Kughen rim-nәrәhu kafan nihuvәyen kimik, kini mamarә kimiru min.”

²⁹ Mәrig tipir ramuh Meri tuk niprai nәgkiarien a, mimә, “?Rhawor e mamni vi vi mәkneikin yo?”

³⁰ Mәrig agelo a rini-pән tukun mimә, “Takpәh niginien, Meri, meinai Kughen rimirpen mә tukrautә-pre kin kafan nihuvәyen kimik. ³¹ Ror mәkneikin,

[†] 1:15 Nam 6:2-3 ^{††} 1:17 Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13 [‡] 1:19 Dan 8:16; 9:21 ^{††} 1:27 Mat 1:16,18

takamәkeikei mor tipim. Takamәkeikei mirәh kwaji kirik yerman, mhen-pән nhagin mә Yesu ^{‡‡}. ^{†‡32} In tukruә mamor yemә huvә pik kin. Tukamәkeikei kokrән kin In kimә In Ji Kughen Yerpigirig. Kini Kughen Yermaru tukror In ruә king rәmhen әmә kin ripni kupән e Deved. ³³ Kini In tukramarmaru ye kwәнәrәus yamә mine khasi-pән ye Jakob, kini kafan narmaruyen tukramarә kape rerin.” ^{‡‡‡}

³⁴ Kini Meri rini-pән tuk agelo mimә, “?Jakhawor-pән iran mine mirәh kwajikovә kirik tukmә yakpәh nәri-pән-hanәyen yerman?”

³⁵ Mәrig agelo rini-pән tukun mimә, “Nanmin kape Kughen tukrurә marә iram, kini nәsaninien kape Kughen Yerpigirig tukrhen ik. Kini in e kwajikovә yame takrәh, in ratuatur pik, tukamokrән kin In kimә Ji Kughen. ³⁶ Kini, әmru, kuhum e Elisabet rinәpiәhuaru pawk, mәrig rinor ta tipin kin kwaji yerman kirik. Kimini in kimә piahwaru yame ror siә kin, mәrig tak-tәkun ai rinor tipin mivәh makuә sikis. ³⁷ Narimnar minә e kashajoun-pән mә nar kirik ripәh norien neineinien tuk Kughen.” [‡]

³⁸ Mәkneikin Meri rini-pән tukun mimә, “Әwәh. Yo yorwok әmә kape Kughen Yermaru. Pәh In tukror na-ha nhagin kimi yo yame ik nakamni.” Kini agelo rәta iran, mamvən.

Meri rimavән mәm Elisabet

³⁹ Kwasig ikin ye narimnar minә a, ripәh norien tu, Meri rimnalar iman ikin, mhai miren nar mivән apa yerkwanu kirik ye nikar tukwas minә ye provins e Judia, ⁴⁰ mauru-pән imei Sekaraea mine Elisabet. Magien tuk Elisabet, ⁴¹ kini nipig Elisabet rәrig Meri ramәgkiar, mәknakin kwajikovә a ye tipin rakur mikiu; kini Nan-min kape Kughen rimnor Elisabet ⁴² rok-rapomh mimә, “!Kughen ramor rhuvә-pre kimik rapita nipiraovin minә fam, kini In tukror huvә-pән kimi kwaji yerman yame takrәh! ⁴³ Mәrig yakpәh nirkunien mә rhawor e Kugh-en ramor huvә pә mәkneikin kimi yo mә nisin Yermaru kafak tukruә mәm yo. ⁴⁴ Yakamni mәkneikin meinai nipig yimnәrig kafam nәgkiarien, kwajikovә e yame ramәmir e ye tipik ramagien mamkiu. ⁴⁵ Kini Kughen tukror rhuvә pre kimik meinai nimini nәfraksien ye nәgkiarien yame Kughen Yermaru rimini-pre tuk ik.”

Meri ramәni nipei mamәgnәgin Kughen

⁴⁶ Mәkneikin Meri rimә, “Ye nimraghien minә fam kafak, yakamәgnәgin Kughen Yermaru, ^{‡†}

⁴⁷ kini rikik ramagien pik tuk Kughen kafak yame ravәh miragh yo,

⁴⁸ meinai yo yorwok әmә kafan yame yo yermamә ap-napig әmә, mәrig rikin ramәsik yo.

Kini taktәkun ai mamvən, narmamә m-fam tukhani mә Kughen rimnor huvә pә kimi yo.

^{‡‡} Nhag e Yesu, nipran ramni mimә Kughen tukrivәh miragh narmamә mifam. ^{†††} 1:31 Aes 7:14; Mat 1:21-23 ^{‡‡‡} 1:33 2 Saml 7:12,13,16; Aes 9:7 [‡] 1:37 Mat 19:26; Job 42:2; Jer 32:17 ^{‡†} 1:46 1 Saml 2:1-10

⁴⁹ Meinai Kughen e năsaninien kafan in rehuă,
In rimnor narimnar rehuă kimi yo.
Kini nhagin ramărhakă.
⁵⁰ Kini rikin rehuă tuk narmamă yamă mine kamhasiai
In, iriă e narmamă yamă mine kimisăkupən misarə
mine yamă mine tukpihauă kwasig ikin. †
⁵¹ In rimnor nar apsipis mină ye năsaninien ye kwerm-
min.
Mher yerhav kin narmamă yamă mine kisausit ye
nătărigien kapəriă.
⁵² Mivăh-si-ăhu namehuă mină ye kapəriă neihuăyen,
kini mivăhsi-haktă narmamă yamă mine kapəriă
nătărigien reiwaiyu. ††
⁵³ Narmamă yamă mine nikumhă raməs ăriă, In
ramăvigin ăriă kin năviginien yame rhuvă,
kini narmamă yamă mine kapəriă naută rehuă, In
rimnher yerhav kin ăriă, nar rimirkăk tuk ăriă. ‡
⁵⁴ In rimnasitu ye kwănerăus kape Isrel, iriă e yorwok
mină kafan. Rikin ramăsik mă rikin tukramăkeikei
mamehuă tuk ăriă, ††55 ririkakun ye Ebrahim kupən
mine kwănerăus kafan, mamvən kape rerin, rəri-pən
năgkiarien yame rimini-pən ta tuk kaha mină
kapătawă. ‡‡
⁵⁶ Kini Meri ramară iriu Elisabet mivăh makuă kisisăr,
kini ai, mipirerig-pən iman ikin.

Jon Baptaes rimnarha-pă

⁵⁷ Kini nipig atuatur kape Elisabet rimauă mă
tukreimăk iran, kini rimirăh tini yerman. ⁵⁸ Kini nar-
mamă yamă mine kasară ipakă tukun mine kafan
kwănerăus mină kimisărig năvsaoyen a mă Kughen
Yermaru rikin rehuă tukun mor rhuvă pən măknakin
kimin, kini iriă kimnhauă misor kirikiană iriă min mă
tuksagien kwis.
⁵⁹ Kini nipig pikwarien a rimivăh nipig eit, kini iriă
khuă mhavăh nao kim in. Kini ipakă ămă kishen-pən
nhagin mă nifnhag rimni e Sekaraea, ††60 mărīg nisini
rimini-pən mimă, “Nikam. Păh kishen-pən nhagin mă
Jon.”
⁶¹ Mărīg iriă khani-pən tukun mhamă, “?Rhawor? Ye
kwănerăus kapămiru, nhag e Jon rirkăk iran.” ⁶² Kini
masăgkiar kin kwermiriă misaiyoh-pən Sekaraea
mhamă in rorkeikei mă tukshen-pən nhagin mă pa.
⁶³ Kini in raiyoh-pən ăriă mă tukharăh-sipən nar kirik
păh tukrirai-pən năgkiarien kirik aikin, mirai-pən
mimă, “Nhagin e Jon.” Kisăm kisakur pik kin.
⁶⁴ Măkneikin, neramin rihuatuk, măgkiar mamni vi vi
Kughen.
⁶⁵ Kini narmamă m-fam yamă mine kisară ipakă
tukun kisakur kin. Kini narmamă kimnhani narimnar
mină a rarkurao ikin mină fam ye nikar tukwas mină
ye provins e Judia. ⁶⁶ Kini narmamă mifam yamă mine
kimnhavăh năvsaoyen a, misătărig kin, misaiyoh ăriă
mină mhamă, “Man. ?Keinein mă kwajikovă e tukrei-

huă mor naha?” Kimnhani măknaikin meinai kimisăm
mă năsaninien kape Kughen Yermaru ramară iran.

Sekaraea rimini-ărhav năgkiarien yame Kughen rimivăhsi-pən kimin

⁶⁷ Măkneikin Nanmin kape Kughen rimnor riki
Sekaraea, ramni-ărhav năgkiarien yame Kughen
rimivăhsi-pən kimin mimă,
⁶⁸ “Păh khani vi vi Yermaru, In Kughen kape nămă Is-
rel,
meinai In rimauă mă tukrasitu ye kafan narmamă
mină,
kini mipik ta ăriă ye kwermi tikmir mină kapəriă. ††
⁶⁹ In rimivăh-si haktă yemă ăsanin yame ravăh
miragh ătawă, yame ramsi-pən ye kwănerăus kape
yorwok kafan e Deved kupən ⁷⁰ ramări-pən ămă
năgkiarien yame rimivăhsi-pən kimi kafan profet
kupən mină mimă ⁷¹ tukrivăhsita ătawă tuk tikmir
mină kapătawă mine tuk kwermi narmamă mifam
yamă mine kasămăkin ătawă. ‡
⁷² Kini mimă rikin tukreihuă tuk riptawă mină,
kini rikin tukramăsik promes atuatur ⁷³ yame In
rimini-pən ta tuk riptawă e Ebrahim mimă
⁷⁴ tukrirăh-si ta ătawă ye kwermi tikmir mină
kapătawă,
mă nipig mifam ye nimraghien kapătawă, kitawă
tukharkun nisorien wok kafan ye nimri Kughen,
mhapăh nhaginien, ⁷⁵ kitawă kisămărhakă misatuatur
ye nipig mifam.” ‡†
⁷⁶ Kini Sekaraea rarar mini-pən tuk tini mimă,
“Kini ik, narik, tukokrən kin ik kimă ik pris kape Kugh-
en Yerpirig;
meinai Ik takăkupən kin Yermaru mor apnăpeină ye
swatuk kafan, ‡
⁷⁷ mamni-ărhav tuk kafan narmamă mină mă Kughen
tukrăspir ta tăvhagă has kapəriă, mivăh miragh ăriă. ‡
⁷⁸ In tukramăkeikei mor măknakin meinai rikin rehuă
tuk ătawă, mamor huvă pă kimi ătawă.
Rikin rehuă tuk ătawă, Kristo tukruă tuk ătawă
rămhen ămă kin yame mirh ramhaktă mamvən ye
neai ⁷⁹ misia-pen ătawă yamă mine kasară ye năpig-
napien mine apa ikin năsaninien kape nimhăyen
ramhen narmamă ikin,
kini mamkir-pən nihutawă ye swatuk kape nămărin-
uyen.”
⁸⁰ Kini pikwarien a nipran ramehuă, kini mamehuă
min ye nanmin kape Kughen. Kini nipig mifam in ra-
mară apa ye tipăvsik mameito kin nipig atuatur yame
tukririkakun wok iran ye nimri nămă Isrel.

Yesu rimnarha-pă (Mat 1:18-25)

2 Ye nipig a, yemă Rom kirik, nhagin e Sisa Ogas-
tas, in ramarmaru ye tană mină fam kape Rom. In

† 1:50 Sam 103:13,17 †† 1:52 Job 12:19; 5:11; Sam 147:6 ‡
1:53 Sam 34:10 ‡† 1:54 Sam 98:3 ‡‡ 1:55 Jen 17:7; Maeka 7:20
††† 1:59 Jen 17:12; Lev 12:3; Luk 2:21

‡‡† 1:68 Sam 72:18 ‡ 1:69 Sam 18:2 ‡† 1:71 Sam 106:10
‡†† 1:72 Jen 17:7; Sam 105:8-9 ‡‡ 1:73 Jen 22:16-17 ‡†† 1:75
Taet 2:12-14 ‡† 1:76 Aes 40:3 ‡‡ 1:77 Jer 31:34 ‡†† 1:78 Aes
60:1-2

mamərəhu loa kirik mimə tukəvheikin fam narmamə yamə mine kisarə aikin a. ² (In e nəvheikinien narmamə yame kimnəkupən kor. Ye nipig a, kwən e Kwaerinas in gavman kirik kape provins e Siria). ³ Kaməvheikin narmamə, narmamə tukasəkeikei mharerig-pən mhavən hanə iməriə minə ikin mə tukəvheikin əriə. ⁴ Ror pən kwən a Josef min ritərhav yerkwānu e Nasaret ye provins e Galili, mivən apa provins a Judia, yerkwānu kirik kamni kimə Betlehem, imei King Deved kupən. Rimavən aikin a meinai in kwənərəus kirik kape King Deved. ⁵ Kwerpen ta Josef mine pian e Meri mə tukwarkurək; kini Meri natukreimək kin kwajikovə. Kini iriu kimiravən apa Betlehem mə tukəvheikin min əriu. ⁶ Kini kratərhav Betlehem, mirapəh niwəmien kwənmhan tukwapir ikin, mwarə ye nimə kape nar miragh. Mwarə hanə apaikin, kini rinor nipig kape kwajikovə tukrarha, kini reimək kin nimrin nupan kafan, yerman. Muvrig kin neipən, mərəhu-pən əmə in ye tikirao yame nar miragh minə kasəvigin-pən iran.

Agelo minə khatərhav-pə tuk yorwok ye sipsip minə

⁸ Kini ipakə əmə tuk yerkwānu e Betlehem, narmamə yamə mine kasəvigin sipsip minə kasarə yerki mən-vhirik masarha tuk sipsip minə yenpig. ⁹ Məkneikin agelo kirik kape Kughen Yermaru ritərhav-pə tuk əriə, nikhakien kape Kughen Yermaru risia-pen əriə, khagin pik. ¹⁰ Mərig agelo a rimini-pən tuk əriə mimə, “Hapəh nhaginien. Meinai yo yakwauə mə jakni-pre nəvsaoyen huvə tuk əmiə, yame tukror riki narmamə ragien pik. Kini Nəvsaoyen a ramvən tuk narmamə mifam. ¹¹ Tak-təkun əmə, yermamə kirik rimnarha-pə ye taon kape King Deved. In ravəh miragh narmamə, kini In Kristo yame Kughen rimini-ta kupən mə tukrher-pə kin tuk əmiə. Kini In Yermaru. ¹² Kini taksəm kwajikovə en kimuvrig kin neipən, kərəhu-pən ye tikirao, ror nimtə-tien kimi əmiə mə kwajikovə a in a yakməni.”

¹³ Məkneikin, agelo minə khapsaah khatərhav-pə masərer iriə min, masəgnəgin Kughen, mhani mhamə,

¹⁴ “Pəh khani vi vi Kughen apa yerpirig ye neai.

Kini narmamə ye tokrei tanə yamə mine riki Kughen ramagien tuk əriə, pəh kisarə ye nəmərinuyen.” [†]

Yorwok ye sipsip minə kimnhavən masəm Yesu

¹⁵ Məkneikin agelo minə kimisəta ye yorwok ye sipsip minə, mharerig-pən apa ye rao ye neai, kini yorwok ye sipsip minə kimnhani tuk əriə minə mhamə, “Pəh khavən apa Betlehem, misəm-ru nar e Kughen Yermaru rimini-pə tuk ətawə.”

¹⁶ Kishai miren mhavən misəm Meri mine Josef mine kwajikovə yame ramapir-pən ye tikirao. ¹⁷ Nipig kimisəm, kimnhani ərhav nəgkiarien yame agelo rimini ye kwajikovə, ¹⁸ kini narmamə mifam yamə mine kimisərig nəgkiarien yame yorwok ye sipsip minə kimnhani-pən tuk əriə, kisakur pik kin. ¹⁹ Mərig Meri rimnətərig əmə kin narimnar minə e, markut tuk

nərigien nipran. ^{††20} Mərig yorwok ye sipsip minə kimnharerig, mhavəhsi-haktə nhag Kughen, mhani vi vi In tuk narimnar m-fam yamə mine kimisəm misərig; rəmhen əmə kin yame agelo rimini-ta tuk əriə.

Kamhen-pən nhag Yesu

²¹ Kwajikovə a rimnarha, mivəh nipig eit, kini kimivəh nao kimin rəri-pən əmə loa kapəriə, kini khi-pən nhagin kimə Yesu, nhag yame agelo rimini-pən ta tuk Meri nipig in rimnor tipin. [‡]

Josef mine Meri kimirərah Yesu miravən apa ye Nimə kape Kughen

²² Ye nipig a, tukmə kwajikovə kirik rarha, rimni mine nisini tukawəkeikei mwor sakrefaes kape nəspirien mamə, rəri-pən Loa kape Moses, ^{††} kini ruauə atuutuk ye nipig kape Josef mine Meri mə tukwor məkna. Ror pən kirərah Yesu mirhuvən Jerusalem, miravəh mak ye tanə kiraru uə yəkwi-nətuən kiraru kini mwhopni, rəri-pən əmə loa yame Kughen Yermaru rimini. ^{‡‡}

Kini kimiravəhsi-pən kwajikovə a kimi Kughen Yermaru. Nar a raməri-pən Nəgkiarien kape Kughen yame ramni mimə,

“Nimrin nupan minə yerman, tukaməkeikei kivəhsi-pən əriə kimi Kughen Yermaru mə kafan minə.”

(Eks 13:2, 12)

Simeon mine Ana kimawəm Yesu, kawəgnəgin Kughen

²⁵ Kini huaru kirik ramarə apa Jerusalem, nhagin e Simeon. Kafan nimraghien in ratuutuk huvə, kini nipig mifam in raməri-pən nəgkiarien kape Kughen. Kini in rameito kin nuəyen kape Kristo yame In tukruə mivəh miragh nəmə Isrel. Kini Nanmin kape Kughen ruə mikuar yerkin. ²⁶ Nanmin kape Kughen ruini-pən ta tukun mimə tukripəh nimhəyen meriaji tukrəm Kristo yame Kughen Yermaru rimini mə tukrher-pə kin. ²⁷ Kini Nanmin kape Kughen rimnor rikin mə tukrauru-pən ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kini Josef mine Meri kimirərah Yesu mwaru-pən ye Nimə kape Kughen mə iriu tukwor narimnar fam yame Loa kape Moses ramni. ²⁸ Məkneikin Simeon rimnəm Yesu, kini mirəh kin kwermin, kini mamni vi vi Kughen mamni-pən tukun mimə,

²⁹ “Kughen Yermaru, promes yame Ik nimini tuk yo, naknor əfrakis.

Kini taktəkun ai, eighaan kin yo, yorwok e kafam, pəh yakmhə ye nəmərinuyen,

³⁰ meinai yaknəm kwajikovə e kin nimrik yame tukriwəh miragh narmamə. ^{‡‡}

³¹ Ik nimnor apnəpeinə mə In tukrivəh miragh narmamə,

kini narmamə m-fam tukharkun nar a.

³² In tukruə rəmhen kin laet, mhajoun swatuk kin nəmə ye kantri pisin pisin minə,

[†] 2:14 Luk 19:38

^{††} 2:19 Luk 2:51 [‡] 2:21 Luk 1:31 ^{††} Nakəm loa e ye Eks 13:2 mine 1 Saml 1:22-28. ^{‡‡} Loa e raməmir ye Lev 12:8. ^{‡†} 2:30 Aes 52:10; Luk 3:6; Taet 2:11

Kini narmamə tukhavəhsi-haktə nəmə Isrel tukun.”[†]
³³ Kini rim kwajikovə a mine nisini kwakur pik kin nəkkiarien yame Simeon rimini iran. ³⁴ Kini Simeon rəhuak mimə, “Pəh nihuvəyen kape Kughen tukrurə tuk əmiru.” Kini mini-pən tuk Meri, nisin kwajikovə a, mimə,

“!Ərig-ru! Kughen rimirpen ta kwajikovə e mə tukror nəmə Isrel khapsaah tukhamir,

kini mə tukror min əriə khapsaah khavəh nim-raghien.

Kughen rimirpen pawk In mə In ror nimtətien kirik, mərig narmamə tukhani hah In. ^{†35} Ror pən tukəm əpu nərigien has kape narmamə khapsaah.

Kini, Meri, rikim tukrəmhə tukun rəmhen kin yame yermamə kirik ramhai rikim kin nau nisə.”

³⁶ Kini piahwaru kirik ramarə aikin, nhagin e Ana. In profet kirik. In ji Fanuel, kwənərəus kape Aser kupən. Rinəpiahuə a əgkəp. Nipig rimnamətamaruə əmə, məri-pən kafan yerman. Mwarə kwis kape newk seven əmə, kwən a rimhə. ³⁷ Rimnarə pisin əmə məknakin meriaji mipiəhuarə. Kini taktəkun ai kafan newk eiti fo. Nipig mifam in raməmir ye Nimə kape Ehuə Kughen naməhuak, yenpig mine yeraan. Matuakəm mipəh nəviginien mə tukrəhuak kimi Kughen. ³⁸ Kini in rimauə atuətuk ye nipig yame Simeon raməgkiar kin kwajikovə a. Kini piahwaru ai rimini vi vi Kughen tukun, kini maməgkiar ye kwajikovə e kimi narmamə mifam yamə mine kamhawhin mə Kristo tukririsin nəmə Jerusalem.

Josef mine Meri kimiravən apa Nasaret

³⁹ Kini Josef mine Meri kimiwor narimnar fam yame Loa kape Kughen Yermaru ramni, kini mərhirerig-pən iməsisir ikin Nasaret ye provins e Galili. ⁴⁰ Kwajikovə a rinehuə muiskai, muirkun huvə nar, kini nipig m-fam nihuvəyen kape Kughen rukwar ye kafan nimraghien.

Tamaruə e Yesu ramvən apa Nimə Ehuə kape Kughen

⁴¹ Ye newk minə fam, rim Yesu mine nisini kimiravən apa Jerusalem mə tukwor lafet kape Pasova. ^{†42} Kini nipig Yesu rimivəh newk twelef, kimiwor norien yame kawor hanə, kini Yesu rikwasig kin əriu mirhivən apa faktə ye lafet a. ⁴³ Kini lafet rinor infamien, kini kafan minə kimnharerig mhavən iməriə ikin; mərig tamaruə Yesu In ripəh nikwasigien kin rimni mine nisini, maməmir əmə apa Jerusalem. Kini iriu kweinein.

⁴⁴ Krəmə-ta mə ramkwasiq kin əriə. Kini kimisəriwək mamhavən tuk nipig piəpiə kirik. Mipirərikakun mwarha-kin yerki kwənərəus kapəriu mine iriu minə tiksın. ⁴⁵ Mərig kirapəh niwəmien In, mwarha-kin, mirarerig miravən Jerusalem. ⁴⁶ Kwarha-kin In nipig kisəsər, kini mipiəwəm apa ye Nimə Ehuə kape Kughen. Ramkwətar iriə nəmhajoun minə, mamətərig kin əriə.

† 2:32 Aes 42:6; 49:6; 52:10 †† 2:34 Aes 8:14; Mat 21:42; 1 Pi-ta 2:8 † 2:39 Mat 2:23 †† Ye nipig kape lafet kape Nəviərokinien, uə Pasova, nəmə Isrel rikiriə raməsik Kughen rimivəh miragh kwənərəus kupən kapəriə mirəh-si ta əriə ye kwermi yamehuə kape Ijip. 3m-ru stori kape Pasova ye Eksodas 12:21-27.

Kini mamaiyoh əriə kin narimnar tiksın. ⁴⁷ Kini nar-mamə mifam kimisəriq In, kisakur tuk kafan nirkunien mine nhorpinien nəkkiarien minə kafan. ⁴⁸ Kini rimni mine nisini kimiəwəm In, kwakur pik kin. Kini nisini rimini-pən tukun mimə, “Narik. ?Nimnhawor mor məkneikin irəmru? !Ərig-ru! !Kimru rimim, rikimru rəmhə pik tuk ik, kini yakwarha-kin pik ik!”

⁴⁹ Mərig In rini-pən tuk əriu mimə, “?Nakawarha-kin Yo tuk naha? Tukmə ror nakrapəh nirkunien mə Yo jakaməkeikei maməmir ye Nimə kape Rimik.” ⁵⁰ Mərig iriu kirapəh nirkunien niprai nəkkiarien yame rimini-pən tuk əriu.

⁵¹ Kini In rikwasig kin əriu, mirheiwaiyu mirhivən apa Nasaret. Kini In rimisiai əriu mamor nəkwairiu. Mərig nipig mifam nisini ramətərig kin narimnar minə fam a. ^{†52} Kini Yesu nipran ramehuə, kini kafan nirkunien ramhaktə pik. Kini ye nipig mifam, Kughen mine narmamə, rikiriə ragien əmə tukun. ^{††}

Jon Baptaes raməvsao-ərhav kin nəkkiarien kape Kughen

(Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28)

3 Kwasig ikin ye narimnar minə a, yemə Rom kirik, nhagin e Taebirias Sisa, in ramehuə ye provins minə fam kape Rom. Kini ye nipig in rinamarmaru meriaji newk fiftin, kini kwermi minə tiksın e: Herod Antipas ramehuə ye provins e Galili; mine piauni Filip in ramehuə ye provins mir e Ituria mine Trakonaetas, mine Lisantias ramehuə ye provins e Abilin, mine Pon-jes Paelat in gavman kape provins e Judia. ² In e ye nipig atuətuk kape Anas mine Kaefas yame iriu jif pris mir.

Ye nipig a, Jon, ji Sekaraea, yame rinehuə ta ai, mamarə apa ikin ruhiko ikin, kini Kughen rimivəh-sipən nəkkiarien kirik kimin. ³ Kini in rimnokrən apomh pən ikin minə ipakə tuk nu apa Jodan maməvsao-ərhav kin nəkkiarien kape Kughen. In mamni-pən mimə narmamə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, kini mhavən tuk Kughen mə In tukrəspir norien has minə kapəriə. Kini mə nimtətien kirik e, tukor baptaes irəriə. ^{††4} In rəri-pən əmə nəkkiarien yame Aesea rimirai kupən ye nəkwəkwə kafan mimə, “Kwən kirik ramokrən ehua apa ikin ruhiko ikin mamni mimə,

‘Kimiə taksor apnəpeinə ye swatuk kape Yermaru, kini misor kafan swatuk ratuatuk.

⁵ Nikwətanə minə fam tuksuun huvə, kini tukwas minə mine nahawk minə fam tuksətan-ətan,

kini swatuk iko iko minə tukərəhu atuətuk, kini swatuk yame rapəjiapət tukəkeikei kor rəriə.

⁶ Kini narmamə mifam tuksəm swatuk kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə.”

(Aes 40:3-5)

⁷ Kini ye nipig a, narmamə khapsaah kimnhavən tuk Jon mə in tukror baptaes irəriə; mərig rini-pən tuk əriə

†† 2:51 Luk 2:19 ††† 2:52 1 Saml 2:26; Prov 3:4 ††† 3:3 Wok 13:24

mimə, “!Kimiə naksahas rəmhen əmə kin snek yamə mine kasərhkwopah! Pəh nien mə tuktu, Kughen ror niemhaa mivəhsi-pən narpinien kimi narmamə. ?Mərig, pa ramni mə to kimiə nakharkun nisaptayen kin? ^{†8} Sor narimnar tiksin yamə rhuvə mə tuksəm mə nakwəsəpəh əfrakis norien has minə kini mhavən tuk Kughen. Nəfrakisien mə kimiə kwənəərəus kape Ebraham, mərig rikimiə tukripəh nəsikien mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əmiə mhawor kimiə kwənəərəus kape Ebraham. !Nikam, in nar apnapig əmə! Yakamni-pre tuk əmiə mə Kughen rirkun nor-min-ien kapiet apnapig ruə rəmhen kin kwənəərəus kape Ebraham. ^{††9} Kini taktəkun ai, Kughen rinərer matuk ta mə tukrərərū nuknei nai. Kini tukmə nai kirik ripəh nikuəyen kin kwənkwan yame rhuvə, kini tukrərərū marakikin-pən ye nap.” ^{‡ ‡†}

^{†0} Kini kwhen ehuə a kimisaiyoh Jon mhamə, “?Mərig, naha nhagin kimawə jakasəkeikei misor?”

^{†1} Kini Jon rini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə kafam neipən kiraru, vəhsi-pən kirik kimi yermamə yame kafan rirkək. Kini tukmə nam nəviginien rarə, əhi-pən tiksin kimi narmamə yamə mine nəriə rirkək.”

^{†2} Kini narmamə tiksin yamə mine kasərer tuk mane kape takis kimnhauə mə Jon tukor baptaes irəriə, kin misaiyoh in mhamə, “?Naha e nhagin kimawə jakasəkeikei misor?” [‡]

^{†3} Kini Jon rini-pən tuk əriə mimə, “Takhapəh nhavəh-sitayen mane tuk narmamə rapita yame rəmhen mə takhavəh.”

^{†4} Kini mobael minə tiksin kimisaiyoh min mhamə, “?Mərig rhawor irəmawə? ?Naha e nhagin kimawə jakasəkeikei misor?”

Kini in rini-pən tuk əriə mimə, “Takhapəh nhaviyen niginien kimi narmamə mhamə, ‘Tukmə nakhapəh nhavəh-si-pəyen mane, kini jaksor nəmhəyen kimi əmiə, uə jaksor əmiə naksarer ye nimri mirh kini yakhani hah əmiə.’ Mərig rikimiə tukraməkeikei mamagien əmə tuk nərok atuatur kapəmiə.”

^{†5} Kini narmamə minə a kasəm misəm, rikiriə ruh mə tukmə ror Jon in Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin. ^{†6} Mərig Jon rhorpin nətərigien kapəriə mimə, “Yo yakamor baptaes irəmiə kin nu, mərig yermamə kirik tukripiuə yame kafan nəsaninien mine nehuəyen rapita yo. Kini yo ye tanə əgkəp; yakpəh nəmhənen mə to yakənimkur mirisin ta nəərəus ye kafan sandel. Kini In tukror baptaes irəmiə ye Nanmin kape Kughen mine nap. ^{†††17} In ramərer matuk tuk nəmien norien kape narmamə maməwhai əriə, nəmə huvə minə mine nəmə has minə. Rəmhen əmə kin yame yeməsim ravəh safel tuk nəspir-tayen tiki kwənkwai wit mə tukripik nimitin yame rhuvə. Narmamə yamə mine khahuvə kisəmhen kin nimit wit,

[†] 3:7 Mat 12:34; 23:33 ^{††} 3:8 Jon 8:33,39 [‡] Jon Baptaes raməgkiar skai kimi Farisi mine Sadusi, yamə mine khamə ta mə Kughen tukraməkeikei mivəh miragh əriə meinai iriə ji Ebraham minə. Nuhpikinien ye nai yame Kughen tukrərərū ramhajoun mə Kughen tukrəkir norien kape narmamə, kini yamə mine khapəh nisorien norien huvə, Kughen tukrivəh-si-pən narpinien kimi əriə. ^{††} 3:9 Mat 7:19 ^{‡†} 3:12 Luk 7:29 ^{†††} 3:16 Wok 13:25

ripik əriə mamvən yerkwau. Mərig narmamə has kisəmhen kin tiki kwənkwai wit, ramarakikin-pən əriə ye nap ehuə yame ramuək rerin.”

^{†8} Kini Jon ramni-ərəhav nəgkiarien ripsaah mamor kwirig kin kimi narmamə mə tukripi-pə nətərigien kape narmamə khauə tuk Kughen.

Herod rimivəh-sipən Jon Baptaes ye kalabus

(Mak 6:14-29)

^{†9} Ye nipig a, Herod Antipas rimikir ta Herodias in e piahwaru kape piauni, kini mamor narimnar ripsaah yame rahas. Mərig Jon rokrən skai kimin tukun.

^{††20} Ror pən Herod rimnəsik əpnis pən min ye norien has kafan mivəhsi-pən Jon ye kalabus.

Jon rimnor baptaes ye Yesu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11)

^{†1} Mərig kwasig ikin Jon rivən ye kalabus, kini in ri-namor baptaes ye narmamə, kini Yesu min rimavən, Jon ror baptaes iran. Kini nipig Yesu rimnaməhuak, Kughen rimnəhitə ye neai, ^{†2} kini Nanmin kape Kughen risi-faktə meiwaiyu iran, nipran rəmhen kin mak ye tanə, kini nəgkiarien kirik risi-pən ye rao ye neai mamni mimə, “Ik narik keikei; rikik ragien pik tuk ik.” [§]

Rip Yesu minə

^{†3} Nipig Yesu rimirikakun kafan wok, kafan newk rəmhen kin toti. Narmamə khamə ta mə in ji Josef.

Kini Josef in ji Heli, ^{§†}

^{†4} Heli in ji Matat,

Matat in ji Livae,

Livae in ji Melki,

Melki in ji Janae,

Janae in ji Josef

^{†5} Josef in ji Matatias,

Matatias in ji Amos,

Amos in ji Neham,

Neham in ji Esli,

Esli in ji Nangae,

^{†6} Nangae in ji Mahat,

Mahat in ji Matatias,

Matatias in ji Semein,

Semein in ji Josek,

Josek in ji Joda,

^{†7} Joda in ji Joanan,

Joanan in ji Resa,

Resa in ji Serubabel,

Serubabel in ji Sealtiel,

Sealtiel in ji Neri,

^{†8} Neri in ji Melki,

Melki in ji Adi,

Adi in ji Kosam,

Kosam in ji Elmadam,

Elmadam in ji Ere,

^{†9} Ere in ji Josua,

^{†††} 3:19 Mat 14:3-4; Mak 6:17-18 [§] 3:22 Jon 1:32 ^{§†} 3:23 Luk 4:22; Jon 6:42

Josua in ji Eliesa,
 Eliesa in ji Jorim,
 Jorim in ji Matat,
 Matat in ji Livae,
³⁰ Livae in ji Simeon,
 Simeon in ji Juda,
 Juda in ji Josef,
 Josef in ji Jonam,
 Jonam in ji Eliakim,
³¹ Eliakim in ji Melea,
 Melea in ji Mena,
 Mena in ji Matataha,
 Matataha in ji Natan,
 Natan in ji Deved,
³² Deved in ji Jese,
 Jese in ji Obed,
 Obed in ji Boas,
 Boas in ji Salmon,
 Salmon in ji Nason, †
³³ Nason in ji Aminadab,
 Aminadab in ji Admin,
 Admin in ji Ani,
 Ani in ji Hesron,
 Hesron in ji Peres,
 Peres in ji Juda,
³⁴ Juda in ji Jekob,
 Jekob in ji Aesak,
 Aesak in ji Ebrahim
 Ebrahim in ji Teraha,
 Teraha in ji Neho
³⁵ Neho in ji Serug,
 Serug in ji Rehu,
 Rehu in ji Peleg,
 Peleg in ji Eba,
 Eba in ji Sela,
³⁶ Sela in ji Kenan,
 Kenan in ji Apaksad,
 Apaksad in ji Sem,
 Sem in ji Noa,
 Noa in ji Lamek, ††
³⁷ Lamek in ji Metusela,
 Metusela in ji Inok,
 Inok in ji Jared,
 Jared in ji Mahalalel,
 Mahalalel in ji Kenan,
³⁸ Kenan in ji Enos,
 Enos in ji Set,
 Set in ji Adam,
 kini Adam in ramsi-pən tuk Kughen. ‡

Setan rimivəhsi-pən vəhsi-pən kimi Yesu

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

4 Nanmin kape Kughen rimikuar ye nimiraghien kape Yesu, kini ye nipig ruasi-pən ye nu apa Jordan, Nanmin kape Kughen rikir In mivən apa ikin ruhiko ikin. ² Aikin, Setan ramarkut mə tukrukrao ye nərigien kafan kape nipig foti. Ye nipig minə fam a, In

† 3:32 Rut 4:17-22 †† 3:36 Jen 11:10-26 ‡ 3:38 Jen 4:25-26

rapəh nəviginien, kini ye nipig infamien, nikumhə rəs pik. ³ Kini Setan rini-pən tukun mimə, "Tukmə ik Ji Kughen əfrəh, ni-pən tuk kapier e mə rukreikin muə mor bred kin." ⁴ Mərig Yesu rhorpin mimə, "Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, 'Yermamə ripəh nimiraghien əmə ye nəviginien.'

(Dut 8:3)

"

⁵ Məkneikin Setan rikir Yesu mivən apa ye tukwas apomh kirik, kini taktəkun əmə, rhajoun In kin kantri minə fam ye tokrei tanə, ⁶ kini mini-pən tukun mimə, "Yo jakərhəhu-pre narmaruyen ye tanimtanə ye kwermim, mine nautə kapəriə minə fam, meinai narimnar mifam a raməmir ye kwermik, kini yakirkun neighan-pənien kin kimi naha yermamə yame yakorkeikei mə jakvəhsi-pən kimin. ⁷ Kini tukmə nakəhuak kimi yo, narimnar m-fam ai ik takor kafam kin."

⁸ Mərig Yesu rhorpin kafan nəgkiarien mimə, "Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, 'Taksəhuak əmə kimi kapəriə Yermaru Kughen, misəri-pən əmə kafan nərigien.'

(Dut 6:13)

"

⁹ Məkneikin Setan rikir In mərip In apa Jerusalem mhaktə ye tokrei Nimə Ehuə kape Kughen apa yerpig əgkəp. Kini mini-pən tukun mimə, "Tukmə ik Ji Kughen əfrakis, iv-ərhav-ru ikin e, ¹⁰ meinai kimirai kimə, "In tukrher-pə kin agelo minə kafan khauə masarha huvə tuk ik.

¹¹ Tukharaptəkin ik kin kwermiriə mə takpəh nowhan-pənien nihum ye kapier kirik."

(Sam 91:11, 12)

¹² Mərig Yesu rhorpin kafan nəgkiarien mimə, "Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, "Takhapəh nisəm-əsaahyen kapəriə Kughen Yermaru mə ramarha huvə əfrakis tuk əmiə uə nikam.'

(Dut 6:16)

"

¹³ Kini Setan ror infamien ye nivəhsi-pən vəhsi-pənien kimi Yesu; məkneikin, mapitan kin Yesu mawhin nipig huvə yame tukruə min tukun. ‡†

Yesu rimirikakun kafan wok

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

¹⁴ Kini ai, Yesu rimirerig-pən Galili, kini nəsaninien kape Nanmin kape Kughen rimikuar ye nimiraghien kafan. Kini kimnəvsao kin In rarkurao ye tanə a. ¹⁵ Kini Yesu rimnhajoun ye nimə kape nofuginien minə, kini narmamə m-fam khani vi vi In.

Nəmə ime Yesu kimisəpəh In

¹⁶ Kini Yesu rimauə Nasaret, aikin rimnehuə ikin kupən. Kini ye Sabat kirik, In rimavən ye nimə kape nofuginien rəmhen əmə kin yame ramor hanə. Kini mərer mə tukrəvheikin Nəkwəkwə kape Kughen, ¹⁷ kini kivəhsi-pən nəkwəkwə yame kimnarpəvin-arpəvin yame profet Aesaea rimirai kupən. Kini ruhaturukin nək-

‡† 4:13 Hib 2:18; 4:15

wəkwə məm nəgkiarlen yame Aesaea rimirai yame ramni mimə,

¹⁸ "Nanmin kape Kughen ramarə irak meinai In rimirpen yo, jakəvsao-ərhav kin nəgkiarlen huvə kimi yavən hah minə.

Kini In rher-pə kin yo mə jakvən mamni-pən tuk narmamə yamə mine kivəhsi-pən əriə ye kalabus mə tukirisin əriə,

kini mini-pən tuk nimrin pis minə mə tuksəm min nar.

Kini rher-pə kin yo mə jakrisin narmamə yamə mine kasəmir ye kwermi narmamə pisin masərig rahah,

¹⁹ mamni-ərhav mə nipig ruauə ta yame Kughen Yer-maru tukrhajoun kafan nihuvəyen mivəh miragh narmamə."

(Aes 61:1, 2)

²⁰ Yesu rimnəhueikin ta nəkwəkwə a, kini meiwaiyu mivəhsi-pən min kimi yermamə yame ramarha huvə tuk nəkwəkwə minə, kini mamkwəta mə tukrəvhag kimi narmamə. Kini narmamə m-fam ye nimə kape nofuginien kasarha tim tim iran. ²¹ Kini In raməgkiar kimi əriə mamni min mimə, "Taktəkun ai, ye nipig yame nimisərig Nəkwəkwə e Kape Kughen, niniyen a ruauə minor nəfrakisien kin."

²² Kini narmamə mifam kasəgnəgin In, kini kisakur pik tuk nəgkiarlen huvə yamə mine ramni, kini misaiyoh əriə minə mhamə, "?Mərig kwən e In ji Josef əmə uə?" †

²³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Yakirkun mə takpihani nəgkiarlen akwas e tuk yo yame ramni mimə, 'Dokta, or huvə atuk-ru nipram,' mhani min mhamə, 'Narimnar yamə mine yimisərig mə nimnor ta apa Kapaneam, rhuvə mə takuə mor min e, imam ikin.'

²⁴ Nəfrakisien, yakamni tuk əmiə mə narmamə to khapəh nhasiaiye profet kirik yame ramsi-pən irəriə.

^{†25} Ye nipig kape Elaeja, nəhig ripəh nipien newk kisə mīne makuə sikis, kini nikumhə ravən ikin minə fam, nəviginien rirkək. Kini yakni nəfrakisien tuk əmiə mimə, ye nipig a nipiahuaru kimhə tan kin əriə khap-saah e Isrel, ^{†26} mərig pəh nien mə Kughen rher-pə kin Elaeja mə tukrivən masitu irəriə. Nikam. In rher-pə kin mə tukrasitu əmə ye piahwaru kirik yerkwanu Jarefat apa ye provins e Saedon. Mərig piahwaru a pəh nien mə pian Isrel. ^{†27} Kini ye nipig kape profet e Elisa, narmamə khapsaah kimnisarə Isrel yamə mine kamhawəh nəmhəyen e 'leprosi' †† mərig Elisa ripəh nor-huvəyen kirik. Mərig in rimnor huvə əmə kwən Siria e Neman, yame pəh nien mə yemə Isrel." †††

²⁸ Narmamə ye nimə kape nofuginien kimisərig nəgkiarlen a, niemhaa rhai pik əriə m-fam. ²⁹ Kini kisasar mharəh In, misəukəkin mhatərhav yerkwanu, mhavən misokrig ye tukwas yame kimnor taon ikin, mə tuksarkwərhav kin apa ikəutən. ³⁰ Mərig Yesu rivan-pən ta ye kwənimrheriə, map.

† 4:22 Luk 3:23; Jon 6:42 †† 4:24 Jon 4:44 ‡ 4:25 1 King 17:1,7 †† 4:26 1 King 17:8-16 †† Leprosi in nəmhəyen skai kirik yame raməmir ye tiki yermamə. ††† 4:27 2 King 5:1-14

Yesu rimnəko ta yarmhə ye yermamə kirik

(Mak 1:21-28)

³¹ Kini Yesu rimneiwaiyu apa Kapaneam, taon kirik ye provins e Galili. Kini ye Sabat kirik, In raməvhag kimi narmamə. ³² Kini narmamə kimisərig nəgkiarlen kafan, kimisakur kin, meinai nəgkiarlen kafan, nanmin aikin. ††

³³ Kini ye nəkwai nimə kape nofuginien, kwən kirik aikin yame nanmin has ramərer-pən iran. Kini in rokr-apomh mimə, ³⁴ "Eh, Yesu, yemə Nasaret! ?Rhawor? ?Nimauə mə takoriah əməwə uə? Yawwirkun ta ik. !Ik yemə rhakə kape Kughen!" ³⁵ Mərig Yesu rimnəgkiar skai kimin mimə, "Ah, pim! !3ta ye kwən e!" Kwən a ramərer ye kwerkwan irəriə, məkneikin nanmin hah a rəsua kin reiwaiyu mowhan ye nimoptanə, map ta iran, kini mipəh noriahayen in.

³⁶ Kini narmamə m-fam aikin a kisakur kin, mhani-pən tuk əriə minə mhamə, "Eh! Nəgkiarlen pisin kirik e. Kwən a kafan nəgkiarlen nanmin aikin. Tukmə In rəgkiar kimi nanmin has minə, kasəta ye narmamə."

³⁷ Kini nəvsaoyen kape Yesu ritərhav markurao ye tanə a.

Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-34)

³⁸ Aikin, Yesu rarar, mitərhav ye nimə kape nofuginien mivən apa nimə kape Saemon Pita §. Ye nipig a, kuhu Saemon ramhə maməpan pik, kini iriə kisaiyoh-pən Yesu mə tukror huvə. ³⁹ Kini Yesu rərer ipakə tukun, məkkiar skai kimi nəpanien, nəpanien rəta. Taktəkun əmə piahwaru a rərer, mivən miruk ta nəriə nəviginien.

⁴⁰ Kini nipig mirh natukrivə §†, narmamə kimnhapik narmamə m-fam yamə mine kamhamhə, mhavən tuk Yesu. Kini In rərəhu-pən kwermi irəriə kirikianə kirikianə, kini iriə m-fam kisəsanin. ⁴¹ Kini yarmhə minə min kamhatərhav misap ye narmamə khapsaah, misokran apomh mhamə, "Ik Ji Kughen!" Mərig Yesu rəgkiar skai kimi əriə mətapig kin əriə tuk nəgkiarlen meinai iriə kwənharkun ta mə In Kristo yame Kughen rimnher-pə kin. §††

⁴² Kəni rikwamer kin, Yesu ritərhav aikin a, mivən apa ikin kirik. Mərig narmamə kimisarha-kin In, kini nipig kimisəm, khauə tukun misarkut mhamə tukhani-əhu mhamə In tukripəh nəpəhyen əriə. ⁴³ Mərig əmə Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nikam. Yo jakaməkeikei mivən yerkwanu pisin pisin minə, mini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape narmaruyen kape Kughen, meinai Kughen rimnher-pə kin yo mə jakor məkneikin."

††† 4:32 Mat 7:28-29 § Nipig kirik, kamokran kin Saemon Pita kimə, 'Saemon.' Kini nipig kirik, kamokran kin kimə, 'Pita.' §† Nəmə Isrel, rikiriə rimnəsik mə Loa kape Moses ramni-əhu mə tukpəh nirəhyen yermamə ye Sabat. Mərig nipig mirh rimivia, Sabat rinor infamien en, kini kirkun nirəhyen yermamə. §†† 4:41 Mat 8:29; Mak 3:11-12

⁴⁴ Kini In rimavən mameriwək ye tanə Judia mamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen ye nimə kape nofuginien minə. †

Aposol yamə mine Yesu rimnəkupən mokrən kin əria
(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20)

5 Nipig kirik, Yesu rərer ye nikar-kar nu ehua kamni kimə Galili ††, kini narmamə khapsaah kimnhauə misərer rarkurao iran mhamə tuksərig nəgkiarien kape Kughen. †2 Kini In rimnəm kwaji rao kiraru yame narmamə kape niviyen kəməm kimnhapəh kawərer ye nipakir misaikwas ye kapəria net minə. ³ Məkneikin Yesu ratpən ye rao kape Saemon Pita, mini-pən tukun mə tukrivi-pirə rao. Saemon rivi-pirə rao, kini Yesu rək-wəta-pən aikin maməvhag kimi narmamə.

⁴ Yesu rimnəgkiar infamien, kini mini-pən tuk Saemon mimə, “Saemon, əsuə. Pəh khavən apa ikəmnim, pəh naksaruk kin net minə mhavi kəməm tiksın.”

⁵ Mərig Saemon rini-pən tukun mimə, “Yemehua, yenpig, yimisarkut pik tuk nar e miseriaji reraan, mərig yimnhapəh niviyen kəməm kirik. Mərig ik nakmə tukhavən min, ror pən, pəh khavən misaruk min kin net minə.” ††

⁶ Khavhirə, misaruk kin net minə, mhavi kəməm khapsaah pik, ror net minə kapəria khakwar huvə kin kəməm, mharikakun miseikus net minə. ⁷ Kini iriə kisokrən-pən kin iriə minə tiksın ye rao min kirik mhamə tukhauə misasitu irəria. Kini khauə misarakə-pən kin kəməm ye rao mir a kwəkrig, ipakə əmə rao mir kwəmnim.

⁸ Kini Saemon Pita rimnəm, kini rənimkur-pən tuk Yesu mamni mimə, “Yermaru. !Yuvən isok tuk yo, meinai yo yakpəh nəmhenien! Yo yor təvhagə hah kirik.” ⁹ In rimnəgkiar məknaikin meinai in mine narmamə minə a ye rao mir, kimisakur pik kin kəməm khapsaah yamə mine kimnhavi. ¹⁰ Kini Jemes mine Jon, ji Sebedi mir, yamə mir e kawor wok irisir Saemon, iri min kimiwakur pik kin.

Mərig Yesu rini-pən tuk Saemon mimə, “Pəh niginiyen. Ik yermamə kape niviyen kəməm. Mərig taktəkun ai mamvən, ik takvi-pə narmamə.” ¹¹ Ror pən, kimnhavi-fiak kapəria rao minə, misəpəh narimnar mifam mhakwasig əmə kin Yesu, kini mhauə kafan narmamə minə. †

Yesu rimnor huvə yermamə kirik yame ravəh
nəmhəyen əutən ye tikin †††

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Nipig kirik, Yesu rimneriwək mivən yerkwənu kirik, kini kwən kirik yame ravəh nəmhəyen e leprosi, kini nimhəyen ai rīvəh fam nipran. Kini rəm Yesu, rəriwək muə tukun, meiwaiyu, mənīm-pən nipəghigin ye ni-

† 4:44 Mak 1:35-39; Mat 4:23 †† Nəgkiarien kape Gris ramni mimə, “nu apa Genesaret.” † 5:1 Mat 13:1-2; Mak 3:9-10 †† 5:5 Jon 21:3-8 †† 5:11 Mat 19:27 ††† Ye Nəkwəkə kape Kughen, nəgkiarien e ‘leprosi’ raməgkiar ye nəmhəyen pisin pisin minə kape tikim. Nəmhəyen minə e kasoriah tikim, kini Loa kape Moses ramni mə yermamə yame ravəh nəmhəyen məkna, in rəmkimik ye nimri Kughen. Əvheikin Levitikas yame rehə 13-14.

moptanə, kini mamasək ətgın Yesu mimə, “Yermaru, tukmə nakirkun mə to nakor huvə yo, or huvə yo, məspir ta nəmkimik irak.”

¹³ Kini Yesu rərao-pən mirap kwən a, mimə, “Əwəh. Yakorkeiki mə jakor. !Əsanin!” Kini taktəkun əmə nəmhəyen e leprosi rəta.

¹⁴ Mərig Yesu rimini-əhu in mimə, “Takpəh nini-əravyen narimnar minə e kimi narmamə. Mərig yuvən məm pris kirik pəh in rəm mə nipram rinor məknen. Kini or sakrefaes kimi Kughen rəri-pən yame Loa kape Moses rimini ye yermamə kirik yame kafan leprosi ruirkək, pəh narmamə tukharkun mə nəfrakisien nakwahuvə, kini kafam nəmkimik ruirkək.”

¹⁵ Mərig nəvsaoyen kape Yesu ramtərhav mamvən ikin minə fam, kini narmamə khapsaah kamhauə mə tuksərig kin kafan nəgkiarien kini mhamə In tukror huvə nəmhəyen minə kapəria. ¹⁶ Mərig, nipig ripsaah, In ramvən pisin əmə apa ikin kirkək ikin, maməhuak.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik nipran rimhə
(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Nipig kirik, Yesu rimnhajoun apa nimə kirik, kini Farisi minə, mine nəmhajoun minə kape Loa kape Moses, iriə kasəkwəta min aikin. Kimnhasi-pən apa yerkwənu minə apa provins mir e Galili, mine Judia, mine Jerusalem. Kini nəsaninien kape Kughen Yermaru ramarə tuk Yesu mə tukror huvə narmamə yamə mine kamhamhə. ¹⁸ Ye nipig a, narmamə tiksın kimnharəh kwən kirik mhauə yame ramapir-pən əmə ye nikaokao, meinai nipran rimhə. Kini iriə kisorkəiki mə tukharəh misərhə-pən ye nihu Yesu. ¹⁹ Mərig ki-seinein mə tukshawor mhavən imə, meinai narmamə khapsaah aikin. Kini kimnhavən apa ye tokrei nimə, misəhipu ta nikar nimə kirik, mharəh nikaokao yermamə ramapir-pən iran, mhavi, reiwaiyu-pən ye kwərkwan ye narmamə, ipakə əmə tuk Yesu.

²⁰ Kini Yesu rəm nhatətəyen kapəria mini-pən tuk kwən a mimə, “Yo kirik. Kafam norien has minə, yakwəhəh-si ta fam narpinien iran.” †††

²¹ Mərig nəmhajoun kape Loa kape Moses mine Farisi minə, rikiriə rəsik mimə, “?Kwən e raməgkiar məkne, mamni hah Kughen. Kughen pisin əmə In rirkun nivəh-sitayen narpinien kape norien has kape narmamə. ?Pa min to rīvəh-si ta?” ²² Mərig Yesu In ruirkun ta əmə kapəria nətərigien, kini mini-pən tuk əria mimə, “?Rhawor e nakasərig məkneikin?

²³ ?Jakni-pən naha tuk yermamə a, kini kimia nakasəm əfrakis? Mə jakni-pən tukun mə narpinien kape kafan təvhagə hah yakwəhəh-si ta? ?Uə mə jakni-pən tukun mə tukrhekimter meriwək mamvən? ²⁴ Mərig yakorkeiki mə jakor yo mə takharkun mə yo, Ji Yermamə, yakvəh nehuəyen ye tokrei tanə tuk nivəh-si-tayen narpinien kape təvhagə has.” Kini marə mini-pən tuk kwən a mimə, “Yakamni-pre tuk ik mə, takhekimter, mirəh kafam nikaokao mamvən imam yerkwənu.” †

²⁵ Kini taktəkun əmə, kwən a rhekimter, mirəh kafan nikaokao məriwək maməgnəgin Kughen mamvən.

††† 5:20 Aes 43:25; Luk 7:48 † 5:24 Jon 5:8

²⁶ Kini iriä m-fam kisakur pik kin, masəgnəgin Kughen. Khagin, mhamə, "Man, kimisəm əfrakis nar apsisip minə e towel."

Yesu rimnokrən kin Livae

²⁷ Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav maməriwək mamvən, kini məm kwən kirik yame ramərer tuk mane kape takis, nhagin e Livae. Ramkwətə ikin kamərok takis ikin. Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Yuə, mikwasig kin Yo." ²⁸ Məkneikin rimnəpəh narimnar fam kafan, mərər, mikwasig kin Yesu.

²⁹ Kini ai, Livae rimaraptərək nəvinien ehuə kirik kape Yesu ye nimə kafan. Kini narmamə khapsaah yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine narmamə apnapig minə, kimnhavən misəkwətə iriə min, mə tuksəvinig kwis. ³⁰ Mərig Farisi minə mine narmamə min tiksın iriə yamə mine iriə nəmhajoun kape Loa kape Moses, rikiriə rapəh nagienien, kini mhani-pən tuk narmamə kape Yesu minə mhamə, "Rhawor e nakasəvinig kwis kimia narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis mine yor təvhagə has minə?" †

³¹ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Pəh nien mə narmamə yamə mine kisəsanin khavən masəm dokta. Mərig narmamə yamə mine kamhamhə, tukasəkeikei mhavən misəm dokta. ³² Pəh nien mə Yo yimauə mə jakokrən kin narmamə yamə mine kwəsatuatuk ta. Nikam. Yimauə mə jakokrən kin yor təvhagə has minə, mə tuksarar ye kapəriə nərgien."

Nhajounien kape Yesu in rivi, nhajounien kape loa in nəkwəs

(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Kini iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, "Əmru. Narmamə kape Jon Baptaes, nıpig ripsaah kisəpəh nəvinien masəhuak kimi Kughen; mine Farisi minə min. ?Mərig rhawor kafam narmamə minə kasəvinig əmə mamharpin?"

³⁴ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nıpig kimia nakmasor nəvinien kape yerman yame rimnarkurək pə pə, mərig nakhani-əhu in minə tiksın mə tukhapəh nisəvinien uə? !Nikam! ^{†35} Mərig tukripior nıpig yame narmamə tukhawəhsi-ta Yerman e yame rimnarkurək pə pə tuk In minə tiksın. Kini ye nıpig a in a, In minə tiksın tuksəpəh nəvinien iran." ‡

³⁶ Kini Yesu rimini min nuhpikinien kirik tuk əriə mimə, "To yermamə kirik ripəh niwəhyen kwonmut neipən vi kirik kini mijir-pən ye neipən mətit kafan yame rimneikus. To ror məknakin, kini tukroriah kwonmut neipən yame rivi, kini neipən vi tukripəh nəmirpən-tim-tim-ien ye neipən mətit. ³⁷ Kini to yermamə kirik ripəh niwəhyen waen vi kini mivi-pən ye tiki waen mətit. To ramor məknakin, kini waen a ye tiki waen mətit tukrəməteih, kini waen tukraiye. ³⁸ Nikam. Waen vi tukaməkeikei kivi-pən ye tiki waen vi. ³⁹ Kini yer-

† 5:30 Luk 15:1-2 †† 5:34 Jon 3:29 ‡ "Yermamə yame rimnarkurək pə pə," nıpran e Yesu. Mine "In minə tiksın" nıpran e Kristen minə.

mamə yame ruinim ta waen, in ripəh norkeikeiyen mə tukrinim waen vi, mərig in ramni mimə, "Waen akwas in rhuə rapita."

Narmamə kape Yesu kimisətim wit ye Sabat

(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)

⁶ Kini ye Sabat kirik, Yesu mine kafan narmamə mine kimiseriwək mhavən yerki wit tiksın, kini kafan narmamə mine kimisətim wit tiksın misəkwai-əkwei, masən kwənkwan. ^{†2} Mərig Farisi minə tiksın kimnhani mhamə, "Eh! Sabat e towel, mərig iriə kasor wok masakapir Loa kape Moses. ?Rhawor kafam narmamə kasor məknakin?"

³ Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Tukmə ror nakhapəh nisəvheikinien nəvsaoyen ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməvsao kün norien yame King Deved rimnor kupən, yame in mine kafan narmamə minə, nəriə nəvinien ramrirkək, kisəmkəvə. ⁴ Mərig, Deved rimavən ye Nimə Ehuə kape Kughen mən bred yame pris minə kwənhawəhsipən-ta kimi Kughen. Kini mərig Deved rimivəhsi-pən min kimi kafan narmamə kisən min. [‡] Kini mərig bred a, ye Loa kape Moses ramni mə narmamə apnapig tukhapəh nisənen. Mərig pris minə əmə kharkun nisənen." ^{††5} Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Yo, Ji Yermamə, Yo yaka-marmaru ye Sabat."

Yesu rimnor huə yermamə ye Sabat

(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Kini ye Sabat min kirik, Yesu rimavən ye nəkwai nimə kape nofuginien, maməwhag kimi narmamə. Kini aikin a, kwən kirik aikin yame kwermın matuk rimhə mirpəvin. ⁷ Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses minə mine Farisi minə kimisarkut mə tuksəm-ru naha nhagin yame tukhani hah Yesu iran, misarha əterik mə tuksəm-ru mə Yesu to ror huə kwən a ye Sabat uə nikam. ⁸ Mərig Yesu ruirkun ta nərgien kapəriə, kini mini-pən tuk yermamə yame kwermın rimhə mirpəvin mimə, "Yuə, mərər ye nımiri narmamə m-fam." Kini rivən mərər əkupən. ⁹ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Loa kape Moses ramni mə nakharkun nisorien naha nhagin ye Sabat? ?Ramni mə takasor norien huə uə takasor norien has? ?Mə takshopni yermamə uə takhavəh miragh yermamə?" ¹⁰ Kini rimnarha mərərao iriə, mini-pən tuk kwən a mimə, "Huatuk kin kwermim." Kini ruhuatuk kin kwermın, rhuə əgkəp. ¹¹ Mərig niemhaa rhai pik narmamə minə a, kimnhavən, mhani-pən tuk əriə minə mə tukshawor pən iran mine ye Yesu.

Yesu rimirpen kafan aposol minə twelef

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Kini ye nıpig a, Yesu rimnhaktə fiak ye tukwas kirik maməhuak, kini maməhuak kimi Kughen meriaji reraan. ¹³ Kini yenpig-enpig, rimnokrən kin kafan narmamə minə mə tukhauə masəm In. Kini mirpen nar-

†† 6:1 Dut 23:25 †† Stori e raməmir ye 1 Saml 21:1-6. ††† 6:4 Lev 24:5-9

mamə twelef irəriə mivəhsi-pən nehuəyen kimi əriə mīmə “aposol minə.” ¹⁴ Nəhag namasur twelef e ror məknəkin: Saemon (yame Yesu rimmən-pən nəhagin vi mə Pita), [†] mine piauni Andrew, mine Jemes, mine Jon, mine Filip, mine Batalomiu, ¹⁵ mine Matiu, mine Tomas; mine Jemes ji Alfeas, mine Saemon Selot, ^{††16} mine Judas ji Jemes; mine Judas Iskariot, yame kwasig ikin rimmor kəut kəsua kin Yesu kimi nəmə has minə.

Yesu rimməwhag kimi narmamə, mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə
(Mat 4:23-25)

¹⁷ Kini Yesu mine kafan narmamə minə kimnhasi-fak-tə mhaue ikin rətən-ətən ikin, misəm narmamə khap-saah aikin- kimnhasi-pən yerkwanu minə ye provins e Judia, mine Jerusalem, mine ye nikar-kar tahik apa taon mir e Taea mine Saedon. ¹⁸ Kimnhauə mə tuk-sərig nəgkiarien kape Yesu kini mə tukror huvə nəmhəyen minə kapəriə. Kini In rimmor huvə narmamə yamə minə nanmin has minə kimisoriah əriə. ¹⁹ Kini narmamə yamə mine kimisərer rao rao kin, misarkut mə tukharap In meinai nəsaninien ramsi-pən iran mamor huvə fam narmamə.

Nagienien mine nahasien
(Mat 5:1-12)

²⁰ Kini Yesu rarha-pən məm kafan narmamə minə, minipən tuk əriə mīmə,
“Kimiə e yavən has minə, nakasarə ye nihuvəyen əfrakis. In nihuvəyen əfrakis meinai, kimiə narmamə kape Kughen, kini In ramarmaru irəmiə.

²¹ Kimiə yamə mine naksəmkərəv ai taktakun, nakasarə ye nihuvəyen əfrakis. In nihuvəyen əfrakis meinai, takpisəvigin rəmhen.

Kimiə yamə mine naksasək ai taktəkun, nakasarə ye nihuvəyen əfrakis. In nihuvəyen əfrakis meinai, takpis-arh. [‡]

²² Nakasarə ye nihuvəyen əfrakis ye nipig narmamə tuksəməkin əmiə, kini mhəpəh niseighanien kin əmiə mə taksor narimnar kimiə miriə, kini mhani hah əmiə, kini masoriah nəhgmia məhamə kimiə narmamə kape yarmhə minə, kini iriə tuksor məknakin irəmiə meinai yo e yo Ji Yermamə, kini kimiə, kafak narmamə minə. ^{††}

²³ “Kini ripriə minə kimisor məknakin ye profet minə kupən. Mərig ye nipig narimnar a ramuə tuk əmiə, tak-sagien, mhavi-haktə-haktə meinai nərokien kapəmiə ramarə apa ye rao ye neai.

²⁴ “!Kəsi! Mərig nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə mine kapəmiə nautə rehuə ai taktəkun, meinai nakwənhavəh nar huvə, mərig tukripior in-famien.

²⁵ !Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə minə nakasəvigin tipimiə raməsiis,

[†] 6:14 Jon 1:42 ^{††} “Selot” rəmhen kin yermamə kirik rikwasig kin nukwao kape nəmə Isrel tuk nherye-rhavyen kin nəmə Rom. [‡] 6:21 Sam 126:5-6; Aes 61:3; Rev 7:16-17 ^{††} 6:22 Jon 15:19; 16:2; 1 Pita 4:14

meinai takpisəmkərəv.

!Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə yamə minə nakasarh ai taktəkun,

meinai, takpissasək rikimiə rəmha.

²⁶ !Kəsi! Nəmhəyen ehuə tukrurə tuk əmiə nipig narmamə kamhavəh-si haktə nəhgmia meinai, ripriə minə kupən kimnhavəh-si haktə nəhag profet eikuə minə.”

Sorkeikei tikmır minə
(Mat 5:38-48; 7:12; Luk 6:29-30)

²⁷ Kini Yesu rimini min mīmə, “Mərig yakamni-pre tuk əmiə yamə minə nakasərig Yo mīmə takasəkeikei mī-sorkeikei kapəmiə tikmır minə, kini masor huvə-pən ki-mi narmamə yamə mine kasəməkin əmiə, ²⁸ kini nipig narmamə kamhani hah əmiə, mərig kimiə taksaiyoh Kughen mə tukriwəhsi-pən kafan nihuvəyen kimi əriə, kini masəhuak tuk narmamə yamə mine kasor-ahas-pre kimi əmiə. ²⁹ Tukmə yermamə kirik rərip nikapim, kini nakukreikin-pən min nikarin pəh rərip. Kini tukmə yermamə kirik rirəhsi-ta kafam kot, takpəh nini-əhuyen mə tukripəh nirəhsita-minien kafam sot.

³⁰ Vəh-sipən naha nəhagin kimi yermamə yame ramaiyoh ik kin. Kini tukmə yermamə kirik rirəhsi-ta kafam kirik nar kirik, takpəh niniyen mə tukrarpin. ³¹ Kini taksor huvə pən kimi narmamə mifam ye norien mifam yamə naksorkeikei mə narmamə tuksor min kimi əmiə. ^{‡‡}

³² “?Mərig tukmə naksorkeikei əmə narmamə yamə mine kasorkeikei əmiə, nakhamə ta mə norien a ramor əmiə nakhahuvə uə? Nikam. Yor təvhagə hah minə min kisorkeikei narmamə yamə mine kisorkeikei əriə. ³³ ?Kini tukmə naksor rhuvə pən əmə kimi narmamə yamə mine kasor huvə pre kimi əmiə, nakhamə ta mə nakhahuvə tukun uə? Nikam. Yor təvhagə has minə min kasor əmə nar kirikianə. ³⁴ ?Kini tukmə nak-seighan-pən əmə kin narimnar kimi narmamə yamə mine kharkun nhavəhsi-preyen tain, nakhamə ta mə nakhahuvə tukun uə? Nikam. Yor təvhagə has minə min kaseighan-pən kin narimnar kimi narmamə yamə mine tuk nipig kirik tukpihawəh-sipən min tain rəmhen. ³⁵ Mərig takasəkeikei misorkeikei kapəmiə tikmır minə. Masor rhuvə pən kimi əriə. Mhavəhsi-pən narimnar kimi əriə mhəpəh nisaiyohyen kin tain. Tukmə naksor məknəkin, nərokien ehuə tukrurə tuk əmiə, kini takpihauə ji Kughen minə yame In Yerpərig, meinai In min ramor huvə pən kimi nəmə has minə, mine narmamə yamə mine khapəh nhani-vi-vi-yen In. ³⁶ Rikimiə tukreihuə tuk narmamə rəmhen kin yame Rimimiə Kughen rikin rehuə tuk narmamə.”

Takhapəh nhaniyen nikar narmamə
(Mat 7:1-5, 17-27; 12:34-35)

³⁷ Kini Yesu rimini mīmə, “Takpəh nəm-pənien nar has ye narmamə, tamə Kughen min rəm-pre nar has iram. Takpəh nini-pənien narpinien ye narmamə, tamə Kughen rini-pre narpinien iram. Takpəh norien tai təvhagə has yame narmamə kasor pre kimik, kini

^{‡‡} 6:31 Mat 7:12

tukpəh norien tai təvhagə has kafam. ^{†38} Vəhsi-pən narimnar, kini tukwəhsi-pre min narimnar kimik. Narimnar khapsaah yame kiva-pən, kəsian-əsian, rhaktə mukwar tukhaswin ye kwermim. Tukmə nakvəhsi-pən narimnar ripsaah, tukwəhsi-pre narimnar ripsaah kimik; mərig tukmə nakvəhsi-pən rikəskəh, tukhavəhsi-pre rikəskəh kimik." ^{††}

³⁹ Kini Yesu rimini nuhpikini min kirik kimi əriə mimə, "Nimrin pis to rikir nimrin pis kirik uə, to reinein? Nikam, tamə kirəviə ye nəkwai nimir. ^{†40} Kini studen minə to khapəh nisarmaruyen ye yhajoun kapəriə. Mərig narmamə yamə mine kasətərig huvə kin yhajoun kapəriə, mhavəh fam nəgkiarien kafan, iriə tukhauə misəmhen kin yhajoun kapəriə. ^{†41} Rhawor nakamhani nimoptanə yame ramswin-pən ye nimri piaumia; mərig nakhapəh nisərigien nai ehua yame ramərer-pən ye nimrimia? ^{†42} Tukmə nakhapəh nisərigien nai ehua yame ramhai nimrimia, takshawor pən iran mine mhavəh-si ta nimoptanə ye nimri piaumia? Kimia nəmarpəkao eikuə minə. Taksəkupən mhavəh-si ta nai ehua ye nimrimia, kwasig ikin, nakharkun nisəm-huvəyen nimoptanə yame ramswin-pən ye nimri piaumia."

Kwənkwaï nai huvə mine nai hah

(Mat 7:17-20; 12:34-35)

⁴³ Kini Yesu rimini mimə, "Kini nəpgin kirik rirkək yame ramkuə kin kwənwkan yame kipəh nənien. Kini to nai has ripəh nikuəyen kin kwənkwan huvə.

⁴⁴ Meinai narmamə kasəm kwənkwan, kharkun mə nhag nai minə a. Kapiriapir to ripəh nikuəyen kin kwənkwaï fig; kini kwənurkəsik to ripəh nikuəyen kin kwənkwaï grep; . ^{†45} Yermamə huvə, rikin rukwar kin narimnar huvə minə; kini in ramor əmə narimnar yame rhuvə. Kini yermamə has, rikin rukwar əmə kin nar has minə, kini mamor əmə norien has. Meinai tukmə rəgkiar, nar has minə yerkin khatərhav-pə."

Nəgkiarien kape Yesu ramasitu irətawə mə tuksərer tim tim

⁴⁶ Kini Yesu rimini mimə, "Rhawor e naksokrən kin Yo mhamə, 'Yermaru, Yermaru,' mərig nakhapəh nisəri-pənien nəgkiarien kafak? ^{††47} Pəh yakhajoun əmia kin norien kape yermamə kirik yame ramuə tuk yo, kini mətərig kin nəgkiarien kafak, marar, mor narimnar yame yakməni. ^{†48} Yermamə a in a in rəmhen əmə kin yermamə yame, tukmə rimə tukror kafan nimə, tukrəkupən mikir nimoptanə, meiwaiyu məspir kapier apig, mor pən nimə iran. Kini nipig tukmə yapiwən raiyu, mirəhpikin nimə, to rapəh nəusarkuyen, meinai rimnəvhirəkin tim tim. ^{†49} Mərig yermamə yame ramərig nəgkiarien kafak, mipəh norien, in rəmhen kin yermamə yame tukmə rimə tukror kafan nimə, ravhirəkin haktə əmə ye nimoptanə. Kini nipig tukmə yapiwən raiyu, mirəhpikin nimə, tukrimir mowhan əsis."

† 6:37 Mat 6:14 †† 6:38 Mak 4:24 † 6:39 Mat 15:14 †† 6:46 Mat 7:21

Yamehuə kape mobael kafan nhatətəyen rehuə

(Mat 8:5-13)

⁷ Nipig Yesu rimnəgkiar ta kimi narmamə minə a, kini mivən min apa ye taon Kapeneam. ² Kini ikin aikin a, yamehuə kirik kape mobael kape nəmə Rom ramarə ikin, kini slef kirik kafan aikin, yame in rorkeikei pik. Mərig slef a ramhə pik, ipakə rimhə. ³ Kini nipig yamehuə a rimnərig nəvsaoyen ye Yesu, kini in rher-pən kin nəmehuə tiksın kape nəmə Isrel mimə tukhavən mhani-pən tuk Yesu mə tukruə mor huvə kafan slef. ⁴ Kini nipig nəmasur minə a kimnəhavən misəm Yesu, misəkeikei kimin mhamə, "Eh, ratuatuk əmə mə takasitu ye yamehuə a ⁵ meinai in rorkeikei pik ətawə nəmə Isrel, kini in rimivhirəkin nimə kape nofuginien kapətawə." ⁶ Kini Yesu rikwasig kin əriə.

Kini nipig kwənhauə ipakə tuk nimə, yamehuə kape mobael rher-pən kin kafan minə narmamə mə tukhavən misəm Yesu mhani-pən mhamə, "Yermaru, takpəh norien narkutien tuk nuəyen, meinai yakpəh nəmhenien mə takuə imak ikin. ⁷ Kini ror məkneikin, yimipəh nuəyen məm ik. Ik yerpirig mərig yo yetanə əmə. Mərig, takəgkiar əmə, pəh kafak slef tukrəsanin min. ⁸ Yakirkun mə nimhəyen a tukraməkeikei mor nəkwam, meinai yo min, kafak nəmehuə minə kasehuə irak, kini yakamor nəkwairiə. Kini mobael minə tiksın aikin yame yo yakamehuə irəriə. Tukmə yakni-pən tuk kirik mimə, 'Yuvən,' kini tukraməkeikei mivən. Kini tukmə yakni-pən tuk kirik mimə, 'Yuə,' tukraməkeikei muə. Kini tukmə yakni-pən tuk kafak slef mimə, 'Or nar e,' tukraməkeikei mor."

⁹ Nipig Yesu rimnərig nəgkiarien e, rakur pik kin. Kini marar mini-pən tuk narmamə khapsaah yamə mine khakwasig kin In mimə, "Yakamni tuk əmia mə, pəh nien mə kwən e in yemə Isrel. Kini nar apnapig kwənərəus minə Isrel, mərig yakpəh nəm-hanəyen kirik irəriə yame kafan nhatətəyen rehuə rəmhen kin in." ^{†10} Kini ye nipig narmamə yamə mine yamehuə kape mobael rimnher-pən kin əriə kimnharerig-pə imə, misəm mə slef a rinəsanin ta.

Yesu rimivəh miragh ji piraovin kirik yame kimhə tan kin

¹¹ Kini kwasig ye narimnar minə e, ripəh norien tu, Yesu rimavən ye taon kirik, nhagin e Nain, iriə narmamə khapsaah yamə mine khakwasig kin. ¹² Kimnəsik kəupə rarkurao ye taon a, kini nipig Yesu rimauə ipakə tuk kwəruə, kini məm narmamə tiksın khasi-pən ye taon a mamharəh yemə mhə kirik mamhauə. In pikwarien kape piraovin yame kimhə tan kin, tini yerman kirikianə əmə. Kini narmamə khapsaah khasi-pən ye taon a mamhauə iriə pian a. ¹³ Məkneikin Yesu Yermaru rimnəm pian a, rikin rəpou pik tukun, kini mini-pən tukun mimə, "Pəh nasəkien." ^{†14} Kini mivən mirap nikaokao yame kamharəh kwən a kin rimamhə, məkneikin kisərer. Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Pikwarien! Yakamni-pre tuk ik mimə, hekimter!"

¹⁵ Makenikin yemə mhə a rimragh, mhekimter, kini mirikakun mægkiar. Kini Yesu rivəhsi-pən min pik-warien a kimi nisini. †

¹⁶ Iriə m-fam kimnhagin, misətamnimin, mhani-vi vi Kughen mhamə, “!Profet ehuə kirik ramarə kitawə min ai taktəkun! !Kughen e ruauə mə tukrasitu ye kafan narmamə minə!” ††¹⁷ Kini nəvsaoyen kin Yesu rimnarku-rao ikin minə fam ye tanə Judia ‡ mine yamə mine ipakə tukun.

Jon Baptaes rimə tukrirkun-ru mə Yesu in Kristo, uə nikam
(Mat 11:2-6)

¹⁸ Narmamə kape Jon Baptaes kimisəvsao-pən Jon kin narimnar minə fam yame Yesu ramor. Kini rim-nokrən kin kafan yermamə kiraru kirauə mwəm, ¹⁹ kini rher-pən kin əriu mə tukravən miwəm Yesu Yermaru mwaiyoh-pən ru mirəmə, “?Rhawor? ?Ik e Kristo kimini ta mə tukruə, uə kimawə jakamhawhin yarmə kirik tukripiuə?”

²⁰ Kini kwərə mir a kimiravən mwəm Yesu, mirəni-pən tukun mirəmə, “Jon Baptaes rimnher-pə kin əmru mə jakrauə mwəm ik yakwaiyoh-ru ik mirəmə, ‘?Ik e yermamə yame Kughen rimini ta mə tukruə, uə kimawə jakamhawhin yarmə kirik tukripiuə?’” ††

²¹ Kini ye nipig atuutuk a, Yesu rimnor huvə narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə. Tiksin kimnhavəh nəmhəyen minə pisin pisin; tiksin nanmin has raməmir irəriə. Kini iriə khapsaah nimririə ripis. Mərig Yesu rimnor huvə əriə. ²² Məkneikin, Yesu rini-pən tuk əriu mə, “Rarerig, miravən mirəni-pən narimnar minə fam tuk Jon, yamə mine nimirərig kini mwəm. Nimrin pis minə khapsaah kimisəm nar. Kini narmamə yamə mine nihuriə rahas kimiseriwək. Kini narmamə yamə mine kamhavəh nəmhəyen ye tikiriə, tikiriə ruahuvə. Kini narmamə yamə mine nimətirgiriə rəru, kini taktəkun ai, nimətirgiriə rinərig nar. Kini narmamə yamə minə kimnhamhə, kwənhamragh min. Kini yavən hah minə, taktəkun ai kwən kirik rinamni-ərhav pən nəvsaoyen huvə tuk əriə. ††²³ Kini kimiru, takravən mirəni-pən tuk Jon mirəmə narmamə yamə mine kapəriə nhatətəyen irak ripəh nimirien, iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis.”

Yesu raməgkiar ye Jon Baptaes
(Mat 11:7-15)

²⁴ Nipig kwərə mir a yame Jon rimnher pən kin əriu kratərhav, kini Yesu rimirikakun maməgkiar ye Jon kimi nukwao ehuə. Mimə, “?In apa kupən kimia nimnhavən apa ye tipəvsik mə taksəm naha nhagin? ?Nimnhavən mə taksəm əmə yermamə apnapig kirik yame in rəmhen kin nuwig yame nimətag ramuh mamowhan-owhan? !Nikam! ²⁵ ?Tukmə nikam, kini nimnamhavən mə taksəm pa? Yermamə kirik yame

† 7:15 1 King 17:23; 2 King 4:36 †† 7:16 Luk 1:68 ‡ 7:17 Ikin e, nipig Luk ramni “tanə Judia,” tukmə ror raməgkiar ye tanə pəpiə kape nəmə Isrel. †† 7:20 Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8 †† 7:22 Aes 35:5-6; 61:1; Luk 4:18

ramvən ye neipən huvə yame nimrin rəutən uə? !Nikam! Narmamə yamə mine kamhavən ye neipən huvə misagien əmə tuk kapəriə nautə, iriə kisarə ye nimə huvə minə rəmhen kin kape king. ²⁶ ?Kini naha nhagin a nimnhavən mə taksəm? ?Profet kirik uə? Əwəh, nəfrakisien. Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə Jon in yerpig pik rapita profet. ††²⁷ Kwən e in e Nəkwəkwə kape Kughen rimini-ta mimə, “Səm-ru. Yakamher-pre kin kafak yermamə yame tukrivəh kafak nəgkiarien. In tukrakupən kin ik mor apnəpeinə ye kafam swatuk.”

(Mal 3:1)

²⁸ Yakamni-pre tuk əmiə mə narmamə yamə mine kimisarha-pə ye tokrei tanə, kirik rapəh napitayen kwən e Jon. Mərig yermamə yame in ye tanə əmə ye narmaruyen kape Kughen, in yerpig min rapita Jon.”

Yesu raməgkiar skai kimi narmamə yame khapəh nhaniyen nəfrakisien iran
(Mat 11:16-19)

²⁹ Nipig narmamə apnapig, mine narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis kimisərig nəgkiarien kape Yesu, iriə khamə swatuk kape Kughen in swatuk atuutuk. Kimnhani məkna meinai Jon rimnor ta baptaes irəriə. ††³⁰ Mərig Farisi minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses, iriə kimnhapəh niseighanien kin Jon mə tukror baptaes irəriə. Kini mhaukreikin pən nimeitairiə ye swatuk kape Kughen ye nimraghien kapəriə. ††³¹ Kini Yesu rimnəgkiar min mimə, “?Kini Yo jakni mə narmamə yamə mine kisarə ai taktəkun, mə norien kapəriə rəmhen kin naha? ?Mə naha nhagin nətərigien kapəriə? ³² Iriə kisəmhen əmə kin kwajikova yamə mine nar kirik rirkək yame tukror əriə, rikiriə ragien. Misəkwətə masəukir ikin kamor maket ikin, mashek əriə minə mhamə, ‘!Ah! Kimawə yimnhauh gita, mərig kimia nakhapəh nisorien danis. Kini yaksarar miseikuə kin nasəkien tuk nimhəyen, mərig kimia nimnhapəh nisasəkien kitawə-m kimia.’ ³³ Yakamni məknei meinai ye nipig Jon Baptaes rimauə, mamatu-akəm, mərəh nəviginien nipig ripsaah tuk nəhuakien, mərəh ninimien waen. Mərig kimia nakamhani mhamə, ‘Kwən a, nanmin has kirik raməmir iran.’ ³⁴ Kini Yo, Ji Yermamə, yimauə maməvigin, mamnim waen, mərig kimia nakamhani min mhamə, ‘!Ah! Kwən a in yermamə kape nəvigin-pikien, mine napisien kin ninimien. Kini mamor norkeikeiyen kimi narmamə kape nərerien tuk mane kape takis, mine yor təvhagə has minə.’ ³⁵ Mərig kwajikova əfrakis kape Kughen minə tukasəkeikei mharkun mə kimru Jon yakawor narimnar ye nirkunien əfrakis.”

Piraovin kape norien təvhagə has rimnəkwi nihu Yesu kin senta

³⁶ Kini Farisi kirik, nhagin e Saemon, raiyoh-pən Yesu mimə tukrivən ye nəkwai nimə kafan məvigin kwis.

††† 7:26 Luk 1:76 ††† 7:29 Luk 3:12 § 7:30 Mat 21:32 §† 7:34 Luk 15:2

Kini Yesu rimavən yerkwānu, mivən ye nəkwai nimə kape Farisi a, məkwətə mə tukrəvigin. ³⁷ Kini piraovin kirik ye taon a in yor təvhagə hah, rimnərig mə Yesu raməvigin apa imei Farisi. Kini rimavən miwəh botel kirik kimnor kin kapier kirik nhagin e alabasta. Nimrin rhaktə. Botel a, senta aikin. ³⁸ Kini in rimauə ipakə tuk Yesu mərər ye nikar nihun, mamasək. Nehe nimrin rətəg-pən ye nihi Yesu, mokwi nihun. Kini mamrai-ta nehe nimrin kin nikwənen ye nihi Yesu, mənīm-pən nimrin ye nihi Yesu, mətəg-pən senta ye nihun mir.

³⁹ Mərig Farisi e yame rimnokrən kin Yesu mə tukrəvigin iriu min, nipig rimnəm narimnar minə e, rikin ruh mə, "To kwən e profet əfrakis, ripirkun norien kape piraovin a yame ramrap nihun, mipirkun mə in yor təvhagə has."

⁴⁰ Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Saemon, yakmə jakni-pre nar kirik tuk ik."

Kini Saemon rimə, "Yhajoun, ni."

⁴¹ Kini Yesu rimini mimə, "Yermamə kiraru, kapəriu mane rapəh nəmhenien, kini yamehuə kirik rīvəhsi-pən mane kirik kimi əriu, mə tuk nipig kirik iriu tuk-warpin kafan mane. Kirik rimiwəh faef handred taosen vatu; kini kirik riwəh fifti taosen vatu ^{††}. ⁴² Kini mwarə miravən, mweinein narpinien mane a. Kini yamehuə rimini-pən tuk əriu mimə, 'Nəmhen. Wəpəh narpinien mane yame nimirəvəh tuk yo.' ?Kini, pa nhagin irəriu tukrorkeikei pik yamehuə a rapita?"

⁴³ Kini Saemon rini-pən tukun mimə, "Rikik raməsik mə yermamə yame rimivəh mane ehua, kini yamehuə a ripəh naiyohyen kin tain."

Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nakamni əfrah."

⁴⁴ Kini Yesu rarar marha-pən məm pian a, mini-pən tuk Saemon mimə, "Saemon. ?Nakaməm pian e uə? Nipig yimauə imam ikin, ik nakpəh niwəhsi-pəyen nu kirik tuk naikwasien ye nihuk. Mərig pian e in rimnək-wi nihuk kin nehe nimrin, məspir kin nikwənen. ⁴⁵ Kini nipig yimauə, ik nimipəh nəturəm-pəyen kimi yo. Mərig pian e, ravəhsi-pə nisiaiyen kimi yo mipəh nipəhyen. ⁴⁶ Ik nimipəh nhawkien kapək kapə kin nehe olif, mərig pian e rimnətəg pən senta ye nihuk yame nimrin rhaktə pik. ⁴⁷ Kini ror məkneikin yakamni-pre tuk ik mə yimnəspir ta fam kafan təvhagə has yame rehua pik. Ror məkneikin mə in rorkeikei pik yo. Mərig tukmə yakaspir təvhagə has kape yermamə yame təvhagə has kafan rəkəskəh əmə, kini, rorkeikei mar əmə Yo."

⁴⁸ Kini Yesu rimini-pən tuk pian a mimə, "Yakwəhəh-si ta ta narpinien kape təvhagə has kafam."

⁴⁹ Kini narmamə minə tiksin yamə mine kasəvigin iriə min, khani tuk əriə minə mhamə, "?Naha e yermamə yame In ramni mə ravəhsi-ta narpinien kape təvhagə has kape narmamə?"

⁵⁰ Mərig Yesu rini-pən tuk pian a mimə, "Kughen rimivəh miragh ik meinai nimnhatətə irak. Amvən ye nəmərinyen." [‡]

Nipiraovin yamə mine khakwasig kin Yesu

8 Kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu In rimneri-wək mamvən ye taon minə mamtərhav mamvən yerkwānu minə, maməvsao-ərhav kin nəgkiarien huə kape narmaruyen kape Kughen. Ye nipig a, aposol minə twelef kafan kimnhakwasig kin, ² mine nipiraovin tiksin yamə mine kupən kimnhavəh nəmħəyen pisin pisin, uə nanmin has minə kimnasəmir irəriə, mərig Yesu rimnəko-ta əriə irəriə, mor huə kapəriə nəmħəyen. Nhag nipiraovin minə e: Meri, pian Magdala yame Yesu rimnəko-ta nanmin hah seven iran; ^{‡‡‡} mine Joana, piahwaru kape Jusa yame in ramar-maru ye nimə kape King Herod Antipas; mine Susana; mine nipiraovin khapsaah. Nipiraovin minə e kimnhavəh-sipən mane kapəriə tuk nivəhyen nimri narimnar tuk nasituyen ye Yesu mine kafan minə.

Nuhpikinien kin yermamə yame ramsuv kweru nai

(Mat 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁴ Narmamə khapsaah khasi-pən ye taon minə khapsaah mhaue tuk Yesu. Nipig kimnhauə masərer rarkurao iran, kini rimini nuhpikinien kirik tuk əriə, mimə, ⁵ "Yermamə kirik rimavən mə tikrisuv kweru nai apa ye nəsimien. Mipik mivitəg-ətag fam, kini tiksin rəsaah-əsaah-pən ye swatuk, kəvi-əpni, kini man minə khaue misən fam. ^{‡‡‡} Kini kweru nai tiksin rəsaah-pən ye tokrei kapier, murə aihuaə əmə. Kini mərig kwəsaukei fam meinai ikin rəusik ikin. ⁷ Kini kweru nai tiksin rəsaah-əsaah-pən yerki kwənurkəsik. ^{‡‡‡} Kini mhaktə mehuə. Məknekin, kwənurkəsik rerko əsuun, kini kweru nai rurə mipəh nikuəyen. ⁸ Kini tiksin rəsaah-əsaah-pən ye nimoptanə huvə, kini mhaurə, miseihuə, mhakuə kin kwənkwaierə wan handred."

Kini Yesu rimini ta nəgkiarien e, mokrən apomh mimə, "Tukmə kimie narmamə yame nimətirgimie rarə, sətərig huvə kin nəgkiarien e."

⁹ Mərig narmamə kape Yesu minə kisaiyoh-pən In mhamə, "Hoprai-pə nīprai nəgkiarien e kimi əmawə."

¹⁰ Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Narmaruyen kape Kughen nar erkwaig, mərig yakwəni-ərhav-pre ta kimi əmie; kini mərig Yo yakamni-ərhav əmə nuhpikinien kimi narmamə minə tiksin, rəmhen kin yame Profet Aesaea rimini mə,

"Iriə tuksarhakin, misarhakin pawk, mərig to khapəh nisəmien nīpran.

Iriə to kisərig pawk, mərig to khapəh nharkunien.'

(Aes 6:9-10)

¹¹ "Nīprai nuhpikinien e ror məkneikin. Kweru nai, in e Nəgkiarien kape Kughen. ¹² Kini yamə mine kisəsaah-pən ye swatuk iriə kisəmhen kin narmamə

[†] 7:37 Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3 ^{††} Gris ramni mə kirik rimiwəh "denari" faef handred, kini kirik rimivəh "denari" fifti. "Denari" kirik in rəmhen kin mane yame kiwəh tuk wok kape nipig kirikiana əmə.

[‡] 7:50 Luk 8:48; 18:42 ^{‡†} 8:2 Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49 ^{‡‡} Kwon e ramsuv kweru nai kirik kamni kimə "wit" rəri-pən norien kape nisuyen wit. ^{‡‡†} Yesu ripəh niniyen kwənurkəsik, mərig nərəus kirik nirhin aikin.

yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, məkneikin Setan ravəhsi-ta yerkiria, mamətapig kin əria mə tukhapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen, kini In to ripəh nivəh-miraghien əria. ¹³ Kini yamə mine kisəsaah-pən yerki kapier kisəmhen kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, rikiria ragien tukun, mərig nuairia ripəh neiwaiyu-pikien, kini nhatətəyen kapəria ramarə kape nipig kwakwə, mərig tukmə nəəsəaoyen uə nahasien ramuə tuk əria, tukhamir ye kapəria nhatətəyen. ¹⁴ Kini yamə mine kisəsaah-pən yerki kwənurkəsik, kisəmhen kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, mərig narimnar khapsaah kiseruk nimraghien kapəria, in e, kasətarig pik kin narimnar kape nimraghien kapəria, uə, kisorkeikei nautə ripsaah, uə kisorkeikei mə tukasərig rhuvə ye nipiraira. Khapəh nishaktə-huvəyen ye nimraghien yame Kughen rorkeikei. ¹⁵ Mərig yamə mine kisəsaah pən ye nimoptanə huvə, iria kisəmhen kin narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen, kini rikiria ratuatuk mihuvə, mamharap-təraəkən nəgkiarien kape Kughen riskai yerkiria. Kini iria masərer tim tim mhavən, mhakuə kin nimraghien huvə."

Nhatətəyen kapətawə rəmhen kin laet yame raməsia
(Mak 4:21-25)

¹⁶ Kini Yesu rimini mimə, "To kipəh nəsiə-pənien ye laet kukrai-pən ye nəkwai baket uə ye nəpəəg tebol. Nikam. Tukaməkeikei kiruk haktə pəh narmamə kisəm nar. ¹⁷ Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə yermamə kirik ruvrig nar kirik, kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin. ¹⁸ Ror pən, nəgkiarien e yamə nakasərig, sətərig huvə kin. Narmamə yame mine kisəri-pən kafak nəgkiarien, Kughen tukrivəhsi-pən min nirkunien kimi əria. Mərig narmamə yamə mine kisərig nəgkiarien kini misor nar apnapig iran, Kughen tukrivəhsi-ta nirkunien kəskəh yame rikiria raməsik mə iria kwənhavəh ta." †

Famle əfrakis kape Yesu, iria e narmamə yamə mine kasor nəgkiarien kafan
(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Kini ye nipig a, nisin Yesu mine piauni minə kimn-hauə mə tuksəm In, mərig kiseinein nhavənien ipakə tukun, meinai narmamə khapsaah kisərer rarkurao kin. ²⁰ Kini yermamə kirik rini-pən tukun mimə, "Eh. Nisinim mine piam minə kasərer apa iruə mhamə tuk-səm ik."

²¹ Mərig In rini-pən tukun mimə, "Narmamə m-fam yamə mine kisərig nəgkiarien kape Kughen kini misəri-pən, iria e kafak narmamə minə, mine nisinik, mine piak minə."

Yesu ramni-əhu nimətag ehua ye tame tahik
(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Nipig kirik, Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Pəh khavən apa nıkar lugun a." Məkneikin kisatpən ye bot mhavi pirə. ²³ Bot ramaiyu mavirə, Yesu rapir. Kini nimətag ehua kirik rimnəvi nu, kini nu rinamakətenim kin bot; ipakə iria kisəmnim.

²⁴ Kini narmamə kape Yesu kimnhavən mhasig In, mhamə, "Yemehua! Yemehua! Natuksəmnim!"

Kini Yesu rarha, mini-əhu nimətag mine peao-peao ehua. Nimətag reiwaiyu. Nu reiwaiyu mamərinu min.

²⁵ Kini Yesu raiyoh-pən kafan narmamə minə mimə, "Mərig nhatətəyen hiə kapəmia?"

Mərig iria kisakur mhagin, misaiyoh əria minə mhamə, "Eh! Naha e yermamə? Nar apnapig mə nimətag mine tahik, mərig kawor nəkwani!"

Yesu rimnəko-ta nanmin has ye yemə Gerasa kirik, yame nagheen rehua
(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Kimnhavi-pirə bot mhavən mhavhiak nıkar Galili pən, apa kwənmhaan a kamni kimə Gerasa. ²⁷ Yesu rəvia-fiak, məkneikin yermamə kirik ruə məm In. Kwən a, nanmin has minə kasəmir iran. In rimipəh nivənien ye neipən, mipəh napirien imə, ramarə əmə ikin kamnim narmamə ikin. ²⁸ Apa kupən, nipig ripsaah, nanmin has minə a kimisor in ramarmar pik, kini narmamə kimnharkwəji kwermim mine nihun ye jen mə tukharaptəraəkən tim tim pəh ripəh noriahyen narimnar. Mərig nipig m-fam raməvi-əru jen minə. Kini nanmin has minə kasəkeikei kimin mə tukhakir misap mhavən apa ikin kirkək ikin.

Kini nipig kwən a rimnəm Yesu ruə mənimkur-pən ye nihun. Kini Yesu rimini mə nanmin has tukrier map ye kwən a. Kini kwən a rok-rapomh mimə, "Yesu, Ji Kughen Yerpigirig. Nakmə takhawor yo? Aweh! Yakamaiyoh ik mimə takpəh norien nəmhəyen kimi yo!"

³⁰ Kini Yesu rimnaiyoh-pən nanmin has mimə, "Nəhagim pa?"

Kini in rimə, "Nəhagik e Nukwao Ehua." Rimini mək-nakin meinai nanmin has khapsaah kasəmir iran.

³¹ Kini nanmin has minə kimisaiyoh-pən skai m-ripsaah kimi Yesu mhamə, "Takpəh nher-pəyen kin əməwə ye nəpəəg e yame reiwaiyu pik, imei narpinien rerin."

³² Kini ikin a, pukəh minə khapsaah ikin. Kasəruk a ye nihi tukwas a. Kini nanmin has minə kimisasək mhani-pən tuk Yesu mhamə, "Awe! Əta-pən irəməwə yerki pukəh minə a." Kini Yesu reighan-pən kin əria kamhavən. ³³ Kini nanmin has minə a kimnhatərhav ye kwən a mhavən yerki pukəh minə. Kini pukəh minə a, iria fam kimisaiyu miseiwaiyu ye nəpatu, mhaviərhav misəmnim ye nu.

³⁴ Mərig nipig narmamə yamə mine kasəvigim pukəh minə a kimisəm nar a, kimisaiyu mhatərhav, mhavən misəvsao-pən kin ye taon mine ikin minə fam rarkurao aikin. ³⁵ Kini narmamə kimnhatərhav ye taon mhavən mə tuksəm nar a. Kini mhavən masəm Yesu, kini

† 8:16 Mat 5:15; Luk 11:33 †† 8:17 Mat 10:26; Luk 12:2 ‡ 8:18 Mat 25:29; Luk 19:26

misəm kwən a yame nanmin has minə kimisəta iran ramkwəta yetanə, ipakə tuk Yesu. Kini minipəh narmarien, muavən ye neipən. Kini narmamə ye taon a kimnhagin. ³⁶ Kini narmamə yamə mine kimisəm atu-atuk nar a kin nimiria kimisəvsao min kin kimi narmamə tiksın mhamə Yesu rimnhawor mor huvə kwən a yame in apa kupən nanmin has minə kimnasəmir iran. ³⁷ Kini narmamə mi-fam yamə mine kasarə apa Gerasa kimnhani-pən tuk Yesu mə tukritərhav aikin, meinai kimisəm khagin pik kin. Məkneikin, Yesu ratpən ye bot mə tukritərhav. ³⁸ Mərig kwən a yame nanmin has minə kimisəta iran, raiyoh-pən Yesu mimə, “!Eh! Pəh kirau.”

Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, ³⁹ “Rerig-pən imam ikin, mivən mini-ərhav naha nhagin Kughen rimnor kimik.” Kini kwən a rimavən ikin minə fam ye taon iman ikin mamni-ərhav narimnar m-fam yame Yesu rimnor kimin.

Piahuaru kirik yame ramhə, mine piakəskəh yame rimamhə

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Nipig Yesu rimirerig-pə min ye nikar lugun pə, narmamə kimisagien tukun, meinai iriə kimnaseito kin.

⁴¹ Kini yermamə kirik, rimauə məm In, nhagin e Jaeras. In ramehuə ye nimə kape nufuginien. Rimauə, mənimkur-pən tuk Yesu, maməkeikei kimin mə iriū tukravən apa iman ikin ⁴² meinai kafan kwajikovə piraovin kwənkwan kirikianə ramhə pik, nimhəyen rineriaji. Kini kafan newk twelef əmə.

Kini Yesu rimneriwək mivən tuk piakəskəh a, kini narmamə khapsaah khakwasig kin mamhasig-sig In.

⁴³ Kini piraovin kirik aikin yame rawəh nəmhəyen kapəriə nipiraovin, nitawin rimnaiyu mivəh newk twelef. Rimavən məm dokta minə, moriah fam kafan mane ye nəmhəyen kafan, mərig yermamə kirik to ripəh nor-huvəyen. Kini ruə məm Yesu, ⁴⁴ mukuraopən ye nimetain, mirap nəpəəg nimri neipən kafan, taktəkun əmə, kafan nəmhəyen ror infamien.

⁴⁵ Kini Yesu rimə, “!Eh! Pa e rirap Yo?”

Kini iriə m-fam khamə kiseinein. Mərig Pita rimə, “!Yhajoun, narmamə khapsaah e kamhasig-sig Ik.”

⁴⁶ Mərig Yesu rimini mimə, “Nikam. Yakirkun mə yermamə kirik e rimirap Yo, meinai yimnərig mə nanmin kafak rimnor huvə yermamə kirik.”

⁴⁷ Kini piraovin a ruirkun mə in to ripəh min nerkaigien, rimauə mənimkur ye nihu Yesu makur pik kin. Kini ye nimri narmamə m-fam rini-ərhav-pən nar yame rimirap Yesu tukun. Kini mini-ərhav min mə ye nipig atuutuk yame rimirap In, taktəkun əmə, rimnəsanin min. ⁴⁸ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Kafak piakəskəh, nhatətəyen kafam rimnor ik naknəsanin. Amvən ye nəmərinuyen.” [†]

⁴⁹ Yesu raməgiar hanə, məkneikin, yermamə kirik risi-pən apa imei Jaeras, yamehuə kape nimə kape nufuginien, muə, mini-pən tuk Jaeras mə, “Kafam pi-

akəskəh ruamhə ta. Takpəh norien narkutien kimi Yhajoun e mə takikir mivən.”

⁵⁰ Mərig Yesu rimnərig nəgiarieren e, mini-pən tuk Jaeras mə, “Takpəh niginien. Hatətə əmə irak, piakəskəh kafam tukramragh min.” ⁵¹ Kini ye nipig Yesu rimauə mitərhav-pə ye nimə kape Jaeras, mini-əhu narmamə mə tukhapəh nhakwasigien kin. Kini mikir əmə Pita, mine Jon, mine Jemes, mine rim piakəskəh e mine nisini, iriə min. ⁵² Narmamə m-fam kəsasək apomh tuk piakəskəh a mamhauvrig-uvrig pik. Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Hapəh nisasəkien. Piakəskəh e ripəh nimhəyen; ramapir əmə.”

⁵³ Mərig iriə kimisarh iakei iran meinai iriə kharkun mə piakəskəh a in ruamhə ta. ⁵⁴ Mərig Yesu rərao-pən, mivəh kwermi piakəskəh a, mini-pən tukun mə, “Piakəskəh kafak. Hekimter.” ⁵⁵ Kini taktəkun əmə nanmin rirerig-pə, in mhekimter. Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Havəh-sipən nəviginien kirik pəh rən.” ⁵⁶ Kini rimni mine nisini kawakur pik kin; mərig Yesu rini-pən tuk əriū mimə, “Takrapəh niwəvsaoyen kin nar e kimi narmamə.”

Yesu rher yerhav kin kafan narmamə twelef mə tukhani-ərhav narmaruyen kape Kughen

(Mat 10:5-15; 14:1-2; Mak 6:7-16)

9 Kini ai, Yesu rimnofugin kafan aposol twelef, mivəhsi-pən neihuəyen mine nəsaninien kimi əriə tuk nəko-tayen nanmin has ye narmamə, mimə iriə tuksor huvə min nəmhəyen minə. ² Kini Yesu rimnherpən kin əriə mə tukhani-ərhav narmaruyen kape Kughen, kini mimə iriə tuksor huvə min narmamə yamə mine kamhamhə. ³ Kini mamni-pən tuk əriə mə, “Tukmə nakamhavən ye swatuk, mhapəh nhavəhyen nar kirik rəmhen kin kaskin, uə nitip, uə nəviginien, uə mane, kini mhapəh nhavəhyen neipən kiraru kiraru. ⁴ Nipig tukmə nakamhavən yerkwanu kirik, misarə ye nimə kirik, nimə e in a taksarə əmə ikin miseriaji mhatərhav ikin mamhavən. ⁵ Kini ikin pukhaa takhavən ikin, tukmə narmamə rikiriə ripəh nagienien mə takhauə misarə kimia miriə, taksarpita-arpita nimokruy ye sandel kapəmiə. Norien e tukror nimtə-tien mə narmamə yerkwanu a kimisor nar kirik rapəh nəmhenien.” ^{††} Kini iriə kimnhatərhav miseriwək mamhavən yerkwanu minə, masəvsao-ərhav kin nəvsaoyen huvə, kini ikin minə fam kimnhavən ikin, kimisəhuak tuk narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə, kini kasəsanin.

⁷ Kini King Herod Antipas, yame in ramarmaru ye nəmə Galili, in rimiwəh nəvsaoyen kin, kini mətərig kin meinein apomh, meinai narmamə tiksın khamə Jon Baptaes a in a rimamragh min. ⁸ Kini narmamə tiksın kamhani mhamə Elaeja a ruauə min. Kini narmamə tikisn kamhani mhamə in profet kupən kirik kape Kughen yame rimamragh min. ⁹ Mərig Herod Antipas rimə, “Jon e, yimikis əru nipətək nuan. ?Mərig pa e nhagin yakamərig nəvsaoyen kin?” Kini in morkeikei mə tukrəm Yesu. ^{††}

[†] Nəgiarieren kirikianə əmə yame Yesu rimini-pən tuk piraovin kirik ye Luk 7:50.

^{††} 9:5 Luk 10:4-11 ‡ 9:7 Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19

**Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah,
maməvigin narman faef taosen kin**
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-14)

¹⁰ Kini aposol minə kape Yesu kharerig-pə min tukun, mhani-pən narimnar m-fam yame kimisor. Kini In rikir əriə misəta ye narmamə, mhavən apa taon kirik, nhagin e Betsaeda. ¹¹ Mərig nipig narmamə kimisərig mə Yesu rimauə, kini khauə, mhakwasig kin. Kini Yesu rimnəm əriə, rikin ragien əmə. Kini mamhajoun əriə kin narmaruyen kape Kughen, mamor huvə narmamə yamə mine kamhamhə.

¹² Kini rinamenaiyu, narmamə twelef kape Yesu khavən tukun, mhani-pən tukun mhamə, "Yermaru. Her-pən kin narmamə mifam e kamhavən apa yerkwanu minə mə tuksarhakin kwənmhan huvə kirik kape napirien, mine nəviginien. Meinai ikin e kitawə kasəmir ikin, kwənmhaan əkwak."

¹³ Mərig əmə rini-pən tuk əriə mimə, "Rhuə əmə. Kimiə səvigin əriə."

Mərig iriə khamə, "Rhawor? Kimawə yakamhawəh əmə bred faef mine kəməəm kiraru. ?Nakmə jakhavən mhawəh nimri nəviginien ne nukwao e uə?" ¹⁴ Kimnhani məknakin meinai narmamə khapsaah khapsaah kwənhauə ikin a, tukmə kəvheikin əmə narman, rəmhen kin faef taosen.

Mərig Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Havən mhani-pən tuk əriə mə tuksəkwətə fifti fifti ye nimirin minə." ¹⁵ Məkneikin kafan narmamə minə kimisəwhai məknakin əriə, kasəkwətə.

¹⁶ Kini Yesu rimivəh bred a faef mine kəməəm kiraru, mivaag haktə mini vi vi Kughen tukun, mhapu-hapu bred mine kəməəm, mipik-pən kimi kafan narmamə minə mə tukhapik misəvigin narmamə minə a kin.

¹⁷ Kimisəvigin tipriə rəsiis, misəpəh nipərpər bred mine kəməəm. Kini kafan narmamə minə khavai-pən ye kəmeiru twelef khakwar min.

Pita rimini mə Yesu in Kristo
(Mat 16:13-20; Mak 8:27-33)

¹⁸ Nipig kirik, Yesu rimnaməhuak iriə pisin əmə kafan narmamə minə. Kini raiyoh-pən əriə mimə, "Mərig narmamə minə a kamhani mə Yo e pa?"

¹⁹ Kini khani-pən tukun mhamə, "Tiksin kamhani mə ik Jon Baptaes. Kini tiksin kamhani mə ik profet Elaeja. Kini tiksin kamhani mə ik profet kupən kirik kape Kughen yame ruəmragh min." †

²⁰ Mərig Yesu raiyoh-pən əriə mimə, "Mərig kimia nakhamə Yo e pa?"

Mərig əmə Pita rimə, "Ik e Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin." ††

²¹ Mərig Yesu rimini-əutən-pən tuk əriə mə tukhapəh nhani-pənien tuk narmamə.

Nikwasigien kin Yesu in rəutən
(Mat 16:24-28; Mak 8:34-9:1)

²² Kini In rimini-pən min mimə, "Nar kirik yame tukraməkeiki muə mor nəfrakisien kin. Mə Yo, Ji Yermamə, jakərig nəmhəyen tuk narimnar khapsaah. Kini nəmehua kape nəmə Isrel, mine jif pris minə, minə nəmhajoun kape Loa kape Moses, iriə tukhaukreikin-pə nimeitairiə kimi Yo, mishopni Yo. Mərig nipig yame ror kisəsər kin, Kughen tukror Yo jakamragh min ye nimhəyen kafak." ‡

²³ Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Tukmə yermamə rimə tukrikwasig kin Yo, in tukraməkeiki mətə ye nərigien kafan, kini tukmə rərig pawk nəmhəyen rəmhen kin nəmhəyen ye nimhəyen ye nai kamarkwao kin, mərig tukrikwasig kin Yo. ²⁴ Yermamə yame ramgin tuk kafan nimraghien, tukraməkeiki mimhə. Mərig yermamə yame tukhopni tuk nikwasigien kin Yo, tukrarə ye nimraghien rerin. ²⁵ Tukmə yermamə kirik kafan nautə rehuə pik ye tokrei nimoptanə e, mərig ramarakikin kafan nimraghien tukun, nanmin tukrerwei. ²⁶ Tukmə nakauris kin nini-ərhavyen nhagik mine nəgkiarinen kafak ye nimri mirh, Yo min jakauris kin nini-ərhavyen nhagim nipig Yo, Ji Yermamə, jakrerig-pə min kimawə agelo rhakə yamə mine tukhauə ye neihuəyen kape Rimik. ²⁷ Mərig yakamni nəfrakisien tuk əmiə mə, kimia tiksin e nakasərer ikin e, kwasig ikin nakhamhə, taksəm narmaruyen kape Kughen."

**Kughen ramhajoun mə Yesu in Tini, nimirin rukreikin
muə mor pisin**
(Mat 17:1-8; Mak 9:2-8)

²⁸ Yesu rimnəgkiar ta, nipig eit ruə mivən, kini rikir Pita, mine Jon mine Jemes mishaktə mhavən ye tukwas kirik mə tuksəhuak. ²⁹ Nipig raməhuak hanə, nimirin rukreikin muə mor pisin. Kini neipən kafan raməsiə rəmhen kin naroapigien kape karuəruə. ³⁰ Məkne, Moses mine Elaeja ³¹ kratərhav-pə, nikhakien rarkurao irəriu. Kwarer mwəgkiar irisir Yesu. Marhini nimhəyen kape Yesu apa Jerusalem yame tukror nəgkiarinen kape profet minə kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin. ³² Mərig Pita mine in mir kiraru, napirien rimivəh nimirisir, kimirhapir kape nipig kwakwə. Mərig nipig kimirharha, mirhəm nikhakien rarkurao ye Yesu, mirhəm min Moses mine Elaeja kawərer irisir Yesu. ³³ Kini nipig kwəra mir a kimiravən, Pita rini-pən tuk Yesu mə, "Yermaru. Rhuə mə kimasir jakarharə ikin e. Pəh jakrharkwopək nimə kisəsər- kafam kirik, kape Moses kirik, mine kape Elaeja kirik." (Mərig in rimnəgkiar əmə mipəh nirkunien nar yame ramni). ³⁴ In raməgkiar hanə, napuə kirik reiwayiyu muvrig əpis əriə. Napuə rimnhorukin əriə, kirhigin pik. ³⁵ Kirhərig

†† Nipig mobael minə kimnharaptəra kin Yesu (Luk 23:8), Herod ramni mə rorkeiki mə tukram Yesu, məmru mə to Yesu ror merel kirik. † 9:19 Luk 9:7-8 †† 9:20 Jon 6:68-69

‡ 9:22 Luk 9:44; 18:32-33 †† 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 †† 9:24 Mat 10:39; Mak 8:35; Luk 17:33; Jon 12:25 ††† 9:26 Mat 10:33; Luk 12:9 ††† Nəgkiarinen Gris atuutuk ramni mə, "kirhəgkiar ye nipig yame in tukritərhav mipəh Jerusalem." Nipran ramni nimhəyen kafan. § 9:31 Luk 9:22 §† 9:32 2 Pita 1:16-18

nægkiarien kirik risi-pən ye napuə mamni mimə, “In e Narik yame yimirpen; taksəterig kin In!” ^{†36} Kimisərig ta nægkiarien yame Kughen rimini, kini Pita mine Jon mine Jemes kimirharha-pən mirhəm Yesu ramərer pisin əmə. Ye nipig minə a, kimirhipəh nirhini-ərhavyen narimnar minə a kimi narmamə; mirhipəh nirhiniyen narimnar a yame kimirhəm.

Yesu rimnəkota nanmin has ye pikwarien kirik

(Mat 17:14-23; Mak 9:14-32)

³⁷ Kəni rikwamer kin, kisəta ye tukwas miseiwaiyu-pə, misəm narmamə khapsaah kamhauə mə tuksəm Yesu. ³⁸ Kini yermamə kirik ramokrən apomh kin Yesu mimə, “Yhajoun. Yakorkeikei pik mə takuə masitu irak. Kwajikovə kafak yerman kwənkwan kirikiana əmə. ³⁹ Nipig nanmin hah kirik ramərer-pən iran, mor in ramətəpar pik, nipran ramətəmnimin mamor ghan əmə. Nehe nəkwan ramaiyu rhawən. Nanmin has a ramoriah pik in; mamraptərak in, mipəh nipəhyen. ⁴⁰ Kini yo yimnəkeikei kimi kafam narmamə minə mə tuksəko ta nanmin has e, mərig kiseinein.”

⁴¹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “!Kəs! Kimiə yamə mine naksarə e towēi mine, nhatətəyen kapəmiə rirkək. Kini kapəmiə nətərigien rapəh natuatukien. ?Kitawəm kimiə tuksarə miseriaji nipig pukaa nakpishatəta irak?” Kini rini-pən tuk rim kwajikovə ai mimə, “Harəh pikwarien en mhauə.”

⁴² Kini pikwarien a ruə tuk Yesu, məkneikin nanmin has rəsua kin reiwaiyu mowhan, mamətəmnimin. Mərig Yesu rimnəgkiar skai kimi nanmin has məko-ta. Kini mor huvə pikwarien a. Meighan-pən kin pikwarien a kimi nisini mine rimni.

⁴³ Kini iriə m-fam kisakur, rikiriə ragien tuk nəsanien kape Kughen.

Mərig nipig narmamə kimisakur pik kin narimnar m-fam yame Yesu rimnor iriə miriə, kini In rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, ⁴⁴ “Havəh tim tim nægkiarien e yerkimia: Yermamə kirik tukreighaan pən kin Yo, Ji Yermamə, ye kwermi tikmir minə kafak.”

^{†45} Mərig kafan narmamə minə kimiseinein niprai nægkiarien e meinai Kughen rimnerkwaig kin niprai nægkiarien e mə iriə tukhapəh nharkunien; kini iriə khagin min kin naiyoh-pən-ien kin nipran. [‡]

?Pa e in yermamə yame in rehuə rapita?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-40)

⁴⁶ Kini narmamə kape Yesu kisotgoh kimi əriə minə mhamə, “?Pa irətawə in ravəh nehuəyen, yame rhuvə mapita?” ^{†47} Mərig Yesu rimirkun kapəriə nətərigien, kini mivən mikir kwajikovə kirik mərip ye nikarin, ⁴⁸ mini-pən tuk əriə mimə, “Tukmə yermamə kirik ravəh nhagik, mamasitu kin ye kwajikovə kirik rəmhen kin yame, nasituyen e in e tukror min kimi Yo. Kini pəh nien mə ramor əmə irak, mərig ramor min kimi Yermamə yame rimnher-pə kin Yo. Meinai tukmə yer-

mamə rīvəh-si əhu atuk in yetanə, in tukruə mamehua mapita.” ^{‡‡}

⁴⁹ Kini Jon rimini mimə, “Yermaru. Kimawə yimisəm kwən kirik ravəh nhagim, maməkota nanmin has minə kin, mərig yakhamə jakhani-əhu, meinai kwən a, pəh nien mə kitawə kirik.”

⁵⁰ Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, “Hapəh nhani-əhuyen in. Meinai, tukmə yermamə kirik rīpəh norien tikmir kitawə min, in kitawə kirik en.” ^{‡‡‡}

Nəmə Sameria tiksın rikiriə rapəh nagienien tuk Yesu

⁵¹ Kini ruauə ipakə tuk nipig yame Kughen tukriwəh Yesu iran mivən apa ye rao ye neai. Kini Yesu rikin rim-nəsik mə tukraməkeikei mivən apa Jerusalem, nar kirik rirkək yame tukrərer əswasig kin. ⁵² Kini In rher-pən kin yəgkiar tiksın khavən apa yerkwanu kirik apa Sameria, mə tuksor apnəpeinə tukun. ⁵³ Mərig narmamə aikin a, khapəh nisorkeikeiyen mə In tukrivən marə a iməriə ikin, meinai iriə kwənharkun huvə mə In ramvən min Jerusalem. ^{‡‡‡54} Kini kafan yermamə mir e Jemes mine Jon kimiwəm mə narminə Sameria khapəh nisorkeikeiyen əriə, krəmə, “Yermaru. ?Nakorkeikei mə jakwokrən kin nap risi-faktə ye neai meiwaiyu məs əriə, uə?” ^{§55} Mərig Yesu rarha-pən məm əriu mini-əhu. ⁵⁶ Kini khatərhav mhavən min yerkwanu pisin min kirik.

Yesu rimə narmamə tuksəpəh fam narimnar mhakwasig kin In

(Mat 8:19-22)

⁵⁷ Kini Yesu mine kafan narmamə minə kimiseriwək ye swatuk, kini kwən kirik rini-pən tukun mimə, “Yo jakikwasig kin ik ikin hiə takvən ikin.”

⁵⁸ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Kuri aparu minə, kapəriə nəpəəg rarə yame kasapir ikin. Kini man minə, nimairiə rarə yame kasapir ikin. Mərig Yo, Ji Yermamə, kafak nimə rirkək tuk naprien.”

⁵⁹ Kini Yesu rini-pən min tuk kwən kirik mimə, “Yuə, kirau mik, muə kafak kirik yermamə.” Mərig kwən a rini-pən tukun mimə, “Rhuə, Yermaru. Mərig eighaan kin yo yakvən pi pom minim rimik.”

⁶⁰ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, “Nikam. Apəh-pən. Narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen nimraghien pəh khavən mhanim nəmə mhə minə. Mərig ik, yuvən mini-ərhav narmaruyen kape Kughen.”

⁶¹ Kini kirik min rini mimə, “Yermaru, jakikwasig kin ik muə yermamə kirik kafam. Mərig, awhin yo, pəh yakr-erig mivən imak ikin mawia kin yo minə tiksın.” ^{§†}

⁶² Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, “Yermamə yame rimə tukror wok kape Kughen, mərig rikin ramvən tuk nar pisin, rapəh nəmhenien mə to ruə Kughen ramar-marū iran. ^{§††}”

^{‡‡} 9:48 Mat 10:40 ^{‡‡‡} 9:50 Mat 12:30; Luk 11:23 ^{‡‡‡} Nəmə Sameria kasəməkin nəmə Jerusalem. [§] 9:54 2 King 1:9-16 ^{§†} 9:61 1 King 19:20 ^{§††} Yesu rimini nuhpikinien ye nəsimien. Yermamə yame rimə tukrəsim, mərig rikin ramvən tuk rukwanu, mə tukrapis əmə, in rīpəh nəmhenien.

[†] 9:35 Luk 3:22 ^{††} 9:44 Luk 9:22 [‡] 9:45 Luk 18:34 ^{††} 9:46 Luk 22:24

Yesu rher-yerhav kin kafan narmamə seventi tu

10 Kwasig ye narimnar minə a, Yesu Yermaru rimirpen ta narmamə kafan seventi tu, kini mher-pən kin əriə kiraru kiraru kisəkupən kin In mhavən ye taon minə mine ikin minə tiksin yamə mine Yesu tukripikwasig mipivən min ikin. ^{†2} Kini rimini-pən tuk əriə mimə, “!Səm-ru! Nəviginien rehuə apa ye nəsимien yame kwənhamruə. Mərig yorwok kwatiksin əmə yame kamhavəh. Kini səhuak-pən kimi Yemasur kape nəsимien mhamə In tukrher-pə kin yorwok minə khapsaah mə tukhavən mhavəh nəsимien kafan.

^{††3} !Havən! Mərig takasəkeiki mharkun mə Yo yakamher-pən kin əmiə mə takhavən rəmhen kin kwaji sipsip yamə mine kaseriwək mhavən yerki kuri aparū minə, yame kasəs narmamə. ^{†4} Takhapəh nharurien kwaji nitip kape mane, mine nitip apnapig min, mhapəh nhavəhsi-pənien sandel, mhapəh nisapisien ye swatuk misəgkiar apap kimi narmamə. ^{†5} Naha nimə yame taksapir ikin, taksokupən mhani-ərhav mhamə, ‘Pəh nəmərinuyen tukramarə eikin e.’ ^{†6} Tukmə narmamə aikin, iriə narmamə kape nəmərinuyen, kafam nəhuakien tukruə mor nipran, nəmərinuyen tukraməmir tuk əriə. Mərig tukmə narmamə kape nəmərinuyen rirkək aikin, kwənkwai nəhuakien kafam tukrirerig-pre min tuk ik. ^{†7} Taksapir əmə ye nimə a, mhapəh nisapirien ye nimə pisin pisin. Kini taksən naha nəviginien yame tukvəhsi-pre kimi əmiə, mhanim naha niniimien yame tukvəhsi-pre kimi əmiə. Meinai ratuatuk mə narmamə yamə mine kasor wok tukhavəh nərokien iran. ^{†8} Tukmə nakhavən ye taon kirik, kini narmamə rikiriə ragien tuk əmiə, sən naha nəviginien yame tukvəhsi-pre kimi əmiə, ^{†9} misor huvə narmamə aikin yamə mine kamhamə. Mhani-ərhav tuk əriə mhamə, ‘Narmaruyen kape Kughen ruauə ipakə tuk əmiə.’ ^{†10} Mərig tukmə nakhavən ye taon kirik, kini narmamə rikiriə ripəh nagienien tuk əmiə, havən miseriwək ye swatuk ehua mamhani mhamə, ^{†11} ‘Yaksarpita-arpita nimokrur ye taon kapəmiə yamə ramswin-pən ye nihumawə, ramor nimtətien mə nimir nar kirik rapəh nəmhenien. Kini Kughen rimnəpəh əmiə. Mərig takasəkeiki mharkun mə narmaruyen kape Kughen ruauə pakə ta.’ ^{††12} Kini yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə Kughen tukror narpinien ehua kimi əriə rapita narpinien yame rimnor ye taon has a Sodom [§] kupən. ^{§†}

^{†3} “!Kimiə nəmə Korasin! !Kəsi! Nəmhəyen ehua tukruə tuk əmiə. Kimiə nəmə Betsaeda, kəsi, nəmhəyen ehua tukruə tuk əmiə, meinai yimnor pawk nar apsisip rehuə ye taon mir kapəmiə. Kini tokmə yapior narimnar minə a apa Taea mine Saedon kupən, narmamə a to kipisara ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has mipihavən ye neipən has, mipisəsok-əsok

ye nimrawk ror nimtətien mə kisərig rahas pik tuk kapəriə norien has minə. ^{†4} Mərig ye nipig a yame Kughen tukror narpinien kapəmiə, in tukriskai pik rapita narpinien yame tukror kimi narmamə yamə mine kimisara apa Taea mine Saedon kupən. ^{††15} Kini kimiə nəmə Kapeneam. ?Kimiə nakhamə ta mə Kughen tukrivəh-si haktə əmiə ye kwənmmaan kape nisaiyen ye rao ye neai? Nikam. Kughen tukrivəh-si-əhu əmiə naksweiwaiyu pik əgkəp, ye kwənmmaan kape narpinien.” ^{§†} ^{§††}

^{†6} Kini Yesu rini-pən tuk kafan minə mimə, “Narmamə yamə mine kasəterig kin əmiə, kasərig Yo. Kini narmamə yamə mine kamhaukreikin-pən nimetairiə kimi əmiə, khaukreikin-pə min nimetairiə kimi Yo, kini narmamə yamə mine kamhaukreikin-pə nimetairiə kimi Yo, kamhaukreikin-pən nimeitairiə kimi Yermamə yame rimnher-pə kin Yo.” ^{§†}

Narmamə seventi tu kape Yesu kharerig-pə min

^{†7} Kini narmamə seventi tu kape Yesu kharerig-pə min, rikiriə ramagien, mhani-pən tuk Yesu mhamə, “Yermaru. !Nar apnapig mə nanmin has minə, mərig kimawə yaksəgkiar ye nhagim, kini iriə kasor nəkwaimawə!”

^{†8} Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Yo yimnəm Setan risi-pən ye neai meiwaiyu rəmhen kin yame naraopigien reiwaiyu mowhan. ^{§†9} Səterig-ru. Yo yakvəhsi-pre ta nəsaninien kimi əmiə. In a nakharkun nisəvi-əpnien snek minə mine milped ^{§†} minə. Kini nəsaninien yame yakavəh-si-pre kimi əmiə in rapita nəsaninien kape tikmir kapətawə e Setan. Kini to nar kirik ripəh noriahyen əmiə. ^{†20} In e nəfrakisien. Mərig tukmə naksagien, pa rimə naksagien mə nanmin has minə kasor nəkwaimə, mərig taksagien mə kwərai-pən ta nhagmiə ye nəkwəkwə ye rao ye neai.” ^{§§†}

^{†21} Kini ye nipig a, Yesu, rikin ramagien pik ye nagienien yame ramsi-pən ye Nanmin kape Kughen, kini In raməhuak mamni mimə, “Tatə Kughen. Ik Yermaru kape narimnar fam- yerpig ye neai, mine ye tokrei tanə. Yakəgnəgin Ik meinai Ik nimnerkwaig kin niprai narimnar minə e ye nimri narmamə yamə mine kharkun nar. Kini mor əpu kimi narmamə yamə mine kisəmhən əmə kin kwajikovə minə mə iriə e tukharkun nar. Əwəh. Tatə. In e nar yame nakorkeiki.” ^{§§§}

^{†22} Kini Yesu rirpin nəgkiarini mini-ərhav mimə, “Rimik rimneighan-pə ta kin narimnar fam ye kwermik. Kini Rimik pisin əmə rirkun Tini. Kini Tini əmə mine narmamə kafan minə, iriə əmə kharkun Rimni. Iriə e narmamə yamə mine Tini rimirpen ta əriə mə In tukror əpu Rimni tuk əriə.” ^{§§§}

^{†23} Kini Yesu rarar məkkiar əmə kimi kafan narmamə minə mimə, “Kimiə nakasara ye nihuvəyen əfrakis

† 10:1 Mak 6:7†† 10:2 Mat 9:37-38; Jon 4:35† 10:3 Mat 10:16†† 10:4 Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5†† 10:7 1 Kor 9:6-14; 1 Tim 5:18††† 10:8 1 Kor 10:27††† 10:11 Wok 13:51; 18:6§ Nap risifaktə ye neai mas narmamə m-fam apa Sodom. Nakəm stori kape Sodom ye Jen 19:1-25. §† 10:12 Wok 13:51; 18:6

§†† Kughen rimnoriah əgkəp Taea mine Saedon. Əm-ru stori ye Aes 23:1-8. §† Yesu ramni narpinien yame Aesə rimini ta tu ye Aes 14:12-15. §†† 10:15 Mat 11:20-24§† 10:16 Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23§† 10:18 Aes 14:12; Rev 12:7-10,13; Luk 10:15; Jon 12:31; Rev 20:1-3,10§†† Gris rapəh niniyen “milped,” mamni əmə “skopion.” Nipikov skopion ramhai əjir. §§† 10:20 Fil 4:3; Rev 3:5§§§ 10:22 Jon 3:35; 10:15

meinai kimia nakasam narimnar minä e ye nimiria.
²⁴ Yakamni-pre tuk amia ma apa kupan, profet minä khapsaah, mine king minä khapsaah, kimsorkeikei pik ma tuksam narimnar minä e yame kimia nakasam ai taktakun. Märig kimnhapäh nisämien. Kini iria kimi-sorkeikei ma tuksärig narimnar yamä mine nakasärig, märig kimnhapäh nisärigien." [†]

Yesu rimini nuhpikinien kin yemä Sameria kirik yame rhuvä

²⁵ Nipig kirik, yemhajoun kirik kape Loa kape Moses ruä mini naiyohyen kirik kimi Yesu ma tukram-ru ma Yesu rirkun nar uä nikam. Mimä, "Yhajoun. ?Jakhawor pän iran mine miväh nimraghien rerin?" ^{††}

²⁶ Kini Yesu rini-pän tukun mimä, "Märig Loa kape Moses ramni naha nhagin? ?Nipig nakävheikin, kini nipran ramni naha nhagin tuk ik?"

²⁷ Kini kwän a rini-pän mimä, "Takamäkeikei morkeikei Kughen Yermaru kafam yerkim fam, mine ye nimraghien mi-fam kafam, mine ye nasanien fam kafam, mine ye nätärgien fam kafam. [‡] Kini morkeikei min ik minä tiksän rämhen kin yame nakorkeikei atuk ik." ^{††}

²⁸ Kini Yesu rini-pän tukun mimä, "In atuatur en. Tuk-mä nakor mäknakin, kini ik takväh nimraghien rerin." ^{††}

²⁹ Märig kwän a, in rorkeikei amä ma tukrhajoun ma in yemä atuatur, kini maiyoh-pän Yesu mimä, "Märig, ni-pa minä e yo minä tiksän?"

³⁰ Kini Yesu rini-pän tukun mimä, "Yemä Isrel kirik rimatärhav Jerusalem meriwäk mamvän apa Jeriko. Mamvän ye swatuk, yäkräh minä tiksän kimnharap-täräkin mhapi ta kafan narimnar, kini mhauh, rimhäh rhaih, misap ta kin. ³¹ Märig ye nipig atuatur a, pris kirik reri-pän swatuk a mamuä. Märig nipig in rimnäm kwän a, räuräk kin mamvän. ³² Kini Lifaet ^{†††} kirik reri-pän min swatuk a mamuä. Kini nipig rimnäm kwän a ramämär, in rimnor amä nar kirikianä kin mäuräk kin. ³³ Märig yemä Sameria kirik [yame kasor tikmir iria nämä Isrel], in min reri-pän swatuk a mamuä, kini mäm kwän a ramämär. Nipig rimnäm, rikin rimhäh tukun. ³⁴ Kini meriwäk mivän pakä tukun. Mamäkwä kafan nimap minä kin nehe olif mine waen, muvrig kafan nimap minä. Kini miräh-si haktä kwän a mörähuhaktä ye kafan dongki, kini miräh miravän apa ye hotel, mamarha huvä tukun aikin. ³⁵ Käni rikwamer kin, in riväh mane tiksän, mivän mivähsi-pän kimi yamehuä kape hotel, mini-pän tukun mimä, 'Takamarha huvä tuk kwän en. Kini tukmä nakävrä kin kafam kirik mane, tukmä yakrerig-pä, nakni tuk yo päh jakarpin.'" ³⁶ Kini Yesu rimini-ta nuhpikinien a, marar maiyoh-pän yemhajoun kape Loa kape Moses mimä, "Ye kafam närgien, nakirkun mä kwärä misir a, pa nhagin rimnor huvä pän kimi kwän a kimoh, rämhen kin mä in kirik?"

[†] 10:24 Mat 11:25-27; 13:16-17 ^{††} 10:25 Mat 22:35-40; Luk 18:18 [‡] 10:27 Dut 6:5 ^{††} 10:27 Lev 19:18 ^{††} 10:28 Lev 18:5 ^{†††} Lifaet in pris kirik yame ramehuä ye temple.

³⁷ Kini yemhajoun kape Loa kape Moses rimini-pän tukun mimä, "Yermamä yame rikin rehuä tuk kwän a." Kini Yesu rini-pän tukun mä, "Ita. Ik yuvän mor min rämhen kin yame kwän a rimnor."

Yesu rimavän imei Mata mine Meri

³⁸ Kini nipig Yesu mine kafan narmamä minä kaseriwäk ye swatuk, mhatärhav-pän yerkwän kirik. Kini piraovin kirik, nhagin e Mata, rikir Yesu yerkin agien miravän ye kafan nimä. ³⁹ Pian a, naorahini e Meri. Kini Meri ruä mäkwät-pän ipakä tuk nihu Yesu Yermaru, mamätärg kin närgiarien minä kafan. ^{†††40} Märig Mata, kafan nätärgien ramvän pik tuk norien nävginien. Kafan wok rimoh in. Kini rivän mini-pän tuk Yesu mimä, "Yermaru. ?Rhawor? ?Rikim ramäsik mä ratuatur uä nikam mä pian e naorahik rapäh nasituyen irak tuk norien wok e, kini yo pisin amä yakamor. Her-pä kin päh ruä masitu irak."

⁴¹ Märig Yesu Yermaru rini-pän tukun mimä, "Eh, Mata. Takpäh närgipikien narimnar ripsaah mäknai. ⁴² Märig nar kirikianä amä in nar keikei. Kini Meri rorkeikei nar yame rhuvä rapita, kini to yakpäh min nivähsi-tayen." [§]

Nähuakien kape Yermaru (Mat 6:9-15)

11 Nipig kirik, Yesu rimnamähuak apa ikin kirik. Kini nipig rimnähuak ta, kafan kirik yermamä raiyoh In mä, "Yermaru, hajoun-ru amawä kin nähuakien rämhen kin yame Jon Baptaes rimnhajoun kafan minä."

² Kini Yesu rini-pän tuk äriä mimä, "Nipig nakahamä taksähuak, takhani mhamä, "Rimtäwä ye neai, nhagin rämärhakä, päh narmamä tukhasiai Ik.

Päh kafam narmaruyen tukruä mamarä.

³ Nipig mi-fam, väh-si pä nävginien kimi amawä rämhen tuk nipig e towai.

⁴ Kini väh-si ta narpinien kape tävhagä hah kapämawä meinai kimawä yakhapäh nharaptäräkin timtimien norien has yame narmamä kasor irämawä.

Päh nipähyen amawä mä Setan tukrivähsi-pä väh-si pä kimi amawä tamä yakhamär."

Tukamharpin ye nähuakien (Mat 7:7-11)

⁵ Kini rini-pän tuk äriä mä, "Tukmä yermamä kirik ruä imam ikin yenpig, tukmä nakäm nävginien rirkäk, kini takhawor pän iran mine? Takvän imei ik kirik, mini-pän mimä, 'Yo kirik, väh-si-pä nävginien kirik, päh yakvän mävgin yermamä kirik kin yame rimasi-pän isok mitärhav-pä imak ikin yenpig. Märig nävginien rirkäk yame jakävgin in kin.' ⁷ Kini ik kirik tukrharpin närgiarien kafam mimä, 'Ah! Amvän. Pä nisigien amawä. Yaknäsapär kimawä kwajikovä minä. To yakpäh närgien mivähsi-pre nävginien kimik.'

^{†††} 10:39 Jon 11:1; 12:2-3 [§] 10:42 Mat 6:33

⁸ Yakamni-pre tuk əmiə mə, nar apnapig mə in ik əgkəp kirik, mərig kwən a rīpəh norkeikeiyen mə tukrīvəh-si-pre nəviginien kimik. Mərig yakamni əfrakis mə tukmə nakamharpin ye naiyohyen, in tukraməkeikei mərer mīvəh-si-pre narimnar fam kimik yame nakorkeikei. ⁹ Kini ror məknakin, yakamni-pre tuk əmiə mə, saiyoh Kughen kin narimnar, kini In tukrīvəh-sipre kimi əmiə. Sarha kin, misəm. Səsik-əsik kwəruə, kini pəh kwəruə tukrəhitə tuk əmiə. ¹⁰ Yakamni məknakin meinai narmamə m-fam yamə mine ki-saiyoh, tukhavəh. Kini narmamə yamə mine kasarha kin, tuksəm min. Kini yamə mine kisəsik-əsik kwəruə, kwəruə tukrəhitə tuk əriə.

¹¹ “Kini, kimia tatə minə. Yermamə kirik aikin irəmiə yame tukmə tini raiyoh kin kəməəm, mərig ravəhsi-pən snek uə, nikam? !Nikam! ¹² ?Uə tukmə nīpig raiyoh kin kwənəhr man, mərig ravəhsi-pən milped [†] uə? !Nikam! ¹³ Kimia naksahas pawk, mharkun nhavəh-sipənien narimnar huvə minə kimi jimiə minə. Mərig Rīmtawə Kughen ye neai, kafan norien rhuvə pik rapita norien kapəmiə, kini nəfrakisien, In tukrīvəh-si-pre Nanmin Kafan kimi narmamə yamə mine kisaiyoh kin.”

Farisi minə kamhani mhamə Yesu ramor wok ye nəsaninien kape Setan

(Mat 12:22-30, 43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Kini nīpig kirik, kwən kirik aikin yame nanmin has raməmir iran, mamor in rameinein nəgkiarien. Kini Yesu rīmnəko-ta nanmin has a iran, kini kwən a ririkakun maməgkiar, kini narmamə kisakur pik kin.

¹⁵ Mərig narmamə tiksīn kimnhani mhamə, “!Nikam! Rirkun nəko-tayen nanmin has minə meinai rikwasig kin Setan, yemehuə kape nanmin has minə.” ^{††16} Mərig narmamə minə min tiksīn aikin khamə tukharkun-ru mə nəsaninien kafan ramsipkaa, kini misaiyoh In mə tukror nīmtətien kirik ye nəsaninien yame ramsipən ye rao ye neai. [‡]

¹⁷ Mərig Yesu ruirkun ta nətərigien kapəriə kini mīmə, “Nikam. Tukmə narmamə ye kantri kirik kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, kini tuksorīah kapəriə narəyen, kantri tukrimir. Kini rəmhen min kin yerkwānu kirik. Tukmə narmamə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, rukwānu a to rīpəh narə-huvəyen. ¹⁸ Kini rəmhen min kin narmamə kape Setan minə, tukmə iriə kasəwhai əriə minə, misarə kiraru, tukseikus-eikus min nimə kape Setan. Norien kape Setan tukrīpəh niskaiyen. Tukrasaah-əsaah mirkək. Yakamni məkneikin meinai kimia nakamhani mə yakaməko ta nanmin has ye nəsaninien kape Bielsebul. ¹⁹ Kini kimia minə min tiksīn nakasəko-ta nanmin has minə rəmhen kin yame yakamor. Mərig pa rīmə kisəko ta nanmin has minə e ye nəsaninien kape Bielsebul. Rhuvə mə iriə tukhani neikuəyen ye nəgkiarien yame nakamhani mhamə yakaməko ta nanmin has ye nəsaninien kape Bielsebul. ²⁰ Mərig Yo yakəko-ta nanmin has minə ye nəsaninien kape Kughen, ramhajoun mə narmaruyen

kape Kughen ruauə ta tuk əmiə. ²¹ Nīpig yermamə yame nagheen rehuə, ravəhsi-pən neipən kape narowaginien, mamərer matuk mamarha huvə tuk kafan nimə, in, kafan narimnar ramswin huvə əmə. ²² Mərig tukmə yermamə min kirik nagheen rehuə rapita min kwən a, ruə, mīroh əriu minə, mīravən, mərig yermamə nagheen rehuə, in tukraməkeikei mapita, mīvən, mīpik ta neipən kape narowaginien yame kwən a rīmnəkupən mīvən iran, mamətīgtə iran, mīpik ta min kafan nautə mīvən məwhai kimi kafan narmamə minə. ^{‡‡}

²³ “Yermamə yame rīpəh nikwasigien kin yo, in kafak tikmir. Kini yermamə yame rīpəh nofuginien narmamə minə kafak, in raməko-ta əriə kisaiyu rik rik. ^{‡‡24} Nīpig nanmin has raməta ye yermamə kirik, in ramavən ye tipəvsik, mamarha kin ikin tukrapis ikin, mərig rīpəh nəmien. Kini in mamni mīmə, ‘Pəh yakrerig pən ye kafak nimə yame yimnamarə ikin kupan.’ ²⁵ Nīpig in rīrerig-pə məm kafan nimə, kimnahiə rīpiə huvə, narimnar m-fam kamhaswin huvə. ²⁶ Kini in ramvən mīkir min nanmin has minə iriə seven yamə mine kisa-has pik min rapita in. Kini khavən min imə misarə min ye nīmraghien kape yermamə a. Kini yermamə a, in apa kupən, kafan nīmraghien rahas, mərig taktəkun ai rīmnahas pik rapita yame in kupən.”

²⁷ Yesu raməgkiar hanə, məkneikin, piraovin kirik rokrən apomh mīmə, “Pəh Kughen tukrautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi piraovin yame rīmneimək kin ik, mīvəhsi-pre nah kimik.” ^{‡‡}

²⁸ Kini Yesu rīmə, “Nəfrakis. Mərig Kughen tukrautə-pən kin kafan nihuvəyen rapita kimi narmamə yamə mine kasərig kafak nəgkiarien masor.” [§]

Nīmtətien yame Kughen rīmnor kupan ye nīmraghien kape Jona, kini tukrīpior min ye Yesu

(Mat 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Kini narmamə kimnhauə mə tuksərig nəgkiarien kape Yesu; iriə khapsaah. Kini Yesu rīmə, “Kimia narmamə e towēi mine, kimia naksor pik təvhagə has. Kimia naksorkeikei mə taksəm nīmtətien pīsīn kirik. Mərig tukmə ror Kughen tukrīpəh norien nīmtətien kirik irəmiə. Mərig tukror əmə nīmtətien kirikianə əmə yame rīmnor kupən ye nīmraghien kape Jona.

^{§†30} Rəmhen əmə kin yame nīmraghien kape Jona rīmnor nīmtətien ye nəsaninien kape Kughen kimi nəmə Nineve kupən. Ye norien a, in əmə min e, Yo, Ji Yermamə, nīmraghien kafak tukror nīmtətien ye nəsaninien kape Kughen kimi narmamə e towēi mine. ³¹ In apa kupən, kwin kape kantri e Shipa ^{§††}, rīmasi-pən isok muə mə tukrīvəh nīrkunien kape King Solomon kupən. Mərig yo yakmauə, nīrkunien kafak rapita King Solomon. Mərig kimia nakhapəh

^{††} Ye stori e, Yermamə yame ramarha tuk nimə kafan, in e Setan. Yesu rəmhen kin yermamə nagheen rehuə rapita. Yesu rīmnapi-ta in, mīrisi-ta nautə kafan. In e, rīmnor huvə yermamə yame reinein nəgkiarien, meinai yarmhə raməmir iran. ^{‡‡} 11:22 Kol 2:15 ^{‡‡†} 11:23 Luk 9:50 ^{‡‡‡} 11:27 Luk 1:28,42,48 [§] Əm-ru stori ye Luk 8:18-21. ^{§†} 11:29 Mat 16:4 ^{§††} Nakəm kwin kape kantri e Shipa ye 1 King 10:1-13.

[†] Nəgkiarien kape Gris ramni mə “skopion.” Əm-ru footnote ye Luk 10:19. ^{††} 11:15 Mat 9:34; 10:25 [‡] 11:16 Mat 12:38

nisätərigien kin Yo. Mə tukmə nīpig Kughen tukrəkir narmamə iran, kwin a tukrərer mini-hah yamə mine kisarə e towēi mine. ³² Kini ye nīpig yame Kughen tukrəkir narmamə iran, nəmə Nineve min tuksərer mhani hah narmamə yamə mine kisarə e towēi mine. Meinai iriə kimisərig nəgkiarien kape Jona, misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has. Mərig Yo yakapita Jona, mərig kimiə nakhapəh nisätərigien kin Yo.” [†]

Nikhakien kape laet

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³ Kini Yesu rimini mīmə, “Yermamə kirik to rīpəh nəsiə-pənien ye laet, kini merkwaig kin, uə məskəmnaan kin besin. Nikam. Tukmə yermamə rəsiə pən ye laet, tukraməkeikei miruk haktə ye kwənmhaan kape laet, mə narmamə yamə mine tukhauə ye nəkwai nimə masəm nar.” ^{††}

³⁴ “Nīkwai nīmrim in rəmhen kin laet yame rawəhsi-pre nikhakien ye nīpram. Tukmə nīkwai nīmrim mir kirahuvə, rəmhen kin mə nīpram rukwar kin nikhakien. Mərig tukmə nīkwai nīmrim mir kwahas, rəmhen kin mə nīpram rukwar kin nəpignapien. ³⁵ Kini ror məkneikin mə ik takaməkeikei mamarha huvə tuk nikhakien ye nīmraghien kafam, mə takpəh nīvənien ye nəpignapien. ³⁶ Kini tukmə kafam nīmraghien in rukwar huvə kin nikhakien, nəpignapien tukrirkək əfrakis iram, kini nikhakien in raməsia-pen huvə fam kafam nīmraghien rəmhen kin yame nikhakien kape laet raməsia-pen ik.”

Yesu rimnəgkiar skai kimi Farisi minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses

(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³⁷ Kini Yesu rimnəgkiar ta, kini Farisi kirik ruə mini-pən tukun mīmə tukravən məvigin ye kafan nimə. Kini Yesu rauru-pən imə, məkwətə-pən ye nikar tebol tuk nəviginien. ³⁸ Kini Farisi rəm mə Yesu rīpəh nəravyen tuk nəviginien, rakur.

³⁹ Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mə, “Kimiə Farisi minə nakhamə ta mə tukmə naksai kwas ye narimnar, rəmhen kin kap mine tikiplət mə kimiə takhahuvə, nəmkimik rirkək irəmiə. Mərig in apa imə, nəptigien kin nar mine nahasien rukwar irəmiə. ⁴⁰ !Kimiə naksar-mar pik! ?Rikimiə raməsik uə nikam mə Kughen e yame rimnor nīprai yermamə iruə rimnor min riki yermamə imə, uə? !Əwəh! ⁴¹ Mərig havəhsi-pən narimnar kimi yavən has minə yerkin agien, kini narimnar fam apa iruə irəmiə mine in apa imə tuksatuatuk mhahuvə.

⁴² “Mərig, !awī, kimiə Farisi minə! !Nəmhəyen ehua tukruə tuk əmiə! Kimiə nakasəri-pən huvə loa yamə mine khamar əmə tuk əmiə tuk nəri-pənien, rəmhen kin in e naksəri-pən loa yame ramni mə takasəkeikei mhavəh kwesris mine onion [‡] ye nəsimien vi mhavəh-

si-pən kimi Kughen. Mərig naksəpəh Loa yamə mine kasəkupən, iriə e, nakhapəh nisorien nar yame ratu-atuk minə kimi narmamə, kini mhapəh nisorkeikeiyen Kughen. To nakpisəri-pən Loa yamə mine kasəkupən a, mīpisəri-pən min Loa minə tiksın.

⁴³ “Kimiə Farisi minə, nəmhəyen ehua tukruə tuk əmiə meinai naksorkeikei mə takhavən misəkwətə əkupən əmə ye nimə kape nofuginien. Mine in apa ye maket, naksorkeikei mə narmamə tuksaowīə kin əmiə ye nisaiyen.

⁴⁴ “Kimiə Farisi minə, naksəmkimik rəmhen kin suranə ye yermamə yame rikinar rhorukin. Narmamə kasəriwək əsuun, miseinein kimnhavən ye kwənmhaan kape nīmhayen.”

⁴⁵ Kini yemhajoun kirik kape Loa kape Moses rini-pən tuk Yesu mīmə, “Yhajoun. Nakni nəgkiarien minə e, mamoriah min əmawə kin.”

⁴⁶ Mərig Yesu rimə, “!Kimiə namhajoun kape Loa kape Moses! Nəmhəyen ehua tukrurə tuk əmiə meinai kimiə nakhapik-pən nar pam minə kimi narmamə mə tukhapik. Mərig nakhapəh nhawəsi-pənien kwermimīə mə taksasitu irəriə tuk nīpikien. ⁴⁷ Nəmhəyen ehua tukrurə tuk əmiə. Meinai kimiə nakasor huvə pən marə marə ye suranə kape profet kape Kughen minə, mərig rīpmiə minə atuatur kimishopni əriə. ⁴⁸ Naksor-pən huvə marə marə ye suranə kape profet kape Kughen minə, ramhajoun mə rikimiə ragien tuk nar yame rīpmiə minə kimisor, in e kimishopni profet minə. ⁴⁹ Kini tuk nar e, Kughen yame nīrkunien kafan rehuə, ramni mīmə, ‘Yo jakher-pən kin kafak profet minə mine aposol minə tukhavən misəgkiar kimi əriə, kini mərig iriə tuksor nəmhəyen kimi tiksın, mīshopni tiksın.’ ⁵⁰ Ror məknakin mə Kughen tukrəkir əmiə rəmhen kin mə kimiə atuk nīmishopni profet minə m-fam kafan. Kini In tukror narpinien kimi əmiə tuk nīmhayen kapəriə. Iriə yame mine kimisərə ye nīrikakunien kape tokrei tanə meriaji-pə ai taktəkun-⁵¹ profet minə fam yame kimnhopni əriə rīrikakun ye Ebel muə meriaji-pə Sekaraea, yame rimamhə ye Nīmə Ehua kape Kughen ye kwenimrhei tebol mine kwənmhaan rhakə. ^{††} Nəfrakisien mə kimiə e towēi mine Kughen tukror narpinien kimi əmiə.

⁵² “Kimiə nəmhajoun kape Loa kape Moses. Nəmhəyen ehua tukrurə tuk əmiə, meinai kimiə nakharkun pawk swatuk yame Kughen rorkeikei, mərig nakhapəh nisəri-pənien, masərer əswasig kin narmamə yamə mine khamə tuksəri-pən.”

⁵³ Kini Yesu rītərhav ye nimə a, meriwək mamvən, kini nəmhajoun kape Loa minə mine Farisi minə, niemhaa rhai əriə. Rīrikakun ye nīpig a, kimisor tikmir iriə min. Misaiyoh-pən kin naiyohyen skai rehuə kimin ⁵⁴ mə tuksəm nəgkiarien kirik kafan yame tukhani hah In iran.

27:30-33 ramni mə tukaməkeikei kiwəhsi-pən nīpar nəsimien vi ki-mi Kughen. Farisi minə kimisəri-pən huvə loa minə e, mərig kimnhapəh nisəri-pən huvəyen loa yame ramni mə tuksorkeikei Kughen mine narmamə. Loa e raməmir ye Dut. 30:16. ^{††} Pəh nien mə Sekaraea e rim Jon Baptaes. Nakəm stori kape Sekaraea kupən ye 2 Kron 24:20-22.

[†] 11:32 Jona 3:5-10 ^{††} 11:33 Mak 4:21; Luk 8:16 [‡] Yesu rīpəh niniyen kwesris mine onion, mərig rimini nəviginien mir e “dill mine kumen”. Nimar nai yamə mine nəmiovriə ramapien huvə yame kiwəh-si-pən ye nəviginien. Loa ye Dut. 14:22-29; 26:12-15, mine Lev.

Pəh norien mine nəgkiarien kapətawə tukror kirikiana
(Mat 10:19-20, 26-33; 12:32)

12 Kini ye nipig a, narmamə khapsaah kimnhauə kirikiana, to kipəh nəhueikin-famien əriə. Mərig narmamə kwənhapsaah pik, kini mhasig-ta-sig-ta əriə minə. Kini Yesu ririkakun maməgkiar kimi kafan narmamə minə, mimə, "Kimiə, takasərig əmiə tuk yis kape Farisi minə, yis e in e nəgkiarien kapəriə rhuvə mərig nərigien kapəriə rəmkimik. ² Tukmə nar erkwaig, tukaməkeikei kəm. Tukmə kuvrig əpis, kini mərig tukraməkeikei mier-pə ikin rhakak ikin. ¹³ Nəgkiarien yame nakhani yenpig, tukərig yeraan. Nəgkiarien yame nakhani ye nəkwai nimə, tukni-ərhav ye swatuk."

Kughen rorkeikei pik ətawə mamarha huvə tuk ətawə

⁴ Kini Yesu rimə, "Kafak narmamə minə, yakamni-pre tuk əmiə mə takhapəh nhaginien kin narmamə yamə mine kharkun nhopniyen nipraimə, meinai kwasig ikin, to khapəh nisor-has-preyen nar kirik kimi əmiə. ⁵ Mərig yakamni-ərhav yermamə e kimi əmiə mə ratu-atuk mə takhagin kin. Takasəkeikei mhagin kin Kughen, meinai tukmə In rhopni yermamə kirik, In rirkun narakikin-pən-ien in apa ye nap ehua. Əwəh, nəfrakisien, yakamni-pre tuk əmiə mə takasəkeikei mhagin kin Kughen. ⁶ Nar apnapig keihap in rikəskəh pik, kivəh nimrin kwaji mane əmə, mərig Kughen ramarha huvə tuk əriə. ⁷ Kini nimraghien kapəmiə rapita nimraghien kape keihap. Kini tukmə Kughen ramarha huvə tuk keihap ramhajoun pən mə tukraməkeikei mamarha huvə əmiə rapita. Nəfrakisien, nar apnapig nimar nikwənemə in nar kəskəh, mərig Kughen raməvheikin fam muirkun ta mə kuvhuun. ††

⁸ "Kini yakamni-pre tuk əmiə mə tukmə yermamə kirik ramni-ərhav nhagik ye nimri narmamə, Yo, Ji Yermamə, yo min jakni-ərhav nhagin ye nimri agelo minə kape Kughen mə in kafak yermamə. ⁹ Mərig tukmə yermamə ramni-ərhav ye nimri narmamə mə reinein Yo, Yo jakni-ərhav min ye nimri agelo minə kape Kughen mə yakeinein min in. ¹⁰ Kini yermamə yame ramni hah Yo, Ji Yermamə, Kughen rirkun nivəh-si tayen narpinien ye kafan təvhagə hah. Mərig yermamə yame ramni hah Nanmin kape Kughen, Kughen to ripəh nivəhsi-tayen narpinien kape kafan təvhagə has.

¹¹ "Kini tukmə kərip-ərhav əmiə ye nimə kape nofuginien, uə ye nimri nəmehua minə, uə ye nimri narmaru minə, mə tukharuk-pre nəgkiarien has irəmiə, pəh kimiə takhapəh nisətarig-pikien mə takshawor-pən iran mine mishorpin nəgkiarien kapəriə, ¹² meinai ye nipig atuaturuk a, Nanmin kape Kughen tukrhajoun əmiə kin naha nəgkiarien yame takasəkeikei mhani-ərhav."

Takhapəh nisətarig-pikien tuk nimoptanə mine nautə

¹³ Kini nəmə minə a kirik rini-pən tuk Yesu mimə, "Yhajoun. Rimik ruamə ta. Aweh. Uh riki piak mə tukrəwhai narimnar kape rimimru, mivəhsi-pə yame rimimru ruini ta mə kafak."

¹⁴ Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, "Kafak yermamə. Yakirkək ye nətarigien e kapəmiru tuk nəwhaiyen kapəmiru narimnar." ¹⁵ Kini mini-pən tuk əriə mimə, "Takasərig əmiə! Taksətapig kin əmiə mə takhapəh nisəptigien kin nar. To yermamə kafan nautə rehua pawk, mərig pəh nien mə nautə in nuknei nimraghien." ††

¹⁶ Kini rimini nuhpikinien kirik mimə, "Yermamə kirik, kafan nautə ripsaah. Kini kafan nəsimien ramor kwənkwan rehua. ¹⁷ Kini rikin raməsik mimə, 'Jakhawor pən iran mine? Meinai kafak nimə ripəh nəmhenien mə to yakətu-pən kafak nəsimien aikin.' ¹⁸ Kini rarar mimə, 'Rhuvə mə jakor məkneikin. Jakpik ta nimə minə e miwhirəkin min nimə tiksın yame rehua pik min, mətu-pən kafak nəsimien aikin, mine kafak nautə. ¹⁹ Aikin, rikik tukraməsik mə kafak narimnar ripsaah rəmhen tuk newk ripsaah. Kini jakapis kin norien narimnar, məvigin, mamnim, mamərig əmə nagienien mamvən.' ²⁰ Mərig Kughen rini-pən tukun mimə, 'Ik nakeno-eno! Taktəkun əmə, tuk yenpig, nakmhə. ?Kini rhawor ye kafam narimnar e yame nimnəwhai kəji?' ²¹ Kughen tukror məknakin kimi narmamə yamə mine kasəwhai kəji nautə ripsaah mə kapəriə əmə, mərig rikiriə ripəh nəsik-pikien norien huvə yamə mine Kughen rorkeikei." ††

Tukhapəh nisətarig-pikien tuk neipən mine nəviginien, meinai Kughen rorkeikei ətawə, mavəhsi-pə fam narimnar kimi ətawə
(Mat 6:19-21, 25-34)

²² Kini Yesu rimini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Tuk nar a, yakamni-pre tuk əmiə mə, takhapəh nisətarig-pikien tuk nimraghien kapəmiə mə taksən naha. Kini takhapəh nisətarig-pikien tuk narimnar kape nipraimə mə 'Yakwəseinein mə jakhawəhsi-pən naha?' ²³ Takhapəh nisətarig-pikien tuk narimnar minə e, meinai nimraghien kapəmiə rapita nəviginien, kini nipraimə rapita neipən. ²⁴ Səm-ru man minə. Khapəh nisəsimien, mhapəh nisarhakinien nəviginien, mhapəh nisətu-yen nəriə nəviginien ye nəkwai nimə. Mərig Kughen raməvigin əriə. !Mərig Kughen rorkeikei pik əmiə rapita yame rorkeikei man minə! ²⁵ ?Tukmə nakətarig pik tuk nimraghien apomh kafam, nakirkun mə to rasitu iram nakarə min rəpomh uə? !Nikam! Norien kape nətarig-pikien to ripəh nəsik-əpnis-pənien aoa kirikiana ye nimraghien kapəmiə. ²⁶ ?Mərig tukmə nakseinein norien nar kəskəh a, mərig rhawor e nakasətarig pik tuk narimnar pisin pisin ye nimraghien kapəmiə?

† 12:2 Luk 8:17 †† 12:7 Luk 12:24; Wok 27:34 ‡ 12:11 Mak 13:11; Luk 21:12-15

†† 12:15 1 Tim 6:9-10 †† 12:21 Mat 6:19-20

²⁷ “Rikimīa tukraməsik jihi nai yamə mine kamhəvus. Iriə khapəh nisorien wok, mhapəh nhajirien kapəriə neipən. Mərig yakamni-pre tuk əmiə mə King Solomon kupən, kafan nautə rehuə pawk, kafan neipən rhuvə pawk, mərig ripəh nihuvə-pikien mapita jihi nai minə a. ²⁸ Jihi nai minə a kashaktə tuk nipig kwakwə əmə, kəni rikwamer kin, kivaan əriə ye nap. Mərig Kughen ramor əriə kamhəvən ye neipən huvə. ?Mərig kimīə nakharkun mə Kughen tukrivəhsi-pre neipən kimi əmiə uə nikam? !Əwəh! Kafak narmamə minə. Kapəmiə nhatətəyən in rəkəskəh əmə.

²⁹ “Ripəh nihuvəyən mə rikimīa tukrivən pik tuk nəviginien mine ninimien. Takhapəh nisətərig-pikien tukun, ³⁰ meinai narmamə yamə mine khapəh nishatətəyən ye Kughen, rikiriə ramvən tuk narimnar minə a. Mərig Rimimīa rirkun narimnar yamə mine takamhəvəh tuk nimraghien kapəmiə. ³¹ Mərig taksor mə narmaruyən kape Kughen, pəh in tukrərər əkupən ye nimraghien kapəmiə, kini Kughen tukrivəhsi-pre narimnar kape nimraghien e ye tokrei tanə kimi əmiə.

³² “Kimīə e sipsip minə kafak, kimīə kwatiksīn əmə, mərig takhapəh nhaginien meinai Rimimīa rikin ragien pik mə In tukramarmaru irəmiə, mamarha huvə tuk əmiə. Kini kimīə min taksarmaru kimīə min. ³³ Taksor salem kin kapəmiə narimnar, mhapəhsi-pən mane iran kimi yavən has minə. Tukmə naksor məknakin, rəmhen mə naksor ntip kapəmiə yame to ripəh nīmətitiən tuk nipig kirik. Məsərəhu-pən nətərigien kapəmiə ye narimnar yame rhuvə apa ye rao ye neai. Kini ikin aikin a, to yəkrəh minə khapəh nhavən-pakəyən ikin, kini to ivn † minə khapəh nisəsien narimnar aikin. ^{††34} Yakamni məkneikin meinai, ikin pukhaa kapəmiə narimnar huvə minə kamhaswin ikin, rikimīa tukrivən ikin.”

Narmamə kape Yesu tukasəkeikei masərer matuk tuk nirerig-pə-minien kafan

³⁵ Kini Yesu rimə, “Takasərer matuk nipig mifam, rəmhen kin yame nakamhawəhsi-pən neipən minə kape wok, uə rəmhen kin yame nakasarha huvə tuk kapəmiə laet minə mə tukamhauək ye nipig mifam. ^{†36} Takasəkeikei misəmhen kin yorwok minə kape yemehua kirik yame ramsi-pən ye lafet kape mared yame kimnor pə pə əmə. Tukmə rirerig-pən iman yerkwanu, məsik-əsik tapig, taktəkun əmə kafan yorwok minə tuksəhitə ye tapig mhamə tukruə imə. ³⁷ Yorwok minə kafan yamə mine kasarha masərer matuk ye nipig yame yamehua kapəriə ramuə, iriə tuksərig huvə. Nəfrakisien, yakamni tuk əmiə mə, yamehua a in tukreiwaiyu mivəhsi-pən neipən kape yorwok əmə kirik, mokrən kin əriə mə tukhauə misəkwətə, kini in rarha huvə tuk əriə maməvigin əriə rəmhen kin mə in yorwok kapəriə. ³⁸ Kini tukmə yamehua ramuə pawk yenpig, uə ye kwəsum-niraanien, mərig yorwok minə kafan kasərer matuk əmə, kini in tukror huvə-pən pik kimi əriə.

† Nəgkiarīen kape Gris ramni “Ikin aikin a, to popahuk ripəh nəsien narimnar aikin.” †† 12:33 Luk 18:22 ‡ 12:35 Mat 25:1-13

³⁹ “Kini kimīə takasəkeikei mharkun mə, tukmə yer-mamə kirik rirkun nipig atuətuk yame yəkrəh tukruə ye kafan nimə mə tukrəkrəh, kini in to ripəh napirien, mərig tukramərer matuk mamarha huvə tuk kafan nimə mə yəkrəh tukripəh nivənen imə. ^{†40} Kini kimīə, nipig mi-fam, takasəkeikei misərer matuk meinai Yo, Ji Yermamə, jakrerig pə min ye nipig yame kimīə nak-seinein.”

⁴¹ Kini Pita rimini-pən tukun mimə, “Yermaru. ?Nakamni-pə nuhpikinien e kapəməwə əmə, uə kape narmamə mi-fam?”

⁴² Kini Yesu Yermaru rimə, “?Pa e yorwok yame rirkun nar, kini mamor kafan wok ye nipig m-fam ye norien yame rhuvə? ?Kini yemehua kirik to rīvəh-si haktə pə nhagin mə in tukrameihua ye yorwok minə kafan, mivəh-si-pən kapəriə nərokien, in e nəriə nəviginien? ⁴³ Əwəh. Nipig yemehua kape kwən a ramtərhav-pə, kini məm mə in ramor huvə kafan wok, kini in tukror huvə-pən kimi yorwok a. ⁴⁴ Nəfrakisien, yakamni-pre tuk əmiə mə yemehua in tukrivəhsi-haktə yorwok a mə tukruə mamehua ye narimnar m-fam kafan.

^{†45} ?Mərig rhawor? Tukmə ror yorwok a rikin tukruh mimə, “Kafak yamehua ramor tan pən tuk nuəyən.” Kini mirikakun mamuh yorwok minə nipiraovin mine narman, mamvən, maməvigin, mamnim, mamapis. ?Kini yamehua kafan tukrhawor? ⁴⁶ Yemehua kape kwən a tukritərhav-pə tukun ye nipig kirik yame in to ripəh nirkunien mipəh nərer matukien tukun. Kini Yermaru tukrərpni, mərəsis-ərəsis, marakikin-pən imei narmamə yamə mine khapəh nhaniyən nəfrakisien iran. ^{††47} Yorwok a yame ruirkun ta nəgkiarīen kape yamehua kafan, mərig ripəh norkeikeiyen mə tukrərər matuk mamor wok minə a, tukuh in, rərig nəmhəyən. ^{††48} Mərig yorwok yame ripəh nirkun-huvəyən nəgkiarīen kape yamehua, kini mamor narimnar yame ripəh natuatukien, yame tukraməkeikei mivəh narpinien iran, tukuh mar əmə in. Tukuh mar əmə yorwok e meinai yermamə yame Kughen rīvəhsi-pən narimnar ripsaah kimin, in tukraməkeikei mor narimnar ripsaah. Kini yermamə yame kərəhu-pən narimnar ripsaah ye kwermīn, tukaiyoh-pən kin narimnar rehuə tukun.” [§]

Yesu raməwhai narmamə kafan minə mine narmamə yamə mine khapəh nhaniyən nəfrakisien iran

⁴⁹ Kini Yesu rimini mimə, “Yo yakwauə mə jakərəhu-pən nap ye tanimtanə, kini taktəkun ai, nap a to ripi-uək ta; rikik ripiagian. ⁵⁰ Mərig nipig əutən ^{§†} kirik tukruə ye kafak nimraghien, kini rikik rəmha tukun meriaji nipig yame tukror infamien iran. ^{§††51} ?Rikimīa raməsik mə jakərəhu əmə nəmərinuyen ye tanimtanə uə? !Nikam! Pəh nien mə yimauə mə jakərəhu nəmərinuyen, mərig yimauə mə jakor narmamə kasəwhai əriə minə. ⁵² Kini taktəkun ai, tukmə nar-

†† 12:39 Mat 24:43-44; 1 Tes 5:2 †† 12:44 Mat 25:21,23 ††† 12:46 Mat 24:45-51 ††† 12:47 Jem 4:17 § 12:48 Mat 10:34-36

§† Nəgkiarīen kape Gris ramni “Baptaes,” mərig ikin e nipran ramni nipig əutən kirik. §†† 12:50 Mak 10:38-39

mamə kirkirip yerkwanu kirik, kini tuksəwhai əriə minə, kisisər kirhek kiraru, kini kiraru kawhek kisisər. ⁵³ Rim narman tukshek nīpikwarien minə kapəriə; kini nīpikwarien minə tukshek rimriə minə; kini nisin nīpī-raovin minə tukshek nīpiakwəskwəh minə kapəriə; kini nīpiakwəskwəh minə tukshek nisinriə minə; kini kuhu nīpiraovin minə tukshek yasunriə minə. Kini yasunriə minə tukshek kuhuriə minə.” †

Tukasəkeikei mharkun nīprai nīmtətien yame Kughen ramor kimi ətawə
(Mat 16:1-4; Mak 8:11-13)

⁵⁴ Kini Yesu rimini-pən tuk nukwao ehuə mīmə, “Tuk-mə nakasəm napuə rərer, nakharkun mə nəhig natukrip. ⁵⁵ Kini tukmə nakasəm mə nuwig ravus jihin, nakharkun mə nīpig kape nəpan-əpanien ruauə pakə. ⁵⁶ !Eh! !Kimiə nəmarpəkao has minə! Kimiə nakhama nakharkun pik nar, mharkun nīprai nīmtətien ye tokrei tanə mine ye neai, rəmhen kin napuə, uə jiji nai minə. Mərig nakhapəh nharkunien nīprai nīmtətien e yame Kughen ramor kimi əmiə ai taktəkun. ⁵⁷ Takasəkeikei misəri-pən swatuk yame ratuatuk mə taksəri-pən. ⁵⁸ Tukmə yermamə kirik rimə tukrərip ik ye nīmri mīrh, kini tukmə nakramə takwəriwək kwis mīravən ye nīmri mīrh, rhuvə mə takawəkeikei mwəkupən mwərəhu nəmərinyen tuk əmiru minə, tamə, rəkəkən ik mīvən ye nīmri mīrh. Kini yamehuə kape kot reighan-pən kin ik ye kwermi polis. Kini polis rirəh ik mīvən mətapig əsigin ik ye kalabus. ⁵⁹ Kini yakamni-pre tuk ik mīmə, tukmə ror məknakin, to nakpəh napien ye kalabus meriaji takarpin fam.” ††

Sarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has, tamə nakhamə

13 Kini ye nīpig a, narmamə tiksin kimnhauə mhani-pən tuk Yesu mə nəmə Galili tiksin kamhauh nar miragh minə mhamə tuksor sakrefaes kin kimi Kughen, kini aikin, mobael minə kape gavman e Paelat kimnhauə mishopni əriə. ¹² Kini Yesu rini-pən mīmə, “?Rhawor? ?Nakhama ta mə nīmhayen skai a yame rimivəh əriə ramhajoun pən mə iriə nəmə has rapita narmamə apnapig minə apa Galili uə? ¹³ Nikam. Yakamni-pre tuk əmiə mə rīpəh norien məknakin. Mərig tukmə nakhapəh nīsararien ye nətərigien kapəmiə ye norien has minə kapəmiə, kini kimiə fam takpiasəkeikei mhamə. ⁴ Uə jakni min ye narmamə iriə m-fam 18 yamə mine nimə apomh a yame kamni kimə Saeloam rimamir mohtərəkən əriə, khamhə. ?Nakhama ta mə nīmhayen skai yame rimivəh əriə ramhajoun-pən mə iriə kisahas rapita narmamə apnapig minə apa Jerusalem uə? ⁵ Nikam. Yakamni-pre tuk əmiə mə rīpəh norien məknakin. Mərig tukmə nakhapəh nīsararien ye nətərigien kapəmiə ye norien

has minə kapəmiə, kini kimiə fam takpiasəkeikei mhamə.”

⁶ Kini Yesu rimoh nuhpikinien kirik mīmə, “Yermamə kirik rimihu nai kirik e figtri, apa ye kafan nəsimien. Kini newk minə tiksin ruə mīvən, kini kwən a ramaiyu-pən məsiəkun, məm rīpəh nīkuəyen. ⁷ Kini mini-pən tuk yermamə yame ramarha tuk nəsimien mīmə, ‘Əm-ru. Yīmauə məsiəkun kwənkwaī figtri e mīwəh newk kī-sisər, mərig yakpəh nəmien kwənkwaī nai kirik. Ərəru ta. Rīpəh nəmhenien mə tukrərer əswasig kin nimop-tanə ye nəsimien.’ ⁸ Kini kwən yame ramarha tuk nəsimien rhorpin nəgkiarien mīmə, ‘Yemasur. Pəh rīvəh min ru newk kirikianə, pəh jakikir-pən nimoptanə huvə kimin. ⁹ Kini tukmə ramkuə ye newk aikin, kini rhuvə əmə. Mərig tukmə rīpəh nīkuəyen, pəh kərəru ta.”

Yesu rimnor huvə piraovin kirik ye Sabat

¹⁰ Kini ye Sabat kirik, Yesu rinaməvhag kimi nar-mamə apa ye nəkwai nimə kirik kape nofuginien. ¹¹ Kini piraovin kirik aikin yame nanmin has rimnəmīr-pən iran mīvəh newk 18. Mor nimeitaan ramirpəvin ye nīpig mīfam, to rīpəh nərer-atuatuk-ien. ¹² Kini Yesu rəm in, rokrən kin mə tukrərer kupən ye narmamə, mini-pən tukun mīmə, “Piraovin. Yo yakwərisin ta kafam nəmhəyen, to rīpəh nīraptərəkən-minien ik.” ¹³ Kini Yesu rərəhu-pən kwermi mir iran, məkneikin rərer atuatuk mīhuvə, kini maməgnəgin Kughen. ¹⁴ Niemhaa rhai yermamə yame ramehuə ye nimə kape nofuginien, meinai Yesu rimnor huvə pian a ye Sabat. Kini mini-pən tuk narmamə minə mīmə, “Nīpig sikis kape norien wok kapəmiə. Nakharkun nhauəyen ye nīpig minə a pəh In ror huvə əmiə. Mərig ye Sabat, takhapəh nhauəyen mə In tukror huvə əmiə.” ¹⁵ Kini Yesu Yermaru rini-pən tuk əriə mīmə, “!Kimiə nəmarpəkao hah minə. ?Kimiə pa nhagin ramrisin kafan dongki mine kao ye Sabat, mə tukrəsik mīvən mə tukrinim nu? Mə kimiə m-fam naksor wok məknə. ¹⁶ Kini ye norien əmə a in a, ratuatuk əmə mə yo jakrisin pian e ye nəmhəyen kafan, mīvəh miragh in ye Sabat. Pian a, in kwənərəus kirik kape Ebrahim, kini Setan rimirkwəji ətərəkən in kape newk 18.” ¹⁷ Yesu raməgkiar məknei, kafan tikmir minə kimisauris. Kini narmamə mīfam, rikiria ragien tuk wok huvə yamə mine Yesu ramor iriə.

Narmaruyen kape Kughen ramehuə ye nəsaninien kafan

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Kini Yesu rimini mīmə, “?Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin naha nhagin? ?Jakni naha nhagin ri-umhen? ¹⁹ Narmaruyen kape Kughen in rəmhen kin kwənkwaī mastad, kini yermamə kirik rimivəh mihu ye kafan nəsimien. Kini kwərun rhaktə mehuə, kini man yerpīrig minə kamhauə masor-pən nimairiə ye rə-grəgin.”

† 12:53 Maeka 4:6 †† 12:59 Mat 5:25-26 ‡ Narmamə kimisərig nəvsaoyen kin, mə gavman kape Paelat rimavən ye nima rhakə kirik, mhopni narmamə ye nīpig yame kimnhauə masəhuak, kisakur. Mə nar a gavman rimnor ramor naurisien. †† 13:2 Jon 9:2

‡† 13:7 Luk 3:9 ††† 13:8 2 Pita 3:9,15 ††† 13:14 Eks 20:9-10; Dut 5:13-14 § 13:15 Luk 14:5

²⁰ Kini mamni min mimə, “Jakamhajoun narmaruyen kape Kughen mimə riumhen naha? ²¹ In rəmhen kin yis kirik yame piraovin kirik ramərap-pən ye flaoa yame kamor-pən ye besin ehua, kini rher əpu fam flaoa raməsiis mamehua.”

Swatuk kəskəh

(Mat 7:13-14, 21-23)

²² Kini nipig Yesu rimnəriwək mamvən Jerusalem, maməwhag kimi narmamə ye taon ehua minə mine yerkwanu minə. ²³ Kini kwən kirik raiyoh-pən In mimə, “Yermaru. ?Kughen tukrivəh mīragh narmamə kwatik-sin əmə uə?”

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, ²⁴ “Yakamni-pre tuk əmiə mə kimia takasəkeikei misarkut pik mhamə takhavən misauru-pən ye kwəruə yame rəkəskəh, meinai narmamə khapsaah kisarkut mhamə tukhavən imə, mərig to khapəh nhavənien. ²⁵ Mərig tukmə Yermamə, yame kafan a nimə, tukrərer mətapig ye kwəruə kafan, kini kimia yamə mine nakhapəh nisauru-pən-hanəyen ye kwəruə, takasərer iruə masəsik-əsik tapig mhamə, ‘Yermaru. Əhitə ye kwəruə tuk əmawə.’ Mərig əmə jakni mimə, ‘!Ah! Yakeinein əgkəp əmiə.’ ^{†26} Kini kimia taksokrən mhamə, ‘Yermaru. Kitawə kimisəvigin kwis. Kini Ik nimnhajoun əmawə apa iməməwə ikin.’ ²⁷ Mərig Yo jakni mimə, ‘Yo yakamni-pre tuk əmiə mimə, yakeinein əgkəp əmiə. Kimia m-fam yor təvhagə has minə. !Havən isok tuk Yo!’ ^{††28} Ye nipig a, kimia taksəm Ebrahim mine Aesak mine Jakob mine profet kupən minə kasarə ye rao ye neai ikin Kughen ramarmaru ikin, mərig kimia takasərer iruə, kini tukarak-ərhav kin əmiə, takasəsək, misok-wəruə, masərig rahah. ^{‡29} Kini narmamə tukhasi-pirə, mhasi-fiak, mhasi-prah, mhasi-pihui, mhavən misək-wətə misəvigin ye rao ye neai yame Kughen ramarmaru ikin. ^{‡‡30} Kini rhuvə mə takharkun mhamə narmamə minə e kasəkupən tukpihauə mħakwasig, kini yamə mine kamhakwasig tukpihauə mipisəkupən.” ^{‡‡}

Yesu rikin rəpou tuk nəmə Jerusalem

(Mat 23:37-39)

³¹ Kini ye nipig a, Farisi minə tiksin kimnhauə mħani-pən tuk Yesu mhamə, “!Eh! Rhuvə mə takitərhav eikin e mamvən, meinai Herod rorkeikei mə tukrhonpi Ik.”

³² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Herod in yor kiko iko rəmhen kin kuri aparə yame ramən nar mīrə. Takhavən mħani-pən tukun mə Yo yakmə, ‘Əm-ru. Nipig kwakwə əmə aikin ramarə, yame Yo jakəko ta nanmin has minə ye narmamə, kini mor huvə nimhəyen kape narmamə. Kini nipig kisisər ror infamien, kini jakərkin kafak wok.’ ³³ Nar apnapig əmə Herod rimə tukrhonpi yo, mərig Yo jakaməkeikei məri-pən kafak swatuk mamvən ai taktəkun mine tikianakwamer mine tuknahu mivən mitərhav-pən Jerusalem, meinai ikin əmə aikin a kamhopni profet

kape Kughen minə ikin. ³⁴ !Awəh, nəmə Jerusalem, nəmə Jerusalem! Kimia nakashonpi profet minə kape Kughen. Kini narmamə yamə mine Kughen rimnher-pre kin əriə tuk əmiə, nakwəsarkwhonpi fam əriə kin kapier apig. Nipig ripsaah yakorkeikei mə jakəp-kəfugin əmiə maməm huvə əmiə rəmhen kin yame man ramauu tini minə, mərig kimia nakasəpəh.

³⁵ Mərig kimia nakharkun mə Kughen rimnəpəh əmiə. Kini yakamni-pre tuk əmiə mə to nakhapəh nisəm-minien Yo mħavən miseriaji takhani mhamə, ‘Pəh kivəh-si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru.” ^{‡‡‡}

Yesu rimavən imei Farisi kirik

14 Ye Sabat kirik, Yesu rimavən ye nəkwai nimə kape yemehua kirik kape Farisi minə mə tuk-səvigin. Kini apa Yesu ramkwətə ikin, kwən kirik ramhə kin nəmhəyen e kəsis ramkwətə ipakə tukun. Kini narmamə kimisəm Yesu mə tukrhawor. ³ Kini Yesu raiyoh-pən nəmhajoun minə kape Loa kape Moses mine Farisi minə mimə, “?Rhawor? ?Loa rameighan kin mə yermamə kirik rirkun nivəh-mīraghien narmamə yamə mine kamhamhə kamhamragh min ye Sabat uə nīkam?” ^{‡‡‡4} Mərig iriə khapəh nisəgkiarien. Kini Yesu rirap kwən a mor huvə min nipran, mher-pən kin ramvən.

⁵ Kini mini-pən tuk əriə mimə, “?Tukmə kimia kirik, kafan kwajikovə [§], uə kafan kau rivə-ərhav pikin ye nəkwai nimir ehua ye Sabat, kini tukrhawor? In tukraməkeikei mivən mīrəh-sihaktə aihuaə əmə. ?Pa e irəmiə in to ripəh norien məkneikin? Rirkək.” ^{§†6} Kini nəgkiarien kapəriə rirkək.

⁷ Kini Yesu rimnəm narmamə tiksin yame kimnokrən kin əriə tuk nəviginien a, kini khauə imə misorkeikei mə tuksəkwətə kupən ye narmamə, ye kwənmhaan kape nisaiyen. Kini Yesu rini-pən nuhpikinien tuk əriə mimə, ⁸ “Tukmə yermamə rokrən kin ik mə takvən tuk nəviginien kirik kape narkurəkien, takpəh nivənien məkwtə kupən ye kwənmhaan kape nisaiyen. Tamə yermamə kirik in yerpərig pik rapita ik ruə, ^{§††9} kini yamehua kape nimə tukrini-pre tuk ik mimə, ‘Əta. Pəh kwən e tukrəkwətə-pre ikin en.’ Kini takauris meinai takaməkeikei mivən məkwtə yetanə, ikin kipəh nisi-aiyen əjir ikin. ¹⁰ Mərig tukmə yermamə kirik ramokrən kin ik mə takvən məvigin ye lafet kirik, kini rhuvə mə takvən məkwtə-pən ikin kipəh nisaiyen əjir ikin. Tukmə ror yamehua kape nimə tukruə mini-pre tuk ik mimə, ‘Yo kirik, yuvən məkwtə kupən ye narmamə, ye kwənmhaan kape nisaiyen.’ Ramni-pre məkneikin tuk ik, mivəhsi-haktə nhagim ye nimir narmamə mi-fam apa imə. ¹¹ Yakamni-pre məknaı meinai yermamə yame ravəhsi-haktə atuk in mə tukreihua, Kughen tukrivəhsi-əhu in. Mərig yermamə yame ravəhsi-əhu atuk in, Kughen tukrivəh-sihaktə in tukreihua.” ^{§†}

† 13:25 Mat 25:10-12 †† 13:27 Sam 6:8 ‡ 13:28 Mat 8:11-12
†† 13:29 Sam 107:3 ‡‡ 13:30 Luk 14:9; Mak 9:35; 1 Kor 4:9; Mat 20:8

‡‡† 13:35 Sam 118:26; Mat 21:9; 23:39; Mak 11:9-10; Jon 12:13
‡‡‡ 14:3 Luk 6:9 § Kopi akwas tiksin kape Niutesteman khapəh nhaniyen “kwajikovə” mərig kamhani “dongki.” §† 14:5 Mat 12:11; Luk 13:15 §†† 14:8 Prov 25:6-7 §‡ 14:11 Mat 23:12; Luk 18:14

¹² Kini Yesu rimini-pən tuk yemehua kape nima mimə, "Kini tukmə nakamor nəviginien ehua kirik yen-pig uə yeraan, takpəh nokrənien kin ik minə tiksin, mine piam minə, mine kafam kwənəraus minə, mine narmamə yamə mine kapəria nautə rehua yame mine kisara ipakə tuk ik. Tamə, iriə kisokrən min kin ik mə takvən məvigin kimia miriə, misarpin tai nar yame nimnor irəriə. ¹³ Mərig tukmə nipig nakmə takor lafet kirik, takaməkeikei mamokrən kin yavən has minə, mine narmamə yamə mine nikariə rimhə, mine nimrin pis minə, mə tukhauə nakasəvigin kwis kimia miriə. ¹⁴ Iriə to khapəh nisarpin-preyen tai norien a, mərig Kughen tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen kim ik. Kini ye Nipig Kwasig, nipig narmamə yamə mine kisatu-atuk tukhamragh min, kini Kughen tukrərok ik iran." †

Yesu rimini nuhpikinien kape nəviginien ehua
(Mat 22:1-10)

¹⁵ Kini iriə kirik aikin raməvigin, mamərig nəgkarien a, kini mini-pən tuk Yesu mimə, "Nar huvə kirik e, nivənien apa ye rao ye neai, ikin Kughen ramarmaru ikin, maməvigin ye lafet ehua kafan!" ††

¹⁶ Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nipig kirik, yermamə kirik rimə tukror nəviginien ehua kirik kafan, kini markupig, mini-pən tuk narmamə khapsaah mə tukhauə misəvigin kwis iriə min. ¹⁷ Kini rinor ta nipig kape nəviginien, mher-pən kin kafan kirik yorwok mə tukrivən mini-ərhav pən tuk narmamə yame rim-nokrən-ta kin əria mimə, 'Hauə misəvigin, meinai ya-knor apnəpeinə ta ye nəviginien.'

¹⁸ "Mərig iriə m-fam kimisəpəhs-pən, mhamə to iriə khapəh nhavənien. Kirik rimnəkupən mini-pən tukun mimə, 'Eh. Ni-pən tuk kafam yemehua mə to yakpəh nurəyen. Yimivəh nimri nimoptanə kirik, kini jakaməkeikei mivən məsiəkun.' ¹⁹ Kini kirik min rimə, 'Eh. Ni-pən tuk kafam yemehua mə to yakpəh nurəyen. Yimivəh nimri kau ten, kini jakaməkeikei mivən məm pi pom wok minə kapəria.' ²⁰ Kini kirik min rimə, 'Eh. Ni-pən tuk kafam yemehua mə yimnarkurək pə pə əmə, to yakpəh nurəyen.' ²¹ Kini yorwok rimaue mini-əsah pən tuk kafan yemehua. Kini yemehua ai rikin rəvhəh pik, kini mini-pən tuk kafan yorwok mimə, 'Ita. Yuvən aihuaa, apa ye swatuk mine ikin minə tiksin ye taon a məm yavən has minə, mine narmamə nikariə rimhə, mine nimrin pis minə, mine yamə mine nihuriə rahas, mikir əria, mhauə.' ²² Kini in ror nar a yame yemehua rimini-pən tukun, kini mirerig-pə mini-pən mimə, 'Yemehua. Narimnar fam yame nimini, yo yaknor fam. Mərig nəviginien rehua aikin, kini nima rəmhen min tuk narmamə tiksin.' ²³ Kini yemehua rimini-pən tuk yorwok mimə, 'Ita. Yuvən ye swatuk, mine ikin minə fam irua ye taon. Yuvən məkeikei kimi narmamə mə tukhauə imə. Nima e kafak tukraməkeikei mukwar huvə. ²⁴ Mərig yakamni-pre tuk ik mə narmamə yamə mine yimnokrən kin əria maməkupən, iriə to khapəh nisən-əsəgəvinien nəviginien kirik kafak.'"

Yermamə kape Yesu tukrərahu kupən Yesu ye nim-raghien kafan

²⁵ Narmamə khapsaah pik kamhakwasig kin Yesu ye swatuk, kini In rorar mini-pən tuk əria mimə, ²⁶ "Tukmə yermamə kirik rorkeikei mə tukrikwasig kin Yo, tukraməkeikei mivəh Yo yakəkupən ye kafan nim-raghien. In tukraməkeikei morkeikei Yo rapita rimni mine nisini, mine kafan piraovin, mine tini minə, mine piauni minə, mine nowini minə, mine in atuk. Tukmə ripəh norien məkneikin, in ripəh nəmhenien mə tukruə rəmhen kin kafak yermamə. ²⁷ Kini tukmə yermamə ripəh neighanien kin mə tukhopni in tuk nhagik, uə ripəh norien nəkwak, in ripəh nəmhenien mə tukruə rəmhen kin kafak yermamə.

²⁸ "Tukmə kimia kirik rorkeikei mə tukrivhirəkin nima apomh kirik, in tukraməkeikei mokupən məkwətə, mirkun huvə mane ye narimnar minə, məm-ru mə kafan mane rəmhen uə nikam. ²⁹ Tamə ririkakun mor nuknen, meinein norien infamien iran, narmamə tuk-sarh iakei iran ³⁰ mhamə, 'Əm-ru. Kwən a rimirikakun əmə kafan nima. Mərig reinein norien infamien iran.' ³¹ Kini tukmə king kirik, kafan mobael, iriə ten taosen əmə, tukmə rərig nəvsaoyen mə king pisin kirik min yame kafan mobael minə twenti taosen kamhauə mə tuksarowagin iriə min, kini in to ripəh nivən-aihuaayen ye narowaginien. Kwasig ikin ramvən tuk narowaginien, tukraməkeikei məkwətə, mirkun huvə mə in rirkun napitayen tikmir minə a uə nikam. ³² Tukmə rirkun mə to ripəh napitayen, tukraməkeikei mher-pən kin narmamə tiksin khavən masəm kafan tikmir minə tiksin nipig khapəh hanə nhauəyen ipakə tukun, misərəhu nəmərinyen. ³³ Kini ye norien kirikianə əmə min, kimia takasəkeikei misəkwətə misəm huvə nim-raghien kapəmia. Tukmə yermamə kirik ripəh norkeikeiyein mə tukrəpəh narimnar fam kafan mik-wasig kin Yo, in ripəh nəmhenien mə tukruə rəmhen kin kafak yermamə.

³⁴ "Nigar in nar huvə kirik. ?Kini mərig tukmə nigar rəhiu pik, tukhawor kor rhəkin min? ³⁵ Ripəh nəmhenien tuk nar kirik. Tukarakikin əmə. Tukmə kimia narmamə yame nimətirgimie rərə, sətərig huvə kin nəgkarien e."

Nuhpikinien ye sipsip yame rimnerwei
(Mat 18:10-14)

15 Ye nipig a, narmamə khapsaah yamə mine kasərer tuk mane kape takis, mine yor təvhagə has khapsaah kimnhauə mə tuksərig nəgkarien kape Yesu. ² Kini Farisi minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses kimnhani hah Yesu mhamə, "Ah. Kwən a, rikin rorkeikei mə yor təvhagə hah minə tukhavən misəm, kini misəvigin kwis." ††

³ Ror pən, Yesu rimini nuhpikinien kirik mimə, ⁴ "Kimiə pa nhagin, kafan sipsip wan handred, kini kirikianə ramerwei, mərig rikin rapəh nəsikien? Tukmə

† 14:14 Jon 5:29 †† 14:15 Luk 13:29 ‡ 14:20 1 Kor 7:33

†† 14:26 Luk 9:23 ‡‡ 14:34 Mat 5:13, Mak 9:50 ††† 15:2 Luk 5:30

kimia kirik kafan sipsip rimirkäk mäknakin, kini in tukramäkeikei mipäh kafan naenti naen sipsip kasän mänvhirik masärer apa ripiäpiä ikin, kini in tukrivän marhakin yame rimnerwei meriaji mäm. ¹⁵ Kini nipig tukram, kini rirähsi-haktä mərəhu-pən ye nuran, kini rikin tukragien. ⁶ Kini nipig tukmā rajierhav-pə yerkwānu, in tukramäkeikei mokrən kin in minä tiksın, mine narmamə yamə mine kasarə ipakə tukun, kini mini-pən tuk əriə mimə, 'Hauə, kisagien kwis, meinai yimnəm min kafak sipsip yame rimnerwei.'"

⁷ Kini Yesu ramripin nęgiarien mimə, "Yakamni-pre tuk əmiə mə, rəmhen əmə kin apa ye rao ye neai. Tukmə yor təvhagə hah kirikianə rarar ye kafan nęrigien mivən tuk Kughen, kini nagienien apa ye rao ye neai tuk kwən a in rehuə, rapita nagienien tuk narmamə naenti naen yamə mine kisatuatuk mhapəh nisorien nar has kirik yame tukasəkeikei misarar ye nęrigiein kapəriə tukun."

Nuhpikinien ye mane yame rimirkäk

⁸ Kini Yesu rarə mini min mimə, "Tukmə piraovin kirik kafan silva mane ten, kini kirik rirkäk. ?Kini tukrhawor? Tukrəsiə pən ye laet mahiə marhakin huvə apa imə mivən meriaji mäm. ⁹ Kini nipig tukram mane a, in tukrokrən kin in minä tiksın mine narmamə yamə mine kisarə ipakə tukun, mini mə, 'Hauə kisagien kwis, meinai yaknəm mane apa kafak yame rimirkäk.'"

¹⁰ Kini nipig Yesu rimnor infamien ye niniyen nuhpikinien, mini-pən tuk əriə mimə, "Kini yakorkeikei mə jakni-pre tuk əmiə mə, ye norien kirikianə əmə min, agelo minə kape Kughen kisagien pik ye nipig yor təvhagə has kirikianə ramarar ye kafan nęrigien mamvən tuk Kughen."

Nuhpikinien ye ji yermamə kirik yame rimnerwei

¹¹ Kini Yesu ramripin nęgiarien mamni mimə, "Yermamə kirik, tini yerman kiraru. ¹² Kini yame rəkəskəh iran rini-pən tuk rimriu mimə, 'Rimik. Əwhai nautə minə kafam, mivəhsi-pə kafak ai taktəkun.' Kini rimriu rəwhai kafan narimnar mivəhsi-pən kimi əriu. ¹³ Kini rapəh norien tu, tini yame rəkəskəh rirəh kafan, mivən, mor salem kin, kini mivəh mane ye nautə minə a, miterhav iməriə ikin, mivən ye tanə pisin kirik min isok. Kini aikin a rimnoriah kafan mane ehua ye norien yamə mine ravi nęrigien kafan, mamvən mamvən. ¹⁴ Kini nipig kafan mane rimirkäk fam, nikumhə ehua rimavən piäpiə ye tanə a. Kini nikumhə rinaməs min kwən a; nan nęviginien ruirkäk. ¹⁵ Kini rivən mamor wok kimi kwən kirik aikin, kini kwən a rher-pən kin mə tukrivən maməvigin kafan pukəh minə. ¹⁶ [Kini nikumhə rimnəs pik], rikin rivən tuk nęviginien ne pukəh minə, męrig yermamə kirik rirkäk mə to riwəhsi-pən nęviginien kirik kimin. ¹⁷ Kini rikin rarə min, mamətarig mə, 'Eh. Taktəkun ai, yorwok minə kape rimik, nəriə nęviginien rehuə rapita, męrig yo yakamarə ikin e, pəh nien mə tuktu, yakəmkərəv mimhə.

¹⁸ Pəh yaktərhav ikin e, mırerig-pən tuk rimik, kini mini-pən tukun mimə, "Tatə. Yo yimnor təvhagə has kimik mine Kughen. ^{†19} Taktəkun ai, yakpəh nəmhenien mə takokrən kin yo mə narim e yo. Męrig okrən kin yo rəmhen əmə kin yo yorwok əmə kirik kafam." ²⁰ Kini rarar, meriwək, mamvən mə tukram kafan tatə.

"Kini ramuə hanə isok, kafan tatə rimnarha-pən mäm, kini rikin rehuə tukun, raiyu, mivən mətəru, mamagien tukun. ²¹ Męrig tini rini-pən tukun mimə, 'Tatə. Yo yimnor təvhagə has kimik mine Kughen. Taktəkun ai yakpəh nəmhenien mə takokrən kin yo mə narim e yo.'

²² "Męrig kafan tatə rokrən kin kafan yorwok minə mini-pən tuk əriə mimə, 'Eh! Havən aihuaa mhavəh kot yame rhuə pik rapita, mhuə misarkaoh-pən kimin, kini mhavəh ring mhuə mhavəsi-pən ye kwermın. Kini mhavəh sandel mhuə mhavəsi-pən ye nihun. ²³ Kini mharəh kau e yame rəsiis-əsiis, mhuə mhauə, pəh kisor kwis lafet kin kitawə narik, ²⁴ meinai narik e, rəmhen kin mə ruamhə ta, męrig taktəkun ai in ruəmrəgh min. In rimnerwei, męrig yaknəm min in.' Kini iriə kisor lafet. [‡]

²⁵ "Kini ye nipig a, tini yame rehuə, in apa yerki nəsımien. Kini ye nipig ramuə muə ipakə tuk yerkwānu, kini męrig narmamə kasəni nipe, masor danis.

²⁶ Kini rokrən kin yorwok kirik ruə maiyoh in mimə, 'Eh! ?Naha e narmamə kasor?' ²⁷ Kini rini-pən tukun mimə, 'Naorahim ruauə, kini kafam tatə rimoh kau kirik yame rəsiis-əsiis, meinai naurahim rirerig-pə min, kini in rəsanin əmə.'

²⁸ "Kini piauni yame rehuə, rikin rimhə, kini mimə, 'To yakpəh nivənien imə.' Kini kafan tatə ritərhav-pə iruə maməkeikei kimin mə tukrivən imə. ²⁹ Męrig rini-pən tuk kafan tatə mimə, 'Əmru. Kimwarə newk ripsaah, kini yakamor wok ikin e rəmhen kin yorwok kirik kafam, kini mipəh nəsikien nəkwam. ?Męrig rhawor, tatə? Nimipəh nivəsi-pəyen nar kəskəh kirik kimi yo rəmhen kin nani, mə jakor nęviginien kirik kimawə yo minə tiksın. ³⁰ Męrig narim a yame rimnoriah fam kafam nautə tuk nęrokien piraovin kape swatuk, kini nipig rirerig-pə yerkwānu, kini nakarar muh kau kirik yame rəsiis-əsiis mamor lafet kin kafan.'

³¹ "Kini kafan tatə rini-pən mimə, 'Narik. Nipig m-fam kirau mik kwarə. Kini narimnar kafak kafam. ³² Męrig ratuatuk əmə mə tuksor lafet e misəvigin meinai naorahim e rəmhen mə ruamhə ta, męrig taktəkun ai in ruəmrəgh min. In rimneirwei, męrig taktəkun ai kwəsəm in.'"

Nuhpikinien ye manaja yame ramor norien yame riko-iko

16 Nipig kirik, Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Yermaru kirik, kafan nautə ripsaah, kini in mivəh manaja kirik muə yame ramehuə ye kafan yorwok minə. Kini yorwok minə tiksın khauə mharuk-pən nęgiarien has ye manaja a kimi yermaru mhamə, 'Eh! Kwən a ramoriah kafam narimnar.' ² Kini

† 15:4 Esik 34:11,16; Luk 19:10

†† 15:18 Sam 51:4 ‡ 15:24 Efes 2:1, 5

rokræn kin kwæn a ruæ ramægkiar kimin mimæ, 'Eh! ?Naha nægkiarien yakærig kamni iram? Yakorkeikei mæ takvæh fam nægkiarien minæ kape wok kafam, muæ, meinai taktækun ai jakher ye-rhav kin ik.'

³ "Kini manaja a rimavæn, mamætærig kin mimæ, 'Aweh. Kafak yermaru rorkeikei mæ tukrher ye rhav kin yo, kafak wok tukrirkæk. ?Kini jakhawor pæn iran mine? Nagheek ripæh næmhenien mæ to yakikir nimoptanæ [mivæh mane iran], kini yakauris pik tuk nawøyen kin mane tuk narmamæ. ⁴ !Eh! Taktækun ai yakirkun naha nhagin yame jakor, pæh narmamæ tukhakir yo mhavæn imæriæ ikin masarha huvæ tuk yo nipig kafak yermaru tukrher ye-rhav kin yo.'

⁵ "Kini manaja rimavæn mokræn kin narmamæ yamæ mine kasor kaon kimi yermaru khauæ kirikianæ kirikianæ. Kini rini-pæn tuk yermamæ yame rimnækupæn muæ mimæ, 'Ik nimnor kaon kimi yermaru ye naha?'

⁶ Kini kwæn a rini-pæn tukun mimæ, 'Yimipik dram kape nehe olif iriæ m-fam wan handred.' Kini yemehua rini-pæn tuk kwæn a mimæ, 'In æmæ e nækwækwæ kape kaon kafam. Ækwætæ aihuaa æmæ ru, mirai-pæn æmæ fifti dram ye kafam nækwækwæ.'

⁷ "Kini rini-pæn min tuk kwæn kirik mimæ, 'Ik nimnor kaon kin naha? Kini rimæ, 'Yimnor kaon kin wan taosen bag wit.' Kini manaja rimæ, 'Væh nækwækwæ kape kaon kafam, kini mirai-pæn æmæ eit handred bag wit.'

⁸ "Kini kwasig ikin, yermaru kape manaja aperæ rim-nærig nævsaoyen kin, marar mægnægin in tuk kafan norien kape neikuøyen mæ in tukræm huvæ atuk in. Norien e ramhajoun mæ narmamæ ye tokrei tanæ, kharkun norien bisnes iræriæ minæ, mærig narmamæ kape nikakien khapæh nharkun-huvøyen norien minæ kape tokrei tanæ. ⁹ Kini yakamni-pre tuk æmiæ mæ, sasiu huvæ ye narmamæ kin mane kape tokrei tanæ mæ iriæ tukhauæ kimia minæ tiksîn. Kini nipig mane kape tokrei tanæ tukrirkæk, kini Kughen tukrivæh æmiæ mivæn apa ye rao ye neai yame ramaræ kape rerin.

¹⁰ "Tukmæ yermamæ yame rirkun narha-huvøyen tuk nar kæskæh kirik rirkun narha-huvøyen tuk nar ehua kirik. Kini yermamæ yame ramor norien yame rapæh natuatukien ye nar kæskæh kirik, in tukror norien yame rapæh natuatukien ye nar ehua kirik. ¹¹ ?Ror mæknakin mæ tukmæ kimia nakhapæh nisarha-huvøyen tuk mane kape tokrei tanæ e, yermamæ rirkæk yame tukreighaan kin æmiæ mæ takhawæh nar huvæ æfrakis, in e narimnar kape Kughen. ¹² Kini tukmæ kimia nakhapæh nisarha-huvøyen tuk narimnar kape yermamæ min kirik, kini pæh rikimia tukripæh næsikien mæ tukvæhsi-pre min ki-mi æmiæ kapæmiæ atuk narimnar, meinai, kirkun mæ takhapæh nisarha-huvæ-minien tuk narimnar minæ a.

¹³ "Yermamæ rikæk yame to ror slef kape yemehua mir kiraru. To ramor mæknakin, tukramækeikei morkeikei kirik, mamæmakin kirik; uæ tukramækeikei mor nækwai kirik, mæpæh kirik. To nakhapæh nisorkwis-kwisien wok kimi Kughen mine tuk mane." ^{††}

¹⁴ Farisi minæ kisorkeikei pik mane, kini nipig kimisærig nægkiarien minæ a, kini misarh iakei ye Yesu.

¹⁵ Mærig In rimini-pæn tuk æriæ mimæ, "Kimiæ nakasor norien yamæ mine kasor narmamæ rikiriæ ramæsik mæ naksatuatuk. Mærig Kughen rirkun mæ rikimia rahas. Yakamni mæknækin meinai naha nhagin yame narmamæ khavæh-si haktæ mæ in nar ehua, mærig ye nimri Kughen in nar apnapig æmæ." [‡]

Loa tukramaræ rerin

(Mat 19:1-12; Mak 10:1-12)

¹⁶ Kini Yesu rimæ, "Kamni-ærhav Loa mine nægkiarien kape profet kape Kughen minæ meriaji-pæ Jon Baptaes, kini kwasig ikin, kamni-ærhav nævsaoyen huvæ kape narmaruyen kape Kughen, kini narmamæ m-fam kisarkut mæ tukhavæn misaræ aikin. ^{††17} Mærig kipæh niniyen kimæ wok kape Loa mine næsaninien kafan ruirkæk. Nikam. Nægkiarien m-fam kafan kasæmir-yame rehua minæ meriaji-pæn yame rækæskæh ægkæp minæ. Loa tukraræ rerin rapita neai mine tokrei tanæ. ^{††18} Tukmæ yermamæ kirik ripæh kafan hanæ piraovin, kini mamkir piraovin pisin kirik min mwaræ, in ramor tævhagæ has. Kini tukmæ yermamæ kirik rikir piraovin kirik yame kafan yerman rimnæpæh, kini kwaræ kwis, kini in ramor tævhagæ has meinai in ramækræh kin piraovin kape yermamæ pisin."

Kwanage kape kwæn kirik kafan nautæ rehua mine Lasaros mine Ebrahim

¹⁹ Kini Yesu rimini mimæ, "Kwæn kirik, kafan nautæ rehua rivæn ye neipæn huvæ minæ, nimrin rhaktæ, kini nipig mifam ramæn pik næviginien huvæ minæ. ²⁰ Kini yavæn has kirik, nhagin e Lasaros, nipran ræmhira-mhir. Kini kiræh kavæn apa ye kwæruæ kape yerkwænu. ²¹ In rorkeikei pik mæ tukræn nisimsi næviginien yame ramæsaah-æsaah-pæn ye næpææg tebol kape yamehua a. Kini nar kirik rahas min, kuri minæ min khauæ masæ-paih-æpaih nimap minæ kafan.

²² "Kini yavæn has a rimamhæ, kini agelo minæ khavæh mhavæn apa ye nikar Ebrahim, kwænmmaan kape nisi-aiyen. Kwæn a kafan nautæ rehua, in min rimamhæ, kini kinim. ²³ Kini in rivæn apa ye nap ehua, mamærig næmhøyen ehua, marha-faktæ, mamæm Ebrahim apa isok, Lasaros apa ye nikarin. ²⁴ Kini mokræn apomh mimæ, 'Tatæ Ebrahim. !Aweh! Pæh rikim tukreihua tuk yo. Her-pæn kin Lasaros mæ tukreires kwækwai kwermîn ye nu kini mivæh muæ mirap neramik kin pæh rok-iei, meinai yakamærig næmhøyen ehua eikin e ye nap ai taktækun.'

²⁵ "Mærig Ebrahim rimæ, 'Narik, rikim tukramæsik ru kafam nimraghien apa kupæn. Ik nimnavæh narimnar huvæ kafam ripsaah, mærig Lasaros rimnamærig næmhøyen ehua ye nipran. Mærig taktækun ai, in ramærig rhuvæ ikin e. Kini ik, nakamærig næmhøyen ehua ye nipram. ²⁶ Kini nar kirik min. Ye kwækwai irætawæ, nækwai nimir ehua yame ramæwhai ætawæ. Ik en, kini kimawæ e. Tukmæ kimawæ kirik rimæ tukruræ mæm æmiæ, mærig to ripæh nurøyen. Kini tukmæ kimia

† 16:10 Luk 19:17-26 †† 16:13 Mat 6:24

‡ 16:15 Mat 23:28; Luk 18:9-14 †† 16:16 Mat 11:12-13 †† 16:17 Mat 5:18

kirik rimə tukruə məm əmawə, mərig to ripəh nuəyen.'

²⁷ "Kini yermamə yame kafan nautə rehuə rimini mimə, 'Tatə. Yakaməkeikei kimik. !Aweh! Her-pən kin Lasaros rivən ye nimə kape kafak tatə ²⁸ meinai piak kirkirip aikin. Rhuvə mə in tukrivən mor kwirig kimi əriə pəh tukasərig əriə mə tukhapəh nhauə-minien ikin yakamərig pik nəmhəyen ikin.'

²⁹ "Mərig Ebrahim rimə, 'Nikam. Iriə kharkun nisəvheikinien Nəkwəkwə kape Moses mine profet kupən minə kape Kughen. Pəh piam minə tuksərig nəgkiarien minə a.'

³⁰ "Kini yermamə yame kafan nautə rehuə ramni mimə, 'Nikam, Tatə Ebrahim. Ripəh nəmhenien. Mərig tukmə yemə mhə kirik rirerig-pən mini əsaah pən tuk əriə, iriə tuksarar ye nərigien kapəriə, misəpəh norien has minə kapəriə.'

³¹ "Mərig Ebrahim rimə, 'Tukmə khapəh nisərigien nəgkiarien kape Moses mine profet minə kape Kughen, kini in nar apnapig tukmə kwən kirik ramragh min ye nīməhəyen kafan, kini mivən mægkiar kimi əriə, mərig tukhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.'"

Takhapəh nisorien yermamə rimir ye norien has
(Mat 18:6-7; Mak 9:42)

17 Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, "Nəfrakisien. Nivəhsipən-vəhsipənien kape təvhagə has yamə mine kamhavi-pən narmamə ye nahasien, iriə tukhauə. Mərig narpinien ehua ramvən tuk yermamə yame ravəhsi-pən vəh-sipən kimi narmamə, uə yame in swatuk kape niwəhsi-pən wəhsi-pənien. ² Mərig tukmə yermamə kirik ravi-pən kwajikovə kirik yame rhatətə irak, mə tukror təvhagə has, kini yermamə a, Kughen tukror narpinien ehua kimin. Kini narpinien a tukriskai rapita yame kiruk-pən kapiar pam kirik ye nipətək nuan, karkw-ərhav-pən kin ye tame tahik mə tukrənmim. ³ Kini ror məkneikin mə takasəkeikei masarha huvə tuk kapəmiə nimraghien." †

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has kape yermamə
(Mat 18:15, 21-22)

Kini Yesu rimə, "Kini tukmə piam ramor təvhagə has kimik, ni-pən kafan norien has ye nimirin, kini tukmə ramarar ye kafan nərigien, kini əru kin kafan norien has mipəh nivəh-timtimien yerkim. ⁴ Kini nar apnapig in ramor təvhagə has kimik m-seven ye nipig kirikianə, kini muə m-seven mini-pre tuk ik mimə, 'Kəsi. Yimnor təvhagə has kimik. Jakarar ye kafak nərigien mipəh kafak təvhagə has,' kini ik takaməkeikei mərugin kafan norien has minə, kini mipəh niwəh-tim-timien yerkim."

Yermamə yame ramni nəfrakisien ye Kughen, kafan nəhuakien ror nanmin
(Mat 17:20)

⁵ Kini aposol minə kimisaiyoh Yesu Yermaru mhamə, "Or kapəməwə nhatətəyen riskai məmhen min."

⁶ Kini Yesu Yermaru rimə, "To nhatətəyen kapəmiə rikəskəh pawk rəmhen kin kwənkwa mastad, mərig nakharkun nhani-pənien tuk tukwas e mə, 'Əvi atuk ik, kini mivən mivə pən apa ye tahik,' kini tukror nəkwəmiə."

Kimie naksəmhen kin yorwok minə kape Kughen

⁷ Kini Yesu rimə, "Hani-ru. ?Tukmə yermamə kirik, kafan yorwok ramasim, uə ramarha tuk sipsip minə, kini mirerig-pə yerkwanu, kini rikimie raməsik mə yamehuə kafan tukrini pən tukun mimə, '!Eh! Yuə aihuaə məkəwətə mən nəviginien a.? !Nikam! ⁸ Mərig in tukrini-pən tuk kafan yorwok mimə, 'Yuvən mor nak nəviginien, kin yuvən miwəhsi-pən kafam neipən huvə, kini miwəhsi-pə nak nəviginien mine nik nimirien. Nipig nimir fam kafam wok, nakirkun nimirien məvigin minim.' ⁹ ?Kini rikimie raməsik mə yamehuə, in tukrini-pən tenkiu kimi kafan yorwok tuk wok ehua kafan yame in tukraməkeikei mor uə nikam? !Nikam!

¹⁰ Kini kimie en, naksəmhen əmə kin yorwok minə kape Kughen. Nipig nimir fam narimnar yame Kughen rimini-pre tuk əmie mə takasəkeikei misor, takasəkeikei mhani əmə mhamə, 'Kimawə yor wok minə əmə. Ripəh nəmhenien mə tukni vi vi əməwə. Yakasor əmə wok yame kimawə jakasəkeikei masor.'"

Yesu rimnor huvə narmamə ten yamə mine kamhawəh nəməhəyen e leprosi

¹¹ Nipig Yesu rimneriwək mamvən Jerusalem, In rimavən-pən ye kwerkwan ye provins mir e Sameria mine Galili. ¹² Kini nipig rimatərhav-pən ye yerkwanu kirik, narmamə ten yamə mine kamhawəh nəməhəyen e leprosi kimnhauə misərer isok kwənmopin, ¹³ kini misokran kin In mhamə, "!'Yesu Yermaru! !Pəh rikim tukreihuə tuk əməwə!'" ††

¹⁴ Kini nipig Yesu rimnəm əriə, mini-pən tuk əriə mimə, "Havən, misəm pris, pəh in tukrəm nimirimie." Kini nipig kimiseriwək ye swatuk, kini mhahuvə, nəməhəyen a rirkək irəriə. ‡

¹⁵ Kini iriə kirik rəm mə leprosi kafan rirkək. Kini rarar mirerig-pən tuk Yesu mamokran apomh mimə, "!'Yakamni vi vi Kughen! !Yakamni vi vi Kughen!'" ¹⁶ Kini in rimneiwaiyu mənimkur-pən ye nihu Yesu, mini vi vi In tuk nor-huvəyen kafan nəməhəyen. Kwən a in yemə Sameria. ¹⁷ Kini Yesu rimini mə, "?'Nəfrakisien mə yimnor huvə narmamə ten maikwas ta ye kapəriə nəməhəyen, uə nikam? ?Mərig naen hiə? ¹⁸ Kwən a in yepsipis əmə, mərig in pisin əmə rimirerig-pə mamni vi vi Kughen." ¹⁹ Kini Yesu rini-pən tuk kwən a mə, "Ərer meriwək mamvən. Kafam nhatətəyen rimnor huvə ik."

Narmaruyen kape Kughen tukruə
(Mat 24:23-28, 36-41)

²⁰ Nipig kirik, Farisi minə kimisaiyoh-pən Yesu mhamə, "Tuk nagheen narmaruyen kape Kughen ruə?"

† 17:3 Mat 18:15

†† 17:13 Lev 13:45-46 ‡ 17:14 Lev 14:2-3; Mat 8:3-4

Kini In rini-pən tuk əriə mimə, “To narmamə khapəh nisəmien Narmaruyen kape Kughen yame ramuə kin nimiria. ²¹ Kini yermamə kirik rirkək yame tukrini mə, ‘Hauə-ru misəm, in apa,’ uə ‘Hauə misəm. In apa.’ Meinai narmaruyen kape Kughen ruauə ta maməmir yerkimiə.”

²² Kini Yesu rini-pən tuk kafan narmamə minə mimə, “Nipig minə kimnhauə yame naksorkeikei mhamə tak-səm nipig minə kape Ji Yermamə, mərig to nakhapəh nisəmien. ²³ Kini narmamə tukhani-pre tuk əmiə mhamə, ‘Hauə-ru misəm, in apa!’ uə ‘Hauə, in apa!’ Mərig takhapəh nhakwasigien kin əriə, ¹²⁴ meinai ye nipig Yo, Ji Yermamə, jakurə iran, in tukrəmhen əmə kin naroapigien yame raməsiə ye neai ye nikarin kirik muə meriaji-pən nikarin kirik min. Kini narmamə m-fam tuksəm mharkun. ²⁵ Mərig kwasig ikin ye narim-nar minə a, jakaməkeikei mamərig nəmħəyen ehuə, kini narmamə yamə mine kisərə ai taktəkun, kamhaukreikin-pə nimeitairiə masəpəh Yo.

²⁶ “Ye nipig Yo, Ji Yermamə, jakuə iran, tukrəmhen əmə kin narəyen kupən ye nipig kape Noa. ²⁷ Ye nipig a, narmamə kasəvigin, mamhanim, masor nəviginien kape narkurəkien, in e narimnar m-fam kasor ye nimraghien kapəriə, miseriaji-pə ye nipig yame Noa ru-avən imə ye nəpəəg nəkwai rao ehuə kafan. Kini nəhig rimap, yapiwən ehuə rimauə maiyu makatənim fam kin narmamə yamə mine khapəh nhavənen ye nəkwai rao.

²⁸ “In rəmhen əmə min kin narəyen kupən ye nipig kape Lot. Narmamə kimnasəvigin, mhanim, masor salem kin narimnar, mamhawəh nimri narimnar, masəsim, mhavhirəkin nimə minə, in e narimnar fam kimisor ye nimraghien kapəriə. ^{††29} Mərig ye nipig yame Lot rimatərhav-pən ye taon a Sodom, kini nap mine kapier yame kamhawək mhasi-faktə ye neai masəkwəpni əriə m-fam apa ye taon.

³⁰ “Kini rəmhen əmə kin nipig Yo Ji Yermamə jakuə min iran. Kini Kughen tukror əpu Yo kimi narmamə. ³¹ Ye nipig a, tukmə yermamə kirik ramkwətə iruə ye kafan nimə, pəh in tukrap mīpəh nivən-minien a ye nimə mə tukripik kafan narimnar. Kini tukmə yermamə kirik apa ye kafan nəsimien, pəh in tukrap, mīpəh nuə-minien ye yerkwanu. ^{‡32} !Takhapəh nisəru-kinien piahwaru kape Lot! ^{‡33} Yermamə yame rorkeikei mə in tukramraptərekin kafan nimraghien ye tokrei tanə e, mīpəh nikwasigien kin Yo, in tukripəh ni-wəhyen nimraghien rerin. Mərig yermamə yame raməpəh narimnar kape nimraghien kape tokrei tanə e, mikwasig kin Yo, in tukrivəh nimraghien rerin. ^{‡34} Yakamni-pre tuk əmiə mə, ye nipig a, yenpig, yermamə kiraru tukawapir ye bed kirikianə əmə, kini jakvəhsi-ta kirikianə, mīpəh kirikianə. ³⁵ Kini piraovin kiraru tukawor nəviginien, kini jakvəhsi-ta kirikianə, mīpəh kirikianə. ³⁶ Yerman kiraru tukawasim, kini jakrəhsi-ta kirik, mīpəh kirik.” ^{‡‡}

³⁷ Kini kafan narmamə minə kimnhani-pən tukun mhamə, “Yermaru, takitərhav-pə hiə?”

Kini In rimini-pən tuk əriə mimə, “Takharkun əmə. Rəmhen kin nipig ligkai minə kamhaivə yerpirig misei-waiyu masərip tahik, nakharkun mə kəməəm minə apaikin.”

Nuhpikinien ye yeni has yame ramor tan pən ye nasituyen

18 Kini Yesu rimini nuhpikinien kimi əriə maməvhag kin kimi əriə mə tukasəkeikei masəhuak nipig mifam mhapəh nisəpəhyen, mhapəh nisorien mə rikiriə tukreiwaiyu. ^{‡‡2} In rimini mimə, “Yerkwanu kirik, yeni kirik aikin kape nərəhuyen nəgkiarieren minə. Kini rīpəh nisaiyen Kughen, kini mīpəh nisai-minien narmamə. ³ Kini ye yerkwanu a, piraovin kirik kimnamhə tan kin aikin, kini nipig mifam ramuə mamaïyoh yeni a mini-pən tukun mimə, ‘Aweh. Asitu irak mərəhu atuaturuk nahasien yame kafak tikmir ramor irak.’ ⁴ Mərig yeni a ramor pik tan pən tuk nəgkiarieren mə tukror huvə aihuaa nahasien kape pian a. Mərig pian a rimnaiyoh-pən kwən a ye nipig mifam. Kini yeni a raməterig mimə, ‘Nar apnapig mə yakpəh nisaiyen Kughen, mīpəh nisai-minien narmamə, ⁵ mərig jakaməkeikei mivən mərəhu atuaturuk kafan nahasien kini mərəhu nihuvəyen. Meinai pian a ramni nar kirikianə mamərik mītə yo tuk kafan nəgkiarieren mamripin. Kini tukmə yakamor tan pən tukun, kini in tukruə mamokrən-okrən kin yo, kini yakəpkəs kin.”

⁶ Kini Yesu Yermaru ramripin nəgkiarieren mimə, “Səterig kin Yo. Nəgkiarieren kape yeni apa rahəs pik. ⁷ Mərig rhawor ye Kughen? In rimirpen kafan narmamə minə, kini iriə kisasək ətgin In nipig mī-fam yen-pig-enpig minə mine yenpig minə fam. ?Kini rikimiə raməsik mə In tukrini-pən tuk əriə mimə, ‘Takhawhin pi pom? Nikam. ?Kimiə nakhamə ta mə In ramor tan pən tuk nasituyen ye kafan minə uə? Nikam. ⁸ Yakamni-pre tuk əmiə mə nəfrakisien, In tukrasitu aihuaa əmə ye kafan minə, kini mərəhu atuaturuk nahasien yame ramuə tuk əriə. ?Mərig nipig Yo, Ji Yermamə, jakrerig-pə min iran ye tokrei tanə, jakəm mə narmamə tiksın aikin yamə mine kishatətə ye Kughen uə kharkək?”

Nuhpikinien kape Farisi mine narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis

⁹ Kini Yesu rimini nuhpikinien kirik kin narmamə tiksın yamə mine khamə ta mə kisatutuk rapita narmamə minə tiksın, masəm-əhu narmamə minə fam.

¹⁰ In rimini mimə, “Kwərə mir kiraru kimiravən apa ye Nimə Ehuə kape Kughen mə tukwəhuak. Kirik, in Farisi. Kini kirik in ramərer tuk mane kape takis. ¹¹ Kini Farisi ramərer mamsigəvin nəhuakien, maməgkiar atuaturuk iran mimə, ‘Kughen, yakamni vi vi Ik meinai yakor pisin ye narmamə apnapig minə, yamə mine ki-

Nəgkiarieren ye v 36 rikək ye kopi akwas tiksın kape Niutesteman. Keinein mə Luk rimirai əfrakis uə nikam. ^{‡‡‡} 18:1 Kol 4:2; 1 Tes 5:17

† 17:23 Mak 13:21; Luk 21:8 †† 17:28 Jen 18:20; 19:25 ‡ 17:31 Mat 24:17-18 †† 17:32 Jen 19:26 ‡‡ 17:33 Luk 9:24 ‡‡‡

sorkeikei pik mane, maseikuə mə tuksəkrəh kin, ma-sor rahas, misəkrəh kin piraovin kape yermamə pisin. Kini yo yakpəh norien rəmhen kin kwən e yame ramə-er tuk mane kape takis. ¹² Nipig kiraru ye wik kirikianə, yo yakamatuakəm maməpəh nəviginien tuk nəhuakien. Kini tukmə yakvəh narimnar ten, yakvəhsi-pre kirikianə.' †

¹³ "Mərig kwən a yame ramərer tuk mane kape takis, in ramərer isok, kini mamauris, mipəh narha-faktəyen ye neai maməhuak. Kini rikin rarkwopir, mamasək, mamərip nimagen mimə, 'Kughen. Yo yemə has. !Pəh rikim tukreihuə tuk yo!"

¹⁴ Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, "Yakamni-pre tuk əmiə mə nipig kwəra mir e tukrarerig-pən yerkwanu, yermamə yame ramərer tuk mane kape takis, Kughen tukrəm mə kafan nimraghien in ratuatuk. Mərig Farisi rapəh natuatukien, meinai yermamə yame ravəh-si haktə atuk in, Kughen tukrivəh-si əhu; mərig yermamə yame ravəhsi-əhu atuk in, Kughen tukrivəh-si haktə." ††

Kwajikovə minə kimnhavən misəm Yesu

(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ Kini narmamə tiksin kimnhapik kapəriə kwajikovə əmtəmtə minə mhavən masəm Yesu mə In tukrəghu-pən kwermən irəriə, mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə. Mərig narmamə minə kape Yesu kimnhani-əhu əriə.

¹⁶ Mərig Yesu rimnokrən kin kwajikovə minə mə tukhavən ipakə tukun. Kini mimə, "Takhapəh nhani-əhuyen kwajikovə minə. Səta irəriə pəh khauə tuk Yo. Meinai Kughen tukramarmaru ye narmamə yamə mine kisəmhen kin kwajikovə minə e. ¹⁷ Yakamni əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame rikin ripəh nagienien tuk nivəhyen kafan nərigien reiwayu rəmhen kin kwajikovə, to ripəh nivənyen ye Rao ye Neai." ‡

Yermamə kirik kafan nautə reihuə

(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)

¹⁸ Kini yeməhuə kirik ruə mini-pən tuk Yesu mimə, "Yhajoun huvə. ?Nakmə jakaməkeikei mor naha mamarə rerin?"

¹⁹ Kini Yesu rimə, "?Nakhawor mamni mə Yo yakhu-və? Yermamə kirik rapəh nihuvəyen. Kughen əmə In rhuvə. ²⁰ Ik nakwirkun ta loa yame Moses rimini mimə, 'Takpəh nhopniyen yermamə. Kini mipəh napirpən-apnapig-ien tuk piraovin pisin. Kini mipəh nəkrəhyen. Kini mipəh nini-apnapigien nar meikuə kin ye yermamə kirik. Tuk nipig minə fam takamsiai rimim mine nisinim.'

(Eks 20:12; Dut 5:16-20)

"

²¹ Kini kwən ai rini-pən tukun mimə, "Yhajoun. Loa minə en, yakaməri-pən fam ye nəkəskəhyen kafak, muə meriaji-pə."

²² Kini Yesu rimnərig nəgkiarien a, mini-pən tuk kwən a mimə, "Nar kirikianə əmə ik nakpəh nor-hanəyen.

Takvən, məvrai rik rik fam kafam narimnar, mivəh mane iran, kini mivəhsi-pən kimi yavən has minə. Kini kafam narimnar tukripsaah apa ye neai. Kini ik muə, mikwasig kin Yo."

²³ Nipig kwən ai rimnərig nəgkiarien yame Yesu rimini, rikin rəpou, meinai kafan nautə ripsaah. ²⁴ Kini Yesu rarha-pən mini-pən tukun mimə, "Man! Riskai pik tuk narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə tuk nivənyen pəh Kughen rarmaru irəriə. ²⁵ ?Nakhamə ta mə narmiragh ehuə kirik, kamni kimə kamel, to rauru-pən ye kwəruwei nidil uə? Nikam, rəutən pik. Rəmhen əmə min kin yermamə yame kafan nautə rehuə, rəutən pik tukun tuk nətəyen aikin a muə Kughen rarmarmaru iran."

²⁶ Kini narmamə yamə mine kimisərig nəgkiarien yame Yesu rimini kinasaiyoh əriə minə, mhamə, "Eh! ?Mərig tukmə ror məknekin, kitawə pa in tukramarə ye nimraghien rerin?"

²⁷ Mərig Yesu rimini mə, "Narimnar yame narmamə kiseinein nisorien, Kughen rirkun norien."

²⁸ Kini Pita rini-pən tukun mimə, "?Mərig rhawor irə-mawə? Yiməsəpəh fam kapəməwə narimnar, mhauə, mamhakwasig kin Ik."

²⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yermamə yame in ravəh əkupən Yo, kini maməta ye kafan narimnar rəmhen kin nimə, uə piraovin, uə piauni, uə kafan kakə, uə rimni mine nisini, uə kafan kwajikovə mə tukruə ye Narmaruyen kape Kughen, ³⁰ kini yermamə a, ye tokrei tanə e, tukraməkeikei mivəh narimnar ripsaah məknakin rapita narimnar yamə mine rimnəpəh kupən. Kini ye narəyen vi kafan, tukrarə ye nimraghien rerin."

Yesu rimini-ərhav min kafan nimhəyen

(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Narmamə khapsaah, kini Yesu rokrən kin kafan narmamə twelef, misəkwətə karin, kini rini-pən tuk əriə mimə, "Sətərig ru. Taktəkun ai, tukhavən apa faktə, Jerusalem. Kini narimnar yame profet kape Kughen minə kupən kimnhani irak, Ji Yermamə, tukhauə misor nəfrakisien kin. ³² Tukeighan-pən kin Yo ye kwermi nəmə Rom, kini tuksarh iakei irak, misərkis-ərkis Yo, misərig-əvhin Yo. ³³ Tukrəh Yo, kavən, khopni Yo. Mərig ye nipig yame ror kisisər kin, jakamragh min."

³⁴ Mərig narmamə twelef kafan kimnhapəh nharkunien niprai nəgkiarien kafan, meinai Kughen rimnerk-waig kin niprai narimnar minə a, kini kimnhapəh nharkunien mə raməgkiar ye naha. †††

Yesu rimnor huvə nimrin pis kirik

(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Nipig Yesu ramuə ipakə tuk taon a Jeriko, nimrin pis kirik aikin ramkwətə ye nikar swatuk. Nipig mi-fam in ramawə-pən kin mane kimi narmamə. ³⁶ Kini nipig nimrin pis rimnərig mə narmamə khapsaah kaseriwək

† 18:12 Aes 58:1-4; Mat 23:23 †† 18:14 Mat 23:12 ‡ 18:17 Mat 18:3

†† 18:31 Luk 24:44 †† 18:32 Luk 9:22,44 ††† 18:34 Mak 9:32

ye swatuk, kini raiyoh-pən mə, “?Naha nhagin narmamə kasor?”

³⁷ Narmamə khani-pən tukun mhamə, “Yesu e. Yemə Nasaret. Rameriwək ye swatuk.”

³⁸ Kini rokrən apomh mimə, “!Yesu! !Kwənəəus kape King Deved! !Rikim tukreihua tuk yo!”

³⁹ Kini narmamə e kaseriwək misəkupən kin Yesu khani-pən tukun mhamə, “!Ah! !Pim!”

Mərig ramripin əmə ye nokrənien, mamni mə, “!Kwənəəus kape King Deved !! !Rikim tukrehua tuk yo!”

⁴⁰ Kini Yesu rərer mini-pən tuk əriə mimə, “Harəh mhauə.” Kini kimnharəh mhauə ipakə, Yesu raiyoh-pən mimə, ⁴¹ “?Nakmə jakor naha nhagin kimik?”

Kini in rimə, “Yermaru, yakorkeikei mə jakəm nar.”

⁴² Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Arha məm nar. Kafam nhatətəyen rimnor huvə ik.” ⁴³ Məkneikin, rarha məm nar, kini mikwasig kin Yesu, mamni vi vi Kughen. Kini nipig narmamə m-fam kimisəm nar a, iriə min kimnhani vi vi Kughen.

Sakias rimini nəfrakisien ye Yesu

19 Kini Yesu reriwək mamvən mə tukritərhav-pən Jeriko. ² Kini ye taon a, kwən kirik aikin, nhagin e Sakias. In yemehua kirik kape narmamə yamə mine kasərer tuk mane kape takis. Kini kafan nautə ripsaah. ³ Kini in rorkeikei mə tukrəm-ru mə Yesu In pa. Mərig reinein nəmien, meinai in rarkwakwə. Kini narmamə kasərer əswasig kin. ⁴ Kini Sakias raiyu əkupən mivən mhaktə ye tokrei nai kirik e kamni kimə sikamo, mə tukrəm Yesu ye nipig In tukrukuraopən aikin.

⁵ Kini nipig Yesu rimauə atuətuk a in ikin, marha faktə məm in. Kini mini-pən tukun mimə, “Sakias. Eiwaiyu aihuaa. Meinai taktəkun ai, jakaməkeikei mivən apa imam yerkwanu kafam mamarə.” ⁶ Məkneikin Sakias rimneiwayyu, mikir Yesu miravən apa iman ikin yerkin agien.

⁷ Mərig nipig narmamə kimisəm narimnar minə a, kini kisəsiwən-əsiwən kin norien minə a, mamhani nikar Yesu mhamə, “!Ah! Kwən a ramvən imei yor təvhagə has minə.” ^{††}

⁸ Kini nipig kimnhavən ye nəkwai nimə kape Sakias, in rərer mini-pən tuk Yesu mə, “Yermaru. Ərig-ru yo. Jakəwhai kafak narimnar mwəhsi-pən nipərin kimi yavən has minə, mipəh nipərin kafak. Kini narimnar yame yimnəkrəh kin, yo jakarpin-pən mi-kuas.” [‡]

⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Taktəkun Kughen rivəh miragh ik mine kafam minə. Meinai ik min nimnhatətə ye Kughen, kini ik nimauə kwənəəus əfrakis kirik kape Ebrahim. ^{†††} Kini Yo, Ji Yermamə, yimauə mə jakarhakin narmamə yamə mine kwəsərwei, miwəh miragh əriə.” ^{‡‡}

[†] Kwən a ramokrən kin Yesu məknakin, ramhajoun mə ramni nəfrakisien iran, mə in Kristo yame Kughen rimirpen. ^{††} 19:7 Luk 15:2 [‡] Eks 22:1 mine Nam 5:6-7 krəni mə tukmə yermamə kirik raməkrəh kin nar kirik, tukraməkeikei marpin-pən m-kwas. ^{‡†} 19:9 Luk 13:16; Wok 16:31 ^{‡‡} 19:10 Luk 15:4; Jon 3:17; 1 Tim 1:15

Nuhpikinien ye narmamə yamə mine kimisor wok kin mane (Mat 25:14-30)

¹¹ Nipig Yesu rinamua ipakə tuk Jerusalem, narmamə rikiriə rimnəsik mə narmaruyen kape Kughen pəh nien mə tuktu ruə. Kini Yesu ramripin nəgkiarien kafan mamni nuhpikinien kirik kimi əriə ¹² mimə, “Yemehua kirik rimə tukrivən apa kantri pisin kirik isok, mə tukvəh-si haktə in mə in king kirik. ¹³ Kwasig ikin ritərhav, in rimnokrən kin kafan yorwok ten, məwhai mane mivəhsi-pən kirikianə kirikianə kimi əriə ^{††}. Kini mini-pən tuk əriə mimə, ‘Kimiə takasəkeikei masor wok kin mane, pəh ramehua, miseriaji yo jakrerig-pə min.’

¹⁴ “Mərig iriə apa iman ikin kimisəməkin kwən a, kini misher-pən nəgkiarien mhamə, ‘Yakhapəh ni-sorkeikeiyen mə kwən a tukrarmaru irəməwə.’ ¹⁵ Mərig kivəh-si haktə in kinor king kin, kini in rirerig-pə min. Kini mokrən kin kafan yorwok yame mine rimnəwhai kafan mane irəriə. Rimə tukrirkun-ru mə kimisor win ye naha mane ye nipig rimnamarə isok. ¹⁶ Kini yame raməkupən rimauə mini-pən tukun mimə, ‘Yemehua. Nimnərhəhu-pə mane kirik ye kwermik, kini yimnor win min ye irəkwak ten.’ ¹⁷ Kini kafan yemehua rimini-pən tukun mə, ‘Ik nimnor wok yame rhuvə, meinai nimnor wok huvə tuk nəm-huvəyen nar yame rikəskəh, kini taktəkun ai, yakeighan kin ik mə takarmaru ye taon iriə m-fam ten.’ ^{‡‡‡}

¹⁸ “Kini yame ramkwasig kin ruə mini-pən mə, ‘Yemehua. Nimnərhəhu-pə mane kirikianə ye kwermik, kini yimnor win min ye irəkwak kirkirip.’ ¹⁹ Kini yemehua rimini-pən tukun mimə, ‘Ik takamarmaru ye taon iriə m-fam kirkirip.’

²⁰ “Mərig yorwok min kirik ruə mini-pən tukun mə, ‘Yemehua. Mane e kafam. Yimnərkis ətərekin kin neipən merkwaig huvə kin ²¹ meinai yakamgin kin ik, meinai kafam norien rəutən. Ik nakawəh narimnar yame pəh nien mə kafam, kini mampik nəviginien ye nəsimien yame pəh nien mə kafam.’

²² “Kini yemehua a rini-pən tukun mimə, ‘!Ik yorwok has! Nəgkiarien əmə kafam ramhajoun mə nimnoriah əgkəp. Nakwirkun ta mə yo yemə əutən, kini yakavəh narimnar yame pəh nien mə kafak, kini mampik nəviginien ye nəsimien yame pəh nien mə nəsimien kafak. ²³ ?Rhawor nimipəh nivəhyen kafak mane mivən mərəhu-pən ye bang, pəh nipig yame jakrerig iran, jakirkun nivəhyen kafak mane iriu profit kafan?’

²⁴ “Kini yemehua a rarar mini-pən tuk narmamə yamə mine kasərer ipakə, mimə, ‘Havəhsita mane yame yimivəhsi-pən kimin, mhavəhsi-pən kimi kwən a kafan mane ten.’

²⁵ “Kini iriə kimnhani mhamə, ‘Yemehua. Rapəh natu-atukien meinai ruivəh-ta mane ten.’

^{†††} Nəgiarien kape Gris ramni mə yemehua rimivəhsi-pən “mina” kirik kimi əriə kirikianə kirikianə. Mina kirikianə in rəmhen kin wan hundred taosen watu. ^{‡‡‡} 19:17 Luk 16:10

²⁶ “Kini yemehua a rini-pən tuk əriə mīmə, ‘Yakamni-pre tuk əmiə mə, yermamə yame rawəh nar kirik, tukpivəhsi-pən min tiksın kimin. Mərig yermamə yame kafan nar kirik rirkək, tukpiwəh-sita fam kafan narim-nar minə. ^{†27} Kini taktəkun ai, kafak tikmir yamə mine khapəh nisorkeikeyen mə jakuə king kapəriə, takhakir əriə mhauə, mishopni əriə ye nimrik.”

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king

(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸ Kini nīpig Yesu rimnəgkiar ta, kini In rimneriwək məkupən mamvən Jerusalem, kini narmamə kimnhak-wasig kin. ²⁹ Nīpig kimnhauə ipakə tuk yerkwānu mir a Betfas mine Betani ye tukwas a kamni kimə Olif, kini In rimini-pən tuk kafan yermamə mir kiraru mīmə, ³⁰ “Takravən apa yerkwānu yame nakaravaag-pən ikin. Ikin a, takwəm kwaji dongki kirik yame kīpəh hanə nə-suəyen iran. Nakrarisin mwəsıg mīrauə. ³¹ Kini tukmə yermamə kirik raiyoh-pre əmiru mīmə, ‘Nakararisin dongki a tuk naha?’ Kini takrani-pən tukun mīrəmə, ‘Yermaru kapətawə rimə tukrəsua iran.”

³² Kini kimiravən mwəm naha nhagin yame Yesu rimini. ³³ Kini nīpig kimirarisin kwaji dongki, kini narmamə kapəriə a dongki kimisaiyoh əriu mhamə, “!EH! ?Nakararisin dongki a tuk naha?”

³⁴ Kini iriü kirəni-pən tuk əriə mīrəmə, “Yermaru rimə tukrəsua iran.”

³⁵ Kini kimwəsıg mīravən kimi Yesu, mawəpeinə-pən kin kapəriü kot ye nīmetai dongki, kini mwəsitu ye Yesu rhaktə məsuə ye kwaji dongki a. ^{††36} Nīpig rimnə-sua iran mamvən, kini kafan narmamə kisəpəkiək ta kin kapəriə kot misətu mīmhahuvə-pən kin kimi swatuk.

³⁷ Kini nīpig Yesu rinamuə ipakə tuk Jerusalem, məməsuə ye dongki a, mamuə ye tukwas e kamni kimə Olif. Kini narmamə minə kafan khapsaah kimnhauə. Rikiriə m-fam ragien, kharikakun mamhani vi vi Kughen masokrən apomh tuk nīmtətien yamə mine kimisəm In ramor. ³⁸ Kini mamhani mhamə, “Pəh kivəh-si haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru!” (Sam 118:26)

Pəh nəmərinuyen tukrarə apa ye rao ye neai.

Kini apa yerpirig əgkəp ye rao ye neai,

pəh kivəh-si haktə nhag Kughen Yermaru.”

³⁹ Kini Farisi minə tiksın yamə mine kasərer aikin khani-pən tukun mhamə, “Yhajoun. Ni-əhu kafam narmamə minə mə tukhapim əmə.”

⁴⁰ Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mīmə, “Tukmə narmamə mine e khapim, kapier minə e taksokrən-okrən.”

Yesu rimini mə nəmə Jerusalem tuksarə ye narpinien

⁴¹ Kini nīpig Yesu rimauə ipakə məm taon a Jerusalem, kini mamasək tuk narmamə minə aikin a.

⁴² Mamni mīmə, “!EH! Nar apnapig mə nīmīsəpəh

† 19:26 Mat 13:12; Mak 4:24-25; Luk 8:18 †† Sek 9:9 ramni profesı kirik mə Kristo tukrəkwəta-pən ye dongki mamuə Jerusalem ramhen kin king.

narimnar yame ravəhsi-pə nəmərinuyen kimi əmiə miseriaji-pə ai təkun, mərig tokmə nakpiharkun əriə ai taktəkun, kini Kughen ripivəhsi-pre kimi əmiə. Mərig nīkam. Narimnar minə a kaserkwaig to nakhapəh nīsəmien. ⁴³ Mərig nīpig minə e yame ramuə tuk əmiə, kapəmiə tikmir minə tukhauə misərer rukrao irəmiə, tukhakir nimoptanə mhakir ihaktə kor kəsik kəupə kin ye kapəmiə taon, misor əswasig kin tuk əmiə. ⁴⁴ Kini ir-iə tuksoriah fam nimə minə ye taon kapəmiə, to kapier kirik ye kapəmiə nimə minə ripəh nərerien. Kini tukshopni əmiə mīfam mine kapəmiə kwajikovə minə. Narimnar minə fam e tukruə meinai kimia nakseinein nīpig e towel yame Kughen rimauə mə tukrivəh mīragh əmiə iran.” ‡

Yesu rimnəko ye-rhav narmamə yamə mine kasor maket ye Nimə Ehuə kape Kughen

(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Kini Yesu rimavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, məməko yerhav narmamə yamə mine kasor maket aikin. ⁴⁶ Kini In rimini-pən tuk əriə mə, “Kimirai-pən ye Nəkwəkwə kape Kughen kimə, ‘Kafak nimə, in nimə kape nəhuakien,’

(Aes 56:7)

mərig kimia naksor ruə rəmhen kin ‘nimə kirik yame yəkrəh minə kaserkwaig ikin.’

(Jer 7:11)

”

⁴⁷ Kini kwasig ikin, ye nīpig m-fam, Yesu rimnəwhag apa ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. Kini jif pris minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses, mine nəmehua minə kape kwənərəus kape Isrel, kasarhakin swatuk mə tukshopni Yesu, ^{†48} mərig khapəh nīsəmien, meinai nīpig m-fam narmamə khapsaah iriə min, meiani kisorkeikei pik mə tukasərig nəgkiarien minə kafan, kini nəgkiarien kafan ramuh kapəriə nətərigien.

Namehua minə kape Isrel kisarkut mə tuksəm-ru ne-huəyen kape Yesu mə rimasip-kaa

(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)

²⁰ Nīpig kirik, Yesu rimnaməvhag kimi narmamə apa ye Nimə Ehuə Kape Kughen, mamni-ərhav nəvsaoyen huvə kape Kughen kimi narmamə. Kini jif pris minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses mine nəmehua minə kape kwənərəus kape Isrel kimnhauə masəm In. ² Misaiyoh mhamə, “?Nakamhawor narim-nar minə e? ?Pa nhagin rimivəhsi-pre nehuəyen mə takor narimnar məknekin?”

³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Rhuvə. Jakaiyoh kin naiyohyen kirik kimi əmiə. Tukmə nakhani atuutuk, jakni-pre tuk əmiə mə Pa nhagin rimivəhsi-pə nehuəyen kimi Yo tuk norien narimnar. ⁴ Hanipə-ru tuk Yo mə ?Pa rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon mə tukror baptaes ye narmamə? ?Kughen uə yermamə?”

⁵ Kini kinasəsiwən-əsiwən kimi əriə minə mhamə, “?Tukshaw ni e? Tukmə kitawə khani mə Kughen

‡ 19:44 Luk 21:6 †† 19:47 Luk 21:37

rimivəhsi-pən nehuəyen kimi Jon, mərig Yesu tukrini mimə, 'Tukmə Kughen rimivəhsi-pən nehuəyen kimin, rhawor e kimia nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran?'
⁶ Mərig to khapəh min nhaniyen mə, 'Yermamə əmə rimivəhsi-pən nehuəyen kimin,' meinai narmamə minə e kamhani mə Jon in profet əfrakis."

⁷ Kini kishorpin mhamə, "Kimawə yakseinein mə pa rivəhsi-pən neihuəyen kimin."

⁸ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, "Kini Yo min, to yakpəh niniyen mə Pa rimivəhsi-pə neihuəyen kimi Yo mə jakor narimnar minə e."

Nuhpikinien kin plantesen kape grep

(Mat 21:33-46; 22:15-22; Mak 12:1-17)

⁹ Kini Yesu rimini nuhpikinien kirik kimi narmamə mimə, "Yermamə kirik rəsim kin kafan plantesen kape grep. Kini in mərəhu plantesen a ye kwermi narmamə tiksın, marə, miterhav ye tanə pisin marə kape nipig apomh. ¹⁰ Kini kwənkwaı grep rimhiak, kini yemehua kape plantesen rher-pən kin kafan tiksın manaja mə tukhavən misəm narmamə yamə mine kisəsım aikin mə tukhavəhsi-pən grep nan, rəmhen kin nərok kafan. ¹¹ Mərig iriə kisarar, mharaptərekin kwən ai, misərkis-ərkis, misher-pən kin mə tukrirerig, mhapəh nhavəhsi-pənien mane kirik kimin. ¹² Kini yamehua ai rarə mher-pən min kin kafan kirik yermamə. Mərig iriə kimnhauh min misor naurisien kimin, misher-pən kin mə tukrirerig, mhapəh nhavəhsi-pənien mane kirik kimin. ¹³ Əmaikin, yamehua kape plantesen rher-pən min kin yermamə kirik min. Kimnhauh in, misəko yerhav in. ¹⁴ Kini yamehua kape plantesen a rimə 'Jakhawor ai taktəkun? Rhuvə mə jakher-pən kin narik keikei, tukmə ror iriə tukhasiai in.' Kini rher-pən kin ruvən. ¹⁵ Mərig iriə kisəm khamə, 'Kwajikovə atuaturuk e kape yamehua kape plantesen. Pəh kishopni pəh plantesen e tukror kapətawə kin.' ¹⁶ Məknəkin kharaptərekin, misarkw-ərhav kin ye nəkwai plantesen, mishopni. ¹⁷ Yamehua kape plantesen a tukrhawor min? ¹⁸ Tukrivən mhopni-hopni narmamə minə ai, mərəhu-pən plantesen a ye kwermi narmamə pisin."

Kini nipig narmamə kimisərig nəgkiarinen a khamə, "Pəh nar a tukripəh norien nəfrakisien kin."

¹⁹ Mərig Yesu rimnarha tim tim irəriə mimə, "Nək-wəkwə kape Kughen ramni mə,

"Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,

mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir məkupən."

(Sam 118:22)

"Mərig nəgkiarinen e nipran naha? ²⁰ Mə narmamə mifam yamə mine kamharəh pikin səpaag a, nikikriria tukrakapir. Kini yermamə yame səpaag a tukrimamir, mhopni, mhosis." ²¹

† 20:9 Aes 5:1 †† 20:10 Aes 5:1-2 ‡ Yesu ramni nuhpikinien kape plantesen mə nəmə Isrel kimishopni profet tu minə tiksın kape Kughen, kini mərig ruirkun ta mə tukshopni min In. †† 20:18 Aes 8:14-15; Rom 9:33; 1 Pet 2:8, 3:14

¹⁹ Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses mine jif pris minə kimnharkun mə nuhpikinien minə a ramni irəriə; ror məknəkin, kimisarha-kin swatuk mə tukharap-tərekin aihuua əmə In, mhawəhsi-pən ye kalabus, mərig kimisəpəh meinai kimnhagin kin narmamə.

Nəməhua kape Isrel khamə tukhavəhsi-əhu Yesu tuk nəgkiarinen ye nikarin kape takis

(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰ Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses, mine jif pris minə kimisarha tim tim ye Yesu misorkeikei mə tukharuk-pən nəgkiarinen kirik iran tuk nəgkiarinen kafan, mhawəhsi-pən in ye kwermi gavman kape Rom. Kini misarar misher-pən kin narmamə tiksın mə tukhavən masor kəut kəsua kimin. ²¹ Kini kəut kəsua minə kimnhavən misaiyoh Yesu mhamə, "Yhajoun. Yakharkun mə Ik yermamə atuaturuk. Nakpəh niginien kin yermamə mə to rivi kafan nərigien, meinai rikim rapəh nəsikien mə yermamə kirik rehua uə yermamə kirik reiwayu, mərig nakaməfrakis əmə, kini nəvhagien kafam raməri-pən əmə norien yame Kughen rorkeikei. ²² Ni-ru tuk əmawə mə, 'Ratuaturuk mə tukasərok-pən takis kimi Sisa, yamehua kape Rom, uə nikam?"

²³ Mərig Yesu ruirkun mə kimnhani əmə naiyohyen a mə in tukrini nəgkiarinen kirik yame tukhani hah in tukun. ²⁴ Kini mini-pən tuk əriə mə, "Havən-ru mhawəh mane kirik mhaue pəh yakəm. 'Mə nanmi pa raməmip-pən aikin? 'Mine nhag pa?"

²⁵ Khamə, "Nanmi Sisa, mine nhagin."

Məknəkin Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Namhen. Nar kimini kimə kape Sisa, havəhsi-pən kimi Sisa. Mərig nar kape Kughen, hawəhsi-pən kimi Kughen."

²⁶ Kini kisakur pik kin nəgkiarinen yame Yesu rimirpen, miseinein nhawəhsi-əhuyen Yesu ye nimri narmamə kin naiyohyen. Mhapəh nhaniyen nar kirik.

Sadusi minə khamə tukhavəh-si əhu Yesu tuk nəgkiarinen ye nikarin kape nimraghien rerin

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Kini Sadusi minə tiksın kimnhauə tuk Yesu. Iriə khamə ta mə narmamə yamə mine kwənhəmhə, to khapəh nhamragh-minien ye rao ye neai. ²⁸ Kini kimi-saiyoh-pən kin nəgkiarinen kirik kimi Yesu mhamə, "Yhajoun. Moses rimirai-pən ye Loa kapətawə mə tukmə kwən kirik rimhə-tan kin kafan piraovin, mərig kiripəh hanə niweiməkien kin kwajikovə kirik, kini pi-auni kirik tukraməkeikei mikir pian a tukaweimək ²⁹, kini kwajikovə minə tukharaptərekin min nhag yermamə yame rimamhə. ³⁰ Tukmə narman seven, iriə pi-auriə minə. Nimrin nupan rarkurək kini mipəh nərəhyen kafan kirik kwajikovə, mimhə. ³¹ Kini tukmə yame rikwasig kin rikir piraovin kape piauni yame rimamhə, kini mipəh neiməkien, kini mimhə min. Kini naorahini yame ror kisəsər kin ror əmə min nar kirikianə kin meriaji iriə fam a seven kisarkurək ye piraovin a, kini mhamhə fam, mhapəh niseiməkien.

‡ 20:20 Luk 11:54 ††† Moses rimini məknəkin ye Dut 25:5-6.

³² Kini en piraovin ai rimhə min. ³³ Kini ye nipig kape narmamə tukhamragh min iran, iriə ai seven iriə piau-riə minə, ?piraovin ai tukror piraovin kin kape pa nhagin?"

³⁴ Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Ye tokrei tanə e, narman mine nipiraovin kisarkurək. ³⁵ Mərig ye nipig kape narəyen vi, narmamə yame Kughen rikin ragien tuk əriə mə tukhamragh min ye nimhəyen kini mivəh əriə mivən kisarə ye narəyen vi, to iriə khapəh nisarkurəkien. ³⁶ Kini iriə to khapəh nhamhəyen meinai tuksəmhen əmə kin agelo minə. Kini iriə ji Kughen minə meinai In rimnor əriə kamhamragh min ye nimhəyen. ³⁷ Kini Moses ramhajoun ye nəkwəkwə kafan mə narmamə tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə, mamni mə nipig in rimnəm nai kirik ramuək; aikin, Moses rokrən kin Kughen mimə Ik, 'Ik Ik Kughen yame Ebrahim, Aesak mine Jakob karhəgnəgin hanə Ik.' ^{†38} !Kitawə kharkun mə irisir kirharə iriə Kughen meinai nar apnapig kwərhimhə ta tu mirhokupən Moses, mərig Kughen ramni mə karhəgnəgin hanə In. !Kini pa rimə narmamə mhə minə ksəgnəgin Kughen, mərig narmamə yamə mine kamhamragh!" ^{††}

³⁹ Kini Farisi † tiksın kimhani-pən tuk Yesu mhamə, "Yhajoun, nimirpen huvə nəgkiarien." ⁴⁰ Kini iriə m-fam kimnhagin kin naiyoh-pən-minien nəgkiarien kirik kimin.

Yesu rimivəh-si əhu Farisi minə kin naiyohyen əutən kafan

(Mat 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Kini Yesu ramaiyoh-pən əriə mimə, "Rhawor e kamni kimə, 'Mesaea in kwənərəus əmə kape Deved?"

⁴² Mərig, səmru, Deved rimirai-pən ye Ol Sam mimə, "Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mimə,

"Əkwətə ye kwermik matuk

⁴³ Meriaji nipig jakor ik takehuə ye tikmir kafam minə."'

(Sam 110:1)

⁴⁴ "Ye nəgkiarien e, Deved rimnokrən kin Mesaea mə 'Yermaru.' ?Mərig nakshawor mamhani mə Mesaea in kwənərəus əmə kape Deved?"

Yesu rimnəgkiar ye nəmhajoun minə kape Loa kape Moses

(Mat 12:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Nipig narmamə kisətarig kin, In rimini-pən tuk kafan narmamə mimə, ⁴⁶ "Kimiə takasərig əmiə tuk namhajoun kape loa kape Moses. Iriə rikiriə ramagien tuk nivəhsi-pəniyen neipən huvə. Kini tukmə khavən apa ye maket, misorkeikei pik mə narmamə minə fam tuksaowia kimi əriə mhasiai əriə. Kini tukmə khavən ye

† 20:37 Eks 3:2,6 †† Sadusi minə kimnhani nəfrakisien ye Ol Testamen, mərig kimnhapəh nhaniyen nəfrakisien mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. Mərig Yesu ramhajoun əriə mə Ol Testamen ramni mə Ebrahim, Aesak mine Jakob kwərhamragh min ye rao ye neai, ramhajoun-pən mə narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min. ‡ Nəgkiarien kape Gris ramni mə "nəmhajoun kape Loa kape Moses."

nimə kape nofuginien, misorkeikei mə tukasəkwətə əkupən, kini tukmə khavən ye lafet, misorkeikei mə tuksəkwətə ye kwənmmaan kape nisaiyen. ⁴⁷ Kini tukmə piahwaru yame kimnamhə-tan kin, kini iriə kasəkrəh kin kafan nautə. Kini masəhuak apomh min mə narmamə minə tukhasiai əriə. Narpinien kapəriə tukriskai rapita."

Piahwaru yame kimnamhə-tan kin ravəhsi-pən mane kimi Kughen

(Mak 12:41-44)

²¹ Kini Yesu ramkwətə ipakə tuk kwənmmaan yame kivəhsi-pən mane kimi Kughen ikin, mivaag hak-tə məm narmamə kapəriə nautə rehuə kamhavəhsi-pən mane kapəriə. ² Kini məm min piahwaru kirik kimnamhə-tan kin ruə; kafan mane rirkək. Kini in miwəhsi-pən əmə siren [†] kiraru. ³ Kini Yesu rimə, "Yakamni əfrakis tuk əmiə. Piahwaru e kimhə tan kin, kafan mane rirkək, mərig in rimivəhsi-pən mane kimi Kughen rapita fam mane yame narmamə minə tiksın kimnhavəhsi-pən. ^{††} Narmamə ai kimnhavəhsi-pən əmə ni-par mane, mamhapəh nipərin. Mərig piahwaru e kafan mane rirkək pawk, mərig rimivəhsi-pən fam mane yame tukrivəh nimri nəviginien kin nan."

Nimtətien minə kape Nipig Kwasig

(Mat 24:1-35; 42-44; Mak 13:1-37)

⁵ Kini kafan tiksın narmamə kasəgkiar ye Nimə Ehuə kape Kughen yame kafan kapier ehuə minə khahuvə, mine narimnar huvə minə a imə yame narmamə kamhavəh-sipən kimi Kughen. Kini Yesu rini mimə, ⁶ "Nimə e nakasəm ai taktakun, mərig nipig ramuə yame narmamə tuksatmətəg-ətəg kapier minə kape nimə e, kapier kirik to ripəh nərerien a ikin ramərer ikin taktəkun." ^{††}

⁷ Kini kisaiyoh-pən In mhamə, "Yhajoun. ?Narimnar minə e tuk nagheen ruə? ?Kini naha nimtətien tukrhajoun mə pəh nien mə tuktu narimnar minə e tukhatərhav pə?"

⁸ Kini Yesu rimə, "Takasəkeikei masərig əmiə mə yer-mamə kirik tukripəh neikuəyen irəmiə mivi əmiə. Meinai narmamə khapsaah tukhauə mhamə, 'Yo, yo e Kristo' kini tiksın tukhani mhamə, 'Nipig kape narimnar minə e rinamuə ipakə.' Mərig takhapəh nhakwasigien kin əriə. ⁹ Kini nipig takasərig nəvsaoyen kin mə narmamə kasarowagin, uə narmamə kasərer mashopni gavman kapəriə, mərig takhapəh nhaginien. Narimnar minə a tuksəkupən kin, mərig pəh nien mə Nipig Kwasig a."

¹⁰ Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, "Kwənərəus minə tiksın tukhauh min kwənərəus pisin minə tiksın. Kini gavman kirik tukruh gavman kirik. ¹¹ Kini mig ehuə minə tuksavən. Kini nikumhə tukravən ikin minə khapsaah ye tokrei tanə, kini nəmhəyen skai minə tukhavəh narmamə ye tokrei tanə. Kini apa yerpirig ye nimago-ago, narimnar tukhauə misor riki narmamə

†† Pəh nien mə rimivəhsi-pən "siren" mərig mane kiraru kape nəmə Isrel, mə "lepta." ^{††} 21:3 2 Kor 8:12 ^{†††} 21:6 Luk 19:44

khagin. Kini tuksəm nımtätien ehuə minə ye neai.

¹² Mərig kwasig ikin narımnar minə a tukritərhav, narmamə tukharaptərkın əmiə, mhauh əmiə, misərip əmiə ye nımə kape nofuginien kapəriə, mhavəhsi-pən əmiə ye kalabus. Misərip əmiə ye nımrı king minə, mine nəmehua minə kape gavman meinai kimiə nakamhavəh nhagik mamhani nəfrakisien irak. ¹³ In a nipig atuutuk yame takhani-ərhav nəvsaoyen huvə kimi əriə. ¹⁴ Mərig takhapəh nisətərig-kupənien mə naha nəgkiarien takhani-pən tuk əriə, ¹⁵ meinai Yo jakvəhsipre nəgkiarien atuutuk kimi əmiə kini mivəhsi-pre nirkunien kimi əmiə, kini mor kapəmiə nəgkiarien rəsanin, kini kapəmiə tikmir minə tukhapəh nishorpinien nəgkiarien, mhapəh nhaniyen mə kimiə nakseikuə. ¹⁶ Kini kapəmiə tatə minə mine mamə minə mine piaumiə minə mine kapəmiə kwənərəus minə mine kimiə minə tiksın tukseighan-pən kin əmiə ye kwermi tikmir minə kapəmiə. Kini mışhopni əmiə tiksın. ¹⁷ Narmamə m-fam tuksəməkin əmiə meinai nakamhani nəfrakisien irak. ¹⁸ Mərig kimiə taksarə huvə əfrakis, to kimiə kirik ripəh nerweiyen. ¹⁹ Tukmə naksərer tim tim, mışhatətə irak ye nipig əutən yamə mine kamhauə ye kapəmiə nımraghien, takhavəh nımraghien rerin.

²⁰ "Mərig tukmə naksəm mobael minə khapsaah khaue misərer kurao ye taon e Jerusalem, kini kimiə takasəkeikei mharkun mə pəh nien mə tuktu kini kisoriah əgkəp taon a. ²¹ Kini kimiə yamə mine nakasarə ye Judia, takasəkeikei misaiyu misap mhavən miserkwaig apa ye tukwas minə. Kini kimiə yamə mine nakasarə ye taon a, takasəkeikei misap. Kini kimiə yamə mine nakasarə ikin minə rarkurao ye taon a, takhapəh nhavənien imə ye taon a, ²² meinai nipig a in nipig kape Kughen tukror narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien has. Kini nəgkiarien yame kimirai-pən ye Nəkwəkwə kafan tukruə mor nəfrakisien kin. ²³ !Awəh! Nəmhəyen ehuə tukruə tuk nıpiraovin yamə mine kisor tipriə, mine yamə mine kahavəhsi-pən nah kimi kwajikovə, meinai nahasien ehuə tukruə ye tanımtanə. Kini Kughen tukror niemhaa mine narpinien kimi nəmə Isrel minə fam. ²⁴ Kini tukshapni narmamə kin nau, kini nipig kapəriə tikmir minə kisapita əriə, tukhakir əriə mhavən ye kantri pisin pisin minə misor əriə rəmhen kin slef minə kapəriə. Kini narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel tuksəvi-əsis Jerusalem mhavəh-si əhu narmamə yamə mine kisarə aikin, misarmaru irəriə mhavən mışeriaji nipig kapəriə tukror infamien. ##

²⁵ "Kini nımtätien tiksın tukhauə ye mirh mine makua mine kəmhau minə. Kini eikin e ye tokrei tanə. Kini tahik tukrəsəsao, peao-peao minə tukhavi pik, narmamə m-fam tukhagin kin, rukreikin kapəriə kapə. ²⁶ Narmamə tukhagin pik, nımririə rəpignap kin nahasien ehuə yamə mine tukhauə ye tokrei tanə meinai

narımnar kape neai kasərer tim tim pawk, mərig Kughen tukrikiu-kiu irəriə. ²⁷ Kini ye nipig a, tuksəm Ji Yermamə tukreiwaiyu-pə ye nımar napuə kirik ye nəsaninien, nıkhakien ehuə tukrarkurao iran. ²⁸ Kini nipig narımnar minə a kharikakun mhauə misor nəfrakisien kin, sərer misarha faktə ye neai, meinai pəh nien mə tuktu kapəmiə Kristo tukruə mırısın əmiə."

²⁹ Kini In rimini nuhpikinien kirik kimi əriə mimə, "Nakharkun-ru nai e fig mine nai minə tiksın. ³⁰ Tukmə nimariə rəsaaah, mhapir-pir min, ramor nımtätien mə in nipig kape nəsimien. ³¹ Ye norien kirikianə əmə min, tukmə naksəm narımnar minə a ror məknakin, ramor nımtätien mə pən nien mə tuktu narmaruyen kape Kughen tukruə. ³² Yakamni əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine kasarə ye rao e to khapəh nhamhəfamien kwasig ikin narımnar minə fam e tukritərhav-pə. ³³ Napuə mine nımoptanə tukawəkeikei mırarkək, mərig nəgkiarien kafak to ripəh nirkəkien tuk nipig kirik."

³⁴ Kini Yesu ramripin nəgkiarien mimə, "Takasəkeikei misərig əmiə. Takhapəh nisoriahyen nipig kapəmiə tuk norien əmə lafet, misapis kin ninimien, misətərig pik kin narımnar kape tokrei tanə, tamə Nipig Kwasig tukruə mor kakur kimi əmiə rəmhen kin yame kwənəkuru ramhotərkın əmiə, naksakur. ³⁵ Meinai nipig a tukruə miwəh fam narmamə kape tokrei tanə. ³⁶ Mərig nipig mifam takasəkeikei misərer matuk, kini masəkeikei masəhuak mə takhavəh nəsaninien rəmhen mə takasərer tim tim əmə ye nipig narımnar m-fam a tukruə, kini in a riki Ji Yermamə tukragien tuk əmiə ye nipig taksərer ye nımrin."

³⁷ Kini nipig m-fam Yesu raməvhag kimi narmamə apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini yenpig minə In ritərhav mivən apa tukwas a kamni kimə Olif, mamapir aikin. ³⁸ Kini yenpig-enpig minə fam, narmamə kamhauə misətərig kin kafan nəgkiarien apa ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen.

Judas rimneighan-pən kin Yesu kimi tikmir minə

(Mat 26:1-5, 14-16; Mak 14:1-2, 10-11; Jon 11:45-53)

22 Kini nipig kape nəviginien e kamni kimə Bred yame Yis Rirkək iran ruauə ipakə, kini lafet a ririkakun ye nipig kape nəviginien e kamni kimə Nəviərokinien. ² Kini hae pris minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses kasarhakin məniwən swatuk tuk nhopniyen Yesu. Kasarhakin məniwən swatuk meinai kamhagin kin narmamə. ³ Kini Setan rimavən yerki Judas, nhagin min kirik e Iskariot, in yermamə twelef kirik kape Yesu. ⁴ Kini in rimavən məkkiar kimi hae pris minə mine nəmehua minə kape mobael kape Nimə Ehuə Kape Kughen, mamharai mhun mə tukreighan-kin Yesu rıvən ye kwermiriə. ⁵ Kini rikiriə ragien, kini kimiseighan kin mə tukhawəh-si pən mane kimin. ⁶ Kini Judas reighan kin nəgkiarien kapəriə, mə

† 21:14 Luk 12:11-12 †† 21:15 Wok 6:10 ‡ 21:16 Mat 10:21-22 †† 21:22 Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 †† Yesu rimamhə, newk 40 ruə muavən, kini ye newk 70 AD, mobael kape Rom kimisoriah Jerusalem. ††† 21:24 Sam 79:1; Rev 11:2 ††† 21:25 Aes 13:10; Esik 32:7; Joel 2:31; Rev 6:12-13

§ 21:27 Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 † Nəmehua minə kimn-harkun mə tukmə kimışhopni Yesu, narmamə tukhauə əriə tukun. ††† 22:3 Jon 13:2,27

tukror, kini mamawhin nipig yame narmamə tukharkək iran, kini reighan-pən kin Yesu rīvən ye kw-ermirə.

Lodsapa

(Mat 26:17-19; Mak 14:12-16)

⁷ Kini nipig kape lafet e kamni kimə Bred Yame Yis Rirkək Iran ruauə, kini ye nipig a, narmamə tukasəkeikei mhauh kwaji sipsip tuk nəviginien e kamni kimə Nəviərokinien. ¹⁸ Kini Yesu rimnokrən kin Pita mine Jon, mini-pən tuk əriu mə, "Ravən kini mwor əp-nəpeinə ye nəviginien kape Nəviərokinien apa ikin tukhavən misəvigin ikin."

⁹ Kini kirəni-pən tukun mirəmə, "Nakorkeikei mə kimru jakravən hiə mwor apnəpeinə ye nəviginien?"

¹⁰ Kini rini-pən tuk əriu mimə, "Wətarig huvə ru. Nipig kimiru nakratərhav-pən Jerusalem, kini takwəm kwən kirik ramrəh jag ehuə kirik kimiruk pən nu iran. Kini takrakwasig kin mirhuvən ye nimə kirik yame in ramvən ikin. ¹¹ Kini takrani-pən tuk yemehua kape nimə mirəmə, 'Yhajoun rimnher-pə kin əmru mə jakrauə mwaiyoh-pre ik mə ?kwənmhaan a in hiə yame In mine kafan minə narmamə tukhavən misor nəviginien kape Nəviərokinien?' ¹² Kini in tukrikir əmiru nakrhuvən apa yerpig ye nimə yame kimnətu huvə ta narimnar kape nəviginien aikin. Kini takwor apnəpeinə ye nəviginien aikin."

¹³ Kini kimiravən mwəm narimnar m-fam rəmhen kin yame Yesu rimini. Kini kwor apnəpeinə ye nəviginien kape Nəviərokinien.

Nəviginien infamien kape Yesu mine kafan narmamə minə

(Mat 26:20-30; Mak 14:17-26; Jon 13:21-30; 1 Kor 11:23-25)

¹⁴ Kini ye nipig kape nəviginien, kini Yesu rimavən məkwətə-pən ye tebol iriə kafan aposol minə. ¹⁵ Kini mini-pən tuk əriə mə, "Pəh nien mə tuktu, kor nəmhəyen kimi Yo. Mərig yakorkeikei pik mə tuk-səkupən misor kwis nəviginien kape Nəviərokinien. ¹⁶ Yakorkeikei pik mə kitawə tuksəvigin məkneikin meinai, jakpəh nən-min-ien nəviginien kape Nəviərokinien meriaji-pən niprai nəviginien e tukruə mor nəfrakisien kin ye narmaruyen kape Kughen."

¹⁷ Kini Yesu rimiwəh kap waen mini-vi-vi Kughen tukun, kini mimə, "Kimiə fam havəh mhanim, ¹⁸ meinai taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə jakpəh ninim-minien waen meriaji-pən nipig Narmaruyen kape Kughen tukruə."

¹⁹ Kini miwəh bred mini-vi-vi Kughen tukun, kini mhapu, məwhai kimi kafan narmamə minə, mimə, "In e niprak yame yakavəh-sipre kimi əmiə. Nipig nakasən bred e, rikimiə tukraməsik Yo."

²⁰ Kini ye norien kirikianə əmə, nipig kimisəvigin ta, Yesu rimivəh kap waen kini mini-pən tuk əriə mə, "Kap waen e in nitawik yame tukraiye tuk əmiə, kini ramhajoun promes vi yame Kughen ramor kimi narmamə. ²¹ Mərig taksətarig-ru. Kwən kirik ikin e kasəvigin

kitawə min e ye tebol, kini in tukreighan-pən kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak. ^{†22} Yo, Ji Yermamə, jakaməkeikei mimhə rəri-pən nərigien kape Kughen. !Mərig, awe! Narpinien ehuə tukrivən tuk yermamə yame rameighan-pən kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak." ²³ Kini kinisaiyoh əriə minə mhamə, "Kitawə pa tukror norien a?"

Aposol minə kimisotgoh kimi əriə mə pa in rehuə rapita

²⁴ Kini nar min kirik, iriə kimisotgoh kimi əriə minə mhamə pa nhagin irəriə in yerpig pik rapita əriə. ^{†25} Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "King minə kape tokrei tanə kasarmaru ye narmamə ye kapəriə nəsaninien, mamhawəhsi-haktə atuk əriə mə iriə 'narmamə kape nasituyen.' ^{†26} Mərig kimia, takhapəh nisorien məknakin. Tukmə kimia kirik in yerpig, in tukrəhsi-əhu in rəmhen kin kwajikovə. Kini tukmə kimia kirik ramərer kupən, kini in tukruə rəmhen əmə mə yorwok əmə kirik. ^{†27} ?Pa e in yerpig pik, yermamə yame raməvigin ye tebol uə yorwok yame ravəh nəviginien mamuə? Nakharkun mə yermamə yame raməvigin ye tebol in yerpig rapita. Mərig Yo, yemehua kapəmiə, nipig yimnamarə kitawə-m kimia, yakəmhen əmə kin yorwok əmə kirik. ^{††}

²⁸ "Kimiə e, nipig mifam nakasarə ipakə tuk Yo ye nipig yakamarə ye nipig əutən minə. ²⁹ Kini rəmhen əmə kin mə Rimik rawəhsi-haktə Yo mə jakuə king, kini Yo min yakawəhsi-haktə əmiə mə takhauə rəmhen kin king minə, ³⁰ mə takhauə misəkwətə kitawə, masəvigin kwis ye nipig yame jakuə rəmhen kin king. Kini ye nipig a, kimia min taksəkwətə ye jea kape king minə, kini kimia takhauə misərer kupən ye kwənərəus minə twelef kape Isrel masəkir əriə masarmaru irəriə." ^{†††}

Yesu rimə Pita tukrini mə in reinein In

(Mat 26:31-35; Mak 14:26-31; Jon 13:36-38)

³¹ Kini Yesu rini-pən tuk Saemon Pita mə, "Kəsi. Saemon. Setan rinaiyoh-pən ta Kughen mə tukreighaan kin in pəh in ruə mivəhsi-pən vəhsi-pən kimi əmiə mor nahasien kimi əmiə mə tukəm-ru mə nhatətəyen kapəmiə riskai uə nikam. ³² Mərig Saemon, yimnəhuak tuk ik mə kafam nhatətəyen tukripəh nimir-əgkəp-ien. Kini nipig nakamarar ye kafam nətarigien mamrerig-pə min, ik takaməkeikei mor nətarigien kape piam minə tukhaskai." [§]

³³ Mərig Saemon Pita rimini-pən tukun mimə, "Yermaru. Yakamərer matuk mə kirau mik. Tukvəhsi-pən pawk ərau ye kalabus uə tukhopni pawk ərau."

³⁴ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Pita. Yakamni-pre tuk ik mə tuk yenpig, kwasig ikin man rəkəkə, kini takni m-kisisər mə nakeinein Yo." ^{§†}

† 22:7 Eks 12:1-27

†† 22:21 Sam 41:9; Jon 13:21-22 ‡ 22:24 Luk 9:46 †† 22:25 Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 †† 22:26 Mat 23:11; Mak 9:35 ††† 22:27 Jon 13:12-15 ††† 22:30 Mat 19:28 § 22:32 Jon 17:15 §† 22:34 Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

Yesu ramor kwirig kimi narmamə kafan mə tuksarə ye nəmhayen

³⁵ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Apa kupən, yim-namher-pən kin əmiə yerkwānu minə, nimnhapəh nhawəhyen mane mine nitip mine bag mine sandel. ?Mərig rhawor irəmiə? ?Nimisəkwakwə kin nar kirik uə nikam?" †

Kini khani-pən tukun mhamə, "Nikam."

³⁶ Kini rini-pən tuk əriə mə, "Mərig taktəkun ai, tukmə kafam mane aikin ye nitip, kini takaməkeikei miwəh mine bag. Kini tukmə kafam nau nisə rirkək, takaməkeikei mor salem kin kafam kot miwəh nimri nau nisə. ³⁷ Yakamni-pre tuk əmiə mə nəgkiarien e ye Nəkwəkwə Kape Kughen yame raməgkiar irak, tukraməkeikei mor nəfrakisien kin, e ramni mə, 'Narmamə khamə-ta mə in yemə-akapir loa.' †† Əwəh, nəgkiarien e ruə minor nəfrakisien kin ai taktəkun."

³⁸ Kini iriə kamhani mhamə, "Yermaru. Əmru. Nau nisə kiraru apa."

Kini In rimini-pən tuk əriə mə, "Ah, nəmhen."

Yesu rimavən maməhuak apa ye Tukwas e kamni kimə Olif

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Kini Yesu rimatərhav ye taon mivən apa ye tukwas e kamni kimə Olif rəmhen kin yame ramor nipig mifam. Kini kafan narmamə minə khakwasig kin. ⁴⁰ Kini kishaktə aikin a, rini-pən tuk əriə mə, "Takasəkeikei masəhuak mə nar kirik to ripəh nivəh-si-pən vəhsipənien kimi əmiə mor kapəmiə nhatətəyen rimir."

⁴¹ Kini In rimipəh əriə mivən isok kəskəh əmə, mənimkur maməhuak mamni mimə, ⁴² "Tatə, tukmə rikim ragien, aweh, vəhsitə nəmhayen ‡ yamə mine tukpihauə. Mərig takpəh norien ye nərigien kafak; or əmə ye kafam nərigien." ⁴³ Kini agelo kirik rimasi-pən ye neai muə mivəhsipən nəsaninien kimin. ⁴⁴ Meinai rikin rimhə pik, kini ramətərig pik, kini maməhuak skai. Nəmnhawkien rarkwəməteih iran maiyu rəmhen kin yame nitaw jir ramaiyu məsik nimoptanə. ††

⁴⁵ Nipig rimnəhuak ta, mərər mīrərig-pə mə tukrəm kafan narmamə minə. Kini məm əriə kwəsəpir yeru. Kwəsəpou meinai rikiriə raməmhə. ⁴⁶ Kini rini-pən tuk əriə mimə, "?Rhawor nakasapir? Sarha, misəhuak mhamə nar kirik tukripəh niwəhsipən vəhsipənien kimi əmiə mə tukror nhatətəyen kapəmiə tukrəta irak."

Tikmir minə kape Yesu kimnhauə mharəh In

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:2-11)

⁴⁷ Nipig Yesu raməgkiar hanə, kwhen ehua ritərhav-pə tukun, kini kwən a Judas, in yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, in rimikir əriə mhauə. Kini rimauə ipakə tuk Yesu mə tukraturəm-pən iran. ⁴⁸ Mərig

† 22:35 Luk 9:3; 10:4 †† Profesi e raməmir ye Aes 53:12. ‡ Nəgkiarien kape Gris ramni, "Vəh-si ta 'kap.' Kap ramor nuhpikinien ye nəmhayen." †† Ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman yame kimirai ye Gris, nəgkiarien ye ves 43 mine 44 rirkək.

Yesu rimini-pən tukun mə, "Judas. Yo Ji Yermamə.

?Mərig rhawor nakamua mə takaturim-pə irak mameighan-pən kin Yo kimi tikmir minə?"

⁴⁹ Kini nipig narmamə kape Yesu kimisəm narimnar minə a, mharkun naha nhagin tukor, mhani-pən tukun mhamə, "Yermaru. ?Jakshawor? ?Jaksərai əriə kin nau, uə?" ⁵⁰ Kini iriə kirik rimnərai nimətərgi slef kirik kape jif pris kin nau.

⁵¹ Mərig Yesu rimə, "Ah! Nəmhen! Səpəh əmə!" Kini In rirap nimətərgi kwən a kini mor huvə min.

⁵² Kini Yesu rimnəgkiar kimi hae pris minə mine nəmehua minə kape mobael kape Nimə Ehuə kape Kughen, mine nəmehua minə kape kwənəraus kape Isrel, yame kimnhauə mə tukharaptərekin In. Mini-pən tuk əriə mə, "Eh! ?Nakhamə ta mə Yo yermamə kape narowaginien, kini nakamhapik nau nisə mine kwə-tavhə minə mamhauə mə takharaptərekin Yo uə?"

⁵³ Nipig mifam yakamarə kitawə-m kimia ye Nimə Ehuə kape Kughen. ?Mərig rhawor nakhapəh nharaptərekinien Yo aikin? Mərig taktəkun ai, in nipig atuatur kapəmiə- nipig yame nəpignapien in ramehua."

Pita rimə in reinein Yesu

(Mat 26:57-58, 69-75; Mak 14:53-54, 66-72; Jon 18:12-18, 25-27)

⁵⁴ Kini khauə mharaptərekin Yesu mharəh mhavən imei jif pris. Kini Pita rikwasig kin əriə, mərig ripəh nivən-pakəyen tuk əriə. ⁵⁵ Narmamə minə a kimisher nap kirik ipakə tuk nimə kape hae pris, kini misəkwəta rao rao kin nap. Kini Pita rivən məkwəta iriə miriə.

⁵⁶ Kini piakəskəh kirik yame in yorwok kirik rimauə məm Pita ramkwəta, nəmrhawənien kape nap risiapen in. Kini pian a rarha tim tim iran, mini-pən tukun mimə, "Kwən min e in e iriu Yesu kimnaweriwək."

⁵⁷ Mərig Pita rimini-pən tuk pian a mə, "Pian apa, yakeinein kwən en."

⁵⁸ Kini kwasig ikin, ripəh norien tu, kwən min kirik ruə mini-pən tuk Pita mə, "Eh. Ik min kirik yermamə kafan."

Mərig Pita rimə, "Eh. Pəh nien mə yo yermamə kafan."

⁵⁹ Kwasig ikin, aoa kirik ruə muavən ta, kini kwən kirik raməgkiar skai kimi əriə mimə, "Yakamni əfrakis mə kwən e rinaməriwək iriu Yesu, meinai in min in yemə Galili."

⁶⁰ Mərig Pita rimə, "Kwən apa, yakpəh-nirkun-əgkəpien nəgkiarien e nakamni." Kini Pita raməgkiar hanə, man rəkakə. ⁶¹ Kini Yesu Yermaru rarar mivaag-pən məm Pita. Kini Pita, rikin ruh nəgkiarien kape Yermaru yame rimini iran mimə, "Tuk yenpig əmə e, kwasig ikin man rəkakə, takni m-kisisər mə nakeinein Yo." ⁶² Kini Pita rimatərhav iruə, rimnasək rimnasək.

Narmamə kisarh iakei ye Yesu

(Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ Kini ye nipig a, narmamə yamə mine kimnharaptərekin Yesu kimsarh iakei iran, mamhauh. ⁶⁴ Misarkis ətərekin nimrin kini mhauh, mhani-pən mhamə, "Eh!

‡‡ 22:54 Mak 14:53-54

!Profet! Ni-ru mə pa ramuh ik!" ⁶⁵ Kini kimnhani nægkiarién hah rehuə iran misoriah In.

Kimnərip Yesu ye kaonsel

(Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Kini yenpig-yenpig kin, nəməhuə kape kwənəəus kape Isrel, mine hae pris minə, mine nəmhajoun kape Loa kape Moses khauə misofugin ye kaonsel kapəriə. Kini narmamə kharəh Yesu mhauə rərer ye nimir kaonsel a. Kini narmamə kape kaonsel kimnhani-pən tukun mhamə, ⁶⁷ "Ni-ru tuk əmawə mə ik e Kristo yame Kughen rimirpen uə nikam." [†]

Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "To yakni pre tuk əmiə, nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak. ⁶⁸ Kini to yakaiyoh əmiə, nakhapəh nishorpinien. ⁶⁹ Mərig ririkakun ai taktəkun, Yo, Ji Yermamə, Yo jakvən məkwəte ye kwənmhaan kape nəsaninien mine nisaiyen, in e ye nikar Kughen matuk yame Rəsanin." ^{††}

⁷⁰ Kini iriə m-fam kisaiyoh-pən tuk Yesu mhamə, "ʔRhawor? Ik Ji Kughen uəʔ"

Kini Yesu rimini mə, "Nakamhani məknən, nəfrakisien."

⁷¹ Kini khamə, "To khapəh nhawhinien yermamə min kirik mə tukruə mini-hah in, meinai kimisərig atuaturək nægkiarién a ye nherin."

Yesu rimnərer ye nimir Paelat

(Mat 27:1-2, 11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

23 Kini narmamə m-fam kape kaonsel kimisarar mhakir Yesu mhavən kimi Paelat. ² Kini mharuk-pən nægkiarién iran mhamə, "Yimisəm mə kwən e in e ramkir kapətawə narmamə minə mamor əriə kasar-mər, kini mamarar ye nərigien kapəriə kasor tikmir iriə gavman kape Rom, mamni-əhu əriə mə tukhapəh nisərokien takis kimi Sisa yame ramarmaru ye tanə e. Kini in mamni-ərhav mə in Kristo yame Kughen rimirpen ta mə In king kirik."

³ Kini Paelat raiyoh-pən mimə, "ʔRhawor? ʔIk king kape nəmə Isrel uəʔ"

Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nakamni əfrah."

⁴ Kini Paelat rini-pən tuk jif pris minə mine narmamə m-fam mə, "Yakpəh nəm-pənien nar has kirik iran yame ramni mə In rimnakapir loa kirik."

⁵ Mərig iriə kisokr-apomh mamhani mhamə, "Nikam. Kwən e raməriwək apnapig mamhajoun narmamə mifam ikin minə ye Judia, ririkakun Galili muə meriaji-pə eikin e, kini mamor nətərigien kapəriə kaserwei misar-mər."

⁶ Kini nipig Paelat rimnərig nægkiarién a, raiyoh mə, "ʔRhawor? ʔKwən e in yemə Galili?" ⁷ Kini rimnərig mə Yesu rimatərhav ikin a Herod Antipas ramarmaru ikin, in mher-pən kin Yesu mə tukrivən mamerer ye nimir Herod, meinai ye nipig a, Herod min in ramarə Jerusalem. [‡]

Yesu rimnərer ye nimir Herod Antipas

⁸ Kini nipig Herod Antipas rimnəm Yesu, rikin rimnəgien pik, meinai rimnorkeikei mə tukrəm In ror tu. Herod rimnərig əmə nəvsaoyen kin, kini morkeikei mə tukrəm Yesu tukror nimtətien kirik. ⁹ Kini rimnaiyoh kin nægkiarién ripsaah kimi Yesu, mərig Yesu ramapnapig əmə mipəh nhorpinien kafan nægkiarién. ¹⁰ Kini jif pris minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses kimisərer ye nimir Herod mamharuk-pən nægkiarién ripsaah ye Yesu. ¹¹ Kwasig ikin, Herod Antipas mine kafan mobael minə kimisarh iakei ye Yesu. Kini Herod rini-pən tuk kafan mobael minə mə tuksarkaoh-pən kin kot huvə kirik kimin, kini mhakir mhavən min kimi Paelat.

¹² Kupan ikin, Herod Antipas mine Paelat kimawor tikmir kimi əriu minə. Mərig ye nipig a, iriu kimirauə kirikianə.

Paelat rimini mə Yesu tukraməkeikei mimə

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)

¹³ Kini Paelat rimnokrən kin jif pris minə mine nəməhuə minə kape nəmə Isrel, mine narmamə m-fam, kini iriə mifam kimnhauə kirikianə. ¹⁴ Kini in rimini-pən tuk əriə mimə, "Kwən e, nimirharəh mhauə ramərer ye nimir, kini nakamhani mhamə ramarar ye nərigien kape narmamə kapəmiə, kasor tikmir kimi gavman. Mərig yaknəkir ta nərigien a ye nimirimə, kini mipəh nəmien mə rimnakapir loa kirik. Nægkiarién yamə mine nakamharuk-pən iran ripəh norien nəfrakisien kin. ¹⁵ Kini Herod Antipas min, in rinəkir min məm mə ripəh norien nar has kirik. Ror məkneikin in rimnher-pə min kin kimi ətawə, kini rimar əmə tuk nəmien mə kwən a in ripəh norien nar has kirik mə to khopni in tukun. ¹⁶ Pəh kafak mobael minə kisərkis-ərkis əmə in kini ai misher-yerhav kin pəh ramvən."

¹⁷ Ye nipig kape lafet kape Nəviərokinién, Paelat tukraməkeikei mirisin kapəriə kirik yermamə ritərhav ye kalabus. ^{††18} Mərig iriə m-fam kisokr-apomh mhamə, "ʔIk ərhav kwən en pəh khopni! ʔMərig risin Barabas rirerig-pə tuk əmawə!" ¹⁹ (Kwən e Barabas, kimivəhsi-pən in ye kalabus meinai in rimnor narmamə kamhauh mobael minə kape gavman ye taon a, kini in yhopni yermamə).

²⁰ Mərig Paelat rorkeikei mə tukririsin Yesu ramvən, kini in mægkiar min kimi əriə. ²¹ Mərig iriə kisokr-apomh pik min mhamə, "ʔIsik-haktə in ye nai kamarkwao kin! ʔIsik-haktə in ye nai kamarkwao kin!"

²² Mərig Paelat rimnəgkiar min kimi əriə yame ror kisəsin kin, mimə, "ʔRhawor? ʔKwən a In rimnor naha nhagin yame rahas? Yo yakpəh nəmien mə In rimnor nar has kirik yame ratuatuk mə tukhopni In tukun. Mərig pəh kafak mobael minə tuksərkis-ərkis əmə In, kini ai misher-yerhav kin ramvən."

²³ Mərig iriə kasəkeikei misəgkiar skai, kini masokrən apomh ye Paelat mhamə tukrəsik haktə pən ye nai kamarkwao kin. Kini misokrən apomh mamhavən,

[†] 22:67 Jon 3:12 ^{††} 22:69 Wok 7:56 [‡] 23:7 Luk 3:1

^{††} Nægkiarién ye ves 17 rikək ye kopi akwas tiksin kape Nistesteman. Keinein mə Luk rimirai əfrakis uə nikam.

mhakurao ye nārigien kape Paelat. ²⁴ Kini Paelat rimini-ārhan mā Yesu tukramakeikei mimhā rari-pān nāgkariēn kapariā. ²⁵ Kini meighan-pān kin ramvān ye kwermi kafan mobael minā mā tukharāh mhavān misor nārigien kape narmamā minā a. Mārig Paelat rimirisin Barabas e kupān kimivāhsi-pān ye kalabus tuk nuhyen mobael kape gavman mine nhopniyen yermamā.

Kimikir Yesu kivan mā tukhopni

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Kini nīpig mobael minā kimnhakir Yesu mhatārhan ye taon, misām yemā Saerin kirik, nhagin e Saemon. In rimasi-pān isok meriwāk mamua ye taon. Kini kharaptārēkin, misārēhu-pān nai kamarkwao kin kape Yesu ye nuran mhamā tukrirāh. Kini mhani-pān tukun mhamā, “Kwasig kin Yesu.” ²⁷ Kini narmamā khapsaah kimiseriwāk mamhakwasig kin Yesu ye swatuk. Kini nīpiraovin khapsaah kimnhakwasig kin āriā, misasāk, masokrān kin Yesu. ²⁸ Mārig Yesu rarar marha-pān mām āriā, kini mini-pān tuk āriā mimā, “Nīpian Jerusalem, takhapāh nisasākien tuk Yo; mārig sasāk atuk tuk āmiā mine jimia minā. ²⁹ Sātārig kin Yo. Nīpig ramuā tukpini kimā ‘Sagien kimia nīpiraovin yamā mine naksor siā kin āmiā, mine yamā mine nakhapāh nhavāhsi-pānien nah.’ ³⁰ Ye nīpig a, narmamā tukhani-pān tuk tukwas ehua mhamā,

‘!Aweh! !Ekwātāsis āmawā!’

Mhani-pān tuk nahak minā mhamā,
‘!Ekwātāsuun āmawā.’

(Hos 10:8)

³¹ “Mārig tukmā nap ramuāk mākna nīpig nai ramrāmra, kini tukrhawor ye nīpig yame nai ramsiā?” ^{††}

Mobael minā kimnharuk haktā Yesu ye nai kamarkwao kin

³² Kini mobael minā kimnharāh kwārā mir kiraru yamā mir kimawākāpir loa mhamā tukshopni ārisir Yesu. ³³ Kini kimnhauā ikin kirik e, nhagin e Kerhā Irā Jir. Aikin a, kimnharuk haktā Yesu ye nai kamarkwao kin. Kini mharuk haktā min yemā-akapir loa mir kiraru aikin, kirik ye nikar Yesu matuk, kini kirik ye nikarin mawor. ³⁴ Kini Yesu rimā, “Tatā, takpāh narpin-pānien tai norien has yame kasor irak, meinai kiseinein naha nhagin yame kasor.” Kini kimisāwhai kafan narimnar masarukin daes tukun. [‡]

³⁵ Kini narmamā yamā mine kasārer aikin kasām narimnar minā a. Mārig nāmehua minā kape kwānārāus kape Isrel kasarh iakei min ye Yesu mamhani mhamā, “In ruvāh miragh ta narmamā khapsaah. Mārig tukmā in Kristo yame Kughen rimir-

pen, mine in Yemā Kughen Rimnher-pā kin, pāh rivāh miragh atuk ru In.” ^{††}

³⁶ Kini mobael minā, iriā min kisarh iakei ye Yesu, kini mhavān ipakā tukun masaiyoh mā rorkeikei waen. (Mārig waen a rūkēh pik). ^{††37} Mamhani-pān tukun mhamā, “!Tukmā Ik king āfrakis kape kwānārāus kape Isrel, vāh miragh atuk Ik ai tākun!”

³⁸ Kini kimirai-pān nāgkariēn kirik ye tēnkar nai kirik, kāsik-pān yerpīrig ye nai kamarkwao kin yame ramni mimā, “In e king kape nāmā Isrel.”

³⁹ Kini yemā-akapir loa kirik yame kimarkwātārēkin-pān in ye nai kamarkwao kin, rimnāgkiar has pān kimi Yesu mamni mimā, “!Eh! ?Ik Kristo yame Kughen rimnher-pā kin Ik uā nikam? Tukmā ror māknenkin, vāh miragh Ik kini mivāh miragh min āmru.”

⁴⁰ Mārig yemā-akapir loa kirik min rimini-pān tuk in kirik, mini-āhu mimā, “?Rhawor? Natakmhā pawk, mārig nakpāh nisaiyen Kughen. Narpinien e kapētāsir in rām nāmhen āmā. ⁴¹ Mārig ratuatuk āmā mā kirau tukrimhā tuk kapārau norien has yame mine kimiwor. Mārig kwān a ripāh norien nar has kirik.”

⁴² Kini mini-pān tuk Yesu mimā, “Yesu, ye nīpig takuā mor king iran, pāh rikim tukramāsik yo.”

⁴³ Kini Yesu rimini-pān tukun mimā, “Yakamni-pre āfrakis tuk ik, mā towēi āmā, kirau mik tukwarā apa ye rao ye neai.”

Yesu rimamhā

(Mat 27:45-46; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴ Kini ipakā tuk twelef klok yerkwēiha, mirh ripāh nāsaiyen, kini nāpignapien rimneiwaipy-pā māmīr meriaji-pān tri klok yēnaiyu. Kini ye nākwai Nimā Ehua kape Kughen, kimiruk haktā neipān kirik yame kimnā-tāpig kin Kwānmhan yame Rāmārhakā Māmārhakā pik. Neipān a rāhipu nīpārīn kiraru. ^{††46} Kini Yesu rimnokrān apomh mimā, “Tatā. Yakamārēhu-pre nimraghien kafak ye kwermim.” Nīpig rimnāgkiar ta, kini kafan neihagien ritārhan.

⁴⁷ Kini nīpig yemehua kape mobael minā kape nāmā Rom rimnām narimnar minā a, rāgnāgin Kughen mamni mimā, “!Nāfrakisien, kwān a In yemā atuatur!”

⁴⁸ Kini narmamā yamā mine kimnhauā aikin a mhamā tūksām, nīpig kimisām narimnar minā a, kimnhavān misārig rahah yerkiria, kini misārip nimāgiria. ⁴⁹ Kini narmamā tiksīn kape Yesu, mine nīpiraovin yamā mine kimnhasi-pān Galili, mamhakwasig kin Yesu mamhauā, iriā kimisārer isok kāsākāh, masām narimnar minā a.

Josef Aramatia riminim niprai Yesu

(Mat 23:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰ Kini yemā Aramatia kirik aikin, nhagin e Josef. Aramatia in taon kirik apa Isrel, kini kwān a in yermamā kirik kape kaonsel kape nāmā Isrel. In yemā huvā, kafan nimraghien ratuatuk, kini in yermamā kirik yame rimnawhin mā tukrām narmaruyen kape Kugh-

[†] 23:29 Luk 21:23 ^{††} Yesu ramni nuhpikinien kirik ye nai ramrāmra mine nai ramsiā. Yesu In rāmhen kin nai ramrāmra, meinai nimraghien kafan ratuatuk, mārig in ramārig rahas rāmhen kin yame nap ramuāk. Mārig yor tāvhaā has minā kisāmhen kin nai yame ramsiā nihuvāyen rirkāk irāriā. Kini iriā tūksarā ye narpinien ehua, nap tukrās pik āriā. [‡] 23:34 Sam 22:18; Aes 53:12

^{††} 23:35 Sam 22:7-8 ^{††} 23:36 Sam 69:21 ^{†††} 23:44-45 Hib 6:19-20; 10:19-20

en. Kini in rimipäh neighanien kin nægkiarien kape kaonsel yame kimiseighan-pän kin Yesu mä tukhopni. ⁵² Kini in rimavän mäm Paelat maiyoh-pän in mä tukreighaan kin niprai Yesu päh riräh. ⁵³ Kini Josef rimavän mirähsi-ähu niprai Yesu ye nai kamarkwao kin, miräh mivän muvrig kin neipän huvä kirik e kamni kimä linen. Kini miräh mivän mərəhu-pän ye nöpəəg kapier yame kinirai ta tuk norien suranə ikin, mərig kipäh hanə ninimien yermamə kirik aikin. ⁵⁴ In a ye nipig yame nəmə Isrel kasor apnəpeinə iran tuk Sabat, kini ipakə Sabat ririkakun.

⁵⁵ Kini nipiraovin yamə mine kimnhasi-pän Galili mamhakwasig kin Yesu, kimnhakwasig kin kwən a, mhavən misəm nöpəəg kapier a. Kini misəm mə Josef rimnhawor pän iran mine mərəhu niprai Yesu. ⁵⁶ Kini ai, nipiraovin minə a kimnharerig-pän yerkwānu mə tuksor apnəpeinə ye nimar nai minə tiksın mine pomad yame nāmiovriə rapien huvə mə tuksor-pän ye niprai Yesu. Mərig ye Sabat, iriə kisapis rəri-pän loa. †

Yesu rimimragh min ye nimhəyen

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

24 Kini Sande, yenpig-enpig əgkəp, nipiraovin minə kimnhavən apa ye nöpəəg kapier, mhapik nar pien-pien yamə mine nāmiovriə rapien huvə, yamə mine kwəsor apnəpeinə ta iran. ² Nipig kimnhauə ipakə tuk nöpəəg kapier, misəm kapier yame kimnətapig kin ye nöpəəg kapier, mərig kinəsua ta kin. ³ Kini kimisauru-pän imə ye nöpəəg kapier, mhapəh nisəmien niprai Yesu Yermaru. ⁴ Kini miseinein apomh masətərig kin narimnar minə a. Məkneikin, yermamə kiraru kratərhav-pə, mwərer iriə miriə. Miravən ye neipən yame rhawən maməsia. ⁵ Kini nipian minə a kimnhagin pik, misənimkur. Kini kwərə mir a krəmə, “?Rhawor nakasarha kin yemə ruəmragh ta e imei nəmə mhə minə? ⁶ In ruirkək eikin e. !In ruəmragh min! Rikimiə tukraməkeikei maməsik-ru nægkiarien yame rimini-pre tuk əmia ye nipig yame rinamarə apa Galili mimə, ††7 ‘Narimnar minə e tukasəkeikei mhaue misor nəfrakisien kin. Tukeighan-pän kin Yo, Ji Yermamə, yəkvən ye kwermi yor təvhagə has minə, kini tukruk haktə Yo ye nai kamarkwao kin kini jakmhə. Mərig nipig yame ror kisisər kin, jakaməkeikei mamragh min.”

⁸ Kini rikiriə rimnaməsik nægkiarien a kape Yesu. ⁹ Mhatərhav ye nöpəəg kapier, mhavən mhani-pän narimnar minə a tuk narmamə leven kape Yesu, mine kafan minə m-fam. ¹⁰ Kini nipiraovin yamə mine kimnhani-ərhav narimnar minə a kimi aposol minə, iriə e Meri Magdala, Joana, Meri nisin Jemes, mine nipi-raovin minə min tiksın yamə mine kimnhavən ye nöpəəg kapier. ¹¹ Mərig aposol minə kimisərig nægkiarien a, khamə nægkiarien armər kirik yame nipran rirkək, mhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.

¹² Mərig Pita rərer maiyu mivən apa ye nöpəəg kapier, məmrəmır mivaag-pän mäm əmə neipən yame kimuvrig niprai Yesu kin, mərig nar min kirik rirkək. Kini

in rarar mirerig mivən yerkwānu, kini mamətərig pik kin norien a.

Yermamə kiraru kape Yesu kimiwəm In ye swatuk yame ramvən apa Emeas

(Mak 16:12-13)

¹³ Ye nipig əmə in a, yermamə kiraru kape Yesu kimaweriwək miravən yerkwānu kirik, nhagin e Emeas. Yerkwānu a isok tuk Jerusalem rəmhen kin leven kilo-meta. ¹⁴ Kini ye nipig iriu kwəriwək miravən, kini marəni narimnar yamə mine rimatərhav-pə.

¹⁵ Mwəgkiar hanə, kini Yesu riven ipakə tuk əriu, mirhəriwək kwis marhivən. ¹⁶ Mərig kiripəh nırhırku-nien mə pa irisir miriu krhəriwək, meinai Kughen rimnətapig kin ye nərigien kapəriu.

¹⁷ Kini Yesu rimini-pän tuk əriu mimə, “Kwərə mir. ?Naha e nakarəni?”

Məkneikin kwərer, rikiriu rəpou. ¹⁸ Kini iriu kirik, nhagin e Kleopas, rimini-pän tukun mimə, “Tukmə ror Ik yepsipis əmə kirik e Jerusalem, yame reinein narimnar yamə mine rimatərhav-pə ye nipig yamə mine ru-aue ta muavən.”

¹⁹ Kini raiyoh əriu mimə, “?Naha minə e?”

Kini kirəni-pän tukun mirəmə, “Narimnar yamə mine kimnor ye Yemə Nasaret e Yesu. In profet kirik kape Kughen, kini kafan wok rəsanin huvə mine kafan nægkiarien minə khapam. Kini riki Kughen mine riki narmamə ragien tukun. ²⁰ Mərig kapəməwə hae pris minə mine nəmhajoun kape Loa kape Moses kimnharəhsi-pän In ye kwermi nəmə Rom mə tuksəkir misəm mə In tukrimhə. Kini kimisəsik haktə In ye nai kamarkwao kin, kini rimhə. ²¹ Narimnar a rinor ta ruəvəh nipig kisisər. Mərig kimawə yimisərhə-pän pawk kapəməwə nərigien skai iran mə In tukririsin əməwə kwənəgəus minə kape Isrel ye kwermi tikmir minə kapəməwə. ²² Nar kirik min, nipiraovin tiksın irəməwə kimisor əməwə yaksakur tuk nægkiarien kirik. Towei, yenpig-enpig əgkəp, kimnhavən apa ye nöpəəg kapier yame kiminim Yesu ikin, ²³ mhapəh nisəmien nipran. Mharerig-pə mhani mhamə, ‘Yimisəm nəm-rərhavyen kirik. In e agelo mir kiraru kirəni-pə tuk əməwə mirəmə, “Yesu ramragh.”’ ²⁴ Kini kapəməwə narmamə tiksın kimnhavən ye nöpəəg kapier, masəm narimnar fam əgkəp ratuatuk rəmhen kin yame nipi-raovin minə a kimnhani. Mərig khapəh nisəmien Yesu.” ††

²⁵ Kini In rini-pän tuk əriu mimə, “Kwərə mir. Kapəmiru kapə rirkək. Naksor pik kəmar tuk niniyen nəfrakisien ye nægkiarien yame profet minə kape Kughen kimnhani. ²⁶ ?Nakrarkun uə nikam mə Kristo yame Kughen rimirpen tukraməkeikei mamərig nəmhəyen ye nipran, kini kwasig ikin, In tukripivən apa ye rao ye neai mivəh nhag kape nisaiyen?” ††27 Kini Yesu rimnhoprai-pän Nəkwəkwə kape Kughen kimi əriu yame raməgkiar iran, ririkakun ye nəkwəkwə

† 23:56 Eks 20:10; Dut 5:14 †† 24:6 Luk 9:22

‡ 24:21 Luk 19:11; Wok 1:6 †† 24:24 Jon 20:3-10 †† 24:26 Luk 9:22

minə kape Moses muə meriaji-pə nəkwəkwə minə kape profet minə kape Kughen. †

²⁸ Kini kinarhuə ipakə tuk yerkwanu yame kwərə mir a kiravən ikin, mərig kwəm mə rameriwək mamvən.

²⁹ Kini iriu kawəkeikei kimin mirəmā, "Eh. Rhuva mə takaməmir kitasir, meinai rinəpignəp ta. Pəh nien mə tuktu mirh rivə." Kini rimavən məm əriu marhəkwətə.

³⁰ Kini kinarhəkwətə mə tukrhəvigin, kini In rivəh bred mini vi vi Kughen tukun, kini mhapu migəhsi-pən kimi əriu. ³¹ Məkneikin Kughen rimnor kirarkun mə In Yesu. Taktəkun əmə rirkək min, kirəpəh niwəmien In. ³² Kini kirəni-pən tuk əriu mirəmā, "Eh. Nəfrakisien mə nipig In rimnamhoprai-pə huvə Nəgkiarien kape Kughen kimi ərau ye swatuk, kini kwərig huvə kin, rikirau ramagien pik."

³³ Kini taktəkun əmə min kimiwərer miratərhav aikin a mirarerig min miravən Jerusalem. Kini ikin a, iriu kimiwəm nəmə leven kape Yesu mine narmamə tiksın min kafan kwənhauə misofugin ta misəkwətə.

³⁴ Mamhani-pən tuk əriə mhamə, "Nəfrakisien. Yesu Yermaru rimimragh min, kini Saemon Pita rinəm ta."

^{†35} Kini iriu kirəni-pən fam narimnar yame rimatərhav-pə tuk əriu ye swatuk, kini mirəni-pən nipig yame iriu kimirarkun Yesu iran, ye nipig yame In rimnhapu bred mivəhsi-pən kimi əriu.

Yesu rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Kini nipig kirəni nəgkiarien a, Yesu ruə mərəer ye kwerkwan irəriə mamni-pən tuk əriə mə, "Pəh nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə."

³⁷ Mərig iriə kisakur pik kin, kini mhagin kin. Khamə ta mə yarmhə. ^{†38} Mərig In rini-pən tuk əriə mimə, "Rhawor nakamhagin məkneikin? Rhawor kapəmiə nətərigien ramor kiraru? ³⁹ Taksəm-ru kwermik mir mine nihuk mir. Yo əmə e. Sərao-pə mharap niprak kini mharkun mə Yo e. Nanmi yermamə nipran mine nikəkrin rirkək, ripəh norien məkneikin. Nakasəm Yo, niprak mine nikəkrin aikin."

⁴⁰ Rimini nəgkiarien a, mhajoun kwermın mir mine nihun mir kimi əriə. ⁴¹ Iriə khapəh nhani-əgkəpien nəfrakisien iran, meinai rikiriə rimnamagien pik, kini kisakur pik kin. Mərig In rimnaiyoh əriə mimə, "Havəh-

si-pə-ru nəviginiyen kirik." ⁴² Kini kimivəhsi-pən kəməm kirik yame kimnhavaan ye nap kimin. ⁴³ Kini rən ye nimririə.

⁴⁴ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "In apa kupən, nipig yimnamarə kitawə-m kimiə, yimini nəgkiarien e tuk əmiə mə, 'Narimnar minə fam yame kamhani irak ye Nəkwəkwə kape Kughen, tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. In e nəgkiarien minə ye nəkwəkwə minə kape Moses mine nəkwəkwə kape profet minə kape Kughen, mine Ol Sam.'" [†]

⁴⁵ Kini In rəhitə ye nərigien kapəriə mə tukharkun niprai nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen. ⁴⁶ Mini-pən tuk əriə mimə, "Nəgkiarien yame raməmir ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə 'Narmamə tuksor ahas pən kimi Kristo yame Kughen rimirpen. Masor rərig nəmhəyen ye nipran meriaji mimhə. Mərig ye nipig yame ror kisəsə kin, In tukramragh min ye nimhəyen.'

⁴⁷ Kini ye nhagik, narmamə tukasəkeikei mhani-ərhav nəgkiarien a mhamə narmamə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, kini Kughen tukripəh narpinien tai təvhagə hah kapəriə, kini məru-kin kapəriə norien has minə. Nəgkiarien e tukraməkeikei mivən kimi kwənərus minə fam apa ikin minə fam. Ririkakun Jerusalem, mivən meriaji pən ikin minə fam ye tanimtanə. ⁴⁸ Kimiə nimisəm narimnar minə e, kini takhani-ərhav atuatur nəgkiarien minə iran. ^{†49} Mərig taksəmir ye taon e mamhawhin miseriaji takhavəh nəsaninien kape Nanmin kape Kughen, kini tukrikwar ye nimraghien kapəmiə. Yo jakher-pən kin In rəmhen kin yame Rimik rimirpen ta mə tukror." ^{††}

Kughen rimivəh Yesu mamvən ye neai

(Mak 16:19-20)

⁵⁰ Kini Yesu rimikir əriə mhatərhav ye taon, mhavən yerkwanu a Betani. Kini rimivəhsi-haktə kwermın mir maməhuak mivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə. ⁵¹ Kini nipig raməhuak hanə, mipəh əriə. Kughen rivəh In mamhaktə ye neai. ⁵² Kini kasəgnəgin In, mharerig pən Jerusalem, rikiriə ragien. ⁵³ Kini nipig minə fam kamhavən ye Nimə Ehuə kape Kughen mamhani vi vi Kughen.

† 24:27 Sam 22:1-21; Aes 53 †† 24:34 1 Kor 15:4-5 ‡ 24:37 Mat 14:26

†† 24:44 Luk 9:22 †† 24:48 Jon 15:27; Wok 1:8 ††† 24:49 Jon 14:16; 15:26; Wok 1:4

LUK

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jon

Kitawə kaseinein mə pa nhagin rimirai nəkwəkwə e, meinai yermamə yame rimirai nəkwəkwə e ripəh niniyen nhagin. Mərig rikitawə raməsik mə Aposol Jon rimirai. In naorahi Jemes, kini iriu kwajikovə mir kape Sebedi. In yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, kini Yesu rorkeikei pik in. Kamni kimə in rimirai nəkwəkwə minə e: Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo yame Jon rimirai, mine 1 Jon, 2 Jon, 3 Jon, mine Revelesen.

Rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi narmamə mə tukhani nəfrakisien ye Yesu Kristo. In rorkeikei mə tukrasitu irəriə mor nhatətəyen kapəriə tukriskai, meinai kapəriə nhatətəyen ripəh niskaiyen.

Yesu rimamhə mamragh min, ai, newk fifti o sikisti ruauə muavən ta, Aposol Jon rimirai nəkwəkwə e. Jon in yemehuə kirik kape niməhuak, kini narmamə m-fam kape niməhuak kamhasiai in. In rorkeikei mə narmamə m-fam tukharkun huvə kafan nhajounien. Kini nipig nhajounien eikuə minə tukramuə, in rorkeikei mə narmamə tukharkun nhani-əhuyen.

Rimirai nəkwəkwə e mamni-ərhav mə Yesu in Ji Kughen, kini in Kughen əfrakis. Kini narmamə m-fam yamə mine kashatətə iran tukhavəh nimraghien rerin. Kini Jon rorkeikei mə tukrini-ərhav nəvsaoyen kape Yesu yame nəkwəkwə kape Matiu mine Mak mine Luk kimirhipəh nirihiyen. Kini in rorkeikei mə tukrini atuutuk nətərigien taksin yame narmamə kamhani ye Yesu.

Nægkiarien kape Kughen rimauə mor yermamə kin, in e Yesu

¹ Apa kupan əgkap, ye nirikakunien, Nægkiarien rimnəmır ta. [†] Nægkiarien e rimnamarə iriu Kughen. Kini Nægkiarien e, in Kughen. ² Nipig Kughen ripəh hanə norien narimnar, in rinərə rerin ta iriu Kughen.

³ Kini Kughen rimnor narimnar fam ye nəgkiarien a, kini narimnar fam yame Kughen rimnor, nar kirik min rikək yame Nægkiarien a rimipəh norien. ^{††4} In e, in Nuknei nimraghien, kini nimraghien e, in nikakien yame raməsia-pen narmamə mifam. ^{‡5} Nikakien a raməsia-pen nəpignəpien, kini nəpignəpien to ripəh napitayen. ^{††}

⁶ Yermamə kirik yame Kughen rher-pə kin mə tukruə, nhagin e Jon Baptaes. ^{‡‡7} In rimnərer-ərhav mə tukrini-ərhav-pən nikakien a kimi narmamə, pəh iriə m-fam tukhani nəfrakisien iran. ⁸ Pəh nien mə Jon in nikakien, mərig in rimauə əmə mə tukrini-ərhav nikakien a kimi narmamə m-fam. ⁹ [Nægkiarien a rimauə ye tokrei tanə], kini in nikakien əfrakis, yame raməsia-pen narmamə m-fam ye tokrei tanə. ^{‡‡}

¹⁰ Nar apnapig mə Kughen rimnor tokrei tanə ye Nægkiarien a, kini rimnamarə ye tokrei tanə e, mərig narmamə kape tokrei tanə kimiseinein In. ¹¹ Rimauə ye

[†] Nhag pisin kirik, ramni Yesu Kristo, mə "Nægkiarien." Əm-ru Jen 1:1; 1 Jon 1:1; Jon 17:5; Rev 19:13. ^{††} 1:3 Kol 1:16; 1 Korin 8:6; Hib 1:2 [‡] 1:4 Jon 5:26; 11:25; 14:6 ^{††} 1:5 Jon 9:5; 12:46 ^{‡‡} Aposol Jon in rimirai nəkwəkwə e. Ror pisin ye Jon Baptaes. ^{‡‡†} 1:9 1 Jon 2:8

tanə yame in kafan əmə tanə, mərig narmamə yame In rimirpen əriə ^{‡‡‡} kimnhaukreikin-pən nimeitairiə kim In, mhapəh nisorkeikeiyen In. ¹² Mərig narmamə m-fam yamə mine kamhavəh In yerkiria, rikiria ragien tukun, mishatətə ye nhagin, kini In rameighan kin əriə mə tukhauə kwajikovə minə kape Kughen. ^{§13} Pəh nien mə kwajikovə minə a kape Kughen kasarha-pə rəmhen kin yame kwajikovə minə kape tokrei tanə kasarha. Pəh nien mə nərigien kape yermamə, uə kape tatə, yame kasarha iran. Mərig kasarha wi min ye Kughen, ye kafan nəsaninien. ^{§†}

¹⁴ Nægkiarien a rimauə yermamə mamarə kitawə min. Kimawə yimisəm kin nimrimawə nehuəyen kafan. In e, in nehuəyen kape Kwənkwan kirikianə Əmə, yame rimasi-pən ye Tatə Kughen. In rukwar kin nihuvəyen yame ramautə-pə kin kimi ətawə, kini rukwar min kin nəfrakisien. ^{§††}

¹⁵ Jon rimnərer-ərhav mamokrən apomh mimə, "Yermamə e in e yame yimnamni mimə, 'Yo jakəkupən, kini kwən kirik min aikin yame tukripikwasig kin yo. Mərig In yerpirig rapita yo. Meinai nipig yimipəh hanə narhayen, mərig In rinərə rerin ta.'"

¹⁶ Kini In rukwar kin nihuvəyen yame ramautə-pə kin kimi ətawə, kini nipig m-fam In ravəhsi-pə nihuvəyen kafan kimi ətawə. ¹⁷ Ror məkneikin meinai Moses in swatuk kupan yame Kughen rimivəhsi-pə loa kimi

^{‡‡‡} Yesu rimauə pawk apa Isrel, mərig nəmə Isrel, yame Kughen rimirpen əriə apa kupan, khapəh nhaniyen nəfrakisien iran. [§] 1:12 Gal 3:16 ^{§†} 1:13 Jon 3:5; 1 Pita 1:23 ^{§††} 1:14 Fil 2:7; 1 Tim 3:16

ətawə, mærig Yesu Kristo in swatuk yame Kughen ramautə-pə kin kafan nihuvəyen minə nəfrakisien kimi ətawə. †

¹⁸ Narmamə to khapəh nisəmien Kughen. Mærig Tini Kwənkwan Kirikianə Əmə, yame ramərer ye nikar Kughen, in Kughen. In rimnor əpu Kughen kimi ətawə kini kitawə kharkun In. ††

Jon Baptaes ramni mə pəh nien mə in Kristo

(Mat 3:11-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Kini nəmehua minə tiksın ye kwənərəus kape Isrel yamə mine kimnisarə Jerusalem, kisher-pən kin pris tiksın mine Lifaet ‡ tiksın mə tukhavən misəm Jon Baptaes misaiyoh in mhamə, "Eh. ?Ik naha yermamə?" Ror məkneikin, Jon rimini-ərhav in. ²⁰ Nipig kimisaiyoh in mə in pa, in ripəh nerkwaigien kin, mærig rimini-pən atuaturə əmə in tuk əriə mimə, "Pəh nien mə yo Kristo yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin."

²¹ Kini iriə kimnhani mhamə, "?Tukmə pəh nien mə ik Kristo, kini ik pa? ?Ik Elaeja uə?" ††

Mærig Jon rimə, "Nikam. Pəh nien mə yo Elaeja."

Kini iriə kimisaiyoh min in mhamə, "?Tukmə pəh nien mə ik Elaeja, kini ik pa? ?Ik profet kape Kughen yame kimini kupan mə tukruə uə?" ††

Mærig Jon rimə, "Nikam."

²² Kini iriə kimnhani mhamə, "Ik takaməkeikei mini-ərhav ik kimi əmawə, pəh kimawə jakhavən mhani-əsah-pən kimi narmamə yamə mine kimisher-pə kin əmawə."

²³ Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Yo e yermamə yame profet Aesea rimini-ərhav ta kupan mə, "Yermamə kirik tukrokrən apomh apa ye tipəvsik mamni mimə, "Kimia taksor huvə swatuk kape Kughen Yermaru." ""

(Aes 40:3)

²⁴ Kini Farisi minə kimisher-pən kin narmamə tiksın minə khauə apaikin, ²⁵ misaiyoh-pən Jon mhamə, "?Tukmə pəh nien mə Ik Kristo, kini pəh nien mə ik Elaeja, kini pəh nien mə ik profet a yame kimisəvsao kin kupan, kini rhawor e nakamor baptas ye narmamə?"

²⁶ Kini Jon rhorpın nəgkiarien kapəriə mimə, "Yo yakamor baptas ye narmamə ye nu, mærig yermamə kirik ramərer ye kwerkwan irəmiə yame nakseinein In. ²⁷ Yo yakaməkupan, kwən a tukrikwasig, mærig In yerpirig, kini yo yetanə əmə. Yakpəh nəmhenien tuk nirisin-tayen sandel kafan."

²⁸ Narimnar a rimnor əfrakis apa yerkwanu kirik, kamni kimə Betani. In apa nikar nu Jodan pən- apa ikin Jon rimnor baptas ye narmamə ikin.

Yesu In rəmhen kin kwaji sipsip kape Kughen

²⁹ Kəni rikwamer kin, Jon rimnəm Yesu raməriwək mamuə, kini rini-ərhav mimə, "Ei! Ei! Səm-ru! Kwən e in e in rəmhen kin kwaji sipsip kape Kughen, meinai in

† 1:17 Rom 5:21 †† 1:18 2 Korin 4:6; Kol 1:19; 2:9; Rev 22:4
‡ Lifaet in yamehua kape nəhuakien kape nəmə Isrel. Əm-ru diksoneri. †† 1:21 Mal 3:1; 4:5-6; Mat 11:14; 17:10-13 †† 1:21 Dut 18:15

tukririsin ta narpinien kape norien has minə kape narmamə ye tokrei tanə. ††³⁰ Yermamə e in e yimnaməvsao kin kimi əmiə mimə, "Yo jakəkupən, kini kwən kirik min aikin tukrikwasig kin yo. Mærig In yerpirig rapita yo. Meinai nipig yimipəh hanə narhayen, In rinarə rerin ta. ††³¹ Nipig yo yimnaməvsao kin In, kini yo min meinein mə In pa; mærig yimaue mor baptas ye narmamə ye nu mə jakor əpu kwən a kimi kwənərəus minə kape Isrel."

³² Kini ai, Jon rimnərer-ərhav mamni min mimə, "Kughen rimnher-pə kin yo mə yo jakor baptas ye narmamə kin nu, kini nipig yimnaməvsao kin in, yo min yimneinein mə kwən ai in a. Mærig Kughen rimini-pə tuk yo mimə, 'Takəm Nanmin kafak tukreiwaiyu mərərer-pən ye yermamə kirik. Kini kwən e In e In tukror baptas ye narmamə kin Nanmin Rhakə.' Kini ai, yimnəm Nanmin Kape Kughen risi-faktə ye neiai [rəmhen kin mak] meiwaiyu məkwətə-pən ye yermamə kirik. ³⁴ Yimnəm atuaturə nar a, kini mərərer-ərhav mamni-ərhav mimə, 'Kwən e in e, in Ji Kughen əfrakis.'"

Yesu rimirpen kafan tiksın narmamə

³⁵ Kəni rikwamer kin, Jon rimavən min apaikin irisir yermamə kiraru kafan. ³⁶ Kini məm Yesu raməriwək ye swatuk mamuə, kini rini-pən tuk əriu mimə, "Eh! Wəm-ru! Kwən e In e in Kwaji sipsip kape Kughen."

³⁷ Kafan yermamə mir kimiwərig nəgkiarien a, mwər-er, mirakwasig kin Yesu. ³⁸ Kini Yesu rarar məm kwərə mir a karakwasig kin In, kini In rimə, "Eh! Kwərə mir. ?Nəkarwarha-kin naha?"

Kini iriu krəmə, "Rabae. ?Nakamarə hiə?" (Nəgkiarien e rabae, nıpran ramni mə "yhajoun").

³⁹ Kini Yesu rimini-pən tuk əriu mimə, "Pəh krhivən, nakwəm-ru ikin yakamarə ikin." Kini iriu kimirakwasig kin, mirhuvən, kini mwəm ikin ramarə ikin. Ipakə mirh rivə, irisir min kimnarhəmır mirheriaji rəpignəp.

⁴⁰ Kwərə mir a kirik rimnərig nəgkiarien yame Jon rimini marar mamkwasig kin Yesu, nhagin e Andru, naorahi Saemon Pita. ⁴¹ Məkneikin, Andru rimavən məm piauni Saemon, rikir mirauə, kini mini-pən tukun mimə, "Eh! Yaknəm ta Mesaea." (Nəgkiarien e Mesaea, nıpran rimə "Kristo," yame Kughen rimirpen mə tukrher-pə kin). ⁴² Kini Andru rikir Saemon miravən miwəm Yesu.

Kini Yesu rəm in, mimə, "Ik e Saemon, kwajikovə kape Jon. Mærig taktakun ai, tukokrən kin ik kimə 'Kefas.'" (Nhag e Kefas, nıpran ramni mə kapier. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris kamni kimə Pita). §

Yesu rimirpen Filip mine Nataniel

⁴³ Kəni rikwamer kin, Yesu rikin raməsik mə tukrivən apa Galili. Kini məm kwən kirik, nhagin e Filip, mini-pən tukun mimə, "Yuə mikwasig kin Yo." ⁴⁴ Filip in yemə Betsaeda, imei Andru mine Pita. ⁴⁵ Kini Filip rivən məm Nataniel mimə, "Kimawə yakwəsəm kwən apera, yame Moses rimnaməvsao kin ye nəgkiarien kape loa,

††† 1:29 Hib 9:22,26 ††† 1:30 Jon 1:15,27 § 1:42 Mat 16:18

In yermamə yame profet minə kimisəvsao kin, kini In yemə Nasaret, ji Josef. Nhagin e Yesu."

⁴⁶ Mərig əmə Nataniel rimə, "ʔRhawor? Nar huvə kirik to ripəh nisi-pənien a Nasaret."

Mərig Filip rimə, "Ita. Yuə məm-ru."

⁴⁷ Kini Yesu rimnəm Nataniel raməriwək mamuə, kini rini-ərhav mimə, "Kwən e, in kwənərəus atuatur kape Isrel. In reinein neikuəyen." †

⁴⁸ Əmaikin, Nataniel raiyoh Yesu mimə, "ʔRhawor nakirkun yo?"

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yimnəm ik nakamkwətə ye tikimkimi nai ††, kwasig ikin Filip rokrən kin ik."

⁴⁹ Kini Nataniel rimə, "Yhajoun. !Ik Ji Kughen! !Ik King kape kwənərəus kape Isrel!"

⁵⁰ Kini Yesu rimini-pən tukun mimə, "ʔNakamni nəfrakisien irak meinai yakməni əmə mə yaknəm ta ik, nipig nimnamkwətə ye tikimkimi nai? Ik takpiəm nar ehua minə rapita yame." ⁵¹ Kini mini min mimə, "Yakamni əfrakis tuk əmiə mə, takpisəm napuə tukrək-wag, kini agelo minə kape Kughen tukshaktə mhavən ye neiai, miseiwaiyu-pə tuk Yo, Ji Yermamə." ‡

Yesu rimukreikin nu ruə mor waen kin

2 Kəni nahu kin, kimnor narkurəkien kirik apa Kena, yerkwanu kirik apa Galili. Kini mama kape Yesu rimavən ye narkurəkien a. ² Kini kimnokrən min kin Yesu mine kafan narmamə minə mə tukhavən min ye narkurəkien a. ³ Əmaikin, narmamə kimnhanim fam waen, kini mama kape Yesu rimini-pən tukun mimə, "Nitawə waen ruikək."

⁴ Mərig Yesu rimə, "Piahuaru apə. ʔRhawor naka-maiyoh-pə kin nar e kimi Yo? Ripəh hanə norien nipig kafak."

⁵ Mərig kafan mama rimini-pən tuk yorwok minə aikin mimə, "Takasor naha nhagin yame kwən e ramni." ⁶ Kimnətu jag ehua sikis aikin, tukvi-pən nu iran, mə nəmə Isrel tuksərav ikin, mə tukhapəh nisəmkəmikien ye nimri Kughen. Kimnor jag minə a kin kapier. Kirkun nivi-pənien galon twenti faef ye kirikianə kirikianə. ††

⁷ Kini Yesu rini-pən tuk yorwok minə mə, "Havi-pən nu ye tikikwipir minə e." Kimnhavən mhavi-pən nu irəriə kisokrig huvə. Kini rini-pən tuk əriə mimə, "Havi-ta nu tiksın, mhavəh, mhavən, mhavəhsi-pən kimi yemehua kape nəviginien." ⁸ Kini kimnhavən masor.

⁹ Kini yemehua kape nəviginien riminim əsigəvin, mərig nu rinor ta waen kin. Kini reinein mə kimivəhs hiə waen e. Mərig narmamə yamə mine kimnhavi-ta nu a mhavəh mhavən, iriə əmə kharkun. Kini yemehua kape nəviginien rimnokrən kin yermamə yame rim-narkurək pə pə əmə, ¹⁰ mini-pən tukun mimə, "Tukmə nəviginien ehua kirik, narmamə kasəkupən mhavəhsi-ərhav waen yame rhuvə pik, kini narmamə kamhanim ripsaah, misapis kin, kini ai, kipivəhsi-ərhav yame

† 1:47 Jen 27:30-36; 31:26; 32:28 †† Nəgkiarien kape Gris ramni "tikimkimi nai kirik kamni kimə fig;" kwənkwan rheikən. ‡ 1:51 Jen 28:12 †† Nəgkiarien kape Gris ramni mə "Kirkun nivi-pənien 'metrete' kiraru uə kisisar."

ripəh nihuvə-pikien. Mərig yakaməm mə ik nimnərəhu karin yame rhuvə rapita, raməmir meriaji nakpihavəh-si-ərhav ai taktakun."

¹¹ Kini nimtətien yame Yesu rimnor apa Kena ye Galili in nimtətien yame In rimnəkupan mor rhajoun-pən nehuəyen kafan, kini kafan narmamə minə kimishatətə timtim iran.

Yesu rimnəkəu ye rhav narmamə yamə mine kasor nar apnapig ye nimə ehua kape Kughen

(Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46)

¹² Kini ai, Yesu rimneiwaiyu mivən ye taon a Kapaneam iriə kafan mama mine naorahini minə mine kafan narmamə minə. Misarə kape nipig kwakwə əmə aikin.

¹³ Kini nipig kape nəviginien kape nəmə Isrel e kamni kimə Pasova ruauə ipakə, kini Yesu rimnhaktə mivən Jerusalem. ¹⁴ Mamvən ye Nimə Ehua kape Kughen, məm narmamə kasor salem kin kau minə, mine sipsip minə, mine mak ye tanə minə. Məm narmamə tiksın kasor jenis ye mane. ¹⁵ Əmaikin Yesu rimavən mirəh təvrə kirik, mərəm mamarkis kau mine sipsip minə kin, maməko ərhav narmamə ye Nimə Ehua kape Kughen. Kini mahiə-ərhav kin mane kape narmamə yame kasor jenis ye mane kape kantri pisin pisin minə ruə ye mane kape Jerusalem, mei-əhu tebol minə kapəriə.

¹⁶ Kini mamhek narmamə yamə mine kasor salem kin mak ye tanə mimə, "Həpik narimnar minə e mhatərhav. Hapəh nisorien Nimə kape Rimik rəmhen kin nimə kape norien maket."

¹⁷ Narmamə kape Yesu minə kimisəm nar a, rikiriə raməsik nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,

"Narmamə tuksəməkin Yo, meinai Yo yakorkeikei pik kafam Nimə, kini mamarkut pik mə narimnar m-fam aikin tukratuatur."

(Sam 69:9)

¹⁸ Kini nəmehua kape nəmə Isrel kasəkeikei kimin mhamə, "Ah! Pa nhagin rimivəh-si-pre nehuəyen kimik mə takor narimnar minə e? Or-ru nimtətien kirik, pəh yaksəm-ru mə nəfrakisien kafam nəsaninien ram-si-pən ye rao ye neai."

¹⁹ Mərig Yesu rimə, "Ita. Taksoriah Nimə Ehua Kape Kughen, kini ye nipig yame ramor kisisər kin, jakherig min mərip." †††

²⁰ Kini nəmehua kape nəmə Isrel khamə, "Kəsi. Narmamə kimnhavhirəkin nimə e mhavəh newk foti sikis. ʔTakhawor pən iran mine mivhirəkin min ye nipig kisisar əmə?"

²¹ (Mərig nipig Yesu ramni Nimə Ehua kape Kughen, In raməgkiar atuk əmə iran. ²² Kini kwasig ikin, nipig In rimamhə kini mamragh min, kafan narmamə minə rikiriə raməsik nəgkiarien e yame ramni ye Nimə Ehua kape Kughen. Kini iriə kimnhani nəfrakisien ye Nəkwəkwə kape Kughen mine nəgkiarien yame Yesu rimini-ərhav).

†† 2:13 Eks 12; Dut 16:1-6 ††† 2:19 Mat 26:60-61; 27:40; Mak 14:57-59; 15:29.

Yesu ruirkun ta nətərigien kape narmamə

²³ Mərig nipig Yesu rimnamarə apa Jerusalem, ye nipig kape nəviginien kape Pasova, narmamə khap-saah kimisəm In rimnor nimtətien tiksin, kini khani nəfrakisien iran. ²⁴ Mərig Yesu rimipəh niniyen nəfrakisien irəriə, meinai In ruirkun nərigien kapəriə. ²⁵ Yermamə kirik to ripəh nini-pəniyen nərigien kafan tukun, mərig In ruirkun ta narimnar fam yame ram-swiin yerki narmamə. †

Nikodimas rimavən məm Yesu

3 Kini Farisi kirik aikin, nhagin e Nikodimas. In yemehua kirik ye kaonsel kape nāmə Isrel. †¹² Kini nipig kirik, yenpig, in rimavən mə tukrəgkiar iriu Yesu, mīmə, “Yhajoun. Kimawə yakharkun mə ik yhajoun kirik yame Kughen rimnher-pə kin ik nakuə, meinai Kughen ripipəh nəmirien tuk Ik, nakpipəh norien nimtətien minə e.”

³ Kini Yesu rhorpin nəgkiarien kafan mīmə, “Yakamni əfrakis tuk ik mə, tukmə yermamə ripəh narhayen yame ror kiraru kin, to ripəh narəyen ye narmaruyen kape Kughen.” ‡

⁴ Nikodimas rinərig nəgkiarien a, rakur, maiyoh In mīmə, “Yermamə tukrhawor-pən iran mine marha yame ror kiraru kin? To ripəh nīrerig-pən-minien ye tip mama, marha min.”

⁵ Kini Yesu rimini-pən tukun mīmə, “Yakamni əfrakis tuk ik mə tukmə yermamə ripəh narhayen ye nu mine ye Nanmin kape Kughen, tukripəh nivəniyen mamarə ye narmaruyen kape Kughen. †¹⁶ Yermamə rameimək əmə kin yermamə mor nipran ramragh; mərig Nanmin kape Kughen əmə rirkun norien nanmi yermamə ramragh. ⁷ Takpəh nakurien tuk nəgkiarien kafak yame yimini-pre tuk ik mə, ‘Takaməkeikei marha wi min.’

⁸ Rəmhen əmə kin nimətag. Nimətag ramavən, mamvən ikin yame rorkeikei mə tukrivən-pən ikin. Nakərig nimətag ramavən, nakeinein mə ramsipkaa, uə ramvən hiə. Kini ye norien kirikianə əmə min, narmamə khapəh nisəmien Nanmin kape Kughen, mərig kasəm əmə wok kafan ye nimraghien kape narmamə yamə mine kasarha wi min.” ‡

⁹ Mərig Nikodimas rimini-pən tuk Yesu mīmə, “Nar e nakamni rəutən pik. ?Tukrhawor pən iran mine mītarhav-pə?”

¹⁰ Kini Yesu rimə, “Ik yhajoun kirik kape nāmə Isrel. ?Rhawor nakeinein narimnar minə e? ¹¹ Yakamni əfrakis tuk ik mə kimawə kafak narmamə minə yakharkun narimnar minə mamhani-ərhav, misəvsao kin narimnar yamə yakwəsəm ta. Mərig kimia nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kapə-mawə. ¹² Yo yakamni pawk əmə narimnar kape tokrei tanə, mərig kimia nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak nəgkiarien. Tukmə ror məkneikin, to nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak nəgkiarien ye nikarin

† 2:25 Jon 1:47; 6:61; 13:11 †† 3:1 Jon 7:50-51; 19:39-42 ‡ 3:3 Jon 1:13; 1 Pita 1:23; Jem 1:18 †† 3:5 Esik 36:25-27; Efes 5:26; Taet 3:5 ‡ 3:8 Esik 37:9

kape narimnar kape rao ye neai. ¹³ Mərig yermamə kirik rikək yame ruavən ta apa ye rao ye neai. Mərig Yo pisin əmə, Ji Yermamə, yaksi-pən ye rao ye neai mei-waiyu-pə, mirkun nəvsaoyen kin.

¹⁴ “Apa kupan, Moses rimnamarə ye tipəvsik, miruk haktə nar yame rimnor misigovin snek kin, miruk haktə ye nai. †† Kini ye norien kirikianə əmə min, tukruk haktə min Yo, Ji Yermamə, ††¹⁵ mə narmamə m-fam yamə mine kamhani nəfrakisien irak tukhavəh nimraghien rerin. ¹⁶ Ror məkneikin meinai Kughen rorkeikei narmamə m-fam ye tanimtanə mher-pə kin Yo, Tini kwənkwan kirikianə əmə, mə narmamə yamə mine kashatətə irak, tukhapəh nhamhəyen, mərig tukhavəh nimraghien rerin. ¹⁷ Pəh nien mə Kughen rimnher-pə kin Yo Tini mə jakuə mivəhsi-pən narpinien kimi narmamə. Mərig rimnher-pə kin mə Yo jakuə mor swatuk tuk nivəh-miraghien narmamə ye tanimtanə.

¹⁸ “Narmamə yamə mine kishatətə irak, Kughen tukripəh nivəhsi-pəniyen narpinien kimi əriə; mərig narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen irak, Kughen ruini ta narpinien kapəriə, meinai khapəh nhaniyen nəfrakisien irak, Ji Kughen Kwənkwan kirikianə əmə. ¹⁹ Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə meinai nikakien ruauə ta ye tokrei tanə, mərig iriə khapəh nisorkeikeyen nikakien. Kasorkeikei əmə nəpignəpien, meinai nipig m-fam, norien kapəriə ramahas. ²⁰ Narmamə yamə mine kasor norien has kasəmakin nikakien. To khapəh nhavəniyen aikin rakhak ikin, meinai khapəh nisorien mə nikakien tukrəsia-pen norien kapəriə.

²¹ “Mərig narmamə yamə mine kisəri-pən swatuk kape nəfrakisien tukasərer aikin rakhak ikin, mə nikakien a tukrəsia-pen norien kapəriə, mhajoun mə naha nhagin yame kasor, kasor ye nəsaninien əmə kape Kughen.”

Jon Baptaes raməgkiar ye Yesu

²² Kini ai, Yesu mine kafan narmamə minə kimnasəri-wək misavən apa Judia, misarə iriə nāmə aikin. Kini In rimnor baptaes ye narmamə. ²³ Mərig ye nipig a, Jon rimnor baptaes ye narmamə apa Aenon, ipakə əmə tuk taon a Salim. Rimnor baptaes ye narmamə apaikin meinai nu rehuə aikin. Kini narmamə kimnhauə pik mə Jon tukror baptaes irəriə. ²⁴ Ye nipig a, kipəh hanə nivəhsi-pəniyen Jon ye kalabus.

²⁵ Kini narmamə tiksin kape Jon kimasotgoh iriə yemə Isrel kirik, ye nikarin kape nəravien mə tukror narmamə khapəh nisəmkəmikien ye nimri Kughen.

††† In apa kupan Moses rimikir arhav nāmə Isrel ye kwermi nāmə Ijip, mərig nāmə Isrel kimnhani hah Moses mine Kughen. Kughen rher-pən kin snek yamə mine kasəkwəpah, kimisəs əriə. Kini narmamə yamə mine kisarha-pən masəm nar yame ramsigovin snek, yame Moses rimiruk haktə, kamhamragh. Mərig yamə mine khapəh nisarha-pəniyen misəm nanmi snek, kamhamhə. 3m-ru stori ye Nam 21:4-9. Ikin e Yesu ramni mə snek ramuh nuhpikinien kin nāməhəyen kape Yesu ye nai kamarkwao kin. Kimiruk haktə in, kini narmamə yamə mine kisarha-pən misəm, kamhamragh. ††† 3:14 Nam 21:4-9; Jon 8:28; 12:32; 12:24 § 3:16 Esik 18:23,32; 37:9; 1 Tim 2:4; 4:10; 1 Jon 4:9-10

²⁶ Kini kimnhavən misəm Jon mhamə, “Yhajoun. Ik nakirkun kwən a kupan kimiru min apa nīkar nu Jodan pən. Kini ik nīmnerer-ərhav min-ərhav pən In tuk narmamə. Taktakun ai, In ramor baptaes ye narmamə. Kini narmamə m-fam kamhavən masəm.”

²⁷ Kini Jon rīmini-pən tuk əriə mīmə, “Narmamə kharkun əmə nīsorien narimnar yame Kughen ravəhsi-pən nəsaninien kimi əriə tuk norien. ²⁸ Kimiə e nakasərer tuk yo. Kimiə nakharkun huvə mə yakmənī mīmə, ‘Pəh nien mə Yo Kristo.’ Mərig Kughen rimnher-pə kin yo mə jakəkupən muə, kini Kristo tukripikwasig. ²⁹ Yakmə jakni-pre nuhpikinien kirik. Yermamə yame tukrarkurək ye piraovin kirik, piraovin a tukrəri-pən əmə in. Kini kwən a, in minə tiksin kaseito kin in mə tukruə ye lafet kape narkurəkien, kini rikiriə ragien tukun, kasərer masarha-kin in mə tukruə ye swatuk. Kini nīpig tuksəm in ramuə, rikiriə tukragien. Kini yermamə yame tukrarkurək, yo e in kirik yame yakamərer mameito kin, mamarha-kin in mə jakravən ye nəviginien kape narkurəkien. Kini taktakun ai, yim-nərig nəvsaoyen kin Kristo mə ruauə ta, kini rikik ragien pik. ³⁰ In tukraməkeikei muə mə In yerpig rapita yo; kini yo jakaməkeikei meiwaiyu.

³¹ “Yermamə yame ramsi-pən ye Rao ye Neai In yerpig rapita narmamə m-fam. Yermamə yame ramsi-pə əmə ye tokrei tanə, in yermamə kape tokrei tanə, kini rirkun əmə niniyen narimnar kape tokrei tanə. Mərig yermamə yame ramsi-pən ye rao ye neai In yerpig rapita narmamə m-fam. ³² In mamərer-ərhav tuk nini-ərhavyen narimnar yame rīmnam minərig ta, mərig narmamə khapəh nhaniyen nəfrakisien iran. ³³ Kini mərig yermamə yame ravəh kafan nəgkiarien kini mamni nəfrakisien iran, in ramni-ərhav mə nəgkiarien yame Kughen ramni, in nəfrakisien. ³⁴ Ror məkneikīn meinai yermamə yame Kughen rimnher-pə kin mə tukruə, In ramni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. Kitawə kharkun mə In ramni-ərhav əmə nəgkiarien kape Kughen meinai Nanmin kape Kughen rehuə pik iran. ³⁵ Tata Kughen In rorkeikei pik Tini, kini mərəhu-pən narimnar fam əgkap ye kwermīn. ³⁶ Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Ji Kughen e, iriə tukhavəh nīmraghien rerin. Mərig narmamə yamə mine kasəpəh In to khapəh nhavəhyen nīmraghien rerin, meinai Kughen tukror niemhaa kimi əriə kape rerin.”

Yesu ruirkun ta norien kape pian Sameria kirik

4 Farisi minə kimisərig nəgkiarien mə Yesu ravi-pə narmamə khapsaah kamhauə tukun, kini In mamor baptaes irəriə khapsaah. Namba irəriə ripsaah rapita narmamə kape Jon minə. ² (Mərig nəfrakisien mə pəh nien mə Yesu rīmnor baptaes irəriə, mərig narmamə kafan minə kimisor baptaes ye narmamə.) ³ Kini nīpig Yesu rīmnerig mə Farisi minə kimisərig nəvsaoyen kin, rimitərhav Judia mīrerig-pən apa Galili.

⁴ Rīmə tukruvin apa Galili, mərig provins e Sameria ramərer əkupan. ⁵ Kini ritərhav-pə ye taon kirik ye Sameria, kamni kimə Saeka. Taon a, ipakə tuk tanə

kirik yame Jakob rīmivəhsi-pən kimi tini a Josef apa kupan. ¹⁶ Ikin aikin a, huaru Jakob rīmikir kwətig nu kirik kafan. Yesu rīmneriwək rapomh ikin minəpəu, kini muə məkwətə-pən ye nīkar kwətig nu a, mamapis, yerkwēiha.

⁷ Kini kafan narmamə minə kimnhavən apa taon, mə tukhavəh nīmri nəviginien. Kini pian Sameria kirik ramuə mə tukrirkuk nu. Kini Yesu rini-pən tukun mīmə, “Eh. Ruk nu mivəhsi-pə kimi Yo.”

⁹ Kini pian Sameria a rini-pən tukun mə, “!Eh! Ik yemə Isrel, kini yo pian Sameria. ?Rhawor e nakaməgkiar kimi yo?” Ramni məknakin meinai nəmə Isrel kapəriə kirik nar kirik rikək tuk nar Sameria.

¹⁰ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Ik nakeinein naha nhagin yame Kughen rorkeikei mə tukrivəhsi-pre kimik. Kini ik nakameinein min Yo. Yo e, yakamaiyoh-pre nu kimik. To nakpirkun, nakpiayoh-pə kin nu tuk Yo. Kini yakpivəhsi-pre nu miragh.”

¹¹ Kini pian a rini-pən tukun mīmə, “Yemehua. Ik kafam tikikwipir rikək, kini kwətig nu e reiwaiyu pik. ?Takhawor-pən iran mine miruk nu miragh e yame nakamni? ¹² Apa kupan, riptawə Jakob rīmnamruk nu eikin e nin mine ni kafan kwajikovə minə, mine ni kau minə kafan, kini ai, meighan-pə kin kwətig nu e mə nitawə. ?Mərig rhawor? ?Nakmə ik nakehua rapita riptawə Jakob, uə?”

¹³ Kini Yesu rimi-pən tukun mə, “Narmamə yamə mine kamhanim nu ye kwətigin e, tukasəkeikei misək-wakwə min. ¹⁴ Mərig narmamə yamə mine tukhanim nu miragh yame yakvəhsi-pən kimi əriə, to khapəh nisəkwakwə-min-ien tuk nīpig kirik. Nu yame jakvəhsi-pən kimi əriə, in rəmhen kin nīmri nu kirik yame ramk-wor-kwor apa yerkin nīpig m-fam mamaiyu, mivəh-si-pən nīmraghien rerin kimin.” ^{††}

¹⁵ Kini pian a rini-pən tukun mīmə, “Yemehua. Vəh-si-pə-ru nu en kimi yo, mə jakpəh nəkwakwə-min-ien, pəh jakpəh nuə-minien ikin e miruk nu ye kwətigin e.” [‡]

¹⁶ Kini Yesu rini-pən tukun mīmə, “Yuvən mokrən kin kafam huaru, mirauə.”

¹⁷ Kini pian a rini-pən tukun mə, “Ah. Kafak huaru rikək.”

Mərig Yesu rini-pən tukun mə, “Nakaməfrakis mə kafam huaru rikək. ¹⁸ Meinai ik, naknəri-pən ta narman kirkirip, kini yerman yame nakwarə kwis ai taktakun, pəh nien mə kafam atuatur yerman. Nakwəni mə kafam yerman rikək, nəfrakis.”

¹⁹ Kini pian a rini-pən tukun mə, “Yemehua, yak-wirkun mə ik profet kirik kape Kughen. ²⁰ Riptawə minə kupan, iriə kimishaktə-pə ye tukwas e [kirau kawərer ikin, ^{††}] masəhuak kimi Kughen. Mərig kimie nəmə Isrel nakamhani mə tukaməkeikei kavən əmə apa Jerusalem kaməhuak.”

[†] 4:5 Jen 48:22; Jos 24:32 ^{††} 4:14 Sam 42:1-2; 63:1, Aes 12:3; 41:17-18; 44:3; 49:10; 55:1; Jer 2:13; 17:13; Jon 7:38 [‡] 4:15 Jon 6:34 ^{††} Iriu kawərer apa tukwas kirik apa Samaria kamni kima Gerasim.

²¹ Mərig Yesu rini-pən tukun mə, "Piahuaru. Ik takaməkeikei mini nəfrakisien ye kafak nəgkiarien. Nipig aikin tukruə yame narmamə m-fam takhapəh nisəhuak-əmə-yen kimi Tatə Kughen ikin e ye tukwas e, mhapəh nisəhuak-əmə-yen apa Jerusalem. ²² Kimiə nəmə Sameria, naksəhuak pawk kimi Kughen, mərig nakseinein In. Mərig kimawə nəmə Isrel yakasəhuak kimi Kughen, mharkun In, meinai swatuk yame Kughen tukrivəh miragh narmamə iran, ramsi-pə irəməwə. ^{†23} Nipig ramuə - kini ruauə ta - yame Nanmin kape Kughen tukrasitu ye nəməhuak əfrakis minə, mor əriə tukharkun huvə Kughen, mə in Kughen əfrakis, mamor əriə tuksəhuak kimin yerkiria mifam. Meinai Tatə Kughen In rorkeikei nəməhuak yamə mine kasəhuak əfrakis kimin. ²⁴ Kughen ripəh norien rəmhen kin niprai yermamə. In nanmin. Ror pən, narmamə yamə mine khamə tuksəhuak kimin tukasəkeikei masəhuak kimin yerkiria m-fam, ye norien yame Nanmin kape Kughen ramasitu irəriə, mə tukharkun mə In Kughen əfrakis."

²⁵ Kini pian a rini-pən tukun mimə, "Yo yakwirkun mə Mesaea tukraməkeikei muə. In e, kamokrən kin In kimə Kristo. Kini nipig yame In tukruə iran, In tukrho-prai fam niprai nəgkiarien minə kimi ətawə."

²⁶ Kini Yesu rimini-pən tukun mə, "Yo e yakaməgkiar kimik, Yo e Kristo." ^{††}

²⁷ Məkneikin, narmamə kafan minə kimnharerig-pə min tukun. Masəm raməgkiar kimi piraovin kirik, kisakur. Mərig khapəh nisaiyohyen Yesu mə rhawor maməgkiar kimi pian a, mə rorkeikei naha.

²⁸ Kini pian a, rəpəh kafan tikikwipir, marar mamvən apa ye taon. Maməvsao kin kimi narmamə mimə,

²⁹ "Eh. Havən-ru misəm kwən kirik aikin a, In ruirkun ta norien has minə fam yamə mine yimnamor ye nimraghien kafak mamni-pə tuk yo. ?Tukmə ror in Kristo, uə?" ³⁰ Kini narmamə khatərhav ye taon, mhavən mə tuksəm Yesu.

Yesu rimini nuhpikinien ye nəviginien

³¹ Ye nipig a, narmamə kape Yesu minə kasəkeikei kimin mhamə, "Yhajoun, əvigin."

³² Mərig In rini-pən tuk əriə mə, "Yo, nak aikin nəviginien yame kimie nakseinein." [‡]

³³ Məkneikin, kafan narmamə minə kimisaiyoh əriə minə mhamə, "?Rhawor? ?Tukmə ror yermamə kirik rivəhsi-pən nan kirik nəviginien uə?"

³⁴ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Kughen rimnher-pə kin Yo yakuə, kini nəviginien nak ror məkneikin, mə jakamor narimnar fam yame Kughen rorkeikei. Kini yakamor fam wok yamə minə In rimnher-pə kin Yo mə jakor, mor naunin ye kafan wok. ^{‡†}

³⁵ "Sətərig-ru kin niprai nuhpikinien yame jakni-pre tuk əmie mə, 'Makuə kuas tukruə mivən, ror nipig kape nivəhyen nəsimien.' Mərig Yo yakamni-pre tuk əmie mə sarha-pən ru, misəm-ru nəsimien. Ruəmruə ta.

³⁶ "Tukmə nakhavəh kafak nəgkiarien, jakvəhsi-pre nərokien kimi əmie rəmhen kin yame yemehua kape nəsimien tukrərok narmamə yamə mine kasor wok ye nəsimien kafan. Nipig nakasor wok, naksasitu ye narmamə mə tukhavəh nimraghien rerin. Yakamni-ərhav nəgkiarien kape Kughen rəmhen əmə kin yame yermamə ramsuv kweru nai. Kini kimie naksasitu ye narmamə mə tukhavəh nəgkiarien kafak, rəmhen kin yame kavəh nəviginien ye nəsimien. Nipig tukmə narmamə tukhavəh nəgkiarien kafak, kitawə kwis tuk-sagien. ³⁷ Rəmhen kin nəgkiarien kirik kamni kimə, 'Yermamə kirik ramsuv kweru nai, kini yermamə pisin kirik ravəh kwənkwan.' ³⁸ Yakamher-pre kin əmie mə taksasitu ye narmamə mə tukhavəh nəgkiarien kafak. Mərig pəh nien mə kimie nimnhasuv kweru nai. Nəmə pisin kimisəkupən masəmnhakw tuk nisuvyen kweru nai. Kimie takharhi kwənkwan nəviginien ye nəsimien yame iriə kimnhasuv."

Nəmə Sameria khapsaah kamhani nəfrakisien ye Yesu

³⁹ Pian a rimini-ərhav mə Yesu ruirkun ta norien has minə fam yame ramor ye nimraghien kafan, kini nəmə Sameria khapsaah ye taon a kimisərig, mhani nəfrakisien ye Yesu. ⁴⁰ Kini nipig nəmə Sameria kimn-havən misəm In, masəkeikei kimin mə iriə min. Kini Yesu rivən iriə miriə misarə kape nipig kiraru. ⁴¹ Kini In raməgkiar kimi əriə, narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran. ⁴² Mhani-pən tuk pian a mhamə, "Apa kupan, kimawə yimnhani nəfrakisien iran tuk nəvsaoyen yame ik nimini-əsah-pə tuk əməwə. Mərig taktakun ai, yakamhani nəfrakisien iran meinai yimisərig kafan nəgkiarien, kini mharkun əfrakis mə in Yermamə yame tukrivəh miragh narmamə ye tanim-tanə." [‡]

Yesu rimnor huvə kwajikovə kape yemehua kirik

⁴³ Yesu rimnamarə mivəh ta nipig kiraru, kini ai mitərhav mivən [iman ikin] apa provins Galili. ⁴⁴ (Mərig apa kupan in rimnamni mə, "Tukmə profet kirik kape Kughen, narmamə iman ikin tukhapəh nhasaiyen In.")

⁴⁵ Kini nipig Yesu ritərhav-pə Galili, narmamə aikin kimnhani vi vi In meiani in apa kupan iriə min kimn-havən Jerusalem masor lafet kape Pasova, kini misəm narimnar yame In rimnor aikin. ⁴⁶ Ror pən, rimavən min apa taon e Kena, ye provins Galili. Ikin a kupan, In rimnor nu rukreikin muə mor waen kin. Kini yemehua kirik ramarə apa taon pisin kirik e Kapaneam, kafan kwajikovə ramhə. ^{‡†47} Kini yemehua a rimnərig mə Yesu ruatərhav Judia mamuə e Galili, məkneikin rivən məm Yesu, maməkeikei kimin mə tukrivən apa Kapaneam mor huvə kafan kwajikovə. Meinai kafan kwajikovə, nimhəyen rineriaji.

⁴⁸ Kini Yesu rini-pən tuk kwən a mimə, "Ah! !To nakpihapəh nisəmien nimtətien, to nakpihapəh nhaniyen nəfrakisien irak!"

[†] 4:22 Rom 3:1,2; 9:4,5; 15:8,9 ^{††} 4:26 Jon 8:24; 9:35-37 [‡] 4:32 Job 23:12; Jon 6:27 ^{‡†} 4:34 Jon 5:30, 8:29

^{‡‡} 4:42 1 Jon 4:14 ^{‡††} 4:46 Jon 2:1-11

⁴⁹ Kini kwən a rimə, “Yemehua. Pəh kwhai miren əmə miravən miwəm tamə rimhə.”

⁵⁰ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Ita. Rerig-pən tukun. Kafam kwajikovə rinəsanin ta.”

Kini kwən a rimini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Yesu, mirerig-pən tuk kafan kwajikovə. ⁵¹ Nipig raməri-wək hanə ye swatuk, məm kafan yorwok minə, kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Kafam kwajikovə rinəsanin.”

⁵² Kini in raiyoh-pən əriə mimə, “?Rimnəsanin ye naha nipig atuutuk?”

Khani-pən tukun mhamə, “Nəpan-əpanien riemni-waiyu e niəv, ye wan klok, mirh rinəkəkin.”

⁵³ Kini kwən a ruirkun mə ye nipig atuutuk a, Yesu rinamni-pən tukun mə, “Kafam kwajikovə rinəsanin.” In mine kafan narmamə minə kimnhani nəfrakisien ye Yesu. ⁵⁴ In e nimtətien yame ror kiraru kin yame Yesu rimnor apa Galili, nipig rimasi-pən apa Judia.

Yesu rimnor huvə yermamə kirik apa Betsata

5 Kasarə mamhəvən, Yesu rimnhaktə mivən apa Jerusalem, meinai kasor lafet kirik kape nəmə Isrel. ² İpakə tuk kwəruə kirik kape Jerusalem, kamni kimə “Kwəruə kape Sipsip” nu ehua kirik aikin, narmamə kasar aikin. Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamhani mə Betsata. Nimə kirik ramərer ipakə tuk nu a. Nimə a, nipərin kirkirip iruə ikin narmamə kasək-wətə ikin. ³ Narmamə khapsaah yamə mine kamhamhə, kasək-wətə aikin. Tiksin, nimirirə ripis. Tiksin, nihuriə rahas. Tiksin nikariə rimhə. Kasək-wətə aikin mamhawhin nu mə tukrikiu, ⁴ meinai nipig kirik, agelo kape Kughen ramuə, meiwaiyu ye nu, mamor ramkiu. Ye nipig a, yermamə yame raməkupan mamar ye nu a, nar apnapig mə ravəh naha nəmhayen, mərig tukrəsanin. ⁵ Kini kwən kirik aikin, ramhə mivəh newk toti eit. ⁶ Kini Yesu rəm kwən a raməmir, rirkun mə kwən a rimivəh ta nəmhayen tu. Kini raiyoh in mimə, “?Nakmə takəsanin?”

⁷ Kini kwən a yame ramhə rini-pən tukun mimə, “Yemehua. Yermamə kirik rikək yame tukrirəh yo meiwaiyu ye nəkwai nu nipig tukramkiu-kiu. Nipig m-fam yakamarkut pik mə jakəkupən mar ye nu, mərig narmamə tiksin kasəkupən kin yo, misar.”

⁸ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “!Ərer! Mərpəvin-ərpəvin nimhakuə kafam mirəh mamvən.” ⁹ Kini tak-takun əmə kwən ai ruahuvə min. Mərpəvin-ərpəvin kafan nimhakuə mirəh mamvən.

Nar a kimnor ye Sabat. ¹⁰ Kini nəmehua kape nəmə Isrel kimishek kwən a yame rimnəsanin, mhamə, “Ah. Sabat e towei; kini ripəh natuatukien ye loa kapətawə mə takrəh kafam nimhakuə ye nipig e taktakun.” ¹¹

¹¹ Kini in rini-pən tuk əriə mə, “Mərig kwən a yame rimnor huvə yo rimini-pə mə jakarpəvin-ərpəvin nimhakuə kafak mameriwək mamvən.”

¹² Kini iriə kimisaiyoh in mhamə, “?Pa rimini-pre tuk ik mə takarpəvin-ərpəvin kafam nimhakuə mirəh mameriwək mamvən?”

¹³ Mərig kwən a rimneinein nhag Yesu, meinai narmamə khapsaah aikin a, kini Yesu rimnap ta irəriə.

¹⁴ Kini kwasig ikin, Yesu rimnəm min kwən a ramk-wətə ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini rini-pən tukun mə, “!Eh! !Əm-ru! Naknəsanin ta. Mərig takamərig ik mə takəpəh nor-minien təvhagə has, tamə, nəmhayen kirik tukruə tuk ik yame rahas rapita.”

¹⁵ Məkneikin kwən ai rimavən mini-əsəhpən tuk nəmehua kape nəmə Isrel mimə, “Kwən e yame rimnor huvə yo, nhagin e Yesu.”

¹⁶ Ror məkneikin, nəmə Isrel kimisor ahas pən kimi Yesu, meinai kimisəm mə In rimnor wok ye Sabat.

¹⁷ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Rimik Kughen ramor wok nipig m-fam, kini Yo min yakamor wok ye nipig m-fam.” [†]

¹⁸ Yesu raməgkiar məkna, nəmehua kape nəmə Isrel kimisarkut pik mə tukshopni In. Meinai kimisəm mə rimnakapir Sabat kini mor nar kirik min yame rahas rapita, in e, rimini mə Rimni atuutuk e Kughen, kini In min Kughen. ^{††}

Ji Kughen ravəhsi-pə nimraghien

¹⁹ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə, Ji Kughen reinein norien nar kirik ye kafan atuk nətərigien. Rirkun əmə norien narimnar yamə mine Tatə Kughen ramor, meinai narimnar fam yame Tatə Kughen ramor, Tini min tukraməkeikei mamor. ²⁰ Meinai Tatə Kughen rorkeikei pik Tini, kini mamhajoun In kin narimnar fam yame In tukror. Kini tukripihajoun min narimnar yamə mine khahuvə mis-apita, taksəm naksakur. ²¹ Ror məkneikin meinai Tatə Kughen rirkun norien narmamə yamə mine kamhamhə khamragh min. Ye norien kirikianə əmə min, Tini rirkun nivəhsi-pənien nimraghien kimi narmamə yame rikin ragien mə tukrivəhsi-pən kimi əriə. ²² Meinai pəh nien mə Kughen tukrəkir narmamə; mərig Tatə Kughen rimivəh-si pən nehuəyen kimi Tini mə In tukrəkir narmamə, ²³ mə narmamə m-fam tukhasiai Tini, rəmhen əmə kin yame kamhasiai Tatə Kughen. Yermamə yame ripəh nisaiyen Tini, to ripəh nisaiyen Tatə Kughen e yame rimnher-pə kin Tini. ⁵

²⁴ “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame ramərig kafak nəgkiarien, kini mamhatətə ye Kughen yame rimnher-pə kin Yo mə jakuə, in ruivəh ta nimraghien rerin. Nipig tukrərer ye nimrik, jakpəh nivəhsi-pənien narpinien kimin. Rinap ta ye kwənmhaan kape nimhəyen muauə ime nimraghien. ²⁵ Narmamə yamə mine kimisərwei kisəmhen kin narmamə yamə mine kwənhamhə ta; mərig yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə nipig ramuə - kini ruauə ta - yame iriə taksərig nəgkiarien kafak e Yo Ji Kughen; kini yamə mine kamhavəh nəgkiarien kafak tukhavəh nimraghien

[†] Nəgkiarien ye v. 4 rikək ye kopi akwas tiksin kape Niutesteman. Keinein mə Jon rimirai əfrakis nəgkiarien ikin e, uə nikam. ^{††} 5:10 Jer 17:21

[‡] 5:17 Jon 14:10 ^{††} 5:18 Jon 10:30,33; 19:7 ^{‡‡} 5:19 Jon 14:10 ^{†††} 5:21 Rom 4:17; Jon 11:25 ^{‡‡‡} 5:22 Jon 5:26-27; 9:39; Wok 10:42 [§] 5:23 Luk 10:16; 1 Jon 2:23 ^{§†} 5:24 Jon 3:18

rerin. ²⁶ Tatə Kughen In nuknei nimraghien. Ye norien kirikianə əmə min, In ramor mə Yo Tini, Yo min nuknei nimraghien. ¹²⁷ Kini In mərəhu-pən nəsaninien mine nehuəyen ye kwermik e Tini mə yo jakəkir narmamə, meinai Yo Ji Yermamə.

²⁸ "Yakaməgkiar məkneikin, naksərig, takhapəh nisakurien. Meinai nipig yame ramuə, narmamə yamə mine kwənhəmhə ta tuksərig nəgkiarien kafak e Yo Ji Kughen. ²⁹ Kini iriə tukhatərhav-pə ye nəkwai nimir minə kapəriə. Yamə mine kimisor norien yame ratu-atuk tukasəkeikei misərer min mamhavəh nimraghien rerin. Mərig yamə mine kimisor norien has minə tukasəkeikei misərer min ye nimhəyen masərer ye nimir e Ji Kughen, kini jakni-ərhav kapəriə narpinien.

³⁰ "Mərig Yo to yakpəh norien nar kirik ye nəsaninien əmə kafak. Yo jakəkir narmamə meinai yakamor əmə naha nhagin yame Tatə ramni-pə tuk Yo mə jakor. Kini nipig jakaməkir norien minə kape narmamə, yakirkun mə jakor ye norien yame ratuatuk, meinai yakpəh narkutien mə jakor əmə ye kafak nəsaninien. Mərig Yo, jakaməkeikei mamor əmhen ye nətərigien kape Kughen yame rimnher-pə kin Yo." ††

Jon Baptaes mine Nanmin kape Kughen kimirəvəhsi-haktə Yesu; mərig narmamə khapəh nhaniyen nəfrakisien iran

³¹ Kini Yesu rimə, "Tukmə Yo atuk əmə yakvəh-si haktə Yo, narmamə rikiriə tukrəsik mə nəgkiarien kafak ripəh norien nəfrakisien. ³² Mərig kwən min kirik aikin yame ramərer-ərhav mamor əpu Yo. Kini yakirkun mə nəgkiarien yame ramni irak in nəfrakisien. ³³ Apa kupan, nimisher-pən narmamə tiksın khavən misəm Jon Baptaes misaiyoh-pən in mə Yo pa. Kini in rimini nəgkiarien əfrakis irak. ³⁴ Mərig yakpəh nətərigien kin nəgkiarien kape yermamə kirik mə tukrini mə Yo pa. Mərig yakamor nikwənemiə kin nəgkiarien kape Jon, mə takhani nəfrakisien iran pəh Kughen tukrivəh miragh əmiə. ³⁵ Nhajounien kape Jon in rəmhen kin laet. Raməsiə makak huvə. Kini rikimiə ragien tukun kape nipig kwakwə. ³⁶ Mərig kafak wok ror nirkunien mə Yo e pa, rapita yame Jon rimnor. Rimik rimivəhsi-pə wok e kimi Yo, mə jakor infamien iran. Kini wok e kafak, ramni-ərhav Yo, mamor əpu Yo mə Rimik rimnher-pə kin Yo. ³⁷ Kini Rimik yame rimnher-pə kin Yo, In min ramni-ərhav Yo. Ramni-ərhav pawk Yo, nakhapəh hanə nisərigien nəkwan. Kini nakhapəh hanə nisəmien nimirin nipig kirik. ³⁸ Nəgkiarien kafan rirkək yerkimia, meinai kimia nakhapəh nishatətəyen irak - Yo e yemə Kughen rimnher-pə kin Yo.

³⁹ "Kimiə nakasəvheikin pik nəgkiarien minə ye Nəkwəkwə kape Kughen, mamhani nəfrakisien iran, meinai naksorkeikei mə tukrivəhsi-pre nimraghien rerin kimi əmiə. Mərig sərig-ru, nəgkiarien minə ye Nəkwəkwə kape Kughen kasəgkiar irak kini mamhani-

ərhav Yo. ⁴⁰ Mərig kimia nakasəpəh nhauəyen tuk Yo, mə takhavəh nimraghien rerin.

⁴¹ "Yakpəh nərigien mə narmamə kasəgnəgin Yo uə nikam. ⁴² Mərig Yo yakirkun huvə əmiə. Kini yakirkun huvə mə norkeikeien kape Kughen rikək yerkimia. ⁴³ Yakməvəh nehuəyen kape Rimik muə, mərig kimia nakhapəh nhavəhyen Yo yerkimia, kini rikimiə ripəh nagienien tuk Yo. Mərig tukmə yermamə kirik ruə ye nəsaninien əmə kafan, takhavəh in, rikimiə ragien tukun. ⁴⁴ Nipig m-fam əgkap kimia naksorkeikei mə narmamə tukamhani vi vi əmiə, mərig nakhapəh nisarkutien tuk norien yamə mine Kughen, yame In pisin əmə In Kughen, tukrini vi vi əmiə tukun. Tukmə nakasərig əmə nərigien kape narmamə, to nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak.

⁴⁵ "Mərig pəh rikimiə tukripəh nəsikien mə yakamni hah əmiə ye nimir Rimik Kughen. Nikam. Mərig Moses e naksərhəhu-pən tim tim nərigien kapəmiə iran, in e ramni hah əmiə ye nimir Kughen, ⁴⁶ meinai to kimia nakpihani nəfrakisien ye Moses, mipihani min nəfrakisien irak, meinai Moses rimnəvsao kin Yo. ⁴⁷ Mərig kimia nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien yame in rimirai; ror pən, ror neineinien tuk əmiə tuk nhaniyen nəfrakisien irak."

Yesu rimivəh nəviginien rikəskəh, mor ripsaah, maməvigin narmamə khapsaah kin
(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

6 Kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu rim-nəviefugin ye nu apa Lugun Galili e kamni kimə Lugun Taebirias. ² Kini narmamə khapsaah kimnhak-wasig kin, meinai kimisəm nimtətien ripsaah yamə mine In ramor tuk nor-huvəyen narmamə yamə mine kamhamhə. ³ Kini Yesu rimnhaktə fiak ye tukwas, misəkwətə iriə kafan narmamə minə. ⁴ Ye nipig a, lafet kirik kape nəmə Isrel, kamni kimə Pasova, ruauə pakə.

⁵ Kini Yesu rivaag pirə məm narmamə khapsaah kamhauə. Kini raiyoh Filip mimə, "Tukhavəh hiə nimir bred rəmhen tuk narmamə minə a?" ⁶ Yesu raməgkiar məknakin mə tukrəm-ru nhatətəyen kape Filip, mərig ruirkun ta naha nhagin yame tukripior.

⁷ Kini Filip rini-pən tukun mə, "IEH! To kisarakikin pawk tu hundred taosen vatu ^{§†} ye bred, to ripəh nəmhen-hanəmə-yen kin narmamə."

⁸ Kini yermamə kirik kape Yesu, naorahi Saemon Pita, nhagin e Andru, rini-pən tuk Yesu mə, ⁹ "Kwajikovə kirik e ravəh bred kirkirip kimnor kin bale, mine kə-mam kiraru. Mərig to ripəh nəmhen-əgkəp-ien kin narmamə minə e." ^{§††}

¹⁰ Kini Yesu rimə, "Hani-pən tuk narmamə kisəkwətə." Ikin aikin a, mənvhirik ripsaah ikin, kini iriə kisəkwətə. Narman əmə aikin, ipakə tuk faef taosen. ¹¹ Kini Yesu rimivəh bred, mini vi vi Kughen tukun. Mivəh-si-pən kimi narmamə yamə mine kasəkwətə. Kini mor min nar kirikianə əmə ye kəmam, məhi-pən kimi narmamə. Kisən rəmhen kin yame iriə kisorkeikei mə tuksən.

† 5:26 Jen 2:7; Job 10:12; 33:4; Sam 36:9; 42:8; 66:9; Jon 1:1-4

†† 5:30 Jon 8:16 ‡ 5:31 Dut 17:6; 19:15 †† 5:32 Jon 8:17-18

‡ 5:33 Jon 1:19-28 ††† 5:34 1 Jon 5:9 ††† 5:36 Jon 10:25; 14:11

§ 5:45 Jon 9:28; Rom 2:17 §† Nəgkiarien kape Gris ramni mə "tu hundred denari." §†† 6:9 2 King 4:42-44

¹² Kimisəvigîn ta, tupriə rəsiis, Yesu rini-pən tuk kafan narmamə mīmə, “Havən mhavai-pən nīpərpər nəvigînien yame rakwak, tamə rahas.” ¹³ Apa kupan, bred yame kimnor kin bale, iriə fam kirkirip, mərig kimnhapsaah. Narmamə kimisən misəpəh tiksin. Kini narmamə kape Yesu minə kimnhavən misəwhai nīpərpər nəvigînien, mhavai-pən ye kəmeiru twelef rokrig huvə.

¹⁴ Narmamə kimisəm nimtətien yame Yesu rimnor, khani mhamə, “Nəfrakisien. Profet əfrakis e kape Kughen yame profet minə kimnhani kupan mə Kughen tukrher-pə kin ye tokrei tanə.” †

¹⁵ Kini Yesu ruirkun mə narmamə minə a tukhauə misarkut kimin mə In tukror king kin kapəriə. Kini rap, mirerig-faktə min ye tukwas, maməmir In pisin əmə. ††

Yesu rameriwək haktə ye nimar mar nu

(Mat 14:22-27; Mak 6:45-52)

¹⁶ Nīpig mirh rivə, narmamə kafan minə kimnhavirə mhavən ye lugun. ¹⁷ Kini rinəpignəp, mərig Yesu rikək. Məkneikin, kisat-pən ye bot kirik, misəsua mhavirə ye lugun, mhamə tuksəviəfugin-pən ye Kapaneam. ¹⁸ Kini nimətag ehuə kirik rərer mher-əpu nu, peao-peao rehuə. ¹⁹ Kasəsua mamhavən raməhen kin kilometa faef uə sikis ‡, kini misarha-pən misəm Yesu raməriwək ye nimar-mar nu, mamua ipakə tuk bot. Kini khagin pik. ²⁰ Mərig In rini-pən tuk əriə mīmə, “Hapəh nhaginien. Yo əmə e.” ††²¹ Kini rikiriə ragien mhamə tukrivən ye bot. Nīpig Yesu rimnat-pən ye bot, kini kisakur əmə misəm kwənhavhiak apa ikin kimnhamə tukhavhiak ikin.

²² Kəni rikwamer kin, narmamə tiksin yamə mine kimnasəmir iriə Yesu ye nikar lugun kwənharkun mə bot kirikianə əmə rimnamərer ifiak e niəv. Kini mharkun mə narmamə kape Yesu minə kimnhavən ye bot a, mərig Yesu rimipəh nivənien iriə miriə. ²³ Kini narmamə tiksin kimnhasi-pən ye taon e Taebirias, misəsua ye bot minə tiksin, mhavhiak ikin Yesu Yermaru rimini vi vi Kughen tuk bred məhi-pən kimi narmamə ikin. ²⁴ Kini narmamə kimisəm mə Yesu mine kafan narmamə minə kwənharkək aikin. Məkneikin kisat-pən ye bot minə tiksin, mhavən apa Kapaneam, mə tuksarha-kin Yesu.

Yesu in bred kape nimraghien

²⁵ Narmamə minə a kimisəviəfugin ye lugun, misəm Yesu, misaiyoh In mhamə, “Yhajoun. ?Nimnhawor-pən iran mine muə eikin e?” †

²⁶ Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mīmə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə pəh nien mə nakasarha-kin Yo meinai Yo yakamor nimtətien, mərig naksarha-kin Yo meinai nimisən bred, tipmiə rəsiis. ²⁷ Mərig ripəh nihevəyen mə kapəmiə nəsaninien tukrirkək tuk nivəhyen bred yame pəh nien mə tuk tu tukrahas mīrkək. Kimiə

takasəkeikei masəmnhakw tuk nivəhyen bred yame ramarə rerin. Bred e in e, Yo Ji Yermamə na-jakvəhsi-pre kimi əmiə. Yo e Ji Yermamə, Tatə Kughen, rimnhajoun mə rikin ragien tuk Yo.” †††

²⁸ Kini iriə kimisaiyoh In mhamə, “?Naha norien yamə mine Kughen rorkeikei mə kimawə jakasor?”

²⁹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Kimiə takasəkeikei mishatətə irak, mə Kughen rimnher-pə kin Yo. Nar e in e Kughen rorkeikei.” †††

³⁰ Kini iriə kimisaiyoh min In mhamə, “?Mərig Ik takor naha nimtətien mə kimawə jaksəm kini yakshatətə iram tukun? ?Ik takor naha nhagin? ³¹ Nīpig riptawə minə kupən kimiseriwək ye tipəvsik, iriə kimisən ‘mana.’ Nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə,

“In rimivəhsi-pən bred yame ramsi-pən ye rao ye neai mə iriə tukasən.’

(Eks 16:4)”

§

³² Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mīmə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə, pəh nien mə Moses atuk e rimivəhsi-pre nəvigînien yame ramsi-pən ye rao ye neai, mə taksən. Kafak Tata e in e ravəhsi-pre nəvigînien əfrakis yame ramsi-pən ye rao ye neai, mə kimiə takasən. ³³ Mərig in ai bred kape Kughen, in e yermamə yame ramsi-pən ye rao ye neai mameiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Kini bred e in e ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə ye tanimtanə.” ††

³⁴ Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, “Yemasur, vəh-sipəh bred e kimi əmawə kape nīpig m-fam.” †††

³⁵ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mīmə, “Yo e, yo Bred yame ravəhsi-pən nimraghien. Narmamə yamə mine kamhauə tuk Yo, to khapəh min nisəmkərvəyen. Kini narmamə yamə mine kashatətə irak, to khapəh min nisakwəkwəyen. ³⁶ Mərig Yo yimini-pre ta tuk əmiə mə nakasəm pawk Yo, mərig nakhapəh nishatətəyen irak. ³⁷ Narmamə yamə minə kafak Tata ravəhsi-pə əriə kimi Yo, iriə tukhauə tuk Yo. Kini narmamə yamə mine tukhauə tuk Yo, to yakpəh nher-yerhav-yen kin əriə tuk nīpig kirik. †††

³⁸ “Meinai pəh nien mə Yo yimasi-pən ye Rao ye Neai meiwaiyu-pə ye tokrei tanə mə jakor əmə narimnar yame yo yakorkeikei. Mərig yimauə mə jakor narimnar minə e yame kafak Tata rimnher-pə kin Yo tukun.

³⁹ Kini In ripəh norkeikeiyen mə jakəpkərhav ye narmamə yamə minə In rimnəhi-pə əriə kimi Yo. In rorkeikei mə, ye Nīpig Kwasig, Yo jakor narmamə minə e tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə. ⁴⁰ Mərig in ai kafak Tata In rorkeikei mə narmamə m-fam yame kamhavaag-pə tuk Yo e Tini, mishatətə irak, tukhavəh nimraghien rerin. Kini ye Nīpig Kwasig, yo jakor narmamə minə e tukhamragh min ye nimhəyen.”

⁴¹ Nəmehuə kape Isrel kimisərig nəgkiarien yame Yesu ramni mə In Bred yame ramsi-pən ye rao ye neai,

† 6:14 Dut 18:15-19 †† 6:15 Mat 4:8-10; Jon 18:36-37 ‡ Gris ramni “stadia twenti faef uə toti.” †† 6:20 Mat 14:26; Mak 6:49; Luk 24:37 †† Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 25 in e, “Yhajoun. ?Nimauə naghən?”

††† 6:27 Aes 55:2; Jon 6:35, 48 ††† 6:29 Jon 6:35; 1 Tes 1:3; 1 Jon 3:23 § 6:31 Neham 9:15; Sam 78:24; Sam 105:40 †† 6:33 Dut 8:3; Mat 4:4; Luk 4:4; Jon 3:13, 31 ††† 6:34 Mat 6:11; Jon 4:15 †† 6:35 Jon 4:14; 7:37-39; 8:12; 10:7,11; 11:25; 14:6; 15:1 ††† 6:37 Jon 17:2 †† 6:39 Jon 17:2,12; 18:9

meiwaiyu-pə ye tokrei tanə, kini kamhani hah In tukun, ⁴² mhani-pən tuk əriə minə mhamə, “Ah. Kwən e in Yesu, ji Josef. Kitawə kharkun kafan tatə mine mamə. ?Rhawor e ramni məkneikin mə In rimasi-pən ye rao ye neai meiwaiyu-pə ye tokrei tanə?”

⁴³ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Rikimiə tukripəh nəsikien məknenkin. ⁴⁴ Tatə Kughen yame rimnher-pə kin Yo, to ripipəh nivi-pəyen yermamə kirik ramuə tuk Yo, yermamə to ripəh nuəyen tuk Yo. Yermamə to ripəh nuə-atukien tuk yo mə jakor in ramragh min ye nimhəyen, ye nipig kwasig. ⁴⁵ Nəgkiarien yame profet minə kimnharai kupan ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni məkneikin mə, “Kughen tukrhajoun narmamə m-fam.’

(Aes 54:13)

††

Yermamə yame ramətərig kin nhajounien kape Tatə Kughen, in tukramuə tuk Yo. ⁴⁶ Yermamə kirik rikək yame rimnəm Tatə Kughen kin nimrin. Yermamə kirikianə əmə rimnəm, Yermamə e in e rimasi-pən tuk Kughen. ⁴⁷ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien irak kwənhavəh ta nimraghien rerin. ⁴⁸ Yo e bred kape nimraghien rerin. ⁴⁹ Nar apnapig mə ripmiə minə kimisən bred e ‘mana’ ye tipəvsik, mərig kwənhavəh. ⁵⁰ Mərig bred yame ramsi-pən ye rao ye neai mameiwaiyu-pə ai taktakun, in ror pisin. Bred e, rameiwaiyu-pə mə narmamə m-fam yamə mine kasən tukhapəh nhamhəyen. ⁵¹ Yo e, Yo bred mragh, yame ramsi-pən ye rao ye neiai mameiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Yermamə yame tukrən bred e, in tukramragh rerin. Kini Bred e, yame jakvəh-si-pre kimi narmamə ye tokrei tanə, in e, niprak.”

⁵² Nəgkiarien a rimnor nəmehua kape nəmə Isrel kasərer masotgoh kimi əriə minə mhamə, “?Rhawor? ?Tukrhawor pən iran mine mivəhsi-pə nipran mə tuk-sən?”

⁵³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə nakpihapəh nisənen niprak e Ji Yermamə, mipihapəh nhanimien nitawik, to nakpihapəh nhavəhyen nimraghien rerin. ⁵⁴ Narmamə yamə mine tuksən niprak, mhanim nitawik tukhavəh nimraghien rerin. Kini ye Nipig kwasig, jakor əriə kamhamragh min ye nimhəyen. ⁵⁵ Yakaməgkiar məkneikin meinai ratuatuk mə narmamə tukasəkeiki misən niprak mhanim nitawik. ⁵⁶ Narmamə yamə mine tuksən niprak, mhanim nitawik, tukharpin-pə ye nimraghien kafak. Kini Yo jakripin-pən min ye nimraghien kapəriə. ††

⁵⁷ “Kafak Tatə rimnher-pə kin Yo yakuə, In nuknei nimraghien. Kini Yo yakvəh nimraghien tukun. Ye norien kirikianə əmə min, narmamə yamə mine tuk-sən niprak tukhavəh nimraghien iran. ⁵⁸ Yo e bred əfrakis, yame ramsi-pən ye Rao ye Neai, mameiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Bred e ripəh nəmhenien kin bred kupan yame ripmiə minə kimisən [ye tipəvsik]. Nar ap-

† 6:44 Hos 11:4; Jon 6:65; 12:32 †† 6:45 Jer 31:34 † 6:46 Jon 1:18; 5:37; 7:29 †† 6:54 Sam 63:5 †† 6:56 Jon 15:4-7; 1 Jon 3:24; 4:15

napig mə iriə kimisən bred a, mərig kwənhavəh ta. Mərig narmamə yamə mine kasən bred e, iriə tukhavəh nimraghien rerin.” ⁵⁹ Yesu rimini-ərhav nəgkiarien e nipig rimnhajoun narmamə apa ye nimə kape nofuginien apa Kapaneam.

Narmamə kape Yesu minə min khapəh nhaniyen nəfrakisien iran

⁶⁰ Narmamə khapsaah kape Yesu kimisərig nəgkiarien e yame Yesu rimini, mhamə, “!E-he-o! Nəgkiarien e riskai pik. ?Pa e to rini nəfrakisien ye kafan nəgkiarien?”

⁶¹ Kafan narmamə minə kisəsiwən-əsiwən, mərig In ruvirkun ta nərigien kapəriə, mini-pən tuk əriə mimə, “?Rhawor? ?Nətərigien kapəriə rimneiwaiyu tuk nhajounien e kafak uə? ⁶² ?Mərig tukmə naksəm Yo Ji Yermamə yakamrerig faktə ye rao ye neai ikin yimasi-pən ikin kupan, takhani nəfrakisien irak uə nikam?

⁶³ Nanmin kape Kughen əmə rikun nivəhsi-pənen nimraghien rerin kimi narmamə. Yermamə to ripəh nivəhyen nimraghien rerin ye nəsaninien əmə kafan. Nəgkiarien minə e yakamni-pre tuk əmiə, iriə nəgkiarien yamə mine kamhasi-pən ye Nanmin kape Kughen yame ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə. ⁶⁴ Mərig kimia tiksın eikin e, nakhapəh nishatəyəyen irak.” (Yesu ramni məkneikin meinai In ruvirkun ta ye nirikakunien mə ni-pa mine khapəh nhaniyen nəfrakisien iran, muirkun mə iriə pa nhagin tukreighaan-pən kin In ye kwermi tikmir minə kafan).

⁶⁵ Kini Yesu rimə, “Tuk nar e in e, yakwəni-ta tuk əmiə mə Tatə Kughen to ripipəh nivi-pəyen yermamə kirik ramuə tuk Yo, yermamə to ripəh nuəyen tuk Yo.” ^{††}

⁶⁶ Ye nipig a, narmamə kape Yesu khapsaah kimisəpəh In, mhapəh nhakwasigien kin.

Pita ramni-ərhav mə in ramhatətə ye Yesu

⁶⁷ Kini Yesu rimnaiyoh kafan narmamə twelef mimə, “?Rhawor irəmiə? ?Kimiə min nimnhamə taksəpəh Yo uə?”

⁶⁸ Mərig Saemon Pita rimini-pən tukun mə, “Yer-maru. ?Tukmə yaksəpəh Ik, jakhavən tuk pa? Mə ik əmə. Kafam əmə nəgkiarien ravəhsi-pə nimraghien rerin. ⁶⁹ Kini kimawə yakshatətə iram, minharkun ta mə Ik Yemə Rhakə kape Kughen.” ^{††}

⁷⁰ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Kimiə e narmamə twelef kafak. Yo e yimirpen əmiə. Mərig kimia kirik in yarmhə.” ^{††} (In ramni Judas, ji Saemon Iskariot, meinai in min kirik ye narmamə twelef kape Yesu, mərig kwasig ikin, rimneighan-pən kin In ye kwermi tikmir minə kafan.) ^{††}

††† 6:58 Jon 6:41,51 ††† 6:62 Jon 3:31; 17:5 † 6:63 Jon 6:68; 2 Kor 3:6 †† 6:64 Jon 2:25 ††† 6:65 Jon 3:27; 6:44; 14:6 †† 6:68 Jon 6:63 ††† 6:69 Mak 1:24; 8:27-30; Luk 4:34 †† 6:70 Jon 13:2,27 †† 6:71 Jon 17:12

Yesu rimnægkiar kimi naorahini minä

7 Kwasig ikin ye narimnar minä a, Yesu ripäh norkeikeiyen mä tukrivän yerkwanu minä ye Judia tuk norien kafan wok, meinai nāmehuā kape nāmā Isrel apaikin kamharai mhun apsapis tukun mä tukshopni. Kini rirerig min mivän ye provins Galili. ² Märig nipig ruauā ipakē tuk norien lafet kirik kape nāmā Isrel, kamni kimä “lafet kape nivähsi-haktäyen nimä tapolen minä.” ³ Kini naorahi Yesu minä kimnhani-pän tukun mhamä, “Rhuvä mä taktärhav eikin e mamvän apa Judia, päh narmamä kafam minä apaikin tuksäm nimtätien yamä mine Ik nakamor. ⁴ Yuvän apaikin meinai yermamä yame rorkeikei mä narmamä tukharkun In, to ripäh nerkwaigien kin kafan wok. Märig tukmä nakirkun norien nimtätien minä, yuvän, mor äpu Ik ye nimri narmamä khapsaah ye nipig kape lafet, päh narmamä ye tanimtanä tuksäm.” ⁵ Kasægkiar mäknakin meinai nar apnapig mä iriä naorahini atuutuk minä, märig khapäh nhaniyen näfrakisien iran. [†]

⁶ Kini Yesu rini-pän tuk äriä mä, “Ripäh hanä norien nipig kafak. Märig kimia nakharkun nisorien nar ye nipig apnapig ämä. ^{††} Narmamä kape tokrei tanä e, iriä to khapäh nisämäkien ämia. Märig iriä tukasäkeikei masämäkin Yo, meinai Yo yakamni-ärhav mä kapäriä norien ripäh natuatukien. [‡] Kimia havän ye lafet, märig Yo to yakpäh nivänien, meinai ripäh hanä norien nipig kafak.” ^{†††} Ramægkiar mäknakin kini In mamämär ämä apa Galili.

Yesu ramvän ye lafet e kamni kimä “Nivähsi-haktäyen nimä tapolen minä”

¹⁰ Kini naorahi Yesu minä kimisäkupän mhavän ye lafet a, kwasig ikin, Yesu ripivän. Märig In rimnaiyu apisapis ämä, mä narmamä tukhapäh nisämien. ¹¹ Kini nāmehuā kape nāmā Isrel khapsaah kimnhavän ye lafet a masarhakin In, misaiyoh apnapig ämä narmamä mhamä, “?Kwän e in pukaa?”

¹² Ikin a, narmamä khapsaah kisäsiwän-äsiwän mamhani In. Tiksin khamä, “In yemä huvä kirik,” märig tiksin khamä, “Nikam. In rameikuä ye narmamä.”

¹³ Märig iriä khapäh nisävsao-ärhavyen kin Yesu, meinai kamhagin mä ta mä nāmehuā kape nāmā Isrel kisärig nägkiarien yame kamhani. ^{‡‡}

¹⁴ Lafet a ramvän hanä, Yesu rimavän apa ye Nimä Ehuä kape Kughen, mamävähg kimi narmamä.

¹⁵ Nāmehuā kape nāmā Isrel kimisärig nägkiarien kafan, kisakur, mhamä, “?Kwän e rimnhawor mirkun narimnar minä e ye Näkwäkwä kape Kughen? Yemehuä kirik kapätawä rimipäh nhajounien In.”

¹⁶ Kini Yesu rini-pän tuk äriä mä, “Nägkiarien yame yakamhajoun narmamä kin, päh nien mä kafak. Ramsi-pän tuk Tatä Kughen yame rimnher-pä kin Yo.

¹⁷ Narmamä yamä mine näterigien kapäriä ramskai mä tuksor narimnar yame Kughen rorkeikei,

[†] 7:5 Sam 69:8; Mak 3:21 ^{††} 7:6 Mat 26:18; Jon 2:4; 7:30 [‡] 7:7 Jon 3:19-20; 15:18-21 ^{††} 7:8 Jon 7:6 ^{‡‡} 7:13 Jon 9:22; 12:42-43; 19:38; 20:19

tukharkun mä nägkiarien kafak ramsi-pän tuk Kughen; päh nien mä kafak atuk ämä. ¹⁸ Narmamä yamä mine kasægkiar atuk ämä ye kapäriä nehuäyen, iriä kasor ämä mä narmamä tukhaväh-si haktä äriä. Märig Yo yakorkeikei mä narmamä tukhaväh-si haktä nhag yermamä yame rimnher-pä kin Yo. Yo yermamä kape niniyen näfrakisien. To yakapäh neikuäyen. ^{‡‡†}

¹⁹ “Moses rimivähsi-pre loa kimi ämia, märig yermamä kirik rikäk irämia ramäri-pän fam loa minä e. ?Rhawor e kimia naksarkut mä takshopni Yo?”

²⁰ Kini narmamä khapsaah kimnhani-pän tukun mhamä, “!Man! ?Tukmä ror nanmin has ramärer-pän iram uä, mamor Ik nakamni nägkiarien ätawao uä? ?Pa e rimä tukrhophni Ik?”

²¹ Kini Yesu rimini-pän tuk äriä mimä, “Yo yimnor nimtätien kirikianä ämä ye Sabat, nimisäm, niemhaa ramhai ämia fam tukun. ^{‡‡‡} Märig kimia min nakasor wok ye Sabat, mamhaväh nao kimi kwajikovä minä, ramäri-pän loa kape Moses. (Märig näfrakisien mä päh nien mä Moses rimirikakun norien kape nivähien nao kimi narmamä, märig kaha minä apa kupan kimnharikakun). ^{§23} ?Märig tukmä nakharkun nivähien nao kimi kwajikovä minä ye Sabat, räri-pän loa kape Moses, rhawor e niemha ramhai ämia nipig yakamor huvä niprai yermamä kirik ye Sabat? ^{§†24} Takhapäh nisäkirien wok yame yakamor ye närigien ämä kapämia, märig taksäkir kafak wok ye närigien yame ratuatuk.” ^{§††}

Narmamä kasægkiar ye Kristo

²⁵ Kini ye nipig a, nāmā Jerusalem kimisaiyoh äriä minä mhamä, “?Rhawor? ?Kwän e In e nāmehuā minä kapätawä khamä tukshopni In uä? ²⁶ Märig sām-ru. In ramni-ärhav nägkiarien ye nimri narmamä, märig nāmehuā minä khapäh nhani-pänien nar kirik tukun. ?Tukmä ror nāmehuā minä kwänharkun ta mä In Kristo, uä? ²⁷ Märig kitawä kharkun rukwanu kwän e rīmasi-pän ikin. Märig nipig Kristo tukramuä, narmamä tukseinein mä risipkaa.”

²⁸ Ye nipig a, Yesu rinamärer ye Nimä Ehuä kape Kughen mamävähg kimi narmamä, kini mamokr-apomh mimä, “Kimia nakharkun Yo, mharkun ikin yīmasi-pän ikin. Märig näfrakisien mä päh nien mä yīmauä atuk ämä ye närigien kafak. Märig Kughen rimnher-pä kin Yo. Kini Kughen In näfrakisien. Kimia nakseinein In, ²⁹ märig Yo yakirkun In, meinai yīmasi-pän iran. Kini In rimnher-pä kin Yo.” ^{§†}

³⁰ Yesu ramægkiar mäknakin, khamä tukharaptäräkin In. Märig yermamä kirik rikäk yame tukraptäräkin In, meinai ripäh hanä norien nipig kafan. ^{§††}

³¹ Märig narmamä khapsaah kimnhani näfrakisien iran mhamä, “Tukmä ror Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen mä tukrher-pä kin, meinai kimini mä nipig Kristo tukramuä, tukror nimtätien khapsaah. Kini yer-

^{‡‡†} 7:18 Jon 5:41; 8:50,54 ^{‡‡‡} 7:21 Jon 7:23; Jon 5:2-9 [§] 7:22 Jon 17:9-14; 21:4; Lev 12:3 ^{§†} 7:23 Jon 5:2-9; Mak 3:5; Luk 13:12-14; Luk 14:4-6 ^{§††} 7:24 Aes 11:1-3; Jon 8:15 ^{§†} 7:29 Mat 11:27 ^{§††} 7:30 Mat 26:18

mamə rikək yame rirkun norien nimtätien ripsaah rapita In.” †

Mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimnhauə mə tukharaptərək In Yesu

³² Kini Farisi minə kimisərig narmamə khapsaah kisəsiwən-əsiwən masəvsao kin Yesu. Kini Farisi minə mine jif pris minə kimisher-pən kin mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen mə tukharaptərək In Yesu. †³³ Kini Yesu rimə, “Yo jakamarə kitawə-mkimia kape nipig kwakwə əmə. Kwasig ikin, jakrerig-pən min tuk Yermamə yame rimnher-pə kin Yo. ³⁴ Ye nipig a in a, taksarha-kin Yo mərig to nakhapəh nisəmien Yo; meinai ikin yakamvən ikin, kimia to nakhapəh nhavənien ikin.”

³⁵ Kini nəmə Isrel kimisaiyoh əriə minə mhamə, “?In rimə tukrivən hiə, mə to kitawə khapəh nisəmien In? ?Rimə tukrivən məm kwənərəus kape nəmə Isrel yamə mine kisarə iriə nəmə Gris apa tanə pisin pisin minə, mamhajoun min nəmə Gris uə? ³⁶ In rimini mə ye nipig a, kitawə tuksarha-kin In, mhapəh nisəmien In, meinai kwənmhan yame In tukrivən ikin, to kitawə khapəh nhavənien ikin. ?Nəgkiarien e, nipran ramni mə naha?”

Nu yame ravəhsi-pə nimraghien rerin

³⁷ Lafet natukror infamien, kamor nəvinigien yame in rehuə rapita nəvinigien tiksın kape lafet. Kini ye nipig a, Yesu rimnərer ye nimri narmamə mamokrən apomh mimə, “Yermamə yame rinəkwəkwə, pəh in ruə tuk Yo, minim nu. ³⁸ Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

“Yermamə yame rhatətə irak, rəmhen kin nimri nu yame ravəhsi-pən nimraghien ramkwor-kwor mhaktə mokrig yerkin mamaiyu.”

(Aes 44:3)

” ††

³⁹ Yesu ramni nuhpikinien a, maməgkiar ye Nanmin kape Kughen yame kwasig ikin tukripivəhsi-pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iran. Mərig ye nipig a, Nanmin kape Kughen ripəh hanə nuəyen tuk narmamə, meinai Yesu ripəh hanə nīvənien ye nīkakien kafan ye rao ye neai. ††

Narmamə kimisəwhai kwen kapəriə tuk Yesu

⁴⁰ Yesu raməgkiar məknakin, narmamə kimisərig, kini tiksın kamhəni mhamə, “Kwən e in profet kape Kughen yame profet minə kimnhani mə tukruə.” †††

⁴¹ Kini tiksın khamə, “Kwən e in Kristo.”

Mərig tiksın khamə, “Nikam. ?Nakhamə ta mə Kristo tukrisi-pən apa Galili uə? ⁴² Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə Kristo tukraməkeikei misi-pən ye kwənərəus kape King Deved, ye taon e Betlehem, imei Deved kupan.” †††⁴³ Ror məkneikin, narmamə kimisəwhai kwen

kapəriə tuk Yesu. ⁴⁴ Tiksın khamə tukharaptərək In; mərig yermamə kirik rikək yame tukriraptərək In.

Nəmehuə minə kape nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu

⁴⁵ Kini mobael minə kimnhavən misəm jif pris minə mine Farisi minə. Kini nəmehuə minə a kimisaiyoh mobael minə mhamə, “?Rhawor e nimnhapəh nharaptərək In Yesu mhakir mhauə?”

⁴⁶ Kini mobael minə khani-pən tuk əriə mhamə, “Yimnhapəh nharaptərək In meinai yermamə kirik ripəh hanə nhajounien rəmhen kin In.”

⁴⁷ Kini Farisi minə kimnhani-pən tuk əriə mhamə, “?Rhawor? ?In rimivi əmiə kin nekuəyen kafan uə?

⁴⁸ ?Kapətawə kirik yeməhuə rikək mine Farisi kirik yame ramni nəfrakisien iran. ⁴⁹ Narmamə apnapig əmə yamə mine kaseinein əgkap loa kape Moses kamhəni nəfrakisien iran. Pəh iriə tukasəre ye narpinien kirik.”

⁵⁰ Kini Nikodimas e, in Farisi kirik. Kini in a iriə min. Kwən a, apa kupan rimavən maməgkiar kimi Yesu. Kini rarar mini-pən tuk əriə mimə, ⁵¹ “?Rhawor? Loa kapətawə ramni mə kwasig ikin tukhani-əhrav narpinien kape yermamə kirik, tukasəkeikei misəku-pan mhavən, misətarig kin nəgkiarien kafan, misəm atuətuk naha nhagin yame rimnor.”

⁵² Kini khani-pən tukun mhamə, “?Rhawor? ?Ik min ik yemə Galili, uə? Yuvən-ru məvheikin Nəkwəkwə kape Kughen, məm atuətuk mə profet a kape Kughen to ripəh nisi-pənien ye Galili.”

⁵³ Kini narmamə kimnharerig-pən yerkwənu minə kapəriə. ††

8 Mərig Yesu rimnhaktə fiak ye tukwas e kamni kimə Olif.

Yesu ripəh nəgkiar-skaiyen kimi piraovin kirik yame rakwasig apnapig kin narman

² Kəni rikwamer kin, Yesu rirerig-pən min ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kini narmamə khapsaah kimnhauə, masərer ərkurao iran, kini In rəkwətə maməvhag kimi əriə. ³ Kini nəmhajoun minə kape loa, mine Farisi minə khakir piraovin kirik mhauə tukun, misərip-ərhav in ye nimri narmamə. Narmamə kimisəm əpu mə pian a rimnapir iri yerman pisin. ⁴ Kini iriə kimnhani-pən tuk Yesu mhamə, “Yhajoun. Narmamə kimisəm əpu mə pian e rimnapir iri yerman pisin. ⁵ Moses rimnəruə loa kirik ye loa kapətawə mamni mə tukmə piraovin yame ramapir-pən apnapig tuk yerman, tukaməkeikei karkwhopni in. (Lev. 20:10; Deut. 22:22-24)

?Mərig ik nakmə rhawor?”

⁶ Iriə kimisaiyoh məknakin masor kiko-iko, mə Yesu tukrini nəgkiarien kirik yame ripəh nəmhenien, pəh

† 7:31 Jon 2:23; 4:48 †† 7:32 Jon 7:45-48 ‡ 7:37 Aes 55:1; Jon 4:13-14; 6:35; Rev 22:17 †† 7:38 Jer 2:13; 55:1; 58:11; Sek 14:8-9; Jon 4:10-14; 6:35; Rev 7:17 †† 7:39 Jon 1:33; 12:23; 13:31,32; Wok 2:17,33 ††† 3m-ru Dut 18:15. Moses rimini mə profet kirik min

tukruə rəmhen kin in. ††† 7:42 2 Saml 7:16; Sam 89:3-4; Maeka 5:2; Jer 23:5; Mat 2:1,22-23; Luk 2:4-7 § 7:50 Jon 3:1 †† Nəgkiarien ye Jon 7:53-8:11 rikək ye kopi akwas tiksın kape Niutesteman. Keinein mə Jon rimirai əfrakis, uə yermamə kirik rimnəsik-əpnis-pən ye nəgkiarien kape Jon.

kisəm-pən nar has kirik iran, mhavəhsi-pən narpinien kimin. Mərig Yesu rapnapig əmə, məmrəmır, mamrai-pən nar ye nimoptanə kin kwənkwaı kwermın. †

⁷ Mərig iriə kasəkeikei misaiyoh In. Kini In rərer, mini-pən tuk əriə mə, "Nəmhen. Tukmə kimia kirik e ikin e kafan norien has rikək, pəh in tukrəkupən markwhopni pian e." †⁸ Kini In məmrəmır min mamrai-pən nar ye nimoptanə.

⁹ Kini iriə kimsərig nəgkiarien kafan, misəriwək kirikianə kirikianə misap, ririkakun ye nəwharu minə meriaji nitamaruə. Iriə kimsap, mhapəh əmə Yesu mine pian ai kawəmır. ¹⁰ Kini Yesu rhekimter min mini-pən tuk pian ai mimə, "Pian əpə. ?Narmamə minə apa kwənhaukaa? ?Yermamə ruikək yame tukrini-ərhav kafam narpinien uə?"

¹¹ Kini pian a rimini-pən tukun mimə, "Yemehua. Yermamə rikək yame to rīvəhsi-pə narpinien kimi yo."

Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Ror pən Yo min to yakpəh nivəhsi-preyen narpinien kimik. Mərig amvən, mərəh əmə norien yame mine rahas." ‡

Yesu In rəmhen kin nikakien yame raməsia-pen narmamə m-fam ye tokrei tanə

¹² Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mimə, "Yo e, yo Nihhakien kape narmamə m-fam ye tokrei tanə. Narmamə yamə mine kamhakwasig kin Yo to khapəh niseriwəkien ye nəpignəpien, mərig tukhavəh nikakien yame ravəhsi-pən nımraghien kimi əriə." ††

¹³ Kini Farisi minə kimnhani-pən tukun mhamə, "Ik nakamni-ərhav məknakin Ik, mərig yermamə kirik rikək yame tukrərer-ərhav mamni əfrakis mə kafam nəgkiarien raməfrakis. To kafam nəgkiarien rıpəh nərerien." ††

¹⁴ Kini Yesu rini mimə, "Əwəh. Nəfrakisien mə Yo atuk əmə yakamni-ərhav Yo. Mərig nəgkiarien kafak in tukramərer tımtım, meinai Yo yakirkun aikin yımasi-pən ikin. Kini mirkun min aikin yakamvən ikin. Mərig kimia nakseinein aikin yakamvən ikin mine ikin yımasi-pən ikin. ††¹⁵ Kimia e naksəkir norien kape narmamə ye nətərigien əmə kape yermamə. Mərig Yo yakpəh nəkirien norien kape narmamə məknakin. ¹⁶ Mərig tukmə yakəkir norien kape yermamə, yakamor ye norien yame ratuatuk. Mərig pəh nien mə yakaməkir ye nətərigien əmə kafak, mərig kimru Tatə Kughen yame rımnher-pə kin Yo, kapəmrı nəkirien kirikianə əmə. ¹⁷ Kimirai ye loa kapəmiə kimə, "Tukmə yermamə kiraru karəni nar kirikianə əmə, pəh narmamə tukharkun mə nəgkiarien kapəriu raməfrakis."

(Dut 19:15)

¹⁸ Kini taktakun ai, Yo yakamni-ərhav Yo, mərig Rimik yame rımnher-pə kin Yo, ramor nəgkiarien kafak ramərer tımtım." †††

† Rikimie tukraməsik mə Kughen rimirai-pən Natuakəmien Ten ye kapien kin kwermın. Eks 31:18; Dut 9:10. †† 8:7 Dut 17:7; Rom 2:1,22 ‡ 8:11 Jon 3:17; 5:14 †† 8:12 Sam 27:1; 44:3; 119:105; Prov 6:23; Aes 49:6; 60:19-20; Esik 1:26-28; Mat 5:14; Jon 1:4-5; Hib 1:3; Rev 21:23-24 †† 8:13 Jon 5:31 ††† 8:14 Jon 13:3; 16:28 ††† 8:18 Mak 1:10-11; Jon 1:33-34

¹⁹ Kini kimsaiyoh In mhamə, "?Mərig kafam hiə tatə?"

Kini In rimə, "Kimiə nakseinein Yo, miseinein min Tatə kafak. Nakpiharkun Yo, to nakpiharkun min kafak Tatə." §

²⁰ Yesu rimini nəgkiarien a nipig in rımnamhajoun narmamə apa ikin kamərəhu-pən mane ikin ye Nimə Ehuə kape Kughen. Mərig kwən kirik rikək yame to rıvən miraptərəkin In meinai rıpəh hanə norien nipig kafan.

Yesu ramni mə In rimasi-pən ye rao ye neai

²¹ Kini Yesu rimini-pən min tuk əriə mimə, "Tuk nipig kirik, jakirkək, kini kimia taksarha kin Yo. Mərig nipig takhamhə, narpinien kape təvhagə has kapəmiə tukraməmır irəmiə. Kimia nakseinein nhavənien aikin yakamvən ikin."

²² Nipig rimini məknakin, mukreikin kapən kapə nəmehua kape nəmə Isrel. Khamə, "?Rhawor e kitawə kaseinein nhavənien aikin ramvən ikin? ?Tukmə ror tukrhopni atuk In uə?"

²³ Mərig Yesu rırpın nəgkiarien mimə, "Kimiə, iməmiə eikin e. Mərig Yo yakmasi-pən apa ye rao ye neai mei-waiyu-pə. Tokrei tanə e pəh nien mə imak ikin. §†²⁴ Ror məkneikin, yakamni-pre tuk əmiə mə kimia takhamhə, narpinien kape təvhagə has kapəmiə tukraməmır irəmiə. Tukmə nakhapəh nhaniyen nəfrakisien mə yo e Kristo, nipig takhamhə, narpinien kape təvhagə has kapəmiə tukraməmır irəmiə."

²⁵ Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, "!Eh! ?Ik pa en?"

Kini In rimini-pən tuk əriə mə, "Yo e yakaməvsao kin Yo ye nipig yame yimirikakun nhajounien kafak meriaji-pə e taktakun. ²⁶ Yakirkun niniyen narımnar rehua irəmiə, mivəhsi-pre narpinien ehua kimi əmiə. Mərig jakamni əmə nəgkiarien yame Yermamə yame rımnher-pə kin Yo ramni-pə tuk Yo. Nəgkiarien yame In ramni raməfrakis. Kini yakamni-ərhav pən nəgkiarien kimi narmamə fam ye tokrei tanə yame In ramni-pə tuk Yo."

²⁷ Mərig iriə khapəh nharkunien mə Yesu raməgkiar ye Rimni Kughen. ²⁸ Ror pən, In rini-pən tuk əriə mə, "Nipig kimia takpiharuk haktə Yo, Ji Yermamə, mipi-harkun mə nəgkiarien yame yakamni irak in raməfrakis. Kini mipharkun min mə yakpəh norien nar kirik ye nətərigien əmə kafak, mərig yakamni əmə nəgkiarien yame Rimik ramni-pə tuk Yo. §††²⁹ Yermamə yame rımnher-pə kin Yo ramarə kimru min. In rıpəh nəpəhyen Yo yakəriwək Yo pisin. Meinai nipig m-fam yakamor naha nhagin yame In rorkeikei." §†

³⁰ Yesu ramni nəgkiarien e, narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran.

§ 8:19 1 Jon 2:23 §† 8:23 Jon 3:31 §†† 8:28 Jon 3:14; 12:32-33; 14:24 §† 8:29 Jon 4:34; 5:30; 6:38; 16:32

Mikip Ebrahim əfrakis minə mine ji Setan minə

³¹ Kini Yesu rimnəgkiar kimi nəmehuə kape nəmə Isrel yamə mine kimnhani nəfrakisien iran mimə, "Tukmə nakharaptərekin tim tim nəgkiarien yame yakamni-pre tuk əmiə, kimia atuətuk e narmamə kafak minə.

³² Kini kimia takharkun nəfrakisien. Kini nəfrakisien en tukririsin əmiə nakhapiəpiə." ^{††}

³³ Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, "Ah! Kitawə e kwənərəus kape Ebrahim. Kitawə khapəh nisor-atuə-kinien kape yermamə kirik. ?Rhawor e nakamni mə nar kirik tukraməkeiki mirisin əmawə yakhapiəpiə?"

³⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə narmamə yamə mine kasor norien has, norien has ramarmaru irəriə, mamraptərekin əriə mamor əriə kamhauə yorwok minə kafan. ³⁵ Kini nakharkun mə yorwok kirik, kafan yemehua to ripəh neighanien kin in mə tukramarə ye nimə kafan. Mərig yemehua rameighan əmə kin tini mə tukramarə ye nimə kape yamehua kape nipig m-fam. ^{††} ³⁶ Ror pən, tukmə Yo Ji Kughen yakamrisin əmiə, jakrisin əfrakis əmiə nakhapiəpiə. ³⁷ Yakirkun mə kimia kwənərəus kape Ebrahim. Mərig nakasarha-kin swatuk tuk nhopniyen Yo, meinai nakhapəh nisorkeikeiyen mə tak-səterig kin kafak nəgkiarien. ^{††} ³⁸ Yo yakamni narimnar minə e yame yimnəm kafak Tatə ramor. Mərig kimia nakasor narimnar yame kapəmiə tatə minə kimnhani-pre tuk əmiə."

³⁹ Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, "Mərig rimtawə e Ebrahim."

Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "To ripi mə kimia kwənərəus atuətuk kape Ebrahim, to norien kapəmiə ripiəmhen kin norien kape Ebrahim kupan. ⁴⁰ Yo yakamni-pre nəgkiarien əfrakis tuk əmiə yame Kughen rimini-pə tuk Yo. Mərig kimia nakhamə takshopni Yo. Mərig to Ebrahim ripəh norien məknənkin. ⁴¹ Kimia nakasor əmə norien kape tatə atuətuk kapəmiə."

Kini iriə kimnhani-pən tukun mhamə, "Pəh nien mə kimawə e kwajikovə kape swatuk. Kughen pisin əmə In rimimawə."

⁴² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "To ripi mə kapəmiə əfrakis e tatə Kughen, to nakpisorkeiki Yo, meinai Yo yiması-pən iran, muə eikin e. Pəh nien mə yimauə ye kafak nərigien. Mərig yimauə meinai In rimnher-pə kin Yo. ⁴³ ?Mərig rhawor e nakhapəh nharkunien niprai nəgkiarien kafak? Meinai nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksərig nəgkiarien kafak. ⁴⁴ Kimia, norien kapəmiə rəmhen əmə kin rimimiə e Setan. Kini nipig m-fam naksorkeiki mə takasor nəkwan. Norien kafan yame in rimirikakun mamor, ramor hanə. In yer-

[†] 8:31 2 Jon 1:9 ^{††} 8:32 Rom 8:2; 2 Kor 3:17; Gal 5:1 [†] 8:34 Rom 6:12-23; 1 Jon 3:8-9 ^{††} Ye nuhpikinien e, Yesu ramni mə nəmə Isrel kisəmhen kin slef yame kasarə iruə tuk promes mine nimə kape king. Nar apnapig Kughen rimirpen nəmə Isrel mə kafan narmamə, mərig in rivəhsi-ta nehuəyen kapəriə, kiseiwaiyu əgkap rəmhen kin slef yame kafan nihuvəyen uə nautə rikək. ^{††} 8:35 Gal 4:30 ^{†††} 8:37 Jer 9:25-26; 1 Jon 3:10 ^{†††} 8:39 Rom 2:28-29; 9:7-9 [§] 8:42 1 Jon 5:1

mamə kape nhopniyen yermamə. In raməməkin nəfrakisien, meinai nəfrakisien rikək iran. In rameikua məknəkin meinai in a norien hanə kafan. In yeikua, mine tatə kape neikuəyen. ^{§†45} Mərig Yo yakamni-pre əmə nəgkiarien əfrakis tuk əmiə. Ror pən, nakhapəh nhaniyen nəfrakisien ye kafak nəgkiarien. ⁴⁶ Yo yakpəh hanə norien norien has; ror pən kimia kirik ripəh hanə nəm-pə-yen nar has kirik irak. Yakamni-pre nəgkiarien əfrakis tuk əmiə. ?Rhawor e nakhapəh nhaniyen nəfrakisien irak? ⁴⁷ Narmamə kape Kughen kasor nəkwai Kughen; mərig pəh nien mə kimia kwajikovə minə kape Kughen, nakhapəh nisorien nəkwan."

Yesu In yerpirig rapita Ebrahim

⁴⁸ Kini nəmehua kape nəmə Isrel kimishek In mamhani mhamə, "Man! Yakwəsəm əpu ik, mharkun mə ik pa. Ik nakəmhen kin yemə Sameria kirik yame nanmin has ramərer-pən iran."

⁴⁹ Mərig Yesu rimə, "Nanmin has rikək irak. Mərig yakamsiai Rimik; kini kimia nakhapəh nhasiaiye Yo. ⁵⁰ Yo yakpəh narkutien mə nhagik tukrehua; mərig yermamə kirik aikin yame ramarkut mə nhagin tukrehua. Kini In tukripiəkir narmamə m-fam. ⁵¹ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yermamə yame ramor kafak nəgkiarien to ripəh nimhəyen tuk nipig kirik." ^{§††}

⁵² Kini nəmehua kape nəmə Isrel kimnhani-pən tukun mhamə, "Yakwənharkun ai taktakun mə nanmin has ramərer-pre iram! Meinai Ebrahim rimamhə, kini profet minə kimnhamhə min, mərig Ik nakamni mə yermamə yame ramor nəkwam to ripəh nimhəyen tuk nipig kirik. ⁵³ ?Nakmə Ik nakehua rapita Ebrahim e riptawə yame ruamhə ta, mine profet yamə mine kwənhamhə ta? ?Nakmə ik e pa?" ^{§†}

⁵⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "To yakvəhsi-haktə atuk Yo mamor nhagik ramehua, kafak nəgkiarien in ror nar apnapig əmə kin. Mərig kafak Tatə e yame kimia nakamhani mə In Kughen kapəmiə In ravəhsi-haktə Yo, mamor nhagik ramehua. ⁵⁵ Kimia nakseinein pawk In; mərig Yo yakirkun In. To yakpini mə yakeinein In, mīpiuə yeikua rəmhen kin yame kimia nəmeikua minə. Mərig yakirkun In mamor nəkwan. ⁵⁶ Ripmiə e Ebrahim rikin ramagien pik mə tukripiəm nipig kafak yame tukripiuə. Kini nipig in ruirkun mə nipig kafak rinamua, kini rikin ramagien əmə tukun."

⁵⁷ Kini nəmehua kape Isrel kimnhani-pən tukun mhamə, "Man! Ik tamaruə əmə kirik, kafam newk ripəh hanə neriaji-pənien fifti. ?Rhawor e nakamni mə nimnəm yemə tu e Ebrahim?"

⁵⁸ Kini Yesu rimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə Ebrahim ripəh hanə narhayen, Yo yaknarə ta. ^{§††}

⁵⁹ Məknəkin khapik kapier asur minə mə tuksark-whopni In kin. Mərig Yesu rimnerkwaig, map ta irəriə ye Nimə Ehuə kape Kughen mamvən. ^{§†}

^{§†} 8:44 1 Jon 3:8 ^{§††} 8:51 Jon 11:26 ^{§†} 8:53 Jon 4:12 ^{§††} 3m-ru Jon 1:1; 17:5; 17:24. ^{§†} 8:59 Lev 24:16

Yesu rimnor huvə nimrin pis kirik

9 Nipig kirik, Yesu rinaməriwək mamavən, kini məm kwən kirik nimrin rimapis hanə. ² Kini nar-mamə kape Yesu khauə mhani-pən tukun mhamə, "Yhajoun. Kwən kirik e rimnarha, nimrin ruapis ta. Takni-ru mə rhawor ror məknakin. ?Ravəh narpinien ye norien has kape tatə uə mamə kafan, uə ravəh narpinien ye norien has kirik kafan yame rimnor?" [†]

³ Mərig Yesu rimə, "Nimri kwən e ramahas, mərig pəh nien mə ravəh narpinien ye norien has kirik kafan, uə kape tatə uə mamə. Mərig nimrin ramapis məkneikin mə Kughen tukrhajoun kafan wok ye nimraghien kafan. ^{††4} Kitawə kasarə ye nipig kape nikakien, tukasəkeikei masor wok kape Yermamə yame rimnher-pə kin Yo. Mərig nipig kape nəpignəpi-en tukruə, tukseinein nisorien wok ye nipig a. ^{‡5} Nipig yakamarə ye tokrei tanə e, Yo nikakien kape narmamə m-fam ye tokrei tanə." ^{††}

⁶ Yesu rini-ta nəgkiarien a, mivəh nimoptanə mərig-əvhin, rəptig, mərəhu-pən ye nimri yermamə a. ⁷ Mini-pən tukun mimə, "Takvən mar ye nu apa Saeloam." (Nhag e Saeloam, nipran ramni mə, "Kher-pən kin.") Kini ai rimavən, mar ye nu, kini marha maməm nar, mīreri-pən iman yerkwānu. ^{‡‡8} Kini nāmə iman ikin, mine narmamə yamə mine kharkun in, mə in yermamə kirik yame nipig m-fam ramaiyoh-pən kin mane, kimisəm in, kisakur. Misaiyoh-pən əriə minə mhamə, "Eh! ?Kwən e in e yermamə yame nipig m-fam in ramkwətə mamaiyoh-pən kin mane kimi narmamə, uə nikam?"

⁹ Kini tiksın khamə, "Əwəh. Mə in."

Mərig tiksın khamə, "Nikam. To nakəm, nakmə in. Mərig pəh nien mə in."

Mərig kwən a rimə, "Mə yo e!"

¹⁰ Kini iriə kasəkeikei kimin mə tukrini mə rimnhawor nimrin rhuvə.

¹¹ Kini in rimə, "Kwən e, nhagin e Yesu, in rimivəh nimoptanə mərig-əvhin rəptig, mərəhu-pən ye nimrik mir, mini-pə tuk yo mə jakvən ye nu apa Saeloam, mar. Kini yakvən mar. Məkneikin məm nar."

¹² Kini iriə kisaiyoh-pən min in mhamə, "?Mərig kwən en ramarə hiə?"

Kini in rimə, "?Hei? Yakeinein."

¹³ Kini khakir in mhauə kimi Farisi minə. ¹⁴ Nipig Yesu rimivəh nimoptanə mərig əvhin rəptig mərəhu-pən ye nimrin mir, nipig a ye Sabat. ¹⁵ Ror pən, Farisi minə min kisaiyoh-pən kwən a mhamə, "?Rhawor nimrim rhuvə?"

Kini kwən a rini-pən tuk əriə mimə, "Yesu rimnor-pən nımtəgei ye nimrik, kini yimavən mar, kini nimrik rhuvə."

¹⁶ Kini Farisi minə kimisəwhai kwhen kiraru kapəriə tuk nəgkiarien a. Tiksın kimnhani mhamə, "Tukmə ror məkneikin, Yesu ripəh nısi-pənien ye Kughen, meinai In rimnakapir Sabat." Mərig tiksın khamə, "Nikam."

Ramsi-pən ye Kughen. Meinai yor təvhagə has to ripəh norien nımtətien minə məknakin."

¹⁷ Kini iriə kisaiyoh min kwən a nimrin ramapis kupan, mhamə, "?Kwən a rimnor huvə nimrim, nakmə In naha yermamə? ?Kini rikim ramhaw-əsik?"

Kini in rini-pən tuk əriə mimə, "In profet kirik."

¹⁸ Mərig nāmehua minə kape nāmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakisien iran mə in apa kupan kwən a nimrin rimapis, mərig taktakun ai raməm nar. Ror pən, kisokran kin rimni mine nisini kirauə. ¹⁹ Kisaiyoh-pən əriu mhamə, "?Rhawor? ?Kapəmiru e kwajikovə uə? ?Rimnarha nimrin ripis uə nikam? ?Rimnhawor nimrin rhuvə?"

²⁰ Kini rimni mine nisini krəmə, "Yakrarkun mə kapəmrə e kwajikovə. Nipig rimnarha, nimrin ripis.

²¹ Mərig yakweinein mə rimnhawor nimrin rhuvə.

Maweinein mə pa nhagin rimnor huvə nimrin. Saiyoh in. Mə rikin rinərə ta. In rirkun nəvsaoyen kin in."

²² Karəni məknakin meinai krəgin kin nāmehua minə kape nāmə Isrel, meinai nāmə Isrel kimnhani əutən mə tukmə yermamə kirik ramni-ərəhav mə Yesu in Kristo, tukhapəh nıseighanien kin rauru-pən ye nimə kape nıfuginien. ²³ Ror pən, rimni mine nisini kirəni mırəmə, "Saiyoh in. Mə rikin rinərə ta."

²⁴ Kini kisokran min kin kwən a yame kupan nimrin rimapis, mə tukruə mərəy ye nimriyə. Kini kashek in mhamə, "Ni əfrakis əmə, mivəhsi-haktə nhag Kughen. ^{‡‡} Kitawə kharkun mə Yesu In yor təvhagə has əmə."

²⁵ Mərig kwən ai rimə, "Yo yakeinein mə kwən a in yor təvhagə has uə nikam. Nar kirikianə əmə yame yo yakirkun. Apa kupan, nimrik rimapis. Mərig taktakun ai, yaknaməm nar."

²⁶ Kini kisaiyoh-pən min in mhamə, "?Rimnhawor ik? ?Rimnhawor mor huvə nimrim?"

²⁷ Mərig in rimə, "Yakwəni-pre ta tuk əmiə, mərig kimia nakhapəh nısetərigien kin yo. ?Rhawor nakhamə jakəvsao min kin? ?Kimiə min nakhamə takhauə narmamə kape Yesu minə, uə?"

²⁸ Kini iriə kashek in, mamhani hah in, mhamə, "Ah! Ik e kafan kirik yermamə! Mərig kimawə narmamə kape Moses. ^{‡‡‡29} Kimawə yakharkun huvə mə Kughen rimnəgkiar kimi Moses; mərig kimawə yakseinein mə kwən en rimasipkaa."

³⁰ Kini kwən ai rimə, "Nəfrakisien! Kwən a rimnor huvə nimrik, mərig kimia nakseinein mə rimasipkaa.

³¹ Kitawə kharkun mə Kughen ripəh nətərigien kin yor təvhagə minə. Mərig yermamə yame ramsiai Kughen, mamor nəkwān, kini Kughen ramətərig kin! ^{§32} Yermamə kirik rikək yame rirkun nor-huvəyən yermamə rimnarha əmə nimrin ripis. ³³ To Yesu ripipəh nısi-pənien ye Kughen, to ripipəh norien nar kirik." ^{§†}

³⁴ Kini iriə kimishek min in mhamə, "Kəs! Ik yermamə kape norien has nipig mifam, ririkakun ye nipig yame nimnarha-pə, muə meriaji-pə ai taktakun. ?Rha-

^{†††} Nāmehua minə kimnhani-pən tuk kwən a "Vəh si haktə nhag Kughen" nipran ramni mə khamə Yesu tukrivəh kwəsə ye nhag Kughen. Əm-ru Jos 7:19. ^{‡‡‡} 9:28 Jon 5:45 § 9:31 Sam 66:16-20; Prov 15:29; Aes 1:15; 59:2 §† 9:33 Jon 3:2

[†] 9:2 Luk 13:2-3 ^{††} 9:3 Jon 11:4 [‡] 9:4 Jon 12:35-36 ^{††} 9:5 Jon 1:4 ^{‡‡} 9:7 Aes 35:5

wor e nakmā takhajoun əmawə?" Kini kisher-ye-rhav kin In ye nimā kape nofuginien. †

Yermamə yame reinein Yesu, in rəmhen kin nimirin pis

³⁵ Kini Yesu rimnərig nəvsaoyen kin, mə kimnher-ye-rhav kin kwən ai ye nimā kape nofuginien. Kini rivən mivaag-pən kin, maiyoh-pən in mimə, "ʔIk nakamni nəfrakisien ye Ji Yermamə?"

³⁶ Kini kwən a rimə, "Yemehua. ʔJi Yermamə e pa? Ni-pə huvə tuk yo, pəh jakni nəfrakisien iran." ††

³⁷ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Ik naknəm ta In. Yo e yakaməgkiar kimik ai taktakun." ‡

³⁸ Kini kwən ai rimə, "Yermaru. Yo yakamhatətə iram." Kini in mənimkur maməhuak kimin. ††

³⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "Yo yimauə ye tokrei tanə mə jakəkir narmamə. Mor narmamə yamə mine khapəh nisəm-huvəyen nar, kisəm huvə nar. Mamor narmamə yamə mine kasəm huvə nar, iriə tukhapəh nisəmien nar." ††

⁴⁰ Kini Farisi minə tiksin kimisərig nəgkiarien kafan mhamə, "ʔRhawor? ʔNakmā nimirimawə ripsis min uə?" †††

⁴¹ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "To nakpihani-ərhav mə nakhapəh nisəm-huvəyen nar, to nakpihapəh nhavəhyen narpinien tuk təvhagə has kapəmiə. Mərig kimie nakhamə ta mə naksəm huvə nar, kini narpinien kape təvhagə has kapəmiə raməmīr hanə irəmiə." †††

Yesu ramni nuhpikinien ye yermamə yame ramarha tuk sipsip

10 Kini Yesu rimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmā yəkrəh kirik rimə tukrivən məkrəh kin sipsip, to ripəh nukuraoyen ye kwəruə; mərig tukrivəro kin kəupə. ⁵² Mərig yermamə yame ramarha tuk sipsip in tukrukuraopən ye kwəruə. ³ Yermamə yame ramarha tuk kwəruə, nipig m-fam in raməhitə ye kwəruə tuk kwən a, kini sipsip minə kharkun rikin. Nipig m-fam in ramokrən kin nhagriə kirikianə kirikianə, kini kamhatərhav. ⁴ Mokrən fam kin sipsip minə kafan, maməkupən; sipsip minə kafan kamhakwasig kin, meinai kharkun rikin. ⁵ Mərig to khapəh nhakwasigien kin yermamə apnapig. Nīkam. Tukmā yermamə apnapig, kisapta iran, meinai kaseinein rikin."

⁶ Yesu ramni nuhpikinien, mərig narmamə kaseinein nīprai nəgkiarien kafan. ⁷ Kini əmə ai, Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə Yo e, yo kwəruə yame sipsip minə tukhakuraopən ikin. ⁵¹⁸ Narmamə yamə mine kimisəkupən irak, iriə yeməkrəh minə. Sipsip minə khapəh nisətərigien kin əriə. ⁵¹⁹ Yo e yo kwəruə. Narmamə yamə mine tukhakuraopə yakamərer ikin, Kughen tukrivəh miragh əriə. Tukhauə imə masəriwək misavən masən mənvhirik yame rhu-

və. ⁵¹⁰ Mərig yəkrəh ramuə imə tuk nar kirikianə əmə. Ramuə tuk nəkrəhyen, mine tuk nhopniyen, mine tuk noriahyen nar. Mərig Yo yakamuə mə takhavəh nimiraghien. Kini nimiraghien e in rukwar kin nīhuvəyen minə fam. ⁵¹¹

¹¹ "Yo e Yermamə huvə kape narha-huvəyen tuk sip-sip minə. Yermamə huvə kape narha-huvəyen tuk sip-sip minə, in rameighan kin kafan nimiraghien mə tukrivəh miragh əriə. ⁵¹² Mərig yorwok yame ramor əmə wok tuk nərok, sipsip minə pəh nien mə kafan. Kini nipig tukmā rəm kuri aparū minə kamhauə, in rap, mīpəh sipsip minə. Kini kuri aparū minə tukhauə misəs sipsip minə, misəko rik rik əriə. ¹³ Yorwok a tukrap meinai in ramor əmə wok tuk nərok. Ripəh nərig-pikien sipsip minə.

¹⁴ "Yo e, Yo Yermamə huvə kape narha-huvəyen tuk sipsip minə. Tata Kughen rirkun Yo, kini yakirkun In. Ye norien kirikianə əmə min, Yo yakirkun kafak sipsip minə, kini iriə kharkun min Yo, kini yakeighaan kin nimiraghien kafak tuk nivəh-miraghien əriə. ⁵¹⁶ Kini kafak min tiksin aikin sipsip, yamə mine khapəh nisəmīrien ye kəupə e. Iriə min, tuksərig rikik. Kini iriə fam tukhauə kirikianə. Yo pisin əmə jakamarha huvə tuk əriə. ⁵¹⁷ Kafak Tatə In rorkeikei pik Yo meinai yakeighaan kin kafan nimiraghien tuk nivəh-miraghien sipsip minə kafak. Kini kwasig ikin jakamragh min. ⁵¹⁸ Yermamə kirik rikək yame to rivəhsi-ta nimiraghien kafak. Yo pisin əmə yakavəh nehuəyen tuk nivəhsi-pən-ien kafak nimiraghien, mine tuk nimiragh-minien. Kafak Tatə rimini-pə tuk Yo mə jakor məknakin." ⁵¹⁸

¹⁹ Kini nəmehua kape nəmə Isrel minə kimisəwhai min kwhen kapəriə tuk nəgkiarien a. ¹⁸²⁰ Iriə khapsaah kimnhani mhamə, "Kwən a, nanmin has kirik ramərer-pən iran. Kapən kapə rətəwao. ʔNakshawor masətərig kin In?"

²¹ Mərig tiksin khani mhamə, "Nəgkiarien a pəh nien mə nəgkiarien kape yermamə yame nanmin has yame ramərer-pən iran. ʔRikimie raməsik mə ta mə nanmin has rirkun nor-huvəyen nimirin pis rarha min, uə?" ¹⁹

Narmamə kasəməkin Yesu meinai In ramni mə In Ji Kughen

²² Ruauə ye nipig yame nəmə Isrel kasor lafet kirik kamni kimə "Dedekesen" apa Jerusalem. Nipig a, nipig kape nokieiyen. ²³ Kini Yesu rinaməriwək ye nīkar Nimə Ehuə kape Kughen, ye kwənmhan kirik kamni kimə "Vranda Kape King Solomon." ²⁴ Kini nəmehua kape nəmə Isrel tiksin kimnhauə misarkuraopən iran. Misaiyoh In mhamə, "ʔRhawor nakpəh norien Ik ror nirkunien ye nərigien kapəməwə mə Ik pa? Tukmā Ik Kristo, nī-pə huvə tuk əmawə." ²⁰

† 9:34 Jon 9:2; Aes 66:5 †† 9:36 Rom 10:14 ‡ 9:37 Jon 4:26
†† 9:38 Mat 28:9 †† 9:39 Aes 6:10; Mak 4:12; Luk 4:18 ††† 9:40 Rom 2:19 ††† 9:41 Jon 15:22,24; Hib 10:28-31 § 10:1 Jon 10:8,10
§† 10:7 Jon 1:51; 14:6 §†† 10:8 Jer 12:1; Esik 34:2

§† 10:9 Sam 118:20,22-24 §†† 10:10 Jon 1:4; 3:15-16; 5:40; 20:31 §† 10:11 Sam 23:1; Aes 40:11; Esik 34; Maeka 5:2,4; Mat 2:6; Mak 6:34; 1 Pita 2:25; 5:2-4; Heb 13:20; Rev 7:17; Jon 15:13; 1 Jon 3:16 §† 10:14-15 Mat 11:27 §†† 10:16 Aes 56:8; Jon 11:52; Wok 10:34,35; Rom 1:16; Efes 3:6 §§† 10:17 Aes 53:12 §§§ 10:18 Mat 26:53-54; Fil 2:8; Hib 5:8 18 3m-ru Jon 9:16. 19 10:21 Eks 4:11 20 10:24 Luk 22:67-71

²⁵ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Yo yakwəni-pre ta tuk əmiə, mərig nakhapəh nishatətəyən irak. Nimtə-tien yamə mine yakamor ye nhag Tatə kafak, iriə kasor kafak nəgkiarien mə in raməfrakis. ^{†26} Mərig kimia nakhapəh nishatətəyən irak, meinai kimia pəh nien mə kafak sipsip minə. ^{††27} Kafak sipsip minə kasərig rikik mharkun Yo. Kini yakirkun huvə əriə. Kini iriə kamhakwasig kin Yo. ²⁸ Kini Yo yakvəhsi-pən nimraghien rerin kimi əriə. To iriə khapəh nhamhəyən tuk nipig kirik. Kini yermamə kirik rikək yame to rivəhsi-ta əriə ye kwermik. ^{‡29} Kafak Tatə yame ravəhsi-pə əriə ki-mi Yo, In yerpərig rapita narimnar fam. Kini yermamə kirik rikək yame to rivəhsi-ta əriə ye kwermi. ^{‡‡30} Kimru kafak Tatə, kimru kirikianə əmə.” ^{‡‡}

³¹ Raməgkiar məknakin, nəmehua kape nəmə Isrel kimnhapik kapiə apig mhamə tuksarkwhopni In.

³² Mərig Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Kafak Tatə rimivəhsi-pə nəsaninien kimi Yo, yakamor nimtə-tien huvə minə ripsaah ye nimrimia. ?Yimnor naha nimtə-tien rahəs nakhamə taksarkwhopni Yo tukun?”

³³ Kini iriə khamə, “Pa rimə yakhamə jaksarkhwopni Ik tuk nimtə-tien kirik yame Ik nimnor. Mərig yakhamə jaksarkhwopni Ik meinai nəgkiarien kafam ramni hah Kughen. Ik yermamə apnapig əmə kirik, mərig nakamni mə Ik Kughen.”

³⁴ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “In apa kupan, kimirai-pən ye loa kapəmiə mə Kughen rimini-pən tuk əriə mə, ‘Kimiə naksəmhen kin kughen minə.

(Sam 82:6)

³⁵ Kini kitawə kharkun huvə mə Nəkwəkwə kape Kughen to ripəh nukreikinien. ?Tukmə Kughen rimini-pən tuk narmamə tiksin apa kupan mə iriə kisəmhen kin Kughen, ³⁶ rhawor e nakashek Yo mamhani mə yakamni hah Kughen meinai yakamni mimə Yo Kwajikovə kafan? Tatə Kughen rimnərəhu karin Yo mə Yo pisin əmə e Kafan, mher-pə kin Yo ye tokrei tanə. ³⁷ To yakpipəh norien nimtə-tien yamə mine Kafak Tatə ramni-pə tuk Yo, to nakhapəh nhaniyən nəfrakisien irak. ³⁸ Mərig nar apnapig nakhapəh nhaniyən nəfrakisien ye nəgkiarien kafak, mərig takhani nəfrakisien irak meinai yakamor nimtə-tien minə kini nimtə-tien minə a kasor əpu Yo, mə takharkun mə nimraghien kape Tatə Kughen raməmir irak, nimraghien kafak raməmir ye Tatə.” ^{‡‡‡}

³⁹ Yesu raməgkiar məknakin, khamə tukharaptərəkin In. Mərig In rapta irəriə.

⁴⁰ Kini mivən məviəfugin ye nu apa Jodan, mamvən ikin Jon rimnor baptaes ye narmamə ikin kupan. Kini mamarə apaikin. ⁴¹ Kini narmamə khapsaah kimnhavən misəm In, mhani-pən tuk əriə minə mhamə, “!Man! Jon ripəh nor-pawə-yen nimtə-tien kirik, mərig nəgkiarien yame in rimnamni ye kwən e ruauə minor nəfrakisien kin.” ^{‡‡‡42} Kini narmamə khapsaah aikin a kimnhani nəfrakisien ye Yesu.

Lasaros rimamhə

11 Kini yemə Betani kirik, nhagin e Lasaros. Betani e yerkwanu imei Meri mine Mata. Meri a in a kwasig ikin rəvit-pən senta ye niyu Yesu Yermaru kapətawə, mirəh nikwənen mamrai nihun kin. Kini Lasaros ramhə, məkneikin, nowini mir kwher-pən nəgkiarien tuk Yesu mə, “Yermaru, ik kirik yame nako-rkeikei pik, in ramhə.” ^{§ §†}

⁴ Yesu rimnərig nəgkiarien a, mimə, “Lasaros ramhə, mərig nimhəyən tukripəh nivəhyen in. Nəmhəyən a kafan tukror nimtə-tien ye nəsaninien kape Kughen. Kini nəmhəyən kafan in swatuk tuk Kughen tuk nivəhsi-haktəyən Yo e kafan kwajikovə.” ⁵ Yesu rorkeikei pik Mata mine naorahini, mine kapəriu kakə Lasaros. ⁶ Mərig nipig rimnərig pawk mə Lasaros rimamhə, In rimnarə Jodan mivəh nipig kiraru min. ⁷ Kini mini-pən tuk kafan narmamə minə mə, “Pəh kharerig-pən min [ime Lasaros] ye provins Judia.”

⁸ Mərig kafan narmamə minə kimnhani-pən tukun mhamə, “Yhajoun. Taktakun əmə kwuse, nəmehua kape nəmə Isrel apa Judia kimnhamə tuksarkwhopni Ik kin kapiə apig. ?Mərig Ik nakmə tukharerig-pən min aikin?”

⁹ Kini Yesu rimini-pən nuhpikinien kirik kimi əriə mimə, “Kimiə nakharkun mə nipig rarə kape niraanien rəmhen tuk norien wok kirik. To yermamə kirik raməri-wək yeraan, to ripəh nhapitətərien, meinai rhakak. ^{§†10} Mərig tukmə raməriwək yenpig, in mirkun nhapitətərien. Meinai rapignəp.”

¹¹ Yesu rimini-ta nuhpikinien mamni-pən tuk kafan narmamə minə mə, “Kitawə kirik e Lasaros rinapir yeru ta. Mərig yakmə jakvən misig in pəh rarha.”

¹² Kini kafan narmamə minə khani-pən tukun mhamə, “Yermaru. To rimə in ramapir əmə, tukripəsanin min.” ¹³ Mərig nəgkiarien kape Yesu, nipran ramni mə Lasaros ruamhə ta. Mərig kafan narmamə minə, rikiriə raməsik mə Lasaros ramapir əmə.

¹⁴ Kini Yesu rimini-pən huvə mimə, “Lasaros ruamhə ta. ¹⁵ Kini rikik ragien mə yakpəh niwəmir-kwis-ien kimru min. Meinai nar e yame jakor tukrasitu irəmiə takshatətə irak. Nəmhən, pəh khavən misəm in.”

¹⁶ Kini Tomas e kamni kimə Didimas ^{§††}, rini-pən tuk narmamə minə tiksin kape Yesu mimə, “Rhuvə. Pəh kitawə mifam khavən apa Judia. Pəh tikmir minə tukhauh ətawə, pəh kitawə tukhamhə kwis kitawə min.”

Yesu In rirkun nor-huvəyən yermamə yame ruamhə rarə mamragh min

¹⁷ Kini Yesu rimatərhav-pən Betani, kini mərig mə kimnerkwaig ta kin niprai Lasaros, rivəh nipig kuas. ¹⁸ Rukwanu a Betani in ipakə əmə tuk Jerusalem. Ripəh norien isok rapita kilometa kisəsər. ^{§†19} Kini nəmə Isrel

† 10:25 Jon 5:36; 8:58; 14:11 †† 10:26 Jon 6:44 ‡ 10:28 Jon 6:39; Rom 8:35-39 †† 10:29 Jon 17:2,6,24 ‡‡ 10:30 Dut 6:4; Jon 17:21-23 ‡‡‡ 10:38 Jon 14:10,11,20; 17:21 ‡‡‡ 10:41 Jon 1:26-27,30,34

§ 11:1-3 Luk 10:38-42 §† 11:1-3 Jon 12:3 §†† 11:1-3 Jon 11:5,36 §‡ 11:9 Jon 8:12; 9:5 §†† Tomas mine Didimas, nipran ramni mə, “Mir Mir.” §† Gris ramin “stadia fiftin” rəmhen kin tri kilometa.

khapsaah kimnhasi-pən Jerusalem mhauə misəm Ma-ta mine Meri mhavəh-si haktə nərigien kapəriu, meinai kapəriu kakə ruamhə.

²⁰ Kini Mata rimnərig mə Yesu ramuə, kini rərar, mivən məm. Mərig Meri, in ramkwətə əmə apa imə.

^{†21} Kini Mata rimini-pən tuk Yesu mə, “Yermaru. To kitawə kipisarə, to kafak kakə ripipəh nimhəyen.

²² Mərig yo yakirkun mə tukmə nakaiyoh Kughen kin naha nhagin, kini In tukraməkeikei mivəhsi-pre kimik.”

²³ Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Kafam kakə tukripiamragh min.”

²⁴ Kini Mata rimə, “Yakirkun mə Lasaros tukramragh min ye Nipig Kwasig, ye nipig yame narmamə mi-fam tukhamragh min iran.” ^{††}

²⁵ Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Yo e, yo nuknei nimragh-minien ye nimhəyen. Kini Yo e, yo nuknei nimraghien. Narmamə yamə mine kashatətə irak, nar apnapig tukmə khamhə, mərig tukasəkeikei mhamragh min. ²⁶ Kini narmamə yamə mine kamhəni nəfrakisien irak kini masarə hanə, tukhapəh nhamhə-əgkəpien tuk nipig kirik. ?Nakamni nəfrakisien ye kafak nəgkiarien uə nikam?” [‡]

²⁷ Kini Mata rini-pən tukun mimə, “Əwəh, Yermaru. Yakamni nəfrakisien iram mə Ik Kristo, Ji Kughen. Ik e, yermamə yame profet minə kimnamhani kupan mə takuə ye tokrei tanə.”

Yesu rimnasək tuk Lasaros

²⁸ Mata rimini-ta nəgkiarien ai, mivən mokrən kin naorahini Meri rikir ta miravən iriu pisin, mini-pən tukun mimə, “Meri, Yhajoun ruauə, morkeikei mə tukrəm ik.” ^{†29} Meri rərig, mərəer aihuaə əmə, mivən mə tukrəm Yesu. ³⁰ Kini nipig nəmə Isrel yamə mine kimnasəkwtə ime Meri, mhavəh-si haktə nərigien kafan, kimisəm Meri ramərer aihuaə əmə imə mamtərhav, khakwasig kin. Rikiria raməsik mə ramvən apa suranə mə tukrasək.

Yesu ripəh hanə nivenien ye rukwanu a; In raməmir hanə aikin Mata rimavən məm In ikin. ³² Kini Meri ritərhav mivən məm Yesu, meiwaiyu mənimkur-pən ye nihun, mimə, “Yermaru. To nakpiamarə kitasir, to kafak kakə ripipəh nimhəyen.”

³³ Yesu rəm pian a mine narmamə yamə mine kisarə iriə min misasək, rikin rəmhə pik. ³⁴ Kini raiyoh-pən əriə mə, “?Nimnhanim hiə kwən en?” ³⁵ Məkneikin mamasək. ^{‡‡}

³⁶ Kini nəmə Isrel tiksın khamə, “Səm-ru. Kwən e rimnorkeikei pik kwən a kupan.”

³⁷ Mərig tiksın kimnhani mhamə, “Kwən e In e kupan rimnor huvə yimrin pis kirik. ?Rhawor e ripəh nini-əhuyen Lasaros mə tukripəh nimhəyen?”

Yesu rimivəh miragh Lasaros

³⁸ Yesu rimnərig rahas pik tuk Lasaros. Kini mivən apa ye suranə. Kwənmhan yame kimirəhu ikin ye

[†] 11:20 Luk 10:38-42 ^{††} 11:24 Dan 12:2; Jon 5:28,29; 6:39,40; Wok 24:15 [‡] 11:26 Mat 25:46; Jon 3:15 ^{††} 11:28 Jon 13:13 ^{‡‡} 11:35 Luk 19:41

nipəg kapier, yame kimisisigin kin kapier. ³⁹ Kini Yesu rimə, “Səsua-ta ru kin kapier.”

Mərig Mata e nowin Lasaros rimini-pən tukun mimə, “Yermaru. In rinapien ta. Kimiserkwaig ta kin rivəh nipig kuas.”

⁴⁰ Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, “?Rhawor?

?Naknərukin ta mə yakməni-pre tuk ik mə tukmə nakhatətə irak, takəm nəsaninien ehua kape Kughen, uə?” ⁴¹ Məkneikin, kisəsua ta kin kapier. Kini Yesu ri-

vaag faktə mimə, “Tata. Yakamni vi vi ik meinai nimnərig kafak nəhuakien. ⁴² Kini yakirkun mə nipig m-fam, nakamərig Yo. Mərig yakaməgkiar məkneikin mə narmamə yamə mine kasərer rarkurao irak tukhani nəfrakisien mə nimnher-pə kin Yo.” ^{††43} Yesu rini-ta nəgkiarien a, mokrən apomh mimə, “!Lasaros! Ərer mitərhav-pə.” ⁴⁴ Kini yermamə mhə ai rimnhekimter, mipik neipən yame kimnhatuapis kapən kapə kin, meriaji nipran mine yamə mine kimnərkis nihun kin, məriwək mitərhav-pə.

Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Havəhsi-ta neipən kape yermamə mhə, pəh ramvən yerkwanu.”

Nəmə Isrel kasarhakin swatuk tuk nhopniyen Yesu

(Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Nəmə Isrel khapsaah yamə mine kimnisarə iriə Meri masəm nar yame Yesu rimnor kini kishatətə iran.

⁴⁶ Mərig iriə tiksın kimnhavən misəm Farisi minə, mhani-ərhav-pən fam narimnar yame Yesu rimnor ki-mi əriə. ⁴⁷ Məkneikin, Farisi minə mine jif pris minə kimisofugin ye kaonsel kapəriə. Mhamə, “?Tukshawor iran mine kwən e? Rinamor nimtətien ripsaah. ⁴⁸ To khapəh əmə ramor əmə məknaikin, kini narmamə m-fam tukshatətə iran. Kini nəmə Rom tukhauə misoriah kapətawə nimə e Nimə Ehuə kape Kughen, mhavəhsi-ta kwənmhaan kapətawə tuk ətawə.”

⁴⁹ Kini iriə kirik, nhagin e Kaefas, in ramor wok kape hae pris ye newk a. Rimini mimə, “!Nakseinein əgkap nar! ⁵⁰ Rhuvə əmə tuk əmiə mə yermamə kwənkwan kirikiana əmə tukrimhə tuk narmamə. Nar a rhuvə rapita yame narmamə ye kantri piəpiə tukhamhə.” ^{‡‡}

⁵¹ (Ramni nəgkiarien a, mərig pəh nien mə nərigien kafan. Mərig in ramni-ərhav nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimin, meinai in ramor wok kape hae pris ye newk a. Kini in ramni mə Yesu tukrimhə tuk nivəh-miraghien nəmə Isrel. ⁵² Mərig pa rimə tukrimhə əmə tuk nəmə Isrel mərig tukrimhə tuk ji Kughen yamə mine kisarə rarkurao ye tanimtanə, mamor əriə kamhauə kirikiana.) ^{§53} Ror məkneikin, ye nipig a, nəmehua kape nəmə Isrel kimnharai mhun mhamə tukshopni In. ⁵⁴ Ror məkneikin, ririkakun ye nipig a, Yesu ripəh nəriwəkien ye nimri nəmə Isrel. Map aikin a, mivən ye taon kirik, nhagin e Efrem. Taon a in ipakə əmə tuk tipəvsik. Kini In mamarə aikin iriə kafan narmamə minə.

^{†††} 11:42 Jon 3:17 ^{‡‡‡} 11:50 Jon 18:14 [§] 11:52 Aes 49:6; Jon 10:16

Narmamə kape Yesu kimisor apnəpeinə ye lafet kape Pasova

⁵⁵ Rinamuə ipakə tuk nīpig kape lafet kape nāmə Isrel kamni kimə Pasova. Kini narmamə khapsaah khasipən ikin pisin pisin minə mhauə Jerusalem mhamə tuksor narimnar minə pəh mishawən ye nimri Kughen, mipihavən ye lafet. ^{†56} Kini narmamə minə a kimisarha-kin Yesu. Misofugin ye Nimə Ehuə kape Kughen, misaiyoh əriə minə mhamə, “?Keinein mə Yesu tukruə ye lafet e uə nikam?”

⁵⁷ Mərig ye nīpig a, jif pris minə mine Farisi minə kimnhani nəgkiarien kirik mə tukmə yermamə kirik rirkun ikin Yesu ramarə ikin, tukraməkeikei muə mini-əsah pən tuk əriə, pəh mobael minə tukhavən mhara-ptərekin.

Meri rimnəvit-pən senta ye nihu Yesu (Mat 26:6-13; Mak 14:3-9)

12 Nīpig sikis əmə raməmīr ai tukpisor lafet kape Pasova. Kini Yesu rirerig-pən min Betani a imei Lasaros e yame Yesu rimnor ramragh min ye nimhəyen. ² Kini nāmə ikin a kimisor nəviginien kirik tuk nivəhsi-pəniyen nisaiyen kimi Yesu. Kini Mata rimivəh nəviginien muə. Kini Lasaros min raməmīr aikin iriə Yesu mine, kasəkwətə ye tebol masəvigin. ^{††3} Kini Meri rīvəh botel ehuə kirik [‡] rukwar kin senta e kamni kimə nad; nimrin rhaktə pik. Kini məvit-pən ye nihu Yesu, mivəh nīmar nīkwənen, mamrai-ta kin. Nəmiəv senta rimnapien huvə ye nəkwai nimə minə fam. ^{††}

⁴ Mərig yermamə kirik kape Yesu, nhagin e Judas Iskariot, kwasig ikin ripieighaan-pən kin Yesu ye kwermi tikmir minə kafan, rimini-əhu, mamni mīmə, ⁵ “Rhu-və pik mə to in ror salem əmə kin; mirkun nivəhyen mane ehuə kin tuk nivəhsi-pəniyen kimi yavən has minə. Senta e nimrin rəmhen kin tri handred taosen vatu.” ^{††6} In ramni məknakin, mərig pa rimə rikin rehūə tuk yavən has minə. Mərig ramni əmə meinai in yəkrəh. In ramərer tuk nītip kapəriə, kini nīpig kirik in raməkrəh kin.

⁷ Mərig Yesu rimə, “!Ei! Hapəh pian en. Piraovin e ravi-təgpən senta ye nīprak mamor apnəpənə ye nīprak mə tukrihuvə ye nīpig yame tuknim Yo. ⁸ Yavən has minə tukasəmīr kimīə miriə nīpig fam. Mərig Yo jakpəh nəmirien kitawə-m kimīə nīpig fam.” ^{†††}

Jif pris minə kasarha kin swatuk tuk nhopniyen Lasaros

⁹ Ye nīpig a, nāmə Isrel khapsaah kimisərig mə Yesu ramarə Betani, kini kinəmhavən tukun. Mərig pa rimə kimnhavən mə tuksəm əmə Yesu, mərig kimnhavən min mə tuksəm-ru Lasaros e yame rimamhə mərig Yesu rimnor in ramragh min. ^{†††10} Məkneikin, jif pris

[†] 11:55 Eks 12:13,23,27 ^{††} 12:2 Luk 10:38-42 [‡] Nəgkiarien kpaē Gris ramni “lepta,” rəmhen kin haf lita. ^{††} 12:3 Mak 14:3 ^{†††} Nəgkiarien kape Gris ramni tri handred dinari. ^{†††} 12:8 Dut 15:11 ^{†††} 12:9 Jon 11:43,44

minə kimnharai mhun mə tukshopni min Lasaros, ¹¹ meinai nāmə Isrel khapsaah kimisəm Lasaros ramragh min, kimishatətə ye Yesu, mhaukreikin-pən nimeitairiə kimi jif pris minə.

Yesu rimavən Jerusalem mor əpu mə in king (Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Kəni rikwamer kin, narmamə khapsaah kimnhauə Jerusalem mhamə tuksor lafet kape Pasova. Kini misərig mə Yesu raməriwək mamuə ipakə tuk taon.

¹³ Məkneikin iriə khatərhav ye taon a, mhapi k nīmar nəmīr mhavən mə tuksəm Yesu. Masokrən apomh mhamə,

“!Səgnəgin Kughen!” [§]

“!Pəh kīvəhsi-haktə Kwən en ramuə ye nhag Yermaru!”

(Sam 118:26)

“!Pəh kīvəhsi-haktə king kape nāmə Isrel!” ^{§†}

¹⁴ Kini Yesu rimnəm kwaji dongki kirik, məkwətə-pən iran mamvən. Nar e raməri-pən profesi kirik yame ramni mə,

¹⁵ “Nīpian Saeon. ^{§††} Hapəh nhaginien.

Səm-ru kapəmīə king ruauə tuk əmiə, maməsua ye dongki.

Maməsua ye ji dongki mamuə.”

(Sef 3:14; Sek 9:9)

¹⁶ Ye nīpig a, narmamə kape Yesu minə kimiseinein nīprai nar a. Mərig kwasig ikin, nīpig Yesu rimimragh min ye nimhəyen, kini Kughen rimnor əpu nehuəyen kape Yesu, kini rikiriə ripiəsik mə Nəkwəkwə kape Kughen rimnəvsao kin narimnar yame tukripitərhav-pə ye nīmraghien kape Yesu. Kini narmamə kimisor narimnar minə a, ror nəgkiarien kape Kughen ruauə minor nəfrakisien kin.

¹⁷ Kupan, nīpig Yesu rimnokrən kin Lasaros, kini Lasaros rhekimter ye nəpəg kapier mītərhav-pə ye nimri narmamə khapsaah. Kini ai, iriə kimnhatərhav misərer-ərhav mamhani-ərhav nar a yame Yesu rimnor. ¹⁸ Əmə məkneikin, narmamə khapsaah kimisərig nəgkiarien mə In rimnor nimtətien a, kini khauə masəm Yesu aikin a. ¹⁹ Kini Farisi minə kimnhani-pən tuk əriə minə mhamə, “Səm-ru. Kitawə kiseinein nhani-əhuyen kwən a. !Taktakun ai, narmamə m-fam ye tanimtanə kinamhakwasig kin In!”

Nāmə Gris tiksin kimisorkeikei mə tuksəm-ru Yesu

²⁰ Kini nīpig narmamə kimnhavən Jerusalem mə tuk-səhuak ye nīpig kape lafet e, kini nāmə Gris tiksin kimnhavən min mə tuksəhuak. ²¹ Mhavən misəm Filip e yemə Betsaeda, yerkwanu kirik apa Galili. Mhani-pən tukun mhamə, “Yeməhuə. Yaksorkeikei mə jaksəm Yesu.” ²² Kini Filip rərer mivən, mini-əsaa-pən tuk Andru, kini iriu kimiravən mirəni-əsaa-pən tuk Yesu.

[§] Nəgkiarien kape Gris ramni mə, “Hosana.” Nīpran ramni mə, “Vəh miragh əmawə,” uə, “Səgnəgin Kughen.” ^{§†} 12:13 Jon 1:49 ^{§††} Nīpian Saeon uə ji nāmə Saeon, nīpran ramni nīpiraovin yamə mine kisarə apa Jerusalem.

²³ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Taktakun ai, Yo, Ji Yermamə, kafak nīpig ruauə ta, mə Kughen tukror əpu kafak nehuəyen. ²⁴ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukaməkeikei kinim-pən kweru nai ye nimoptanə. To kipipəh nini-pənien ye nimoptanə, to ripipəh nurəyen mhaktə mamor kwənkwan khapsaah. Mərig tukmə kinim-pən ye nimoptanə, tukraməkeikei murə mamor kwənkwan ripsaah. ^{†25} Yermamə yame ramətərig pik tuk kafan nimraghien kape tokrei tanə, in tukraməkeikei məkərhav iran. Mərig yermamə yame rikin ripəh nəsik-pikien kafan nimraghien kape tokrei tanə, in tukraməkeikei mamraptərakin huvə nimraghien kafan kape rerin. ^{††26} Yermamə yame rorkeikei mə tukror wok kafak, in tukraməkeikei mikwasig kin Yo. Ikin pukaa yakamvən ikin, kimru min. Kini Rimik Kughen tukrisiai yor wok kafak minə." ‡

Yesu raməgkiar ye nimhəyen kafan

²⁷ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mimə, "Taktakun ai, rikik rəmhə pik. ?Mərig jakhawor pən iran mine? To yakpəh nini-pənien tuk kafak Tatə mimə, 'Takvəhsi-ta nəmhəyen yame ramuə tuk Yo.' Nikam, to yakpəh niniyen məknakin meinai narimnar minə a, yakmauə tukun." ^{††28} Kini In maməhuak mimə, "Tatə, vəh-si haktə atuk nhagim."

Məneikin nəgkiarien kirik risi-pən ye rao ye neai mamni mimə, "Yo yakwərhəsi-haktə ta nhagik, kini tak-takun ai, jakrəh-si haktə min."

²⁹ Kini narmamə yamə mine kimnasərer ipakə tukun kimisərig nəgkiarien a, kini iriə tiksin khamə, "!'Eh! ?Naha e? ?Karuəruə kirik, uə?"

Mərig tiksin khamə, "Nikam. Agelo kirik raməgkiar kimin."

³⁰ Mərig Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Nəgkiarien ramsi-pən ye rao ye neai pəh nien mə kafak; mərig kapəmiə, tukrasitu irəmiə. ^{††31} Taktakun ai rimnor nīpig yame Kughen tukrəkir narmamə ye tanimtanə. Kini taktakun ai, in tukrivəh-si-əhu əgkap nəsaninien kape Setan e yame ramarmaru ye tokrei tanə. ^{††32} Nīpig tukaməsik haktə Yo, kini yakvi-pə narmamə m-fam tukhauə tuk Yo." ^{†††33} In raməgkiar məknakin kimi əriə mamhajoun mə tukshawor-pən iran mine mishopni In. §

³⁴ Kini narmamə khani-pən tukun mhamə, "Kimawə yakwəsərig ta ye loa kapətawə mə Kristo tukraməkeikei mamarə kitawə min kape rerin. ?Mərig rhawor e nakamni mə narmamə tukasəkeikei misəsik haktə Ji Yermamə? ?Nəgkiarien e 'Ji Yermamə,' nīpran ramni mə naha?"

³⁵ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, "Nikakien e, ramarə tuk əmiə kape nīpig kwakwə əmə. Kini nīpig nikakien tukraməmīr tuk əmiə, taksəriwək iran. Tamə,

nəpignəpien ruvrig əpis əmiə. Kini narmamə yamə mine kasəriwək ye nəpignəpien, kaseinein ikin kamhavən ikin. ³⁶ Nīpig nikakien tukraməmīr tuk əmiə, kimia taksəkeikei mishatətə ye nikakien, mə kimia takharkun nhauəyen kwajikovə minə kape nikakien." §†

Nəmə Isrel khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu

Yesu rimini-ta nəgkiarien a, kini map-ta irəriə, mivən merkwaig. ³⁷ Nar apnapig mə In rimnor ta nimtətien ripsaah ye nimri nəmə Isrel, mərig khapəh nhaniyen nəfrakisien iran. ³⁸ Nar a ritərhav-pə ror Nəgkiarien kape profet Aesaea kupan ruauə minor nəfrakisien kin, yame ramni mimə,

"Ah. Yermaru. Narmamə kwatiksīn əmə kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kapəməwə.

Nar apnapig mə nakamor nimtətien ye nəsaninien kafam, mərig to khapəh nhaniyen nəfrakisien iram."

(Aes 53:10)

³⁹ Kini iriə to khapəh nhaniyen nəfrakisien iran rəri-pən nəgkiarien yame Aesaea ruini-ta kupan mimə,

⁴⁰ "Kughen rimnor əriə mə nimirirə tukripis.

To nimirirə ripipəh nīpisien, to iriə kīpisəm, mīpi-harkun.

Kini In rimnor rikiriə ripəh narəyen.

To rikiriə ripiarə, to kīpisarar ye nərigien kapəriə, kini mishatətə iran, kini ripior nimraghien kapəriə ripihuvə min."

(Aes 6:10)

⁴¹ Profet Aesaea kupan rimnaməgkiar mamni məknakin meinai in rimnəm nəsaninien kape Yesu, maməvsao kin.

⁴² Kini mərig, ye nīpig a, nəmehua minə ripsaah kwənmopin, iriə min kimishatətə ye Yesu. Mərig iriə kimnhapəh nhani-ərhavyen mə kwəshatətə iran, meinai kimnhagin kin Farisi minə, mə tamə kisher ye rhav kin əriə ye nimə kape nofuginien, ⁴³ meinai nəmehua minə a kimisorkeikei pik mə narmamə tukhavəh-si haktə əriə, rapita yame kisorkeikei mə Kughen rikin tukragien tuk əriə.

Nīpig Kwasig tukruə, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu

⁴⁴ Kini Yesu rokr-apomh mimə, "Narmamə yamə mine kishatətə irak, pəh nien mə kishatətə pisin əmə irak, mərig kishatətə min ye Kughen yame rimnher-pə kin Yo. ⁴⁵ Kini narmamə yamə mine kasəm Yo, pəh nien mə kasəm əmə Yo, mərig kasəm min Kughen yame rimnher-pə kin Yo. ^{§††46} Yo e nikakien. Yakmauə ye tokrei tanə e mə narmamə yamə mine kishatətə irak tukhapəh nisarəyen ye nəpignəpien. ^{§†47} Narmamə yamə mine kasərig kafak nəgkiarien, mhapəh nī-sorien, to yakpəh nini-ərhavyen kapəriə narpinien, meinai pəh nien mə yakmauə ye tokrei tanə e mə jakni-ərhav narpinien kape narmamə. Mərig yakmauə mə jakvəh miragh əriə. ^{§††48} Mərig Yermamə kirik aikin

† 12:24 1 Korin 15:36 †† 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mak 8:34-38; Luk 14:26; 17:33; 2 Korin 5:14-15 ‡ 12:26 Mat 10:38; Luk 14:27; Jon 14:3; 17:24 †† 12:27 Mat 26:38,39; Jon 11:33,38; 13:21 †† 12:30 Eks 19:9; Jon 11:42 ††† 12:31 Mat 4:8-9; Jon 14:30; 16:11; 2 Korin 4:4; Efes 2:2; 6:12 ††† 12:32 Jon 3:14; 6:44; 8:28 § 12:33 Fil 2:8-9; 1 Tim 3:16; Hib 1:3

§† 12:36 Mat 5:14; Efes 5:8-9; 1 Tes 5:5 §†† 12:45 Jon 14:8-9 §† 12:46 Jon 1:4 §†† 12:47 Jon 3:17

yame tukrivəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kamhaukreikin-pən nimeitairiə kimi Yo, mhapəh nhavəhyen kafak nəgkiarien. Tuk nipig yame Kughen tukrəkir narmamə iran, Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə, meinai kimisəpəh nəgkiarien yame yimini-pən tuk əriə. ^{†49} Meinai nəgkiarien yame yakamni, pəh nien mə kafak pisin əmə, mərig Tata Kughen yame rimnher-pə kimi Yo, In rimi-pə tuk Yo mə jakaməkeiki mini məknakin. ^{†50} Kini Yo yakwirkun ta mə nəgkiarien kafan rirkun nivi-pəni narmamə ye nimraghien rerin. Ror pən, nəgkiarien yamə mine yakamni, Tata Kughen ravəhsi-pə kimi Yo, kini yakamni."

Yesu rimneiwaiyu rəmhen kin yor wok kirik, məkwi nihu narmamə kafan minə kin nu

13 Rınor nipig atuatur kape nəmə Isrel tuk norien lafet kape Pasova. Kini Yesu ruirkun mə kafan nipig ruauə ta mə tukrəpəh kafan nimraghien ye tokrei tanə mivən mamarə iri Rimni Kughen. Nipig m-fam In rorkeikei pik kafan narmamə yamə mine kisərə ye tokrei tanə, kini mərig taktakun ai in ramhajoun norkeikeiyen minə fam kafan kimi əriə. ^{‡2} Riname-naiyu, kini Yesu mine kafan narmamə minə ki-nasəvigin. Kini Setan rimivəhsi-pən vəh-si-pən ta kimi Judas ji Saemon Iskariot, mə tukreighaan-pən kin Yesu ye kwermi tikmir minə kafan. ³ Yesu rimirkun mə Tata Kughen rimnərəhu-pən ta narimnar fam ye kwermi, kini muirkun min mə In rimasi-pən ye Kughen, kini tukripirerig-pən min tuk Kughen. ^{†14} Məkneikin, rhekimter, mirəhsi-ta kafan kot, kini mətəut kin neipən kirik. ⁵ Kini mirəh besin kirik, miruk-pən nu iran. Kini mivən mokwi nihu kafan kin narmamə minə. Məspir nihuria kin neipən yame rimnətəut kin.

⁶ Mor məknakin, mivən meriaji-pən Saemon Pita, kini Pita rini-pən tukun mimə, "Yermaru. ?Rhawor? Ripəh nəmhenien mə Ik takəkwı ni huk kin nu."

⁷ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Ik nakpəh nirkunien niprai nar e yakamor ai taktakun. Mərig tuk nipig kirik, takpirkun nipran."

⁸ Kini Pita ramni-əhu In mimə, "Nikam. To nakpəh nəkwı-əfrakisien ni huk tuk nipig kirik."

Mərig Yesu rimə, "To yakpipəh nəkwiye nıhum, ik nakpəh nuəyen kafak yermamə."

⁹ Kini Saemon Pita rini-pən tukun mimə, "Yermaru. Tukmə ror məkneikin, kini takpəh nəkwı-əməyen ni huk, mərig əkwı min kapək kapə mine kwermik."

¹⁰ Mərig Yesu rini-pən tukun mimə, "Nikam. Narmamə yamə mine kwəsar ta, kwəshawən. To khapəh nisar-min-ien. Mərig Yo jakaməkeiki məkwı əmə ni hum. Kimiə nəkwəshawən ta. Mərig pəh nien mə kimiə fam. ^{†11} Yesu ruirkun mə iriə pa nhagin tukreighaan-pən kin in ye kwermi tikmir minə kafan. Ror pən, In rimi mimə, "Pəh nien mə kimiə fam nəkwəshawən."

¹² Kini Yesu rimnəkwi fam əriə, mivən mivəh-si-pən kafan kot, mivən məkwəh-pən ye kwənmhaan yame rinamkwəh-pən ikin. Mamaiyoh əriə mimə, "?Kimiə nakharkun niprai nar e yimnor irəmiə ai taktakun uə?"

¹³ Kimiə naksokrən kin Yo mə Yhajoun mine Yermaru, kini ratuatuk. Meinai nəfrakisien mə Yo Yhajoun kapəmiə mine kapəmiə Yermaru. ¹⁴ Meinai nar ap-napig Yo e kapəmiə Yermaru mine Yhajoun kapəmiə, mərig yimnəkwi ni humiə, kini ye norien kirikianə əmə min, kimiə min takasəkeiki masəkwi ni humiə minə.

^{†15} Yo yimnor mhajoun əmiə kin, mə takasor əmə norien kirikianə əmə irəmiə minə. ¹⁶ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə yorwok kirik to ripəh nehuəyen rapita kafan yeməhuə; kini yermamə yame ravəh nəgkiarien mameriwək to ripəh napitayen yermamə yame ravəhsi-pən nəgkiarien kimin. ^{†17} Taktakun ai, kimiə nəkwənharkun huə nar e. Ror pən, tukmə nakasor məkneikin irəmiə minə, Kughen tukrivəhsi-pre ni huəyen kimi əmiə. ⁵

¹⁸ "Mərig pa rimə yakamni əmiə m-fam. Yakirkun əmiə mə ni-pa minə e yakmirpen əriə. Mərig nəgkiarien e kape Nəkwəkwə kape Kughen tukraməkeiki muə mor nəfrakisien kin yame ramni mə,

"Yermamə yame jakwən kwis bred kimru min, in tukrukreikin-pə nimeitaan kimi Yo, muə tikmir kafak."

(Sam 41:9)

st

¹⁹ Yakamni-pre tuk əmiə, mə narimnar minə e ripəh hanə nitərhav-pəyen; mərig nipig tukmə khatərhav-pə, takhani nəfrakisien irak, mə Yo e Kristo.

²⁰ "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə yakher-pən kin yermamə kirik tuk nəvsaoyen kin kafak nəgkiarien kimi narmamə, kini narmamə rikiriə ragien tukun, rəmhen əmə kin yame rikiriə ramagien tuk Yo. Kini tukmə narmamə rikiriə ragien tuk Yo, rəmhen əmə kin yame rikiriə ragien tuk Yermamə yame rimnher-pə kin Yo." ^{st†}

Yesu rimi-ərhav mə Judas tukreighaan-pən kin in ye kwermi tikmir minə kafan

(Mat 26:20-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23)

²¹ Nipig Yesu rimi nəgkiarien a, rikin rəmha, kini In mimə, "Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə kimiə kirik irətawə tukreighaan-pən kin Yo ye kwermi tikmir minə kafak."

²² Kini kafan narmamə minə kisərha-pən misəm əriə minə. Rikiriə raməsik mə, "?Ramni pa?" ²³ Kini iriə kirik, yame Yesu rorkeikei pik, ramkwəh ipakə əmə tukun.

²⁴ Kini Saemon Pita rəsiwən-apsapis-pən kimin mimə, "Aiyoh-pən-ru In mə pa nhagin e ramni."

²⁵ Kini kwən a rimneiwaiyu-pən ipakə tuk Yesu maiyoh In mimə, "Yermaru. ?Pa e nhagin?"

† 12:48 Jon 5:45 †† 12:49 Jon 14:31 ‡ 13:1 Jon 16:28 †† 13:3 Mat 28:18 †† 13:10 Jon 13:18

††† 13:14 1 Pita 5:5 ††† 13:16 Luk 6:40 § 13:17 Mat 7:24,25; Luk 11:28; Jem 1:25 §† 13:18 Jon 13:10; 15:16 §†† 13:20 Mat 10:40; Jon 17:18

²⁶ Kini Yesu rimā, “Kwən a in e yame jakakapir bred meires ye sup mivəh-si-pən kimin.” Məkneikin In rəkapir bred, meires ye sup, mivəh-si-pən kimi Judas, ji Saemon Iskariot. ²⁷ Kini Judas rivəh bred ai. Məkneikin Setan rivən yerkin.

Kini Yesu rimini-pən tukun mimā, “Nar e nakmə takor, yuvən aihuaa əmə mor.” ²⁸ Mərig narmamə minə kape Yesu kisəkwətə rarkurao ye tebol masəvigin, kimnhapəh nharkunien niprai nəgkiarlen kape Yesu. ²⁹ Judas, in ramərer tuk nitip kapəriə, kini ir-ia tiksın, rikiriə rəsik mə Yesu rimini-pən tukun mə tukrivən mivəh nimri nəviginiyen kirik nəriə kape lafet, uə mə tukrivən mivəh-si-pən mane tiksın kimi yavən has minə. ³⁰ Rinəpignəp ta. Kini nipig Judas rivəh bred, kini mərər, mitərhav. ^{††}

Yesu rimini nəgkiarlen vi kirik mə tuksor

³¹ Judas ruatərhav, kini Yesu rimā, “Taktakun ai, Kughen tukrivəhsi-haktə nhagik e Ji Yermamə. Kini Yo, Ji Yermamə, yakvəhsi-haktə nhag Kughen. ³² Mərig nipig Yo, Ji Yermamə, jakor əpu nehuəyen kape Kughen, kini Kughen pisin əmə tukror əpu atuk nehuəyen kafak. Kini In tukror aihuaa əmə. ^{††}

³³ “Kafak kwajikovə minə, kitawə to khapəh nisəmir kwisien ror tu. Kini kimia takpissarha-kin Yo. Mərig Yo yakamni-pre nəgkiarlen kirikianə əmə kimi əmia yame yakwəni-pən ta tuk nəmehua kape nəmə Isrel, mimə, ‘İkin yakamvən ikin, kimia to nakhapəh nhavənen ikin.’ ^{††}

³⁴ “Yakamərhəhu-pre natuakəmien vi kirik kimi əmia mə takasəkeikei misorkeikei əmia minə. Yimnorkeikei əmia, kini ye norien kirikianə əmə min, kimia takasəkeikei misorkeikei əmia minə. ^{††35} Kini tukmə naksorkeikei məknakin əmia minə, narmamə mifam tukharkun mə kimia kafak narmamə minə.” ^{†††}

Yesu rimini-ərhav mə Pita tukripini mə in reinein Yesu (Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34)

³⁶ Kini Saemon Pita rimnaiyoh In mimə, “Yermaru. ?Nakmə takvən hia?”

Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Ik to nakpəh nik-wasigien kin Yo ai taktakun, kiravən ikin yakamvən ikin. Mərig tuk nipig kirik, nakpivən.” [§]

³⁷ Kini Pita raiyoh-pən mimə, “Yermaru. ?Jəkpəh nik-wasigien kin ik tuk naha? Yakmə jakikwasig kin Ik nar apnapig tukmə kimə tukhopni Ik, tukhopni kwis ərau.”

³⁸ Mərig Yesu rimini-pən tukun mimə, “?Ik nakmə takikwasig kin Yo nar apnapig tukmə kimə tukhopni kwis ərau? Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə, man tukripəh nəkakə-hanəyen, ik takni m-kisisər mə nakeinein Yo.” ^{††}

† 13:29 Jon 12:5-6 †† 13:30 Luk 22:53 † 13:31 Jon 12:23
†† 13:32 Jon 17:1-5 †† 13:33 Jon 7:33-34 ††† 13:34 Lev 19:18;
Jon 15:12; 1 Tes 4:9; 1 Pita 1:22; 1 Jon 2:7-11; 3:11 ††† 13:35 1 Jon
3:14; 4:20 § 13:36 Jon 14:2 §† 13:38 Jon 18:27

Yesu In swatuk tuk nivənen tuk Tatə Kughen

14 Kini Yesu rini-pən tuk əriə mə, “Rikimie tukripəh nəmhəyen. Shatətə ye Kughen, mishatətə min irak. ^{§†12} Ye nimə kape Tatə kafak, kwənmhaan ripsaah. To ripipəh norien məknakin, to yawəni-əsaah pre ta iran tuk əmia. Taktakun ai, yakamvən aikin tuk nor-əp-nəpənəyen ye kwənmhaan kapəmie. ^{§†3} Meinai jakvən mor apnəpeinə ta ye kwənmhaan kapəmie, kini mir-erig-pə min mikir əmie, khavən misarə kitawə-m kimia, mə kimia takasarə aikin yakamarə ikin. ^{§†14} İkin a yakamvən ikin, kimia nakwənharkun ta swatuk yame ramvən ikin.”

⁵ Mərig Tomas rini-pən tukun mə, “Yermaru, kimawə yakseinein aikin nakamvən ikin. ?Jakshawor-pən iran mine mharkun swatuk yame ramvən apaikin?”

⁶ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Yo e, yo swatuk. Kini Yo e, nuknei nəfrakisien, kini Yo e nuknei nim-raghien. Yermamə yame ripəh nuəyen tuk Yo to ripəh nivənen tuk Rimik. ^{§†7} Tukmə nakharkun Yo, nakharkun min Rimik. Ror pən, ririkakun ai taktakun, nakwənharkun ta In, misəm ta In.” ^{§†}

⁸ Kini Filip rini-pən tukun mimə, “Yermaru. Hajoun-ru Tata Kughen kimi əmawə. In əmə a kimawə yak-sorkeikei.” ^{§††}

⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Filip, Yo yimnarə pawk kitawə-m kimia rapomh. ?Mərig ik nakeinein hanə Yo uə? Yermamə yame raməm Yo, raməm min Tatə Kughen. ?Rhawor e ik nakamni mə jakhajoun Tata Kughen kimi əmie? ^{§†10} ?Nakamni nəfrakisien irak mə nim-raghien kafak, ramarə iriu Tatə Kughen, kini nim-raghien kafan ramarə irak? Nəgkiarlen e yakamni, pəh nien mə kafak əmə. Nipig m-fam, Tatə Kughen ramarə irak, mamor wok ye nimraghien kafak. ^{§§†11} Hani nəfrakisien irak mə nimraghien kafak raməmir ye Tatə Kughen, kini nimraghien kafan raməmir irak. Mərig tukmə nakhapəh nishatətəyen irak məknəkin, takhani nəfrakisien irak tuk nimtətien yamə mine yakamor. ¹² Yakamni-pre əfrakis tuk əmie mə narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien irak, iriə tuka-sor narimnar yamə mine Yo yakamor. Nəfrakisien mə iriə tuksor nimtətien ripsaah rapita yame Yo yakamor, meinai Yo yaknəpəh tokrei tanə e, minamrerig-pən tuk Tatə Kughen. ¹⁸¹³ Yo Ji Kughen, kini tukmə naksaiyoh Kughen kin naha nhagin ye nhagik, Yo jakaməkeikei mor, mə wok e kafak - Yo kwajikovə kape Kughen - tukrivəhsi-haktə nhag Tatə Kughen. ¹⁹¹⁴ Kini tukmə naksaiyoh Yo kin nar kirik ye nhagik, jakaməkeikei mor.”

§†† 14:1 Sam 4:5 §† 14:2 Hib 11:16 §†† 14:3 Jon 12:26; 1 Tes
4:16-17; 2 Korin 5:8, Fil 1:23 §† 14:6 Jon 1:4; 6:35; 10:9; Wok 4:12;
Hib 10:20 §† 14:7 Jon 1:18; 1 Jon 2:23 §†† 14:8 Eks 33:18 §§†
14:9 Aes 9:6; Jon 1:14, 18; 10:30; 12:44-45; 13:20; 2 Korin 4:4; Fil 2:6;
Kol 1:15; Hib 1:3 §§§ 14:10 Jon 14:20; 10:38; 17:21 18 14:12 Luk
10:17 19 14:13 Mat 7:7

Yesu ruini ta mā Nanmin kape Kughen tukreiwaiyu-pə

¹⁵ Kini Yesu rimnəgkiar mīrpin nəgkiarien kafan mīmā, “Tukmā kimia naksorkeikei Yo, takasəkeikei masor nəgkiarien kafak. ^{†16} Kini Yo, jakaiyoh Tatə Kughen mā In tukrher-pre kin Yasitu min kirik rurə tuk əmiə. Kini In tukramarə rerin kimia min. ^{††17} Yasitu a in Nanmin kape Nəfrakisien. Narmamə kape tokrei tanə tukhapəh nhavəhyen In yerkiria, meinai iriə khapəh nisəmien In, maseinein In. Mərig kimia nakwənharkun ta In, meinai In ramarə kimia min. Kini In tukraməmīr yerkimia kape nīpig m-fam. ‡

¹⁸ “Nīpig Yo jaktərhav, to yakpəh nəpəhyen əmiə naksarə pisin əmə, rəmhen kin kwajikovə yame khamhə tan kin. Yo jakpirerig-pə min tuk əmiə. ¹⁹ Pəh nien mā tuktu, narmamə kape tokrei tanə tukhapəh nisəm-minien Yo. Mərig kimia takasəm Yo kape nīpig m-fam. Yo jakamragh min ye nimhəyen kafak, kini kimia min takhamragh min ye nimhəyen kapəmiə. ^{††20} Ye nīpig kape narimnar minə e, kimia takharkun mā nimraghien kafak raməmīr ye Tatə Kughen. Kini nimraghien kapəmiə raməmīr irak, kini nimraghien kafak raməmīr irəmiə. ‡

²¹ “Yermamə yame ravəhs-huvə nəgkiarien kafak, kini mamor, norien a ramhajoun pən mā in rorkeikei Yo. Kini yermamə yame rorkeikei Yo, Tatə Kughen rorkeikei min in. Kini Yo min jakorkeikei in. Mor əpu yo kimin, mā in tukrirkun huvə Yo.” ‡†

²² Məkneikin, Judas e (pəh nien mā Judas Iskariot, mərig nifnagni kirik), rimnaiyoh In mīmā, “Yermaru. ?Nakhawor mor əpu əmə Ik kimi əmawə, kini mīpəh nor-əpu-yen Ik kimi narmamə m-fam ye tokrei tanə?” ‡†

²³ Mərig Yesu rini-pən tukun mīmā, “Yermamə yame rorkeikei Yo, in tukraməkeikei mamor kafak nəgkiarien. Kini Kafak Tatə tukrorkeikei in. Kini kimru kafak Tatə, jakrauə mwarə kimasir min. ^{§24} Yermamə yame rīpəh norkeikeiyen Yo, in to rīpəh norien nəgkiarien kafak. Nəgkiarien yamə mine nimisərig yakamni, pəh nien mā yakamni atuk əmə. Mərig yimivəh nəgkiarien minə a tuk kafak Tatə yame rimnher-pə kin Yo yakuə. ^{§†25} Yo yakamni-ərhav-pre nəgkiarien mine kimi əmiə ye nīpig kitawə-m kimia. ²⁶ Mərig Nanmin kape Kughen yame in Yasitu, yame Tatə Kughen tukrher-pre kin ye nhagik, In tukrhajoun əmiə kin narimnar minə fam. Kini mor əmiə mā rikimia tukraməsik narimnar yame yakamni-pre tuk əmiə, mā takhapəh nisəru-kinien. ^{§†27} Pəh nien mā tuktu, yakəpəh əmiə, kini mərəhu-pre nəmərinuyen kafak ramarə tuk əmiə. Kini nəmərinuyen e yame jakvəhsi-pre kimi əmiə, ror pisin ye nəmərinuyen yame narmamə kape tokrei tanə kasəruhu. Rikimia tukripəh nəpouyen,

† 14:15 Dut 11:13; Jon 13:34, 1 Jon 2:3-5,24; 5:3; 2 Jon 6 †† 14:16 Jon 14:26; 15:26; 16:7 ‡ 14:17 Jon 15:26; 16:13; 1 Korin 2:14; 1 Jon 4:6; 5:6 †† 14:19 Jon 6:57; 16:16 ‡† 14:20 Jon 10:38; 17:21 ††† 14:21 Jon 16:27; 1 Jon 2:5 ‡†† 14:22 Wok 10:41 § 14:23 Esik 37:27-28; Sek 2:10; Efes 3:17; 1 Jon 4:12,16; Rev 21:3 §† 14:24 Jon 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50 §†† 14:26 Jon 15:26; 16:7,13; 1 Jon 2:27

mhapəh nhaginien. ^{§†28} Kimia nakwəsərig ta nəgkiarien kafak yame yimini-pre tuk əmiə mīmā, ‘Yo jakpiəpəh əmiə, kwasig ikin, mīpirerig-pə min tuk əmiə.’ Tukmā naksorkeikei əfrakis Yo, rikimia tukragien əmə mā tak-səm Yo yakamvən tuk kafak Tatə, meinai In yerpirig rapita Yo. ²⁹ Yo yakwəni-pre ta narimnar minə e tuk əmiə ai taktakun, yamə mine tukpihatərhav-pə, mā nīpig tukhauə misor nəfrakisien kin, kimia takhani nəfrakisien irak. ³⁰ To yakpəh nəgkiar-pikien kitawə-m kimia, meinai Setan e yermaru kape tokrei tanə rina-muə. Nəsaninien kafan rikək tuk napitayen Yo, ^{§††31} mərig yakamor atuaturək əmə nəgkiarien kape Tatə Kughen, mā narmamə kape tokrei tanə tukharkun mā Yo yakorkeikei In.” §†

Kini Yesu rimə, “Ita. Pəh kisərer misap eikin e.”

Yesu ramni nuhpikini kin In, mā In rəmhen kin nukne nai

15 Kini Yesu rimini mīmā, “Yo e nuknei nai əfrakis.

Rimik In yəsīm. ^{§†2} Kini kwermi nai minə fam yamə mine khapəh nhakuəyen, In tukrərəru ta əriə. Kini kwermi nai minə fam yamə mine kamhakuə, In tukrəspir əriə mā tukhakuə kin kwənkwaieria ripsaah. ^{§†3} Kini kimia naksəmhen kin kwermi nai. Yakaməspir huvə əmiə kin nəgkiarien yame yakamni-pre tuk əmiə. ^{§†4} Səpit-pə irak, kini jakəpit-pre irəmiə. To kwermi nai rīpəh nəpit-pəniyen ye nīpran, to rīpəh nikuəyen. Ye norien kirikianə əmə min, tukmā nakhapəh nisəpit-pəyen irak, to nimraghien kapəmiə rīpəh norien kwənkwan. ^{§§5}

⁵ “Yo e nuknei nai. Kini kimia rəgrəgin minə. Yermamə yame rəpit-pə irak, kini jakəpit-pən iran, nimraghien kafan tukror kwənkwan ripsaah. Mərig tukmā naksəpəh Yo, to nakhapəh nisorien nar kirik. ¹⁸⁶ Yermamə yame rīpəh nəpit-pəyen irak in rəmhen kin kwermi nai yame kərəru, kamarakikin, ramswiin mimsiə. Kwermi nai yamə mine kisor məknakin, kampik, kamarakikin-pən ye nap, kavaan əru. ¹⁹⁷ Tukmā naksəpit-pə tuk Yo, kini nəgkiarien kafak raməmīr irəmiə, naha nhagin yame kimia naksorkeikei misaiyoh kin, Kughen tukrivəhsi-pre kimi əmiə. ²⁰⁸ Nimraghien kapəmiə tukror kwənkwan ripsaah; nar a tukravəh-si haktə nhag Tatə, kini mamhajoun mā kimia kafak minə narmamə. ²¹

⁹ “Tatə Kughen In rorkeikei pik Yo. Kini ye norien kirikianə əmə min, Yo yakorkeikei əmiə. Haraptərəkin tim tim kafak norkeikeiyen. ¹⁰ Tukmā nakasor kafak nəgkiarien, takamharəh tim tim kafak norkeikeiyen, rəmhen əmə kin yame yakamor nəgkiarien kape Tatə Kughen, mamraptərəkin tim tim norkeikeiyen kafan. ²²¹ Yo yimnamni-ərhav-pre nəgkiarien e tuk əmiə mā rikimia tukragien, rəmhen kin yame Yo, rikik ramagien.

§† 14:27 Aes 9:6-7; Luk 2:14; 24:36; Jon 16:33; Rom 5:1; Fil 4:7 §†† 14:30 Jon 12:31 §† 14:31 Jon 10:18; 12:49 §† 15:1 Aes 5:1-7; Jon 6:35 §†† 15:2 Mat 7:20; Gal 5:22-23; Efes 5:8-9; Fil 1:11; Hib 12:5-11 §§† 15:3 Jon 1:29; 13:10; Efes 5:26 §§§ 15:4 Jon 6:56 18 15:5 Fil 4:13 19 15:6 Mat 3:10 20 15:7 Mat 7:7 21 15:8 Jon 8:31; Gal 5:22-23 22 15:10 Jon 14:15

Kini rikimiä tukragien magien pik. ^{†12} Yakamərəhu-pre natuakəmien kirik kimi əmiä mə takasəkeikei mī-sorkeikei əmiä minə, rəmhen kin yame Yo yakorkeikei əmiä. ^{†13} Yermamə yame rameighan-pən kin kafan nīmraghien mə tukrivəh mīragh in minə tiksīn, norkeikeiyen kafan rehuə rapita norkeikeiyen kape narmamə minə tiksīn. ^{†14} Tukmə nakasor kafak nəgkiarien, ramhajoun-pən mə kimiä kafak tiksīn fren minə. ¹⁵ To yakpəh nokrən-minien kin əmiä mə yorwok minə kafak, meinai yorwok ramor əmə wok meinein nərigien kape yamehuə kafan. Mərig taktakun ai, yakamokrən kin əmiä mə kafak minə fren, meinai yakamni-ərhav-pre fam nəgkiarien yame Tatə Kughen ramni-pə tuk Yo. ^{†16} Pəh nien mə kimiä nīmnharpen Yo; mərig Yo yimīrpen əmiä. Kini Yo yakamīrpen əmə mə takhavən masor wok, kini pəh wok kapəmiä tukror kwənkwan. Kini kwənkwa wok kapəmiä tukraməmīr kape rerin. Kini ai, tukmə naksaiyoh kin naha nhagin kimi Tatə Kughen ye nhagik, kini In tukrivəhsi-pre kimi əmiä. ^{†17} Yakamərəhu-pre natuakəmien kirik kimi əmiä mə takasəkeikei mīsorkeikei əmiä minə.” ^{††}

Narmamə kape tokrei tanə kasəməkin narmamə kape Yesu minə

¹⁸ Kini Yesu rini-pən mīn tuk əriä mīmə, “Tukmə narmamə kape tokrei tanə kasəməkin əmiä, rikimiä tukraməkeikei maməsik mə apa kupan, iriä kimisəməkin məkneikin Yo. ^{††19} To ripi mə kimiä narmamə kape tokrei tanə, to narmamə kape tokrei tanə kisorkeikei əmiä; mərig pəh nien mə kimiä narmamə kape tokrei tanə e. Yo yakwīrpen ta əmiä, kini mīvəh-si ta əmiä tuk narmamə kape tokrei tanə. Ror pən, narmamə kape tokrei tanə kasəməkin əmiä. ^{§20} Rikimiä tukraməkeikei məsik nəgkiarien yame yakwəni-pre ta tuk əmiä mə, ‘Yorwok kirik to ripəh nehuəyen rapita kafan yemehua.’ ^{§†} Kini tukmə narmamə kape tokrei tanə kasor ahas pə pik kimi Yo, ye norien kirikianə əmə mīn, iriä tukasəkeikei masor ahas pre tuk əmiä. To iriä kīpisor nəgkiarien kafak, to kīpisor mīn nəgkiarien kapəmiä. ^{§†21} Iriä tuksor məknakin irəmiä, meinai kimiä kafak minə narmamə, kini iriä kaseinein Kughen yame rīmnhher-pə kin Yo. ^{§†}

²² “To yakpipəh nuəyen məgkiar kimi əriä, to kipəh nəm-pəniēn nar kirik irəriä. Mərig taktakun ai, yakwauə ta; to khapəh niserkwaigien kin təvhagə has kapəriä. ^{§†23} Yermamə yame raməməkin Yo, In raməməkin mīn Rīmīk. ²⁴ Yīmauə mor nīmṭətiēn minə e ye nīmriəriä, yame to yermamə pisin kirik ripəh norien. Ror pən, iriä kharkun mə Yo e pa. Kharkun pawk Yo, mərig kasəməkin Yo, masəməkin mīn Rīmīk. Kini taktakun ai, tuksəm-pən nar has irəriä. ^{§†25} Mərig narīmnar minə e tukasəkeikei mīsor məknakin, mor

† 15:11 1 Jon 1:4 †† 15:12 Jon 13:34 ‡ 15:13 Jon 10:11; Rom 5:7,8; 1 Jon 3:16 †† 15:15 Jon 8:26 †† 15:16 Jon 13:18; 15:5 ††† 15:17 Jon 15:12 ††† 15:18 Aes 66:5; 1 Jon 3:13 § 15:19 Jon 13:16; 17:14 §† Yesu rīmīni məkneikin ye Jon 13:16. §†† 15:20 Jon 3:16; 2 Tim 3:12 §† 15:21 Aes 66:5; Mat 5:10-12; 10:22; Luk 6:22-23; Jon 16:1-3; Wok 5:41; 1 Pita 4:14; Rev 2:3 §†† 15:22 Jon 9:41; Rom 1:20; 2:1; Luk 11:31-32 §† 15:24 Jon 5:36; Mat 11:20-24

mə nəgkiarien yame kimnharai ta ye nəkwəkwə kape Loa kapəriä tukruə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə,

“Yimipəh nor-pawk-əyen nar has kirik irəriä, mərig iriä kasəməkin Yo.”

(Sam 35:19, 69:4)

²⁶ “Mərig nīpig Yasitu tukruə, in tukrini-ərhav Yo. Nanmīn kape Nəfrakisien tukrisi-pən tuk Tatə Kughen. Kini Yo jakher-pre kin rurə tuk əmiä. ^{§†27} Kini kimiä mīn, takasəkeikei mhani-ərhav Yo, meinai kitawə-m kimiä kimnisarə kwis ye nīrikakunien ye wok kafak muə meriaji-pə ai taktakun. ^{§††}

16 “Yo yakamni-ərhav-pre narīmnar minə e tuk əmiä mə kapəmiä nhatətəyen tukripəh nīmīrien. ² Iriä tukpisher ta kin əmiä ye nīmə kape nofuginien kapəriä; kini nəfrakisien əgkap mə nīpig yame ramuə, tukshopni əmiä, mhamə ta mə nar yame kasor, riki Kughen ramagien tukun. ^{§†3} Iriä kasor narīmnar minə a meinai iriä kaseinein Tatə Kughen maseinein mīn Yo. ^{§§4} Mərig Yo yakaməkupan mamni-ərhav-pre narīmnar minə e tuk əmiä. Kini nīpig tukmə nakwəsəm narīmnar minə a kinamor irəmiä, rikimiä tukraməsik mə Yo yakwəni-ta narīmnar minə a tuk əmiä.

Wok yame Nanmīn kape Kughen tukror

Kini Yesu rīmə, “Mərig Yo yimnəpəh niniərhav-pre-yen narīmnar minə e tuk əmiä apa kupan, meinai kitawə-m kimiä kimnasəmīr, [nahasien minə a ramuə əmə tuk Yo]. ⁵ Mərig taktakun ai, jakrerig-pən tuk Yermamə yame rīmnhher-pə kin Yo. Kini kimiä kirik rīm-nəpəh naiyohyen Yo mə yakamvən hiä. ⁶ Yakamni-ərhav-pre narīmnar yamə mine tukripitərhav-pə tuk əmiä, rikimiä rəpou. ⁷ Mərig yakamni-pre əfrakis tuk əmiä mə rhuvə pik tuk əmiä mə jakəpəh əmiä. Meinai to yakpipəh nəpəhyen əmiä, to Yasitu ripipəh nəmīrien tuk əmiä. Mərig tukmə yakəpəh əmiä mamvən, kini jakher-pre kin Yasitu tukruə marə kimiä mīn. ¹⁸⁸ Kini nīpig In tukruə, mhajoun narmamə kape tokrei tanə mə iriä yor təvhagə has minə, kini nətərigien kapəriä ripəh nəmhenien mə iriä tuksor nar ratuatuk ye nīmri Kughen. Kini nətərigien kapəriä ripəh nəmhenien tuk nəkīrien norien kape narmamə. ⁹ Nanmīn e tukrhajoun əriä mə iriä yor təvhagə has minə meinai khapəh nhaniyen nəfrakisien irak. ¹⁹¹⁰ Kini tukrhajoun əriä mə nətərigien kapəriä ripəh nəmhenien mə tuksor nar yame ratuatuk ye nīmri Kughen, meinai jakrerig-pən tuk kafak Tatə, kini iriä tukhapəh nisəm-minien Yo. ²⁰¹¹ Kini tukrhajoun əriä mə nətərigien kapəriä ripəh nəmhenien tuk nəkīrien norien kape narmamə, meinai Kughen in rinəkir ta yermaru kape tokrei tanə e Setan mīmə tukrivəh-si-pən narpīnien kimin. ²¹

¹² “Yakmə jakni-pre narīmnar ripsaah mīn tuk əmiä. Mərig to nakhapəh nhapik-famien əriä, meinai iriä

§† 15:26 Jon 14:26 §§† 15:27 Luk 24:48; Jon 21:24; 1 Jon 1:2; 4:14 §§† 16:2 Aes 66:5; Jon 9:22; 12:42; Wok 26:9-10 §§§ 16:3 Jon 15:21; 1 Jon 3:1 18 16:7 Jon 7:39; 14:6 19 16:9 Jon 15:22 20 16:10 Aes 64:5; Mat 5:20; Rom 1:17; 3:21,22; 10:3; Fil 3:6-9; Taet 3:5; 1 Pita 3:18 21 16:11 Jon 12:31

khaskai pik tuk əmiə. ^{†13} Mərig nīpig Nanmin kape Nəfrakisien tukruə, In tukrikir əmiə, mor əmiə takharkun nəfrakisien minə fam. In to rīpəh nīni-atuk-əməyen kafan nəgkiariēn. Mərig In tukramni-ərhav əmə narimnar yamə mine In ravəh tuk Tatə Kughen. Kini mamni-ərhav-pre tuk əmiə narimnar fam yame tuk nīpig kirik kīpihauə. ^{††14} In tukrīvəh nəgkiariēn əfrakis tuk Yo mini-ərhav-pre tuk əmiə. Tukror norien a, mīvəh-si haktə Yo. ¹⁵ Narimnar fam kape Tatə Kughen, kafak. Ror məkneikin, Yo yakamni mə Nanmin e tukrīvəh nəgkiariēn əfrakis tuk Yo, mamhoprai-pre kīmi əmiə.” [‡]

Yesu tukrimhə, marə mhekimter min, kafan narmamə tuksəm min In

¹⁶ Kini Yesu rīmini-pən tuk əriə mīmə, “Pəh nien mə tuktu, takhapəh nisəm-minien Yo; kwasig ikin, taksəm min Yo.” ^{††}

¹⁷ Kini narmamə tiksin kafan kisaiyoh əriə minə mhamə, “Nəgkiariēn e nīpran rīmə naha? In ramni-pə tuk ətawə mīmə, ‘Pəh nien mə tuktu, takhapəh nisəm-minien Yo; kwasig ikin, taksəm min Yo,’ kini In rīmīni mīn mīmə, ‘Yakamvən jakəm Tatə Kughen.’

¹⁸ Nəgkiariēn e rīmīni mə, ‘pəh nien mə tuktu’ nīpran ramni mə naha? Kitawə kiseinein nəgkiariēn e In ramni.”

¹⁹ Kini Yesu ruirkun ta mə iriə kasorkeikei mə tuksaiyoh In kīn nīprai nəgkiariēn kafan, kini In rīmīni-pən tuk əriə mə, “Rhawor? Yo yakamni mə, ‘Pəh nien mə tuktu, takhapəh nisəm-minien Yo; kwasig ikin, taksəm min Yo.’?Kini taktakun ai naksaiyoh əmiə minə mə takharkun nīprai nəgkiariēn e uə? ²⁰ Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə rikimiə tukrəmhə, taksasək pik. Mərig narmamə kape tokrei tanə, rikiriə tukragien. Kimiə taksərig rahas pik, mərig nəmħəyen kapəmiə tukrukreikin muə nagienien. ^{††21} Tukmə ruauə ipakə mə piraovin kirik tukreimək kīn kwajikovə kafan, tukraməkeikei mərig rahas; meinai rīnor nīpig kafan mə tukreimək. Mərig kwasig ikin, tukmə tīni rarha, rikīn tukrīpəh nəsik-minien nəmħəyen kafan. Rikīn tukragien əmə meinai tīni rīmnarha-pə ye tokrei tanə. ²² Ye norien kirikianə əmə mīn, naksərig rahas pawk ai taktakun, mərig kwasig ikin, jakəm mīn əmiə, kini rikimiə tukragien pik; to yermamə kirik rīpəh nor-minien əmiə naksərig rahas. ²³ Ye nīpig a, to nakhapəh nisaiyoh-minien Yo kīn nīprai nəgkiariēn kirik. ^{†††}

“Yakamni-pre əfrakis tuk əmiə mə tukmə naksaiyoh Tatə Kughen kīn nar kirik ye nhagik, kini In tukrīvəh-si pre kimi əmiə. ²⁴ Nakhapəh nisaiyoh-hanəyen kīn nar kirik ye nhagik. Mərig saiyoh kīn, mhavəh, pəh rikimiə tukragien pik.” ^{†††}

Yesu rīmnapita nəsaninien kape tokrei tanə

²⁵ Kini Yesu rəgkiar mamni mīmə, “Yo yīmīni-pre nuhpikiniēn ye narimnar minə e tuk əmiə. Mərig nīpig ra-

† 16:12 Mak 4:33 †† 16:13 Jon 14:17 ‡ 16:15 Jon 17:10 ††
16:16 Jon 14:18 †† 16:20 Mak 16:10; Jon 20:20 ††† 16:23 Mat 7:7
††† 16:24 Jon 15:7-8

muə yame jakpəh nīni-pre-əmə-yen nuhpikiniēn minə tuk əmiə, mərig jakəgkiar atuatur kīn Tatə Kughen kīmi əmiə, mə takharkun huvə In. ^{§26} Ye nīpig a, to yakpəh nəgkiar-atuə-kiniēn kapəmiə, mərig taksəgkiar atuatur kimiə Tatə Kughen misaiyoh In kīn narimnar ye nhagik. ²⁷ Meinai Tatə Kughen In rorkeikei pik əmiə, meinai kimiə naksorkeikei Yo, mamhani nəfrakisien irak mə yimasi-pən ye Kughen. ²⁸ Yimasi-pən ye Tatə Kughen muə ye tokrei tanə. Kini pəh nien mə tuktu, jaktərhav mīn ye tokrei tanə, mīrerig-pən mīn tuk Tatə Kughen.”

²⁹ Kini narmamə kafan minə kimnhani mhamə, “In en! Taktakun ai ik nakpəh nīni-əməyen nuhpikiniēn, mərig nakamhoprai atuatur əmə nəgkiariēn. ³⁰ Taktakun ai yakwənharkun ta mə to yermamə kirik rīpəh hanə nīni-pre-yen nəgkiariēn kirik, kini ik nakwirkun ta nərigien kafan. !Nar e ramhajoun-pən mə Ik nīmasi-pən ye Kughen!” ^{§†}

³¹ Kini Yesu rīni-pən tuk əriə mə, “Nakamhani nəfrakisien irak ai taktakun. ^{††32} Mərig sətərig-ru. Nīpig ramuə, kini nəfrakisien mə ruauə ta- yame narmamə tuksəko ye rhav əmiə taksaiyu rik rik, mamhavən iməmiə minə ikin, misəpəh pisin əmə Yo yakaməmir. Mərig Yo yakpəh nəmīrien Yo pisin, meinai nīpig m-fam Kafak Tatə raməmir kimru mīn. ^{§†33} Yo yakwəni-ərahv-pre ta narimnar minə e tuk əmiə, mə takhapəh nisətərig-pikien tukun, misarə ye nəmərīnuyen meinai nīmraghiēn kapəmiə raməmir irak. Nīpig tukmə naksarə ye tokrei tanə e, takasəkeikei misarə ye nəmħəyen. Mərig takhapəh nhaginien, masərer tīm tīm, meinai Yo yīmnapita nəsaninien kape tokrei tanə.” ^{§††}

Yesu rīmnəhuak tuk kafan nīmraghiēn

17 Yesu rīnamni narimnar minə a, mīvaag haktə ye neai, mamni mīmə,

“Kafak Tatə. Nīpig ruauə ta. Vəh-si haktə nhagik pəh rehuə, mə Yo mīn jakvəh-si haktə nhagim pəh rehuə, ^{§†2} meinai Ik nīmivəhsi-pə nəsaninien minə nehuəyen kimi Yo e kafam Kwajikovə; mə jakamaru ye narmamə minə fam, kini mīrkun mīn nīvəhsi-pənien nīmraghiēn rerin kimi narmamə yamə mine nīmivəhsi-pə əriə kimi Yo. ^{§†3} Kini nīmraghiēn rerin e, nīpran e mə narmamə tukharkun Ik, yame Ik pisin əmə Ik Kughen əfrakis, mharkun Yo, Yesu Kristo, yame Ik nīmnhher-pə kīn Yo. ^{§†4} Yo yīmnavəh-si haktə nhagim ye tokrei tanə e, kini mīnor ta infamien ye wok yame Ik nīmivəhsi-pə kimi Yo mə jakor. ^{§†5} Tatə, taktakun ai, takvəh Yo yakurə mamarə kirau mik. Vəh-si haktə Yo mīvəhsi-pə nehuəyen kimi Yo, rəmhen əmə kīn yame yakwəvəh ta kupan nīpig tokrei tanə e rīmnamrikək hanə. ^{§§§}

§ 16:25 Mat 13:34; Mak 4:33,34; Jon 10:6 §† 16:30 Mak 2:8; Jon 1:48; 2:24-25; 6:64; 21:17 §†† 16:31 Jon 4:23 §† 16:32 Sek 13:7; Mat 26:56; Mak 14:27; Jon 8:29 §†† 16:33 Mak 13:9; Jon 14:27; Rom 8:37; 1 Jon 4:4; 5:4; Rev 2:7,11,17,26; 3:5,12,21; 21:7 §† 17:1 Jon 12:23; 13:31,32 §† 17:2 Dan 7:14; Mat 28:18; Jon 6:37,39; 1 Korin 15:27-28 §§† 17:3 Jon 17:25,26; Fil 3:8 §§† 17:4 Jon 13:31; 19:30 §§§ 17:5 Jon 1:1-2; 8:58; 16:28; Fil 2:6-11

Yesu raməhuak tuk aposol minə kafan

⁶ "Narmamə yamə mine Ik nimivəh-si ta əriə ye tokrei tanə mivəh-si pə kimi Yo, Yo yakamhajoun əriə kin Ik. Kupan, iriə kafam narmamə minə; məriḡ taktakun ai, Ik nakamərhəhu-pən əriə ye kwermik, mə iriə kafak minə narmamə. Iriə kasəri-pən kafam nəḡkiarien, ^{†7} kini taktakun ai, iriə kharkun mə narimnar yame nimivəh-si-pə kimi Yo, ramsi-pre əmə tuk Ik. ⁸ Iriə kharkun narimnar minə e meinai Ik nakwəni-pə ta nəḡkiarien iran kimi Yo, kini Yo yak-məni-ərhav-pən tuk əriə, kini iriə kamhavəh yerkiria, mharkun mə nəfrakisien əḡkap mə Yo yimasī-pre tuk Ik, mamhani nəfrakisien mə Ik nimnher-pə kin Yo.

⁹ "Yo yakaməhuak tuk əriə. Yakpəh nəhuakien tuk narmamə kape tokrei tanə. Yakaməhuak əmə tuk narmamə yamə mine Ik nimivəh-si-pə əriə kimi Yo, meinai iriə kafam narmamə minə. ¹⁰ Narmamə minə e yimipik əriə, iriə fam mine e, iriə kafam narmamə minə. Kini narmamə mifam e nimipik əriə, kafak minə fam. Kini Ik nimnor narmamə minə e mə nimraghien kapəriə ravəh-si haktə nhagik. ^{††11} Taktakun ai, yaknavrə tuk Ik, kini pəh nien mə tuktu, jakpəh narə-minien ye tokrei tanə e. Məriḡ narmamə minə e kasarə hanə ye tokrei tanə e. Tatə, Ik nakatuatuk əḡkap. Takəpkətərək kin narmamə minə e pəh tukasarə huvə ye nəsaninien kafam, yame Ik nimivəh-si pə kimi Yo, mə iriə tukasarə kirikianə əmə, rəmhen kin yame kirau kwarə kirikianə. ^{†12} Nipig yimnamarə kimawə miriə, kini yimnarha huvə tuk əriə ye nəsaninien kafam yame Ik nimivəh-si-pə kimi Yo. Yimnaməm huvə əriə, mipəh nəpəhyen kirik. Iriə kirikianə əmə rimnerwei, yermamə e in e yame tukraməkeikei mivəh narpinien. Nar a rimatərhav-pə mor nəḡkiarien ye Nəkwəkwə Imərhakə ruə mor nəfrakisien kin. ^{††}

¹³ "Taktakun ai, yaknavruə tuk Ik, məriḡ yakamarə hanə ye tokrei tanə mamni nəḡkiarien minə e, mə narmamə minə e tukhavəh fam nagienien e raməmīr yerik. ¹⁴ Yo yimni-ərhav-pən kafam nəḡkiarien kimi əriə. Kini ror məkneikin, narmamə kape tokrei tanə kasəməkin əriə, meinai iriə pəh nien mə narmamə kape tokrei tanə, rəmhen kin yame pəh nien mə Yo yermamə kape tokrei tanə. ^{††15} Pəh nien mə yakamaiyoh Ik mə takvəh-si ta əriə ye tokrei tanə. Məriḡ yakorkeikei mə Ik takərər əswasig kin yemə has e Setan, mə in tukripəh nuəyen moriah əriə. Ik takamarha huvə tuk əriə. ^{††16} Pəh nien mə Yo yermamə kape tokrei tanə. Ror pən, iriə min, pəh nien mə narmamə kape tokrei tanə. ¹⁷ Kafam nəḡkiarien raməfrakis. Ik takor kafam nəḡkiarien pəh ramor wok ye nimraghien kapəriə mə iriə tukhauə narmamə əfrakis minə kafam, misəmərhakə misatuatuk. ^{††18} Ik nimnher-pə kin Yo yakua ye tokrei tanə e; kini ye norien kirikianə əmə

min, Yo yakamher-ərhav kin əriə mə tuksarkurao ye tanimtanə. ^{§19} Kini Yo yakvəh-si pre atuk Yo mə jakamərhakə, mə jakasitu ye narmamə minə e, mə iriə min tuksəmərhakə misatuatuk, mə iriə tukhauə narmamə əfrakis kafam. ^{§†}

Yesu raməhuak tuk narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien iran

²⁰ "Pəh nien mə yakaməhuak əmə tuk narmamə kafak minə, məriḡ yakaməhuak min tuk narmamə tiksīn min yamə mine kafak narmamə minə tukhani-ərhav pən kafak nəḡkiarien kimi əriə, pəh iriə tuk-shatətə irak. ²¹ Tatə, yakaməhuak tuk əriə, mə iriə m-fam tukhauə kirikianə əmə, rəmhen əmə kin yame kirau kwarə kirikianə əmə. Kafak nimraghien raməmīr iram, kini kafam nimraghien raməmīr irak. Yakaməhuak tuk əriə mə tukhauə kirikianə kitawə mik, mə narmamə kape tokrei tanə tukhani nəfrakisien irak mə nimnher-pə kin Yo. ^{§†22} Ik nakwəvəh-si-pə ta nehuəyen kimi Yo, kini Yo yakamautə-pən kin kafak nehuəyen kimi əriə, mə iriə tuksarə kirikianə rəmhen kin yame kirau kwarə kirikianə. ^{§†23} Kafak nimraghien raməmīr yerkiria; kini kafam nimraghien raməmīr irak. Ror pən, yakaməhuak mə iriə tukhauə kirikianə ye narimnar fam, mə narmamə kape tokrei tanə tuksəm əriə, kharkun mə Ik nimnher-pə kin Yo, mharkun mə Ik nakorkeikei kafam narmamə minə rəmhen əmə kin yame Ik nakorkeikei Yo. ^{§††}

²⁴ "Tatə. Ik nimnərhəhu-pə əriə ye kwermik mə iriə kafak narmamə minə. Kini Yo yakorkeikei mə iriə tukharkun nivənien aikin Yo yakamvən ikin, mə iriə tuksəm nehuəyen kafak yame jakpivəh. Nehuəyen e, Ik nimivəh-si-pə kimi Yo, meinai Ik nimnorkeikei Yo məkupan, nipig tokrei tanə rimnamrikək hanə. ^{§†}

²⁵ "Tatə. Ik nakatuatuk pik. Narmamə kape tokrei tanə, iriə kiseinein Ik, məriḡ Yo yakirkun Ik. Kini narmamə kafak minə, iriə kharkun mə Ik nimnher-pə kin Yo. ^{§†26} Yo e yimnor əpu Ik kimi əriə, mə iriə tukharkun huvə Ik, kini Yo, jakaməkeikei mamor əpu Ik mamripin, mə norkeikeiyen kafam tukramarə yerkiria, mə Yo min jakamarə yerkiria." ^{§††}

Tikmir minə kape Yesu kimnhauə mharaptərək kin In (Mat 26:7-56; Mak 14:43-50; Luk 21:47-53)

18 Yesu rimnəhuak ta, mitərhav ye taon a, mukuraopən ye kwenimrhe tukwas mir, ye nikwətanə kirik kamni kimə Kedron, mhaktə ye tukwas, mivən aikin kaməsīm ikin. Kini Yesu mine kafan narmamə minə kimnhavən yerki nai minə a.

† 17:6 Jon 1:18 †† 17:10 Jon 16:15 ‡ 17:11 Jon 17:21-23; Sam 133:1; Jon 10:30 †† 17:12 Jon 6:39,70-71 ‡† 17:14 Jon 8:23;

15:19; 1 Pita 2:11 ††† 17:15 Mat 24:24; Jon 8:44; 1 Pita 5:8 ††† 17:17 Lev 11:44-45; Jon 15:3; 1 Pita 1:16 § 17:18 Jon 3:17; 20:21; Mat 28:18-20 §† 17:19 Dut 15:19,21; Mak 14:24; Luk 22:19; Jon 6:51; 1 Kor 11:24; Taetas 2:14; Hib 9:14; 10:10 §†† 17:21 Jon 3:17 §† 17:22 Jon 1:14; 14:20 §†† 17:23 Jon 16:27 §† 17:24 Jon 1:1-3,14; 12:26; 1 Pita 1:20 §† 17:25 Sam 119:137; Jon 15:21; 16:3; Rom 3:26 §§† 17:26 Jon 15:9; 17:6; Rom 5:5

² Kini Judas e kwasig ikin rimneighan-pən kin Yesu ki-mi tikmir minə kafan, in ruirkun ta kwənmbaan a, meinai nipig kirik, Yesu mine kafan narmamə minə iriə kasofugin əriə minə aikin. ¹³ Kini jif pris minə mine Farisi minə kimisher-pən kin mobael minə tiksın kape nəmə Rom mine mobael minə tiksın yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen, khauə misəm Judas. Kini Judas rikir əriə mhavən yerki nəsimien a. Iriə kimnhapik kwensia, mine laet, mine narimnar kape narowaginien. ^{††}

⁴ Kini Yesu ruirkun ta naha nhagin yame tukor iran. Mərig rimnəriwək, mivən tuk əriə, maiyoh əriə mimə, “?Nakasarha-kin pa?”

⁵ Kini iriə khani-pən tukun mhamə, “Yakasariha-kin yemə Nasaret kirik, nhagin e Yesu.”

Kini In rini-pən tuk əriə mə, “Yo e.” (Kini Judas e yame rimnneighan-pən kin Yesu ye kwermiriə, in ramərer iriə min). [‡]

⁶ Kini nipig Yesu rimini mimə, “Yo e,” iriə kimisəriwək kin nimeitairiə mharerig, miseiwaiyu, mhamir. ^{††}

⁷ Kini Yesu rarə maiyoh min əriə mimə, “?Kimiə nakasarha-kin pa en?”

Kini iriə khamə, “Yemə Nasaret kirik, nhagin e Yesu.”

⁸ Kini Yesu rimə, “Yakwəni-pre ta tuk əmiə mə ‘Yo e.’ Tukmə nakasarha-kin əmə Yo, səta ye narmamə minə en pəh kamhavən.” ^{†††} In rimini məknakin mə nəgkiarien yame ruini ta tukruə mör nəfrakisien kin, yame rimini mimə, “Tatə, narmamə yame nimnərəhu-pən əriə ye kwermik, yimnamarha huvə tuk əriə, mipəh nəpəhyen kirik.” ^{†††}

¹⁰ Kini Saemon Pita, kafan kirik aikin nao nisə. Məkneikin rirəhsi-ərhav, mərəru ta nimətərgi slef kirik matuk kape hae pris. (Nhag slef e Malkas).

¹¹ Mərig Yesu rimini-pən tuk Pita mə, “!Vai-pən nao nisə kafam ye tamhekin! Ik takaməkeikei mirkun mə Yo yakaməkeikei mamərə ye nəmhəyen yame Tatə Kughen ravəhsi-pə kimi Yo.” [§]

Kimnharəh Yesu mhavən ramərer ye nimri mirh

(Mat 26:57-58; Mak 14:53-54; Luk 22:54)

¹² Kini mobael minə kape nəmə Rom mine yemehua kapəriə, mine mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimnharəh Yesu misarkis ətərekin.

¹³ Kimisəkupən mharəh In ramərer ye nimri Anas. Anas e mirei Kaeafas. Kini Kaefas a ramor wok kape hae pris ye newk a. ¹⁴ In apa kupan rimini-pən tuk nəmehua kape nəmə Isrel mə, “Rhuə əmə tuk əmiə mə yermamə kwənkwan kirikianə əmə tukrimhə tuk narmamə. Nar a rhuə rapita yame narmamə ye kantri piəpiə tukhamhə.” ^{§†}

[†] 18:2 Luk 21:37; 22:39 ^{††} 18:3 Wok 1:16 [‡] 18:5 Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 8:6,8 ^{†††} Tukmə ror nipig Yesu rimini mə “Yo e” iriə kimiseiwaiyu mamhamir meinai nəgkiarien e “Yo e” ye nəgkiarien kapə nəmə Gris rəmhen əmə kin nhag Kughen yame ramərhaktə, to kipəh niniyen. ^{††} 18:6 Rev 1:17 ^{†††} 18:8 Jon 6:20; 8:24,28,58; 13:19; 8:6,8 ^{††††} Ruini məkneikin ye Jon 17:12. [§] 18:11 Mat 20:22 ^{§†} Kaefas ruini ta nəgkiarien e ye Jon 11:49-51.

Pita rimini mə in reinein Yesu

(Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Yermamə min kirik kape Yesu, hae pris rirkun huva in. Kini iriə Saemon Pita karakwasig kin Yesu, mhavən ipakə tuk nimə kape hae pris. ¹⁶ Mərig Pita to ripəh nivənien imə, mamərer əmə ye kwəruə. Mərig yermamə a kape Yesu yame hae pris rirkun huvə in, risi-pən imə, mitərhav-pə ye kwəruə, maməgkiar kəskəh kimi piraovin yame ramərer tuk kwəruə, kini reighan kin Pita mə tukrivən imə. ¹⁷ Məkneikin pian a yame ramərer tuk kwəruə rarha-pən məm Pita, maiyoh in mimə, “Eh. ?Ik min yermamə kirik kape Yesu?”

Mərig Pita rimə, “Nikam. Pəh nien mə yo yermamə kirik kafan.”

¹⁸ Kini nipig a, nipig kape nokieiyen. Kini yor wok minə kape hae pris, mine mobael minə kimnasarkəp. Kini Pita ramərer iriə miriə, masərkəp.

Hae pris raməgkiar kimi Yesu

(Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Ye nipig a, hae pris rimnaiyoh Yesu kin narmamə minə kafan, mine naha nhagin yame In ramhajoun.

²⁰ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Yo yimnamni-ərhav kafak nəgkiarien ye nimri narmamə ye tokrei tanə. Nipig m-fam, yakamhajoun narmamə ye nimə kape nofuginien, mine apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, ikin nəmə Isrel kasofugin ikin. Yakpəh nerkwaigien kin nar kirik. ²¹ ?Rhawor nakamaiyoh məkneikin Yo? Rhuə pik mə takvən maiyoh-pən narmamə yamə mine kimnasərig kafak nəgkiarien. Iriə kharkun huvə narimnar yame yakməni-pən tuk əriə.”

²² Yesu rəgkiar məknakin, mobael kirik yame ramərer tuk Nimə Ehuə kape Kughen ramərer ipakə tukun, marar məriə nikapin, mimə, “Nəgkiarien e nakamni-pən tuk hae pris ripəh nəmhenien.” ^{§††}

²³ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “?Rhawor e yakamni əmə nəgkiarien yamə mine kisatuatuk kini nakaməriəp nikapik tukun? Tukmə nakasəm mə yakməni nar kirik ripəh nəmhenien, hani.”

²⁴ Məkneikin Anas rher-pən Yesu riven məm hae pris e Kaeafas. Kipəh nirisin-ta-hanə-yen nəərəus ye kwermi mir.

Pita ramni min mə reinein Yesu

(Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Kini Saemon Pita ramərkəp hanə, kini kisaiyoh-pən in mhamə, “Eh. Ik min e ik yermamə kirik kafan uə?”

Mərig Pita rimə, “Nikam. Pəh nien mə yo yermamə kirik kafan.”

²⁶ Məkneikin, yorwok kirik kape hae pris, in kwənərəus kirik kape kwən a yame Pita rimnərəru-ta nimətirgin, rimini-pən tukun mə, “Rikik raməsik mə yimnam əmiru min apa yerki nəsimien.”

^{§††} Khamə Yesu ramni hah hae pris, makapir loa ye Eks 22:28 yame ramni mə, “Takpəh nini-hah-yen Kughen mine nəmehua minə kapəmiə.”

²⁷ Mərig Pita rimini-pən tukun mimə, "Pəh nien mə yo."

Əmə məkneikin, man rəkakə. †

Yesu rərer ye nimri Paelat

(Mat 27:1-2, 11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Kini yenpig-enpig əgkap, kharaptərəkin Yesu mhatərhav ye nimə kape Kaeafas, mhavən ipakə tuk nimə kape Paelat. Paelat in gavman kape Rom, pəh nien mə yemə Isrel kirik. Kini nəmehua kape nəmə Isrel kasəri-pən loa kapəriə, mhapəh nhavənien ye nəkwai nimə kape yermamə yame pəh nien mə yemə Isrel, tamə kisəmkimik, miseinein nənien nəviginien kape Pasova. †²⁹ To khapəh nhavənien imei Paelat, Paelat ritərhav-pə, maiyoh əriə mimə, "Naksəm-pən naha nhagin rahas ye kwən e?"

³⁰ Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "To rimə kwən e ripəh norien nar has, to yakhapəh nhakirien mhaue kimik."

³¹ Mərig Paelat rini-pən tuk əriə mimə, "Nikam. Rhu-və mə takhakir in mhavən. Rhu-və mə kimia səkir norien kafan rəri-pən natuakəmien kapəmiə, mhavəh-si-pən narpinien kimin."

Mərig iriə kimnhani-pən tukun mhamə, "Mərig loa kape nəmə Rom ramni mə nəmehua əmə kape Rom kharkun nhavəh-si-pənien narpinien kimi yermamə mə tukraməkeikei mimhə." ³² (Apa kupan, Yesu rimini mə In tukrimhə məknakin; kini narimnar minə a ritərhav-pə mor nəgkiarien kafan ruə mor nəfrakisien kin). ‡

³³ Məkneikin Paelat riven min imə, mokrən kin Yesu mə tukruə mərer ye nimrin, kini raiyoh In mimə, "Rhawor? ?Ik king kape nəmə Isrel uə?" ††

³⁴ Kini Yesu raiyoh In mimə, "Nərigien en kafam nakamni, uə narmamə kamhani-pre tuk ik?"

³⁵ Kini Paelat rimini-pən tukun mimə, "Ah! Pəh nien mə yo yemə Isrel kirik. Narmamə imam ikin əmə mine jif pris minə kafam, iriə kimiseighan-pə kin Ik ye kwermik. ?Naha e nimnor?"

³⁶ Kini Yesu rimə, "Narmaruyen kafak ripəh nəmhenien kin narmaruyen kape tokrei tanə əmə. To ripimə narmaruyen kafak in kape tokrei tanə e, kafak narmamə minə kipihaoh mobael minə tuk Yo, misərer əswasig kin nəmehua kape nəmə Isrel mə tukhapəh nharaptərəkinien Yo. Mərig narmaruyen kafak ror pisin ye narmaruyen kape tokrei tanə." ††

³⁷ Kini Paelat rini-pən tukun mə, "İnta. Ik nakamni mə Ik king kirik."

Kini Yesu rimə, "Tukmə ik nakamni mə Yo king, nəfrəh. Yo yimnarha-pə ye tokrei tanə tuk nar kirikiana əmə, mə jakərer-ərhav mamni-ərhav nəfrakisien. Kini narmamə yamə mine kisorkeikei mə tuksərig nəfrakisien tukasəkeikei misərig nəgkiarien kafak." †††

³⁸ Mərig Paelat rini-pən tukun mimə, "Naha e nhagin nəfrakisien?" †††

Paelat rimivəhsi-pən narpinien kimi Yesu mə tukraməkeikei mimhə

(Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

Kini Paelat ritərhav min mivən məm nəmehua kape nəmə Isrel, mini-pən tuk əriə mimə, "Yo yakpəh nəmien norien has kirik ye kwən e, yame ramni mə rimnakapir loa. ³⁹ Mərig ye norien kapəmiə, ye newk minə fam, ye nipig kape Pasova, yakamrisin yermamə kwənkwan kirikiana ye kalabus. ?Kini rhawor ye nərigien kapəmiə? ?Nakhamə jakrisin king e kape nəmə Isrel uə?"

⁴⁰ Kini iriə kisokrən apomh mhamə, "Nikam! Takpəh nirisinien. !Risn Barabas!" (Barabas e rimikwasig kin narmamə tiksın mamhauh mobael kape gavman). §

19 Kini Paelat reighan-pən kin Yesu ye kwermi mobael minə, kini iriə kisərkis-ərkis In. §†² Kini khapik nəərəus kirik yame ror nhirin, mhakuh kəvəvhao kin, yame ramsigovin kəvəvhao kape king, kini mhaukrai-pən ye kapən kapə. Misarkaoh-pən kin kot əvhao kirik yame ramsigovin kot kape king. ³ Kini masərer tukun, misarh iakei iran, mamhani mhamə, "Ik e king kape nəmə Isrel. Kimawə yakamhavəhsi-pre nisaiyen kimik." Kini misarar misərip nikapin.

⁴ Kini Paelat risi-pən imə mitərhav mini-ərhav mimə, "Eh. Narmamə. Yakamkir ye-rhav kwən e mə kimia tak-səm mə yakpəh nəm-pənien nar has kirik iran."

⁵ Kini Yesu risi-pən imə mitərhav. Məvəvhao kin kəvəvhao yame kimnor kin nəərəus yame ror nhirin, markaoh kin kot kape king, kini Paelat rini-pən tuk əriə mimə, "Səm-ru, kwən e ramuə."

⁶ Mərig jif pris minə mine mobael yamə mine kasarha tuk Nimə Ehuə kape Kughen kimisarha-pən misəm, masokrən apomh mamhani mhamə, "İsik-pən ye nai kamarkwao kin! İsik-pən ye nai kamarkwao kin!" §†

Kini Paelat rimini-pən tuk əriə mə, "Nikam. Kimia atu-atuk hakir mhavən, misəsik-pən In ye nai kamarkwao kin. Mərig Yo yakpəh nəm-pənien nar has kirik iran."

⁷ Mərig iriə khamə, "Kapəməwə loa ramni mə In tukraməkeikei mimhə, meinai In ramni mə In Ji Kughen." §†

⁸ Paelat rimnərig nəgkiarien a, rigin pik. ⁹ Kini marar mivən min imə, maiyoh Yesu mimə, "İk yemə hiə?"

Mərig Yesu ripəh nhorpinien nəgkiarien kafan. ¹⁰ Kini Paelat rini-pən tukun mimə, "Rhawor e nakpəh nhorpinien nəgkiarien kafak? ?Nakirkun uə nikam mə yakavəh nehuəyen tuk nirisinien Ik uə tuk nəsik-pənien Ik ye nai kamarkwao kin?"

¹¹ Kini Yesu rini-pən tukun mimə, "To Kughen ripipəh nivəhsi-preyen nehuəyen kimik, to nakpipəh nivəhyen nehuəyen tuk nəkirien Yo. Mərig hae pris rimneighan-pə kin Yo ye kwermim. Ror pən, Kughen tukrini mə in

† 18:27 Jon 13:38 †† 18:28 Jon 11:55 ‡ Yesu rimini mə tuk-səsik in ye nai kamarkwao kin. (Əm-ru Jon 3:14; 8:28; 12:32-33). Tuk-mə nəmə Rom khamə tukhavəh-si-pən narpinien kimi yermamə mə tukraməkeikei mimhə, khavəh-si-haktə in ye nai kamarkwao kin. Mərig nəmə Isrel to khapəh nisorien məknakin. †† 18:33 Mat 2:2; Luk 23:2-3 ††† 18:36 Luk 17:21; Jon 6:51 ††† 18:37 Jon 3:32; 8:47

††† 18:38 Luk 23:4 § 18:40 Wok 3:14 §† 19:1 Aes 50:6; 53:5 §†† 19:6 Wok 3:13 §† 19:7 Lev 24:16; Mat 26:63-66; Jon 5:18; 10:33

rimnor ta tævhagə has kirik rehuə rapita yame ik nimnor.” †

¹² Kini ririkakun ye nipig a, Paelat rorkeikei mə tukririsin Yesu. Mərig nəmehua minə kape nəmə Isrel kisokrən apomh mhamə, “Tukmə nakrisin kwən en ramvən, pəh nien mə ik yermamə əfrakis kirik kape King Sisa, meinai tukmə yermamə kirik ramni mimə in king, in tikmir kape Sisa.”

¹³ Paelat rimnərig nəgkiarien a, kini mikir Yesu miratərhav. Mivən ye kwənghan kirik kamni kimə Kapiə Ətən-ətən İkin. (Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamni kimə Gabata). Kini məkwətə-pən ye jea kape nəkiarien nəgkiarien. ¹⁴ İpakə yerkwəiha, ye nipig kape nor-əpnəpənəyen ye nəviginien kape Pasova. Kini Paelat rini-pən tuk nəmehua kape nəmə Isrel mimə, “!Kapəmiə e king!” ††

¹⁵ Mərig iriə kasokr-apomh mamhani mhamə, “!Hakir ye-rhav! !Hakir ye-rhav! !Əsik-pən In ye nai kamarkwao kin!”

Kini Paelat rini-pən tuk əriə mimə, “?Nəfrah? ?Kimia naksorkeikei mə jakarkwətərəkən-pən king kapəmiə ye nai kamarkwao kin uə?”

Kini jif pris minə khamə, “Sisa pisin əmə in king kapə-mawə.”

¹⁶ Kini Paelat rimneighan-pən kin Yesu riven ye kwermirə, mə mobael minə kape Rom tuksarkwətərəkən-pən In ye nai kamarkwao kin.

Mobael minə kimisəsik haktə Yesu ye nai kamarkwao kin

(Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

Kini kharəh Yesu mhavən. ¹⁷ In atuk rinamrəh nai kamarkwao kin, mhatərhav mhavən ikin kirik, kamni kimə Kerhə irə jir. (Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamni kimə Golgota). ¹⁸ Ye kwənghaan atuətuk a in a, kimisarkwətərəkən haktə Yesu ikin ye nai kamarkwao kin. Misarkwətərəkən min yermamə kiraru. Kirik ye nikarin matuk; kirik ye mawor. Kini Yesu rimnəker ye kwerkwan.

¹⁹ Kini Paelat rini, kirai ta nəgkiarien kirik, karkwətərəkən haktə ye nai kamarkwao kin. Nəgkiarien a ramni mə, “Yesu, Yemə Nasaret. In King kape nəmə Isrel.” ††²⁰ Kini nəmə Isrel khapsaah kimisəvheikin nəgkiarien a, meinai ikin a, kimisarkwətərəkən haktə Yesu ikin, ipakə əmə tuk taon. Kini nəgkiarien a kimirai ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, mine ye nəgkiarien kape nəmə Rom, mine ye nəgkiarien kape nəmə Gris.

††²¹ Kini jif pris minə kape nəmə Isrel kimnhavən mhani-pən tuk Paelat mhamə, “Takpəh niraiken mə ‘In e king kape Isrel.’ Rhuvə mə takrai mə, ‘Kwən e in ramni mə in king kape nəmə Isrel.’” †††

²² Mərig Paelat rimə, “Nikam. Yakwərai, yakwərai.”

Mobael minə kimisəwhai neipən kape Yesu

²³ Kini nipig mobael minə kwəsəkwətərəkən-pən ta Yesu ye nai kamarkwao kin, kini mhapik kafan narimnar, kini misəwhai narimnar misətu nimirin kuas, meinai iriə kuas. Mərig kimnhapəh nisəwhaiyen kot apomh kafan. Nipərin əmə, yame kipəh nijirien.

²⁴ Mhani-pən tuk əriə minə mhamə, “To kharəh ni-seikusien. Pəh kisəsik daes tukun. Yermamə yame rapita, kafan e kot.” Nar e ritərhav-pə mor nəgkiarien ye nəkwəkwə kape Kughen ruə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə,

“Iriə tukhapik ta kafak neipən misəwhai irəriə minə.

Kini misarukin daes tukun.”

(Sam 22:18)

Ror məkneikin, mobael minə kimisor əfrakis məknakin. †††

Yesu mine kafan mamə

²⁵ Kini nipiraovin kuas kimnasərer ipakə tuk nai kamarkwao kin kape Yesu. Iriə e: Mamə kape Yesu, mine piauni, mine Meri kirik min, yame in piraovin kape Kleopas, mine Meri pisin kirik, yame in pian Magdala.

²⁶ Kini Yesu rarha-pən məm kafan mamə, mine yermamə kirik kafan yame in rorkeikei pik, kawərer ipakə tukun, kini rini-pən tuk kafan mamə mə, “Pian əpə, kafam en kwajikovə.” ²⁷ Mini-pən tuk kwən a mimə, “Kafam en mamə.” Kini ririkakun ye nipig a, yermamə a kape Yesu raməm huvə pian a rəmhen kin mamə atuətuk kafan.

Yesu rimamhə

(Mat 27:45-56; Mak 14:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Kini kwasig ikin ye narimnar minə a, Yesu ruirkun mə In rinəkin wok yame rimauə tukun mə tukror. Kini mimə “Yaknəkwəkwə.” Rimini məkneikin mə tukror nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin. †††

²⁹ Kini kwaji besin kirik aikin ramkwətə, kwəvi-pən ta waen əkwahir iran. Kini iriə kharəh neipən kirik, mi-seires waen kin, misarkis-pən ye nai kirik kamni kimə ‘hisop’ mhavəh-si haktə mhavəh-si-pən ipakə tuk tikiher Yesu, mə tukrinim. ³⁰ Kini rapaih əsigəvin waen, mini mimə, “Rinor infamien.”

Kini rivaag-əhu, meighan-pən kin nimraghien kafan, kini mimhə. ††

Mobael kirik rimnhai nikar Yesu

³¹ Ruauə ye nipig kape napnəpənəyen, tukəni rikwamirkin, Sabat. (Sabat a in nipig ehuə kirik). Kini nəmehua kape nəmə Isrel kimnhapəh nisorkeikeien mə niprai yermamə tukraməker ye nai kamarkwao kin meriaji-pən Sabat. Ror pən, iriə tiksın kimnhavən misaiyoh Paelat mhamə tukrher-pən kin mobael minə

† 19:11 Jon 18:30; Wok 3:13; Rom 13:1 †† 19:14 Jon 19:19,21-22 ‡ 19:17 Luk 14:27 †† 19:19 Jon 19:14,21 †† 19:20 Hib 13:12 ††† 19:21 Jon 19:14

††† 19:24 Jon 19:28,36,37 § 19:25 Luk 8:2; Jon 20:1,18 §† Əmru profesi kirik ye Ol Sam 69:21. §†† 19:28 Jon 17:4 §† 19:30 Luk 12:50; Jon 4:34; 17:4

khavən mishoprir-hoprir nihurisir, pəh irisir tukrhimhə aihuaa əmə. Kini nəmə Isrel tukharəh-si ta nīprairisir ye nai kamarkwao kin. ³² Kini mobael minə kimisəkupən mishoprir-hoprir nihu yermamə mir e kawəker ipakə tuk Yesu. ³³ Mhauə ipakə tuk Yesu, misəm mə In ruamhə ta, mhapəh nishopririen nihun. ³⁴ Mərig iriə kirik rimnhai əmə nīkarin kin kwenhao. Əmə aikin, nītawin mine nunu iran, iriu kwis kimiwaiyu miratərhav ye nīkarin. ³⁵ (Kini kwən kirik rinamərer ipakə tukun, məm narimnar minə e kin nimrin. Kini mamni-ərhav nəgkiarien yamə mine raməfrakis. Mamrai-pən ye nəkwəkwə e mə kimia min takhani nəfrakisien iran). ³⁶ Narimnar minə e kimnhatərhav-pə misor nəgkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ruauə mor nəfrakisien kin, yame ramni mə, ††
 “To iriə khapəh nishoprir-pirien nīkəkrin kirik.”

(Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20)

³⁷ Kini nəgkiarien kirik min ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

“Iriə tuksarha-pən misəm yermamə yame kimishai.”

(Sə 12:10)

‡

Josef yemə Aramatia, mine Nikodimas, kimiwerkwaig kin nīprai Yesu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Kini ai, yemə Aramatia kirik, nhagin e Josef, in yermamə kirik kape Yesu. Mərig ramerkwaig kin mə tukpəh nirkunien mə in yermamə kafan, meinai ramgin kin nəmehua kape nəmə Isrel. Kini in rimavən məm Paelat, maiyoh in mə tukreighaan kin nīprai Yesu. Kini Paelat reighan kin, kini Josef rīvən mirəhsi-əhu. ††

³⁹ Kini Nikodimas e kupan rimavən yenpig məm Yesu, in rikwasig kin Josef. Mamrur nītip kirik rukwar kin monar pien pien mir e ‘mir’ mine ‘alos.’ Nītip a rīpam rəmhen kin toti fo kilo ‡. ‡†

⁴⁰ Kini iriu kirəhəsi-ta nīprai Yesu, mirəuvrig kin neipən kirik e ‘linen.’ Kini miwor-pən monar pien pien ye nīpran, raməri-pən əmə norien kape nəmə Isrel tuk nīnimien yermamə. ⁴¹ Kini ikin a kimiruk haktə Yesu ikin, ipakə tuk nəsimien kirik. Ye kwənmhaan a, kimnəpnəpeinə ta ye nīpəg kapier tuk nīnimien yermamə, mərig kipəh hanə nīnim-pənien yermamə kirik aikin. ⁴² Meinai tukəni rikwamer kin, Sabat kape nəmə Isrel, Josef mine Nikodimas kwhai miren nar, mirəmə tukrinim aihuaa əmə. Kini nīpəg kapier a yame kamnim yermamə ikin ipakə əmə. Ror pən, iriu kwərhəpən nīprai Yesu aikin.

Yesu ramragh min

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)

20 Ye Sande, yenpig-enpig əgkap, rampigpig hanə, Meri e pian Magdala rimavən ye nəpag kapier,

† 19:34 Sə 12:10; 1 Jon 5:6-8; Rev 1:7 †† 19:36 Jon 19:24,28,37 ‡ 19:37 Rev 1:7 †† 19:38 Jon 7:13 ‡† Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni “wan hundred litrai;” rəmhen kin toti fo kilo. ‡†† 19:39 Jon 3:1-2; 7:50

kin məm mə kapier ehua yame kimukrai əswasig-pən nīpəg kapier kin, kinəsok ta kin. ‡†† Məkneikin, raiyu, mirerig mivən tuk Saemon Pita mine yermamə min kirik kape Yesu, yame Yesu rorkeikei pik in. Kini nīnīpən tuk əriu mimə, “Yermamə kirik ruiəhəsi-ərhav nīprai Yesu Yermaru ye nīpəg kapier. Kini yakeinein mə rimnərhə hiə nīpran.”

³ Kini Pita mine yermamə kirik min kape Yesu, kimiratərhav miravən mə tukwəm nəpag kapier.

⁴ Kimiwaiyu pik miravən, mərig kwəmə mir a kirik rimnāiyu məkupan mapitan kin Pita, mivən ye nəpag kapi-er. ⁵ Kini mamrəmir, mivaag-pən imə, məm neipən huvə minə e kamni kimə ‘linen,’ yame kimuvrig Yesu kin kəkupən ramswiin. Mərig rīpəh nīvənien imə.

⁶ Kini Saemon Pita rarə muə min, kini mauru-pən apa ye nīpəg kapier, məm neipən minə a ramswiin. ⁷ Kini məm min neipən yame kimuvrig kapən kapə Yesu kin kupan. Neipən a, rīpəh nəmir-pənien tuk neipən tiksīn yame kimuvrig Yesu kin; mərig kimnarpəvin-arpəvin huvə, kukrai-pən iki-pisīn. ⁸ Kini ai yermamə kape Yesu yame rimnāiyu məkupan ye Pita, in min rimnauru-pən ye nīpəg kapier, məm narimnar minə a, mamni nəfrakisien mə Yesu rimimragh min ye nīməhəyən. ⁹ (Ye nīpig a, iriu kirapəh nīrarkun-hanə-yen nīprai nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə Yesu tukraməkeikei mamragh min ye nīməhəyən). §
 ‡†

Meri e pian Magdala rimnəkupan məm Yesu

(Mak 16:9-11)

¹⁰ Kini yermamə mir e kape Yesu kimirarerig miravən iməriu ikin, ¹¹ mərig Meri in rimnərer ipakə tuk nīpəg kapier mamasək. Mamasək əmə məkneikin, məm-rəmir, mivaag-pən ye nəpag kapier, ¹² məm agelo mir kiraru apa imə. Neipən kapəriu rhawən pik. Iriu kaokwətə aikin kimnərhəpən nīprai Yesu ikin. Kirik ramkwətə-pən a kimirəhu kapən kapə rīvən pən ikin; kini kirik ramkwətə-pən a kimnərhə nihun rīvən pən ikin.

¹³ Kini iriu kwaiyoh Meri mirəmə, “Pian əpə. ?Nakamasək tuk naha?” Kini in rini-pən tuk əriu mimə, “Kwərhəsi-ta nīprai Yermaru kafak, kini yakneinein mə kimirəhu-pən hiə.”

¹⁴ Ruini-ta nəgkiarien a, marar, marha-pən məm Yesu ramərer aikin. Mərig in rīpəh nirkunien mə Yesu. ¹⁵ Kini Yesu raiyoh in mimə, “Pian əpə. ?Nakamasək tuk naha? ?Nakamarha-kin pa?”

Mərig Meri, rīkin raməsik mə ta mə yəsim kirik, rini-pən tukun mimə, “Yemehua. Tukmə ik nīmīrəh nīpran, mərəhu ikin pukaa, hajoun kin yo pəh yakvən mirəh.”

¹⁶ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Meri.” Məkneikin Meri rarha-pən, məm, mokrən apomh mimə, “Raboni.” (Ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, nīpran rīmə, “Yhajoun kafak”).

¹⁷ Kini Yesu rini-pən tukun mə, “Takpəh nīrapien Yo, meinai yakpəh hanə nīvənien tuk kafak Tatə Kughen.

‡†† 20:1 Luk 8:2; Jon 19:25 § Profesi e raməmir ye Ol Sam 16:10 mine Aes 53:11. ‡† 20:9 Luk 24:25-27,46; Jon 2:22; Wok 2:24-28

Mərig ik, yuvən, məm naorahik minə mini-əsəhpən tuk əriə mə Yo yaknamrerig-pən apa ye rao ye neai tuk kafak Tatə, kini In min kapəmiə Tatə. In Kughen kafak, kini In min kapəmiə Kughen."

¹⁸ Kini Meri pian Magdala rimavən məm narmamə kape Yesu minə, mini-pən tuk əriə mimə, "Nəmə minə əpə! Yimnəm Yermaru." Kini məvsao kin naha nhagin yame Yesu rimini-pən tukun.

Narmamə kape Yesu minə kimisəm In (Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Ye Sande, yenaiyu, narmamə kape Yesu minə kimi-sofugin əriə minə apa ye nimə kirik, kini misətapig tim tim, meinai kimnhagin kin nəmehua minə kape nəmə Isrel. Məkneikin, Yesu rimauə mərəy ye kwerkwan irəriə, kini mini-pən tuk əriə mə, "Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə." ²⁰ Kini mħajoun kwermın kin əriə, mine nikarin. Kimisəm Yesu Yermaru, rikiriə ragien pik. ^{††}

²¹ Kini Yesu rini-pən min tuk əriə mə, "Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə. Kafak Tata rimnher-pə kin Yo, kini ye norien kirikianə əmə min, Yo yakamher-ərhav kin əmiə mə takhatərav mhavən ikin minə ye tanimtanə." ²² Rimini ta nəgkiarien e, mħer əpu əriə, mimə, "Havəh Nanmin kape Kughen." ²³ Tukmə nakharisin narmamə tuk təvhagə has kapəriə, Kughen min tukrivəh-si ta narpinien kapəriə. Kini tukmə nakhapəh nharisinien narmamə tuk təvhagə has kapəriə, Kughen tukripəh nivəhsi-tayen narpinien kapəriə." ^{††}

Tomas rimnəm Yesu kin nimrin

²⁴ Kini yermamə kirik ye narmamə twelef kape Yesu, nhagin e Tomas. Kamokrən kin in kimə Didimas. In rimirkək yenipig Yesu rimatərhav-pə tuk əriə. ²⁵ Kini in minə tiksın kimnhani-pən tukun mħamə, "Eh. Yimisəm Yesu Yermaru."

Mərig Tomas rini-pən tuk əriə mə, "Tukmə yakəm tamhek nil kin nimrik mirap, kini mirap tamhek kwenhao ye nikarin, mipini nəfrakisien iran. Mərig tukmə yakpəh nəmien, to yakpəh niniyen nəfrakisien iran." ^{†††}

²⁶ Kini nəhuakien kirikianə ruə mivən, narmamə kape Yesu minə kimnasəkwəta kwis iriə Tomas ye nəkwai nimə kirik. Misətapig tim tim pawk, mərig Yesu ritərhav-pə mərəy ye kwerkwan irəriə mimə, "Nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə." ^{†††27} Kini mini-pən tuk Tomas mimə, "Yuə mirap tamhek nil ye kwermik. Mirap tamhek kwenhao ye nikarik kin kwermim. Ni əmə nəfrakisien irak. Nərigien kafam tukripəh norien kiraru." [§]

²⁸ Kini Tomas rini-pən tukun mə, "Ik kafak Yermaru, mine Ik kafak Kughen." ^{§†}

²⁹ Kini Yesu rini-pən tukun mə, "Ik nimini nəfrakisien irak meinai ik nimnəm Yo. Mərig yamə mine khapəh

nisəmien Yo, mamhani nəfrakisien irak, iriə tukasərə ye nihuvəyən əfrakis." ^{§††}

Kimirai nəkwəkwə e kimə narmamə tukshatətə əfrakis ye Yesu

³⁰ Yesu rimnor nimtətien minə ripsaah ye nimri kafan narmamə, yame kimnəpəh niraiyen ye nəkwəkwə e. ^{§†31} Mərig kimirai narimnar ye nəkwəkwə e mə kimia takhani nəfrakisien mə Yesu in Kristo, mine in Ji Kughen. Kimirai nəkwəkwə e mə kimia takhani nəfrakisien iran, mamhavəh nimraghien rerin. ^{§††}

Yesu rimnor nimtətien kirik, kafan narmamə minə khavi kəmam ripsaah

21 Kwasig ikin ye narimnar minə e, Yesu ritərhav-pə min tuk kafan narmamə minə apa ye nikar-kar tahik apa Lugun Galili. ^{§†} Kini mamor əpu In. ^{§†2} Ye nipig a, narmamə minə kape Yesu kimnasəriwək kirikianə. Saemon Pita, mine Tomas e kamokrən kin kimə Didimas, mine Nataniel e yemə Galili, rukwanu kafan kamni kimə Kena, mine ji Sebedi mir, mine yermamə mir kiraru min kape Yesu. ³ Saemon Pita rini-pən tuk əriə mə, "Yo yakamvən jakaruk kin net."

Kini khamə, "Inta. Pəh kitawə khavən." Kini iriə fam kimisəsok pirə ye bot kirik. Misaruk kin net a miseriaji reraan. Mərig khapəh nhaviyen kəmam kirik. ^{§§†}

⁴ Kini rinamraan, Yesu ruə mamərer i-fiak; mərig kafan narmamə minə khapəh nharkunien mə Yesu. ^{§§†}

⁵ Kini In raiyoh əriə mə, "Ah. ?Nakhavi kəmam kirik, uə?"

Mərig iriə khamə, "Nikam. Kəmam rikək."

⁶ Kini In rini-pən min tuk əriə mimə, "Intə. Sarko-pən ru kin net e ye matuk, mhavi kəmam tiksın." Məkneikin, kisarko-pən kin net, mhapi kəmam ripsaah, ripsaah, to khapəh nhavi-haktəyən net. ^{§§§}

⁷ Kini yermamə yame Yesu rorkeikei pik in, rini-pən tuk Pita mimə, "Eh. Yermamə e in en, Yesu Yermaru." Pita rərig nəgkiarien a, mətəut aihuua əmə, (meinai ye nipig a rimnamaiyu kopiə kopiə) meiwaiyu ye bot, meiai məsok fiak. ⁸ Kini narmamə kape Yesu minə kimnhavi fiak bot, misəukəkin fiak net yame rukwar kin kəmam, meinai bot ramərer ipakə əmə tuk niməkrəkir, rəmhen kin wan hundred meta. ¹⁸⁹ Kini misəsok fiak misəm kher nap, kini kwənəmtarhe nap ramuək. Kini misəm kimnəpir kəmam kirik. Kini bred min apaikin.

¹⁰ Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Hapik kəmam tiksın yamə mine nimnhavi, mhapi kəmahuə."

¹¹ Kini Saemon Pita rimavən ye bot, kini məukəkin net məsok fiak. Net a rukwar kin kəmam ehua minə, iriə m-fam wan hundred fifti tri. Net a rukwar pawk kin kəmam, mərig rimipəh neikus-eikusien. ¹² Kini Yesu rini-pən tuk əriə mimə, "Hauə, pəh kisəvigin kwis."

† 20:19 Jon 20:21,26; Jon 14:27; 16:33 †† 20:20 Jon 16:19-22
‡ 20:21 Mat 28:19; Jon 3:17; 17:18; 20:19,26 †† 20:22 Esik 37:9;
Jon 7:39; Wok 2:38; 8:15-17; 19:2; Gal 3:2 †† 20:23 Mat 16:19; 18:18
††† 20:25 Mak 16:11 ††† 20:26 Jon 14:27; 20:19,21 § 20:27
Luk 24:40 §† 20:28 Rev 4:11

§†† 20:29 Jon 3:15; 1 Pita 1:8-9 §† 20:30 Jon 21:25 §†† 20:31
Jon 3:15; 19:35 §† Lugun Galili, nhag pisin kirik e Lugun Tiberias.
§† 21:1 Jon 21:14; Jon 20:19,26 §§† 21:3 Luk 5:5 §§† 21:4 Luk
24:16; Jon 20:14 §§§ 21:6 Luk 5:4-7 18 Nəgkiarien kape Gris
ramni "kiubit tu hundred," rəmhen kin wan hundred meta.

Kini iriä kirik rikin ripäh nəsikien mə tukraiyo In mə, “?Ik pa?” meinai iriä m-fam kwənharkun ta mə In Yesu Yermaru. ¹³ Kini Yesu rimivəh bred mivəh-si-pən kimi əriä, mivəh-si pən min kəmam.

¹⁴ Nipig Yesu rimamhə mamragh min, kini in a nipig yame ror kisisər kin yame In rimatərhav-pə tuk kafan narmamə minə. [†]

Yesu rimivəhsi-haktə nərigien kape Pita, meinai in apa kupan, rimini m-kisisər mə reinein Yesu

¹⁵ Kimisəvigin ta, kini Yesu raiyo Saemon Pita mimə, “Saemon, ji Jon. ?Norkeikeien kafam tuk Yo rapita norkeikeien kape narmamə minə tiksin, uə?” ^{††}

Kini Pita rini-pən tukun mimə, “Əwəh. Yermaru, Ik nakwarkun ta mə yakorkeikei pik Ik.”

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Inta. Ik takaməvigin kwaji sipsip minə kafak.” ¹⁶ Kini marar maiyo min in mimə, “Saemon, ji Jon. ?Nakorkeikei Yo?”

Kini in rini-pən tuk Yesu mimə, “Əwəh Yermaru. Ik nakirkun mə yakorkeikei pik Ik.”

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Inta. Takamarha hu-və tuk kafak sipsip minə.” ^{†††} Kini marar maiyo min yame ror kisisər kin mimə, “Saemon, ji Jon. ?Ik nakorkeikei Yo?”

Kini Pita, rikin rəmhə, meinai Yesu rimnaiyo in m-kisisər mimə, “?Ik nakorkeikei Yo?” Kini rini-pən tukun mimə, “Yermaru. Ik nakirkun narimnar m-fam. Ik nakirkun mə yo yakorkeikei ik.” ^{††}

Kini Yesu rini-pən tukun mimə, “Ita. Ik takaməvigin kafak sipsip minə.”

Yesu rimini-ərhav mə tukhopni Pita

¹⁸ Kini Yesu rirpin nəgkiarien mini-pən tuk Pita mimə, “Yakamni-pre əfrakis tuk ik mə, apa kupan, nipig nim-namatamaruə, nimivəhsi-pən atuk kafam neipən, mameriwək, mamvən aikin minə fam yame ik nakorkeikei mə takvən ikin. Mərig tukmə naknəhuaru, takhuatuk kin kwermim, kini yarmə kirik tukrivəhsi-pre

atua kin kafam neipən, kini mikir ik nakravən aikin ik nakpəh norkeikeien mə takvən ikin.”

¹⁹ Nəgkiarien e Yesu rimnəkupan mamni-ərhav nimhəyən kape Pita, kini kafan nimhəyən in tukrivəh-si haktə nhag Kughen. ^{††}

Kini Yesu rimnarar mini-pən tukun mə, “Ita, kwasig kin Yo.”

Yesu mine yermamə yame Yesu rorkeikei pik

²⁰ Kwəriwək miravən, kini Pita rarar marha-pən məm yermamə kirik kape Yesu, yame Yesu rorkeikei pik, ramkwasig kin əriu. (Kwən a in a, yame apa kupan, ye nipig kape Pasova, rimneiwayu mini-pən tuk Yesu mimə, “Yermaru. ?Pa nhagin tukreighaan-pən kin Ik ye kwermi tikmir minə kafam?”) ^{††††} Nipig Pita rimnəm yermamə e kape Yesu, kini raiyo Yesu mimə, “Yermaru. ?Rhawor ye kwən e?”

²² Kini Yesu rimini-pən tukun mə, “Tukmə Yo yakorkeikei mə in tukramragh əmə mamrərpən meriaji jakrerig-pə min, ik to nakpəh nətərig-pikien tukun. Mərig ik, takaməkeikei mikwasig kin Yo.” ^{†††}

²³ Yesu rimini-pən məknakin tuk Pita, kini nəvsaoyen kirik rəvirh-əvirh ye nəməhuak minə mə yermamə a kape Yesu tukripəh nimhəyən. Mərig pəh nien mə Yesu rimini mə tukripəh nimhəyən. Rimini-pən əmə tuk Pita mimə, “Tukmə Yo yakorkeikei mə in tukramragh əmə mamrərpən meriaji jakrerig-pə min, ik to nakpəh nətərig-pikien tukun.”

²⁴ Yermamə e kape Yesu, in yermamə kirikianə əmə yame ramni-ərhav narimnar minə e, kini mirai-pən narimnar minə e ye nəkwəkwə e. Kini kitawə kharkun mə nəgkiarien minə e kasəfrakis. [§]

Nəgkiarien infamien kape nəkwəkwə e

²⁵ Kini Yesu rimnor narimnar ripsaah min. Tukmə narmamə khamə tukharai fam narimnar yame In rimnor, nəgkiarien ripsaah, tukreriaji nəkwəkwə ripsaah ripsaah ripsaah. Kwənmhan ye tokrei tanə e to ripəh nəmhenien tuk nətu-pənien nəkwəkwə minə e aikin. ^{§†}

[†] 21:14 Jon 20:1, 19, 26 ^{††} 21:15 Mat 26:33-35; Jon 13:37-38
^{†††} 21:16 Esik 34:2; Mat 2:6; Jon 10:11; Wok 20:28; 1 Pita 5:2-3 ^{††††} 21:17 Jon 13:38

^{††} 21:19 Jon 13:36; 2 Pita 1:14 ^{†††} Jon rimini nəgkiarien e ye Jon 13:23, 25. ^{††††} 21:22 Jon 21:19; Mat 4:19; 16:24 [§] 21:24 Jon 15:27 ^{§†} 21:25 Jon 20:30

LUK

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkəwə e Wok Minə

Luk rimirai nəkwəkəwə e. Əvhuekin “Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkəwə a Luk” tuk nirkunien mə Luk in pa. Luk rimirai nəkwəkəwə e ramvən kimi in kirik, nhagin e Teofilas, yermamə kirikianə əmə yame Luk rinmher-pən kin nəkwəkəwə kupan e kamni kimə “Luk.” Nhag Teofilas, nıpran rimə, “Yermamə yame rorkeikei Kughen.” Luk rinmher-pən pakw kin nəkwəkəwə e kimi kwən a, mərig rirkun mə nəmə Gris khapsaah tuksəvhiekin. Ye nəkwəkəwə e, kitawə kasəm mə nəməhuak minə kimishorpin nəgkiarien kape nəmə Isrel mine nəmə kantri pisin pisin minə yame kasorkeikei mə tukharkun nuknei nhatətəyen kape narmamə kape Yesu. Ye nəkwəkəwə e, kasəm mə gavman kape Rom, iriə min kimisərig nəgkiarien kape Pol ye nikarin kape Yesu Kristo. Nəkwəkəwə yame Luk rinmənə kupan mirai, nhagin e “Luk” raməvsao kin nimraghien mine nəmhəyen kape Yesu Kristo. Mərig Luk rimirai nəkwəkəwə e mamni mimə niməhuak rinmhawor pən iran mine mirikakun, kini tukrha-wor pən iran mine mhaktə. Nipərin raməvsao kin nəriwəkien kape Pita, kini nipərin raməvsao kin nəriwəkien kape Pol. Ye nəkwəkəwə e, kitawə kasəm mə Luk mine Pol kworkeikei mə narmamə m-fam yame Rom ramar-marū irəriə, iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu.

Kughen rimə tukrher-pə kin Nanmin Rhakə

1 Teofilas, kafak yermamə, yimnəvsao ta kin Yesu ye nəkwəkəwə yame yimirai ta. Yimnəvsao kin nəwhagien mine norien kafan ^{†2} muə meriaji-pə Kughen rīvəh In mivən apa ye neai. Kwasig ikin rīvən apa ye neai, Nanmin Rhakə rimavən iran, In riwəhsi-pən nəgkiarien infamien kimi kafan aposol minə yame In rimirpen ta əriə. ^{††3} Kini mərig, nipig kimoh Yesu khopni, kini ai rimimragh min ye nimhəyen kafan, kini marə min iriə kafan narmamə minə meriaji nipig foti. Nipig a, rimnərer ye nimririə nipig ripsaah mamor əpu In mə tukharkun mə ri-mamragh əfrakis ye nimhəyen kafan. Iriə kisəm In, In raməvsao kin narmaruyen kape Kughen. ^{†4} Nipig ramarə hanə iriə min, In rīvəhsi-pən nəgkiarien kirik kimi əriə mimə, “Takhapəh nisətayen taon e Jerusalem. Masəmir mamawhin Nanmin Rhakə yame Rimik rimirpen mə tukrīvəhsi-pre kimi əmiə, rəmhen kin yame Yo min yimnəvsao ta kin kimi əmiə. ^{††5} Mərig in ai kupən, Jon Baptaes rimnor bap-taes irəmiə kin nu, kini rīvəh norien tu, Kughen tukror baptaes irəmiə kin Nanmin Rhakə.”

Kughen rīvəh Yesu mivən ye Rao ye Neai

⁶ Ye nipig a, aposol minə kimnhauə kirikianə iriə Yesu, misaiyoh In mhamə, “Yermaru. ?Rinor nipig ai taktəkun mə Ik takor ətawə tuksarmaru ye tanə kapətawə e Isrel, uə nikam?” [†]

⁷ Kini Yesu rimini-pən tuk əriə mə, “Rimik pisin əmə In ravəh nehuəyen tuk nərəhuyen nipig minə a. Mamerkwaig kin tuk əmiə, mor əmiə mə takhapəh nharkunien. ^{††8} Kini mərig nipig Nanmin Rhakə tukruə irəmiə, takhavəh nəsaninien, mhani-ərhav nhagik e Jerusalem, mhavən yerkwənu minə fam ye Judia mine Sameria, mhavən yerkwənu minə fam ye tanimtanə.” ^{†††}

⁹ Yesu ruini ta, nipig iriə kisarha-pən hanə masəm In, Kughen rīvəhsi ta In kini mivəh in mhaktə mamvən ye neai. Aikin, napuə ruvrig əpis In. ^{†0} Kasarha-əterik ye napuə, məkneikin, misəm yermamə mir kiraru neipən kapəriu rhawən kirauə mawərer iriə miriə. ^{†1} Marəni mirəmə, “Nəmə Galili. ?Rhawor nakasərer məkneikin masarha faktə ye napuə? Yesu e, Kughen rīvəhsi-ta In, mivəh In muavən ye rao ye neai. In tukrēreri-pə min rəmhen əmə kin yame In rinmhaktə ai taktəkun.” [†]

Aposol minə kimnhavəh-si haktə yermamə kirik mə tukrīvəh tamhek Judas

¹² Aposol minə kisəta ye takwar Olif, misəriwək kəskəh əmə ^{††}, mharerig min mhavən Jerusalem. ^{†††13} Mhavən Jerusalem, kini misauru-pən ye nimə kirik mishaktə mhavən ye kwənmhaan kirik yame kim-nasəmir ikin kupən. Narimnə a: Pita, minə Jon, mine Jemes, mine Andru, mine Filip, mine Tomas, mine Bat-alomiu, mine Matiu, mine Jemes, kwajikovə kape Alfeas, mine Saemon Selot ^{††}, mine Judas, kwajikovə

^{††} 1:6 Mat 3:11 ^{†††} 1:7 Mak 13:32 ^{†††} 1:8 Mat 28:19; Luk 24:48 [†] 1:11 Mat 26:64; Luk 21:27 ^{††} Ye nəgkiarien kape nəmə Gris, v. 12 ramni mə, “Kimiseriwak ye nerwakien yame kimneighan kin mə tukeriwak ye nipig kape Sabat.” ^{†††} 1:12 Luk 24:50-53 ^{††}

[†] 1:1 Luk 1:3 ^{††} 1:2 Mak 16:19; Luk 24:49-51 [†] 1:3 Luk 24:36-49; Wok 10:41 ^{††} 1:4 Luk 24:49; Jon 14:16-17; Wok 2:33

kape Jemes. ^{†14} Iriä nipiraovin tiksın mine Meri, nisin Yesu, mine naorahi Yesu minä tiksın, iriä kasofugin iriä miriä. Rikiria kirikianä əmə. Nipig minə fam, kasəhuak. ¹⁵ Nipig tiksın ruauə muavən, narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. Iriä khapsaah kisəmhen kin 120. Aikin, Pita rərer maməgkiar kimi əriä, mamni mimə, ¹⁶ “Kafak narmamə minə, nəgkiarien kape Kughen tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. Apa kupən, Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kimi King Deved. King a rimirkun məkupən mini-ərhav mə kwən e Judas tukrikir narmamə mhavən kharaptərəkın Yesu. ^{††} Kini nəgkiarien e ruauə ai taktəkun minor nəfrakisien kin. ¹⁷ Apa kupən, Judas in kitawə kirik; mamor wok kape Kughen kitawə min. ¹⁸ Mərig rimnarar meighan-pən kin Yesu, mivəh mane iran, kini en mivən mivəh nimri nimoptanə kirik kin. Ikin aikin a, in riməviə məwhan əteih tipin nisinavin ritərhav. ¹⁹ Kini nəmə Jerusalem kisərig nar a, kishen-pən nhag nimoptanə a mhamə, ‘Akdama.’ Ye nəgkiarien kapəriä nipran ramni mimə ‘Nitə.’”

²⁰ Kini Pita rimini min mə, “Ye Ol Sam nəgkiarien kirik ramni mimə,
“Pəh kwənmhaan kafan tukraməmır apnapig əmə;
Pəh yermamə kirik tukripəh nəmirien aikin.”

(Sam 69:25)

“Kini nəgkiarien kirik min ramni məkneikin mimə,
“Pəh yarmə kirik tukruə mivəh tamhekin mivəh nehuəyen.”

(Sam 109:8)

²¹ Kini Pita rini mirpin min mimə, “Ror məkneikin mə tukasəkeikei mhavəh-si haktə yermamə min kirik yame rimnəm kin nimrin mə Yesu Yermaru rimamragh min ye nimhəyen kafan mə tukrini-ərhav mə Yesu In rimnərer min ye nimhəyen kafan. Yermamə a in yermamə kirik yame rimnaməriwək kimawə min kupən, ye nipig yame Yesu rimnaməriwək kimawə min. In rimnəm norien minə a ririkakun ye nipig Jon Baptaes rimnamni-ərhav nəgkiarien, muə meriaji-pə nipig yame Kughen rimivəhsi-ta Yesu tuk ətawə, mivəh In mhaktə.” [‡]

²³ Kini iriä khani-ərhav nhag yermamə kiraru. Kirik, nhagin e Josef, kamni kimə Basabas, kini kamni min kimə Jastas. Kirik min nhagin e Matias. ²⁴ Kini iriä misəhuak mhani mhamə, “Kughen, Ik nakirkun riki-mawə fam. Ik takasitu irəməwə mini mə pa e nhagin yermamə mir e Ik nimirpen ta kirik ²⁵ mə in tikrivəh neihuəyen kape aposol yame Judas in rimnəpəh məri-pən swatuk ahas- in a kwənmhaan atuətuk kafan.”

²⁶ Kini kimisəhuak ta, mharai-pən nhagriu ye kapier kiraru mhawhan, mhamə tukharkun mə pa tukrivəh neihuəyen a “aposol.” Kini nhag Matias rukreikin. Kini iriä kimnhavəhsi-haktə Matias rəmhen kin aposol. Kini taktəkun ai rinor min aposol iriä fam twelef.

Selot, nipran rimə, “Yermamə ye kwhen a yame rorkeikei mə tukher ye rhav kin namehuə kape Rom minə apa Jerusalem.” [†] 1:13 Mat 10:2-4 ^{††} Əm-ru Sam 41:9. [‡] 1:21-22 Mak 1:9; 16:19; Jon 15:27

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu-pə

2 Kini ai, ye nipig kape nəviginien ehua kirik kamni kimə Pentekos, ^{††} narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu kimnhauə kirikianə. ² Məkneikin, kisərig nar kirik rimasi-pən ye napuə rəmhen kin nimə-tag ramavən mivən apa imə a kasəmır ikin. ³ Aikin, iriä kisəm nar kirik rəmhen kin nap raməsiä, məwhai ner-am nap reiwaiyu irəriä m-fam. ^{†††} Iriä m-fam, Nanmin kape Kughen rukwar irəriä. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimi əriä kasəgkiar ye nəgkiarien ye tanə pisin pisin. ^{††}

⁵ Kini ye nipig a, nəmə Isrel tiksın yame kamhasiai Kughen kimnhasi-pən ikin minə fam ye tokrei tanə, mhauə misofugin e Jerusalem. ⁶ Nipig kimisərig əriä kasəgkiar ye nəgkiarien ye tanə pisin pisin, narmamə khapsaah khauə misəm kisakur meinai narmamə minə fam kasərig kamhani nəgkiarien atuətuk kapəriä. ⁷ Kisakur pik kin nar a mhamə, “!Eh! Narmamə yamə mine kasəgkiar məkneikin, mərig iriä nəmə Galili əmə. ⁸ ?Rhawor e kitawə m-fam kisərig kasəgkiar ye nəgkiarien pisin pisin kapətawə? ⁹ Kitawə narmamə ikin pisin pisin. Ikin e taktəkun narmamə Patia, mine narmamə Media, mine narmamə Elam, mine narmamə Mesopotemia, mine nəmə Judia, mine nəmə Kapadosia, mine nəmə Pontas, mine nəmə Tarki, ¹⁰ mine nəmə Frijia, mine nəmə Pamfilia, mine nəmə Ijip, mine nəmə Libia ipakə tuk Saerin, minə nəmə Rom ¹¹ (yame iriä tiksın nəmə Isrel atuətuk, kini tiksın kimnhasi-pən ye tanimtanə minə misəpəh narəyen kape nar iməriä ikin, mhauə misəhuak kimi Kughen); mine nəmə Krit, mine nəmə Arebia. !Mərig kitawə m-fam kimisərig əriä kasəgkiar ye nəgkiarien minə fam kapətawə mamhani norien ehua minə yame Kughen ramor kimi ətawə!” ¹² Iriä kimisərig kisakur pik kin rukrekin kapəriä kapə misaiyoh əriä minə kin nipran. ¹³ Mərig narmamə tiksın kisarh irəriä mhamə, “Nikam. ?Kisapis kin waen uə?”

Pita rimnhoprai niprai norien e yame Nanmin kape Kughen rivəhsi-pən nəsaninien kimi nəməhuak minə

¹⁴ Aikin, Pita rimnərer iriä aposol minə, iriä fam leven. In mokrən ehua mini-pən tuk narmamə minə mimə, “Nəmə Isrel, mine kimia minə fam yamə mine nakasarə e Jerusalem, taksətərig huvə kin yo. Pəh yakhoprai-pre norien minə e kimi əmiä. ¹⁵ Narmamə minə a khapəh nisapisien kin waen, rəmhen kin yame kimia nakamhani. Ramraan əmə- [pəh nien mə nipig kape ninimien waen.] ¹⁶ Nar yame nakasəm ai taktəkun rəmhen əmə kin yame profet kape Kughen, nhagin e Joel, rimini ta kupən mimə,

¹⁷ “Kughen rimini-ta mimə,

“Nipig Kwasig tukruə ipakə, Yo jakher-pre kin Nanmin Kafak tuk narmamə minə fam.

^{††} Pentekos in nəviginien ehua kirik kape nəmə Isrel. In nipig yame kamni vi vi Kughen tuk nəviginien vi kape nəsimien. Kamor Nəviginien Kape Pasova, nipig fifti ai, kini ai kamor nəviginien ehua a Pentekos. ^{††} 2:1 Lev 23:15-21; Dut 16:9-11 ^{†††} 2:3 Mat 3:11 ^{†††} 2:4 Mak 16:17; Wok 4:31; 10:44-46; 19:6

Kwajikovə kapəmiə minə tukharkun nini-ərhavyen nəkhiarien kafak.

Tamaruə kapəmiə minə mine nəwharu kapəmiə minə tuksemrərhav ye nəfrakisien.

¹⁸ Jakvəhsi-pən Nanmin Kafak kimi yasitu minə kafak-narman mine nīpiraovin,

pəh tukharkun nini-ərhavyen nəkhiarien kafak.

¹⁹ Yo jakor nimtətien tiksin ye napuə mine ye tokrei tanə:

Nitə tukraiye, nap tukruək, nehenap tukramənah.

²⁰ Mirh tukripis, makuə tukrəwhao rəmhen kin nitə; kwasig ikin, Nipig Ehuə Pik kape Yermaru tukruə.

²¹ Ye nipig a, narmamə yamə mine kasokrən kin Yo, Kughen Yermaru, Yo jakvəh miragh əriə."'''

(Joel 2:28-32)

Narmamə khapsaah kimnhani nəfrakisien ye Yesu

²² Kini Pita rimə, "!'Kimiə nəmə Isrel! Taksətərig kin nəkhiarien e. Kimiə nakharkun huvə nimtətien minə pisin pisin yame Yesu rimnor ye nəsaninien kape Kughen, yame kimiə nimisəm. Narimnar minə e ramhajoun-pən mə Kughen e In e rimnher-pə kin Yesu ruə. ²³ Kughen rimirkun məkupən mə tukuh In, kərəhu-pən In ye kwermimimə. Kini kimiə nimnhauh In misərəhu-pən In ye kwermi nəmə has minə, iriə kisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin, mishopni.

²⁴ Mərig Kughen In rimirisin Yesu ye nəmhayen kape nimhayen, mor In rimragh min; meinai nimhayen ripəh nəutətien mə to riraptəək kin tim tim Yesu.

²⁵ Rəmhen kin nəkhiarien kirik yame King Deved rimini kupən. Rimnəgkiar iran mamni mīmə,

"'Nipig minə fam yakaməm Kughen ramarə kimru min.

Nar kirik rirkək tukror yo yakmir.

²⁶ Ror pən, rikik ramagien pik mavəhsi haktə In.

Kini rikik ramərinu meinai yakirkun mə Kughen tukrivəh miragh niprak.

²⁷ Mərig In ripəh nipəhyen yo mə jakaməmir rerin ye nəkwai nimir.

Ripəh nipəhyen niprak ramətit mapien, mərig in ai Yo, yemə rhakə kafan.

²⁸ In rimnhajoun ta swatuk kin yo;

yame tuk nivənen mamarə huvə, kini mor yo rikik ramagien. Mərig in ai In ramarə kimru min."

(Sam 16:8-11)

²⁹ Kini Pita rimə, "Yo minə tiksin, jakhoprai-pre nəkhiarien e kimi əmiə. Kaha kapətawə a, King Deved, ruamhə ta tu, kiminim in. Təwk iran raməmir imətawə ikin maməmir təvir. ³⁰ In profet kirik kape Kughen, kini rimirkun mə Kughen rimirpen ta mə kwənərus kirik kafan tukruə min yermaru kirik rəmhen kin In.

³¹ Deved rimnəm nar a tukraməkeikei muə mor nəfrakisien kin. In rimini mə Kristo, yame Kughen rimini mə tukrher-pə kin, In tukror ramragh min ye nimhayen, kini tukripəh nipəhyen nanmin kafan raməmir rerin ye nəkwai nimir, kini nipran tukrəpəh nimətitien. ³² Kughen rimnor Yesu ramragh min. Kini

kimawə fam yimisəm kin nimrimawə, mamhani-ərhav nar a. ³³ Kughen e In Rimni, in rimivəhsi haktə Yesu mə tukrəkwəta ye nikarin, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimin, rəmhen kin yame rimirpen ta kupən. Kini narimnar yame nakasəm mine yame nakasərig, Nanmin Rhakə ramor kimi ətawə. ³⁴ King Deved in rimipəh nivənen ye neai, mərig in əmə rimini nəkhiarien e mə,

"'Kughen Yermaru rimini-pən tuk Yermaru kafak mīmə,

"'Əkwəta-pən ye kwermik matuk

³⁵ Meriaji nipig jakor Ik takehuə ye tikmir kafam minə."'''

(Sam 110:1)

³⁶ Kini Pita rirpin mīmə, "Pəh kitawə nəmə Isrel, tukharkun huvə mə Yesu e nimisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin In a Kughen rimnor In mə In Yermaru kapətawə, mine Kristo min."''

³⁷ Pita raməgkiar məkneikin, rikiriə rərhakis. Aikin, kisaiyoh Pita mine aposol minə mhamə, "Yo minə tiksin ?jakshawor-pən iran minə?"

³⁸ Kini Pita rimini-pən tuk əriə mīmə, "Kimiə taksarar ye nərigien kapəmiə tuk norien hah kapəmiə, kini misor baptaes ye nhag Yesu Kristo, misarakikin təvhagə hah, pəh Kughen tukrivəhsi-pre nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi əmiə. ³⁹ Kughen rimirpen ta əmiə mine kwajikovə minə kapəmiə, mine mukupmiə minə yamə mine tukpihauə. Nirpenien e raməmir ye narmamə yamə mine Kughen Yermaru rimnokran kin əriə."'''

⁴⁰ Kini Pita rimini-ərhav min nəkhiarien ripsaah kimi əriə maməgkiar skai kimi əriə mīmə, "!'Takasəkeikei misəta ye nəmə hah yamə mine kisarə ye tokrei tanə ai taktakun, pəh Kughen tukripəh nivəhsi-preyen narpinien kimi əmiə!" ⁴¹ Kini narmamə yamə mine kimnhani nəfrakisien iran, kimisor baptaes. Ye nipig a, narmamə rəmhen kin tri taosen kimnhauə mhakwasig kin narmamə yame minə kishatəta ye Yesu. '''

Norien kape narmamə yamə mine kishatəta ye Yesu

⁴² Nipig minə fam narmamə yamə mine kishatəta ye Yesu kasarə kirikianə misətərig kin nəvhagien kape aposol minə, mamhavəh Nəvininien Rhakə §, misəhuak. Rikiriə riskai mə tukasəkeikei misor narimnar minə a. ⁴³ Kini Kughen rivəhsi-pən nehuəyen kimi aposol minə tuk norien nimtətien ripsaah. Narmamə kisəm kisakur pik kin. ⁴⁴ Narmamə yamə mine kishatəta ye Yesu, nipig minə fam kasofugin kirikianə. Iriə fam rikiriə ragien tuk nəvraiye kapəriə nautə kimi iriə minə tiksin, ⁴⁵ rəmhen kin tukmə yermamə kirik kafan nar kirik rirkək, kini kirik rəvrai kafan nautə, mivəh mane iran, kini masitu iran. ⁴⁶ Nipig minə fam iriə kasofugin ye Nimə Ehuə kape Kughen, rikiriə kirikianə. Kasəvigin ye nəkwai nimə kapəriə,

‡ 2:31 Sam 16:10 †† 2:33 Wok 5:32; 7:55-56 †† 2:36 Wok 5:30-31 ††† 2:39 Aes 57:19 ††† 2:41 Wok 2:47; 4:4 § Nəvininien Rhakə, uə Lodsapa: Nipig Yesu raməvigin infamien iriə kafan narmamə minə, In mini-pən tuk əriə mə tukhawəh nəvininien məknaikin, rikiriə tukraməsik In. † 2:42 Wok 20:7 ††† 2:44 Wok 4:32-35

mamhavəh Nəviginien Rhakə rəmhen kin Yesu rimini. Nipig minə fam, nərigien kapəriə reiwaiyu, kini masagien, ⁴⁷ masəgnəgin Kughen. Kini narmamə kamhani vivi əriə tuk norien kapəriə. Kini nipig minə fam Kughen ravəh miragh narmamə mamofugin əriə ye kwhen kapəriə. [†]

Yermamə yame nihun raha, rhekimter meriwək

3 Nipig kirik, ye nipig kape nəhuakien, ye tri klok yenaiyu, Pita minə Jon iriu kimiweriwək miravən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. ² Yermamə kirik raməmir aikin, nihun rahas rimnor hanə. Nipig minə fam in minə tiksın kharəh in mamhavən ye kwəruə kape Nimə Ehuə kape Kughen. Kwəruə a kamni kimə "Rhuə pik." In ramawə-pən kin mane kimi narmamə yamə mine kisauru-pən ye nəkwai nimə. ³ Nipig in rəm Pita mine Jon kaweriwək miravən mə tukwauru-pən ye nəkwai nimə, in rimnaiyoh əriu kin mane. ⁴ Aikin, Pita mine Jon kwarha-pən mwəm kwən a. Kini Pita rini-pən tuk kwən a mimə, "Arha-pə atuətuk məm əmru." ^{††5} In rarha-pən məm əriu, rikin rəsik mə tikrivəh mane kirik.

⁶ Mərig Pita rini-pən tukun mimə, "Yo, kafak mane [‡] rirkək. Mərig nar kirik yame yo yakavəh, jakvəhsi-pre kimik. Ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret, yakamni-pre tuk ik mə takhekimter məriwək." ^{††7} Kini Pita rīvəh kw-ermin matuk, masitu iran mə tukrərer, taktəkun əmə nihun mir kirahuvə. ⁸ Rīvəh haktə, məriwək mamavən. Mamkwasig kin əriu, irisir mirhauru-pən ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. In rimnəriwək, mavihaktə-vi-haktə, maməgnəgin Kughen. ⁹ Kini narmamə fam kisəm kwən a rameriwək, maməgnəgin Kughen, ¹⁰ kharkun mə kwən ai nipig m-fam ramawə kin mane ye kwəruə ye Nimə Ehuə kape Kughen. Kisakur pik tuk kwən a.

¹¹ Kwən a ramrəh tim tim hanə kwermi Pita mine Jon, narmamə kimisəm, kisakur pik kin, misaiyu mhauə a karharer ikin, ye kwənmmaan kirik kamni kimə Vrandə kape King Solomon. ¹² Kini Pita rəm narmamə minə a, mini-pən tuk əriə mimə, "Nəmə Isrel. ?Rhawor naksakur pik kin nar e? ?Rhawor naksətamə pik irəmru? ?Kimiə nakhamə ta kimru yerpərig kini mirarkun nor-huvəyən yermamə e raməriwək ye nəsaninien əmə kapəmrū uə? !Nikam! ¹³ Kughen kape kaha minə tu, Ebrahim mine Aesak mine Jakob, In a rimnor nar e. In pisin əmə rimivəh-si haktə yor atuə kin kafan e Yesu. In e Yesu əmə e nimnhavəhsi-pən In rərer ye nimri namasur minə kape gavman. Ye nipig ai, Pəlat rimnamni pawk mə tukririsin In, mərig nimisəkeikei kimi Pəlat mə tukhopni In. ^{‡‡}

¹⁴ Nakwənhaukrekin-pən nimetaimie kimi Yesu e yame ratuatuk mamərhakə, kini misaiyoh Pəlat mə tukririsin əmə yermamə kirik yame ramhopni yermamə. ¹⁵ Ye nərigien a, kimiə nimishopni yermamə a

[†] 2:47 Wok 6:7; 11:21 ^{††} 3:4 Wok 14:9 [‡] Pita rimə, "Silva mine gol rirkək tuk yo," mərig nipran rimə, "Kafak mane rirkək." ^{††} 3:6 Wok 4:10; 16:18 ^{‡‡} Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkarien ye v. 13: "nimnhani-pən hah in tuk Pəlat." ^{†††} 3:13 Eks 3:6, 15; Luk 23:13-25; Wok 2:23

in nuknei nimraghien. Mərig kwasig ikin, Kughen rimnor In rimragh min. Kini kimawə yimisəm mamhani-ərhav mhamə nar a in nəfrakisien. ¹⁶ Kwən e kimiə nakasəm mharkun in, in rinəsanin meinai kimawə yakshatəta ye Yesu. In nəsaninien kape Yesu, mine nhatətəyən yame Kughen rimivəhsi-pə kimi əmawə yame rimnor huvə yermamə e, kimiə nakasəm.

¹⁷ "Yo minə tiksın, yakirkun mə nimisor narimnar minə e kimiə namehuə kapəmie minə ye nətəwaoyen kapəmie. ^{†††18} Ror pən, nəgkarien yame Kughen rimini kupən, ruəuə minor nəfrakisien kin. Nəgkarien kape profet kafan minə kupən rimini ta mimə kafan Kristo tukraməkeikei mamərig nəmhəyən. ¹⁹ !Eh! Kimiə takasəkeikei misarar ye nərigien kapəmie tuk təvhagə hah kapəmie. Kini mhakwasig kin Kughen, pəh In tukrivəhsi ta narpinien kape təvhagə hah kapəmie kini mətu-pən əmie imei napisien. ²⁰ Kini In tukrher-pə min kin Kristo tukrirerig-pə min, yame Kughen rimir-pen ta kupən. Yakamni Kristo e, Yesu. ²¹ Mərig Yesu tukraməmir ye neai meriaji nipig yame Kughen tukror huvə narimnar fam rəmhen kin yame Kughen rimini ta tuk profet rhakə kafan minə kupən, ²² meinai Moses rimini mimə,

"Kughen Yermaru tukrivəh-si haktə profet kirik kapəmie rəmhen kin yo. Profet a in kimiə kirik; takasəkeikei masətarig huvə kin nəgkarien kafan misor nəkwən. ²³ Narmamə yamə mine khapəh nisətarigien kin nəgkarien kafan, Kughen tukror narpinien ehə kimi əriə."

(Dut 18:15-16)

²⁴ Kini Pita rirpin nəgkarien mimə, "Kini profet minə min tiksın kimnhani min nəgkarien a. Ririkakun ye Profet Samuel, muə meriaji-pə ai taktəkun. Mərig iriə kasəgkiar kin narimnar minə ai taktəkun. ²⁵ Nirpenien yame Kughen rimini kupən tuk profet kafan minə, promes a kapəmie. Kimiə naksəmir ye promes yame Kughen rimini ta tuk kaha minə kapəmie kupən. Nəgkarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebrahim mimə,

"Kwənəraus kafam tukrivəhsi-pən nihuvəyən kimi narmamə fam ye tanimtanə."

(Jen 22:18)

²⁶ "Rəri-pən nəgkarien a, Kughen rimnher-pə kin Yesu, yor atuə kin kafan, kimi əmie tuk nivəhsi-preyən nihuvəyən kimi əmie məkupən, mimə taksarar ye nərigien kapəmie tuk təvhagə hah." ^{§†}

4 Pita mine Jon kawəgkiar hanə kimi narmamə, kini pris minə, mine yamehuə kape mobael yamə mine kasarha tuk Nimə ehə kape Kughen, mine Sadusi minə, khauə mhatərhav-pə. ² Iriə, niemha rhai pik əriə meinai iriu kimiraniərhav-pən tuk narmamə mə Yesu rimamhə mimragh min mor swatuk mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta tukhamragh min ye nimhəyən kapəriə. ³ Məkneikin, kharəptərekin əriu, mərig rinenaiyu ta, kini kharəhsi-pən əriu ye kalabus mhamə tikəni rikwamer kin tuk səm əpu əriu. ⁴ Kini

^{†††} 3:17 Luk 23:34; 1 Tim 1:13 [§] 3:19 Wok 2:38 ^{§†} 3:26 Wok 13:46

mærig, narmamə khapsaah kisərig nəgkiarien kapəriu, mamhani nəfrakisien iran. Nəməhuak minə kimnhap-saah, iriə fam rapita faef taosen. †

Pita mine Jon kawərer ye nimir kaonsel

⁵ Kəni rikwamer kin, namehuə minə kape nāmə Isrel, mine nəwharu minə kapəriə minə, mine namhajoun kape loa kape Moses, kimisofugin apa Jerusalem. ⁶ Misofugin iriə hae pris kapəriə, nhagin a Anas, mine Kaeafas, mine Jon, mine Aleksandra, mine narmamə tiksın yame iriə kwənərəus kape hae pris. ⁷ Misor Pita mine Jon kawərer ye nimir, misaiyoh əriu mhamə, “Nakaravəh nhag pa e mawor huvə yermamə e kin?”

⁸ Aikin, Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən ye Pita. Kini Pita rini-pən tuk əriə mīmə, “Namehuə kape nāmə Isrel, mine nəhuaru minə, ⁹ tukmə ror kimiə naksarkut mə taksarhakın-pə ru irəmru mə kwən yame nihun rimna-has rimivəh hiə nihuvəyen- mə yimiwhawor-pən iran mine mawor huvə nihun. ¹⁰ Kini kimiə nāmə Isrel minə fam takasəkeikei mharkun mə kwən e yame nihun ruahuvə ta, ramərer əkupən irəmiə ye nəsaninien əmə ye nhag Yesu Kristo, yemə Nasaret. In e Yesu yame kimiə nimisəsik-pən In ye nai kamarkwao kin. In rimhə, mærig Kughen rimivəh miragh min In. ¹¹ Yesu a In a Nəkwəkwə kape Kughen rimini ta mīmə, “Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,

mærig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir məkupən.’

(Sam 118:22)

¹² “Kini yermamə kirik rirkək ye tokrei tanə e yame rirkun nivəh-miraghien ətawə, meinai Kughen tukraməkeikei mivəh miragh ətawə ye nhag Yesu Kristo pisin əmə.” ‡

¹³ Narmamə kape kaonsel minə kimisəm mə Pita mine Jon yermamə apnapig mir əmə, kimirapəh niwor-pawk-ien skul, mærig kimiwətgha kin nəgkiarien. Kini iriə kisakur kin nirkunien kapəriu, kini mharkun mə iriə kimiwəriwak irisir Yesu. ¹⁴ Kini iriə to khapəh nhaniyen nar kirik mærig in ai kimisəm yermamə a yame nihun ruahuvə ta, ramərer ye nimir.

¹⁵ Kini iriə khani-pən tuk ərisir mhamə irisir tukrhap a ye kwənmhaan kape kaonsel pəh iriə əmə taksəgiar. ¹⁶ Kini iriə kimnhani tuk əriə minə mhamə, “Tukshawor nar mir a? Nəmə Jerusalem kwənharkun ta norien a nar mir a kimiwor ye kwən a. In rehuə pik; kitawə to khapəh nhaniyen mə neikuəyen. ¹⁷ Pəh khani-əhu nəvsaoyen kin, kini misor kwirig kimi nar mir a mə tukripəh nirini-minien nhag Yesu.”

¹⁸ Kini ai, narmamə kape kaonsel minə kisokrən kin Pita mine Jon mə tukravən min imə. Kini mhani-əhu əriu mə tukripəh min niranien nhag Yesu, mine niwhajounien narmamə kin. ‡

¹⁹ Kini iriə krəni-pən tuk əriə mirəmə, “Nikam. Kimiə taksəkir mə ratuatuk ye nimir Kughen mə jakwor nəkwai Kughen, uə mə jakwor nəkwaimiə. ²⁰ Mærig kimru

jakrapəh niwapnapigien. Kimru jakawəkeikei mirəni-ərhav narimnar a yame kimru yimiwəm ye nimirru, mine yame yimwərig kin nimətirgimru.”

²¹ Kini kaonsel rimini-pən min tuk Pita mine Jon mə iriə tukhavəhsi-pən narpinien kirik kimi əriu tukmə iriə kawəkeikei mə tukarani-ərhav Yesu kimi narmamə; kini tuksher yerhav kin əriu. Kimisher yerhav kin əriu meinai kwəseinein mə tukshawor əriu. Kimnharkun mə narmamə apnapig minə rikiriə tukrimhə tukmə iriə khavəhsi-pən narpinien kimi əriu, meinai narmamə fam khavəh-si haktə Kughen tuk nimtətien yame rimnor ²² ye kwən a yame nihun rahas rimnor hanə meri-aji-pə aitahtəkun, kini kafan newk rinapita ta foti.

Nəhuakien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

²³ Kaonsel a rher-yerhav kin Pita mine Jon kiravən, taktəkun əmə iriə kirarerig-pən min tuk kapəriu narmamə minə. Kini mawəvsao kin nəgkiarien kape jif pris minə mine nəhuaru minə kimi əriə. ²⁴ Kini iriə kisərig nəgkiarien a, iriə m-fam khauə kirikiana misəhuak kimi Kughen mhani mhamə, “Kughen. Ik nimnor neai mine nimoptanə mine tahik, mine narimnar minə fam yame kasəmir ye tokrei tanə. ²⁵ Kini ka-ha kapəməwə a Deved, yor atuə kin kafam, rimini-ərhav nəgkiarien e ye Nanmin Kafam mīmə, “Rhawor nəmə tanimtanə minə niehmaa ramhai əriə?

?Rhawor narmamə minə a kamharai mhun mə tuk-sor nahasien minə e? Kamharai mhun təkun əmə nəgkiarien.

²⁶ Namehuə kape tokrei tanə kasor apnəpenə tuk nuhyen,

mine namehuə minə khauə misofugin mamhani hah Kughen

kini mamhani hah min Kristo yame In rimirpen In.”

(Sam 2:1-2)

²⁷ Kini iriə mhamə, “Kughen, nəgkiarien e nəfrakis. Herod mine Ponjes Paelat mine nāmə Isrel, kimi-sofugin iriə nāmə tanə pisin pisin minə, mharai mhun nəgkiarien mə tukshopni Yesu, yame In kafam yor atu-atuk yame nimirpen. ²⁸ Kimnharai mhun nəgkiarien rəri-pən atuutuk əmə kafam nəgkiarien yame Ik nimini ta ye nəsaninien mine nirkunien kafam kupən.

²⁹ Mærig Kughen, taktəkun ai, takaməkeikei mamərig nəgkiarien skai yame kamhani-pə tuk əməwə. Kimawə yor atuə kin kafam minə. Takaməkeikei masitu irə-mawə mə kimawə jakhani-ərhav nəgkiarien kafam. Mə kimawə jaksətgah kin nini-ərhavyen nəgkiarien kafam. ³⁰ Takaməkeikei mərəv-pə mhajoun nəsaninien kafam, mor huvə narmamə yamə mine kamhamhə, kini mor nimtətien pisin pisin ye nhag Yesu yame In kafam yor atuutuk.”

³¹ Kimisəhuak ta, nimə yame kimnasəmir ikin rikiu-kiu. Kini Nanmin Rhakə reiwaiyu-pən irəriə m-fam. Kasətgah tuk nini-ərhav-yen nəgkiarien kape Kughen.

† 4:4 Wok 2:41 †† 4:10 Wok 3:6, 13-16 ‡ 4:12 Mat 1:21 †† 4:18 Wok 5:28 ‡† 4:19 Wok 5:29

††† 4:24 Eks 20:11; Neham 9:6; Sam 146:6 ‡‡‡ 4:27 Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Wok 3:13 § 4:28 Wok 2:23 §† 4:29 Efes 6:19

Norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu

³² Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, rikiriə kirikianə əmə. Yermamə kirik to rīpəh niniyen mə, “Nar e kafak.” Tukmə nautə kirik, kapəriə m-fam. ^{†33} Nəgkiarien kape aposol minə, nanmin aikin. Kini iriə kimnhani-ərhav mhamə, “Yesu in Yermaru kapətawə. In rimimragh min ye nimhəyen kafan.” Kini Kughen rīvəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə. ³⁴ Yermamə rirkək ye kwhen kapəriə yame kafan nautə rirkək, meinai narmamə yamə mine kapəriə aikin nimoptanə, uə kapəriə aikin nimə, kasəvrai mamhavəh mane iran, ^{††35} mhauə, mhavəhsi-pən kimi aposol minə. Kwasig ikin, aposol minə kisəwhai-pən mane a kimi narmamə m-fam yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu, yamə mine kapəriə nar kirik rirkək.

³⁶ Kini kwən kirik, nhagin e Josef, in kwənərus kape Livae, in rimnarha apa tanə kirik kamni kimə Saepras. Aposol minə kimishen-pən min nhagin kirik mhamə, “Banabas.” (Nipran rimə, “Yermamə kape nəgkiar-vi-vi-yen.”) ³⁷ Kwən a rimnəvrai kafan nimoptanə, mivəh mane iran, muə mivəhsi-pən kimi aposol minə.

Ananaes mine Safaera

5 Kwən kirik, Ananaes iriu kafan piahwaru, Safaera, iriu min kimiwor salem kin kapəriu nimoptanə.

² Kwən a rimivəh nipar mane muə mivəhsi-pən kimi aposol minə. Merkwaig kin nipərin mimə kafan. Kini kafan piahwaru rimirkun. [‡]

³ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “Ananaes. ?Nakhawor mameighan kin yarmhə e Setan raurə yerkim, kini ik mameikuə ye Nanmin Rhakə, mamraptərekin nipar mane yame nimivəh ye nimoptanə a? ^{††4} Kwasig ikin nipior salem kin nimoptanə a, kafam pisin əmə. Kini nipig nimnor salem kin, mane iran raməmir əmə ye kwermim. ?Mərig rhawor nakameikuə məkneikin? Pa rimə nakameikuə ye yermamə, mərig nakameikuə ye Kughen.”

⁵ Kini Ananaes rərig nəgkiarien a, taktəkun əmə risi-faktə meiwaiyu mowhan mimhə əgkəp. Kini narmamə kisərig, kisakur pik kin. ⁶ Kini nitamaruə minə tiksın khauə, mhauvrig əpis nipran, mharəh, mhatərhav, mhanim.

⁷ Kini aə kisisə ruə mivən, Safaera, piahwaru kape kwən ai, ruə imə. Mipəh nirkunien mə kafan yerman ruamhə ta. ⁸ Kini Pita raiyoh-pən in mimə, “Takni-pə tuk yo mə, ?mane hanə əmə e in e yame nimiravəh ye nimoptanə uə?” Kini pian a rini-pən tukun mimə, “Zhə. Mane hanəmei en.”

⁹ Kini Pita rini-pən tukun mimə, “?Rhawor nakawor məknenkin? !Kimiru nimirəmə takwəvi niehmaa kape Kughen! ?Nakamərig narmamə kasəriwək mamhauə ye kwəruə? Iriə kwənhanim ta kafam yerman. !Kini iriə tukharəh min ik mhavən mhanim ik!”

† 4:32 Wok 2:44 †† 4:34 Wok 2:45 ‡ 5:2 Wok 2:45 †† 5:3 Jon 13:2

¹⁰ Taktəkun əmə min, risi-faktə meiwaiyu mowhan a ye nihi Pita mimhə. Nitamaruə minə a khauə imə, misəm mə ruamhə min, kharəh mhatərhav mhavən, mhanim-pən min ye nikar yerman kafan. ¹¹ Nəməhuak minə mine narmamə min tiksın kisərig nəvsaoyen a, khagin pik.

Aposol minə kasor nimtətien minə

¹² Kini, aposol minə kimisor nimtətien ripsaah ye nimri narmamə. Nipig minə fam narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu kimisofugin apa kwən-mhaan kirik apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, kamni kimə, “Vranda kape King Solomon.” ^{††13} Narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kamhasiai pawk əriə mərig kamhagin kin nisofugin-pənien tuk əriə. ¹⁴ Kamhagin, mərig nipig m-fam, narmamə mine nipiraovin khapsaah khauə mamhani nəfrakisien ye Yesu. ¹⁵ Aposol minə kimisor nimtətien ripsaah. Narmamə khapik kapəriə narmamə yamə mine kamhamhə, mamhauə. Kini misərehu-pən əriə ye təvheitə kapəriə ye nikar swatuk mhapəh mhamə tukmə Pita rukrao ye swatuk, nanmin tukrirəh-pikin əriə tiksın, kisəsanin. ¹⁶ Kini narmamə khapsaah min yerkwanu minə ipakə tuk Jerusalem, kimnhapik narmamə yamə mine kamhamhə, mine yamə mine nanmin has raməmir irəriə, mhapik əriə mhauə, kini aposol minə kisor huvə əriə.

Namehuə minə khavəhsi-pən aposol minə ye kalabus

¹⁷ Kini hae pris mine in minə tiksın ye kwhen kape “Sadusi” kimisor timət kimi aposol minə. ¹⁸ Misarar mharaptərekin aposol minə, mharəhsi-pən əriə ye kalabus. ¹⁹ Kini yenaiyu, agelo kirik kape Kughen ruə məhitə ye kwəruə ye kalabus, mikir əriə mhatərhav. ^{††20} Mini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə takhavən apa Nimə Ehuə kape Kughen, misəvsao kin nimraghien rerin kimi narmamə.”

²¹ Aikin, aposol minə kisor nəkwan. Yenpig-enpig əgkəp, khavən apa ye Nimə Ehuə kape Kughen, misəwhag kimi narmamə.

Kimisərip aposol minə ye kot

Kini hae pris mine in minə tiksın kisokran kin nəwharu minə kape nəmə Isrel, khauə misofugin misəkwətə ye kaonsel kape nəmə Isrel. Kini misher nəgkiarien riven apa kalabus mə tukher-pə kin aposol minə mə tukhauə misərer ye nimiririə. ²² Mərig nipig mobael minə kimnhavən apa ye kalabus, misəm mə aposol minə kwənharkək. Kharerig mhauə ye kaonsel, mamhani-əsah pən iran tuk əriə, mhamə, ²³ “Yimn-havən apa ye kalabus, misəm yakhama tapig rətapig tim tim. Kini mobael minə kape kalabus kasarha huvə tukun. Mərig nipig yimisəhitə, misəm yermamə rirkək a imə.” ²⁴ Yamehuə kape mobael minə kape Nimə Ehuə kape Kughen, mine jif pris, kisərig nəgkiarien a,

†† 5:12 Wok 2:43; 14:3 ††† 5:19 Wok 12:7-10

rukreikin kapəriä kapə, khani-pən tuk əriä mhamə, “?Naha nhagin tukruə min?”

²⁵ Kini yermamə kirik ritarhav-pə, mini-pən tuk əriä mimə, “!Eh! !Narmamə minə e nimnhapik-pən əriä ye kalabus, kwənhavən ta apa ye Nimə Ehuə kape Kughen; masəvhag kimi narmamə apaikin!” ²⁶ Məkneikin, yamehuə kape mobael minə rimikir kafan narmamə minə, mhavən mhapik aposol minə mhauə. Mərig kimnhapəh nisəukəkinien əriä, meinai khamə ta tuk-mə kisəukəkin əriä, narmamə apnapig kisəsik əriä kin kapier apig.

²⁷ Kimnhapik aposol minə, mhavən imə, mhani-pən mə tuksərer ye nimri kaonsel. Kini hae pris rimnaiyoh əriä mimə, ²⁸ “?Rhawor? Yakwənhani-pre ta mhamə takhapəh nhaniyen nhag kwən a Yesu. ?Mərig rhawor e kimiä naksor nəgkiarien kapəmiä rehuə e Jerusalem? Kini kimiä naksor narmamə kamhani mhamə kimawə yimishopni Yesu.” [†]

²⁹ Aikin, Pita mine aposol minə khamə, “Kimawə jakasəkeiki misor nəkwai Kughen. Kimawə yakhapəh nisorien nəkwai yermamə. ^{††30} Kimiä nakwəsəsik-pən ta Yesu ye nai kamarkwao kin mishopni. Mərig Kughen kape kaha minə tu rimnor In rimragh min. ³¹ Kini Kughen rimivəhsi-haktə In ramkwətə ye nikarin matuk. Mə In Yemehua, In Kristo kapətawə. Kughen rimnor məknakin mə tukror swatuk mə kitawə nəmə Isrel tukharkun nisararien ye nərigien kapətawə tuk təvhagə hah, kini In tukrirəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapətawə. ^{‡32} Yakamhani-ərhav nar a yame yiməsəm, mine Nanmin Rhakə yame Kughen rivəhsi-pə ta kimi narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen.”

³³ Narmamə kape kaonsel minə kisərig nəgkiarien a, nəgkiarien a raməvi pik niemhaa kapəriä, kini khamə aposol minə tukasəkeiki mhamə. ³⁴ Kini iriä kirik, nhagin e Gamaliel, in Farisi kirik, in yemhajoun kirik kape Loa kape Moses, yame narmamə kamhasiai in, ramərer ye nimri kaonsel, mini-pən tuk mobael minə mimə, “Takhapik ta aposol minə mhatərhav.” ³⁵ Kini mini-pən tuk kaonsel mimə, “Kafak narmamə minə. Pəh kisərig huvə mə tukshawor-pən iran mine narim-nə a. ³⁶ Pəh nien mə tu əgkap e, kwən e Tudas rim-narar, mamni-ərhav mimə in yamehuə kirik. Narmamə tiksın rəmhen kin fo handred kimnhakwasig kin in. Mərig kimnhopni in, kəko rik rik kafan narmamə minə. Kwhen kafan ruirkək ta. ^{‡‡37} Kwasig, Judas, yemə Galili, ritarhav-pə ye nipig gavman rimnaməvheikin narmamə minə. In min ravi narmamə kamhakwasig kin. Mərig kimnhopni min in, kəko rik rik kafan narmamə minə. ³⁸ In e ye nirkunien kafak: Pəh khapəh narmamə minə e. Mharisin əriä khatərhav. Nar a kasor, to kape yermamə əmə, tukriirkək. ³⁹ Mərig tukmə rimasi-pən ye Kughen, keinein nini-əhuyen. Tukmə khani-əhu, tuk-səm əmə mə kitawə Kughen kasotgoh.” Narmamə kape kaonsel minə kisərig, kiseighan kin kafan nəgkiarien.

⁴⁰ Kini kisokrən kin aposol minə khauə min imə. Khani-pən tuk mobael minə mə tuksərkis-ərkis əriä. Misəgkiar-pən skai kimi əriä mhamə tukhapəh nhani-min-ien nhag Yesu. Mishər yerhav kin əriä. ^{‡‡}

⁴¹ Khatərhav ye kaonsel, aposol minə rikiriä ragien maməsik mə nar huvə kirik mə Kughen rimnəm-pən əriä mə iriä kisəmhen mə tuksərig nəmhəyen tuk nhaniyen nhag Yesu. ^{‡‡42} Nipig minə fam, khavən ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine nimə apnapig minə, masəvhag kimi narmamə, mhani-ərhav Nəgkiarien Huvə, mhamə Yesu In Kristo yame Kughen rimirpen.

Kimnhavəh-si haktə dikon seven mə tuksasitu ye nəməhuak minə

6 Kini ai, narmamə kape Yesu minə kamhapsaah. Iriä tiksın kwənərus kape Isrel yamə mine kimnhasi-pən ye tanə pisin pisin; mərig iriä tiksın, kwənərus kape Isrel yamə mine kasarə rerin Isrel. Kini yamə mine khasi-pən ye kantri pisin pisin minə kimnhani nikar yamə mine kasarə rerin apa Isrel, mhamə, “Nipig fam, nipig kaməwhai mane mine nəviginien, kipəh nisarha-huvəyen tuk nipiwəharu kapəməwə yamə mine khamhə-tan kin əriä.” ^{‡‡2} Ror pən, aposol minə tuelef kimisokrən kin narmamə kape Yesu minə khauə kirikianə, mhani-pən tuk əriä mhamə, “Kitawə minə tiksın. Ripəh nəmhenien mə jak-səpəh nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhauə misowhai əmə narimnar [§]. ³ Rhuve mə takshajoun narmamə seven irəmiä yamə mine Nanmin Rhakə rukwar irəriä, kini nirkunien kapəriä rehuə. Pəh kimawə jakhavəh-si haktə əriä tukasarha huvə tuk nar a; ⁴ kini pəh kimawə jakharkun nəhuakien mine nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen.”

⁵ Kisərig nəgkiarien a aposol minə khani, rikiriä ragien. Kimishajoun Steven, kwən kirik yame kafan nhatətəyen rehuə, kini Nanmin Rhakə rukwar iran. Mishajoun min Filip, mine Prokoras, mine Nikano, mine Timon, mine Pamenas, mine Nikolas, yemə Antiok kirik, yame rimnəpəh narəyen kape nəmə iman ikin, muə mikwasig kin nəhuakien kape nəmə Isrel. ⁶ Kini iriä khakir nəmə minə a iriä seven, mhauə misər-er ye nimri aposol minə. Kini aposol minə kasəruhupən kwermiriä ye kapərhiä kapə, misəhuak-pən irəriä.

⁷ Kini narmamə kape Yesu kimnhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen kimi narmamə, kini narmamə kape Yesu e Jerusalem kimnhapsaah. Ye nəmə minə a, pris minə khapsaah kimishatəta ye Yesu. ^{§†}

Nəmə Isrel tiksın kimnharəh dikon a Steven mhavən ye kaonsel

⁸ Kini Steven, in kwən kirik yame Kughen rivəhsi-pən nəsaninien mine nihuvəyen kimin, kini in ramor pik nimtətien ye nimri narmamə. ⁹ Mərig nəmə Isrel tiksın kape nukwao kirik kamni kimə “Fiman,” kasəməkin

[†] 5:28 Mat 27:25 ^{††} 5:29 Wok 4:19 [‡] 5:31 Wok 2:33-34; Efes 1:20; Hib 2:10; 12:2 ^{‡‡} 5:36 Wok 21:38

^{‡‡} 5:40 Wok 4:18 ^{‡‡†} 5:41 Mat 5:10-12; 1 Pita 4:13 ^{‡‡‡} 6:1 Wok 4:35 [§] Nəwhaiyen narimnar in wok kape dikon. Ye japta e, nəməhuak rimivəh-si haktə dikon kupan minə iriä m-fam seven. ^{§†} 6:7 Wok 2:41; 16:5

Steven. Iriä a nāmā Saerin mine nāmā Aleksandra, mine nāmā Silisia mine nāmā Tarki, kimnhauā misotgoh kimi Steven. ¹⁰ Mārig Nanmin Rhakā rivəhsi-pən nirkunien kimi Steven. Nipig in rəgkiar, iriä to khapəh nisapitayen in. †

¹¹ Kasəməkin in, mhavən misərok narmamə tiksın mhamə tukseikuā iran, mhamə iriä kimisərig kwən a raməgkiar has pən kimi Moses mine Kughen. ¹² Kini nəgkiarien kapəriä rimnor narmamə minə aikin, mine nəhuaru minə, mine nəmhajoun kape loa kape Moses, kisəməkin min Steven. Kimnhavən mharaptərəkin in. Mharəh mhauə misərer ye nimri kaonsel. ¹³ Mhakir min narmamə tiksın mhauə mə tukhani nəgkiarien eikuā ye Steven. Iriä kimnhani mhamə, “Nipig minə m-fam kwən e ramni hah Nimə Ehuə kape Kughen mine Loa kape Moses. ¹⁴ Yimisərig min ramni mimə, ‘Yesu e, yemə Nasaret, tukratmətəg-ətəg Nimə Ehuə kape Kughen, kini mukreikin narəyen yame Moses rim-nəəhu kimi ətawə apa kupən.”

¹⁵ Kamhani hah Steven, iriä fam yamə mine kasək-wətə ye kaonsel kimisarha-pən misəm Steven meinai nimrin rukreikin məmhen kin nimri agelo.

Steven rhorpin nəgkiarien kape tikmir minə kafan

7 Kini ai, hae pris raiyoh-pən Steven mimə, “?Rhawor? ?Nəgkiarien e nəfrakisien?”

² Kini Steven rini-pən mimə, “Tatə minə, mine yo minə tiksın, sətərig kin yo. Kughen yame yerpirig In rimauə tuk kaha kapətawə Ebrahim. Aikin, Ebrahim rimipəh nivən-hanəyen marə apa ye tanə a Haran; mārig in ramarə hanə ye tanə apa Mesopotemia. ³ Kini Kughen rini-pən tukun mimə, ‘Takapta ye kafam narmamə minə mine rukwanu kafam, mivən apa ye kwənmhan kirik yame Yo jakhajoun kin ik.’

(Jen 12:1)

⁴ Məkneikin, Ebrahim rəta apa Koldia mivən marə apa Haran. Nipig ramarə aikin a, kini rimni rimhə, kini Kughen rikir in muə ye tanə e kitawə kisarə ikin mhauə miseriaji-pə ai taktəkun. ^{†15} Ebrahim rimauə aikin, mārig Kughen ripəh hanə nəraiye nimoptanə kirik kimin. Kafan nimoptanə rirkək pawk, mārig Kughen rimini ta mə tukripiaməkeikei mivəhsi-pən fam nimoptanə e kimin. Kini rimə, ‘Nimoptanə fam e kafam mine kape kwənərəus kafam.’ Mārig ye nipig a, Ebrahim, tini rirkək. ^{†6} Nəgkiarien yame Kughen rimini-pən tukun rimini mimə, ‘Mārig kwənərəus kafam minə tukhavən misarə ye tanə pisin. Iriä yor atuə kin əmə kape nāmə ye tanə a. Tuksərik mitə əriə mhavən miseriaji newk fo hundred. ⁷ Mārig Yo, jakor narpinien kimi nāmə kasərik mitə əriə. Kini ai, kwənərəus kafam minə tuksəta ye tanə a, mharerig mhauə eikin e, misəhuak kimi Yo.’

(Jen 15:13,14)

”

⁸ Kini Steven rirpin nəgkiarien mimə, “Kughen rimipen Ebrahim mimə In tukrarha huvə tuk əriä. Kini

† 6:10 Luk 21:15 †† 7:4 Jen 11:31—12:5 ‡ 7:5 Jen 12:7; 15:18; 17:8

mini-pən tukun mə tukrəsıg-pən nipikwarien, ror nimtətien kin mə iriä narmamə kape Kughen. Ror pən, nipig Ebrahim rirəh kwajikovə kafan Aesak, kini ye nipig yame ror eit kin, rəsıg-pən. Kwasıg ikin, Jakob rəsıg-pən kwajikovə kafan minə, iriä fam twelef yamə mine iriä kaha kapətawə.” ‡†

Steven ramni hah nāmā Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Josef, mārig kaha tu minə kape nāmā Isrel kimisəpəh in

⁹ Kini Steven rirpin mimə, “Kaha tu minə kapətawə kimisəməkin naorahiria e Josef, miseighan-pən kin in kimi nāmə Ijip mə tukror atuə kin kape nāmə Ijip. Mārig Kughen rimnarha huvə tukun, ^{†10} kini mivəh miragh in ye narə-ororien kafan. Kini mivəhsi-pən nirkunien kimin. Nipig Josef rərer ye nimri yermaru kape nāmə Ijip, yermaru a rorkeikei in, mivəhsi-haktə in mimə in yamehuə kirik. Mə tukramarha huvə tuk nāmə Ijip mine nautə kafan. ^{††11} Nipig a, sweiwei ramuh nāmə Ijip mine Kenan. Kaha kapətawə minə, nəriä nəviginien rimirkək, kasərig raha. ^{††12} Kini mārig rimriä Jakob rərig mə nəviginien apa Ijip, kini rher-pən kin kaha kapətawə minə khavən aikin, in e nirikakunien kapəriä kimnhavən Ijip. ¹³ Kini, kwasıg ikin, iriä khavən min, Josef rəsik əpu in kimi piauni minə. Kini yermaru kape nāmə Ijip rəm rirkun kwənərəus kape Josef. ^{†14} Kini Josef rher-pən nəgkiarien kimi rimni Jakob mine kafan minə tiksın tukhauə misarə iriä min. Iriä fam seventi faef. ^{††15} Məkneikin Jakob rəsok pihui mivən apa Ijip. Kasarə mamhavən, in mine kaha kapətawə minə kimnhamhə aikin. ^{††16} Kwasıg ikin, kimirəh nikiririä kirerig khavən apa Sekem, kərəhu-pən əriä ye nəpag kapiet yame Ebrahim ruivəh-ta nimrin tuk kwənərəus kape kwən a Hamor.” ‡†

Steven ramni hah nāmā Isrel mimə Kughen rimnher-pən pawk kin Moses, mārig kaha tu minə kape nāmā Isrel kimisəpəh in

¹⁷ Kini Steven rarar mini min mimə, “Kimisarə mamhavən, ruə ye nipig yame nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi Ebrahim tukruə mor nəfrakisien kin. Ye nipig a, kaha kapətawə minə kimnhauə mhap-saah apa Ijip. ^{††18} Kimisarə mamhavən, yermamə pisin kirik yame reinein Josef ruə rəmhen kin yermaru kape nāmə Ijip. ^{††19} In mamor has pən pik kimi kaha tu minə kapətawə mameikuə irəriä. Mamarkut kimi əriä mə tukmə kiseimək, misapitan kin kapəriä kwajikovə minə, pəh khamhə. ‡†

²⁰ “Ye nipig atuətuk a, Moses rimnarha. Mor kwən huvə kin. ^{†††} Rimni mine nisini kwerkwaig kin ye nəkwai nimə, mawarha huvə tukun mweriaji makuə kisisər.

‡† 7:8 Jen 17:9-14; 21:4 ‡† 7:9 Jen 37:11,28; 39:2,21-23 ‡†† 7:10 Jen 41:37-44 ‡††† 7:11 Jen 41:54; 42:1-2 ‡ 7:13 Jen 45:1-4,16 ‡† 7:14 Jen 45:9-11; 46:27 ‡†† 7:15 Jen 46:1-7; 49:33 ‡† 7:16 Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 ‡†† 7:17 Eks 1:7-8 ‡† 7:18 Eks 1:7-8 ‡† 7:19 Eks 1:11-22 ‡†† Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 20, in e, “Moses rimnarha, in kwajikovə huvə kirik ye nimri Kughen.”

^{†21} Mərig nīpīg iriu kwapitan kin in mə tukrimhə, pi-akəskəh kape yermaru kape nəmə Ijip rəm in, kini mīrəh mīvən, mamrhi rəmhen kin tīni atuatur. ^{†22} Kini kimnhajoun in kin nirkunien kape nəmə Ijip. Kini in raməgkiar huvə, mamor nar huvə.

²³ “Kini nīpīg Moses kafan newk foti, rikin raməsik mə tukrivən məm narimnə iman e nəmə Isrel. ²⁴ Rarar mīvən məm yemə Ijip kirik ramor aha-pən kimi yemə iman ikin kirik. Kini Moses rimavən, masitu ye yemə iman; mīvəhsi-pən tai norien mhopni yemə Ijip ai.

^{†25} (Moses, rikin rimoh mətə nəmə iman ikin tuksəm kharkun mə Kughen rimnher-pən kin in mə tukripik ta əriə ye nəmhəyen yame kamor irəriə; mərig iriə kisəm, khapəh nharkunien). ²⁶ Kəni rikwamer kin, Moses ruə məm yemə Isrel mir kiraru karauh əriu minə. Kini in rīvən mə tukrini-əhu əriu mimə, ‘!Ah! Kimiru piaumiru minə əmə. ?Nakwhawor mawor rahah irəmuru minə?’

²⁷ “Mərig əmə kwən e yame ramor hah kimi in kirik rəsua ta kin Moses mini-pən tukun mimə, ‘?Rhawor? ?Nakmə takarmaru irəmawə mīvəhsi-pə narpinien ki-mi əmawə uə?’ ²⁸ ?Nakmə takhopni min yo rəmhen kin yame nimnhopni yemə Ijip a e niəv uə?’

(Eks 2:14)

²⁹ Nīpīg Moses rərig nəgkiarien a, rigin, marar map. Map a Ijip mīvən mamarə apa Midian rəmhen kin yep-sipis kirik. Kini mīrəh kwajikovə kafan mir aikin a. [†]

³⁰ “Newk foti ruə mīvən, nīpīg kirik, Moses rarar mīvən apa ye tipəvsik ipakə tuk tukwas kirik kamni kimə ‘Sinae.’ Mīvən aikin, məm nap ramuək ye kwaji nai kirik, kini agelo kirik kape Kughen ritərhav-pə tukun aikin. ³¹ Moses rəm rakur. Kini mīvən ipakə tuk nai a mə tukrəm huvə. Məkneikin mərig nəgkiarien kape Kughen ramni mimə, ³² ‘Yo Kughen kape kafam kaha misir kupən: Ebrahim, mine Aesak, mine Jakob.’

(Eks 3:6)

Moses rimnərig nəgkiarien a, rətəmnimin, migin pik kin nivag-pənien.

³³ “Kini Kughen rini-pən tuk Moses mimə, ‘Moses. Takrəh-si ta sandel kafam, mərig in ai kwənmhan e nakamərer ikin in ramərhakə. ³⁴ Yo yaknəm ta mə kafak narmamə minə apa Ijip kasərig raha pik. Kini yakamərig mə kasasək; kini yakamuə mə jakpik-ta əriə ye nəmhəyen kapəriə. Yuə. Yakamher-pən kin ik takr-erig mīvən apa Ijip.’

(Eks 3:5, 7, 8, 10)

”

³⁵ Kini Steven rirpən mimə, “Moses e in e, yermamə e nəmə Isrel kimisəpəh miseinein in mhamə, ‘Ah. ?Nakmə takarmaru irəmawə mīvəhsi-pə narpinien ki-mi əmawə uə?’ Mərig Kughen rimivəh-si haktə in mə tukrarmaru irəriə. Kughen rimnher-pə kin agelo yame rimitərhav-pə tuk Moses ye nai yame nap ramuək iran, mə tukrivəh-si haktə in mə in tukrarmaru irəriə, mīvəh miragh əriə. ^{†36} Moses a rimnor nimtətien minə tiksin nīpīg rimnamkir nəmə Isrel misap-ta Ijip misəviəfugin

ye tahik a kamni kimə Red Si ^{††}, mamhauə ye tipəvsik. ^{†††}

³⁷ “In e Moses min yame rimini-pən tuk nəmə Isrel mimə, ‘Kughen tukripivəh-si haktə profet kirik kapəmiə rəmhen kin yame rimivəh-si haktə yo. Profet a in kimia əmə kirik.’

(Dut 18:15)

³⁸ Moses əmə e in e rimnamarə iriə nəmə Isrel nīpīg kimiseriwək kirikianə ye tipəvsik. In rimnamarə iriə ka-ha tu minə kapətawə; ye nīpīg a agelo kirik kape Kugh-en rimauə məgkiar kimin ye tukwas e kamni kimə Sinae. Kini Kughen rimivəh-si-pən əmə nəgkiarien miragh kimin, mə tukruə mīvəh-si-pə kimi ətawə. [§]

³⁹ “Mərig kaha minə kapətawə kimnhapəh ni-sorkeikeiyen mə tuksərig in. Mhapəh nisorkeikeiyen mə tukhakwasig kin. Ye nərigien kapəriə kimisorkeikei mə tukharerig-pən min apa Ijip. ⁴⁰ Ror pən kimisəkeikei kimi Eron mamhani mahmə, ‘Ah. Takvhirəkin kapətawə tiksin kughen, pəh iriə tukhakir ətawə. Mərig in a Moses e rimipik ta ətawə apa Ijip, mə tukhauə eikin e, mərig kitawə khapəh nharkunien mə in hiə ai taktəkun.’

(Eks 32:1)

⁴¹ Kini ye nīpīg a, iriə kimnhavhirəkin nanmi kwaji kau kirik rəmhen kin kughen kirik kapəriə. Mhavən mhauh nar miragh mhavaan əru misəhuak-pən kimi kau a. Kini misor nəviginien ehua kirik, rikiriə rimnagien tuk nar yame iriə kimnhavhirəkin. ^{†42} Məkneikin, Kughen rukreikin-pən nimeitaan kimi əriə, meighan-pən kin əriə khavən misəhuak kimi kəmhau minə. Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini ye nəkwəkwə kape profet minə mimə,

“!Nəmə Isrel! Kimia nimisarə ye tipəvsik kape newk foti, mamhauh nar miragh mhavaan əru tuk nəhuakien, ?mə naksəhuak-pə kin kimi Yo uə? !Nikam!

⁴³ Nīpīg minə fam kimia nakamharəh nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen Yermaru ikin, mərig yerkimia naksəhuak kimi kughen eikuə e Molek, mamhavəh-si haktə nanmi kəmhau kape kughen kapəmiə Refan. Nakhamə kughen mir e kapəmiə.

Ror məkneikin, jakher-ərhav kin əmia takasarə apa isok,’

(Amos 5:25)

taksarə apa Babilon, ye nikarin pən.”

Steven ramni mə nəmə Isrel kimiseinein nīprai nəgkiarien e “Nimə kape Kughen”

⁴⁴ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mimə, “Nīpīg kaha tu minə kapətawə kimnisarə ye tipəvsik, kapəriə kirik aikin nimə tapolen yame kaməhuak kimi Kughen ikin. Nimə a, Kughen rimini-pən tuk Moses mə tukrivhirəkin; kini Moses rimnor atuatur ye nirkunien yame Kughen rimivəh-si-pən kimin. ⁴⁵ Kwasig ikin, nīpīg Josua rimikir kaha kapətawə minə mhauə misəkota nəmə Kenan mharəh-si-ta tanə ye kwermiriə, iriə mharəh nimə tapolen a mhauə iriə min. Nimə tapolen

† 7:20 Eks 2:2 †† 7:21 Eks 2:3-10 ‡ 7:24 Eks 2:11-15 ††
7:29 Eks 2:21-22; 18:3-4 †† 7:35 Eks 2:14

††† Red Si nīpran rimə, “Tahik nuwig ripsaah aikin.” ††† 7:36
Eks 7:3; 14:21; Nam 14:33 § 7:38 Eks 19:3 §† 7:41 Eks 32:2-6

a rimnəmīr meriaji-pə nīpig kape King Deved. ^{†46} Kughen rimnorkeikei pik King Deved. Kini Deved rini-pən tuk Kughen mīmā, 'Ik Kughen kape kaha tu Jakob. Takaməkeikei mīpəh yakor nimə kirik kafam, pəh Ik takamarə ikin.'

(2 Saml 7:1-16)

⁴⁷ Mərig nimə ai, King Deved rimipəh nīvhirəkinien. Mərig King Solomon əmə e in rimivhirəkin. ^{††48} Mərig Kughen, In yerpirig pik. Ripəh narəyen ye nimə yame yermamə əmə ravhirəkin. Rəmhen kin nəgkiarien kape profet yame rimini mīmā,

⁴⁹ "Kughen ramni mə "Yo yakamarmaru ye neai mine tokrei tanə.

?Nakharkun mə taksor naha nimə yame Yo jakamarə ikin? ?Nakharkun mə taksor naha kwənmhan yame jakvən mapis ikin?

⁵⁰ Hani-pə tuk Yo. ?Pa rimnor narimnar fam? Yo pisin əmə yimnor narimnar fam ye tokrei tanə." "

(Aes 66:2)

Steven ramni mə nəmə Isrel kimisəpəh profet minə fam yamə mine Kughen rimnher-pə kin əriə

⁵¹ Kini Steven rarar mini-pən tuk əriə mīmā, "Ah! Kapəmia kapə riskai pik. Kapəmiə nərigien rəpignap rəmhen kin nəmə khapəh nisəhuakien. Kimiə nakhapəh nisorkeikeiyen mə taksor nəkwai Kughen. Kimiə naksəmhen kin kaha kapəmiə minə kupən. Nakasətapig əmə kin Nanmin Rhakə nīpig minə fam. ^{†52} Profet minə kupən kimnhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen, mərig kaha kapəmiə minə kimisor has pən kimi əriə fam. Mishopni min profet minə kupən yamə mine kimnhani-ərhav kupən mə Yemə Atuatuk kape Kughen natukruə. Kini taktəkun ai kimiə min naka-seikuə mhakurao-pən ye nīmetai Yemə Atuatuk a kini mhauh In mishopni. ^{††53} Kimiə nakwənharkun-ta Loa a kape Kughen yame agelo minə kwənhavəhsi-pə ta, mərig kimiə nakhapəh nisorien nəkwan."

Iriə kimisarkwhopni Steven

⁵⁴ Steven rimnəgkiar fam, narmamə kape kaonsel minə kimisərig, niemhaa rhai əriə, kasarkwəruə tukun. ⁵⁵ Mərig Steven, Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini in marha faktə apa ye neai, məm nikhakien kape Kughen; kini məm min Yesu ramkwətə ye nikarin matuk. ^{†56} Kini mini-pən tuk əriə mīmā, "Səmru. Yakaməm napuə rimnəkəwag, mə Ji Yermamə ramərer ye nikar Kughen matuk." ^{††57} Kini namehuə kape kaonsel minə khasisigin nīmətirgiriə kini misokran iran. Misarar, iriə fam misaiyu mhauə tukun. ⁵⁸ Mharap-tərəkien in, mhaukəkin mhatərhav-pən apa yerkwənu mə taksarkwhopni In. Kini narmamə yamə mine kimnhani hah Steven kimisəpəkiək ta kin sot kapəriə misəhi-pən kimi tamaruə kirik nhagin e Sol, kini ai misəsik Steven kin kapier apig.

† 7:45 Jos 3:14-17 †† 7:47 1 King 6:1-38 ‡ 7:51 Aes 63:10
†† 7:52 Mat 23:31 †† 7:55 Sam 110:1 ††† Daniel min rimnəm napuə rəkwaag, kini məm Ji Yermamə ramərer ye nikar Kughen. Əmru stori ye Daniel 7:13-14.

⁵⁹ Kasəsik Steven kin kapier, raməhuak mamni mīmā, "Yesu Yermaru, yakamərhəhu-pən nanmik ye kwer-mim." ^{††60} Mənimkur mokran ehua mīmā, "Yermaru, takpəh narpinien tai təvhagə has kapəriə." Kini rimini fam nəgkiarien a, kini mīmha. [§]

8 Kini Sol ramərer əmə rikin ragien mə iriə kimishopni Steven.

Sol ramuh nəməhuak minə

Kini nəməhuak minə tiksin khauə mharəh nīprai Steven mharəh mhavən mhanim, kini misasək pik tukun. Ririkakun ye nīpig a, Sol mine in minə tiksin kisarar masor ahas pən kimi nəməhuak minə apa Jerusalem. Misəkota əriə kisap mhavən misarə apa yerkwənu minə tiksin apa Judia mine Sameria. Mərig aposol minə əmə kisarə apa Jerusalem. ³ Mərig Sol ramarkut pik mə tukroriah nəməhuak minə. In mamvən ye nimə minə mampik yerhav narman mine nīpiraovin yamə mine kamhəni nəfrakisien ye Yesu. Ripik əriə mivən mampik-pən əriə apa kalabus. ^{§†}

Dikon a Filip ramni ərhav Nəgkiarien Huvə apa Sameria

⁴ Mərig Sol mine kafan narmamə minə kimisəkota narmamə yamə mine kamhəni nəfrakisien ye Yesu, kisaiyu kirikianə kirikianə, mhavən apa ikin minə mamhəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. ⁵ Kini Filip rəsok-prah mivən yerkwənu kirik ye Sameria, kini maməvsao kin Kristo yame Kughen rimirpen. ⁶ Kini nəmə aikin kisərig, misəm mə Filip ramor nīmətien minə, khauə kirikianə misətərig huvə kin in. ⁷ Narmamə khapsaah, nanmin has minə kimisəta irəriə. Nīpig kisəta irəriə, misətəpar. Mine narmamə yamə mine nikariə rəpou, mine yamə mine nīhuriə rahas, iriə khapsaah khahuvə min. ⁸ Ror pən nəmə Sameria rikiriə ragien pik.

Saemon e ramor narimnar ye norien kape yarmhə minə

⁹ Yerkwənu a, kwən kirik, nhagin e Saemon, nīpig m-fam in ramor nīmətien ye norien kape yarmhə minə, ye nīmri nəmə Sameria, kini kasəm kisakur pik kin. In ravəh-si haktə in mīmā in yamehuə kirik. ¹⁰ Nəmə ikin, nəmapnapig minə, mine namehuə minə, iriə m-fam kasətərig kin in. Mamhəni mhamə, "In ravəh nəsaninien a kamni kimə 'Nisaninien kape Kughen.'" ¹¹ Iriə kimnhakwasig kin mərig in ai nīpig ripsaah in ramor əriə kisakur kin nīmətien yamə mine in ramor. ¹² Mərig nīpig kisərig Filip ruə mini-ərhav nəgkiarien kape Narmaruyen kape Kughen, mine nhag Yesu Kristo, khani nəfrakisien ye nəgkiarien a. Narman mine nīpiraovin yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu, Filip ror baptaes irəriə. ¹³ Kini ai, Saemon min rini nəfrakisien ye Yesu; marar mivən kor baptaes iran. Ikin pukaa Filip ramvən ikin, Saemon rakwasig kin. Kini

††† Yesu rərhəhu-pən nanmin ye kwermi Kughen ye Luk 23:46.
§ 7:60 Luk 23:34 §† 8:3 Wok 9:1,13; 22:4; 26:9-11

məm nīmtätien yamə mine Filip rimnor ye nəsaninien kape Kughen kini rakur pik kin.

¹⁴ Nīpig Aposol minə apa Jerusalem kisərig nəvsaoyen mə nəmə Sameria kamhani nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen, kini iriə kisher-pən kin Pita mine Jon mə tukravən mwəm əriə. ¹⁵ Nīpig kimiravən mratərhav-pən tuk əriə, iriū mwəhuak-pən ye nəmə minə e mə tukhavəh Nanmin kape Kughen. ¹⁶ (Mərig in apa kupən, kimnor baptaes əmə irəriə ye nhag Yesu Yermaru; mərig Nanmin Rhakə ripəh hanə neiwaiyu-pənien tuk əriə). ¹⁷ Kini Pita mine Jon kwərəhu-pən kwermiriū ye kaparia kapə, məkneikin iriə khavəh Nanmin kape Kughen. †

¹⁸ Kini Saemon rimnəm mə Nanmin kape Kughen rimavən ye nimraghien kape narmamə nīpig aposol mir a kwərəhu-pən əmə kwermiriū irəriə mwəhuak-pən irəriə, məkneikin Saemon ripik yerhav mane mə tukrivəhsi-pən kimi əriu ¹⁹ maməkeikei kimi əriu mimə, "Takravəhsi-pə min nirkunien en kimi yo. Pəh jakərəhu-pən kwermik ye narmamə, khavəh Nanmin kape Kughen."

²⁰ Mərig Pita rəgkiar-pən skai kimin mimə, "Mane en kafam tukraməkeikei mīrkək kimiru min takravən ye nap ehuə? !Nakmə nakirkun nivəhyen nimri nihuvəyen a yame Kughen ravhsi-pən apnapig əmə kimi narmamə uə? ²¹ Tukor ik nakpəh norien norien minə e kapəməwə, meinai rikim rapəh natuatukien ye nimri Kughen. ²² Takaməkeikei marar ye nərigien kafam tuk təvhagə has, maiyoh Kughen pəh tukrəspir ik tuk nərigien has kafam. ²³ Yakaməm nīpig minə fam nakəməkin narmamə, morkeikei əmə ik; norien has rimnəruk əutən ik."

²⁴ Aikin, Saemon rini-pən tuk əriə məkeikei kimi əriə mimə, "Kimiru takwəhuak kimi Kughen tuk yo; mə jakpəh nivəhyen narpinien yame nakarani-pə tuk yo."

²⁵ Aposol mir a kirani-ərhav fam nəgkiarien kape Yesu Yermaru, mine narimnar yame In rimnor, kini ai mwarar, mratərhav Sameria, mweriwək mrarerig miravən Jerusalem. Nīpig kiravən, mirani-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen apa yerkwānu minə kape nəmə Sameria.

Filip rimnəgkiar iriū yemə Itiopia kirik

²⁶ Nīpig kirik, agelo kirik kape Kughen reiwaiyu-pə tuk Filip mini-pən tukun mimə, "Takhekimter, məri-pən swatuk e ye tipəvsik, yame ripis e Jerusalem muə mipis apa Gasa." ²⁷ Aikin, Filip rəhekimter məriwək mamvən. Məm yamehuə kirik kape pianehuə kape nəmə Itiopia, nhagin a Kandas. Kwən a in Yunik †† kirik; in ramarha huvə tuk mane kape pianehuə ai. In ruavən ta apa Jerusalem minəhuak. ²⁸ Rimavən məhuak-ta apa Jerusalem, mirerig minamvən apa iman ikin. Mamkwətə ye nar kirik kamni kimə "kat" yame hos ravi. Mamkwətə maməvheikin nəkwəkwə yame Profet Ae-

† 8:17 Wok 19:6 †† "Yunik" in yamehuə kirik, kimnərai rəmhen kin pukəh kərai; tamə ror wok ipakə tuk kwin, məm, morkeikei, moriah in.

sea rimirai. ²⁹ Kini Nanmin Rhakə ruvən ye Filip mimə, "Takvən məriwək ipakə tuk kat a."

³⁰ Məkneikin, Filip raiyu mivən ipakə tukun, kini məm kwən a raməvheikin nəkwəkwə yame Profet Aesea rimirai. Kini Filip raiyoh-pən in mimə, "Yamehuə. ?Nakirkun nīprai nəgkiarien e nakaməvheikin uə nikam?"

³¹ Kini yamehuə a rimə, "Tukmə yermamə kirik rho-prai-pə kimi yo, jakirkun." Kini raiyoh-pən Filip mə tukrat-pən ye kat məkwətə iriū min. ³² Nəgkiarien ye Nəkwəkwə kape Kughen yame kwən a raməvheikin mamni mimə,

"In rəmhen kin sipsip kirik, kimirəh khopni.

Məmhen kin kwaji sipsip əmə kirik yame rapəh nasəkien nīpig kimnəkis nimrin

Mərig in rapəh nəgkiarien.

³³ Kimnor naurisien kim in, kīvəhsi-pən narpinien kirik kimin yame ripəh natuatukien.

Kafan kwajikovə rirkək, mərig in ai kīvəhsi-ta nimraghien kafan ye tokrei tanə e."

(Aesea 53:7-8)

³⁴ Kini yamehuə a raiyoh Filip mə, "?Profet e raməvsao kin pa nhagin? ?Raməvsao atuk kin in, uə raməvsao kin yermamə pisin kirik?" ³⁵ Kini Filip rimirikakun ye nəgkiarien kirikianə əmə yame rī-naməvheikin minamni-pən Nəgkiarien Huvə kape Yesu kimin.

³⁶ Iriū kwəri swatuk a, mīrauə mwəm nu kirik, kini yamehuə a rini-pən tuk Filip mimə, "Əm-ru nu apa. ?To nakor baptaes irak eikin e uə nikam?"

³⁷ Kini Filip rini-pən tukun mimə, "Tukmə nakhatətə ye Yesu, yerkim m-fam, nakirkun norien baptaes."

Kini in rini-pən tuk Filip mimə, "Yo yakamni nəfrakisien ye Yesu mə In Ji Kughen." ‡

³⁸ Məkneikin rini-əhu kat a, kini mweiwaiyu iriū Filip, kini Filip ror baptaes iran. ³⁹ Kweiwaiyu mwərer min ye tame nu, məkneikin Nanmin kape Kughen rīvəh-si ta Filip kini yamehuə a ripəh min nəmien, marar aikin a, məri swatuk mamvən, rikin ragien.

⁴⁰ Mərig Filip rakur məm ramərer apa yerkwānu a Asdod. Kini mivən apa yerkwānu minə mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu, mivən mivən meriaji-pən apa Sisaria. ††

Sol rimnamvən apa Damaskes məm Yesu ye swatuk

9 Ye nīpig a, Sol rimnamni has hanə narmamə kape Yesu minə mə tukraməkeikei mhopni əriə. Marar, mivən məm hae pris ‡‡ maiyoh-pən in mə tukrirai nəkwəkwə kirik rīvən kimi nəmə Isrel apa Damaskes, mimə tukmə ruvən aikin məm narmamə kisəri-pən Swatuk kape Yesu, nar apnapig narman uə nīpiraovin, tukraptərakin əriə, mīpik əriə mhaue apa Jerusalem. ³ Nīpig Sol ruavən ipakə tuk Damaskes, taktəkun əmə rəm nikhakien risi-pən ye napuə məsia-pen in. ⁴ In rī-mamir, mərig nəgkiarien kirik ramni mimə, "Isol! Isol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?"

‡ 8:37 Wok 10:47 †† 8:40 Wok 21:8 ‡‡ 9:1 Wok 8:3

⁵ Kini Sol rini-pən tukun mimə, “Yermaru. ?Ik pa en?”
Kini In rini-pən tukun mə, “Yo Yesu e, yame ik nakamor
ahah pə kimi Yo. ⁶ Mərig takhekimter, mivən apa yer-
wanu. Aikin en, tukni-pre tuk ik mə takhawor-pən iran
mine.”

⁷ Narmamə yamə mine kamhakwasig kin Sol kasərer,
kisakur pik, misapnapig meinai kisərig pawk
nəgkiarien a, mərig khapəh nisəmien yermamə kirik.
⁸ Kini Sol rhekimter min, mərha, məm ripəh nəmien
nar. Ror pən khavəh kwərmin mhakir in mhavən apa
Damaskes. ⁹ Kini raməmir nipig kisisər, nimrin ripəh
narhayen, mipəh nəvinien, kini mipəh ninimien nar
kirik.

¹⁰ Kini yermamə kirik kape Yesu ramarə apa
Damaskes, nhagin e Ananaeas. Yesu Yermaru rim-
nokrən kin ye nəmrəhavyen kirik mimə, “Ananaeas.”
Kini Ananaeas rimə, “O-o, Yermaru.”

¹¹ Kini Yesu Yermaru rini-pən tukun mimə, “Takəri-
pən swatuk a kamni kimə ‘Ratuatuk’ mivən mauru-pən
imej Judas maiyoh kin yemə Tasas kirik nhagin e Sol.
Taktəkun ai in raməhuak. ¹² In rimnəm nəmrəhavyen
kirik məm mimə ik nakvən ye nəkwai nimə a
mamərəhu-pən kwermim iran mə nimrin tukrihuvə
min.”

¹³ Kini Ananaeas rini-pən tukun mimə, “Yermaru.
Narmamə khapsaah kwəsəvsao-ta kimi yo kin kwən
en. Mamhani-ərhav norien has kafan yame in ramor-
pən kimi narmamə yamə mine kashatətə iram apa
Jerusalem. ¹⁴ Kini in ruauə ta eikin e, jif pris minə kwə-
seighan-ta kin mə in tukrīraptərək kin narmamə minə e
kasəhuak kimik.”

¹⁵ Mərig Yesu Yermaru rini-pən tukun mimə, “Yuvən.
Yo yakwīrpen ta in mə in tukrini-ərhav nhagik kimi nar-
mamə ye tanə pisin pisin minə, mine namehuə minə,
mine nəmə Isrel min. ¹⁶ Kini Yo jakpihajoun in mə
tukraməkeikei mivəh nəmhəyen tuk nhagik.” ††

¹⁷ Məkneikin, Ananaeas rīvən ye nəkwai nimə a.
Mərəhu-pən kwərmin ye Sol mimə, “Piak Sol, Yesu Yer-
maru rimnher-pə kin yo eikin e mə jakuə mor huvə
min nimrim, kini pəh Nanmin Rhakə rukwar iram. In e
Yesu yame In rimitərav-pə tuk ik ye swatuk nipig nim-
namuə eikin e.” ¹⁸ Taktəkun əmə, nar kirik rəmhen kin
nirigəvi kəmam rier ta ye nimri Sol, kini in rarha min
məm nar. Kini ye nipig a kor min baptaes iran. ¹⁹ Kini
məvigin ta, marə mivəh min nəsaninien.

Sol ramniərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen apa Damaskes

Kini Sol rarə min nipig tiksin apa Damaskes iriə nar-
mamə kape Yesu minə. ²⁰ Kini nipig ruauə Damaskes,
mivən ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel,
mamni-ərhav mə Yesu in Ji Kughen. ²¹ Aikin, narmamə
kisərig kisakur pik kin mhamə, “Ah. ?Rhawor? Kwən a
in apa kupən in rimnamuh nəmə Jerusalem yamə
mine kamhani nəfrakisien ye Yesu. Khamə ta mə ra-
muə min eikin e mə tukripiq narmamə kape Yesu
minə, mivən kimi jif pris.” †

† 9:15 Wok 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 †† 9:16 2 Kor 11:23-28

²² Mərig nəgkiarien kape Sol ramhaktə mamskai
mapita nəgkiarien kape nəmə Isrel. Mamhajoun huvə
mə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen. ††

²³ Sol ramni-ərhav Yesu, nəmə Isrel kamharai mhun
nəgkiarien mə tukshopni in, ²⁴ mərig Sol ruirkun ta
nərigien kapəriə. Nipig fam, yenpig-yenpig yenaayu, ir-
iə kimisərər əswasig ye kwəruə ye yerkwānu ai, mə
tukshopni Sol. ²⁵ Mərig yenaayu kirik, narmamə kape
Sol minə khakir in mhavən mhavai-pən in ye nitip
ehuə kirik, mharuk-pən nərəus iran, mhavi reiwaiyu ye
nikar kəupə ye yerkwānu a, kini Sol rap mamvən. ††

Sol rimavən apa Jerusalem

²⁶ Sol rap mivən apa Jerusalem, mamarkut mə tukrik-
wasig kin narmamə kape Yesu minə. Mərig rikiriə rim-
nəsik mə rameikuə irəriə mə in yermamə kape Yesu,
kini kimnhagin kin. ††²⁷ Kini kwən kirik, nhagin e Ban-
abas, ruə masitu iran, mikir in mivən mwəm aposol
minə. Mini-pən tuk əriə mə Sol rimnəm Yesu Yermaru
ye swatuk rəgkiar kimin. Kini Banabas rini-ərhav mimə
Sol rimipəh niginiyen tuk nini-ərhavyen nhag Yesu apa
Damaskes. ††²⁸ Kini Sol rimnamarə iriə miriə mamvən
yerkwānu minə ye Jerusalem mamətgha kin nini-
ərhavyen nhag Yesu. ²⁹ Kini maməgkiar kimi nəmə Is-
rel yamə mine kamhani nəgkiarien kape nəmə Gris,
kini masotgoh; kini iriə khamə tukhauh in mishopni.
³⁰ Nipig in minə tiksin kisərig, khakir Sol misəsok pirə
mhavən apa yerkwānu kirik nhagin e Sisaria, mishər-
pən kin mə tukrīvən isok apa yerkwānu a Tasas.
³¹ Kwasig ikin, nəməhuak minə fam rarkurao ikin
minə Judia mine Galili mine Sameria, kasarə ye
nəmərinuyen. Kini Nanmin Rhakə ramasitu irəriə,
mamor əriə kamhaskai, mamor əriə kamhapsaah. Kini
iriə kamhasiai Yesu Yermaru.

Pita rimnor huvə nihu kwən kirik nhagin e Aeneas

³² Mərig Pita rimnəriwək mamvən ikin minə; nipig
kirik rīvən mamarha-pən kin nəməhuak minə apa Lida.
³³ Aikin a, rimnəm yermamə kirik nikarin rimhə. Kwən
a reinein nəriwəkien. In rimnapir əmə meriaji newk eit.
Kwən ai nhagin e Aeneas. ³⁴ Kini Pita rini-pən tukun
mimə, “Aeneas. Taktəkun ai, Yesu Kristo tukror huvə
min nipram, ik takhuvə min. Takhekimter mərəpəvin-ər-
pəvin kafam nimakuə məriwək mamvən.” Taktəkun
əmə Aeneas rhekimter. ³⁵ Kini nəmə Lida mine Saron
kisəm in, kisarar ye nərigien kapəriə mamhakwasig kin
Yesu Yermaru.

Pita rīvəh miragh pian a Dokas

³⁶ Yerkwānu a Jopa, piraovin kirik aikin ramni
nəfrakisien ye Yesu, nhagin e Tabita Dokas. § Pian a,
nipig fam ramor nar huvə, masitu ye yavən hah minə.
³⁷ Nipig a, rimivəh nimhəyen kirik, kini mimhə. Kəkwai,

‡ 9:21 Wok 8:3 †† 9:22 Wok 18:28 †† 9:25 2 Kor 11:32-33
††† 9:26 Gal 1:17-19 ††† 9:27 1 Kor 9:1 § Nhag pian a, ye
nəgkiarien kape nəmə Gris ramni “Dokas,” ye nəgkiarien kape nəmə
Isrel, ramni “Tabita.” Nipran ramni nar miragh huvə kirik kamni kimə
“dia.”

kor huvə nīpran kirəh kərəhu-pən ye nimə ye kwən-mhan apa yerpirig əgkəp. ³⁸ İkin a Jopa ipakə əmə tuk Lida, ror pən, nīpig narmamə kape Yesu minə apa Jopa kisərig mə Pita raməmīr apa Lida, kisher-pən kin yer-mamə kiraru kiravən mwəm in. Miweikeikei kimin mīrəmə, “Əriwak aihuaa muə.”

³⁹ Kini Pita rarer mikwasig kin əriu. Kini rīvən mītərhav-pən tuk əriə, khakir in mishaktə mhavən ye kwən-mhaan apa yerpirig əgkəp. Kini nīpiahuaru minə khamhə-tan kin əriə, iriə fam khauə, misərer rao rao kin. Misasək, mishajoun Pita kin neipən yame Dokas rimijir nīpig rīmnamragh.

⁴⁰ Kini Pita rher-ərhav kin əriə, kini mənīmkur məhuak. Miwag-pən məm pian ai ruamhə ta mini-pən tukun mə, “Tabita, hekīnter.” Məkneikin pian ai rarha-pən məm Pita, kini mhekīnter məkwətə. ⁴¹ Kini Pita ra-situ iran mīvi haktə in, ai rərer. Kini Pita rokrən kin nar-mamə yamə mine kamhāni nəfrakisien ye Yesu mine nīpiahuaru yamə mine khamhə-tan kin əriə khauə, kini rhajoun əriə kin pian a mə ruəmrāgh min. ⁴² Kini nəvsaoyen kin norien a rarkurao fam ye Jopa. Kini nar-mamə khapsaah khauə mishatətə ye Yesu Yermaru. ⁴³ Kini Pita rarə min apa Jopa ror tu, iriū yermamə kirik nhagin e Saemon, yame kafan e wok in ramor ap-nəpeinə ye tiki kau mə tukjir kor narimnar kin.

Kughen rīmnəgkiar kimi Konilias

10 Yermamə kirik, nhagin e Konilias, ramarə apa Sisaria. In yamehuə kirik kape mobael minə kamni kimə “Mobaek kape Itali.” ² In mine kafan minə iriə kamhasiai pik Kughen kape nəmə Isrel. Kini in mīvəhsi-pən mane ehua kimi yavən hah minə. Kini nīpig m-fam, raməhuak kimi Kughen. ³ Nīpig kirik, ipakə tuk tri klok yenaiyu, ye nīpig atuatur kape nəhuakien, rīmnəm nəmrərhavyen kirik, məm huvə mə agelo kirik kape Kughen rīmauə tukun mīmə, “!Konilias!”

⁴ Kini Konilias rīgin pik marha-əterik iran, mini-pən tukun mīmə, “Əwəh, Yermaru. ?Rhawor?”

Kini agelo a rīni-pən tukun mīmə, “Kughen rīnərig ta nəhuakien kafam. Minəm ta norien minə kafam, mə ik nīmnasitu ye yavən hah minə. Kini In ramərig ik. ⁵ Tak-təkun ai, ik takher-pən kin narmamə tīksin khavən apa yerkwānu a Jopa, mhakir yermamə kirik mhauə ikin e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. ⁶ In ramarə iriū yermamə kirik nhagin e Saemon yame in yer-mamə kape norien narimnar kin tiki kau. Nīmə kafan ramərer ye nikar-kar tahik.”

⁷ Kini agelo a rəgkiar fam, mapta iran. Məkneikin Konilias rokrən kin kafan yasitu mir kiraru mine mobael kirik yame ramsiai Kughen kape nəmə Isrel, mamasitu min iran, mə irisir tukrhua mīrhəm. ⁸ In rho-prai-pən nəmrərhavyen a kimi ərisir. Kini mher-pən kin ərisir kirhivən apa Jopa.

Pita min rəm nəmrərhavyen kirik

⁹ Kəni rəkwamir kin, yerkwēiha, nīpig kwərə misir a karhəriwak hanə marhivən ye swatuk, ipakə əmə krhitərhav-pən apa Jopa, kini Pita rhaktə mīvən apa ye tokrei nimə mə tukrəhuak. ¹⁰ Maməhuak mamvən, minəmkərəv pik. Kini nīpig kamavaan hanə nan, in rəm nəmrərhavyen kirik. ¹¹ Məm mə napuə rīmnək-wag. Rəm nar kirik rəmhen kin tapolen ehua ramei-waiyu-pə ye tokrei tanə; kavi rameiwaiyu ye nikarin minə. ¹² Kini nar miragh minə pisin pisin kape tokrei tanə kasərer-pən ye tapolen a: yamə mine kaserko, mine yamə mine kasəriwək, mine man minə pisin pisin. ¹³ Kini rərig nəgkiarien kirik ramni mīmə, “Pita. Hekīnter, muh nar miragh minə a kirik mən.”

¹⁴ Kini Pita rīni-pən tukun mīmə, “Yermaru. !Yakapəh! To yakpəh nənien narimnar minə e yame rəmkimik ye nīmrīm.” †

¹⁵ Kini mərig nəgkiarien a rīmə, “Takpəh niniyen mə nar kirik rəmkimik yame Yo, Kughen, yakamni mə rhu-və əmə, rīpəh nəmkimikien.” ††

¹⁶ Kimiwəgkiar tuk narimnar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəhsi-ta tapolen a, rhaktə mīvən ye neai.

Yermamə kisisər kape Konilias kirhivən mīrhəm Pita

¹⁷ Kini Pita ramarkut hanə mə tikrirkun nīprai nəmrərhavyen yame in rīmnəm, mərig kwərə misir yamə misir e Konilias rīmnher-pən kin ərisir, kirhua. Mīrhay-oh kin nimə kape Saemon, mīrhua, mīrhəm. Kini marhərer ye kwəruə ye nimə kafan. ¹⁸ Kini mīrhokrən mīrhimə, “!Ei! ?Yermamə kirik eikin e nhagin e Saemon Pita uə?”

¹⁹ Kini Pita ramətərig hanə kin nīprai nəmrərhavyen kafan, mərig Nanmin Rhakə rīni-pən tukun mīmə, “!Ei! Ərig-ru. Kwərə misir kisisər e karharha kin ik.

²⁰ Hekīnter, meiwaiyu mīvən məm ərisir. Mərig rikim tukrīpəh nəsikien mə to nakpəh nīkwasigien kin ərisir, mərig in ai Yo e yimnher-pə kin ərisir mə tukrhurə.”

²¹ Məkneikin Pita reiwaiyu mīvən mini-pən tuk ərisir mə, “Yo e yermamə yame kimisir nakarharhakin. ?Nakrhimə rhawor?”

²² Kini kirhimə, “Yamehuə kirik kape mobael, nhagin e Konilias, rīmnher-pə kin əmasir. In yemə atuatur kirik; ramsiai Kughen kape nəmə Isrel. Kini nəmə Isrel kharkun mə in ror məkna. Agelo kirik kape Kughen ruə mini-pən tukun mə tukrokrən kin ik, takvən apa iman yerkwānu. Pəh in rərig nəgkiarien kafam.”

²³ Məkneikin Pita rikir ərisir mhavən ye nəkwai nimə. Yenaiyu, kisapir aikin.

Pita rīvən məm Konilias mhoprai nīprai nəmrərhavyen kafan

Kəni rikwamer kin, Pita rarer mikwasig kin kwərə misir a. Kini nəməhuak minə min tīksin ye yerkwānu a Jopa, khakwasig min kin. ²⁴ Kəni rikwamer min kin, rīvən mītərhav pən yerkwānu a Sisaria. Kini aikin a,

† 10:14 Lev 11:1-47; Esik 4:14 †† 10:15 Mak 7:15,19

Konilias mine kafan minə, mine kafan narmamə yamə mine in rimnokrən kin əriə, kaseito kin Pita. ²⁵ Nipig Pita rimavən yerkwānu kape Konilias, Konilias ruə mənīmkur ye niḥu Pita mivəhsi-pən nisiaiyen kimin. ²⁶ Mərig Pita rivəh-si haktə min in, mini-pən tukun mimə, “Hekimter. Yo min yo yermamə əmə.” †

²⁷ Kwəgkiar, miravən apa imə, kini Pita rəm mə narmamə khapsaah kwənhauə ta aikin. ²⁸ Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, “Kimiə m-fam nakharkun huvə mə natuakəmien kapəməwə ramni-əhu mə nəmə Isrel tukhapəh nhavənien ye nəkwai nimə yamə mine pəh nien mə kwənərus kape nəmə Isrel kini mhapəh nisəriwak-kwisien. Mərig Kughen rimnhajoun yo mə jakpəh niniyen mə narmamə tiksın kisəmkimik ye nimirin uə kisahas. ²⁹ Ror pən, nipig naksokrən kin yo mə jakuə eikin e, yakpəh nipəhyen, yakarar əmə mamuə. Mərig yakmə jakaiyoh əmiə mimə, “?Kimiə nimisokrən kin yo tuk naha?”

³⁰ Kini Konilias rini-pən tukun mimə, “Nipig kisısər ruə mivən, †† ye tri klok yenaiyu, ror məkneikin taktəkun, yo yimnaməhuak ye nəkwai nimə kafak. Taktəkun əmə yermamə kirik yamə kafan neipən raməsia, rimatərhav-pə, mərəy ye nimirik. ³¹ Mini-pə tuk yo mimə, ‘Konilias. Kughen rinərig ta nəhuakien kafam. Rimnəm ta norien minə kafam, mə ik nimnasitu ye yavən hah minə. ³² Taktəkun ai, ik takher-pən kin narmamə tiksın khavən apa yerkwānu a Jopa, mhakir yermamə kirik mhauə eikin e. Yermamə a, nhagin əgkəp e Saemon Pita. In ramarə iriu yermamə kirik nhagin e Saemon yame kafan e wok nor-apnəpəneiye ye tiki kau tuk nijirien mor narimnar kin. Nimə kafan ramərəy ye nikar-kar tahik.’ ³³ Ror pən taktəkun əmə yimnherpre kin kwərə misir e, mə tukrhikir ik mirhuə. Kini rhuə pik mə nakuauə. Taktəkun ai kimawə fam yaksərer ye nimir Kughen, mamhawhin əmə mə jaksərig naha nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pre kim ik mə ik takni tuk əməwə.”

Pita ramni-ərhav mə Kughen rimirpen narmamə ye kantri pisin minə fam mə tukhauə mharkun In

³⁴ Kini Pita raməgkiar mamni mimə, “Taktəkun yakwirkun mə Kughen ramor rəm nəmhen kimi nəmə kantri pisin minə fam, ³⁵ kini rikin ragien tuk narmamə ikin minə fam yamə mine kamhasiai In, kini misor nar yame ratuatuk.

³⁶ “Kimiə nakwənharkun ta nəgkiarien yame Kughen rimivəhsi-pən kimi nəmə Isrel. Nəgkiarien Huvə a ramni-ərhav mə narmamə tukhavəh nəmərinuyen tuk nhatətəyen ye Yesu Kristo, yame In Yermaru kape narmamə minə fam. ³⁷ Kini kimiə nakharkun narimnar yame rimatərhav-pə e Judia. Jon Baptaes rimini-ərhav baptaes, kwasig ikin, narimnar minə a ripirikakun. ³⁸ Rəmhen kin Kughen rimnher-pə kin Nanmin Rhakə kimi Yesu, mivəhsi-pən nəsaninien kimin. Kini ai, Yesu

† 10:26 Wok 14:13-15; Rev 19:10 †† Nipig nəmə Isrel kasəvheikin nipig minə, ror pisin ye norien yame nəmə Vanuatu kasəvheikin nipig minə. Nar Isrel kisəvhuekin nipig minə a mhamə “nipig kuas,” mərig tukmə nəmə Vanuatu kimisəvheikin nipig minə

rimnarkurao, mamor huvə pən kimi narmamə. Kini narmamə yamə mine kasəmir ye kwermi Setan, Yesu rivəh-si ta əriə, mor huvə əriə, meinai Kughen ramarə iran.

³⁹ “Kini kimawə yimisəm narimnar yame rimnor apa Jerusalem mine yerkwānu minə tiksın apa Judia. Kini yimisəm min mə kimisarkwətərekin-pən In ye nai kamarkwao-kin, kini rimhə. ⁴⁰ Mərig ye nipig yame ror kisısər kin, Kughen rimnor In rimragh min. Kini mor əpu In kimi narmamə mə tuksəm mə In rimimragh min.

⁴¹ Pəh nien mə narmamə minə fam kimisəm In, mərig narmamə əmə iriə e yame Kughen rimirpen ta əriə mə tuksəm. Kimawə e yimisəvigin mhanim kwis kimawə min nipig rimimragh min ye nimhəyen. ⁴² Kini Yesu a in a rimini-pə tuk əməwə mimə jakasəkeikei mhani-ərhav nhagin, mhani-ərhav mə Kughen rimivəh-si haktə In mə In tukrəkir narmamə yamə mine kamhamragh, mine yamə mine kwənhamhə ta. ⁴³ Kini profet minə kupən kimnhani ta In, mhamə narmamə minə fam yamə mine kashatətə ye Kughen, Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə ye nhagin.” ††

Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu ye narmamə minə

⁴⁴ Pita raməgkiar hanə, Nanmin Rhakə reiwaiyu ye narmamə yamə mine kasətərig kin in. ⁴⁵ Kini nəmə Isrel yamə mine kamhane nəfakisien ye Yesu yamə mine kimnhatərhav apa Jopa iriə Pita, mhauə, misəm, kisakur pik mə Kughen rivəhsi-pən ta nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. ⁴⁶ Kisakur pik kin meinai kimisərig narmamə minə a kasəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, masəgnəgin Kughen. †

Kini Pita rini-pən tuk əriə mimə, ⁴⁷ “Narmamə minə e kwənhavəh ta Nanmin kape Kughen rəmhen kin yame kitawə kimnhavəh. ?Pa nhagin tukrətapig kin əriə mimə tukhapəh nisorien baptaes ye nu?” ⁴⁸ Kini in rimə iriə tuksor baptaes ye nhag Yesu Kristo. Kini iriə kimisaiyoh-pən in mhamə in tukrarə kəskəh min iriə min. †††

Pita rimnəvsao kimi nəməhuak minə

11 Kini aposol minə mine nəməhuak minə ye yerkwānu minə ye Judia kimisərig nəvsaoyen mə nəmə minə a pəh nien mə nəmə Isrel iriə min kamhane nəfrakisien ye nəgkiarien kape Kughen. ² Kini Pita rivhiak mivən Jerusalem, mərig nəməhuak yamə mine khani mhamə tukaməkeikei kivəh nao kimi narmamə, iriə kimnhane nikarin, ³ mhani mhamə, “?Rhawor e ik nimavən ye nimə kape nəmə kipəh nivəhyen nao kimi əriə, məməvigin kimiə miriə?” ††

⁴ Kini Pita rimnəvsao kimi əriə kin narimnar fam yame rimnəm apa Sisaria. ⁵ Mamni mimə, “Nipig yim-

a, tukhane mhamə, “nipig kisısər.” † 10:34 Dut 10:17; Rom 2:11 †† 10:37 Mat 4:12-17 †† 10:41 Luk 24:42-43; Wok 1:8 ††† 10:42 Wok 17:31; 1 Pita 4:5 ††† 10:43 Aes 53:5-6; Wok 2:38 † 10:44 Wok 11:15; 15:8 †† 10:46 Wok 2:4; 19:6 ††† 10:48 Wok 19:5 †† 11:3 Wok 10:28; Gal 2:12

naməmir apa Jopa, maməhuak məm nəmrərhavyen kirik. Məmə nar kirik rəmhen kin tapolen rimneiwaiyu-pə ye tokrei tanə; kavi rameiwaiyu ye nikarin minə rei-waiyu ipakə tuk yo. ⁶ Yakarha-pən huvə a tapolen a, kini məm nar miragh minə pisin pisin kape tokrei tanə kasərer: yamə mine kaserko, masəriwək, mine man minə pisin pisin. ⁷ Kini yimnərig nəgkiarien kirik ramni mimə, 'Pita. Hekimter, muh nar miragh minə a kirik mən.' ⁸ Mərig yo yakmə, 'Yermaru. !Yakapəh! To yakpəh nənien narimnar minə e yamə mine kisəmkimik ye nimrim.' ⁹ Kini yimnərig min nəgkiarien a risi-pən apa ye rao ye neai mimə, 'Takpəh niniyen mə nar kirik rəmkimik yame Yo, Kughen, yakamni mə rhu-və əmə, rīpəh nəmkimikien.' ¹⁰ Yimawəgkiar tuk narim-nar minə a m-kisisər; kwasig ikin, kirəh-si ta tapolen a, rhaktə mivən ye neai.

¹¹ "Ye nipig atuaturək əmə a, kwərə misir kisisər krhitərhav-pə ye nəkwai nimə yame yakasəmir ikin. Ir-ia apa Sisaria kimisher ta kin ərisir mə tukrhuə mirhikir yo mirhuvanə apa Sisiria. ¹² Kini Nanmin kape Kughen rimini-pə tuk yo mimə, 'Rikim tukripəh nəsikien mə to nakpəh nikwasigien kin ərisir.' Kini piautawə minə iria sikis kimnhakwasig kin yo, mhavən, misauru-pən ye nəkwai nimə kape Konilias. ¹³ Kini in rini-pə tuk əmawə mə in rimnəm agelo kirik ruə marer ye nəkwai nimə kafan mini-pən tukun mimə, 'Takher-pən kin narmamə tiksın khavən apa Jopa tuk kwən kirik yame nhagin əgkəp e Saemon Pita. ¹⁴ In tukrini-pre nəgkiarien kirik tuk əmia, pəh Kughen tukrivəh miragh ik mine kafam narmamə minə kin.' [†]

¹⁵ "Kini nipig yimisəgkiar hanə, Nanmin kape Kughen rimneiwaiyu ye nəmə tanə pisin pisin minə rəmhen kin yame rimauə irətawə e nəmə Isrel kupən. ^{††} ¹⁶ Kini rikik raməsik nəgkiarien kape Yermaru kapətawə yame rimini kupən mimə, 'Jon rimnor baptaes irəmia kin nu; mərig tukripəh norien tu, Kughen tukror bap-taes irəmia kin Nanmin Rhakə.' ^{†††} ¹⁷ Kini tukmə Kughen rīvəhsi-pən nihuvəyen a Nanmin Rhakə kimi nəmə tanə pisin pisin minə rəmhen kin yame rīvəhsi-pə ki-mi ətawə nipig kitawə kimnhani nəfrakisien ye Yer-maruru Yesu Kristo, rhuva əmə. Yo yermamə əmə, to yakpəh nini-əhuyen Kughen tuk naha nhagin yame In rorkeikei mə tukror min kimi nəmə tanə pisin pisin minə."

¹⁸ Nipig iria kisərig nəgkiarien a kape Pita, kisap-napig. Misəgnəgin Kughen, mhani mhamə, "Tukmə ror Kughen rimnor ta swatuk tuk narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, iria min kharkun nisararien ye nərigien kapəria tuk təvhagə hah kapəria, pəh Kughen tukrivəh miragh əria." [‡]

Niməhuak apa Antiok

¹⁹ Kini mərig, kupən, nipig Sol mine in minə tiksın kimishopni Steven, misarar masor-ahas-pən min kimi narmamə yamə mine kishatəta ye Yesu, kisap, mhavən isok. Iria tiksın kisap mhavən apa Fonisia, tik-

[†] 11:14 Wok 16:31 ^{††} 11:15 Wok 10:9-48 [‡] 11:15 Wok 2:4
^{††} 11:16 Wok 1:5 ^{‡‡} 11:18 Wok 13:48; 14:27

sin apa Saepras, kini tiksın khauə apa Antiok. Kini mamhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. Kini mərig kasəgkiar əmə kimi nəmə Isrel. ^{†††20} Mərig tiksın, iria nəmə Saepras, mine Saerin, kimnhauə apa Antiok, kini mamhani-ərhav min Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru tuk nəmə Gris. ²¹ Kini Kughen rimnasitu irəria, narmamə khapsaah kisarar ye nərigien kapəria, mamhani nəfrakisien ye Yesu.

²² Nəməhuak minə apa Jerusalem kimisərig nəvsaoyen kin, kini kisher-pə kin yermamə kirik nhagin e Banabas ruə e Antiok. ^{†††23} Banabas ruə mitərhav-pə, məm mə Kughen rīvəhsi-pən ta nihuvəyen kimi nəmə aikin, kini Banabas, rikin ragien pik. Mamor kwirig kimi əria mə tukasəkeikei mhavəh tim tim Yesu Yermaru yerkiria m-fam. ²⁴ Banabas in yemə huvə kirik. Nanmin kape Kughen rukwar iran. Kini nhatətəyen kafan riskai. In ravi narmamə khapsaah kamhakwasig kin Yesu Yermaru.

²⁵ Kini kwasig ikin, Banabas rīvən apa Tasas mamarha-kin Sol. ²⁶ Nipig rimnəm Sol, rikir, iriu miravən apa Antiok mwarə apaikin kape newk kirikianə. Mwofugin iria nəməhuak minə aikin, mawəvəhwag ki-mi narmamə khapsaah. Ikin a Antiok, kimirikakun kini narmamə kape Yesu Kristo minə kimə, "Kristin."

²⁷ Ye nipig a, profet minə tiksın khatərhav a Jerusalem mhavirə mhavən Antiok. ²⁸ Iria kirik, nhagin e Akabus, Nanmin Rhakə ramarə iran, rimirkun məkupən mimə sweiwei ehua kirik tukruh narmamə m-fam. (Kini profesie e rimauə minor nəfrakisien kin ye nipig yame Klodias rimnamehuə ye nəmə Rom). ²⁹ ^{†††} ²⁹ Kini narmamə kape Yesu minə apa Antiok kimis-orkeikei mə tuksasitu ye narmamə kape Yesu minə apa Judia, misher-pən kin mane kirikianə kirikianə yame ratuatuk ye nirkunien kapəria. ³⁰ Kisor məknakin, misərəhu-pən mane a ye kwermi Banabas mine Sol mə tukravən mwərəhu-pən ye kwermi elda minə ye niməhuak apa Jerusalem. ^{†††}

Kughen rīvəhsi-ərav Pita ye kalabus

12 Ye nipig a, king kape nəmə Rom, nhagin e Herod [†], rimiraptərekin nəməhuak minə tiksın mimə tukruh əria. ² Mini-pən tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mharaptərekin Jemes, piau Jon, misərəru-ta kapən kapə. ³ Kini rimnhopni-ta Jemes məm mə nəmə Isrel, rikiria ragien tukun, rarə mini-pən min tuk kafan narmamə minə mə tukharaptərekin min Pita. Kiraptərekin Pita ye nipig kape nəviginien ehua e kamni kimə "Nənien Bred yame yis rirkək iran." ⁴ Kharaptərekin Pita, mhrəhsi-pən ye kalabus. Kini Herod rimini mə mobael 16 tuksərer əswasig kin, kuas kuas ye aoa minə fam, yenpig mine yeraan. Herod rikin raməsik mimə nipig nəviginien ehua tukror infamien, in tukrikir Pita muə ramərer ye nimri mirh. ⁵ Mərig nipig Pita raməmir hanə ye kalabus, nəməhuak minə kasəhuak əusik-əusik tukun.

^{†††} 11:19 Wok 8:1-4 ^{†††} 11:22 Wok 4:36 [§] 11:25 Wok 9:30
^{§†} 11:28 Wok 21:10 ^{§††} 11:30 Wok 12:25 ^{§†} King e nhagin e Herod Agripa. Pəh nien mə Herod Antipas.

⁶ Kini tikani rəkwamir kin, Herod rimə ta mə tukrərip Pita ye nimir mirh. Mərig yenpig, Pita raməmir ye kalabus mamapir ye kwerkwān ye mobael mir kiraru. Karkwaji in kin jen kiraru: kirik raməker-pən ye kwermi mobael kirik, kirik raməker-pən ye kirik. Kini mobael kiraru kawarer ye kwəruə mawarha tukun. ⁷ Taktəkun əmə, agelo kape Kughen ritirhav-pə tukun. Kini məsiə rakhak ye nəkwai kalabus. Kini agelo a rinhai kwerkwai Pita mimə, "Ei. !Ərer aihuaa!" Taktəkun əmə jen mir yame e kawəker-pən ye kwermi Pita kimiraier-ta atuk.

⁸ Kini agelo ai rini-pən tukun mimə, "Vəhsi-pən kafam sot mine sandel." Kini Pita ror nar yame agelo rimini. Kini agelo a rini-pən tukun mə, "Takvəhsi-pən kafam kot, mikwasig kin yo." ⁹ Kini Pita rikwasig kin, miratərhav ye nəkwai kalabus. Mərig in ripəh nirkunien mə nar yame agelo a ramor iran ror nəfrakisien kin; rikin rəsik mə ta mə in raməmrərhav əmə. ¹⁰ Kini iriu kirauə mwapita mobael yame ramərer əkupən mamarha, kini mirauə mwapita yame ror kiraru kin. Kwasig ikin, kirauə miratərhav-pə ye kwəruə yame kimnor kin aean. Kwəruə a kamtərhav-pən ikin, kamavən Jerusalem. Kini ye nipig a, kwəruə ai rəhitə atuk, kini iriu kiratərhav. Mawəriwak ye swatuk miravən. Taktəkun əmə agelo ai rəta ye Pita mamvən. †

¹¹ Məkneikin, Pita, rikin rarə, kini rimə, "Ei. Yakəm yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin. Yesu Yermaru rimnher-pə kin agelo kafan mə tikrəh-si ta yo ye kwermi King Herod mine narimnar minə yame nəmə Isrel khamə taksor irak."

¹² Pita rəm rirkun mə Kughen ruirisin in, taktəkun əmə, rivan imei Meri, nisin Jon Mak. Narmamə khap-saah kwənhauə ta ye nəkwai nimə a masəhuak. ¹³ Kini Pita rəsik-əsik tapig ye nimə a. Kini yasitu kirik, nhagin e Roda, ruə mə tukrəhitə. ¹⁴ Kini in mərig riki Pita, ruirkun mə Pita a; kini rikin ragien pik tukun, kini mərugin nəhitəyən, kini maiyu əmə mivən mini-əsah-pən iran mimə, "IEI! Narimnə əpə. Pita ramərer ye kwəruə apa iruə."

¹⁵ Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "Nikam. Nakeno-eno."

Kini raməkeikei mamni mimə, "Nikam. Yo yakamni əfrakis."

Kini iriə khani-pən tukun mhamə, "Nikam. ?Tukmə ror agelo əmə kafan uə?"

¹⁶ Mərig Pita ramərer hanə iruə maməsik-əsik tapig. Kini iriə khavən misəhitə, misəm in, kisakur kin. ¹⁷ Kini Pita rimini-əhu əriə mə tukhapim. Kini maməvsao kin Yesu Yermaru rimivəhsi-ərhav in ye kalabus. Kini mimə, "Taksəvsao kin kimi Jemes †† mine kitawə minə tiksın." Rəgkiar ta kini map.

¹⁸ Kəni rikwamer kin, yenpig-yenpig, mobael yamə mine kasarha tuk Pita ye kalabus kasaiyoh-aiyoh əriə minə kin, mərig kiseinein mə naha nhagin rimnor Pita. †¹⁹ Kini King Herod rini-pən tuk əriə mə tukhavən misarhakın Pita; mərig khapəh nisəmien. Kini ai, King

Herod rərip mobael minə a ye nimir mirh, mivəhsi-pən narpinien kimi əriə mə tukasəkeikei mhamə.

Kughen rīvəhsi-pən narpinien kimi yermaru kape nəmə Rom, kini rimə

Kwasig ikin, King Herod rimatərhav Judia, məsok pirə, mivən apa kwənmhan kirik kamni kimə, Sisaria. ²⁰ Ye nipig a, narmamə ye taon mir e Taea mine Sae-don kimisotgoh iriə min, kini rini-əhu nəviginien mə tukripəh nherpən-ien kin. Kini iriə kimisaiyoh nasituyen kin Blastus, yame in ramehuə ye nautə kape King Herod. Kimnhavi nərigien kafan mə tukrokrən kin Herod ruə, pəh kisəruə nəmərinuyen iriə min, mə tukrəta min ye nəviginien rivan min kimi əriə.

²¹ Kini kwənhauə ye nipig yame Herod rimini mə tukrəm əriə iran, kini rīvəhsi-pən neipən huvə kafan yame ramhajoun mə in ramarmaru; mivən məkwəta ye kwənmhan kape king, mivəhsi-pən nəgkiarien kafan kimi əriə. ²² Kini iriə kisokrən apomh mhamə, "Yermamə e raməgkiar, pəh nien mə yermamə əmə, mərig in kughen kirik." ²³ Mərig Herod ripəh nivəhsi-haktəyən Kughen, məkneikin, Kughen rher-pə kin kafan agelo ror Herod rimir. Kini wom minə kisən tipei-wə iran, rimə. ††

²⁴ Ye nipig a, nəgkiarien kape Kughen rarkurao. Narmamə khapsaah khani nəfrakisien iran. ††

²⁵ Kini Banabas mine Sol kwəgkiar fam apa Jerusalem, mirarerig-pə Antiok, mirəkir kwən kirik nhagin e Jon Mak irisir min. †††

Kughen rimirpen Banabas mine Sol mə tukrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Kughen

13 Ye niməhuak apa Antiok, profet minə mine nəmhajoun minə kasarə aikin. Iriə e: Banabas, mine Sol, mine Simeon (yame kamni kimə yemapig), mine Lusias yemə Saerin, mine Manaen (apa kupan in yermamə kirik kape King Herod Antipas). ² Kasarə, kini nipig kirik, kisəpəh nəviginien masəhuak kimi Kughen. Kini Nanmin Rhakə ruə mini-pən tuk əriə mimə, "Yakorkeikei mə takhavəh-si haktə Banabas mine Sol pəh iriu tukwor nar yame yakamokrən kin əriu mə tukwor." ††³ Kimisor infamien ye nəhuakien mine nipəhyen nəviginien, kini misəruə-pən kwermirə ye kapəriu kapə tuk niwəhsihaktəyən əriu. Kini misher-pən kin əriu mə tukravən. §

Banabas mine Sol kirani-ərhav Nəgkiarien Kape Kughen apa Saepras

⁴ Nanmin Rhakə rīvəhsihaktə-ta Banabas mine Sol, kini kwəsok pirə miravən apa Selusia, kini miwat-pən ye nəkwai rao ehua kirik, miravən apa kwaji tanə kirik kamni kimə "Saepras." ⁵ Miravən miratərhav-pən apa Saepras, miravən mirəvhiak apa yerkwānu kirik kamni kimə "Salamis." Ikin aikin a, karəni-ərhav nəgkiarien

† 12:10 Wok 5:19 †† Jemes e ror pisin ye Aposol Jemes yame King Herod rimnhopni kupan (ye Wok 12:2). ‡ 12:18 Wok 5:22-24

†† 12:23 Dan 5:20 †† 12:24 Aes 55:11 ††† 12:25 Wok 11:29-30; 15:37 ††† 13:2 Wok 9:15 § 13:3 Wok 6:6

kape Kughen ye năkwai nimă kape nofuginien mină kape nămă Isrel. Kini Jon Mak rimnasitu irăriu. †

⁶ Kini irisir kirharkurao ye tană a, mîrhivən mîrhatərhav-pən min yerkwānu a Pafos. Kini ikin aikin a, kirhəm kleva kirik, nhagin e Bajisas. In yemă Isrel, yame in profet eikuă kirik. ⁷ Kleva a, in yasitu kirik kape gavman kape tană a. Yamehuă a, nhagin e Sejas Polas, nirkunien kafan rehuă. Kini in rokrən kin Banabas mine Sol mā tukrauă mwəm in, meinai in rorkeikei mā tukrərig năgkiarien kape Kughen. ⁸ Mərig kleva a, Bajisas, ramni hah Banabas mine Sol. (Nhag kleva a, ye năgkiarien kape nămă Gris, kamni kimă “Elimas,” nîpran ramni mā “kleva.”) Ramarkut mā tukrukreikin nărigien kape yamehuă a, mā tukrîpəh nîniyen năfrakisien ye Yesu. ⁹ Kini Sol, yame nhagin min kirik kamni kimă Pol, †† Nanmin kape Kughen ramarə iran. Rarha-pən məm kleva a Elimas, ¹⁰ mîni-pən tukun mîmă, “Ik kwajikovă atuutuk kape Setan. Ik nakamni hah narîmnar fam yame rhuvă. Ik yermamă kape tăvhagă hah mine neikwəyen. Nîpig m-fam nakaukreikin swatuk atuutuk kape Kughen. ¹¹ Tak-tăkun əmă, kwermi Kughen tukrîrap ik, nîmrim tukrîpis. Takpəh nəm-pipom-ien nîkhakien.”

Taktăkun əmă kleva ai rəm nătokien rəpignap muă muvrig əpis nîmrim. Kini in rimnəriwək mămərav-ərhav əmă mămărkut mîmă yermamă kirik tikrîvəh kwermi nîmrim in. ¹² Kini gavman a rəm nar a rimnor, rakur pik kin nəvhagien kape Pol mine Banabas, kini mamni năfrakisien ye năgkiarien kape Yesu Yermaru.

Banabas mine Pol kiravən apa Antiok

¹³ Kini Pol mine in mină tiksîn kimnhavən apa Pafos, mhavən ye rao ehua kirik, mhavən apa kwənmhan kirik kamni kimă Pamfilia. Mhavən mhavhiak ye yerkwānu kirik kamni kimă Pega. Ikin aikin a, Jon Mak rimnəpəh əriă ikin mîrerig māmven apa Jerusalem.

¹⁴ Kini iriă kisasar apa Pega, miseriwək māmhavən apa yerkwānu kirik kamni kimă Antiok, apa Pisidia. Ye nîpig kape Sabat, khavən ye năkwai niməhuak kape nămă Isrel, misəkwəta. ¹⁵ Kəvheikin năkwəkwă kape Loa kape Moses mine năkwəkwă kape profet mină kupən, kini kwasig ikin, namehuă kape niməhuak mină kisaiyoh əriă mhamă, “Yo mină tiksîn. Tukmă kimîă nakamhavəh năgkiarien kirik tuk nărip-tim-timien nămă iku, hani-ərhav.”

¹⁶ Kini Pol rhekimter, mîni-əhu əriă mā tukhapim, kini mîmă, “Nămă Isrel, mine nămă iku pisin pisin mină yamă mine nakhasiai Kughen kape nămă Isrel, kimîă fam taksətərig kin năgkiarien kafak. ¹⁷ Kupən, Kughen kape nămă Isrel rimîrpen kaha kapəmwă mină, kini nîpig kimisarə rəmhen kin yepsipis mină Ijip, Kughen rîvəh-si haktə əriă mor əriă khauă mhapsaah. Ye nəsaniinien ehua kafan, In rîrəhsi-ta əriă ye kwermi

nămă Ijip. ¹⁸ Kini khavən misarə ye kwənmhan əkwak miseriaji newk foti, masor təvhagă hah; mərig Kughen rapəh nîpəhyen əriă. ¹⁹ In rimnor narmamă mină kape nămă Isrel kamhauh gavman mină kape tană seven yamă mine kasarə ye tană a Kenan; kini mîvəh-si-pən tană a kapəriă kimi ripmawă mină, mā kapəriă. ²⁰ Narîmnar a rimnor rîvəh nîpig rəmhen kin newk 450.

“Kwasig ikin, Kughen rîvəh-si haktə namehuă kapəriă mină mā tuksarmaru irəriă, mhauă miseriaji nîpig kape profet kirik nhagin e Samuel. ²¹ Nîpig a in a, kimi-saiyoh Kughen mhamă iriă kisorkeikei mā tukhavəhsi-haktə king kirik kapəriă. Kini Kughen rîvəh-si haktə yermamă kirik nhagin e Sol, kwajikovă kape Kis. In kwənərəus kape Benjamin. Sol rimnehua irəriă rəmhen kin king kapəriă kape newk foti. ²² Kini ai Kughen rîrəhsi-əhu Sol, kini mîvəh-si-haktə Deved mor king kin kapəriă. Kughen rəgnəgin King Deved mîmă, “Yakəm yakîrkun mā Deved e, kwajikovă kape Jese, norien kafan ratuutuk ye rikik. In yermamă kirik in ramor rikik.”

(1 Saml 13:13; 16:12)

†††

²³ “Kini taktăkun ai, Kughen ruəvəh-si haktə mîkip King Deved kirik, nhagin e Yesu, mā tukrîvəh mîragh narmamă, rəmhen kin yame Kughen rimîrpen-ta kupan. ²⁴ Mərig kwasig ikin Yesu ruă mîrikakun kafan wok, Jon Baptaes rimnamni-ərhav tuk nămă Isrel mîmă, “Taksarar ye nărigien kapəmiă tuk təvhagă hah kapəmiă, misor baptaes.” ²⁵ Kini nîpig kape Jon Baptaes ruă ipakă tuk nărkinien kafan wok, kini rimîni-pən tuk əriă mîmă, “?Kimîă nakharkun mā yo pa? Pəh nien mā yo e yermamă Kughen rimîni ta. Takasətərig kin yo. Yermamă kirik e ramua, yo yakpəh nəmhenien mîmă yo jakrisin ta nərəus ye kafan sandel.” ²⁶ “Yo mină tiksîn, kimîă kwənərəus kape Ebrahim, mine kimîă nămă tană pisin pisin mină e nakamhasiai Kughen kape nămă Isrel. Kughen rimîvəh-si-pə Năgkiarien kape swatuk yame tukrîvəh mîragh narmamă iran. ²⁷ Nîpig Yesu rimatərhav-pə əmă, nămă Jerusalem mine namehuă kimiseinein mā In a In yermamă yame Kughen rimîrpen. Kini miseinein năgkiarien kape profet mină kupən yame kaməvheikin ye Sabat mină fam. Məkneikin, kimishopni Yesu rəri-pən năgkiarien kape profet mină kupən. ²⁸ Kini iriă khapəh nisəm-pawk-ien mā In rimnor norien has kirik yame ratuutuk mā tukrîmhə tukun, kini kisasar, misəkeikei kimi Paelat, yamehuă kape nămă Judia, mā tukhopni Yesu. ²⁹ Kimisor fam narîmnar a rəri-pən năgkiarien kape profet mină kupən. Kimnharəh-si-əhu nîpran ye nai kamarkwao kin, mharəh mhavən, misəru-pən ye nəpəəg kapier. ³⁰ Mərig Kughen rimnor In ramragh min ye nîmhəyen. ³¹ Kini rimîmragh

††† 13:17 Eks 1:7; 6:6; 12:51 ††† 13:18 Nam 14:34; Dut 1:31-32 ††† 13:19 Dut 7:1; Jos 14:1 § 13:20 Jdg 2:16; 1 Saml 3:20 §† 13:21 1 Saml 8:5, 19; 10:20-24 §†† 13:22 Sam 89:20 §† 13:23 2 Saml 7:12-16 §†† 13:24 Mat 3:1-2 §† Năgkiarien e kape Jon Baptaes raməmir ye Mak 1:7; Jon 1:20, 27. §† 13:28 Mat 27:22-23 §†† 13:29 Mat 27:59-60

† 13:5 Wok 12:12; 15:39 †† Nhag e “Sol” in năgkiarien kape nămă Isrel; kini nhag e “Pol” in năgkiarien kape nămă Rom. Nîpig Sol rimavən mor wok iriă nămă Rom, măməri-pən narəyen kapəriă, mukreikin nhagin muă năgkiarien kape nămă Rom. ‡ 13:11 Wok 9:8 †† 13:13 Wok 15:38

min, mitərhav-pə tuk narmamə kafan minə. Narmamə minə a, kimiseriwək kwis iriə Yesu kupən. Kharikakun Galili, mhauə miseriaji-pə ye Jerusalem. Kini taktəkun ai, narmamə minə a kamhani-ərhav-pən kimi piautawə minə e, nāmə Isrel, mə iriə kimisəm əfrakis Yesu, mhani mhamə In rimimragh əfrakis. †

³² “Kini kimawə yimnhauə ikin e tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kimi əmiə. Nirpenien yame Kughen rimini-pən tuk kaha kapətawə minə kupən, ³³ ruini-ta tuk ətawə, nimikipriə. Rimnor Yesu rimragh min ye nimhəyen, rəri-pən nəgkiarien ye Ol Sam japta tu yame ramni mimə,
“Ik kafak kwajikovə.
Yimirəh Ik e towel.”

(Sam 2:7)

³⁴ “Kughen ruini-ərhav ta ye Nəkwəkwə kape Kughen mimə tukror Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, məriḡ In tukriyəh min nimhəyen; nıpran to rapəh nəmətitien. Kini mamni mimə,

“Yo jakvəhsi-pre nihuvəyen kimik rəmhen kin yame yimirpen-ta mə jakvəhsi-pən kimi King Deved.”

(Aes 55:3)

³⁵ “Kini nəgkiarien pisin kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Ik to nakpəh nıpəhyen mə nıprai yemə rhakə kafam tukrəmətit.”

(Sam 16:10)

³⁶ “Nıpiḡ King Deved rimamragh, in mamor narimnar yame Kughen rorkeikei. Kwasig ikin, rimhə. Kinim in iriə kafan kaha minə. Kini nıpran ruəmətit ta. ³⁷ Məriḡ nıprai Yesu yame Kughen rimnor rimragh min ye nimhəyen, in rıpəh nəmətitien. ††

³⁸ “Ror pən, yo minə tiksin, takasəkeikei mharkun huvə nəgkiarien yame kimawə yakamhani-ərhav-pre tuk əmiə mhamə Yesu rimnor swatuk mə Kughen tukriyəh-ta narpinien kape təvhagə hah kape narmamə. Yermamə, to rəri-pən pawk Loa minə fam kape Moses, to Kughen rıpəh niniyen mə in yemə atuətuk. Məriḡ narmamə m-fam yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu, Kughen tukriini mə iriə nāmə atuətuk. ⁴⁰ Ror məknakin mə kimie takasəriḡ əmiə, pəh nəgkiarien kape profet minə tukriyəh nuə-minien irəmiə ⁴¹ yame ramni mimə,

“!Ah! Kimie yamə mine naksarh iakei irak.

Taksəm, mharkun. Misakur, kini mhamhə.

Jakor nar kirik irəmiə, to yermamə kirik rhoprai-pre kimi əmiə,

to kimie nakhapəh nhaniyen nəfrakisien iran.”

(Hab 1:5)

Narmamə rikiriə ramagien tuk nəriḡien Nəgkiarien Huvə

⁴² Kini nıpiḡ Pol mine Banabas kiratərhav, narmamə kisaiyoh masəkeikei kimi əriu mhamə, “Ye Sabat yame ramuə, nakrareriḡ-pə min, mwəḡkiar min kin kimi əmawə.” ⁴³ Kasəhuak infamien, misaiyu rik rik, nar-

mamə khapsaah kimnhakwasig kin Pol mine Banabas.

Narmamə minə a, tiksin nāmə Isrel, mine tiksin nāmə tanə pisin pisin yamə mine kimisəpəh narəyen kape nāmə iməriə ikin, mhauə mhakwasig kin nəhuakien kape nāmə Isrel. Kini iriū kawəḡkiar kimi əriə mwor kwiriḡ kimi əriə mirəmə, “Takasəkeikei misarə ye nihuvəyen kape Kughen mamharpin.”

⁴⁴ Kini ai, ye Sabat yame ramuə, ipakə tuk narmamə minə fam ye yerkwanu a khauə misofugin mə taksəriḡ min nəvsaoyen kin Yesu Yermaru.

Nāmehua kape nāmə Isrel kimisəpəh Pol mine Banabas; kini iriū kiravən tuk nāmə tanə pisin minə

⁴⁵ Məriḡ nāmə Isrel tiksin kimisəm mə narmamə khapsaah kwənhauə aikin, kasor jalus kimi Pol, mamhani hah in mine nəgkiarien kafan. ⁴⁶ Məriḡ Pol mine Banabas krapəh nıraginien; mirəni mirəmə, “Kimru yakawarkut mə jakrəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen mwəkupən kimi əmiə nāmə Isrel. Kini kimie nakasəpəh nəgkiarien kapəmrū ramhajoun pən mə nakhapəh nisəmhenien mə takhavəh nimraghien rerin. !Nəmhen, pəh kimru yakwəpəh əmiə miravən tuk nāmə iku pisin pisin minə! ⁴⁷ Meinai Kughen Yermaru rimivəhsi-pə ta nəgkiarien kimi əmawə mimə,
“Yimnor ik laet kape tanımtanə.

Mə ik takvən mini-ərhav swatuk yame jakvəh miragħ narmamə fam iran, rarkurao ye tanımtanə.”

(Aes 49:6)

⁴⁸ Kini nıpiḡ narmamə e pəh nien mə nāmə Isrel kimisəriḡ nəgkiarien a, rikiriə ragien pik. Kini kasəḡnəḡin Kughen tuk nəgkiarien kafan. Kini narmamə yamə mine Kughen rimirpen ta əriə mə tukhavəh nimraghien rerin, iriə kimnhani nəfrakisien iran. ⁴⁹ Ror məkneikin, nəgkiarien kape Kughen ritərhav mivən ikin minə fam rarkurao ye kwənmhan a.

⁵⁰ Məkneikin nāmə Isrel kimnhavən misəm nipiane-hua yamə mine kasəhuak ye nəhuakien kape nāmə Isrel, mine nāmehua minə kape rukwanu a, misarkut tuk əriə mhamə tukhauh Pol mine Banabas. Kini misəkəu-ta əriu a iməriə ikin. ⁵¹ Məriḡ iriū kwarpita-arpita nimokkur ye sandel kapəriū [mwor nimtətien mə nāmə ikin a kimisor nar kirik rıpəh nəmhenien.] Kini kiravən apa yerkwanu a, Ikoniam. ⁵² Məriḡ narmamə kape Yesu minə apa Antiok, Nanmin kape Kughen rukwar irəriə; kini rikiriə ragien.

Pol mine Banabas kimiravən apa Ikoniam

14 Nar a rimnor min apa Ikoniam. Apaikin, Pol mine Banabas kimiwauru-pən ye niməhuak kape nāmə Isrel miwəḡkiar miwapita, mirəvi narmamə khapsaah- nāmə Isrel mine nāmə Gris min; khani nəfrakisien ye Yesu. ² Məriḡ nāmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien kapəriū kimnhavən tuk nāmə Gris, mhauh nəriḡien kapəriə mə taksəməkin nāməhuak minə, mhani hah əriə. ³ Məriḡ

† 13:31 Wok 1:3,8 †† Aposol Pita min rimnhoprai nəgkiarien ye Sam 16:10 ye Ol Wok 2:22-35. ‡ 13:38-39 Rom 10:4

†† 13:46 Wok 3:26; 18:6 †† 13:51 Mat 10:14; Wok 18:6

Pol mine Banabas kimiwarə aikin a ror tu; kini kwətgah tuk nini-ərhavyen Nəgkiarien Huvə kape Yesu Yermaru; kini Kughen rimnor əriu kwor nimtətien ripsaah mə narmamə tuksəm kharkun mə nəgkiarien kape nihuvəyen kape Kughen ror nəfrakisien kin. †

⁴ Nəmə ikin kimisəwhai əriə minə; tiksin kimnhakwasig kin nəmə Isrel yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Yesu, kini tiksin kimnhakwasig kin aposol mir a. ⁵ Nəmə Isrel a, mine nəmə Gris, mine nəmehua minə kapəriə kimnharai mhun nəgkiarien mhamə tukhauh əriu misarkwhopni əriu kin kapier apig. ^{††6} Nipig Pol mine Banabas kwərig nirai-mhunien kapəriə, kwarar, miwap miravən ye provins e Likaonia.

Pol mine Banabas kimiravən apa Listra

Kini mawəriwak, miravən yerkwanu mir a, Listra mine Debe. Kini ye yerkwanu mir a mine ikin minə ipakə tuk yerkwanu mir a, iriu kimarəni-ərhav Nəgkiarien Huvə kape Yesu. ⁸ Apa Listra, yermamə kirik apaikin nihun rahas ror hanə; to rapəh nəriwəkien. Ramkwətə, ⁹ mamətərig kin nəgkiarien kape Pol. Kini Pol rəm tim tim kwən a mirkun mə ruini-ta nəfrakisien mīmə Kughen to rirkun nor-huvəyen nihun. ¹⁰ Kini Pol rokrən apomh mīmə, “!Ah! Hekimter.” Taktəkun əmə rhekimter məriwək.

¹¹ Kini narmamə kisəm nar yame Pol rimnor, ki-sokrən mamhani ye nəgkiarien Likaonia mhamə, “!Səmru! !Kughen kapətawə minə khaukrekin əriə minə hauə misor yermamə kin əriə, miseiwaiyu-pə imətawə!” ^{†12} Kini rikiriə rəsik mə Banabas e Sus, [yermaru kape kughen minə kapəriə.] Mərig in ai Pol in yermamə kape nəgkiarien, rikiriə rəsik mə in e Heremes, yeni kape kughen minə kapəriə. ¹³ Nimə kape kughen e Sus, ramərer ye nikar rukwanu pən. Kini pris kape kughen a rimavən mokwan-pən jihi nai ye kau minə tiksin məsig əriə muə ye kwəruə kape kəupə ye yerkwanu a kimnor kin kapier. In mine kwhen a kisorkeikei mə tukhauh mhavaan nar miragh minə a tuk nəhuakien kimi Pol mine Banabas.

¹⁴ Mərig aposol mir a kwərig nəvsaoyen kin, kweikus neipən kapəriu [mwor nimtətien mə rikiriu rəpou.] Mwaiyu miravən ye kwerkwan irəriə mwokrən ehua mirəmə, ¹⁵ “!Ah! ?Rhawor nakhamə taksor nar e? Kimru yermamə mir əmə e- rəmhen kin əmiə. Kimru yakərauə mə jakrəni-ərhav Nəgkiarien Huvə, mirəmə taksarar ye nərigien kapəmīə, mhapəh nisəhuakien kimi kughen apnapig minə. Misəhuak əmə kimi Kughen rerin. In rimnor neai mine nimoptanə mine tame tahik, mine narimnar fam yame kamhaswin irəriə. ^{††16} Apa kupən, In rimnəta ye narmamə m-fam ye tanimtanə kisəri-pən əmə swatuk minə kapəriə.

^{††17} Mərig nipig m-fam, In ramor swatuk kimi əriə mə iriə tukharkun nisəmien nihuvəyen kafan. In ramor nəhig ramip; mamor nəviginien ramor kwənkwan ye nipig minə atuutuk kapəriə. In ravəhsi-pre nəviginien kimi əmiə, mamor rikimiə ramagien.” ^{††18} Aposol mir a

† 14:3 Mak 16:20; Hib 2:4 †† 14:5 Wok 14:19 ‡ 14:11 Wok 28:6 †† 14:15 Sam 146:6; Wok 10:26 †† 14:16 Wok 17:30

kirəni pawk nəgkiarien a, mərig ipakə əmə iriu kirapəh nəmhenien tuk nirəni-əhuyen narmamə minə a yamə mine khamə tukhauh kau, mhavaan əru, misor sakre-faes kin kimi əriu.

¹⁹ Kasarə pi pom mamhavən, kini nəmə Isrel tiksin kimnhasi-pən apa Antiok mine Ikoniam, mhaue mhatərhav-pə Listra. Khavi narmamə khapsaah khaue mhakwasig kin əriə, mharaptərəkin Pol, misəsik in kin kapier, mhaukəkin in misərəhu in iruə yerkwanu a, misapəh raməmir. Rikiriə rəsik mə ruamhə əfrakis. ^{††20} Mərig narmamə kape Yesu minə kimnhauə misərer rao rao kin, Pol rhekimter min, mivən min yerkwanu a. Kəni rikwamer kin, in mine Banabas kimiravən apa yerkwanu a Debe.

Pol mine Banabas kirarerig-pən Antiok ye provins e Siria

²¹ Pol mine Banabas kimirani-ərhav Nəgkiarien Huvə yerkwanu a Debe, mirəvi narmamə khapsaah khaue narmamə kape Yesu minə. Kwarar min, mirarerig min miravən apa Listra. Kwasig ikin, kratərhav min aikin, mirarerig mirauə Ikoniam. Kwasig ikin, kirarerig min mirauə apa Antiok. ²² Ikin minə, iriu kwərip tim tim narmamə kape Yesu minə mwor kwirig kimi əriə mə tuksərer tim tim ye nhatətəyen kapəriə, mirəmə, “Kitawə kamhavən ye Narmaruyen kape Kughen, tukasəkeikei misəm rəutən tuk ətawə.” ^{§23} Kini Pol mine Banabas kirmīavən ye niməhuak minə, miravəhsi haktə elda minə kapəriə, mwapəh nəviginien mawahuək, mawərəhu-pən əriə ye kwermi Yesu Yermaru yame kashatəta iran.

²⁴ Kini ai, kirakrao ye kwənmhaan a Pisidia, mwəsok-pihiu miravən Pamfilia ²⁵ marəni-ərhav Nəgkiarien Huvə apa Pega. Mwəsok pirə min yerkwanu kirik kamni kimə Atalia. ²⁶ Miravən ye rao kirik mirarerig min mirauə Antiok ye provins a Siria. Ikin aikin a kimnaməhuak kupən kimi Kughen mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu mə iriu tukratərhav mirəni-ərhav nəgkiarien kape Kughen. Kini taktəkun ai kwor infamien ye nəriwəkien kapəriu. ^{§†}

²⁷ Kimiratərhav-pə aikin a, mwokrən kin nəməhuak minə mə tukhauə misofugin. Kini mwəvsao kin narimnar minə a yame Kughen rimnor əriu mə tukwor, məhitə ye swatuk tuk nəmə tanə pisin pisin minə mə tukhauə mhani nəfrakisien ye Yesu. ^{††28} Kini iriu mwarə aikin a ror tu iriə narmamə kape Yesu minə.

Nəməhuak minə tiksin khamə tukaməkeikei kəri-pən Loa kape Moses

15 Narmamə tiksin khatərhav a Judia, misəsok-pihiu, mhavən apa Antiok. Mishajoun nəməhuak minə mhamə, “Tukmə kipəh nəsigpənien əmiə rəri-pən Loa yame Moses rimini, Kughen to ripəh nivəh-

††† 14:17 Jer 5:24 ††† 14:19 Wok 17:13; 2 Kor 11:25 § 14:22 Wok 15:32; 1 Tes 3:3 §† Nəmə Antiok kimisher-pən kin Pol mine Banabas mə tukrakurao məvsao kin Yesu Kristo. Newk kirikianə ruauə muavən ta, kini taktakun ai iriu kirarerig-pə apa Antiok. §†† 14:27 Wok 15:4,12

miraghien əmiə.”¹² Kini Pol mine Banabas mine narmamə minə a, kasotgoh pik kimi əriə minə tuk nəgkiarien a. Məkneikin, nəməhuak minə apa Antiok khavəh-si haktə Pol mine Banabas mine narmamə minə min tiksın mə tukhavən apa Jerusalem misəm aposol minə mine elda minə kape niməhuak tuk nəəhu-atuatuk-ien nərigien a.^{††}

³ Nəməhuak minə kisher-pən kin əriə mə tukhavən. Nipig khavən, mhatərhav-pən Fonisia mine Sameria, mhani-əsah pən tuk əriə mə nəmə tanə pisin pisin minə kimnhauə mhani nəfakisien ye Yesu. Nəvsaoyen a ror nəməhuak minə rikiriə ragien.⁴ Nipig khauə mhatərhav-pə Jerusalem, nəməhuak minə mine aposol minə mine elda minə kimnhani vi vi əriə. Kini Pol mine kafan minə kasəvsao kin narimnar yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə taksor.[‡]

⁵ Mərig Farisi minə tiksın yamə mine khani nəfrakisien ye Yesu kishekimter mhamə, “Nəmə mine pəh nien mə nəmə Isrel, tukaməkeikei kəsığ-pən əriə kini tukaməkeikei khajoun əriə pəh kisəri-pən Loa kape Moses.”

⁶ Kini aposol minə mine elda minə kape niməhuak kisəkwətə tuk nərigien a.⁷ Kimisəgkiar rapomh pik, kini Pita rhekimter mimə, “Yo minə tiksın. Kimiə nakharkun mə tu tu kwənmopin, Kughen rimirpen-ta yo irətawə mimə yo jakni-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel, mə iriə tukhani nəfrakisien ye Yesu.^{††8} Kughen, yamə rikun ri-ki narmamə, mivəhsi-pən Nanmin Rhakə kimi əriə rəmhen əmə kin yamə rimivəhsi-pə kimi ətawə, kini mamor nimtətien mə rikin ragien min tuk əriə.

^{††9} Ripəh norien ror pisin kimi əriə. Nikam. Iriə min khani nəfrakisien iran, kini In rīvəh-si ta təvhagə hah kapəriə rəmhen kin yamə rimnor ta irətawə.¹⁰ Kimiə naksəvi niemhaa kape Kughen mhavəhsi-pən loa kirik kimi əriə rəmhen kin kajipə pam kirik. Səmrū. Kitawə, mine kapətawə kaha minə kupən khapəh nisəmhenien mə to kharəh kajipə pam a.^{††11} Mərig kitawə kishatətə ye Yesu Yermaru mə tukrivəh miragh ətawə ye nihu-vəyen kafan, mine nəmə tanə pisin pisin minə min.”^{†††}

¹² Nəgkiarien a rətapig pik kin narmamə minə a kasofugin aikin a. Kini iriə kasətərig əmə kin Pol mine Banabas kawəvsao kin nimtətien yamə mine Kughen rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriu mə tukwor ye nimri narmamə ye tanə pisin pisin minə.

Jemes rətapig kin nəgkiarien

¹³ Pol mine Banabas kwor infamien ye nəvsaoyen, kini Jemes rhekimter, mini-pən tuk əriə mimə, “Yo minə tiksın, sətərig kin yo.^{§14} Saemon Pita rimnhoprai-pə huvə kimi ətawə mə Kughen rimnor əpu In kimi nəmə tanə pisin pisin minə, mipik ta əriə tiksın mə kafan narmamə minə.¹⁵ Rəmhen əmə kin nəgkiarien

kape profet kirik kupən yamə rimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen, mə Kughen rimə,

¹⁶ “Kwasig ikin, Yo jakrerig-pə min. Mor huvə rao^{§†} kape narmaruyen kape King Deved e yamə rim-naməteih kupən, ipakə əmə rəmnim.

Rinahas pawk, jakrəh-si haktə, mirirpin, məspir, mor rəutən min.

¹⁷ Mə narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel-narmamə pisin pisin minə rarkurao ye tanimtanə-yamə mine yimirpen ta əriə mə kafak narmamə minə tuksarha-pə tuk Yo.

Yo e Kughen Yermaru, apa kupan yimnhajoun narmamə kin narimnar minə e mə tukharkun. In e nəgkiarien kafak.”

(Amos 9:11-12)

¹⁹ Kini Jemes rimə, “Nəgkiarien kafak ror məkneikin: Taktəkun ai, narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel kwəsarar ye nərigien kapəriə mamhauə tuk Kughen. Rapəh nəmhenien mə kitawə tuksor riskai pik tuk əriə.²⁰ Mərig pəh kharai nəkwəkwə kirik rīvən kimi əriə, mhani-pən tuk əriə mhamə tukhapəh nisəniən nəviginien yamə kimoh kivaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Nəviginien minə a kisəmkimik ye nimri Kughen. Mhapəh nisor-haspən-ien kimi nipiraovin. Mhapəh nisəniən nar miragh yamə kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nipran. Mhapəh nisəniən nitə.^{§††21} Tukasəkeikei mhavəhsi-pən natuakəmien minə e kimi əriə meinai kimnharikakun ta tu, kaməvheikin Loa kape Moses ye Sabat mine fam ye nəkwai niməhuak minə fam kape nəmə Isrel. Kini kimnamni-ərhav Loa kape Moses yerkwanu minə m-fam.”

Aposol minə mine elda minə kisher-pən kin nəkwəkwə kirik kimi nəməhuak minə pəh nien mə nəmə Isrel

²² Kini aposol minə mine elda minə, mine nəməhuak minə fam khani kwis mə tukhavəhsi-haktə iriə tiksın misher-pən kin əriə khakwasig kin Pol mine Banabas, mhavən apa Antiok. Mishajoun Saelas mine Judas (nhagin min kirik kamni kimə Basabas). Kwərə mir a, narmamə kamhasiai əriu.²³ Mhavəhsi-pən nəkwəkwə kimi əriu mə tukhrivəh miravən. Nəkwəkwə a ramni mimə,

Kimawə aposol minə mine elda minə, kimawə pi-aumiə minə.

Kimawə yakamhani vi vi əmiə, nəmə tanə pisin pisin minə, kimiə nəməhuak minə, yamə kasarə apa Antiok, mine Siria, mine Silisia:

²⁴ Yakasərig mə kimawə tiksın kimnhauə misor riskai-pre pik tuk əmiə. Mərig kimawə yakhapəh nhavəhsi-pənien nəgkiarien kirik kimi əriə mə tukhauə misor məknenkin.²⁵ Ror pən, kimawə yimisəkwətə kirik, mishajoun yermamə kiraru e misher-pre kin mə tukravəh nəgkiarien kapəməwə

† 15:1 Gal 5:2 †† 15:2 Gal 2:1 ‡ 15:4 Wok 14:27 †† 15:7 Wok 10:1-43 †† 15:8 Wok 10:44; 11:15 ††† 15:10 Mat 11:30; Gal 3:10 ††† 15:11 Gal 2:16; Efes 2:5-8 § 15:13 Gal 2:9

§† Nəgkiarien kape nəmə Gris ripəh niniyen “rao kape King Deved” mərig rimə, “nimə tapolen kape King Deved.” Mərig nipran rimə “generation” uə yerkwanu, mine narmamə, mine nimə. §†† 15:20 Eks 34:15-17; Lev 17:10-16

mīraurə kimi əmiə. Mə iriu tukrakwasig kin fren kapəməwə mir e Pol mine Banabas. ²⁶ İpakə əmə iriu kramhə tuk nini-ərhavyen nəgkiarien kape Yesu Kristo, Yermaru kapətawə. ²⁷ Kimawə yaksher-pre kin Judas mine Saelas mə iriu tukraurə tuk əmiə. Kwərə mir ai tukrani huvə nəgkiarien yame kimawə yimnharai. ²⁸ Kini Nanmin kape Kughen rikin ragien, mine rikitawə ragien mə jakkchapəh nhavəhsi-preyen natuakəmien kirik yame riskai pik tuk əmiə. Kini yakhavəhsi-pre əmə natuakəmien mine en: ^{†29} Takhapəh nisəniən nəviginien yame kamoh ki-vaan əru tuk nəhuakien kimi nanmi kughen eikuə minə. Mhapəh nisəniən nitə. Mhapəh nisəniən nar miragh yame kimnəvit-əpni, meinai nitawin raməmir hanə ye nīpran. Mhapəh nisor-haspen-ien kimi nīpiraovin. Tukmə naksəri-pən natuakəmien minə a, takpisarə huvə.

In əmə e nəgkiarien kapəməwə.

³⁰ Kini namehuə minə a kisher-pən kin narmamə a, khavən apa Antiok. Khavən, mhatərhav-pən, misokrən kin nəməhuak minə aikin. Khauə, misofugin. Kini kimnhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi əriə.

³¹ Kimisəvhuekin nəkwəkwə a misərig rhuvə pik, meinai nəgkiarien kafan ravəhsi-haktə nərigien kapəriə. ³² Judas mine Saelas, profet mir ai, kawəgkiar apomh kimi nəməhuak minə, məwhag kimi əriə mwor əriə kasərer tim tim. ³³ Iriu kimiwarə rəpomh kwənmopin aikin. Kwasig ikin, nəməhuak minə kimisaowia kin əriu. Misaiyoh-pən Kughen mə tukrivəhsi-pən nəmərinuyen kimi əriu. Kini misher-pən kin əriu kirar-erig miravən tuk narmamə yamə mine kimisher-pən kin əriu. ³⁴ Mərig Pol mine Banabas kimiwarə min apa Antiok ror tu kwənmopin, iriə narmamə khapsaah kasəvhag mhani-ərhav nəgkiarien kape Kughen.

Pol mine Banabas kawəwhai əriu minə

³⁶ Kisarə mamhavən, Pol rini-pən tuk Banabas mimə, "Rhuvə mə tukrarerig miravən mwəm kirau minə tiksin yerkwanu minə a mirani-ərhav ta nəgkiarien kape Kughen, ai mwəsiekun-ru əriə." ³⁷ Mərig Banabas rorkeikei mə tukrəkir Jon Mak pəh rikwasig kin əriu. ^{†38} Mərig Pol rəm mə rīpəh natuatukien, meinai in apa kupən, kimnarharə apa Pamfilia, kini Jon Mak rim-nəpəh əriu, mirerig. ³⁹ Kini Pol mine Banabas kaotgoh kimi əriu minə tuk Jon Mak, kini məwhai əriu minə. Banabas rikir Jon Mak, miravən ye rao kirik miravən apa ye tanə kirik kamni kimə Saepras. ⁴⁰ Mərig Pol rimi-ni-pən tuk Saelas mə iriu min. Kini nəməhuak minə kimisəhuak kimi Yesu Yermaru mə In tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriu, kini en kratərhav. ⁴¹ Iriu kimiwəri-wək mratərhav-pən Siria mine Silisia, mawor nəməhuak minə kamhaskai.

Timoti ramkwasig kin Pol mine Saelas

16 Kini Pol rəriwək min mivən apa yerkwanu mir kiraru nhagriu Debe mine Listra. Aikin a, yermamə kirik kape Yesu ramarə ikin, nhagin e Timoti. Nisini ramni nəfrakisien ye Yesu; in kwənərəus kape nəmə Isrel. Mərig rimni in yemə Gris. ^{†2} Nəməhuak minə apa Listra mine Ikoniam kamhani mhamə Timoti in yamehuə kirik. ³ Kini Pol rorkeikei mə tukrikir Timoti iriu min. Kini məsig-pən in, meinai rīpəh norkeikeiyen mə nəmə Isrel rikiriə tukrahas mhawor nəmə aikin a kharkun mə rim Timoti in yemə Gris. ⁴ Kini irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə, marhəni-ərhav tuk narmamə kape Yesu minə mirhimə nəgkiarien yame aposol minə mine elda mine Jerusalem kimisərahə. Kini irisir krhajoun əriə mə tukasəkeikei misəri-pən nəgkiarien a. ⁵ Ror mək-nakin, mə nəməhuak minə aikin minə fam kamhaskai ye nhatətəyen kapəriə. Nipig minə fam, kamhapsaah.

Pol rəm nəmrərhavyen kirik

⁶ Irisir kirhuvən mrhitərhav-pən yerkwanu minə Frijia mine Galesia, meinai Nanmin kape Kughen rimi-ni-əhu mə tukrhīpəh nīrhivəniən mirhīni-ərhav nəgkiarien apa provins a Tarki. ⁷ Kirhuvən mirhuə ye nīkar provins mir a Misia mine Bitinia, krhimə tukrhuvən apa Bitinia; mərig Nanmin kape Yesu ⁸ rīpəh niniyen mə tukrhuvən aikin. ⁸ Kini irisir krhitərhav-pən Misia, mrhivirə mirhuvən yerkwanu kirik kamni kimə Troas. ⁹ Yenaiyu, Pol rəm nəmrərhavyen məm mimə yemə Masedonia kirik rərer maiyoh-pən in maməkeikei kim in mimə, "Yuə-ru e Masedonia masitu irəməwə." ¹⁰ Pol rimnəm ta nar a, taktəkun əmə kimawə yimisətu huvə kapəməwə narimnar mə jakhatərhav min aikin a, mhavən apa Masedonia, meinai yimnharkun mə Kughen rimnokrən kin əməwə mə jakhani-ərhav Nəgkiarien Huvə kimi narmamə ikin.

Pian a Lidia ruə mīni nəfrakisien ye Yesu

¹¹ Kini ai, yakhavəh rao kirik, mhatərhav apa Troas, mhavən atuatur ye tanə a kamni kimə Samotres. Kəni rikwamir kin, yakhavhiak-pən apa yerkwanu kirik kamni kimə Neapolis. ¹² Kini yakhatərhav aikin a, misəri-wək mhavən miseriaji yerkwanu a Filipae, yame raməmir kupən ye provins a Masedonia. Yermaru kape Rom ramarmaru ye kwənmhaan a. Kimawə yimisəre kəskəh aikin a. ¹³ Kini ye Sabat, yimisəta yerkwanu a, miseiwaiyu mhavən ye nu kirik, meinai yimisərig mə kavən aikin kaməhuak. Aikin, yimiəkwəte, misəgkiar kimawə nīpiraovin yamə mine kwənhauə ta aikin misək-wəte. ¹⁴ Pian Tuatira kirik ramkwəte məmətərig kin əməwə. Nhagin e Lidia. In piraovin kape nəvraiye neipən huvə minə ^{††} mavəh mane iran. Pian a, ramsiai

† 15:28 Mat 23:4 †† 15:37 Wok 12:12,25 ‡ 15:38 Wok 13:13; Kol 4:10

†† 16:1 Wok 14:6; 2 Tim 1:5 †† 16:2 Fil 2:19-22 ††† Nəmə Isrel to khapəh nisərigien kwənərəus kirik kape nəmə Gris. Mərig Pol rimə to rəsīgpan Timoti, ai ruə məmhen kin yemə Isrel kirik, ai nəmə Isrel to kisərig. ††† 16:4 Wok 15:23-29 § 16:6 Wok 18:23 §†

Kughen. Kini Yesu Yermaru rəhitə ye nirkunien kafan mīmə in tukrini nəfrakisien ye nəgkiarien kape Pol.
¹⁵ Kini in mine kafan minə kimnhavən misor baptaes. Kini rimini-pə tuk əmawə mīmə, "Nakasəm mə yakamni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, kini takasəkeikei mhaue misarə imak yerkwanu." In rimivi əmawə, yakhavən misarə kimawə min.

Kivəhsi-pən Pol mine Saelas ye kalabus

¹⁶ Nipig kirik, kimawə yimnhavən aikin kaməhuak ikin, kini misəm piraovin kirik. In yor atuə kin kirik yame kimivəh nimirin. Pian a, nanmin hah raməmir iran, mamor in mə in rirkun nini-ərhavəyən narimnar yame tukripiuə. Kini pian a in ravəh pik mane ehua iran, kape kafan namehua, meinai narmamə kasərok namehua kafan minə mə tuksərig nəgkiarien kafan.
¹⁷ Kini in ramkwasig kin əmawə Pol, mamokrən ehua mamni mīmə, "Narmamə minə e, iriə narmamə kape nor atuə-kinien kape Kughen, yame In yerpirig! Kamhani-ərhav swatuk yame Kughen ravəh miragh narmamə iran kimi əmiə." †

¹⁸ Rimnor nar a nipig ripsaah. Ror Pol ramərig rahas pik. Rarar mægkiar kimi nanmin has yame raməmir ye pian a, mīmə, "Ye nhag Yesu Kristo, yakamni-pre tuk ik mīmə, !Takəta ye pian e!" Taktəkun əmə, nanmin has a rəta ye pian a.

¹⁹ Mərig namehua kafan minə kisəm kharkun mə swatuk kape nivəhyen mane ruirkək ai taktəkun, kisasar, mharaptərkən Pol mine Saelas, mharəh əriu misor əriu kawərer ye nimir mirh. ²⁰ Misərip əriu kawərer ye nimir yemə Rom mir - iriu narmamə kape kaonsel. Kini mhani-pən tuk əriu mhamə, "Kwərə mir e, iriu yemə Isrel. Iriu kaworah pik nəmə imətawə ikin. ††²¹ Mwarkut tuk ətawə mə tuksəri-pən narəyən pisin. Mərig norien a rapəh natuatukien ye loa kapətawə. Kitawə nəmə Rom. To khapəh nisəri-pənien swatuk a."
²² Kini narmamə khapsaah khauə min mhani hah əriu. Kini yamehua mir kape kaonsel krəni-pən tuk mobael minə mə tukharəh-si ta neipən kapəriu mhaue əriu.
²³ Kini kimnhauh pik əriu, kwasig ikin, kharəhsi-pən əriu ye kalabus, mhani-pən tuk yermamə kape narhayen tuk kalabus mhamə, "Ik takamarha huvə tuk əriu." ²⁴ Yermamə yame ramarha tuk kalabus rərig nəgkiarien a, mirəh əriu mivən ye kwənmhan kirik apa imə əgkəp. Mərəhu-pən nai ye nihuriu markwəji ətərkən-pən əriu iran.

²⁵ Kini yenpig əru, Pol mine Saelas kimiwəhuak. Kini mawəni nipe marəvəh-si haktə Kughen; kini narmamə yamə mine kasəmir ye kalabus kimisətərig kin əriu.
²⁶ Taktəkun əmə, nimmimien ramavən pik, mor kalabus rikiu-kiu. Taktəkun əmə kwəruə minə kisəhitə. Kini nərəus yamə mine kimmərkis narmamə kin, kharisin misəsaah. ²⁷ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rarha, məm kwəruə minə kape kalabus kimisəhitə, rimə ta mə narmamə a ye nəkwai kalabus kwəsap ta.

Nanmin kape Yesu in Nanmin kape Kughen, uə Nanmin Rhakə.
 †† Neipən a nimirin rhaktə, kini rimrimə apig. † 16:17 Mak 1:24 †† 16:20 Mak 13:9 † 16:22 2 Kor 11:25; 1 Tes 2:2

Məknəkin rirəh kafan nau nisə mə tukrhapni atuk əmə in kin ††. ††²⁸ Mərig Pol rokrən apomh mīmə, "Ah! Apəh nhapniyen ik! Kimawə fam yakasəmir hanə imə."

²⁹ Kini yermamə yame ramarha tuk kalabus rokrən mə yermamə kirik tukrirəh laet muə, maiyu mivən ye nəkwai nimə, mənimmkur-pən ye nihiu Pol mine Saelas, migin pik. ³⁰ Mikir əriu mivən apa iruə maiyoh əriu mīmə, "Yemehua mir! ?Jakhawor pən iran mine pəh Kughen rivəh miragh yo?" ††

³¹ Kini kirəni-pən tukun mirəmə, "Ik, takni nəfrakisien ye Yesu Yermaru, pəh Kughen tikrivəh miragh ik mine kafam minə min." ³² Kini iriu kirani-ərhav nəgkiarien kape Yesu Yermaru kimin mine kafan narmamə minə.
³³ Yenpig əru, mərig kwən a rikir əriu mivən, məspir tamhek nimap kapəriu yame kimoh. Taktəkun əmə, in mine kafan narmamə minə, mine kafan yor atuə kin minə kimisor baptaes. ³⁴ Kini in rimikir Pol mine Saelas mivən ye nəkwai nimə kafan, mivəhsi-pən nəviginien kimi əriu. Kini in, mine kafan minə, kimisərig rhuvə pik, meinai kimnhani nəfrakisien ye Kughen.

³⁵ Rueraan, yermamə mir kape kaonsel kirəni-pən tuk mobael mine mirəmə, "Havən mharisin nar mir a kiravən."

³⁶ Kini kwən a ramarha tuk kalabus rimini-pən tuk Pol mīmə, "Yamehua kape kaonsel rimə kimawə jakharisin əmiru nakravən. Ravən ye nəmərinuyen."

³⁷ Mərig Pol rini-pən tuk mobael minə a mīmə, "Ah! ?Rhawor e? Kimru yemə Rom mir e, kini namehua mir e kape nəmə Rom kirapəh niwəm-pawk-eyen mə kimru yimwor nar has kirik, mərig kwəroh-ta əmru ye nimir mirh, mwarko-pən kin əmru ye kalabus. Kini tak-takun ai iriu kworkeikei mə tukwher-ərhav apis-apis əmə kin əmru. !Nikam! Pəh iriu kirauə, mirakir əmru kimawə miriu."

³⁸ Kini mobael minə a khavən mhani-pən nəgkiarien kape Pol mine Saelas tuk yamehua mir kape kaonsel. Kwərig mə Pol mine Saelas iriu yemə Rom mir, kwakur.
³⁹ Kini iriu kiravən rikiriu reiwaiyu tuk Pol mine Saelas, mirakir-ərhav əriu ye kalabus. Kini mawəkeikei kimi əriu mə tukravən.

⁴⁰ Pol mine Saelas kiratərhav ye kalabus, kwasig ikin, kiravən imei piraovin kirik, nhagin e Lidia, mawəm nəməhuak minə tiksın aikin a. Kini iriu mawor kwirig kimi əriə. Kwasig ikin, kimiravən.

Pol mine Saelas kimiravən apa Tesalonaeka

17 Kini ai, Pol mine Saelas kimiweriwək mratərhav yerkwanu mir a Amfipolis mine Apolonia, miravən mwəriaji yerkwanu a Tesalonaeka. Ikin aikin a, niməhuak kirik aikin kape nəmə Isrel. ² Kini Pol ror əmhen kin yame ramor rerin, mauru-pən ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel; mamarə yerkwanu a meriaji Sabat kisisər. Kamhani nəgkiarien ripsaah ye nikarin kape Nəkwəkwə kape Kughen. ³ Kini Pol rimn-hoprai-pən kimi əriə mīmə, "Nəkwəkwə kape Kughen

†† Ye nipig a, tukmə yermamə kiwəhsi-pən ye kalabus rap, tukhopni yermamə ramarha tuk kalabus. †† 16:27 Wok 12:18-19 ††† 16:30 Wok 2:37

ramni atuatur mimə Kristo tukraməkeikei mamərig rahah ye nīpran meriaji mīmha, kini Kughen tukror In ramragh min." Kini mīmə, "Yesu yame yakamni-pre tuk əmiə, In e Kristo." ⁴ Kini nāmə Isrel minə tiksīn, mine nāmə Gris khapsaah yamə mine kamhasiai Kughen, mine nīpianehua minə khapsaah min, kisərig nəgkiarien kape Pol, kamhani nəfrakisien iran, mamhakwasig kin Pol mine Saelas.

⁵ Mərig nāmehua kape nāmə Isrel kasəməkin əriu; kini mhavən apa ye maket, mhapik nāmə has tiksīn misor kwhen kapəriə kirikianə, misor nahasien rehua apa yerkwānu a. Kini mhavən imei yermamə kirik nhagin e Jeson. Miseikus kwəruə ye nimə kafan, misauru-pən ye nimə misarha-kin Pol mine Saelas. Mhamə tuksərip əriu ye nīmri mirh. ⁶ Mərig khapəh nisəmien, kharaptərəkīn Jeson mine nāməhuak minə tiksīn min, mhaūkəkin əriə mhaūə kisərer ye nīmri nāmehua minə kape kaonsel. Misokrən apomh mhamə, "Kwəra mir a Pol mine Saelas kawor pik nahasien muavən fam ye tanimtanə; mirauə min eikin e. ⁷ Kini kwən e Jeson rimnokrən kəriu kiravən iman ikin. Mərig iriū kwakapir loa minə kape yermaru kapətawə e Sisa. Iriū karəni mə king pisin kirik aikin; nhagin e Yesu." ⁸ Nāmə Isrel kimnhani nəgkiarien a, misor narmamə mine namehua minə a niemhaa ramhai əriə.

⁹ Kini ai namehua minə kisəkeikei kimi Jeson mine nāməhuak minə mə tukavəhsi-pən mane kirik kimi əriə, mhamə "Tukmə naksarə mar, mane ai kapəmiə əmə; mərig tukmə nakasəvi niemhaa, mane ai kapə-mawə." Nāməhuak minə kimisərok namehua minə a, kini ai, kisəta irəriə kamhavən.

Pol mine Saelas kiravən apa Berea

¹⁰ Kini yenaiyu kin, nāməhuak minə kisher-pən kin Pol mine Saelas kiravən yerkwānu a Berea. Iriū kiravən miratərhav pən aikin, mwauru-pən ye nəkwai nāməhuak kape nāmə Isrel. ¹¹ Nāmə Berea, nərigien kapəriə rhuvə rapita nāmə Tesalonaeka, mərig in ai, kisəkeikei pik mə tukasərig nəgkiarien kapəriu. Kini nīpig m-fam kasəvheikin huvə Nəkwəkwə kape Kughen mə tuksəm mə nəgkiarien kape Pol ramni əfrah, uə rameikuə. ¹² Kini nāmə Isrel khapsaah khani nəfrakisien ye Yesu, mine nīpianehua Gris khapsaah, mine nāmə Gris khapsaah min.

¹³ Mərig nīpig nāmə Isrel apa Tesalonaeka kimisərig mə Pol ramni-ərhav min nəgkiarien kape Kughen apa Berea, khauə min aikin, misəvi niehmaa kape nāmə Berea tuk Pol. ¹⁴ Taktəkun əmə, nāməhuak minə kisher-pən kin Pol rīvən min apa ye nīkar tahik. Mərig Saelas mine Timoti kiwarə hanə apa Berea. ¹⁵ Mərig narmamə yamə mine kimnhakir Pol mhavən miseriaji əmə Atens mharerig, mhaūə min Berea, mhavən tuk Saelas mine Timoti mhavəhsi-pən nəgkiarien kimi əriu mə tukwhai miren mirauə mwəm Pol.

Pol rīvən apa Atens

¹⁶ Kini Pol ramarə apa Atens mawhin Saelas mine Timoti mə iriū tikravən min mwəm. Ramərig rahah pik meinai rəm mə yerkwānu a, nanmi kughen eikuə minə khapsaah. ¹⁷ Ror pən, in rīmavən ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nāmə Isrel, kini iriə nāmə Isrel, mine nāmə Gris yamə mine kamhasiai Kughen, khani min nəgkiarien ripsaah. Kini nīpig minə fam, Pol ramvən min ye kwənmhaan kape maket, maməgkiar kimi narmamə kasəkwəta aikin. ^{††18} Kini nāmə Gris tiksīn, kamni kimə Epikiuriən mine Sitok ‡, iriə nəmhajoun minə. Khauə misəgkiar min iriə Pol, mamharpəhu əriə minə. Iriə tiksīn kamhani mhamə, "Kwən e rīmīrəh əmə nəgkiarien apa ye swatuk, mamuə. !Keinein mə ramni naha apa!" Mərig narmamə tiksīn kimnhani mhamə, "Kimawə yaksərig yakhamə in ramni kughen pirə pisin pisin minə." Kamhani məkna meinai Pol raməgkiar kin Yesu, mamni mīmə, "In rīmamhə, mərig Kughen rīm-nor In rīmragh min."

¹⁹ Kini iriə kisokrən kin Pol mə tukruə marer ye nīmri namehua minə kapəriə. Iriə kasəkwəta ye takwar a Areopagus. Kini namehua khani-pən tukun mhamə, "Kimawə yaksorkeikei mə jakharkun nəgkiarien vi yame ik nakamni-ərhav. ²⁰ Nəgkiarien kafam yame nakamni kimawə yaksərig ror pisin. Yaksorkeikei mə jakharkun nīpran." ²¹ Kamhani məkna meinai nīpig m-fam nāmə Atens, mine nāmə tanə pisin minə min aikin kasəkwəta masəterig kin nərigien vi pisin masəgkiar mamharpəhu əriə minə.

²² Kini Pol rərer ye nīmri namehua minə a mīmə, "Nāmə Atens. Yakəm yakirkun mə kimīə nakhasikai tuk nəhuakien kapəmiə. ²³ Nīpig yakameriwək mamətamə iməmiə ikin, maməm narimnar kape nəhuakien kapəmiə. Kini yaknəm ta kapier imərhakə kirik yame kimīrai nəgkiarien aikin kimə, 'In e kwənmhan kape nəhuakien kimi kughen kirik yame keinein In.' Mərig kughen yame kimīə nakhamə nakseinein, yo jakni-ərhav In tuk əmiə. ²⁴ Kughen e In e rīmnor tokrei tanə mine narimnar yame ramswin aikin. In ramarmaru tuk neai mine tokrei tanə. Nimə kafan pəh nien mə niməhuak yame kitawə kamhavhirəkin. ²⁵ To In rīpəh nəkwəkwəyen kin nar kirik yame kitawə narmamə kəsor mhavəhsi-pən kimin. Meinai In pisin əmə rīmnor ətawə kamhamragh; kini In mivəhsi-pə narimnar fam kimi ətawə. ^{††26} Apa kupən əgkəp, In rīmnor yermamə kirikianə əmə. Taktəkun ai narmamə fam ye tanimtanə kamhatərhav əmə ye yermamə a. Kini Kughen rərəhu-pən əriə kasarə ye tanimtanə minə fam. Kini In pisin əmə rīmīni nīpig yame iriə tuksarə iran; mine tanə minə kapəriə. ²⁷ Kughen a ror mək-nakin mə kitawə m-fam tuksarha-kin In mharkun In, rəmhen kin yame yermamə kirik ramərav-ərav ye

†† 17:17 Wok 18:19 ‡ Epikiuriən minə khamə narimnar yame ror yermamə kirik rikin ragien, narimnar e in nīmraghien rhuvə. Mərig Sitok minə khamə rhuvə tukmə yermamə kirik rīpəh nərigien nagienien uə nəmhəyen yerkin. †† 17:25 1 King 8:27; Wok 7:48 ‡‡ 17:25 Sam 50:12

nəpignapien mə tukrivəh nar kirik. Mərig nəfrakisien mə Kughen a to rapəh narəyen isok tuk ətawə.
^{†28} Rəmhen kin nəgkiarinen kirik yame ramni mimə, 'Kitawə kasətigə əmə ye Kughen tuk nimraghien, mine nəriwəkien, mine narimnar fam.' Kini rəmhen kin yame kimia kirik raməni nipe kirik mamni mimə, 'Kitawə min e kafan kwajikovə minə.' ²⁹ Meinai kitawə kwajikovə minə kape Kughen, to khapəh nhaniyen mə Kughen in rəmhen kin narimnar yamə mine narmamə kamhahvirəkin kin gol uə silva uə kapiet. In pəh nien mə nanmi-nar kirik yame yarpəkao raməvhirəkin ye nirkunien kafan. !Nikam! ^{††30} In apa kupən, narmamə khapəh nharkunien Kughen. Kini Kughen rimə nətəwaoyen kapəriə in nar apnapig. Mərig taktəkun ai ramni-pə tuk ətawə fam ye tanimtanə minə mimə, 'Kimia fam taksar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah.' ³¹ Ramni məknakin meinai In rinərhəu ta nipig yame In tukrəkir əmhen narmamə fam ye tanimtanə. In tukrə əmə ye swatuk yame ratuatuk. Kughen rimirpen ta yermamə yame tukrəkir əmhen narmamə. Kini narmamə kharkun mə Kughen rimirpen In meinai Kughen rimnor ta yermamə a ramragh min ye nimhəyen kafan." [‡]

³² Iriə kisərig nəgkiarinen a mə Kughen rimnor yermamə kirik rimragh min ye nimhəyen, kini tiksın kasarh iran; mərig tiksın khamə, "Kimawə yaksorkeikei mə tuk nipig kirik yaksərig min kafam nəgkiarinen."

³³ Kini ai, Pol riməpəh namehuə minə a mamvən.

³⁴ Kini narmamə tiksın khakwasig kin, mhani nəfrakisien ye Yesu. Iriə kirik, nhagin e Denis, in yermamə kirik kape kaonsel. Mine piraovin kirik nhagin e Damaris, mine narmamə minə min tiksın.

Pol ramvən apa Korin

18 Kwasig ikin, Pol ritərhav Atens, mivən yerkwənu kirik kamni kimə Korin. ² Muə məm yemə Isrel kirik nhagin e Akwila. Kwən a rimnarha apa Pontas, miterhav, mivən mamarə apa yerkwənu a Rom, apa Itali. Kwasig, yermaru kirik kape nəmə Rom, nhagin e Klodias, rimnher-ərhav kin nəmə Isrel apa Rom. Kini Akwila mine kafan piahwaru Prisila, kraier ikin, mirauə mwarə Korin. Kirəpəh narəyen aikin a ror tu, Pol ritərhav-pən məm əriu, ^{††3} mamarə irisir min. Mamək-er-pən irəriu ye wok kapəriu, meinai wok kafan rəmhen əmə kin wok kapəriu. Irisir yermamə kape nijirien nimə tapolen. ^{††4} Kini ye Sabat minə fam, Pol mine nəmə Isrel mine nəmə Gris kasəgkiar pik ye nəkwai nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. Meinai Pol rorkeikei mə tukrivi-pə əriə pəh khani nəfrakisien ye Yesu.

⁵ Nipig a, Saelas mine Timoti kratərhav Masedonia, mirauə min Korin. Pol rapəh kafan wok ye nijirien nimə tapolen, kini maməkeikei əmə mamni-ərhav Nəgkiarinen Huvə. Mamni huvə tuk nəmə Isrel mə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen. ^{††16} Mərig iriə kimn-

hani hah in, masəgkiar has pən kimin. Kini Pol rarpita-arpita nəmkimik ye neipən kafan [mamor nimtətien mimə iriə kamhani hah nhag Kughen.] Mamni mimə, "Tukmə Kughen rīvəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəriə atuk. Yaknor infamien irəmiə. Ririkakun ai taktəkun, jakamvən əmə tuk nəmə tanə pisin pisin minə." ^{††7} Kini ai, Pol rapəh əriə apa ye nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, muə imei yemə Gris kirik nhagin e Titias Jastas. In ramsiai Kughen. Nimə kafan ipakə tuk nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel. ⁸ Kini yamehuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin a Krispas, in mine kafan minə kimnhauə mhani nəfrakisien ye Yesu Yermaru. Kini nəmə Korin khaphsaah min kimisərig nəgkiarinen kape Pol kini khani nəfrakisien ye Yesu kini misor baptaes. ⁹ Yenaiyu kirik, Pol rəmrərhav məm mə Yesu Yermaru raməgkiar kimin mamni mimə, "Takpəh niginien kin narmamə. Takaməkeikei mamni-ərhav nəgkiarinen kafak, mipəh napnapigien. ¹⁰ Meinai Yo yakaməmir kirau mik; to nar kirik rapəh noriahyen ik, meinai narmamə kafak minə khaphsaah ye yerkwənu e." ^{††11} Kini Pol rimnarə aikin rapita newk kirikianə, mamhajoun narmamə kin nəgkiarinen kape Kughen.

Nəmə Isrel kharəhsi-pən Pol ye kot

¹² Ye nipig a, yermamə kirik, nhagin e Galio, in gavman kirik kape nəmə Akaea ^{††}. Kini nəmə Isrel khauə kirikianə mharaptərhav Pol mhakir mhavən ye kot.

¹³ Kini iriə mhamə, "Kwən e ramarkut mə tukrivi narmamə pəh tuksəhuak kimi Kughen ye norien kirik yame raməsik loa kapəməwə."

¹⁴ Kini Pol natukrəgkiar, mərig Galio rini-pən tuk əriə mimə, "Nəmə Isrel. Nikam, yakpəh norkeikeiyen mə jakəkir nar kirik ror məkneikin. Tukmə nakhauə mhani-pə tuk yo mə yermamə kirik rakapir loa kirik, nar apnapig mə to loa ehə kirik uə loa kəskəh kirik, ratuatuk mə jakətərig kin əmiə. Mərig kimia nakhauə mhani əmə mus mus kirik ye nahag minə mine narimnar minə ye narəyen kapəriə. Raməmir əmə irəmiə mə takhani misərhəu huvə." ¹⁶ Galio rəgkiar ta, məkneikin mher-ərhav kin əriə ye kot. ¹⁷ Məkneikin, nəmə aikin tiksın kisərar mharaptərhav yeməhuə kape nimə kape nofuginien kape nəmə Isrel, nhagin e Sostenes, mamhauh in ye nimri narmamə. Kini Galio rəm, ripəh nini-əhuyen əriə.

Pol rimirerig min muə Antiok apa Siria

¹⁸ Kini Pol rimnarə nipig ripsaah apa Korin iriə nəməhuak minə. Kwasig ikin, rimipəh əriə məsok pirə, mivən ye Kengkria. Aikin, məkis nikwənen meinai in apa kupən rimnatuakəm tuk nəkisien nikwənen meri-aji nipig kape nəspirien, kini nipig kape nəspirien ru-əuə ta muavən. Kini Pol rīvən ye rao kirik aikin a mivir-iə ipakə tuk Siria. Kini Akwila mine Prisila kirakwasig min kin in. ^{††19} Krhivən mirheriaji rukwanu a Efesas,

† 17:27 Sam 145:18; Jer 23:23 †† 17:29 Aes 40:18-20; 44:10-17; Wok 19:26 ‡ 17:31 Sam 96:13 †† 18:2 Rom 16:3 †† 18:3 Wok 20:34 ††† 18:5 Wok 17:14-15

††† 18:6 Wok 13:46,51; Wok 20:26 § 18:10 Jos 1:9; Aes 41:10 §† Akaea in kwənmhan kirik apa Gris. §†† 18:18 Nam 6:18; Wok 21:24

mīrhivhiak. Kini Pol rēta irēriu mivēn ye nēkwai nimā kape nōfuginien kape nēmā Isrel, mēm ēriā, kisēgkiar pik. ²⁰ Iriā kisaiyoh-pēn in mā tukrarā min ror tu iriā min. Mērig rīmnapēh. ²¹ Mērig nīpig rinamvēn, minipēn tuk ēriā mimā, “Tukmā Kughen rīmā jakrerig-pē min, yo jakrerig-pē min mēm āmiā.” Mivēn min ye rao kirik, mītērhav Efesas.

²² Kini Pol rimavēn mivhiak mivēn Sisaria. Mēriwāk mivhiak mivēn mēm nēmāhuak minā apa Jerusalem. Kwasig ikin, rirerig min muā Antiok. ²³ Marā min Antiok ror tu. Kini mītērhav min mēriwāk mivēn mītērhav-pēn Galesia mine Frijia. Mamērīp tim tim narmamā kape Yesu minā apaikin.

Apolos ramarā Efesas mine Korin

²⁴ Ye nīpig a, yemā Isrel kirik, nhagin e Apolos, ruā Efesas. Rīmnaṛha apa Aleksandria. Nīrkunien kafan rehuā; kini mīrkun min Nēkwēkwā kape Kughen. ²⁵ Kinhajoun ta in kin Swatuk kape Yesu Yermaru. Nīpig m-fam nap ramuāk yerkin tuk nīni-ērhavyen nēgkiarīen kape Kughen. Kini nēgkiarīen kafan ye nīkarin kape Yesu ratuatuk. (Mērig in rīmīrkun āmā baptas yame Jon Baptas rīmnor kupēn). ²⁶ Kini in ramētghā kin nēvhagien kimi narmamā ye nēkwai nimā kape nōfuginien kape nēmā Isrel. Kini Prisila mine Akwila kirauā mawētērig kin in. Kini ai, mīrakir in mīrhivēn imēriā ikin. Kini Prisila mine Akwila kwhoprai-pēn huvā min Swatuk kape Kughen kimin. ²⁷ Kwasig ikin, kwēn a Apolos rīmā tukrivēn apa Akaea. Kini nēmāhuak minā kimisasitu iran, mharai nēkwēkwā kirik rivēn kimi narmamā kape Yesu minā apa Akaea, misaiyoh ēriā mhamā tuksarha huvā tuk Apolos. Rimaūā Akaea, mamasitu pik ye narmamā yamā mine Kughen rīvēhsi-pēn ta nīhuvēyēn kimi ēriā khani nēfrakisien iran. Apolos ramasitu iriā ²⁸ mamhoprai huvā Nēkwēkwā kape Kughen mimā Yesu in Kristo yame Kughen rīmīrpen. Kasēgkiar ye nīmri narmamā, kini nēgkiarīen kafan rapita nēgkiarīen kape nēmā Isrel. †

Pol rirerig min muā Efesas

19 Nīpig Apolos ramēmīr hanā apa Korin, Pol rēri swatuk fiak, muā Efesas, mēm narmamā tiksin aikin kape Yesu. †¹² Mamaiyoh-pēn ēriā mimā, “?Rhawor? ?Nīpig nīmnhani nēfrakisien ye Yesu, mamhavēh min Nanmin kape Kughen uā?”

Iriā khani-pēn tukun mhamā, “Kimawā yakhapēh hanā nīsērigien mā nar kirik e, Nanmin kape Kughen.” ‡

³ Kini Pol raiyoh-pēn ēriā mimā, “?Mērig kimia nimishawor pēn iran mine mīsor baptas?”

Kini khani-pēn tukun mhamā, “Yimisor baptas rēmhen kin yame Jon Baptas rīmnor.”

⁴ Kini Pol rīni-pēn tuk ēriā mimā, “Baptas yame Jon Baptas rīmnor, in rīmnor ye narmamā yamā mine kwēsarar ye nērigien kapēriā tuk tēvhagē hah kapēriā. Mērig Jon Baptas rīmnamni-ērhav mimā narmamā

tukasēkeikei mhani nēfrakisien ye yermamā e tukruā kwasig. Kwēn ai, In e Yesu.” †⁵ Kisērig nēgkiarīen a, kisarar mīsor baptas ye nhag Yesu Yermaru. ⁶ Kisor baptas, kini Pol rārēhu-pēn kwērmin ye kapariā kapē, kini Nanmin Rhakā rīmneiwayiū iriā. Kini iriā kasēgkiar ye nēgkiarīen kape tanā pisin pisin minā, mamhani-ērhav nēgkiarīen yame Kughen rīmivēhsi-pēn kimi ēriā. ‡⁷ Iriā fam ipakā twelef.

⁸ Paul rarā aikin meriaji makuā kisisar. In mivēn ye nēkwai nīmāhuak kape nēmā Isrel, mamētghā kin nīni-ērhavyen Nēgkiarīen Huvā. Iriā min kasēgkiar ye nīkarin kape Narmaruyen kape Kughen; kini Pol rivi ēriā tiksin. ⁹ Mērig narmamā tiksin, kapariā kapē riskai; khapēh nhaniyēn nēfrakisien iran. Kini mamhani hah Swatuk kape Yesu Yermaru ye nīmri narmamā. Ror pēn, Pol rapēh ēriā, mīkir narmamā kape Yesu minā, mamhavēn. Kini ye nīpig fam kimnhavēn ye nēkwai nimā ye skul ehua kirik kamni kimā, “Tiranās” masēgkiar kimi narmamā. ¹⁰ Kini Pol rīmnamarā aikin mapita newk kiraru. Ror pēn narmamā kasarā apa tanā a Tarki, yamā mine iriā kwēnērūs kape Isrel mine yamā mine iriā kwēnērūs kape Gris, iriā m-fam kisērig nēgkiarīen kape Yesu Yermaru.

Kwajikovā minā kape yermamā kirik nhagin e Skeva

¹¹ Kini Kughen rīmivēhsi-pēn nēsaninien kimi Pol tuk norien nīmtātien pisin pisin. †¹² Narmamā kisaiyoh-pēn kin neipēn akwas kape Pol, mhapik mhapēn apa imēriā ikin, kini narmamā kamhamhā kharap, masēsanin, kini nanmin has minā kasēta iriā. ‡

¹³ Ikin aikin a, nēmā Isrel tiksin kimisēriwāk misarku-rao misarkut tuk nēkotayēn nanmin has ye narmamā ye nhag Yesu Yermaru. Mamhani-pēn tuk nanmin has minā mhamā, “Yakamni skai pre tuk āmiā ye nhag Yesu, yame Pol ramni-ērhav, mā, “!Taksēta!”

¹⁴ Kini jif pris, nhagin e Skeva, kafan kwajikovā minā iriā m-fam seven. Iriā kisarkut mā tuksēko-ta min nanmin has minā. ¹⁵ Mērig nīpig kirik, nanmin has kirik rarar mīni-pēn tuk ēriā mimā, “Yakwīrkun ta Yesu mine Pol. ?Mērig kimia nīpa minā e?” ¹⁶ Kini yermamā ai nanmin has ramēmīr iran rhekimter muh ēriā. Mapita ēriā, meikus-eikus neipēn kapēriā. Kini mhoteih-hoteih iriā, kini kisap ye nēkwai nimā kafan, misaiyu kopiā kopiā āmā mamhavēn. ¹⁷ Nīpig nēmā Isrel mine nēmā Gris yamā mine kisarā Efesas kimisērig nēvsaoyēn kin, kimnhagin pik. Kini mhasiai nhag Yesu Yermaru.

¹⁸ Kini narmamā khapsaah yamā mine kamhani nēfrakisien ye Yesu kisārēr mhani-ērhav pēn tēvhagē hah kapēriā tuk narmamā. ¹⁹ Iriā khapsaah yamā mine kasēmtah kimnhapik nēkwēkwā minā kapēriā kape nahak, mamhauā, mhavaan ēru ye nīmri narmamā. (Narmamā kisēvheikin nīmri nēkwēkwā minā a, mane iran rapita fifti milian vatu. †²⁰) ²⁰ Ror mēkneikin, nēgkiarīen kape Yesu Yermaru rēsanin min markurao.

†† 19:4 Mat 3:11 ‡† 19:6 Wok 8:17; Wok 10:44,46 ‡†† 19:11 Wok 14:3 ‡††† 19:12 Wok 5:15 § 19:17 Wok 5:11 §† Gris ripēh nīniyēn 50,000,000 vatu. Mamni mā 50,000 drakma. “Drakma” kirikiana in nērok wok kape nīpig kirikiana.

† 18:28 Wok 9:22 †† 19:1 1 Kor 3:6 ‡ 19:2 Wok 8:16

²¹ Kwasig ikin, Pol rimnærig yerkin mimæ tukrirerig min mivæn Jerusalem, mærig tukrukrao-pæn ye provins mir a Masedonia mine Akæa. Rimæ, "Tukmæ yakvæn ta Jerusalem, jakamækeikei mivæn min apa Rom."

²² Mher-pæn min kin kafan dikon mir kiraru nhagriu e Timoti mine Erastus kiravæn apa Masedonia. Mærig Pol rimnaræ hanæ Tarki.

Notgohyen ehua apa Efesas

²³ Ye nipig a in a, notgohyen ehua kirik apa Efesas tuk Swatuk kape Yesu Yermaru. ²⁴ Kini yermamæ kirik ramaræ aikin, nhagin e Demetrius. In yarpækao kape nivhirækinien narimnar kin silva †. Rimnor nanminar kape kughen piraovin eikuæ e, nhagin e Artemis. Kini in mine kafan narmamæ minæ kisævrai mamhavæh mane ehua iran.

²⁵ Kini rokræn kin kafan minæ, mine yarpækao minæ min tiksins mæ tukhauæ kirikianæ. Mamni-pæn tuk æriæ mimæ, "Yo minæ tiksins. Kimiæ nakwænharkun ta mæ kitawæ kamhavæh mane ehua ye wok kapætawæ. ²⁶ Ye tanæ e Tarki, mine ye ikin minæ fam ye tanimtanæ, narmamæ fam kasæhuak kimi kughen e kapætawæ. Mærig kimiæ nakwæsæm ta mæ kwæn a Pol, rimauæ mivi narmamæ khapsaah ye yerkwænu e Efesas markurao ye tanæ e Tarki, mamni mæ kughen yamæ mine narmamæ kasor wok iræriæ, pæh nien mæ iriæ kughen æfrakis. Tukmæ ror nægkiarien kafan rirkun nivæhsi-tayen nehuæyen kape Artemis ruæ mor nar apnapig kin. Ipakæ kwæn e rivi narmamæ khani hah swatuk kapætawæ tuk nivæhyen mane, kini nægkiarien kafan ramor min narmamæ kasæm oror nimæhuak kape Artemis, yame in yerpirig pik."

²⁸ Kisærig nægkiarien a, niehmaa ramhai æriæ tuk Pol. Kisokræn apomh mhamæ, "Atemis, kughen kape nāmæ Efesas, in yerpirig pik!" ²⁹ Taktækun æmæ narmamæ fam ye yerkwænu a kisokræn okræn, misaiyu kwis kwis mhaue mharaptærækin yemæ Masedonia mir a yame kimiwæriwæk irisir Pol, nhagriu Gæas mine Aristakas. Mhaukækin æriu mhavæn ye kwænghan kape næukirien. †

³⁰ Pol rorkeikei mæ tukrægkiar kimi nāmæ aikin, mærig narmamæ kape Yesu minæ khapæh niseighanien kin.

³¹ Kini gavman minæ min kape nāmæ Tarki, yamæ mine kisorkeikei Pol, kisher-pæn kin nægkiarien misækeikei kimin mhamæ, "Takpæh nivænien yerki narmamæ minæ a."

³² Narmamæ kimnhauvrig-uvrig pik aikin. Masokræn pik, tiksins kimnghan nar kirik; tiksins kimnghan nar pisin kirik. Iriæ khapsaah kiseinein mæ kimishawor mhavæn aikin. ³³ Kini nāmæ Isrel tiksins kisæsuæ-pæn kin iriæ kirik nhagin e Aleksandra mæ tukrivæn mærer ye nimiræ. Kini narmamæ tiksins ye kwæn a kimnghan-pæn tukun mæ tukrægkiar. Rarer, mini-æhu æriæ mæ tukhapim. Markut mæ tukrini-ærhav næmien kafan. ³⁴ Mærig narmamæ kisæm mæ Aleksandra in yemæ Isrel kirik, ki-

sokræn apomh kwis kwis rivæh aoa kiraru, mhamæ, "Atemis, kughen kape nāmæ Efesas, in yerpirig pik!"

³⁵ Kini yamehuæ kirik ye yerkwænu a rhekimter mini-æhu æriæ mimæ, "Nāmæ Efesas. Artemis e kughen kapætawæ, in ravæh nhag ehua. Kini narmamæ fam ye tokrei tanæ kharkun mæ norien e kapætawæ tuk narhahuvæyen tuk nimæhuak kafan, mine kapiæ imærhakæ kafan yame rimamir misi-faktæ ye neai meiwaiyu-pæ. ³⁶ Yermamæ kirik to ripæh niniyen mæ yo yakameikuæ. Pæh rikimiæ tukrapnapig. Rapæh næmhenien mæ naksar-mar mækneikin. ³⁷ Nimisærip kwæra mir eikin e, mærig iriu kimirapæh niwækræhyen kin nar kirik ye nækwai nimæhuak kapætawæ, miripæh niræni-hahyen nhag pian e, in kughen kapætawæ. ³⁸ Tukmæ Demetrius mine kafan narmamæ kisæm yermamæ kirik ror nar kirik ripæh næmhenien, kharkun nhavænien ye kot, misæm kaonsel. Pæh khavæn aikin mhani-ærhav nærigien kapæriæ. ³⁹ Tukmæ nakasærig min nar kirik mæ takhani-ærhav, takasækeikei mhavæn ye kot. ⁴⁰ Mærig rimar æmæ mæ tikvæh min ætawæ kavæn ye kot kivæhsi-pæ narpinien kimi ætawæ tuk notgohyen yame kitawæ kimisor towæi. Kini kitawæ to khapæh nhaniyen nar kirik mæ kimnhauæ eikin e ye nækwætæyen towæi tuk naha, meinai nækwætæyen e, nipran rirkæk." ⁴¹ Rini ta nægkiarien a, mætapig kin nægkiarien, mher-pæn kin æriæ kamhavæn.

Pol rivæn apa Masedonia mine Gris

20 Kini nāmæ Efesas kisotgoh ta misæruhu min næmærinuyen. Aikin, Pol rokræn kin narmamæ kape Yesu minæ khauæ kirikianæ, kini ravhag kimi æriæ. Kini ai maowia kin æriæ, kini mitærhav aikin a, mivæn apa Masedonia. ² Mitærhav ye kwænghan a, kini mamævhag apap kimi æriæ mavæhsi-pæn nægkiarien rehua kimi nāmæ aikin, muæ meriaji-pæ Gris. ³ Mamaræ apaikin meriaji makuæ kisisær. Kwasig ikin, rimæ natukrivæn ye rao kirik mirerig-pæ min Siria, mærig æmæ nāmæ Isrel kamharai mhun mæ tukhauh in mishopni in, kini rarar min ye nærigien kafan kini mæriwæk æmæ mamvæn apa Masedonia. ⁴ Rimavæn iriæ yemæ Berea kirik nhagin e Sopata, in kwajikovæ kape Piras, mine yemæ Tesalonaeka mir kiraru nhagriu e Aristakas mine Sekandas, mine yemæ Debe kirik nhagin e Gæas, mine Timoti, mine yemæ Tarki mir kiraru nhagriu e Tikikas mine Trofimas. ⁵ Iriæ kisækupæn mhavæn apa Troas mi-seito kin æmawæ. ⁶ Mærig kimawæ yaksæmir misor næviginien ehua a yame kamni kimæ "Bred yame yis rirkæk iran." Kwasig ikin, yakhavæn apa Filipæ mhavæn ye rao kirik mhaviræ miseriaji nipig kirkirip, kini yakhauæ mhavhiak apa yerkwænu ai Troas misofugin kimawæ miriæ. Misaræ miseriaji næhuakien kirikianæ.

Pikwarien kirik rimamhæ mimragh min

⁷ Kini ye Sande, yakhauæ misofugin mhavæh Næviginien Rhakæ. Kini Pol ramævhag kimi narmamæ, mægkiar meriaji yenpig æru meinai rikin ruh mæ tikæni rikwamir kin, in tukræpæh æriæ. ⁸ Kwænghan yame yimisækwætæ ikin yerpirig pik. Kiruk læt ripsaah aikin.

† 19:21 Wok 23:11; Rom 1:13 †† 19:23 2 Kor 1:8 ‡ Silva in ramhen kin aean. Nimrin rhaktæ pik. †† 19:29 Wok 20:4; 27:2; Kol 4:10; Flm 24

⁹ Kini pikwarien kirik nhagin e Yutikas [†] ramkwatə ye windo. Pol ramægkiar pik, napirien rivəh Yutikas. Kini rapir yeru, mimir misi-faktə ye kwənmhan yerpigirg meiwaiyu mawhan. Kisaiyu mhavən misəm ruamhə ta. ¹⁰ Məkneikin, Pol min reiwaiyu mivən makur, məmir-pən iran. ^{††} Məker-pən iran, mimə, “Rikimiə tukripəh nəpouyen. !Ramragh əmə!” ¹¹ Kini iriə khakir pikwarien a mamhavən. Rikiriə ragien pik meinai in ramragh əmə. Kini kharerig min mishaktə mhavən min apa yerpirig, mhavən Nəvinigien Rhakə misəvinig kwis. Kini Pol rimnægkiar kimi əriə mivən meriaji reraan. Kini mə-ta min irəriə.

Pol ramaowiə kin nəməhuak minə apa Efesas

¹³ Aikin, yakharəh rao kirik mhavirə mhavən apa Asos. Yakhamə ta mə kimawə Pol. Mərig Pol, rikin raməsik mə tukrəriwak əmə mikwasig mivən apaikin. ¹⁴ Ruə mitərhav-pə Asos, kimawə min yakhavən ye rao mhavirə mə jakhavən apa yerkwənu kirik nhagin e Mitilen. ¹⁵ Kəni rikwamer kin, yakhatərhav min aikin a, mhavirə mhavən masəmir iruə ye tanə a Kios. Kəni rikwamer min kin, yakhavirə min mhavən ye tanə a kamni kimə Samos. Kəni rikwamer min kin, yakhavən min mhatərhav-pən Maelitas. ¹⁶ Pol rimini-ta mə jakhapəh nisərerien apa Efesas meinai ripəh norkeikeiyen mə jaksarə pik apa ye kwənmhan a Tarki. In rimnarkut mə jakshai miren mhauə Jerusalem kwasig ikin ror nipiğ kape nəvinigien ehua e kamni kimə “Pentekos.”

¹⁷ Nipiğ yakhavhiak apa Maelitas, Pol rher-pən nəgkiarien apa Efesas mokrən kin elda minə kape niməhuak mə tukhauə misəm. ^{†18} Khatərhav-pə, rini-pən tuk əriə mimə, “Kafak narmamə minə. Kimiə nakwəsəm ta norien kafak nipiğ kimnisarə kitawə-mkimia. Ririkakun ye nipiğ yimauə Tarki, ^{††19} yakamor yo mə yo yor atuə kin kape Yesu Yermaru. Mə rikik reiwaiyu nipiğ fam. Nipiğ m-fam yakamasək tuk əmiə. Yakaməm rəutən pawk meinai nəmə Isrel kisarkut mə tukshopni yo, ²⁰ mərig yakpəh nipiğhyen nasituyen irəmiə. Maməwhag ye nimri narmamə, mine ye nəkwai nimə minə. ²¹ Mamni-ərhav-pən tuk nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə mə tukasəkeikei misarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has, mhauə tuk Kughen, mishatətə ye Yesu Yermaru.

²² “Kini taktəkun ai, Nanmin kape Kughen ramarkut tuk yo mə jakvən apa Jerusalem. Yakpəh nirkunien mə naha nhagin tukror yo aikin. ²³ Nar kirikianə əmə yakirkun. Yerkwənu yamə mine yakakrao ikin, Nanmin kape Kughen ramor kwirig kimi yo mə tukmə yakvən aikin a, jakarə ye nahasien, kini tukpivəhsi-pən yo ye kalabus. ^{†24} Mərig yakmə nimraghien kafak in nar apnapig əmə. Yakorkeikei mə jakor infamien ye narimnar yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə mə jakor tuk nini-ərhavien Nəgkiarien Huvə ye nihuvəyen kape Kughen. ^{†††}

[†] Nhag e “Yutikas” nipran rimə “laki.” ^{††} Pol ramor rəmhen kin Profet Elaeja kupən ye Fas King 17:17-22. [‡] 20:17 Wok 18:21 ^{††} 20:18 Wok 18:19—19:10 ^{††} 20:23 Wok 9:16; 21:11 ^{†††} 20:24 Wok 21:13; 2 Tim 4:7

²⁵ “Səm-ru, yakwirkun ta mə kimia m-fam yamə mine yakmaurə məm əmiə məvsao kin narmaruyen kape Kughen kimi əmiə, to nakhapəh min nisəmien yo tuk nipiğ kirik. ²⁶ Ror pən, taktəkun, yakamni-ərhav mə tukmə yermamə kirik rimhə mivən ye nap ehua, pəh nien mə yo yimneighan kin mə tukrivən ^{†††}. ²⁷ Meinai yo yakpəh nəpəhyen nini-ərhav-preyen narimnar fam yame Kughen rorkeikei.

²⁸ “Takasərig əmiə mine narmamə yamə mine Nanmin kape Kughen rimnərhəu-pən əriə ye kwermimie. Takasarha huvə tuk nəməhuak kape Kughen rəmhen kin yermamə kape narha-huvəyen tuk kafan sipsip, meinai Kughen rimivəh əriə kin nitaw Yesu Yermaru. ²⁹ Yakwirkun ta mə jakəta irəmiə, kini ai narmamə yamə mine kisəmhen kin kuri aparə minə tukhauə tuk əmiə misəs əmiə - sipsip minə kape Kughen. ^{†30} Kini kimia tiksın tukhauə mhaukrekin nəfrakisien mə tukhavi-ta narmamə kape Yesu minə khakwasig kin əriə. ³¹ !Ror pən, takasəkeikei masərig əmiə! Rikimiə tukraməsik mə ye newk kisisə, yimipəh nəpəhyen norien kwirig kimi əmiə yenpig-yenpig mine yenaiyu, kini mamasək tuk əmiə. ^{†††}

³² “Kini taktəkun ai, yakamərhəu-pən əmiə ye kwermi Kughen; rikimiə tukraməsik nəgkiarien kin nihuvəyen kafan. Nəgkiarien a ror əmiə nakhaskai mavəhsi-pən nihuvəyen kimi narmamə kape Kughen minə fam.

³³ Rikik ripəh nəkrəhyen kin nautə uə neipən kape yermamə pisin. ³⁴ Kimiə nakwənharkun ta mə yo pisin əmə yakaməmhawuk tuk naha nhagin yame yo mine kafak narmamə minə yaksəkwakwə kin. [†] ^{††35} Naha nhagin yame yakamor, yakamhajoun əmiə kin mə takasəkeikei misor wok mhavəh mane tuk nasituyen ye yavən has minə. Rikitawə tukraməsik nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimini mimə, ‘Nivəhsi-pənien rapi-ta nivəhyen.”

³⁶ Pol rəgkiar fam, kasənimkur misəhuak. ³⁷ Kini iriə misasək pik misəker-pən ye Pol masəkei kimin misaowiə kin. ³⁸ Khakwasig kin misəriwək mhavən miseriaji a rao ikin. Rikiriə rarkwəpir mhawor Pol rimini mə iriə tukhapəh min nisəmien in tuk nipiğ kirik.

Pol rimə tukrivən Jerusalem

21 Yimisaowiə-ta kin əriə, mhavən ye rao mhavirə mhavən atuətuk apa ye tanə kirik kamni kimə Kos. Kəni rikwamer kin, yakhavirə mhavən ye tanə kirik kamni kimə Roj. Mhatərhav min aikin, mhauə min mhavhiak ye tanə kirik kamni kimə Patara. ² Aikin misəm rao kirik rimə tukrivən apa Fonisia. Yaksat-pən iran mhatərhav min. ³ Mhavirə misəm min tanə ehua kirik kamni kimə Saepras, mhakurao pihui. Mhavirə mamhavən Siria. Mhavhiak apa Taeə mə tukpik-ta narimnar ye nəkwai rao a. ⁴ Yaksarə aikin mhavən, misəm narmamə tiksın kape Yesu, misarə kimawə miriə miseriaji nəhuakien kirikianə. Kini Nanmin kape

^{†††} Pol ramni min ye Wok 18:6 “Tukmə Kughen rivəhsi-pən narpinien kimi əmiə, mərig kapəmiə atuk.” [†] 20:28 1 Tim 4:16; 1 Pita 5:2-4 ^{††} 20:29 Mat 7:15; Jon 10:12 ^{†††} 20:31 1 Tes 2:11 [†] 20:34 1 Kor 9:11-12 ^{†††} 20:34 Wok 18:3; 1 Tes 2:9

Kughen rægkiar kimi æriæ mæ tukhavæn misor kwirig kimi Pol mæ tukripæh nivænien apa Jerusalem. ¹⁵ Yaksaræ miseriaji næhuakien kirikianæ ror infamien, yakhatærhav mharpin mamhavæn. Kini narmamæ minæ aikin kape Yesu mine kapæriæ narmamæ minæ kamhakwasig kin æmawæ mhauæ ye nikar-kar tahik. Aikin, yaksænimkur misæhuak kwis. ⁶ Kini misaowia kin æmawæ minæ. Yakhavæn min ye rao a; kini iriæ kharerig-pæ imæriæ ikin.

⁷ Kini rao ritærhav Tæa maiyu muæ Toleme. Yakhavhiak, mhavæn misæm næmæhuak minæ. Masæmir kimawæ miriæ nipig kirikianæ. ⁸ Kæni rikwamer kin, yakhatærhav min mhaviræ mhavæn, mhavhiak apa Sisaria. Mhavæn imei kwæn kirik nhagin e Filip. In yermamæ kape narkuraoyen mini-ærhav Nægkiariæ Huvæ kape Kughen. Kupan, in kirik ye narmamæ seven yamæ mine kasasitu ye aposol minæ. ¹⁹ Kafan nipiakwæskæh kuas, khapæh hanæ nisarkurækien. Iriæ a profet minæ.

¹⁰ Yaksaræ aikin nipig tiksins, profet kirik, nhagin e Agabus, risi-pæn apa Judia muæ. ¹¹ Muæ, mæm æmawæ kini miræh kætæut kape Pol, mærkis atuk kwermien mine nihun kin, mimæ, "Nanmin kape Kughen ramni mimæ, 'Kwæn e, kafan e kætæut, namehuæ kape næmæ Isrel minæ apa Jerusalem taksærkis-ætæra kin in mækneikin, misærahu-pæn in ye kwermi næmæ Rom.'" ¹²

¹² Yaksærig nægkiariæ a, kimawæ næmæ iku yaksækei kimi Pol mæ tukripæh nivænien apa Jerusalem. ¹³ Mærig Pol rimæ, "Kimiæ naksasæk, rikik rarkwæpir. Mærig, sæmru, yakpæh niginiæn tuk nivænien ye kalabus tuk niniyen nhag Yesu Yermaru. Kini yakeighan kin mæ jakmhæ tukun apa Jerusalem." ¹⁴

¹⁴ Yakhani-æhu pawk Pol, mærig in rapæh nipæhyen. Kini yaksæpæh, mhamæ, "Kimawæ yaksæhuak mhamæ tukror ræmhen kin yame Yesu Yermaru rorkeikei."

¹⁵ Kini ai, yaksor apnæpenæ tuk nitærhavyen mæriwæk mhauæ Jerusalem. ¹⁶ Næmæ Sisaria tiksins kape Yesu minæ khakwasig kin æmawæ. Mhakir æmawæ mhavæn imei yemæ Sæpras kirik nhagin e Nason. In yermamæ kirik yame rimnækupæn mikwasig kin Yesu. Yaksapir ye nækwai nimæ kafan.

Pol rivæn Jerusalem

¹⁷ Yakhavæn mhatærhav-pæn Jerusalem, næmæhuak minæ kisæm æmawæ, rikiriæ ragien. ¹⁸ Kæni rikwamer kin, kimawæ Pol yakhavæn misæm Jemes. Elda minæ kape nimæhuak kasæmir min aikin. ¹⁹ Pol rærer mini vi æriæ kini mævsao kin narimnar fam ægkæp a ye kafan næriwækien yame Kughen rimnor kimi næmæ tanæ pisin pisin minæ. ²⁰

²⁰ Kisærig nægkiariæ a kape Pol, khavæh-si haktæ nhag Kughen. Mhani-pæn tuk Pol mhamæ, "Piak. Æmru. Taktækun ai næmæ Isrel kisæmhen kin taosen rip-saah khani næfrakisien ye Yesu, kini iriæ fam min

† 21:4 Wok 20:23 †† Kivæh-si haktæ narmamæ minæ a ye Wok 6:1-7. ‡ 21:10 Wok 11:28 †† Profet e Agabus ramor ræmhen kin profet minæ kupæn, mor drama kirik yame ror nuhpikiniæn, kini ai, mhopræi-pæn kimi narmamæ. Æmru Fas King 11:29-39, Ezekiel 4:3, mine Aes 20:2-4. ‡† 21:13 Wok 20:24 ††† 21:19 Wok 15:12

khaskai tuk niraptæra kin-tim-tim-ien loa kape Moses. ²¹ Kwæsærig ta nævsaoyen kin ik mæ ik nakamhajoun næmæ Isrel yamæ mine kasaræ ye tanæ pisin pisin mæ taksæpæh loa kape Moses. Masærig min mæ ik nakamni-pæn tuk æriæ mæ tukhapæh nisæsig-pæniæn nipikwariæn kapæriæ minæ. Kini mhapæh nharaptæra kinien naræyen kape næmæ Isrel. ²² Iriæ taksærig mæ nakuaæ ta. ?Tukshawor-pæn iran mine? ²³ Rhuvæ mæ takor nækwai-mawæ. Æmru, narmamæ kuas kasæmire ikin e kwæharpen ta nætærigien kirik kapæriæ kimi Kughen.

²⁴ Tikianakwamer, takikwasig kin æriæ mivæh nimri nar miragh minæ kape sakrefaes, kini naksor sakrefaes tuk næspirien æmiæ miriæ, mæ iriæ tukharkun nisækis-tayen nikwæneriæ, ræri-pæn loa kapætawæ. Pæh kæm kirkun mæ ik nakamæri-pæn fam loa kapætawæ. Mæ nægkiariæn yame kamni iram, neikwæyen fam. ²⁵ Mærig ye nikarin kape næmæ tanæ pisin pisin minæ e yamæ mine kwænhani-ta næfrakisien ye Yesu, kitawæ kwæsher-pæn ta nækwækwæ kirik mæni æriæ mhani-æhrav-pæn nægkiariæn kapætawæ. Mhani mhamæ tukhapæh nisæniæn næviginien yame kamoh kivaan æru tuk næhuakien kimi nanmi kughen eikuæ minæ. Mhapæh nisæniæn nitæ. Mhapæh nisæniæn nar miragh yame kamævit-æpni, meinai nitawin ramæmir hanæ ye nipran. Mhapæh nisor-haspen-ien kimi nipiraovin." ²⁶

²⁶ Kæni rikwamer kin, Pol rikir næmæ minæ a, mhavæn mæ taksor apnæpenæ tuk sakrefaes tuk næspirien. Kini Pol rivæn ye nækwai Nimæ Ehuæ kape Kughen mini-æsaah-pæn ye nipig yame taksor infamien ye næspirien kapæriæ, kini pris tukriwaan æru atuæ kin kapæriæ nar-miragh minæ. ²⁷

Næmæ Isrel kharaptæra kin Pol ye nækwai Nimæ Ehuæ kape Kughen

²⁷ Ipakæ nipig seven a kape næspirien ror infamien, næmæ Isrel tiksins yamæ mine kimnhatærhav Tarki mhauæ ye Nimæ Ehuæ kape Kughen misæm Pol. Misor narmamæ kisasar mhani-hah Pol, khavæn mharaptæra kin in ²⁸ misokræn apomh mhamæ, "Ah! !Næmæ Isrel! Sasitu. Kwæn e in e yame in ramarkura ikin minæ mamhajoun narmamæ mamor æriæ kamhani hah ætawæ. Mamor narmamæ khapæh nhasiayen loa kape Moses mine Nimæ Ehuæ kape Kughen. Kini taktækun ai rikir næmæ Gris tiksins mhauæ ye nækwai nimæ e kapætawæ kasor kwænghan rhakæ e ramæmkimik." ²⁹ (Kamhani mæknakin meinai kupæn kimisæm yemæ Efesas a, nhagin e Trofimas, ramæriwæk iriu Pol apa yerkwanu. Kini khamæ-ta mæ Pol rimikir in muæ ye nækwai Nimæ Ehuæ kape Kughen). ³⁰

³⁰ Nægkiariæn a ror næmæ Jerusalem kisasar misaiyu mhauæ mharaptæra kin Pol, mhaukækin mhatærhav ye Nimæ Ehuæ kape Kughen. Taktækun æmæ pris minæ

‡†† 21:20 Wok 15:1,5 § Promis e kimisor kamni kimæ "Nasir-aet promes" ræmhen kin yame Pol rimnor ye Wok 18:18. §† 21:24 Nam 6:1-20; Wok 18:18 §†† Nækwækwæ kimnharai ramæmir ye Wok 15:23-29. §† 21:26 1 Kor 9:20 §†† Kamni-æhu mæ narmamæ pæh nien mæ kwænæraus kape næmæ Isrel tukhapæh nisauru-pæniæn ye nimæ ehua kape Kughen. §† 21:29 Wok 20:4

kisətapig ye nəkwai nimə a. ³¹ Mhamə tukshopni Pol. Kini əmə aikin, yamehuə kape mobael minə kape nəmə Rom rərig nəvsaoyen mə kasor norien hah ehua kirik apa Jerusalem. ³² Taktəkun əmə yamehuə kape mobael minə a rikir mobael minə mine namehuə minə kapəriə, misaiyu mhavən tuk narmamə minə a. Narmamə minə a kisəm yamehuə kape mobael mine kafan narmamə minə; kini kisəpəh nhauhyen Pol.

³³ Kini yamehuə kape mobael minə a ruə ipakə tuk Pol mini-pən tuk mobael minə mə tukharaptərək in. Mharkwəji in kin jen kiraru. Kini in raiyoh-pən əriə mimə, “?Naha e yermamə? ?Rimnor naha?” ³⁴ Kini narmamə a kisokrən apomh. Tiksin kamhəni nar kirik; kini tiksin kamhəni nar pisin. Kasokrən pik, yamehuə kape mobael rīpəh nəmien nəfrakisien. Mini-pən tuk mobael minə mə tukharəh Pol mhavən ye nəkwai nimə kape mobael. ³⁵ Khakir Pol misəriwək, ipakə əmə kiseriəji kwəruə. Narmamə kamhasig-sig pik əriə minə, ror pən mobael minə kimnharəh-si haktə Pol mharəh mhavən. ³⁶ Narmamə minə kimnhakwasig kin əriə masokrən apomh mhamə, “!Shopni! !Shopni!” †

Pol ramni-ərhav nəmien kafan

³⁷ Ipakə əmə mobael minə kharəh Pol misauru-pən imə, in raiyoh-pən yamehuə kape mobael minə mimə, “?To yakəgkiar kəskəh kimik uə?”

Kini yamehuə ai rakur mimə, “?Rhawor? ?Ik nakirkun niniyen nəgkiarien kape nəmə Gris? ³⁸ Yakməta mə ik yemə Ijip a yame apa kupən rimnərer mamni-hah gavman. Kwasig ikin mamkir narmamə fo taosen mamhauh narmamə, mamhavən misarə apa ye tipəvsik.” ††

³⁹ Mərig Pol rini-pən tukun mimə, “Nikam. Yo, yemə Isrel. Yimnharha apa yerkwənu ehua a Tasas, ye provins a Silisia. Pəh yo, pəh yakəgkiar kimi narmamə minə a.”

⁴⁰ Kini yamehuə kape mobael minə a reighan kin. Kini Pol rərer aikin, mini-əhu əriə mə tukhapim. Kini khapim, in rəgkiar kimi əriə ye nəgkiarien kape nəmə Isrel mimə,

22 “Piak minə mine tatə minə, takasəkeikei misətarig kin yo. Pəh jakni kafak nərigien kimi əmiə.” ² Kini iriə kisərig in raməgkiar ye nəgkiarien atu-atuk kapəriə, khapim apis-apis.

Kini Pol rimə, ³ “Yo yemə Isrel kirik. Yimnarha apa yerkwənu a Tasas ye provins a Silisia. Mərig yimnehua ye yerkwənu e Jerusalem. Kwən a Gamaliel rimn-hajoun yo ye Loa kape riptawə minə mə jakəri-pən atu-tuk. Kini ye nipig ai yimnəsanin tuk norien narimnar yame Kughen rorkeikei rəmhen kin əmiə m-fam e tak-təkun. ⁴⁴ Apa kupən, yimnamuh narmamə yamə mine kasəri-pən Swatuk kape Yesu Yermaru, mamhopni əriə. Yimnamraptərək in narman mine nipiraovin maməhi-pən əriə ye kalabus. ⁴⁵ Nəgkiarien e, hae pris mine narmamə kape kaonsel minə kharkun nhaniyen

mə nəfrakisien; meinai nipig kirik, kimnhavəhsi-pə nəkwəkwə kirik mhamə jakvəh mivən apa Damaskes mivəhsi-pən kimi nəmə Isrel aikin mə yakuaə mə jakraptərək in narmamə kape Yesu minə mhakir əriə mhauə e Jerusalem mə tukuh əriə.

⁶ “Nipig a, yimnaməri-pən swatuk a muə ipakə tuk Damaskes, kini ipakə tuk yerkwəiha, taktəkun əmə, yimnəm nikhakien risi-pən ye napuə məsia-pen-pə yo. ⁷ Yakmir meiwaiyu, kini mərig nəgkiarien kirik rimini-pə tuk yo mimə, ‘!Sol !Sol! ?Rhawor nakamor ahah pə məkneikin kimi Yo?’

⁸ “Kini yaknaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Ik pa en?’ Kini In rini-pə tuk yo mimə, ‘Yo Yesu e, yemə Nasaret, yame ik nakamor ahah pə kimi Yo.’ ⁹ Kini narmamə yamə mine kimnhakwasig kin yo ye swatuk kisəm əmə nikhakien a, mərig khapəh nisərigien nəgkiarien kape yermamə ai yame raməgkiar kimi yo. ¹⁰ Kini yimnaiyoh-pən In mimə, ‘Yermaru. ?Jakhawor pən iran mine?’ Kini Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘Hekimter, mivən apa Damaskes. Ikin en, tukni-pre mə takhawor pən iran mine.’

¹¹ “Nikhakien a rimnəsia-pen pik nimrik, mor nimrik rīpis. Kini narmamə yamə mine kamhakwasig kin yo khavəh kwermik mhakir yo mhavən Damaskes. ††

¹² “Aikin a, kwən kirik aikin nhagin e Ananaes. In raməri-pən huvə Loa kapətaəwə. Kini nəmə Isrel aikin kamhasiai pik in. ¹³ In ruə marer ipakə tuk yo, mimə, ‘Piak Sol, !Nimrim tukrhuvə min!’ Ye nipig əmə min ai, nimrik rimahuvə min. Kini yakəm in.

¹⁴ “Kini in rimə, ‘Kughen kape kaha minə kapətaəwə In rimirpen-ta ik mə ik takirkun narimnar yamə mine In rorkeikei. Kini mə ik takəm Yermamə Atuatuk a kafan, kini mərig nəgkiarien kafan. ¹⁵ Takaməkeikei mivən mini-ərhav tuk narmamə m-fam narimnar yame ik nimnəm mamərig. ¹⁶ Takpəh niwhinien. Hekimter, məhuak kimi Yesu, mor baptaes, mīpəh pəh rəspir təvhagə hah kafam.’

¹⁷ “Kini yakmərerig-pə min muə Jerusalem, mivən məhuak ye Nimə Ehuə kape Kughen, kini məm nəm-rərhavyen kirik. ¹⁸ Məmə Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘!Hai miren! Məta aihuaə Jerusalem. Meinai nəmə iku tukhani neikuəyen ye nəgkiarien kafam yame nakamni irak.’ †††

¹⁹ “Kini yimini-pən tukun mimə, ‘Yermaru. Iriə kharkun huvə mə in apa kupən yo yimnamvən ye nəkwai nimə kape nofuginien kapəriə mamraptərək in narmamə yamə mine kamhəni nəfrakisien iram, mamuh əriə. ²⁰ Kini nipig kimnarkwhopni kwən a Steven, nitawin raiyu meinai in ramn-iərhav Ik, mərig yo min yimnamərer kimawə miriə, kini rikik rimnagien tukun. Kini yo yimnamarha huvə tuk sot kape narmamə kimisarkwhopni in.’

²¹ “Mərig Yesu Yermaru rini-pə tuk yo mimə, ‘Takvən. Yo yakamher-pən kin ik isok mə takvən tuk nəmə tanə pisin pisin minə.’” †††

† Narmamə kimisokrən ye Pol məknakin rəmhen kin in e kim-nokrən ye Yesu ye Luk 23:18. †† 21:38 Wok 5:36-37 † 22:3 Wok 5:34 †† 22:4 Wok 8:3

†† Kaməvsao kin narimnar minə e ye Wok 9:2-5. ††† 22:18 Wok 9:29-30 ††† 22:19 Wok 8:3; 26:9-11 † Kirai narimnar e ye Wok 7:54-8:1.

Namə Jerusalem kimnhamə tukshopni Pol

²² Kini narmamə aikin kisətarig huvə kin nəgkiarlen kape Pol mhavən miseriaji nəgkiarlen infamien kafan. Mərig kisərig nəgkiarlen a, kisokrən ehua mhamə, "IShopni in! Kwən a rīpəh nəmhenien mə tukramragh."

²³ Aikin, kisokrən apomh, misəpəkiək-ta kin sot kapəriə misərasuun kin nimokrur. ²⁴ Kini yemehua kape mobael kape namə Rom rīmini-pən tuk mobael mine mə tukharəh Pol mhavən imei mobael. Kini mini-pən tuk əriə mə tuksərkis-ərkis Pol mə in tukrini-ərhav mīmə rhawor namə Isrel kamhani hah pik məkneikin in. ²⁵ Kasarkis-ətarəkin hanə in, mə tuksərkis-ərkis in, kini Pol rini-pən tuk yamehua kape mobael kirik yame ramərer ipakə mīmə, "Ih! Yo yemə Rom e. Rīpəh natu-atukien mə tukərkis-ərkis yemə Rom kirik yame kipəh hanə nəmien mə in rīmnor nar has kirik." †

²⁶ Yamehua a kape mobael rərig nəgkiarlen a, mīvən mīni-əsah-pən iran tuk yermaru kape mobael. Kini mīmə, "Ih! ?Naha e nakamor? Kwən a in yemə Rom atuaturuk."

²⁷ Kini yermaru a ruə məm Pol. Maiyoh-pən in mīmə, "Ih! ?Takni huvə mə ik yemə Rom əfrakis uə?"

Kini Pol reighan kin.

²⁸ Kini yermaru a rini-pən tukun mīmə, "?Rhawor? Yo yimnərok mane ehua tuk neighanien kin yo mə jakuə yo yemə Rom."

Mərig Pol rini mīmə, "Rimik in yemə Rom. Ror məkneikin, yo yemə Rom."

²⁹ Taktəkun əmə mobael yamə mine kasərer matuk mə tukhauh Pol, kisakur kin, misəta iran. Kini yermaru kape mobael a rirkun mə Pol in yemə Rom, mīgīn pik meinai in ruəkwəji-ta Pol kin jen. ††

Pol ramərer ye nimri kaonsel

³⁰ Kəni rikwamer kin, yermaru kape mobael rorkeikei mə tukrərig atuaturuk mə rhawor namə Isrel kamhani hah Pol məknakin, kini rher-pən nəgkiarlen kimi jif pris minə mine narmamə kape kaonsel minə mə tukhauə kirikianə. Kirisin-ta jen yame kimirkwəji Pol kin, kikir, kavən kərip in ramərer ye nimri kaonsel.

23 Kini Pol rarha tim tim ye narmamə kape kaonsel, kini mīmə, "Yo minə tiksīn. Yakaməm norien kafak mə ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun, yo yorwok atuaturuk kape Kughen ye nimri Kughen."

² Pol rəgkiar məknakin, kini hae pris e Ananaeas rini-pən tuk narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol mə tuksəsik nəkwən. ³ Mərig Pol rīmini-pən tukun mīmə, "Nikam. Ik yarpəkao kirik; †† Kughen tukrəsik ik. ?Rhawor? Nakamkwətə eikin e mə takəkir yo ye Loa kapətawə, mərig nīmīni mə kirik tukrəsik yo, naknakəpir ta Loa en!" ††

† 22:25 Wok 16:37 †† 22:29 Wok 16:38 ‡ 23:2 Jon 18:22-23

†† Nəgkiarlen kape Gris ramni mə Pol rīmini-pən tuk hae pris a Ananaeas mīmə, "Ik nakəmhen kin kapier kimnəspir-ta mərig rəmkimik hanə." Mərig niprai nəgkiarlen a rīmə, "Ik yarpəkao kirik."

‡† 23:3 Mat 23:27

⁴ Kini narmamə yamə mine kasərer ipakə tuk Pol khani-pən tukun mhamə, "Ih! Takpəh nəgkiar-hah-yen kimi hae pris e kape Kughen."

⁵ Kini Pol rīmə, "Yo minə tiksīn. Yakirkun mə Nəkwək-wə kape Kughen ramni mīmə, 'Takhapəh nisəgkiar-has-pənien kimi yermaru kapəmīə;'

(Eks 22:28)

mərig yimipəh nirkunien mə kwən a in hae pris." ⁶ Kini Pol rəm əriə mirkun mə iriə tiksīn Sadusi minə, kini tiksīn Farisi minə, rokrən ehua kin əriə mīmə, "Yo minə tiksīn. Yo Farisi kirik. Kini rimik mine rīpik minə, iriə Farisi minə min. Mərig kamərip yo e ye nimri mirh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhamhə, tukhamragh min." †††

⁷ Pol rəgkiar məknakin, taktəkun əmə Farisi minə mine Sadusi minə kasotgoh kimi əriə minə. Kini narmamə kape kaonsel a kasowhai kiraru. ⁸ Meinai Sadusi minə khamə narmamə yamə mine kwənhamhə ta to khapəh nhamragh-minien. Iriə mhamə agelo rirkək mine nanmīn rirkək. Mərig Farisi minə kamhani mə nar misir a, irisir nəfrakisien. †††

⁹ Nəgkiarlen kapəriə ramhaktə. Kisokrən apomh. Kini nəmhajoun kape Loa kape Moses yamə mine iriə Farisi minə, kimishekimter mhani skai mhamə, "Kimawə yakhapəh nisəmīen mə kwən e rīmnor nar kirik yame rapəh nəmhenien. ?Tukmə ror nanmīn uə agelo kirik rīmauə məkkiar kim in uə?" ¹⁰ Kini kisotgoh pik, kini mhauh əriə minə. Yermaru a kape mobael rəm rikin rīmnəsik mə narmamə tuksəpik Pol, kini rini-pən tuk mobael minə kafan mə tukhavən mharəh Pol mhar-erig mhauə min imei mobael minə.

¹¹ Yenpig, Yesu Yermaru rītərhav-pə tuk Pol mini-pən tukun mīmə, "Pol. Takpəh nigīnien. Nakwəni-ərhav ta Yo eikin e Jerusalem, kini ik takaməkeikei mīvən apa Rom mor min məknenkin." §

Namə Isrel kamharai mhun mə tukshopni Pol

¹² Kəni rikwamer kin, namə Isrel tiksīn kisəkwətə kirik mamharai mhun mə tukshopni Pol. Kini mhani kwis mə tuksəpəh nəviginien mine nīmīnien, miseriaji nipig yame tukshopni Pol iran. ¹³ Narmamə yamə mine kamharai mhun nəgkiarlen a, rapita foti. ¹⁴ Kini mhavən tuk jif pris minə mine nəmehua mine kape namə Isrel mhani-pən tuk əriə mhamə, "Yakwənhani kwis ta mə jaksəpəh nəviginien miseriaji nipig yame jakshopni Pol iran. ¹⁵ Kimiə mine narmamə kape kaonsel minə taksher-pən nəgkiarlen kimi yermaru kape mobael minə misaiyoh pən in mə tukrikir Pol muə pəh rərer min ye nīmrimīə. Meikuə ye yermaru a mə naksorkeikei mə taksəm əpu min Pol. Pəh kimawə jakasəmīr ye swatuk maseito kin in tukramuə ye swatuk, kini yakshopni in." §†

¹⁶ Mərig nukwai Pol rīmnərig nəvsaoyen kin, rarar mīvən imei mobael minə mīni-əsah-pən tuk Pol.

¹⁷ Kini Pol rokrən kin yamehua kape mobael kirik mīni-pən tukun maməkeikei kimin mīmə, "Takikīr pik-

††† 23:6 Wok 26:5 ††† 23:8 Luk 20:27-40 § 23:11 Wok 27:24; 28:16,23 §† 23:15 Wok 25:3

warien e mivən kimi yermaru kape mobael minə. In ravəh nəgkiarien kirik mə tukrini-ərhav-pən tukun."

¹⁸ Məkneikin yamehua a rikir pikwarien a mivən kimi yermaru kape mobael minə. Kini mimə, "Kwən e Pol, yame raməmir ye kalabus, rimnaiyoh yo mə jakikir pikwarien e muə məm ik. Meinai in ravəh nəgkiarien kirik tukrini-pre tuk ik."

¹⁹ Kini yermaru a kape mobael raturəm-pən kimi pikwarien a miravən iriu pisin əmə. Kini raiyoh-pən mimə, "Nəkmə takni-pə naha tuk yo?"

²⁰ In rimə, "Nəmə Isrel kwənnharai mhun ta nəgkiarien kirik mə tukianəkwamir, kisaiyoh-pre ik mə ik takikir Pol mivən ye kaonsel kapəriə. Mə tukseikua iram mə iriə kisorkikei mə tuksəm əpu min Pol.

²¹ Mərig yakamaiyoh ik mə takpəh norien nəkwairiə, meinai iriə tiksın, rapita foti, kaserkwaig ye nikar swatuk mamhawhin mə tukshopni in. Kwənhani kwis ta mə tuksəpəh nəviginien mine nini-mien miseriaji nipig yame tukshopni Pol iran. Kasərer matuk maseito kin əmə ik mə takor nəkwairiə."

²² Kini yermaru kape mobael a rimnor kwirig kimi pikwarien a mini-pən tukun mimə, "Takpəh nini-ərhavyen tuk narmamə mə ik nini-pə nəgkiarien a tuk yo." Kini in mher-pən kin in ramvən.

Yermaru kape mobael rher-pən kin Pol apa Sisaria

²³ Kini yamehua kape mobael minə a rokrən kin yamehua kafan kiraru mini-pən tuk əriu mimə, "Kimiru takravən mwəfugin nukwao kirik kape mobael minə. Mobael yamə mine kaseriwək əmə, iriə fam 200; mine mobael kape kwenhao minə iriə fam 200, mine mobael yamə mine kasəkwəta ye hos, iriə fam seventi. Taksor apnəpenə tuk nivəniən apa Sisaria ye naen klok yenaiyu. ²⁴ Misor apnəpenə ye hos tiksın kape Pol mə in tukramvən huvə muə tuk gavman a Filiks."

²⁵ Kini yermaru kape mobael a rirai nəkwəkwə kirik mivəhsi-pən kimi yamehua mir a miravən kimi gavman a. Nəkwəkwə a ramni mimə,

²⁶ Filiks, yakamni "Rhuva" tuk ik. Ik yamehua əfrah.

Yo Klodias Lisias, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimik.

²⁷ Kwən e Pol, nəmə Isrel kwənnharaptərək in ta, ipakə əmə kishopni in. Mərig yo yimnərig nəvsaoyen kin mə in yemə Rom atuatuk, kini yimnhavən kimawə kafak mobael minə mharəhsi-ta in tuk əriə mhavəh miragh in. ²⁸ Yakmimə jakəm-ru mə rhawor e kamhani hah in. Kini yo yimikir mivən ye kaonsel kapəriə.

²⁹ Məmə in rimipəh norien nar hah kirik yame to rimhə tukun, uə yame tukvəhsi-pən in tukun ye kalabus. Kasəgkiar-əgkiar əmə tuk narəyen kapəriə.

³⁰ Mərig kwasig ikin, yimnərig nəvsaoyen kin mə nəmə Isrel kamharai mhun mə tukshopni in, məkneikin, yimnher-pre kin kimik. Kini mini-pən tuk tikmir minə kafan mə tukhauə mhani kapəriə nərigien tuk ik.

In əmə e nəgkiarien kafak. †

³¹ Məkneikin, mobael minə kasor nəkwai yermaru kape mobael. Yenpig, khakir Pol mhavən miseriaji

yerkwanu kirik kamni kimə Antipatris. ³² Kəni rikwamer kin, mobael minə yamə mine kisaiyu ye hos iriə pisin əmə khakir in mhavən. Mərig mobael minə tiksın kharerig mamhavən iməriə ikin. ³³ Kini iriə a khakir in mhavən apa Sisaria, kini mhavəhsi-pən nəkwəkwə a kimi gavman a Filiks, kini misərah-pən Pol ye kwermien. ³⁴ Gavman a rəvheikin nəkwəkwə a maiyoh-pən Pol mimə, "Ik yemə hiə?" Nipig rərig mə Pol rimatərhav a Silisia, ³⁵ rini-pən mimə, "Pəh khawhin tikmir minə kafam tukhauə eikin e, kini en, jakərig kafam, məkir." Kini mini-pən tuk kafan mobael minə mə tukhavəhsi-pən Pol ye nimə kape gavman kamni kimə, "Nimə ehua kape King Herod." Mharaptərək in apaikin.

Pol rimnərer ye nimri Filiks

24 Nipig kirkirip ruə mivən, kini hae pris a, Ananias, rəsok prah iriə namehua minə tiksın kape nəmə Isrel, mine loea kirik nhagin e Tetalas, khauə Sisaria. Khauə, mhatərhav-pə, misərer ye nimri gavman a Filiks. Kini mamhani hah norien kape Pol. ² Misokrən kin Pol rivən imə, kini kwən ai Tetalas ramni hah pən Pol kimi Filiks, mamni mimə, "Filiks, ik yamehua əfrah. Ik nakamkir tanə kapətawə ye nirkunien huvə kafam, ror pən kitawə kisarə ye nəmərinuyen ror tu. Ik nakamərahə atuatuk nimraghien eikin e. ³ Nipig fam, narmamə m-fam rikiriə ramagien tuk ik, masəgnəgin ik. ⁴ Yakpəh norkeikeiyen mə jakoriah pik ik, jakəgkiar kəskəh əmə, nakətarig kin. ⁵ Kimawə yakwəsəm ta mə kwən a Pol in yemə has kirik. In nuknei norien has ripsaah. Ramarkurao ye tanə minə, mamor nəmə Isrel minə kasotgoh kimi əriə minə. In yamehua kirik kape nəhuakien eikuə e kape yemə Nasaret ai Yesu. ¹⁶ In mamarkut mə tukror Nimə Ehua kape Kughen rəmkimik ye nimri Kughen. Məkneikin, kimawə yakharaptərək in. ¹⁷ Mərig yamehua kape mobael minə e Lusias, rimivəhsi-ta ye kwermimawə. Mher-pə kin nəgkiarien kimi tikmir minə kafan mə tukhauə masəm ik. ¹⁸ Kini tukmə nakaiyoh-pən Pol kin norien kafan, takəm mə nəgkiarien kapəməwə rəfrakis."

⁹ Məkneikin nəmə Isrel kamharpin nəgkiarien a, mamhani mhamə, "Nəgkiarien a in nəfrakisien."

¹⁰ Kini ai, gavman a rəwhan kapən kapə kin Pol mə tukrəgkiar. Kini Pol rimə, "Yemehua. Yakirkun huvə mə newk ripsaah ruauə muavən ta, nakaməkir nəmə eikin e. Ror pən, rikik ragien pik tuk nini-preyen norien kafak. ¹¹ Rimar əmə tuk ik tuk nəmien mə nipig twelef e ruauə muavən ta, yimnhaktə fiak mivən Jerusalem mə jakəhuak. ¹² Nəmə Isrel a khapəh nisəmien mə yakamotgoh kimawə narmamə tiksın ye nəkwai Nimə Ehua kape Kughen. Mhapəh nisəmien mə yo yakaməvi niehmaa kape narmamə ye nəkwai nim kape nofuginien minə kape nəmə Isrel mine yerkwanu minə. ¹³ Kini khapəh nishajoun-atuatukien kimik mə nəgkiarien yame kamni irak ai taktəkun in nəfrakisien, meinai in neikwəyen. ¹⁴ Mərig yo yakamni-pre tuk ik

† 23:27 Wok 21:30-33; 22:25-27 †† 23:28 Wok 22:30 † 23:30 Wok 23:16-23; 24:1-9

†† 24:5 Wok 17:6 †† 24:6 Wok 21:28-30 ††† Keinein mə Luk rimirai v. 7 uə yarmə rimirai, meinai ves 7 rirkək ye kopi akwas tiksın kape Niutesteman.

mə, yakikwasig kin Swatuk kape Yesu, yame nəmә Isrel kamhani mə in nəhuakien eikuə, mērig yakaməhuak əfrah kimi Kughen kape kaha minə kapə-mawə. Kini yakamni nəfrakisien min ye Loa kape Moses mine profet minə fam min. ¹⁵ Kini yakamərahupən nērigien kafak kimi Kughen rəmhen kin yame nəmә eikin e rikiriə raməsik, mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhamhə-ta, tukhamragh min - iriə yamə mine kisatuatuk mine yamə mine khapəh nisatuatukien. ¹⁶ Ror pən, nipig m-fam yakamarkut tuk norien narimnar yame ratuatuk ye nimri Kughen mine narmamə.

¹⁷ "Newk ripsaah ruauə muavən ta, yakuauə e Jerusalem, mivəh mane mə jakvəhsi-pən kimi yavən has minə, mivəh min nimri nar miragh minə kape sakrefaes. ¹⁸ Nəmә Isrel e kimnhauə misəm yo yakaməmir hanə ye Nimə Ehuə kape Kughen, mamor sakrefaes tuk nəspirien. Narmamə khapəh nhap-saahyen kimawə miriə; notgohyen rirkək. ¹⁹ Ye nipig a, nəmә Isrel tiksın yame kimnhatərhav Tarki masəmir ye nəkwai Nimə Ehuə kape Kughen. Kini tukmə kimə tukni hah yo, iriə atuatuk əmə tukasəkeikei mhaue mhani-pre nəgkiarien irak tuk ik. ²⁰ Uə rhuvə mə narmamə minə e tukhani-ərhav-pre naha nhagin rahas yame kimisəm irak ye nipig yame yimnərer ye nimri kaonsel. ²¹ Nəgkiarien kirik rirkək irak, nar kirikianə əmə: Yimnərer yerkiəriə mokrapomh mimə, 'Kamərip yo ye nimri mirh meinai yakamni nəfrakisien mə Kughen tukror narmamə yamə mine kwənhamhə ta, tukhamragh min.'" †

²² Kini gavman a Filiks, in ruirkun huvə Swatuk kape Yesu, marar mətapig kin nəkwətəyen mimə, "Tukmə yermaru kape mobael a Lisias ruə, kini en, yo jakəkir." ²³ Kini marar mini-pən tuk yamehuə kape mobael yame ramarha tuk Pol mimə, "Takaməm Pol, mērig takəta ye in minə tiksın pəh khauə mhavəhsi-pən narimnar yame raməkwakwə kin."

²⁴ Nipig tiksın ruə mivən, Filiks rikir piraovin kafan, Drusila, mirauə. Pian a in pian Isrel. Kini Filiks rini-pən tuk əriə mə tukharəh Pol mhaue. Pol raməvsao kin nhatətəyen ye Yesu Kristo, in ramətərig kin. ²⁵ Kini Pol raməvhag kin narəyen yame ratuatuk, mine norien kape yermamə ramarmaru ye nērigien kafan mine norien kafan, mine nipig yame Kughen tukrəkir narmamə iran. Filiks rērig, migin pik, kini mimə, "Nəmhen! Tərhav. Tukmə yakorkeikei, jakokrən min kin ik." ²⁶ Rigin pawk kin nəgkiarien kape Pol, mērig rikin raməsik mə Pol tukrivəhsi-pən mane kirik kimin, pəh tukririsin in, ror pən, rokrən kin Pol nipig ripsaah. Ruə, mawəgkiar iriu min.

²⁷ Newk kiraru ruə mivən, Filiks reiwaiyu ye gavman, kini yermamə kirik nhagin e Posias Festas rhakta mivəh tamhekin. Mērig nipig Filiks rəta ye gavman, in ripəh Pol raməmir ye kalabus meinai rorkeikei mə tukror nəmә Isrel rikiriə ragien tukun.

Pol rimini-pən tuk Festas mə tukrərer ye nimri Sisa

²⁵ Festas rimivəh tamhek Filiks, kini nipig kisīsər ruə mivən, kini Festas ritərhav Sisaria mivən Jerusalem. ² Ikin a, jif pris minə mine namehuə minə kape nəmә Isrel khauə mamhani-hah-pən Pol kimi Festas, ³ misaiyoh-pən in mə tukrasitu irəriə mher-pə kin Pol apa Jerusalem. Iriə kimnharai mhun ta nəgkiarien kirik mə tukasəmir ye swatuk maseito kin Pol ruə ye swatuk, kini kishopni. ⁴ Mērig Festas rimə, "Pol raməmir ye kalabus apa Sisaria. Kini pəh nien mə tuktu, yakrērig mivən apaikin. ⁵ Hapəh kapəmiə namehuə minə khakwasig kin yo. Tukmə kwən a rimnor nar hah əfrakis kirik, pəh iriə tukhani-pə nəgkiarien iran tuk yo apaikin."

⁶ Kini Festas rarə apaikin mipəh napitayen nipig eit uə ten, marar, muə Sisaria. Kəni rikwamer kin, rivən mamkwətə apa ye nəkwai nimə kape kot. Mini-pən tuk əriə mə tukhakir Pol mhaue imə. ⁷ Nəmә Isrel yamə mine kimnhatərhav Jerusalem kasəmir min, misərer rao rao kin Pol. Mamhani-hah pik in. Mērig khapəh nishajoun-atuatuatukien mə nəgkiarien yame kimnhani iran in nəfrakisien, meinai in neikwəyen. ⁸

⁸ Kini Pol rini kafan norien mimə, "Yakpəh nakapirien loa kirik kape nəmә Isrel; uə kape yermaru kapətawə Sisa, kini mipəh noriahyen Nimə Ehuə kape Kughen."

⁹ Mērig Festas rorkeikei mə nəmә Isrel tuksorkeikei in, kini raiyoh-pən Pol mimə, "Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətərig kin əriə kisəvsao kin norien kafam apaikin, kini yakəkir əmhen uə?"

¹⁰ Mērig Pol rimə, "Yakamərer ye kot kape nəmә Rom ai taktəkun. Ratuatuk mə kot e in e tukrəkir yo. Ik nakwirkun-ta mə yo yakpəh nor-has-pənien kimi nəmә Isrel. ¹¹ Tukmə kasəm mə yimnkakapir loa kirik ratuatuk mə to yakmhə tukun, nəmhen, pəh yakmhə tukun. Mērig tukmə nəgkiarien yame nəmә Isrel kamhani irak ror neikuəyen kin, rapəh natuatuatukien mə yermamə kirik tukrivəhsi-pən yo ye kwermiriə. Pəh yo yakərer ye nimri Sisa, yermaru kape nəmә Rom."

¹² Kini Festas rarar mēgkiar kəskəh kimi namehuə tiksın kape kot. Kwasig ikin, rini-pən tuk Pol mimə, "Nakmə takvən mərərer ye nimri Sisa, nəmhen. !Nakirkun nivənien məm Sisa!"

Festas raiyoh King Agripa mə tukshawor ye Pol

¹³ Nipig tiksın ruə mivən, King Agripa mine kafan kakə Benis, iriu kirauə Sisaria mə tukwəm Festas, mirəni vi vi in. ¹⁴ Misarə nipig tiksın, kini Festas raməvsao kimi king kin nəgkiarien yame kimnhani ye Pol. Mamni mimə, "Kwən kirik e ramarə eikin e, yame yamehuə a Filiks rimnəpəh in raməmir ye kalabus.

¹⁵ Kini nipig yakvən apa Jerusalem, jif pris minə, mine namehuə kape nəmә Isrel kimnhani-hah-pə in kimi yo. Misaiyoh yo mə jakni-ərhav narpinien kafan. ¹⁶ Mērig yo yakamni-pən tuk əriə mimə, 'Pəh nien mə norien en

† 24:15 Jon 5:28-29 †† 24:18 Wok 21:17-28 † 24:21 Wok 23:6 †† 24:22 Wok 23:26

‡ 25:2 Wok 24:1 ‡† 25:3 Wok 23:15 ‡‡ 25:7 Wok 24:5-6 § 25:14 Wok 24:27

kapəməwə nəmə Rom mə kimawə jakseighan-pən ap-napig əmə kin yermamə ye kwermi tikmir kafan minə. Pəh kwən a tukrərer kupən irəriə, mini atuutuk nəgkiarien yame kamhani iran.¹⁷ Kwasig ikin, iriə khauə mhatərhav-pə eikin e, yakpəh niwhinien, mətərig kin nəgkiarien yame kamhani iran. Kəni rik-wamir əmə kin, yimnəhitə ye kot, mini mimə tukhakir Pol mhauə.¹⁸ Məkneikin, tikmir kafan minə kishekimter, kini rikik raməsik mə iriə tukhani mhamə in ramor norien hah kirik. Mərig, nikam. Khapəh nhaniyen.¹⁹ Iriə kimisəgkiar-əgkiar əmə ye nəhuakien kapəriə, mine yermamə kirik yame ruahmə ta, nhagin e Yesu. Pol rimə yermamə ai in rimamragh min.²⁰ Yakeinein mə jakhawor məkir narimnar minə a. Ror pən, yimnaiyoh-pən Pol mimə, 'Tukmə rhawor, nakvən apa Jerusalem, pəh yakətərig kin əriə kisəvsao kin norien kafam apaikin, kini yakəkir əmhen uə?'²¹ Mərig Pol raiyoh-pə yo mə jakher-pən kin in rivən apa Rom kimi Sisa, pəh in tukrəkir. Ror pən yimipəh Pol raməmir ye kalabus meriaji yakvəh nipig tuk nher-pənen kin kimi Sisa."

²² Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, "Yo min yakorkeikei mə jakərig nəgkiarien kape kwən a."

Kini Festas rimə, "Nəmhen. Tikianakwamer, nakətərig kin in."

Pol rimnərer ye nimri King Agripa

²³ Kəni rikwamer kin, Agripa mine Benis kirauə ye kwənmhan yame kasor kot ikin. Kini namehuə yamə mine kasarmaru ye mobael minə, mine namehuə minə khapsaah kape yerkwānu a kimnhakwasig kin, masor norien ehua minə kape nisaiyen Agripa mine Benis. Kini Festas rimə tukhakir Pol mhauə imə.²⁴ Kini mimə, "King Agripa, mine kimia fam yamə mine naksəkwətə eikin e. Nakasəm kwən e yame nəmə Isrel eikin e mine nəmə Isrel apa Jerusalem min kamhani-hah-pə pik in tuk yo, misokrən mhamə, 'Ripəh natu-atukien mə kwən e tukramragh.'²⁵ Mərig yakpəh nəmien nar kirik yame in rimnor mə in tukraməkeikei mimə tukun. Mərig in raiyoh-pə yo mə tukrivən apa Rom mərərer ye nimri Sisa, kini yimneighan kin mə jakher-pən kin apa Rom.²⁶ Mərig nəgkiarien iran rirkək mə to yakni-pən tuk Sisa. Ror pən, King Agripa, yakamərip in ye nimrim, mine ye nimri narmamə minə e, mə taksəm apu norien kafan, mə tukasəm nəgkiarien kirik yame jakwəhsi-pən kimi Sisa.²⁷ Yakamərig mə tukmə kiraptərəkin yermamə kirik, mərig kipəh nini-atuutukien nəgkiarien iran, ripəh natuutukien mə tuksher-pən kin in kimi Sisa."

Pol raməgkiar ye nimri yermaru a King Agripa

26 Kini Agripa rini-pən tuk Pol mimə, "Taktəkun ai, nakirkun niniyen nikar nəgkiarien yame kamni iram."

Kini Pol rini-əhu əriə mə tukhapim, mamni-ərhav nikar nəgkiarien mimə,² "King Agripa. Rikik ragien pik mə yakamərer ye nimrim ai taktəkun, mə jakni atuutuk

nəgkiarien yame kamhani irak,³ meinai ik nakirkun huvə narəyen kapəməwə nəmə Isrel mine narimnar yame kamotgoh tukun. Ror pən, yakmə jakaiyoh mə nərigien kafam tukrapomh tuk nərigien nəgkiarien kafak.

⁴ "Nəmə Isrel kharkun huvə norien kafak, ririkakun ye nipig yimnarkəskəh hanə, mamarə kimawə narim-nə imak ikin, muə meriaji-pə nipig yimnamarə Jerusalem.⁵ Kwənharkun ta yo tu, kini tukmə rikiriə ragien, kharkun nhani-ərhavyen mhamə yo Farisi kirik, ririkakun ye nəkəskəhyen kafak muə meriaji-pə ai taktəkun. Kimawə Farisi minə, yaksəri-pən huvə loa kape nəhuakien kapəməwə, rapita narmamə minə tiksın.

¹⁶ Kini taktəkun ai yakamərer ye nimri mirh meinai yo yakamərehu nərigien kafak ye nəgkiarien yame Kugh-en rimnor kupən kimi kaha minə kapəməwə.⁷ Yenpig mine yeraan, kwənərəus twelef kapəməwə minə kasəhuak kimi Kughen miseito kin nəgkiarien a kape Kughen tukritərhav-pə. King Agripa, meinai yakamərehu məkneikin nərigien kafak, nəmə Isrel a kamhani hah yo.^{††8} !Kimiə! ?Rhawor rəutən pik tuk əmia tuk niniyen nəfrakisien mə Kughen rirkun norien yermamə yame rimamə rimragh min?⁹ Apa kupən, yo min yimnəm mə ratuutuk tuk norien narimnar mətapig kin nhag yemə Nasaret a Yesu.^{†10} In e norien kafak yame yimnor apa Jerusalem. Jif pris minə kwən-havəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə jakvən məhi-pən narmamə khapsaah kape Kughen khavən ye kalabus. Kini nipig kisəkir əriə mə tukhamə, yo min yakamni mə tukuh əriə.¹¹ Nipig rehuə yimnarkurao ye niməhuak minə kape nəmə Isrel mivəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak minə, mamarkut mə jakarar ye nərigien kapəriə, mə jakor əriə khani hah Yesu. Yimnaməməkin pik əriə, mivən min apa yerkwānu isok minə mə jakuh min əriə apaikin."

Pol raməvsao kin in mə rimauə mirkun Yesu Kristo (Wok 9:1-19; 22:6-16)

¹² Kini Pol rimə, "Mərig nipig kirik, yimavən min apa Damaskes mə jakor min norien a. Jif pris minə kwən-havəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə jakvən apaikin, mhani skai-pə min tuk yo mə jakaməkeikei mivən mor məkna.¹³ King Agripa, ye nipig a, yerkwəiha, yim-naməriwək ye swatuk, məm nikhakien kirik ye napuə rəsia-pen yo mine kafak narmamə minə. Nikhakien a raməsia pik rapita mirh.¹⁴ Kini kimawə m-fam yakhamir ye swatuk. Kini yakərig nəgkiarien kirik ye nəgkiarien kape nəmə Isrel ramni mimə, 'Sol. Sol. ?Rhawor nakamor rahas pə məkneikin kimi Yo? Norien a ramoriah əmə ik. Ik nakəmhen kin kau yame tukmə khai kin nai esrə, kini ruh nai a rirerig-pən, mhai atuk əmə min in.'

¹⁵ "Kini yakaiyoh-pən in mimə, 'Yermaru, Ik pa en?' Kini Yesu Yermaru rimə, 'Yo Yesu e, yame ik nakamor aha pə kimi Yo.¹⁶ Mərig takhekimter mərərer. Yakaurə tuk ik məkneikin mə jakvəh-si haktə ik mə ik takuə yor atuə kin kafak. Takaməkeikei mivən mini-ərhav nar e

† 26:5 Fil 3:5-6 †† 26:7 Wok 23:6; 28:20 ‡ 26:9 Wok 8:3

nimnəm ai taktəkun kimi narmamə, mine narimnar yame jakhajoun ik kin. ¹⁷ Yo jakvəhsi-ta ik ye kwermi nəmə Isrel, mine ye kwermi nəmə tanə pisin pisin minə. Jakher-pən kin ik takvən mini-ərhav-pən Yo tuk əriə. ¹⁸ Takaməkeikei məhitə ye nirkunien kapəriə, pəh kisasar ye nərigien kapəriə, misəta ye nəpignapien, mhauə ye nikhakien. Kini misəta ye kwermi Setan, mhauə tuk Kughen, pəh tukhani nəfrakisien irak, pəh Kughen tukrivəh-si ta narpinien kape təvhagə hah kapəriə, kasarə iriə narmamə yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə.” †

¹⁹ Kini Pol rirpin mimə, “King Agripa, yo yakamor narimnar yamə mine Kughen ramor kimi yo ye nəm-rərhavyen a. ²⁰ Yimavən məkupən tuk nəmə Damaskes, kwasig ikin yimavən tuk nəmə Jerusalem, mine nəmə Judia, mine nəmə tanə pisin pisin minə, maməvhag kimi əriə mə tukasəkeikei misasar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah, mhauə tuk Kughen. Mə narmamə tüksəm norien kapəriə, kharkun mə kwəsasar əfrakis ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah. ²¹ Ror pən, nipig yimnaməmər ye Nimə Ehuə kape Kughen, nəmə Isrel kisasar mhauə mharaptərəkən yo, misarkut mə tukshopni yo. ²² Mərig Kughen ramasitu irak ye nipig fam meriaji-pə ai taktəkun, ror pən, yakamni-ərhav Yesu ye nimri narmamə kimi namehuə minə mine narmamə apnapig minə. Nəgkiarien yame yakamni in əmə min e profet minə mine Moses kimn-hani-ərhav apa kupən mhamə tukruə. Kimnhani mhamə, ²³ ‘Kristo a tukraməkeikei mamərig rahas ye npran, mivən, mimhə. Kini meinai in tukrəkupən mamragh min ye nimhəyen, in tukrhajoun nikhakien kimi nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə min ††.”

(Aesea 42:6; 49:6)

²⁴ Pol raməgkiar hanə, kini Festas riraptərəkən nəgkiarien kafan, marar mokrən apomh mimə, “!Pol! !Ik nakamənoeno en! Nimnor pik skul en mor kapəm kapə raməno-eno.”

²⁵ Mərig Pol rini-pən tukun mimə, “Yamehuə kafak. Yakpəh neno-enoyen. Nəgkiarien yame mine yakamni kisatuatuk əmə, kini misəfrakis. ²⁶ Yakamətgah tuk nəgkiarien kimi King Agripa, meinai yakirkun mə in ruərkun-ta narimnar minə a. In rimivəh fam nəgkiarien minə a. Pəh nien mə nar kirik yame kimnor kerkwaig kin. ²⁷ King, ?ik nakamni nəfrakisien ye nəgkiarien kape profet minə uə? Yakirkun mə ik nakamni nəfrakisien irəriə.”

²⁸ Mərig King Agripa rarar mini-pən tuk Pol mimə, “!Ei! ?Ik nakamarkut kimi yo ye nipig kwakwə e mə takvi yo yakuə Kristin uə?”

²⁹ Mərig Pol rini-pən tukun mimə, “Nar apnapig mə nipig kwakwə uə nipig apomh, mərig yo yakaməhuak kimi Kughen mə pəh nien mə ik pisin əmə, mərig kimiə m-fam yamə mine nakasətərig kin nəgkiarien kafak ai taktəkun, taksor rəmhen kin yo ye narimnar

fam. Mərig jen əmə, yakpəh norkeikeiyen mə tikark-wəji əmiə kin jen rəmhen kin yame kimnor irak.”

³⁰ Pol rəgkiar fam, kini King Agripa mine Festas mine Benis mine narmamə yamə mine kasəkwətə iriə miriə, kisasar, ³¹ mhatərhav mhani tuk əriə minə mhamə, “Kwən a ripəh norien nar has kirik mə to rimhə tukun, uə tukvəhsi-pən in ye kalabus tukun.”

³² Kini King Agripa rini-pən tuk Festas mimə, “Ripi mə kwən a ripipəh nipini-yen mə tukrərer ye nimri Sisa, kipiharisin in ai taktəkun.”

Pol ritərhav Sisaria, mivən Rom

27 Kini kimini ta mə jakhavən apa Rom, † kimikir Pol mine narmamə tiksin min yamə mine kwərapətərəkən-ta əriə, kivəhsi-pən əriə ye kwermi yamehuə kape mobael minə kirik, nhagin e Julias. Kafan e mobael minə kamni kimə, “Mobael kape Sisa.” ² Rao kirik rimatərhav apa Adramitiam, muə, mamor apnəpenə mə tukrivən mivhiak apa yerkwanu minə Tarki ipakə tuk nıkar-kar tahik. Kini yimnhavən ye rao a mhavirə. Kini yemə Masedonia kirik rimikwasig kin əmawə. Nhagin e Aristakas. Iman apa Tesalonaeka. ††

³ Kəni rikwamer kin, yimnhavhiak min apa Saedon. Kini Julias a, rimnor huvə pən kimi Pol, kini meighaan kin mə tukrivhiak məm in minə tiksin apaikin, mə iriə tuksasitu iran. ⁴ Kini ai yimisasar, mhatərhav min mhavirə. Yimnharəhpikin nimətag, kini mhakurao-pən ye tanə a Saepras, mhavən ye tahik yame rəmərinu. ⁵ Yimnhakurao-pən iruə ye tanə mir a Silisia mine Pam-filia, kini mhavhiak apa yerkwanu a Maera ye provins a Lisia. ⁶ Ikin aikin a, yamehuə kape mobael minə rim-nəm rao kirik yame rimatərhav apa yerkwanu a Aleksandria, mamvən apa Rom ††. Kini rivəhsi-pən əmawə ye rao a. ⁷ Kini yakhavirə min, mərig nipig fam rao a ramaiyu mar, nipig rehuə ramarkut pik tuk nivhiakien ipakə tuk yerkwanu a Nidas. Aikin a, nimətag rehuə pik, mamətapig kin əmawə, yimiseinein nhavhiakien. Aikin, yimisasar, misaiyu mhavən ye tanə a Krit. Mi-saiyu, mhakurao ye kwənmhaan a Salmone, misaiyu pirə ye nıkarin pən. ⁸ Yimvsaiyu ipakə tuk nıkar-kar tahik; yimisarkut pik, mərig yakhavhiak ikin kirik kamni kimə “İkin rəmərinu ikin,” yame ipakə tuk yerkwanu a Lasea.

⁹ Kimawə yimisoriah nipig ripsaah, kini nipig kape tahik raməsəsao iran ruauə ipakə. ††† Kini Pol ramor kwirig kimi narmamə minə mimə, ¹⁰ “Yo minə tiksin. Yakəm yakirkun mə tukmə kitawə khavirə pik, nimətag ehua ravən, rao tukrəmətəih, rao mine narmamə mine narimnar tüksəmnim.” ¹¹ Mərig yamehuə kape mobael minə ripəh nətərig-pikien kin Pol, mamətərig əmə kin kapten kape rao mine yermamə e kafan a rao. ¹² Kini

† Rom in yerkwanu ehua kirik apa tanə a Itali. †† 27:2 Wok 19:29 †† Nəgkiarien kape Girs ramni mə rao a ramvən apa ye provins Itali. Rom in yerkwanu kirik ye provins Itali. ††† Nəgkiarien kape Gris ramni mə, “Yakvəsapita nipig kape nəviginien ehua e kamni kimə, ‘Yom Kipir.’” (Nipran rimə, “Nipig kape niviyen nitə, pəh Kughen tukrivəhsita narpinien kape təvhagə hah.”) Kıraptərəkən nəviginien ehua a ye makuə e Oktoba. Kwasig ikin ye nəviginien a, nipig kape nimətag.

† 26:18 Aes 42:16; Efes 2:2; Kol 1:13 †† 26:23 Luk 24:44-47; 1 Kor 15:20

nikar-kar tahik a, rahas tuk nivhiakien aikin ye nipig kape nimətag. Ror pən, iriə khapsaah khamə kimawə jakhavirə mamhəvən misarkut tuk nivhiakien apa tanə a Krit. Kwənmhan kirik aikin rəmərinu ikin, kamni kimə Finiks. Nəpag nimri tanə a ramor nəkwən kiraru ye tahik rimivhiak ikin: Kirik rivaag-pən ye nikarin pihui ikin; kirik rivaag-pən ye nikarin prah ikin.

Nimətag ehua ruh əriə

¹³ Kini nimətag kirik risi-pihui mamavən, ripəh ne-huə-pikien. Kini kisəm, khamə tuksəri-pən nərigien kapəriə, mhavi haktə angka, mhavirə misaiyu ipakə tuk nika-kar tahik apa Krit. ¹⁴ Kini ripəh norien tu, nimətag ehua kirik ravən. Nimətag a kamni kimə, "No-tis." Nimətag a risi-fiak ¹⁵ mirəh əmawə, kini muh rao. Kini rao reinein naiyuyen mirəhpikin nimətag. Yak-səpəh, misəta ye nimətag rirəh əmawə mivən. ¹⁶ Kini yimnhakurao ye kwaji tanə a kamni kimə Kaoda, ye nikarin pihui. Aikin a yimiserkwaig kəskəh, misarkut pik tuk nhavi-tərəkinien kwaji bot kape rao ehua a, ¹⁷ mərig narmamə kape rao minə kisarkut pik, mharəh-si haktə kwaji bot a ye nəkwai rao ehua, mharəh nəəus, miseiwaiyu-pən ye nəkwai rao ehua a apa ye tanə, mharkwəji kwaji bot. Mhagin pik, meinai irua ye tanə a Sirtis, tahik ripəh nəmnimien. Khamə tamə rao tukrirəhpikin nipakir. Ror pən, kharəhsi-əhu sel kape rao, mhapəh nimətag ramrəh əmə rao mamvən. ¹⁸ Kəni rikwamer kin, nimətag rimoh pik əmawə, yimisarakikin-pən narimnar yamə mine rao rampik ye nəkwai tahik. ¹⁹ Kəni rikwamer min kin, kimsarakikin narimnar kape rao rəmhen kin nəəus minə ye nəkwai tahik. ²⁰ Kini nimətag a rimnamavən nipig ripsaah, mipəh norien infamien. Yimnhapəh nisəmien mirh. Mine yenaiyu minə, yimnhapəh nisəmien kəmhau minə. Kini kimawə yaksərig yakhamə to yakhapəh nhamraghien.

²¹ Ye nipig a, kimawə fam yimnhapəh nisəvinien nipig ripsaah, kini Pol rimnərer ye nimrimawə mimə, "Yo minə tiksın. To nakpisərig nəgkarien kafak misəkupən, kini mipihapəh nisəpəhyen tanə a Krit, to kipihipəh nisərayen ye nahasien e. Narimnar ye nəkwai rao to ripiamswin huvə əmə. ²² Mərig taktəkun ai yakamni-pre tuk əmiə mimə rikimie tukrihuvə əmə. To kitawə kirik ripəh nimhəyen. Rao əmə e tukrahas. ²³ Səm-ru. Yenaiyu e, kafak Kughen, yame yakaməhuak kimin, rimnher-pə kin agelo kirik kafan rimauə məm yo ²⁴ mamni-pə tuk yo mimə, 'Pol, takpəh niginien. Takaməkeikei mivən mərəer ye nimri Sisa. Kughen, rikin ragien mə tukrivəh miragh narmamə fam yamə minə kasarə kimie mirie ye nəkwai rao, meinai In rhuvə pik." †

²⁵ Kini Pol rimə, "Yo minə tiksın, takhapəh nhaginien. Yo yakamni nəfrakisien ye Kughen mimə, narimnar yamə mine agelo a rimini tukror nəfrakisien kin.

²⁶ Mərig kupən ikin, nimətag tukraməkeikei mirəh rao kapətawə mivhiak ye tanə kirik, məwhan-pən ye nikar-kar tahik." ††

Kimnhavhiak ye tanə kirik

²⁷ Yimisəra ye nahasien a miseriaji nipig fotin, nimətag ramrəh rao ye tahik a kamni kimə "Mediterenian." ‡ Kini yenpig əru, narmamə kape rao minə khamə tamə rao ravhiak ipakə tuk nika-kar tahik. ²⁸ Kimnharuk-pən nar kirik yame ripam ye nəəus misarkwəhu kin ye nəkwai tahik mə tuksəm-ru mə rəmnim uə rətapeikə. Kini misəm mə rəmnim rəmhen kin toti seven meta. Misaiyu kəskəh, misəm mə rəmnim rəmhen kin twenti eit meta. ²⁹ Kini kimnhagin pik, mhamə rao a tukrirəhpikin kapien. Kini kharəh angka iriə kuas, misarkwəhu kin apa ye kwasig ye rao. Kini masəhuak kimi kapəriə kughen minə mə tukriraan aihua əmə. ³⁰ Kini narmamə kape rao minə kisarkut mə tuksap ta kin rao ehua a. Knimnhavi kwaji bot reiwaiyu, maseikuə mhamə tukhavən əmə misarkwəhu kin angka tiksın apa kupən ye rao ehua. ³¹ Mərig Pol rini-pən tuk yame-huə kape mobael minə mine mobael kafan minə mimə, "Tukmə narmamə minə a khapəh nisəmieren ye nəkwai rao ehua e, Kughen tukripəh nivəh-miraghien ətawə." ³² Ror pən, mobael minə kimnhavən misəru nəəus ye kwaji bot a, rimavən mirkək.

³³ Ipakə əmə riraan, kini Pol raməkeikei kimi əriə mimə tukasəkeikei misəvinien. Mamni mimə, "Nipig fotin ruauə ta muavən, kimie nakamhagin pik, misatukəm, masəpəh nəvinien. ³⁴ Ror pən yakaməkeikei kimi əmie m-fam mə taktəkun ai takasəkeikei misəvinien. Meinai in a nimraghien kapəmie. Isəvinien! To kimie kirik ripəh nimhəyen." ³⁵ Pol rimnəgkiar ta, kini mirəh nipar bred ye nimriə, mini vi vi Kughen tukun. Makapir, mən. ³⁶ Kini nərigien kapəriə rhuvə min, khavən misəvinien. ³⁷ Kimawə m-fam tu hundred seventy sikis ye nəkwai rao a. ³⁸ Kimisəvinien rəmhen, kini mhavən, mhapi ye rhav bag flaoa † yamə minə e kamhaswin ye nəkwai rao, misarak-ərhav kin ye nəkwai tahik, mhamə rao tukrəruvəruvə min.

Rao rinahas

³⁹ Kini ruəraan, narmamə kape rao minə kisəm mə yakwənhavhiak ye tanə kirik. Mərig kieseinein mə hiə. Kini kisəm nika-kar tahik kirik, nipakir in əmə in əmə. Kini kisərig mhamə to kharəh rao mhavən mhavhiak aikin. ⁴⁰ Kini khavən misəru nəəus ye angka minə a kisəmnim. Kini mharisin ta nəəus yamə mine kimnərkis ətəkin niveiyə ehua kin. Kini mhavi haktə sel apa kupən, mə nimətag tukrirəh rao mivən mivhiak. ⁴¹ Mərig in aikin a, tahik ripəh nəmnimien ikin, kini kupən ye rao rimirəhpikin nipakir, meinein nikiu-ki-uyen. Peao-peao ramuh kwasig ye rao, moteih-oteih.

⁴² Kini mobael minə khapəh nisəkeikeiyen mə narmamə yamə mine kimipik-pən əriə ye kalabus tukseiai misap, kini masərer matuk mə tukshopni-hopni əriə.

⁴³ Mərig yamehua kape mobael minə rorkeikei mə tukrivəh miragh Pol, kini mini-əhu nərigien kape

‡ Tahik a, nhag pisin e kimə "Adriatik." †† Nəgkarien kape Gris ramni "grain," in rəmhen kin flaoa, kon, mine wit.

mobaël minä. Kini mini-pän tuk narmamä yamä mine kharkun neaiyen mä tuksäcupän mhaviä-viä miseiai mhavhiak. ⁴⁴ Kini mini-pän tuk narmamä tiksän aikin mimä tukharäh nıpar-par nai yamä mine tahik rim-nakapir-ta ye rao, miseiai kin. Ror pän kimawä fam yimnhavhiak, misarä huvä.

Pol ramämır apa Molta

28 Yimnavhiak, misarä huvä, misärig mä tanä a kamni kimä Molta. ² Kini narmamä aikin a kimi-sor rhuvä-pä pik kimi ämawä. Nähig ramip hanä, nok-ıeyen rehuä, märig iriä kimisher nap kirik mä jak-särkär kin, misarha huvä tuk ämawä. ¹³ Märig Pol rərao-pän mampik nai misia mamərakə-pän kin ye nap, märig snek kirik yame tukmä rəs yermamä, ramhə, ramämır yerki nai misia minä a. Nap rərag, snek ai ritərhav mäs kwermi Pol. ⁴ Nämä aikin kimisəm snek a raməker-pän ye kwermi Pol, khani-pän tuk əriä minä mhamä, "Tukmä ror yermamä kape nhopniyen yermamä. Rinapita pawk tahik əsəsao, märig kughen minä khapəh nisətayen iran mä tukramragh." ⁵ Märig əmə Pol rəwhan-əwhan kwermi kin snek a rier ta mımır-pän apa ye nap, mıpəh noriahyen Pol. ¹⁶ Kini nämä aikin khamä ta mä kwermi Pol tikrəsis, uə Pol tukreiwaiyu məwhan mımhə. Khawhin ror tu, märig kisəm mä nar kirik rıpəh norien Pol, kini kisərar ye nərigien kapəriä mhamä, "In kughen kirik." [†]

⁷ Yimisämır ipakə tuk imei yamehuä kape tanä a, nhagin e Publias. Kini yamehuä a ror rhuvä-pä kimi əmawä. Mikir əmawä mivən ye nəkwai nimä kafan. In məm vi vi əmawä nıpig kisisər. ⁸ Märig ye nıpig a, rim yamehuä a ramhə, mamapir əmə ye kafan nikaokao. Ramokiei-okiei, mamaıyu kin nitə. Kini Pol rauru-pän ye kwənmhan kape kwən ai, mərəhu-pän kwermi iran məhuak-pän iran, mor huvä in. ⁹ Kwasig ikin, narmamä tiksän kamhamhə ye tanä a khauä tukun, kini Pol rəhuak-pän irəriä, kisəsanin. ¹⁰ Kini iriä khavəhsi-pə narimnar rıpsaah kimi əmawä. Nıpig yimisər ap-nəpenə tuk nitərhavyen aikin, iriä kimnhavəhsi-pə narimnar fam yame yaksorkeikei tuk nəriwəkien kapə-mawä.

Pol ritərhav Molta mivən Rom

¹¹ Kimawä yimisərə makuä kisisər ye tanä a. Kini rao kirik ramämır aikin. Kupan, rimatərhav apa Aleksandria, muä, mamerkwaig aikin ye nıpig kape nimətag. Rao a, kamni kimä "Kwajikovə kiraru mir mir mir ^{††} kape kughen a Sus." Kini yakhavən iran mhavirə. ¹² Yakhavhiak ye yerkwanu a kamni kimä Saerakus. Misarə apaikin nıpig kisisər. ¹³ Mhatərhav, misaiyu, mhavən, mhavhiak ye yerkwanu a kamni kimä Rejiam. Kəni rikwamer kin, nimətag kirik risi-pihıu, mirəh rao yakhavhirə. Kəni rikwamer kin, yakhavhiak ye yerkwanu a kamni kimä Puteoli. ¹⁴ Aikin a, yaksəm nəməhuak tiksän. Kini iriä kisaiyoh-pə əmawä mä jak-

sarə kimawə miriə kape nəhuakien kirikianə. Kwasig ikin, yaksəriwak, mhavən Rom. ¹⁵ Kini nəməhuak minä apa Rom kisərig nəvsaoyen kin əmawä, kini khatərhav mhauä mä tuksəm əmawä. Khauä misəriaji yerkwanu mir a Apias Maket, mine Tri Hotel. Pol rəm əriä aikin, mini vi vi Kughen tukun. Kini rikin ramərinu min.

¹⁶ Yakhavən, mhatərhav-pän Rom, gavman reighan kin Pol mä tukramarə pisin əmə ye nimä kirik; mobael kirik ramarha tukun.

Pol raməvhag kimi narmamə apa Rom

¹⁷ Nıpig kisisər ruä mivən, Pol rokrən kin namehuä kape nəmə Isrel, mä tukhauä misəkwtə. Khauä misofugin, in rini-pän tuk əriä mimä, "Yo minä tiksän. Yakpəh noriahyen ətawə kirik, mıpəh noriahyen narəyen kapətawə yame kaha minä kapətawə kimisərəhu kupən. Märig kiraptərəkın yo apa Jerusalem, kivəhsi-pän yo ye kwermi nəmə Rom. ¹⁸ Iriä kisəm əpu norien kafak, mhapəh nisəmien mä yimnor nar kirik yame ratuatuk mä jakmhə tukun. Mhamə natukharisin yo, ¹⁹ märig nəmə Isrel khapəh nisorkeikeiyen. Ror məknakin, rikik ramuh mä jakaməkeikei muä mərəer ye nımri Sisa, pəh in rəkir yo. Märig yo jakpəh nini-hahyen ətawə kirik. ²⁰ Ror pən, yimnokrən kin əmiä mä takhauä misəm yo, mä jakəgkiar kəskəh kimi əmiä. Kimirkwəji yo kin jen meinai yakamərəhu kafak nərigien ye Kristo e yame kitawə nəmə Isrel khamə tukrivəh miragh ətawə." ^{†††}

²¹ Kini iriä khani-pän tukun mhamə, "Kimawə yakhapəh nhavəhyen nəkwəkwə iran kirik, yame rımasi-pän Judia. Mine kimawə kirik rirkək yame rımatərhav Judia mivəh nəvsaoyen kin ik muä, uə yame ramni-hah ik. ²² Märig yaksorkeikei mä jaksərig nərigien kafam. Meinai yakharkun mä ikin minä fam narmamə kamhani hah nəhuakien kafam." [§]

²³ Aikin, narmamə minä a iriä Pol kisərəhu nıpig kirik. Ye nıpig a, narmamə khapsaah khauä misəm in apa iman ikin. Yenpig-enpig meriaji yenaiyu, Pol rin-məvhag kimi əriä, mamni-ərhav narmaruyen kape Kughen. In mamhoprai Loa kape Moses mine nəkwək-wə kape profet minä mä tukhani nəfrakisien ye Yesu.

²⁴ Iriä tiksän kisərig nəgkiarien kafan, mhani nəfrakisien iran. Märig tiksän kisəpəh. ²⁵ Kini misotgoh kimi əriä minä, mhamə tuksəta ye Pol. Märig kwasig ikin kisəta iran, Pol rini nəgkiarien infamien tuk əriä mimä, "Nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen rimivəhsi-pän kimi profet a Aesea mä tukriniiərhav kimi rıptawə minä kupən, in ratuatuk əmə. Kughen rimini-pän tukun mimä,

²⁶ "Yuvən mini-ərhav tuk narmamə minä a mə yo Kughen yakamni mimä,

"To nakasarha-kin misarha-kin pawk, märig to nakhapəh nisəmien nıpran.

Kimia to naksərig pawk, mhapəh nharkunien.

²⁷ Tuksor məknakin meinai kapəriä kapə riskai pik, Kamhasisigın nimətirgiriä, misapir yeru.

† 28:2 2 Kor 11:27 †† 28:5 Mak 16:18 ‡ 28:6 Wok 14:11 †† Kwajikovə mir a mir mir kape kughen a Seus nhagriı e Kastor mine Poliks.

‡† 28:18 Wok 26:31 ††† 28:19 Wok 25:11 ††† 28:20 Wok 26:6-7 § 28:22 Wok 24:14

Ror pən, to khapəh nisəmien Yo,
 mhapəh nisərigien Yo
 mhapəh nharkunien Yo
 mhapəh nisararien ye nərigien kapəriə mə jakor hu-
 və əriə." ""

(Aes 6:9-10)

²⁸ Kini Pol ramni mamrîrpin mîmə, "Takasəkeikei
 mharkun mhamə nəgkarien kape swatuk yame Kugh-
 en tukrîvəh miragh narmamə iran, Kughen rimivəhsi-
 pən kimi narmamə pəh nien mə nəmə Isrel. !Iriə a tuk-
 sətərig kin!" ²⁹ Pol rəgkiar fam, kini nəmə Isrel

khatərhav, nərigien kapəriə rəwhai. Kini kisotgoh pik
 kimi əriə mîmə tukun. †

³⁰ Pol ramarə ye nîmə a yame kamərok, kape newk
 kiraru. Morkeikei mîm narmamə yamə mîne khauə
 misəm in. ³¹ In rətgha tuk nîni-ərhavyen narmaruyen
 kape Kughen mîne nhajounien narmamə kin Yesu
 Kristo Yermaru, mîpəh nîpəhyen.

---

† Keinein mə Luk rimirai v. 29 uə nikam, meinai v. 29 rîrkək ye
 kopi akwas tiksîm kape Niutesteman.

ROM

Nægkiarien kwakwə kape Nəkwəkwə e Rom

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi nəməhuak yamə mine kisarə apa taon ehua e Rom.

Pol rimini mə in rorkeikei mə tukrivən məm nəməhuak minə apa Rom, kwasig ikin ripivən apa ye kantri a Spen. Mərig kupan ikin, in tukraməkeikei mivən Jerusalem mivəhsi-pən mane tiksın yame niməhuak minə kimn-havəh-si-pən kimin kape yavən has minə. Ye niməhuak minə kape Rom, nəmə Gris khapsaah, kini nəmə Isrel khapsaah min.

Kwasig ikin Pol ramvən Rom, in rorkeikei mə iriə tuksəkupən mharkun in; kini ror pən rirai nəkwəkwə e. Nəmə Rom khapəh hanə nhavəhyen nhajounien kirik kape aposol kirik. Kini ror pən, in rorkeikei mə tukrini-ərhav swatuk atuutuk kape Kughen kape nivəh-miraghien narmamə. Kini ramni mimə nəmə tanə pisin pisin minə mine nəmə Isrel iriə m-fam tukhauə kirikianə əmə ye niməhuak kape Kughen.

Pol ramokrən huvə irəriə

1 Yo Pol, yo slef kirik kape Yesu Kristo. Kughen rimnokrən kin yo mə yo aposol kirik, kini mirpen yo mivəhsi-haktə yo mə jakni-ərhav nəvsaoyen huvə kafan. ² Nəvsaoyen Huvə e, in rimirpen ta kimi ətawə kupan mini-pən tuk kafan profet yamə mine kimnharai Nəkwəkwə kape Kughen. ^{†3} Nəvsaoyen huvə e raməgkiar ye Ji Kughen e Yesu Kristo Yermaru kapətawə. In rimauə yermamə kirik ye kwənərəus kape King Deved. Kini Kughen rimnhajoun mə in Tini atuutuk nipig rimivəh miragh in ye nimhəyən kafan ye nəsaninien ye wok kape Nanmin Rhakə. ⁵ Kristo rimivəhsi-pə nihuvəyən mirpen yo mə yo aposol, mə jakokrən kin nəmə kantri pisin pisin minə mə tukhasiai Kristo, mhani nəfrakisien iran, kini masor nəkwən. ^{††6} Kini kimia min, Kughen rimnokrən kin əmia mə kimia kape Yesu Kristo.

⁷ Kini taktakun, yakamrai nəkwəkwə e kimi əmia fam apa Rom yamə mine Kughen rorkeikei əmia, kini mokrən kin əmia mə kafan minə.

Pəh Kughen Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukwautə-pre kin kapəriu nihuvəyən mine nəmərinuyen kimia əmia. [‡]

Pol rimnorkeikei mə tukrivən məm nəməhuak minə apa Rom

⁸ Nar yame yakmə jakəkupan mini-pre tuk əmia, mə yakamni vi vi kafak Kughen ye Yesu Kristo tuk əmia m-fam meinai narmamə m-fam ye tanimtanə kimisərig nəvsaoyen kin nhatəyəyən kapəmia. ⁹ Yakamor pik wok

yerkik minə-fam tuk nini-ərhavyen nəvsaoyen huvə kape Ji Kughen. Kini Kughen rirkun mə ye nipig m-fam yakaməhuak tuk əmia. ¹⁰ Kini yakaməhuak mə tukmə Kughen rorkeikei əfrah, In tukrəhitə ye swatuk kirik mə jakurə məm əmia. ^{††11} Yakorkeikei pik mə jakurə məm əmia mivəhsi-pre nihuvəyən kirik kape Nanmin kape Kughen kimi əmia mə taksərer tim tim. ¹² Niprai nəgkiarien e ramni mə nhatəyəyən kapəmia rirkun nasituyen irak, kini kafak nhatəyəyən rirkun nasitu-minien irəmia.

¹³ Piak minə mine nowinik minə, rhuvə mə takharkun mə nipig ripsaah, kafak nətərigien raməsik mə jakurə mivaag-pre kin əmia. Mərig nipig m-fam narimnar tiksın kasətapig kin yo tuk nurəyən. Yakorkeikei mə kafak wok tukrikua ye nimraghien kapəmia, rəmhen kin yame rimnor kwənkwan ye nimraghien kape nəmə kantri pisin minə tiksın. ^{††14} Nipig m-fam jakaməkeikei mini-ərhav-pən nəvsaoyen huvə kimi narmamə m-fam; iriə yamə mine iriə nəmə Gris mine nəmə kantri pisin pisin minə - iriə yamə mine kharkun nar mine yamə mine kisətəwao. ¹⁵ Tuk nar ai, yakorkeikei pik mə jakni-ərhav-pre nəvsaoyen huvə kimi əmia minə en Rom.

¹⁶ Yakaməgkiar məkneikin meinai yo yakpəh naurisien kin nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo, meinai nəvsaoyen huvə in nəsaninien kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə minə fam yamə mine kishatəta iran. Rimnəkupan muə ye nəmə Isrel, kwasig ikin, mīpiuə tuk nəmə kantri minə tiksın. ^{††17} Nəvsaoyen Huvə e ramhajoun narmamə kin swatuk mimə tukhauə misatuutuk ye nimri Kughen. Swatuk e in rəhitə pə, in əmə e nhatəyəyən kapətawə ye Kughen.

† 1:2 Rom 16:25-26 †† 1:5 Wok 26:16-18; Gal 2:7-9 ‡ 1:7 Nam 6:25-26

†† 1:10 Wok 19:21; Rom 15:23 ‡† 1:13 Wok 19:21 ††† 1:16 Mak 8:38; Wok 13:46; 1 Kor 1:18-24

Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,
 “Narmamə yamə mine kisatuatuk ye nimri Kughen,
 tukhashatəta iran mamharpin.” †

(Hab 2:4)

Kughen niemhaa ramhai tuk norien hah minə fam

¹⁸ Mərig Kughen apa ye rao ye neai ramhajoun kafan niemhaa mor narpinien kimi narmamə m-fam yamə mine kasəsik nəkwan masor norien yame rapəh natu-atukien. Iriə kasətapig kin nəfrakisien kape Kughen ye norien has minə kapəriä. ¹⁹ Narmamə m-fam kharkun mə Kughen rhawor pən iran mine meinai Kughen rimnor əpu In kimi narmamə m-fam. ^{†20} To narmamə khapəh nisəm-atuatuken Kughen kin nimriä. Mərig rimirikakun ye nipig In rimnor neai mine nimoptanə mine narimnar m-fam, kini narmamə m-fam kwənharkun nisəmien narimnar fam yame In rimnor kin nimriä. Ror pən, kwənharkun nisəmien kafan nəsaninien yame ramvən naunin rikək, mharkun mə nəfrakisien mə In Kughen, kini mharkun mə Kughen In rhawor pən iran mine. Tuk nar a, yermamə kirik rikək yame rikun niniyen mə in reinein mə Kughen rhawor pən iran mine. ‡

²¹ Ror məkneikin meinai nar apnapig iriə kimnharkun Kughen kwənmopin, mərig kimnhapəh nhasiayen In, mhapəh nhani-vi-vi-yen In tuk narimnar yame In ramor kimi əriä. Nərigien kapəriä rimnamətəwao. Kimnhapəh nhavəhyen nətərigien huvə kirik, rəmhen kin yame kasəmir əmə ye nəpignapien. ^{‡22} Nar apnapig mə iriə kimnhani mhamə iriə kharkun nar, mərig iriə kimnhauə misətəwao, ^{‡23} kini misəpəh nəhuakien kimi Kughen yame In yerpig; kini to ripəh nimhəyen; minharikakun minasəhuak kimi nanmi nar yamə mine kamhasigovin əmə narmamə yame tukasəkeikei mhamə tuk nipig kirik, mine nanmi nar yamə mine kamhasigovin min man minə mine nar miragh yamə mine kasəriwək mine yamə mine kaserko. ^{‡‡}

²⁴ Tuk nar ai, Kughen rimnəpəh əriə meighaan kin əriə mə tukasəri-pən əmə norien has yame rikiriä rorkeikei mə tuksor ye nipiririä. Rimnəpəh əriə kini iriə kimisor norien has ye nipiririä yame ror naurisien. ²⁵ Kimisəpəh nəfrakisien kape Kughen mharaptərək kin neikuəyen kini misəpəh nəhuakien kimi Kughen mhasiai masəhuak əmə kimi narimnar yame In rimnor. Mərig pəh kitawə tukhani-vi vi Kughen ye nipig m-fam kape rerin. Amen.

²⁶ Narmamə kimisəpəh Kughen, In rimnəpəh əriə, meighaan kin əriə mə tuksəri-pən əmə norien has yame rikiriä rorkeikei mə tuksor ye nipiririä yame ror əmə naurisien. Nar apnapig nipiraovin minə, mərig iriə kimisəpəh nəri-pəniyen kapəriä narman minə, masapir atuk pən tuk əriə minə; kini norien e ror pisin ye yame Kughen rimnəpəhu. ²⁷ Kini ye norien kirikianə

əmə min, narman minə kimisəpəh nipiraovin kapəriä minə, misorkeikei pik narman pisin minə. Masapir-pən atuk tuk əriə minə yame ror naurisien. Kini Kughen rimivəhsi-pən narpinien kimi əriə tuk norien has minə kapəriä.

²⁸ Kini nar kirik min. Iriə kimnhapəh nisorkeikeiyen mə tukharkun Kughen, Kughen rimnəpəh əriə meighaan kin əriə tuk nərigien kapəriä mə tukamhavən, tukhapəh nharkunien nar kirik mə rhuva uə rahas; meighaan kin əriə mə tuksor nar yame ripəh nəmhenien. ²⁹ Rikiriä rukwar kin norien has pisin pisin minə fam, mine norien yamə mine khapəh nisatu-atukien. Kini iriə kasəptig kin nar, masarha-kin swatuk tuk noriahyen narmamə. Kini rikiriä rukwar kin norien has mine: iriə kasor jalus, iriə yhopni yermamə minə; iriə kasor narimnar yame ravi-pə niemhaa; iriə yeikuə minə; iriə kasor ahas-pən kimi narmamə; mamhani nikar narmamə; ³⁰ mamhani hah narmamə; masəməkin Kughen; masokrən ta ye narmamə; masəgkiar ausit; masarha-kin swatuk tuk norien təvhagə has yamə mine narmamə khapəh hanə nharkunien. Masəsik nəkwai tatə mine mamə. ³¹ Iriə, nirkunien rikək; kamhani mə tuksor nar kirik mhapəh nisorien. Norkeikeiyen kapəriä rikək. Rikiriä ripəh nehuəyen tuk narmamə. ³² Iriə kharkun pawk nəgkiarien atuatu kape Kughen yame ramni mə narmamə yamə mine kasor norien has minə e tukasəkeikei mhamə, mərig iriə kasəkeikei ye norien has minə a; kini masor norien has rapita. In e rikiriä ragien tuk narmamə minə tiksın yamə mine kasor min norien has minə a, kini masəkeikei kimi narmamə mə tukasor.

Kughen tukrəpəhu narpinien tuk təvhagə hah

2 Kimiə nakamhani mhamə Kughen tukraməkeikei mivəh-si-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien hah. Kini mərig kimiə min, nakasor norien hah; ror pən, narpinien yame kimiə nakamhani, Kughen tukraməkeikei mivəh-si-pre min kimi əmiə, kini ripəh nəmhenien mə kimiə taksəkir norien kape narmamə. ^{‡‡2} Kitawə kharkun mə nipig Kughen tukrivəh-si-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien has yamə mine yimini ta, kafan nəkirien in ratu-atuk əmə. ³ Ror məkneikin mə nipig kimiə taksəkir narmamə tuk nahasien kapəriä, mərig kimiə min nakasor əmə norien hah rəmhen kin əriə, kini to nakhapəh nisapien nipig Kughen tukrəkir narmamə iran mivəh-si-pən narpinien kimi əriə. ⁴ !Rikimiə ripəh nəsik-pikien norien kape Kughen! In ramor rhuva pik kimi əmiə, mipəh nəməkinien əmiə; kini kafan nətərigien in rapomh. Mərig kimiə naksor əmə nar apnapig ye nihevəyen kafan. ?Nakharkun uə nikam mə In ramor norien huvə kimi əmiə mə taksarar ye nətərigien kapəmiə tuk norien has minə? ⁵

⁵ Mərig kapəmiə kapə riskai, kini nakhapəh nisariyen ye nətərigien kapəmiə tuk norien has minə kapəmiə. Kini tuk nar ai, nakasəvi niemhaa kape Kughen mə tukrivəh-si-pən narpinien ehua kimi əmiə ye

† 1:17 Rom 3:21-22 †† 1:19 Wok 14:15-17; 17:24-28 ‡ 1:20 Job 12:7-9; Sam 19:1 †† 1:21 Efes 4:17-18 ‡‡ 1:22 Jer 10:14; 1 Kor 1:20 ††† 1:23 Dut 4:15-19; Sam 106:20

‡‡‡ 2:1 Mat 7:1-2; Jon 8:7 § 2:4 Efes 1:7; 2 Pita 3:15

nipig yame In tukrëkir narmamä iran ye norien atu-atuk kape näkieren kafan. ⁶ Kughen tukrivähsi-pän kimi narmamä kirikianä kirikianä ramäri-pän ämä narimnar yame kimisor. ¹⁷ Miväh-si-pän nimraghien rerin kimi narmamä yamä mine kasärer tim tim ye nipig mifam tuk norien nar yame ratuatuk. Narmamä minä a yame kisarkut pik tuk norien nar huvä, Kughen tukrëgnëgin äriä tukun, miväh-si-pän nisiaiyen mine nimraghien rerin kimi äriä. ¹¹⁸ Märig In tukrivähsi-pän kafan niemhaa mine narpinien kimi narmamä minä tiksın yamä mine kisarkut atuk ämä tuk tipriä, kini mamhaukreikin-pän nimeitairiä tuk näfrakisien, masäri-pän norien has minä. ¹⁹ Narmamä m-fam yamä mine kasor norien has, iriä tuksarä ye nämähäyen mine nipig äutän minä. Kwänäräus kape nar Isrel tuk-säkupän mharäh-pikin nipig äutän minä a, kwasig ikin nämä tanä pisin pisin minä. ¹⁰ Märig Kughen tukrëgnëgin narmamä minä fam yamä mine kasor norien huvä, miväh-si-pän nisiaiyen mine nämärin-uyen kimi äriä. Tukrëkupän miväh-si-pän kimi kwänäräus kape nämä Isrel, kwasig ikin, mamärähupän kimi narmamä kape tanä pisin pisin minä. ¹¹ Ror mäknakin meinai Kughen ramäm ämhen kimi narmamä m-fam.

¹² Kughen tukror narpinien kimi nämä kantri pisin pisin minä tuk norien has minä kapäriä, nar apnapig kimnhapäh nhavähäyen loa yame Kughen rimivähsi-pän kimi Moses. Kini Kughen tukrëkir nämä Isrel yamä mine kamhaväh loa, miväh-si-pän narpinien kimi äriä tuk norien has minä kapäriä. ¹³ Ror mäknëikin meinai päh nien mä narmamä yame kasärig loa yame kisatu-atuk ye nimri Kughen, märig narmamä yamä mine kasor nar yame loa ramni, iriä e, Kughen tukrini mä iriä kisatuatuk ye nimrin. ¹⁴ Näfrakisien, nämä tanä pisin pisin minä khapäh nhavähäyen loa kape Moses. Märig nipig kirik, kasäri-pän ämä kapäriä nätärigien masor nar yame ratuatuk, rämhen ämä kin yame loa ramni. In e ramhajoun-pän mä loa kirik aikin yerkiria, kini iriä kharkun nar yame in ratuatuk, mine nar yame ripäh natuatukien, nar apnapig khapäh nhavähäyen loa kape Moses. ¹⁵ Iriä kharkun mä loa aikin kape Kughen in a ramämır yerkiria, meinai nipig kasor norien huvä, rikiriä ramäsik mä, "Norien e rhuvä." Kini nipig kasor norien has, rikiriä ramäsik mimä, "Norien e raha." ¹⁶ Kini nipig yakamni-ärhav Nəvsaoyen Huvä, yakamni mimä nipig kirik tukripiuä äfrakis yame Kughen tukrini mä Yesu Kristo tukrëkir narmamä mifam tuk norien kapäriä yamä mine kamäm mine nätärigien kapäriä yame ramerkwaig.

Nämä Isrel mine loa kape Moses

¹⁷ Märig päh yakägkiar kimi ämiä nämä Isrel. Nakamhani mhamä kimia kwänäräus kape Isrel, kini masätigtä ye loa mimä in swatuk kape Kughen tuk niväh-miraghien ämiä, kini masägkiar ausit mhamä kimia ämä nakharkun Kughen, kini In rirkun pisin ämä

† 2:6 Sam 62:12; Prov 24:12; Mat 16:27; 2 Kor 5:10 †† 2:7 Rom 8:17-18 ‡ 2:8 2 Tes 1:8

ämiä. ¹⁸ Kini nakamhani mhamä nakwänharkun ta na-ha nhagin yame Kughen rorkeikei, mhamä kimia nakharkun swatuk yame ratuatuk huvä meinai loa kape Moses ramhajoun ämiä kin. ¹⁹ Kimia nakamhani pik mhamä nakamhakir nimrin pis minä, mhamä nakasäsia-pen swatuk kape narmamä yamä mine kasäriwäk ikin räpignäp ikin. ²⁰ Kini nakhamä nakshajoun yätəwao minä mine kwajikovä minä meinai kimia e nakamhaväh loa yame nirkunien mine näfrakisien ramämır iran. ²¹ Rhuvä ämä nakshajoun narmamä pisin pisin minä. ?Märig rhawor e loa ripäh nhajounien ämiä? Kimia nakshajoun mhamä narmamä tukhapäh nisäkrähäyen. ?Märig rhawor e naksäkräh? ²² Kimia nakshajoun mhamä tukpäh näkrähäyen kin piraovin. ?Märig rhawor e naksäkräh kin piraovin? Naksämäkin nanmi nar yame kamärai kin nai. ?Märig rhawor e naksäkräh kin narimnar ye nimä kape nähuaikien kimi nanmi nar minä a? ²³ Naksägkiar ausit tuk loa kape Moses. ?Märig rhawor e naksakapir loa masorah nhag Kughen? ²⁴ In e rämhen kin yame Näkwäkwä kape Kughen rimini mimä, "I!Nämä Isrel! Nämä kantri pisin pisin minä kamhani hah nhag Kughen tuk norien hah kapämiä."

(Aes 52:5)

²⁵ Tukmä nakasor narimnar fam yame loa kape Moses ramni, norien kape nivähäyen nao kimi yermamä ramor nimtätien mä kimia narmamä kape Kughen. Märig tukmä naksakapir loa kape Moses, norien kape nivähäyen nao kimi yermamä nipran rikäk. ²⁶ Tukmä yemä kantri pisin kirik ramäri-pän loa kape Moses, nar apnapig kipäh nivähäyen nao kimin, märig Kughen tukräm in mä ruauä yermamä kape Kughen rämhen kin yame kimiväh nao kimi in. ²⁷ Nämä kantri pisin pisin yamä mine kisäri-pän loa kape Moses, nar apnapig kipäh nivähäyen nao kimi äriä, märig iriä tuk-säkir ämiä nämä Isrel atuatuk meinai nar apnapig kimia nimnhaväh loa kape Moses yame kimirai, kini nar apnapig kimiväh nao kimi ämiä, märig naksakapir loa.

²⁸ Yakamägkiar mäknëikin meinai nivähäyen nao kimi yermamä, ripäh norien mä in ruauä yemä Isrel äfrakis. Nivähäyen nao kimi yermamä päh nien mä niprai nivähäyen nao. ²⁹ Märig yermamä yame raväh Kughen yerkin, yermamä e in e in yemä Isrel äfräh. Kini niprai sakomsaes rämhen kin mä Nanmin kape Kughen ruivähsi-ta rikin hah kape yermamä, märig päh nien mä loa kape Moses ravähsi-ta rikin hah kape yermamä. Narmamä minä e, nar apnapig narmamä tukhapäh nhavähsi-haktäyen äriä, märig Kughen tukrivähsi-haktä äriä. ³⁰

Nipig m-fam Kughen ramor kafan nägkiarien

3 Tukmä ror yermamä kirik tukrini mimä, "?Tukmä nivähäyen nao kimi yermamä päh nien mä niprai sakomsaes äfräh, kini rhawor e nämä Isrel kamhani mhamä nivähäyen nao kimi yermamä in nar huvä kirik? ?Nämä Isrel kamhaväh nehuäyen kirik rapita nar-

†† 2:20 2 Tim 3:5 ‡ 2:26 Gal 5:6 ††† 2:29 Dut 30:6; Kol 2:11

mamə minə tiksın uə nıkam?" ² Kini yo jakhorpin nęgiarien mımə tukmə ik yemə Isrel kirik, Kughen tukror rhuə pre kimik ye swatuk pisin pisin. Nar yame raməkupan, Kughen rimnərhə-pən nęgiarien atu-atuk kafan ye kwermimə. ³ In nəfrakisien mə nəmə Isrel minə tiksın khapəh nisorien nęgiarien yame iriə kamhani mhamə tuksor. Mərig norien kapəriə ripəh norien mə Kughen tukrakapir kafan nęgiarien.

⁴ !Nıkam! Nar apnapig narmamə m-fam ye tokrei tanə kaseikuə, mərig Kughen ripəh neikuəyen. Rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mımə, "Kughen, nipig Ik nakęgiar, nęgiarien kafam ramhajoun mə Ik nakatuatuk.

Nipig narmamə tuksəkir kafam norien minə, tukhani mhamə Ik nimnor norien has minə, mərig Ik takapita əriə."

(Sam 51:4)

Pol rərəhu atuatuk nęgiarien ətəwao tiksın

⁵ Mərig tukmə ror yermamə kirik tukrini ye nətərigien əmə kape yermamə mımə, "Kitawə m-fam kasor norien yame ripəh natuatuken. Mərig norien has kapətawə ramhajoun-pən mə Kughen pisin əmə ramor ratuutuk nipig m-fam. Kini tukmə norien has kapətawə ramor swatuk mə narmamə tukhavəh-si haktə Kughen meinai In pisin əmə In ratuutuk, ripəh natuatuken mə In tukrivəhsi-pə narpinien kimi ətəwə tuk norien has yame kasor." ⁶ Mərig nıkam. Nęgiarien e rətəwao. To ripipəh natuatuken mə Kughen tukrivəhsi-pə narpinien kimi ətəwə tuk təvhagə has, to Kughen ripipəh nivəhyen swatuk tuk nivəhsi-pəni narpinien kimi narmamə m-fam ye tanımtanə.

⁷ Kini tukmə ror yermamə kirik tukrini mımə, "Tukmə yakeikuə, kini kafak norien kape neikuəyen ramor əpu mə Kughen pisin əmə raməfrakis, kini narmamə tukhani vi vi In, meinai kharkun mə In pisin əmə ratuutuk, kini tukmə kafak norien kape neikuəyen ramor swatuk mə narmamə tukhavəh-si haktə Kughen, ripəh natuatuken mə Kughen tukrivəhsi-pə narpinien kimi yo." ⁸ Mərig yo yakamni mə tukmə narmamə kisəri-pən nęgiarien ətəwao məkneikin, tukhani min mhamə, "Rhuə əmə - pəh kisor norien has minə mamharpin mə narmamə tuksəm mə kitawə m-fam kasor təvhagə has, khavəh-si haktə Kughen meinai In pisin əmə in ratuutuk." Mərig nęgiarien e in rahas. Narmamə tiksın kamhani hah nhagik maseikuə mhamə yo yakaməri-pən nęgiarien ətəwao minə məknakin. Kughen tukrəkir əriə mivəhsi-pən narpinien kimi əriə tukun.

Yermamə kirik rikək yame ratuutuk

⁹ ?Kini rhawor? ?Kitawə tukhani naha e taktakun? ?Nakhamə ta mə Kughen tukror nihuvəyen kimi nəmə Isrel rapita nəmə ye kantri pisin pisin minə uə? Nıkam. Yakwəni ta mə nəsaninien kape təvhagə hah ramarmaru ye narmamə m-fam - ye nəmə Isrel mine ye nəmə kantri pisin minə fam. ¹⁰ In e rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mımə,

"Yermamə kirik rikək yame ratuutuk, kirikianə əgkap rikək.

¹¹ Yermamə kirik rikək yame ravəh nirkunien; kini yermamə kirik rikək yame ramarha-kin Kughen.

¹² Narmamə m-fam əgkap kamhaukreikin-pən nimeitairiə kimi Kughen,

iriə kwəsarəpəh fam kin norien nəkwai Kughen, yermamə kirik rikək yame in ramor nihuvəyen, kirikianə əgkap rikək."

(Sam 14:1-3, 53:1-3; Pri 7:20)

¹³ "Nęgiarien kapəriə rapien rəmhen kin napienien kape nəkwai nimir kape yermamə mhə yame ramək-wag,

Nerami narmamə m-fam rukwar kin neikuəyen."

(Sam 5:9)

"Kakonə kape snek ramsi-pən ye nheriə."

(Sam 140:3)

¹⁴ "Nheramriə rukwar kin nher-pəni kin nar hah kimi narmamə;

kini nęgiarien kapəriə rəukəh."

(Sam 10:7)

¹⁵ "Kasaiyu aihuaə əmə tuk nhopniyen yermamə;

¹⁶ aikin minə fam yame kamhavən ikin, kasoriah narimnar, masor narmamə kasərig rahas,

¹⁷ kini iriə kaseinein swatuk kape nəmərinuyen."

(Aes 59:7)

¹⁸ "Mhapəh nhasiayien Kughen nipig kirik."

(Sam 36:1)

¹⁹ Kitawə kharkun mımə narimnar fam yame loa e ramni in kape narmamə yame Kughen rimivəhsi-pən loa kimi əriə. Ror məknakin mımə yermamə kirik rikək yame rirkun nhorpinien nęgiarien yame Kughen ramni. Kini narmamə m-fam ye tokrei tanə tukasəkeikei masərer ye nimir Kughen mımə In tukrəkir əriə. ²⁰ Ror məknakin, pəh nien mə Kughen raməm mə narmamə kisatuatuk ye nimir meinai kasəri-pən loa kape Moses. Nıkam. Loa ramhajoun-pən mə kitawə fam yor təvhagə hah minə. ^{††}

Nhatətəyen əmə ramor yermamə ratuutuk ye nimir Kughen

²¹ Mərig taktakun mine, Kughen rimnor əpu ta kafan swatuk mə narmamə tukhauə misatuatuk ye nimir. Swatuk e pəh nien mə nəri-pəni loa kape Moses. Nęgiarien minə ye loa, mine nęgiarien kape profet minə kupan kamhani-ərhav swatuk pisin kirik. ²² In e mə Kughen ramor narmamə kisatuatuk ye nimir nipig kishatətə ye Yesu Kristo. Kini Kughen ramor məkneikin kimi narmamə m-fam yamə mine kishatətə iran. Narmamə m-fam kisəm nəmhen əmə, ^{†23} meinai narmamə m-fam kasor təvhagə hah, kini masəvi-əkiə ye swatuk kape natuatuken kape Kughen yame rhuə makhak. ²⁴ Kini ye nihuvəyen kafan, Kughen ramni mə iriə m-fam yamə mine kishatətə iran, iriə tuksatuatuk əmə ye nimir, mhauə narmamə kafan, rəri-pən nərigien kafan. Iriə khapəh nisərokien nar kirik mımə tukhauə misatuatuk, mərig Kristo rimnərok swatuk

† 3:9 Rom 1:18—2:24; 3:23 †† 3:20 Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 ‡ 3:22 Gal 2:16

kapəriä, in e rimamhə mirisin əriä tuk təvhagə hah minə kapəriä. ^{†25} Kughen rimnher-pə kin Kristo mə In sakrefaes; nitawin rimivəh narpinien mine niemhaa kape Kughen tuk təvhagə hah. Kini Kughen raməspir təvhagə hah minə kape narmamə nipig kamhani nəfrakisien mə Kristo rimamhə tuk əriä. Kughen ramor swatuk a mə tukrhajoun mə kafan norien in ratuatuk huvə, meinai ye kafan nətərigien yame rapomh, in ripəh norien narpinien tuk təvhagə hah yame narmamə kimisor kupan. ²⁶ Rimnor məknakin mə tukrhajoun ətawə taktakun mine mə norien kafan in ratuatuk. Kini Kughen atuk əmə ramni mə narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu Kristo, iriä kwəsatuatuk ta ye nimrin.

²⁷ Ror məknakin, yermamə kirik rikək yame rirkun nəgkiar-ausitien tuk nar kirik yame rimnor muə in matuatuk ye nimri Kughen. ?Kini rhawor e narmamə kiseinein nisəgkiar-ausitien mhamə kimisor nar kirik mhaue misatuatuk ye nimri Kughen? Meinai yermamə kirik rikək yame rirkun nəri-pəniien loa muə matuatuk ye nimri Kughen. Mərig nhatətəyen əmə ramor narmamə kisatuatuk ye nimrin. ²⁸ Ror məknakin meinai kitawə kamharaptəəkini tim tim nhatətəyen ramor swatuk mə narmamə kasatuatuk ye nimri Kughen, pəh nien mə nəri-pəniien nəgkiarien kape loa.

²⁹ Kughen pəh nien mə in Kughen kape nəmə Isrel əmə. In Kughen min kape nəmə tanə pisin pisin minə, ^{††30} meinai Kughen kirikianə əmə, yame In ror narmamə kisatuatuk ye nimrin ye swatuk kirikianə əmə. In e nhatətəyen kapəriä. Nar apnapig mə iriä nəmə Isrel uə iriä nəmə kantri pisin pisin minə. ^{††31} ?Mərig rhawor ye loa kape Moses e taktakun? ?Nakharkun mə nhatətəyen e ramor loa e in nar apnapig uə? Nikam. Mərig nipig kishatətə əmə ye Kughen, kini ye norien a, kasəri-pən atuatuk swatuk əfrakis kape loa. ^{††}

Ebrahim rhatətə ye Kughen, ror pən Kughen rimnor in ratuatuk ye nimrin

4 Ebrahim in nuknei kwənəəus kape nəmə Isrel. Taksərig ru naha nhagin swatuk yame Ebrahim rimnəri-pən ror pən ruə matuatuk ye nimri Kughen. ² Kughen rimnor Ebrahim ratuatuk ye nimrin, mərig pəh nien mə ye norien huvə minə kape Ebrahim. Ripi mə norien huvə kafan in swatuk kape natuatukien, to Ebrahim rirkun nəgkiar-ausitien tukun. Mərig Ebrahim to ripəh nəgkiar ausitien tuk nar kirik ^{††3} meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Ebrahim rimnhatətə ye Kughen, Kughen rimini mə Ebrahim in ratuatuk ye nimrin.”

(Jen 15:6)

⁴ Nipig yermamə kirik ramor wok tuk nərokien, kafan yermaru tukripəh nini-pəniien tukun mə kafan nərokien in nar kirik yame ravəhsi-pən apnapig əmə. Mərig tukraməkeikei mivəh-si-pən nərokien tuk wok kafan. ⁵ Mərig pəh nien mə kitawə tuksor wok kape Kughen mə In tukrivəhsi-pə nərokien iran kimi ətawə muə

misatuatuk ye nimrin. Kitawə tukshatətə əmə ye Kughen, kini In ramor mə kitawə kwənəhauə misatuatuk. Kughen pisin əmə In tukror narmamə has minə kamhauə misatuatuk ye nimrin. ⁶ King Deved in rimnəgkiar kin nar e nipig in rimnamni-ərhav mimə nihevəyen əfrakis tukrivən tuk narmamə yamə mine Kughen ramni mə iriä kisatuatuk ye nimrin, mərig pəh nien mə ye norien huvə yame iriä kasor. In mamni mimə, ⁷ “Nihuvəyen əfrakis ramvən tuk narmamə yamə mine Kughen raməspir əriä tuk norien has minə kapəriä,

maməru-kin norien has kapəriä.

⁸ Nihuvəyen əfrakis ramvən tuk narmamə yamə mine Kughen Yermaru ripəh niraptəəkiniien təvhagə has kapəriä yerkin.”

(Sam 32:1-2)

⁹ ?Rikimiä raməsik mə nihevəyen əfrakis raməmir ye narmamə yamə mine kimivəh nao kimi əriä, in e nəmə Isrel, uə nihevəyen əfrakis raməmir ye narmamə yamə mine kipəh nivəhyen nao kimi əriä, in e nəmə kantri pisin pisin minə? !Əwəh! Raməmir min ye nəmə kantri pisin pisin minə, meinai yakməni ta mə Ebrahim rimnhatətə ye Kughen, Kughen rimini mə in ratuatuk ye nimrin. ¹⁰ ?Kini naha nipig yame Kughen rimini mə Ebrahim ratuatuk iran? ?Ye nipig kivəh nao kimin, uə ye nipig kimipəh hanə nivəhyen nao kimin? Kughen rimini vi vi in, kwasig ikin kipivəh nao kimin. ¹¹ Kini nipig kimivəh nao kimi Ebrahim, in rəmhen kin nimtə-tien yame ramhajoun əfrakis mə yermamə in ratuatuk ye nimri Kughen meinai rimnamhatətə ye Kughen nipig kipəh hanə nhavəhyen nao kimin. Kini ror məkneikin, pəh nien mə Ebrahim in tatə kape narmamə m-fam yamə kivəh nao kimi əriä, mərig in tatə kape narmamə m-fam yamə mine kishatətə ye Kughen. Kini Kughen ramni mə iriä kisatuatuk ye nimrin tuk nhatətəyen kapəriä. ^{††12} Kini Ebrahim in tatə kape narmamə tiksin min, iriä yame kivəh nao kimi əriä. Mərig pəh nien mə In kapəriä tatə meinai kivəh nao kimi əriä, mərig In kapəriä tatə meinai iriä min kisəri-pən swatuk kape nhatətəyen yame kapəriä e tatə Ebrahim rimnəri-pən kupan ai kipivəh nao kimin.

¹³ Kughen rimirpen Ebrahim mine kafan kwənəəus min mə tokrei tanə tukruə kapəriä tuk nipig kirik. Mərig loa ripəh nien mə swatuk yame promes e tukruə mor nəfrakisien kin. Mərig tukruə mor nəfrakisien kin ye natuatukien yame ramsi-pən ye swatuk kape nhatətəyen. ^{††14} Ror məknakin meinai ripi mə promes ripiue mipior nəfrakisien kin nipig narmamə kisəri-pən loa, rikiriä ripiəsik mə iriä kisatuatuk ye loa; kini swatuk kape nhatətəyen ripior nar apnapig kin, kini promes a kape Kughen nipran ripirkək.

^{§15} Mərig narmamə m-fam kisakapir loa, ror mə kamhavi-pə niemhaa kape Kughen. Mərig ripi mə loa rikək, to kipəh niniyen mə narmamə kisakapir loa. ^{§†}

¹⁶ Ror məkneikin, promes ramuə mor nəfrakisien kin ye nimraghien kapətawə ye swatuk kape nhatətəyen

† 3:24 Rom 5:1 †† 3:29 Rom 10:12 ‡ 3:30 Dut 6:4; Gal 3:20
†† 3:31 Mat 5:17 †† 4:2 1 Kor 1:31

††† 4:11 Jen 17:10-11 ††† 4:13 Jen 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29
§ 4:14 Gal 3:18 §† 4:15 Rom 3:20; 5:13

mə promes tukruə ye nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə, kini kitawə kharkun əfrakis mə kafan promes in kape kwənərəus minə fam kape Ebrahim, pəh nien mə kape narmamə əmə yamə mine Kughen rimivəhsi-pən loa kape Moses kimi əriə, məriḡ kape narmamə mine kasəri-pən swatuk kape nhatətəyen rəmhen kin Ebrahim. In tatə kapətawə fam. ^{†17} Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Jakor ik mə takuə nuknei kwənərəus kape kantri minə khapsaah.”

(Jen 17:5)

Kughen rimini mə tukrivəhsi-pən mikupni minə tukhapsaah. Nar apnapig Ebrahim rimnəm mə promes a rəusik-əusik pik; məriḡ rimnhatətə tim tim iran, meinai ruirkun mə Kughen e in e ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə yamə mine kwənhamhə, mor nar kirik yame rikin raməsik mə tukror, kini nar ai ruə məfrakis. Kughen rimivəhsi-pən promes a kimi Ebrahim mimə,

“Kwənərəus minə kafam tukhapsaah tukhapsaah, kini to kipəh nəvhuekin-famien əriə.” ^{††}

(Jen 15:5)

Ebrahim rimini nəfrakisien ye nəḡkiarien a, mə in tukruə rip kantri minə khapsaah. ¹⁹ Nhatətəyen kafan ripəh neiwaiyuyen, nar apnapig in ruirkun mə rinəhuaru natukrimhə meinai kafan newk ipakə wan hundred, kini muirkun mə Sera rimnəpiəhuaru, nitip kape kwajikovə rinaukei. ^{‡20} Ebrahim rimipəh nəta-ətəyen ye kafan nhatətəyen ye promes kape Kughen. Nəfrakisien, kafan nhatətəyen ramhaktə maməusik-əusik məmhen min, kini mivəh-si haktə nhag Kughen. ²¹ In rimirkun huvə yerkin mə Kughen ravəh nəsaninien tuk norien kafan promes tukruə mor nəfrakisien kin. ²² Ye norien a in a,

“Kughen rimini mə Ebrahim in ratuatuk ye nimrin.”

(Jen 15:6)

²³ Nəḡkiarien e yame ramni mə “Kughen rimini mə Ebrahim in ratuatuk ye nimrin,” kipəh niraiyen kimə kape Ebrahim pisin əmə, ²⁴ məriḡ kimirai min kimə kapətawə e yamə mine Kughen tukrini mimə kitawə kisatuatuk ye nimrin, mishatətə ye Yermamə yame rimivəh miragh Yesu Yermaru kapətawə ye nimhəyen kafan. ²⁵ Kimneighan-pə kin Yesu ruə mimhə tuk təvhagə hah minə kapətawə, kini Kughen rimnor In rimimragh min ye nimhəyen mə In tukror swatuk mə kitawə tuksatuatuk ye nimrin. ^{††}

Nəmərinuyen mine nagienien

5 Kitawə kishatətə ye Kristo, Kughen ramni mə kitawə kwəsatuatuk ye nimrin. Ror pən, Yesu Kristo Yermaru kapətawə rimnor swatuk kimi ətawə mə kitawə kamhavəh nəmərinuyen kitawə Kughen. ² Ye nhatətəyen kapətawə, norien yame Kristo rimnor riməpik ətawə khauə ye nimri Kughen mə tukhavəh nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə.

Kini nihuvəyen e in e kitawə kisarə iran ai taktakun. Kini kitawə kisagien ai taktakun meinai kitawə kwən-harkun huvə mə tukhavəh nehuəyen kape Kughen.

³ Kini nar kirikianə min, tukasəkeikei misagien ye nipig tukmə kamharəh-pikin nipig əutən minə, meinai kharkun mə nipig əutən minə a kəsasitu irətawə mə tuksərer tim tim ye nipig kape nahasien. ^{‡‡4} Kini nipig kasərer tim tim, Kughen, rikin ramagien tuk ətawə. Kini nipig kharkun mə Kughen rikin ramagien tuk ətawə, kini kitawə kasəruhu-pən tim tim nətərigien kapətawə ye Kughen. ⁵ Kini narimnar yame kasəruhu-pən tim tim nətərigien kapətawə iran tukun, kharkun mə tukhauə misor nəfrakisien kin, meinai In rimivəhsi-pə Nanmin kafan kimi ətawə, kini Nanmin ravəhsi-pə norkeikeiyen kape Kughen rukwar yerkitawə.

⁶ Kini nipig yame kitawə khapəh nhavəhyen nəsaninien tuk nivəh-miraghien ətawə, ye nipig atu-atuk yame Kughen rimini, ^{‡‡} Kristo rimamhə tuk nivəh-miraghien ətawə nəmə has yamə mine khapəh nhasi-aiyen Kughen. ⁷ Tukmə yermamə kirik, nar apnapig mə in yemə atuatuk kirik, kini [rirəh pikin nipig əutən kirik natukrimhə], məriḡ narmamə kwatiksın əmə to kharkun niseighanien kin nimraghien kapəriə tuk nivəh-miraghien in. Tukmə ror yermamə kirik tukraməkeikei mimhə min tuk nivəh-miraghien yer-mamə kirik yame kafan norien ruhə. ⁸ Məriḡ Kughen rimnhajoun kafan norkeikeiyen kimi ətawə ye norien e mimə nipig kitawə kasor hanə təvhagə hah, kini Kristo rimamhə tuk nivəh-miraghien ətawə. ^{‡‡}

⁹ Nitaw Kristo rimnaiyu ye nipig rimamhə tuk ətawə, Kughen rimnor ətawə kisatuatuk ye nimrin. Ror pən, kitawə kharkun huvə mə Kristo tukrivəh miragh ətawə tuk niemhaa kape Kughen yame tukritərhav-pə ye Nipig Kwasig. ^{§10} Nipig kimnasor tikmir kitawə Kughen, nimhəyen kape Tini rimnor swatuk kimi ətawə mə tukhauə mhavəh nəmərinuyen kitawə Kughen. Kini nar e yame ruhə rapita, in e mə kitawə kwən-harkun huvə mə Kughen tukrivəh miragh ətawə ye niemhaa kafan meinai Yesu Kristo ramragh ai taktakun. ¹¹ Yesu Kristo Yermaru kapətawə yame rimnor ətawə khauə mhavəh nəmərinuyen kitawə Kughen, In ramor min rikitawə ramagien tuk narimnar yame Kughen ramor ye nimraghien kapətawə.

Adam rimivi-pə nimhəyen, kini Kristo ravəhsi-pə nimraghien

¹² Apa kupan, kwən e Adam rimnor təvhagə has, kini ror pən, yermamə kirikianə əmə yame rimivi-pə təvhagə ruə ye tokrei tanə. Kini təvhagə has rimivəh nimhəyen muə eikin e. Kini ror məknakin, narmamə m-fam tukasəkeikei mhamə meinai iriə m-fam kasor təvhagə hah. ^{§†13} Meinai narmamə kasor təvhagə has kwasig ikin Kughen ripivəhsi-pə Loa kape Moses. Məriḡ nipig Loa kape Moses rimnamrirkək hanə, to kipəh niniyen mə kasəkapir loa, kini Kughen rikin

† 4:16 Gal 3:7 †† 4:17-18 Jon 5:21 ‡ 4:19 Jen 17:17 †† 4:25 Aes 53:4-5

‡‡ 5:3 Jem 1:2-3; 1 Pita 1:5-7 ‡‡† 5:6 Gal 4:4 ‡‡‡ 5:8 Jon 3:16; 1 Jon 4:10 § 5:9 Rom 1:18; 2:5; Efes 2:3-5 §† 5:12 Jen 3:6; Rom 6:23

ripəh nəsikien kapəriə təvhagə hah minə. ¹⁴ Mərig nar apnapig Kughen rikin ripəh nəsikien kapəriə təvhagə hah minə, narmamə yamə mine kimnisarə ye nīpig kape Adam muə meriaji-pə Moses, iriə m-fam kwənhamhə. Nar apnapig narmamə kipəh niniyen mə kimisakapir Loa rəmhen kin yame Adam rimnakapir Loa, mərig iriə mifam kwənhamhə.

Ye norien minə tiksın, Adam in rəmhen kin Kristo yame rimauə mikwasig, meinai naha nhagin yame Adam rimnor rimauə tuk narmamə mifam, rəmhen kin yame naha nhagin yame Kristo rimnor rimauə tuk narmamə mifam. ¹⁵ Mərig norien yame Kughen ramor kimi ətawə ror pisin ye norien kape nakapirien loa. Yermamə kirikianə əmə e Adam rimnəsik nəkwai Kughen mivi-pə nimhəyən tuk narmamə khapsaah. Mərig nar yame rhuvə rapita, in e mə yermamə kirikianə əmə e Yesu Kristo rimnor swatuk kimi ətawə mə Kughen tukrautə-pə kin kafan niuvəyən ehua kimi narmamə khapsaah tuk nəspirien təvhagə has kapəriə. ¹⁶ Yakamni min mimə niuvəyən ehua kape Kughen yame In ramautə-pə kin kimi narmamə, in ror pisin əgkap ye kwənkwaı təvhagə hah kape Adam. Kwən a rimnor təvhagə hah mikirikianə əmə, Kughen rimnəkir mivəh-si-pən narpinien kimin. Mərig, nīpig kitawə narmamə khapsaah kasor təvhagə has ripsaah, Kughen ravəh-si-pə əmə nar huvə kimi ətawə, kini rimnor mimə kitawə kisatuatuk ye nimrin. ¹⁷ Təvhagə hah kape yermamə kirikianə əmə e Adam rimnor nimhəyən ramarmaru ye narmamə m-fam. Mərig nar kirik min yame rehua rapita in e nar yame yermamə kirikianə əmə e Yesu Kristo rimnor. Narmamə m-fam yamə mine kamhavəh niuvəyən kape Kughen yame In ramautə-pən kin kimi əriə, kini mhani nəfrakisien mə Kughen tukror əriə kisatuatuk ye nimrin, iriə tukhavəh nimraghien rerin. Kini iriə Yesu Kristo tukasarmaru ye narmamə.

¹⁸ Nəfrəh. Adam rimnor təvhagə hah kirik mor swatuk kirik kimi narmamə m-fam mə Kughen tukraməkeikei mivəh-si-pən narpinien kimi əriə. Kini ye norien kirikianə əmə min, Kristo rimnor nar atuatuk kirik, kini mor swatuk kimi narmamə mə tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen. Natuatukien a ramor mə narmamə m-fam kharkun nhavəhyen nimraghien rerin. ¹⁹ Narmamə khapsaah kwənauə yor təvhagə hah minə meinai kwən a Adam rimnəsik nəkwai Kughen. Mərig narmamə khapsaah tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen meinai yermamə a Yesu Kristo rimnor nəkwai Kughen. ^{††}

²⁰ Kughen rimivəh-si-pə Loa mə tukirkun niniyen mə narmamə kasəkapir pik loa. Mərig nīpig kimini kimə narmamə kasəkapir pik loa, niuvəyən yame Kughen ramautə-pə apnapig əmə kin rimauə mehuə mapita, ²¹ mə niuvəyən tukrapita təvhagə hah. Təvhagə hah ramarmaru ye narmamə mfam mamor nimhəyən kimi əriə. Mərig taktakun ai niuvəyən yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə ramarmaru irətauwə, kini mamor narmamə kisatuatuk ye nimrin, mamhavəh nimraghien rerin ye Yesu Kristo Yermaru kapətauwə. [‡]

Nəsaninien kape təvhagə hah tukripəh nərək-ətarəkin-ien ətawə

⁶ ?Kini ror məknakin mimə kitawə tukshaw-ni? Tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, "Rhuvə mə tukasəkeikei masor təvhagə hah mamharpin mə niuvəyən kape Kughen tukrehua min məmhen." ² Nikam, ripəh natuatukien. Nīpig nīpraitawə raməkeikei kimi ətawə mə tuksor təvhagə has, kitawə tukhapəh nisorien nəkwan, rəmhen kin yame mə to yermamə kirik rəgkiar kimi yermamə yame ruamhə ta, kini to ripəh norien nəkwan. ³ Nakharkun uə nikam mə kimnor baptaes irətauwə ye nhag Yesu Kristo, kini baptaes a ramhajoun mimə kitawə kwənauə kirikianə kitawə Yesu Kristo. Kini kwəsəpəh nimraghien kupan kapətauwə rəmhen kin yame kitawə kwənhamhə kitawə Yesu Kristo. ^{††4} Ror məknekin, nīpig kamor baptaes irətauwə, in rəmhen əmə kin yame kitawə kwənhamhə ta, kini kiminim ətawə kitawə Kristo. Kini ror məknakin mə kitawə tuksəri-pən swatuk kape nimraghien wi, rəmhen kin yame Kughen Tata rimivəh miragh Kristo ye nimhəyən, ye nəsaninien ehua kafan. ^{††}

⁵ Kwəsəpəh nimraghien kupan kapətauwə rəmhen kin yame kitawə kwənhamhə kitawə Yesu Kristo. Kini ye norien kirikianə əmə min, tuksarə ye narəyən wi kirik, rəmhen kin yamai Kughen rimivəh miragh Yesu Kristo ye nimhəyən kafan. ⁶ Kitawə kharkun mə nīpig kimnəsik-pən Yesu Kristo ye nai kamarkwao kin, kimnəsik-pən min nimraghien akwas kapətauwə iriə min; ror məknakin mə taktakun ai kitawə khapəh nisorien norien has yame nīpraitawə rorkeikei mə tukror. Kini təvhagə has rapəh narmaruyen irətauwə, ^{††7} meinai Kughen rimirisin ətawə, təvhagə hah ripəh narmaruyen irətauwə rəmhen kin yame mə to yermamə kirik rəgkiar kimi yermamə yame ruamhə ta, kini to ripəh norien nəkwan.

⁸ In rəmhen kin yame kitawə kimnhamhə kitawə Kristo, kini ror məknekin kishatətə mə tukhamragh min kitawə min taktakun, mine ye nīpig yame tukripiuə. ⁹ Kashatətə məknakin meinai kharkun mhamə Kughen rimivəh miragh Kristo ye nimhəyən kafan, to ripəh nimhə-min-ien. Nimhəyən ripəh narmaruyen iran. ¹⁰ In rimamhə mikirikianə əmə, kini ye nimhəyən kafan rimivəh-si ta nəsaninien fam kape təvhagə hah. Mərig ramragh ai taktakun, kini ye nimraghien kafan in ramragh mə tukrivəh-si haktə nhag Kughen. ¹¹ Kini ye norien kirikianə əmə min, ye nəmien kapəmiə, təvhagə hah to ripəh niviye nərigien kapəmiə rəmhen kin yame nar kirik rikək yame to rivi nərigien kape yermamə yame ruamhə ta. Nipran ramni mə təvhagə hah, kafan nəsaninien rikək tuk nivi-pəniyen əmiə. Mərig ye nimraghien kapəmiə ai taktakun, tak-səm əmiə minə mə naksofugin-pən ye Yesu Kristo mhamragh tuk nivəh-si-haktəyən nhag Kughen. ^{†††}

† 5:18 1 Kor 15:22 †† 5:19 Aes 53:11 ‡ 5:21 Rom 6:23

†† 6:3 Gal 3:27 †† 6:4 Kol 2:12 ††† 6:6 Gal 5:24 ††† 6:11 2 Kor 5:15; Gal 2:19

¹² Ror məknakin mə takhapəh niseighanien kin təvhagə hah mə tukrarmaru ye nīpraimiə yame tukrimhə tuk nīpig kirik. Takhapəh niseighanien kin mə taksor nəkwai nətərigien has yame nīpraimiə rorkeikei. ^{†13} Takhapəh niseighan-min-ien kin nor-nor nīpraimiə minə mə təvhagə has tukrarmaru irəmiə naksor təvhagə has. Mərig seighaan kin nīmrighien fam kapəmiə kimi Kughen, meinai kimiə e narmamə yame Kughen rīmivəh-si ta əmiə ye nīmḥəyen məhi-pən əmiə ye nīmrighien. Kini seighaan kin nor-nor nīpraimiə minə mə Kughen tukrarmaru irəmiə naksor nar yame ratuatuk ye nīmrin. ^{††14} Ror məkneikin meinai təvhagə hah rīpəh narmaruyen irəmiə meinai tak-takun ai, nakhapəh nīsarə-ətgīnien Loa kape Moses, mərig nakasarə ətgīn nīhuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə. *

Yor wok minə kape norien atuutuk

¹⁵ ?Kini kitawə tukshaw-ni e? Tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, "Rhuva. Pəh kisor norien minə, nar apnapig mə in təvhagə hah meinai Loa rīpəh narmaruyen irətawə, mərig nīhuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə ramarmaru irətawə." Nikam, rīpəh natuatukien. ¹⁶ Nakharkun uə nikam mə nīpig nakseighan-pən kin əmiə kimi yermamə kirik mə taksor nəkwan, kimiə nakhauə slef kafan. Kimiə slef kape naha yermamə yame naksor nəkwan. Swatuk kiraru mə to naksəri-pən: Ye swatuk kirik takhauə yorwok kape təvhagə hah; kini swatuk e ramvən tuk nīmḥəyen. Kini ye swatuk kirik min, takhauə yorwok kape norien nəkwai Kughen, kini swatuk e ramkir-pən əmiə naksatuatuk ye nīmrī Kughen. ^{††17} Kitawə kamhani vi vi Kughen meinai nar apnapig nīmisor yorwok kape təvhagə hah apa kupan, mərig kwasig, nīmisor norien yame kīmnhajoun əmiə kin ye rīkimīə m-fam. ¹⁸ Kughen ruiirisin əmiə ye təvhagə hah, kini təvhagə hah, kafan nəsaninien rīkək tuk narmaruyen irəmiə. Kini nakwənhauə slef kape norien yamə mine kisatuatuk ye nīmrī Kughen.

¹⁹ Yakamni nuhpikīnien kin slef meinai narmamə ye tokrei tanə kharkun norien kape slef; kini nətərigien kapəmiə rīpəh nəmhenien tuk nīrkunien narīmnar kape Kughen. Apa kupan, nīmīseighan kin nor-nor nīpraimiə minə mə iriə slef kape norien yame ror naurisien, mine slef kape nahasien yame ramhaktə mame-huə. Mərig taktakun ai, seighaan kin nor-nor nīpraimiə mə iriə slef kape norien yame ratuatuk, kini takhauə narmamə yame Kughen rīmnərəhu karin əmiə mə kafan. ²⁰ Nīpig kimiə nīmisor slef kape təvhagə hah, norien yame ratuatuk ye nīmrī Kughen rīpəh narmaruyen irəmiə. ²¹ In apa kupan nīmisor norien has yamə mine naksauris kin ai taktakun mine. Kini norien has minə a rīpəh nīvəhsi-preyen nīhuvəyen kirik; kwənkwan in əmə e nīmḥəyen. ²² Mərig taktakun ai, Kughen rīmīrisin əmiə ye təvhagə hah, kini nakwənhauə slef minə kape norien nəkwai Kughen. Kini

kwənkwai nīhuvəyen yame nakamharhi ramkir-pən əmiə naksatuatuk ye nīmrī Kughen, mamhavəh nīmrighien rerin. ²³ Ror məknakin meinai nərokien kape təvhagə hah in nīmḥəyen; mərig nar yame Kughen ravəhsi-pə apnapig əmə kimi ətawə, in e nīmrighien rerin yame ramsi-pən tuk Yesu Kristo Yermaru kapətawə. #

Loa rīpəh narmaruyen irətawə

⁷ Piak minə mine nowinik minə. Kimiə nakwənharkun norien kape loa. Loa kape Moses ramarmaru ye narmamə nīpig iriə kamhamragh əmə. ² Rəmhen kin nuhpikīnien e yame ramni mə tukmə piraovin kirik tukrarkurək, loa ramni mə kafan a yerman ye nīpig karamragh; mərig tukmə yerman e ruamhə, loa ramni mə piraovin rīrkun nəriwəkien. ³ Mərig tukmə kafan yerman ramragh hanə, kini rarar maməri-pən yerman pisin kirik, kamni kimə in yor təvhagə hah meinai rīmnor pən kafan yerman. Mərig tukmə kafan yerman ruamhə, loa kape narkurəkien rīpəh nīrap-tərəkīn-minien piraovin a, kini nar apnapig raməri-pən yerman pisin, tukpəh nīniyen mə ramor pən kafan yerman yame ruamhə ta.

⁴ Piak minə mine nowinik minə. Ye norien kīrikianə əmə min, kimiə nīmisor kīrikianə kimiə Yesu Kristo, rəmhen kin yame kimiə nakwənhamhə kimiə min ye nai kamarkwao kin. Kini nīpig nakwənhamhə, loa kape Moses rīpəh nīrap-tərəkīn-minien əmiə ai taktakun. Kini kimiə naksəmhen kin piraovin kirik yame kafan yerman ruamhə, kini taktakun ai in rīpəh narkurəkien; kini in rīrkun nəri-pənien yerman pisin kirik. Kapəmiə yerman kupan e in e Loa. Mərig taktakun ai, kimiə naksəri-pən yerman pisin kirik, In e Yesu Kristo, yame Kughen rīmivəh mīragh In ye nīmḥəyen kafan. Kini nakamhakwasig kin mə nīmrighien kapəmiə tukror kwənkwan huvə, kini Kughen rīkin ramagien tukun. ^{††5} Nīpig nətərig-atukien kape yermamə yame rahas ramarmaru irətawə, nətərigien has minə kapətawə ravi-pən ətawə mə tuksor norien has minə ye nīpraitawə. Kini nīpig loa ramhajoun nar has, kini rīkitawə ramvən tukun. Ror məknakin, kasor təvhagə has rehuə. Kini kwənkwai təvhagə hah minə a, in nīmḥəyen əmə. ⁶ Mərig taktakun ai, kitawə khapəh nīsarə-ətgīnien loa kape Moses, meinai in rəmhen kin yame kitawə kwənhamhə ye loa; loa rīpəh narmaruyen irətawə e towei mine. Kini taktakun ai, kitawə slef minə kape Kughen; mərig khapəh nīsəri-pənien swatuk akwas tuk nəri-pənien loa yame kīmrīai; mərig kasəri-pən swatuk wi kape Nanmin kape Kughen. ^{††}

Yakamarkut mə jakor nar huvə kirik; kini mərig təvhagə hah ramarkut kimi yo mə jakəpəh norien nar huvə

⁷ ?Kini kitawə tukshaw ni? Tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, "Loa in nar has meinai ramni-əhu norien

† 6:12 Jen 4:7†† 6:13 Rom 12:1 ‡ 6:14 1 Jon 3:6 †† 6:16 Jon 8:34; 2 Pita 2:19

‡‡ 6:23 Rom 5:12,15 ††† 7:4 Rom 6:2,11 ††† 7:6 Rom 8:2; 6:4

yame rahas, kini ramor rikitawə ramvən əmə tukun.” Mərig nikam - ripəh natuatukien. Yo yakirkun əmə mə təvhagə hah rhawor pən iran mine meinai loa ramhajoun yo kin. Loa to ripipəh nini-əhuyen yo mə rikik tukripəh nəkrəhyen kin nar kirik, kini to yo yakpipəh nirkunien norien kape nanipinien mə rhawor pən iran mine. ¹⁸Loa ramni-əhu mə rikik tukripəh nəkrəhyen kin nar kirik kape yermamə kirik, kini nipig yakərig loa e, nətərigien yerikik yame rahas ramarkut kimi yo mə rikik tukrəkrəh kin nar kirik kape yermamə kirik. Mərig to loa ripipəh nini-əhuyen təvhagə has, nətərigien yerikik yame rahas to ripipəh niviyen yo mə jakanipin mamor təvhagə hah. ¹⁹Apa kupan, nipig yimneinein hanə loa, rikik ripəh nəsikien təvhagə hah, yimnamarə huvə əmə. Mərig nipig yimauə mirkun loa, nəsaninien kape təvhagə hah rimauə mamragh min miskai, kini yimirkun mə jakaməkeikei mimhə tuk təvhagə hah kafak. ¹⁰Kini yimnəm mə nəgkiarien e kape loa yame rimauə mə tukror narmamə tukhamragh, mərig nəfrakisien mə ravi-pə əmə nimhəyən ¹¹meinai loa ramni-əhu təvhagə hah, kini nipig yakərig nəgkiarien kape loa, nətərigien yerikik yame rahas ramarkut kimi yo mə jakor təvhagə has yame loa ramni-əhu. Kini nətərigien yerikik yame rahas rimneikuə irak mimə tukmə yimnəri-pən huvə loa kape Moses, yakpivəh nimraghien rerin. Mərig yimneinein nəri-pən-famien, kini nəgkiarien kape loa rimini mə jakaməkeikei mimhə meinai yimnəsik loa mamor təvhagə hah. ¹²

¹²Mərig loa ramərhakə yame rimasi-pən tuk Kughen, kini nəgkiarien kape loa kimnhasi-pən ye Kughen kisəmīrhakə, misatuatuk, mhahuvə misasitu ye narmamə. ¹³Kini tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, “Loa in nar huvə əmə, mərig rimnəvheikin mivəhsi-pə əmə nimhəyən.” Mərig nikam, nəgkiarien e ripəh natuatukien. Nipig yimauə mirkun nəgkiarien kape loa, nar apnapig mə loa in rhuvə, mərig rikik rimavən tuk təvhagə hah yame ramni-əhu, kini yo yimnor təvhagə hah yame kwənkwan in nimhəyən. Ror məknakin mə pəh nien mə loa yame ravəhsi-pə nimhəyən, mərig norien hah. Loa ramhajoun mə jakaməkeikei mimhə tuk norien has mə jakirkun mə norien has kafak in təvhagə has əfrakis.

¹⁴Kitawə kharkun mə loa rimasi-pən ye rao ye neai; mərig yo, yo kape tokrei tanə əmə. In rəmhen kin yame yimauə slef kape təvhagə has. ¹⁵Nar yame yakamor ramuh tipir yerikik ye nipig mifam, meinai nar huvə yame yakorkeikei mə jakor, yakpəh norien; kini yakamor əmə naha nhagin yame yakpəh norkeikeipikien mə jakor. ¹⁶Nipig jakərig rahah yerikik tuk təvhagə hah yame yakamor, ramhajoun pən mə yakameighan kin loa mə in raməfrakis. ¹⁷Ror məkneikin, pəh nien mə yo yermamə kape norien təvhagə hah minə, mərig norien kape təvhagə hah yame raməmir ye kafak nətərigien ramor mimə jakor

norien hah minə. ¹⁸Yakirkun mə nətərigien has kafak ripəh neighanien kin yo mə jakor nar huvə kirik. Yakirkun mə in nəfrakisien meinai yakorkeikei pawk nar yame rhuvə, mərig to yakpəh norien. ¹⁹Naha nhagin yame yakamor pəh nien mə in nar huvə kirik yame yakorkeikei mə jakor; mərig yakamor əmə təvhagə hah yame yakpəh norkeikeiyen mə jakor. ²⁰Kini tukmə yakamor naha nhagin yame yakpəh norkeikeiyen mə jakor, pəh nien mə yo əfrakis e yakamor; mərig norien kape təvhagə hah yame raməmir ye kafak nətərigien ramor mimə jakor norien hah minə a. ²¹

²¹Ror pən, yakaməm mə norien kirik ramor wok ye nimraghien kafak ye nipig m-fam. Norien e ror məkneikin mə nipig yakorkeikei mə jakor nar huvə, mərig təvhagə hah in əmə kwusei ipakə tuk yo, ravi-pən yo tuk təvhagə hah. ²²Yerikik m-fam yakorkeikei loa kape Kughen, ²³mərig yakaməm min loa kirik min yame ramor wok ye nimraghien kafak yame ramor tikmir iriü kafak nirkunien, mamrəh yo, mamor mimə yo slef kape təvhagə hah yame ramor wok ye niprak.

²⁴!Kəsi! Yakamərig rahah pik əgkap. ?Keinein mə pa tukrirəhsi-ta yo ye niprak e yame ramvən tuk nahasien? ²⁵!Pəh khani vi vi Kughen meinai Yesu Kristo Yermaru kapətawə In tukror!

Kini ror məkneikin mə nimraghien kafak ror min məkneikin mimə yo slef kape loa kape Kughen ye rikik; mərig ye niprak, yo slef kape norien kape təvhagə hah. ²⁶

Norien kape nəri-pənien Nanmin kape Kughen

8 Kini nuknei nəgkiarien minə fam e ror məkneikin mimə Kughen ramni mə kitawə kwəsatuatuk ta ye nimirin meinai kishatəta ye nar yame Kristo rimnor kimi ətawə. Ror məkneikin, Kughen to ripəh nivəhsipənien narpinien kimi narmamə yamə mine kwənhauə kirikianə iriə Yesu Kristo ²meinai nəsaninien kape Nanmin kape Kughen, yame ravəhsi-pən nimraghien wi kimi ətawə ye Yesu Kristo, in rimirisin ətawə ye nəsaninien kape təvhagə hah mine nimhəyən. ³Loa kape Moses renein nirisinien ətawə məknakin mə tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen, meinai nətərigien hah kape narmamə ramapita norien yame loa rorkeikei. !Mərig nar yame loa renein norien Kughen ramor! In e, rimnher-pə kin Tini atuatuk rimauə yermamə məmhen kin ətawə. Kini Kughen rimnor narpinien kape təvhagə hah yame kitawə narmamə m-fam kasor nipig Tini rimauə nitawin rimnaiyu tuk təvhagə hah minə fam kapətawə. ⁴Kughen rimnor məknakin mimə nəgkiarien atuatuk minə kape Loa tukhauə misor nəfrakisien kin ye nimraghien kapətawə yamə mine khapəh nisəri-pənien swatuk kape nətərigien has kape yermamə, mərig kisəri-pən swatuk yame Nanmin kape Kughen ramhajoun ətawə kin. ⁵

† 7:7 Eks 20:17; Dut 5:21 †† Gris ramni mimə, “To loa ripirkək, in rəmhen kin yame nətərig-atukien kape yermamə yame rahas rimamhə mirkək.” ‡ 7:10 Luk 10:28; Lev 18:5; Sam 19:7-10; Esik 20:11; Rom 10:5 †† 7:11 Jen 3:13 †† 7:12 1 Tim 1:8 ††† 7:15 Gal 5:17

††† 7:20 Rom 7:17 § 7:23 Gal 5:17; 1 Pita 2:11 §† 7:25 1 Kor 15:57 §†† 8:3 Wok 13:37-39; Hib 2:14, 4:15, 7:18, 10:1-2; Fil 2:7 §§ 8:4 Gal 5:16,25

⁵ Narmamə yamə mine kasəri-pən nətərigien hah kape yermamə, nətərigien kapəriə ramvən əmə tuk nar yame nətərigien hah rorkeikei. Mərig narmamə yamə mine kasəri-pən norien yame Nanmin kape Kughen rorkeikei, nətərigien kapəriə ramvən əmə tuk nar yame Nanmin kape Kughen rorkeikei. ⁶ Tukmə nətərigien hah kape yermamə in ramarmaru iran, in raməri-pən əmə swatuk kape nimhəyen. Mərig tukmə Nanmin kape Kughen ramarmaru ye kafan nətərigien, in raməri-pən əmə swatuk kape nimraghien mine nəmərinyen. ⁷ Ror məkneikin meinai nətərigien hah kape yermamə ramor tikmir iriu Kughen; meinai rīpəh nəri-pənien loa minə kape Kughen, kini reinein əgkap nəri-pənien. ⁸ Narmamə yamə mine kasəri-pən nətərigien hah kape yermamə to khapəh nisorien riki Kughen ragien.

⁹ Mərig kimiə nakhapəh nisəri-pənien nətərigien hah kape yermamə. Tukmə Nanmin kape Kughen raməmīr əfrakis irəmiə, taksəri-pən əmə norien yame Nanmin kape Kughen rorkeikei. Yermamə yame Nanmin kape Kristo rīpəh nəmīrien iran, pəh nien mə yermamə kape Kristo. ¹⁰ Mərig Kristo raməmīr irəmiə. Kini nar apnapig nīpraimiə tukraməkeikei mīmḥə tuk təvhəgə hah, mərig nanmin kapəmiə tukramragh meinai rikim-iə ratuatuk mihuvə ye nīmri Kughen. ¹¹ Nanmin kape Kughen ramarə irəmiə. In e Nanmin kape Kughen e yame rīmnor Yesu Kristo rīmīragh min ye nimhəyen kafan. Nəfrakisien, nīpraimiə tukrīpimḥə tuk nīpig kirik. Mərig ye Nanmin kafan, Kughen tukrīvəhsi-pən min nimraghien kimi nīpraimiə.

¹² Piak minə mine nowinik minə. Meini kitawə kharkun mə narīmnar minə e kasəfrakis, kitawə tukasəkeikei misəri-pən norien yame Kughen rorkeikei. Mərig tukhapəh nisəri-pən-ien nətərigien hah kape yermamə; ¹³ meinai tukmə nakasəri-pən norien yame nətərigien hah kape yermamə rorkeikei, takasəkeikei mhamḥə. Mərig tukmə ye nəsaninien kape Nanmin Kape Kughen taksəwiə ta ¹⁴ kin norien yame nətərigien hah kape yermamə rorkeikei, kini takasəkeikei mhamragh, ¹⁴ meinai narmamə m-fam yamə mine Nanmin kape Kughen ramkīr əriə, iriə ji Kughen minə. ¹⁵ Kimiə nakharkun mīmə in e nəfrakisien meinai Kughen rīmivəhsi-pre Nanmin Kafan kimi əmiə, kini Nanmin to rīpəh norien əmiə nakhagin kin Kughen rəmhen kin yame slef ramgin kin kafan yamehuə. Nikam. Nanmin Kafan ramor mə Kughen rīmīrhi əmiə. Kini Nanmin rīmnor mə kitawə kharkun nokrənien kin Kughen mhamə, "Tatə." ¹⁶ Kini Nanmin atuk kape Kughen ramni-ərhav mīmə kitawə ji Kughen minə. ¹⁷ Kini mərig in ai kitawə ji Kughen minə, kitawə kwənhavəh ta narīmnar huvə yamə mine Kughen rīmnərəhu karin mə kapətawə. Kini kitawə Kristo tukhavəh narīmnar minə a. Kitawə kwənharkun mhamə in e nəfrakisien meinai kitawə kasərig nimhəyen kitawə min, kini mharkun mhamə Kughen

tukrīvəhsi-pən nisaiyen kimi ətawə rəmhen kin yame tukror ye Kristo. ¹⁸

Nihuvəyen kape Kughen yame natukruə

¹⁸ Yakirkun mīmə nəmḥəyen yamə mine kitawə kisarə iran ai taktakun mine tukpisəm mīmə iriə nar apnapig əmə tuk nīpig yame Kughen tukror əpu nīhuvəyen kafan ye nimraghien kapətawə. ¹⁹ Nəfrakisien, narīmnar minə fam yame Kughen rīmnor, in e nīmop-tanə mine naiminai, mine nar miragh minə, mine narīmnar ye neai iriə fam kamhawhin masorkeikei pik mə tuksəm nīpig yame Kughen tukror əpu ni pa e nhagin nīpnətin minə. ²⁰ Kamhawhin məknakin meinai Kughen rīmnor mə narīmnar fam yame In rīmnor, iriə tukasəmīr-pən ye kwermi nahasien, miseinein norien wok huvə yamə mine kimnasor kupan. Pəh nien mə kimisorkeikei mə tukasəmīr-pən ye nahasien, mərig Kughen rīmnor məknakin əriə meinai In rīmnorkeikei mə iriə tuksərəhu-pən timtim nətərigien kapəriə iran ²¹ mə narīmnar fam yame In rīmnor tukhamətit pawk, mərig In tukririsin əriə khahuvə min, meinai In rirkun nīvəhsi-pənien nīhuvəyen kirikianə əmə kimi əriə yame ravəhsi-pən kimi tini minə.

²² Kitawə kharkun mīmə apa kupan əgkap meriaji-pə ai taktakun mine, narīmnar fam yame Kughen rīmnor kasərig nəmḥəyen ²³ rəmhen kin piraovin yame ramḥə kin tini. ²³ Kini kitawə min kasərig nəmḥəyen kitawə narīmnar fam yame Kughen rīmnor, nar apnapig Kughen rīmivəhsi-pə ta Nanmin Kafan kimi ətawə rəmhen kin nar huvə yame rīmnəkupan mīvəhsi-pə ki-mi ətawə. Kini taktakun ai kitawə kamhawhin nīpig atuatuk yame Kughen tukreighan-pə fam kin narīmnar yame rīmīrhi ətawə tukun. Kini in tukririsin nīpraitawə yame rakwas, mīvəhsi-pə yame riwi. ²⁴ Rīmīrikakun ye nīpig Kughen rīmivəh miragh ətawə, kitawə kwəsərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə ye Kughen mə tukhavəh nar huvə minə a. Tukmə yermamə kirik rīmivəh ta nar kirik, to kīpəh nīniyen mə ramərəhu-pən nətərigien kafan mə tukrīpirəh tuk nīpig kirik, meinai ruiərəh ta. ²⁵ Mərig kitawə kasərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə ye nar kirik yame kīpəh nisəmien, kini masor kapətawə nətərigien rapomh, mamhawhin masərer tim tim.

²⁶ Kini ye norien kirikianə əmə min, Nanmin kape Kughen ramasitu irətawə ye nīpig kitawə kasəpou. Kitawə kaseinein naha nhagin yame ratuatuk mə tuk-səhuak tukun, mərig Nanmin əmə kape Kughen raməhuak atuə kin kapətawə mamni nərigien kirik yame nəgkiarien iran rikək. ²⁷ Kini Kughen yame In rirkun riki yermamə, in rirkun naha nhagin yame Nanmin kafan ramni, meinai Nanmin Kafan raməhuak tuk nəməhuak minə raməri-pən nətərigien kape Kughen. ²⁸

††† 8:17 Gal 4:5-7; Rev 21:7 § 8:20 Jen 3:17-19 §†

Nəgkiarien kape Gris ramni "narīmnar fam yame Kughen rīmnor ka-seihag əpīr" mərig nīpran ramni mə kisərig nəmḥəyen mamhawhin mə tuksəsanin min. §†† 8:23 2 Kor 5:2-4 §† 8:27 Sam 139:1

† 8:9 1 Kor 3:16; 12:3 †† 8:10 Gal 2:20 ‡ Nəgkiarine kape Gris ramni mə, "shopni nətərigien hah kape yermamə." †† 8:13 Gal 6:8; Kol 3:5 †† 8:15 Mak 14:36; 2 Tim 1:7 ††† 8:16 2 Kor 1:22

Kughen ravəhsi-pə nimraghien kimi ətawə

²⁸ Kitawə kharkun mimə Kughen ramor mə narimnar fam yame ramuə, in e nar huvə minə mine nar has minə, iriə fam kamhauə tuk nasituyen irətawə yamə mine kasorkeikei Kughen, in e kitawə narmamə yamə mine In rimnokran kin ətawə ye nətərigien kafan.

^{†29} Ror məknakin meinai, in apa kupan əgkap, Kughen ruirkun ta mə kitawə tukshatətə iran. Kini ye nipig a, In rimini mimə norien kapətawə tukruə məmhen kin tini mə narmamə khapsaah tukhauə piauni minə mine nowini minə, kini In yerpig irətawə fam rəmhen kin nimrin nupan irətawə. ^{†30} Kini kitawə yamə mine In rimnəkupan mini mimə tukhauə kafan minə, In rimnokran kin ətawə. Kini kitawə e yamə mine In rimnokran kin ətawə, In rimnor ətawə kisatuatuk ye nimrin. Kini kitawə e yamə mine rimnor ətawə kisatuatuk, In tukriəh-si haktə mivəhsi-pə nisiaiyen mine nihuəyən kafan kimi ətawə.

Norkeikeiyen ehua kape Kughen

³¹ ?Tukni min naha ye narimnar minə e? Kughen ramarə kitawə min, mamor narimnar fam mə iriə narimnar huvə ye nimraghien kapətawə, kini nar apnapig yermamə kirik ramərer əswasig kin ətawə. ^{†32} In rimipəh niginien tuk Tini atuatuk mə tukrimhə tuk ətawə fam, mərig In rimneighan əmə kin. Kini tukmə In rimivəhsi-pə Tini kimi ətawə, ramhajoun-pən mə tukrautə-pə kin narimnar huvə minə fam kimi ətawə.

³³ ?Kini yermamə min kirik aikin yame to riruk-pə nəgkiarien kirik irətawə yamə mine Kughen rimirpen ətawə, mimə kitawə kimisor raha uə? Nikam, rikək, meinai Kughen atuk rimirisin ətawə tuk narpinien kape təvhagə hah. ^{†34} ?Kini yermamə min kirik to rirkun nivəhsi-pəyən narpinien kimi ətawə uə? Nikam, rikək, meinai Yesu Kristo rimamhə tuk ətawə, kini nar kirik min, Kughen rimivəh miragh In ye nimhəyən kafan. Kini taktakun mine, In ramkwəta ye nikar Kughen matuk, maməgkiar kimi Kughen tuk nasituyen irətawə. ³⁵ ?Kini yermamə min kirik to rirkun nirəhsitayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo, uə? Nikam, rikək. ?Nakharkun mə nahasien, mine nipig əutən minə, mine nəmhəyən yame narmamə kasor kimi ətawə, mine nikumhə, mine nipig kapətawə neipən rikək, mine ikin resrə ikin, mine nau kape nuhyen yermamə to rivəhsi-ta ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo uə? Nikam, reinein, ³⁶ meinai nəfrakisien mə nimraghien kapətawə rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Kughen, nipig mifam narmamə kasorkeikei mə tukshopni əmawə meinai kimawə yakamhavəh nhagim.

Kimawə yaksəmhen əmə kin sipsip yamə mine kamrukwəji əriə mə tukpihopni əriə.”

(Sam 44:22)

³⁷ Mərig ye narimnar minə fam e, Kristo yame rorkeikei ətawə, In ramor mə kitawə kisapita əgkap.

† 8:28 Efes 1:11 †† 8:29 Kol 1:18; Hib 1:6 ‡ 8:31 Sam 118:6
†† 8:33 Aes 50:8-9

³⁸ Kini yakirkun mə nar kirik rikək yame rirkun nivəhsitayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kristo. Nar apnapig nimhəyən, uə nimraghien, uə agelo minə, uə yarmhə minə, uə narimnar yame ramuə ai taktakun mine, uə narimnar yame tukripiuə, uə nəsaninien minə fam, ³⁹ uə narimnar apa yerpig, uə narimnar ye tokrei tanə, uə nar kirik ye narimnar fam yame Kughen rimnor, mərig to ripəh nivəhsitayen ətawə tuk norkeikeiyen kape Kughen yame kitawə kamhavəh ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

Pol rorkeikei pik mə nəmə Isrel tukshatətə ye Kristo

⁹ Mərig rikik ramarkwəpir maməmhə [tuk nəmə Isrel nipig m-fam]. Yakamni nəfrakisien - kimru Kristo kirikianə əmə, ror pən to yakpəh neikuəyən. Kafak nətərigien mine Nanmin kape Kughen karəni mə nar e yakamni in nəfrakisien, ³ meinai nəmə Isrel kisəmhen mə piak atuatuk minə, kisəmhen əmə kin kafak atuatuk kwənərəus. Kini rikik ragien əmə to Kughen rivəhsitayen to tuk Kristo tuk norien swatuk tuk nəmə Isrel minə tiksin tukhauə kirikianə iriə min. ^{†4} Iriə kwənərəus kape Isrel, kini Kughen rimirhi əriə mə tini minə, kini mor əpu kafan nehuəyən kimi əriə, mivəhsipən min promes kape nasituyen kimi əriə, mine Loa, mine nəhuakien ye Nimə Ehuə kape Kughen, mine promes minə tiksin. ^{†5} Kini ripriə atuatuk minə, iriə nəmasur yamə mine Kughen rimirpen əriə. Kini Kristo rimasi-pən atuatuk ye kwənərəus kapəriə. Kini Kristo in Kughen yerpig ye narimnar fam - pəh kisəgnəgin In kape rerin. Amen.

Swatuk yame Kughen ramripen narmamə iran

⁶ Kughen rimirpen kwənərəus kape Ebrahim; mərig iriə khapsaah khapəh nishatətəyən ye Kristo. Mərig pa rimə nar e ramhajoun pən promes kape Kughen ripəh nuəyən mor nəfrakisien kin, meinai nisi-pənien ye kwənərəus kape Isrel ripəh norien yermamə mə in yemə Isrel əfrah. ⁷ Kini ye norien a, iriə yamə mine kimnhasi-pən ye Ebrahim, pəh nien mə iriə m-fam nipnət Ebrahim əfrakis. [Meinai nar apnapig Ebrahim rimirəh tini kiraru], mərig Kughen rimini-pən tukun mimə, “Kwənərəus atuatuk kafam tukrisi-pən əmə ye nitaw kafam e kwajikovə Aesak.”

(Jen 21:12)

⁸ Niprai nəgkiarien e ramni mə narmamə yamə mine kimisarha ye kwənərəus kape Ebrahim, pəh nien mə iriə fam nipnət Kughen minə. Mərig nipnət Kughen əfrakis iriə e yamə mine kimisarha ye promes kape Kughen. Kini iriə e kwənərəus əfrakis kape Ebrahim. ^{†9} Ror məkneikin meinai Kughen rimini-pən tuk Ebrahim mimə, “Ye nipig atuatuk, jakrerig-pre tuk əmiru, Sera tukriəh kwaji yerman kirik.”

(Jen 18:10, 14)

¹⁰ Mərig nəgkiarien a ripəh norien infamien eikin e. Ji Sera e Aesak rimikir Rebeka, kini Rebeka rirəh mir mir. Kapəriu tatə kirikianə əmə, in e kaha hah kape nəmə

†† 9:3 Eks 32:32 ††† 9:4 Eks 16:10; 24:15-18; 33:12-23;
40:34-38 ††† 9:8 Gal 4:23

Isrel e Aesak. ¹¹ Mərig mir mir e kīrəpəh niwarha-hanəyen, kini mīrəpəh niworien nar kirik yame rhuvə, uə raha, mərig Kughen rīmini-pən promes kirik kimi mamə kapəriu. Kini nəgkiarien e ramhajoun huvə mə Kughen rīmirpen narmamə raməri-pən əmə nərigien kafan, ¹² mərig pəh nien mə ramirpen əriu meinai kimiwor nar huvə kirik, uə nar hah kirik. Kughen rīmini-pən tuk Rebeka mə, “Nimrin nupan tukror atuə kin kape yame raməker ye nimeitaan.”

(Jen 25:23)

¹³ Kini in e raməri-pən əmə nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə, “Yakorkeikei Jakob, mərig yakəməkin Esao.”

(Mal 1:2-3)

¹⁴ ?Tukshawni ai taktakun? ?Tukhani mə norien kape Kughen rīpəh natuatukien? !Nikam! Kitawə kharkun mə In ramor atuətuk ¹⁵ meinai in rīmini-pən tuk Moses mīmə,

“Yo atuk yīmīni mə narmamə hawor e rikik tukreihua tuk əriə, kini narmamə hawor minə ai rikik tukrīpəh neihuaeyen tuk əriə.

Kini Yo atuk yīmīni mə narmamə hawor e jakor huvə pən kimi əriə, kini narmamə hawor minə ai jakpəh nor-huvə-pənien kimi əriə.”

(Eks 33:19)

¹⁶ Kini ror məknakin mə kitawə to khapəh nhavəhyen promes kape Kughen tuk nar kirik yame kitawə kasor, rəmhen kin yame kasorkeikei pik In, uə kasor pik wok kafan. Nikam. Kitawə kamhavəh əmə promes kape Kughen meinai rikin rehua tuk ətawə. ¹⁷ Ye Nəkwəkwə kape Kughen rīmini-pən tuk king kape Ijip † mīmə, “Yimivəh-si haktə ik tuk nar kirikianə əmə, in e mə narmamə tuksəm kafak nəsaninien ye nimraghien kafam, mə narmamə tukamhani-ərhav nhagik ye tanimtanə.”

(Eks 9:16)

¹⁸ Kini nīprai nəgkiarien e ramni mə Kughen atuk ramni mə narmamə hawor mine rikin tukrehua tuk əriə. Kini Kughen atuk rīmnərip kəvsəsiyə ye narmamə yamə mine kasəpəh hanə-əmə In.

¹⁹ Tukmə ror kirik tukraiyo yə mīmə, “Narmamə to khapəh nisətapigien kin nirkunien kape Kughen. ?Kini tukmə Kughen atuk ramni narmamə hawor mine tuk-səpəh kafan nəgkiarien, kini rhawor e Kughen ramni mə kapəriə atuk?” ²⁰ Mərig jakhorpin naiyohyen e mīmə ik yermamə əmə, ?rhawor e nakmə takhorpin əsanin nəgkiarien kape Kughen? Nitip †† to rīpəh nini-pənien tuk yermamə yame rīmiku in mīmə, “?Rhawor e nīmiku məkneikin yo?” ²¹ Yermamə yame ramkuh nitip, in rirkun nīrəhyen mənkiuvyuv ye nuknen kirikianə əmə mīrkun nikuhyen nitip kin kiraru - kirik kape nīvai-pənien nar əgkap iran; kirik kape nīvai-pənien nar apnapig iran. ²² Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rirkun nor-minien ye narmamə. Tukmə rorkeikei, In rirkun norien mə tukroriah əriə. In rorkeikei mə tukror əpu mə niemhaa ramhai In tuk təvhagə hah, kini In tukror narpinien ehua kimi nar-

mamə yamə mine kasor təvhagə hah. Mərig nar apnapig In ramor məknakin, kafan nətərigien raməpomh; kini In rīpəh nor-ahuaayen narpinien kimi əriə yamə mine kasor mīmə rikin tukraməmhə.

²³ Kafan nətərigien rapomh, mor mīmə In tukror əpu nīhuvəyen ehua kafan kimi narmamə yamə mine In ramni mə rikin tukrehua tuk əriə. In apa kupan, In rīmirpen ta əriə mə tukasarə ye nīhuvəyen kafan apa ye rao ye neai. ²⁴ In e kitawə m-fam yamə mine In rīmirpen, kini pəh nien mə kwənərəus kape Isrel in əmə in əmə, mərig nəmə tanə pisin pisin minə min. ²⁵ Rəmhen əmə kin yame In ruini ta ye Nəkwəkwə kape Hosea mīmə,

“Narmamə yamə mine pəh nien mə kafak narmamə, jakokrən kin əriə mə, ‘kafak narmamə minə.’

Kini narmamə yamə mine yimipəh norkeikeiyen əriə kupan, jakokrən kin əriə mīmə, ‘narmamə yamə mine yakorkeikei.’”

(Hos 2:23)

²⁶ “Kini ikin atuətuk, yame yīmīni-pən tuk əriə mə, ‘Kimiə pəh nien mə kafak narmamə,’

narmamə tuksokrən kin əriə mhamə, ‘iriə nīpnət Kughen yame ramragh.’”

(Hos 1:10)

²⁷ Kini Profet Aesə rīmini-ərhav ye nikarin kape Isrel mīmə,

“Nar apnapig kwənərəus kape Isrel khapsaah rəmhen kin nīpakir ye tahik,

mərig Kughen tukrīvəh mīragh kwatiksīn əmə, ²⁸ meinai Kughen Yermaru In tukrīvəhsi-pən aihuaa əmə narpinien kimi narmamə fam ye tokrei tanə.”

(Aes 10:22)

²⁹ Kini rəmhen əmə kin nəgkiarien yame profet Aesə rīmini kupan mīmə,

“Rīpi mə Kughen Yermaru yame Nagheen rehua pik In rīpiəpəh neighanien kin kwənərəus tīksīn kapətawə mə tukhamragh,

to kitawə kīpihauə mīsəmhen əmə kin nəmə Sodom mine Gomora yame In rīmnoriah əgkap əriə.”

(Aes 1:9)

Nəmə Isrel kimnhapəh nishatəyəyən

³⁰ ?Nīprai nəgkiarien minə e ramni naha? Ramni mə narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, nar apnapig kimnhapəh nisarkut-pikien mə tuk-səm swatuk kape nhauəyen misatuətuk ye nīmri Kughen, mərig Kughen tukror əriə kisatuətuk ye nīm-rin tuk nhatəyəyən kapəriə. ³¹ Mərig nəmə Isrel kimisarkut pik ye swatuk kape nəri-pənien loa mə iriə tuksatuətuk ye nīmri Kughen. ?Mərig iriə khapəh nisatuətukien ³² tuk naha? Meinai iriə kisarkut pik mə tuksatuətuk ye nīmri Kughen tuk norien huvə yamə mine kasor, mhapəh nisəri-pənien swatuk kape nhatəyəyən. Iriə kamharəh-pikin “Səpaag yame nar-

† English ramni Fero. †† Nəgkiarien kape nəmə Gris ramni nuh-pikinien ye graonpot. ‡ 9:20 Aes 29:16; 45:9 †† 9:21 Jer 18:6

mamə kamharəh pikin.”^{†33} Rəmhen kin yame Nəkwək-wə kape Kughen ramni mimə,

“Səm-ru. Yimnəkir səpaag ye nimə apa Saeon.

Səpaag e tukror narmamə kamharəh-pikin, kini mamhamir.”^{††}

(Aes 8:14)

“Mərig narmamə yamə mine kishatətə ye Kwən a, to khapəh nisaursien nipig tuksərer ye nimri Kugh-en.”

(Aes 8:14, 28:16)

10 Piak minə mine nowinik minə. Yakorkeikei pik mə Kughen tukrivəh miragh nəmə Isrel, kini nipig m-fam yakaməhuak tukun. ²Yo yakamni-ərhav tuk əmiə mə iriə kisarkut pik tuk norien narimnar yame tukror riki Kughen ragien tukun. Mərig norien kapəriə ripəh nisi-pənien ye nirkunien. ³To khapəh nisəri-pənien swatuk kape Kughen mə iriə tukhauə misatuatuk ye nimrin, meinai iriə kaseinein swatuk kafan, kini masarkut mhamə tuksəri-pən atuk kapəriə swatuk, in e swatuk kape nəri-pənien loa kape Moses. ⁴Kristo rimnor infamien ye swatuk kape nəri-pənien loa tuk nuəyen matuatuk ye nimri Kughen. In rimnor infamien ye swatuk a mə narmamə m-fam yamə mine kishatətə iran tuksatuatuk ye nimri Kughen.

Nimraghien yame Kughen ravəhsi-pə, in kape narmamə m-fam

⁵Moses rimirai nəgkiarien kirik ye swatuk kape nəri-pənien loa mimə narmamə tuksatuatuk ye nimri Kughen. In rimini mimə, “Yermamə yame ramor narimnar fam əgkap yame loa e ramni, in tukrivəh nimraghien rerin.”

(Lev 18:5)

⁶Mərig nəgkiarien yame ramni swatuk kape nhatətəyen yame narmamə khamhakwasig misatuatuk ye nimri Kughen ramni mə, “Rikimiə tukripəh nəsikien mə takasəkeikei mamhavən apa ye rao ye neai”

(Dut 30:13)

(misarha-kin Kristo mharəh miseiwaiyu mhaue mə tukrasitu irəmiə); ⁷kini rikimiə tukripəh nəsikien mimə, “Takasəkeikei mhavən apa peiwaiyu ikin narmamə kamhamə ikin”

(Dut 30:13)

(mharəhsi-ərhav Kristo misor In ramragh min ye nimhəyen kafan). ⁸Rikimiə tukripəh nəsikien məknakin meinai nəkwək-wə kape Kughen ramni mə “Nəgkiarien kafan in ipakə əmə tuk əmiə. In apa ye nhermiə, mine yerkimiə.”

(Dut 30:14)

Nəgkiarien e in nəgkiarien kape nhatətəyen yame yakamni-ərhav ⁹mimə tukmə nakhani-ərhav ye nhermiə mhamə Yesu in Yermaru, kini tukmə nakshatətə əfrakis yerkimiə mfam mə Kughen rimivəh miragh

† Nəgkiarien e raməmir ye Aes 8:14, mərig Nəgkiarien kape nəmə Gris ripəh niniyen səpaag, ramni kapier kape nivhirəkinien nimə. Translesen komiti ramni səpaag. Səpaag e Yesu Kristo. Əm-ru min nuhpikinien kape səpaag ye Luk 2:34, 20:18; Rom 10:11; 1 Pit 2:8, 3:14. †† 9:33 Luk 2:34, 20:18; Rom 10:11; 1 Pit 2:8, 3:14

Yesu ye nimhəyen kafan, kini Kughen tukrivəh miragh əmiə. ¹⁰Ror məkneikin meinai Kughen ramor narmamə kisatuatuk ye nimrin nipig kishatətə əfrakis iran yerkiriə. Kini Kughen ravəh miragh narmamə nipig iriə kamhani-ərhav ye nheriə mhamə Yesu in Yermaru.

¹¹Rəmhen kin yame Nəkwək-wə kape Kughen ramni mimə,

“Mərig narmamə yamə mine kishatətə ye Kwən a, to khapəh nisaursien nipig tuksərer ye nimri Kugh-en.”[‡]

(Aes 28:16)

¹²Nəgkiarien e in kape narmamə m-fam, nar apnapig kwənərəus kape Isrel uə nəmə tanə pisin pisin minə, meinai Yermaru kirikianə əmə e ramarmaru mamautə-pə kin kafan nihuvəyen kimi narmamə m-fam yamə mine kisaiyoh-pən kin. ^{††13}Rəmhen kin yame Nəkwək-wə kape Kughen ramni mimə, “Narmamə m-fam yamə mine kasokrən kin Kughen Yermaru mə tukrivəh miragh əriə, In tukrivəh miragh əriə.”^{‡‡}

(Joel 2:32)

¹⁴?Mərig tukmə narmamə khapəh nishatətəyen ye Kughen Yermaru, tukshawor pən iran mine misokrən kin In mə tukrivəh miragh əriə? ?Kini tukmə khapəh nisərigien nəvsaoyen kin, tukshawor pən iran mine mishatətə iran? ?Kini tukmə yermamə kirik rikək tuk nini-ərhavyen tuk əriə, tukshawor pən iran mine misərig nəvsaoyen kin? ¹⁵?Kini tukmə Kughen ripəh nher-pənien kin narmamə, tukshawor pən iran mine mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə? Rəmhen kin yame Nəkwək-wə kape Kughen ramni mimə, “!Ruvə pik əgkap mə kisəm yermamə kirik rivəh nəvsaoyen huvə kape Kughen muə kimi ətawə!”

(Aes 52:7)

¹⁶Mərig pəh nien mə nəmə Isrel m-fam kimnhavəh nəvsaoyen huvə yerkiriə. Rəmhen kin nəgkiarien yame Aesea rimirai mimə,

“!Yermaru! Narmamə kwatiksin əmə kimnhani nəfrakisien ye nəgkiarien kapəməwə.”

(Aes 53:1)

¹⁷Kini ror məknakin, nhatətəyen ramsi-pən ye nar yame nakasərig; kini nəgkiarien yame nakasərig ramsi-pən ye nəvsaoyen kin Kristo.

¹⁸?Mərig yakamaiyoh mimə [nəmə Isrel] kimisərig uə nikam? Əwəh, kwəsərig ta. Nəkwək-wə kape Kughen ramni mimə,

“Nəgkiarien kape Kughen rimavən ikin minə fam ye tokrei tanə, ruavən ikin minə fam əgkap.”

(Sam 19:4)

¹⁹?Kini jakaiyoh əmə kin nar kirik min mimə, nəmə Isrel kwənharkun ta uə nikam? Əwəh, kwənharkun.

Meinai Moses rimnəkupan mini mimə,

“Jakor huvə pən kimi narmamə yame kapəriə kantri kirik rikək, kimiə taksor jalus tuk əriə;

kini jakor huvə pən kimi narmamə ye kantri yamə mine kimiə nakamhani mhamə iriə kisar-mar, niemhaa tukrhai əmiə tukun.”

(Dut 32:21)
²⁰ Kini kwasig ikin Aesea ripəh niginien tuk niniyen mimə,

“Narmamə yamə mine khapəh nisarha-kinien Yo kwəsəm Yo;

kini narmamə yamə mine khapəh nisaiyohyen Yo, yimnor əpu Yo kimi əriə.”

(Aes 65:1)
²¹ Mərig ye nikarin kape nəmə Isrel Aesea rimini mimə, “Ye nipig m-fam, yakahuatuk kin kwermik mə jakasitu irəriə,

iriə narmamə yamə mine kasəsik nəkwak, mamhaukreikin-pə nimetairiə kimi Yo.”

(Aes 65:2)

Kughen rikin rehuə tuk nəmə Isrel

11 Pəh yakaiyoh tuk nəgkiarinen kirik ye nikarin kape nəmə Isrel. ?In e nəfrakisien mə Kughen r- mukreikin-pə nimeitaan kimi kafan narmamə uə nikam? Nikam. Taksəm-ru yo. In rimipəh nukreikin-pəyen nimeitaan kimi yo e yemə Isrel kirik, kwənərəus kape Ebrahim, nitə kape Benjamin. ^{†2} In apa kupan, Kughen rimirpen kwənərəus kape Isrel mimə In tukrorkeikei əriə, kini iriə tukhauə kafan narmamə minə. Kini In rimipəh nukreikin-pənien nimeitaan kimi əriə. ?Nakharkun uə nikam naha nhagin Nəkwəkwə kape Kughen ramni ye nikarin kape Elaeja? In ramni mə Elaeja rimnaiyoh skai Kughen mə tukrivəhsi-pən narpinien kimi nəmə Isrel tuk nahasien yame kimisor ³ mimə, “Yermaru. Nəmə Isrel kimishopni profet minə kafam masoriah-oriah kafam olta. ^{††} Kini yo pisin əmə yakaməmir; kini iriə kisarkut mə tukshopni min yo.”

(Fas King 19:10)

⁴ ?Mərig Kughen rimini-pən naha nhagin tukun? In rimini mimə, “Nikam, yakaməm mə narmamə seven taosen iriə narmamə kafak minə, yamə mine khapəh nisəhuakien kimi kughen eikuə e Bal.”

(Fas King 19:18)

⁵ Kini rəmhen əmə kin ai taktakun mine. Nəmə Isrel kwatiksın aikin yame Kughen ruirpen əriə ye kafan nihuvəyen. ⁶ Kini tukmə Kughen rimivəh miragh əriə ye nihuvəyen kafan, pa rimə rimivəh miragh əriə tuk nar huvə yamə mine kasor. Mərig to ripivəh miragh əriə meinai iriə kasor nar huvə minə, kini to nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi əriə, ripior pisin, kini pəh nien mə nar kirik yame ramautə-pə kin kimi əriə, mərig tukripior əmə rəmhen kin nərokien kirik tuk kapəriə wok. [‡]

⁷ ?Kini rhawor? Narmamə khapsaah kape Isrel kasarhakin pik swatuk kape nuəyen matuatuk ye nimri Kughen, mərig khapəh nhavəhyen. Mərig iriə yame Kughen rimirpen, kamhavəh. Mərig iriə m-fam e yame khapəh nhavəhyen, Kughen rimnərip kəvsəsivə kimi əriə mə tuksəpəh hanə-əmə In. ⁸ Rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Ruə meriaji-pə ai taktakun, Kughen rimnor mə nətərigien kapəriə ramapir yeru,

† 11:1 1 Saml 12:22; Sam 94:14; Fil 3:5 †† Olta in tebol rhaka ye Nimə Ehuə kape Kughen. ‡ 11:6 Gal 3:18

kini mor mə nimririə ripis, kini mor mimə nimətirgiriə tukrəru.”

(Dut 9:24; Aes 29:10)

⁹ Kini King Deved rimini mimə,

“Nihuvəyen kape tokrei tanə yame kasarə iran, pəh tukruə rəmhen kin kwənməkuru kirik, yame tukrhosigin əriə, mor əriə kamhani mhamə, ‘Narimnar fam əgkap rhuvə əmə.’

Pəh kapəriə narimnar huvə tukruə rəmhen kin kapi-er kirik yame kisapitətar iran, ramor narpinien kimi əriə.

¹⁰ Pəh nimririə tukrəpignap mə tukhapəh nisəmien nar,

Pəh tukravi-əhu əriə kasəmrəmir ye nahasien kapəriə, infamien rikək.”

(Sam 69:22-23)

Swatuk kape Kughen tuk nivəh-miraghien narmamə ye tanə pisin pisin

¹¹ ?Kini yakamaiyoh min mimə nəmə Isrel kimn-harəh-pikin kapier mhamir, mə to khapəh nisərer-minien uə? Nikam, tuksərer min. Ye kapəriə nəviək-iəyen, Kughen rimnor swatuk tuk nivəh-miraghien narmamə ye tanə pisin pisin minə, mə nihuvəyen yame nəmə tanə pisin pisin minə kisarə iran, nəmə Isrel tuksorkeikei mə iriə min tukhavəh. ^{††12} Ror mək-nakin, tukmə nəmə ye tanə pisin pisin minə kimn-havəh nihuvəyen kape Kughen meinai nəmə Isrel kimisəpəh swatuk yame Kughen ravəh-miragh narmamə iran, kini nəmə Isrel fam yame Kughen rimirpen ta əriə, nipig iriə tukshatəta ye Kristo, !nihuvəyen kape Kughen tukruə mehuə!

¹³ Taktakun ai yakaməgkiar kimi əmiə nəmə kantri pisin pisin minə, meinai yo aposol e kamni kimə “aposol kape nəmə kantri pisin pisin minə.” Kini yo yakaməm wok kafak mə in rehuə. ¹⁴ Kini yakorkeikei mə wok yame yakamor yerki nəmə tanə pisin pisin minə tukror nəmə imak e nəmə Isrel kisor jalus tukun, misorkeikei mə iriə min tuksarə ye nihuvəyen a - kini ye norien a Kughen tukrivəh miragh tiksin. ¹⁵ Nipig Kughen rimukreikin-pən nimeitaan kimi nəmə Isrel, kini In rimipik yemə tanə pisin pisin minə kamhauə kirikiane iriə min. Mərig nipig In tukripik nəmə Isrel kamhauə min tukun, in rəmhen kin yame yermamə ramragh min ye nəmhəyen kafan.

¹⁶ Tukmə narmamə kamhavəh-si-pən nipər bred yame kipəh hanə nənien kimi Kughen, kini bred m-fam ruauə muahuvə tuk nənien. ^{††} Ye norien kirikiane əmə min, tukmə kivəhsi-pən nuknei nai kimi Kughen, kwəragrəgin minə fam əgkap kamhauə mhahuvə min. ^{†††17} Mərig nəmə Isrel kisəmhen kin nai e olif yame Kughen rimihu, mərig iriə tiksin kisəmhen kin kwermi yame Kughen rimnərai ta marakikin. Kini kimia nəmə tanə pisin minə naksəmhen kin kwermi nai e olif

†† 11:11 Wok 13:46 †† Nam 15:20-21 ramni mə tukaməkeikei kivəhsi-pən nipər bred yame kipəh hanə nənien kimi Kughen, kini bred m-fam ruauə muahuvə tuk nənien. ††† Nuhpikinien e, nipran ramni mə Ebrahim mine mikupni minə kupan iriə narmamə kape Kughen. Kini kwənərəus min kapəriə, iriə min kape Kughen.

yame ramhaktə atuk əmə. Kini Kughen rimirpin-pən əmiə ye nuknei nai yame rimihu mə takhavəh tamhek kwermi nai yame rimnərai ta. Kini taktakun ai nakwənhavəh nihuvəyen yame Kughen rimirpen-pən ta tuk Ebrahim mine nipnətin minə. ^{†18} Mərig kimiə [nəmə tanə pisin pisin minə], takhapəh nisəgkiar-ausitien mhamə nakwənhavəh tamhek nəmə Isrel yame Kughen rimnərai-ta əriə. Takhapəh nisəru-kinien mimə nuknei nai raməvigin əmiə, mərig pəh nien mə kimiə kwermi nai nakasəvigin nuknei nai. ¹⁹ Tukmə ror yermamə kirik tukrini mimə, “Kughen rimnərai ta kwermi nai minə tiksin mə tukrirpin-pən yo ye nuknen kini jakvəh tamhekriə.” ²⁰ In e nəfrakisien, mərig rimnərai ta əriə meinai khapəh nishatətəyen iran. Kini kimiə nimisəpirpir ye nuknei nai meinai nakshatətə iran. Ror məkneikin, takhapəh nisausitien tukun, mərig kimiə takasəkeiki mħagin, ²¹ meinai Kughen rimnərai ta kwermi nai atuutuk tiksin, kini tukmə nakhapəh nisəkeikiyen tuk nhatətə-timtim-ien iran, kini In tukrərai ta min əmiə.

²² Rhuvə mə takharkun mə Kughen rirkun nəgkiar-huvə-pənien kimi narmamə, kini mirkun nəgkiar-skai-pənien kimi əriə. In rimnəgkiar skai kimi narmamə yamə mine kimisəsik nəkwan, mərig In ramor huvə pre kimi əmiə, tukmə nakasəkeiki tuk nhatətəyen iran tuk kafan nihuvəyen. Mərig tukmə naksəpəh nhatətəyen iran, In tukrərai ta əmiə. ^{†23} Kini tukmə nəmə Isrel kharerig-pə min mishatətə ye Kristo, kini In tukrirpin-pən min əriə ye nuknei nai, meinai In ravəh nəsaninien tuk norien məknakin. ²⁴ Kini niprai nəgkiarien e ramni mə kimiə nəmə tanə pisin pisin minə naksəmhən kin kwermi nai e olif yame ramhaktə atuk, yame Kughen rimnərai ta mirpin-pən ye nuknei nai ye nəsimien. Norien e kape nivəhyen nai pisin kirik mirpin-pən ye nai pisin kirik, pəh nien mə norien atu-atuk kape nai. Mərig kwənərəus minə kape Isrel kisəmhən kin kwermi nai e kape olif apa ye nəsimien. Kini taktakun ai, in rimar əmə tuk Kughen tuk nirkun-pənien əriə ye nukneriə atuutuk.

Kughen rikin rehuə tuk narmamə m-fam

²⁵ Mərig piak minə mine nowinik minə, rahas mə takhavəh-si haktə pik əmiə [mhamə nakhahuvə mis-apita nəmə Isrel]. Ror pən, yakorkeiki mə takharkun nar məniwən e in e mə Kughen rimnor mə nəmə Isrel tiksin kimisəpəh nərigien kafan nəgkiarien. Mərig norien a raməmir əmə meriaji-pən nəmə tanə pisin pisin minə fam yame Kughen rimirpen əriə tukshatətə iran. ²⁶ Kini ye norien e, Kughen tukrivəh miragh fam nəmə Isrel. Rəmhən əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə, “Yermamə yame tukrivəh miragh narmamə tukrisi-pən apa Saeon,

In tukrivəh-si ta norien has tuk nəmə Isrel. [‡]

²⁷ Kini in e promes kape nasituyen kafak kimi narmamə mə jakvəh-si ta narpinien kape təvhagə has kapəriə.”

(Aes 59:20, 21; 27:9; Jer 31:33, 34)

²⁸ Kwənərəus minə kape Isrel kimisəpəh nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo, kini ror məkneikin, iriə kimn-hauə tikmir minə kape Kughen. Mərig nar e ramasitu irəmiə nəmə tanə pisin pisin minə, Kughen ravəhsi-pre kafan nihuvəyen kimi əmiə. Mərig Kughen rorkeiki hanə nəmə Isrel meinai In rimirpen əriə, kini iriə nitə kape Ebrahim, Aesak mine Jakob. ²⁹ Ror məkneikin meinai nipig Kughen rimirpen ta narmamə kini mor huvə pən kimi əriə, to ripəh nuheikin-minien kafan nəgkiarien. ³⁰ In apa kupan, kimiə nəmə tanə pisin pisin minə nimisəsik nəkwai Kughen. Mərig taktakun ai, nəmə Isrel kimisəpəh In misəsik nəkwan, Kughen rivəhsi ta nivhuəyen tuk əriə mivəhsi-pre kimi əmiə.

³¹ Ye norien kirikianə əmə min, nəmə Isrel kasəsik nəkwai Kughen ai taktakun mine, ramor swatuk mə riki Kughen tukrehuə min tuk əriə. Ror məknakin meinai taktakun ai iriə kimnasəm mə Kughen rikin rehuə tuk əmiə, kini tukmə ror iriə kisorkeiki mə Kughen rikin tukrehuə min tuk əriə. ³² Narmamə m-fam kasəsik nəkwai Kughen, kini In ramor mə kapəriə norien hah ram-raptəkin əriə m-fam əgkap, iriə atuk to khapəh nharisinien əriə. In ramor məkneikin mə [In pisin əmə tukrivəh miragh əriə] mamhajoun-pən mə rikin tukrehuə tuk əriə m-fam.

Pol raməni nipei mivəh-si haktə Kughen

³³ !Taksəm-ru! !Nihuvəyen yamə mine Kughen ramor kimi narmamə mine nirkunien kafan, iriə fam kishuə! Kitawə kiseinein nirkunien norien kape nətərigien kafan, mine kafan swatuk minə.

³⁴ “Meinai yermamə kirik rikək yame rirkun narimnar yame raməmir ye nərigien kape Kughen Yermaru.

Kini yermamə kirik rikək yame rirkun nivəhsi-pənien nəgkiarien kirik tukrasitu ye Kughen.”

(Aes 40:13)

³⁵ “Yermamə kirik rikək yame rirkun nivəhsi-pən-atuk-ien kafan kirik nar kirik kimi Kughen meinai narimnar fam əgkap kape Kughen in əmə in əmə.”

(Job 41:11)

³⁶ Ror məkneikin meinai Kughen rimnor narimnar fam, kini narimnar fam apa ramswiin meinai nəsaninien kafan ramraptəkin əriə, kini narimnar fam In rimnor mə kafan.

!Pəh kamhavəh-si haktə In kape rerin! !Amen! ^{‡‡}

Sakrefaes yame nimraghien raməmir iran

¹² Piak minə mine nowinik minə. Meinai Kughen rikin rehuə tuk ətawə, yakamaiyoh skai əmiə mimə takhavəh-si-pən nıpraimiə fam kimi Kughen rəmhən kin sakrefaes kirik yame ramragh, kini misərahə karin mə kafan, kini rikin ragien tukun. In e swatuk atuutuk yame taksəhuak kimi Kughen iran.

^{‡‡2} Takhapəh nhavəhyen norien kape yermamə kape

[†] 11:17 Efes 2:11-19 ^{††} 11:22 Jon 15:2,4 [‡] Nəgkiarien Gris ramni Jakob, nhag pisin kirik e Isrel.

^{‡‡} 11:36 1 Kor 8:6; 11:12; Kol 1:16

tokrei tanə, mərig seighaan kin Kughen mə tukrukreikin kapəmiə nətərigien ruə miwi mīmə norien kapəmiə tukruə mihuvə. Kini ror məkneikin, kimia takharkun nisəkirien norien minə, mharkun nisorien norien huvə yamə mine Kughen rorkeikei. In e norien yamə mine khahuvə, mine yamə mine kasor rikin ramagien, mine yamə mine kisatuatuk.

³ Kini ye nihuvəyen yame Kughen ramautə-pə kin kimi yo, yakamni-pre tuk əmiə m-fam mə takhapəh nhavəh-si-haktə-atuk-ien əmiə. Mərig ye nətərigien atuutuk, taksəm nəsaninien yamə mine Kughen rimivəh-si-pre kimi əmiə ye nhatətəyen kapəmiə ye Kristo. Kini nipig taksəm nəsaninien minə a, taksəm kapəmiə nimraghien minə, kini misəkir misəm mə ?kapəmiə nimraghien minə khahuvə misəmhen raməri-pən nhatətəyen kapəmiə uə nikam? †

Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nirkunien pisin pisin (1 Kor 12:1-31)

⁴ Yermamə kirikianə, nipran kirikianə əmə. Mərig nipran, nor-norin minə ripsaah. Kini nor-norin minə ye nipran e, kapəria wok pisin pisin. ⁵ Kini rəmhen əmə kin narmamə yamə mine kishatətə ye Kristo. Kitawə khapsaah, mərig kamhauə nipraitawə kirikianə əmə ye Kristo, kini misətigətə atuk irətaawə minə. ^{†6} Kini Kughen rimivəhsi-pə nirkunien tuk norien wok pisin pisin minə raməri-pən nihuvəyen kafan yame ramautə-pə kin kimi ətaawə. Kughen ravəhsi-pən nirkunien kimi yermamə kirik tuk nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai ripiuə. Kini pəh yermamə a tukrini-ərhav nəgkiarien kafan raməri-pən nhatətəyen kafan. ⁷ Tukmə yermamə kirik ravəh nirkunien tuk nasituyen, pəh in tukrasitu; tukmə in ravəh nirkunien tuk nhajounien, pəh in tukrhajoun; ⁸ tukmə in ravəh nirkunien tuk nivəhsi-haktəyen nətərigien kape narmamə, pəh in tukrivəhsi-haktə; tukmə in ravəh nirkunien tuk nivəhsipənien mane, pəh in tukrivəhsi-pən rehuə; tukmə in ravəh nirkunien tuk nikirien niməhuak, pəh in ror yerkin m-fam; tukmə in ravəh nirkunien mə rikin tukrehuə tuk narmamə, kini pəh in tukror yerkin agien. ‡

Swatuk kape norkeikeiyen narmamə (1 Kor 13:1-13)

⁹ Norien kapəmiə tuk norkeikeiyen narmamə tukraməkeikei muə norkeikeiyen əfrakis. Taksəməkin norien has minə, kini mharaptərək in tim tim norien huvə minə. ¹⁰ Sorkeikei əmiə minə rəmhen mīmə kimia piaumiə minə uə nowinmiə minə. Kimia kirikianə kirikianə takasəkeikei misarkut mə takhasiai əmiə minə. ^{†11} Pəh rikimie tukragien tuk norien wok kape Kughen Yermaru yerkimie m-fam mamharpin, mhapəh nisəpəuyen. ¹² Taksagien əmə meinai nimisərəhu-pən tim tim kapəmiə nətərigien ye Kughen. Kini nipig nəmhayen tukruə, sor kapəmiə

nətərigien rapomh. Kini masəhuak kimi Kughen ye nipig m-fam. ^{‡13} Tukmə narmamə kape Kughen kasək-wakwə kin nar kirik, sautə-pən kimie əria. Sor huvə pən kimi yepsipis yamə mine kamhauə iməmiə ikin. ^{‡‡}

¹⁴ Saiyoh Kughen mīmə tukror nihuvəyen kimi narmamə yamə mine kasor nahasien kimi əmiə. Takhapəh nisherpənien nar hah rivən kimi əria, mərig saiyoh Kughen mə tukror nihuvəyen kimi əria.

^{‡‡15} Sagien kimie nəmə minə kisagien. Kini sasək kimie yamə minə kisasək. ¹⁶ Sor kapəmiə nətərigien rəm nəmhen irəmiə minə fam. Rikimie tukripəh nəsikien mə kimie tiksin yerpig, mərig rikimie tukragien əmə mə taksəriwək kirikianə kimie yavən has minə. Rikimie tukripəh nəsikien mə nakharkun pik nar. [§]

¹⁷ Tukmə yermamə kirik ror ahas-pre tuk əmiə, takhapəh nisarpinien tai norien kafan. Takasəkeikei misarkut mə taksor norien yame narmamə mifam tuk-səm mīmə ratuutuk. ^{§†18} Sor narimnar fam yame nakharkun norien mīmə kimie naksarə ye nəmərinyen kimie narmamə mfam. ¹⁹ Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nisarpinien tai təvhagə hah kape narmamə. Apəh pəh Kughen pisin əmə tukripi-əruhu narpinien mine niemhaa kimie əria, meinai ye Nəkwək-wə kape Kughen Yermaru ramni mīmə, "Narpinien tai təvhagə hah, yakamərer tukun.

Kini Yo jakarpin tai norien has kape narmamə." ^{§††}
(Dut 32:35)

²⁰ Mərig kimie taksəri-pən əmə nəgkiarien ye Nəkwək-wə kape Kughen yame ramni mə, "Tukmə kafam tikmir rəmkərav, vəhsi-pən nəviginien kimin; tukmə rəkwək-wə, vəhsi-pən nu kimin. Nipig naksor narimnar minə a in tukrauris pik tukun."

(Prov 25:21-22)

²¹ Takhapəh niseighanien kin norien has mə tukruə tuk əmiə mivəh-si-əhu əmiə. Mərig sor mə norien huvə minə kapəmiə pəh ravəhsi-əhu norien hah.

Pəh khasiai gavman

¹³ Pəh kitawə fam kisarə ətgin gavman, meinai nehuəyen tuk narmaruyen m-fam ramsi-pən tuk Kughen, kini gavman m-fam yamə mine kasəkwətə, Kughen pisin əmə rimivəhsi-haktə əria. ^{§‡2} Tukmə yermamə kirik raməsik nəkwai gavman, kini ror məkneikin mə in ripəh nisaiyen nehuəyen yame Kughen rimirəhsi-haktə mukrai. Kini narmamə yamə mine kasor məkneikin kamhavi-pə əmə kapəria narpinien. ³ Ror məkneikin meinai Kughen rimirəhsi-haktə gavman mukrai mə yamə mine kasor norien has tukhagin, pəh nien mə rimirəhsi-haktə gavman mukrai mə narmamə yamə mine kasor norien huvə minə tukhagin. Kini tukmə nakhapəh nisorkeikeiyen mə takhagin kin nəmasur minə kape gavman,

‡‡ 12:1 Rom 6:11,13; 1 Pita 2:5 † 12:3 Efes 4:7; Fil 2:3 †† 12:5 1 Kor 12:12,27 ‡ 12:8 1 Kor 12:4-11; 1 Pita 4:10-11 †† 12:10 1 Pita 1:22

‡‡ 12:12 1 Tes 5:16-18 ††† 12:13 Hib 13:2 ††† 12:14 Mat 5:44; 1 Kor 4:12 § 12:16 Prov 3:7 §† 12:17 1 Tes 5:15 §†† 12:19 Hib 10:30 §‡ 13:1 Prov 8:15; Taet 3:1

takasəkeikei misor norien huvə minə, kini iriə tukhavəhsi-haktə əmiə tukun. ¹⁴ Takhapəh nisəru-kinien mimə nəmasur kape gavman iriə yor wok minə kape Kughen yame wok kapəriə mimə iriə tukasor ramhuvə-pre tuk əmiə. Mərig tukmə nakasor ramaha, takasəkeikei mamhagin, meinai Kughen rimipəh nivəhsi-pən-apnapigien əmə nehuəyen kimi əriə, mərig rimivəhsi-pən nehuəyen kimi əriə mə tukhavəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kasor norien has. ⁵ Ror məknakin mə kitawə mifam tukasəkeikei misarə ətgin gavman tuk nar kiraru. Kirik e mimə kitawə tukhapəh nhavəhyen narpinien, kini kirik min e in e kitawə tukharkun mə norien kapətawə in ratuutuk.

⁶ Kini nar kirikianə min əmə, sərok-pən takis kimi gavman, meinai nəmasur kape gavman, iriə yorwok minə kape Kughen, kini in e wok kapəriə mə tuksar-maru ye narmamə. ⁷ Tukmə kimə takasəkeikei misərok yermamə kirik, sərok. Tukmə takis pisin pisin minə, takasəkeikei misərok. Tukmə kimə takasəkeikei mhasiai yermamə kirik, hasiai. Tukmə yermamə kirik ravəh narmaruyen, kini takasəkeikei misarə ətgin. ^{††}

Sorkeikei narmamə meinai Nipig Kwasig ruauə pakə

⁸ Takhapəh nisorien mə tukəm mə nar kirik yame nakhapəh hanə nisarpinien kimi yermamə kirik. Mərig nar kirikianə yame raməmīr hanə tuk əmiə mə tak-sarpin, in ai norkeikeien, meinai yermamə yame rorkeikei in kirik in ramor narimnar fam yame loa ramni. ⁹ Loa ramni mimə, "Tahapəh nisəkrəhyen kin pi-raovin," "Mhapəh nishopniyen yermamə," "Mhapəh nisəkrəhyen," "Rikimīə tukripəh nivənen tuk narimnar kape yermamə pisin kirik," ^{††} kini loa minə min tiksīn aikin. Mərig nəgkiarien kirikianə əmə in nukneriə fam; in e ramni mimə, "Orkeikei ik kirik rəmhen əmə kin yame nakorkeikei atuk ik."

(Lev 19:18)

¹⁰ Tukmə yermamə kirik rorkeikei in kirik, to ripəh norien nahasien kimin. Kini ror məknakin mə yermamə yame rorkeikei narmamə, in ramor mə niprai Loa minə fam ruauə minor nəfrakisien kin. ^{††}

¹¹ Takasəkeikei misor məknakin meinai kimīə nakwənharkun huvə nipig yame kisarə iran ai tak-takun mine. Rinor ta nipig yame takasəkeikei misarha mhapəh nisapirien, meinai nipig kitawə kimishatətə pə pə əmə iran, kini nipig yame tukrivəh miragh ətawə iran raməmīr pən pən, mərig taktakun ai ruauə pakə. ^{††12} Pəh nien mə tuk tu, napignapien tukirkək; kini nikhakien, pəh nien mə tuk tu tukruə. Kini ror məknakin mimə pəh kisəpəh norien kape nəpignəpien, kini mharaptərəkīn əmə norien huvə minə kape nikhakien rəmhen kin yame mobael ramraptərəkīn huvə kafan kirik nau kape narowaginien. ^{††13} Pəh kitawə tuksor norien huvə minə, rəmhen kin yame yermamə

raməriwək ye nikakien kini narmamə kasəm.

Tukhapəh nisorien lafet has minə, mhapəh nisapisien kin ninimien, mhapəh nhakir-apnapigien əmiə minə, kini mhapəh nisorien norien ətəwə minə, mhapəh nisotgohyen, mhapəh nisorien jalus kimi ətawə minə.

¹⁴ Mərig seighaan kin Yermaru Yesu Kristo mə tukrar-maru ye nimraghien kapəmīə, kini takhapəh nisətarigien mə takshawor pən iran minə misor narimnar yame nipraimīə əmə rorkeikei. ^{††}

Pəh khasiai nəməhuak yamə mine kasəri-pən Loa kape Moses

(1 Kor 8:1-13; 10:14-33)

14 Nəməhuak minə tiksīn, kapəriə nhatətəyen ripəh nəusik-əusikien, meinai narmamə tiksīn kamhavəh-si-pən natuakəmien kimi əriə, kini khapəh nharkunien mə Kughen rameighan kin əriə tuk natuakəmien minə a uə nikam. Mərig kimīə rikimīə tukram-agien tuk nivəhyen nəməhuak minə a yame kapəriə nhatətəyen ripəh niskaiyen; takhapəh nisotgohyen kimīə əriə. ^{††12} Yermamə kirik, ye kafan nhatətəyen, rhuə əmə mə in tukrən nəviginien m-fam. Mərig yermamə pisin kirik min, kafan nhatətəyen ripəh niskaiyen, kini rikin rəsik mə in rirkun nənien nəviginien ye nəsimien əmə, mipəh nənien nusai nar. ^{††13} Ripəh nihuvəyen mə yermamə e yame rirkun nənien narimnar fam tukrəm-pən nar hah ye yermamə yame ripəh nənien nusai nar. Kini ripəh nəmhenien mə yermamə yame ripəh nənien nusai nar tukrini-pən tuk yermamə yame ramən fam nəviginien mə in ramor təvhagə has. Pəh tukripəh nəm-əhuyen in meinai Kughen rikin ragien əmə tuk yeməhuak a. ^{††14} Ripəh nihuvəyen mə ik nakamni mimə yorwok kape Yesu Yermaru kirik ramor norien has. Kafan atuk əmə Yesu Yermaru tukrəkīr mimə ramor nar huvə uə nar has. Kini in tukror huvə meinai Yesu Yermaru rirkun nivəhsi-pənen nəsaninien kimin tuk norien nar huvə minə. ^{††}

⁵ Ye norien kirikianə əmə min, yermamə kirik ramni mə nipig kirikianə əmə kape Kughen in ramərhakə rapita nipig minə tiksīn; mərig yermamə kirik min ramni mimə nipig m-fam rəm nəmhen əmə. Mərig pəh narmamə tuksərer skai ye kapəriə nətarigien ye nikarin kape narimnar minə e. ^{††6} Yermamə yame ramni mə nipig kirikianə əmə in kape Kughen, in ramor tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru. Kini yermamə yame ramən nusai nar, ramən tuk nivəhsi-haktəyen Kughen, meinai in ramni-pən tuk Kughen mə rikin ramagien tuk nan nəviginien. Kini yermamə yame raməpəh nənien nusai nar, in min raməpəh nənien tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru, kini in min ramni-pən tuk Kughen mimə rikin ragien tuk nan nəviginien. ⁷ Kitawə kirik rirkək yame nimraghien kafan, kafan əmə, uə nimhəyen kafan, kafan əmə. ⁸ Mərig tukmə kitawə kamhamragh, kamhamragh tuk nivəhsi-haktəyen Yer-

† 13:3 1 Pita 2:13-14 †† 13:7 Mat 22:21 ‡ 13:8 Mat 22:39-40; Jem 2:8 †† Loa minə e kasəmīr ye Eks. 20:13-15,17; Dut 5:17-19,21. †† 13:10 1 Kor 13:4-7 ††† 13:11 Efes 5:14; 1 Tes 5:6-7 ††† 13:12 1 Jon 2:8

§ 13:13 Luk 21:34; Efes 5:18 †† 13:14 Efes 5:11 ††† 14:1 Rom 15:7 †† 14:2 Jen 9:3-4 ††† 14:3 Kol 2:16 †† 14:4 Mat 7:1; Jem 4:11-12 †† 14:5 Gal 4:10-11

maru; kini tukmə kamhamhə, kamhamhə tuk nivəhsi-haktəyen Yermaru. Kini ror məknakin, tukmə kamhamragh uə kimnhamhə, mərig kitawə kape Yermaru. ^{†9} Kristo rimamhə marə mamragh min, mə In Yermaru kape narmamə yamə mine kamhamragh mine yamə mine kwənhamhə ta.

^{†10} Kini ripəh nihuvəyen mə taksəkir norien kape piaumiə minə mine nowinmiə yamə mine iriə yəhuak minə. Ripəh nihuvəyen mə taksəm-əhu piaumiə minə, meinai kitawə m-fam tuksərer əkupan ye jea yame Kughen ramkwəta iran maməkir narmamə ikin.

^{††11} Rəmhen kin nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Kughen Yermaru ramni mimə, ‘Yakavəh kwəsu ye nimraghien kafak mimə

narmamə m-fam tuksənimkur ye nimrik

mhani-ərhav kin nheriə mhamə Yo, Yo Kughen.”

(Aes 45:23)

¹² Kini ror məknakin mə kitawə fam kirikianə kirikianə tuksərer ye nimri Kughen tuk nini-ərhavyen narimnar fam yamə mine kimisor.

¹³ Ror məknakin, pəh kisəpəh nəkirien norien kape narmamə. Mərig takhaskai mə takhapəh nisorien nar kirik yame tukror piaumiə kirik rətərig pik tukun mimir ye kafan nhatətəyen. ¹⁴ Yimauə mor kirikianə kimru Yesu Yermaru, kini tuk nar ai, yo yakirkun huvə mə nəviginien [‡] kirik rikək yame ramor yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. Mərig tukmə yermamə kirik rikin raməsik mimə nar kirik rəmkimik ye nimri Kughen, nar ai rəmkimik əfrakis tuk yermamə a. ^{†15} Tukmə piam raməm mə nəviginien kirik rəmkimik, kini nakamən ye nimir, rikin tukrəpəu. Ramor məknaikin mə kafam norien ripəh nəri-pəniən swatuk kape norkeikeiyen. Takhapəh nisorien mə nar yame nakasən ramoriah piaumiə kirik yame Kristo rimamhə tukun. ^{†16} Nar apnapig mə kimia nakamhani mə norien kirik in rhuva əmə, mərig səpəh, tamə piaumiə kirik raməm norien kapəmiə mamni mimə naksor təvhagə has. Ror pən, taksətapig kin, meinai yermamə yame ramor nəkwai Kristo ye norien a, in ramor riki Kughen ramagien. Kini narmamə kasəm in mhamə in yermamə huvə, kini rikiriə ramagien əmə tukun. Ror məkneikin meinai Narmaruyen kape Kughen pəh nien mə nar kape nəviginien mine ninimien, mərig in nar kirik kape natuatukien ye nimri Kughen, mine nəmərinuyen, mine nagienien ye Nanmin kafan.

¹⁹ Kini ror məknakin, pəh kitawə tuksarkut pik tuk norien nar yame ramkir pən narmamə tuk nəmərinuyen kini mhavəhsi-haktə nətərigien kapətawə m-fam. ^{††20} Takhapəh nisoriahien wok kape Kughen tuk nəniən naha nəviginien yame naksorkeikei. Nəfrakisien mə nəviginien minə fam khahuvə mhapəh nisəmkəmkien ye nimri Kughen. Mərig rahas tukmə nakvəh nəviginien kirik yame piam ramni mə

† 14:8 Gal 2:20 †† 14:10 2 Kor 5:10 ‡ Suatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 14: Yakirkun huvə mə nar kirik rikək yame ramor yermamə rəmkimik ye nimri Kughen. †† 14:14 Wok 10:15; Taet 1:15 †† 14:15 1 Kor 8:11-13 ††† 14:19 Rom 12:18; 15:2

rəmkimik mən ye nimir, kini in rətərig pik tukun, mimir ye kafan nhatətəyen. ^{††21} Kini ror məknakin rhuva mə takhapəh nisəniən nusai nar, mhapəh nħanimien waen, mhapəh nisorien nar kirik yame tukror piautawə minə kamhamir ye nhatətəyen kapəriə.

²² Kini tukmə kimia nakhavəh nətərigien kirik ye nikarin kape narimnar minə e, takharaptərkən mənəwən əmə kimia Kughen. Narmamə kisarə ye nihuvəyen əfrakis nipig kasor əmə narimnar yame kharkun mə in ratuatuk mə tuksor. ²³ Mərig yermamə yame kafan nətərigien ramor kiraru tuk nar yame ramən, meinein mə ratuatuk mə tukrən uə nikam, rhuva mə tukripəh nəniən. Mərig tukmə rən, Kughen tukrini mə rinor təvhagə hah, meinai in ramən, mərig rikin raməsik mə ripəh natuatukien - kafan norien ripəh nərer-timtimien ye nhatətəyen. Kini tukmə yermamə kirik ramor nar kirik yame rikin raməsik mə in ripəh natuatukien, in ramor təvhagə hah.

Pəh khavəhsi-haktə nətərigien kape yəhuak pisin pisin minə

15 Kitawə yamə mine khaskai ye nhatətəyen ye Kristo tukasəkeikei misasitu huvə ye yamə mine nhatətəyen kapəriə ripəh nuəyen miskai. Ripəh natuatukien mə tuksəri-pən əmə norien yame kitawə atuk kisorkeikei. ² Kitawə tukasəkeikei masor norien yame tukror riki narmamə pisin kisagien tukun, mimə tukrasitu irəriə mor nhatətəyen kapəriə ruə miskai. ³ Pəh kisor məknakin meinai Kristo min In rimipəh norien norien kirik yame In atuk rorkeikei, mərig In rimnor narimnar fam əgkap yame Kughen rorkeikei [nar apnapig narmamə kimnhani hah In tukun] rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, “Nini-hasien yamə mine kamni-pre tuk Ik, nəgkiarien a ramuə min tuk Yo.”

(Sam 69:9)

⁴ Narimnar e yame kimirai kupan ye Nəkwəkwə kape Kughen, kimirai mə tukrhajoun ətawə, mə tuksərahupən tim tim nətərigien kapətawə ye Kughen. Kini kitawə kharkun norien a meinai kasərer tim tim ye nipig əutən minə, kini Nəkwəkwə kape Kughen ravəh-si haktə nətərigien kapətawə. ^{5†}

⁵ Kughen pisin əmə ramasitu irətawə mə tuksərer tim tim ye nipig əutən minə, kini In pisin əmə ravəh-si haktə nətərigien kapətawə. Kini taktakun ai, yakamaiyoh In mimə tukrasitu irəmiə yamə mine nakhakwasig kin Yesu Kristo mor nətərigien kapəmiə mə tukruə mor kirikianə əmə ⁶ mə takhavəh nətərigien kirikianə əmə, mamhani nəgkiarien kirikianə əmə tuk nəgnəginien Kughen yame In Kughen mine Rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

⁷ Havəh əmiə minə yerkin agien, rəmhen kin yame Kristo rimivəh əmiə yerkin agien. Taksor məknakin mə narmamə tukhani vi vi Kughen tukun. ^{††8} Takhapəh nisəru-kinien nar e mimə Kristo rimauə yorwok kape

††† 14:20 1 Kor 8:13 § 15:2 1 Kor 10:24,33 §† 15:4 2 Tim 3:16 §†† 15:7 Rom 14:1

nəmә Isrel † mē tukrhajoun mē Kughen ramor kafan nēgkiariēn, nēgkiariēn e in e mīmә promes minә kafan yame rimini-pән tuk rip nəmә Isrel kupan, iriә kwән-hauә misor nәfrakisien kin ⁹ mē nәмә tanә pisin pisin minә tukhani vi vi Kughen meinai rikin rehuә tuk nar-mamә, rәmhen kin yame Nәkwәkwә kape Kughen ramni mīmә,

“Ror mәkneikin, yo jakvәh-si haktә nhagim ye kwerk-wai nәмә tanә pisin pisin minә, mamәni nipei mamni vi vi nhagim.”

(2 Saml 22:50; Sam 18:49)

¹⁰ Kini nәkwәkwә kape Kughen ramni min mīmә,

“Kimiә nәмә tanә pisin pisin minә mine narmamә kape Kughen minә takhauә kirikianә misagien.”

(Dut 32:43)

¹¹ Kini mamni min mīmә,

“Kimiә nәмә tanә pisin pisin minә, taksәgnәgin Kughen Yermaru,

kini kimiә kwәнәrәus minә fam kape tokrei tanә tak-sokapә misәgnәgin In.”

(Sam 117:1)

¹² Kini Aesaea ramni min mīmә,

“Kwәнәrәus kape Jese †† kupan tukrhaktә min,

kini Kughen tukrivәh-si haktә in mē tukramarmaru ye kwәнәrәus minә kape tanımtanә m-fam.

Kini nәмә tanә pisin pisin minә tuksәрәhu-pән tim tim nәtәrigien kapәriә iran.”

(Aes 11:10)

¹³ Kughen rimnasitu irәtawә mē tuksәрәhu-pән tim tim kapәtawә nәtәrigien iran. Pәh In tukror mē rikimiә tukrhaktә mukwar kin nagienien mine nәmәrinuyen nipig nhatәtәtәyәn kapәmiә iran tukriskai min meinai Nanmin kape Kughen ravәhsi-pre nәsaninien kimiә әmiә.

Pol ramni mē Kughen rimivәh-si haktә in mē tukrivәn ye kantri pisin pisin minә mini-әrhav Nәvsaoyen Huvә

¹⁴ Piak minә mine nowinik minә. Yakirkun huvә mē nimraghien kapәmiә ramhaktә mukwar kin nihu-vәyәn, kini nakhavәh nirkunien m-fam, misәmhen tuk nhajounien әmiә minә. ¹⁵ Kini ye nәkwәkwә e kafak, yimipәh nerkwaigien kin nar kirik, mәrig yimini-әrhav yerik m-fam narımnar minә e tuk әmiә, kini morkeikei mē rikimiә tukramәkeikei mamәsik nәgkiariēn minә a. Ratuatuk әmә mē yakәgkiar mәk-nakin, meinai Kughen ramasitu irak ye kafan әmә nihuvәyәn ¹⁶ mē yo jakuә yorwok kape Kristo tuk nini-әrhavayen nәvsaoyen huvә kimi nәмә kantri pisin pisin minә. Yo yakәmhen kin pris kirik yame yakamni-әrhav nәvsaoyen huvә kape Kughen mē nәмә ye tanә pisin pisin yamә mine kishatәtә ye Kristo tukhauә presen huvә yamә mine Nanmin kape Kughen ramәrәhu karin mē kape Kughen, kini Kughen rikin ragien әmә tuk nivәhyen. ‡

¹⁷ Kini yakavәhsi-haktә Yesu Kristo tuk wok minә fam kape Kughen yame yakamor. ¹⁸ Mәrig to yakpәh

† Nәgkiariēn Gris ramni mē “narmamә yame kimivәh nao kimi әriә” mәrig nipran ramni mē “nәмә Isrel.” †† Jese in rim King Deved. ‡ 15:16 Rom 1:5; 11:13

nәgkiar-ausitien tuk nar pisin kirik, yakamәgkiar ausit әmә tuk narımnar huvә yamә mine Kristo ramor nipig yimnor kafan wok tuk nivәhyen nәмә tanә pisin pisin minә khauә misor nәkwai Kughen. Kristo ramor wok ye kafak nәgkiariēn mine ye kafak norien minә, ¹⁹ kini mor wok ye nәsaninien kape nimtәtien minә mine nar pis pis minә ye nәsaninien kape Nanmin kape Kughen. Kini ror mәkneikin, yakamni-әrhav fam nәvsaoyen huvә kape Kristo, rimirikakun Jerusalem mivәn meriaji-pән kantri e Ilirikam. ²⁰ Nipig m-fam ye nirikakunien kape kafak wok muә meriaji-pә e taktakun, yim-norkeikei mē jakvәn mini-әrhav nәvsaoyen huvә ikin minә tiksın yamә mine kipәh nәrig-hanә-yen nhag Yesu Kristo ikin. Yakpәh norkeikeiyen mē jakor wok aikin kirik yame yermamә kirik ruavәn ta ikin mamni-әrhav nәvsaoyen huvә. ††²¹ Mәrig ramәri-pән nәgkiariēn ye Nәkwәkwә kape Kughen [yame ramәgkiar ye Kristo] mīmә, “Narmamә yamә mine kipәh nini-әrhavayen nәvsaoyen huvә kimi әriә, iriә tuksәm In, kini narmamә yamә mine khapәh nisәrig-hanәyәn nәvsaoyen huvә, iriә tukharkun.”

(Aes 52:15)

Pol rorkeikei mē tukrivәn mivaag-pән kin nәмәhuak minә Rom

²² Kini nipig ripsaah, wok e kafak tuk nivәnien aikin pisin pisin minә ramәtapig kin yo tuk nurәyәn mәm әmiә. ††²³ Mәrig taktakun ai, yimnor infamien ye kafak wok ye provins minә e. Newk minә tiksın ruauә muavәn ta, yimnorkeikei pik mē jakurә mәm әmiә.

²⁴ Kini ror mәknakin, rikik ramәsik mīmә nipig jakamvәn Spen jakukurao-pre mәm әmiә. Kini nipig jakurә kisarә kape nipig kwәkwә әmә, kini yakorkeikei mē taksasitu irak tuk kafak nәriwәkien. ²⁵ Mәrig tak-takun, yakamvәn Jerusalem tuk nasituyen ye nәмәhuak minә aikin, ²⁶ meinai nәмәhuak minә apa kantri mir e Masedonia mine Gris, rikiriә rimnagien tuk nivәhsi-pәnien kapәriә mane kimi yavәn has minә ye nimәhuak apa Jerusalem. †††²⁷ Rikiriә ramagien әmә tuk nasituyen irәriә mәkneikin, mәrig rәmhen kin yame kасыn tai nasituyen yame kwәнәrәus kape Is-rel kimnhavәhsi-pән ta kimi әriә, in e mē nәмә tanә pisin pisin minә kamhavәh nihuvәyәn yame Kughen rimirpen mē kape nәмә Isrel, kini misarpin tai nihu-vәyәn a kin nasituyen kin mane. †††²⁸ Jakvәh mane yame iriә kimisәwhai kәji, mivәn mivәh-si-pән kimi nәhuak minә apa Jerusalem. Kini nipig jakor infamien ye kafak wok apaikin, kini mitәrhav Jerusalem mivәn apa Spen, mәrig nipig jakamvәn Spen, jakukurao-pre mәm әmiә. ²⁹ Nipig yakaurә mamarә imәmiә ikin, yakirkun mē jakvәh narımnar huvә ripsaah ye Kristo mē jakvәhsi-pre kimi әmiә, kini kimiә taksәrig rhuвә kin. §

†† 15:20 2 Kor 10:15-16 †† 15:22 Rom 1:13 ††† 15:26 Wok 24:17; 1 Kor 16:1; 2 Kor 8:1; 9:2, 12 ††† 15:27 1 Kor 9:11 § 15:29 Rom 1:11

³⁰ Piak minə mine nowinik minə, meinai kitawə kishatəta ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə, kini Nan-min kape Kughen ramor mə kitawə taksorkeikei ətawə minə, yakamaiyoh skai əmiə mə taksəhuak tuk yo mis-asitu irak ye narowaginien kafak. ^{†31} Səhuak mə Kughen tukrasitu irak mətapig kin nəmə Judia yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəvsaoyen huvə mə tukhapəh nisoriahyen yo. Kini səhuak min mə nipig jakvən Jerusalem mitərhav min, mə narmamə yamə mine kishatəta ye Kristo, rikiriə tukragien tuk wok kafak. ³² Kini ye norien a, tukmə Kughen rorkeikei, jakurə məm əmiə ye nagienien, kini kitawə mfam rik-itawə tukragien. ³³ Pəh Kughen yame In nuknei nəmərinuyen tukramarə tuk əmiə m-fam. Amen.

Pol ramaowia kin in minə tiksin

16 Yo yakamni-pre tuk əmiə mīmə nowintawə e Fibi yame ravəh wok kape dikon ye niməhuak apa Kengkria, in piraovin huvə kirik. ² Yakamaiyoh əmiə mə nipig in tukrurə, taksagien əmə tukun ye nhag Yesu Yermaru kapətawə, ye norien yame in ratu-atuk mə narmamə kape Kughen taksor. Tukmə kafan kirik nar kirik rikək, rhuva mə taksasitu iran, meinai in rimnasitu irak mine narmamə khapsaah.

³ Saowia kin Prisila mine Akwila, yame kimasir yimihor wok kirikianə kape Yesu Kristo. ^{††4} Ipakə əmə kirhamhə tuk nasituyen irak. Pəh nien mə yo pisin əmə, mərig kimawə nəmə tanə pisin pisin yamə mine kasəhuak, yakamhani vi vi Kughen tuk əriu. ⁵ Kini saowia kin nəməhuak yamə mine kasofugin ye kapəriu nimə.

Saowia kin yo kirik e Epaenetas e yame rimnəkupan mhatəta ye Kristo ye tanə a Tarki.

⁶ Saowia kin Meri yame ramor pik wok irəmiə.

⁷ Saowia kin Andronikas mine Junias, yemə imak mir yame kivəhsi-pən əmasir ye kalabus. Aposol minə kamhasiai pik əriu, kini iriu kimwəkupən irak mwhatəta ye Kristo.

⁸ Saowia kin Ampliatas yame yakorkeikei ye norkeikeiyen kape Yermaru.

⁹ Saowia kin Obanas, yame kimawə min yakasor wok kirikianə ye Kristo, kini saowia kin Stakis keikei.

¹⁰ Saowia kin Apeles, yame ramərer tim tim ye Kristo ye nipig əutən minə.

Saowia kin narmamə ye nimə kape Aristobolas.

¹¹ Saowia kin Herodion, kwənərəus atuutuk kafak.

Saowia kin narmamə yamə mine kisofugin-pən ye Yesu Yermaru ye nimə kape Nasisas.

¹² Saowia kin Trifaena mine Trifosa, piraovin mir yamə mir kawor pik wok kape Yermaru.

Saowia kin Persis keikei, piraovin min kirik yame raməmnhawk tuk norien wok kape Yermaru.

¹³ Saowia kin Rufas, yeməhuak kirik kape Yermaru mine nisini yame rimnor huvə-pə kimi yo rəmhen kin nisinik atuutuk. [‡]

¹⁴ Saowia kin Asingkritas mine Flegon mine Heremes, mine Patrobas mine Heremas, mine pi-autawə yamə mine kisarə iriə miriə.

¹⁵ Saowia kin Filologas mine Julia mine Nereas mine nowini mine Olimpas mine nəməhuak minə fam yamə mine kisarə iriə miriə.

¹⁶ Saowia kin əmiə minə rəmhen kin yame kimia kirikianə ye Kristo. Niməhuak minə fam kape Kristo kisaowia kin əmiə. ^{††}

¹⁷ Piak minə mine nowinik minə. Yakamaiyoh skai əmiə mə taksərig əmiə tuk narmamə yamə mine kasor mīmə takseikus kwhen kapəmiə, kini mishajoun narimnar yame kasor narmamə kasəviəkiə ye nhatəyənen kapəriə, kini nhajounien a ror pisin əgkəp ye nhajounien yame nimnhavəh ta. Sərer isok tuk əriə ^{††18} meinai narmamə kashajoun nəgkiarien eikuə khapəh nisorien wok kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mərig kasor wok əmə tuk nar yame niprai-riə rorkeikei. Iriə kamhani huvə nəgkiarien, kini nəgkiarien kapəriə rheikən, mərig kaseikuə, masoriah nətərigien kape narmamə khapsaah yame nirkunien kapəriə ripəh nərip-timtimien. ^{††19} Narmamə kwəsərig ta nəvsaoyen mīmə kimia naksor nəkwai Kughen. Ror məknakin rikik ragien pik tuk əmiə. Mərig yakorkeikei pik mīmə takharkun naha nhagin yame ratuutuk, kini mhapəh nhavənen tuk norien has minə. ^{††20} Kughen yame In nuknei nəmərinuyen, pəh nien mə tuk tu In tukrəvi-ətarəkin Setan, kini in ramarə əmə ye təpaage nihumia. Pəh nihuvənen kape Yesu Yermaru kapətawə tukraməmir irəmiə minə. [§]

²¹ Timoti e yame kimru min yakawor wok kirikianə ramaowia kin əmiə. Kini Lusias mine Jeson mine Sosipata e kwənərəus kafak minə karhaowia min kin əmiə. ^{§†}

²² Yo Tosias, yame yakamrai nəgkiarien kape Pol ye nəkwəkwə e, yo yakamaowia kin əmiə, kitawə kirikianə ye Yesu Yermaru.

²³ Gaeas ramaowia kin əmiə. Yo Pol, yakamarə ye nimə kafan, kini narmamə kape niməhuak kasofugin iman ikin.

Erastas e yame ramərer tuk mane kape taon e, mine piautawə Kwotas, iriu min kwaowia kin əmiə. ^{§††24} Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre kin kafan nihuvənen kimi əmiə mfam. Amen. ^{§†}

²⁵ Pəh khani vi vi Kughen. In rirkun norien mīmə kimia naksərer tim tim ye nhatəyənen kapəmiə meinai yimini-ərhav-pre nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo tuk əmiə. Nəgkiarien e rimnerkwaig əmə apa kupan muə meriaji-pə, ^{§††26} mərig taktakun ai, ruətarhav-pə. Kini Kughen e yame ramragh rerin, In e rimiini mə jakni-ərhav nəvsaoyen kape Kristo yame profet minə kupan kimnharai ye nəkwəkwə minə kapəriə, mə narmamə tukharkun. Yakamni-ərhav mīmə kwənərəus minə fam ye tokrei tanə pəh tukshatəta əmə ye Kughen, misor

†† 16:16 1 Kor 16:20; 1 Pita 5:14 †† 16:17 Mat 7:15; Taet 3:10

††† 16:18 Fil 3:19; 2 Pita 2:3 ††† 16:19 Rom 1:8; 1 Kor 14:20 § 16:20 Jen 3:15 §† 16:21 Wok 16:1-2; 19:22; 20:4 §†† 16:23 Wok 19:22; 1 Kor 1:14 §† Keinein mə Pol rimirai əfrakis nəgkiarien ye v. 24 meinai rikək ye kopi akwas tiksin kape Niu Testamen. §†† 16:25 Rom 1:5; Efes 1:9; 3:5,9; Kol 1:26

† 15:30 2 Kor 1:11; Kol 4:3; 2 Tes 3:1 †† 16:3 Wok 18:2 ‡ 16:13 Mak 15:21

nəkwan. ²⁷ Kughen pişin əmə In Kughen, kini In pişin infamien rirkək, tuk nar yame Yesu Kristo rimnor!
əmə rirkun nar. !Pəh kisəgnəğin Kughen nıpig m-fam, Amen.

ROM

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkə e 1 Korin

Aposol Pol iriu kwən kirik Sostenes kimirirai nəkwəkə e.

Kimirirai ramvən kimi nəməhuak minə apa Korin.

Korin in taon ehuə kirik. Ikin aikin a, narmamə khapsaah khavəh kapəriə nautə mhauə mə narmamə tukhavəh nimrin. Korin in taon kirik yame in rhuvə pik ye provins a Akaea, yame raməmir ye kantri a Gris. Mərig ye taon a, narmamə khapsaah kasəhuak kimi kughen eikuə minə; kini norien has minə kapəriə rehuə min ye taon a. Nīməhuak a Korin, narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel khapsaah ikin. Pol rimavən ikin minə m-kisisər mirikakun nīməhuak minə, kini mamrikakun nīməhuak apa Korin ye nəriwəkien kafan yame ror kiraru kin, kimisəhuak pə pə əmə, kini taktakun ai norien has minə rimnamswin fam ye nīməhuak. Narmamə tiksın kasor norien has minə; kini tiksın kamhavəh nətərigien yamə mine khapəh nisatuatukien. Kimisaiyoh Pol kin narimnar yamə mine iriə khapəh nharkun-huvəyen. Kini in rimirai nəkwəkə e mhorpin naiyohyen kin kapəriə. Kini rimirai nəkwəkə e mə tukrhajoun atuutuk norien has yamə mine iriə tiksın kimnasor. Nīməhuak apa Korin in raməmir ye taon kirik yame norien has minə fam rimikuar aikin. Norien has minə a ramvən əmə ye nīməhuak. Pol rimirai nəkwəkə e mə tukrini-ərhav norien has yame nīməhuak ramrəh-pikin, mine norien has pisin pisin. In rimini-pən tuk əriə mə tukshawor pən iran mine misəkeikei mharerig-pə tuk Kughen. Kini mhajoun əriə kin norien yame ratuutuk mə narmamə taksor mə iriə tukhauə narmamə kape Kughen minə.

Pol rimnokrən huvə irəriə

¹ Yo Pol, yame Kughen rimnokrən kin yo mirpen yo ye nərigien kafan mimə yo aposol kirik kape Yesu Kristo, yakamrai nəkwəkə e kimru piautawə Sostenes. ² Nəkwəkə e ramvən kimi nəməhuak minə kape Kughen apa Korin, kimiə narmamə yame Kughen rimnətu karin əmiə mə kafan minə mə taksofugin-pən ye Yesu Kristo. Kini mokrən kin əmiə mə kafan minə, kimiə mine nəməhuak yamə mine kisarə ikin pisin pisin minə naksəhuak kimi Yesu Kristo Yermaru kapətawə, yame in Yermaru kapətawə fam. ³ Pəh Rimtawə Kughen mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, tukwautə-pre kin nihevəyen mine nəmərinuyen kimi əmiə.

Pol rimini vi vi Kughen ye nəhuakien

⁴ Nipig minə fam yakamni-pən tuk Kughen mə rikik ramagien tuk əmiə meinai naksofugin-pən tuk Yesu Kristo, ror pən rautə-pre kin kafan nihevəyen kimi əmiə. ⁵ Rimnautə-pre kin kafan nihevəyen mə tukrehuə tuk əmiə ye norien minə fam, mor əmiə mə takharkun huvə nar kini mhani-ərhav nəgkiarien kafan. ⁶ Rimnor məkneikin meinai nimisəm mə nəvsaoyen kin Kristo yame yimnhani-ərhav-pre tuk əmiə in nəfrakisien. ⁷ Ror məkneikin mə nipig nakasər er mamhawhin nuəyen kape Yesu Kristo Yermaru

kapətawə, nakhapəh nisakwəkwəyen kin nəsaninien kirik kape Nanmin Kafan tuk norien wok kafan. ⁸ Kini In tukror əmiə naksərər tim tim misəriaji-pən nipig yame tukror infamien, mə tukpəh nəm-pəniyen nar has kirik irəmiə ye nipig yame Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrirerig-pə min iran. ⁹ Kini Kughen tukror nar e kimi əmiə meinai nipig m-fam In ramor kafan nəgkiarien. In Kughen yame rimnokrən kin əmiə nakhauə kirikianə kimiə Tini Yesu Kristo Yermaru kapətawə. ¹¹

Nəməhuak minə kimisəwhai əriə minə

¹⁰ Piak minə mine nowinik minə, yakamaiyoh skai əmiə ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə mə kimiə m-fam takasərig əmiə, mhapəh nisorien mə nətərigien kirik tukruə meikus kwhen kapəmiə; kini mərig takhauə əfrakis misor kirikianə ye nərigien mine ye rikin kirikianə. ¹¹ Piak minə mine nowinik minə, yakamni-pre məkneikin meinai yorwok tiksın kape pian e Kloe kwənhani-əsah-pə ta iran mə kimiə nakasotgoh pik. ¹² Niprai nəgkiarien yame yakamni ror məkneikin: Kimiə tiksın kamhəni mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin Pol," mərig tiksın kamhəni mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin kwən a Apolos," kini tiksın kamhəni mhamə, "Kimawə yakamhakwasig

† 1:8 1 Tes 3:13; 5:23 †† 1:9 1 Tes 5:24; 1 Jon 1:3 ‡ 1:10 Fil 2:2

kin Pita," kini tiksın kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig əmə kin Kristo." † ††13 ?Rikimiə raməsik mə ta mə nakharkun niseikus-eikusien məkneikin kuwhen kape Kristo, uə? ?Nakha mə ta mə yo e Pol yimnəker ye nai kamarkwao kin tuk əmiə uə? Nikam, pa rimə kimnor baptaes irəmiə ye nhagik. 14 Yo yakamni vi vi Kughen meinai yimipəh norien baptaes irəmiə kirik; mərig yimnor baptaes əmə ye kwərə mir a Krispas mine Gaeas. †15 Rikik ragien məknakin meinai yermamə kirik to ripəh niniyen mə kimnor baptaes iran ye nhagik. 16 !Ah! Yimnəru-kin, yimnor baptaes min ye Stefanas mine kafan minə. Mərig yaknəru-kin ta mə yimnor baptaes ye kimia kirik min uə nikam. ††17 Niprai nəgkiarien minə e ramni mimə Kristo rimipəh nher-pəyen kin yo mə jakor əmə baptaes ye narmamə, mərig rimnher-pə kin yo mə jakni-ərhav nəvsaoyen huvə. Kini jakpəh nini-ərhav-əmə-yen nirkunien kape yermamə meinai yakpəh norkeikeiyen mə tukor əruvəruvə nəvsaoyen kin nimhəyen kape Yesu Kristo ye nai kamarkwao kin.

Kristo rimnor əpu nirkunien mine nəsaninien kape Kughen

18 Ror məkneikin meinai narmamə yamə mine kasəri-pən swatuk yame ramvən ye nap ehua, rikiriə raməsik mə nəvsaoyen kin nimhəyen kape Yesu Kristo in nəgkiarien ətəwao. Mərig kitawə e yame Kughen rimivəh miragh ətawə, rikitawə raməsik mə nəvsaoyen e ramhajoun-pən nəsaninien kape Kughen ††19 meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Yo jakoriah əgkap nirkunien kape narmamə yamə mine kharkun pik nar;

kini mətapig kin nirkunien kape narmamə yame nirkunien kapəriə rehuə."

(Aes 29:14)

20 ?Narmamə yamə mine kharkun nar iriə hiə? ?Nəmhajoun kape loa iriə hiə? ?Narmamə yame kharkun huvə swatuk kape nəgkiarien iriə hiə? Kharkək, meinai Kughen rimnor nirkunien kape tokrei tanə rimauə ye nətəwaoyen. ††21 Ror məkneikin meinai ye nirkunien kape Kughen, rimnor mə narmamə kape tokrei tanə e tukhapəh nharkunien In ye nərigien kapəriə. Mərig Kughen rimnor mə nəgkiarien kapətawə yame narmamə kape tokrei tanə kamhani mhamə in nəgkiarien ətəwao, tukrivəh miragh narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien iran. ††22 Nəmə Isrel kamhani əmə nəfakisien tukmə kisəm nimtətien kirik kape Kughen; kini narminə Gris kamhani əmə nəfrakisien ye nəgkiarien yame in raməri-pən kapəriə nirkunien. 23 Kini nipig kitawə kamhani-ərhav nimhəyen kape Yesu Kristo ye nai kamarkwao kin,

† Swatuk pisin kirik tuk nukreikinien nəgkiarien ye v. 12 in e: Kimia tiksın kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin Pol," mərig tiksın kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin kwən a Apolos," kini tiksın kamhani mhamə, "Kimawə yakamhakwasig kin Pita,". Mərig səm-ru, yo, yakamkwasig əmə kin Kristo. †† 1:12 Wok 18:24-28; 1 Kor 3:4 † 1:14 Wok 18:8; Rom 16:23 †† 1:16 1 Kor 16:15 †† 1:18 Rom 1:16 ††† 1:20 Job 12:17; Aes 19:12; 33:18; 44:25 ††† 1:21 Mat 11:25

nəgkiarien kapətawə in rəmhen kin kapier ye swatuk yame ramor nəmə Isrel kisapitətər iran, kini nəmə Gris khamə in nəgkiarien ətəwao. †24 Mərig narmamə yame Kughen rimnokrən kin əriə, nar apnapig mə iriə nəmə Isrel uə nəmə Gris, kamhani mhamə Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo ramhajoun mə nirkunien mine nəsaninien kape Kughen rehuə, meinai In rimnher-pə kin Kristo. ††25 Ror məkneikin meinai norien kape Kughen yame narmamə kape tokrei tanə kisəm-pən mə in norien ətəwao əmə, nirkunien rarə iran rapita nirkunien kape narmamə. Mine norien kape Kughen yame narmamə kape tokrei tanə kisəm-pən mə nəsaninien kafan rikək, kafan nəsaninien rehuə pik rapita nəsaninien kape narmamə. †††

26 Piak minə mine nowinik minə, rikimiə tukraməkeikei maməsik mə kimia narmamə hawor minə nipig Kughen rimnokrən kin əmiə. Kimia khap-saah, narmamə kape tokrei tanə kimisəm əmiə khamə nakhapəh nharkun-huvəyen nar kirik; kini mhapəh nhavəhyen nəsaninien; kini pəh nien mə kimia nipnəti nəmasur minə tiksın. ††27 Mərig Kughen rimirpen narmamə yame narmamə kape tokrei tanə kamhani mhamə kaseno-eno mə tukror auris əriə yamə mine khamə ta mə kharkun nar; kini mirpen narmamə yame kapəriə nəsaninien rikək ye tokrei tanə e mə tukror auris narmamə yamə mine kapəriə nəsaninien rehuə ye tokrei tanə. 28 In rimirpen narmamə tiksın yame narmamə kape tokrei tanə kasəm-pən əriə mə iriə narmamə apnapig əmə, mirpen narmamə yamə mine narmamə kape tokrei tanə khapəh nisorkeikeipikien əriə. Rimirpen narmamə tiksın yame narmamə kasəm-pən əriə mə iriə narmamə apnapig əmə tiksın, mə tukror narimnar tiksın yame narmamə kape tokrei tanə kasəm mə iriə nar huvə tiksın, tukhauə misor nar apnapig kin. 29 Rimnor məknakin mə narmamə to khapəh nisəgkiar-ausitien ye nimri Kughen. ††30 Kimia nimnhauə kirikianə kimia Yesu Kristo rəri-pən nərigien kape Kughen. Kini Kristo rimauə rəmhen kin nuknei nirkunien kapətawə. Ye norien yame Kristo rimnor, Kughen rimnor ətawə kisatuatuk ye nimrin, kini mətə karin ətawə mə kafan minə, kini mivəh miragh ətawə. ††31 Ror məkneikin, tukrəmhen əmə kin nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini mimə, "Yermamə yame raməgkiar ausit, pəh tukrəgkiar ausit əmə tuk nar yame Kughen Yermaru rimnor kimin."

(Jer 9:24)

2 Piak minə mine nowinik minə. Nipig yimauə tuk əmiə, yimini-ərhav nəgkiarien kape Kughen. † Mərig yimipəh nini-ərhavəyen ye nəgkiarien ausit, uə ye norien yame narmamə kape tokrei tanə kamhani mhamə ramor əpu nirkunien kape yermamə. 2 Nipig yimnamarə kitawə-m kimia, rikik rimnəsik mimə jakpəh nini-ərhav-pre-yen nar kirik, mərig yimini-ərhav-pre əmə Yesu Kristo tuk əmiə, mine kafan nimhəyen

§ 1:23 Rom 9:32; 1 Kor 2:14 †† 1:24 Kol 2:3 ††† 1:25 2 Kor 13:4 †† 1:26 Mat 11:25; Jem 2:5 ††† 1:29 Efes 2:9 †† 1:30 Jer 23:5-6 †† Kōpi akwas tiksın kape Niutestamen khamə, "Yimini-ərhav nəgkiarien kape Kughen yame in apa kupan rimnerkwaig."

ye nai kamarkwao kin. ³ Nipig yimauə tuk əmiə, kafak nəsaninien rikək, kini yimigin, mamətəmnimin. ¹⁴ Kini nipig yimini-ərhav kafak nəgkiarien ye nəvsaoyen huvə, yimipəh niniyen ye nirkunien kape yermamə, mine ye nivəhsi-pən-vəhsi-pəniyen kimi əmiə tuk niviyen nərigien kapəmiə. Mərig nipig yimnəgkiar nimisəm nəsaninien kape Nanmin kape Kughen. ^{†15} Yimnor məknakin mə nhatətəyen kapəmiə tukripəh nərə-əməyen ye nirkunien kape narmamə, mərig tukrəer ye nəsaninien kape Kughen.

Nanmin kape Kughen ramor əpu Nəvsaoyen Huva kape Yesu Kristo kimi ətawə

⁶ Mərig in nəfrakisien mə kimawə yakamhani-ərhav nəgkiarien kape nirkunien kimi narmamə yamə mine rikiriə ruəmrə, mərig pəh nien mə nirkunien kape narmamə taktakun mine, uə kape narmamə yamə mine kasarmaru irətawə e towəi mine, yame tuk nipig kirik, iriə tukhauə narmamə apnapig əmə. ⁷ Nikam. Kimawə yaksəgkiar ye nirkunien kape Kughen yame in apa kupan rimnaməmīr məniwən, meinai narmamə kimnhapəh nharkunien; kini Kughen rimini apa kupan kupan əgkəp mə nirkunien e In tukruə mivəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə. ⁸ Narmamə yamə mine kasar-maru ye tokrei tanə e taktakun mine kwəseinein nərigien e kape Kughen, mərig to iriə kipiharkun, to kipihapəh nisəsik-pəniyen Yermaru kapətawə ye nai kamarkwao kin, yame In nuknei nihuvəyen minə fam. ⁹ Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Narmamə khapəh hanə nisəmien, kini mhapəh hanə nisərigien, kini mhapəh hanə nharkunien naha nhagin yame Kughen rimnor apnəpeinə iran kape narmamə yamə mine kasorkeikei In.”

(Aes 64:4)

¹⁰ Mərig Kughen rimnor əpu nərigien a kafan kimi ətawə ye Nanmin Kafan. Kini Nanmin Kafan rirkun narimnar m-fam, kini mirkun min narimnar kape Kughen yame narmamə khapəh nharkunien. ¹¹ Ror məknakin meinai narimnar yame yermamə ramətərig kin, in əmə in rirkun; yermamə kirik ripəh min nirkunien. Kini ye norien kirikianə əmə min, narimnar yame Kughen ramərig, Nanmin Kafan pisin əmə In rirkun. ¹² Pəh nien mə Kughen rimivəhsi-pə nətərigien kape narmamə kape tokrei tanə kimi ətawə, mərig rimivəhsi-pə Nanmin yame ramsi-pən tukun, mə kitawə tukharkun naha nhagin yame Kughen rimivəhsi-pə apnapig əmə kimi ətawə. ¹³ In e nəvsaoyen huvə yame kimawə yakamhani, kini nirkunien kape narmamə ripəh nhajounien əmawə kin nəgkiarien e; mərig Nanmin kape Kughen ramhajoun əmawə. Kini yakamhani-ərhav nəgkiarien əfrakis kape Nanmin kape Kughen ye nəgkiarien yamə mine kamhasi-pən tukun.

¹⁴ Yermamə yame Nanmin kape Kughen rikək iran, to ripəh nivəhyen narimnar yame Nanmin kape Kughen ramhajoun ətawə kin, meinai raməm məknakin mə narimnar a nirkunien rikək tuk əriə. Kini to ripəh nirkun-

nien narimnar yame Kughen ramhajoun ətawə kin meinai Nanmin kape Kughen əmə rirkun nasituyen ye narmamə tuk nirkunien narimnar kape Kughen.

¹⁵ Kitawə yamə mine kamhavəh Nanmin kape Kughen kharkun nisəkirien norien minə; mərig narmamə apnapig minə kiseinein nəkir-əmhenien norien kapətawə ¹⁶ meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

“Yermamə rikək yame rirkun ta nətərigien kape Kughen Yermaru mirkun nhajounien In kin nar kirik.”

(Aes 40:13)

Mərig kitawə kwənhavəh ta nirkunien kape Yesu Kristo.

Pol rimə tukhapəh niseikusien kuwhen kape niməhuak

³ Piak minə mine nowinik minə. Nipig yimnamarə kitawə-m kimiə, yimipəh nəgkiarien kimi əmiə rəmhen kin yame yakaməgkiar kimi narmamə yamə mine kharkun narimnar kape Kughen. Mərig yimnəgkiar kimi əmiə rəmhen kin yame yakaməgkiar kimi narmamə kape tokrei tanə, meinai kimiə nimnhavəh pə pə əmə Yesu Kristo ye nimraghien kapəmiə. ² Nipig yimnhajoun əmiə, rəmhen əmə mə yakhavəhsi-pre nah kimi əmiə, mipəh nivəhsi-preyen nəviginien skai kimi əmiə. Meinai kimiə nimnhapəh nisəmhenien tuk nəniyen nəviginien skai. Kini taktakun ai, nakhapəh hanə nisəmhenien tuk nəniyen, ³ meinai norien kapəmiə rəmhen əmə kin norien kape narmamə kape tokrei tanə. Meinai kimiə nakasor jalus, masotgoh kimi əmiə minə ramhajoun-pən mə norien kapəmiə rəmhen kin norien kape narmamə kape tokrei tanə. Naksəmhen kin narmamə apnapig əmə. ^{†4} Kimiə kirik ramni mə, “Yo yermamə kape Pol,” kini kirik ramni mə, “Yo yermamə kape kwən a Apolos,” ramhajoun-pən mə norien kapəmiə in rəmhen əmə kin narmamə kape tokrei tanə. [‡]

⁵ Taksəm-ru. ?Apolos in pa? ?Kini yo pa? Kimru yakwəmhən əmə kin yorwok mir kape Kughen, yimiwasitu irəmiə tuk nhatətəyen ye Yesu Kristo. Kimru yimiwor əmə wok yame Yermaru kapətawə rimivəhsi-pə pisin pisin kimi əmru mə jakwor. ⁶ Rəmhen kin yame yo yimisuv kweru nai, kini Apolos in raməkwi-əkwi kin nu, mərig Kughen In ramor ramhaktə. ^{†7} Ror məkneikin mə yermamə yame ramsuv kweru nai, uə yermamə yame raməkwi-əkwi, in nar apnapig əmə; mərig Kughen pisin əmə ramor narimnar kamhamragh mamhakuə. ⁸ Yermamə yame ramsuv, mine yame raməkwi, kiravən əmə tuk nar kirikianə əmə. Kini Kughen tukraməkeikei mərok əriu ye wok pisin pisin kapəriu. ⁹ Kimru yorwok mir kape Kughen. Kini kimiə naksəmhen əmə kin nəsimien kape Kughen, uə nimə kape Kughen. ^{‡‡}

¹⁰ Ye nihuvəyen yame Kughen rimnautə-pə kin kimi yo, yimivhirəkin huvə nihu nimə rəmhen kin yermamə yame rirkun huvə nivhirəkinien nimə. Kini narmamə

† 2:3 Wok 18:9; 2 Kor 10:1 †† 2:4 1 Tes 1:5

‡ 3:2 Hib 5:12-13; 1 Pita 2:2 †† 3:3 1 Kor 1:10-11 †† 3:4 1 Kor 1:12 ††† 3:6 Wok 18:4,11,27-28 ††† 3:9 Mat 16:27; Efes 2:20-22

tiksin khauə mharpin min nimə rhaktə. Mərig iriə m-fam tukasəkeiki misəm huvə wok kapəriə kape nivhirəkinien nimə, ¹¹ meinai to yermamə kirik ripəh nivhirəkinien nihu nimə kirik min yame ror pisin ye nihu nimə yame kwəvhirəkin ta, yame in e Yesu Kristo. ^{†12} Narmamə tiksin kamhahirəkin nimə mharpin-pən yame kwəvhirəkin ta, mhavhirəkin kin narimnar yame tukraməmir rerin, rəmhen kin gol mine silva mine kapiə yame nimrin rhaktə. Kini narmamə tiksin kamhahirəkin əmə narimnar yame raməmir kape nipig kwakwə əmə rəmhen kin nai mine nuwig mine nimar nikien. ¹³ Kini tuk nipig kirik narmamə tukpisəm wok kapəriə mipiharkun, meinai nipig Yesu tukripir-erig-pə min iran, kapəriə wok tukhauə ye nikhakien. Kughen tukripiəkir əmhen wok minə kapəriə rəmhen kin yame kivəhsi-pən gol ye nap mə tukrhajoun mə rhuvə uə raha. ^{††14} Narmamə yamə mine Kughen raməm mə wok kapəriə rhuvə, rəmhen kin yame nap ripəh nəsin nimə kapəriə, tukhavəh kapəriə nərok. ¹⁵ Mərig narmamə yamə mine Kughen raməm mə wok kapəriə rahəs, rəmhen kin yame nap rimnəs kapəriə nimə, narimnar fam rimirkək. Kughen tukrivəh miragh əriə, mərig tuksəmhen əmə kin yermamə yame rəmap ta kin nimə yame nap raməs.

¹⁶ ?Nakharkun uə nikam, mə kimia nimə kape Kughen, kini Nanmin kape Kughen ramarə irəmiə? ^{†17} Tukmə yermamə kirik ramoriah nimə kape Kughen, kini Kughen tukroriah min in, meinai nimə kape Kughen, in ramərhakə. Kini kimia nimə e kape Kughen.

¹⁸ Yermamə yame rikin raməsik mə in rirkun pik nar, tukramərig huvə in tamə reikuə atuk iran. Tukmə rimə tukrirkun nar əfrakis, tukraməkeiki mivəh nirkunien e yame narmamə kape tokrei tanə kamhani mə nirkunien rikək iran. ¹⁹ Ror məkneikin meinai nirkunien kape narmamə kape tokrei tanə, Kughen raməm-pən mə in nətəwaoyen əmə. Rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə,

“Narmamə yamə mine kharkun pik nar, kasor norien yame riko iko,

mərig Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə.”

(Job 5:13)

²⁰ Kini mamni min mīmə,

“Kughen Yermaru rirkun mə nətərigien kape narmamə yamə mine kharkun nar, in nar apnapig əmə.”

(Sam 94:11)

²¹ !Kini takhapəh nhavəhsi-haktə-min-ien nəmehuə minə kape niməhuak! Meinai Kughen rimivəhsi-pre narimnar fam kimi əmiə mə tukrasitu irəmiə. ²² In rimivəhsi-pre nəmehuə minə kapəmiə rəmhen kin yo, Pol, mine Apolos, mine Pita, mə jaksasitu irəmiə. Mivəhsi-pre fam narimnar ye tokrei tanə mə tukrasitu irəmiə. Nar apnapig mə nakwəhamragh uə nakwəhamhə, uə nar yame ruatərhav ai taktakun uə yame tukripitərhav tuk nipig kirik, Kughen ravəhsi-pre fam narimnar mə tukrasitu irəmiə. ²³ Kini kimia kape Kristo, kini Kristo in kape Kughen.

Nəməhuak minə Korin kamhavəh-si haktə atuk əriə minə tuk norien kape Kughen yame kasor

⁴ Ror məknakin mə narmamə tukasəkeiki mhavəh əmawə rəmhen kin yorwok minə kape Kristo yame Kughen rimnəruhu-pə ye kwermimawə mə kimawə jaksor əpu nərigien kape Kughen yame rimnerkwaig kupan. ² Kini narmamə yame kasarha tuk narimnar kape yemehuə kirik tukasəkeiki masor huvə wok kapəriə mə nipig yamehuə kapəriə tukruə iran məm kapəriə wok, mirkun niniyen nəfrakisien irəriə. ^{†3} Mərig tukmə kimia uə narmamə pisin minə khamə tuksəm əmhen wok kafak, in nar apnapig əmə. Kini yo atuk to yakpəh nəm-əmhenien kafak wok. ⁴ Kafak wok, yakaməm mə ratuatuk əmə. Mərig nar a ripəh nhajoun-pənien mə yo yakatuatuk. Yermaru əmə in rirkun nəm-əmhenien kafak wok. ⁵ Ror məknakin, takhapəh nis-haimirenien nəkieren narmamə, mamhawhin əmə nipig Yesu Yermaru tukruə iran. In tukrəhi-pə narimnar yamə mine kaserkwaig ye nəpignəpien tukruə ye nikakien; kini mini-ərhav naha nhagin yame ramswiin yerki narmamə. Ye nipig a Kughen tukrəgnəgin narmamə kirikianə kirikianə tuk narimnar yame kimisor. [†]

⁶ Piak minə mine nowinik minə. Yakaməgkiar ye nikarin kapəmrə Apolos mə takhavəh nirkunien ikin mhawhai əmiə iran. Kini tukmə nakhavəh niprai nəgkiarien minə e, takasəkeiki misor əmə nəgkiarien yamə mine kwərai ta, mhapəh nhavəhsi-haktəyen narmamə tiksin mə iriə kishaktə pik, mhapəh nhavəhsi-əhuyen tiksin. ^{††7} ?Rhawor e nakhamə ta mə kimia nakshaktə rapita fam narmamə? Nirkunien minə fam yame nakhavəh misasitu kin ye narmamə, Kughen pisin əmə rimivəhsi-pre kimi əmiə. ?Mərig rhawor e nakasəgkiar ausit mhamə kimia atuk naksor narimnar minə e?

⁸ Kimia nakhamə ta mə nakwənhavəh fam ta nirkunien tuk Kughen. Nakhamə ta mə nakhapəh nisakwəkwəyen kin nar kirik yame ramsi-pən tuk Kughen. Nakhamə ta mə nakwənhavəh ta nehuəyen ye narmaruyen kape Kughen, mhamə kimia naksehuə misapita əmawə. Ripi mə nakpihavəh ta nirkunien məknəkin, kini kitawə-m kimia kipihavəh ta nehuəyen e, ripihuvə. ⁹ Mərig ripəh norien məknən. Kimawə aposol minə kimawə ye tanə əmə, rəmhen kin yermamə kirik yame ravəh narpinien məkneikin mə tukhopni in apa rusərhav ikin. Narmamə minə fam ye tokrei tanə mine agelo minə ye neai kasəm əmawə mə nimraghien kapəməwə tukrhawor pən iran mine. ¹⁰ Narmamə kisərig mə kimawə yamə mine yakasofugin-pən tuk Yesu Kristo, yaksətəwao. Mərig kimia nakhamə ta mə nakharkun nar. Kapəməwə nəsaninien rikək, mərig kimia nakhamə ta mə nəsaninien kapəmiə rarə. Narmamə khapəh nhasiaiye əmawə, mərig kamhasiai əmiə. ¹¹ In e nəfrakisien muə meriaji-pə taktakun mine, nikumhə raməs əmawə; kini yaksəkwəkwə, kini yakamhavən ye neipən mətit, narmamə kamhauh

† 3:11 Aes 28:16; 1 Pita 2:4-6 †† 3:13 1 Kor 4:5 ‡ 3:16 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16

†† 4:2 Luk 12:42 †† 4:5 1 Kor 3:8 ††† 4:6 Rom 12:3

əməwə, kini kapəməwə nimə rikək. ^{†12} Kimawə atuk əmə yakasor pik wok ye kwermimawə. Nipig kini-hah əməwə, mərig kimawə yakasəhuak kimi Kughen mə tukrivəhsi-pən nihuvəyen kimi əriə. Nipig narmamə kasor ahas-pə kimi əməwə, mərig kimawə yaksap-napig əmə. ^{††13} Nipig narmamə kamhani hah əməwə, mərig kimawə yaksəgkiar huvə əmə kimi əriə. Meriaji-pə taktakun mine, narmamə kasəm əməwə khamə kimawə yaksaha misəmhen əmə kin nəmkimikien kape tokrei tanə.

Tukasəkeikei misəri-pən norien kape Pol

¹⁴ Pəh nien mə yakamrai nəgkiarien minə e mə jakor əmiə naksauris; mərig yakamrai nəgkiarien minə e mə jaksig əmiə, meinai kimia kafak kwajikovə yame minə yakorkeikei pik əmiə. ¹⁵ Kapəmiə nəmħajoun ripsaah yamə mine kashajoun əmiə kin Kristo. Kini ripimə kapəmiə tatə karin minə ten taosen kisasitu irəmiə ye nhatəyəyen kapəmiə ye Kristo, mərig kapəmiə tatə atuatuk kirikianə əmə, in e yo, meinai yimnhajoun swatuk kape nimraghien rerin kimi əmiə nipig yimaue rəmhen kin aposol kirik kape Yesu Kristo mini-ərhav-pre nəvsaoyen huvə tuk əmiə. ^{†16} Ror pən, yakamaiyoh skai əmiə mə taksəri-pən kafak norien minə. ^{††17} Ye norien e, yakamher-pre kin Timoti e yame yakorkeikei pik in rəmhen kin kafak kwajikovə atuatuk. In ramhatətə tim tim ye Yesu Yermaru. In tukrhajoun min əmiə kin norien yame yo yimnəri-pən ye nimraghien vi yame rimasi-pən tuk Yesu Kristo. Norien a yame yakamħajoun narmamə kin ye niməhuak minə fam, apa ikin minə fam. [‡]

¹⁸ Kimia minə tiksın nakasausit, mhamə ta mə to yakpəh nırerig-preyen tuk əmiə mətapig kin norien has kapəmiə. ¹⁹ Mərig pəh nien mə tuktu, yakaməkeikei murə min məm əmiə, tukmə Yermaru rorkeikei. Mə jakərig-ru nəgkiar-ausit-ien yame kamhani, mə jakəm-ru mə kamhavəh əfrakis nəsaninien uə nikam. ²⁰ Meinai narmamə yame Kughen ramarmaru irəriə, pəh nien mə iriə narmamə kape nəgkiarien əmə; mərig iriə kamhavəh nəsaninien kape Kughen ye nimraghien kapəriə. ^{††21} ?Kini naksorkeikei naha? ?Mə jakurə məm əmiə yakuh əmiə? ?Uə jakurə məm əmiə masitu irəmiə ye norien huvə, meinai yakorkeikei əmiə?

Tukmə yeməhuak kirik ramapir apnapəg pın tuk nıpiraovin, tukaməkeikei kher yerhav kin

5 Kimnəvsao kin kimi yo kimə yermamə kirik yerkimie rimnəkrəh kin piraovin kirik, mamor ye norien hah kirik yame rapita norien kape narmamə yame khapəh nisəhuakien. In e rimnəkrəh kin pian vi kape kafan tatə. ^{††2} !Mərig kimia naksausit mhamə niməhuak kapəmiə in rhuvə rapita! Rhuvə pik mə tak-sərig raha tuk təvhagə has yame yermamə a ramor, misher ye rhav kin ye niməhuak kapəmiə. ³ Nar ap-

napig yakpəh nəmirien kitawə-m kimia, mərig nətərigien kapəwə kirikianə əmə, rəmhen kin yame yakamarə kitawə-m kimia. Kini yaknəkir ta yermamə a tuk norien has yame in rimnor. ⁵⁴ Nipig takhauə kirikianə ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapəwə, nərigien kafak mine kapəmiə kirikianə əmə. Nipig a in a, nəsaninien kape Yesu Yermaru tukraməmir irəmiə, ⁵ kini nipig a in a takseighan-pən kin kwən a ye kwermi Setan mə tukroriah nıpran, kini rarar ye nərigien kafan, pəh Yesu Yermaru tukrivəh miragh in nipig In tukruə min ye Nipig Kwasig. ^{§†}

⁶ Naksausit mhamə ta mə nakwəsəusik-əusik ye nhatəyəyen kapəmiə, mərig nakseighan kin kwən a ruvrə naksəhuak kwis. Nar e rıpəh nəmhenien. Yis rəkəskəh əmə ramher flaoa piəpiə raməsiis. Ye norien kirikianə əmə min, yermamə yame ramor təvhagə has tukroriah niməhuak piəpiə. Ye nipig kape Pasova kimawə nəmə Isrel yaksarakikin bred yame yis raməmir iran, masor lafet kin bred yame yis rikək iran. Ye norien kirikianə əmə min, taksher yerhav kin yor təvhagə has minə ye kuwhen kapəmiə, mə təvhagə has tukrirkək ye kuwhen kapəmiə. Taksor məknenkin pəh misatuatuk ye nimri Kughen, mərig yakirkun mə naksatuatuk meinai Kristo rimamhə rəmhen kin sakre-faes kape nivəh-miraghien əwəwə, rəmhen kin sipsip yame nəmə Isrel kimnhauh ye nipig kape Pasova. ^{§††} ^{§§8} Pəh kasor lafet misagien iran ye nipig m-fam meinai Kughen rimirisin əwəwə, rəmhen kin yame nəmə Isrel kasor lafet misagien meinai Kughen rimikir ərhav əriə apa Ijip apa kupan. Mərig ye nipig a in a kimnasor lafet kin bred yame yis rikək iran. Ye norien kirikianə əmə min, pəh narmamə yamə mine kasor təvhagə has uə kasor ramahas-pən tuk narmamə, pəh tukhatərhav ye kwhen kapəwə. Kini pəh narmamə ye kwhen kapəwə, pəh iriə in əmə in əmə tukasor norien huvə misəfrakis. ^{§††}

⁹ Yakwərai ta nəkwəkwə kirik kimi əmiə mımə takhapəh nısor-kwisien nar kimia narmamə yamə mine kasapir apnapig tuk nıpiraovin. ¹⁰ Pa rimə yakamni-əhu əmiə mə takhapəh nısor-kwisien nar kimia narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien, nar apnapig mə norien kapəriə rahas rəmhen kin yame kasapir apnapig, masəptig kin nar, misəkrəh, maseikuə, masəhuak kimi nanmi nar. Narmamə khapsaah kisor məkneikin, tukmə nipig kitawə kisarə hanə ye tokrei tanə, to khapəh nisaptayen ye yor təvhagə has minə a. ¹¹ Mərig nıprai nəkwəkwə yame yimırai kimi əmiə mımə takhapəh nısarıwək-kwis-ien kimia yermamə yame ramni mə in yeməhuak kirik, mərig raməkrəh kin piraovin, uə raməptig kin nar, uə raməhuak kimi nanmi nar, uə ramni hah narmamə, uə ramapis kin nınimien ye nipig m-fam, uə rameikuə tuk nəkrəhyen. Takhapəh nısor-kwisien nar kimia miriə, kini mhapəh nısarıgin-kwisien kimia miriə. ^{§†12} Pəh nien mə in kafak wok mə jakvəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə

† 4:11 2 Kor 11:23-27 †† 4:12 Mat 5:44; 2 Tes 3:8 ‡ 4:15 Gal 4:19 †† 4:16 Fil 3:17 †† 4:17 Wok 19:22 ††† 4:20 1 Kor 2:4 ††† 5:1 Lev 18:7-8; Dut 22:30

§ 5:3 Kol 2:5 §† 5:5 1 Tim 1:20 §†† 5:6-7 Kal 5:9 §‡ 5:6-7 Aes 53:7; 1 Pita 1:19 §†† 5:8 Dut 16:3 §† 5:11 2 Tes 3:6; Taet 3:10

mine khapəh nisəhuakien. Mərig in wok kapəmiə mə takhavəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak yamə mine kasor təvhagə has minə e. ¹³ Kughen tukrəm əmhen narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien, mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Sher yerhav kin yor təvhagə has minə ye kwhen kapəmiə."

(Dut 17:7; 19:19; 21:21; 22:21, 24; 24:7)

Nəməhuak minə to khapəh nisərip-ərhavyen əriə minə ye kot tuk notgohyen kapəria

6 Tukmə nīpig yermamə kiraru ye kwhen kapəmiə kawhek əriu minə, ror naurisien mə tukravəh nərigien kapəriu mīravən ye kot, ikin narmamə yame khapəh nisəhuakien tuksəm əmhen timəht kape narmamə ikin. Mərig pəh nīməhuak in tukraməkeiki məm əmhen nərigien kapəriu. ² !Nakharkun mə tuk Nīpig Kwasig, kimia nəməhuak minə taksəm əmhen nīmraghien kape narmamə yame khapəh nisəhuakien! Kini tukmə taksəm əmhen narmamə kape tokrei tanə, ?rhawor e rikimiə raməsik mə nakhapəh nisəmhənien tuk nisəm-əmhənien kapəmiə mus mus minə? ¹³ !Nakharkun mə ye Nīpig Kwasig taksəm əmhen norien kape agelo minə! Kini narimnar ye nīmraghien kape tokrei tanə e, iriə rimar əmə tuk nəm-əmhənien. ⁴ Kini ror məkneikin mə tukmə nakasotgoh tuk nətərigien minə tiksın, ?rhawor e nakamhavən ye kot mə narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien tuksəm timəht kapəmiə? Nəməhuak minə khapəh nhasiai-pikien namehua kape kot meinai khapəh nisəmhənien tuk nəm-əmhənien nərigien kape nəməhuak minə. ⁵ Yakamni məkneikin mə taksərig misauris tukun. ?Mə rhawor? ?Yermamə kirik yerkimia rirkək tuk nərəhu-huvəyen timəht kape nəməhuak minə, uə nikam? ⁶ Mərig nakhapəh nisorien məkneikin. Kimia nəməhuak minə nakamhavən ye kot mə narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien tuksəm əmhen notgohyen kapəmiə minə.

⁷ Kimia nakhavən ye kot mə tukəm əmhen kapəmiə tigoh. Nar e in e ramhajoun-pən mə nīmīsəviəkiə ye swatuk kape Kughen ye nīmraghien kapəmiə. ?Rhawor? Tukmə kwən kirik ramor-ahas-pre kimik, rhuvə mə takəru-kin əmə. Tukmə rameikuə iram mə tukrəkrəh, rhuvə mə takərukin məpəh. ⁸ Mərig nakhapəh nisorien məkneikin. Kimia nəməhuak pawk minə, nakaseikuə irəmiə minə tuk nəkrəhyen, masor-ahas-pən tuk əmiə minə.

⁹ ?Nakharkun uə nikam mə yor təvhagə has minə to khapəh nhavənien apa ikin Kughen ramarmaru ikin, yame rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi kafan kwajikovə minə? Takhapəh nhaniyen nəfrakisien ye neikuəyen. In e nəfrakisien mə narmamə yamə mine kasapir apnapig, mine yamə mine kasəhuak kimi nanmi nar minə, mine yamə mine kasəkrəh kin piraovin, mine narman yamə mine kamhakir atuk əriə minə, ¹⁰ mine yəkrəh minə, mine narmamə yamə mine kasəptig kin nar, mine yame mine kisapis kin nīnimien, mine yamə

† 6:2 Rev 20:4

mine kamhani hah nhag yermamə, mine yamə mine kaseikuə tuk nəkrəhyen kimi narmamə to khapəh nhavənien apa ye rao ye neai, yame rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi kafan kwajikovə minə. ^{†11} Kini kimia minə tiksın nīmisor məkneikin apa kupan. Mərig Nanmin kape Kughen kapətawə rīmnapir əmiə, mətu-karin əmiə mə kafan minə, mə kimia taksatuatuk ye nīmrin meinai nakamhani nəfrakisien ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. ‡

Norien kape nəkrəhyen kin piraovin in təvhagə has

¹² Narmamə tiksın kamhani məkneikin mhamə, "Narimnar fam, rhuvə mə tukor." † Mərig yo yakamni mə pəh nien mə narimnar fam kisasitu irətawə. Mərig narmamə tiksın kamhani mhamə, "Narimnar fam rhuvə mə tukor." Mərig to yakpəh neighanien kin mə narimnar minə en tuksarmaru ye nīmraghien kafak. ^{†13} Narmamə tiksın kamhani nuhpikinien ye norien kape nikirien nīpiraovin mhamə, "Nəviginiə in rhuvə tuk tīp jir, kini tīp jir rorkeiki nəviginiə." Mərig sərig-ru, tuk Nīpig Kwasig, Kughen tukror infamien irəriu. Kini pəh nien mə Kughen ravəhsi-pə nīpraitawə mə tukamhakir apis-apis ətawə minə. Mərig Kughen Yermaru rīmivəhsi-pə nīpraitawə mə tukhasiai In kin, kini pəh Kughen Yermaru In tukrarmaru irətawə tukun. ^{††14} Ye kafan nəsaninien, Kughen rīmivəh mīragh Yesu Yermaru ye nīmhayen kafan; kini In tukrivəh mīragh min ətawə. ‡‡

¹⁵ ?Kini nakharkun uə nikam mə nīpraitawə kape Kristo pisin əmə? ?Kini nakhamə ta mə rhuvə mə jakrəh nīprak yame in kirikianə iriə Yesu Kristo, kini mivən mor kirikianə kin kimi piraovin kape swatuk? !Nikam! To yakpəh norien məkneikin tuk nīpig kirik. ^{§16} ?Kini nakharkun uə nikam mə yermamə yame ramvən iriə piraovin kape swatuk, iriə kirauə kirikianə əmə ye nīpran? Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Iriə tukrauə nīprairiū kirikianə əmə." (Jen 2:24)

¹⁷ Mərig yermamə yame ramofugin-pən ye Yesu Yermaru, rīmauə kirikianə iriə min ye nanmin. §†

¹⁸ Taksap ta mhavən isok tuk norien kape nīvən-apnapigien tuk yermamə. Norien has pisin minə tiksın yame yermamə ramor, khapəh nisoriahyen nīpran. Mərig tukmə yermamə ramor təvhagə has ye piraovin ramoriah nīpran. ¹⁹ ?Nakharkun uə nikam mə nīpraimiə in nīmə kirik kape Kughen yame Nanmin kape Kughen ramarə ikin; kini Kughen rīmivəhsi-pre Nanmin kimi əmiə, mamarə irəmiə? Kini pəh nien mə kimia kapəmiə atuk e kimia ²⁰ meinai Kughen rīvəh ta nīmrimia ye nərokien yame nīmrin rhaktə. Ror

†† 6:10 Gal 5:19-21; Efes 5:5; Rev 22:15 ‡ 6:11 Taet 3:3-7 †† Nəmhajoun eikuə minə tiksın a Korin kimnhani mhamə nīprai jir kape tokrei tanə əmə, Kughen rīpəh nəm-pənien nahasien ye nīprai jir, kini rhuvə əmə mə tukasor naha nhagin yame nīprairiə rorkeiki mə tukror, rəmhen kin piraovin uə nīnimien. Mərig Pol ramni mə Kughen ramehua yerkitawə mine ye nīpraitawə. ‡‡ 6:12 1 Kor 10:23 ††† 6:13 1 Tes 4:3-5 ††† 6:14 Rom 8:11; 1 Kor 15:20; 2 Kor 4:14 § 6:15 Efes 5:30 §† 6:17 Jon 17:21-23; Rom 8:9-11

mækneikin, hasiai Kughen ye norien minä kape nïpraimiä. †

Norien kape narkuräkien

7 Taktakun ai, jakhorpin nægkiarien kapëmiä yame nimisher-pä kin kimi yo ye näkwäkwä. Näfrakis, tukmä yerman kirik rimä tukrëpäh ägkëp ämë nïkirien piraovin, rhuvä ämë. ² Mërig narmamä khapsaah mine nïpiraovin kamhävën apnapig tuk äriä minä; ror mækneikin mä rhuvä ämë mä yermamä tukramäkeikei miväh atuk kafan piraovin, kini piraovin tukriväh atuk min kafan yerman. ³ Yerman tukramäkeikei mamapir-pän tuk kafan piraovin tukmä piraovin rorkeikei, kini piraovin tukramäkeikei mamapir-pän tuk kafan yerman tukmä yerman rorkeikei. ⁴ Päh nien mä piraovin ramarmaru atuk ye nïpran; mërig kafan yerman in tukrarmaru iran. Norien kirikianä rämhen ämë ye yerman. In rapäh narmaru-atukien ye nïpran, mërig kafan piraovin ramarmaru iran. ⁵ Ripäh nämhenien mä yerman uä piraovin tukrigin tuk nïpran, tukmä kirik rorkeikei. Mërig tukmä iriu kwis kweighan kin mirëmä tukrëpäh tuk nahuakien, rhuvä ämë. Kwasig ikin, tukawäkeikei mirauä kirikianä, tamä Setan rivähsi-pän vähsi-pän kimi äriu. Yakamni mækneikin meinai kimia fam nakhapäh nhaskaiyen. ⁶ Nægkiarien e ripäh norien mä takasäkeikei masor mared; mërig yakamëhitä ämë ye swatuk tuk norien kape mared. ⁷ Mërig ye närigien kafak yakorkeikei mä narmamä tukhapäh nïsorien mared rämhen kin yo. Mërig Kughen rimivähsi-pä swatuk pisin pisin kimi ätawä kirikianä kirikianä, mor tiksın mä tukasor mared, tiksın tuksäriwäk ämë.

⁸ Kini yakamni-pre tuk narmamä yamä mine kipäh nïsorien mared mine nïpiraovin yame kimhä tan kin äriä, rhuvä mä tuksäriwäk ämë rämhen kin yo. ⁹ Mërig tukmä kaseinein nïsarmaruyen ye nïprairiä, rhuvä mä tukasäkeikei misarkuräk päh rikiriä tukripäh näsik-pikien piraovin uä yerman. ††

¹⁰ Kimia yamä mine nakwäsarkuräk, yakamni-pre nægkiarien e tuk ämiä. Mërig päh nien mä kafak nægkiarien, mërig kape Yesu Yermaru. Ramni mimä, “Piraovin tukripäh näpähhyen kafan yerman.”

(Mat 5:32)

¹¹ Mërig tukmä räpäh in, päh tukripäh näri-pän-minien yerman pisin kirik; uä, tukmä rhawor, päh tukrirerig-pän min tuk kafan yerman. Kini päh yerman tukripäh näpähhyen kafan piraovin.

¹² Kimia yamä mine kapëmiä narman uä nïpiraovin khapäh nïshuakien, in e kafak nægkiarien, mërig päh nien mä nægkiarien kape Yesu Yermaru. Yakorkeikei mimä tukmä kimia kirik, kafan piraovin ripäh nahuakien, mërig rorkeikei mä iriu tukwarä, yerman tukripäh näpähhyen. ¹³ Kini tukmä kimia kirik, kafan yerman ripäh nahuakien, mërig rorkeikei mä iriu tukwarä, piraovin tukripäh näpähhyen. ¹⁴ Tukror mäknakin meinai nïpig piraovin kirik ramähuak, kini Kughen ramärähu karin min kafan yerman mä kape Kughen. Kini nïpig yerman kirik ramähuak, kini Kughen

ramärähu karin min kafan piraovin mä kape Kughen. To ripipäh norien mækneikin, to kapëmiä kwajikovä minä, iriä kape tokrei tanä ämë. Ror mækneikin mä Kughen ramärähu karin iriä mä kafan minä, meinai rinärähu-karin ta tatä mine mamä.

¹⁵ Mërig tukmä yame ripäh nahuakien rorkeikei mä tukrëpäh kafan piraovin uä yerman yame ramähuak, seighaan ämë kin mä tukrëpäh. Yermamä yame ramähuak, yerman uä piraovin, Kughen ripäh närkis-ofuginien äriä ye narkuräkien a. Kughen rimnokrän kin ätawä mä tuksarä mar ye nämërinuyen. ¹⁶ !Piraovin! Tukmä ror nimraghien atuutuk kafam tukror swatuk Kughen tukriväh miragh kafam yerman. !Kini yerman! Tukmä ror nimraghien atuutuk kafam tukror swatuk Kughen tukriväh miragh kafam piraovin. ††

¹⁷ Mërig in ämë e nïpig Kughen rimnokrän kin ämiä, nimnasarä ye naräyen pisin pisin yamä mine Kughen Yermaru rimnärähu, kini rhuvä mä takasarä ämë mæknenkin. In e kafak nægkiarien yakamärähu kimi nimähuak minä fam. ¹⁸ Tukmä yermamä kirik, kimnäsip-pän ta in nïpig Kughen rimnokrän kin in, päh in tukripäh nerkwaigien tukun. Kini tukmä yermamä kirik, kipäh näsigpänien in nïpig Kughen rimnokrän kin in, päh tukripäh nätayan mä kaväh nao kimin. ¹⁹ In nar apnapig ämë tukmä kimiväh nao kimi yermamä kirik uä kipäh nivähhyen nao kimin. Nar keikei kapätawä yame tuksäri-pän nægkiarien kape Kughen.

²⁰ Mërig nïpig Kughen rimnokrän kin ämiä, nimnasarä ye naräyen pisin pisin yamä mine Kughen Yermaru rimnärähu, kini rhuvä mä takasarä ämë mæknenkin. ²¹ ?Nïpig Kughen rimnokrän kin ik, ik slef ämë kirik uä? Rikim tukripäh näsik-pikien; mërig tukmä nakirkun näri-pänien swatuk yame kamrisin slef minä iran, äri-pän. ²² Ror mækneikin meinai yermamä yame in slef ämë nïpig Kughen Yermaru rimnokrän kin in, in ruauä yermamä yame Kughen rimirisin ta in. Kini yermamä yame päh nien mä slef nïpig Kughen Yermaru rimnokrän kin in, in ruauä slef kape Yesu Kristo.

²³ Kughen riväh ta nimrimia ye närokien yame nimrin rhaktä. ²⁴ Takhapäh min nisetayen mä takhauä slef kape yermamä min kirik min. ²⁵ Piak minä mine nowinik minä. Nïpig Kughen rimnokrän kin ämiä, nimnisarä ye naräyen pisin pisin minä, kini rhuvä mä nakasarä ämë mæknenkin kimia Kughen.

²⁶ In e nægkiarien kirik kapëmiä narmamä wi yamä mine khapäh hanä nïsorien mared. Yäkpäh niväh-atuutukien natuakämien kirik tuk Yesu Yermaru, mërig yakamni ämë ye nätërigien kafak. Mërig kimia nakwänharkun mä yakamäkir norien minä ye norien yame ratuutuk, meinai Yesu Yermaru rikin rehuä tuk yo mamasitu irak. ²⁷ Ye kafak närigien yakorkeikei mä takasarä ämë mæknenkin mamhävën, meinai nïpig äutän minä kwänhauä. ²⁸ ?Rhawor? ?Naknarkuräk ta? Takpäh narha-kinien swatuk tuk näpähhyen kafam yermamä. ?Rhawor? ?Nakpäh norien mared? Takpäh narkutien tuk nïkirien kafam kirik piraovin. ²⁹ Mërig

† 6:20 1 Kor 7:23; 1 Pita 1:18-19 †† 7:9 1 Tim 5:14

‡ 7:15 Rom 14:19 †† 7:16 1 Pita 3:1 †† 7:19 Rom 2:25; Kal 5:6; 6:15 ††† 7:22 Flm 16; 1 Pita 2:16 ††† 7:23 1 Kor 6:20

tukmə nakvən markurək, pa rimə nakaməsik natu-akəmien kirik. Kini tukmə piraovin wi kirik ramvən markurək, pa rimə raməsik natuakəmien kirik. Mərig narmamə yamə mine kwəsarkurək tukasərə ye nīpīg əutən ripsaah ye kapəriə narəyen. Kini yakorkeikei mə jakni-əhu əmiə mə takhapəh nisarkurəkien tamə naksarə ye nīpīg əutən minə a.

²⁹ Piak minə mine nowinik minə, in e nīprai nəgkiarien kafak. Nimraghien kapətawə ye tokrei tanə e ruəkwakwə. Ror məkneikin mə yermamə yame ri-narkurək ta tukraməkeikei maməmnhawk tuk norien wok kape Yesu Yermaru rəmhen kin yame yermamə yame rīpəh hanə narkurəkien rirkun nəmnhawkien tuk norien wok kape Yesu Yermaru. ³⁰ Kini tukmə yermamə kirik rikin rəpou, rhuvə mə tukror əmə wok kape Kughen rəmhen kin yame rikin rīpəh nəpouyen. Kini tukmə yermamə kirik rikin ragien, rhuvə mə tukror wok kape Kughen rəmhen kin yame rikin tukrəkəh tukun. Kini tukmə yermamə kirik raməvrə, rikin tukrīpəh nīvənien tuk narimnar yame ravəh, mamor əmə wok kape Kughen. ³¹ Kini tukmə yermamə yame ramor bisnes ye tokrei tanə, tukraməkeikei mīrkun mə kafan bisnes in nar apnapīg əmə, meinai ye tokrei tanə e mine nīhuvəyen kafan tikrīpīrkək. †

³² Yakorkeikei mə rikimiə tukrīpəh nəsik-pīkien nar kirik kape tokrei tanə e. Ror pən, tukmə kwən kirik rīpəh narkurəkien, rikin raməsik pīk wok kape Yermaru mə tukrhawor-pən iran mine mor rīki Yermaru ragien tuk wok yame in ramor. ³³ Mərig yermamə yame rim-narkurək, rikin raməsik pīk əmə narimnar kape tokrei tanə mə tukrhawor pən iran mine mor piraovin kafan rikin ragien, ³⁴ kini kafan nərigien ramvən tuk nar kiraru: kafan piraovin mine wok kape Yesu Yermaru. Kini piraovin yame rīpəh narkurəkien, uə piraovin wi, rikin raməsik pīk wok kape Yermaru, mə tukrhawor pən iran mine kin nīpran mine nərigien kafan rīpəh nəmkəmīkien ye nīmri Kughen, mə in yermamə kape Kughen. Mərig piraovin yame rimnarkurək ta, in raməterīg pīk tuk narimnar kape tokrei tanə mə tukrhawor mor kafan yerman rikin ragien.

³⁵ Yakamni-pre nəgkiarien minə e tuk nīvəhsi-hak-təyen nərigien kapəmiə. Mərig pa rimə yakamni-əhu əmiə. Mərig yakorkeikei mə taksəri-pən swatuk kape nimraghien yame ratuatuk, kini rikimiə tukraməsik pīk wok kape Yesu Yermaru.

³⁶ Mərig tukmə kirpen yerman kirik mine piraovin wi kirik tuk narkurəkien, kini yerman rimə tukrīwhin pi pom piraovin, mərig taktakun ai rikin raməsik mə tukrīpəh nīwhin-minien narkurəkien, meinai pian a ri-naməpiəwharu, kini taktakun ai kwən a rikin rəsik mə rhuvə pəh karkurək-rə kapəriu. Rəmhen, kirarkun narkurəkien kapəriu, pa rimə kawəsik natuakəmien kirik. ³⁷ Kini tukmə kiraru min kaworkeikei mə tuk-warkurək, mərig yerman rikin rimnəsik ta mə tukrəpəh narkurəkien, kini kīpəh hanə nīrpenien əriu mə tukwarkurək, kini kwən a ramarmaru ye nīpran, kini rikin raməsik mə tukrīpəh nīkirien pian a, in min a

† 7:31 1 Jon 2:17

ramor norien atuaturək. ³⁸ Ror məkneikin mə yermamə yame ramarkurək iriu pian wi, in ramor nar atuaturək; kini mərig yerman kirik rimə tukrəpəh əgkəp-əmə nīkirien piraovin, in ramor nar huvə rapita.

³⁹ Piraovin tukraməkeikei marə iriu kafan yerman ye nīpīg mīfam; mərig tukmə kafan yerman rīmha, in rirkun narkurək-pənien ye yerman pisin min kirik yame in rorkeikei. Mərig nar kirikianə əmə, in tukraməkeikei markurək-pən ye kwən kirik yame raməhuak kimi Yesu Yermaru. ^{†40} Mərig ye kafak nətərigien, tukmə piraovin yame kīmha tan kin rīpəh narkurək-minien, nar a rhuvə rapita yame kimini kimə in tukrarkurək. Kini rikik raməsik mə Nanmin kape Kughen raməmir irak mīvəhsi-pə nəgkiarien e kimi yo mə jakni.

Nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi nar minə

(Rom 14:1-23; 1 Kor 10:14-33)

8 Kini taktakun ai jakəgkiar ye nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi nar. Kitawə kharkun mhamə, “Kitawə m-fam kamhavəh nīrkunien.” “Nīrkunien” in nar kirik yame ramor narmamə kasausit tukun, mərig in e norien kape norkeikeiyen yame ravəhsi-haktə nimraghien kape narmamə. ^{†2} Tukmə yermamə kirik rikin raməsik mə rirkun pīk nar, mərig in rīpəh hanə nīrkunien nar kirik yame in tukrīpīrkun. ^{†3} Mərig yermamə yame rorkeikei Kughen, Kughen rirkun in.

⁴ ?Kini rhawor ye nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi nar minə? Kitawə kharkun mə nanmi nar in nar apnapīg əmə kirik ye tokrei tanə; kini kughen kwəskwəh minə kharkək; mərig Kughen kirikianə əmə. ^{†5} Kamni kimə, “kughen kwəskwəh minə” mine “yermaru kwəskwəh minə” khapsaah eikin e. In e neikuəyen əmə. Mərig nəfrakisien narmamə tiksīn kasəhuak kimi əriə. Mərig nar apnapīg kughen kwəskwəh minə aikin, apa ye rao ye neai uə in e ye tokrei tanə, ⁶ mərig tuk ətawə, Kughen kirikianə əmə, in e Tatə Kughen. Narimnar m-fam ramsi-pən iran. Kini In ravəhsi-pə nimraghien kimi ətawə mə kitawə taksor nəkwan. Kini Yermaru kirikianə əmə, in e Yesu Kristo. Kini Kughen rimnor swatuk kimin mə tukror narimnar fam ye neai mine ye tokrei tanə. Kini Kristo rimnor swatuk kimi ətawə mə kitawə tukhamragh. ^{††}

⁷ Mərig pəh nien mə narmamə m-fam kharkun nəgkiarien e. In apa kupan, kimīə tiksīn nimnasəhuak kimi nanmi nar minə ye nīpīg m-fam. Kini taktakun ai, nīpīg nakasən nusai nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar, rikimiə raməsik mə nakhasiai əfrakis kughen kwəskwəh minə a. Nhatətəyen kapəmiə rīpəh niskaiyen, kini nīpīg nakasən nusai nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar, nakamhagin mhata mə nakasor təvhagə has. ⁸ Mərig nəviginien to rīpəh norien ətawə khauə ipakə tuk Kughen. Tukmə khapəh

†† 7:39 Rom 7:2-3 † 8:1 Wok 15:29 †† 8:2 Gal 6:3 †† 8:4 Dut 4:39; 6:4; Gal 4:8 ††† 8:6 Efes 4:5,6

nisəniən nusai nar a, uə kisən nusan, nətərigien kape Kughen tuk ətawə rəmhen əmə.

⁹ Rhuva əmə. Nakharkun nisəri-pəniən naha swatuk yame naksorkeikei mə taksəri-pən. Mərig takhapəh nisorien nar kirik mə in tukror mə yeməhuak kirik yame nhatətəyən kafan ripəh niskaiyən tukrəm kini rətərig pik tukun kini mīmīr ye nhatətəyən kafan. ^{†10} Yakamni məkneikin meinai tukmə kimia yamə mine nakwənhavəh ta nirkunien e nakhavən ye nəkwai nimə kaməhuak kimi nanmi nar ikin minə a mə taksən nusai nar, kini yermamə kirik yame nhatətəyən kafan ripəh niskaiyən raməm, ?rikin tukrhaw-əsik? Tamə naksən nusai nar, mhavi-pən kafan nətərigien, kini in min ramvən imə mən nusai nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar; kini kafan nərigien ror kiraru tukun. ^{†11} Ror məkneikin mə kimia yamə mine nakwənharkun ta mə kughen kwəskwəh rirkək, naksor piaumia yame Kristo rimaməhə tukun, yame rikin ripəh niskaiyən, rəpəh kafan nhatətəyən ye Kristo. ^{††12} Nipig naksor norien has e ye kimia kirik, kini masorah rikin yame ripəh niskaiyən, masor min norien has ye Yesu Kristo. ^{†13} Ror məkneikin mə tukmə nar kirik yame yakamən ramor piak ramimīr ye kafan nhatətəyən, kini rhuva mə jakpəh-nən-minien nəviginiən a, mə in tukripəh min nimirien ye kafan nhatətəyən. ‡

Pol ramni mə ratuatuk mə narmamə tukhasiai in mhavəhsi-pən nərok kimin rəmhen kin aposol

9 ?Rikimie raməsik mimə yakirkun norien naha nhagin yame yakorkeikei, uə nikam? !Əwəh, yakirkun! ?Yo aposol kirik uə nikam? !Əwəh, yo en! ?Yimnəm Yesu Yermaru kapətawə kin nimrik uə nikam? !Əwəh, yimnəm! ?Kimiə e kwənkwaik wok kafak yame yimnor ye nhag Yesu Yermaru, uə nikam? !Əwəh! ^{‡12} Tukmə ror narmamə tiksīn kamhani mhamə pəh nien mə yo aposol. Mərig nəfrakisien mə kimia to nakhapəh nhaniyən məknakin, meinai nimiraghiən kapəmia ye Yesu Yermaru ramhajoun-pən mə yo aposol kirik. ‡

³ Yakamhorpin nəgkiariən kape narmamə tiksīn yamə mine kamhani mhamə pəh nien mə yo aposol kirik. ⁴ ?Ratuatuk mə kimawə aposol minə yaksaiyoh əmia kin nəviginiən mine nar yame tuknim, uə? Əwəh, ratuatuk əmə. ^{††15} Aposol minə tiksīn, mine naorahi Yesu Yermaru minə, mine Pita, kapəriə nipiraovin yamə mine kasəhuak kimnamhakwasig kin əriə mhatərhav masəriwək nipig kimnasor wok kape Yesu Yermaru. ?Kini ratuatuk mə kimawə jaksor min məknakin, uə nikam? ⁶ ?Uə rikimie raməsik mə yo mine Banabas, kimru pisin əmə jakawəkeikei mawor wok atuk tuk mane tuk nəviginiən nəmru mine napirien mine nəriwəkien?

⁷ Sərig-ru. ?Nakharkun mə to mobael kirik ror wok kini rikin ripəh norkeikeiyen mə tukərok in tukun uə? **Nikam, rorkeikei mə tukərok in. ?Uə nakharkun mə to**

† 8:9 Rom 14:13-15; Kal 5:13 †† 8:11 Rom 14:15,20 ‡ 8:13 Rom 14:21 †† 9:1 Wok 22:17-18; 26:16; 1 Kor 15:8-9 ‡† 9:2 2 Kor 3:2-3 ‡†† 9:4 Luk 10:8

yermamə kirik rəsīm, kini mīpəh nivəhyen kwənkwan mən uə? ?Uə nakharkun mə to yermamə kirik raməvigin nar mīragh, to ripəh nəniən kirik uə? ‡

⁸ ?Rikimie raməsik mə ta mə narimnar yamə mine yakamni ramsi-pən əmə ye nərigien kape narmamə uə? !Nikam! Kini loa ramni min əmə nar kirikianə yame yakamni. ⁹ Kimirai ye loa kape Moses kimə, “Nipig hos kirik ramor wok kirik kafam, kini tukmə rorkeikei mə tukrəvigin, takpəh nini-əhuyen.” [§]

(Dut 25:4).

?Rhawor? ?Riki Kughen raməsik əmə hos, ¹⁰ uə raməsik min ətawə? Əwəh, kimivəhsi-pə loa e tuk kapətawə nihuvəyən, meinai narmamə yamə mine kasəkupən mamhahu nar ye nəsimien, mine yamə mine khakwasig mamhavəh, iriə m-fam nərigien kapəriə kirikianə əmə mə tuksən nəviginiən ye nəsimien a. ^{§†11} Ye wok minə kapəmru irəmia, rəmhen kin mə yakəwəsīm kirik, mə kimie taksəvigin ikin; in e mə kimie takhavəh Nanmin kape Kughen. ?Kini rhawor? ?Riskai tuk əmia mə taksarpin nasituyen mhavəhsi-pə mane rəmhen tuk nəviginiən nəmru uə? ^{§††12} Narmamə pisin minə kharkun nisaiyohyən əmia kin nəviginiən; kini ratuatuk əmə, meinai iriə kasor wok kape Kughen. ?Kini rhawor irəmru Banabas? Naiyohyən kapəmru in ratuatuk əgkap.

Nar apnapig yakrarkun niwəkeikeiyen kimi əmia tuk nərokien kape wok kapəmru, mərig kimru yakrapəh niwaiyohyən. Kimru rikimru ragien əmə mə jakrapəh nīrərhəyən nərokien, nar apnapig mə narəyən kapəmru rəutən, tamə yakravəh nərok, narmamə khani hah əmru tuk wok kapəmru, misətapig kin nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo yame yakarəni-ərhav. ^{§†13} ?Nakharkun uə nikam mə narmamə yamə mine kasor wok ye Nimə Ehuə kape Kughen, kamhavəh nəriə aikin nəviginiən rəmhen kin nərokien kapəriə? Kini narmamə yamə mine kasor wok ye tebol, ikin kamor sakrefaes ikin, kamhavəh nəriə aikin nəviginiən rəmhen kin nərokien kapəriə. ^{§††14} Ye swatuk kirikianə əmə min, Yesu Yermaru rimni mə narmamə yamə mine kamhani-ərhav nəvsaoyen huvə, tukaməkeikei kīvəhsi-pən nərokien kapəriə meinai kamhani-ərhav nəvsaoyen huvə. ^{§†}

¹⁵ Mərig yakrapəh niwaiyohyən əmia kin narimnar yame ratuatuk mə to yakwaiyoh kin. Mərig pəh nien mə yakamrai nəkwəkwə e mamaiyoh kin nərokien. Rikik ramagien əmə mimə yakamni-ərhav nəvsaoyen huvə kape Kughen, kini kipəh nərokien yo iran. Ror pən, yakpəh norkeikei-əgkəpien mimə kimie taksərok yo iran. ¹⁶ Mərig pəh nien mə yakamausit mə yakamni-ərhav nəvsaoyen huvə, meinai Kughen raməkeikei kimi yo mə jakni-ərhav. !Kini nəmhəyən ehua tukruə tuk yo tukmə yakpəh nəvsaoyən kin nəgkiariən huvə! ^{§†17} Mərig tukmə yakamni-ərhav nəgkiariən kape

‡†† Nəgkiariən kape Gris ramni, “?Nakharkun mə to yermamə kirik ramarha tuk sipsip, to ripəh niniimien melek kape sipsip?” [§] Dut 25:4 ramni mə tukmə nar mīragh kirik kamni kimə ox ramor wok kirik kafam, takpəh niniəhuyen in mə tukripəh nəviginiən. 3m-ru min 1 Tim 5:18. ^{§†} 9:10 2 Tim 2:6 ^{§††} 9:11 Rom 15:27 ^{§†} 9:12 Wok 20:34; 2 Kor 11:9 ^{§††} 9:13 Dut 18:1-3 ^{§†} 9:14 Mat 10:10; Gal 6:6 ^{§†} 9:16 Jer 20:9

Kughen meinai yakorkeikei mamor mækneikin, ratu-atuk əmə mə jakvəh nərokien iran. Mərig Kughen e in e rimirpen yo mə jakor wok e, kini ror mækneikin mə jakaməkeikei mamor. ¹⁸ ?Kini naha nhagin e kafak nərokien? In əmə e, mə nipig yakamni-ərhav nəvsaoyen huvə, yakamni-ərhav apnapig əmə, mipəh nivəhyen nərokien iran. Kini ror mækneikin yakpəh naiyohyen kin nar kirik, nar apnapig in ratuatuk mə to yakaiyoh kin.

¹⁹ Yermamə kirik ripəh narmaruyen irak, mərig yimivəhsi-əhu atuk yo mə yo slef əmə kape narmamə mifam mə jakvi-pə narmamə khapsaah khauə tuk Yesu Kristo. ²⁰ Nipig yimnaməriwək kimawə nəmə Isrel, yimauə rəmhen əmə kin nəmə Isrel, mə jakvi-pə əriə khauə tuk Kristo. Kini nar apnapig loa ripəh narmaruyen irak, nipig yimnəsəriwək kimawə miriə narmamə yamə mine kasəri-pən loa, yimauə məmhen kin əriə, mə jakvi-pə əriə khauə tuk Kristo. ²¹ Nipig yimnaməriwək kimawə narmamə yamə mine loa ripəh narmaruyen irəriə, yimauə məmhen kin əriə. Yimnor mækneikin mə jakvi-pə əriə khauə tuk Kristo. (Mərig yakpəh narakikien loa kape Kughen. Nikam. Loa kape Kristo ramarmaru irak.) ²² Nipig yimnaməriwək kimawə narmamə kapəriə nhatətəyen ripəh niskai-pikien, yimauə məmhen kin əriə mə jakvi-pə əriə pəh khauə tuk Kristo. [†] Yimauə məmhen kin narmamə mifam, mə ye norien minə fam jakvi-pə tiksin khauə tuk Kristo. ^{‡23} Yakamor məknaikin mə nəvsaoyen huvə tukrivən ikin minə fam mə yo min jakvəh nihuvəyen yamə mine iriə kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien iran.

²⁴ ?Nakharkun uə nikam mə, ye naiyuyen, narmamə m-fam tuksaiyu, mərig kirikianə əmə tukrapita fam əriə? Kini rhuvə mimə kimiə taksaiyu ye norien kape naiyuyen yame taksarkut pik mə taksor win. ²⁵ Narmamə yamə mine kisorkeikei mə tuksaiyu ye naiyuyen tukhawhai əriə minə ye naiyuyen, mə tuksor win mhavəh nərokien kirik yame to ripəh nəmirien ror tu. Mərig kitawə kisaiyu mə tuksor win mhavəh nar kirik yame tukraməmər kape rerin. ^{†26} Ror pən yakpəh naiyu-apnapig-əməyen rəmhen kin yermamə yame ramaiyu tuk nəvkiyen ramaiyu; kini yakpəh narukien kin kwermik rəmhen kin yermamə yame ramor boksing ramaruk kin kwermiən maməsik nimago-ago. ²⁷ Nikam. Yakawhai niprak mimə tukror wok atuə kin kafak, mə nipig yakwəni-ərhav ta nəvsaoyen huvə kimi narmamə khapsaah, iriə tukhauə ye naiyuyen a, kini yo jakpəh nuəyen rəmhen kin yermamə kirik yame rimnakapir loa kape naiyuyen, kini karakikin in ye naiyuyen. [‡]

† 9:20 Wok 21:20-26 †† Narmamə mine e kapəriə nhatətəyen ripəh niskai-pikien, iriə e yamə mine khamə ta mə rahas tuk nənien nusai nar yame kivəhsi-pən ta kimi kughen eikuə minə. Kini nipig Pol rimnamarə iriə miriə, in min rimipəh nənien nusai nar a. ‡ 9:22 2 Kor 11:29 †† 9:25 Fil 3:14; 2 Tim 2:4-5; 4:7-8 †† 9:27 Rom 8:13; 13:14

Pol ramni-ərhav norien kape nəmə Isrel kupan

10 Piak minə mine nowinik minə, yakorkeikei mə takharkun mə nipig ripmawə minə kamnhaier Ijip, napuə rimuvrig əpis əriə m-fam; kini iriə m-fam kimisəviəfugin ye tahik. ^{‡†2} Kini Kughen rimnor baptəes irəriə m-fam ye tahik mine napuə a, mə tukhauə narmamə kape Moses minə. ³ Kini iriə m-fam kimisən nəviginien kirikianə əmə yame rimasi-pən ye Nanmin kape Kughen. ^{‡†4} Kini mhanim nu kirikianə əmə yame rimasi-pən ye Nanmin kape Kughen, meinai kimnhanim nu ye kapier kape Nanmin kape Kughen yame kimnasəriwək iriə min, yame in e Yesu Kristo. ^{§5} Nar apnapig iriə kimisor mækneikin, mərig iriə khapssah, Kughen rikin ripəh nagienien tuk əriə, kini kwənhamhə apa ikin pisin pisin apa ye tipəvsik. ^{§†}

⁶ Kini Kughen rimneighan kin narimnar minə e mə tukror kwirig kimi ətawə e towel mine mə kitawə tukhapəh nhasigovienien norien has kape kaha minə kupan, mhapəh nisərəhu-pənien nərigien kapətawə ye norien has minə rəmhen kin yame kimnasor apa kupan. ^{§††7} Takhapəh nisəhuakien kimi nanmi nar rəmhen kin yame iriə tiksin kimnasəhuak kimi nanmi nar kupan. Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, “Narmamə kimisəkwətə mə tuksəvigin mamhanim, kini masərer mə tuksor danis e yame ravi-pən əriə ikin rahas ikin.”

(Eks 32:6)

⁸ Rahas mə kitawə tukhavən əpis əpis tuk ətawə minə rəmhen kin yame kimnasor kupan kini iriə m-fam twenti tri taosen kimnhamhə ye nipig kirikianə əmə. ^{§†9} Rahas mə kitawə tuksor narimnar yame ravi-pə niemha kape Kughen Yermaru rəmhen kin yame iriə tiksin kimisor kupan, kini snek rəs əriə khamhə. ^{§††10} Rahas mə naksatmunmun ye Kughen rəmhen kin yame iriə kimnasor kupan, kini agelo kape nimhəyen rhopni əriə. ^{§†}

¹¹ Narimnar minə a kimnhauə ye nimraghien kape kaha tu minə apa ye tipəvsik, mamor kwirig kimi ətawə tukun. Kini kimirai-pən nəvsaoyen minə a ye nəkwəkwə mə tukramsığ ətawə e towel mine meinai Nipig Kwasığ ruauə ipakə. ¹² Kini tukmə rikimiə raməsik mimə nakasərer tim tim, takasərig əmiə, meinai kimiə min nakharkun nimirien ye norien has minə e. ¹³ Nivəhsi-pən vəhsi-pənien yame ramuə ye nimraghien kapəmiə, in rəmhen əmə kin yame kimnor fam ye narmamə minə. Mərig nipig m-fam, Kughen ramor kafan nəgkiarieren. Kini In ripəh neighanien kin nivəhsi-pən vəhsi-pənien kirik tukruə ye nimraghien kapəmiə yame in riskai rapita nəsaninien kapəmiə. Mərig nipig nivəhsi-pən vəhsi-pənien ramuə ye nimraghien kapəmiə, Kughen tukror swatuk kirik mə takharkun nisərer-timtimien, mə nar kirik tukripəh nivi-pənien əmiə ye nahasien.

††† 10:1 Eks 13:21-22, 14:22 ††† 10:3 Jon 6:31; Eks 16:4,35 § 10:4 Eks 17:6; Nam 20:11 §† 10:5 Nam 14:29-30 ††† 10:6 Nam 11:4,34; 1 Kor 10:11 §† 10:8 Nam 25:1-9 §†† 10:9 Eks 17:2 §† 10:10 Nam 16:41-50; 17:5,10

Nanmi nar mine nāmēhuak minā

(Rom 14:1-23; 1 Kor 8:1-13)

¹⁴ Ror mākneikin, yo minā tiksīn, sap ta ye norien kape nāhuakien kimi nanmi nar minā. ¹⁵ Kimiā nakharkun nar, kini misākīr atuk nēgkiarien kafak mā in rhuvā uā rahas. ¹⁶ Nakharkun mā nīpīg kitawā kasēn Nēviginien Rhakā, kamhani vi vi Kughen tuk nīnimien, mamhanim, rēmhen mā kitawā kwēnhauā ye nīprai Kristo mīsor kirikianā. Kini nakharkun mā nīpīg kitawā kasēn bred yame kamēkapīr-pīr kamēwhai, kitawā kwēnhauā kirikianā kitawā Kristo. ¹⁷ Kitawā khapsaah, mērig kisēmhen amā kin mā nīpraitawā kirikianā amā, meinai bred kirikianā amā, kini kitawā m-fam kasēn bred a. ^{††}

¹⁸ Nakharkun mā nīpīg narmamā kasēn nusai nar yame pris rīvāhsi-pān ta kimi kughen kirik, rēmhen kin mā kasēhuak kwis iriā pris kimi kughen a. [‡]

¹⁹ ?Nakharkun nīprai nēgkiarien kafak? ?Nakhamā ta mā yakamni mā nusai nar yame kimnor sakrefaes kin kimi nanmi nar, nēsaninien aikin kafan uā? Nīkam, rikāk. ?Mērig rhawor? ?Nakhamā ta mā yakamni mā nanmi nar iriā kughen ēfrakis minā uā? Nīkam.

^{†20} Mērig yakamni mā nīpīg narmamā kasor sakrefaes kimi nanmi nar, yarmhā en. Pa rimā sakrefaes a ramvōn kimi Kughen. Kini yakpāh norkeikeiyen mā taksor kirikianā kimiā yarmhā. ^{‡21} Takhapāh nhavēnien misēn bred mine waen kape Nēviginien Rhakā, misarā mhavēn min ye nīmā kamēhuak kimi nanmi nar ikin misēn nar yame kamor sakrefaes kin mine waen kape yarmhā minā. ^{‡22} Naksor mākneikin masor Yesu Yermaru ramor jalus tuk amīā. ?Rikimiā ramāsik mā ta mā nēsaninien kapēmīā rehūā rapita Kughen uā? ^{‡‡}

²³ Narmamā tiksīn kamhani mhamā, “Rhuvā mā jakor naha nhagin yame nīprak rorkeikei.” Mērig yo yakamni mā pāh nien mā norien minā fam kisasitu irētawā. Mērig narmamā tiksīn kamhani mhamā, “Rhuvā mā jakor naha nhagin yame nīprak rorkeikei.” Mērig yo yakamni mā pāh nien mā narimnar fam ravāhsi-haktā nīmraghien kapētawā. ^{§24} Rīpāh nīhuvāyen mā kimiā kirik tukrārig pīsīn amā in; mērig tukramēkeikei mamārig in minā tiksīn. ^{§25} Sēn nusai naha nar miragh yame kavāh nīmtrīn ye maket, mērig takhapāh nīsaiy-ohyen tukun mā kwēsor ta sakrefaes kin kimi nanmi nar uā nīkam, kini rikimiā tukrīpāh nētārig-pikien tukun. ²⁶ Norien e rhuvā amā meinai Nēkwēkwā kape Kughen ramni mā,

“Tokrei tanā e, mine narimnar fam aikin, iriā kape Kughen Yermaru.”

(Sam 24:1)

²⁷ Kini tukmā yermamā yame rīpāh nāhuakien raiyoh ik mā takvān ye nēkwai nīmā kafan mawēvigin kwis, kini rikim tukragien mā takvān. En naha nhagin yame ravāhsi-pre, mīpāh naiyohyen tukun mā kimnor sakre-

faes kin kimi nanmi nar uā nīkam. Rikim tukrīpāh nētārig-pikien tukun. ²⁸ Mērig tukmā ramni-pre tuk ik mīmā, “Kimnor sakrefaes ye nusai nar miragh e kimi nanmi nar,” kini rhuvā mā takpāh nēnien, tamā ramēm ik nakamēn, rikin ramāsik mā nakamor tēvhagā has.

^{††29} Pāh nien mā nar has tuk ik, mērig in nar has ye nētārigien amā kafan. Narmamā tiksīn khamā, “?Mērig rhawor e nētārigien kape yermamā kirik ramākīr kafak norien yame yakorkeikei mā jakor, kini mamētāpīg kin yo mā jakpāh norien nar kirik? ³⁰ ?Tukmā yakamni vi vi Kughen tuk nēviginien, kini mamēn, rhawor e nar-mamā kamhani mhamā yakamor tēvhagā has ye nīmri Kughen? !Yaknēhuak-pān ta ye nēviginien a!” ^{§31} Mērig yakamni mā naha nhagin yame taksor, tukmā nakasēvigin, uā nakamhanim, takasēkeikei mīsor arīā m-fam ye norien yame ravāhsi-haktā nhag Kughen.

^{§32} Takhapāh nīsorien mā yermamā kirik tukrīmīr ye kafan nhatētāyen, nar apnapīg mā in yemā Isrel, uā yemā Gris, uā yermamā kirik ye nīmēhuak kape Kughen. ^{§33} Sor norien a rēmhen kin norien kafak yame yakamarkut mā jakor riki narmamā m-fam rikiriā tukragien tukun ye norien minā fam. Yakamor mākneikin meinai pāh nien mā yakamārig pīsīn amā yo, mērig yakamārig nukwhao mā Kughen tukrīvāh miragh arīā. ^{§§}

11 Takhasīgōvīn yo rēmhen kin yame yo yakamsi-govīn Yesu Kristo. ^{§§†}

Norien kape nāhuakien

² Yakamni vi vi amīā meinai nakhapāh nīsaru-kinien yo ye narimnar fam yame yimnor kini mamhajoun, kini nakharaptārēkin nhajounien yamā mine yimnhajoun amīā kin.

³ Mērig yakorkeikei mā kimiā m-fam takharkun mā kapēn kapā narmamā m-fam, Kristo, in ramarmaru irārīā; kini kapēn kapā piraovīn, kafan yerman, in ramarmaru iran. Kini kapēn kapā Kristo, in Kughen, ramarmaru iran. ^{§§4} Tukmā yerman kirik ramāvāvhao nīpīg in ramēhuak uā nīpīg ramni-āhrav nēgkiarien yame Kughen rīmivāhsi-pān kīmin, in ramor auris Kristo. ⁵ Mērig piraovīn ramor auris kafan yerman tukmā rīpāh nāvāvhaoyen ye nīpīg yame ramēhuak uā nīpīg ravāhsi-ārhav nēgkiarien yame Kughen ravāhsi-pān kīmin. Norien a ror naurisīen rēmhen kin yame kīmnā-ki kapēn kapā rīpīāpīā. ⁶ Rhuvā mā piraovīn kirik yame rīpāh norkeikeiyen mā tukrāvāvhao māknaīn, rhuvā mā tukēki kapēn kapā pāh narmamā tukhani mā in yerman, pāh in tukraurīs tukun. Tukmā norien a ror auris tukun, rhuvā mā tukrāvāvhao. ⁷ Rhuvā mā narmān tukhapāh nīsāvāvhaoyen ye nīpīg kape nāhuakien meinai Kughen rīmīnor yerman ravāh nanmīn kafan, mā tukām-pān nīhuvāyen iran kape Kughen; mērig tukām-pān nīhuvāyen kape yerman ye pīraovīn. ^{§§§8} Ror mākneikin meinai in apa kupan, pāh nien mā Kughen rīmivāh piraovīn mor yerman kin;

† 10:16 Mat 26:26-28 †† 10:17 Rom 12:5 ‡ 10:18 Lev 7:6

†† 10:19 1 Kor 8:4 ‡‡ 10:20 Dut 32:17; Rev 9:20 ‡‡† 10:21 2 Kor 6:15-16 ‡‡‡ 10:22 Eks 20:5, 34:14; Dut 4:24, 32:21; Jos 24:14; Sam 78:58 § 10:23 1 Kor 6:12 §† 10:24 Rom 15:1-2

§†† 10:28 1 Kor 8:7 §‡ 10:30 1 Tim 4:4 §†† 10:31 Kol 3:17 §† 10:32 Rom 14:13 §‡ 10:33 1 Kor 9:20-22 §§† 11:1 1 Kor 4:16 §§‡ 11:3 Jen 3:16; Efes 5:23 §§§ 11:7 Jen 1:26-27

mārig rimivəh yerman mor piraovin kin. ⁹ Kini pəh nien mā Kughen rimnor yerman mā tukrasitu ye kafan piraovin, mārig rimnor piraovin mā tukrasitu ye kafan yerman. ¹⁰ Ror məkna kin mā piraovin tukraməkeiki məvəvhao ramor nīmətəien mā in ramsiai kafan yerman pəh agelo minə tuksəm kharkun mā ramsiai əfrakis kafan yerman.

¹¹ Mārig ye nīmraghien kapətawə yamə mine ka-sofugin-pən ye Yesu Yermaru, piraovin to ripəh narə-pisinien; kini yerman to ripəh narə-pisinien, ¹² meinai in apa kupan Kughen rimivəh yerman mor piraovin kin. Mārig taktakun ai, narman minə fam, nīpiraovin kaseimək kin əriə. Kini narimnar m-fam ramsi-pən tuk Kughen.

¹³ Taksəm əmhen mā ratuatuk mā ?piraovin yame raməhuak kimi Kughen tukrvəvhao uə nikam? ¹⁴ Narmamə m-fam kharkun mā yerman yame nīmar nīkwənen rapomh, tukror naurisien kimin, [tukamni kimə in rəmhen kin piraovin]. ¹⁵ Mārig tukmā piraovin kirik nīmar nīkwənen rapomh, rikin tukragien tukun, kini narmamə tuksəgnəgin in tukun, meinai Kughen rimivəh-si-pən nīmar nīkwəne piraovin rəmhen mā kafan kəvəvhao. ¹⁶ Mārig tukmā yermamə kirik rimə tukrəgkiar kimi yo tuk nar a, kini yakamni məkneikin mīmə norien pisin min kirik ye yama rikək; nīməhuak pisin pisin minə kasəri-pən swatuk kirikianə.

Norien kape Nəviginien Rhakə

¹⁷ Ye nəgkiarien yamə mine jakni-pre tuk əmiə ai tak-takun, to yakpəh nini-vivi-yen əmiə, meinai nəkwətə-kwisien kapəmiə ripəh nasituyen, mārig ramoriah əmə əmiə. ¹⁸ Nar kupan yame jakni in e mā yimnərig nəvsaoyen kirik mā nīpig nakasofugin əmiə minə mā taksəhuak, kini misarə maseikus-eikus min kapəmiə kwhen. Kini rikik raməsik mā nəvsaoyen a yimnərig in nəfrakisien. ¹⁹ Nakhamə ta mā takasəkeiki masəwhai kwhen kapəmiə mā tukror əpu mā kimia nīpa mine Kughen rikin tukragien tuk əriə. ²⁰ Nīpig nakasofugin əmiə minə, masən Nəviginien Rhakə, nakhamə ta mā naksəri-pən əfrakis norien kape nənien Nəviginien kape Yesu Yermaru. Mārig taksəm-ru norien e kapəmiə. Pəh nien mā naksəri-pən norien atuatur kape nənien Nəviginien kape Yesu Yermaru, ²¹ meinai nīpig nakasəvigin, kimia kirikianə kirikianə nakasəvigin, mhapəh nhawhinien əmiə minə tiksin. Tiksin kisəmkəvəh, tiksin kisapis kin waen. ²² Tukmā nakhamə taksəvigin kirikianə kirikianə mamhanim, taksor əmə apa iməmiə yerkwānu minə, kwasig ikin nakpihavən ye nīməhuak. Mārig norien kapəmiə ripəh nisaiyen nīməhuak kape Kughen; mamor auris yavən has minə. ?Kini jakni-pre naha nhagin tuk əmiə? ?Jakni vi vi əmiə tuk norien a uə? !Nikam, to yakpəh nini-vivi-yen əmiə tukun!

²³ Meinai yaknhajoun ta əmiə nhajounien yame ramsi-pən tuk Yermaru. Yenpig a, kwasig ikin keighan-pən kin Yesu Yermaru ye kwermi tukmir minə, in rimivəh bred ²⁴ mini vi vi Kughen tukun, kini mhapu, kini mīmə,

"In e nīprak yame tukrakapir tuk əmiə. Taksor məkna kin, mā rikimia tukraməsik Yo." ²⁵ Ye norien kirikianə əmə min, nīpig kwəsəvigin ta, In rimivəh pənkin waen mini mīmə, "Kap waen e in nitawik yame ramhajoun promes vi yame Kughen ramor kimi narmamə. Nīpig takhanim rikimia tukraməsik Yo." ²⁶ Tuk nar e, nīpig tukmā nakasən bred a, uə nakhanim waen a, nakamhani-ərhav nīməhəyen kape Yesu Yermaru miseriaji tukrirerig-pə min. ²⁷

²⁷ Ror məkneikin, yermamə yame ramən bred uə ramnim waen ye kap kape Yesu Yermaru ye norien yame ripəh natuatukien, in ramor təvhagə has mamoriah nīprai Yesu Yermaru mine nitawin. ²⁸ Mārig kwasig ikin nakasən bred mamhanim kap waen, takasəkeiki misəm əmhen ta kapəmiə nīmraghien. ²⁹ Meinai yermamə yame ramən bred mamnim kap waen, mārig rikin ripəh nəsik-huvəyen nīprai Yesu Yermaru, nənien mine nīnimien kafan ravi-pə atuk əmə narpinien kimin. ³⁰ Ror məkneikin mā kimia khapsaah nīpraimia raməpou kini nakhamə, kini kimia tiksin nakwənhəhə ta. ³¹ Mārig tukmā kitawə kirikianə kirikianə kisəm əmhen ta nīmraghien kapətawə, kwasig ikin misən Nəviginien Rhakə, tamə Kughen tukravəh-si-pə narpinien kimi ətawə. ³² Nīpig Yesu Yermaru tukraməko atuatur ətawə, ramor məkneikin mā nīpig In tukrakir narmamə ye tokrei tanə mor narpinien kimi əriə, kini kitawə tukhapəh nhavəhəyen narpinien kitawə miria. ³³

³³ Ror məkneikin piak minə mine nowinik minə, nīpig takhauə kirikianə mā taksən Nəviginien Rhakə, takaseito kin əmiə minə tiksin. ³⁴ Tukmā yermamə kirik rəmkəvəh, rhuvə mā tukrəvigin ta apa iman yerkwānu ai muə, tamə ruə ye nofuginien, mən pisin nəviginien kin narmamə tiksin, kini Kughen rivəh-si-pən narpinien kimin.

Kini nīpig jakurə tuk əmiə, jakvəh-si-pre swatuk ye narimnar pisin minə tiksin yame nakasaiyoh-pə kin.

Nanmin kape Kughen ravəh-si-pə nirkunien pisin pisin

(Rom 12:4-8)

¹² Piak minə mine nowinik minə, pəh yakəgkiar ye nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape Kughen ravəh-si-pə kimi ətawə, meinai yakorkeiki mā kimia takasəkeiki mharkun. ² Kimia nakharkun mā apa kupan, nīpig nīmnhapəh nisəhuakien kimi Kughen, kivi-pən nətərigien kapəmiə kamkir-pən əmiə ye swatuk tuk nəhuakien kimi nanmi nar yamə mine khapəh nisəgkiarien. ³ Ror məkneikin, yakamni-pre tuk əmiə mā tukmā yermamə ramni hah Yesu Kristo, pəh nien mā Nanmin kape Kughen rivəh-si-pən nəgkiarien a kimin; kini Nanmin kape Kughen əmə ramor yermamə nirkun niniyen mā Yesu in Yermaru. ⁴

⁴ Nanmin kape Kughen ravəh-si-pə nirkunien pisin pisin minə kimi ətawə; mārig Nanmin kirikianə əmə. ⁵ Kitawə kasor wok pisin pisin ripsaah, mārig Yer-

† 11:9 Jen 2:18-23 †† 11:18 1 Kor 1:10-12

‡ 11:25 Eks 24:6-8; Hib 8:8-13 †† 11:26 Mat 26:26-29; Mak 14:22-25; Luk 22:14-20 ††† 11:27 Hib 10:29 †††† 11:32 Hib 12:5-6 †††† 12:2 Hab 2:18-19 § 12:3 1 Jon 4:2-3 †† 12:4 Rom 12:6

maru kirikianə əmə yame kasor wok kafan. ⁶ Kitawə kasor wok ye norien pisin pisin ripsaah, mærig in Kughen kirikianə əmə yame ramor wok ye nimirghien kape narmamə mifam mə iriə tuksor wok minə fam a.

⁷ Kini Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nirkunien pisin pisin kimi ətawə kirikianə kirikianə mə kitawə tuksasitu irətawə minə fam. ⁸ Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən nəgkiarien kape nirkunien kimi yermamə kirik; kini Nanmin kirikianə əmə rīvəhsi-pən nirkunien nar kimi yermamə pisin kirik. ⁹ Kini Nanmin kirikianə əmə ravəhsi-pən nhatəyəyən kimi yermamə pisin kirik min. Kini Nanmin kirikianə əmə ravəhsi-pən nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk nor-huvəyən yermamə. ¹⁰ Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk norien nımtətien minə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai ripia-muə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk nəkirien nanmin pisin pisin minə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk niniyən nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə. Kini mivəhsi-pən min nirkunien kimi yermamə pisin kirik min tuk nhopraiye nıprai nəgkiarien minə a. ¹¹ Nirkunien minə a, iriə m-fam kamhasi-pən əmə tuk Nanmin kirikianə əmə, kini ravəhsi-pə kimi ətawə kirikianə kirikianə ye swatuk yame Kughen rorkeikei. †

Nuhpikiniye ye nıprai yermamə

¹² Narmamə kape Kristo kisəmhen əmə kin nıprai yermamə, yame in kirikianə əmə, mærig nor-norin minə ripsaah. Kini nar apnapig mə nor-norin pisin pisin minə, kamharpin-pən ye nıpran kirikianə əmə. ††¹³ Ye norien kirikianə əmə min, kitawə tiksın, kwənəraus kape Isrel; tiksın nəmə Gris; tiksın slef; tiksın pəh nien mə slef; mærig Nanmin kape Kughen kirikianə əmə rımnor baptaes irətawə fam mimə tukhauə kirikianə əmə ye Kristo. Kini kitawə kamhavəh ‡ Nanmin kape Kughen yame in kirikianə əmə. ‡†

¹⁴ Sətarig-ru. Nıprai jir, pəh nien mə norin kirikianə; mærig nor-norin ripsaah. ¹⁵ Nar apnapig nıhun ramni mimə, “Mærig in ai pəh nien mə yo kwermın, pəh nien mə yo nori nıprai yermamə kirik,” mærig nəgkiarien kafan rıpəh norien nıhun mə pəh nien mə in nor nıprai yermamə. ¹⁶ Nar apnapig nımətirgin ramni mimə, “Mærig in ai pəh nien mə yo nımrin, pəh nien mə yo nori nıprai yermamə kirik,” mærig nəgkiarien kafan rıpəh norien nımətirgin mə pəh nien mə in nor nıprai yermamə. ¹⁷ ?Tukmə nıprai jir, nımrin in-əmə-in-əmə, kini tukrhawor pən iran mine mamərig nar? ?Kini tukmə nıprai jir nımətirgin in-əmə-in-əmə, tukrhawor pən iran mine mamərig nəmiəv nar? ¹⁸ Mærig nikam. Kughen rımnərahu nor-nor yermamə yame In rorkeikei mə tukhaswin aikin. ¹⁹ ?Tukmə iriə fam norin kirikianə əmə, kini nıpran raməker-pən pukaa? ²⁰ Mærig

nəfrakisien mə nor-norin ripsaah, mærig nıpran kirikianə əmə.

²¹ Nımrı jir to rıpəh nini-pənien tuk kwermi jir mimə, “Yo yakəpəh ik, yo yaknəmhen ta.” Kini kapən kapə to rıpəh nini-pənien tuk nıhun mir mimə, “Ah. Yakəpəh əmiru. Yo yaknəmhen ta.” ²² To rıpəh norien məknakin. Nor-nori nıpraitawə yamə mine rikitawə raməsik mə iriə kasəpəu, mærig to khapəh nisəpəhyen. ²³ Nor-nortawə yame ror naurisien, tukhagin huvə tukun. Kini nor-nortawə yame rıpəh nəmhenien mə narmamə tuksəm, kitawə tuksarkaoh-pən kimin. ²⁴ Mærig nor-nortawə yame rıpəh norien naurisien, kitawə khapəh nisarkaoh-pənien kimin. Mærig Kughen ramofugin narmamə ye nıməhuak kapətawə mamor huvə pən kimi əriə yamə mine kitawə kasəm-əhu əriə, rəmhen kin yame In ravəhsi-pən nisaiyen kimi nor-norin yame kitawə khapəh nhasaiyen. ²⁵ Kini ye norien a, nor-nor nıpraitawə to khapəh niseikus-eikusien əriə minə; mærig pəh tuksəm huvə fam əriə minə. ²⁶ Tukmə nor-nori tiksın kasərig nəmhəyən, kini nor-nori minə fam tuksərig nəmhəyən. Kini tukmə kaməgnəgin norin kirikianə, kini nor-nori minə fam rikiriə ramagien.

²⁷ Nıprai nəgkiarien e rımə kimia nıprai Kristo, kini kimia m-fam kirikianə kirikianə, kimia nor-norin minə. ‡†²⁸ Kini ye nıməhuak, Kughen rımnəkupan mırpen narmamə tiksın mə iriə aposol minə; kini kwasig ikin, mırpen tiksın mə iriə profet minə, kini kwasig ikin, mırpen nəmhajoun minə. Kini mırpen tiksın mə tuksor nımtətien minə, tiksın tuksor huvə narmamə, kini tiksın tuksasitu ye narmamə, kini tiksın kharkun nısasituyen ye niniyən kape nıməhuak, kini tiksın hamhani nəgkiarien kape tanə pisin pisin. ‡†²⁹ ?Nakhamə ta mə narmamə m-fam iriə aposol minə? ?Uə narmamə m-fam iriə profet minə? ?Uə narmamə m-fam iriə nəmhajoun minə? ?Uə narmamə m-fam kasor nımtətien minə? ³⁰ ?Uə narmamə m-fam kasor huvə narmamə? ?Uə narmamə m-fam kamhani nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə? ?Uə narmamə m-fam kharkun nıprai nəgkiarien pisin pisin minə a? Nikam, rıpəh norien məknakin.

Norkeikeiye

(Rom 12:9-21)

³¹ Mærig rhuvə mə taksərahu-pən tim tim nətərigien kapəmiə tuk nhavəhyen nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə, yame iriə khahuvə rapita. ‡†† Kini taktakun ai, jakni-pre swatuk hanə yame in rhuvə pik.

13 Tukmə yakəgkiar ye nəgkiarien kape narmamə ikin pisin pisin minə uə ye nəgkiarien kape agelo minə, mærig norkeikeiye rikək yerikik, mærig yakaməgkiar pik əmə rəmhen kin yermamə kirik yame ramuh nəpag nai mamor tərigaru, uə ramuh apnapig bel. ² Tukmə yakvəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar, kwasig ikin nar a ripiua, mærig norkeikeiye rikək yerikik, yo nar apnapig əmə. Kini tukmə yakirkun nar erkwaig minə fam mine nirkunien minə fam, mærig

† 12:11 1 Kor 7:7†† 12:12 1 Kor 10:17‡ Gris ramni nuhpikiniye mimə, “Kitawə kamhanım Nanmin kirikianə əmə.” ‡† 12:13 Kal 3:28

‡† 12:27 Rom 12:5 ‡†† 12:28 Efes 4:11-12 ‡††† 12:31 1 Kor 14:1

norkeikeiyeen rikək yerik, yo nar apnapig əmə. Kini tukmə kafak nhatətəyen in riskai mə jakor tukwas kirik rəta mamvən, mərig norkeikeiyeen rikək yerik, yo nar apnapig əmə. ^{†3} Tukmə yakpik-pən fam kafak narimnar kimi yavən hah minə, uə yakeighan-pən kin tikmir minə kafak mə tuksarko-pən kin yo nap, mərig norkeikeiyeen rikək yerik, to yakpəh norien win ye nar kirik.

⁴ Norkeikeiyeen ramor yermamə kafan nətərigien raməpomh; kini mor in ramor huvə pən kimi narmamə; mīpəh norien jalus kimi narmamə, mīpəh nivəhsi-haktə-atukien in, mīpəh nausitien, ⁵ mīpəh norpənien narmamə, mīpəh nərig-atukien in, kini niemha rīpəh nhai-pikien, kini rīpəh nīraptərək-in-tim-timien rikin tuk norien has yame kamor kimin. ⁶ Kini norkeikeiyeen ramor yermamə rikin rīpəh nagienien tuk norien has minə, mərig rikin ramagien əmə tuk norien huvə minə kape nəfrakisien. ^{††7} Norien kape norkeikeiyeen ramətapig kin yermamə mə kafan nərigien tukrīpəh nəpouyen; mamor in ramhatətə tim tim ye Kughen, mərəhu-pən tim tim kafan nərigien kimi Kughen. Nar apnapig tukmə nəmhəyen ehua kirik ruə, mərig norien kape norkeikeiyeen ramətapig kin in mə tukrīpəh nimirien. [‡]

⁸ Norien kape norkeikeiyeen to rīpəh norien infamien. Mərig nirkunien kape nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar a rīpiuə, nirkunien nar a tukamhavən, tuk nīpig kirik tikrīpəh. Mine nirkunien kape nəgkiarien ye nəgkiarien pisin pisin, tukamhavən, tuk nīpig kirik tukpīharkək. Kini nirkunien tikrīpəh. ⁹ Ror məkneikin meinai nirkunien kapətawə rikəskəh əmə; kini nəgkiarien yame Kughen ravəhsi-pə, kitawə kamhani-ərhav əmə nīpərin. ¹⁰ Mərig nīpig Yesu Kristo tukruə min mor atuətuk narimnar m-fam, kini nirkunien pisin pisin yamə mine Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə tak-takun tukrīpəh. ¹¹ Nīpig yimnarkəskəh, kini yim-nəgkiar rəmhen kin kwajikovə, kini nirkunien kafak rəmhen kin pikwarien kirik. Mərig nīpig yimauə mehuə, yimnəru-kin norien kape kwajikovə. ¹² Tak-takun ai, kitawə kasəm əmə nīpərin rəmhen kin yermamə kirik yame ramarhanim ye glas yame rəmkimik. Mərig tuk Nīpig Kwasig, kitawə tuksəm huvə Kughen. Taktakun ai, yakirkun nīpərin əmə; mərig ye nīpig a, jakirkun huvə narimnar fam, rəmhen kin yame Kughen rirkun huvə yo ai taktakun mine.

¹³ Kini taktakun ai, norien misir e kisīsər karhəmir: norien kape nhatətəyen, norien kape nərəhu-pən-timtim-ien nətərigien ye Kughen, mine norien kape norkeikeiyeen. Mərig yame rhuvə pik əgkap, in ai norien kape norkeikeiyeen. ^{††}

Nirkunien kape nini-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai rīpitərhav-pə; mine nirkunien kape niniyen nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə

14 Taksarkut pik mimə norkeikeiyeen tukrarmaru ye nimraghien kapəmiə, kini misarkut pik mə

† 13:2 Mat 17:20 †† 13:6 Rom 12:9 ‡ 13:7 1 Pita 4:8 †† 13:13 1 Tes 1:3

takhavəh nirkunien yamə mine Nanmin kape Kughen ravəhsi-pre, kini misarkut pik rapita mə takharkun nhani-ərhavyen nar kirik kwasig ikin nar ai rīpitərhav-pə. ^{‡2} Yakamni məkneikin meinai tukmə kimiə kirik yame raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, pəh nien mə raməgkiar kimi narmamə, mərig raməgkiar kimi Kughen. Nəfrakisien, yermamə kirik rikək yame rirkun nəgkiarien yame ramni, mərig in ramni-ərhav nəgkiarien erkwaig yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən kimin. ³ Mərig narmamə m-fam yamə mine kamhani-ərhav nar kwasig ikin nar ai rīpi-əmtərhav-pə, kamhani-pən tuk nivəhsi-haktəyen nimraghien kape narmamə, mine tuk nivəhsi-haktəyen nətərigien kapəriə, mine tuk nasituyen irəriə. ⁴ Yermamə yame raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, ravəhsi-haktə əmə nimraghien kafan; mərig yermamə yame ramni-ərhav nar kwasig ikin nar ai rīpiamua, in ravəhsi-haktə nimraghien kape niməhuak. ⁵ Yakorkeikei mə kimiə m-fam taksəgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, mərig rhuvə pik mə takhavəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar kwasig ikin nar ai rīpiuə. Yermamə yame ravəh nirkunien tuk nini-ərhavyen nar kwasig ikin nar ai rīpiuə, in ramasitu pik ye niməhuak rapita yermamə yame raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin minə, meriaji in rho-prai nīprai nəgkiarien mə tukrīvəhsi-haktə nimraghien kape niməhuak.

⁶ Piak minə mine nowinik minə. ?Tukmə yakaurə tuk əmiə maməgkiar kimi əmiə ye nəgkiarien kape tanə pisin pisin, mīpəh nhopraiyeen nīprai nəgkiarien, kini tukrhawor masitu irəmiə? Mərig jakaməkeikei mini-ərhav nar kirik yame Kughen rīmnor əpu kimi yo pəh nakharkun. Kini jakaməkeikei maməvhag kimi əmiə, mivəhsi-pre nirkunien kimi əmiə, mamni-ərhav nar kirik yame tukrīpiuə. ⁷ In rəmhen əmə kin tərhenao yame kamher, uə gita yame kamuh. Narimnar minə a khapəh nhamraghien, yermamə əmə ramor əriə kamərig rīkiria. Kini tukmə kher oror tərhenao, tukeinein nanmi nīpei yame tərhenao raməni. ⁸ Kini tukmə kamher oror naiyuk ye nīpig kape narowagienien, narmamə tukhapəh nisor-apnəpənəyen tukun. ⁹ Mərig rəmhen əmə kin əmiə. ?Tukmə naksəgkiar ye nəgkiarien yame narmamə kaseinein, tukshawor mharkun nīprai nəgkiarien yame nakamhani? Kimiə naksəgkiar əmə kimi nimago-ago; narmamə khapəh nhavəhyen nīpran. ¹⁰ Nəfrakisien mə nəgkiarien minə ripsaah ye tokrei tanə, kini iriə kirikianə kirikianə nīprai nəgkiarien aikin kapəriə. ¹¹ Kini tukmə yakpəh nirkunien nīprai nəgkiarien yame yermamə kirik ramni-pə tuk yo, yo yakapsipis tukun, kini in yepsipis tuk yo. ¹² Rəmhen əmə kin əmiə. Kimiə naksorkeikei mə Nanmin kape Kughen tukrīvəhsi-pre nirkunien pisin pisin minə, taksarkut pik mə takhavəh nirkunien yamə mine khavəhsi-haktə nimraghien kape niməhuak.

¹³ Tuk nar ai, tukmə kimiə kirik raməgkiar ye nəgkiarien kape tanə pisin kirik, tukraməkeikei

‡† 14:1 1 Kor 12:31; 14:39

məhuak min mə Kughen tukrivəhsi-pən nıprai nəgkiarinen e pəh rhoprai-pən kimi niməhuak. ¹⁴ Tukmə yakaməhuak ye nəgkiarinen kape tanə pisin kirik, rikik raməhuak məriḡ nətəriḡien kafak ramərer apnapig əmə. ¹⁵ ?Kini jakhawor? Jakəhuak yerikik, məriḡ jakəhuak min ye nətəriḡien kafak. Kini jakəni nıpei yerikik, məriḡ jakəni min nıpei ye nətəriḡien kafak. ¹⁶ ?Tukmə nakhani vi vi Kughen yerikim ye nəgkiarinen kape tanə pisin, yermamə yame reinein nəgkiarinen a tukrhawor pən iran mine mameighan kin nəhuakien kafam? To rıpəh neighanien kin, meinai in reinein nəgkiarinen yame nakamni. ¹⁷ Tukmə ror nakamni vi vi Kughen, məriḡ nəgkiarinen kafam rıpəh nivəhsi-hak-təyen nımraghien kape yermamə yame reinein nəgkiarinen e nakamni.

¹⁸ Yakamni vi vi Kughen mə yakaməgkiar ye nəgkiarinen kape tanə pisin pisin minə rapita əmiə m-fam. ¹⁹ Məriḡ ye nəkwai niməhuak, tukmə yakamhəjoun narmamə ye nəgkiarinen kwatıksin əmə yame narmamə kharkun nıpran, in rhuvə pik rapita yame to yakni nəgkiarinen rıpsaah pik ye nəgkiarinen yame iriə kaseinein.

²⁰ Piak mine nowinik minə. Takhapəh nısorien nəriḡien kapəmiə minə rəmhen kin kwajikovə. Ye norien kirikianə əmə e taksəmhen kin kwajikovə əmtəmtə yamə mine kiseinein norien təvhagə has. Məriḡ ye nəriḡien kapəmiə rhuvə mə rikimə tukrim-ruə. ²¹ Meinai kimini ye loa kape Moses kimə,

“Kughen Yermarū ramni məkneikin mə,
‘Jakor mə narmamə yamə mine kasəgkiar ye nəgkiarinen kape tanə pisin minə tukhani-ərhav nəgkiarinen kafak tuk narmamə.

Kini iriə tuksəriḡ nəgkiarinen kape yepsıpis minə,
məriḡ nar apnapig mə iriə tuksəriḡ pawk nar vi kirik,
məriḡ iriə to khapəh nisətəriḡien kin Yo.”

(Aes 28:11)

²² Ror məkneikin mə nəgkiarinen kape tanə pisin pisin minə, in nımtətien kirik yame tukrasitu ye narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien, pəh nien mə nımtətien kirik yame tukrasitu ye nəməhuak minə. Məriḡ nıpig yermamə ramni nar kwasig ikin nar ai rıpiamua, nəgkiarinen e kape nəməhuak, pəh nien mə kape narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien. ²³ ?Ror məknakin tukmə niməhuak piəpiə ramhum, kini narmamə m-fam kasəgkiar ye nəgkiarinen kape tanə pisin pisin minə, kini iriə yamə mine khapəh nharkunien, uə narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien khauə imə, iriə tuksəm kini khamə ta mə kimia nakaseno-eno.

²⁴ Məriḡ tukmə yermamə kirik yame rıpəh nəhuakien, uə yermamə yame rameinein nəhuakien ramua imə nıpig narmamə kamhani-ərhav nar kwasig ikin rıpiamua, kini nəgkiarinen kapəmiə tukrırar rikin, kini in tukrırkun mə in yor təvhagə has, kini nəgkiarinen minə a tukrəkır kafan norien, ²⁵ kini kafan təvhagə hah yame ramerkwaig tukruə ye nikakien. Tuk nar e, in tukrimir mənım-pən nımrin ye nımoptanə maməhuak

kimi Kughen, mamni-ərhav mimə, “Nanmin kape Kughen raməmir əfrakis irəmiə.”

Pol raməvhag kimi əriə tuk nıpig kape nəhuakien

²⁶ Piak minə mine nowinik minə. Pəh yakni nıprai kafak nəgkiarinen. Nıpig kimia m-fam naksəkwətə kirikianə ye nofuginien tuk nəhuakien, kimia m-fam kirikianə kirikianə kapəmiə aikin wok yame takasor. Tiksin kasəni nıpei, kini tiksin kashajoun, kini tiksin kasəgkiar ye nəgkiarinen kape tanə pisin pisin minə, kini tiksin kashoprai nıprai nəgkiarinen mine.

Takasəkeikei misor narımnar minə e tuk nərip-tımtimien niməhuak. ²⁷ Tukmə narmamə tiksin kasəgkiar ye nəgkiarinen kape tanə pisin, kıraru uə kisısər əmə tukrhəgkiar, kirik tukrini kafan, kini kwasig ikin, kirik rini min kafan, kini yermamə kirik tukraməkeikei mhoprai nıprai nəgkiarinen minə a.

²⁸ Məriḡ tukmə yermamə rikək tuk nhopraiye nıprai nəgkiarinen yame kırhini, pəh kırhəgkiar pisin əmə kimi Kughen, mırhipəh nini-ərhavyen ye niməhuak.

²⁹ Rhuvə mə profet kıraru uə kisısər əmə tukrhəgkiar, kini narmamə tiksin tuksəkır huvə kapərisir nəgkiarinen. ³⁰ Kini tukmə yermamə kirik rərer maməgkiar, məkneikin Kughen ror əpu nəgkiarinen kirik yame rimnamerkwaig kupan ruə tuk yermamə kirik yame ramkwətə, rhuvə mə yermamə yame ramərer maməgkiar tukrəkwətə mapnapig, pəh yame Kughen rıvəhsi-pən nəgkiarinen kimin pəh in rərer məgkiar. ³¹ Ror məknakin mə kimia yamə mine nakamhani-ərhav nəgkiarinen yame Kughen ravəhsi-pre, kirik tukrəkupən məgkiar; ai, kirik min, ai kwasig ikin, kirik min, mə takharkun nıshajounien narmamə m-fam, mhavəhsi-haktə nətəriḡien kapəriə. ³² Narmamə yamə mine kamhavəh nırkunien tuk nini-ərhavyen nar, kwasig ikin nar ai rıpiuə, kharkun nıpig atuatur kape nəgkiarinen mine nıpig atuatur kape nıpimien, ³³ meinai pəh nien mə Kughen rorkeikei nuvrıg-uvrıḡien, məriḡ in rorkeikei nəmərinuyen. Ror pən, ye niməhuak minə fam kape narmamə kape Kughen, ³⁴ ye nıpig kape nəhuakien, nıpiraovin tukhapəh nisəgkiarinen, meinai rıpəh natuatukien mə tuksəgkiar. Məriḡ tukasəkeikei masətəriḡ kin nəmasur kape niməhuak, rəmhen kin yame loa ramni. ³⁵ Tukmə kisorkeikei mə tukharkun nar kirik, tukharerıḡ-pən apa yerkwanu, kini misaiyoh kapəriə narman minə kin. Meinai ror naurisien mə piraovin tukrəgkiar ye nəkwai niməhuak.

³⁶ ?Rhawor? Kimia tiksin nakhamə ta mə Kughen rımiəvəhsi-pre nəgkiarinen mə kapəmiə pisin əmə. Nakhamə ta mə kimia pisin əmə nakharkun nəkırrien norien minə. ³⁷ Məriḡ tukmə kimia kirik rikin raməsik mə Kughen ravəhsi-pən nəgkiarinen kirik kimin, uə Nanmin Kape Kughen rımiəvəhsi-pən nəsaninien kimin, kini in tukraməkeikei mini nəfraksien ye nəgkiarinen yame yakamrai kimi əmiə mimə nəkwai Yermarū

nəfrakis a. ³⁸ Tukmə yermamə kirik raməpəh nəgkiarien minə e yakamni, pəh narmamə tuksəpəh nəgkiarien yame in ramni.

³⁹ Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə, rhu-
və mə taksarkut tuk nini-ərhavyen nəgkiarien yame
Kughen ravəhsi-pre, kini takhapəh nisətapigien kin
narmamə yamə mine kasəgkiar ye nəgkiarien kape
tanə pisin pisin. ⁴⁰ Mərig ye narimnar fam yame naksor
ye nipig kape nəhuakien, takasor tukramatuatuk ye
nipig kape nəhuakien.

**Pol ramni-ərhav mə Kristo rimimragh min ye
nimhəyen kafan**

15 Piak minə mine nowinik minə. Yakorkeikei mə
jakni-ərhav min nəvsaoyen huvə kimi əmiə
yame yakwəni-pre ta tuk əmiə, kini nimnhavəh yerkim-
iə, kini misərer tımtim iran. ² Tukmə nakharaptərəkın
tım̄tim nəvsaoyen huvə yame yimini-pre tuk əmiə,
Kughen tukrivəh miragh əmiə iran. Mərig tukmə
naksəpəh, mishatətə ye nəgkiarien pisin, kini
nhatətəyen kapəmiə in tukror nar apnapig əmə kin.

³ Narimnar yame yo yimnərig, in rhuvə pik, kini yak-
wəni-pre ta tuk əmiə mə Kristo rimamhə tuk nivəhsi-
tayen narpinien kape təvhagə has kapətawə rəri-pən
nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini ku-
pan kwasig ikin rīpiuə. ⁴ Kimnerwaig kin In, kini rīvəh
nipig kisisər, ruimragh min ye nimhəyen kafan, rəri-
pən nəgkiarien yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini
kupan kwasig ikin rīpiuə. ⁵ Kini rimnəkupan miterhav-
pən tuk Pita, kwasig ikin, mipitərhav-pən tuk kafan
narmamə twelef. ⁶ Kwasig ikin, mipitərhav-pən min
tuk nəməhuak minə rapita faef hundred ye nipig
kirikianə əmə. Kini tiksın kamhamragh hanə miseriaji-
pə ai taktakun, kini tiksın kwənhamhə ta. ⁷ Kini kwasig
ikin mipitərhav-pən tuk Jemes, kini ai mipitərhav-pən
tuk aposol minə fam. ⁸

⁸ Rimnəkupan miterhav-pən tuk narmamə minə a,
kwasig ikin yo. Ritərhav-pə tuk yo nar apnapig yo
yakəmhen kin kwajikovə kirik yame rīpəh narhayen ye
nipig atuatuk kafan. ⁹ Yakamni məkenikin meinai yo
ye tanə əgkəp; aposol minə tiksın kisapita yo. Kini
yakpəh nəmhenien mə narmamə tuksokrən kin yo mə
yo aposol kirik, meinai in apa kupan, yimnor nahasien
kimi niməhuak minə kape Kughen. ¹⁰ Mərig ye ni-
huvəyen yame Kughen rimnautə-pə kin kimi yo, yakwauə
minor məkneikin ai towēi. Kini nihuvəyen a rīpəh nuə-
apnapigien, mərig ramuə mamor kwənkwan.
Nəfrakisien yimnor wok rapita fam aposol minə, mərig
pəh nien mə ye nəsaninien kafak, mərig ye nihuvəyen
yame Kughen rimnautə-pə kin kimi Yo. ¹¹ Nar ap-
napig mə yo uə iriə kamhani-ərhav-pre Nəvsaoyen Hu-
və tuk əmiə, mərig nəgkiarien in e yame yakamhani-
ərhav pre tuk əmiə, nimnhani nəfrakisien iran.

**Narmamə minə fam yamə mine kwənhamhə ta
tukhamragh min**

¹² Mərig tukmə kamhani-ərhav mə Kristo rimimragh
min ye nimhəyen kafan, kini rhawor e kimia tiksın
nakamhani mhamə narmamə yamə mine kwənhamhə
to khapəh nhamragh-minien? ¹³ Mərig rīpi mə nar-
mamə yamə mine kwənhamhə ta to khapəh nham-
ragh-minien, to Kristo rīpipəh nimragh-minien ye
nimhəyen kafan. ¹⁴ Kini to Kristo rīpipəh nimragh-
minien ye nimhəyen kafan, wok kapəmiə tuk nini-
ərhavyen nəvsaoyen huvə, mine nhatətəyen kapəmiə
tukror əmə nar apnapig kin. ¹⁵ Nar kirik min, to Kristo
rīpipəh nimragh-minien ye nimhəyen kafan, kimawə
yakpiseikuə ye Kughen meinai yakamhani-ərhav mə
Kughen rimivəh miragh Kristo ye nimhəyen. Mərig rīpi
mə narmamə yamə mine kwənhamhə ta kipihapəh
nhamragh-minien ye nimhəyen kapəriə, to Kughen
rīpipəh nivəh-miragh-minien Kristo ye nimhəyen
kafan. ¹⁶ Meinai rīpi mə narmamə yamə mine kwənh-
amhə ta kipihapəh nhamragh-minien ye nimhəyen,
to Kristo rīpipəh min nimraghien ye nimhəyen kafan.
¹⁷ Kini rīpi mə Kristo rīpipəh nimragh-minien ye
nimhəyen, to nhatətəyen kapəmiə nipran rirkək, kini
kimia to naksarə hanə ye narpinien kape təvhagə has.
¹⁸ Kini to narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye
Kristo yamə mine kwənhamhə ta, to kipiserwei. ¹⁹ Rīpi
mə kitawə kipisərəhu-pən tim tim nətərigien kapətawə
ye Kristo tuk nimraghien əmə kape tokrei tanə e, sore
asul tuk ətawə. Meinai kitawə kamharəh pikin nipig
əutən minə rapita narmamə minə ye tanımtanə.

²⁰ Mərig nəfrakisien mə Kristo rimimragh min ye
nimhəyen. In rimnəkupan ye narmamə m-fam yamə
mine kwənhamhə, kini mimragh min ye nimhəyen.
²¹ Yermamə kirikianə əmə rimnor swatuk tuk
nimhəyen ruə ye tokrei tanə e; kini ye norien kirikianə
əmə min, yermamə min kirik rimnor swatuk mə nar-
mamə tukhamragh min ye nimhəyen kapəriə. ²² Ror
məknakin mə narmamə m-fam tukhamhə meinai nar-
mamə kamhasi-pən ye Adam. Kini ye norien kirikianə
əmə min, narmamə m-fam yamə mine kamhauə
kirikianə iriə Yesu Kristo tukhamragh min. ²³ Mərig iriə
e tukhaamragh min ye nipig atuatuk kapəriə. Kristo in
rimnəkupan mimragh min, kini nipig tukruə min iran,
kafan narmamə yamə mine kwənhamhə ta tukham-
ragh min. ²⁴ Kini Nipig Kwasig tukruə, In tukroriah
narmaruyen minə fam, mine nehuəyen minə fam,
mine nəsaninien minə fam. Kwasig ikin, tukrəta-pən
ye narmaruyen kafan ye kwermi Tatə Kughen. ²⁵ Ror
məknakin meinai In tukraməkeikei mamarmaru “meri-
aji tukrehuə ye tikmir minə kafan.”

(Sam 110:1)

²⁶ Tukroriah tikmir minə fam kafan mamvən infamien
tukroriah min nimhəyen. Kini nimhəyen tukrirkək min
²⁷ meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,
“Rimnei-əhu fam narimnar mamehuə irəriə.”

† 15:3 Aes 53:5-12 †† 15:4 Mat 12:40; Wok 2:24-32 ‡ 15:5
Mat 28:16-17; Luk 24:34 †† 15:7 Wok 1:3-4 †† 15:8 Wok 9:3-6
††† 15:9 Efes 3:8; 1 Tim 1:15 ††† 15:10 2 Kor 11:23

§ 15:21 Rom 5:12 §† 15:23 1 Tes 4:16; Rev 20:5 §†† 15:26
Rev 20:14

(Sam 8:6)

(Märiḡ năḡkiariēn yame ramni mā “rimnei-əhu fam narimnar mamehuā irəriā,” pəh nien mā ravəhsi-əhu min Kughen Yermaru, meinai in e Kughen yame tukrəəhu-pən fam narimnar ye kwermi Kristo.)

²⁸ Nipig Kughen tukror narimnar minā a, kini Tini atu-atuk tukruā mamārə ətgin ye narmaruyen kape Kughen, mā Kughen tukruā mamarmaru ye narimnar fam.

²⁹ Narmamə tiksin kamhani mhamə to narmamə khapəh nhamragh-minien ye nimhəyēn kapəriā. Məriḡ norien kape norien baptaes atuā kin kape narmamə yamə mine kwənhamhə ta ramhajoun-pən mā narmamə kwənhamhə pawk məriḡ nanmiriā ramragh əmə. ³⁰ ?Kini rīpi mā narmamə yamə mine kwənhamhə ta to kipiḡpəh nhamragh-minien, rhawor irəməwə? !Kimawə yakamharəh pikin nipig əutən minā ye nimraghien kapəməwə nipig minā fam! ^{†31} Piak minā mine nowinik minā, narmamə kasarkut mā tukshopni yo ye nipig ripsaah. Kini kimia nakharkun mā in e nəfrakisien rəmhen kin yame nakharkun mā in nəfrakisien mā rikik ragien pik tuk əmia meinai kimia nakashatətim tim ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

³² Yimnarkut pik apa Efesas rəmhen kin in ai mā yakamarowagin kimawə nar aparū minā yame kasarkwəpah. Kini rīpi mā narmamə yamə mine kwənhamhə ta to kipiḡpəh nhamragh-minien, to narkutien kafak kwənkwan rīpīrkək. Rīpi mā narmamə yamə mine kwənhamhə ta to kipiḡpəh nhamragh-minien, rīpihuva mā to kisəri-pən năḡkiariēn e yame ramni mā, “Pəh kisor əwhai nheikinien kape tokrei tanə, masor lafet misapis kin waen mamharpin, kwasig ikin mīpihamhə.”

(Aes 22:13)

³³ Takhapəh nisorien mā narmamə tukseikuā irəmiā. Năḡkiariēn e raməfrakis yame ramni mā, “Nipig narmamə yamə mine kapəriā norien rhuvə kasəriwək iriā narmamə hah minā, nəmə hah minā kasoriah norien huvə minā kapəriā.” ³⁴ Havəh min nətərigien kapəmiā rirerig, muā mā taksor nar huvə kirik yame nakharkun mā taksor; mhapəh nisori-minien təvhagə has. Yakaməḡkiar məkneikin meinai kimia tiksin nakseinein hanə Kughen. Kini nar e in e ror naurisien.

Niprai yermamə rimamhə marə mimragh min

³⁵ Məriḡ tukmā ror narmamə tiksin kisaiyoh mhamə, “?Rhawor e yermamə yame rimhə marə mamragh min? ?Tukəm nīpran, tukrhawor pən iran mine?”

³⁶ Naiyohyēn mine rətəwao. Tiknim-pən kweru nai ye nimoptanə, ai tukraməkeikei mhaier kin nīpran yame rivi. ^{†37} Nipig naksuv kweru nai, pa rimə naksuv nīpran yame tukruā, məriḡ nakamsuv əmə kweru nai, tukmā ror kweru wit kirik uə kweru nai pisin kirik. ³⁸ Məriḡ Kughen ror raurə kin nuknen yame In rorkeikei; kini In əmə ravəhsi-pən nīpran kimi nai minā fam. ³⁹ Nīprairiā rīpəh nəm-nəmhenien. Nīprai yermamə rīpəh nəmhenien kin nar mīragh yamə mine nīprairiā pisin pisin. Man minā nīprairiā pisin pisin. Kini kəmam minā

nīprairiā pisin pisin. ⁴⁰ Apa ye neai, narimnar aikin, kini in e tokrei tanə e, narimnar aikin ror pisin. Nipig tak-səm narimnar apa yerpirig ye neai mā in rhuvə, kafan nīhuvəyēn in ror pisin ye nīhuvəyēn kape narimnar kape tokrei tanə e. ⁴¹ Kini nīkhakien kape mīrh ror pisin ye nəsiəyēn kape makuə mine nəsiəyēn kape kəmhau minā. Kini nəsiəyēn kape kəmhau minā kasor pisin pisin.

⁴² Kini rəmhen əmə kin nīprai narmamə kwənhamhə yame kamhamragh min. Nīprai narmamə yame kimənim əriā tukrəmətit, məriḡ nipig tukramragh min iran, to rīpəh min nəmətitien. ⁴³ Nipig kamnim, in nar kirik yame narmamə khapəh nisorkeikeiyēn, məriḡ nipig tukramragh min, in nar kirik yame narmamə tuk-səm kafan nīhuvəyēn. Nipig kamhanim, nəsaninien kafan rīrkək; məriḡ nipig tukramragh min, nəsaninien kafan tukrehuā. ^{†44} Nipig kamhanim nīpraitawə, in nar kape tokrei tanə; məriḡ nipig tukramragh min, in nar kape rao ye neai. Tukmā nīpran aikin kape tokrei tanə, kape rao ye neai min aikin. ⁴⁵ Ror pən, Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Yermamə kupan, in e Adam, in rimauə mamragh.”

(Jen 2:7)

Kini kwasig ikin en, Adam infamien ^{††}, in e Yesu Kristo, rīpiuə mivəhsi-pə nimraghien kape rao ye neai. ⁴⁶ Pəh nien mā nar kape nanmin rimnəkupan muā. Məriḡ nar kape tokrei tanə rimnəkupan muā, kwasig ikin nar kape nanmin rīpiuə. ⁴⁷ Yame rimnəkupan əḡkap kim-nor kin nimokrur, məriḡ yame ror kiraru kin, in e Yesu Kristo, rimasi-pən ye rao ye neai. ⁴⁸ Narmamə m-fam kape tokrei tanə, nīprairiā rəmhen əmə kin nīprai Adam yame rimasi-pən ye nimoptanə; məriḡ narmamə yamə mine kamhavən ye rao ye neai, nīprairiā rəmhen əmə kin nīprai Kristo, yame rimasi-pən ye rao ye neai. ⁴⁹ Taktakun ai, kitawə kisəmhen kin Adam e kape tokrei tanə, kini ror məkneikin, tuk nipig kirik tuk-səmhen kin Kristo e kape rao ye neai.

⁵⁰ Yakamni-ərhav pre tuk əmia, piak minā mine nowinik minā, mā nīprai yermamə mine nitawin, to rīpəh nīvənyēn ye narmaruyen kape Kughen. Kini ye norien kirikianə əmə min, nar yame tukrəmətit to rīpəh nīvəhyēn nar yame ramarə rerin. ⁵¹ Taksərig-ru. Jakni nar erkwaig yame Kughen rimnor əpu. Pəh nien mā kitawə fam tukhamhə. Məriḡ Kughen In tukror nīpraitawə fam tukriwi min. ^{†52} In tukror aihuaa rəmhen kin naroapigien ^{†††} - nipig naiyuk kape Kughen tukrasək infamien. Naiyuk tukrasək, kini narmamə yamə mine kwənhamhə tukhamragh min mhapəh nhamhə-minien, kini Kughen tukror nīpraitawə tukriwi. ^{††53} Ror məkneikin meinai nar yame tukrəmətit, tukraməkeikei mivən ye nīpran yame to rīpəh nəmətitien tuk nipig kirik; kini nar yame tukrimhə tukraməkeikei mivən ye nar yame tukramarə kape rerin. ⁵⁴ Nipig narimnar yame tukrəmətit

‡ 15:43 Fil 3:20-21 †† Năḡkiariēn Gris ramni, “Adam yame ror kiraru kin,” in e Yesu Kristo. †† 15:51 1 Tes 4:15-17 ††† Năḡkiariēn Gris ramni min mimə, “tukror aihuaa rəmhen kin yermamə ramapiriapir marha min.” ††† 15:52 Mat 24:31 § 15:53 2 Kor 5:4

tukrivən ye nar yame to ripəh nəmätitien mine nar yame tukrimhə tukrivən ye nar yame tukramarə kape rerin, kini nəkarien yame kimirai ta tukruə mor nəfrakisien kin yame ramni mə,

“Kughen rimnarowagin ye nəsaninien kape nimhəyen mapita,

kini norien kape nimhəyen ruirkək.”

(Aes 25:8)

⁵⁵ “!Ah, nimhəyen! ?Takhawor pən iran mine mapita əmawə?

!Ah, nimhəyen! ?Takhawor pən iran mine moriah əmawə?”

(Hos 13:14)

⁵⁶ Təvhagə has in rəmhen əmə kin nar kirik yame raməkwhopni narmamə. Kini loa ramor mə təvhagə has, kafan nəsaninien rehuə. ^{†57} !Mərig pəh khani vi vi Kughen meinai In rimnor mə Yesu Kristo rimnor swatuk kimi ətawə mə tuksapita ye nimhəyen!

⁵⁸ Ror məknakin, piak minə mine nowinik minə, sərer tim tim. Takhapəh niseighanien kin nar kirik mə tukrik-iu-kiu irəmiə. Nipig mifam, taksor wok kape Yermaru yerkimia minə fam, meinai nakharkun mə wok kape Yesu Yermaru yame nakasor, pəh nien mə nar apnapig əmə.

Mane tuk nasituyen ye nəməhuak minə apa Jerusalem

16 Taktakun jakni mane yame tukrasitu ye niməhuak apa Jerusalem. Taksor əmə nar kirikianə yame yimini-pən tuk niməhuak apa Galesia. ^{††2} Ye Sande minə fam, kimia fam kirikianə kirikianə takasəkeikei masərəhu karin mane kirik. Yermamə yame ravəh mane ehuə, tukrərəhu karin ripsaah; kini yame ravəh mane kəskəh, in tukrərəhu karin rikəskəh əmə. Ror məkneikin mə nipig jakurə tuk əmiə, takhapəh min nisarkutien tuk narha-kinien mane.

³ Kini taksərip-ərhav narmamə yamə mine tukhapik mane mamhavən, kini nipig jakurə, jakrai nəkwəkwə yame ramni-ərhav əriə kimi niməhuak apa Jerusalem, kini mher-pən kin əriə khapik mane a mhavən apaikin.

⁴ Tukmə yakəm mə rhuvə mə yo min jakvən, iriə tuk-səri-pə yo.

Nəriwəkien kape nəməhuə minə tiksın

⁵ Kwasig ikin yakurə mivaag-pre kin əmiə, jakvən Masedonia, meinai jakəkupən mivən mivaag-pən kin niməhuak minə aikin. ^{†6} Tukmə ror jakarə kəskəh kitawə-m kimia. Tukmə rhawor tuksarə əmə miseriaji-pən nipig kape nokieiye tukror infamien. Ror məkneikin mə takharkun nasituyen irak tuk nəri-wəkien kafak ikin hiə yakamvən ikin. ^{††7} Yakpəh norkeikeiye mə nipig jakurə məm əmiə, məkneikin jakaməkeikei marə mier min. Mərig yakorkeikei mə jakurə kisarə kəskəh əmə, tukmə Yermaru reighan kin.

† 15:56 Rom 7:13 †† 16:1 Rom 15:25-26; 2 Kor 8:1-9 ‡ 16:5 Wok 19:21 †† 16:6 Rom 15:24

⁸ Mərig kwasig ikin yakurə, yakmə jakamarə Efesas meriaji-pən nipig kape Pentekos, ⁹ meinai Kughen rim-nəhitə ye swatuk ehuə tuk yo mə jakor wok huvə yame ramkuə kin kwənkwan ripsaah, nar apnapig narmamə ripsaah kisarkut mə tuksətapig kin yo tuk norien wok.

‡

¹⁰ Tukmə Timoti rurə məm əmiə, havəhsi-pən nisi-aiyen kimin, meinai in ramor wok kape Yermaru rəmhen kin yo. ^{‡††11} Takhapəh nisorien mə kimia kirik tukrəm-əhu in. Taksasitu iran misher-pə min kin pəh rirerig-pə min tuk yo. Yo yakawhin piatawə minə iriə Timoti mə tukhauə misəm yo. ^{‡‡}

¹² Kini ye nikarin kape piatawə e Apolos, yimna-maiyoh əusik-əusik mə in tukraməkeikei mikwasig kin piatawə minə mhaurə misəm əmiə. In ripəh norkeikei-pikien mə tukrurə ai taktakun, mərig tukruə ye nipig yame ratuatuk tukun. [§]

¹³ Takasərig əmiə. Taksərer tim tim ye nhatətəyen kapəmiə. Takhapəh nhaginien. Misor nətərigien kapəmiə riskai. ¹⁴ Narimnar fam yame kimia takasor, sor ye norkeikeiye.

¹⁵ Kimia nakharkun mhamə kwən a Stefanas mine kafan minə iriə kimisəkupən mhani nəfrakisien ye Yesu apa tanə Akaea. Kini iriə kisarkut skai tuk nasituyen ye niməhuak minə. Yakamni skai pre tuk əmiə piak minə mə, ^{§†16} takhasiai əriə masor nəkwairiə, mine narmamə m-fam yamə mine kasor pik wok ye niməhuak. ¹⁷ Rikik rimnagian nipig Stefanas mine Fotunatas mine Akaekas kimirhitərhav-pə, meinai nar apnapig kimia nimnharkək, mərig nipig yimnəm ərisir, rəmhen əmə kin yame yimnəm əmiə. ¹⁸ Irisir kimirhirəhsi-haktə pik kafak nətərigien rəmhen əmə kin yame kimirhor irəmiə. Taksəkeikei mhasiai narmamə yamə minə kasor məkneikin.

Pol rimnor infamien ye kafan nəkwəkwə e Fas Korin

¹⁹ Niməhuak minə apa provins e Tarki ^{§††} kasokrən huvə irəmiə. Akwila mine Prisila kworkeikei pik mə tukrəni-pre huvə tuk əmiə ye nhag Yermaru iriə nəməhuak yamə mine kasofugin ye nimə kapəriu. ^{§†20} Piatawə minə fam eikin e kamhani rhuvə pre tuk əmiə. Taksokrən huvə irəmiə minə rəmhen mə kimia kirikianə əmə ye Yesu Kristo.

²¹ Yo Pol, yakamrai nəkarien e kin kwermik.

²² Tukmə yermamə kirik ripəh norkeikeiye Yesu Yermaru, pəh tukrarə ye narpinien.

!Yesu Yermaru kapətawə! !Yuə-ra! ^{§††}

²³ Pəh Yesu Yermaru tukrautə-pre kin kafan nihevəyen kimi əmiə.

²⁴ Yakamher-pre kin kafak norkeikeiye kimi əmiə fam ye Yesu Kristo. Amen.

‡‡ 16:9 Wok 19:8-10; 2 Kor 2:12 ‡†† 16:10 1 Kor 4:17 ‡‡† 16:11 1 Tim 4:12 § 16:12 1 Kor 3:6 §† 16:15 1 Kor 1:16 §†† Nəgkarien Gris ramni nhag kantri e Tarki mə “Esia.” §† 16:19 Wok 18:2,18,26 §†† 16:22 Gal 1:8-9; Rev 22:20

2 KORIN

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Korin

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi nəməhuak minə apa Korin, mine nəməhuak minə apa provins a Akaea.

Pol ruirai ta nəkwəkwə kisisər mher-pən kin kimi niməhuak apa Korin. In e nəkwəkwə yame ror kuas kin. Mərig nəkwəkwə yame ror kirikianə kin, mine nəkwəkwə yame ror kisisər kin, iriu kirarkək; keinein mə iriu pukaa.

?Kwəramətīt ta uə? Nəkwəkwə yame ror kiraru kin, kamni kimə 1 Korin. Kini nəkwəkwə a raməgkiar skai kimi əriə, mə tukrini-əhu norien has minə kapəriə, kini in ramhajoun min əriə kin narimnar pisin minə tiksīn. Iriə khapsaah ye niməhuak kasəri-pən nərigien kape Pol yame rimirai ye nəkwəkwə e 1 Korin. Mərig iriə minə tiksīn aikin, kamhani mə Pol, pəh nien mə in yemehuə kirik; kini ripəh nəmhenien mə in tukrəvhag kimi əriə. Kini iriə kamhani mə in ramor əmə wok kafan tuk nivəhyen mane.

Pol rimirai nəkwəkwə e mamhajoun mə in aposol kirik, kini Kughen rimiwəhsi-pən wok e kimin, kini ratuatuk əmə mə in tukrəwhaag məkneikin kimi əriə. Kini in morkeikei mə tukrini-əhu nəmhajoun eikuə yamə mine kasarə apa Korin. Kini mamaiyoh nəməhuak minə Korin mə tuksasitu mhavəhsi-pən mane kirik yame tukrasitu kin ye niməhuak apa Jerusalem məvigin narmamə meinai sweiwei ramuh əriə.

Pol ramokrən huvə irəriə

1 Yo Pol, yame Kughen rimirpen yo mə yo aposol kirik kape Yesu Kristo, yakarərai nəkwəkwə e kimru piautawə Timoti. Nəkwəkwə e raurə kimi əmiə, niməhuak kape Kughen apa Korin mine narmamə minə fam kape Kughen apa Provins a Akaea. ² Pəh Kughen Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, tukwautə-pre kin nihuvəyen mine nəmərinyen kimi əmiə.

Kughen raməgkiar vivi kimi narmamə yamə mine kisarə ye nīpig əutən

³ Pəh khani vi vi Kughen e in Rim Yermaru kapətawə Yesu Kristo. In Tatə yame rikin rehuə tuk narmamə, mine In Kughen yame in nuknei norien kape nəgkiar-vivi-yen kimi narmamə. ⁴ In raməgkiar vi vi kimi ətawə ye nīpig əutən minə fam kapətawə, mə kitawə tukharkun nəgkiar-vivi-yen kimi narmamə ye nīpig əutən pisin pisin minə yamə mine kamharəpikin. Kitawə tuksəgkiar vi vi kimi əriə rəmhen kin yame Kughen In ramor kimi ətawə. ⁵ Nəmhəyen yame Kristo rimnərig, nəmhəyen kirikianə yame kitawə kasərig ai taktəkun. Kini ye norien kirikianə əmə min, kitawə kasofugin-pən ye Kristo, Kughen raməgkiar vi vi kimi ətawə, kini norien a ramehuə mamvən min tuk narmamə. ^{††6} Nīpig kimawə yaksərig nəmhəyen ramuə tuk əmawə nīpig yakamhani-ərhav nəvsaoyen huvə, kini nəvsaoyen huvə a rafəhsi-haktə nərigien kapəmiə

mavəh miragh əmiə. Nīpig Kughen raməgkiar vi vi kimi əmawə, ramor mə kimawə jakharkun nəgkiar vi viyen kimi əmiə. Kwənkwaī norien a ramkuə ye nīmraghien kapətawə, kini nīpig nakasarə ye nīpig əutən rəmhen əmə kin yame kimawə yimnisarə iran, ramasitu irəmiə mə takamharpin əmə ye nərər-tim-timien. ⁷ Kimawə yaksərəhu-pən tim tim nərigien kapəmawə ye Kughen mə kimia taksərer tim tim. Meinai kitawə fam kisarə əmə ye narəyen kirikianə, kimia taksarə ye nəmhəyen rəmhen kin yame kimawə yakasarə iran. Kini Kughen raməgkiar vi vi kimi əmiə rəmhen kin yame raməgkiar vi vi kimi əmawə.

⁸ Piak minə mine nowinik minə, yaksorkeikei mə takharkun huvə nīpig əutən yamə minə yimnisarə iran apa provins a Tarki. Nahasien ehua minə kimnhauə tuk əmawə, rapita nəsaninien kapəmawə, mamor rikimawə raməsik mə to yakhapəh nhamraghien.

^{†9} Nəfrakisien, kimawə yimisərig mə kineighan-pən ta kin əmawə mə jakhamhə. Mərig nīpig əutən minə a kimnhauə mə jakhapəh nisətgə-atukien irəmauə, mə jaksətgə əmə ye Kughen yame ramor narmamə yamə mine kimnhamhə khamragh min. ^{†10} Ipakə əmə yakhamhə, mərig Kughen rimivəh miragh əmawə. In rirkun nivəhsi-tayen nīpig əutən minə a tuk əmawə. Kini yakasərəhu-pən nərigien kapəmawə iran mə tukrivəhsi-ta nīpig əutən minə a tuk əmawə. ^{††11} Kini In mamor əfrakis məknakin nīpig naksəhuak tuk əmawə. Narmamə khapsaah tuksəgnəgin Kughen tuk narim-

† 1:3 Rom 15:5 †† 1:5 Sam 34:19

‡ 1:8 Wok 19:23; 1 Kor 15:32 †† 1:10 2 Tim 4:18

nar huvə yamə mine In ramor kimi əmawə, meinai kimiə nakhapsaah nakasəhuak tuk əmawə.

Narmamə kimnhani hah Pol, məriḡ in ramni-ərhav mə kafan norien rhuva

¹² Nar kirik yame rikimawə ramagien tukun. Ye norien yame yakasor kimi narmamə apnapig minə ye tokrei tanə, mine kimi əmiə, yakasor ye swatuk yame Kughen ramhajoun. Norien kapəməwə ratuatuk əmə, maməmir əmə ikin rakhak ikin. Kini taktəkun e, ye nərigien kapəməwə, yakasəriḡ mə yakhapəh nisorien nar kirik yame rahas. Pəh nien mə norien kapəməwə ratuatuk məknakin meinai yakhavəh nirkunien kape narmamə, məriḡ mə Kughen ramasitu irəməwə yerkin agien. ¹³ Yakamhani məkneikin meinai yimnhapəh nharai-pənien nəgkiarien kirik yame riskai tuk nəvhekinien uə tuk nirkunien nipran. Taktəkun ai nakwənharkun kəskəh nərigien kapəməwə, məriḡ yakorkeikei mə takhauə mharkun fam. Kini ye norien a, ye nipig Yesu Yermaru tukruə min iran, kimiə tak-sagien tuk əmawə rəmhen kin yame kimawə jaksagien tuk əmiə. †

Pol rimnarar ye nərigien kafan tuk nəriwəkien kafan

¹⁵ Yakharkun mə rikimiə ragien tuk əmawə, rikik rim-naməsik mə nipig yakmavən Masedonia, jakəkupən murə məm əmiə, kini nipig yakamtərhav Masedonia, rikik rimnaməsik mə jakrerig-pre min məm əmiə. Ror məkneikin mə takhavəh nihuvəyen mikiraru. Kini ai, rikik rimnaməsik mə taksasitu irak misher-pən kin yo apa ye provins a Judia. ††¹⁷ Apa kupan, yakmə jakurə məm əmiə. Kini ai yimnarar ye nərigien kafak ye nikarin kape nəriwəkien kafak. ?Kini nakhamə ta mə yakaməgkiar apnapig əmə ye nəriwəkien kafak uə? Nikam. Nərigien kafak ripəh nīsi-pənien tuk norien kape tokrei tanə, rəmhen kin yame narmamə ka-seighan kin nar kirik mamhani hah min ye nipig kirikianə. ¹⁸ Kughen raməfrakis nipig m-fam; kini yakamhakwasig kin norien kafan nipig yaksəgkiar kimi əmiə. Yakhapəh nisorpīrh-pīrh-ien nəgkiarien mir e “Əwəh” mine “Nikam” ye nipig kirikianə. ¹⁹ Kimasir Sae-las ‡ mine Timoti yimīrhurə mīrhini-ərhav-pre Ji Kugh-en e Yesu Kristo tuk əmiə, kini In to ripəh niniyen “Əwəh” mine “Nikam” ye nipig kirikianə. Nikam. Nipig mīfam, nəgkiarien kafan kirikianə əmə. ††²⁰ Ror məkneikin meinai nar apnapig Kughen rimini promes kuvhuun, iriə kimnhauə misor nəfrakisien kin ye Yesu Kristo. Kini kitawə kamhavəh-si haktə nhag Kughen mhani-pən tukun mhamə, “Amen. Əwəh.” ††²¹ Kughen əmə ramor əmawə yaksərer tim tim ye Kristo kitawə-m kimiə. In rimirpen ətawə, ²² kini mivəh-si pə Nanmin kafan yerkitawə mamor nimtətien ye nimraghien kapətawə mə In, kafan e kitawə. Kini taktəkun ai, kitawə kwənharkun mə kafan promes minə tukhauə

† 1:13-14 2 Kor 5:12; Fil 2:16 †† 1:15-16 1 Kor 16:5-6 ‡ Sae-las, nhag pisin kirik e “Silvanus.” †† 1:19 Wok 18:5 †† 1:20 Rev 3:14

misor nəfrakisien kin tuk nipig kirik ye nimraghien kapətawə. ††

²³ Kini yakvəh kwəsu ye nhag Kughen mə yimnapəh nīrerig-pre-min-ien Korin məm əmiə meinai to yakpi-urə, mīpiəgkiar skai pre kimi əmiə, kini moriah əmiə.

²⁴ Pəh nien mə yaksarkut tuk nehuəyen irəmiə mə jakhavəhsi-pre əmə nəgkiarien kimiə əmiə mə taksəri-pən, məriḡ kimiə nakwəsərer timtim ta ye nhatətəyen kapəmiə. Kini kasor wok kwis kitawə-m kimiə mə rikimiə tukragien. ††

2 Ror məkneikin mə yaknəriḡ ta mə jakpəh nurə-minien məgkiar skai pre kimi əmiə, mor rikimiə rəmhə. ⁵² Kini, tukmə yakor rikimiə rəmhə, ?pa irəmiə tukror rikik ragien? Kirkək, meinai yimnor rikimiə m-fam rəmhə. ³ Ror pən, yimīrai nəkwəkwə kirik mher-pre kin, mə jakwəhsi-haktə nərigien kin kapəmiə. Yakpəh norkeikeiyen mə tukmə yakurə məm əmiə, rikik rarkwao tuk norien kapəmiə yamə mine khapəh nisəmhenien. Məriḡ norien kapəmiə tukraməkeikei mor rikik ragien. Kini tukmə rikik ragien, kitawə fam rikitawə tukragien. ⁴ Nipig yimīrai nəkwəkwə a mher-pre kin kimi əmiə, rikik rapou pik tuk əmiə, kini rikik rarkwopir, nehe nimrik rimnaiyu tuk əmiə. Məriḡ yimīpəh nīraiyeen nəkwəkwə a mə jakor rikimiə rapou; məriḡ yimīrai mə takharkun mə norkeikeiyen kafak rehə tuk əmiə. ††

Takhapəh nisarpinien tai təvhagə has

⁵ Yakpəh norkeikeiyen mə jakaməkeikei məgkiar skai pre kimi əmiə. Məriḡ yakorkeikei mə jakni mə yer-mamə yame rimnor nahasien, ††† pəh nien mə rimnor yo pisin əmə yakaməriḡ rahas tukun, məriḡ rimnor ətawə fam kisəriḡ rahas tukun. ⁶ Narpinien yame kimiə khapsaah nimnhavəhsi-pən ta kimin nəmhen. ⁷ Məriḡ taktəkun ai, takasəkeikei misərukīn kafan norien has kini misəgkiar vi vi kimin tamə rikin rapou pik kini rapəh nhatətəyen kafan. ⁸ Yakamni-pre skai tuk əmiə mə takhavən misor rhuva pən kimin mə in tukrirkun mə kimiə naksorkeikei in. ⁹ Yimīrai nəkwəkwə a mher-pre kin kimi əmiə mə jakəm-ru mə ?taksor nəkwə ye narimnar fam, uə nikam? †††¹⁰ Tukmə kimiə nakwəsərukīn norien has kape yermamə kirik, yo min jakərukīn kafan norien has. Kini tukmə kwən a rimnor rahas pə kimi yo rəmhen mə jakor mīrhuvə tuk əmru minə, məriḡ Kristo rirkun mə yakwor rhuva ta tuk əm-ru minə mə jakwasitu irəmiə ¹¹ mə Setan tukripəh nəwhaiyen kwhen kapətawə, meinai kitawə kwən-harkun ta kafan nərigien tuk norien nahasien. †††

††† 1:22 2 Kor 5:5; Efes 1:13-14 ††† 1:24 1 Pita 5:3 § 2:1 1 Kor 4:21 †† 2:4 Wok 20:31 ††† Yeməhuak kirik irəriə rimnor ap-napig nar, mikir-ta piraovin vi kape rimni. Kini Pol rimini-pən tuk əriə mə tukhawəsi-pən narpinien kimin in ye 1 Kor 5:1-5. § Pol rimə tukrirkun ru mə kwəsəri-pən nəgkiarien kafan misher-ye rhav əfrakis kin kwən a yame rikir-ta piahuaru kape rimni, uə nikam. ††† 2:11 Luk 22:31

Narmamə yamə mine kamhani ərhav nəvsaoyen huvə

¹² Nipig yimavən apa Troas tuk nini-ərhavyen nəvsaoyen kape Kristo, yimnəm mə Yesu Yermaru rim-nəhitə ye kwəruə kirik kimi yo. ^{†13} Mərig nəmərinuyen rirkək irak meinai yimipəh nəmien piak Taetas aikin. Kini yimnaowia kin nəmə Troas mitərhav mivən Masedonia mamarhakin in. ^{††}

¹⁴ Pəh khani vi vi Kughen yame ramofugxn ətawə kasərer ye nimri narmamə ikin min fam, rəmhen kin yame king ramapita tikmir minə kafan, māmərīp əriə ye nimri namramə mifam. Mərig Kughen ramərīp ətawə ye nimri narmamə mə tukhani-ərhav nəgkiarien kafan, rəmhen kin yame senta ramənaah ikin minə fam. ¹⁵ Ye nimri Kughen, kimawə yaksəmhen kin senta yame raməpnah narmamə, meinai kimawə yakamhavəh Yesu Kristo mamhavən kimi narmamə m-fam. Narmamə yamə mine kishatətə iran, kharkun mə senta e rapien huvə, kini Kughen ravəh miragh əriə. Mərig narmamə tiksin, kasərig nəmiəv senta a rapien kin nimhəyen, ramhajoun mə Kughen tukror narpinien kimi əriə.

Wok e rehuə pik, yermamə kirik ripəh nəmhenien mə to ror infamien iran. ^{†17} Kimawə yakhapəh nisəmhenien kin narmamə tiksin yame iriə khapsaah kamhani ərhav nəgkiarien kape Kughen tuk nivəh-əməyen mane. Nikam. Kughen rimnher-pə kin əmawə, kini kimawə yakasofugin-pən ye Kristo, mhani-ərhav nəvsaoyen huvə. Kini ye nimri Kughen, nəgkiarien kapəməwə ramsi-pən yerkimawə m-fam.

Kughen rimirpen-pən nar vi kirik kimi narmamə

3 Tukmə ror kimia nakhamə kimawə yakamhavəh-si-haktə atuk əmawə ye nimrimia, mərig nikam. Tukmə yepsipis minə kamhauə iməmia ikin, tukasəkeikei mhavəh leta yame kimirai tuk nini-ərhavyen norien kapəria kimi əmia. Uə nipig tukmə khatərhav, tukasəkeikei mhavəh leta yame kimia takharai yame tukshen-hen narmamə kin, pəh tukirkun əriə. Mərig kimawə yakhapəh nhavəhyen leta kirik məknakin, meinai ^{†12} kimia naksəmhen kin leta yame ramor əpu wok kapəməwə. Leta e kimirai-pən yerkimawə, yame narmamə m-fam kasəvhuekin mharkun nipran. ^{††3} Nimraghien kapəmia ramhajoun mə kimia naksəmhen kin leta kirik yame Kristo rimirai kini narmamə kasəvheikin. Kimia kwənkwa wok kapəməwə. Kimia naksəmhen kin leta yame Nanmin kape Kughen rimirai. Mərig pəh nien mə rimirəh pen mirai-pən ye nəkwəkwə; mərig rimirai yerki yermamə. ^{†††}

⁴ Yaksətghaa kin nəgkiarien minə məknən meinai Kristo ramarə yerkimawə kini yakshatətə timtim ye Kughen. ^{†††}

⁵ Yakhapəh nisərigien mə kimawə əmə yaksəmhen tuk nisorien wok kirik. Mərig tukmə yaksəmhen tuk nisorien wok kirik, in e Kughen ravəhsi-pə nirkunien

tukun. ⁶ In rimnor əmawə yaksəmhen mə jakhauə kafan yorwok minə mhani-ərhav nəgkiarien vi yame In rimirpen ta. Nəgkiarien vi e yame Kughen rimirpen, pəh nien mə ramsi-pən tuk loa yame kamrai-pən ye nəkwəkwə, mərig ramsi-pən tuk Nanmin kape Kughen. Meinai loa yame kimirai-pən ye nəkwəkwə ravəhsi-pən nimhəyen kimi narmamə; mərig Nanmin kape Kughen ravəhsi-pə nimraghien. [§]

⁷ Nipig Kughen rimirai-pən loa ye kapier kini mivəhsi-pən kimi Moses, ^{§†} nikhakien aikin kape Kughen; kini nimri Moses rhakak min. Kini nəmə Isrel to khapəh nisarha-pəniən misəm nimrin, nar apnapig mə nikhakien natukreiwaiyu mirkək. Kini loa e ravəhsi-pə pawk nimhəyen, mərig rakhak, ^{§††8} kini wok kape Nanmin kape Kughen rakhak pik rapita. ⁹ Loa a yame rakhak, kafan e wok, Kughen raməkir narmamə mivəhsi-pən narpinien kimi əriə. Mərig wok yame Nanmin kape Kughen ramor, in e narmamə khauə misatu-atuk ye nimri Kughen. !Wok e rakhak pik rapita!

^{§†10} Nəfrakisien, nar yame rimnakhak məkupən, tak-təkun ai, ripəh nikhakien. Meinai nar yame rakhak pik rinapita yame rimnakhak məkupən. ¹¹ Loa yame tikripirkək tuk nipig kirik rimauə ye nikhakien, mərig wok kape Nanmin kape Kughen yame tukramarə rerin, in rhakak pik əgkəp. ^{§††}

¹² Ror məkneikin mə yakasərhəhu-pən tim tim kapəməwə nərigien ye wok a kape Nanmin kape Kughen, masətghaa kin nini-ərhavyen kafan nəgkiarien. ^{§†13} Kimawə yakhapəh nisəmhenien kin Moses yame, nipig nimrin rhakak kape nipig kwəkwə əmə, in rimnatuopis in kin neipən mə nəmə Isrel tukhapəh nisəmien nikhakien ye nimrin. ^{§†14} Mərig Kughen rimnor kapəria kapə riskai. Kini ye nipig a, muə meriaji-pə taktəkun, nipig iriə kasəvheikin Ol Testamen, khapəh nharkunien nipran, rəmhen kin yame neipən kirik raməker əswasig kin nirkunien kapəria. Kughen ripəh nivəhsitayen neipən a tuk əriə; ramrəhsi-ta əmə tuk narmamə yamə mine kasofugin kwhen kapəria iriə Kristo.

¹⁵ Nəfrakisien, meriaji-pə taktəkun mine, nipig kasəvheikin nəkwəkwə yamə mine Moses rimirai, rəmhen kin neipən kirik yame raməker əswasig kin nirkunien kapəria. ¹⁶ Mərig narmamə m-fam yamə mine kasarar ye nərigien kapəria mhuə tuk Kughen, Kughen tukrəhsi-ta neipən a. ^{§††}

¹⁷ Yesu Yermaru In ror Nanmin. Kini ikin Nanmin kape Yermaru raməmīr ikin, In ramrisin narmamə. ^{§†18} Kini kitawə fam kasor əpu nikhakien kape Kughen, narmamə kasəm; pəh nien mə kitawə kisatuopis ətawə. Nipig m-fam In ramarar irətawə mə tukhauə misəmhen kin In. Nikhakien kafan rarkurao irətawə mameihua. Nikhakien e ramsi-pən tuk Yermaru kapətawə yame In Nanmin Rhakə.

4 Kughen, rikin rehuə tuk əmawə, ror pən rikimawə ripəh nəpouyen tuk norien wok e kape nini-

† 2:12 Wok 14:27; 1 Kor 16:9†† 2:13 Wok 20:1‡ 2:15-16 Luk 2:34; 2 Kor 3:5-6†† 3:1 Wok 18:27; 2 Kor 5:12†† 3:2 1 Kor 9:2†† 3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esik 36:26-27††† 3:4 Wok 20:31

§ 3:6 Jer 31:31; Jon 6:63; 1 Kor 11:25§† 3m-ru Dut 5:22. §†† 3:7 Eks 34:29§† 3:9 Dut 27:26; Rom 1:17§†† 3:11 Luk 22:31 §† 3:12 Wok 14:27; 1 Kor 16:9§† 3:13 Eks 34:33§†† 3:16 Eks 34:34§§† 3:17 Jon 8:36; Rom 8:2

ərhavyen Nəvsaoyen Huvə kafan. ² To yakhapəh ni-sorien norien yame kamor apis-apis mine norien yame ror naurisien. To yakhapəh niseikuəyen mhapəh nhaukreikinien nīprai nəgkarien kape Kughen. !Nikam! Kimawə yakamhani-ərhav əmə nəfrakisien, kini ye norien minə a, ye nimri Kughen, yakasor əpu əmawə ye nimri narmamə, mə ye nərigien kapəriə, tukharkun mə wok kapəməwə ratuatuk. ¹³ Tukmə ror nəvsaoyen huvə yame yakamhani-ərhav, nīpran ramerkwaig tuk narmamə tiksini; məriḡ ramerkwaig əmə tuk narmamə yamə mine kasəri-pən swatuk yame ramvən apa ye nap ehua. ⁴ Narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen kasəri-pən swatuk ai, meinai Setan e yarmhə in ramarmaru ye tokrei tanə, rimnatuopis əriə mə tukhapəh nisəmien nikhakien kape nəvsaoyen huvə yame nikhakien risia-pen əriə. Nikhakien a ramsi-pən tuk Kristo yame In ravəh əfrakis Nanmin kape Kughen. ^{††5} Ror məkneikin meinai kimawə yakhapəh nhani-ərhav-atuk-ien əmawə; məriḡ yakhani-ərhav Yesu Kristo mə In Yermaru. Kini In rimnher-pə kin əmawə mə kimawə yor atuə kin minə kapəmiə. ⁶ Meinai Kughen e yame rimini kupən mimə, "Pəh nikhakien tukrivən məsiə-pən ikin rəpignap ikin,"

(Jen 1:3)

in Kughen kirikianə əmə yame raməsia-pən yerkitawə mə kitawə tukharkun nəsaninien mine niḡvəyen kafan yame kitawə kasəm ye Kristo. [‡]

Kitawə kisəmhen əmə kin nītip yame ramətīt aihuua əmə

⁷ Kitawə kisəmhen kin nītip ^{††} yame Kughen ravai-pən narimnar huvə ikin kafan; məriḡ nītip raməmātīt aihuua əmə. Ramhajoun-pən mə nəsaninien əfrakis ramsi-pən tuk Kughen, rīpəh nisi-pəyen tuk ətawə. ^{††}

⁸ Nīpig əutən minə khapsaah kamharəh-pikini əmawə, məriḡ khapəh nisoriahyen əmawə. Nīpig tiksini, yakhapəh nisəmien swatuk, məriḡ yakhapəh nisəpəhyen. ^{††9} Kamoh əmawə, məriḡ Kughen rīpəh nəpəhyen əmawə. Kaməsik əmawə, məriḡ kīpəh nark-whopniyen əmawə. ¹⁰ Ikin pukaa yakamhəvən ikin, rikimawə raməsik mə kimnhopni Yesu, kini kimə tukhopni min əmawə tuk nini-ərhavyen nhagin. Məriḡ kimawə yakasəkeikei tuk nini-ərhavyen nhagin mə tukirkun mə Yesu rimamragh. ^{†††} Kughen rimneighan kin əmawə mə jəksəriḡ nəmhəyen mə tukəm kirkun mə Yesu e in e rimamragh mivəhsi-pən nəsaninien ye nīpraimawə yame tuk nīpig kirik tukrəmātīt. ^{§12} Ror pən, nīpig mifam ipakə əmə yakamhamhə mə kimia takhavəh nimraghien rerin.

¹³ Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Nar yame yakamni nəfrakisien iran, yakamni-ərhav."

(Sam 116:10)

Kini ye norien kirikianə əmə kape nhatətəyen, kimawə min yakamhani nəfrakisien iran, ror pən yakamhani ərhav, ¹⁴ meinai kimawə yakharkun mə Yermamə yame rimnor Yesu ramragh min ye nimhəyen kafan, In tukror min ətawə-m kimia tukamhamragh min ye nimhəyen kitawə Yesu, tuksarə kitawə min. ^{§15} Yimn-harəh pikini nəmhəyen minə e mə kimia taksarə huvə iran. Kini nīpig m-fam niḡvəyen kape Kughen ravi-pə narmamə khapsaah min kamhauə tuk Kristo. Tukhani vi vi Kughen nīpig m-fam, mhavəhsi-haktə nhagin mə In yerpirig pik.

¹⁶ Ror pən rikimawə rīpəh nəpouyen. Nar apnapig mə nīpraimawə rameiwaiyu ai taktəkun mine, məriḡ nīpig mifam Kughen ramor rikimawə ramhuvə min. ^{§††17} Meinai nīpig əutən yame mine yaksarə irəriə, iriə nar apnapig əmə. Tukhapəh nisəmieren ror tu. Məriḡ kwənkwaierə in nikhakien yame raməmīr rerin; kini in rehuə mihuvə mapita narimnar m-fam. ^{§†18} Ror pən, kitawə khapəh nisəriḡ-pikien tuk nar yame kasəm kin nimritawə, məriḡ kisəriḡ pik nar yame kitawə khapəh nisəmien. Meinai narimnar yame kasəm kin nimritawə, kasəmīr kape nīpig kwəkwə əmə. Məriḡ narimnar yame khapəh nisəmien kasəmīr kape rerin. ^{§††}

Nīprai narmamə tukror pisin apa ye rao ye neai

⁵ Kitawə kharkun mə nīpraitawə in rəmhen kin nimə tapolen yame kisarə iran ye tokrei tanə e. Kini tuk nīpig kirik tukrəmātīt mahas. Kini nīpig nimə tapolen a tukrirkək ye tokrei tanə, məriḡ apa ye rao ye neai, kapətawə kirik aikin nimə vi yame pəh nien mə yermamə ramor, məriḡ Kughen əmə ramor. In e nīpraitawə yame rivi, tukramarə rerin ikin. ^{§12} Məriḡ taktəkun ai, kitawə kisarə ye nīpraitawə kape tokrei tanə, misasək, misorkeikei pik mə nīpig tukruə yame kitawə tukpihavəh nīpraitawə vi kape rao ye neai, rəmhen kin yame kamhəvən ye neipən vi. ^{§†3} Meinai pəh nien mə kitawə tukhavəh nanmitawə əmə, yame nīpraitawə rirkək. Məriḡ tukhavəh nīpraitawə vi, kape rao ye neai. ⁴ Nīpig kisarə ye tokrei tanə ye nīpraitawə yame tukripimātīt, rikitawə rəpou, kisorkeikei mə tuk-səpəh nəmhəyen. Məriḡ pəh nien mə kisorkeikei mə nīpig tukhamhə, tuksəta əḡkəp ye nīpraitawə. Nikam. Məriḡ kisorkeikei mə nīpraitawə tukro ta kin yame rakwas kape tokrei tanə, mīpəh yame rivi kape rao ye neai. ⁵ Kini Kughen rimnor ətawə mə tukasarə ye nimraghien vi, mivəhsi-pə Nanmin Kafan mə tukrhajoun huvə ətawə mə kafan narimnar minə e tukhauə misor nəfrakisien kin.

⁶ Ror pən, nərigien kapətawə riskai, kini kharkun huvə mə nīpig kisarə əmə ye nīpraitawə kape tokrei tanə, kitawə khapəh nisəmieren imei Yesu Yermaru.

^{§§†17} Nhatətəyen kapətawə ramkir ətawə; pəh nien mə narimnar yame kasəm ramhajoun swatuk. ⁸ Yakamni mə nərigien kapətawə riskai, kini kisorkeikei mə tuk-səpəh nīpraitawə mhavən ye nimə vi kapətawə kitawə

† 4:2 2 Kor 2:17; 1 Tes 2:5 †† 4:4 Efes 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 ‡ 4:6 Jen 1:3; Aes 9:2; 2 Kor 3:18 †† Gris ramni "jag" yame kimnor kin nimoptanə skai. †† 4:7 2 Kor 5:1 ††† 4:8 2 Kor 1:8; 7:5 ††† 4:10-11 1 Kor 15:31 § 4:10-11 Rom 8:36

§† 4:14 1 Kor 6:14 §†† 4:16 Efes 3:16 §† 4:17 Rom 8:17-18 §†† 4:18 Kol 1:16 §† 5:1 2 Kor 4:7 §† 5:2 Rom 8:23 §†† 5:6 Hib 11:13-16

Yesu. ¹⁹ Nar apnapig tukmā kisarā ye nīpraitawā kape tokrei tanā e, uā kisāpāh nīpraitawā kape tokrei tanā misarā ye rao ye neai, mārīg narimnar yame kasor, kasor amā mā Yesu, rikin tukragien tuk atawā. ¹¹⁰ Kasor mākneikin meinai kitawā m-fam tukasākeikei masārer akupān ye Kristo mā In tukrākir norien minā kapatawā. Kini kitawā kirikianā kirikianā tukhavāh nārokien rari-pān narimnar yamā mine kimisor ye tokrei tanā; nar has uā nar huvā. [‡]

Wok e kapatawā, mā tukhavi tikmīr minā kape Kughen khauā kirikianā iriā min

¹¹ Kini taktākun ai, yakamhasiai Yesu Yermaru yame tukrākir narmamā m-fam, ror pān, yaksarkut mā jakhavi-pā narmamā pāh khani nāfrakisien ye Kughen. Kughen ruirkun ta amawā mine wok kapamawā; kini yaksorkeikei mā kimīā min takharkun huvā amawā.

¹² Yakhapāh nīsorkeikeiyen mā jakhavāh-si haktā atuk amawā ye nīmrimīā, mārīg yakamhavāh-si-pre kapamawā nārigien mā rikimīā tukragien tuk amawā. Kini taktākun ai, nakharkun nishorpinien nāgkiariēn kape narmamā yamā mine kisausit meinai narmamā kamhavāh-si haktā amā ariā tuk nhagriā, mhapāh nīsākirien nīmraghien kapāriā. ¹³ Tukmā nakhamā kimawā yaksarmar, pāh Kughen tukrām amhen amawā. Mārīg tukmā nakhamā nīrkunien kapamawā rāmhen, havāh nāgkiariēn kapamawā pāh tukrasitu irēmīā.

¹⁴ Ror mākneikin meinai norkeikeiyen kape Kristo rarmamaru irēmawā, meinai yakharkun huvā mā yermamā kirikianā rimamhā tuk narmamā m-fam. Ror mākneikin mā kitawā m-fam tukasākeikei misāpāh tāvhagā has, rāmhen kin yame yermamā mhā reinein norien tāvhagā has. ¹⁵ Kini yakharkun mā Yesu rimamhā tuk narmamā m-fam mā iriā yamā mine kamhamragh, tukhapāh nīsorien narimnar yamā iriā atuk amā kisorkeikei; mārīg iriā tukasākeikei misor norien yamā mine Yesu rorkeikei - in e yermamā yame rimamhā tuk ariā kini mīmragh min ye nīmhāyen. ^{††}

¹⁶ Ror mākneikin, mā taktākun ai, yakhapāh nīsākirien narmamā ye norien yame narmamā kape tokrei tanā kasākir narmamā iran. Kupan, yimisākir Kristo ye norien a, mārīg taktākun ai, yakhapāh nīsorien. ¹⁷ Ror mākneikin, narmamā yamā mine kamhauā masor kirikianā ye Kristo, Kughen ramor vi ariā. !Nar akwas ramāta iran! Nar vi ramuā iran.

¹¹⁸ Narimnar minā fam a kamhasi-pān tuk Kughen. Kupan, kitawā kimisor tikmīr kitawā Kughen; mārīg ye Kristo, In rimnāpkāfugin atawā kwēnhauā ipakā tukun, minor atawā kwēnhauā In minā tiksīn. Kini mivāhsi-pā wok e kimi amawā, in e mā tukhavi tikmīr minā kafan khauā In minā tiksīn. ¹¹⁹ Nāgkiariēn e yakamni, nīpran ramni mā Kughen rimivi-pā tikmīr minā kafan ye tokrei tanā khauā misor kirikianā ye Kristo, mīpāh nāvheikinien kapāriā norien has minā. Kini mivāhsi-pā nāgkiariēn e kimi amawā kape nīvi-pāyen tikmīr minā kafan khauā misor kirikianā iriā

min. ²⁰ Ror mākneikin, kimawā yāgkiar minā tiksīn kape Kughen. Rāmhen kin Kughen ramokrān kin narmamā nīpig kimawā yaksāgkiar. Kini yaksaiyoh skai amīā ye nhag Yesu Kristo mā taksāpāh norien kape tikmīr minā, mhauā misor kirikianā kimīā Kughen.

²¹ Kughen rimnor Kristo yame norien has rīrkāk iran, In sakrefaes kape norien has minā kapatawā, mā tukshatātā misatuatuk ye nīmri Kughen. [§]

6 Meinai kimawā yakasor wok kirikianā kimawā Kughen, yakasaiyoh-pre skai amīā mā nīpig Kughen tukrautā-pre kin kafan nīhuvāyen kimi amīā, takhapāh nhavāhyen mā in nar apnapig amā. ² Meinai Kughen ramni mīmā,

“Yimnārīg ik ye nīpig atuutuk, mamasitu iram ye nīpig kape nīvāh-mīraghien.”

(Aes 49:8)

Yakamni-pre tuk amīā mā taktākun ai, rinor nīpig atuutuk kape Kughen tukrīvāh mīragh amīā.

Pol ramāvsao kin nīpig autān minā ye nīmraghien kafan

³ Yakhapāh nīsorien nar kirik mā yermamā tukrimīr ye nhatātāyen kafan tukun, tamā narmamā kamhani hah wok kapamawā tukun. ⁴ Mārīg norien minā fam ye nīmraghien kapamawā kashajoun mā kimawā yorwok minā āfrakis kape Kughen: Kimawā yaksārer tim tim ye nīpig kape nāmhāyen, mine ye nīpig autān minā, mine ye nīpig yakasārīg rahas. ⁵ Narmamā kamhauh amawā, misāhi-pān amawā ye kalabus. Mharpāhu amawā mā tukhauh amawā. Yimisor wok ehua, mhapāh nīsapirien yenpig, kini nikumhā ramās amawā. ¹⁶ Yakhapāh nīsorien nar kirik yame rāmkimik yerkimawā. Nanmin kape Kughen rukwar yerkimawā, kini yaksorkeikei narmamā ye norkeikeiyen āfrakis.

¹⁷ Yakamhani amā nāfrakisien. Kini nāsāninien kape Kughen ramarā irēmawā. Nīmraghien kapamawā yame ratuutuk ramor amawā yaksapita tikmīr minā kapamawā, rāmhen kin yame mobael ravāh nau mine kwātavhā mā tukrapita kafan tikmīr. ⁸ Narmamā tiksīn kamhasiai amawā; tiksīn kasām-āhu amawā. Tiksīn kamhani hah amawā; tiksīn kamhani huvā amawā. Kini nīpig kimawā yakamhani mā kimawā aposol kape Kughen minā, tiksīn kamhani neikuāyen irēmawā. Mārīg kimawā yorwok āfrakis minā tiksīn kape Kughen. ⁹ Narmamā tiksīn khapāh nīseighanien kin mā kimawā aposol minā āfrakis. Nīpig mīfam nīmhāyen ramuā ipakā tuk amawā, mārīg yakamhamragh amā. Kamuh amawā, mārīg khapāh nhopniyen amawā.

¹⁰ Rikimawā rapou, mārīg nīpig mīfam yaksāgien amā. Kapamawā nar kirik rīrkāk, mārīg kimawā yaksor narmamā khapsaah kapāriā nautā rīpsaah ye rao ye neai. Kapamawā nar rīrkāk, mārīg yakamhavāh narimnar fam.

¹¹ Nāmā Korin, yimnhani-pre nāgkiariēn minā fam mhapāh nīsāpāhyen kirik; kini yaksorkeikei amīā yerkimawā m-fam. ¹² Kimawā yakhapāh nīsārer-āswasigien

† 5:8 Fil 1:23 †† 5:9 Kol 1:10; 1 Tes 4:1 ‡ 5:10 Pri 12:14 †† 5:15 Rom 14:7-8 ‡‡ 5:17 Rom 8:1; Gal 6:15 ‡‡† 5:18 Rom 5:10

‡‡‡ 5:19 Rom 3:23-25 § 5:21 Hib 4:15 §† 6:5 2 Kor 11:23-27 §†† 6:6 1 Tim 4:12 §‡ 6:9 2 Kor 4:10

kin norkeikeiyen tuk əmiə, mərig kimiə naksərer əswasig kin norkeikeiyen tuk əmawə. ¹³ Taktəkun ai, yakaməgkiar kimi əmiə rəmhen kin kwajikovə minə əgkəp kafak mamni mə ratuatuk əmə mə kimiə min taksorkeikei əmawə yerkimiə m-fam. †

Yəhuak minə tukhapəh nisəriwək-pənien tuk yamə mine khapəh nisəhuakien

¹⁴ Takhapəh niseighanien kin narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien mə taksor kwis wok †† meinai, ?norien atuaturuk mine norien has kirarkun nwor-kwisien nar kirik uə? ?Uə nikhakien mine nəpignapien to kwofugin kirikianə uə? Nīkam. ^{†15} Kini ye norien kirikianə əmə min, Kristo mine Setan ††, to kirəpəh nīrəni-kwisien nəgkiarien kirikianə. ?Yeməhuak mine yermamə yame rīpəh nəhuakien, iriu kirarkun nī-worien nar kirik ye nərigien kirikianə uə? !Nīkam! ¹⁶ Ye Nīmə Ehuə kape Kughen, ikin kirik rirkək aikin kape kughen eikuə minə, meinai kitawə e Nīmə kape Kughen yame ramragh. Kini Kughen ramni mə, “Yo jakamarə kimawə miriə, mameriwək kimawə miriə.”
Kini mīmə,
“Jakor Yo mə Yo Kughen kapəriə,
kini iriə tukhauə kafak narmamə minə.”

(Lev 26:12; Jer 32:38; Esik 37:27)

¹⁷ Kini Yermaru ramni min mə,
“Ror məkneikin, sətə irəriə, mhavən isok tuk əriə.
Mhapəh nharapien nar yame rəmkimik ye nīmrīk,
kini rikik tukragien mə jakvəh əmiə.”

(Aes 52:11; Esik 20:34, 41)

¹⁸ Kini Kughen Yermaru yame In Yerpīrig Pik ramni min mīmə,
“Kini jakor Yo mə Rīmimiə,
kini kimiə takhauə kwajikovə minə kafak.”

(2 Saml 7:8, 14)

7 Yo minə tiksīn. Nəgkiarien minə e yame Kughen rimirpen, kapətawə. Ror pən, pəh kisəspir rikitawə, mhavəhsi-ta narimnar fam yamə mine kasor nīpraitawə mine nərigien kapətawə kasəmkimik. Kini pəh kisərəhu karin ətawə mə kitawə kape Kughen minə əmə, meinai kitawə kamhasiai Kughen.

Pol, rikin ramagien mə nāmə Korin kwənhauə tuk Kughen

² Səhitə yerkimiə tuk əmawə meinai yakhapəh nī-sorien rahas-pən kimi yermamə kirik, mhapəh nhavi-pəyen yermamə kirik ikin rahas ikin, mhapəh nīsarkutien mə jakhavəh nar kirik kapəmiə ye norien kirik yame rīpəh natuatukien. ³ Pəh nien mə kimiə nīmisor nar kirik rīpəh nəmhenien, yakaməgkiar məkneikin kimi əmiə. Yakwəni-pre ta tuk əmiə mə yaksorkeikei pik əmiə, nar apnapig nahasien uə nīhuvəyen ramuə tuk

ətawə-m kimiə, mərig yakhajir əmiə misəkwən əmiə.

⁴ Yo yakamni nəfrakisien irəmiə. Rikik ragien tuk əmiə. Kimiə nakhavəh-si haktə pik kafak nətərigien. Yimnarə ye nəmhəyen rehuə pik, mərig rikik ragien pik tuk əmiə.

⁵ Meinai nīpig yimnhauə Masedonia, mhapəh nī-apisien, mərig nīpig m-fam, yakamharəh pikin nəmhəyen pisin pisin minə. Ye nīmraghien kapəməwə, narmamə kasotgoh, masor nahasien kimi əmawə, kini kimawə yakamhagin. ^{†6} Mərig Kughen yame raməgkiar vi vi kimi narmamə yame nərigien kapəriə rəpou, In rīmivəhsi-haktə nərigien kapəməwə, mor swatuk kape Taetas ruə məm əmawə. ⁷ Kini pəh nien mə nuəyen əmə kafan yame rīmnor rikimawə ram-agien, mərig nīpig nīmnhawəh-sihaktə nərigien kafan, rikimawə ramagien min tukun. In rīmīni-əsah pə tuk yo mə naksorkeikei pik mə takhauə misəm yo. Kini mamni mə rikimiə reihuə tuk yo, mamni mə kimiə naksorkeikei pik yo, masərer matuk tuk nīsərer-əswasigien kin narmamə yamə mine kamhāni hah yo. In ramni məknakin, rikik ragien mapita.

⁸ Kupən, yimnəm mə nəkwəkwə yame yimnher-pre kin məkupən rīmnor rikimiə rəpou, kini yimnərig rahas tukun. Mərig, nar apnapig mə nəkwəkwə a rīmnor rikimiə rəpou, yakpəh nərig-rahās-pik-ien tukun, meinai rikimiə rəpou kape nīpig kwəkwə əmə. ⁹ Mərig taktəkun ai, rikik ragien, mərig pəh nien mə rikik ragien meinai rikimiə rīmnəpou. Nīkam. Rikik ragien mə nīpig rikimiə rəpou, nīmisarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has kapəmiə. Nəfrakisien, Kughen rorkeikei mə rikitawə tukrəpəu tuk norien has minə. Kini kimiə nīmisarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has, kini nəgkiarien skai yame yimnhani-pre tuk əmiə rīpəh norien əmiə naksəpəh nhatətəyen kapəmiə.

¹⁰ Tukmə rikimiə rəpou tuk norien has minə kapəmiə, rəmhen kin yame Kughen rorkeikei mə rikimiə tukrəpəu tukun, kini misarar ye nərigien kapəmiə, pəh Kughen tukrīvəh mīragh əmiə. Nərig-rahāsien a rīpəh nīkir-pənien narmamə ikin riki narmamə rərhakis ikin. Mərig tukmə narmamə rikiriə rəpou əmə tuk narimnar kape tokrei tanə, nərig-rahāsien a ramkir-pən əriə tuk nīmhəyen. ^{††11} Tukmə naksərig rahas ye norien has minə kapəmiə, rəmhen kin yame Kughen rorkeikei mə taksərig rahas tukun, nakharkun nīsəmien kwənkwan ye nīmraghien kapəmiə: in e naksarkut pik mə taksor norien yame ratuatuk, kini misarkut pik mə takhahu-atukin norien has minə kapəmiə, kini masəməkin norien has minə, kini misakur mhagin kin norien has minə. Nīmisorkeikei mə taksəm min yo, misərer əswasig kin narmamə yamə mine khani hah yo, kini masərer matuk tuk nīwəhsi-pənien narpinien kimi narmamə yamə mine kasor təvhagə has. Ye norien minə fam kapəmiə, nīmishajoun mə nīmnhapəh nīsorien nar kirik rahas ye narimnar minə e. ¹² Kini yakamher-pre kin nəkwəkwə e kimi əmiə, mərig pəh nien mə yakamrai nəkwəkwə e mə jakəgkiar ye norien hah kape yermamə kirik ^{††}, kini pəh nien mə yakamrai mə

† 6:13 1 Kor 4:14 †† Gris ramni nuhpikinien ye kau kiraru, kirik yame rehuə, kirik rikəskəh. Kirkwəji əriu mə tukwor wok, mərig wok rapəh naiyu-huvəyen meinai nehuəyen kapəriə rīpəh nəm nəmhenien. ‡ 6:14 Efes 5:11 †† Gris ramni “Belīar.” Nhap pisin kape Setan.

†† 7:5 2 Kor 2:13 ††† 7:10 Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

jakægkiar ye yermamə yame kimnoriah in. Nikam. Yimirai nəkwəkwə minə kimi əmiə mə Kughen tukrasitu irəmiə mə takharkun mə nakhasiai əfrakis Yo. ¹³ Narimnar m-fam a khavəh-si haktə nərigien kapəmiə.

Pəh nien mə kimia əmə nakhavəh-si haktə nərigien kapəməwə, mərig rikimawə ragien pik min tuk kwən a Taetas, meinai rikin ragien mə kimia nakhavəh-si haktə min nərigien kafan. ¹⁴ Yakməni-pən tukun mə rikik ragien pik tuk əmiə. Narimnar fam yame yimnhani-pre tuk əmiə, iriə nəfrakisien. Kini ye norien kirikianə əmə min, nipig yimini-pən tuk Taetas mə norien kapəmiə rhuvə, kini nipig in rimaurə məm əmiə, norien kapəmiə rimnhajoun-pən mə nəgkiarien a yimini irəmiə mamni-pən tuk Taetas in nəfrakisien. Ror pən, nimnhapə nisorien naurisien kimi yo tuk nəgkiarien yame yimini-pən tukun maməgnəgin əmiə. ¹⁵ Taetas, rikin raməsik mə kimia m-fam əgkəp en nimisor nəkwən, mhagin kin in mhasiai in nipig in rimauə məm əmiə. Kini nipig rikin raməsik narimnar minə a, norkeikeien kafan rehuə tuk əmiə mapita. ¹⁶ Rikik ragien pik meinai yakirkun niniyen nəfrakisien irəmiə ye narimnar fam.

Niməhuak apa Jerusalem, nəriə nəviginien rikək, Pol ramni mə nəmə Korin tuksasitu irəriə

8 Piak minə mine nowinik minə, yaksorkeikei mə takharkun mə niməhuak minə apa Masedonia kwəshajoun mə Kughen ramautə-pən kin kafan nihuvəyən kimi əriə. ¹² Iriə kimisarə pawk ye nəmhəyən ehua kirik, kapəriə nautə rirkək, mərig nimraghien kapəriə rukwar huvə kin nagienien, ror pən kamhavəh-si-pən mane ehua kimi nəməhuak minə tiksin. ³ Yakamni-ərhav pre tuk əmiə mə iriə kimnhavəh-si-pən mane ehua, rapita yame rikiriə rəsik mə tukpihavəh-si pən. Kamhavəh-si-ərhav rəmhen kin yame nərigien kapəriə ramuh, ⁴ misaiyoh əməwə m-ripsaah mə kimawə jakseighan kin əriə pəh iriə tuksasitu ye wok kape niwəh-sipəniən mane kimi narmamə kape Kughen minə apa Jerusalem. ⁵ Yakhapəh nharkunien mə iriə tuksasitu rehuə məknakin, mərig iriə kisasitu. Kimisəkupən mhavəh-si-pən nimraghien kapəriə kimi Yermaru. Kwasig ikin, khavəh-si-pən nimraghien kapəriə kimi əməwə rəri-pən əmə nərigien kape Kughen.

⁶ Kini kupən, Taetas a in rimnamkir əmiə tuk narukien kin mane kape niməhuak minə; ror pən, yaksəkeikei kimin mə in tukraməkeikei maməmir kimia min meriaji taksaruk fam kin mane yame takhavəh-si-ərhav. ⁷ Ye narimnar mifam e, kimia nakasor rhuvə pik mapita, in e, nhatətəyən kapəmiə, mine nəgkiarien kapəmiə, mine nirkunien kapəmiə, mine nərertimtimien kapəmiə, mine norkeikeien kapəmiə tuk əməwə. Kini ye norien kirikianə əmə min, yakorkeikei mə taksarukin mane məknakin ye norien yame rhuvə rapita.

††† Pol ramni hanə yermamə yame rimnor apnapig nar. Əmru 2 Kor 2:5. † 8:1 Rom 15:26; 2 Kor 9:1-2

⁸ Pa rimə yakaməkeikei kimi əmiə mə taksor. Mərig yimnhajoun əmiə mə nəmə tanə pisin pisin minə rikiriə ragien tuk nasituyen ye wok a. Kini taktəkun ai, yakmə jakəm-ru mə norkeikeien kapəmiə in nəfrakisien rəmhen kin əriə, uə nikam. ⁹ Kimia nakharkun huvə mə Yesu Kristo Yermaru kapəməwə ramautə-pre kin nihuvəyən kafan kimi əmiə. Kafan nəsaninien rehuə pawk, mərig rimauə mə tukrasitu irəmiə, mor In mə kafan nəsaninien rirkək. In rimauə mor In mə kafan nar kirik rirkək ye tokrei tanə mə kimia takhauə narmamə kape Kughen minə, kapəmiə narimnar tukripsaah ye rao ye neai. ††

¹⁰ Jakəvhaag kimi əmiə ye norien yame ratuatuk mə taksor. Ye newk yame ruauə muavən, kimia nimsokupən misorkeikei mə taksarukin mane kape niməhuak minə, kini kimia min nimsokupən misarukin mane. ¹¹ Taktəkun ai, taksarukin mane mə takseriaji niprai mane yame nimsorkeikei mə takhavəh-si-ərhav. ¹² In nar apnapig mə kapəmiə narimnar ripsaah uə rikəskəh. Kughen, rikin tukragien tuk əmiə tukmə nakhavəh-si pən yerkimia mifam. ‡

¹³ Yakpəh norkeikeien mə nipig takhavəh-si-pən mane ehua kimi niməhuak minə, kwasig ikin, naksəkwəkwə kin mane. Mərig ratuatuk əmə ¹⁴ mə taksasitu ye niməhuak yamə mine kasəkwəkwə kin narimnar, meinai kapəmiə narimnar ripsaah. Kini nipig kirik, tukmə naksəkwəkwə kin nar kirik, iriə tukharkun nisasituyen irəmiə. Norien a takasor, tukasəm nəmhən.

¹⁵ Rəri-pən əmə Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə,

“Narmamə yamə mine kamhavəh pawk nəviginien rehuə, tukrəmhen kin əriə; to ripəh napitayen.

Mine narmamə yamə mine kamhavəh pawk nəviginien rəkəskəh, tukhapəh nisakwəkwəyən kin nəviginien.”

(Eks 16:18)

Taetas ramvən apa Korin

¹⁶ Yakamni vi vi Kughen mə ramor riki Taetas ramagien mə tukrasitu irəmiə, rəmhen kin kafak nərigien.

¹⁷ Yimnhani-pən tuk Taetas mə tukrurə məm əmiə; kini rikin ragien tuk norien nəgkiarien kapəməwə. Mərig in min, rikin ragien min tuk nurəyən masitu irəmiə. Ye nərigien əmə kafan rimnorkeikei mə tukrurə məm əmiə. ¹⁸ Kini kimawə yaksher-pre min kin piautawə kirik raurə iriu min. Kwən a, nəməhuak minə kamhasiai in tuk kafan wok tuk nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə.

¹⁹ Kini niməhuak minə kimnharpen in mə tukraməriwək kimawə min nipig yakhavəh-si-ərhav mane yame nimisarukin. Yakhavəh-si-pən mane kimi niməhuak minə mə jakshajoun mə rikimawə ragien pik tuk nasituyen, mine tuk nivəh-si-haktəyən Kughen. ²⁰ Yaksarkut mə yermamə kirik rikək yame to rini hah əməwə tuk norien kapəməwə tuk nəwhaiyən mane.

²¹ Ror məkneikin meinai, yaksarkut mə jaksor narimnar yame ratuatuk ye nimri Kughen mine ye nimri narmamə.

†† 8:9 Mat 8:20; Fil 2:6-7 ‡ 8:12 Mak 12:43-44

(Sam 112:9)

²² Kini yaksher-pre min kin piautawə kirik in tukrik-wasig kin Taetas mine in kirik. Yimnharkun mə kwən a rorkeikei pik mə tukrasitu ye norien ripsaah mine ye wok ripsaah. Kini taktəkun ai in rorkeikei pik mə tukrasitu irəmiə meinai in ramni nəfrakisien irəmiə. ²³ Kini Taetas, kimru min yakawor wok kirikianə. Kini kwən a rikwasig kin Taetas in min ramor wok ye kwerkwan irəmiə, masitu irəmiə. Mine piautawə mir kiraru e, yame niməhuak minə kisher-pə kin əriu, karəhsi-haktə nhag Kristo. ²⁴ Sor norkeikeiyen kapəmiə riven tuk ərisir, pəh niməhuak minə tuksəm, mharkun-ru mə rhawor e rikimawə ramagien tuk əmiə. †

9 Yakpi-pəh nher-preyen kin nəkwəkwə e kimi əmiə, rīpīhuvə əmə, meinai, nəkwənharkun ta wok e kape nasituyen ye narmamə kape Kughen minə apa Jerusalem. ^{†2} Yakamni məkneikin meinai yakirkun mə naksorkeikei mə taksasitu, kini yimnəgnəgin ta əmiə ye nīmri nəmə Masedonia tukun, mamni mīmə newk yame ruauə muavən, kimiə apa Akaea nīmiserer matuk tuk nīvəhsi-pənien mane. Kini nīpig nəməhuak apa Masedonia kīmīsəm mə rikimiə ragien pik tuk nasituyen, ramor min əriə khapsaah kasorkeikei mə tuksasitu min. ³ Mərig taktəkun ai, yakamher-pre kin piautawə misir e mə irisir tukrhəm əmiə mə kimiə taksor nar yame nīmnhani, rəmhen kin yame yakwəni ta. Kini ror məkneikin, kapəməwə nəgkiarien tuk nīvəhsi-haktəyen norien huvə kapəmiə, pəh nien mə nar apnapig əmə. ⁴ Mərig tukmə nakhapəh nisorien, nīpig jakurə kimawə nəmə Masedonia tiksin, kini tukəm mə kimiə nakhapəh nisor-əgkəpien, kini taksauris tukun, meinai kimawə yakwənhavəh-si haktə ta nhagmiə. Tukror auris əmiə rapita. ⁵ Ror məkneikin, rikik raməsik mə jakaməkeikei maiyoh piautawə misir mə tukrhokupən irak mīrhurə mīrhəm əmiə pəh kisəm mə takhavəh-si-pən mane yame nəkwənhani ta mə taksarukin. Mərig yakorkeikei mə takhavəh-si-pən yerkimiə m-fam. Pəh nien mə kaməkeikei kimi əmiə mə taksasitu.

Norien kape nəwhaiyen narimnar

⁶ Rikimiə tukraməsik nəgkiarien e: Yermamə yame raməsım kəskəh, tukrivəh nəviginien iran rikəskəh əmə. Yermamə yame raməsım ripsaah, tukrivəh nəsimien iran ripsaah. ⁷ Kimiə kirikianə kirikianə takasəkeikei mhavəh-si-pən naha nhagin yame ramsi-pən yerkimiə mə takhavəh-si-pən. Mərig tukmə naksaruk kin mane meinai yermamə kirik raməkeikei kimiə əmiə tukun, rīpəh natuatukien. Yakamni məkneikin meinai Kughen rorkeikei yermamə yame ravəhsi-pən yerkin m-fam. ⁸ Kini Kughen rirkun nautə-preyen kin nīhuvəyen m-fam kafan kimi əmiə mə tuk narimnar fam ye nīpig m-fam, takhavəh narimnar fam yame naksəkwəkwə kin, mhavəh min rəmhen məkwəkwə mə taksəwhai. ⁹ Meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

“In rəwhai kafan narimnar ripsaah kimi yavən has minə,
kini norien atuatur kafan to rīpəh nirkəkien.”

¹⁰ Kini Kughen yame ravəhsi-pən kweru nai kimi yeməsım, mīvəhsi-pən min nəviginien nan, ye norien kirikianə əmə min, In tukrivəh-si pən narimnar ripsaah kimi əmiə mor min ripsaah-ipsaah min, mə kimiə takharkun nisasituyen ye narmamə tiksin min. Kini tukror kwənkwan ripsaah yame ramsi-pən ye norien atuatur kapəmiə. ^{†11} Ye narimnar fam ye nīmraghien kapəmiə, Kughen tukrivəh-si pre kafan nīhuvəyen kimi əmiə mə kimiə takharkun nəwhaiyen nīpig mīfam. Kini nīpig taksasitu, narmamə tukhani vi vi Kughen tukun. ‡

¹² Wok e yame nakasor, nakhavəhsi-pən mane tuk nəviginien ne narmamə kape Kughen yamə mine nīkumhə raməs əriə, mərig naksor nar huvə kirik rapita, in e narmamə khapsaah tuksərig rhuvə, mhani vi vi Kughen tukun. ¹³ Nīpig naksor wok minə a, narmamə kasəm norien kapəmiə. Kini iriə tukhavəh-si haktə nhag Kughen tukun, meinai kimiə nakasor əfrakis norien kape narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. Kini iriə tukhavəh-si haktə nhag Kughen meinai kimiə nakhavəhsi-pən kapəmiə mane ehua kimi əriə mine narmamə mīfam. ¹⁴ Kini nīpig iriə tuksəhuak tuk əmiə, rikiriə tukraməsik əmiə meinai Kughen rimnautə-pən kin kafan nīhuvəyen kimi əmiə rapita, mə taksasitu pik irəriə. ¹⁵ !Pəh khani vi vi Kughen tuk Tini yame In rīmivəhsi-pə kimi ətawə! Nar e in e rhuvə rapita.

Pol ramhorpin nəgkiarien kape narmamə yamə mine kamhani hah in mhamə kafan norien ror kiraru

10 Narmamə tiksin kamhani nikarik mhamə kafak norien kiraru. Mə nīpig kitawə-m kimiə, kafak nərigien reiwayu əmə, mərig nīpig yimatərhav məpəh əmiə, kafak norien riskai pik. Mərig yo Pol, yakaməkeikei kimi əmiə tuk nar kirik, mīmə Kristo, kafan nərigien reiwayu, kini In yemə mar. ^{††} Kini ye norien kirikianə əmə, ² yakamaiyoh əmiə mə, taksor norien kapəmiə ratuatuk mə nīpig jakurə, mīpəh nəmien nar kirik mə to yakəgkiar skai pre kimi əmiə tukun. Mərig yakirkun mə jakhek narmamə tiksin e yamə mine kamhani mə yakaməri-pən norien kape tokrei tanə, ^{†††} meinai nar apnapig yaksar ye tokrei tanə e, yakhapəh nisarowagien ye norien yame narmamə kape tokrei tanə kasarowagin kin. ⁴ Ror məkneikin meinai narimnar kape narowagien yame kimawə yakasarowagin kin, pəh nien mə narimnar yame narmamə kape tokrei tanə kasarowagin kin. Nikam. Narimnar kapəməwə yame yakasarowagkəp kin, kamhavəh nəsaninien kape Kughen tuk noriahyen kwənmhan yame Setan ramerkwaig ikin. ⁵⁵ Kimawə yaksorlah nəgkiarien eikuə minə mine nərigien ausit minə, iriə m-fam yame kasərer əswasig kin narmamə tuk nirkunien Kughen. Yakhani-əhu nətərig-hasien minə fam kape narmamə, mīsor əriə kasarar ye nərigien kapəriə masor nəkwai Kristo. ⁶ Kini nīpig

† 8:24 2 Kor 7:13-14 †† 9:1 2 Kor 8:1-7 ‡ 9:6 Prov 11:24-25

†† 9:10 Aes 55:10 ††† 9:11 2 Kor 1:11; 4:15 †††† 10:1 1 Kor 2:3 †††† 10:2 1 Kor 4:21 § 10:4 Efes 6:13-17

naksəri-pən nərigien kape Kristo, kimia taksərer matuk tuk nivəhsi-pəniēn narpiniēn kimi narmamə m-fam yamə mine kasəsik nəkwan.

⁷!Ah! Kimia nakasəm nar kamor ərhav, mərig nak-seinein nīpran. Tukmə yermamə kirik rirkun mə in yermamə kirik kape Kristo, tukraməkeikei mīrkun huvə mə kimawə min, narmamə kape Kristo rəmhen kin in. ⁸Tukmə ror nīpig yakaməgkiar ye nehuəyen yame Yesu Yermaru rīmivəhsi-pə kimi yo, yakaməgkiar ausit; mərig to yakpəh naurisien tuk nəgkiar ausitien tukun, meinai Yesu rīmivəhsi-pə nehuəyen kimi yo tuk nivəhsi-haktəyen əmiə, pəh nien mə tuk nivəhsi-əhuyen əmiə. ⁹Yakpəh norkeikeiyen mə rikimīa tukraməsik mə yakher-pre kin nəkwəkwə minə e kimi əmiə mə tukror əmiə nakhagin. ¹⁰Mərig narmamə tiksin kamhani nīkarik mhamə, "In, kafan nəkwəkwə minə khapam misēsra, mərig nīpig in ramarə kitawə min, pəh nien mə in yermamə skai kirik, mərig kafan nəgkiariēn in nar apnapig əmə." ¹¹Narmamə minə a tukasəkeikei mharkun mə nīpig jakurə kisarə kitawəmir, norien kafak tukrəutən rəmhen əmə kin yame kafak nəgkiariēn in rəutən ye nəkwəkwə yame yakamher-pre kin kimi əmiə.

Pol ramhorpīn nəgkiariēn kape narmamə yame kamhani mhamə in pəh nien mə yemehua kape nīməhuak apa Korin

¹²Narmamə tiksin kamhavəhsi-haktə atuk əriə. Tukmə iriə yerpirig əfrakis rapita yo, to yakpəh nəgkiar-ausitien mə yo yerpirig rəmhen kin əriə. Mərig, pəh nien mə iriə yerpirig əfrakis. Kasəkir əmhen narmamə ye nərigien əmə kapəriə, mə tuksəm mə norien kapəriə rhuvə uə rahas. Norien e yame kasor, rətəwao. ¹³Mərig kimawə yakhapəh nisəgkiar-ausitien rapita nehuəyen kapəməwə, mərig yaksəgkiar ausit ye wok yame Kughen rīmnrəhu-pə mə kapəməwə, kini wok e, kimia min apaikin. ¹⁴Pəh nien mə yakwərhəsi-haktə atuk yo mamni mə yakamehua ye narmamə yame Kughen rīpəh nərəhu-pəyen ye kwermik. To yakpihapəh nhaurəyen iməmiə ikin, to yakpihapəh nisehuəyen irəmiə. Mərig yimisəkupən ta mhauə iməmiə ikin mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. ¹⁵Narmamə tiksin kasəgkiar ausit tuk wok yame yermamə pisin rīmnr. Mərig kimawə yaksəgkiar ausit əmə tuk wok yame Kughen rīmnrəhu-pə mə kapəməwə. Kimawə yaksərhəhu-pən nərigien kapəməwə mə nhatətəyen kapəmiə tukrhaktə haktə min, ror pən, kapəməwə wok ye kwerkwan irəmiə tukreihuə min, ¹⁶mə jakharkun nhavəniēn ikin minə ipakə tuk iməmiə, mhani-ərhav Nəvsaoyen Huvə, mhavən-vən min, tamə yakhavən ikin kirik yermamə pisin kirik ruavən ta ikin mamor wok, misəgkiar ausit tuk wok kape yermamə pisin kirik. ¹⁷Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Tukmə yermamə kirik rəgkiar ausit, pəh tukrəgkiar ausit əmə mə in rirkun Kughen Yermaru."

(Jer 9:24)

¹⁸Yakaməgkiar məkneikin meinai kipəh nisaiyen yermamə yame ravəhsi-haktə atuk in, mərig kamsiai əmə yermamə yame Kughen Yermaru ravəhsi-haktə. ‡

Pol mine aposol eikuə minə

¹¹ Seighaan kin yo pəh yakəgnəgin kəskəh yo tuk wok kafak; tukni pakw mə nəgkiariēn ror mək-nakin rahas. Mərig kimia nakwəseighan ta kin yhajoun eikuə minə mə tuksəgnəgin atuk əriə. ²Yakamarha huvə tuk əmiə, mīpəh neighanien kin yermamə kirik mə tukrivi-ta əmiə tuk yo, mə takhauə narmamə kape Kughen əmə, rəri-pən nərigien kape Kughen. Yo rīmimīa, kini kimia naksəmhen kin piakəskəh kirik yame rirkun əmə kafan hanə yerman, yame in e Yesu Kristo. Kini yakamarha huvə tuk kafak piakəskəh yame yimneighan kin mə tukriven məri-pən yerman a. ³Mərig yakamgin mə naksəmhen kin pian a Iv yame Setan rīmneikuə iran ye nəgkiariēn heikən. ⁴Yakamgin mə yermamə kirik tukrivi-pən nərigien kapəmiə riven ikin pisin, kini naksəpəh kapəmiə norkeikeiyen yame ramvən tuk Kristo, yame ratuatuk huvə. ⁴Yakaməgkiar məkneikin meinai nīpig yermamə kirik ramuə tuk əmiə mamni-ərhav Yesu kirik yame ror pisin ye Yesu yame yakwəni-ərhav ta, uə nīpig kimia nakhavəh nanmin kirik yame ror pisin ye Nanmin yame nakwənhavəh ta, uə naksərig nəvsaoyen kirik yame ror pisin ye Nəvsaoyen Huvə yame nakwəsərig ta, mərig kimia nakamhakwasig əmə kin. ⁵Aposol minə a kimia nakamhani mhamə iriə "aposol huvə minə tiksin," mərig ye kafak nərigien, yakpəh nəmien mə iriə khahuvə rapita yo. ⁶Kipəh nhajoun-pakwien yo kin norien kape nivəhsi-ərhavien nəgkiariēn, mərig yakirkun huvə nīprai Nəvsaoyen Huvə. Yimishajoun əmiə kin nəvsaoyen huvə ye norien minə fam, nīpig ripsaah. ⁷

⁷?Rhawor e narmamə a kamhani hah yo ye nikarin kape nivəhyen mane? Nīpig yimīni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Kughen tuk əmiə, yimīpəh norien mə taksərok yo kin nar kirik. Yo atuk əmə yimivəhsi-əhu yo tuk nivəhsi-haktəyen əmiə. ⁸Nīpig yimnor wok kitawə-m kimia, nīməhuak minə ikin pisin pisin minə kimisərok yo, rəmhen əmə kin yame yimnawə kin nar kirik tuk əriə, mə jakasitu irəmiə kin. ⁹Kini nīpig kitawə kimnamhavən, kini kafak nar kirik rirkək. Yimīpəh naiyohyen nasituyen tuk yermamə kirik, meinai piautawə yamə mine kimnhasi-pən Masedonia kimnhavəhsi-pə narimnar yame yimnəkwəkwə kin. Ror pən, yimīpəh naiyohyen əmiə kin nar kirik, mīpəh narkutien kimi əmiə tuk narha-huvəyen tuk yo. Norien minə a yakamor ye nīpig m-fam. ¹⁰Tukmə ror yakamausit tuk norien kafak, mərig yermamə kirik apa Akaea to rīpəh nīniyen mə yakameikuə. Nəgkiariēn yame yakamni raməfrakis rəmhen əmə kin nəgkiariēn yame Yesu Kristo ramni. ¹¹?Mərig rhawor e yimīpəh naiy-

‡ 10:18 1 Kor 4:4 †† 11:2 Efes 5:26-27 †† 3m-ru stori kape Iv ye Jen 3. ††† 11:3 Jen 3:4,13 ††† 11:4 Gal 1:8-9 § 11:5 1 Kor 15:10; 2 Kor 12:11 §† 11:6 1 Kor 2:1,13 §†† 11:7 1 Kor 9:18 §† 11:9 2 Kor 12:13; Fil 4:15-16

ohyen əmiə kin nar kirik? Pəh nien mə yakəmakin əmiə məpəh naiyohyen kin nasituyen tuk əmiə. Nīkam. Kughen rirkun mə yakorkeikei pik əmiə.

¹² Narmamə tiksın kimnasəmır kimia miriə mi-sorkeikei mə tukhauə misəmhen kin əmawə, mə tukharkun nisəgnəgin-atukien əriə tuk wok kapəriə. Mərig kimawə yakhapəh hanə nisaiyohyen kin nasituyen kirik mə iriə tukseinein niniyen mə iriə kisəmhen kin əmawə. ¹³ Narmamə yamə mine kasor məknakin, iriə aposol eikuə minə, kini kaseikuə ye narmamə ye wok kapəriə, mamhasigovin əmə wok kape aposol əfrakis minə kape Kristo. ¹⁴ Mərig kitawə to khapəh nisakurien tukun, meinai Setan min, in ramsigovin əmə agelo kape Kughen. ¹⁵ Kini kitawə to khapəh nisakurien nipig yorwok minə kape Setan kasor norien yamə mine ratuatuk mə narmamə rikiriə tukrəsik mə iriə yorwok minə kape Kughen. Mərig tuk Nipig Kwasig, iriə tukhavəh nərokien rəri-pən norien minə kapəriə.

Pol raməvsao kin nipig əutən yamə mine kimnhauə ye nımraghien kafan

¹⁶ Yakamsim atuk min. Mərig takhapəh nhaniyen mhata mə yakamsim atuk meinai yakamarmər. Mərig tukmə rikimiə raməsik məknakin, seighaan kin yo pəh yakor norien minə tiksın kape yarmər, maməgnəgin kəskəh atuk yo. ¹⁷ Nəgkiarien e kafak pəh nien mə nəgkiarien kirik yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə kimi yo mə jakni. Ye nəgkiarien kafak yakaməgkiar rəmhen kin yətəwao kirik. ¹⁸ Narmamə khapsaah kasəgkiar ausit tuk norien kape tokrei tanə, ror pən, yo min, jakəgkiar ausit kəskəh. ¹⁹ [Kini yakirkun mə rikmiə ragien tuk nivəhyen kafak nəgkiarien] meinai kimia yamə mine nakhamə ta mə nakwənharkun nar rikmiə ragien tuk nivəhyen nəgkiarien kape narmamə yamə mine kasətəwao. ²⁰ ?Rhawor e nakseighan kin narmamə apnapig kamhavəhsi-haktə atuk əriə, masərik mitə əmiə, masərip nikatərgimiə, maseikuə irəmiə, mamhapik kapəmiə narimnar? ²¹ Mərig norien kafak ripəh nəutəniyen mə to yakor əutən-pre kimi əmiə məkneikin. ?Mərig kimia nakhamə ta mə yaknauris meinai yimnapəh nor-əutən-preyen məknakin kimi əmiə uə? Nīkam, yakpəh naurisien tukun.

Naha nhagin yame narmamə taksəgkiar ausit tukun, yo min jakəgkiar ausit tukun, nar apnapig rikimiə tukraməsik mə nəgkiarien e kafak rətəwao. ²² ?Rhawor? ?Iriə kasəgkiar ausit mhamə iriə kharkun nisəgkiarien ye nəgkiarien Hibru uə? Yo min. ?Iriə kasəgkiar ausit mhani mhamə iriə nəmə Isrel uə? Yo min. ?Iriə kasəgkiar ausit mhani mhamə iriə kwənərəus kape Ebrahim uə? Yo min. ²³ ?Iriə kasəgkiar ausit mhamə iriə yorwok minə kape Kristo uə? Yo min, mərig yakapita əriə. !Kəsi! Yakaməgkiar ausit rəmhen kin yame yemətəwao ramausit. Yimnor pik wok rapita əriə, kini kīvəhsi-pən yo ye kalabus nipig

† Gris ramni mə Setan ramsigovin agelo kape nikhakien. Nipran ramni mə in rameikuə mamni mə in ravəh nəgkiarien kirik kape Kughen. †† 11:22 Fil 3:5

ripsaah rapita əriə. Kimnərkis-ərkis yo rapita əriə. Nipig ripsaah, ipakə yakmhə. ²⁴ Nipig minə fam iriə fam faef, nəmehua kape Isrel kimisərkis-ərkis yo m-toti naen ye nipig kirikianə. ²⁵ Kimnərkis-ərkis yo kin kwənkirkir m-kisisər. Nipig kirik, kisəsik yo kin kapier apig. Yimavən ye rao m-kisisər, kini rao rəmnim, kini nipig kirik, yimneai ye ikəmnim ye tame tahik kape nipig piəpiə kirik, yenpig-enpig mine yenpig. ²⁶ Nipig m-fam yakaməwhan nihuk tuk norien wok kafak. Kini ipakə yapiwən ehuə ramrəh yo yakamhə. Kini yakamarə imei yəkrəh minə, ikin resrə ikin. Mamarə imei nəmə imak ikin, ikin resrə ikin. Mamarə imei nəmə tanə pisin pisin minə, ikin resrə ikin. Mamarə ye taon ehuə minə, ikin resrə ikin, mamarə ikin ruhiko ikin, ikin resrə ikin, mamarə apa ye tahik, ikin resrə ikin, mamarə kimawə piautawə eikuə minə, ikin resrə ikin. ²⁷ Yimnor pik wok, kini nipig ripsaah yakpəh napirien yenpig. Nipig tiksın, nikumhə raməs yo; kini yakamək-wakwə; nipig ripsaah, nak nəviginien ramrirkək. Nipig ripsaah yakamokiei-okiei, kini kafak neipən kape nok-ieiyen rirkək. ²⁸ Mine narimnar tiksın yame yakamətərig pik tukun, in e yakamətərig pik tuk niməhuak minə fam. ²⁹ Tukmə yermamə kirik, kafan nhatətəyen ripəh niskaiyen, rikik raməpou. Kini tukmə kamor yermamə kirik ror təvhagə has, rikik rəmha tukun.

³⁰ Tukmə yakaməgkiar ausit, yakaməgkiar ausit əmə tuk narimnar yame ramhajoun mə kafak nəsaninien rirkək. ³¹ Kini Kughen e in e rim Yesu Yermaru, yame kaməgnəgin In ye nipig mifam, In rirkun mə yo yakpəh neikuəyen. ³² Apa Damaskes, gavman kirik kape King Aretas rimnher-pən kin kafan mobael minə mə tuksarha tuk kwəruə kape taon mə tukasarha kin yo, misəm yo, mhavəh-si pən yo ye kalabus. ³³ Mərig kivi-pən yo ye nitip ehuə kirik, kiruk-pən nəərəus iran, kivi reiwaiyu ye nikar kəupə yerkwənu a, kini yimnap ta kin gavman a. †††

Pol raməmrərhav

12 Jakaməkeikei maməgkiar ausit, nar apnapig mə nəgkiar-ausitien ripəh nasituyen ye nar kirik; mərig jakaməkeikei mamni nəmrərhavyen tiksın mine nəgkiarien vi yamə mine yakaməm Yesu Yermaru ravəhsi-pə kimi yo. ² Yo yermamə kirik ³ yame yakamhatətə ye Kristo. Kughen rīvəh-ta yo muavən ye rao ye neai st, newk fotin ruauə ta muavən. Yakeinein mə niprak ruavən uə nanmik əmə. Kughen əmə rirkun. ³ Kini mamni min mə yakeinein mə niprak ruavən uə nanmik əmə, mərig yakirkun mə ⁴ Kughen rīvəh yo muavən apa iman. Kini yo yimnapig nəgkiarien erkwaig tiksın, yame narmamə kape tokrei tanə kiseinein niniyen. ⁵ Yakirkun nəgkiar-ausitien tuk

‡ 11:23 Wok 16:23 †† 11:24 Dut 25:3 †† 11:25 Wok 16:22; 14:19 ††† 11:26 Wok 9:23; 14:5 ††† 11:33 Wok 9:23-25 § Pol ripəh niniyen mə in atuk rimnəm nəmrərhavyen e. Ramni isok, mamni yermamə pisin. Mərig nipig kasəvhuekin pəpiə chapter 12, kitawə kharkun mə in raməgkiar mamni atuk in. st Gris ramni, "heven namba tri" rəmhen kin heven yame yerpirig pik. Nipran ramni mə imei Kughen.

naha nhagin yame Kughen ramor əpu kimi yo, məriğ to yakpəh nəgkiar-ausitien tuk nar yame yo atuk yakamor. Yakaməgkiar ausit əmə tuk naha nhagin yame ramhajoun mə yo, kafak nəsaninien rəkəskəh. ⁶ Məriğ tukmə yakmə jakaməgkiar ausit, rīpəh norien mə yo yarmər, meinai nəgkiarien yame jakəgkiar ausit tukun in raməfrakis. Məriğ to yakpəh nəgkiar-ausitien məkneikin, tamə narmamə khavəhsi-haktə pik yo rapita ikin tukvəhsi-haktə yo ikin. Yakorkeikei mə narmamə tuksəkir əmhen yo ye nəgkiarien kafak mine norien minə kafak.

Nəsaninien kape Kughen rirkun nivəh-miraghien ətawə

⁷ Kughen rīpəh norkeikeiyen mə jakausit tuk nəgkiarien vi yamə mine In rimnor əpu kimi yo, kini nəgkiarien minə a khahuvə misapita. Ror pən, In rimnher-pə kin nəmhəyən ye nīmraghien kafak rəmhen kin nirhi nimirh ramhai yo kape nīpig mīfam. Nəmhəyən a in rəmhen kin yəgkiar kīrik kape Setan yame ramor nəmhəyən ye nīprak, ramor yo yakpəh nausitien. ^{†8} Yimnəkeikei kimi Yesu Yermaru m-kisisər mə tukrīrəhsi-ta nəmhəyən a tuk yo. ⁹ Məriğ In ramni-pə tuk yo mimə, “Nīkam. Kafak nihuvəyən ehua rirkun nivəh-miraghien ik; meinai nīpig e in a kafam nəsaninien rīmīrkək, in en swatuk kape nəsaninien kafak raurə iram nakamskai.” Ror pən, rīkik ramagien pik yakaməgkiar ausit mamni mə kafak nəsaninien rīkək; məriğ nəsaninien kape Kristo ramarə ye nīmraghien kafak. ^{††10} Tuk nar a, rīkik ragien nīpig kafak nəsaninien rīrkək, kini rīkik ramagien nīpig kamni hah yo, kini rīkik ramagien tuk nīpig əutən minə, kini rīkik ragien nīpig kamor nahasien kimi yo, kini rīkik ragien nīpig yakaməriğ nəmhəyən. Rīkik ragien tuk narimnar minə a meinai yakamor nəkwai Kristo. Kini tukmə kafak nəsaninien rīrkək, nīpig a in a, kafak nəsaninien rīmauə.

Pol raməgkiar skai kimi nəməhuak minə apa Korin

¹¹ Yakaməgkiar ausit tuk kafak norien, raməri-pən norien kape yarmər. Məriğ kimia nīmnhapəh nhavəhsi haktəyən yo aikin ratuatuk mə tukvəh-si haktə yo ikin. Ror pən, jakaməkeikei mamor. Məriğ pəh nien mə nəmə mine nakamhani mə iriə “aposol huvə minə tiksin” kisapita yo, nar apnapig mə yo yermamə apnapig əmə. ^{†12} Nīpig yimnamarə kitawə-m kimia, mamor narimnar mamripin yame ramhajoun mə yo aposol əfrakis kīrik. Yimnor nīmətətien minə, mine nar ehua yamə mine ramor nakurien kimi narmamə, mine nar apsipis minə ye nīmrimia. ^{††13} ?Rhawor? ?Kīmia nakhamə ta mə norien yame yakamor ye nīməhuak minə tiksin rapita nar yame yimnor irəmia uə? Nīkam. Nar kīrikianə əmə yakpəh norien irəmia - in e yakpəh naiyohyən nasituyen kin mane. ?Nakhamə ta mə nar e ratuatuk uə rapəh natuatukien? [‡]

† 12:7 Job 2:6 †† 12:9 Fil 4:11-13 ‡ 12:11 2 Kor 11:5 †† 12:12 Rom 15:19 ‡† 12:13 2 Kor 11:9

¹⁴ Taktəkun ai, nīpig yame ror kisisər kin, najakurə mīvaag-pre kin əmia. Kini jakpəh naiyoh-preyən kin mane kīrik kimi əmia, meinai pəh nien mə yakorkeikei kapəmia nautə; məriğ yakorkeikei əmə əmia. Rəmhen kin yame pəh nien mə wok kape kwajikovə minə tuk narha-huvəyən tuk tatə mine mamə, məriğ wok kape tatə mine mamə kwarha huvə tuk kwajikovə. ^{††15} Ror pən, tukmə yakoriah fam narimnar kafak tuk nasituyen irəmia, rīkik ragien əmə. Kini nar apnapig tukmə yakoriah kafak nīmraghien tuk nasituyen irəmia, rīkik tukragien. Kafak norkeikeiyen tuk əmia in rehua, məriğ kapəmia tuk yo rīkəskəh əmə. !In e rīpəh natuatukien! ¹⁶ Pəh khani mhamə yimipəh naiyoh-preyən kin mane kīrik kimi əmia. Məriğ kimia tiksin nakamhani mhamə yaknor nar iko mivəh kapəmia tiksin narimnar. ¹⁷ ?Rhawor? ?Nakhamə ta mə yimnher-pre kin narmamə tiksin kafak mə tuksor nar iko tuk nivəhyen kapəmia narimnar uə? Nīkam. ¹⁸ Yimnəkeikei kimi Taetas mə tukrurə tuk əmia, mher-pre kin pi-autawə kīrik iriu min. ?Məriğ Taetas rimnor nar iko mivəh kapəmia narimnar uə? Nīkam. Nakharkun mə kapəmru nətəriğien kīrikianə əmə, kini yakawor norien kīrikianə əmə. ^{‡‡}

¹⁹ Pəh nien mə yakamni nəgkiarien minə e tuk nətapigien kin nəgkiarien kape narmamə yamə mine kamhani hah əmawə. Məriğ ye nīmri Kughen, yakamni əmə nəgkiarien yame Kristo rorkeikei. Kini yo minə tiksin, norien m-fam yame yakasor, yakasor mə kimia takhaskai. ²⁰ Yakamher-pre kin nəkwəkwə e meinai yakpəh norkeikeiyen mə tamə yakurə məm əmia mə nakasor narimnar yame rīpəh nəmhəyən, kini jakaməkeikei məgkiar skai-pre tuk əmia mor rīkimia rəpəu tukun. Kini kimia takhapəh nisorkeikeiyen. Yakpəh norkeikeiyen mə jakəm nakasotgoh kimi əmia minə, masetet əmia minə, niemhaa ramhai əmia, mamhani nīkar narmamə, misausit, masor apnapig nar. ²¹ Yakpəh norkeikeiyen mə nīpig jakurə, kafak Kughen tukror yauris yo, rīkik rəmhə, yakasək, meinai kimia tiksin nakwəsor təvhagə has, masor apnapig nar, mamhakir apis-apis əmia minə, mhapəh hanə nisararien ye nətəriğien kapəmia. [§]

Pol ramor kwirig kimi əria

13 In e nīpig yame ror kisisər kin yame jakurə məm əmia. Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Tukmə yermamə kīraru uə kisisər kīrhini nəgkiarien kīrikianə, pəh narmamə tukharkun mə nəgkiarien kapərisir raməfrakis.”

(Dut 19:15)

^{§††12} Nīpig yimnaurə tuk əmia, ye nīpig yame ror kīraru kin, yimini-ərhav pre ta nəgkiarien kape nisigien narmamə yamə mine kasor təvhagə has minə əmia m-fam, mə taksəpəh təvhagə hah. Kini yakaməmīr isok

††† 12:14 1 Kor 4:15 ‡‡† 12:18 2 Kor 8:6,16-18 § 12:21 2 Kor 13:2 §† Nəgkiarien e raməmīr ye Dut 19:15. Nīpran e ramni mə nəkwəkwə kīraru uə kisisər yamə mine Pol rīmīrai ramvən kimi nīməhuak apa Korin, kapəria nəgkiarien kīrikianə əmə, ror pən, kasəfrakis. §†† 13:1 Mat 18:16; 1 Tim 5:19

mamni-pre min. Nipig jakurə min, jakvəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine khapəh nisəpəhyen norien has minə. ³ Kimiə nakhamə təksəkir əmhen mə nəgkiarien kafak in nəgkiarien kape Kristo uə nikam. Kini yo jakəgkiar rəmhen kin aposol kirik kafan. Norien kafan ripəh nīmarien tuk əmiə, mərig norien kafan riskai tuk əmiə. ⁴ Nəfrakisien, nipig kimiruk haktə In ye nai kamarkwao kin, kafan nəsaninien rirkək. Mərig taktəkun ai In ramragh ye nəsaninien kape Kughen. Kini kimawə min yamə mine yakasofugin-pən iran, nəsaninien kapəməwə rirkək. Mərig kimawə yaksor wok kitawə-m kimie ye nəsaninien kape Kughen. †

⁵ Kimiə atuk, taksəkir nīmraghien kapəmiə mə nhatətəyen kapəmiə in raməfrakis uə nikam. Kimiə atuk, taksəm huvə kapəmiə norien. ?Nakharkun uə nikam mə Yesu Kristo ramarə ye nīmraghien kapəmiə? !Mərig tukmə kapəmiə nīmraghien ripəh nəri-pəniien norien kape nhatətəyen, ramhajoun mə Kristo rirkək ye nīmraghien kapəmiə! ††⁶ Kini yakirkun mə kimie takpisəm mə kimawə narmamə əfrakis minə kape Kughen. ⁷ Kini taktəkun ai, yaksəhuak tuk əmiə mə takhapəh nisorien nar has minə. Mərig ripəh norien mə yakasəhuak məknakin mə tukramhajoun mə kapəməwə wok in rhuvə matuatuk. Mərig yakasəhuak məknakin meinai yaksorkeikei mə taksor norien yame ratuatuk, nar apnapig mə narmamə kamhani mə wok kapəməwə ripəh nəmhenien. ⁸ Tukmə nakhapəh nisorien təvhagə hah, to yakhapəh nisəgkiar-skai-preyen kimi əmiə, meinai yakseinein nisorien nar kirik yame ramətapig kin nəgkiarien əfrakis kape Kughen, mərig

† 13:4 Fil 2:7-8 †† 13:5 1 Kor 11:28

yakharkun nisor-əməyen nar yame ravəhsi-haktə nəgkiarien əfrakis kape Kughen. ⁹ Kini tukmə nakasor əmə narimnar yame ratuatuk, kini nar kirik rirkək yame jaksəgkiar-skai-pre tukun kimi əmiə, kini riki-mawə tukramagien əmə. Kini yakasəhuak tuk əmiə mə norien kapəmiə tukratuatuk huvə. ¹⁰ Ror pən, yakamarə isok pakw tuk əmiə, mərig yakamher-pre kin nəgkiarien minə e mivəhsi-haktə nərigien kapəmiə, mərig yakpəh norkeikeiyen mə nipig jakurə jakaməkeikei maməgkiar-skai-pre kimi əmiə. Nei-huəyen yame Kughen rimivəh-si pə kimi yo, kape nivəh-sihaktəyen əmiə; pəh nien mə kape nivəhsi-əhuyen əmiə. ‡

Pol rimnor infamien ye nəkwəkwə kafan

¹¹ Piak minə mine nowinik minə. Nəgkiarien kafak ror infamien ikin e. Sarkut tuk norien yamə mine kisatu-atuk. Sətərig kin nəgkiarien kafak. Kapəmiə nətərigien tukror əmə kirikianə. Sarə ye nəmərinuyen. Kini Kughen e yame rorkeikei pik narmamə, mivəhsi-pre nəmərinuyen, In tukraməmir yerkimie.

¹² Sokran huvə irəmiə minə ‡† rəmhen kin yame kimie kirikianə ye Yesu Kristo. ¹³ Narmamə m-fam kape Kughen kamhani rhuvə pre tuk əmiə.

¹⁴ Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre kin kafan nivhuəyen kimi əmiə m-fam. Kini pəh Kughen tukrivəh-si pre kafan norkeikeiyen kimi əmiə m-fam. Kini pəh Nanmin kape Kughen tukror rikimie fam tukror kirikianə.

‡ 13:10 2 Kor 10:8 †† "Nipig naksofugin əmiə minə, taksor 'holy kiss' irəmiə minə." "Holy Kiss" ror nimtətien mə kasofugin pən ye Yesu masorkeikei əriə minə.

GALESIA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Galesia

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi nəməhuak yamə mine kisarə apa yerkwanu minə apa Galesia. Pol rimirikakun niməhuak a ye nirikakunien nəriwəkien kafan.

Nəməhuak minə kimisarə ye nipig əutən ye nipig Pol rimirai. Nəmə Gris khapsaah kimnhani nəfrakisien ye Yesu Kristo. Kini nəmə Isrel min khapsaah kimnhani nəfrakisien iran. Mərig nəmə Isrel tiksın kimnhani mə nəmə Gris yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu tukasəkeikei misəri-pən loa minə kape Moses, rəmhen kin yame tukaməkeikei kivəh nao kimi əriə. Nəmə Isrel, rikiriə ramuh mətə mə nəmə Gris kamhani pawk nəfrakisien ye Yesu, mərig kipəh hanə nivəhyen nao kimi əriə, to khapəh nisatuatukien ye nimri Kughen. Nəmə Isrel kimishajoun mə nəmə Gris min tukasəkeikei misəri-pən loa kape Moses pəh Kughen tukrivəh miragh əriə iran. Mərig Pol rimirai nəkwəkwə e mə tukrini-əhu nhajounien kapəriə. Pol rorkeikei mə nəməhuak minə tukharkun mə nhatətəyen in swatuk yame Kughen ramor mə narmamə kisatuatuk ye nimrin, kini In ravəh miragh əriə yerkin agien. Mərig nivəhyen nao kimi narmamə, uə nəripənien loa, pəh nien mə swatuk yame Kughen tukrivəh miragh narmamə iran. Ye nipig a, nəmehuə minə kape niməhuak kimisəkwəta apa Jerusalem masəgkiar kin nətərigien e, mhamə rhuvə əmə mə nəməhuak minə Gris tukhapəh nisəri-pənien loa kape Moses. Əvhuekin nəvsaoyen kin ye Wok Minə 15:1-35.

Pol ramokrən huvə irəriə

¹ Piak mine nowinik yamə mine naksəhuak yerkwanu pisin pisin minə apa provins Galesia. Yo Pol, yo aposol kirik kape Kughen, yakamrai nəkwəkwə e mamher-pre kin kimi əmiə. Yo mine piautawə minə tiksın yamə mine kasəhuak eikin e yak-sorkeikei mə jakhani rhuvə pre tuk əmiə. Yo e yermamə yame Yesu Kristo mine Tata Kughen kimirəvəhsi-haktə yo mə yo aposol kapəriu. Kughen e in e yame rimivəh miragh Yesu ye nimhəyen kafan. Pəh nien mə yermamə apnapig əmə kirik yame rimivəhsi-haktə yo, mərig Kughen. ³ Pəh Kughen e Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə iriu tukwautə-pre kin nihuvəyen kapəriu kimi əmiə kini mwərəhu-pre nəmərinuyen raməmır tuk əmiə. ⁴ Yesu Kristo rimneighan atuk kin nimraghien kafan mə tukrimhə tuk norien has kapətawə, kini mivəhsi-ta ətawə ye norien has minə mine nətərigien has minə kape tokrei tanə. In rimamhə meinai Tata Kughen rimnorkeikei mə tukror məkneikin. [†] Ror pən, rhuvə mə kitawə tuksəgnəgin Kughen kapətawə mamhavən, mhapəh nisorien infamien. Amen.

Nəvsaoyen Huvə, kirikianə əmə

⁶ Yakakur pik tuk əmiə meinai Kughen ripiokrən pə pə əmə kin əmiə kwuse, mivəhsi-pre apnapig əmə nihuvəyen kape Yesu kimi əmiə, mərig taktakun ai nimisəpəh Kughen, misap, mhakwasig kin nəgkiarien eikuə ⁷ yamə mine pəh nien mə Nəvsaoyen Huvə kape Kughen. Narmamə tiksın kamhaukreikin Nəvsaoyen Huvə kape Kughen mamhani nar pisin, mhani mhamə in e nəvsaoyen huvə, mamhavi karin nətərigien kapəmiə tukun, masor əmiə naksətəwao. ^{††8} Mərig nar apnapig tukmə kimawə, uə agelo kirik kape rao ye neai ramni-ərhav nəgkiarien pisin kirik min, yame ripəh nəmhenien kin yame yimini-ərhav-pre ta tuk əmiə kupan, pəh Kughen tukrivəh-sipən in ye nap ehua. ^{†9} Yakwənhani-pre ta, mərig yakmə jaksim atuk min mamni mə tukmə yermamə kirik ramni-ərhav nəgkiarien pisin yame ripəh nəmhenien kin Nəvsaoyen Huvə yame nakwənharkun ta, pəh Kughen tukrivəh-si pən in ye nap ehua.

^{†0} Kafak nəgkiarien e in riskai, kini nar apnapig əmə tukmə narmamə tiksın rikiriə ripəh nagienien tuk yo, meinai yakorkeikei əmə mə Kughen rikin tukragien tuk nəgkiarien kafak. Tukmə yakaməgkiar əmə mə narmamə tiksın rikiriə tukragien tuk yo, to ripəh norien mə yo yorwək əfrakis kirik kape Kristo. ^{††}

† 1:4-5 Gal 2:20

†† 1:7 Wok 15:1,24 ‡ 1:8 1 Kor 16:22 †† 1:10 1 Tes 2:4

Kughen rimnokran kin Pol

¹¹ Piak minə mine nowinik minə, yakorkeikei mə jakni-pre atuatur kimi əmiə mə Nəvsaoyen Huvə yame yakavəhsi-ərhav nipig mifam pəh nien mə nar kirik yame ramsi-pən ye nətərigien kape narmamə əmə.

^{†12} Kini Nəvsaoyen Huvə e, pəh nien mə yermamə kirik rimivəhsi-pə kimi yo, mamhajoun yo kin, mərig Yesu Kristo əmə In rimnor əpu kin kimi yo.

¹³ Kimiə nakwənharkun ta norien yamə mine yimnor kupan ye nipig yimikwasig kin nhatətəyən kape nəmə Isrel mīmə jakhopni fam narmamə kape Yesu, moriah fam niməhuak minə, kini mor narpinien əusik-əusik kimi əriə. ^{††14} Ye nipig a yo yimnamərer tim tim tuk nuknei norien kape nəmə Isrel, yame kafak kaha minə kimishajoun yo kin kupan. Yakirkun min rapita min yo minə tiksın yame yimisərha kwis kwis. [‡]

¹⁵ Yimnoriah pawk kafan narmamə minə, mərig Kughen rikin rehuə tuk yo. Kupan, nipig yimnaməmir hanə ye tip nisik, Kughen ruirpen ta yo. Kini rimauə ye nipig atuatur kafan, kini In rimnokran kin yo mə jakuə kafan atuatur yermamə. ^{††16} Kini məhitə ye nirkunien kafak mhajoun yo kin Tini Yesu, mə jakirkun huvə In, kini mivən mīpiəvsao-ərhav kin Nəvsaoyen Huvə kafan kimi narmamə yamə mine pəh nien mə nəmə Isrel. Ye nipig a, yimipəh nivənien məm yermamə kirik mə tukrhajoun yo kin Nəvsaoyen Huvə e.

¹⁷ Kini yimipəh nivənien apa Jerusalem mə jakəm narmamə yamə mine kimivəhsi-haktə əriə kupan mə iriə aposol minə. Yimipəh nivənien mə iriə tukshajoun yo kin Nəvsaoyen Huvə kape Yesu. Ye nipig a, yo yimnəsok pihū mivən ikin kirik kamni kimə Arebia, kini mamarə, mīrerig-pə min mivən apa yerkwānu a Damaskes. ¹⁸ Mamvən, mamvən meriaji newk kisisər kimirhuə mirhivən ta, kini yo yimnarə mīrerig-pən min Jerusalem mə jakəm Pita [‡]. Kini yimipəh narəyən aikin ror tu. Yimīwarə mīrəvəh əmə nipig fiftin. ^{††19} Kini ye nipig a, yimnəm əmə Jemes, naorahi Yesu Yermaru, mərig yimipəh nəmien aposol min kirik. ²⁰ Yakavəh kwəsū ye Kughen mə nəgkiarien yame yakamni in nəfrakisien.

²¹ Yimipəh narəyən rapomh pik apa faktə Jerusalem. Kini kwasig ikin, yimivən apa tanə Siria mine Silisia. Kini ye nipig a, narmamə yamə mine kasəhuak kimi Kristo yerkwānu pisin pisin minə apa provins a Judia, kimnhapəh nisəmien yo, miseinein nimirik. ^{††23} Mərig kimnasərig əmə nəvsaoyen kirik mə, “Yermamə kirik e rimauə, in kapətawə tikmir. In rimoh ətawə tuk nəhuakien, mamoriah nimraghien kapətawə, kini marmarkut mə tukroriah min kapətawə nhatətəyən. Mərig taktakun ai, in min ramni-ərhav nhatətəyən e.”

²⁴ Kimisərig mhani vi vi Kughen tuk narimnar yamə mine In rimnor ye kafak nimraghien.

Aposol minə tiksın kimisəm Pol khamə Pol in aposol kirik

² Ramvən mamvən meriaji newk fotin kwənhauə minhavən ta, kini Kughen rimini-pə tuk yo mə jakaməkeikei mīrerig faktə min apa Jerusalem. Kini kimru Banabas, yimīravən mīrakir Taetas kimasir min mīrhuvən Jerusalem. Yimīsofugin kimawə nəmehua minə kape niməhuak. Nipig yimīsofugin tuk nəkwətəyən a, yimnamni-pən huvə nəgkiarien yamə mine yakamni-ərhav-pən tuk nəmə Gris. Yimnamni-pən huvə narimnar fam yame yakamni-ərhav, tamə yakni-ərhav nar kirik yame rikiriə rəsik mə ripəh natuaturkien, mhani hah wok kafak tukun, mīsor əmə nar apnapig iran, kwənkwan rikək. ^{§3} Kini ye nipig a, rikik rimnəsik pik mə tukshək yo mə jakaməkeikei mini-pən tuk nəmə Gris mə tukaməkeikei kivəh nao kimi əriə. Mərig kimnhapəh nhaniyən. Kini yo kirik e Taetas, in yemə Gris, kipəh nivəh-pakwien nao kimin, mərig iriə kimnhapəh nhaniyən mə tukaməkeikei kivəh nao kimin. ⁴ Nəgkiarien ye nikarin kape nivəhyen nao kimi narmamə ramsi-pən ye narmamə tiksın yamə mine kasəikuə əmə mə iriə piautawə minə. Kini iriə kasəm huvə əmawə mə tukšəm-ru mə jaksəri-pən loa a uə nikam. Mərig kimawə yimisap ta kin loa mhavən tuk Yesu Kristo, kini mīsor kirikianə kimawə min. Kini kimawə pəh nien mə slef kape loa. Mərig narmamə minə a, rikiriə ripəh nagienien tuk kapəmawə nəgkiarien minə, kini mīsorkeikei mə tukšəko-pən əmawə fam ye loa mine kastom kape nhatətəyən kape nəmə Isrel. [Mamhani mə tukaməkeikei kivəh nao kimi nəmə Gris rəmhen kin Taetas.] ^{§15} Mərig yimnhani-əhu əriə mhapəh nisorien mə kapəriə nəgkiarien tukrhaktə mapita kapəmawə. Kini kimawə yimnharaptərək in tim tim Nəvsaoyen Huvə e raməfrakis, mə kimia min takharkun huvə.

⁶ Kini narmamə tiksın aikin kamni kimə iriə nəmehua kape niməhuak. (Mərig ye nəmien kafak, yermamə yame ravəh nhag ehua, mine yame ripəh nivəhyen nhag ehua, iriū kwəm nəmhen əmə. Kini ye nimir Kughen, In ripəh nəvheikinien nhag minə a.) Kini narmamə minə a kimnhapəh nishajounien yo kin nəgkiarien vi kirik mə jakvən mini-ərhav. ⁷ Nikam. Kimnhapəh nisorien. Mərig iriə kimisəm mə Kughen, In rimirpen yo mə jakvən mini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi nəmə Gris rəmhen kin yame rimirpen Pita mə tukrini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi nəmə Isrel. ^{§††} ^{§18} Kitawə kwənharkun mə Kughen rimnher-pən məknekin yo meinai kimisəm mə nəsaninien kape Kughen rimauə irak ye wok yakamor rəmhen kin aposol kape Yesu yame yakamni-ərhav nəgkiarien kimi nəmə kantri pisin pisin minə, rəmhen kin yame nəsaninien kafan ramuə ye Pita ye wok yame in ramor rəmhen kin aposol kape Yesu yame ramni-ərhav

† 1:11 Mat 16:17†† 1:13 Wok 8:3‡ 1:14 Wok 22:3†† 1:15 Aes 49:1; Gal 2:7‡‡ Gris ramni mə nhag aposol a “Sefas.”††† 1:18 Wok 9:26-27‡‡‡ 1:21-22 Wok 9:30

§ 2:1-2 Wok 15:2§† 2:4 Gal 1:7; 5:1,13§†† Ye nəgkiarien Gris ripəh niniyən “Nəmə Isrel” uə “nəmə Gris” mərig ramni “narmamə kivəh nao kimi əriə” mine “narmamə yame kipəh nivəhyen nao kimi əriə.”§‡ 2:7 Wok 22:21

nægkiarien kimi nāmā Isrel. ⁹ Kini Jemes mine Pita mine Jon kamni ərisir kimā nuknei niməhuak misir. Nipig kimirhəm mirhirkun mā ye nihuvəyen kape Kughen, In rimivəhsi-pə wok e ye kwermik, kini kimirhuə mirhini-pə tuk əmru Banabas mā jakhavəh kwermimawə minə tuk wok, mamhani mā tuksəwhai wok minə. Kimru yakrəni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimi nāmā Gris, kini irisir karhivən mirhini-ərhav kimi nāmā Isrel †. ¹⁰ Mərig kimisaiyoh əmə mā tukmā yakravən, mərig rikimru tukraməkeikei maməsik yavən has minə kwuse Jerusalem mā jakwasitu irəriə. Kini rikik rimnagian əmə tuk wok a. ††

Pol rimnhek Pita

¹¹ Kini kwasig ikin, yimirerig-pən apa yerkwanu kirik e Antiok. Nipig yimnamarə apaikin, kini Pita rikwasig min muə. Kini maməvigin iriə in minə tiksın yamə mine kasəhuak. Mərig iriə pəh nien mā nāmā Isrel. ‡ Kini nipig narmamə kape Jemes, yamə mine kimnhasi-pən Jerusalem khatərhav-pə, iriə kimishek Pita, mhamə, “Ah. Narmamə minə e pəh nien mā nāmā Isrel, tukaməkeikei kəsıg-pən əriə, tamə Kughen ripəh nasituyen irəriə.” Kini nægkiarien e kimnhani rimnoriah Pita, mor rauris, kini migin kin nivənen məvigin iriə nāmā pəh nien mā nāmā Isrel. Pita rigin kin əriə mək-nakin, mivi nāməhuak minə tiksın apa Antiok, yamə mine iriə nāməhuak minə e ye kwənərəus kape nāmā Isrel, iriə min kimnhauə tuk Pita masor norien kape yermamə yame kafan nægkiarien ror kiraru, kini mħagin kin nāməhuak yamə mine kípəh nivəhyen nao kimi əriə. Mħavi-pə min Banabas, kini ramgin min kin əriə. Mərig ye nipig yimnəm mā iriə khapəh nisəri-pən-atuatukien swatuk yame Nəvsaoyen Huvə ramni, yimnərip Pita ye nimri mirh, mamni-pən əusik-əusik mīmə, “Nar apnapig ik yemə Isrel, mərig nakpəh nəri-pənien natuakəmien kapərao. ?Kini rhawor e nakaməkeikei kimi narmamə yamə mine pəh nien mā nāmā Isrel mā tuksəri-pən natuakəmien kapərao? ††

¹⁵ “Nəfrakisien mā kirao kimirasi-pən atuatuk ye kwənərəus kape nāmā Isrel. Pəh nien mā kirao yemə Gris mir yame nāmā Isrel rikiriə raməsik mā iriə m-fam yakapir loa minə. ¹⁶ Mərig taktakun ai kirao krarkun mā pəh nien mā Kughen raməm mā narmamə yamə mine kisəri-pən loa kape nāmā Isrel kisatuatuk ye nimrin tukun. Nikam. Yermamə yame ramhatətə əfrakis ye Yesu Kristo, in əmə en ratuatuk ye nimri Kughen. Nətərigien e in e ror ətawə tukasəkeikei mishatətə əmə ye Yesu Kristo mā tuksatuatuk ye nimri Kughen. Pəh nien mā Kughen raməm əmhen ətawə mā kisatuatuk meinai kasəri-pən loa, mərig raməvheikin əmə ətawə meinai kashatətə ye Yesu Kristo. Pəh nien mā nəri-pənien loa in swatuk kape yermamə mā in tukratuatuk ye nimri Kughen. ††

† Gris ramni mā iriə tukhavən misəm “Nāmə kivəh nao kimi əriə.” †† 2:10 Wok 11:29-30 ‡ In ikin e, Pita rimnəsik loa kape Moses, yame ramni mā nāmā Isrel tukhapəh nisəvigin-kwisien nāmā Gris. †† 2:11-14 Wok 11:3 †† 2:16 Wok 15:10-11; Rom 3:20-28; Gal 3:11

¹⁷ “Kitawə e kasətigətə ye Yesu Kristo mā tukhauə misatuatuk ye nimri Kughen. Mərig nāmā Isrel tiksın, rikiriə raməsik mā kitawə nāmə hah minə mərig in ai kitawə khapəh nisətigətəyen ye loa. ?Ror məkneikin mā Yesu Kristo rimivi-pən ətawə mā tuksakapir loa uə? Nikam. Ripəh norien məkneikin. ¹⁸ Mərig, tukmā yakarar mamrerig-pən tuk loa mamətigətə iran, ramhə-joun-pən mā yakpəh natuatukien ye nimri Kughen. ¹⁹ Ror məkneikin meinai nipig yakamarkut pik tuk nəri-pənien loa, kini yakaməm mā norien e ripəh nəmhen nien mā tukror yo yakatuatuk ye nimri Kughen. Ror məkneikin, yimnəpəh nəri-pənien loa tuk nuəyen yemə atuatuk. Rəmhen kin yame yimamhə, kini tak-takun ai loa ripəh narmaruyen ye nimraghien vi kafak. Yimnor məknaikin mā jakamor əmə nətərigien kape Kughen. Rəmhen kin yame kimisəsik-pən əmru Kristo ye nai kamarkwao kin. Nimraghien akwas kafak ri-mamhə. Mərig yimnarha-pə min kimru Kristo. Kini tak-takun ai, pəh nien mā yo yakamragh, mərig Kristo ramragh yerikik. Kini ye nimraghien fam kafak, yakamhatətə əmə ye Ji Kughen, yame ramorkeikei pik yo, kini muə mīmə mivəh miragh yo. ††²¹ Nihuvəyen e, Kughen ramautə-pə kin kimi ətawə, in rehuə pik. Kini to yakpəh noriahien norkeikeiyen e yame Kughen ramautə-pə apnapig əmə kin. Mərig yakaməm mā kimia tiksın, nakasəri-pən loa mā tukror əmia naksatuatuk ye nimri Kughen. Mərig ripimə nəri-pənien loa ripior narmamə kisatuatuk ye nimri Kughen, to nimhəyen kape Kristo ripior nar apnapig əmə kin.

Nāmə Galesia kwəsəpəh swatuk

³ Nāmə Galesia, kimia nakseno-eno pik. ?Pa rim-nəko-pən məknenkin əmia nakhavən ye swatuk iko iko? Yimnhani huvə-pre pawk tuk əmia mā Yesu rimivəh narpinien tuk əmia ye nai kamarkwao kin, ?mərig rhawor? ?Tukmā ror yermamə kirik rimivəhsi-pən vəhsi-pən kimi əmia kini mivi-ta əmia mor əmia nakseno-eno uə? ² Hani-ru tuk yo mhamə, ?Kughen rimivəh-si-pre Nanmin Kafan kimi əmia meinai kimia nakasəri-pən loa, uə nikam? Nikam. In rimivəh-si pre Nanmin kafan kimi əmia meinai kimia nakashatətə ye Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. ³ ?Mərig rhawor nakaseno-eno pik məknenkin? Apa kupan ikin, kimia nimisətigətə əmə ye Nanmin kape Kughen, mərig tak-takun ai nakwəsəpəh misətigətə əmə ye nəsaninien kapəmia. ⁴ Nimisərig nəmħəyen rehuə meinai nakshatətə ye Nəvsaoyen Huvə. ?Mərig nimisərig apnapig əmə nəmħəyen e uə? Nikam. Pəh nien mā kape nar apnapig əmə. ⁵ Mərig pəh nien mā Nanmin kape Kughen ramor nimtətien tiksın kimi əmia meinai naksəri-pən loa. Mərig ramor nimtətien tiksın kimi əmia meinai nimisərig Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo kini mishatətə iran.

††† 2:19-20 Gal 1:4

Nəri-pənien loa mine nhatətəyen ye Yesu

⁶ Yermamə kirik, Ebrahim, yame Nəkwəkwə kape Kughen rimnəvsao-ərhav ta kin rimini məkneikin mimə, "Ebrahim in rimnhatətə timtim ye Kughen, Kughen rimini mə in ratuatuk ye nimrin."

(Gen 15:6)

Ye swatuk kirikianə əmə, ⁷ narmamə yamə mine kishatətə ye Kughen, In raməm əmhen əriə mə kisəmhen kin kwənərəus atuatur kape Ebrahim.

⁸ Nəkwəkwə kape Kughen ruini ta kupan mə Kughen tukrivəh narmamə yamə minə pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, yamə mine kishatətə iran, khauə tukun, mor əriə kisatuatur ye nimrin. Kupan, Nəkwəkwə kape Kughen rimini-ərhav nəgkiarien huva kirik kin Ebrahim mimə,

"Yo jakor kwənərəus kafam mə iriə tuksor swatuk yame jakvəhsi-pən nihuvəyen kimi tanimtanə iran."

(Jen 12:3)

⁹ Ror pən Kughen rimnautə-pən kin kafan nihuvəyen kimi Ebrahim, meinai in rimnhatətə tim tim iran. Ye swatuk kirikianə əmə min, Kughen rirkun nautə-pənien kin nihuvəyen kimi narmamə yamə mine kishatətə əfrakis iran.

¹⁰ Mərig narmamə minə a, yamə mine rikiriə raməsik mə iriə tukhavəh nimraghien mərig in ai kasəri-pən fam naha nhagin yame loa ramni, narmamə minə a, iriə kwəsarə ta ye nahasien. Rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Narmamə yamə mine khapəh nisor-atuaturien narimnar minə fam yamə mine kimirai-pən ye Nəkwəkwə kape Loa mamharpin, iriə tukhavəh narpinien kirik."

(Dut 27:2)

¹¹ Kini ror məkneikin, ratuatuk əmə tuk ətawə mə yermamə kirik rikək yame rimnəri-pən loa kape Kughen muə mə in yemə atuatur ye nimri Kughen. Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni məkneikin mə,

"Narmamə yamə mine kisatuatur ye nimri Kughen, tukhashatətə iran mamharpin."

(Hab 2:4)

¹² Mərig nəgkiarien e raməgkiar kin nhatətəyen kapətawə ye Kughen. Nəri-pənien loa in ripəh nəmhenien kin yame nakamhatətə ye Kughen meinai nəri-pənien loa in rəmhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Yermamə yame ramni mə nəri-pənien loa in swatuk kape nivəhyen nimraghien rerin, yermamə e tukraməkeikei mor fam əgkap narimnar yame loa ramni."

(Lev 18:5)

¹³ Narmamə m-fam əgkap khapəh nisəri-pənien naha nhagin yame loa ramni. Ror məkneikin, loa in ramərəhu-pə narpinien kimi ətawə, kini kitawə fam kasarə ye nahasien. Mərig Yesu Kristo rimamhə ye nai kamarkwao kin, kini mivi-ta ətawə ye nahasien a. Yesu In rimivəh narpinien tuk təvhagə has kapətawə rəmhen əmə kin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

"Tukmə kəsik-pən yermamə kirik ye nai kamarkwao-kin, ramhajoun-pən mə kimnor narpinien kimin."

(Dut 21:23)

¹⁴ Yesu Kristo rimamhə məkneikin mə narmamə minə fam tukasarə ye nihuvəyen yame Kughen rimivəhsi-pən kupan kimi Ebrahim mimə tukrivəhsi-pən kimi kwənərəus kafan. Kini nar a ror məkneikin mə in e taktakun mine kitawə narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu, kitawə kharkun nhavəhyen Nanmin kape Kughen yame Kughen rimirpen mə tukrivəhsi-pən kimi narmamə.

Kughen rimnəkupan mini promes kafan, mərig loa rimikwasig mipəh nəspirien ətawə

¹⁵ Piak minə mine nowinik minə. Ye nimraghien kapətawə, kitawə kharkun norien kape ninien promes minə. Tukmə yermamə rimə tukrini promes kirik, to kipəh nivəhsi-tayen, to kipəh nəsik-əpnisien. Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rimirpen pən kafan nərigien kimi Ebrahim ye nikarin kape kafan kwənərəus. Kini ye nəgkiarien a, ripəh nien mə rimirpen pən kwənərəus minə fam kape Ebrahim, mərig rimirpen pən əmə yermamə kirikianə əmə yame tukrisi-pən ye kafan kwənərəus. Yermamə e in e Yesu Kristo. ^{†17} Kini kafak nəgkiarien, nipran ror məkneikin mə apa kupan, Kughen rimini-ta mə tukharaptərakin nəgkiarien kapəriu Ebrahim, kini ai newk fo hundred toti ruauə muavən ta, kini loa ripiua. Mərig pəh nien mə loa a in ravəhsi-ta nəgkiarien yame In rimini-pən tuk Ebrahim. Loa a to ripəh noriahyen promes kupan kape Kughen. ^{††18} Yakaməgkiar məkneikin meinai ripi mə nəri-pənien loa in swatuk kapətawə mə tukasarə ye nihuvəyen kape Kughen, ripihajoun mə promes yame Kughen rimini kupan in nar apnapig. Mərig ripəh norien məknaikin: Promes yame Kughen rimini-pən tuk Ebrahim in swatuk yame in tukramarə iran ye nihuvəyen kafan. [‡]

Loa, kafan aikin norien

¹⁹ Yermamə kirik tukripiayoh mimə, "Tukmə ror məkneikin, rimnhawor e Kughen rimnərəhu-pə loa?" Promes yame Kughen rimini-pən tuk Ebrahim in rimnəkupan marə, mərig loa in rimikwasig. Rimauə mə tukrhajoun ətawə mə kitawə yor təvhagə hah minə. Mərig Kughen rimnərəhu loa a mə tukramarə mamvən mamvən meriaji yermamə a ye kwənərəus kape Ebrahim tukrarha-pə tuk ətawə. Kitawə kwənharkun mə loa a, kafan wok rhuvə, mərig rikimiə tukraməkeikei maməsik mə loa a, Kughen rimnəkupan mivəhsi-pən kimi agelo minə. Kwasig ikin kipihavəhsi-pən kimi kwən a Moses. Moses, in swatuk kape nivəhsipəyen loa kimi ətawə. Mərig nipig Kughen rimini promes tuk Ebrahim, ripəh norien məkneikin. ²⁰ Kughen In rimipəh nirpenien yermamə kirik mə tukrəgkiar kimi Ebrahim. Mərig In atuatur əmə rimnəgkiar-pən

† 3:15-16 Jen 12:7; 13:15; 24:7†† 3:17 Eks 12:40‡ 3:18 Rom 4:14

atuatuk ye nīmri Ebrahim mamripen-pən promes kafan kimin.

²¹ Kini pəh nien mə loa e rīmauə mə tukrīvəh-si ta promes kape Kughen. Nīkam. To loa rīpīrkun nīvəh-si-pəyən nīmraghien vi kimi ətawə, kitawə kīpīharkun nhauəyən misatuatuk ye nīmri Kughen. Mərig rīpəh norien məkneikin. ^{†22} Loa kirik ror məkneikin rīkək, meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə norien has rīmnrəkis fam ətawə. Kini kitawə m-fam kasəkapir loa minə. Ror məkneikin mə swatuk kirikianə əmə mə kitawə tukhavəh nīhuvəyən kape Kughen yame rīmīrpen-pə ta kin kimi ətawə. Kini swatuk e, mə tukshatətə ye Yesu Kristo.

Nīpig e taktakun, nīpig kape nhatətəyən ye Yesu Kristo

²³ Kupan, loa yame Kughen rīmivəh-si-pən kimi Moses, in rīmīraptərəkīn tīm tīm ətawə, rəmhen əmə kin yame kitawə kimnisarə ye kalabus, miserijaji-pə nīpig e taktakun minə, Kughen rīmnhitə ye nīmritawə kasəm swatuk kape nhatətəyən. ^{††24} Ror pən loa e in rəmhen əmə kin yemehua kirik yame ramarmaru irətawə, mamua merijaji-pən nīpig Kristo rīmauə. Mə ye nīpig a, kitawə kwənhauə misatuatuk ye nīmri Kughen, meinai kimishatətə iran. ^{‡25} Mərig taktakun ai, loa tukrīpəh narmaru-minien irətawə, meinai kwəshatətə ta ye Yesu Kristo.

Kimiə fam kirikianə meinai naksofugin-pən ye Yesu

²⁶ Meinai kimiə nīmishatətə ye Yesu Kristo, kimiə fam ji Kughen minə. ^{††27} Kīnor ta baptaes irəmiə khapsaah, mə kimiə nakwənhauə masor kirikianə kimiə min. Ror məkneikin, kimiə nīmnhavəh norien huvə minə kape Yesu rəmhen əmə kin yame nīmīsarə kin nēipən vi kirik. ^{††28} Kini kimiə m-fam əgkap nīmīsofugin-pən ye Yesu Kristo, kini kimiə mfam naksəm nəmhen. Rhuva mə kitawə tukhapəh nīsəwhai-minien narmamə, nar apnapig tukmə iriə nəmə Isrel, uə nəmə kantri pisin pisin minə, uə slef, uə pəh nien mə slef, uə yerman, uə piraovin. ^{††29} Kimiə fam narmamə kape Kristo. Ror məkneikin mə kimiə kwənərəus minə əfrakis kape Ebrahim. Kini ye swatuk kirikianə əmə min, nīhuvəyən yame Kughen rīmīrpen-pən kimi Ebrahim, kimiə takhavəh misarə iran. ^{‡‡}

Pəh nien mə kitawə slef kape loa, mərig kitawə ji Kughen minə

4 Taktakun ai, jakəgkiar kwəkwə min ye norien kapətawə, mamni nuhpikinien kirik. Tukmə yer-mamə kirik rīmha, tīni tukrīvəh kafan nautə minə fam. Mərig tukmə tīni ramarkəskəh hanə, to rīpəh ne-huəyən ye kafan nautə, rəmhen kin yame slef kirik to rīpəh nehuəyən ye nautə kirik. ² Mərig tīni a tukraməkeikei mamarə iriə piauni karin minə tiksin mamvən merijaji-pən nīpig kafan tatə rīmīni mə in

rīrkun nīvəhyen nautə yame rīmnrəhu-pən kimin.

³ Kini kitawə min tūksor məknakin. Apa kupan, kitawə kimisəmhen kin kwajikovə - kitawə slef minə kape loa yamə mine kasarmaru irətawə. ^{§4} Mərig ruauə ye nīpig atuatuk yame Kughen rīmīni, kini Kughen rīmnhher-pə kin Tīni ruə. Piraovin kirik rīmīrəh, rarha-pə ye tokrei tanə. Kini in maməri-pən atuatuk narīmnr fam yame loa ramni. ⁵ Rīmnr məknakin mə tukrīrisin ətawə yamə mine loa rīmnrəkis ətərəkīn ətawə, pəh Kughen tukrīrhi ətawə, mīrisin ətawə khauə rəmhen kin nīp-nətin atuatuk minə. ^{§†}

⁶ Kini taktakun ai, Kughen rorkeikei mə tukror əpu mə kitawə nīpnətin minə, mher-pə kin Nanmin kape Tīni rīmauə irətawə minə fam, kini mor ətawə ka-sokrən kin Kughen mə "Tatə." ⁷ Tuk nar ai, pəh nien mə kitawə slef minə, mərig kitawə nīpnət Kughen əfrakis minə. In rīmivəh-si-pə narīmnr huvə minə kimi ətawə yame In ruini ta mə tukrīvəh-si-pən kimi nīpnətin minə. ^{§††}

Pol rikin raməmhə tuk nəmə Galesia

⁸ Apa kupan, kimiə nīmīseinein Kughen. Kimiə masəhuak kimi yarməhə minə mhamə ta mə kapəmiə kughen minə. Iriə kimisərkis ətərəkīn əmiə, mərig pəh nien mə iriə kughen əfrakis minə. ⁹ Mərig taktakun ai, nakwənharkun Kughen. Uə, rhuva mə jakni məkneikin mə Kughen rīrkun ta əmiə. ?Mərig rhawor e nakwənharerig-pən min tuk natuakəmīen minə a? Kapəriə nəsənīnien rīkək. Kini to kamhavən, tukhapəh nīsorien nar huvə kirik kimi əmiə. ?Rhawor nakhamə iriə tūksərkis ətərəkīn min əmiə? ¹⁰ ?Rhawor nakasəri-pən natuakəmīen kapəriə ye nīpig minə kapəriə, mine makuə minə kapəriə, mine nīpig rhakə minə, mine newk minə kapəriə? ^{§†11} !Kəsi narman! !Yo yakamgin pik tuk əmiə! !Yakaməm mə yīmnr pik wok irəmiə tuk nar apnapig əmə!

¹² Piak minə mine nowinik minə, yo yakaməgkiar skai kimi əmiə mīmə apa kupan, kimiə nīmnhapəh nīsarəyən ye loa kape Moses, kini yo yīmauə məm əmiə kisarə, yīmivəh norien kapəmiə, mərəh nərīpənien loa. Kini taktakun ai, yakorkeikei mə kimiə min takhavəh norien kafak, mhapəh nīsorien mə loa tukrīraptərəkīn tīm tīm əmiə. Kimiə rīkimīə tukrəsik mə in apa kupan, nīpig yīmnamni-ərha Nəvsaoyen Huvə kimi əmiə meinai yīmnamhə, mamarə kitawə-m kimiə. Mərig nar apnapig mə yo yīmnamhə ye nīpig a, mərig kimiə nīmnhapəh nīsorien yo yakərig rahas.

¹⁴ Nəmhəyən kafak rīmnrək mītə əmiə, mərig rīkimīə rīmīpəh nəsikhahyən yo, kini nīmnhapəh nīshekīen yo. Kimiə nīmnhavəh huvə yo mamhavən ye nəkwai nimə kapəmiə minə, rəmhen əmə kin yame nakhakir agelo kirik kape Kughen raurə ye nəkwai nimə minə kapəmiə minə, uə nakhakir Yesu Kristo raurə ye nəkwai nimə kapəmiə minə.

¹⁵ Kupan, kimiə nīmīsorkeikei pik yo, misasitu irak ye narīmnr fam ye nīrkunien kapəmiə. ?Mərig rhawor e

† 3:21 Rom 8:2-4 †† 3:23 Gal 4:3 ‡ 3:24 Rom 10:4 †† 3:26 Jon 1:12 ‡‡ 3:27 Rom 6:3 ††† 3:28 Rom 10:12 ‡‡‡ 3:29 Rom 4:13

§ 4:3 Kol 2:20 §† 4:5 Jon 1:14; Rom 1:3 §†† 4:7 Rom 8:15-17 §‡ 4:10 Rom 14:5; Kol 2:16

taktakun mine? ¹⁶ Rikik raməsik mimə tukmə ror nəgkiarien əfrakis minə kafak ramor əmiə nakwəsəməkin yo.

¹⁷ Yhajoun eikuə minə e kasəmnhawk pik mə tukhaukreikin kapəmiə nətərigien kini kimia nakhak-wasig kin əriə. Mərig iriə khapəh nisorien məknakin mə tuksasitu irəmiə. Kisorkeikei əmə mə tukhavəhsi-ta əmiə tuk yo mə kimia taksəmnhawk pik tuk nik-wasigien kin əriə. ¹⁸ Nəmnhawkien in rhuvə, mərig tak-səmnhawk tuk nar yame rhuvə nipig mifam, pəh nien mə ye nipig əmə yame yakamarə kitawə-m kimia.

¹⁹ Kafak kwajikovə minə. Yakamərig raha tuk əmiə rəmhen kin yame mama ramhə mə tukreimək kin kwajikovə. Yakamasək pik tuk əmiə meriaji takhauə misəmhen kin Yesu Kristo. ²⁰ Yakorkeikei pik mə jakamarə kitawə-m kimia ai taktakun mine meinai tukmə yakamarə kitawə-m kimia, jakpəh nəgkiar-pikien kimi əmiə. Mərig taktakun ai, yakamarə isok tuk əmiə, kini meinein mə jakhawor pən iran mine masitu irəmiə.

Nivusien ris ye Hega mine Sera

²¹ Kimia narmamə yame naksorkeikei pik nəri-pəniən loa, takshorpin-ru kafak nəgkiarien. ?Nimisərig ta naha nhagin yame Nəkwəkwə kape Kughen ramni, uə nakhapəh hanə nisərigien? ²² In ramni Ebrahim yame rimirəh tini yerman kiraru. Kirik, slef kafan rimirəh. Kini kirik, piraovin atuətuk kafan rimirəh. ²³ Kwajikovə yame slef piraovin rimirəh, in rimnarha ye nətərigien əmə kape yermamə. Mərig kwajikovə yame piraovin atuətuk kafan rimirəh, in rimnarha meinai Kughen In rimirpen ta mə piraovin a tukrirəh. ²⁴ Kini kitawə kharkun nhavusien ris kin piraovin mir a, mhaukreikin-pə nipran irətawə. Piraovin mir a kwhajoun promes mir yame Kughen rimnor kimi narmamə. Pian e Hega, in mine kwənəəus kafan, iriə kisəmhen kin slef yamə mine tukhapəh nhavəhyen narimnar kape tatə. Pian e in rəmhen əmə kin promes yame Kughen rimnor ye tukwas apa Sinae apa ye tanə ehuə e Arebia - ikin aikin a Kughen rimivəhsi-pən loa ikin kimi Moses ikin. Kini in rəmhen kin taon ehuə kirik e Jerusalem yame narmamə ikin kamharaptəəkən tim tim loa ikin. Kini iriə kasəmhen kin slef yamə mine loa ramehuə irəriə. ²⁶ Mərig Jerusalem kirik min apa ye rao ye neai, in rəmhen kin piraovin yame pəh nien mə slef, yame loa ripəh nehuəyen iran. Kini in mamə kapətawə, ²⁷ meinai Nəgkiarien kape Kughen ramni mimə, "Ik e nimnor siə kin ik. !Agien!

Ik e nimipəh nərigien nəmhəyen kirik tuk neiməkien.

Okrən apomh, mamagien,

Meinai nar apnapig nimipəh nərəhyen kwajikovə kirik meriaji minəpiahuarə,

mərig taktakun ai, kafam kwənəəus minə kwənhap-saah rapita piraovin yame iriu kafan yerman kwəə."

(Aes 54:1)

²⁸ Mərig piak minə mine nowinik minə. Kimia naksəmhen kin ji Sera e Aesak meinai Kughen rimirpen min əmiə. ²⁹ Kupan, kwajikovə e Ismael, ji Hega, yame rimnarha ye nətərigien əmə kape yermamə, in rimnoriah pik kwajikovə e Aesak yame rimnarha ye nəsaninien kape Nanmin kape Kughen. Kini norien a rəmhen əmə kin e towei mine: In e, narmamə yamə mine iriə slef kape loa kasoriah ətawə yamə mine kwəshatətə ye Kughen misarha vi ye Nanmin kape Kughen. ³⁰ ?Mərig Nəkwəkwə kape Kughen rimini mə naha? In ramni mə,

"Ik takaməkeikei mher-ye rhav kin piraovin e slef mine tini. Iriu tukwəta ikin e, meinai ji pian a, in tukripəh nivəhyen nautə kirik kape rimni.

Nautə mifam kape tata ramvən kimi ji pian yame pəh nien mə in slef."

(Jen 21:10)

³¹ Mərig kitawə e, kitawə pəh nien mə nipnət pian e slef; kitawə nipnət pian e yame rimivəh promes minə kape Kughen.

Yesu rimirisin kafan narmamə minə

5 Nipig Yesu Kristo rimirisin ətawə, rimnor ətawə mə loa kape Moses tukripəh narmaruyen irətawə. Ror pən, kimia takasəkeikei misərer tim tim ye nhatətəyen kapəmiə, mhapəh niseighanien kin loa mə tukrarmaru min irəmiə. Apa kupan, loa e, rimnərik mitə əmiə mamor əmiə mə kimia slef minə kafan.

² Taksərig-ru nar e yakamni. Yo Pol, yakamni-pre nəgkiarien e tuk əmiə mimə tukmə kimia nakseighan kin əriə mə tukhavəh nao kimi əmiə, ramhajoun pən mə naksor təkun wok yame Kristo rimnor. ³ Kini yo yakaməgkiar skai pre min kimi əmiə mimə yermamə yamə rameighan kin mə tukvəh nao kimin, in ravəhsi-pən atuk in ye kwermi loa kape Moses. Kini yermamə yame loa ramarmaru iran, in tukraməkeikei məri-pən fam əgkəp narimnar fam yame loa ramni. ⁴ Kimia e yame nasarkut-arkut tuk nəri-pəniən loa mə tukror əmiə naksatuətuk ye nimri Kughen, ramhajoun pən mə nakwəsəpəh ta Yesu Kristo. Nakwənhavəhsi-pən nimetaimie kimi nihuvəyen kape Kughen. ⁵ Kini mərig kitawə e Nanmin kape Kughen ramor ətawə kasəəhu-pən əmə kapətawə nətərigien ye Kughen, pəh In tukror ətawə kisatuətuk ye nimrin, meinai kitawə kishatətə əmə ye Yesu Kristo. ⁶ Kasəəhu-pən məkna nətərigien kapətawə ye Kughen meinai narmamə yamə mine kasofugin-pən ye Yesu Kristo, in nar apnapig mə kimivəh nao kimi əriə, uə kipəh nivəhyen nao kimi əriə. Mərig nar ehuə e, in əmə e nhatətəyen ye Yesu Kristo. Nhatətəyen e ror ətawə kasorkeikei Kughen, masor min norkeikeiyen kimi narmamə. ⁷

Apa kupan, yimnəm əmiə mirkun mə kimia naka-saiyu əsanin ye swatuk atuətuk ye nimraghien kapəmiə mə takseriaji mak. Mərig taktakun, nakwənharerig. Kughen rimnokrən ta kin əmiə. ?Mərig nipa minə kasərer əswasig kin kapəmiə swatuk, masəko karin əmiə mə taksəri-pən min loa kape Moses?

† 4:22 Jen 16:15; 21:2 †† 4:23 Rom 9:7-9 ‡ 4:26 Hib 12:22; Rev 21:2,10

‡† 4:28 Jen 15:4-5; Rom 9:7 ‡‡ 5:6 1 Kor 7:19; Gal 6:15

Yakirkun mā Kughen to ripāh norien mākneikin irāmā.⁹ Mārig nhajounien eikuā en yame kamhani tukripioriah fam āgkap āmiā rāmhen kin yis yame kivāhsi-pān ye bred ramher fam āgkap bred.¹⁰ Mārig yakirkun mā nāfrakisien, Yermaru tukror nātārigien kapāmā tukruā min mor kirikianā kitawā-m kimia. Kini yo yakirkun huvā mā yermamā e yame ramoriah kapāmā nātārigien māknaikin, nar apnapig mā in yemehua kirik uā in yemā hawor pān iran mine, mārig Kughen tukror narpinien kirik kimin.^{††}

¹¹ Piak minā mine nowinik minā. Narmamā tiksīn kamhani mā yo yakamni-ārhaḡ mā narmamā yame kashatāta ye Kughen, tukamākeikei kivāh nao kimi āriā. Mārig nāgkiariēn e ripāh norien nāfrakisien kin. To yakpini-ārhaḡ mākneikin, kini narmamā mine e yame kasāriwāk kimia miriā, rikiriā rīpiagiēn āmā tuk yo. !Mārig, sāmru! Nāmā Isrel tiksīn kasoriah yo mamharpāhu yo, mamhauh yo, meinai yo yakamni-ārhaḡ mā nimhāyēn kape Yesu ye nai kamarkwao kin, in āmā e, in tukrivāh miragh narmamā.¹² Ye nātārigien kafak, narmamā mine e yame kashajoun oror āmiā, mahamā tukamākeikei kivāh nao kimi narmamā, rhuḡ mā iriā tuksārai ta āgkap āmā matuk kapāriā.

¹³ Mārig piak minā mine nowinik minā, Kughen rimnokrān kin āmiā, kini mirisīn āmiā mā loa kape Moses tukripāh narmaruyēn irāmā. !Mārig takasārig huḡ āmiā! Pāh rikimiā tukripāh nāsikien mimā, “Rhuḡ, yo yaknap ta ye loa. Taktakun ai yakirkun norien naha nhagin yame niprak rorkeikei.” Kimiā takhapāh nhaniyēn māknaikin. Mārig norkeikeiyēn kapāmā tukramākeikei mor āmiā rikimiā ragiēn āmā mā taksasitu irāmā minā.¹⁴ Meinai norkeikeiyēn in ramāp-kāfugin nāgkiariēn fam yame loa ramni. In e ramni mā, “Takamākeikei morkeikei piam rāmhen kin yame nakorkeikei atuk ik.”

(Lev. 19:18)

¹⁵ Takasārig huḡ āmiā. Tukmā kimia nakasor timāht kimi āmiā minā, naksāmhen āmā kin kirāvin^{††} yamā mine kasās atuk āriā minā, kini mus mus kapāmā tukroriah āmiā.

Norien kape Nanmin kape Kughen mine norien kape narmamā

¹⁶ Ror pān, yakamni-pre tuk āmiā mā kimia, Nanmin kape Kughen tukramākeikei mikir āmiā kini nakhawāsīg kin. Kini kimia takhapāh nisorien nar has yame nipraimā āmā rorkeikei.¹⁷ Tāvhaḡ has minā a, in e, nimisor narimnar has yame nipraimā atuk rorkeikei. Mārig norien e, in ravāhsi-āhu norien kape Nanmin kape Kughen. Kini Nanmin kape Kughen in ripāh norkeikei-minien norien has yame nimnasor hanā kupan. Norien mir e kawor timāht kimi āriu minā, ror pān nakaseinein nisorien norien huḡ yamā mine rikimiā ramāsik mā taksor.¹⁸ Mārig tukmā Nanmin

kape Kughen ramkir āmiā, to loa ripāh min nar-maruyēn irāmā.

¹⁹ Kitawā kwānharkun norien hah kupan kape narmamā yame kimnasor hanā kupan: Nipiraovin mine narman kamhakir apisapis āriā minā, kini iriā kasor norien has m-fam yame ror naurisien tuk niniyēn; kapāriā nātārigien ramvān pik tuk norien has minā a.²⁰ Masāhuak kimi nanmi nar minā, masāmtah, masāmākin narmamā, masor timāht, masāmhowk, masor niemhaa, mhavāhsi-haktā atuk āriā, masāwhai āriā minā, misarā pisin pisin.²¹ Masanipin ye narimnar kape narmamā, misapis kin ninimien, masor lafet mamharpāhu nātāwaoyēn, masor narimnar ehua min yame ror māknaikin. Yakamor kwirig kimi āmiā rāmhen āmā kin yame yimnor kwirig kimi āmiā apa kupan: Narmamā yamā mine kasor norien minā a, iriā tukhapāh nhavānien misarā ye rao ye neiai yame rimnor apnāpeinā iran kape kafan kwajikovā minā.^{†††}

²² Mārig tukmā Nanmin kape Kughen ramarā ye narmamā, nimraghiēn kapāriā tukrikuā kin kwānkwan e in e: Kisorkeikei narmamā, rikiriā ragiēn, nāmārinuyēn ramarā yerkiria, kapāriā nātārigien rapomh, rikiriā rehūā tuk narmamā, kini kapāriā norien in rhuḡ. Kini narmamā kamhani nāfrakisien irāriā.²³ Kini iriā nāmā mar. Kini kasarmaru ye niprairiā. Norien minā e, iriā khahuvā pik, kini nāgkiariēn kirik rikāk ye loa yame ramni-āhu narimnar minā e.²⁴ Kitawā narmamā kape Yesu Kristo, kitawā kwāsāpāh ta norien has minā kapātaḡ, mhāpāh nisorien narimnar yamā mine nipraitawā āmā rorkeikei. Rāmhen āmā kin yame kimisāsik-pān nātārigien has minā kapātaḡ ye nai kamarkwao kin.²⁵ Nanmin kape Kughen in rimivāhsipā ta nimraghiēn kirik kimi ātaḡ, kini rhuḡ mā kitawā tuksāriwāk ye norien huḡ minā kafan.²⁶ Rahas mā kitawā tuksasuit mhavāhsi-haktā pik ātaḡ, masāmākin ātaḡ minā.[§]

Rhuḡ mā tuksasitu irātaḡ tuk kajipā pam minā

6 Piak minā mine nowinik minā. Tukmā kamām mā yermamā kirik rimnor tāvhagā has, rhuḡ mā kimia e yame Nanmin kape Kughen ramkir āmiā, takhavān misasitu iran misārip atuātuk in. Mārig takhapāh nisāgkiar-pikien kimin, taksāgkiar mar āmā kimin, misor mā rikimiā ramāmhā tukun. Mārig takasārig āmiā, tamā nar kirik yame nakasātapig kin tuk narmamā ror min āmiā nakhamir.^{§12} Kimiā taksasitu irāmā minā. Taksasitu irāmā minā ye nipig nakasā ye nipig āutān minā. Tukmā naksor mākneikin, naksāri-pān atuātuk naha nhagin yame loa kape Kristo ramni.^{§13} Meinai yermamā yame rikin ramāsik mā in yerpirig, yermamā e, rikin rameikuā, meinai reinein nāmien mā in yermamā apnapig āmā.⁴ Mārig kimia takasākeikei misām huḡ narimnar yame nakasor. Takhapāh nisām-āmhenien norien kape narmamā pisin mā takharkun mā kapāmā norien rhuḡ rapita. Takasākeikei misām huḡ pisin āmā kapāmā

† 5:9 1 Kor 5:6 †† 5:10 2 Kor 11:15; Gal 1:7 ‡ 5:13 1 Pita 2:16 †† Nāgkiariēn Gris ripāh niniyēn kirāvin, ramni āmā nuhpikinien ye timāht, rāmhen kin yame narmamā kasās āriā minā.
‡‡ 5:17 Rom 7:15-23

††† 5:21 1 Kor 6:9-10 ‡‡‡ 5:24 Rom 6:6; Kol 3:5 § 5:26 Fil 2:3 §† 6:1 Mat 18:15 §†† 6:2 Rom 15:1

wok, meinai narmamə kapəriə wok ror pisin pisin. Kini iriə kamhavəh kajipə pam pisin pisin ye nimraghien kapəriə kirikianə kirikianə. Mərig rhuva mə rikimiə tukragien tuk wok pisin kirik kapəmiə, kini tukəm mə kapəmiə wok in rhuva əmə. †

⁶ Kimiə takasəkeikei misəwhai narimnar minə tiksin kimi kapəmiə yhajoun yamə mine kashajoun əmiə ye nəgkiarien kape Kughen. ††

⁷ Takasərig əmiə, mhapəh niseikuəyen irəmiə minə mhamə nakharkun nisorien naha nhagin yame nipraimiə rorkeikei. Narpinien yame Kughen ravəhsi-pə, pəh nien in nar apnapig. Nimisuv naha nhagin kwənkwaï nai ye nəsimien kafam, ik min takrhi atuk min kwənkwan, mən. ⁸ Yermamə yame raməsim kin norien has yame rimnasor hanə kupan, in rəmhen kin kwənkwaï nai hah kirik ye kafan nimraghien. In tukraməkeikei mikuə kin kwənkwaï nai yame rahas. Kwənkwaï nai e, nipran e, in e nimhəyen. Mərig yermamə yame ramsuv kwənkwaï nai yame rhuva, yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pən, Nanmin kape Kughen tukror in tukrikuə kin kwənkwan yame rhuva, kini tukririhi. Nhag kwənkwaï nai en, in e nimraghien rerin. ‡

⁹ Ror pən, takhapəh nisəpəuyen kin norien yame rhuva, meinai kitawə tukharhi kwənkwan yame rhuva ye nipig atuatur kafan, tukmə khapəh nisəpəhyen wok. ¹⁰ Kini nipig minə fam, tukmə kitawə kasəm kwənmhaan kirik, pəh kisor huva pən kimi narmamə m-fam, kini rhuva pik mə tuskor huva pən kimi pi-autawə minə mine nowintawə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu Kristo.

Nəgkiarien infamien

¹¹ Jakrai nəgkiarien infamien kafak ye nəkwəkwə e kin kwermik. Kimiə taksəm mhamə kafak niraïyen, re-huə pik.

† 6:4-5 Rom 14:12 †† 6:6 1 Kor 9:11,14; 1 Tim 5:18 ‡ 6:8 Rom 8:13

¹² Nəmhajoun eikuə minə a kisorkeikei mə narmamə tuskəgnəgin əriə, ror pən, kasəkeikei kimi əmiə mə tukvəh nao kimi əmiə. Mərig kasəkeikei əmə kimi əmiə məknakin mə nəmə Isrel tiksin tukhapəh nisorien nahasien kimiə əriə. ¹³ Mərig kasəkeikei kimi əmiə mə tukvəh nao kimi əmiə meinai kisorkeikei mə narmamə tuskəgnəgin əriə tuk niviyen əmiə nakharerig-pən min tuk loa kape Moses. Mərig səm-ru, iriə min, khapəh nisəri-pən huvəyen narimnar yame loa ramni. ¹⁴ Mərig yo, pəh jakpəh nəgnəginien yo tuk nar kirik yame yim-nor. Mərig jakaməkeikei maməgnəgin əmə Yesu Kristo Yermaru kapətawə tuk naha nhagin yame rimnor ye nipig In rimamhə ye nai kamarkwao kin. Rimamhə ye nai kamarkwao kin, mor yo yakpəh norkeikei-pikien narimnar kape tokrei tanə. Rimirisin yo ye narimnar minə a. ¹⁵ Nipig Kughen ravəhsi-pən nimraghien vi kimi yermamə, mamor in ratuatur ye nimrin, nar apnapig tukmə kimivəh nao kimin uə kimipəh nivəhyen nao kimin. ††¹⁶ Kini taktakun ai, yakaməhuak tuk narmamə yamə mine kasəri-pən huva nəgkiarien e, iriə kwənərus atuatur minə kape Kughen. Yakaməhuak mə nəmərinuyen kape Kughen tukramarə tuk əriə, kini pəh riki Kughen tukrehuə tuk əriə.

¹⁷ Kafak e nəgkiarien infamien. Yo yakpəh norkeikeiyen mə yermamə kirik tukrini hah yo, meinai tamhek nimap minə e yame kimnəsik yo kin kapier apig kini kuh yo kərkis-ərkis yo kashajoun pən mə yo slef kape Yesu. ‡

¹⁸ Piak minə mine nowinik minə. Yakaməhuak mə Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen kimi əmiə. Amen.

†† 6:15 Gal 5:6; 2 Kor 5:17 ‡ 6:17 2 Kor 4:10

EFESAS

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Efesas

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi nəməhuak minə apa Efesas, kini morkeikei mə iriə tuksher-pən kin pəh rivən kimi nīməhuak pisin pisin minə ipakə tukun.

Pol rimirikakun nīməhuak apa Efesas, kini mamarə iriə min kape newk kisisər. Kini in morkeikei pik əriə, kini iriə kisorkeikei pik in. Efesas in taon ehuə kirik ye tanə ehuə e Tarki, kini in kwənmbaan huvə kirik mə Pol tukrini-ərhav nəgkiarien ikin kape Kughen.

Pəh nien mə nəmə Efesas kimisor nar kirik rīpəh nəmhenien, kini Pol rimirai nəkwəkwə e mə tukrhek əriə tukun. In rimirai əmə nəkwəkwə e mə tukrivəhsi-haktə nətərigien kapəriə. Kini morkeikei mə tukrini-ərhav norien atuətuk, mine wok kape nīməhuak. Kini nəkwəkwə e ramvən kimi nīməhuak ikin minə fam.

Pol rimnokrən huvə irəriə

1 Yo Pol, yo aposol kirik kape Yesu Kristo, yame Kughen rimirpen ta yo mə kafan. Yakamni rhu-və pre tuk əmiə m-fam narmamə kape Kughen minə apa Efesas yamə mine nakamharaptərəkīn tim tim nhatətəyən kapətawə ye Yesu Kristo. ¹² Pəh Kughen e Rimtawə, mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukwautə-pre kin nəmərīnuyen kimi əmiə.

Kughen ravəhsi-pə nīhuvəyən kimi ətawə ye Yesu Kristo

³ Pəh khani vi vi Kughen e Rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə, yame ravəhsi-pə nīhuvəyən kimi ətawə yamə mine kasofugin-pən ye Kristo. Nīhuvəyən minə a kamhasi-pən ye rao ye neai mə tuksasitu ye nan-mitawə. ^{††4} Ror məkneikin meinai nīpig Kughen rīm-nəpəh nor-hanəyən neai mine nīmoptanə, mərīg ruirpen ta ətawə mə tukhauə kirikianə kitawə Kristo, kini mə kitawə tuksatuətuk ye nīmrin, [‡] pəh kīpəh nəm-pənien nar has kirik irətawə. Meinai Kughen rorkeikei pik ətawə, kwasīg ikin ror narimnar, mərīg In ruirpen ta ətawə mə tuksofugin-pən ye Kristo, pəh In rirhi ətawə rəmhen kin kafan kwajikovə minə. Nar a raməri-pən əmə nətərigien kafan mine naha nhagin yame In rorkeikei. ^{††6} Rimnor məknakin mə kitawə tukhani vi vi In tuk kafan nīhuvəyən yame in rhuvə mapita. Nīhuvəyən a In rimnautə-pə apnapig əmə kin kimi ətawə ye Tini yame In rorkeikei pik. ⁷ Nitaw Kristo rimnaiyu mor swatuk kimi ətawə khauə kirikianə kitawə Kughen, kini Kughen ruirisin ətawə ye narpinien kape norien has minə kapətawə. In a rimnəspir norien has minə

kapətawə. !Rimnor məknakin meinai nīhuvəyən kafan in rehuə mapita! ^{††8} Kini rīmivəhsi-pə nīhuvəyən a rehuə pik mapita, mīvəhsi-pə nirkunien kimi ətawə tuk nirkunien narimnar fam.

⁹ Kughen, kafan nətərigien rimnerkwaig kupan. Kini rimirpen mə nətərigien kafan tukruə mor nəfrakisien kin ye nīmraghien kape Kristo. Kini rikin ragien mə tukror əpu nətərigien kafan kimi ətawə. ^{†††10} In e mə tuk nīpig kirik, ye nīpig atuətuk kafan, In tukrofugin narimnar m-fam ye neai mine ye tokrei tanə tukasəmīr ye kwermi yermamə kirikianə. In e, Yesu Kristo. ^{††}

¹¹ Apa kupan, Kughen rimirpen ətawə mə tukhauə kafan minə, ye nīpig yame rimnofugin ətawə khauə misor kirikianə kitawə Kristo. In e nətərigien kafan, kini In ramor mə narimnar m-fam tukasəkeikei masəri-pən əmə nətərigien kafan. ^{§12} Rimnor məknakin mə kī-mawə [kwənərəus kape Isrel] yamə mine yimisəkupən mishatətə ye Kristo, jakhani vi vi Kughen yame In yer-pirig pik rapita. ¹³ Kini kimiə min, [yamə mine pəh nien mə kimiə kwənərəus kape Isrel], nakwənhauə kirikianə kimiə Kristo nīpig kimiə nīmīsərig nəgkiarien əfrakis, yame ramhajoun swatuk yame Kughen tukrivəh miragh narmamə iran. Nīmnhani nəfrakisien iran, kini Kughen rīmivəh-si pre Nanmin Kafan kimi əmiə ramor nīmītətien mə kimiə narmamə kafan minə. ¹⁴ Meinai kitawə kwənhavəh Nanmin kape Kughen, kitawə kharkun huvə mə Kughen tukrivəh-si pə narimnar huvə minə kimi ətawə yamə mine ruini ta mə tukror. Tukhavəh narimnar minə a nīpig Kughen tukririsin ətawə e kafan narmamə minə ye narpinien kape norien has kapətawə, mə narmamə tukhani vi vi Kughen yame In yerpirig pik rapita. ^{§†}

† 1:1 Wok 18:19-21; 19:1 †† 1:3 Efes 2:6 ‡ 1:4-5 Jon 15:16
†† 1:4-5 Jon 1:12

†† 1:7 Efes 2:7; Kol 1:14 ††† 1:9 Rom 16:25 ††† 1:10 Kol 1:16, 20 § 1:11 Rom 8:28-29 §† 1:14 2 Kor 1:22

Pol raməhuak mamni vi vi Kughen

¹⁵ Ror pən, ririkakun ye nipig yame yimnərig nəvsaoyen kin nhatətəyen kapəmiə ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə mine norkeikeiyen yame nakasor kimi narmamə kape Kughen minə, ¹⁶ yakaməhuak tuk əmiə nipig m-fam meriaji-pə e taktakun, mamni vi vi Kughen tuk əmiə, mipəh nəpəhyen. ¹⁷ Yakaməiyoh Kughen yame In Kughen kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mine In Rimtawə yame In rhuvə pik, mə tukrivəh-si pre Nanmin kafan kimi əmiə. Kini Nanmin kafan tukror əmiə takharkun nar, mor əpu Kughen kimi əmiə, mə takharkun huvə In. ¹⁸ Kini yakaməhuak min mə tukrəhitə ye nətərigien kapəmiə mə takharkun nar huvə yamə mine tukrivəh-si pre kimi əmiə. Nakharkun mə takpihavəh narimnar minə a meinai In ruirpen ta əmiə. Kini yakaməhuak mə takharkun mə niहुəyən yame ravəhsi-pən kimi narmamə kafan minə in rhuvə pik, ¹⁹ kini nəsaninien kafan in rehuə pik, mamehuə ye nimraghien kapətawə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu. ²⁰ Nəsaninien yame raməhuə irətawə in rehuə rəmhen kin nəsaninien ehue kafan ²¹ yame rimnor Yesu rimimragh min ye nimhəyən kafan, kini mor In rimavən məkwəta ye nīkar Kughen matuk apa ye rao ye neai. ²² In yerpirig rapita agelo minə fam, mine yarmhə minə fam, mine nəsaninien minə fam, mine nehuəyən minə fam yame kavəhsi-pən kimi yermamə. In raməhuə ye nipig ai taktakun mine ye nipig yame tukripiuə. ²³ Kini Kughen rimnərehu-pən narimnar m-fam ye kwərmin, mor In ruauə minehuə ye narimnar fam, mə tukrasitu ye niməhuak. ²⁴ Kini niməhuak in niprai Kristo; Kristo raməmir fam irəria, maməmir aikin minə fam mine ye narimnar fam. ²⁵

Apa kupan, ror məkneikin mə kimnhamhə; mərig tak-takun ai, kwənamragh

2 Kimiə e, apa kupan, nimnhamhə meinai nimisəsik nəkwai Kughen, masor təvhagə hah, ² masor norien has kape tokrei tanə, mhavən masor nəkwai Setan yame in ramarmaru ye yarmhə yamə mine kasəmir rarkurao irətawə. ³ In e nanmin has yame ramor wok ai taktakun ye nimraghien kape narmamə yamə mine kasəsik nəkwai Kughen. ⁴ Apa kupan, kitawə min kimisarə məknenkin kitawə miriə. Rikitawə rimnorkeikei norien has minə, kini kimisor təvhagə has yame ramor rikitawə ramagien. Kitawə kimnhakwasig əmə kin naha nhagin yame ramsi-pən yerkitawə mine ye nətərigien has kapətawə. Nipig kitawə kimisarha, təvhagə has rinərə ta yerkitawə, rəmhen kin yame ramarə yerki narmamə minə fam. Kini riki Kughen raməmhə tuk təvhagə has kapətawə; In tukraməkeikei mivəhsi-pə narpinien kimi ətawə. ⁵

⁴ Mərig Kughen, kafan norkeikeiyen rehuə tuk ətawə, kini rikin rehuə rehuə pik tuk ətawə, ⁵ nar apnapig mə kimnhamhə meinai kimisəsik nəkwai Kughen, mərig In rimnor ətawə kamhamragh min kitawə Kristo. Kini niहुəyən əmə kafan ramor swatuk kimi əmiə mə Kughen tukrivəh miragh əmiə. ⁶ Kini Kughen rivəh-si haktə ətawə kitawə Kristo, mor mə kitawə tuksəkwəta kitawə Kristo ye rao ye neai. ⁷ Kughen rimnor məkneikin mə nipig yame ramuə, In tukror əpu kafan niहुəyən yame in rehuə pik rapita. In ramofugin-pən ətawə ye Yesu Kristo, mamasitu irətawə, mamhajoun mə niहुəyən kafan in rehuə pik. ⁸ Meinai niहुəyən kape Kughen in swatuk yame Kughen ravəh miragh əmiə iran, meinai nakashatəta iran. Pəh nien mə kimia atuk nimisor swatuk mə Kughen tukrivəh miragh əmiə - Kughen pisin əmə ravəh miragh narmamə, nərokien rikək iran. ⁹ Pəh nien mə wok kirik yame narmamə kasor, tamə kisausit tukun. ¹⁰ Ror məkneikin mə Kughen rimivəhsi-pə nimraghien wi kimi ətawə, mofugin-pən ətawə ye Yesu Kristo mə kitawə tuksor wok yamə mine khahuvə. Wok minə e, Kughen ruirpen ta mə tukasor. ¹¹

Kitawə kimnhauə kirikianə ye Yesu

¹¹ Ror məkneikin, takhapəh nisəru-kinien mə nipig nimisarha, pəh nien mə kimia kwənərəus kape Isrel. Kini nəmə Isrel yame kavəh nao kimi əria, iriə kimnhani mhamə kimia nəmə iruə minə, meinai kipeh nivəhyen nao kimi əmiə. (Mərig nivəhyen nao kimi yermamə, in nar apnapig - kamor əmə ye niprai yermamə). ¹² Kini takhapəh nisəru-kinien mə ye nipig a, kimia nimisərer isok tuk Kristo, pəh nien mə kimia nəmə Isrel atuatur, mərig kimia nəmə iruə minə əmə. Kini promes yamə mine Kughen rimini-pən tuk əria, pəh nien mə rimini-pre tuk əmiə. Kimia nimiseinein əfrakis Kughen, misarə ye tokrei tanə, nar kirik rikək yame to naksərəhu-pən tim tim nətərigien kapəmiə iran mə taksarə kimia min. ¹³ Mərig kimia, nimnisarə pawk isok tuk Kughen, minhauə kirikianə kimia Yesu Kristo. Kini taktakun ai, nitaw Kristo rimnor swatuk kimi əmiə mə takhauə əfrakis tuk Kughen. ¹⁴

¹⁴ Ror məkneikin mə Kristo pisin əmə ramərəhu nəmərinuyen, mamarkis narəyən kape nəmə Isrel mine nəmə iruə, mə tukhauə kirikianə. Apa kupan, loa kape kwənərəus kape nəmə Isrel in rəmhen əmə kin kəupə yame rimnarkoparin nəmə iruə kasor tikmir iriə miriə. Mərig Kristo rimnəhipu kəupə a. ¹⁵ Nipig rimamhə ye nai kamarkwao kin, In mor loa kupan ruauə mor nar apnapig kin, mə tukrofugin nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə, khauə kirikianə misor kwhen wi kirik. Rimnor məknakin mivəhsi-pə nəmərinuyen kimi ətawə. ¹⁶ Kini ye nimhəyən kafan ye nai kamarkwao kin, Kughen rimnofugin əria kirikianə, kini mikir-pən əria kharerig-pən tuk Kughen, kini mor kapəria timət reiwaiyu mirkək. ¹⁷ In rimauə mini-ərhav nəmərinuyen kimi əmiə nəmə tanə pisin pisin

† 1:17 Kol 1:9†† 1:19 Kol 1:11‡ 1:20 Sam 110:1; 2 Kor 13:4; Kol 2:12†† 1:21 Kol 1:16; 2:10‡† 1:23 Rom 12:5; Efes 4:10,15; Kol 1:18††† Nəgkiarien Gris ramni mə "Nimisor nəkwai yermamə yame ramarmaru ye rao ye nimago-ago." Nipran ramni Setan. ‡†† 2:2 Kol 3:7; Taet 3:3‡ 2:3 Kol 3:6

‡† 2:5 Kol 1:21; 2:13‡†† 2:6 Kol 2:12‡† 2:9 1 Kor 1:29-31; 2 Tim 1:9‡†† 2:10 Rom 9:23; Taet 2:14‡† 2:12 Rom 9:4; Kol 1:21

yamə mine kamni kimə nakasarə isok tukun, kini mini-ərhav nəmərinyen kimi əmawə nəmə Isrel yamə mine kamni kimə yakasarə ipakə tukun. ^{†18} Kini Kristo rimnor swatuk kimi ətawə mifam kwənərəus kape Isrel mine nəmə tanə pisin pisin minə mə tukhauə tuk Rimtawə Kughen ye Nanmin Rhakə kafan yame In kirikianə əmə.

¹⁹ Kini ror məkneikin, pəh nien mə kimia yepsipis minə uə nəmə iruə minə, mərig taktakun ai naksarə ye rao ye neai kimia narmamə yamə mine kishatətə ye Yesu, kimia Ji Kughen minə. ^{†20} Kitawə kisəmhen kin nimə kirik kape Kughen yame səpaag ye nimə in e Yesu Kristo, kini aposol minə mine profet minə, iriə nihi nimə, ^{‡21} kini kimia nəmə tanə pisin pisin minə, naksəmhen kin kwenai yame Kristo ramərəhu haktə ye nimə. Kini ravhirəkin kwermi nimə minə fam mə iriə tukhauə nimə atuətuk kape nəhuakien kimi Yermaru, yame Kughen ramarə ikin meinai Nanmin kafan raməmir ikin. ^{††}

Kughen rimnor əpu nətərigien kafan

3 Ror pən, yo, Pol, yimini-ərhav nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo tuk əmia yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, kini taktakun ai kīvəh-si-pən yo ye kalabus tukun. ^{‡2} Kimia nakwənharkun ta mə Kughen rimivəh-si pə wok e kimi yo mə jakni-ərhav niहुवəyen kafan kimi əmia. ^{‡‡3} Rəmhen kin yame yaknəgkiar kwakwə ta kimi əmia, yakmə Kughen pisin əmə rimnor əpu nətərigien erkwaig kafan kimi yo. ^{‡‡4} Nipig taksəvheikin nəgkiarien e, mharkun nhavəhyen kafak nirkunien ye nikarın kape nətərigien erkwaig kape Kughen ye nikarın kape Kristo. ⁵ Pəh nien mə Kughen rimnor əpu narimnar e kimi nəmə kupan, mərig taktakun ai Nanmin kafan rinor əpu kimi kafan aposol minə mine profet yamə mine rimirpen ta əriə. ⁶ Nətərigien erkwaig e in e mə Nəvsaoyen Huvə kape Kughen in ramor swatuk kimi nəmə pəh nien mə kwənərəus kape Isrel, mə iriə min tukhauə rəmhen kin nəmə Isrel, mhavəh niहुवəyen kape Kughen. Kini iriə mhauə kirikianə, mhavəh kwis niहुवəyen kape promes yame Kughen rimini ta tuk narmamə yamə mine kasofugin-pən tuk Yesu Kristo. [§]

⁷ Kughen ramor wok ye nəsaninien ehuə kafan, masitu irak ye niहुवəyen kafan, mivəhsi-pə wok e kimi yo mə jakni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kafan. ^{§††8} Nar apnapig mə yo ye tanə ye narmamə mifam kape Kughen, mərig ye niहुवəyen kafan, Kughen rimivəhsi-pə wok e, mə jakni-ərhav-pre tuk əmia yame pəh nien mə kwənərəus kape Isrel niहुवəyen minə kape Yesu Kristo yame to kitawə khapəh nharkun-famien, meinai iriə khapsaah, to kipəh nini-famien. ^{§†9} Kini Kughen rivəhsi-haktə min yo mə jakor əpu kimi narmamə m-fam

§† 2:13 Kol 1:20 §†† 2:14 1 Kor 12:13 §§† 2:15 Kol 2:14 §§§ 2:16 Sek 9:10; Kol 1:20,22 † 2:17 Aes 57:19 †† 2:19 Efes 3:6 ‡ 2:20 1 Kor 3:11 †† 2:21-22 1 Kor 3:16; 1 Pita 2:5 ‡‡ 3:1 Fil 1:7,13 ‡‡† 3:2 Kol 1:25 ‡‡‡ 3:3 Efes 1:9-10; Kol 1:26 § 3:6 Efes 2:13,16-19 §† Gris ramni "Yo slef kape Nəvsaoyen Huvə." Nipran ramni mə kafan wok kirikianə əmə: in e mə tukrini-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Kughen. §†† 3:7 Kol 1:25 §† 3:8 1 Kor 15:9-10

norien yame In rimnor nətərigien erkwaig kafan ruə mitərhav-pə. In apa kupan, Kughen e yame rimnor narimnar fam ripəh nor-əpu-yen nətərigien e kafan. ^{†0} In rimnor məkna mə taktakun ai niməhuak in tukror əpu kimi agelo minə mine nanmin yamə mine kase-huə ye tapən mə Kughen, kafan nirkunien ripsaah. ^{†1} In e nətərigien kafan yame ramarə rerin, kini rimauə mor nəfrakisien kin ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. ^{†2} Kitawə kashatətə ye Kristo, ror pən, to naha nipig, kharkun nhavənen misərer ye nimri Kughen mhapəh nhaginien. ^{§††13} Ror pən, yakamərig pawk nəmhəyen tuk əmia, mərig yakamaiyoh əmia mə takhapəh nisorien nətərigien kapəmia reiwaiyu tuk nipig əutən yame yakamarə iran ai taktakun, meinai in tukrasitu irəmia ye kapəmia nimraghien.

Pol raməhuak tuk nəmə Efesas

¹⁴ Ror pən, yakənimkur maməhuak kimi Kughen Rimtawə ¹⁵ yame In pisin əmə In nukne nimraghien kape narmamə mi-fam ye rao ye neai mine ye tokrei tanə. ¹⁶ Kughen, kafan nəsaninien mine niहुवəyen rehə. Kini yakamaiyoh In mə Nanmin kafan tukror rikimie rəsanin, mə kimie taksərer tim tim nipig mi-fam, ¹⁷ pəh mishatətə ye Kristo, kini In tukramarə yerkimie. Kini yakaməhuak min mə nimraghien kapəmia tukreiwaiyu məmnim huvə ye norkeikeiyen kape Kughen ¹⁸ mə kimie narmamə kape Kughen minə fam takharkun huvə mə norkeikeiyen kape Kristo, rəmnim pik, məpomh pik, mehuə pik mhaktə. ^{§†19} Norkeikeiyen a kape Kristo to kipəh nirkun-famien meinai in yerpirig pik. Mərig yakaməhuak mə takharkun huvə norkeikeiyen a mə Kughen tukrikuar ye nimraghien kapəmia ye norien huvə minə fam kafan.

²⁰ !Kini pəh khavəh-si haktə nhag Kughen! Ye nəsaninien kafan yame ramor wok ye nimraghien kapətawə, In rirkun norien narimnar rapita narimnar fam yame rikitawə raməsik uə yamə mine kisaiyoh In kin. ²¹ Pəh kitawə nəməhuak minə kisor kirikianə kitawə Yesu Kristo, mhani vi vi Kughen nipig mifam mamhavən mamhavən, infamien rirkək. !Amen!

Kitawə kasofugin-pən ye Kristo, mamhavəh nipamien

4 Ror pən, yo yame kīvəhsi-pən yo ye kalabus tuk nhag Yermaru, yakaməkeikei kimi əmia mə takasarə ye nimraghien kirik yame ratuatuk, meinai Kughen rimnokrən kin əmia mə takasarə məkneikin. ^{§†2} Havəhsi-əhu atuk əmia ye narimnar fam, kini mhauə kimie nəmə mar minə, kini nətərigien kapəmia tukrapomh, kini nipig yermamə kirik tukror nar kirik ripəh nəmhənenien ye nimrimie, kini rikimie tukripəh nəmhə-aihuayen tukun, meinai naksorkeikei əmia minə. ^{§†3} Nanmin kape Kughen rimnofugin əmia; ror məkneikin mə taksarkut skai mə taksarə kirikianə ye nəmərinuyen. ^{§†4} Kitawə nipraitawə kirikianə əmə. Kini

§†† 3:12 Jon 14:6; Rom 5:2 §† 3:18 Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7 §† 4:1 Kol 1:10 §†† 4:2 Kol 3:12-13 §§† 4:3 Kol 3:14-15

Nanmin kape Kughen kirikianə əmə. Kini nipig Kughen rimnokrən kin əmiə, nimisərəhu-pən tim tim kapəmiə nərigien ye nar kirikianə əmə. ⁵ Kini Yermaru kirikianə əmə. Nhajounien kirikianə əmə. Baptaes kirikianə əmə. ⁶ Kini kitawə kasəhuak kimi Kughen kirikianə əmə In e Rımtawə m-fam. In ramarmaru fam irətawə, kini mamor kafan wok ye nimraghien fam kapətawə, kini mamarə yerkitawə m-fam. [†]

⁷ Mərig Kristo rimnəwhai kafan nəsaninien tuk wok pisin pisin minə kimi ətawə kirikianə kirikianə. ⁸ Ror pən, Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, “Nipig In rimnhaktə mivən ye rao ye neai, kini mikir-yerhav kafan tikmir yamə mine rimnapita əriə.

Kini mivəh-si-pən nar huvə kimi narmamə.”

(Sam 68:18)

⁹ (Nakharkun mə nəgkiarien e yame ramni mə, “In rimnhaktə,” nıpran rimə Kristo rimnəkupan meiwaiyu-pə ye tokrei tanə. ^{††10} Kwən yame rameiwaiyu-pə, In yemə kirikianə əmə yame rimnhaktə min yerpirig mapita neai, mə In tukrarə ikin minə fam). ¹¹ In yemə kirikianə əmə yame In rimivəhsi-pən nəsaninien kafan kimi narmamə pisin pisin minə mə tiksin tukhauə aposol minə, tiksin tukhauə profet minə, tiksin tukhauə narmamə kape ni-ni-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, tiksin tukhauə pasta minə mine yhajoun minə.

^{†12} Kristo rimnor məkna mə iriə tuksasitu misor ap-nəpeinə ye narmamə kape niməhuak. Kini narmamə kape niməhuak tuksor wok kape Kughen mə nəməhuak, yame iriə kisəmhen kin nıprai Kristo, iriə tukhaskai ¹³ mamhəvən miseriaji kitawə m-fam khaue misor kirikianə ye nhatəyəyen kapətawə, mine nirkunien Ji Kughen, kini misəhuə mhaue misəmhen kin Kristo yame In ratuatuk pik. ^{††14} Kini mə kitawə taksəpəh norien minə kape nitamaruə yame nipig mifam kamhaukreikin kapəriə nətərigien ye nar yame kwən-hani ta nəfrakisien iran. Pəh nəgkiarien kape yhajoun eikuə minə tukripəh nikir-oror-ien ətawə rəmhen kin yame peao-peao kape tahik ramuh rao mamsai-sai.

¹⁵ Nikam, pəh kisor əmə norkeikeiyen, mamhani əmə nəfrakisien. Kini ye norien a, ye narimnar fam yame kasor, tukseihuə mhaue misəmhen kin Kristo yame In kapən kapə niməhuak. ¹⁶ Kini Kristo ramor mə kafan narmamə minə tukhauə kirikianə, rəmhen kin yame kwənərəus minə kape yermamə kamharpin-pən ye nıprai yermamə. Nipig nori-norin minə ye nıpran kasor wok atuatur kapəriə ye norkeikeiyen, misor nıpran ramehuə mamskai. ^{††}

Norien huvə kape nəməhuak minə

¹⁷ Ye nhag Yermaru yakamni skai pre tuk əmiə mə takhapəh nisəri-pən-minien norien kape kimia minə tiksin yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen. ^{†††} Nətərigien kapəriə ror nar apnapig kin.

^{†††18} Nirkunien kapəriə ramvən əmə apa rəpignəp ikin,

[†] 4:6 1 Kor 12:6 ^{††} 4:9 Jon 3:13 [†] 4:11 1 Kor 12:28 ^{††} 4:13 Kol 1:28 ^{††} 4:16 Kol 1:18; 2:19 ^{†††} Gris ramni “Takhapəh nisəri-pən minien norien kape nəmə Gris” uə “Takhapəh nisəri-pən minien

kini mhavən isok tuk nimraghien yame Kughen ravəh-si-pə, meinai kapəriə kapə riskai, mhapəh ni-sorkeikeiyen mə tukharkun Kughen, maseinein nar.

¹⁹ Mhapəh nisaurisien tuk kapəriə təvhagə has minə, maseighan kin norien has minə mə tuksarmaru ye nimraghien kapəriə, rəmhen kin nırpəhuyen nıpi-raovin, mine norien minə ror məkna. Kini nipig m-fam kasorkeikei mə tukasor norien a.

²⁰ !Mərig kinhajoun Kristo kin əmiə, nhajounien e ror pisin əgkap ye yame en! ²¹ Kinhajoun norien kape Kristo kin əmiə, kimə kafan e kimia. Kini khajoun əmiə kin nəfrakisien yame ramsi-pən ye Yesu. ²² Kini kinhajoun əmiə məkneikin mə ye nikarin kape norien minə kupan kapəmiə, kimə taksəpəkiək ta kin norien akwas kapəmiə, meinai nətərigien has minə a kamhakar oror əmiə, masorah əmiə. ^{§23} Kinhajoun əmiə mə tak-seighan kin Kughen mə tukrukreikin nətərigien kapəmiə. ^{§†24} Kughen ruikreikin ta nimraghien kapəmiə, kini kinhajoun ta əmiə mə taksəri-pən nərigien kafan. Kughen rimnor əmiə mə kimia naksat-uatur, misəmərhakə rəmhen kin In. ^{§††}

²⁵ Ror məkneikin mə kimia m-fam taksəkeikei misəpəkiək ta kin norien kape neikuəyen, mamhani nəfrakisien tuk əmiə minə, meinai kitawə kasofugin kirikianə rəmhen kin yame nor-nori nıprai yermamə kimnharpin-pən irəriə minə. ^{§†26} Tukmə niemhaa rhai əmiə, takhapəh nisorien norien hah; kini səru-kin aihua əmə mhapəh nisorien niemhaa rarə irəmiə meri-aji mirh riva. ^{§††27} Mhapəh nhavəh-sipənien kwən-mhaan kimi Setan. ²⁸ Yeməkrəh tukraməkeikei mərəh norien a, marar mor wok kin kwermın tuk nivəhyen narimnar məwhai kimi yavən has minə.

²⁹ Hapəh nhaniyen nar has ye nhermiə, mərig hani əmə nar huvə yame tukrasitu ye narmamə tukmə kisarə ye naha nhagin narəyen, mə nəgkiarien kapəmiə tukrautə-pən kin nihuvəyen kape Kughen kimi əriə. ^{§†30} Takhapəh nisorien Nanmin kape Kughen rikin rəmhə tuk norien kapəmiə, meinai In rimnor nımtətien mə tuk Nipig Kwasig, Kughen tukririsin əmiə. ^{§†31} Takhapəh nharaptərakinien norien has yame kamor irəmiə ror tu; mhapəh nisorien timət, mhapəh nhaniyen nikar jir, mhapəh nisotgohyen, mhapəh nisorien niemhaa, mhapəh nisor-has-pənien kimi narmamə. ^{§†32} Mərig hahuvə tuk əmiə minə, masor rikim-iə rimar tuk əmiə minə, kini misərukin norien has yame nakasor irəmiə minə, rəmhen kin yame Kughen ramərukin norien has kapəmiə minə meinai naksofugin-pən ye Kristo. ^{§§†}

Sor norien kape nıkhakien

5 Ror pən, sarkut skai tuk nisigovinien norien kape Kughen meinai kimia ji Kughen keikei minə.

norien kape narmamə yame pəh nien mə nəmə Isrel.” Nıpran ramni “Takhapəh nisəri-pən minien norien kape ‘hithen man.’” ^{†††} 4:17 Rom 1:21; 1 Pita 1:14 [§] 4:22 Rom 8:13; Kol 3:9 ^{§†} 4:23 Rom 12:2 ^{§††} 4:24 Jen 1:26; Kol 3:10 ^{§†} 4:25 Sek 8:16; Kol 3:8-9 ^{§††} 4:26 Sam 4:4; Jem 1:19-20 ^{§†} 4:29 Kol 4:6 ^{§†} 4:30 Aes 63:10; Efes 1:13-14; 1 Tes 5:19 ^{§§†} 4:31 Kol 3:8 ^{§§†} 4:32 Mat 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13

^{†2} Kini mharaptərəkin timtim norien kape norkeikeiyen, rəmhen kin yame Kristo rimnorkeikei məkna kin ətawə, kini meighan-pə kin nımraghien kafan tuk nivəh-miraghien ətawə; nımhəyen kafan rəmhen kin sakrefaes kirik yame nəmiovın rapien huvə mamvən tuk Kughen. ^{††}

³ Takhapəh nisorien norien has kirik mə tukni hah əmiə tukun, meinai kimiə narmamə kape Kughen yamə mine naksatuatuk. Yakamni norien has minə rəmhen kin nıpiraovın mine narman minə kamhakir apsapis əriə minə, mine norien has m-fam yame ror naurisien tuk niniyen, mine nəptigien kin nar. ⁴ Kini rıpəh nıhuvəyen mə takhani nəgkiarien yame ror naurisien, uə nəgkiarien ətəwə minə, uə narpakwəyen. Nəgkiarien has minə e khapəh nisəmhenien, mərıg rhuvə mə taksəgnəgin əmə Kughen. ⁵ Kini takasəkeikei mharkun nar e mə narmamə yamə mine kamharpəhu nıpiraovın, uə narmamə yamə mine kasor norien has yame ror naurisien tuk niniyen, uə yamə mine kasəptig kin nar, iriə e to khapəh nhavənien ye narmaru yamə Kristo mine Kughen. (Narmamə yamə mine kasəptig kin nar kisəmhen kin narmamə yamə mine kasəhuak kimi nanmi nar minə. Kapəriə kughen e nautə kapəriə). [‡]

⁶ Hapəh nıhapəhyen yermamə kirik mə tukrivi-pən əmiə ye nəgkiarien eikuə minə kafan yame nəfrakisien rikək iran, meinai Kughen rikin rahas tuk norien has minə a, kini tukror narpinien kimi narmamə yamə minə kisəsik nəkwan. ^{††7} Ror pən, takhapəh nhavənien misəriwək kwis kimiə miriə misor norien has yame kasor. ⁸ Meinai kupan, nəpignəpien rimnarmaru irəmiə. Mərıg taktakun ai nakwənhauə tuk Kristo, nıkhakien ramarmaru irəmiə. ^{††} Ror pən, səriwək rəmhen kin narmamə kape nıkhakien ⁹ meinai nıkhakien ye nımraghien kapəmiə tukrikuə kin nıhuvəyen mine natu-atukien mine nəfrakisien. ¹⁰ Kini sarkut mə taksəm nahə norien yame ramor Kughen rikin ramagien tukun.

¹¹ Takhapəh nhakwasigien kin narmamə kape nəpignəpien masor norien has minə kimiə miriə. Norien minə a, kwənkwan rikək yame rhuvə. Kini kitawə kisauris kin niniyen norien apısapı kape narmamə yamə mine kisəsik nəkwai Kughen. Mərıg hapik-pə norien minə a ye nıkhakien, pəh narmamə taksəm mharkun mə norien minə a kisahas. Meinai narımnar fam yame tukhauə ye nıkhakien, narmamə tukasəm huvə mharkun mə iriə kisor məkna kin, ^{††14} meinai tukmə nıkhakien rəsia-pen nar kirik, in min ruə ye nıkhakien. Ror pən kamni kimə, "İEh! Kimiə yamə mine nakasapir. İSarha!

Hamragh min ye nımhəyen,
Pəh Kristo tukrisia-pen əmiə." ^{††† §}

¹⁵ Ror məkneikin, takasərig əmiə, mhapəh nisorien norien kape yemətəwə, mərıg sor norien kape yermamə yame kafan nirkunien rhuvə. ¹⁶ Kini nıpig mifam

tukmə naksəm swatuk tuk norien nıhuvəyen, sor, meinai taktakun ai kitawə kisarə ye nıpig kape nahasien rehuə. ^{§†17} Ror pən, takhapəh nisətəwəoyen, mərıg takasəkeikei misarkut mə takharkun naha nhagin yame Yermaru rorkeikei. ¹⁸ Hapəh nisapisien kin niniyen, meinai in ramkir-pən əmiə ye nətəwəoyen. Mərıg rhuvə mə nımraghien kapəmiə tukrikuar əmə kin Nanmin kape Kughen. ^{§†19} Kini səni nıpe kimi əmiə minə ye Nəkwəkwə e kamni kimə "Ol Sam," mine nıpe əhuak minə, mine nıpe yamə mine kamhasi-pən tuk Nanmin kape Kughen. Səni nıpe mhavəhsi-pən rikimiə kimi Yermaru, ^{§†20} kini ye nıpig m-fam takasəkeikei masəhuak ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mhani-vi vi Tata Kughen tuk narımnar m-fam. ^{§††}

Nəgkiarien ramvən kimi narman mine nıpiraovın yamə mine kwəsarkurək ta

²¹ Seiwaiyu misor nəkwaimiə minə meinai nakhasiai Kristo. ^{§†}

²² Kimiə nıpiraovın yamə mine nakwəsarkurək ta, seiwaiyu misor nəkwai narman minə kapəmiə, rəmhen kin yame nakasor nəkwai Yesu Yermaru. ^{§†23} Meinai yerman in ramarmaru ye kafan piraovın rəmhen kin yame Kristo in ramarmaru ye nıməhuak rəmhen mə kafan piraovın, kini mavəh miragh narmamə. ^{§†24} Nıməhuak reiwaiyu mamor nəkwai Kristo, kini ye norien kirikianə əmə min, nıpiraovın yamə mine kwəsarkurək ta tukasəkeikei misəiwei yu misor nəkwai narman kapəriə ye narımnar fam.

²⁵ Kini kimiə narman yamə mine nakwəsarkurək ta, sorkeikei kapəmiə nıpiraovın rəmhen kin yame Kristo rorkeikei nıməhuak, meighan-pən kin kafan nımraghien kimin ^{§§†26} mor mə nıməhuak in ratuatuk ye nımrin, maikwas iran kin nu mine nəgkiarien kafan, ^{§§§27} mivəhsi-pə ipakə tukun, mımə ratuatuk huvə. Nıməhuak ai rhakak mıhuvə, rəmhen kin piraovın kirik yame kimnor-pən marə marə kimin mə tukrarkurək, kini nar kirik rikək ye nıpran yame rıpəh natuatukien. ¹⁸²⁸ Ye norien kirikianə əmə min, narman tukasəkeikei misorkeikei kapəriə nıpiraovın, rəmhen kin yame kasorkeikei atuk nıprairiə. Yermamə yame rorkeikei kafan piraovın, rorkeikei atuk in. ²⁹ Səm-ru. Yermamə kirik rikək yame raməməkin atuk nıpran, mərıg in raməvigin huvə mamarha huvə tukun, rəmhen kin yame Kristo ramarha huvə tuk nıməhuak. ³⁰ Mərıg nıməhuak in rəmhen kin nıprai Kristo, kini kitawə kasofugin-pən iran. ³¹ Ror məkneikin meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə,

"Yerman tukrəta ye rimni mine nisini,
mivən mor kirikianə iri uə kafan piraovın.
Kini iri uə tukwarə rəmhen kin nıprairi uə kirikianə əmə."
(Jen 2:24)

† 5:1 Mat 5:48 †† 5:2 Eks 29:18; Hib 10:10 ‡ 5:5 1 Kor 6:9-10; Kol 3:5 †† 5:6 Rom 1:18; Kol 2:4,8 †† 5:8 Jon 12:36; Efes 2:13; Kol 1:13; 1 Pita 2:9 ††† 5:11-13 Jon 3:20-21 ††† 5:14 Aes 60:1 § Tukmə ror nəgkiarien e in nıpe əhuak kirik, yame raməgkiar kimi narmamə yamə mine kiseinein Kughen.

§† 5:16 Kol 4:5 §†† 5:18 Luk 21:34 §† 5:19 Kol 3:16 §†† 5:20 Kol 3:17 §† 5:21 1 Pita 5:5 §† 5:22 Kol 3:18; 1 Pita 3:1 §§† 5:23 1 Kor 11:3; Efes 1:22 §§† 5:25 Kol 3:19; 1 Pita 3:7 §§§ 5:26 Taet 3:5 18 5:27 2 Kor 11:2; Kol 1:22

³² Nægkiarien a in nægkiarien huvə kirik yame ripam, kini nīpran ramerkwaig. Mərig yakamni mə in nuhpikinien kirik mə Kristo mine niməhuak, iri kirikianə. ^{†33} Mərig nægkiarien a raurə min tuk əmiə. Kini kimia narman kirikianə kirikianə takasorkeikei kapəmiə nīpīraovin rəmhen kin yame naksorkeikei atuk əmiə. Kini kimia nīpīraovin, takasəkeikei mhasiai kapəmiə narman minə.

Nægkiarien ramvən kimi kwajikovə minə mine tata mine mamə

6 Kimia kwajikovə minə. Sor nəkwai tatə mine mamə kapəmiə, meinai kimia narmamə kape Yermaru, kini norien a in ratuatuk mə kimia taksor. ^{††2} Nægkiarien kirik ye Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Hasiai kapəmiə tatə mine mamə." In e loa yame Kughen rimnərehu məkupan yame ramni mə tukmə nakhakwasig kin, taksarə ye nihuvəyen mimə, ³ "Tukmə naksor nar a, narimnar ye narəyen kapəmiə tukraiye huvə, kini narəyen kapəmiə ye tokrei tanə tukrapomh."

(Dut 5:16)

⁴ Kini tata minə. Takhapəh nisorien narpinien yame rapita nərigien yame kwajikovə minə kasor mə rikiriə tukrəmhə tukun, mərig sarha huvə tuk əriə, misərip atuatur norien minə kapəriə, kini mishajoun əriə kin swatuk kape Yermaru. [‡]

Nægkiarien ramvən kimi slef minə mine nəmehua kapəriə

⁵ Slef minə. Kapəmiə aikin yemehua minə ye tokrei tanə e. Sor nəkwairiə yerkimia m-fam, mhasiai əriə, mhagin tuk əriə, rəmhen kin yame nakasor nəkwai Kristo. ^{††6} Kini sor nəkwairiə, mərig pəh nien mə nīpig əmə iriə kasarha tuk əmiə mə rikiriə tukragien tuk əmiə. Mərig sor nəkwairiə rəmhen kin yame kimia slef minə kape Kristo, kini masor norien yamə mine Kughen rorkeikei yerkimia m-fam. ⁷ Sor kapəmiə wok yerkimia m-fam rəmhen kin yame nasituyen kapəmiə ramvən atuatur tuk Yermaru - pəh nien mə ramvən əmə tuk yermamə. ⁸ Meinai nakharkun mə Yermaru tukrivəhsi-pən nərokien kimi narmamə m-fam tuk nar huvə yamə mine kimisor, nar apnapig yermamə in slef kirik uə pəh nien mə in slef. [‡]

⁹ Kini kimia nəmehua minə. Sor rhuvə pən kimi slef minə kapəmiə rəm nəmhen, meinai nakharkun mə kimia miriə, kapəmiə Yermaru kirikianə əmə, kini In ramor rəm nəmhen əmə kimi narmamə m-fam. Mərig takhapəh nisəgiar-skai-yen kimi slef minə kapəmiə mə taksor nəkwaimiə. ^{†††}

Nuhpikinien kape neipən kape narowaginien

¹⁰ Nægkiarien infamien e kafak. Sərer timtim ye Yermaru mine kafan nəsaninien ehua. ^{††} Kimia taksəkeikei

mhavəh narimnar fam yame Kughen rimivəhsi-pre tuk nərer-timtim-ien ye nīpig yame Setan ramarkut mə tukruh əmiə iran, rəmhen kin yame mobael ravəhsi-pən neipən mamor apnəpeinə tuk nərer-tim-timien ye nīpig kape narowaginien. ^{†††12} Yakamni məkneikin meinai pəh nien mə kitawə kasarowagin kimi narmamə kape tokrei tanə, mərig kisarowagin kimi narimnar yame kīpəh nəmien: In e yarmhə minə, mine nəmehua minə ye tapən, mine narimnar yamə mine kasəsanin ye nahasien kape nəpignapien ai taktakun ye tokrei tanə, mine nanmin has minə e rarkurao irətawə. ^{§13} Ror pən, takasəkeikei mhavəh narimnar fam yame Kughen rimivəhsi-pre tuk nərer-timtim-ien ye nīpig yame nahasien yame Setan ramor tukruə, rəmhen kin yame mobael ravəhsi-pən neipən mamor apnəpeinə tuk nərer-tim-tim-ien ye nīpig kape narowaginien. Kini tukmə naksarkut skai, to nakhapəh nhamirien.

^{††} !Sərer matuk!

Haraptərekin nægkiarien əfrakis. In e rəmhen kin kətəut yame nakamhavitərekin kwerkwaimiə kin.

Sor norien kapəmiə ratuatuk ye nimri Kughen. In rəmhen kin aean yame ramətapig kin nimagemiə. ^{§†}

¹⁵ Sor kapəmiə nərigien riskai ye nəvsaoyen huvə kape nəmərinuyen. In rəmhen kin but skai yame ramasitu irəmiə tuk nərer-tim-timien. ^{§††}

¹⁶ Nar kirik min e, shatətə tim tim ye Kughen. In rəmhen kin sil e in timba ehua kirik yame rirkun norəswasigien kini mher-əpis nap yame ramuək-pən ye kwenhao yame Setan ramarpə-pre kin.

¹⁷ Hani nəfrakisien mə Kughen ravəh miragh narmamə. In rəmhen kin kəvəvhao yame kimnor kin aean yame ramətapig kin kapən kapə jir.

Harkun huvə Nəkwəkwə kape Kughen. In rəmhen kin nao nisə kape narowagkinien yame Nanmin kape Kughen ravəhsi-pre kimi əmiə. ^{§†}

¹⁸ Kini seighaan kin Nanmin kape Kughen mə tukrikir əmiə tuk nəhuakien kapəmiə ye nīpig mifam; misarha huvə, masəhuak nīpig mifam tuk nəməhuak minə fam. ^{§††}

¹⁹ Kini səhuak min tuk yo mə nīpig m-fam, tukmə yakaməgiar, pəh Kughen tukrivəhsi-pə nægkiarien kimi yo, mə jakpəh niginien tuk nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə yame nīpran ramerkwaig, mərig Kughen rimnor əpu kimi ətawə. ^{§†20} Kini taktakun ai, rimnher-pə kin yo rəmhen kin yəgiar kafan, mərig kīvəhsi-pən yo ye kalabus, kimirkwəji yo kin jen, meinai yakamni-ərhav Nəvsaoyen Huvə. Səhuak tuk yo mə jakətigah tuk nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, meinai in e wok kafak. ^{§†}

Nægkiarien infamien

²¹ Yo yakorkeikei mə kimia taksərig nəvsaoyen kafak, ror pən, yakamner-pre kin Tikikas rurə. In piutawə

† 5:32 Rev 19:7†† 6:1 Kol 3:20‡ 6:4 Sam 78:4; Prov 22:6; Kol 3:21†† 6:5 Kol 3:22-23; Taet 2:9-10; 1 Pita 2:18†† 6:8 2 Kor 5:10; Kol 3:24-25††† 6:9 Rom 2:11; Kol 4:1

††† 6:11 Rom 13:12; 2 Kor 10:4§ 6:12 1 Pita 5:8-9§† 6:14 Aes 11:5; 59:17; 1 Tes 5:8§†† 6:15 Rom 10:15§† 6:17 Hib 4:12§†† 6:18 Luk 18:1; Kol 4:2; 1 Tes 5:17§† 6:19 Kol 4:3-4; 2 Tes 3:1§† 6:20 2 Kor 5:20; Flm 9

keikei kirik yame ramaiyu skai tuk wok kape Yermaru eikin e. In tukrəvsao kin nimraghien kafak kimi əmiə, mə yakamhaw-arə. Pəh nəvsaoyen a tukrivəh-si haktə nətərigien kapəmiə. †

---

† 6:21-22 Wok 20:4; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12

²³ Pəh Kughen Tata mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukravəh-si pre nəmərinuyen mine norkeikeiyen mine nhatətəyen. ²⁴ Pəh Kughen tukrautə-pən kin nihuvəyen kafan kimi narmamə m-fam yamə mine kasorkeikei Yesu Kristo Yermaru kapətawə, ye norkeikeiyen yame infamien rirkək.

EFESAS

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Filipae

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi niməhuak apa Filipae.

Pol rimnərip niməhuak apa Filipae ye kafan nəriwəkien yame ror kiraru kin kape nivəhsi-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə. Ye niməhuak apa Filipae, nəmə Isrel mine nəmə tanə pisin pisin kasəhuak kwis. Kaməsīg-pən nəmə Isrel, məriḡ kipəh nəsiḡ-pənien nəmə tanə pisin minə. Kini ye nipig a, nəmhajoun eikuə minə tiksīn kimnhauə mhani mə narmamə, tukmə kipəh nəsiḡ-pənien əriə, Kughen to ripəh nivəh-miraghien əriə.

Nipig Pol rimnamarə ye kalabus apa Rom, nəməhuak minə apa Filipae kimisher-pən kin kwən e Epafrodaetas mə tukripik mane tiksīn muə mivəhsi-pən kimin. Tukmə ror niməhuak apa Filipae in rimnəkupan mher-pən kin mane kimi Pol. Pol rimirai nəkwəkwə e mə tukrini vi vi niməhuak apa Filipae tuk narimnar yame kimisher-pən kin kimin. Kini ye nəkwəkwə e, Pol ramni-əhu nhajounien eikuə yame ramni mə tukaməkeikei kəsīg pən nar-mamə, tamə Kughen ripəh nivəh-miraghien əriə. Kini Pol rorkeikei min mə tukrhajoun nəmə Filipae mə swatuk kirikianə əmə yame tukror rikitawə ragien. In e Yesu Kristo.

Pol rimnokrən huvə kimi əriə

1 Yo Pol, kimru Timoti, yorwok mir kape Yesu Kristo, yakwokrən huvə kimi əmiə m-fam, narmamə kape Yesu Kristo minə apa Filipae, mine nəmehuə kape niməhuak minə, mine dikon minə. ^{†2} Pəh Rimtawə Kughen mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukwautə-pre kin nihuvəyen mine nəmərinuyen kimi əmiə.

Pol raməhuak tuk nəmə Filipae

³ Yakorkeikei mə jakni-pre tuk əmiə mə nipig minə fam, nipig rikik raməsik əmiə, yakamni-pən tuk kafak Kughen mə rikik ragien tuk əmiə. ⁴ Kini nipig m-fam ye kafak nəhuakien minə fam tuk əmiə m-fam, yakaməhuak əmə ye nagienien ⁵ tuk nasituyen kapəmiə ye nivəhsi-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə ye nirikakunien muə meriaji-pə ai taktəkun. ⁶ Kini yakirkun huvə mə Kughen yame rimirikakun wok huvə kirik ye nimraghien kapəmiə tukramor mamripin meriaji mīpiərkin ye nipig yame Yesu Kristo tukrīrerig-pə min iran. ^{††}

⁷ Kini ratuatuk əmə mə rikik ragien tuk əmiə, meinai yakorkeikei əmiə; meinai tukmə yakaməmīr ye kalabus uə tukmə yaktərhav mamni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo mamhajoun mə nəvsaoyen e in rəfrakis, kimia fam nimisasitu irak ye wok e Kughen rimivəhsi-pə ye nihuvəyen kafan mə jakor. ⁸ Kughen rirkun mə yakamni əfrah mə yakorkeikei mə jakurə

məm əmiə fam, meinai yakorkeikei pik əmiə, rəmhen kin yame Yesu Kristo rorkeikei min əmiə.

⁹ Kini in e nəhuakien kafak: mə Kughen tukror swatuk kimi əmiə mə takharkun huvə mə takshawor pən iran mine mīsor norkeikeiyeen kimi əmiə minə mamharpin, ¹⁰ mə kimia takharkun nəmien naha nhagin yame in rhuvə pik, kini mə taksatuatuk huvə, pəh tukpəh nəm-pənien nar has kirik irəmiə ye nipig yame Yesu Kristo tukruə min iran. ^{†11} Pəh nimraghien kapəmiə tukrikuə kin kwənkwan ripsaah; in e nihuvəyen mine natuatukien yame Yesu Kristo ramor ye nimraghien kapəmiə, pəh narmamə taksəm kwənkwan e mhani vi vi Kughen tukun, mhavəhsi-hak-tə nhagin.

Nivəhsi-pənien Pol ye kalabus rimnor swatuk mə narmamə taksərig Nəvsaoyen Huvə

¹² Yo minə tiksīn. Yakorkeikei mə takharkun mə nar apnapig kimisor naha nəmhəyen kimi yo, məriḡ rimnor swatuk tuk nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə kimi narmamə khapsaah, ¹³ meinai mobael min fam yamə mine kasarha tuk taon e, [†] mine narmamə pisin pisin minə khapsaah kwənharkun ta mə kivəhsi-pən yo ye kalabus meinai yo yorwok kape Kristo. ^{††14} Kini kafak nivənen ye kalabus ipakə ror mə nəməhuak m-fam kasətgħaa min tuk nini-ərhavyen nəgkiarien kape Kughen mhapəh nhaginien.

¹⁵ Tiksīn kamhani-ərhav əmə nəvsaoyen huvə kape Kristo ye nətərigien yame ratuatuk. Kamhani-ərhav

† 1:1 Wok 16:12-40 †† 1:6 1 Kor 1:8

‡ 1:10 1 Tes 5:23 †† Mobael minə e kamni kimə, "Mobael kape nimə kape Sisa." †† 1:13 Wok 28:30

Nəvsaoyen Huvə meinai kasorkeikei yo, kini mharkun mə Kughen rimneighan kin mə tukvəhsi-pən yo ye kalabus mə jakərer-ərhav tuk nəvsaoyen huvə mə in nəfrakisien. Mərig nəfrakisien mə tiksın kamhani-ərhav əmə Nəvsaoyen Huvə kape Kristo meinai kasor jalus kimi yo misorkeikei mə tuksapita yo. ¹⁷ Mhapəh nhani-ərhavyen Kristo yerkiria fam, mərig kasor əmə meinai kasorkeikei mə tukhavəh-si haktə atuk əria, kini rikiria rəsik mə tuksəsik əpnis pən min nipig əutən yame yakamarə iran ye kalabus. ¹⁸ Mərig in nar apnapig əmə. Tukmə kini-ərhav Nəvsaoyen Huvə yerkiria fam uə kwənpər rikiria, mərig nar ehua e in e kamni-ərhav Kristo. Nar e in e rikik ragien tukun.

Nəfrah. Kini rikik tukragien min ¹⁹ meinai yakirkun mə kwənkwaı nəhuakien kapəmiə, mine nasituyen kape Nanmin kape Yesu Kristo, in tukrivəh miragh yo ye nipig əutən e. ²⁰ Yakorkeikei pik kini mamərəhupən nərigien kafak mə jakpəh norien nar kirik yame tukror yauris yo ye nimri Kughen, mərig jakətgħaa tuk nini-ərhavyen Kristo, mə jakvəh-si haktə Kristo ye nimraghien kafak rəmhen kin yame yakamor hanə, nar apnapig mə jakmhə tukun uə jakamragh pi pom. ²¹ Ye nərigien kafak, yəkmə nimraghien kafak, in kape nivəhsi-haktə-əməyen Kristo; mərig tukmə yəkmə, rhuva rapita. ²² Mərig tukmə yakamragh, in e rhuva tuk norien wok minə min tiksın kape Kughen ye tokrei tanə. Ror pən, yakeinein mə naha nhagin in rhuva rapita: nimhəyen uə nimragh-pi-pomien. ²³ Taktəkun ai swatuk kiraru kawəmir kupən kin yo: mərig yakorkeikei kwis əriu. Yakorkeikei mə jakəpəh narəyen ye tokrei tanə e mivən məm Kristo yame in rhuva pik rapita narəyen eikin e. ²⁴ Mərig yəkmə jakaməkeikei mamragh pi pom ye tokrei tanə e tuk nasituyen irəmiə. ²⁵ Meinai yakirkun mə nar e in ror nəfrakisien kin, yakirkun mə jakamragh pi pom ye tokrei tanə tuk nasituyen irəmiə mə nhatətəyen kapəmiə tukramskai mamripin kini mə rikimiə tukragien tuk nhatətəyen kapəmiə. ²⁶ Kini ye norien a, nipig jakurə məm əmiə, rikimiə tukragien rapita, kini takhani vi vi Yesu Kristo, meinai yimիրerig-pre min tuk əmiə.

Pol ramni mə tuksərer tim tim

²⁷ Kini ye narimnar m-fam, norien kapəmiə tukraməkeikei məmhen atuətuk kin narmamə yame mine kashatətə ye Nəvsaoyen Huvə kape Yesu Kristo. Kini nar apnapig mə jakurə uə jakpəh nurəyen, pəh jakərig mə nakasərer tim tim ye nətərigien kirikianə əmə, masarkut kirikianə tuk nırapətəkinien nhatətəyen kapətawə ye Nəvsaoyen Huvə. ²⁸ Kini mhapəh nhagin-əgkəp-ien kin narmamə yamə mine kasərer əswasig kin əmiə. In e ramor nimtətien tuk əria mə Kughen tukrapita əria mivəh miragh əmiə. Kughen a in a tukror narimnar minə a. ²⁹ Ror məknakin meinai In rimneighan kin mə takshatətə ye Kristo, meighaan min kin mə taksərig min nəmhəyen tuk nhagin. ³⁰ Kitawə kisarə ye narowaginien kirikianə

† 1:19 2 Kor 1:11 †† 1:21 Gal 2:20 ‡ 1:23 2 Kor 5:8 †† 1:27 Efes 4:1; 1 Tes 2:12 †† 1:29 Wok 5:41, 16:19-40

əmə, yame nimisəm ye kafak nimraghien kupan, kini taktəkun ai, nakasərig mə yakamarə hanə iran.

Tukasəkeikei misəri-pən swatuk kape Yesu Kristo

² Nakasor kirikianə kimia Kristo, ramor əmiə nakamhaskai ye nhatətəyen kapəmiə. Norkeikeiyen kafan ramor əmiə nakasərig huvə. Nofuginien ye Nanmin kape Kughen, ramor əmiə naksor huvə pən kimi əmiə minə kini rikimiə rehuə tuk əmiə minə. ² Ror pən, yakamaiyoh əmiə mə nərigien kapəmiə tukruə kirikianə; kini misorkeikei əmiə minə; kini mhauə kirikianə ye nanmin mine nətərigien tuk narimnar yame nakamhavən tukun. Kini tukmə naksor narimnar minə a, in tukror rikik ragien pik. ³ Ye norien kirikianə əmə, takhapəh nisorien nar kirik mə kimia nakhahuvə pik misapita kimia minə tiksın, mhapəh nisorien nar kirik mə takhavəhsi-haktə atuk əmiə kin. Mərig takhavəhsi-əhu atuk əmiə, kini misəm kimia minə tiksın mə kisapita əmiə. ⁴ Kini sasitu irəmiə minə ye nimraghien kapəmiə. Ripəh nəmhenien mə yermamə kirik tukrəm atuk əmə kafan nimraghien. ⁵

⁵ Kapəmiə nərigien tukraməkeikei məmhen kin nətərigien kape Yesu yame ror məkneikin:

⁶ Kristo, in Kughen,

Mərig rimipəh narkutien tuk nırapətəkinien nehuəyen kape Kughen, [§]

⁷ mərig rimnəpəh kafan nehuəyen, muə məmhen kin yorwok əmə kirik,

kini marha-pə ye tokrei tanə muə rəmhen kin yermamə əmə kirik. ^{§†}

⁸ Kini nipig in yermamə kirik, nıpran rəmhen əmə kin ətawə, In mivəhsi-əhu atuk In,

mamor nəkwai Tatə Kughen ye narimnar m-fam muə meriaji-pə mimhə, yame kimnor auris In ye nimhəyen ye nai kamarkwao kin. ^{§††}

⁹ Ror pən, Kughen rimivəh-si haktə In, mhen-pən nhag kimin yame rapita nhag minə fam, ^{§‡}

¹⁰ mimə ye nhag Yesu, narimnar fam yamə mine kasəmir ikin minə fam ye neai, mine ye tokrei tanə, mine ye kwənmhaan kape nimhəyen, tuksənimkur mhavəhsi-pən nisaiyen kimin, ^{§††}

¹¹ kini iria m-fam tukhani-ərhav mə Yesu Kristo in Yermaru.

Tuksor məknekin mhavəh-si haktə nhag Tatə Kughen. ^{§†}

Kimia naksəmhen kin laet yame raməsiə-pən ye tanim-tanə

¹² Kafak narmamə yamə mine yakorkeikei pik əmiə. Nipig yimnamarə kitawə-m kimia, kimia nimnasor nəkwak ye nipig m-fam. Kini taktəkun ai, yakamarə isok tuk əmiə, mərig kimia takasəkeikei misarkut min mə norien kapəmiə tukrəmhen atuətuk kin narmamə

††† 2:3 Gal 5:26 ††† 2:4 1 Kor 10:24 § 2:6 Jon 1:1-2; 17:5 §† 2:7 Jon 1:14; 2 Kor 8:9 §†† 2:8 Hib 5:8; 12:2 §‡ 2:9 Wok 2:33; Efes 1:20-21; Hib 1:3-4 §†† 2:10 Rom 14:11 §† 2:11 Rom 10:9

yamə mine Kughen rimivəh miragh əriə. Səri-pən swatuk a ye nimir Kughen misakur mamhagin. ¹³ Kini səri-pən swatuk a meinai Kughen ramor wok ye nimiraghien kapəmiə mə taksorkeikei norien nəkwən, kini mə tukrivəhsi-pre nəsaninien kimi əmiə mə taksor əfrakis nərigien kafan.

¹⁴ Ye narimnar m-fam yame nakasor, takhapəh nisəgkiar-əgkiar-pikien tukun mhapəh nisotgohyen tukun ¹⁵ mə nimiraghien kapəmiə tukratuatuk huvə, kini tukpəh nəm-pənien nar has kirik irəmiə, kini kimia ji Kughen yamə mine norien iko-iko rikək irəmiə, yame nakasarə yerki nəmə iko-iko minə, yəpignap minə. Kini kimi naksəsiə rəmhen kin kəmhau yame raməsiə-pə ye tokrei tanə ¹⁶ yame nakamharaptərekin huvə nəgkiarien kape nimiraghien. Kini sor narimnar minə fam a mə nipig Kristo tukruə min, kini jakəgkiar ausit tuk əmiə, kini jakirkun mə yimipəh naiyu-apnapigien, nagheek ripəh nirkəkien tuk nar apnapig əmə. ¹⁷ Norien kapəmiə kape nhatətəyen ye Kughen, in rəmhen kin sakrefaes kirik yame ramvən kimi Kughen. Tukmə ror tukhophni yo, jakəmhen kin sakrefaes ye waen ^{††} yame kamətəg-pən iriu sakrefaes kapəmiə. Mərig nar apnapig əmə - rikik ragien nipig rikimie ramagien. ¹⁸ Kini ye norien kirikianə əmə, rikimie tukraməkeikei mamagien nipig rikik ramagien. [‡]

Pol tukrher-pən kin Timoti mine Epafrodaetas kiravən apa Filipae

¹⁹ Tukmə ye nərigien kape Yesu Yermaru, yakorkeikei mə pəh nien mə tuktu, jakher-pre kin Timoti rurə məm əmiə mimerig-pa məvsao kin əmiə kimi yo, rikik tukragien. ²⁰ Kwən kirik rirkək min eikin e yame kafan nərigien rəmhen kin Timoti, yame rikin raməsik pik əmiə. ²¹ Narmamə khapsaah kasərig əmə wok minə kapəriə, mhapəh nisərigien wok kape Yesu Kristo. ^{††22} Mərig kimia nakwənharkun mə Timoti ramhawor pən iran mine nipig mifam mamor wok kape Kughen. Kini kafan wok in rhuva, məmhen kin yame kwajikovə ramor wok iriu rimni, in ramasitu irak ye wok kape nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə. ²³ Ror pən, tukmə nipig yakuə mə jakirkun mə kafak nimiraghien tukrəhawor pən iran mine, ye nipig a in a jakher-pre kin Timoti tukrurə tuk əmiə. ²⁴ Kini yakamhatətə ye Yesu Yermaru mə pəh nien mə tuktu, jakurə tuk əmiə.

²⁵ Mərig rikik raməsik mə jakaməkeikei mher-pre kin Epafrodaetas rirerig-pre məm əmiə. In piak yame yakrauə kirikianə mawor wok kirikianə, mawarowagin kirikianə. Kupən nimisher-pə kin in tukruə mini-əsaah-pə nəvsaoyen kin əmiə, masitu min irak. ^{††26} Mərig taktəkun ai, in rorkeikei pik mə tukrəm fam əmiə, kini rikin rəpəu meinai ruirkun mə kimia nimisərig mə in ramhə. ²⁷ Nəfrakisien, in rimamhə pik, ipakə əmə rimhə. Mərig Kughen rikin rehuə tukun. Mərig pəh nien mə Kughen rikin rehuə tuk in pisin əmə, mərig yo

min, rikin rehuə tuk yo, mor əswasig kin narimnar yame tukror rikik rərhakis pik. ²⁸ Ror pən, rikik ragien pik tuk nher-pre-min-ien kin mə taksəm in, rikimie tukragien. Kini mə jakpəh nivəh-pik-minien yerikik. ²⁹ Nipig taksəm in, sokrən huvə iran ye nagienien, meinai kimie min naksor kirikianə kimie Yesu Yermaru. Havəhsi-pən nisaiyen kimi narmamə yamə mine kisəmhen kin in, ³⁰ meinai ipakə əmə rimhə tuk norien wok kape Kristo, mipəh nigienien tuk kafan nimiraghien ye nipig əutən minə, mimə in tukrasitu irak ye nipig kimie nimiseinein nisasituyen irak.

Kristo əmə ramor ətawə kisatuatuk ye nimir Kughen

3 Kafak narmamə yamə mine yakorkeikei pik əmiə. In e nəgkiarien infamien kafak. !Sagien tuk Yermaru! Kini yakrai min əmə nəgkiarien yame yimirai ta kupan raurə kimi əmiə, mərig pəh nien mə nar əutən tuk yo, kini in tukrasitu irəmiə mərəer əswasig kin nəgkiarien eikuə minə tuk əmiə.

² Taktəkun, yakamni-pre tuk əmiə mə, !Takasərig əmiə tuk narmamə yamə mine kasor norien has minə! Iriə kisəmhen kin kuri aparə yamə mine kasor nəhasien. ^{†††} !Takasərig əmiə tuk narmamə yamə mine kamhavəh nao kimi narman! [Iriə kisəmhen kin yermamə yame ravəh oror nao kimi narman, meinai iriə khamə ta mə tukaməkeikei kivəh nao kimi yerman mə Kughen tukrivəh miragh in.] ³ Mərig kitawə e ji Kughen əfrakis, yamə mine In rimnərai ta norien has minə yerkitawə. Kini Nanmin kape Kughen ramor ətawə kharkun nəhuakien kimi Kughen ye kapətawə nimiraghien. Kini kitawə kisausit pik tuk nar yame Yesu Kristo rimnor ye nimiraghien kapətawə, masətigətə əmə iran. Mərig pəh nien mə nar kirik yame kitawə atuk kasor ye nipraitawə mə tukrivəh miragh ətawə. ^{†††4} Mərig kupan, yimnamətigətə ye sakomsaes mine narimnar minə tiksin ye loa mə tukrivəh miragh yo. Kini tukmə kwən kirik rikin ramuh mə rirkun nətigətə-əməyen ye narimnar minə a, mərig narimnar minə a yimnor min ye nimiraghien kafak rapita. ⁵⁵ Yimnarha əmə mivəh nipig eit, kivəh nao kimi yo ^{5†}. Kini yo yemə Isrel. Yimasi-pən ye kwənərəus kape Benjamin. Ripik minə, iriə min nəmə Isrel atuatuk. Apa kupan, yo Farisi kirik, kini yimnəri-pən huvə Loa. ^{5††6} Yimnorkeikei pik mə jakor nəkwai Kughen ye narimnar fam, meriaji-pən mamvən mor nəmhəyen kimi narmamə kape Yesu minə. ^{5†} Kimipəh nəm-pə-yen nar has kirik irak meinai yimnaməri-pən fam loa kape nəmə Isrel. ⁷ Mərig narimnar minə fam yame yimnətigətə irəriə kupan, kini rikik rimnaməsik mə iriə khahuvə pik, mərig taktəkun ai yakaməm mə in nar apnapig əmə meinai yakirkun nar yame Kristo rimnor. ^{5††8} Mərig ripəh norien infamien aikin a. Taktəkun ai, yakaməkir mə narimnar

^{†††} Pol ramni hah nəmhajoun kape Isrel mimə iriə kuri minə. Nəmə Isrel kamhani mhamə narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel iriə kuri minə. 3m-ru Mat 15:26. ^{†††} 3:3 Rom 2:29 § 3:4 Wok 22:3 §† Loa kape nəmə Isrel ramni mə tukəsigh-pən nipikwarien ye nipig kamhavəh əmə nipig eit. Takəm-ru Jen 17:10. §†† 3:5 Luk 1:59; Wok 23:6; 2 Kor 11:22 §† In apa kupan, Pol, rikin rimnəsik mə ta mə Yesu Kristo in yekuə, kini Pol rimuh

† 2:16 Dan 12:3; Fil 1:10; 1 Tes 2:19 †† Nipig kirik nəmə Isrel kimisətg-pən waen ye sakrefaes, rəmhen kin nar kirik yame kamhavəh-si-pən kimi Kughen. 3m-ru Nam 15:1-12. ‡ 2:18 Fil 3:1; 4:4 †† 2:21 2 Tim 4:10 †† 2:25 Fil 4:18

fam ægkap, in nar apnapig æmæ meinai yakamæm nar kirik yame in rhuvæ pik ægkap: in e mæ jakirkun Yesu Kristo Yermaru kafak. Yimnapæh fam narimnar minæ a tuk Kristo, marakikin æriæ ræmhen kin nîræsîg, mæ jakvæh æmæ Kristo ⁹ mor kirikianæ kimru min. Pæh nien mæ Kughen ramæm mæ yakatuatuk meinai yakamæri-pæn atuutuk loa, mærig Kughen ramor yo mæ yakatu-atuk meinai yakamhatætæ æmæ ye Kristo. ¹⁰ Yakorkeikei mæ jakirkun huvæ Kristo, mine næsaninien yame Kughen rimnor In rimragh min ye nimhæyen, [†] kini yakorkeikei mæ jakuæ ipakæ tukun nipig yakamærig næmhæyen ræmhen kin næmhæyen yame In rimnærig. Kini yakorkeikei mæ jakærer tukun nar apnapig kamhopni yo ræmhen kin yame kimnhopni In ¹¹ meinai yakirkun nææhu-pæn-timtim-ien kafak nætærigien æmæ iran mæ Kughen tukror min yo yakamragh min.

Pol ramarkut pik min mæ tukrirkun huvæ Kristo

¹² Pæh nien mæ yimivæh ta narimnar minæ a, uæ tak-tækun ai kafak nimraghien in rinatuutuk ta. Nikam. Mærig Kristo rimirpen yo mæ yo yermamæ kafan, ror pæn, yakamarkut mæ norien kafak tukratuutuk mæmhen kin in. ^{††13} Yo minæ tiksîn. Yakpæh niniyen mæ yakwauæ ta ræmhen kin Kristo. Nikam. Mærig nar kirikianæ æmæ yame yakamarkut tukun, mæ jakæru-kin narimnar yame ramswiin kwasîg, mamæmnhawk tuk narimnar yame ramæmir kupan irak. ¹⁴ Ræmhen kin yermamæ kape naiyuyen yame ramarkut mæ tukrapita mivæh nærok iran, yo yakamarkut tuk nivæhyen kwænkwaï wok kafak. Kini kwænkwaï wok e in e Kughen ramokræn kin ætawæ mæ tukhavæn misofugin kitawæ Yesu Kristo ye rao ye neai. [‡]

¹⁵ Kini kitawæ m-fam yamæ mine kwæsehuæ ye nhatætæyen kapætawæ tukasækeikei mharaptæraikin nætærigien minæ a. Mærig tukmæ kimiæ tiksîn, nætærigien kapæmiæ ror pisin ye nar a, Kughen tukræsîæ-pre kin nætærigien yame ratuutuk. ^{††16} Mærig nar keikei, pæh kisæri-pæn swatuk yame kwænharkun ta.

¹⁷ Yo minæ tiksîn. Hauæ kirikianæ misæri-pæn tamhek nihuk, yame kimawæ yakwæsor ta nakwæsam, kini sæm huvæ narmamæ yamæ mine kasæri-pæn tamhek nihumawæ. ^{††18} Særi-pæn tamhek nihuk meinai yakwæni-pre ta tuk æmiæ nipig ripsaah, kini taktækun ai nehe nimrik ramaiyu tukun, mæ narmamæ khapsaah kapæriæ næri-wækien ramhajoun mæ iriæ kasæmækin Nævsaoyen Huvæ kape Yesu Kristo yame ramni nimhæyen kafan ye nai kamarkwao kin. ¹⁹ Kasærig pik tipriæ, mæ in kughen kapæriæ, kini misausit tuk norien narimnar yame ror naurisien. Kini nætærigien kapæriæ ramvæn pik tuk narimnar kape tokrei tanæ. ^{†††} Iriæ kasæri-pæn swatuk yame ramvæn apa ye nap ehua. ²⁰ Mærig kitawæ, imætawæ apa ye rao ye neai, kini kaseito kin Yermamæ yame tukrivæh miragh ætawæ yame tukrisi-pæn aikin

næmæhuak minæ tukun. Æm-ru Wok 8:3, 22:4, 26:9-11. §†† 3:7 Mat 13:44-46 † 3:10 Rom 6:3-5; 8:17 †† 3:12 1 Tim 6:12, 19 † 3:14 1 Kor 9:24 †† 3:15 1 Kor 2:6 †† 3:17 1 Kor 4:16 ††† 3:19 Rom 16:18

muæ. In e Yesu Kristo Yermaru kapætawæ. ^{†††21} Kini In tukrukreikin nipraitawæ kape tokrei tanæ e, yame in e næviginien ne siræt minæ, mor wi nipraitawæ ruæ ræmhen kin niprai Kristo nipig rimamragh ye nimhæyen. In tukror mækneikin ye næsaninien kafan yame rirkun nææhu-pænien narimnar fam ye kafan narmaruyen. [§]

4 Ror pæn, yo minæ tiksîn, taksærer tim tim mæk-nenkin ye Yermaru. Yakorkeikei æmiæ kini morkeikei pik mæ jakæm min æmiæ. Kafak narmamæ minæ, nimraghien kapæmiæ yame ratuutuk ramor rikik ramagien. Kimiæ e kwænkwaï wok kafak yame rhuvæ pik ægkap. ^{§†}

Pol ravæhsi-haktæ nærigien kapæriæ

² Yuodia mine Sintike. !Aweh! Takwæpæh kapæmiru nætgohyen mirauæ miwor kirikianæ meinai kimiru kape Yesu Yermaru. ³ Kini ik min, yame kirau mik kimiwor wok ta tu ^{§††}, yakorkeikei mæ takasitu ye pia mir e meinai yimnor pik wok kimasir miriu, kini kimiwasitu irak mîræni-ærhav Nævsaoyen Huvæ, iriæ Klemen mine piak minæ tiksîn min yamæ mine kimisasitu ye wok. Kughen rimnææhu-pæn nhagriæ ye nækwækwæ yame ramni narmamæ yamæ mine kamhavæh nimraghien rerin. ^{§†}

⁴ Sagien tuk Yermaru nipig m-fam. !Kini jakni min, sagien! ⁵ Sor pæn kimi narmamæ mæ tuksæm mæ kimiæ næmæ mar minæ. Kini mhapæh nisæru-kinien mæ pæh nien mæ tuktu Yermaru tukrirerig-pæ min. ^{§††6} Takhapæh nisætærig-pikien tuk narimnar, mærig ye narimnar minæ fam, taksæhuak pæn æmæ kimi Kughen tuk naha nhagin yame naksorkeikei. Kini nipig naksæhuak misaiyoh pæn, takhani vi vi In tuk kafan nasituyen. ^{§†7} Kini Kughen tukrivæhsi-pre næmærinuyen kimi æmiæ yame yerpirig pik rapita nirkunien fam kape narmamæ. Kini næmærinuyen a tukrætapiig kin rikimiæ mæ takhapæh nisærig-pikien narimnar, meinai nakashatætæ ye Yesu Kristo. ^{§†}

⁸ Kini taktækun ai yo minæ tiksîn, særig æmæ narimnar yame ror næfrakisien, mine yame ramraptæraikin nisiaiyen, mine yame ratuutuk, mine yame norien has rikæk iran, mine yame kitawæ kisorkeikei, mine yame nhagriæ rhuvæ, mine yame rhuvæ pik, mine yame narmamæ kamhani vi vi. ⁹ Sor naha nhagin yame yimnhajoun ta æmiæ kin, yame nimnhavæh ye nimraghien kapæmiæ, kini misor naha nhagin yame yakamni, kini misor naha nhagin yame nakasæm-pæ irak, pæh Kughen yame ravæhsi-pre næmærinuyen kimi æmiæ tukraræ kimiæ min nipig mifam. ^{§§†}

Pol rikin ragien tuk nasituyen kapæriæ

¹⁰ Rikik ragien tuk Yermaru meinai nimnhapæh nisa-situ-pawkæyen irak ror tu kwænmopin mærig taktakun ai rikimiæ ramæsik min yo. Næfrakisien, nimisærig pik

††† 3:20 Efes 2:6, 19 § 3:21 1 Kor 15:28, 42-53 §† 4:1 1 Tes 2:19-20 §†† Tukmæ ror ramægkiar kimi kwæn kirik nhagin e Syzygus. §† 4:3 Luk 10:20; Rev 3:5, 13:8, 17:8, 20:12 §†† 4:5 Hib 10:25; Jem 5:8-9 §† 4:6 Mat 6:25-34; Kol 4:2 §† 4:7 Aes 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 §§† 4:9 Rom 16:20

yo, mærig swatuk rikək mə taksasitu irak. ¹¹ Pəh nien mə yakamni nar e meinai nar rikək tu yo. Nikam. Mærig taktəkun ai yakirkun swatuk tuk nagienien tuk naha nhagin yame yakavəh. ¹² Yakirkun swatuk tuk nagienien, nar apnapig mə kafak nar kirik rikək uə kafak narimnar ripsaah. Yakwirkun mə jakhawor pən iran mine mor rikik ragien nar apnapig mə nak nəviginiien rikək uə rehuə; nar apnapig mə kafak nautə rehuə uə rikəskəh. ¹³ Kristo ravəhsi-pə nəsaniniien kimi yo, yakirkun narəyen ye nihuvəyen minə fam mine nahasien minə fam. †

¹⁴ Mærig kimiə nimisor norien rhuə nipig nimisasitu irak ye nipig yimnarə ye nipig əutən. ¹⁵ Nəfrakisien. Kimiə nəmə Filipae nakwənharkun ta mə nipig yame nimnhauə misərig Nəvsaoyen Huvə, nipig yimitərhav Masedonia [tuk norien wok kafak], kimiə pisin əmə nimisasitu irak kin mane. Niməhuak kirik min rikək yame rimivəhsi-pə narimnar tiksın kimi yo. ††¹⁶ Kini nipig yimavən pakə tuk Masedonia, ye taon e Tesalon-aekə, mamarə apaikin, nimisher-pə min kin mane. Pəh nien mə m-kirikianə əmə. ¹⁷ Pəh nien mə yakamarha kin mane mə takhavəhsi-pə kimi yo. Mærig yakorkeikei mə Kughen tukram norien kapəmiə, mərok əmiə iran.

† 4:13 2 Kor 12:10 †† 4:15 2 Kor 11:9

¹⁸ Yakavəh fam mane yame nimisher-pə kin kimi yo, kini rəmhen rapita, meinai nipig Epafrodaetas rimipik narimnar minə e muə kimi yo, taktəkun ai narimnar kafak ripsaah. Kimiə nimnhavəhsi-pən nar kirik kimi Kughen rəmhen kin sakrefaes yame nəmiovin rhuə. In ravəh əmə, rikin ragien tukun. ¹⁹ Kini kafak Kughen tukrivəhsi-pre narimnar minə fam kimi əmiə yame ratuatuk tuk nimraghien kapəmiə. Kini narimnar yame ravəhsi-pə kimi ətawə ramsi-pən tuk nautə ehuə kafan yame rhuə, mamuə tuk ətawə ye Yesu Kristo.

²⁰ Pəh narmamə m-fam tukhavəh-si haktə nhag Kughen Rimtawə mamvən mamvən mipəh norien infamien. Amen.

Nəgkiarien infamien

²¹ Yakamni rhuə pre tuk əmiə mfam yamə mine nakashatətə ye Yesu Kristo. Nəməhuak minə e kimawə miriə kamhani rhuə pre tuk əmiə. ²² Narmamə m-fam yamə mine kishatətə ye Yesu Kristo kamhani rhuə pre tuk əmiə, kini iriə min yamə mine kisarə apa imei Sisa kamhani rhuə pik tuk əmiə. ²³ Pəh Yesu Kristo Yer-maru kapətawə tukrautə-pre kin nihuvəyen kafan kimi əmiə m-fam. Amen.

KOLOSI

Nægkiarien kwakwə kape Nəkwəkwə e Kolosi

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi niməhuak apa Kolosi, taon ehuə kirik apa tanə ehuə e Tarki.

Pol rapəh nivən-hanəyen ye niməhuak apa Kolosi; in rimnərig əmə nəvsaoyen kin. Ye nipig a, nəmhajoun eikuə tiksin kimnhavən apa niməhuak, mamhani mhamə kwənhavəh nirkunien kirik yame ramerkwaig tuk yermamə. Mamhani mhamə tukaməkeikei kəri-pən swatuk kape nəviginien mine niniemien, kini tukaməkeikei kəhuak kimi agelo minə, meinai pəh nien mə Yesu in yerpirig pik. Mhamə nirkunien kape yermamə in nar ehuə.

Pol rimirai nəkwəkwə e mə tukruh nhajounien eikuə yamə mine kasarə iran ye niməhuak apa Kolosi. Morkeikei mə tukrini-ərhav mə Kristo In yerpirig rapita narimnar mifam, kini pəh nəməhuak minə tukhapəh nisətarigien kin nhajounien eikuə minə a, meinai kaseikuə.

Pol rimirikakun kafan nəgkiarien

¹ Yo Pol, Kughen rimirpen-ta yo mə yo aposol kirik kape Yesu Kristo. Kimru piautawə Timoti ² kimru yakarərai mwher-pre kin kimi əmiə nar-mamə kape Kughen apa Kolosi. Kimiə e piak minə mine nowinik minə ye Kristo yame nakshatəta timtim iran. Kimru yakawəhuak mə nihuvəyen mine nəmərinyen kape Rimtawə Kughen In tukraməkeikei marə yerkimia.

Pol ramni vi vi Kughen tuk nəmə Kolosi

³ Nipig yakasəhuak tuk əmiə kimi Kughen e rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə, nipig mifam yakamhani vi vi In tuk kafan wok ye nimraghien kapəmiə, ⁴ meinai yiməsərig mə kapəmiə nhatətəyen ramskai tuk Yesu Kristo, mine norkeikeiyen kapəmiə ramvən tuk nar-mamə kape Kughen minə. ⁵ Nhatətəyen mine norkeikeiyen kapəmiə ror məkneikin meinai nakharkun huvə mə Kughen tukrivəhsi-pre naha nhagin kimi əmiə yame In rimnor apnəpeinə-ta iran apa ye rao ye neai. Nakwəsərig ta narimnar minə e ye nəgkiarien əfrakis, in e nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo. ⁶ Ikin minə ye tanimtanə mifam, nəvsaoyen huvə e ramuə mamor kwənkwan mamor vi nimraghien kape narmamə. ⁷ Kini nəvsaoyen huvə e rinor məknakin ye nimraghien kapəmiə ririkakun ye nipig yame kimia nimisərig nəgkiarien əfrakis kape nihuvəyen kape Kughen mharkun. ⁸ In e kwən e Epafras ruini ta nəgkiarien e tuk əmiə. In yermamə huvə kirik yame ravəh nəgkiarien kapəmrə, mamerer timtim tuk norien wok kape Kristo kini mamasitu min irəmiə. ⁹ In

məvsao-pə kimi əmrə kin norkeikeiyen kapəmiə yame Nanmin kape Kughen rivəhsi-pre kimi əmiə. [†]

⁹ Ror məkneikin mə ririkakun ye nipig kimawə yimisərig nəvsaoyen kin əmiə, yaksəhuak ye nipig mifam tuk əmiə. Misaiyoh Kughen mə Nanmin kafan tukrikwar irəmiə, nakharkun rikin, mivəhsi-pre min nirkunien ehuə kimi əmiə. ^{††10} Yakasəhuak məkneikin mə kimia takharkun nisaiyen Yermaru kapətawə ye nimraghien kapəmiə, pəh rikin tukragien tukun. Mə nimraghien kapəmiə tukraurə mamor kwənkwan rhu-və tuk wok m-fam kape Kughen yamə mine nakasor. Kini pəh Kughen tukrasitu irəmiə mə takharkun huvə min In. ¹¹ Yakasəhuak mə nəsaninien ehuə kape Kughen tukror əmiə naksəusik-əusik ye nipig nahasien ramuə tuk əmiə. Pəh taksərer tim tim, kini nərigien kapəmiə tukrəpomh, kini pəh rikimie tukramagien əmə, ^{††12} kini pəh takamhani vi vi Kughen Rimtawə meinai In rimnor əmiə naksatuatuk mə takharkun nisərayen ye rao ye neai, aikin ramraan ghan əmə ikin, kimia mine kwajikovə minə fam kape Kughen, iriə e narmamə kape Kughen minə. ^{††13} Kughen rimnor məknakin ye nipig rimirəhsi-ta ətawə ye narmaruyen kape Setan yame ramarə ye nəpignapien mivəhsi-pə ətawə ye narmaruyen kape Tini keikei ^{††14} yame rim-narpin nimraghien kapətawə, kini mirisin ətawə ye narpinien kape təvhagə hah. [§]

Yesu Kristo In yerpirig rapita narimnar m-fam

¹⁵ Ji Kughen yame narmamə kimisəm, In rəmhen əmə kin Rimni yame kitawə khapəh nisəmien.

† 1:4 Efes 1:15-16 †† 1:6 Efes 1:13; 1 Pita 1:4

‡ 1:8 Kol 4:12; Flm 23 †† 1:9 Efes 1:16-17 †† 1:11 Efes 1:19; 3:16 ††† 1:12 Efes 1:11,18 ††† 1:13 Luk 22:53; Efes 2:2 § 1:14 Efes 1:7

Kupən kupən əgkəp, nīpīg nīmoptanə mine neai mine narimnar fam kimnamharkək hanə, məriḡ Tini, In rinərə rerin ta. Ror məkneikin mə In nirmīn nupan ye narimnar minə fam. †

¹⁶ In yerpirig meinai In rimnor narimnar m-fam ye tanimtanə, mine neai, narimnar yame kaməm əriə mine yamə mine kipəh nəmien əriə, iriə e agelo minə, mine yarmhə minə, mine nanmin has minə, mine yer-marū minə fam.

In rimnor narimnar fam; kini narimnar fam, kafan əmə.

¹⁷ Kwasig ikin narimnar m-fam ramswin, kini In rinərə rerin ta. ††

Narimnar mifam ramswin meinai In raməpkəfugin əriə.

¹⁸ Kini In əmə ramərer əkupən ye nīməhuak. In kapən kapə nīməhuak. Kini nəməhuak minə, iriə nīpran.

In nuknei nīməhuak. In e, In yermamə yame rim-nəkupən mīmrəḡ min ye nīməhəyen kafan mamərə rerin.

Ror məkneikin mə In yerpirig ye narimnar m-fam. ‡

¹⁹ Meinai Kughen rikin ragien pik mə nīmrəḡhien minə nəsaninien m-fam kafan ramswin min ye Kristo, ‡†

²⁰ mə tukrərəhu-pə nəmərinuyen ye nīpīg nītaḡ Kristo rimnaiyu ye nai kamarkwao kin. Kini narmamə, mine nar mīrəḡ minə, mine agelo minə, mine narimnar fam kwənharerig-pə fam min ye kwermīn. ‡

²¹ In apa kupən, kimia nīmiserer isok tuk Kughen. Nərigien mine norien kapəmiə rahas pik, naksor tikmīr kimia Kughen. ‡†22 Məriḡ taktəkun ai, Kughen rimnor əmiə nakwənhauə mīsor kirikianə kimia min ye nīməhəyen kape Kristo yame nīpran rimnəkər ye nai kamarkwao kin. Kughen rimnor məkneikin mə tukrivəh əmiə nakhauə ipakə tukun, naksatuatuk ye nīmīn, norien has kapəmiə rirkək, kini nar has kirik rirkək irəmiə yame to Kughen rini-hah əmiə tukun.

‡†23 Narimnar minə e tukror məkneikin tukmə naksar-er tim tim ye kapəmiə nhatətəyen ye Yesu. Nīmiserig nəvsaoyen huvə yame ramhajoun narimnar yame Kughen tukror kimi əmiə apa ye rao ye neai, kini kapəmiə nətərigien tukraməkeikei marer timtim ye narimnar minə e. Nəvsaoyen huvə e, yame nakwəsərig ta, kamhani-ərhav ikin minə ye tanimtanə. Kini Kughen rimnokrən kin yo, Pol, mə jakni-ərhav min.

Pol in ramasitu ye nīməhuak

²⁴ Rikik ragien mə yakəriḡ nəməhəyen ye nīprak tuk nasituyen irəmiə. Kristo rimnəriḡ nəməhəyen ye nīpran mə nīməhuak tukrurə. Kini ye swatuk kirikianə əmə min, yo min yakəriḡ nəməhəyen ye nīprak tuk Kristo, in e nīməhuak, mə tukrurə miskai. ²⁵ Kughen əmə rīvəh-si-haktə yo mə jakor wok ye nīməhuak kafan. Kini taktəkun ai, yakirkun nasituyen irəmiə tuk wok yame Kughen rimnərəhu-pə ye kwermik. Kafak e wok mə

jakamni-ərhav nəḡkiarien m-fam kape Kughen pəh nakharkun huvə ²⁶ nərig-məniwən-ien kape Kughen yame rinamerkwaig tuk kaha minə mine rao minə kupən. Məriḡ taktəkun ai In rimnhoprai nīpran kimi kafan narmamə minə. ²⁷ Kughen rimə tukrhajoun narmamə mifam mə nəḡkiarien kafan ramni mə In tukrivəh-si-pən nīhuvəyen ripsaah kimi əmiə narmamə yamə mine pəh nien mə kwənərəus kape Isrel. Nəḡkiarien kafan ramni mə Kristo ramarə yerkimia, in e nakharkun niniyen nəfrakisien mə takhavəh nīm-rahien rerin.

²⁸ Kini kitawə kamhani-ərhav Kristo kimi narmamə m-fam. Masəvhag kimi əriə, mamhasig ihaktə rikiria ye nīrkunien fam kapətawə, mə narmamə minə fam tukhauə ye nīmri Kughen, masofugin-pən ye Kristo, mhaurə misəhuə ye nhatətəyen kapəria. ²⁹ Yaka-markut pik tuk nar e, kini nīpīg m-fam yakamər wok ye nəsaninien ehua kape Kristo yame ravəh-si-pə kimi yo. ‡†

Tukasəkeikei mīshatətə tim tim ye Yesu

² Yakorkeikei mə takharkun mə yakaməmnhaw k pik tuk əmiə nəmə Kolosi, mine nəmə Laodisia, minə nəməhuak minə tiksīn yamə mine yakpəh hanə nəmien əriə. ² Yakor məkneikin wok tuk nīvəh-si-hak-təyen nərigien kapəmiə m-fam, nīpīg kimia nakamharpin huvə rikimia mə rikimia tukror kirikianə əmə, kini narimnar minə e in ramua nīpīg naksorkeikei əmiə minə. Kini yakamarkut mə kimia m-fam takhavəh nīrkunien huvə yame tukror rikimia rəsanin, kini mor min mə nakharkun huvə nəḡkiarien əfrakis kape Kughen yame rimnerkwaig kupən, məriḡ taktəkun ai, ruatərhav. Kini nətəriḡ-məniwən-ien e, in e Kristo ³ yame Kughen rimnəwhai kəji nīrkunien m-fam kasəmir iran. ⁴ Yakaməḡkiar məkneikin mə yermamə kirik rirkək mə to ri-vita nərigien kapəmiə kin nəḡkiarien heikən kafan. ‡†

⁵ Ror mə yakamarə pawk isok tuk əmiə, məriḡ rikik raməsik pik əmiə. Kini rikik ragien pik meinai yīmənəriḡ mə kapəmiə nətəriḡien kirikianə əmə, kini kimia nakashatətə tim tim əmə ye Kristo. ‡†

Kapətawə nīmrəḡhien tukraməkeikei maməmīr tim tim əmə ye Yesu Kristo

⁶ Məriḡ in ai kimia nakwənhavəh Yesu Kristo mə In Yermarū kapəmiə, takasəkeikei masofugin-pən iran nīpīg mifam. ⁷ Takharəh tim tim Kristo rəmhen kin nu-ai nai yame rameiwaiyu mamrəh kapier. Kini pəh nīm-rahien kapəmiə rurə məusik-əusik pən iran ramhen əmə kin yame kinhajoun ta əmiə kin. Kini pəh nagien-ien tukrikwar yerkimia marh-yerhav tuk naha nhagin yame Kughen rimnor irəmiə. ‡†

⁸ Taksəriḡ əmiə mə narmamə tukhapəh nhavi-ta-yen əmiə kin nhajoun-ətəwaoyen kapəria, yame nīpran rirkək. Nhajoun eikuəyen e kamhasi-pən əmə tuk

† 1:15 Jon 1:18; 2 Kor 4:4 †† 1:17 Jon 1:1; 8:58 ‡ 1:18 Wok 26:23; Efes 1:22-23; Rev 1:5 †† 1:19 Kol 2:9 ‡† 1:20 Efes 1:10 ‡†† 1:21 Rom 5:10; Efes 2:12 ‡†† 1:22 Rom 5:10; Efes 5:27

§ 1:26 Rom 16:25-26; Efes 3:2-9 ‡† 1:29 Efes 3:7,20; Fil 4:13 ‡†† 2:3 1 Kor 1:24,30 ‡† 2:4 Rom 16:18 ‡†† 2:5 1 Kor 5:3 ‡† 2:7 Efes 3:17

nərigien kape kaha minə, mine kape tokrei tanə əmə, mhapəh nisəri-pənien nərigien kape Kristo.

⁹ Kughen raməmir piəpiə ye nıprai kwən e Yesu Kristo. ^{†10} Kini Kughen In rıvəhsi-pre niहुवəyen kape Kristo rukwar ye nımraghien kapəmiə. Kristo e In e ramarmaru ye agelo minə, mine yarmhə minə, mine nanmin has minə, mine yermaru minə fam. ^{††} ^{†11} In rimnəsıg-pən əmiə. Mərig pəh nien mə rimivəh nao kimi əmiə, mərig rimivəhsi-ta rikimie yame ramor təvhagə hah, məspir-pən yame rhuvə. ^{††12} Kini ye nıpig yame kimnakatənim kin əmiə ye nu, ramor nımtətien mə nımraghien akwas kape təvhagə hah kapəmiə rimamhə, kini kiminim əmiə rəmhen kin in ai kiminim Yesu, kini Kughen rimnor əmiə nakhamragh min ye nımraghien wi. In e nhatətəyen kapəmiə ye nəsaninien ehua kape Kughen yame rimnor Yesu rimimragh min ye nımhəyen kafan. ^{††13} Apa kupən, nıpig Kughen rıpəh hanə nıvəhsi-tayen norien hah minə yerkimie, rəmhen kin nakwənhamhə ta tuk norien has minə kapəmiə. Mərig nıpig nımnhauə kisor kirikianə kitawə Yesu, kini Kughen rimivəh miragh ətawə. Mirisin ətawə tuk narpinien kape norien has minə fam kapətawə. ^{†††14} In rimnor loa kupən kafan ruə mə in nar apnapig, mine natuakəmien minə iran, yamə mine kamhauh ətawə mamharuk-pən nəgkiarien has irətawə tuk nəsikien natuakəmien minə kafan. Loa kupən kafan nəsaninien rirkək rəmhen kin in ai rimnəsik pən ye nai kamarkwao kin iriu Yesu. ^{†††15} Kimnəsik-pən Yesu ye nai kamarkwao kin, In rinapita nəsaninien kape yarmhə minə, mine nanmin has minə, mine yermaru minə fam. Kristo rinapita ta əriə, mamor-pən kimi əriə rəmhen kin yame king ramor-pən kimi tikmir minə kafan yame rinapita əriə, mofugin əriə ye nımrı jir, markis-arkis əriə. [§]

Yesu ramarmaru irəmiə

¹⁶ Ror məkneikin mə takhapəh nisətərigien kin narmamə yamə mine kasərhə natuakəmien minə mamhani-əhu əmiə mə takhasiai nəviginien kirik, uə nınimien kirik, uə nıpig rhakə kirik, uə makuə rhakə kirik, uə Sabat. ^{§†17} Natuakəmien minə a kashajoun pən nar kirik yame tukripiuə, mərig nıpran e Yesu Kristo. ^{§††18} Narmamə tiksin kasausit pik mhamə kasəmrərhav masəm nıprai nar. Mərig nərigien kapəriə in kape yermamə əmə, nıpran rirkək. Iriə kamhasigəvin əmə mə nərigien kapəriə rameiwaiyu atuk əmə tuk əriə. Mərig nəfrakisien mə kasausit pik. Kini mishajoun mə tukaməkeikei kəhuak kimi agelo minə. Mərig takhapəh nisəri-pənien norien kapəriə, tamə naksəp-kərhav ye nımraghien kapəmiə. ¹⁹ Narmamə minə a khapəh nharaptərekin-tim-timien Yesu. Mərig Yesu ramhen əmə kin kapən kapə nıməhuak, kini nıməhuak

† 2:9 Jon 1:14,16 †† 2:10 Efes 1:21-22 ‡ Əmrı Kol 1:16. Ye nəgkiarien kape nəmə Gris, rapəh niniyen nhagriə, mamni əmə "Kristo ramarmaru ye narimnar fam yamə mine kamhawəh neihuayen," mərig nıpran e agelo minə, mine yarmhə minə, minə nanmin has minə, mine yermaru minə fam. †† 2:11 Rom 2:29 †† 2:12 Rom 6:4 ††† 2:13 Efes 2:1,4-5 ††† 2:14 Efes 2:14-16; 1 Pita 2:24 § 2:15 2 Cor 2:14 §† 2:16 Rom 14:1-13 §†† 2:17 Hib 8:5

in nıprai Yesu. Rəmhen kin nıprai yermamə yame rırpın ikin ye kwənəraus minə ramvən ye nıkəkrin, kini Yesu tukror məkneikin ye nıməhuak kafan mə nıməhuak tukriskai, kini murə mamehuə ye nımraghien huvə yame Kughen ramor raurə. ^{§†}

Kitawə kimnhavəh nımraghien vi meinai kimisor kirikianə ye Yesu

²⁰ Nıpig nımishatəta ye Yesu, rəmhen mə kimie min nımnhamhə. Kini natuakəmien to rıpəh nıvənen tuk narmamə yamə minə kwənhamhə. Kini nuknei loa yamə mine kasəgkiar kin narimnar kape tokrei tanə əmə, nəsaninien kapəriə rirkək, to khapəh nısar-maruyen irəmiə. Ror məkneikin yakamaiyoh əmiə mə, ?Rhawor e nakasəri-pən hanə natuakəmien mine kape tokrei tanə? In e nəgkiarien yamə mine kamhani mhamə, ²¹ "Takhapəh nı-rapien nar e," uə, "Takhapəh nısanien nar e," uə, "Takhapəh nıharəhyen nar e." ^{§†22} Mərig natuakəmien minə e kamhasi-pən əmə tuk nəgkiarien kape yermamə. Kasəgkiar əmə kin narimnar kape tokrei tanə. Mərig narimnar yamə mine kasatuakəm tukun to khapəh nısorıahyen rikimie, meinai tukmə nakvəh, mən, kini rirkək min. ^{§†23} Yakirkun mə nıpig nakwəsərig nhajounien kapəriə, nakhamə-ta mə nəgkiarien ehua e; mhamə ta mə tak-sor nəkwairiə. Mərig kamhasigəvin mə kasorkeikei pik Kughen, mamhasigəvin min mə nərigien kapəriə rameiwaiyu atuk əmə tuk əriə, mhamə kasarha huvə tuk nımraghien kapəriə. Mərig nəfrakisien mə natuakəmien minə kapəriə khapəh nısasitu-əkgəp-ien irətawə mə nımraghien kapətawə tukratuatuk.

Narəyen atuaturuk

3 Mərig in ai Kughen rimivəh miragh əmiə min Kristo, kini ror məkneikin mə taktəkun ai, kimie takasəkeikei misor rikimie tukrivən əmə tuk narimnar kape rao ye neai, ikin Yesu ramkwəta ikin ye nıkar Kughen matuk. ^{§†2} Takasəkeikei misor rikimie tukraməsik əmə narimnar kape rao ye neai, pəh rikimie tukriyəh nəsikien narimnar kape tokrei tanə. ³ Meinai kimie Kristo nakwənhamhə, kini nımraghien əfrakis kapəmiə ramerkwaig-pən tuk Kristo yame ramarə ye rao ye neai iriu Kughen. ^{§†4} Nımraghien əfrakis kapəmiə, in əmə e Kristo əmə. Kini nıpig Kristo tukripirerig-pə min, kini Kughen tukrhajoun ətawə Kristo kimi narmamə m-fam. Iriə tuksəm nıkhakien kafan.

⁵ Ror məkneikin mə takasəkeikei misəpəh əgkəp norien has minə kape tokrei tanə rəmhen kin: nıpi-raovin mine narman minə kamhakir apis apis əriə minə; uə kasor norien rahas ror naurisien tuk niniyen; uə kasorkeikei pik əriə minə tuk norien has; uə təvhagə has rehuə pik ye nətərigien kapəriə; uə kasəptig kin nar. Narmamə yamə mine kasəptig kin nar kisəmhen kin narmamə yamə mine kasəhuak kimi

§† 2:19 Efes 2:21; 4:16 §†† 2:21 Gal 4:3,9; 1 Tim 4:3 §† 2:22 Mat 15:9 §† 3:1 Mak 12:36; 16:19; Efes 1:20 §†† 3:3 Mat 6:33

nanmi nar minə. Kapəriə kughen e nautə kapəriə.
^{†6} Kasor norien has minə e, niemhaa rhai Kughen tukun, In tukror narpinien ehua kimi narmamə yamə mine kasor narimnar minə a. ^{††7} In apa kupən, ye nimraghien kapəmiə, nimseriwək əmə ye narimnar minə a. ⁸ Mərig taktəkun ai, takasəkeikei mhavəhsi-ta narimnar mine ye nimraghien kapəmiə, mhapəh nisorien narimnar minə e: takhapəh nisorien niemhaa, tikinhermiə tukripəh nhopsir-hopsirien rəmhen kin karuəruə ramahirəg-rəg; mhapəh nhaniyen nikar jir; mhapəh nisarpakwaiyen; mhapəh nisor-has-pən-ien kimi narmamə. ^{†9} Taksəpəh niseikuəyen irəmiə minə, mərig in ai kimia nimisəpəkiək-ta kin nərigien əkwəs kapəmiə, misəpəh kafan norien minə, ^{††10} misarar miseriwək ye nətərigien vi. Kughen rimivəh-sipre nimraghien wi kimi əmiə, mor əmiə mə takhauə masor əmə rəmhen kin In, mor əmiə nakharkun huvə In. ^{††11} Kughen rimivəh-si-pre nimraghien vi kimi əmiə, in nar apnapig mə ik yemə Isrel kirik, uə pəh nien mə ik yemə Isrel, uə kinəsığ-pən ta ik, uə kipəh nəsig-pəniyen ik, uə nimnor skul, uə nakpəh nor-huvəyen skul, uə ik yorwok əmə kirik, uə ik yermaru kirik. Mərig nar ehua e in e Kristo, kini In ramarə min ye nimraghien kapətawə m-fam. ^{††}

¹² Kimia narmamə kape Kughen minə, In rorkeikei əmiə, mərəhu karin əmiə mə kafan. Kini ror məkneikin, taksarkaoh kin neipən huvə kape Kughen, in e rikimia tukraməkeikei mehua tuk narmamə; masor huvə pən kimi narmamə; nətərigien kapəmiə tukreiwaiyu yetanə; kimia nəmə mar minə; kini nətərigien kapəmiə tukrapomh. ^{††13} Nipig yermamə kirik ramor nar kirik rapəh nəmhenien ye nimrimia, kini rikimia tukripəh nəmhə-aihuua-yen tukun. Kini tukmə yermamə kirik ramor ahas pən kimi kimia kirik, pəh in tukrivəh əmə rimhə pən yerkin. Mərig in tukraməkeikei mərəu-kin, kini in mor huvə pən kimi yermamə a. Takhapəh nharaptərekin-tim-tim-ien norien hah yame yermamə ramor kimi əmiə yerkimia, mərig sor huvə-pən kimin, rəmhen əmə kin yame Yermaru kapətawə rapəh niraptərekin-tim-timien norien has kapətawə yerkin, kini mor huvə-pə əmə kimi ətawə. ^{§14} Nar keikei yame takasəkeikei masor, taksarkaoh kin neipən huvə e kape Kughen, in e norkeikeiyen. Naksorkeikei əmiə minə mamhəvən, ror əmiə nakamhauə kirikianə. ^{§†15} Havəh nəmərinuyen kape Kristo pəh In tukramarmaru yerkimia, meinai Kughen rimnokrən kin əmiə mə takhauə misor kirikianə, naksarə əmə ye nəmərinuyen. Kini nipig m-fam, takamhani vi vi Kughen tuk narimnar yame In ramor kimi əmiə. ^{§††}

¹⁶ Shajoun əmiə minə kin nəgkiariyen kape Kristo, kini takhavəh-si haktə nərigien minə kapəmiə. Takasəkeikei misəni nipe minə ye Nəkwəkwə e kamni kimə "Ol Sam," mine nipe əhuak minə, mine nipe yamə

mine kamhasi-pən tuk Nanmin kape Kughen. Taksəni fam əgkəp əriə mamhani vi vi Kughen yerkimia. Kini ye norien kirikianə əmə min, pəh nəgkiariyen kape Kristo tukraməmər mamragh maurə huvə yerkimia ye nipig mifam. ^{§†17} Narimnar yame nakasor, mine nəgkiariyen m-fam yamə mine nakamhani, taksor əmə ye nhag Yermaru Yesu. Kini nipig mifam taksəhuak kimi Yesu mhani vi vi Kughen Rimtawə. ^{§††}

Norien vi kape tata, mine mamə, mine kwajikova minə, mine slef minə

¹⁸ Nipiraovin, taksor nəkwai narman minə kapəmiə. Norien e ratuatuk tuk nipian əhuak minə mə tuksor. ^{§†}

¹⁹ Narman, takasorkeikei nipiraovin minə kapəmiə, mhapəh nisərik-mitə-yen əriə. ^{§†}

²⁰ Kwajikova minə, taksor nəkwai rimimia mine nisin-mia, meinai Yermaru kapətawə, rikin tukragien tukun. ^{§§†}

²¹ Kimia tata minə, takhapəh nisorien narpinien yame rapita nərigien yame kwajikova minə kasor mə rikiria tukramhə tukun. Tamə naksor-pən məknakin kimi əriə, nərigien kapəriə rimir. ^{§§†}

²² Slef minə, kapəmiə aikin namehua minə kape tokrei tanə e, kini ye nipig minə fam, takasəkeikei misor nəkwairia. Pəh nien mə nipig əmə kasarha tuk əmiə mə rikiria tukragien tuk əmiə. Mərig in ai kimia nakhasiai Yermaru kapətawə, takasəkeikei misor wok əfrakis yerkimia. ^{§§§23} Naha nhagin wok yame nakasor, taksor yerkimia m-fam. Pəh nien mə yermamə əmə yame ramehua irəmiə mərig Yermaru kapətawə In ramehua irəmiə. ²⁴ Mərig takasəkeikei mharkun mə Yermaru kapətawə In tukrarpin tai wok kapəmiə. In ai nərokien yame Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimi tini minə.

Nakharkun mə yermamə e yame naksor atuə kin kafan, in e Kristo Yermaru. ²⁵ Kini mərig narmamə yamə mine kasor norien hah, Kughen tukrarpin tai norien hah kapəriə. In ramor raməm nəmhen kimi narmamə mifam. ¹⁸

4 Nəmehua yamə mine kapəmiə aikin slef minə, takasəkeikei misor rhuvə matuatuk pən tuk əriə. Taksor rəm-nəmhen pən tuk əriə. Takasəkeikei mharkun min mə kapəmiə min kirik aikin Yemasur, In ramarə apa ye rao ye neai. ¹⁹

Pol raməvhag kimi əriə

² Pəh takhapəh nisəpəhyen nəhuakien kimi Kughen, misərig əmiə, mhani vi vi In. ²⁰³ Kini yakorkeikei mə kimia taksəhuak min tuk əmawə, mə Kughen tukrəhitə ye swatuk mə jakhani-ərhav nərig-məniwəniyen kape Kughen. In e Kristo. Yakamni-ərhav nəgkiariyen e, kimivəhsi-pən yo ye kalabus, kirkwəji yo kin jen tukun. ²¹⁴ Taksəhuak mə jakamni-ərhav nəgkiariyen e tukratu-

† 3:5 Eph 5:5 †† 3:6 Rom 6:6,11; Efes 4:19; 5:3-6 ‡ 3:8 Efes 4:25-29; 5:4 †† 3:9 Efes 4:22,25 †† 3:10 Efes 4:24 ††† 3:11 Gal 3:28 ††† 3:12 1 Pita 2:9 § 3:13 Efes 4:2,32 §† 3:14 Rom 13:8-10 §†† 3:15 1 Kor 12:27; Efes 4:4; Fil 4:7

§† 3:16 Efes 5:19 §†† 3:17 1 Kor 10:31; Efes 5:20 §† 3:18 Efes 5:22 §† 3:19 Efes 5:25 §§† 3:20 Efes 6:1 §§† 3:21 Efes 6:4 §§§ 3:22 Efes 6:5-8 18 3:25 Rom 2:11 19 4:1 Efes 6:9 20 4:2 Efes 6:18; Fil 4:6 21 4:3 Rom 15:30; Efes 6:19

atuk mihuvə rəmhen əmə kin yame jakaməkeikei mamor.

⁵ Kimiə nəməhuak minə, pəh narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien kisəm-pən Yesu ye norien minə kapəmiə. Kini ye nīpīg mīfam, takasəkeikei masərig əmiə mə nīmraghien kapəmiə tukrivi narmamə iruə khauə tuk Yesu. ¹⁶ Kimiə takasəkeikei masəgkiar huvə kimi əriə ye nəgkiarien e yame rhuvə mheikin, pəh iriə tuksərig nəgkiarien minə e mə khahuvə. Kini tukmə narmamə kasaiyoh əmiə kin nhatəyəyen kapəmiə, rhuvə mə takharkun nhoprai-pəniyen kimi əriə m-fam. ^{††}

Pol rher-pən kin yermamə mir kiraru kiravən apa Kolosi

⁷ Yakamher-pən kin piautawə keikei Tikikas. Nīpīg mīfam in ramərer matuk tuk nasituyen irak tuk wok kape Yermaru. In raurə tuk əmiə tuk nərigien kiraru əmə. Mə in tukrəvsao kimi əmiə kin norien yame yakasərə iran ai taktəkun. Kini mə tukror rikimiə ramragh. ⁴⁹ In raurə iriū piautawə keikei Onesimas. Nīpīg mīfam in ramhatətə tīm tīm ye Yesu. In kimiə kirik. Iriū tukwəvsao kin narimnar fam ye narəyen eikin e. [‡]

Nəgkiarien infamien

¹⁰ Kivəhsi-pən kwən e Aristakas ye kalabus kimru min. In ramni-pre huvə tuk əmiə. Kini Mak, naorahi Banabas, in min ramher-pre kin nəgkiarien huvə kafan kimi əmiə. Kini kimiə nakwənhavəh ta nəgkiarien tukun. Tukmə rurə en kimiə ikin, nakhakir mhavən misarha huvə tukun. ^{‡‡11} Kini Josua Jastas, in min ramher-pre kin nəgkiarien huvə kafan kimi əmiə. Ye kwənərəus kape nəmə Isrel, yamə mine kashatətə ye

[†] 4:5 Efes 5:15-16 ^{††} 4:6 Efes 4:29; 1 Pita 3:15 [‡] 4:7-8 Efes 6:21-22 ^{‡†} 4:9 Flm 10-12 ^{‡‡} 4:10 Wok 12:12; 13:13; 15:37-39; 2 Tim 4:11

Yesu, kwərə misir a, irisir kirhasitu irak tuk wok kape rao ye neai. Kini kwərə misir a, irisir kirhasitu pik irak ye nīpīg əutən yame ramuə ye nīmraghien kafak.

¹² Kwən e Epafra in kimiə min kirik. In rher-pre min kin nəgkiarien huvə kimi əmiə. In yermamə kirik yame nīpīg m-fam ramor wok kape Yesu Kristo, kini ye nīpīg mīfam, in raməhuak tīm tīm tuk əmiə. Kini in raiyoh Kughen mə kimiə taksərer tīmtīm kini mhauə mharkun huvə narimnar fam yame Kughen rorkeikei. ¹³ Yakirkun nini-pre-yen kimi əmiə mə kwən e in ramarkut pik tuk nasituyen irəmiə, mine ye narmamə yamə mine kisərə apa taon mir e Laodisia mine Hierapolis. ¹⁴ Kwən e Demas, mine Dokta Luk, yame in kitawə keikei kirik, iriū min kawher-pre kin nəgkiarien huvə kimi əmiə. ^{‡‡}

¹⁵ Yakamher-pre min kin kafak nəgkiarien huvə kimi piautawə mine nowintawə apa kwənmhaan e Laodisia, mine pian a Nimfa, mine nəməhuak mīfam yamə mine kasofugin aikin.

¹⁶ Taksəvheikin ta nəkwəkwə e yakamrai-pən mher-pre kin kimi əmiə, misher-pən kin kimi nīməhuak apa Laodisia mə iriə min tuksəvheikin. Kini ye norien kirikianə min, kimiə takasəkeikei misəvheikin nəkwəkwə kape nəmə Laodisia.

¹⁷ Kini takasəkeikei mhani-pən tuk Akipas mə in tukraməkeikei mor fam wok a yame Yermaru kapətawə rīmivəhsi-pən kimin mə tukror. ^{‡‡}

¹⁸ Yo Pol, yakvəh pen mamrai nəgkiarien e kin kwermik, mamni-pre rhuvə kimi əmiə. Pəh rikimiə tukraməsik mə kivəhsi-pən yo ye kalabus, kirkwəji yo kin jen. Pəh Kughen tukrasitu irəmiə kini mautə-pre kin kafan nīhuvəyen raməmīr tuk əmiə. [§]

^{‡‡†} 4:14 Kol 1:7; Flm 23-24 ^{‡‡‡} 4:17 Flm 2§ 4:18 1 Kor 16:21

1 TESALONAËKA

Nægkiarien kwakwä kape näkwäkwä e 1 Tesalonaëka

Aposol Pol rimirai näkwäkwä e.

Rimirai ramvæn kimi nimähuak apa Tesalonaëka.

Nimähuak apa Tesalonaëka, in nimähuak vi kirik. Pol rirkun ta nimähuak apa Tesalonaëka ye newk kiraru uä kisär. Nämähuak minä aikin tukasäkeikei mhaure ye nimraghien kapäriä. Kashatätä ye Yesu Kristo, kamuh äriä tiksın, kasärig nәмhәyеn. Kını tiksın khapäh nharkun-huvәyеn nipig kape Yesu Kristo yame tukrirerig-pә min iran ye tokrei tanә. Tiksın rikiriä ramәsik mә Yesu tukrirerig-pә aihuaa әmә. Kını miseinein mә narmamә yamә mine kwnәhamhә ta kwasig ikin Yesu rirerig-pә min, tukhawor әriä. ?Tukasarer min uә?

Pol rimirai näkwäkwä e mә tukrivәhsi-haktә nәtәrigien kapäriä, kını mor nhatätәyеn kapäriä räusik-әusik. Kını morkeikei mә tukrivәh-sipән nhajounien yame ratuatuk ye nikarin kape nirerig-pә-minien kape Yesu Kristo.

Pol rimnokrән huvә ye nämәhuak minә apa Tesalonaëka

1 Yo Pol, mine Saelas, mine Timoti, yakarhini rhuvә tuk әmiә ye nimähuak apa Tesalonaëka.

Kimiә nimnhauә kirikianә tuk Rimtawә Kughen mine Yermaru Yesu Kristo. [†]

Pәh Kughen tukrautә-pre kin kafan nihuvәyеn mine nәmәrinuyen kimi әmiә.

² Nipig m-fam, yakarhini-pән tuk Kughen mirhmә rikimasir ramagien tuk әmiә m-fam, kını marhәhuak tuk әmiә ye nәhuakien kapәmasir. ³ Nipig yakarhәhuak kimi Rimtawә Kughen, rikimasir ramagien meinai nipig mifam rikimasir ramәsik kapәmiә wok yame ramsi-pән ye nhatätәyеn kapәmiә. Kını rikimasir ramәsik mә norkeikeiyen kapәmiә rehuә, naksasitu ye narmamә. Kını rikimasir ramәsik min narer-timtimien kapәmiә ye nipig әutән yamә mine kamhauә ye nimraghien kapәmiә. Kını naksor mәknakin meinai nimisәrәhu-pән tim tim nәrigien kapәmiә ye Yesu Kristo Yermaru kapәtawә. ^{††}

⁴ Piak minә, mine nowinik yamә mine Kughen rorkeikei әmiә: Rikimasir ramagien min tuk әmiә meinai yakrhirkun mә Kughen rimirpen әmiә. ⁵ Kını yakrhirkun mә Kughen rimirpen әmiә meinai nәvsaoyen huvә yame yakarhini tuk әmiә, pәh nien mә ramuә ye nägkiarien әmә, mәrig Nanmin kape Kughen rimnor nar apsis tiksın irәmiә, ramor nimtәtien mә nägkiarien kafan ror nanmin, kını kitawә kharkun huvә mә in nәfrakisien. Kını nipig kimnisarә kitawә-m kimia, nakharkun mә norien kapәmasir in rhuvә әmә mә tukrasitu irәmiә. ^{†6} Kını kimia nimnhasi-

govin norien kapәmasir mine Yermaru kapәtawә. In e ye nipig yame nimnhavәh pawk nәмhәyеn ehua, mәrig nimnhavәh nәvsaoyen huvә kape Kughen yerkin agien yame Nanmin kape Kughen ravәhsi-pә.

^{†7} Ror mәkneikin, ye norien kapәmiә, nimishajoun swatuk huvә kirik kimi nәmәhuak minә ye provins e Masedonia mine apa Provins Akaea, mә tukhasigovin әmiә. ⁸ Nimnhani-әrhav nägkiarien kape Kughen rәmhen kin yame naiyuk ramasәk kamәrig ikin minә fam. Kını pәh nien mә nәmә Masedonia mine Akaea әmә, mәrig narmamә ikin minә fam kharkun kapәmiә nhatätәyеn ye Kughen, kını ripәh nәмhenien mә to yakarhini min nhatätәyеn kapәmiә, meinai narmamә minә fam kwәsәrig ta nәvsaoyen kin. ⁹ Meinai nәmә Masedonia mine Akaea, iriә atuk kamhani-әrhav mә nipig yimirhuә mirhәm әmiә, rikimiә ragien tuk niwәhyen nägkiarien kapәmasir. Iriә kamhani-әrhav mә kimiә nimnhaukreikin-pән nimetaimiә kimi nanmi kughen eikuә minә, mhaue mhakwasig kin Kughen yame ramragh, kını in Kughen әfrakis. ¹⁰ Mamhawhin min Ji Kughen yame tukrisi-faktә ye rao ye neai, yame Kughen rimivәh miragh In ye nәмhәyеn kafan. Kını In tukrirәhsita әtawә tuk narpinien mine niemhaa kape Kughen yame tukripiuә.

Wok yame Pol rimnor apa Tesalonaëka

2 Piak minә mine nowinik minә: Nakharkun mә nipig kimasir yimirhurә mirhәm әmiә, nuәyеn kapәmasir, pәh nien mә ror әmә nar apnapig kin, mәrig in rimnor näkuә. ² Kını kimiә nakharkun mә in apa Filipai, narmamә kimisor rahah pawk pә kimi әmasir, kını mashek iah әmasir, mәrig Kughen kapәtawә rimnasitu irәmasir, kimasir yakarhәtghaa

[†] 1:1 Wok 17:1-9 ^{††} 1:3 1 Kor 13:13; Kol 1:4-6 [†] 1:5 1 Kor 2:4-5

^{††} 1:6 Wok 17:5-9

kin nîrhîni-êrhavyen kafan nêvsaoyen huvê kimi êmiê, nar apnapîg narmamê kasarkut mê tukhani-êhu êmasîr. ^{†3} Ror məkneikin meinai kapêmasîr nêgkiariyen tuk nîviyen nêrigien kapêmiê rîpêh nîsi-pêniyen ye nêrigien hah kirik, uê tuk rîkin yame rîpêh natu-atukien. Kini yimîrhîpêh nîrharkutien tuk neikuêyen irêmiê. ⁴ Nîkam. Yimîrhîpêh nîrhorien məknaikin. Mêrig nîpîg yimîrhêgkiar, yimîrhîrkun mê Kughen rîvaag-pê yerkimasîr, mêm mê kîmasîr yakrhêmhên mê jakrhîni-êrhav nêvsaoyen huvê, kini mamêrêhu-pê ye kwermî-masîr. Kini pêh nîen mê yimîrhêgkiar mê narmamê rikiriê tukragien tuk êmasîr. Mêrig yimîrhêgkiar mê Kughen rîkin tukragien tuk êmasîr. In Kughen yame rîwaag-pê yerkimasîr. ^{††5} Nakharkun mê kîmasîr yimîrhîpêh nîrhuêyen tuk êmiê mê jakrhîvi nêrigien kapêmiê ye nêgkiariyen heikên minê. Pêh nîen mê yimîrhîni-êrhav nêvsaoyen huvê kimi êmiê mê jakarhîvêh mane kapêmiê. Kini Kughen, In rîrkun rikî-masîr mê yakarhêfrakis. ⁶ Kîmasîr yimîrhîpêh nîrhuêyen mê kîmiê kirik uê yermamê apnapîg kirik tukrîvêhîsi-haktê êmasîr.

⁷ Kîmasîr e aposol misîr kape Kristo, yakrhîrkun nîrharkutien kimi êmiê mîrhîmê taksêkeikei mhasiai êmasîr rêmhen kin yamehuê misîr mêrig yakrhîpêh nîrhorien. Nîpîg yimîrharê kitawê-m kîmiê, norien kapêmasîr rîmar, rêmhen kin yame mamê ramarha huvê tuk tîni minê. ⁸ Rikîmasîr ramagien mê yakarhîni-êrhav nêvsaoyen huvê, mêrig pêh nîen mê yakarhîni-êrhav êmê, mêrig yakarhor narîmnar fam yame yakrhîrkun nîrhorien mê tukrasîtu irêmiê. Rêmhen kin yimnarhîvêh-si-pre nîmraghien kapêmasîr kimi êmiê, meinai kîmiê nîmnhauê mê kapêmasîr narmamê keikei minê. ⁹ Piak minê mine nowinîk minê, ?Rikîmiê ramêsik nêmnhawkien kapêmasîr uê nîkam? Nîpîg yimîrharê kitawê-m kîmiê mîrhêvsao-êrhav kin nêvsaoyen huvê kape Kughen kimi êmiê, kîmasîr yimîrhor wok yenpîg mine yeraan mê jakhavêh mane kirik mîrhîpêh nîrhîyoh-preyen kin nasituyen kimi êmiê. [‡]

¹⁰ Kîmiê nîmisê mîharkun nhani-êrhavyen mê nîpîg yimîrharê kitawê-m kîmiê nêmhêhuak minê, norien kapêmasîr in ratuatuk; kini Kughen ramê mêm êmê mê norien kapêmasîr in ratuatuk, kin rîkin ramagien tukun. Kini nar kirik rîrkêk mê to kîni-hah êmasîr iran.

¹¹ Kini nakharkun mê kîmasîr yimîrhor rhuvê pên kimi êmiê m-fam ramhen kin yame tatê ramor rhuvê-pên kimi tîni minê. ¹² Kini ye norien kirikîanê êmê mîn, yimîrhêrîp tîmtîm êmiê, kini marharêhîsi-haktê kapêmiê nêrigien, marhêkeikei kimi êmiê mê nîmraghien kapêmiê tukratuatuk ye nîmri Kughen, pêh rîkin tukragien tukun. Kughen e rîmnokrên kin êmiê mîmê takhauê pêh In ramarmaru irêmiê, mîpîk êmiê naksarê ye rao ye neai. ^{††}

¹³ Kini nîpîg m-fam, kîmasîr yakarhîni vi vi Kughen meinai nîpîg nîmnhavêh nêgkiariyen kape Kughen yame nîmisêrig tuk êmasîr, kini mhavêh rarê yerkimîê,

kini rikîmiê rîpêh nêsikien mê in nêgkiariyen kape narmamê êmê, mêrig rikîmiê rîmnêsik mê in nêgkiariyen kape Kughen. Kini nêfrakisien mê in nêgkiariyen kafan. Kini nêgkiariyen e ramor wok ye nîmraghien kapêmiê, kîmiê en narmamê yamê mine nakamhani nêfrakisien iran. ^{††14} Piak minê mine nowinîk minê, yakrhîrkun mê nakwênhavêh nêgkiariyen kape Kughen yerkimîê meinai nîmisor rêmhen êmê kin nêmhêhuak minê kape Kughen apa Judia kîmisor. In e, irîê kwênhauê kirikîanê ye Yesu Kristo, məkneikin nêmê imêriê ikin, nêmê Isrel, kîmisarar mamhauh êriê. Kini nêmê imêmiê ikin kîmnhauh məknaikin êmiê. ^{††15} Nêmê Isrel a kîmîshop-nî Yesu Yermaru, mine profet kape Kughen minê, mîsher-yerhav mîn kin êmawê yakhaier. Irîê a tikmîr minê kape narmamê mîfam. Norien kapêriê ramor rikî Kughen rapêh nagienien, ^{††16} meinai kîmawê yakhamê jakhani-êrhav nêgkiariyen kape Kughen kimi narmamê yamê mine pêh nîen mê kwênhêrêus kape Isrel, mê Kughen tukrîvêh mîragh êriê, mêrig nêmê Isrel tiksin kasêrer êswasîg kin êmasîr. Ye norien e, nîpîg mîfam, irîê kasêwhai kêji norien has kapêriê rehê mapita. Taktêkun ai, niemhaa mine narpîniyen kape Kughen ru-aê tuk êriê.

Pol rîmê tukruê mêm nêmê Tesalonaeka

¹⁷ Piak minê mine nowinîk minê: nar apnapîg mê yakahrarê isok tuk êmiê tuk kwênpêr nîpîg, mêrig yakrhorkeikei pik mê jakrhurê mîrhê mîrhê mîrhê. Nêfrakisien, nîpraitawê isok tuk êtawê minê. Mêrig nêtêrigien kapêtawê kirikîanê. Kini yakrharkut pik mê jakrharerîg-pre mîrê mîrê êmê. ¹⁸ Yimîrhorkeikei pik mê jakrhurê mîrhê mîrhê êmiê. Yo Pol, yimnarkut nîpîg rîp-saah, mêrig Setan rîmnêrer êswasîg kin êmasîr.

¹⁹ Yakrhorkeikei pik mê jakrhurê mîrhê mîrhê êmiê meinai rikîmasîr ragien tuk êmiê. Kini yakrhêrêhu-pên êusîk-êusîk nêrigien kapêmasîr mê nîpîg Yesu Yermaru tukrîrerîg-pê mîn, jakrhagien pik mîrhîni-pên tukun mê kîmiê e kwênkwaî wok huvê kapêmasîr. [§] Nêfrakisien, rikîmasîr ramagien pik tuk êmiê.

3 Yakrhîpêh nîrhêmiyen êmiê ror tu, rikîmasîr rêpou; ipakê rikîmasîr rîmnêrkwoîpîr. Kîmasîr yakrheinein mê kîmiê naksarê huvê uê nîkam. Kini kîmasîr yimîrhîni mê kîmru [Saelas] jakawarê êmê e Atens, ^{§†12} mwêhê-pre Timoti mê tukrurê mêm êmiê. In pi-autawê kirik yame ramor wok kape Kughen kîmasîr mîn tuk nîni-êrhavyen nêvsaoyen huvê kape Kristo. In rîmaurê tuk êmiê mê tukrasîtu irêmiê mîwêhîsi-haktê kapêmiê nêrigien, kini mor êmiê naksêrer tîm tîm ye nhatêtêyen kapêmiê, ^{§†13} mê nahasien yame ramuê taktêkun tukrîpêh norien rikîmiê rêtêrig pik. Nakwênharkun ta mê nêtêrigien kape Kughen e mê narmamê tuksor ahas pê kimi êtawê. ^{§†14} Nêfrakisien, nîpîg yimîrhêmîr kitawê-m kîmiê, yimîrhîni mîrhîmê tukor ahas pê kimi êtawê. Kini kîmiê nakharkun huvê mê ru-aê mînor nêfrakisien kin rêmhen êmê kin yame kî-

† 2:2 Wok 16:19-24; 17:1-9 †† 2:4 Gal 1:10 ‡ 2:9 Wok 20:34
†† 2:12 Wok 20:31

‡† 2:13 2 Tes 2:13 ‡†† 2:14 Wok 17:5 ‡††† 2:15 Wok 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 § 2:19-20 Fil 2:15-16; 4:1; 2 Tes 1:4 §† 3:1
Wok 17:15 §†† 3:2 Wok 16:1-3 §† 3:3 2 Tim 3:12

masir yimihini ta. ⁵ Tuk nar a, nîpig rikikrimnəpou pik meinai yimneinein mə kimia nîmis-haw-arə, kini yimnher-pre Timoti mə tukrurə məm-ru nhatəyəyən kapəmiə, mə ramskai uə nîkam. Yimigin mə, Setan yame in yermamə kape nîvəh-sipən-vəh-sipənien, in tukrəm swatuk kirik tuk nîvəhsi-pən-vəhsi-pənien kimi əmiə, mor wok kapəmasir tukror əmə nar apnapig kin.

Timoti raməvsao kin nəmə Tesalonaeka

⁶ Mərig taktəkun ai, Timoti ruirerig-pə tuk əmru, kini mîvəh nəvsaoyen huvə ye kapəmiə nhatəyəyən mine norkeikeiyen. Mamni-pə tuk əmru mîmə rikimie raməsik əmasir ye nagienien, kini misorkeikei mə tak-səm əmasir, rəmhen kin yame kimasir yakrhorkeikei mə jakarhəm əmiə. ^{†7} Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə, nar apnapig mə yimiharə ye nahasien kini mîrhərig nəmhayen, mərig nəvsaoyen kape nhatəyəyən kapəmiə rimivəhsi-haktə nətərigien kapəmasir tuk əmiə. ^{††8} Yimihivəh nəvsaoyen mə naksarer tim tim tuk Yesu Yermaru, yakarhərig mə yakrhəvəh mîm nimraghien. ⁹ Nîpig yakarhərer ye nîmri Kughen, nagienien kapəmasir tuk əmiə in rehuae, kini yakarhini vi vi Kughen tuk əmiə. ¹⁰ Yenpig mine yeraan, ye nîpig m-fam, yakarhəhuak əusik-əusik mə jakarhəm min əmiə, kini mîrhajoun əmiə kin nar yame nakseinein hanə, mə kapəmiə nhatəyəyən tukrurə miskai.

¹¹ Kini pəh Kughen kapətawə e Rimtawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə iriu atuatur kawor swatuk kimi əmasir kini yakarhurə mîrhəm əmiə. ^{†12} Pəh Yermaru kapətawə tukror norkeikeiyen kapəmiə tuk əmiə mine narmamə m-fam tukrhaktə mokrig marh-yerhav, rəmhen kin yame norkeikeiyen kapəmasir rehuae tuk əmiə. ¹³ Pəh In tukror rikimie rəsanin mə nîpig Yesu Yermaru tukrirerig-pə min iriə kafan narmamə minə, kini taksərer ye nîmri Kughen kapətawə e Rimtawə, kini misatuatur, kini nar kirik rirkək irəmiə mə to kini-hah əmiə iran.

Nimraghien kapəmiə tukraməkeikei mor Kughen rikin ragien

⁴ Piak minə mine nowinik minə, taktəkun ai jakaməkeikei maməgkiar ye narimnar tiksın. Yakwərhajoun ta əmiə ye naha norien yame taksor mə Kughen rikin tukragien tukun. Kini nəfrakisien naknasor. Kini taktəkun ai yakarhaiyoh əmiə marhuh rikimie ye nhag Yesu Yermaru mə taksor əmə məknakin mamharpin pəh norien a tukreihuə. ² Sor məknakin meinai nakwənharkun ta nəgkiarien yame Yesu Yermaru rimivəhsi-pə nehuəyən kimi əmasir mə jakrhini-ərhav.

³ In e nərigien kape Kughen mə tukrəruə karin əmiə mə kafan minə mə taksor nar yame rhuvə matuatur: Takhapəh nisəri-pənien swatuk kape nîpiraovin mine narman yamə mine kamhakir apis apis əria minə. ^{††4} Kimie kirikianə kirikianə takasəkeikei misei-

huə ye nîpraimie ye norien yame rhuvə matuatur, pəh narmamə tukhasiai əmiə tukun. ⁵ Rikimie tukripəh nîvən-pikien tuk nîkir-məniwəniyen yerman uə piraovin, rəmhen kin yame narmamə yamə mine khapəh nisəhuakien miseinein Kughen kasor. ^{††6} Takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin kape yerman pisin, tamə naksor ahas pən tuk piaumie minə. Yermaru kapətawə tukripior narpinien kimi narmamə yamə mine kasor təvhagə has minə a. Yakwərhini-pre ta nəgkiarien a marhor kwirig kin kimi əmiə. ⁷ Ror məkneikin meinai pəh nien mə Kughen rimnokran kin ətawə mə tuk-səmkimik ye nîmrin, mərig mə tukasarə ye nîmraghien yame in rimnəruə karin mə kafan. ^{††8} Ror məkneikin, yermamə yame rukreikin-pən nimeitaan kimi nəgkiarien e, pəh nien mə raukreikin-pən nimeitaan kimi narmamə, mərig raukreikin-pən nimeitaan kimi Kughen yame rimivəhsi-pə Nanmin Kafan kimi əmiə. ^{††}

⁹ Nakwənharkun ta norien kape norkeikeiyen əmiə minə nəməhuak minə, kini in e pəh nien mə nar kirik yame jakaməkeikei mirai ye nəkwəkwə, meinai Kughen rimnhajoun ta əmiə kin mə taksorkeikei əmiə minə. ^{†10} Kini nəfrakisien, naksorkeikei piautawə minə fam ye provins e Masedonia ikin nakasarə ikin. Mərig, piak minə mine nowinik minə, yakarhuh rikimie mə taksor məkneikin mamharpin pəh norkeikeiyen kapəmiə tukreihuə.

¹¹ Taksəkeikei misarkut tuk nəri-pənien swatuk kape nimraghien yame ramərinu, misor atuk kapəmiə wok mə takhavəh mane kape nəviginien ^{††}, rəmhen əmə kin yame yimihini-pre ta tuk əmiə ^{††12} pəh takhapəh nisətgəyəyən ye yermamə kirik, kini kapəmiə nimraghien tukrivi-pə narmamə iruə minə mə tukhasiai əmiə.

Nirerig-pə-minien kape Yesu Yermaru

¹³ Piak minə mine nowinik minə, yakrhipəh nîrhorkeikeiyen mə kimie takseinein mə tukrhawor pən iran mine ye narmamə yamə mine kwənhamhə ta. Nîpig kimie kirik rimamhə, takhapəh nisəsək-pikien rəmhen kin yame narmamə yamə mine khapəh nisəruə-pənien nərigien kapəria kimi Kughen kisasək pik rikiria rərhakis. ¹⁴ Kitawə kamhani nəfrakisien mə Yesu rimamhə mîmragh min, ror pən rikitawə rirkun mə nîpig Yesu tukramuə min, kini Kughen tukror mə narmamə yamə minə kimishatəta ta ye Yesu kimnhamə, tukharerig-pə min iriə Yesu. ^{††15} Kini yakarhini-pre nəgkiarien atuatur kape Yesu Yermaru kimi əmiə, mə kitawə e yamə mine kamhamragh misarə miseriaji nîreririg-pə-minien kape Yesu, nəfrakisien, kitawə tukhapəh nisokupənien ye narmamə yamə mine kimisəkupən mhamhə. ¹⁶ Mərig Yesu Yermaru atuatur əmə In tukrisi-pən ye rao ye neai meiwaiyu-pə, kini mokrən apomh, kini yemasur min kape agelo minə in

† 3:6 Wok 18:5 †† 3:7 2 Tes 1:4 † 3:11 2 Tes 2:16-17 †† 4:3 1 Tes 5:23; 1 Pita 1:16

†† 4:5 1 Kor 6:13 ††† 4:7 Hib 12:14 ††† 4:8 Luk 10:16; 2 Kor 1:22 † 4:9 Jon 13:34 †† Nəgkiarien kape Gris ramni mə "Taksor wok kin kwermimie." ††† 4:11 Efes 4:28 †† 4:14 Rom 14:9; 1 Kor 15:3-4, 12

tukrokræn apomh, kini naiyuk tukrasæk, mækneikin narmamə yamə mine kwəshatətə ta ye Yesu, kimnhamhə, tukhamragh misəkupən misərer. ^{†17} Kwasig ikin, kitawə e yamə mine kamhamragh misarə, tukshaktə kitawə miriə ye napuə mə tuksəm Yesu Yermaru ye nimago-ago. Tuksarə kitawə min kape rerin. ¹⁸ Takhavəh nəgkiarien e mhavəh-si haktə nərigien kin kapəmiə.

5 Piak minə mine nowinik minə, to yakrhipəh nīrhini-atuutukien nīpig narimnar mine tukruə iran, ² meinai kimiə nakwənharkun ta mə Nīpig Yame Yermaru ^{††} tukruə iran, in rəmhen kin yame yəkrəh ramuə yenpig. ^{‡3} Narmamə tukamhani mhamə, “Narimnar fam rəmərinu, kini nahasien rirkək,” mækneikin nahasien tukruə aihuə əmə tuk əriə, rəmhen kin nəmhəyen yame ramuə aihuə əmə tuk piraovin yame ror tipin. Nahasien tukruə tuk narmamə, tukseinein napien tukun. ^{‡†}

⁴ Mərig piak minə mine nowinik minə, kimiə nakhapəh nīsərerien ye nəpignapien mə to Nīpig Kwasig ramuə, to nakhapəh nīsakurien rəmhen kin yame yəkrəh kirik ramuə tuk yermamə, in rakur.

⁵ Kimiə mifam ji nikhakien mine niraanien. Kitawə pəh nien mə narmamə kape nīpigien uə nəpignapien.

^{‡‡6} Ror mækneikin, pəh tukhapəh nīsorien rəmhen kin narmamə yamə mine kisapir. Mərig pəh kisarha, masəm huvə kapətwə nərigien mine norien minə, ⁷ meinai narmamə yamə mine kasapir, iriə kasapir yenpig, kini narmamə yamə mine kasapis, iriə kisapis yenpig. ⁸ Mərig pəh kitawə tukseihuə ye norien minə kapətwə, meinai kitawə narmamə kape niraanien. Pəh kharaptərəkin norien kape nhatətəyen mine norkeikeien, rəmhen kin yame mobael kirik yame ravəhsi-pən aean kirik yame ramətapig kin nīmagen, kini pəh kisərəhu-pən tim-tim kapətwə nərigien kimi Kughen, rəmhen kin mobael kirik yame raukrai pən kəvəvhao skai yame ramətapig kin kapən kapə. ^{‡‡†}

⁹ Pəh kisor mæknaikin meinai pəh nien mə Kughen rimirpen ətwə mə tukror niemhaa mine narpinien kimi ətwə, mərig rimirpen ətwə mə tukrivəh miragh ətwə ye Yesu Kristo Yermaru kapətwə. ¹⁰ Rīmamhə tuk ətwə, yamə mine kamhamragh mine yamə mine kwənhamhə ta, mə kitawə m-fam tukharkun narəyen kirikianə kitawə min. ^{‡‡†11} Ror mækneikin, takhavəh-si haktə nərigien kapəmiə minə, kini misasitu irəmiə minə mə taksor nhatətəyen kapəmiə rəusik-əusik. Nəfrakisien, in ai nakasor ai taktəkun mine.

Nəgkiarien infamien

¹² Piak minə mine nowinik minə. Taktəkun ai yakarhaiyoh əmiə mə takhasiai narmamə irəmiə yamə mine kasor wok ripsaah. In e yamə mine Yermaru kapətwə rimirpen əriə mə tukhakir əmiə masəvhag kimi əmiə. ¹³ Takhasiai huvə əriə, misorkeikei əriə tuk wok yame kasor, kini misarə ye nəmərinuyen kimiə miriə. ¹⁴ Kini piak minə mine nowinik minə, yakarhuh rikimiə mə taksor kwirig kimi narmamə yamə mine kasarpah. Havəh-si haktə nətərigien kape narmamə yamə mine rikiriə rəpou. Misasitu ye narmamə yamə mine kapəriə nəsaninien rirkək. Misor nərigien kapəmiə rəpomh tuk narmamə mifam. ^{§15} Tukmə yermamə kirik ror nar kirik rīpəh nəmhenien ye nīmrimia, kini kimiə takhapəh nīsorien tai norien yame rīmnor, mərig nīpig mifam, takasəkeikei misarkut mə taksor wok huvə kimi əmiə minə mine narmamə minə fam. ^{§†}

¹⁶ Nīpig mifam rikimiə tukramagien; ^{§††17} nīpig m-fam taksəhuak kimi Kughen; ¹⁸ nīpig m-fam takhani vi vi Kughen, nar apnapig mə naksarə ye nīhuvəyen uə nahasien. Taksor nəgkiarien misir a meinai in a nəkwai Kughen tuk əmiə yamə mine nakasofugin-pən ye Yesu Kristo. ^{§†}

¹⁹ Takhapəh nīsarer-əsəwasigien kin nherien nap kape Nanmin kape Kughen. ^{§†20} In ravəhsi-pən nəgkiarien kimi profet minə, kini takhapəh nhaniyen nar apnapig iran; ²¹ mərig taksəm huvə misəkir huvə narimnar fam, mharaptərəkin tim tim nar huvə minə, ²² misəpəh narimnar fam yame raha. ^{§†}

²³ Pəh Kughen atuutuk, In Kughen kape nəmərinuyen, In tukrərəhu karin əmiə mə kafan minə. Pəh tukror mə rikimiə m-fam, mine nīmraghien fam kapəmiə, mine nīpraimiə mifam tukratuutuk mə nīpig Yesu Kristo Yermaru tukrirerig-pə min iran, nar kirik rirkək irəmiə mə to kini hah əmiə iran. ^{§†24} Yermamə yame ramokrən kin əmiə, nīpig m-fam tukror kafan nəgkiarien, kini In tukror narimnar minə a.

²⁵ Piak minə mine nowinik minə, səhuak tuk əmiə minə. ^{§†26} Sokrən huvə irəmiə minə ^{§§†}, rəmhen kin yame kimiə kirikianə ye Yesu Kristo. ²⁷ Ye nhag Yesu Yermaru, yakamarkut mamni-pre tim tim kimi əmiə mə taksəvheikin nəkwəkwə e kimi piak minə mine nowinik minə fam.

²⁸ Pəh Yesu Kristo Yermaru kapətwə tukrautə-pre kin kafan nīhuvəyen kimi əmiə.

† 4:16 1 Kor 15:51-52 †† Ol Testamen raməvsao kin “Nīpig kape Yermaru” ye Joel 2:31, Amos 5:18 mine Malakae 4:5. ‡ 5:2 Mat 24:42-43; 2 Pita 3:10; Rev 3:3 †† 5:3 Mat 24:39; Luk 21:34-35 ‡‡ 5:5 Rom 13:12 ‡‡† 5:8 Aes 59:17; Efes 6:14,17 ‡‡‡ 5:10 Rom 14:8-9; 1 Tes 4:14

§ 5:14 2 Tes 3:6,11 §† 5:15 Rom 12:17; 1 Pita 3:9 §†† 5:16 Fil 4:4 §† 5:18 Efes 5:20 §†† 5:19 Efes 4:30 §† 5:22 1 Jon 4:1 §† 5:23 2 Tes 3:3 §§† 5:25 Kol 4:3; 2 Tes 3:1 §§† “Nīpig naksofugin əmiə minə, taksor ‘holy kiss’ irəmiə minə.” ‘Holy Kiss’ ror nīmətien mə kasofugin pən ye Yesu masorkeikei əriə minə.

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Tesalonaëka

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi niməhuak apa Tesalonaëka.

Ye nipig a, nurerig-pə-minien kape Yesu Kristo rimnor neineinien tuk nəməhuak khapsaah. Kimnisarə ye nipig əutən. Kasarə ye nipig əutən, kini iriə tiksın, rikiriə raməsik mə in e nimtətien yame ramhajoun mə pəh nien mə tuktu, Yesu tukrirerig-pə min; tiksın kimnhani mə Yesu ruirerig-pə ta. Kimnhapəh nharkun-huvəyen nıprai nəgkiarien kupən yame Pol rimirai ramvən kimi niməhuak apa Tesalonaëka (1 Tes). Kini tiksın kimnhani mhamə, “Yesu tukrirerig-pə aihuua əmə, pəh kisəpəh wok, misarə əmə miseito kin in.” Mərig pa rimə kimi-seitokun əfrakis Yesu mə tukruə, kimisarpah əmə. Kini Pol rimnəvhag kimi əriə mə taksor wok mamhavən, mamhawhin Yesu mə tukruə.

Pol rimirai nəkwəkwə e mə tukrərəhu atuutuk nərigien kapəriə ye nurerig-pə-minien kape Yesu. Kini maməvhag kimi əriə ye nimraghien atuutuk.

Pol ramokrən huvə kimi əriə

¹ Yo Pol, mine Saelas, mine Timoti, yakarhini-pre rhuvə tuk əmiə ye niməhuak en Tesalonaëka.

Kimiə nimnhauə kirikianə tuk Rimtawə Kughen mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

² Pəh Rimtawə Kughen mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukwautə-pre kin kapəriu nihuvəyen mine nəmərinuyen kimi əmiə.

Pol raməhuak kimi Kughen mamni vi vi In

³ Piak minə mine nowinik minə, nipig m-fam kimasir yakarhərig mə jakarhəkeikei mirhini vi vi Kughen tuk əmiə. Kini ratuutuk əmə mə yakrhor məkneikin, meinai nipig mifam nhatəyəyen kapəmiə raurə maməusik-əusik, kini nipig mifam kimiə m-fam naksorkeikei əmiə minə, kini norkeikeiyen mine nhatəyəyen e raurə mamhaktə mameihuə. ⁴ Ror məkneikin, kimasir yakarhini-ərhav kimi nəməhuak minə fam ikin minə fam mə rikimasir ramagien pik tuk əmiə, meinai nipig mifam nakasərer tim tim ye nimraghien kapəmiə ye Yesu Kristo, kini nakharaptərekin tim tim nhatəyəyen kapəmiə, nar apnapig narmamə kasor ahas-pre kimi əmiə, kini masor əmiə naksərig nəmhəyen ehua.

⁵ Narimnar minə e ramhajoun mə norien kape Kughen tuk nəkirien narmamə, in ratuutuk əmə. Narmamə kasor ahas-pre tuk əmiə, meinai Kughen In Yermaru kapəmiə. Kini nipig naksarəer tim tim ye nipig əutən kapəmiə, tukəm-pən əmiə mə naksəmhen tuk nivənen ye narmaruyen kafan. ⁶ Ror məknakin meinai norien kape Kughen In ratuutuk, kini In tukror

narpinien kimi narmamə yamə mine kasor ahas-pre kimi əmiə, ⁷ kini tuk nipig kirik In tukrivəh-si-pre napisien kimi əmiə yamə mine nakamhavəh nəmhəyen, kitawə-m kimiə. Nægkiarien e tukruə mor nəfrakisien kin ye nipig yame Kughen tukror əpu Yesu Yermaru yame tukrisi-pən ye rao ye neai. Tukruə iriə kafan agelo əsanin minə, nap tukrarkurao iran; ⁸ kini In tukror narpinien kimi narmamə yamə mine ka-seinein In, kini mhəpəh nisəri-pənen nəgkiarien kape nəvsaoyen huvə kape Yesu Yermaru kapətawə. ⁹ Kughen tukror narpinien kimi əriə ye nahasien kape rerin. Kini In tukrərer əswasig kin əriə kape rerin ye nimri Yesu Yermaru mine nikhakien ehua kape nəsaninien ehua kafan. ¹⁰ Nægkiarien e tukror nəfrakisien kin ye nipig yame Yesu tukrirerig-pə min iran. In tukrivəh nini-vivi-yen tuk narimnar yame rimnor kimi nəməhuak minə kafan, rikiriə tukragien pik, kimiə miriə, meinai nakshatə ye kapəməwə nəgkiarien yame yakamhani-pre tuk əmiə.

¹¹ Tuk narimnar minə e, ye nipig mifam yakarhəhuak tuk əmiə mə Kughen tukrəvheikin-pən əmiə mīmə nimraghien kapəmiə in ratuutuk rəmhen kin yame In rimirpen əmiə tukun. Kini yakarhəhuak mə Kughen tukror wok ye nəsaninien kafan mə nətərigien huvə yame naksorkeikei mə taksəri-pən, mine wok huvə yamə mine ramsi-pən ye nhatəyəyen kapəmiə, tukror kwənkwan. ¹² Kimasir yakarhəhuak məkneikin mə jakrhəwəhsi-haktə nhag Yesu Yermaru tuk narimnar yame ramor ye nimraghien kapəmiə, kini In tukrivəhsi-haktə əmiə. Narimnar minə e tukruə ye nihuvəyen kape Kughen kapətawə mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə.

Yermamə yame ramor təvhagə hah nīpig m-fam

2 Piak minə mine nowinik minə. Pəh yakəgkiar ye nīpig yame Yesu Kristo Yermaru † kapətawə tukrir-erig-pə min iran, kini Kughen tukrofugin ətawə min Yesu Kristo. ² Narmamə kamhani mhamə kimasir yimirhini profesi kirik uə yimirhirai nəkwəkwə kirik, mirhimə Nīpig kape Yermaru ruauə ta. Mərig, takhapəh nisətarig-pikien kin nəgkiarien a, mhapəh nisakur-akurien tukun. Neikuəyen en. ³ Takhapəh niseighanien kin yermamə kirik mə tukreikuə irəmiə kin nəgkiarien kirik, meinai nīpig a tukripəh nitərhav-pəyen meriaji nīpig yame narmamə tukhauə misor tikmir minə kape Kughen misarowagin kimi əriə minə, kini Kughen tukror əpu yermamə e kamni kimə 'Yermamə yame Ramor Təvhagə Hah Nīpig Mifam.' †† Ye nīpig a narmamə tuksəhuak kimi kughen pisin pisin minə, mərig in tukror tikmir kimi əriə, mivəhsi-haktə atuk in rapita kughen minə a. Mivən məkwəta ye Nīmə Ehuə kape Kughen, mamni mimə in kughen. Mərig Kughen tukroriah əfrakis in rəri-pən əmə kafan nəgkiarien kupən. ⁵ ?Rhawor? ?Nimisərukin mə nīpig yimnamarə kitawə-m kimia yimnhajoun əmiə kin narimnar minə e uə? ⁶ Kini nakwənharkun ta naha nhagin yame rətapig kin kwən a mə Kughen tukror əpu in ye nīpig atuatur kafan. ⁷ Nəsaninien mənəiwən kape Təvhagə Hah Yame Rimawor rinameriwək-ərhav; mərig yermamə yame rətapig kin nəsaninien a, in tukror məknakin meriaji Kughen tukriwəhsi-ta in. ⁸ Məkneikin Yesu Yermaru tukrirerig-pə ye nikhakien kafan, mor əpu kwən e kamni kimə 'Yermamə yame Ramor Təvhagə Hah Nīpig Mifam,' məkneikin məkkiar əmə, mhopni, moriah əkgəp in. ⁹ Mərig 'Yermamə yame Ramor Təvhagə Hah Nīpig Mifam' tukruə mor wok ye nəsaninien kape Setan, kini in tukror nar apsis eikuə minə tiksın, mine nimtətien eikuə minə tiksın, mine nar eikuə yamə mine ramor narmamə nanmiriə ramivə, ¹⁰ mine nahasien pisin pisin minə fam yame kaseikuə ye narmamə yamə mine kasəriwək ye swatuk yame ramvən tuk narpinien. Iriə tukserwei əkgəp meinai khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien; mərig nəfrakisien e in e swatuk yame Kughen ravəh miragh əriə iran. ¹¹ Khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien, Kughen tukror nərigien kapəriə rameno-eno pik, tukamhani nəfrakisien ye neikuəyen. ¹² Mərig Kughen tukriwəhsi-pən narpinien kimi əriə yamə mine khapəh nisorkeikeiyen nəfrakisien, misagien əmə tuk təvhagə has.

Nəməhuak minə tukasəkeikei masərer tımtim

¹³ Piak minə mine nowinik yamə mine Yesu Yermaru rorkeikei əmiə, nīpig mifam yakarhəkeikei mirhini vi vi Kughen tuk əmiə, meinai ye nirikakunien, Kughen rimirpen əmiə mə tukriwəh miragh əmiə. In tukror məknakin ye wok kape Nanmin Kafan yame ramərahə

† Əmru footnote ye 1 Tes 5:2. †† Pəh nien mə kwən e in Setan, mərig kwermın kirik. Kamokrən kin in kimə 'tikmir kape Kristo' ye 1 Jon 2:18.

karin əmiə mə kafan minə, kini tukriwəh miragh əmiə ye nhatətəyen kapəmiə ye nəfrakisien. ¹⁴ Kughen rimivəh nəvsaoyen huvə yame yimirhini-ərhav-pre ta tuk əmiə mə tukrokrən kin əmiə, mivəh miragh əmiə, mə kitawə tukhauə kirikianə kitawə Yesu Kristo Yermaru kapətawə ye nikhakien kafan.

¹⁵ Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə, tak-sərer tim tim kini mharaptərəkın tim tim nəgkiarien yame yimirhivəhsi-pre kimi əmiə ye nəgkiarien yame rimnamtərhav ye nhermasir, uə nəgkiarien yame nim-nəsəvheikin ye nəkwəkwə yame yimirher-pre kin.

¹⁶ Kughen Rimtawə rorkeikei ətawə, kini nihuvəyen kafan ravəhsi-haktə rikitawə kape rerin, kini mor mə kitawə tuksərahə-pən tim tim nətərigien kapətawə iran. Kini pəh Yesu Kristo Yermaru kapətawə mine Rimtawə Kughen, iriu atuk ¹⁷ tukrəvəhsi-haktə rikimia kini miwor əmiə naksəsanin tuk norien norien huvə minə fam mine niniyen nəgkiarien huvə minə fam.

Pol ramaiyoh mə narmamə tuksəhuak tukun

3 Piak minə mine nowinik minə, kafak nəgkiarien ror infamien ikin e. Taksəhuak tuk əmasir mə nəgkiarien kape Yesu Yermaru tukriwən aihuaə əmə ikin minə fam, pəh narmamə tukhasiai In misəri-pən, rəmhen əmə kin əmiə yamə mine nakamhasiai In mamhakwasig kin. ² Kini səhuak tuk əmasir mə Kughen tukriwəh-sita əmasir tuk nəmə has minə, meinai pəh nien mə narmamə mifam kashatəta ye Yesu Yermaru. ³ Mərig Yesu Yermaru, nīpig mifam ramor kafan nəgkiarien, kini In tukror əmiə naksəsanin, kini marha huvə tuk əmiə mə Setan tukripəh noriahyen əmiə. ⁴ Kini taktəkun ai Yesu Yermaru rimnhajoun əmasir mə kimia nimisor naha nhagin yame yimirhini ta, kini takasor əmə mamhavən. ⁵ Pəh Yermaru kapətawə tukrikir rikimia ye swatuk kape norkeikeiyen kape Kughen mine norien kape Kristo tuk nərer-tim-timien ye nīpig nahasien tukruə iran.

Takhapəh nisarpahyen

⁶ Piak minə mine nowinik minə. Ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə, yakarhini skai tuk əmiə mə taksər-er isok tuk piautawə yamə mine kasarpah, kini mhapəh nhakwasigien kin nhajounien yame nimnhavəh tuk əmasir. ⁷ Kimia atuk nakwənharkun ta mə takasəkeikei misəri-pən norien yame yimirhor. Nīpig yimnirharə kitawə-m kimia, yimirhipəh nirharpahyen, ⁸ kini marhivəh nimri nəviginien tuk narmamə, mirhipəh nivəh-apnapig-ien. Mərig yimirhor pik wok, yenpig mine yeraan. Yimirhor wok marhivəh mane kape nəviginien mə jakrhipəh nirhorien narkutien kimi əmiə. ⁹ Ratuatuk əmə tuk əmasir mə jakrhaiyoh əmiə mə taksarha huvə tuk əmasir, mərig yimirhipəh nirhorien məknakin meinai kimasir yimirhorkeikei mə jakrhajoun əmiə ye norien yame ratuatuk mə taksəri-pən. ¹⁰ Kini nīpig yimnirharə kitawə-m kimia, yakarhərahə-pən loa e mirhimə, "Tukmə nakəpəh wok, takəpəh nəviginien."

¹¹ Yakarhini məkneikin meinai yimihərig mə narmamə tiksın e kimiə miriə kəsarpah, mhapəh nisorien wok kirik. Iriə yəgkiar pik minə, mhapəh nisor-wok-ien.

¹² Ye nhag Yesu Kristo Yermaru kapətawə, yakarhini-pre marhuh riki narmamə yamə mine kasor məknakin mə tukasəkeiki masarə mar əmə misor wok tuk nivəhyen nəviginien nəriə. ¹³ Kini kimiə piak minə mine nowinik minə, takhapəh nisəpouyen tuk norien nar yame ratuatuk.

¹⁴ Takasəkeiki mharkun huvə nhag narmamə yame mine khapəh nisəri-pəniən kapəmasir nəgkiarien ye nəkwəkwə e. Takhapəh nhauəyen kirikianə kimiə miriə, pəh misor əriə pəh kisauris tuk kapəriə narpahyen.

¹⁵ Mərig takhapəh nisəmien əriə mə iriə tikmir minə

kapəriə. Nikam. Iriə piaumiə minə, kini rhuvə mə takhasig əriə.

Nəgkiarien infamien

¹⁶ Kini pəh Yermaru kape nəmərinuyen In pisin əmə tukrivəhsi-pre nəmərinuyen nipiğ mifam ye norien minə fam. Pəh Yesu Yermaru tukramarə tuk əmiə mifam.

¹⁷ Yo Pol, yakvəh pen mamrai nəgkiarien e kin kwermik, mamni-pre rhuvə tuk əmiə. Kini ye nəkwəkwə minə fam yakamrai məkneikin mə takharkun mə in e in nəgkiarien kafak. In e in norien kape niraiken kafak.

¹⁸ Pəh kapətawə Yermaru Yesu Kristo tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen kimi əmiə mifam.

2 TESALONA EKA

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e Fas Timoti

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi Timoti. Timoti in tamaruə kirik yame rimnarha apa taon a Listra. Nisini in kwənərəus kirik kape Isrel, kini rimni in yemə Gris kirik. Timoti, in fren kirik kape Pol, kini nipig mifam kiravən apa ikin minə mirəni-ərhav nəvsaoyen huvə kape Yesu Kristo. Pol rorkeikei pik Timoti, ror məkneikin in rokrən kin mə tini atu-atuk.

Pol rimnərig mə nəmhajoun eikuə tiksın ye niməhuak apa Efesas, məkneikin rher-pən kin Timoti mə tukrivən mhajoun atuutuk mə narmamə minə a kaseikuə. Timoti rimauə rəmhen kin pasta kape niməhuak apa Efesas, nar apnapig mə in tamaruə əmə. Nhajoun-eikuəyen minə a kashajoun mə narmamə tuksəpəh nəviginien tiksın, mə tukasən əmə nəviginien yame ratuutuk mə tuksən, kini mhapəh nisorien mared.

Pol rimirai nəkwəkwə e mini-ərhav nətərigien tiksın kafan kimi Timoti mivəhsi-haktə kafan nərigien, kini mimə tukrasitu ye niməhuak apa Efesas. Pol raməgkiar ye norien huvə minə kape nəhuakien, mine narha-huvəyen nəməhuak minə. Kini mini-ərhav norien huvə yamə mine nəmehuə minə kape niməhuak mine nəməhuak minə tuksəri-pən. Kini nəgkiarien infamien yame Pol rimini kimi Timoti ramni mimə Timoti tukraməkeikei muə yemə huvə kirik kape norien wok kape Yesu Kristo. Kini kafan norien tukraməkeikei matuutuk huvə.

Pol rimə nəkwəkwə e ramvən kimi Timoti

¹ Timoti, yo Pol. Kughen yame rimivəh miragh ətawə, mine Yesu Kristo yame kitawə kasərhəu-pən nərigien kapətawə iran, iriu kimiravəhsi-pə nehuəyen kimi yo mə yo aposol kirik kape Yesu Kristo.

² Yakamrai nəkwəkwə e kimik, Timoti.

Timoti, ik pikwarien əgkəp kafak meinai nhatətəyen kapərau rəm nəmhen. Pəh Kughen, Rimtawə, mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iriu tukravəhsi-pre nihuvəyen, mine norkeikeiyen mine nəmərinyen kimik. [†]

Pol rimə Timoti tukramətapig kin narmamə yamə mine kamhaukrekin nəgkiarien kape Kughen

³ Timoti, kwasig ikin yimitərhav Efesas, mivən apa Masedonia, mamarkut tuk ik mə takarə rəpomh kəkəh eikin e. Kini yakamuh rikim mə takamarə pi pom pəh takamni-əhu narmamə mə tukhapəh nishajoun-min-ien nəgkiarien eikuə minə. ⁴ Nipig m-fam, iriə kisarkut pik tuk nhaniyen kwanage minə, mine nivusien ris kin nəgkiarien kupən kape kaha minə. Mərig takətapig kin əriə, meinai nəgkiarien minə a kamhavi-pə əmə timət; mhapəh nisasituyen ye narmamə mə tuksor wok kape Kughen, in e mə narmamə tukshatə iran. ^{††} Yakmə takətapig kin nəmhajoun eikuə minə mə narmamə tukharkun huvə nəkirien norien minə, misarkut tuk norien yame rhuvə,

mishatəta ye Kughen. Kwənkwa norien minə e, in e norkeikeiyen. ⁶ Mərig iriə tiksın kimisəpəh norien atu-atuk e, kini mhavən əmə tuk nəgkiarien ətəwao.

⁷ Mhamə tukhauə nəmhajoun minə kape loa kape Kughen, mərig kiseinein niprai loa e yame kamhani-ərhav. Kiseinein pawk niprai loa, mhavəhsi-haktə atuk əriə, mishajoun.

⁸ ?Mərig, loa kape Kughen rhuvə uə? Kitawə kharkun mə tukmə khajoun Loa rəri-pən nərigien kape Kughen, rhuvə əmə. ⁹ Kini kharkun mə Kughen ripəh nərhəu-pən-ien Loa tuk narmamə atuutuk minə; mərig tuk narmamə yamə mine kasakapir loa, mine tuk yamə mine kasəsik nəkwai namehuə, mine tuk yamə mine khapəh nishatətəyen ye Kughen masor nahasien, mine tuk yamə mine khapəh nisorien nəkwai Kughen, mine tuk yamə mine khapəh nisəhuakien, mine tuk yamə mine kashopni nisinriə mine rimriə minə, mine tuk yamə mine kashopni narmamə apnapig minə, ¹⁰ mine tuk narman mine nipiraovin yamə mine kwəsarkurək ta, mərig kamhavən apnapig tuk əriə minə; mine tuk narman kamhakir əriə minə, mine tuk nipiraovin kamhakir əriə minə, mine tuk yamə mine kasəkrəh kin yermamə mharəhsi-pən ramor slef kape yarmə, mine tuk yamə mine kaseikuə, mine tuk yamə mine kaseikuə ye nipig kasəgkiar ye kot, mine tuk yamə mine kasor norien pisin pisin yame ramakapir nəgkiarien atuutuk. ¹¹ Nəgkiarien atuutuk minə e, kamhasi-pən ye Nəgkiarien Huvə kape Kugh-

[†] 1:2 Wok 16:1-3; Taet 1:4 ^{††} 1:4 1 Tim 4:7; Taet 1:14

[‡] 1:8 Rom 7:12,16

en, yame In Rhuva mikwai pæn. Kini in mæruhu-pæn Nægkiarien Huvæ a ye kwermik mæ jakni-ærhav.

Pol rikin ragien tuk nihuvæyen kape Kughen

¹² Yo yakamni vi vi Yesu Kristo, Yermaru kapətawə, yame rimivəhsi-pə nəsaninien kimi yo. Yakamni vi vi In meinai In rimnəm mæ yo yakamraptəəkən huvə wok kafan, ror pæn ræruhu-pæn yo aikin. ^{†13} In apa kupən, yo yermamə kape nuhyen, yimnor ahas pæn tuk nəməhuak minə. Yimnamni has pawk In, mærig nərigien kape Kughen rəpomh tuk yo, meinai nipig yimnamor narimnar minə a, yimipəh hanə niniyen nəfrakisien ye Yesu, meinein mæ narimnar a yimnor kisahah. ^{††14} Mærig nihuvæyen kape Yesu Yermaru rehuə rehuə pik tuk yo. Kini ramətəmrin rikik kin nhatətəyen mine norkeikeiyen yame ramsi-pæn ye Yesu Kristo.

¹⁵ Tukasəkeikei mishatətə nipig m-fam ye nəgkiarien əfrakis e yame ramni mæ, "Yesu Kristo rimauə ye tokrei tanə tuk nivəh-miragh-ien narmamə has minə." Kini yo yemə has əgkəp rapita narmamə minə tiksın. ^{†16} Yo yemə has rapita narmamə minə tiksın, ror pæn Kughen rirpen yo mivəhsi-pə norkeikeiyen kimi yo, ramhajoun mæ Kughen, kafan nərigien rəpomh əfrakis. Pəh narmamə tiksın kisəm kini khakwasig kin ye swatuk kirikianə əmə, mæ tukshatətə ye Yesu kini mhavəh nimraghien rerin. ¹⁷ !Səgnəgin Kughen! !Mhasiai In! Kughen In Yermaru. In ramarə kape rerin. Narmaruyen kafan, infamien rirkək. Kitawə khapəh nisəmien In, mærig In pisin əmə In Kughen. Kughen kirik min rirkək. Pəh khavəhsi-haktə In ye newk mine newk kape rerin. Amen.

¹⁸ Timoti, narik. Yakvəhsi-pre nəgkiarien e kimik rəmhen kin nəgkiarien yame profet minə kape niməhuak kimnhani-ta iram. Takaməri-pæn nəgkiarien e, mæ nakirkun naiyuyen əmə tuk nhatətəyen ye Kughen. ¹⁹ Raptəəkən nhatətəyen kafam, kini mor norien yame nakirkun mæ in ratuatuk ye nimri Kughen. Mærig narmamə tiksın kwəsəpəh narimnar mine, kini masorah fam kapəriə nhatətəyen, rəmhen kin yermamə kirik yamə ramrəh rao, mirəhpikin nimas rəməteih-əməteih mahas. ²⁰ Iriə mir kiraru e Haemeneus mine Aleksanda. Mærig yo yakwəruhu-pæn ta əriu ye kwermi Setan mæ tukhajoun əriu mæ tukripəh nirani-hahyen Kughen. [‡]

Norien kape nəhuakien

2 Ror məkneikin mæ nar kupən yame yakamarkut kimi əmiə mimə takasəkeikei misəhuak kimi Kughen tuk narmamə, kini misaiyoh In pəh rasitu irəriə, mivəhsi-pæn narimnar yamə mine kasəkwakwə kin. Masəkeikei mhani vi vi In tuk əriə m-fam: ² Tuk king minə mine nəməhuə minə, mæ kitawə m-fam tuk-sarə ye nəmərinyen kini misarə mar, pəh kitawə tuk-sor nəkwai Kughen kini kapətawə nəriwəkien tukratu-

atuk. ³ Norien kape nəhuakien minə a, in rhuva pik, matuatuk ye nimri Kughen e yame rimivəh-miragh ətawə. ⁴ Kughen a In rorkeikei mæ tukrivəh miragh narmamə m-fam, morkeikei mæ narmamə tukhani nəfrakisien ye Nægkiarien əfrakis kafan:

⁵ Meinai Kughen kirikianə əmə.

Mine yermamə kirikianə əmə ramərer, In swatuk tuk nivəhyen narmamə mhavən kasor kirikianə iriə Kughen; yermamə e Yesu Kristo.

⁶ Yesu e In e, ye nipig atuatur, rimnoriah kafan nimraghien marpin nimraghien kin kape narmamə m-fam.

Kini in e ramhajoun mæ Kughen rorkeikei mæ tukrivəh miragh narmamə m-fam. [‡]

⁷ Ror pæn Kughen rimirpen yo mæ yo aposol kirik, mæ jakamni-ærhav Nægkiarien Huvə kape Kughen mamhajoun nhatətəyen əfrakis kin nəmə tanə pisin pisin minə. !Yakamni əfra, mipəh neikuəyen! ^{‡‡}

⁸ Yakorkeikei mæ narman minə fam ikin minə, tuk-səhuak kimi Kughen. Kini nipig kamhavəhsi-haktə kwermiriə, yakorkeikei mæ kapəriə norien tukratuatuk əmə. Niehmaa tukrirkək mine nətgohyen.

⁹ Kini yakorkeikei min mæ nipiraovin tuk-sarkaoh kin neipən yame ratuatuk əmə, mhapəh nhaviyen nimri narman, mhapəh nhavəhsi-pənien neipən yame ror nausitien. Kini mhapəh nisor-ausitien nikwəneriə. Mhapəh nhavəhsi-pənien narimnar minə tuk niviyen nərigien kape narman. Yakamni narimnar minə rəmhen kin neipən yamə mine nimrin rhaktə, uə nar kirik kamor kin nar kirik nimrin rhaktə, rəmhen kin gol uə perel. ^{‡‡10} Mærig mæ tuksarkaoh kin norien huvə minə. Norien a ratuatuk tuk nipiraovin yamə mine kamhani mæ iriə nipianəhuak minə. [§]

¹¹ Kini nipig khajoun, nipiraovin tukhapim, misətərig kin, rikiriə m-fam reiwayu. ¹² Yakamni-əhu nipiraovin tuk nhajounien, mæ tukhapəh nisehuəyen ye narman. ^{§†} Tukhapim əmə. ¹³ Meinai in apa kupən, Kughen rimnor Adam məkupən, kwasig ikin, ror Iv. ^{§††14} Kini pəh nien mæ Adam e Setan rimukrao iran apa kupən; mærig Iv a in a Setan rimukrao iran, ruə mor təvhagə has. ^{§†15} Mærig pəh nipiraovin tuk-sor atuatur wok kapəriə: In e neiməkien kin kwajikovə, mine nrapətəəkən-tim-tim-ien nhatətəyen, mine norkeikeiyen, mine norien nar yame ratuatuk. Iriə yamə mine kasor məknaikin, Kughen tukrivəh miragh əriə.

Norien atuatur kape namehuə minə kape niməhuak

3 Nægkiarien kirik ramni mæ, "Tukmə yermamə kirik rimə tukrivəh elda, rimnorkeikei nar huvə en." Kini nəgkiarien e raməfrakis. ² Mærig elda, to kipəh nəm-pənien nar has kirik iran. In, kafan piraovin kirikianə əmə. In yermamə kirik yame ramarha huvə tuk nimraghien kafan nipig m-fam. Mamor narimnar ye nirkunien. Kamsiai in. Ramarha huvə tuk narmamə yamə mine kamhauə iman ikin. Mamhajoun huvə. ³ In,

† 1:12 Wok 9:15; 1 Kor 15:9-10; Gal 1:15-16 †† 1:13 Wok 8:3; 9:1-5 ‡ 1:15 Luk 19:10 ‡† 1:20 1 Kor 5:5; 2 Tim 4:14-15

‡‡ 2:6 Rom 3:29-30; Gal 1:4 ‡‡† 2:7 Wok 9:15; Gal 2:7-8; 2 Tim 1:11 ‡‡‡ 2:9 1 Pita 3:3-5 § 2:10 1 Tim 5:10 §† 2:12 1 Kor 14:34 §†† 2:13 Jen 2:7,21-22; 1 Kor 11:8-9 §‡ 2:14 2 Kor 11:3; Gal 3:1-6

pəh nien mə yermamə kape napsien kin ninimien mine nəmhookien, məriḡ in yermamə kape nərhuyen əmə nəmərinyuen. Mipəh norkeikei-pik-ien mane. ⁴ In ramarha huvə tuk kafan minə, mirkun norien mə kafan kwajikovə minə tuksor nəkwan mhasiai in. ⁵ ?Məriḡ, tukmə reinein narha-huvəyen tuk kafan minə, məriḡ in tukrirkun narha-huvəyen tuk niməhuak kape Kughen uə? Nikam. ⁶ Kini yermamə yame rimauə pə-pə əmə Kristin, to ripəh nivəhyen elda; tamə, ramausit pik, Kughen tukror narpinien kimin rəmhen kin yame rimnor ta ye Setan. ⁷ Kini elda, in yermamə kirik yame narmamə yamə mine kasarə iruə ye nəhuakien, kamhani huvə in. Tukmə ripəh norien məkna, mirəhpikin kwənməkuru kape Setan, kini nhagin tukrahas. ^{††}

⁸ Ye norien kirikianə əmə, nimraghien kape dikon minə tukraməkeikei matuatuk, pəh narmamə tukhasiai əriə. Nəgkiarien kapəriə tukripəh norien kiraru. Kini tukhapəh nisapisien kin ninimien. Mhapəh nisəptigien kin nautə, mhapəh nisarpəkaoyen tuk niwəhyen mane. ⁹ Iriə narmamə yamə mine kharkun mə norien has kirik rirkək irəriə; kini mharaptərək in timtim nəgkiarien əfrakis minə kape Kughen yamə mine kitawə kamhani nəfrakisien irəriə. ¹⁰ Tukaməkeikei kəkir huvə nimraghien kape dikon minə kəkupən, kini tukmə kipəh nəm-pən-ien nar has kirik irəriə, kini en, kivəh-si haktə əriə.

¹¹ Ye norien kirikianə əmə, nimraghien kape piraovin kape dikon minə [‡] tukraməkeikei matuatuk. Tukhapəh nhaniyen nikar jir. Iriə nipiraovin yamə mine kasarha huvə tuk nimraghien kapəriə nipig m-fam. Masor narimnar ye nirkunien. Iriə nipiraovin yamə mine narmamə kamhani nəfrakisien irəriə nipig m-fam. ^{††}

¹² Dikon, kafan piraovin kirikianə əmə. In tukraməkeikei mamarha huvə tuk kafan kwajikovə minə mine kafan minə.

¹³ Narmamə yamə mine kasor huvə wok e, nhagriə tukrihuvə tukun; kini mishatətə ye Yesu Kristo misətgah.

¹⁴ Timoti, yakamrai nəgkiarien minə e kim ik, mimə pəh nien mə tuktu, yakurə məm ik. ¹⁵ Məriḡ tukmə yakpəh nurə-aihuua-yen, kini nəkwəkwə e in tukrini narimnar m-fam yame kitawə, narmamə kape Kughen minə, tuksəri-pən. Kughen ramarə kape rerin, mivəhsipə nəgkiarien əfrakis kimi ətawə e kafan narmamə minə. Niməhuak rəmhen kin səpag ye nimə yame ramraptərək in nəgkiarien kafan. ¹⁶ Nəfrakisien, nuknei nhatətəyen kapətawə, in nar ehua kirik. Taktəkun ai, Kughen rimnor əpu nhatətəyen kapətawə kimi ətawə, mimə:

Kughen rimauə yermamə; kimnəm In,
Nanmin Rhakə rimnhajoun huvə mə In ratuatuk.
Agelo minə kimisəm In.

Narmamə ye tanimtanə kimnhani-ərhav In kimi narmamə ikin pisin pisin minə.

Narmamə ye tanimtanə kishatətə iran.

Nikhakien rarkurao iran, Kughen rimiwəh In mhaktə ye neai. ^{‡‡}

Nəmhajoun eikuə minə

⁴ Nanmin Rhakə ramni-ərhav huvə mə ye Nipig Kwasig, narmamə tiks in tuksəpəh nəfrakisien kape Kughen, mamhakwasig əmə kin nanmin has yamə mine kaseikuə irə jir, mine nəgkiarien kape yarmhə minə. ² Nəgkiarien minə e khasi-pən ye nəmarpəkao yamə mine kaseikuə irə jir. Nəriḡien kapəriə riko iko əgkəp; kini kaseinein nəkirien mə nəgkiarien əfrakis hiə, kini nəgkiarien eikuə hiə. ³ Kamhani-əhu narmamə mə tukhapəh nisarkurəkien, kini mhani-əhu əriə mə tukhapəh nisəneni nəviginien minə tiks in. Məriḡ Kughen rimnor nəviginien minə m-fam mə tukamən. Kini kitawə e kasəhuak kharkun nəfrakisien, kharkun nisəneni. Kasəhuak, kini mhani-vi vi Kughen tukun, kini misən. ^{††4} Meinai narimnar yame Kughen rimnor, rhuvə əmə. Tukmə khani-vi vi Kughen tukun, to khapəh nhani-əhu-yen. ⁵ Meinai Nəgkiarien kape Kughen ramni mə irə khahuvə, kini kitawə kasəhuak tukun. Kini taktəkun ai, nəviginien minə e khahuvə.

Norien kape yor atuutuk kape Yesu

⁶ Narimnar yamə mine yakamhajoun ik kin, takamhajoun narmamə kin, ai, ik takuə ik yor atuutuk kape Yesu Kristo. Kini ramhajoun mə ik yermamə kirik yame nakən nəgkiarien əfrakis minə kape nhatətəyen mine nəgkiarien atuutuk mamragh iran, kini nimraghien kafam rəri-pən fam nəgkiarien minə a.

⁷ Takpəh nətəriḡien kin kwanage eikuə minə. Nəriḡien kape Kughen rirkək irəriə. Mipəh nətəriḡien kin nəvsaoyen apnapig yamə mine nipran rirkək. Məriḡ, takwhai atuk kafam nimraghien mə takamor nəkwai Kughen. ^{††8} Meinai niwhaiyen ik tuk nəukirien, rhuvə əmə tuk nipram. Məriḡ norien nəkwai Kughen, rhuvə mə tukrasitu ye narimnar fam ye nimraghien kape tokrei tanə, mine kape nimraghien rerin.

⁹ Tukasəkeikei mishatətə nipig m-fam ye nəgkiarien əfrakis e yame ramni mə, ¹⁰ "Kwəsərhəhu-pən nəriḡien kapətawə ye Kughen Miragh, yame ravəh miragh narmamə m-fam." Məriḡ In ravəh miragh əfrakis narmamə yamə mine kishatətə iran. Ror məknekin mə kitawə kasarkut pik tuk niwhai-atuk-ien kapətawə nimraghien. [§]

¹¹ Narimnar yame yakamrai kimik, takaməkeikei mhajoun narmamə kin, mimə tukasəkeikei misəri-pən.

¹² Ik tamaruə əmə kirik, məriḡ rahas mə narmamə tuk-səm əhu ik tukun. Məriḡ takəgkiar huvə kimi narmamə, mamor əmə norien atuutuk, mamorkeikei narmamə, mamhatətə ye Kughen, pəh nəməhuak minə tuksəm nimraghien kafam mə rhuvə, khakwasig kin ik.

^{††13} Rikim tukriskai mə takaməkeikei maməvheikin Nəkwəkwə kape Kughen ye nimri nəməhuak minə,

† 3:6 Taet 1:6-9 †† 3:7 2 Kor 8:21 ‡ Tukmə ror Pol raməgkiar ye "dikones," piraovin yame raməhuə ye niməhuak. †† 3:11 Taet 2:3

‡‡ 3:16 Mak 16:19; Kol 1:23; 1 Jon 2:18 ††† 4:3 Jen 9:3; Rom 14:6; 1 Kor 10:30-31 ††† 4:7 1 Tim 1:4 § 4:10 1 Tim 2:3-4 † 4:12 Taet 2:15

maməvhag kimi əriə, mamni-ərhav Nəgkiarien kape Kughen, mamvən meriaji jakurə məm ik. ¹⁴ Timoti, nīpīg elda minə kimnharəhu-pən kwermiriə ye kapəm kapə, kini mhani-ərhav nəgkiarien kirik kape Kughen ye nīkarin kafam, Kughen rimivəhsi-pre nirkunien kimik mə takor wok kafan. Takpəh nəpəhyen mə tukraməmīr apnapīg. †

¹⁵ Takor wok a yerkim m-fam, mə narmamə tukharkun nisəmien mə kafam nīmraghien mine kafam wok ramaiyu huvə. ¹⁶ Takamarha huvə tuk nīmraghien kafam, mine nəgkiarien yame ik nakamhajoun narmamə kin. Mamarkut skai mə takor narimnar minə e, meinai tukmə nakor, kini takvəh miragh əmiə narmamə yamə mine kasətərig kin ik.

Nisiaiyen nəməhuak minə

5 Takpəh nəgkiar-skaiyen kimi nəhuaru minə; mərig takəgkiar huvə əmə kimi əriə rəmhen kin yame nakaməgkiar kimi rimim atuaturuk. Maməgkiar kimi nītamaruə minə rəmhen kin yame nakaməgkiar kimi piām minə atuaturuk. ² Maməgkiar kimi nīpiahuaru minə rəmhen kin yame nakaməgkiar kimi nisinim atuaturuk. Kafam nəgkiarien mine norien minə kimi nīpīraovin minə tiksīn tukraməkeikei matuaturuk əgkəp, rəmhen kin yame nakamor-pən kimi nowinim.

Nasituyen ye nīpīraovin yamə mine kamhə tan kin əriə

³ Nīpīraovin yamə mine kamhə tan kin əriə, tukmə kapəriə nasituyen rirkək, tukamarha huvə tuk əriə. ⁴ Mərig pīraovin yame kamhə tan kin, tukmə kafan aikin tini uə mikipni, iriə tukasəkeikei mharkun mə wok e kape nəməhuak minə, in e tuksəkupən misarha huvə tuk kapəriə minə. Kughen, rikin ragien mə tuksor tai nasituyen minə kimi nisinriə minə mine rimriə minə mine rīpriə minə. ⁵ Mərig nīpīraovin yamə mine kamhə tan kin əriə, tukmə kapəriə minə kharkək, iriə kasətigta əmə ye Kughen. Yeran mine yenpīg, masəhuak kimi Kughen mə In tukrasitu irəriə. ⁶ Mərig pīraovin yame kamhə tan kin, tukmə ramragh əmə tuk nərig-huvəyen ye nīpran, Kughen rīvəhsi-pən ta narpinien kimin. ⁷ Takni-ərhav nəgkiarien minə e kimi narmamə, mə tukpəh nəm-pən-ien nar has kirik irəriə. ⁸ Nəməhuak minə tukasəkeikei misarha huvə tuk kapəriə minə, kini misəkupən misarha huvə tuk kapəriə atuaturuk minə. Mərig tukmə kisəpəh, ramhajoun mə kwənhaukrekin-pən nīmetairiə kimi nhatətəyen kapətawə. Iriə misahas rapita nəmə khapəh nisəhuakien.

⁹ Tukmə nakrai-pən nhag pīraovin yame kamhə tan kin ye nəkwəkwə kape nasituyen, mə nīməhuak tukrasitu iran, kafan newk tukraməkeikei mapita 60. Kini kafan yerman kirikianə əmə apa kupən. ¹⁰ In pīahwaru kirik yame kamsiai in tuk kafan norien huvə, mine nasituyen yamə mine in ramor, rəmhen kin yame in ramarha huvə tuk kafan kwajikovə minə; kini nīpīg yep-sipis minə khauə iman ikin, in ramor huvə əriə; kini

† 4:14 2 Tim 1:6

mivəhsi-əhu atuk in masitu ye nəməhuak minə ††; kini masitu ye yavən has minə; kini kafan nərigien riskai mə tukror wok yamə mine khahuvə.

¹¹ Mərig takpəh nīrai-pən-ien nhag nīpīraovin kamhə tan kin yamə mine khapəh nisəpihuaru-yen ye nəkwəkwə a. Tamə, kapəriə nərigien ramskai tuk narman rapita nərigien kapəriə tuk Yesu Kristo. Kini mhamə tuksarkurək min. ¹² Masəkapir promes en yame kimn-hani-ta, kini Kughen tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə. ¹³ Kini takpəh nīrai-pən-ien nhagriə meinai, nīpīg kirik, kisarpah, mhavən, misarkurao yerkwənu minə, mamhani əmə nəgkiarien has. Mamhani nīkar jir, mamhani narimnar yame kapəriə nar kirik rirkək iran. ††

¹⁴ Mərig yakmə rhuvə mə nīpīraovin kamhə tan kin yamə mine khapəh nisəpihuaru-yen tuksarkurək min. Mhapik kwajikovə minə. Misarha huvə tuk kapəriə minə. Kasor məknekin, mhapəh nhavəhsi-pənien kwənmhan kimi tikmir minə tuk nhani-hasien ətawə. ¹⁵ Mərig nīpīraovin tiksīn yamə mine kinamhə tan kin əriə kwəsəpəh-ta Yesu Kristo mhakwasig əmə kin Setan.

¹⁶ Nīpīanəhuak minə tukasəkeikei misarha huvə kaha kapəriə yamə mine kamhə tan kin əriə, mhapəh nisəpəhu-pənien əriə mə nīməhuak tukrarha tuk əriə. Mərig tukmə pīraovin yame kamhə tan kin, tukmə kafan nasituyen rirkək, nīməhuak tukrarha huvə tukun.

Nisiaiyen elda minə

¹⁷ Nərokien mine nisaiyen yame kiwəhsi-pən kimi elda yamə mine kasarha huvə tuk wok kape nīməhuak, tukreihuə. Kini tukreihuə pīk tuk yamə mine kashajoun mamhani-ərhav Nəgkiarien kape Kughen. ¹⁸ Nərok kapəriə tukreihuə rəri-pən Nəkwəkwə kape Kughen yame ramni mə, “Nīpīg hos kirik ramor wok kirik kafam, kini tukmə rorkeikei mə tukrəvigīn, takpəh nīni-əhuyen.” ††

(Dut 25:4)

Kini ramni min mə, “Nīpīg yermamə kirik ramor wok, tukaməkeikei kərok in iran.” ††

¹⁹ Tukmə yermamə kirikianə əmə ramni mə elda kirik rimnor nar kirik rapəh nəmhenien, takpəh nətərigien kin. Mərig tukmə yermamə kiraru uə kisīsər kirihini, takətərig kin. ^{§ 20} Kini tukmə elda kirik ramor nar has kirik mamripin, kini takəgkiar skai kimin ye nīmri nəməhuak minə, mə narmamə tuksəm, khagin kin norien nar has minə. ^{§††21} Timoti, ye nīmri Kughen,

†† Nəgkiarien Gris ramni mə, “Kini raməkwi-ta nəmkimik ye nīhu nəməhuak minə.” Ye norien e ramhajoun mə in pīraovin kirik yame rawəhsi-əhu atuk in; kini rikin ragien tuk nasituyen ye narmamə. † Nīpīg kirai-pən nhag pīraovin kamhə tan kin ye nəkwəkwə e, in ramor promes kirik kimi Kughen mə tukripəh min narkurəkien. †† 5:13 2 Tes 3:11 †† 5:14 1 Kor 7:9 ††† Dut 25:4 ramni mə tukmə nar miragh kirik kamni kimə ox ramor wok kirik kafam, takpəh nīniəhuyen in mə tukripəh nəvigini. ††† Nəgkiarien e raməmīr ye Luk 10:7. § Əmru Dutronome 19:15, Matiu 18:16 mine 2 Kor 13:1. §† 5:19 2 Kor 13:1 §†† 5:20 Efes 5:11

mine Yesu, mine agelo yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə, yakamor kwirig kimik mə takaməkeikei məri-pən nəgkiarien minə e. Takpəh norien ror pisin pən kimi yermamə kirik, marə, mor pisin-pən min kimi yermamə kirik. Mərig takamor rəmhen-əmhen əmə kimi narmamə m-fam.

²² Takpəh nhai-miren-ien tuk nərəhu-pənien kwermim ye kapən kapə narmamə tuk nivəhsi-haktəyen əriə kamhavəh elda.

Mərig takaməmir isok tuk narmamə yamə mine kasor təvhagə hah, tamə, nakmir min. Mərig or əmə nimraghien kafam ratuatuk ye nipig m-fam.

²³ Mərig in ai nipig tiksın tipim raməmhə, rapəh nəmhenien mə takamnım əmə nu. Mərig rhuvə mə takamnım kəskəh waen pəh raməsik-əhu nəmhyen.

²⁴ Narmamə tiksın, kitawə kharkun mə iriə kasor təvhagə hah, kini mharkun mə Kughen tukror narpinien kimi əriə. Mərig tiksın, kapəriə təvhagə hah ramerkwaig ai taktəkun, mərig tuk nipig kirik, tukpisəm kharkun. ²⁵ Rəmhen kin norien huvə minə. Tiksın, kitawə kasəm mharkun. Mərig tiksın aikin yame kaserkwaig ai taktəkun, mərig tuk nipig kirik, tukpisəm əriə.

Nəgkiarien ramvən kimi slef minə

6 Nəməhuak yamə mine iriə slef minə tukasəkeikei mhasiai namehuə kapəriə, tamə narmamə khani hah nhajounien kapətawə mine nhag Kughen.

^{†2} Nəfra. Slef minə, mine masta kapəriə yamə mine kasəhuak, kwənhauə piauriə minə. Mərig slef minə tukasəkeikei mhasiai masta kapəriə minə. Mərig tukasəkeikei misor wok yerkiria m-fam, meinai nəmə minə a iriə kasor wok atuə kin kapəriə, iriə nəməhuak minə; kasorkeikei əriə minə. ^{††}

Nəgkiarien eikuə minə, mine narimnar huvə minə

Takamhajoun narimnar minə e mor kwirig kin kimi narmamə. ³ Mərig narmamə tiksın kishajoun nəgkiarien pisin kirik, mamhani neikuəyen ye nəgkiarien atuətuk kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə mine norien yame Kughen rorkeikei. ⁴ Narmamə yamə mine kasəgkiar məkna kasausit, misətəwao pik. Maseno-eno tuk nhavəniən misəgkiar pik tuk nəgkiarien yamə mine kasəvi niemhaa, mine nəgkiarien yamə mine narmamə kasotgoh kimi əriə minə tukun. Kasor narmamə kasor jalus, miseikus kwhen kapəriə, mamhani hah nhagriə minə, misərig has əriə minə. ⁵ Kini nipig m-fam, iriə kasor timət. In e norien kape narmamə yamə mine kapəriə nərigien rahas, iriə kwəserwei ye nəgkiarien əfrakis. Iriə kamhani mə norien nəkwai Kughen in swatuk kirik tuk niwəhyen mane mine nautə. ^{††}

⁶ Nəfra. Norien nəkwai Kughen in rhuvə pik. Tuk-sagien əmə, nar apnapig kapətawə nautə rikəskəh uə rehua, ^{††7} meinai nipig kitawə kimisarha-pə ye tokrei

tanə e, kini kimnhapəh nhawəhyen nar kirik mhauə. Kini nipig tukhamhə iran, tukhapəh nhavəh-min-ien nar kirik mharerig. ^{††8} Mərig tukmə nəvinien netawə mine neipən kapətawə rəmhen, kitawə kisagien. ⁹ Narmamə yamə mine kasorkeikei pik mə kapəriə nautə tukreihuə, rimar əmə tuk əriə mə tukhamir. Rəmhen kin kwənməkuru yame rhotərkən əriə ye nəkwai nimir kape nahasien. Ye nətəwaoyen kapəriə, kisorkeikei narimnar yame rahas tuk əriə. Kisorkeikei nar has ehua minə, nahasien rakətnim kin əriə tukmənim. ¹⁰ Meinai norkeikei-pik-ien mane, in nuknei nar has minə. Kini narmamə tiksın, kisorkeikei pik nautə, mamhavən isok tuk nhatəyəyen kapətawə, kini masor narimnar minə tiksın yame ramoriah rikiria, kini misərig rahas kin. ^{†††}

Arer timtim

¹¹ Mərig, Timoti, ik yermamə kape Kughen, takap tuk nar has minə a. Mamarkut tuk natuatukien, mine norien nəkwai Kughen. Nhatəyəyen kafam tukriskai. Takamorkeikei narmamə, mamərer tim tim nipig m-fam. Muə ik yermamə kape nəmərinyen kirik. ^{†12} Narmamə kamharpəhu əriə minə tuk nar has minə. Mərig ik, takamaiyu əmə tuk nhatəyəyen ye Kughen, mivəh nimraghien rerin iran. Kughen rimnokran kin ik mə takvəh nimraghien rerin nipig nimini-ərhav nhatəyəyen kafam ye nimri narmamə. ^{††13} Ye nimri Kughen, yame ravəhsi-pə nimraghien kimi narimnar m-fam, mine ye nimri Yesu Kristo yame rimini-ərhav nəgkiarien əfrakis ye nimri Ponjes Paelat, yakamni skai kimik məkneikin mə: ^{†††14} Takamor nəkwai nəgkiarien minə e, mipəh nipəhyen kirik, mivən meriaji nipig Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukruə iran. Pəh kipəh nəm-pənien nar has kirik iram.

¹⁵ Yesu tukrirerig-pə min ye nipig yame Kughen rimirpen.

Kughen pisin əmə In ramarmaru ye narmamə m-fam. Kamni vi vi In. In pisin əmə in king kape king minə fam. In Yermaru kape yermaru minə fam. ^{††}

¹⁶ In ramarə kape rerin. Mamarə ikin rhakak ikin; keinein nivən-pakə-yen tukun.

Kipəh nəmien In. Keinein nəmien In.

Pəh khawəh-sihaktə nhagin. Pəh In tukrarmaru ye nipig m-fam. Amen.

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak yamə mine kapəriə nautə rehua

¹⁷ Timoti, əgkiar skai kimi nəməhuak yamə mine kapəriə nautə rehua ye tokrei ptanə, mimə tukhapəh nisausit-pik-ien tukun. Mhapəh nisərhəhu-pən-ien nərigien kapəriə ye nautə, meinai nipig kirik nautə ramrirkək. Mərig pəh kisərhəhu-pən əmə nərigien kapəriə ye Kughen, meinai In ravəhsi-pə narimnar kimi ətawə, mə rikitawə tukragien. ^{†††18} Nautə kapəriə rehua, mərig takəgkiar skai kimi əriə mə nasituyen

† 6:1 Efes 6:5 †† 6:2 Flm 16 ‡ 6:3 Gal 1:6-9 †† 6:5 2 Tim 3:8; 4:4; Taet 1:14 †† 6:6 Fil 4:11-12; 1 Tim 4:8; Hib 13:5

††† 6:7 Job 1:21 ††† 6:10 Efes 5:5 § 6:11 2 Tim 2:22 §† 6:12 1 Kor 9:25-26; 2 Tim 4:7 §†† 6:13 Jon 18:36-37 §† 6:15 Rev 17:14 §†† 6:17 Luk 12:20-21

kapəriä, mine norien huvə minə kapəriä tukreihua min. Kini mə tuksəwhai; mhapəh nisəptigien kin. ¹⁹ Ye norien a, rəmhen kin yame iriä kasəwhai kəji narimnar huvə minə rehua. Rəmhen kin kasor apnəpenə huvə tuk nimraghien yame tukripiuə. Kipihavəh nimraghien yame in nimraghien əfrakis. †

Nəgkiarien infamien

²⁰ Timoti, takamarha huvə tuk narimnar yame Kughen rimnərəhu-pre ye kwermim. Ap kini marer isok tuk

† 6:19 Mat 6:20

nəgkiarien yamə mine nıpran rirkək, mine yamə mine khapəh nhasiaiye Kughen, mine yamə mine kamhani neikuəyen ye Nəgkiarien kape Kughen. Nəgkiarien minə a khamə kamhawəh-sipə nirkunien. Mərig, nıkam. Kaseikuə. ²¹ Mərig narmamə tiksın kamhak-wasig kin nəgkiarien eikuə minə a, kini mamhavən isok tuk nhatətəyen kapətawə.

Pəh nihuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə. ††

†† 6:21 1 Tim 1:6; 2 Tim 2:18

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e 2 Timoti

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi Timoti. Kini in morkeikei mə nəməhuak minə apa Efesas tuksəvhəkin min.

Japta infamien kape Ol Wok ramni mə nīpig gavman kape Rom rimiraptərəkin Pol apa Rom, kīpəh nīvəhsi-pənien in ye kalabus; kīvəhsi-pən əmə in ye kafan nimə, kini mobael minə kimisarha tukun apaikin, masarə iriə min, mə in tukripəh napien. Kini ai, gavman rimnher-yerhav kin, in rəriwək əmə kape newk kiraru. Mərig nīpig rimirai nəkwəkwə e 2 Timoti, gavman kape Rom rimivəhsi-pən min in ye kalabus. Kalabus a ikin rahas pik ikin. Mərig Ol Wok rəpəh nəvsaoyen kin narimnar minə a. Nīpig nəkwəkwə a rimnor ta infamien, narimnar a rīpior. Kalabus a in rəutən ikin, kini riskai tuk narmamə tuk nīvənien mīvaag pən kin. Luk əmə iriu min. Mərig Pol rorkeikei mə Timoti tukruə məm in meinai in kafan fren atuutuk. Kini morkeikei mə Timoti tukripik nəkwəkwə minə kafan muə.

Pol rirkun mə pəh nien mə tuktu gavman tukrhopeni in. Ror məkneikin in rimirai nəkwəkwə e tuk nərəhu-pənien nīməhuak ye kwermi nəməhuə pisin minə tiksīn rəmhen kin Timoti. Nīpig əutən minə kamhauə tuk nīməhuak, kini Pol rorkeikei mə Timoti tukramraptərəkin Nəvsaoyen Huvə, kini mərər tīmtim ye nhatətəyən kafan, kini mīpəh nīginien kin nini-ərhavyen Nəvsaoyen Huvə, mərər matuk tuk nərigien nəmhəyən ye nīpran tukmə nahsien ruə.

Pol rimə nəkwəkwə e, ramvən kimi Timoti

¹ Timoti. Yo Pol. Kughen rimirpen-ta yo mə yo aposol kirik kape Yesu Kristo. Kini mher-pə kin yo mə jakni-ərhav promes kafan kape nīmrighien rerin ye Yesu Kristo. ²Yakamrai nəkwəkwə e kimik, Timoti. Timoti, ik narik yame yakorkeikei pik. Pəh Kughen, Rimtawə, mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iriu tukravəhsi-pre nihuvəyən, mine norkeikeiyen mine nəmərinuyen kimik. [†]

Pol ravəhsi-haktə nətərigien kape Timoti

³ Nīpig m-fam, yenpig mine yeraan, yakaməhuak tuk ik, kini mamni vi vi Kughen tuk ik. Kini yo, yakor wok kafan rəmhen kin yame rīpik minə kimisor, kini yakirkun mə norien has kirik rirkək irak. ^{††4} Rikik raməsik nehe nimrim, kini yakorkeikei pik mə jakəm min ik, pəh rikik tukragien. ⁵ Rikik raməsik nhatətəyən əfrakis kafam, rəmhen kin yame kafam kaha e Loes mine nisinim e Yunis kimirivəh. Kini yakirkun mə tak-təkun ai, ik min nakavəh nhatətəyən a. ^{†6} Kughen rimivəhsi-pre nirkunien kimik tuk norien wok kafan nīpig yimnəruə-pre kwermik iram. Kini, yakamuh rikim mə takher nap yerkim tuk norien wok a. ^{††7} Meinai Kughen rimipəh norien rikitawə rigin, mərig

rimnor rikitawə mə tukramətgh, mamorkeikei, mamor norien yamə mine in rirkun mə kisatuutuk. [‡]

⁸ Kini mərig ik, takpəh naurisien tuk nini-ərhavyen Yesu Yermaru, kini mīpəh naurisien kin yo yame kīvəhsi-pən yo ye kalabus tuk nhagin. Yakamərig nəmhəyən tuk Nægkiarien Huvə kape Kughen. Kini Kughen tukrivəhsi-pre nəsaninien kimik, takaməkeikei mor rəmhen kin yame yo yakamor.

⁹ Kughen rimivəh miragh ətawə mokrən kin ətawə tuk nīmrighien yame ratuutuk, kini nar a, pəh nien mə nar kirik yame kitawə kasor.

Mərig In ramor ye kafan atuk nətərigien, mine nihuvəyən kafan.

Nīpig rimipəh nor-hanəyən tokrei tanə, mərig In rimirpen-ta Yesu Kristo mə tukrivəhsi-pə nihuvəyən a. ^{‡‡}

¹⁰ Mərig taktəkun ai, In rimnor əpu nihuvəyən a kimi ətawə ye nuəyən kape Yesu Kristo, yame rimivəh miragh ətawə.

In rimnor təkun nīməyən ye nəsaninien kafan, mīvəhsi-pə Nægkiarien Huvə kape Kughen, yame ramhajoun ətawə kin nīmrighien rerin. ^{‡‡}

¹¹ Kini Kughen rimirpen yo mə yo yəgkiar kirik, mine aposol, mine yhajoun, mə jakni-ərhav Nægkiarien Huvə a. ^{§12} Ror pən, yakamərig pik nəmhəyən ye nīprak tukun. Mərig yakpəh naurisien, meinai yakwirkun-ta mə Pa e yakamhatətə iran. Mirkun huvə mə In rirkun

[†] 1:2 Wok 16:1; 1 Tim 1:2 ^{††} 1:3 Wok 23:1 [‡] 1:5 Wok 16:1
^{††} 1:6 1 Tim 4:14

^{‡‡} 1:7 Rom 8:15 ^{‡‡‡} 1:9 Efes 2:8-9; Taet 3:5 ^{‡‡‡} 1:10 Hib 2:14 [§] 1:11 1 Tim 2:7

narha-huväyen tuk naha nhagin yame In rimnärähu-pä ye kwermik mamvæn meriaji Nipig Kwasig. †

¹³ Timoti, takätärig kin nhajounien atuatur kafak, mikwasig kin swatuk kirikianä ämä, mamraptäräkin nhatätäyen mine norkeikeiyen yame ramsi-pän tuk Yesu Kristo. ¹⁴ Nanmin kape Kughen yame ramarä yerkitawä tukramasitu iram, mä takarha-huvä tuk nar huvä yame Kughen rimnärähu-pre ye kwermim. ††

Pol ramni vi vi Onesiforas

¹⁵ Timoti, ik nakirkun mä yo minä tiksın apa kwæn-mhan a Tarki, iriä kwärä mir e Fugelas mine Hemo- genes, iriä m-fam kwäsapitan kin yo.

¹⁶ Märig päh Yesu Yermaru tukriväh-sipän norkeikeiyen kimi Onesiforas mine kafan minä. Meinai nipig ripsaah, rinamasitu irak mivähsi-haktä nätärigien kafak. Kini mipäh naurisien mä kimivähsi-pän yo ye kalabus. ¹⁷ Näfra, nipig in rimauä Rom, mamarhakin yo, marhakin muä meriaji-pä mäm yo. ¹⁸ Kini nakirkun min mä in rimnasitu pik ye narimnar ripsaah apa Efes-sas. !Päh Yesu Yermaru tukriväh-sipän norkeikeiyen kimin ye Nipig Kwasig!

Norien kape mobael huvä kape Yesu Kristo

2 Timoti, narik, päh Kughen tukror rikim räsänin ye nihuväyen yame ramsi-pän ye Yesu Kristo.

² Naknärig-ta nhajounien kafak yamä yakavähsi-ärhav ye nimri narmamä khapsaah. Väh nhajounien en, märehu-pän ye kwermi narmamä tiksın yamä mine narmamä kashatätä iräriä, mä iriä tukharkun nishajounien narmamä minä min tiksın kin. ³ Nipig nahasien ramuä tuk ätawä, takamäkeikei mäer tim tim rämhen kin mobael huvä kirik kape Yesu Kristo.

⁴ Rämhen kin mobael kirik to rapäh norien narimnar yame narmamä apnapig kasor, märig in ramor ämä näkwai kapten kafan. ⁵ Rämhen kin yermamä yame ramaiyu mä tukrapita miväh närok iran, tukramäkeikei märi-pän fam loa minä kape naiyuyen, tamä ripäh nivähyen närok iran. ⁶ Ratuatur ämä mäkeikin, mä yermamä yame ramor pik wok ye näsimien, in tukräkupän miväh kwänkwan. ⁷ Rhuvä mä rikim tukramäsik nägkiarien kafak, meinai Yesu Yermaru tukrasitu iram tuk nirkunien niprai nägkiarien minä e.

⁸ Rikim tukramäsik kwänäräus kirik kape King Deved, Yesu Kristo, In a Kughen rimiväh miragh In ye nimhären kafan. Kini in e Nägkiarien Huvä yame yakamni-ärhav. ⁹ Märig kamor yo yakamärig nämhären tuk Nägkiarien Huvä a, kamarkis-ätärikin yo kin jen rämhen kin yemä has kirik. Märig keinein narkis-ätäräkin-ien Nägkiarien kape Kughen. ¹⁰ Ror mäkeikin mä yakamärer tim tim ye nämhären minä fam tuk narmamä yamä minä Kughen rimirpen äriä,

mä Yesu Kristo tukriväh miragh äriä, tuksarä iriä Kughen ye nikhakien kafan kape rerin.

¹¹ Nägkiarien e ramäfrakis mä, Tukmä kitawä khauä kirikianä ye Yesu Kristo ye nimhären kafan,

kini In tukriväh miragh min ätawä. §

¹² Tukmä kasärer timtim, kini kitawä tuksarmaru kitawä min.

Tukmä kitawä khaukrekin-pän nimetaitawä kimin, Kini In tukrukrekien-pän nimeitaan kimi ätawä. §†

¹³ Tukmä kitawä kasäkapir pawk nägkiarien kafan, märig In tukramäkeikei mor, meinai In to rapäh nakapirien kafan nägkiarien. §††

Norien atuatur kape nhajounien Nägkiarien kape Kughen

¹⁴ Takuh riki narmamä kin nägkiarien minä e. Kini mamor kwirig kimi äriä ye nimri Kughen mä iriä tukhapäh nisotgohyen tuk nägkiarien apnapig. Kisotgoh, ripäh nasituyen ye yermamä kirik; märig ramori-ah ämä narmamä yamä mine kasätärig kin. §†¹⁵ Arkut skai mä norien kafam tukrhuvä, rämhen kin yermamä yame ravhiräkin nar, yamä to rapäh naurisien tuk kafan norien. Tukmä nipig Kughen räm kafam wok, In rirkun neighanien kin, meinai nakamhajoun atuatur nägkiarien kape näfrakisien. §††¹⁶ Apäh kini marer isok tuk nägkiarien yamä mine niprairiä rirkäk, mine yamä mine khapäh nhasiaiien Kughen, meinai narmamä yamä mine kasägiar mäknä, kamhavän isok pik tuk Kughen. §†¹⁷ Kini nhajounien kapäriä rämhen kin nimap pien kirik yame ramämhir, mamehuä pik. Kwärä mir kiraru iräriä: Haemeneus mine Faelitas. §†¹⁸ Iriu kimiravän isok tuk näfrakisien, maräni mirämä, "Kughen rimnor ta narmamä kamhamragh min ye nimhären, kini to ripäh nor-min-ien irätawä tuk nipig kirik." Kwärä mir ai kworiah nhatätäyen kape narmamä tiksın. ¹⁹ Märig nar apnapig ämä, säpaag ye nimä yame Kughen rimnärip ramärer tim tim. Kini rimirai-pän nägkiarien kirik iran mimä, "Kughen Yermaru rirkun narmamä kafan minä,"

(Nam 16:5)

mine, "Narmamä yamä mine kamhani mhamä iriä narmamä kape Yermaru, tukasäkeikei misapäh norien has minä." §†

²⁰ Ätärig-ru. Ye nimä kape yermamä yame kafan nautä ripsaah, plet mine besin pisin pisin minä khapsaah. Kamor tiksın kin gol, tiksın kin silva, tiksın kin nai, tiksın kin kapier. Kampik tiksın, kamätu-pän nar huvä ämä iran. Kampik tiksın, kamätu-pän nirsig iran. ²¹ Rämhen kin narmamä. Tukmä kihvi-ta nirsig yerkir-ia, khauä misämhen kin plet uä besin yame kamätu-pän nar huvä iran. Kisatuatur, mharkun nisorien wok ehua kape Kughen. Masarer matuk tuk norien nar huvä minä.

† Swatuk pisin kirik tuk nukrekin-ien v. 12: "Mirkun huvä mä In rirkun narha-huväyen naha nhagin yame yo yakamärähu-pän ye kwermi mivän meriaji Nipig Kwasig." †† 1:14 1 Tim 6:20 † 2:3 2 Tim 1:8 †† 2:5 2 Tim 4:8 †† 2:6 1 Kor 9:7 ††† 2:8 Rom 1:3; 1 Kor 15:4 ††† 2:9 Efes 3:1,13; Fil 1:12-14

§ 2:11 2 Kor 4:11 §† 2:12 Mat 10:33 §†† 2:13 Rom 3:3-4; Taet 1:2 §† 2:14 1 Tim 6:4; Taet 3:9 §†† 2:15 1 Tim 4:6 §† 2:16 1 Tim 4:7 §† 2:17 1 Tim 1:20 §†† 2:19 Nam 16:5; Aes 52:11; Jon 10:14; 1 Kor 8:3

²² Aiyu mivən isok tuk norien has yamə mine kamhaurə yerki nitamaruə. Kini maməri-pən huvə swatuk kape norien yame ratuatuk, mine nhatəyən, mine norkeikeiyen, mine nəmərinyen. Əri-pən swatuk a kimiə narmamə yamə mine nakasaiyoh Yesu Yermaru kin nasituyen, yerkimia yame rhuvə. ^{†23} Ap mivən isok tuk nəgkiarien ətəwao yamə mine niprairiə rirkək. Nəgkiarien minə e kamhavi-pə əmə timət tuk notgohyen. ^{††24} Mərig yorwok kirik kape Yesu Yermaru tukripəh notgohyen, mərig tukraməkeikei mor huvə pən kimi narmamə m-fam, kini tukraməkeikei muə rəmhen kin yermamə kape nhajounien, kafan nətərigien tukrapomh. ²⁵ Kini tukmə narmamə tiksin kamhani hah kafan nhajounien, in tukraməkeikei meiwaiyu, maməvhag kimi əriə. Tukmə ror Kughen tukreighaan kin əriə mə iriə tuksarar ye nərigien kapəriə tuk təvhagə hah, mə iriə tukharkun nəfrakisien. ²⁶ Pəh iriə tukhauə min ye nətərigien huvə, kini misəta ye kwənməkuru kape Setan, yame ramrap-tərəkkin əriə, kasor nəkwən.

Kwasig ikin Yesu tukruə məkir narmamə, nahasien tukruə

3 Kini takaməkeikei mirkun min narimnar e: Nipig Kwasig tukruə ipakə, nipig əutən minə tukhauə. ^{‡2} Meinai, narmamə tukasərig əmə əriə, misorkeikei pik mane. Misausit, mhavəhsi-haktə atuk əriə. Mamhani hah narmamə, misəsik nəkwai nisinriə minə mine rimriə minə, mhapəh nhani-vivi-yen narmamə tuk nasituyen, mhapəh nhasiaiye Kughen. ³ Norkeikeiyen kapəriə tukrirkək. Tukhapəh nisəru-kinien təvhagə hah yamə kamor irəriə. Tuksorlah nhag narmamə. Mhapəh nisarha-huvəyen tuk nimraghien kapəriə. Rikiriə tukragien tuk noriahyen yermamə. Tuksəməkin nar huvə minə. ⁴ Iriə kəut kəsua minə. Tuksor narimnar ye nətəwaoyen. Mhavəhsihaktə atuk əriə. Misorkeikei narimnar tuk nərig-huvə-yen ye niprairiə, mərig tukhapəh nisorkeikeiyen Kughen. ⁵ Tukhasigəvin əmə nəhuakien, mhapəh niseighanien mə Kughen tukrivən yerkiria.

Yuvən isok tuk narmamə kasor məkna ^{††6} meinai kamhavən yerkwənu minə, masor nar iko tuk nhavi-tayen nərigien kape nipiraovin yamə mine kapəriə nərigien rapəh niskaiyen. Təvhagə hah kape nipiraovin minə a rəmhen kin kajipə pam. Rikiriə rivən tuk norien hah, kini ravi-əhu əriə. ⁷ Iriə kasətərig kin nhajounien pisin pisin, mərig tukhapəh nhaniyen nəfrakisien ye Nəgkiarien Əfrakis kape Kughen tuk nipig kirik.

⁸ Apa kupən, kwərə mir a Janes mine Jambres ^{††} ki-mawəsik nəgkiarien kape Moses, kini ye norien kirikianə əmə min, narmamə minə tiksin kisəsik nəgkiarien əfrakis kape Kughen. Narmamə minə a, nərigien kapəriə rinahas. Nhatəyən kapəriə rapəh nəmhenien. ⁹ Mərig nhajounien eikuə kapəriə to rapəh nərerien ror tu, meinai tukpiəm əpu nətəwaoyen kapəriə, rəmhen kin kwərə mir a Janes mine Jambres.

† 2:22 1 Tim 6:11 †† 2:23 1 Tim 4:7† 3:1 1 Tim 4:1 †† 3:5 Mat 7:15,21; Taet 1:16 †† Eks 7:11, 22, 9:11.

Mə Timoti tukrəri-pən norien kape Pol

¹⁰ Mərig ik, Timoti, nakaməri-pən kafak nhajounien, mine norien kape nimraghien kafak, mine naha nhagin yame yakmə jakor, mine kafak nhatəyən, mine nətərigien apomh kafak, mine kafak norkeikeiyen, mine nərer-tim-timien kafak. ¹¹ Ik nakwirkun-ta nipig əutən yamə mine kimnhauə ye nimraghien kafak, mine norien has yamə mine kimnor irak. Nakirkun norien əutən yamə mine kimnor irak apa Antiok mine Ikoniam mine Listra. ^{††} Mərig Yesu Yermaru rimirəhsi-ta yo ye narimnar m-fam a. ^{†††12} Mərig, nəfrakisien: Tukuh narmamə m-fam yamə mine khamə tuksor kirikianə iriə Yesu Kristo, masor nəkwai Kughen. ^{§13} Kini mərig nəmə has minə, mine narmamə kape neikuəyen, iriə tuksor norien has, mhavən, masor yame rahəs əgkəp. Tukameikuə irəriə, kamhavən maseikuə ye narmamə.

¹⁴ Mərig ik, Timoti, ik nakwirkun huvə ta əmawə yamə mine yakshajoun ik. Ror pən takaməkeikei məri-pən əmə narimnar yamə mine yakshajoun ik kin, yamə mine nakamni nəfrakisien irəriə. ¹⁵ Ye nəkəskəhyen kafam muə meriaji-pə taktəkun, nakwirkun-ta Nəkwəkwə kape Kughen e yame rirkun nivəhsi-preyen nirkunien kimik mə takhatəta ye Yesu Kristo mə Kughen tukrivəh miragh ik. ¹⁶ Nəgkiarien m-fam ye Nəkwəkwə kape Kughen kamhasi-pən ye nəkwai Kughen əmə, kini misasitu irətawə. Mishajoun ətawə, mamhani-ərhav norien has minə kapətawə, masəruə atuətuk ətawə, kini mishajoun ətawə kin norien yamə mine kisatuətuk. ^{§†17} Kisasitu irətawə məkneikin: Kitawə narmamə kape Kughen minə, tukhavəh nasituyen minə fam a, kini mhauə narmamə yamə mine kharkun nisorien wok huvə minə m-fam.

4 Timoti, jakvəhsi-pre nəgkiarien keikei kirik kimik ye nimri Kughen mine Yesu Kristo yame tukruə məkir narmamə m-fam, iriə yamə mine kamhamragh, mine yamə mine kwənhəmhə-ta. Yesu e natukruə mamar-maru; ror pən, yakavəhsi-pre nəgkiarien keikei e mima: ² Ni-ərhav nəgkiarien kape Kughen, kini arer matuk tuk nini-ərhavien, nar apnapig mə rimar əmə uə rəutən. Ərəhu atuətuk norien kape narmamə, kini ni-ərhav norien has minə, kini mivəhsi-haktə nətərigien kape narmamə. Takamor wok minə e, kafam nətərigien tukrapomh, kini kafam nhajounien tukratuətuk mihuvə. ³ Takaməkeikei mor məkneikin meinai, nipig yame ramuə, narmamə tuksəpəh nəgkiarien atuətuk, misəri-pən əmə nərigien kapəriə, mamhavəh namhajoun pisin pisin yamə mine kamhani-ərhav əmə nəgkiarien yame narmamə rikiriə ragien tukun. ^{§††4} Tukhaukreikin-pən nimətirgiriə tuk nəgkiarien əfrakis, mhavən misətərig kin kwanage eikuə minə.

⁵ Mərig ik, arha huvə tuk kafam nərigien nipig m-fam, nar apnapig mə narimnar pisin pisin minə

††† 3:11 Wok 13:50; 14:5; 14:19 ††† 3:11 Sam 34:19§ 3:12 Mat 16:24; Jon 15:20; Wok 14:22§† 3:16 Rom 15:4§†† 4:3 1 Tim 4:1

kamhauə ye nimraghien kafam. Nipig nahasien tukramuə tuk ik, takamərer tim tim. Kini yuvən, markurao, mamni-ərhav Nəgkiarien Huvə. Kini takaməkeikei mamor fam wok yame Kughen ravəhsi-pre kimik mə takor.

⁶ Mərig yo, pəh nien mə tuktu, yakmhə. Nimraghien kafak ruauə rəmhen kin nar miragh kirik yame kivaan əru tuk nini-vi-vi-yen Kughen. ¹⁷ Yo, yimnamaiyu əmə tuk nhatətəyen ye Kughen, mamaiyu huvə meriaji naiyuyen infamien; yakwərapərək kin nhatətəyen kafak. ^{†18} Yermamə yame ramaiyu mapita, kəvhəvhao-pən kimin rəmhen kin nərək kafan. Kini Yesu Yermaru, In raməkir huvə narmamə, məkir nimraghien kafak, mə ratuatuk. Mor apnəpeinə tuk nərək kafak. Kini pəh nien mə yo pisin əmə, mərig tukrivəhsi-pən kimi narmamə m-fam yamə mine kisorkeikei mamhawhin mə In tukruə min.

Pol raməvsao kin kafan minə tiksın

⁹ Timoti, arkut skai mhai miren muə məm yo, ¹⁰ meinai kwən a Demas rorkeikei pik nimraghien kape tokrei tanə e, marar, mapta kin yo, mivən apa Tesalonaeaka. Kini kwən a Kresens ruavən ta apa Galesia †, kini Taetas ruavən ta apa Dalmesia. ¹¹ Kini taktəkun ai, Luk pisin əmə ramarə kimru min. Rhuve mə takrauə kimiru Mak, meinai in tukrasitu irak tuk wok kafak. ^{†12} Mərig yimnher-pən ta kin kwən a Tikikas apa Efesas. ¹³ Tukmə nipig nakamuə, takaməkeikei mirəh neipən a yame yimnərahə raməmir apa imei Kapas, apa Traos. Rhuve mə takpik min kafak nəkwəkwə minə muə. Mipəh nərū-kinien nəkwəkwə yamə mine kimnor kin tiki nani, mipik, muə. ‡

† 4:6 Fil 2:17 †† 4:7 1 Tim 6:12 ‡ Tukmə ror Kresens rī-mavən apa Spen. †† 4:11 Wok 15:37-39; 2 Kor 8:23; Kol 4:14 †† 4:13 Wok 20:6

¹⁴ Mərig kwən a Aleksanda, in yermamə kape norien wok ye aean, in rimnor rahas-pə kimi yo. Yesu Yermaru tukrivəh-sipən tai norien kafan. ^{††15} Mərig ik min takamərig ik tuk kwən a, meinai in rimnaməsik pik nəgkiarien kapətawə.

¹⁶ Kini nipig kimisəkupən misərip yo ye kot, yimini-ərhav nərigien kafak, kini yermamə rirkək tuk neighanien kin kafak nəgkiarien. Mərig kafak narmamə minə kimisap, misəpəh yo. (Pəh Kughen tukripəh norien tai norien kapəriə). ¹⁷ Mərig nipig a, Yesu Yermaru, In raməmir kimru min, mivəhsi-pə nirkunien kimi yo mə jakni-ərhav huvə Nəgkiarien Kafan, mə nəmə tanə pisin pisin minə tuksərig. Yemehua kape kot ipakə əmə rimə tukrivəhsi-pə narpinien kimi yo mə jakaməkeikei mimhə, mərig Yesu Yermaru rimivəh miragh yo. ^{††18} Kini In tukrivəhsi-ta yo tuk nahasien fam yamə mine kimə tukor irak. Mamrap-tərək kin huvə yo, mivəh yo mivən ye rao ye neai. Pəh khavəh-sihaktə In ye newk mine newk kape rerin. Amen.

Nəgkiarien infamien

¹⁹ Yakamni rhuve tuk Akwila mine piraovin kafan Prisila, mine Onesiforas mine kafan minə. ^{§20} Kwən a rimnaməmir apa Korin. Nipig yimītərhav apa Maelitas, mipəh Trofimas raməmir, meinai in ramhə. ^{§†}

²¹ Timoti, arkut skai mhai miren muə eikin e kwasig ikin nipig kape nokieiyen.

Yubulas mine Pudens mine Linus mine Klodia, mine nəməhuak minə fam kamhani rhuve pre tuk ik.

²² Pəh Yesu Yermaru tukramarə kimiru min. Pəh nihuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə.

††† 4:14 Aes 59:18; Rom 2:6 ††† Pol rimə, "Yesu rimirəhsi-ta yo ye nəkwai laeon." § 4:19 Wok 18:2; 2 Tim 1:16-17 §† 4:20 Wok 19:22; 20:4; Rom 16:23

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e Taetas

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Pol rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi Taetas. Taetas in yemə Gris kirik yame rhatətə ye Kristo. Pol rimivi-pə in ramni nəfrakisien ye Yesu. Kini Taetas rimnor wok ripsaah iri Pol rəmhen kin Timoti. Kamni nhagin rehuə ye Niutesteman.

Pol mine Taetas kimiravən ye kwaji tanə e Krit, kini iri kimirərikakun niməhuak kirik aikin. Kimirərikakun niməhuak, Pol rier min, mipəh Taetas raməmīr mə tukror infamien ye wok a. Krit in kwaji tanə kirik yame rukwar kin norien has minə, rəmhen kin in e narmamə kaseikuə pik nipig mifam, masəvigin pik, misarpah pik. Tiksin khauə ye niməhuak mamhani nəgkiarien eikuə ripsaah, mishajoun əmə tuk mane.

Pol rorkeikei mə tukrasitu ye Taetas tuk kafan wok apa niməhuak apa Krit. Taetas tukraməkeikei mivəhsi-haktə narmamə mə tukhauə elda minə ye niməhuak. Kini Pol raməvhag kimi Taetas mə tukrhawor pən iran mine kimi narmamə yamə mine khapəh nisəri-pənien nərigien kafan. Kini mivəhsi-pən nəgkiarien tiksın kape nhatətəyen mine nəriwək-atuatuk-ien. Kini mimə Taetas tukrətapig huvə kin nəmhajoun eikuə minə.

Nægkiarien infamien ramni mə Pol tukrher-pə yermamə kirik yame tukrivəh tamhek Taetas, pəh Taetes tukruə tuk Pol mamasitu iran.

Pol rimə nəkwəkwə e ramvən kimi Taetas

¹ Taetas, yo Pol. Yakamrai nəkwəkwə e kimik. Yo, yorwok kirik kape Kughen, kini yo aposol kirik kape Yesu Kristo. In rimirpen yo mə jakasitu ye narmamə yamə mine Kughen ruirpen-ta əriə mə kafan minə, mivəhsi-haktə nhatətəyen kapəriə, masitu irəriə mə tukharkun nəgkiarien əfrakis, mhauə misor nəkwai Kughen. ² Kitawə kharkun nəfrakisien a, kini mishatətə iran. Kini misərəhu-pən nərigien kapətawə mə tukhavəh nimraghien rerin, meinai in apa kupən kupən, nipig Kughen rimipəh norhanəyen nar kirik, mərig In ruirpen-ta nimraghien rerin a. Kini Kughen, In to rapəh neikuəyen. ^{†3} Kini ye nipig atuatuk kafan, nəgkiarien kafan ruauə ye nikhakien, meinai Kughen yame rimivəh miragh ətawə rimnərəhu-pə wok e ye kwermik, miwəhsi-pə nəgkiarien kirik mə jakni-ərhav Nægkiarien Huvə kafan kimi narmamə.

⁴ Taetas, ik pikwarien əgkəp kafak meinai nhatətəyen kapərau rəm nəmhen. Pəh Kughen, Rimtawə, mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iri tukravəhsi-pre nihuvəyen mine nəmərinuyen kimik. ^{††}

Norien yame Taetas rimnor apa Krit

⁵ Nipig yimatərhav ye tanə a Krit, mamapəh ik nakaməmīr, mə takaməkeikei mor infamien ye wok

yame ramswin hanə, mivəhsi-haktə elda minə kape niməhuak yerkwānu minə fam ye tanə Krit, rəmhen kin yame yimini-pre ta tuk ik. ⁶ Mərig elda, to kipəh nəm-pənien nar hah kirik iran. In, kafan piraovin kirikianə əmə. Kafan kwajikovə minə tukasəkeikei mishatətə ye Kughen, mhapəh nisor-apnapigien nar, mhapəh nisəsikien nəkwai rimriə mine nisinriə, tamə kini hah əriə tukun. ⁷ Elda [‡] to kipəh nəm-pənien nar hah kirik iran meinai Kughen rimnərəhu-pən wok ehua ye kwermīn. Pəh nien mə in yermamə yame kapən kapə riskai pik. To niemha ripəh nhai-aihuayen. Pəh nien mə in yermamə kape napisien kin nīnimien mine nəmhokien mine neikuəyen tuk nivəhyen mane. ⁸ Mərig kafan nimraghien tukraməkeikei mor məkneikin: In ramarha huvə tuk narmamə yamə mine kamhauə iman ikin, morkeikei mə tukramor norien yame rhuvə, mamor narimnar ye nirkunien. Norien kafan ratuatuk. Ramarha huvə tuk kafan nimraghien. ⁹ Tukraməkeikei mamraptəraikin tim tim Nægkiarien Huvə kape Kughen, yame kimnhajoun in kin, pəh in tukrəvhag kimi narmamə kin nəgkiarien atuatuk, kini mapita narmamə yamə mine kamhani hah nhajounien kafan. ^{††}

¹⁰ Vəh-si haktə elda tiksın meinai ikin aikin a, narmamə khapsaah kimishaktə mashorukun Nægkiarien Huvə kape Kughen. Masəgkiar pik, nipran rirkək, mi-seikuə, masəvi kimi narmamə. Iriə khapsaah kwənərəus kape nəmə Isrel. ^{†††11} Tukaməkeikei kə-

[†] 1:2 Kol 1:27 ^{††} 1:4 Rom 1:7; 2 Kor 8:23; Gal 2:3

[‡] Uə pasta. ^{††} 1:9 1 Tim 3:2-7; 2 Tim 2:24-26

tapig kin nægkiarien kapëriä, meinai nhajounien kapëriä ramoriah narmamä tiksın kamhamir iriä kapëriä narmamä minä. Nhajounien kapëriä rapäh nәмhenien. Kashajoun mäknä miseikuä tuk niwәhyen mane. ¹² Rәmhen kin kwән Krit kirik kupән, in profet kirik kapëriä, rimini mä, “Nәмә Krit, iriä narmamä kape neikuәyen nipig m-fam. Kisәmhen kin kuri aparu minä. Kini iriä kasarpah, nipig m-fam misorkeikei әmә mä tuksәvigin.” ¹³ Mәrig nægkiarien kape profet e, in ror nәfrakisien kin. Kini ror mäkneikin, mä takni-әhu nәмәhuak minä mä tukhapäh nisәtәrigien kin nhajounien kapëriä, pәh nhatәtәyen kape nәмәhuak minä tukriskai. ¹⁴ Әtapig kin әriä mä tukhapäh nhavәhyen kwanage eikuä minä kape nәмә Isrel kupән, mhapäh min nhakwasigien kin narmamä yamә mine kwәsәta ta ye nægkiarien әfrakis. ¹⁵ Meinai, narmamә yamә mine kisatuatuk ye nimri Kughen, nar rirkәk yame tukror әriä kasәmkimik. Mәrig narmamә yamә mine kasәmkimik ye nimri Kughen, meinai iriä khapäh nishatәtәyen ye Yesu, kini norien kirik rirkәk yame tukror әriä kisatuatuk. Ror mäkneikin mä nәrigien kapëriä ramvән әmә tuk nahasien, kaseinein nәkiriien norien minä. ¹⁶ Iriä kamhani mä kharkun Kughen, mәrig norien kapëriä ramhajoun mä kaseikuä, kwәнhaukreikin-pән nimetairiä kimi Kughen. Iriä nәpnaihyen kapëriä rahas. Kasәsik nәkwai Kughen, kini mhapäh nisәmhenien mä to kisor nar huvә kirik. †

Nәvhagien ramvән kimi nәмәhuak minä

2 Mәrig ik, Taetas, takamәkeikei mһajoun narmamә ye nhajounien yame ramәri-pән huvә nægkiarien atuatuk. ² Әvhag kimi nәwharu minä mä tuksarha huvә tuk nimraghien kapëriä nipig m-fam, masor narimnar ye nirkunien. Nimraghien kapëriä tukramәkeikei matuatuk, pәh narmamә tukhasiai әriä. Takәvhag kimi әriä mä tukasәkeikei mishatәtä ye Kughen, misorkeikei narmamә, misәrer tim tim ye nipig mifam.

³ Kini ye norien kirikianә әmә min, takamәkeikei mәvhag kimi nipiwәharu minä mä ye narәyen kapëriä tukhasiai Kughen. Mә tukhapäh nisoriahyen nhag narmamә, mhapäh nisapisien kin ninimien. Mәrig tukasәkeikei mishajoun narmamә kin nimraghien atuatuk. ⁴ Tuksarә huvә mәknenkin, mһarkun nhajounien nipiraovin min tiksın kin swatuk yame iriä tuksorkeikei kapëriä narman mine kwajikovә kapëriä minä. ⁵ Nipiahuaru tukshajoun min nipiraovin tiksın mä tuksarha huvә tuk nimraghien kapëriä, kini kapëriä nimakuä kirikianә әmә. Mә tuksarha huvә tuk rukwanu kapëriä, misor rhuvә pән tuk narmamә, mhasiai narman kapëriä, tamә kini hah nægkiarien kape Kughen. †

†† Uә, iriä khapsaah kape kwhen e kamni kimә “Sakomsaes” yame ramni mä tukamәkeikei kәsig pән Kristin minä. ††† 1:10 1 Tim 4:7† 1:13 2 Tim 4:2†† 1:14 1 Tim 4:7† 1:16 1 Jon 1:6; 2:4†† 2:3 1 Tim 3:11 †† 2:5 Efes 5:22

⁶ Kini ye norien kirikianә әmә min, takamәkeikei mәvhag kimi nitamaruә mä tukasarha huvә tuk nimraghien kapëriä. ⁷ Pәh tuksәm nimraghien kafam mä rhuvә, khakwasig kin ik. Nipig nakamhajoun, nimraghien kafam tukramәkeikei matuatuk, mor nægkiarien kafam ripam. ⁸ Ik takamәkeikei mini әmә nægkiarien әfrakis yame narmamә tukhapäh nisәmien nimeitam tuk nægkiarien kafam, mһani hah ik. Pәh tukror kafam tikmir minә kisauris, meinai khapäh nisәmien norien has kirik iram, kini mhapäh nhaniyen nar has kirik irәtawә. ††

⁹ Әvhag kimi slef minә mä tuksor nәkwai kapëriä namehuә minә, ye narimnar m-fam, mhasiai әriä, mhapäh nhaniyen tai nægkiarien kape namehuә minә kapëriä, ¹⁰ mhapäh nisәkrәhyen kimi әriä. Mәrig nipig mifam, tukasәkeikei masor nar yame ratuatuk ye nimri namasur kapëriä, mä tukhani nәfrakisien ye kapëriä wok. Ye norien yame tuksor narimnar fam, tukshajoun mä nægkiarien kape Kughen yame rimivәh miragh әtawә, in ratuatuk mihuvә.

¹¹ Hajoun narimnar mifam a, meinai Kughen rimnautә-pә kin kafan nihuvәyen kimi narmamә mifam, mәhitә ye swatuk yame tukrivәh miragh әriä iran. ¹² Nihuvәyen a kape Kughen ramhajoun mä nipig kitawә kasarә ye tokrei tanә, tukasәkeikei misәpәh nәri-pәnien norien has minә mine narimnar has minә kape tokrei tanә yamә mine kashaktә yerkitawә. Masәkeikei misarha huvә tuk nimraghien kapәtawә, misor nәkwai Kughen. Nimraghien kapәtawә tukramәkeikei matuatuk. ¹³ Nimraghien kapәtawә tukramәkeikei mor mәknekin, kitawә tukaseito kin nipig yame Yesu Kristo tukruә iran. Yesu e, In Kughen kapәtawә yame rimivәh miragh әtawә. ¹⁴ Moriah kafan nimraghien marpin nimraghien kin kapәtawә, mirәhsita әtawә tuk nahasien mifam. Mәspir әtawә mä kitawә tukhauә kafan narmamә yamә mine kasorkeikei әmә nar yame rhuvә. †††

¹⁵ Narimnar yame yakamrai kimik, takamәkeikei mһajoun narmamә kin. Ik nakvәh nehuәyen tuk nәvhagien mine norien kwirig kimi narmamә. Rahas mä narmamә tuksәm әhu ik. ††

Norien kapә nәмәhuak minä

3 Taetas, takәvhag kimi nәмәhuak minә mä tukhasiai namehuә minә, mine gavman kapëriä. Masәkeikei masor nәkwairiä, kini masәrer matuk ye nipig mifam tuk norien nar huvә minә. ² Mhapäh nisoriahyen nhag narmamә, mәrig pәh misәrәhu nәmәrinuyen, masor huvә pән kimi narmamә, mһavәh-si-әhu nәrigien kapëriä, mhasiai narmamә m-fam.

³ Meinai in apa kupән, kitawә min kimisәtәwao, mi-seinein nәfrakisien, mhapäh nisorien nәkwai Kughen. Tәvhagә hah rimnarmaru irәtawә mor әtawә kisorkeikei nahasien, misorkeikei әmә narimnar tuk

††† 2:7 1 Tim 4:12 ††† 2:8 1 Pita 2:15 § 2:9 1 Tim 6:1 §† 2:12 1 Jon 2:16 §†† 2:14 Eks 19:5; Dut 7:6; Esik 37:23; Gal 1:4; 1 Pita 2:9 §† 2:15 1 Tim 4:12 §†† 3:1 Rom 13:1-7; 1 Pita 2:13-14

nərig-huvə-yen ye nīpraitawə. Rikitawə rimnəkrəh kin nautə kape narmamə, kini kitawə misor hah pən kimi narmamə. Narmamə kimisəməkin ətawə, kini kitawə kisəməkin ətawə minə. †

⁴ Mərig Kughen yame rimivəh miragh ətawə, nihuvəyen mine norkeikeiyen kafan kratərhav-pə.

⁵ Mərig pəh nien mə In rimivəh miragh ətawə tuk norien atuətuk minə kapətawə. !Nikam! In rimivəh miragh ətawə ye norkeikeiyen kafan.

Rimnaikwas irətawə tuk norien has kapətawə, kisarha huvə min, Nanmin Rhakə rimnow kin rikitawə. ††

⁶ Yesu Kristo yame rimivəh miragh ətawə,

In e swatuk kape Kughen ramətəmrin rikitawə kin Nanmin Rhakə ye rikin agien. ‡

⁷ In mor ətawə kisatuətuk ye nimirin kin nihuvəyen kafan mə kitawə tukhauə kafan kwajikovə minə, kini mharkun huvə mə tukpihavəh nimraghien rerin.

⁸ Tuk nīpig m-fam, tukasəkeikei mishatətə ye narimnar minə e yakamrai, meinai kasəfrakis. Kini yako-rkeikei mə takhajoun narmamə kin, pəh narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Kughen, kapəriə nərigien tukramərer tim tim əmə tuk norien narimnar yame rhuvə. Nəgkiarien a rhuvə, kini ramasitu huvə ye narmamə.

⁹ Apəh marer isok tuk nəgkiarien ətəwao, mine nəgkiarien yame ravus ris, mine nətgohyen tuk nīprai nəgkiarien kape loa minə. Apəh əmə nəgkiarien minə a meinai khapəh nisasituyen ye yermamə kirik, kini kapəriə nihuvəyen rirkək. ††¹⁰ Kini tukmə yermamə

kirik ramor narmamə kasəwhai əriə minə, takvən mægkiar skai kimin, mini-əhu. Mərig tukmə ramor min, kini takvən mini-əhu min. Mərig tukmə nakni-əhu mikiraru, mərig in raməkeikei ye kafan norien, kini takərer isok tukun. ††¹¹ Meinai nakirkun huvə mə yermamə yame ror məknakin, kafan nətərigien rahas, kini ramor kiko-iko. Kafan əmə norien ramhajoun mə in rapəh nəmhenien.

Nəgkiarien infamien

¹² Jakher-pre kin yermamə kirik, Atemas uə Tikikas, tukruə məm ik. Nīpig tukrurə, takaməkeikei mhai miren marha-kin swatuk kirik takuə məm yo apa yerkwanu a Nikopolis, meinai nīpig kape nokieiyen, yakmə jakvən aikin mamarə. ††¹³ Kini yermamə mir kiraru, Apolos, mine loea e, nhagin e Sinas, kwəriwək ye nəriwəkien kapəriu, mərig ik takasitu irəriu ye narimnar yame kawəkwakwə kin. †††¹⁴ Nəməhuak kapətawə minə tukasəkeikei mhauə mə kapəriə nərigien ramərer tim tim əmə tuk norien narimnar yame rhuvə, mə iriə tukharkun nisasituyen ye narmamə tiksın yame kapəriə narimnar rapəh nəmhenien. Rapəh nihuvəyen mə iriə tuksarə apnapig əmə. §

¹⁵ Taetas, narmamə yamə mine yakamarə kimawə miriə, iriə kamhani vi vi ik. Takni-pən rhuvə tuk nəməhuak yamə mine kasorkeikei ətawə.

Pəh nihuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə m-fam.

† 3:3 1 Kor 6:9-11; Efes 2:1-2; 5:8 †† 3:5 2 Tim 1:9; Hib 10:22
‡ 3:6 Wok 2:17-18 †† 3:9 2 Tim 2:14, 16

‡‡ 3:10 Mat 18:15-17 ††† 3:12 Efes 6:21-22; Kol 4:7-8 †††
3:13 Wok 18:24; 1 Kor 3:5-6 § 3:14 Efes 4:28

2 TESALONA EKA

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e Filimon

Aposol Pol rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi Filimon ye niməhuak apa Kolosi. Iriu fren huvə. Filimon, kafan aikin slef minə.

Ye nipig a, narmamə khapsaah, kapəriə aikin slef minə. Kini nəməhuak minə min tiksın, kapəriə aikin slef minə. Filimon, kafan kirik aikin slef, nhagin e Onesimas. Mərig Onesimas rimnəkrəh kin mane tiksın kape Filimon, map. Tukmə Filimon rəm Onesimas, loa kape Rom ramni mə Filimon rirkun nhopniyen in tukun. Mərig Onesimas rap, mivən, məm Pol ye kalabus apa Rom, kini Pol ramni-ərhav Nəvsaoyen Huvə kimin, in ramni nəfrakisien ye Yesu Kristo. Kini mamasitu min ye Pol. Kini Pol rher-pən kin in rirerig pən tuk Filimon. Pol ramni pən tuk Filimon mə nar apnapig mə Onesimas in slef kafan, mərig taktəkun ai, in ruauə rəmhen kin piauni, meinai iriu kwis kirəni nəfrakisien ye Yesu Kristo.

Pol rimirai nəkwəkwə e maiyoh Filimon mə tukrəru-kin norien has kape Onesimas, kini mivəh in ramrerig-pə min. Nar apnapig mə in slef kafan, mərig Pol rorkeikei mə Filimon tukrəm huvə Onesimas rəmhen kin piauni kirik.

Pol rimə nəkwəkwə e, ramvən kimi Filimon

¹ Filimon. Yo Pol, yame kimivəhsi-pən yo ye kalabus tuk nini-ərhavyen Yesu Kristo, kimru pi-autawə Timoti, yakarərai nəkwəkwə e kimik.

Filimon, ik kimru kirik, kini kitasir karhor wok kirikianə əmə kape Kughen. ² Kini yakarərai min nəkwəkwə e kimi nowintawə e Apia, mine kwən e Akipas, yame kitawə min, kisəmhen kin mobael minə kape kwhen kirikianə. Kini yakarəni rhuva kimi nəmhuak yamə mine khauə misəhuak ye kafam nimə. [†]

³ Pəh Kughen, Rimtawə, mine Yesu Kristo Yermaru kapətawə, iriu tukrawəhsi-pre nihuvəyen, mine norkeikeiyen kimi əmiə.

Norien huvə kape Filimon

⁴ Filimon. Nipig yakaməhuak, nipig fam, rikik raməsik ik, mamni vi vi Kughen ⁵ meinai yakamərig nəvsaoyen kin nhatətəyen kafam ye Yesu Yermaru, mine norkeikeiyen kafam tuk nəməhuak minə. ⁶ Yakamaiyoh Kughen mə kimia narmamə tiksın yamə mine naksarə masəhuak kwis, takhauə mharkun nihuvəyen yamə mine kamhasi-pən tuk Yesu Kristo. ⁷ Piak, yakamni vi vi Kughen meinai kafam norkeikeiyen ramor nəməhuak minə kasərig rhuva. Norien kafam ravəhsi haktə kafak nərigien, rikik ragien. ^{††}

Pol ramarkut kimi Filimon mə tukripəh nivəhsi-pəniyen narpiniyen kimi Onesimas, meighaan kin in rirerig-pə min

⁸ Ye nhag Yesu Kristo, yakirkun narkutien kimik mə takor nar kirik yame takaməkeikei mamor. Mərig, to yakpəh narkutien kimik. Yakaməm norkeikeiyen kafam ⁹ mamaiyoh ik mə takor nar kirik ye nikarın kape norkeikeiyen. Ror məkneikin mə yo Pol, yo huaru kirik, kimivəhsi-pən yo ye kalabus tuk niniyen nhag Yesu Kristo, ¹⁰ yakamaiyoh ik ye nikarın kape slef kafam, nhagin e Onesimas [‡]. ^{††} Kwən en rimauə rəmhen kin narik nipig yimnamarə ye kalabus. ¹¹ Apa kupən, in rimipəh nor-huvəyen wok kafam, mərig taktəkun ai, in rimauə mirkun nor-huvəyen wok kapərao.

¹² Kini taktəkun ai, yakamher-pre kin kwən e, yame yakorkeikei pik in. ¹³ Yakmə jakor in ramarə əmə kimru min, pəh tukrivəh tamhekim, mamasitu irak ye nipig yakamarə ye kalabus tuk niniyen Nægkiarien Huvə kape Kughen. ¹⁴ Mərig, to yakpəh norien nar kirik məkupən kik tukmə nakpəh neighanien kin.

¹⁵ Yakeinein, tukmə ror Onesimas rimnap ta iram tuk nipig kwakwə e mə takvəh min in rirerig-pre min nakawarə apomh. ¹⁶ Mərig pəh nien mə in tukror əmə slef kafam, nikam. Mərig taktəkun ai, in slef, mərig ruauə kwən kirik rhuva pik rapita slef kirik, in ruauə piauraoyamə kworkeikei pik in. Yakorkeikei in, mərig ik nakorkeikei pik in rapita, meinai in kafam slef, kini ye nhag Yesu Yermaru, piam. ^{‡‡}

[†] 1:2 Kol 4:17; 2 Tim 2:3 ^{††} 1:7 2 Kor 7:4

[‡] Nhag e Onesimas, nipran rimə, "Yermamə yame rirkun huvə norien wok." ^{††} 1:10 1 Kor 4:15; Kol 4:9 ^{‡‡} 1:16 1 Tim 6:2

¹⁷ Filimon, yakaməm mə kirau kirauə kirikianə, kini ror məkneikin, yakamaiyoh ik mə tukmə Onesimas rurə, takamor əmə ramhuvə pən kimin rəmhen kin yame nakamor huvə-pə kimi yo. ¹⁸ Mərig tukmə rim-nor nar kirik rahah iram, uə rimivəh kafam kirik nar kirik mipəh nərokien, takərəhu-pən raməmır ye kaon kafak. ¹⁹ Kini ai taktəkun, yo Pol, yakamrai nəkwəkwə e kin kwermik, pəh yo jakpiərok ik. ?Mərig nakmə jakərok ik uə? Takpəh nəru-kinien mə yo yimnasitu iram kini nimivəh kafam nimraghien rerin. Rapəh nəmhenien mə takuh rikik mə jakərok ik tuk nar kirik. ²⁰ Piak, yakmə takor nar e yame yakamaiyoh ik kin ye nhag Yesu Yermaru, in e takor rikik tukramərig rhuvə ye Yesu Kristo. ²¹ Yakamrai nəkwəkwə e kimik meinai yakirkun mə takor nəkwak, kini takamor tukrapita na-ha nhagin yame yakamaiyoh kin.

²² Kini nar kirik min, takamor apnəpenə ye kwən-mhan kirik kafak, meinai yakamərəhu-pən kafak nətərigien ye Kughen mə in tukror swatuk kimi yo jakrerig-pre min tuk əmiə rəmhen kin yame kimia nimisəhuak tukun. †

Nəgkiarien infamien

²³ Kwən e Epafra, kimivəhsi-pən əmru ye kalabus tuk nini-ərhavyen nhag Yesu Kristo, kini in ramni-pre rhuvə tuk ik. ††²⁴ Kini Mak, mine Aristakas, mine Demas, mine Luk, yamə mine kimawə yaksor wok kirikianə, iriə min kamhani-pre rhuvə tuk ik. ‡

²⁵ Pəh nihuvəyen kape Kughen tukramarə tuk əmiə m-fam.

---

† 1:22 Fil 1:25; 2:24 †† 1:23 Kol 1:7 ‡ 1:24 Kol 4:10-14

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Hibrus

Kitawə kiseinein mə pa rimirai nəkwəkwə e, meinai yermamə yame rimirai nəkwəkwə e, in ripəh niniyen nhagin. Yermamə yame rimirai rimipəh nāmien Yesu Kristo, məriḡ narmamə tiksın yamə mine kimisəm Yesu kimisəvsao kin kimi yermamə yame rimirai nəkwəkwə e. Kini in rirkun nəgkiarien kape Ol Testamen, mine norien kape nəmə Isrel kupan. Tukmə ror Banabas uə Apolos kimirirai nəkwəkwə e, meinai iriu kirarkun Nəvsaoyen Huvə kape Yesu, kini iriu mawehuə ye niməhuak. Narmamə tiksın, rikiriə raməsik mə Pol rimirai nəkwəkwə e, məriḡ rikitawə ripəh nəsikien məknakin meinai ye leta yamə mine Pol rimirai, rimnəruhu-pən nhagin. Məriḡ nhagin rirkək ye nəkwəkwə e.

Rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi nəmə Isrel yamə mine kishatətə ye Yesu Kristo, məriḡ iriə tiksın kimnharerig-pən tuk norien kape nəri-pənien Loa kape Moses. Tukmə ror iriə khapəh nharkun-huvəyen nıprai Nəvsaoyen Huvə.

Ye nıpig a, nəmə Isrel tiksın kimisoriah nəmə Isrel yamə mine kashatətə ye Yesu Kristo, misor rikiriə rəpou. Rhuvə mə iriə tukharkun mə nhatətəyen kapəriə in nəfrakisien, kini Yesu in Kristo yame Kughen rimə tukrher-pə kin.

Ye nıpig a, narmamə tiksın ye niməhuak, rikiriə rəsik mə norien kape nəri-pənien Loa kape Moses ye Ol Testamen, in yerpirig rapita norien kape nhatətəyen ye Yesu Kristo. Məriḡ narimnar ye Ol Testamen in nuhpikinien əmə kape norien yame Yesu rimnor. Rəmhen kin temple in ramor nuhpikinien ye Nanmin kape Kughen yame ramarə yerkitawə; kini Sabat in ramor nuhpikinien ye napsien yame Kughen tukrivəhsi-pə kimi ətawə ye rao ye neai; kini norien kape nıviyen nitə in ramor nuhpikinien ye nitaw Yesu Kristo yame rimnaiyu ye nai kamarkwao kin. Kimirai nəkwəkwə e mə narmamə tuksəm mharkun mə Yesu Kristo In yerpirig rapita narimnar fam, rapita profet minə, mine agelo minə, mine Moses, mine Eron, mine pris minə kupan. Nhatətəyen ye Yesu Kristo in rhuvə pik rapita nəripənien Loa kape Moses. Ror məkneikin meinai narimnar fam ye Ol Testamen rimauə mor nəfrakisien kin ye Yesu Kristo. Kini nimhəyen kafan in rəmhen tuk nirisinien norien has kape narmamə.

Kristo rimnor əpu Kughen kimi ətawə

¹ Apa kupan, Kughen rimivəhsi-pən nəgkiarien kafan kimi profet minə ye nıpig pisin pisin minə, mine swatuk pisin pisin minə, kimnhani-pən tuk riptawə minə. ² Məriḡ taktakun ai kitawə kwəsəviə-pən tuk Nıpig Kwasig, kini Kughen raməgkiar atuatur əmə kimi ətawə kin Tini. Tini a Kughen rimirpen in mə tukror neiai mine tokrei tanə, mirpen In mə tukmə ror infamien, narimnar fam, rəmır tukun. ^{†3} Tini e In nikhakien kape nihuvəyen mine nəsaninien kape Kughen. ^{††} In rhai atuatur rimni ye narimnar fam. ^{*} In mampik ətərəkin narimnar fam ye nəsaninien kape nəgkiarien kafan. ^{††} Nıpig In rimamhə tuk nəspir-tayen norien has kapətawə, ^{††} In rimavən ye rao ye neai məkwətə-pən ye nikar Kughen Yermaru matuk. ^{†††}

Ji Kughen e In yerpirig rapita agelo minə

⁴ Kughen rimivəh-si haktə Tini e, kini In yerpirig rapita agelo minə rəmhen kin mə nhag e yame Kughen rivəhsi-pən kimin in yerpirig rapita nhag agelo minə fam. ^{†††5} Kughen ripəh nini-pənien tuk agelo kirik kafan mimə,

“Ik narik.

Taktakun ai yakwauə rimim atuatur.”

(Sam 2:7)

Məriḡ in rimnəgkiar məknakin kimi Yesu. Kini Kughen ripəh nini-pənien tuk agelo kirik mimə,

“Yo rimim atuatur,

kini ik nakuauə narik.”

(Sam 2:7)

Məriḡ In raməgkiar məknakin kimi Yesu. ⁶ Meinai nıpig Kughen rimnher-pən kin Nimrin Nupan kafan ruə ye tokrei tanə, kini In mamni mimə,

“Pəh agelo m-fam kafan tuksəgnəḡin In.”

(Dut 32:43)

† 1:2 Sam 2:8; Jon 1:1-3; Kol 1:16 †† 1:3 Jon 1:14; 12:41; Aes 6:1-4 ‡ 1:3 Jon 14:9; Fil 2:6-7; Kol 1:15; 2 Kor 4:4 †† 1:3 Kol 1:17 †† 1:3 Taet 2:14 ††† 1:3 Fil 2:5-11; Kol 1:15-18.

††† 1:4 Efes 1:20-21; Fil 2:9

⁷ Nipig Kughen ramægkiar ye nikarin kape agelo minə mamni mīmə,
 “Yo yakamor kafak agelo minə kisəmhen kin nīmətag yame ramavən ikin minə fam, mamor kafak wok.
 Iriə kisəmhen kin nap.”

(Sam 104:4)

⁸ Mərig In ramægkiar kimi Tini mīmə,
 “Kughen, kafam narmaruyen tukraməmīr rerin, in-famien rikək.
 Nakamehuə ye narmamə ye norien yame ratuatuk.
⁹ Ik nakorkeikei əmə natuatukien maməməkin norien iko iko minə.
 Ror pən, Yo e, kafam atuatur Kughen,
 Yo yakamərəhu kupan ik, kini ik yerpirig rapita ik minə tiksın.”

(Sam 45:6-7)

¹⁰ Kini Kughen ramni-pən min tukun mīmə,
 “Yermaru. Ye nirikakunien, Ik nīmnor tanimtanə,
 Kini Ik nīmnor narimnar fam yamə mine kasəmīr-pən ye neai kin kwermim.

¹¹ Narimnar fam minə e tukharkək,
 kisəmhen kin neipən yame tukrəmətīt,
 mərig Ik takamarə kape rerin.

¹² Takarakikin narimnar fam ye tokrei tanə mine ye neai rəmhen kin yame yermamə ramarakikin neipən mətīt.

Takukreikin narimnar fam rəmhen kin yame yermamə raməviruə kin neipən.

Mərig Ik nakpəh nəviruəkinien,
 Kini Ik nakamarə kape rerin.”

(Sam 102:25-27)

¹³ Kini pəh nien mə agelo e yame Kughen rimini-pən nəgkiarien tukun e mīmə,
 “Ik əkwətə-pə ye kwermik matuk,
 Meriaji nipig jakor ik takehuə ye tikmīr kafam minə.”

(Sam 110:1)

¹⁴ Mərig agelo minə, iriə yorwok minə əmə. Iriə nan-min yamə mine Kughen ramher-pə kin mə tuksarha huvə tuk narmamə yamə mine In ravəh miragh əriə.

Narpinien aikin kape narmamə yamə mine kasor təvhagə has

2 Yesu In yerpirig pik, ror pən, rhuvə mə kitawə tuksəterig huvə kin naha nhagin yame kwəsərig ta, [†] tamə kitawə kisəpəh nəgkiarien minə a mhavən isok. ² Nəgkiarien yame agelo minə kimnhani-ərav-pən tuk riptawə minə, ^{††} in nəfrakisien, kini narmamə tukhavəh narpinien tuk nəsikien Loa mine nəpəhyen narimnar yame Loa ramni. ³ Ror pən, tukmə kitawə kasor nar apnapig əmə ye nəgkiarien huvə yame ramni swatuk yame Kughen ravəh miragh ətawə iran, to khapəh nisaptayen kin narpinien. Nivəh-miraghien e, Yesu Yermaru rimnəkupan mini-ərhav, kini narmamə minə tiksın kimisərig, mīshajoun ətawə kin, mə in nəfrakisien. ⁴⁴ Kini Kughen ramripin nəgkiarien a mamor nīmətəien minə, mine nar apsipis minə, mine norien pisin pisin yamə mine kasor narmamə kisəm

† 2:1 Rom 11:22 †† 2:2 Wok 7:53 ‡ 2:3 Hib 10:28-29; 12:25

kisakur, mivəh-si-pən nəsaninien kimi naha yermamə yame rorkeikei ye Nanmin Kafan tuk norien wok, mamhajoun mə nəgkiarien a in nəfrakisien. ^{††}

Yesu rimauə mivəh-si-əhu In rəmhen kin yermamə apnapig əmə

⁵ Pa rimə agelo minə tuksarmaru ye tanə vi yame tukripiuə, yame yakamni e taktakun, ^{†††} meinai ye Nək-wəkwə kape Kughen yermamə kirik rimini-pən tuk Kughen mīmə,

“Narmamə iriə nar apnapig əmə,
 mərig Ik, nakipəh nərukinien əriə, rikim raməsik əriə,

kini Ik nakamarha huvə tuk narmamə mifam. ^{†††}

⁷ Nīmivəhsi-əhu ji yermamə, agelo minə yerpirig rapita, mərig kape nipig kwəkwə əmə.

Mivəhsi-pə narmaruyen mine nehuəyen mine nisi-aiyen kimin.

⁸ Kini Ik mivəh-si-pən nehuəyen kimin mə tukrarmaru ye narimnar fam.” ^{†††}

(Sam 8:4-6)

Nəgkiarien e yame ramni mə tukrarmaru ye narimnar fam, nipran e mə nar kirik rikək yame in ripəh narmaruyen iran. Mərig taktakun ai khapəh nisəmien mə ramarmaru ye narimnar fam, ⁹ mərig nar kirikianə əmə kitawə kasəm. In e, Yesu, yame “Kughen rimivəh-si-əhu In, agelo minə yerpirig rapita, kape nipig kwəkwə,” mərig taktakun ai, Kughen “rivəhsi-pən narmaruyen mine nehuəyen mine nisi-aiyen kimi Yesu” meinai In rimivəh nəmhəyen mīməhə tuk ətawə. Əwəh, ye nihuvəyen kape Kughen, Yesu rimamhə tuk narmamə m-fam ye tokrei tanə. ⁵

¹⁰ Kughen rimnor narimnar fam; kini narimnar fam, kafan əmə. ^{5†} Kini rhuvə əgkap mə In rimnor Yesu, yame rimnəkupan mhotēi swatuk tuk nivəh-miraghien narmamə, mamərig nəmhəyen ye nimhəyen, mə tukruə yemə atuatur ^{5††} kape nipik-ofuginien ji Kughen minə khapsaah tukhavəh nimraghien rerin. ^{5†}

¹¹ Yesu e yame ramərəhu karin narmamə mə iriə nəmə atuatur kape Kughen, mine narmamə yame In ramərəhu karin əriə, iriə min, rimriə kirikianə. ^{5††} Ror pən, In ripəh naurisien tuk nokranien kin əriə mə piauni minə mine nowini minə. ^{5†12} Mamni-pən tuk Kughen mīmə,

“Yo jakni-ərhav-pən nhagim tuk piak minə mine nowinik minə.

Jakəni nipei mivəhsi-haktə Ik ye nimri mirh.”

(Sam 22:22)

¹³ Mamni min mīmə,
 “Jakni nəfrakisien iram.”

(Aes 8:17)

Kini mamni min mīmə,

†† 2:4 Mak 16:20 †† Nəmə Isrel rikiriə rimnəsik mə agelo minə kasarmaru ai taktakun ye tanimtanə. 3mru Dut 32:8. ††† Gris ramni mə “Ik nakamarha huvə tuk ji yermamə.” ††† 2:8 Jen 1:26; Rev 20:4,6; 22:5 § 2:9 Fil 2:8-9 §† 2:10 Rom 11:36 §†† 2:10 Hib 2:17; 4:15; 5:8-9 §† 2:10 Luk 24:26; Rom 8:17; 2 Tes 2:14; 1 Pita 5:1; Hib 2:7 §†† 2:11 Hib 13:12; Efes 5:26 §† 2:11 Mat 28:10

"Yo e, kimawə kwajikovə yamə mine Kughen rimivəh-si-pə əriə kimi Yo."

(Aes 8:18)

¹⁴ Kwajikovə minə e yame Yesu ramni əriə, iriə narmamə əgkap - niprairiə mine nitawriə aikin. Ror pən, Yesu tukraməkeikei muə ye tokrei tanə, nipran mine nitawin rəmhen kin yermamə, meinai yermamə əgkap rirkun nimhəyen. [†] Kini nimhəyen kafan rimnoriah Setan yame in ramehuə ye kwənmhan kape nimhəyen. ^{††15} Narmamə kamhagin kin nimhəyen, kini niginien kapəriə ramarkis ətərkən əriə ye nipig m-fam, rəmhen kin yame iriə slef minə kape niginien. [‡] Mərig Yesu In rimamhə mə tukririsin əriə. ¹⁶ Kitawə kharkun huvə mə pəh nien mə In rimauə mə tukrasitu ye agelo minə, mərig, ^{‡‡}

"In rimauə mə tukrasitu irətawə e kwənərəus kape Ebrahim."

(Aes 41:8-9)

¹⁷ Yesu tukrəkeikei muə nipran mine nitawin rəmhen kin yermamə, mə tukruə rəmhen kin piauni minə mine nowini minə ye narimnar fam, ^{‡‡} mə In rirkun nuəyen hae pris kapətawə mamor wok kape Kughen, mimhə, nitawin raiyu mamor swatuk kimi Kughen tuk nivəhsitayen narpinien kape təvhagə has kape narmamə. Ror pən, rikin rehuə tuk ətawə, kini kitawə kharkun nisətəgtəyen iran. ^{††18} Meinai In min, In rimirəhpikin nipig əutən ye nipig yame Setan rimivəh-si-pən vəh-si-pən kimin, kini ye norien kirikianə əmə min, nipig Setan ravəh-si-pən vəh-si-pən kimi narmamə ai taktakun, kini Yesu rirkun nasituyen irəriə. ^{‡‡‡}

Yesu In yerpərig rapita Moses

³ Piak minə mine nowinik minə. Kughen rimnokrən [§] kwis kin ətawə-m kimia mə tukhavən ye rao ye neai, mərəhu karin ətawə mə kafan narmamə minə. Meinai Yesu ramasitu məknakin irətawə, rikimia tukraməsik pik Yesu a, In aposol mine hae pris kape nhatətəyen kapətawə. ² Kughen rimivəh-si haktə Yesu mə In tukror wok e, kini In rimnor nəkwai Kughen ye narimnar m-fam, rəmhen kin yame Moses kupan rimnor nəkwai Kughen ye kafan wok minə fam, "In mamarha huvə tuk nimə kape Kughen, in e narmamə kape Kughen."

(Nam 12:7)

³ Iriu kwis kimiwor nəkwai Kughen, mərig ratuatuk mə tukəgnəgin Yesu rapita Moses, rəmhen kin yame kaməgnəgin yermamə yame ravhirəkin nimə rapita nimə yame ravhirəkin. ⁴ Kini nimə minə fam, narmamə kamhavirəkin. Mərig Kughen rimnərəhu-pə narimnar m-fam. ⁵ Moses in yorwok kirik ye nəkwai nimə kape Kughen, yame ramor nəkwan, mamarha huvə tuk nimə kafan- in e narmamə kape Kughen minə. Kini narəyen kape Moses in ramor nuhpikinien kin narimnar yame Kughen tukripihajoun kwasig. ⁶ Kristo, In min rimnor nəkwai Kughen. Mərig pəh nien mə In yor

[†] 2:14 Jon 1:14 ^{††} 2:14 Jen 3:15; 1 Kor 15:54-57; 2 Tim 1:10; 1 Jon 3:8 [‡] 2:15 2 Tim 1:7 ^{††} 2:16 Aes 41:8-9; Luk 3:8 ^{‡‡} 2:17 Fil 2:7; Hib 2:10; 4:15; 5:1,8-9 ^{†††} 2:17 Hib 5:2 ^{‡‡‡} 2:18 Hib 4:15 [§] 3:1 Rom 8:28

wok əmə kirik rəmhen kin Moses. In Tini, kini In ravəh nehuəyen tuk narmaruyen ye kafan nimə. Kini tukmə kitawə kasətgah, misarkut mə tuksərer timtim ^{§†} tuk nar yame kitawə kwəsərəhu-pən nətərigien kapətawə iran, kini misagien tukun, kini nəfrakisien mə kitawə e, narmamə kafan, kitawə kisəmhen kin kafan nimə. ^{§††}

Taksərip tim tim əmia minə ye nhatətəyen kapəmia

⁷ Ror pən, pəh kisəri-pən nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni mimə,

"Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,

⁸ mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik, rəmhen kin rīpmiə minə kimisor məknakin kupan, misəsik nəkwai Kughen nipig kimnharap əsigəvin Kughen ye tipəvsik.

⁹ Kughen ramni mə, "İkin aikin a, rīpmiə minə kimisəkeikei kimi Yo mhamə tuksəm-ru kafak nəsaninien, nar apnapig iriə kimisəm nimtətien yamə mine yim-nor ¹⁰ mivəh newk foti.

Kini Yo jakor niemhaa kimi əriə, mamni mimə, "Rikiria ramvən isok tuk Yo nipig m-fam, misəpəh swatuk kafak."

¹¹ Niemhaa rimnhai Yo, yimivəh kwəsü mimə, "İriə e to khapəh nhavənien a ikin yame jakvəh-si-pən kimi narmamə mə tukhavən misəpis ikin." ^{'''} ^{§†}

(Sam 95:7-11)

¹² Piak minə mine nowinik minə, takasərig əmia tuk nar e. Sor mə rikimiə tukriyəh nahasien mor əmia nakamir ye kapəmia nhatətəyen mhaukreikin-pən əmia tuk Kughen yame Ramragh. ¹³ Mərig nipig m-fam, tukmə nakhavəh kwənmhaan tukun, takasəkeikei mhavəh-si-haktə nərigien kapəmia minə pəh təvhagə has tukriyəh neikuəyen irəmiə, mamor kapəmia kapə riskai, mamor min nakhapəh nisərigien nəgkiarien kape Kughen. ¹⁴ Meinai tukmə kitawə kisərer tim tim miseriaji-pən infamien, mishatə ye Kughen rəmhen əmə kin yame nipig kimishatə pə pə əmə iran, in e ramhajoun-pən mə kitawə kisor wok kwis kitawə Kristo. ¹⁵ Rəmhen kin yame kwəni ta kimə, "Taktakun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,

mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik rəmhen kin rīpmiə minə kimisor, mhavəh-si-pən nimetairiə kimi Yo." ^{§††}

(Sam 95:7-8)

¹⁶ ?Kini ni-pa mine kimisərig pawk nəgkiarien kape Kughen mhapəh nisorien? İriə e Moses rimikir ərhav əriə apa Ijip. ^{§†17} ?Ni-pa minə e kimisor Kughen

^{§†} 3:6 Hib 3:14; 4:14; Rom 11:22 ^{§††} 3:6 1 Kor 3:16; 1 Pita 2:5 ^{§‡} Ol Sam 95 raməvsao kin kaha tu yamə mine Moses rimikir-yerhav əriə apa Ijip. Kimnisarə ye tipəusik, mhamə ta mə Kughen rimnəpəh əriə, misarar, mhani hah Kughen. Kini Kughen rimivəh-si-pən narpinien kimi əriə tukun, mimə iriə to khapəh nhavənien misarə apa tanə huvə yame In rimirpen ta mə kape nəmə Isrel. Nakəm stori iran ye Eks 17:1-7, Nam 14:1-30, mine Nam 20:1-13. ^{§††} Raməvsao min kin kaha tu yamə mine Moses rimikir-yerhav əriə apa Ijip. ^{§†} 3:16 Nam 14:1-35

niemhaa rhai mivəh newk foti? Iriə e nəmə kimisor norien has, kini mhamir mhamhə apap ye tipəvsik.
^{†18} ?Kini ni-pa minə e Kughen rimnəgkiar irəriə, mivəh kwəsu mə iriə to khapəh nhavənien ikin Kughen ravəhsi-pən napsien kimi narmamə ikin? In rim-nəgkiar ye narmamə yamə mine kimisəsik nəkwan.
¹⁹ Kini kitawə kisəm mhamə iriə kimiseinein nivənien ikin kamapis ikin meinai kimnhapəh nishatətəyen iran.

Ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin

4 Mərig kitawə e, Kughen rimirpen mə kitawə tukharkun nhavənien ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin. Kini promes e, raməmir hanə, maməhitə tuk ətawə. Ror pən, pəh kitawə tukasərig ətawə, kini mhagin, tamə kitawə kirik ripəh nivəhyen nimraghien a. ² Meinai kitawə kwəsərig ta Nəvsaoyen Huvə mə Kughen rimnor apnəpeinə ye ikin kirik tuk nimraghien kapətawə, rəmhen kin yame kaha kapətawə minə kwəsərig ta. ^{††} Mərig nəgkiarien a ripəh nasituyen irəriə meinai iriə kimisərig əmə, mhapəh nishatətəyen iran. ³ Meinai kitawə yamə mine kishatətə iran mharkun nhavənien imə, ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin. Mərig ye nikarın kape narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen iran, Kughen ramni mimə, “Niemha rimnhai Yo, yimivəh kwəsu mimə, ‘Iriə e to khapəh nhavənien a ikin jakvəhsi-pən napsien kimi narmamə ikin.”

(Sam 95:7-11)

Kughen rimnor tokrei tanə, ai minor apnəpeinə pawk ta ye kwənmhaan kavəh nimraghien tukun ikin, mərig rimini-əhu kaha tu minə mə tukhapəh nhavənien aikin. ⁴ Kitawə kharkun mə rimnor apnəpeinə ta ye kwənmhan kape napsien, meinai Nəkwəkwə kape Kughen raməgkiar ye Sabat mimə, “Kughen rimnor ta narimnar ai, kini ye nipig yame ror seven kin, In rapis mipəh norien narimnar.”

(Jen 2:2)

⁵ Mərig Nəkwəkwə kape Kughen ramni min nəgkiarien pisin kirik mimə, “Iriə e to khapəh nhavənien a ikin yame jakvəhsi-pən kimi narmamə mə tukhavən misapis ikin.”

(Sam 95:11)

⁶ Ror pən, ikin kavəh nimraghien tuk Kughen ikin a, in raməmir hanə mə narmamə tukhavən ikin. Mərig narmamə kupan tiksin yamə mine kimisərig Nəvsaoyen Huvə, kimisəpkərhav ye kwənmhaan kavəh nimraghien ikin, meinai kimisəsik nəkwai Kughen.

⁷ Kini ror tu kwənmopin, Kughen rimnərhə-pən nipig kirik min tuk nivənien ikin kavəh nimraghien tukun ikin. Nipig ai, in e taktəkun. Kughen rimini ta ye nəkwəkwə kape King Deved nəgkiarien e yamə yakwərai ta mimə,

“Taktəkun əmə, takasəkeikei misətərig kin kafan nəgkiarien,

mhapəh nisorien kapəmia kapə riskai pik.”

(Sam 95:7-8)

† 3:17 Nam 14:29; 1 Kor 10:1-13 †† In ikin e, raməvsao kin ka-ha minə iriə Moses kimiseriwək apa ye tipəusik.

⁸ Rikimiə tukrəsik-ru kwən e Josua kupan. To Josua ripivəhsi-pən napsien kimi əriə ye nipig in rimikir əriə mhavən Kenan, Kughen to ripipəh nini-pən-minien mə tukrərhə nipig kirik kape nivənien ikin kavəh nimraghien tukun ikin. ⁹ Kini ror məkneikin, In rimini nipig pisin kirik min, nipig a raməmir hanə tuk kafan narmamə minə mə tukhavən mhavəh nimraghien. Ye norien kirikianə əmə min, Kughen rimnəpis ye kafan wok minə kupan, ye Sabat. ¹⁰ Meinai yermamə yame ramvən imə mə tukrivəh nimraghien e, in tukrapis ye kafan wok rəmhen kin yame Kughen rimnəpis ye kafan wok kupan. ^{††}

¹¹ Tuk nar ai, kitawə tuksarkut pik mhamə tukhavən imə mhavəh nimraghien e. Ripəh nihuvəyen mə kitawə kirik tukrəri-pən norien kape nəmə kupan yamə mine kimisəsik nəkwai Kughen mamhamir. ¹² Meinai nəgkiarien kape Kughen, ^{††} in ramragh mamor wok. ^{†††} In rəmhen kin nao yame resrə ye nikarın mir. ^{†††} In rirkun nəripriayen mor əpu nətərigien minə mine rikin pisin pisin ye narmamə, rəmhen kin yame nao ramhoprai nikəri jir mamor əpu ikin rirpin ikin mine nunu. In rirkun nəkirien nətərigien minə mine riki yermamə minə. ^{§13} Kughen raməm narimnar fam ye tokrei tanə rəmhen kin yame kimmərai kwəkwəh kəpəkir kin, kaməm fam. Kini kitawə tukasəkeikei mhani-ərhav fam əgkap narimnar yamə mine kimisor kimi Kughen. ^{§†}

Yesu In rimauə hae pris yame rhuvə rapita, meinai nar apnapig mə In Kughen, mərig rimauə ye tokrei tanə

¹⁴ Ror pən, pəh kitawə tukharaptərekin tim tim nhatətəyen kapətawə yame kitawə kamhani-ərhav, meinai kitawə kharkun mə kapətawə aikin hae pris yame In rhuvə pik. In e, Yesu, Ji Kughen, yame ruavən ta apa ye rao ye neai. ^{§††15} Meinai kapətawə hae pris, In pris kirik yame rirkun huvə rikitawə, mirkun mə kitawə khapəh nisəmhenien. In rirkun məkne meinai narimnar fam yame kamharap əsigəvin ətawə ye nimraghien kapətawə kwənharap əsigəvin ta In ye kafan nimraghien. Mərig nar kirikianə əmə e, In rimipəh norien təvhagə has. ¹⁶ Tuk nar ai, pəh kitawə tuksətgah tuk nivənien ipakə tuk jea kape King e yame ramautə-pə kin kafan nihuvəyen kimi ətawə. Kini ikin aikin a, In rikin tukrehuə tuk ətawə, kini mivəhsi-pə nihuvəyen kimi ətawə yerkin agien, ye nipig əutən minə. ^{§†}

5 Kitawə kharkun mə nipig m-fam Kughen ramripen yermamə kirik ye narmamə mivəhsi-haktə in mə tukruə hae pris, mə in swatuk kape narmamə tuk nivənien tuk Kughen. In ravəhsi-pən atuə kin narimnar kapətawə kimi Kughen, kini in mavi nitə tuk kapətawə norien has minə. ^{§†12} Kini hae pris in min in yermamə rəmhen kin ətawə, in ramor rimar əmə tuk narmamə,

† Stori e raməmir ye Dut 31:7; Jos 22:4. †† 4:10 Jen 2:2; Hib 4:4 †† 4:12 1 Pita 1:23; Aes 49:2; Rev 19:13-15; Jon 12:48 ††† 4:12 Aes 55:11; Jer 23:29 ††† 4:12 Efes 6:17 § 4:12 1 Kor 4:5 §† 4:13 Rev 2:23 §†† 4:14 Hib 7:25 §† 4:16 Eks 25:18-22; Lev 16:2,14,15; Hib 9:5 §†† 5:1 Hib 2:17; 7:27; 8:3; 9:9

[†] nar apnapig iriä kiseinein ægkap nar yame ratuatuk, misapta kin swatuk. In ramor rimar tuk æriä meinai in min ripäh nәмhenien, ³ mamor tävhagä has. ^{††} Kini mamäkeikei mivi nitä tuk tävhagä has kafan mine kape narmamä. [‡]

⁴ Kini kwән kirik to ripäh nivәhsi-haktә-atukien in mä in hae pris. Nikam. Kughen tukramäkeikei mokrән kin kafan kirik yermamä mä tukror wok e, rәмhen әmä kin yame rimnokrән kin Eron kupan mä in pris kirik. ⁵ Ror pән, Kristo rimipäh nivәhsi-haktә-atukien In mä in hae pris. Mәrig Kughen rimirpen In, kini mini-pән tukun mimä,

"Ik narik.

Taktakun ai yakwauә rimim atuatur."

(Sam 2:7)

⁶ Kini Näkwәkwä kape Kughen rimni min mimä, "Ik pris kirik näkәmhen kin Melkisedek kupan, Kini Ik takamor wok kape pris kape rerin."

(Sam 110:4)

⁷ Ye nimraghien kape Yesu ye tokrei tanä e, In rim-namәhuak kimi Kughen, mamasәk apomh, nehe nim-rin rimnaiyu kini mama-yoh kin nasituyen kimi Kughen yame rirkun nivәh-miraghien In ye nimhәyen. Kini ramsiai Kughen, marar mamor näkwәn. ^{††} Tuk nar ai, Kughen rimnәrig In. ^{†††} Nar apnapig mä Kristo in Ji Kughen, mәrig rimnәrig nәмhәyen. Nәмhәyen yame In rimnәrig rimnhajoun in kin norien näkwai Kughen, ^{††††} kini rimauә yemә atuatur, kini mor swatuk kape nivәh-miraghien kafan narmamә yamә mine kasor näkwәn. Mampik huvә әriä kape rerin. ¹⁰ Kini Kughen rimivәhsi-pән nhag e kimin mimä In hae pris rәмhen kin kwән a Melkisedek kupan. ^{†††}

Takhapäh nhamirien

¹¹ Kimawә yakhavәh nәgkiarien rehüә mä jakhani-pre tuk әmiä, mhamә Yesu In hae pris rәмhen kin Melkisedek kupan. Mәrig rәutән pik tuk nhopraiye nәgkiarien m-fam tuk әmiä, meinai kimia naksarpah pik tuk nәrigien nar kirik mharkun. ¹² Kimia nimishatәtә tu pik, kini rhuvә mä kimia takpihauә ta nәmhajoun minә kape nәgkiarien kape Kughen. Mәrig nikam, kimia naksәpәh. Kini taktakun ai, tukamäkeikei kamhajoun min әmiä, ririkakun min ye nuknei nәgkiarien minә kape Kughen. Näfrakisien e, kimia nakwәsehuә ta mä taksән nәviginien skai, mәrig naksәmhen әmä tuk nәmahyen. ^{§13} Mәrig narmamә yamә mine kasәmaah hanә, iriä kwajikovә әmtәmtә minә - khapәh nhavәs-huvәyen nirkunien tuk swatuk yame ratuatuk. ¹⁴ Mәrig nәviginien skai ne narmamә yamә mine kapәriä nirkunien ruәmrüә ta, mamhawhai-pән nәtәrigien kapәriä mä tukharkun yame rahas mine yame rhuvә kini masor yame rhuvә ^{§†} in әmä in әmä.

⁶ Ror mäknei, rhuvә mä kitawә tukasәkeikei misarkut pәh rikitawә rimruә; pәh khapәh nhar-erig-pәnien tuk nuknei ^{§††} nhajounien kape Nәgkiarien Huvә kape Yesu Kristo yame kwәsәrig ta. To khapәh nhavirәkin-әmәyen nuknei nimә nipig m-fam. In e, tukhapәh nhani-әmәyen mä narmamә tukasәkeikei misәpәh swatuk yame ramkir-pән әriä ye nimhәyen, ^{§†} mamhani näfrakisien ye Kughen. ² Kini pәh khapәh nishajounien nar kirikianә әmä rәмhen kin baptaes, uә norien kape nәrәhu-pәnien kwermi jir ye kapән kapә yermamә mәhuak tukun, uә nipig yame narmamә tukhamragh min ye nimhәyen kapәriä, uә nipig yame Kughen tukrivәhsi-pән narpinien rerin kimi narmamә. ³ Nikam. Pәh Kughen tukrasitu irätawә mor әtawә kharkun fam.

⁴ Mәrig narmamә tiksin kwәнhauә ta ye nikhakien, ^{§††} mwәsән әsigәvin ta nәviginien yame ramsi-pән ye rao ye neai, ^{§†} minhavәh ta Nanmin kape Kughen yerkiria ^{§†} mine nihuvәyen ye Nәgkiarien kape Kughen, ^{§††} mwәsән ta nәsaninien kape narmaruyen kape Kughen yame tukripüә, mäkneikin, mhamir misәpәh. Kini swatuk rirkәk tuk әriä tuk nararien ye nәrigien kapәriä tuk nirerig-pәyen tuk Kughen. ^{§§†} Meinai iriä kwәsәri-pән swatuk kirikianә kape narmamә yamә mine kimisәsik-pән Ji Kughen ye nai kamarkwao kin, misarh iakei iran ye nimri mirh.

⁷ Nimoptanә yame ravәhs-huvә nәhig yame ramip nipig m-fam, mamor nәviginien ramor kwәnkwan, nimoptanә a ravәh miragh narmamә yamә mine kasәsim aikin a. Kini Kughen ravәhsi-pән nivhuәyen iran. ⁸ Mәrig nimoptanә yame nar huvә kirik rikәk iran, mamor әmä kapir-iapir mine mәнvhirik has minә, nimoptanә a ripәh nihuvәyen tuk nar kirik. Kughen ravәhsi-pән nahasien iran, kini tuk Nipig Kwәsig, tukri-vaan әru.

⁹ Eh, kimia yame yaksorkeikei pik әmiä. Nar apnapig mä yaksәgkiar mәknakin kimi әmiä, mәrig yakharkun huvә mä kimia nakhapәh nisәmhenien kin nimoptanә has a. Yakharkun huvә mä kimia nakamhavәh narim-nar minә e yame rhuvә rapita, yame Kughen ravәhsi-pre kimi әmiä meinai In rimivәh miragh әmiä. ¹⁰ Kughen tukripәh nәrukinien wok yamә mine nimnasor, meinai Kughen, kafan norien ratuatuk әmä nipig m-fam. Kini In tukripәh norien nar apnapig ye norien huvә kape norkeikeiyen yame nimisor kimin, masor ai taktakun, nipig naksasitu ye kafan narmamә minә.

^{§§§11} Yaksorkeikei mä kimia m-fam takharpin ye norkeikeiyen yame nakasor mamhavән infamien rikәk, mä takhavәh nar yame naksәrәhu-pән tim tim nәtәrigien kapәmiä iran. ¹⁸¹² Yakhapәh nisorkeikeiyen mä kimia taksarpah, mәrig yaksorkeikei mä takhavәh norien ¹⁹ kape narmamә yamә mine kimisaiyu kupan. Iriä kimishatәtә tim tim ye Kughen kini masor nәtәrigien kapәriä rapomh. ²⁰ Masor mәknakin, tak-

[†] 5:2 Hib 2:17-18 ^{††} 5:3 Hib 4:15; 7:28 [‡] 5:3 Lev 9:7; 16:6-15; Hib 7:27; 9:7 ^{††} 5:7 Luk 22:42 ^{††} 5:7 Mat 26:36-46; Mak 14:32-42; Luk 22:39-46 ^{†††} 5:8 Fil 2:6-8 ^{†††} 5:10 Sam 110:4; Hib 5:6 [§] 5:12 1 Pita 2:2 ^{§†} 5:14 Rom 16:19

^{§††} 6:1 Hib 5:12 ^{§†} 6:1 Hib 9:14 ^{§††} 6:4-6 Hib 10:32 ^{§†} 6:4-6 Efes 2:8 ^{§†} 6:4-6 Gal 3:2 ^{§§†} 6:4-6 Sam 34:8 ^{§§†} 6:4-6 2 Pita 2:21 ^{§§§} 6:10 Mat 10:40,42 18 6:11 Hib 3:6 19 6:12 Hib 13:7 20 6:12 Jem 1:3; Rev 13:10; 14:12

takun ai, iriä kwänhaväh ta narimnar yamä mine Kughen rimirpen ta mä kapäriä. †

Promes yame Kughen ramni ramämür rerin

¹³ Nipig Kughen rimini-pän promises tuk Ebrahim, nhag kirik min rikäk yame tukriväh kwäsu iran, meinai nhagin Kughen In yerpig pik rapita nhag minä fam.

Ror pän rimiväh atuk ämä kwäsu ye nhagin mimä,

¹⁴ "Yo jakvähsi-pre kafak nivhuäyen kimik, rehuä.

Yo jakor kafam kwänäräus tukripsaah."

(Jen 22:17)

¹⁵ Meinai Ebrahim, kafan näterigien rapomh, in rimiwihin mivän meriäji nipig rimiväh narimnar yamä mine Kughen rimirpen ta mä tukrivähsi-pän kimin. ††

¹⁶ Nipig yermamä raväh kwäsu ye nhag yemehua kirik kafan, kini kwäsu a ramärkis kafan nägkiarieren ripam. Kini narmamä tukasäkeikei mamhani näfrakisien ye kafan nägkiarieren. To khapääh nisotgoh-minien tukun. ^{†17} Ye swatuk kirikianä ämä min, Kughen rimiväh atuk kwäsu ye nhagin †† meinai In rorkeikei mä tukror narmamä yamä mine tukhaväh narimnar yame In rimirpen äriä mä tukharkun huvä mä kafan näterigien tukripäh nukreikinien tuk nipig kirik.

^{††18} Kughen raväh kwäsu mäknä mä tukrivähsi-haktä näterigien kapätawä, yamä mine kimisaiyu ätgin In. Kini päh kitawä tukharaptäräkin tim tim norien a yame Kughen rimivähsi-pä ta kimi ätawä, mä kitawä tuk-sätigtä ye promises minä kafan. Nipig tukmä Kughen rimirpen nar kirik mä tukror, miväh kwäsu tukun, to ripäh min nukreikinien tuk nipig kirik, meinai, "Kughen to ripäh neikuäyen nipig kirik."

(Nam 23:19)

¹⁹ Kitawä kwäsärähu-pän tim tim kapätawä näterigien mä tukhaväh narimnar minä a, ror mäknäkin mä in rämhen kin angka kirik yame ravi tim tim kapätawä nimraghien, ††† mä nar kirik tukripäh näsuä-äsuäyen kin mivi ta ätawä. Rämhen ämä mä angka e ramämür hanä apa Ikin Ramärhakä Ikin, apa ye rao ye neai, ikin neipän ramäker äswasig ikin.

^{††20} Ikin a, Yesu rimavän atuä kin kapätawä ikin, mä tukrähitä ye swatuk kapätawä. [§] In ruauä ta rämhen kin hae pris, ^{§†} rämhen ämä kin pris e Melkisedek ^{§††} kupan. Kini In raväh wok e kape rerin.

Melkisedek, king kape natuatukien, mine nämärin-uyen, mine hae pris yame ramor wok kape Kughen

7 Kwän e, Melkisedek, in king kape Salem, kini in pris kupan kape Kughen yame in Yerpig pik. ^{§†} Kupan, Ebrahim rimavän mamarowagin iriä king minä, kini mapita äriä, kini mirerig muä. Melkisedek in rimavän mäm Ebrahim ye swatuk, kini in mamähuak mamaiyoh Kughen mä tukrivähsi-pän nihuväyen kimi Ebrahim. ² Kini Ebrahim rimivähsi-ta taet ye kafan narimnar miväh-si-pän kimi Melkisedek. Melkisedek e,

† 6:12 Hib 10:36 †† 6:15 Jen 21:5 † 6:16 Eks 22:11 †† 6:17 Rom 4:16 †† 6:17 Nam 23:19; Taet 1:2 ††† 6:19 Fil 3:12 ††† 6:19 Lev 16:2; Hib 9:2,3,7 § 6:20 Hib 4:14 §† 6:20 Hib 2:17 §†† 6:20 Hib 5:16 §† Stori kape Melkisedek ramämür ye Jen 14:17-20.

nhagin, nipran e "King kape Natuatukien." Kini nhag kirik min e, kamokrän kin kimä, King kape Salem, nipran e ramni mimä, "King kape nämärinuyen." ³ Näkwäkwä kape Kughen ripäh nävsaoyen kin rimni mine nisini mine kwänäräus kafan. Kini mipäh niniyen nipig yame rimnarha iran, mine nipig yame rimamhä iran. Rämhen ämä kin yame in rimipäh nimhären, in mamor hanä wok kape pris. Ror pän, in rämhen kin Ji Kughen yame in pris kape rerin. ^{§††}

⁴ Rikim tukramuh-ru Melkisedek in yemehua kirik. Nar apnapig mä riptawä e Ebrahim in yemehua, mägig in ramsiai pik Melkisedek miväh-si-pän kafan nar huvä minä kimin rämhen kin taet. ^{§†5} Kitawä kharkun mä ye newk minä fam, nämä Isrel iriä kasäkeikei mhavähsi-pän kapäriä taet kimi kwänäräus kape Livae, iriä e pris minä, rari-pän ämä yame loa ramni. Nar apnapig mä pris minä, iriä min kwänäräus minä kape Ebrahim, mägig nämä imäriä ikin iriä kasäkeikei mamhavähsi-pän taet kimi äriä. ⁶ Mägig Melkisedek e, päh nien mä in kwänäräus kirik kape Livae. Mägig in raväh taet minä kape Ebrahim. Kini in miväh-si-pän nihuväyen kimi Ebrahim [§] e yame Kughen rimirpen. ⁷ Ratuatuk ägkär mä yermamä ämä yame in yerpig tukrivähsi-pän nihuväyen kimi yermamä yame in ye tanä. Melkisedek ravähsi-pän nihuväyen kimi Ebrahim, ramhajoun pän mä in yerpig, kini Ebrahim in ye tanä. ⁸ Kini pris yamä mine kamhaväh taet, iriä narmamä ämä yamä mine tukpihamhä. Mägig Melkisedek e, in raväh taet, kamni kimä in ramragh rerin. ^{§†9} Livae mine kafan kwänäräus, iriä e kamhaväh taet kape nämä Isrel, mägig kirkun niniyen mä nipig ripriä Ebrahim rimivähsi-pän taet kimi Melkisedek, kafan min kwänäräus, iriä min kimnhavähsi-pän taet a iriä min, ¹⁰ meinai ye nipig Ebrahim rimivähsi-pän taet kimi Melkisedek, kini ai Livae risi-pän ye kwänäräus kape ripni Ebrahim.

Kristo in rämhen kin Melkisedek

¹¹ Nar apnapig Loa kape Moses ramni mä pris minä tukhasi-pän ye kwänäräus kape Livae, mägig pris minä a kiseinein norien mä narmamä kisatuatuk ye nimri Kughen. ^{§†} Ror pän, pris min kirik tukramäkeikei muä, yame päh nien mä in kwänäräus kape Eron mine Livae, mägig in pris rämhen kin pris a Melkisedek. ¹² Tukmä nipig kimä tukukreikin norien kape nirpenien pris, tukamäkeikei kukreikin min loa. ¹³ Tukamäkeikei kor mäknäkin meinai kitawä kasägkiar ye Yermaru kapätawä yame risi-pän ye kwänäräus yame ripäh norien wok kape pris yamä mine khavaan äru nar miragh minä ye tebol ye näkwai Nimä Ehuä kape Kughen. ¹⁴ Kitawä kwänharkun ta mä Yesu Yermaru kapätawä in rimasi-pän ye kwänäräus kape Juda, ^{§§§} kini nipig Loa kape Moses ramägkiar kin wok kape pris minä, pa rimä ramägkiar ye kwänäräus kape Juda. ¹⁵ Mägig rhuvä ämä, meinai kitawä kharkun mä pris

§†† 7:3 Sam 110:4 §† 7:4 Jen 14:20 §† 7:6 Jen 14:19,20 §†† 7:8 Hib 5:6 §§† 7:11 Hib 7:18,19; 8:7 §§§ 7:14 Jen 49:10; Mat 1:3; 2:6; Rev 5:5

kirik ruaua ta, yame in rəmhen kin pris a Melkisedek.

¹⁶ In rimaue pris, mærig pəh nien mə Loa ramni mə kwənəraus kafan iriə pris minə. In ramor wok kape pris ye nar kirik yame rəsanin rapita Loa, in e, nəsaninien kape nimraghien kafan yame infamien rikək. ^{†17} Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə, “Ik takamor wok kape pris kape rerin.

Ik pris kirik rəmhen kin Melkisedek kupan.”

(Sam 110:4)

¹⁸ Kimnəpəh loa kupan, meinai kafan nəsaninien rikək, in ripəh nasituyen ye nar kirik. ^{††19} Meinai loa a reinein norien yermamə kirik mə in ratuatuk ye nimri Kughen. [‡] Kini taktakun ai, norien pisin min kirik yame rhuvə rapita, in ravəh tamhekin, mə kitawə tuksərhupən kapətawə nətərigien iran. Kini in swatuk kapətawə tuk nivəniē ipakə tuk Kughen. ^{‡‡}

²⁰ Kughen rimirpen mə Kristo tukror wok kape pris kape rerin, kini mivəh kwəsu mə kafan nəgkiarēn tukripam. Mærig nipig rimirpen pris minə tiksin, in ripəh nivəhyen kwəsu. ²¹ Mærig Kughen rimivəh əmə kwəsu nipig In rimirpen Yesu mə In pris. Nəkwəkwə kape Kughen ramni mimə,

“Yermaru ravəh kwəsu kirik,

kini to kipəh nukreikinien nərigien kafan. Kini mimə, “Ik takamor wok kape pris kape rerin.”

(Sam 110:4)

²² Nəgkiarēn e ramhajoun pən mə promes yame Kughen rimnor irətawə, yame Yesu rimnor ruə mor nəfrakisien kin, in rhuvə pik mapita promes akwas yame Kughen rimini. ^{‡‡}

²³ Kupan, pris minə iriə khapsaah. Mærig kirikianə tukramor wok mor wok mipimhə. Kirik ravəh tamhekin, mor wok mamvən, mimhə. Iriə khapəh nisorien wok kape rerin. ²⁴ Mærig Yesu, In tukror wok kape pris kape rerin, meinai In ramarə rerin. ²⁵ Ror pən, In rirkun nivəh-miraghien ətawə yamə mine kamharpin kitawə min mhamə tukhavən tuk Kughen, meinai In ramragh rerin, maməgkiar atuə kin kapətawə kimi Kughen. ^{‡‡‡}

²⁶ Ror pən, In ruauə hae pris ^{‡‡‡} yame In rəmhen tuk nasituyen irətawə. In ramərhakə, matuatuk huvə. In ripəh norien norien has. In ror pisin əgkap ye narmamə, meinai iriə kasor norien hah. Kini In rapita əriə yamə mine kisarə apa ye rao ye neai. ²⁷ In ror pisin ye hae pris minə tiksin. Nipig m-fam, iriə tukasəkeikei misəkupan mhavi nitə tuk təvhagə has yame iriə atuk kimisor, [§] kwasig ikin, kipihavi nitə tuk təvhagə has kape narmamə minə tiksin. ^{§†} Mærig nipig Yesu rimneighan kin mə tukor sakrefaes ye kafan nimraghien, ^{§††} mikirikianə əmə, ^{§†} in rəmhen məkwəkw. ²⁸ Loa in ravəhshi-haktə pris yamə mine khapəh nisəmhenien. ^{§††} Mærig kwəsu kape Kughen, yame rimikwasig kin loa, in mivəhshi-haktə Tini e ^{§†} yame rhuvə məmhen ^{§†} tuk norien wok e kape rerin.

Yesu in hae pris in rhuvə rapita narmamə yamə mine kimisor wok kape hae pris kupan

8 Nuknei nəgkiarēn yame yakamhani in e: ^{§§†} Kapətawə kirik aikin hae pris yame ror məknə. In rinəkwəta ta ye kwermi Kughen Yermaru matuk apa ye rao ye neai. ² In mamor wok apa Ikin ramərhakə Ikin ye rao ye neai. In e Nimə Tapolen əfrah ^{§§†} yame Kughen rimivi, pəh nien mə yame yermamə rimivi. ^{§§§}

³ Kimivəhshi-haktə fam hae pris minə kupan kimə tukhavəhshi-pən narimnar kimi Kughen mhavi nitə. Ye swatuk kirikianə əmə min, kapətawə e hae pris, In min tukraməkeikei mivəh-si-pən sakrefaes kimi Kughen.

¹⁸⁴ Nipig rimnamarə ye tokrei tanə, to khapəh nhaniyen mə In pris, meinai loa ramripen kwənəraus pisin kirik mə iriə pris minə, kini iriə kasor wok kape pris. ⁵ Nimə Tapolen yamə mine pris minə kasor wok ikin ye tokrei tanə in nanmi nar ¹⁹ yame ramsigovin nimə apa ye rao ye neai. Ror pən, nipig Kughen rimini-pən tuk Moses mə tukrivi Nimə Tapolen, in rimnor kwirig kimin mimə,

“Takaməkeikei maməm huvə mə takor narimnar minə e ratuatuk məmhen ye kafak mak yame yimnor mamhajoun ik kin apa faktə ye tukwas.”

(Eks 25:40)

⁶ Mærig taktəkun ai, Yesu In hae pris kapətawə, In rivəh kafan wok yame rhuvə rapita wok kape pris kupan minə. Kini ye norien kirikianə əmə min, Yesu In swatuk kape promes vi e, In rhuvə mapita promes akwas minə. Meinai promes vi e, in ramərer haktə ye nəgkiarēn yamə mine khahuvə pik. ²⁰

⁷ Meinai to kipipəh nəm-pəniēn nar has kirik ye promes akwas, ²¹ to promes vi ripipəh nivəhyen tamhekin. ⁸ Mærig Kughen rimnəm nahasien kape narmamə kini mini mimə,

“Nipig aikin tukripiuə,

yame Yo jakor promes vi kape kwənəraus kape Isrel mine kwənəraus kape Juda.

⁹ Promes e tukror pisin ye promes akwas yame Yo yimnor kimi ripriə minə kupan, ye nipig e yame Yo yimivəh kwermiriə mikir-yerhav əriə khatərhav apa Ijip.

Yo jakor promes vi, meinai iriə kimnhapəh nharap-təraikinien promes yame yimnor kimi əriə kupan, kini ror pən yimukreikin-pən nimeitak kimi əriə.

¹⁰ Kini Yo, Yermaru, yakamni-ərhav mimə, ye nipig yame tukripiuə,

Yo jakor promes vi kirik kimi kwənəraus kape Isrel. Jakvəh-sipən kafak loa minə ye kapəria kapa, kini mirai-pən yerkiria, Kini Yo jakuə rəmhen kin Kughen atuatur kapəria, kini iriə tukhauə kafak atuatur narmamə.

¹¹ Kini to khapəh nishajounien əriə minə,

† 7:16 Jon 1:4; 5:26; Hib 7:25 †† 7:18 Rom 8:3; Gal 3:21; Hib 9:9; 10:1 ‡ 7:19 Rom 3:20 †† 7:19 Hib 4:16; 10:22; Jem 4:8 ‡‡ 7:22 Luk 22:20; Hib 8:6; 12:24 ††† 7:25 Rom 8:34; 1 Jon 2:1 ††† 7:26 Hib 2:17; 4:14; 6:20; 8:1 § 7:27 Lev 9:8; 16:6, §† 7:27 Lev 9:15; 16:15; Hib 5:1,3 §†† 7:27 Efes 5:2 §‡ 7:27 Rom 6:10; Hib

9:12, 26,28; 10:10; 1 Pita 3:18 §†† 7:28 Hib 5:1-2 §† 7:28 Hib 1:2 §‡ 7:28 Hib 2:10 §§† 8:1 Hib 1:3; 2:17; 3:1; 4:14; 6:20; 7:26; 9:11; 10:12; 12:2 §§‡ 8:2 Hib 3:6; 10:21; 1 Pita 2:5; Rev 13:6 §§§ 8:2 Hib 9:11, 24 18 8:3 Hib 9:14 19 8:5 Kol 2:17; Hib 9:23 20 8:6 Hib 8:8,13; Luk 22:20; Hib 7:22; 9:15; 12:24 21 8:7 Hib 7:11, 18; 10:1

mamhani-pən tuk əriə minə mhamə, 'Kughen ror məknei,'
 meinai iriə m-fam tukharkun Yo,
 ririkakun ye narmamə apnapig minə mivən meriaji-
 pən narmamə yamə mine kamhavəh nhag ehua minə.
¹² Meinai rikik rehua tuk əriə tuk kapəriə norien yamə
 mine ripəh natuatukien.
 Yo jakvəhsi-ta norien has minə kapəriə,
 Kini rikik tukripəh nəsik-minien norien has minə
 kapəriə."

(Jer 31:31-34)

¹³ Nipig Kughen ramni promes e, mə in promes vi,
 nipran e mə promes kupan, rinəkwəs minaha. Kini nar
 yame ruauə minəkwəs, ripəh nəmhenien, pəh nien mə
 tuk tu rikək.

**Ikin ramərhakə ikin ye tokrei tanə mine ikin
 ramərhakə ikin ye rao ye neai**

⁹ Kini nipig promes yame Kughen rimnəkupan mor
 rimnamarə, narmamə tukasəkeikei misəri-pən
 swatuk atuutuk kape nəhuakien. Kini Nimə Tapolen, in
 kape tokrei tanə e. ² Nəmə kupan kimnhavi Nimə
 Tapolen a, [†] misor nəkwən kirik apa imə atuutuk, kimn-
 hapir nəkwən kiraru. Kwənmhaan kupan, kamni kimə
 Ikin Ramərhakə ikin. ^{††} Ye kwənmhaan a, kimisərhə-
 pən nar kamhaukrai haktə laet iran, [‡] mine tebol kirik
 yame kamətu-haktə-pən min bred rhakə iran.
^{†††} Kimivi-əswasig neipən ye kwənmhaan yame ramk-
 wasig. Kini kwənmhaan a kamni kimə Ikin Ramərhakə
 Əgkap Ikin. ^{††††} Ikin a, nar kirik aikin kimnor kin gol,
 yame kamətu-pən nimar nai pien-pien iran, kivaan.
 Kini ikin a, Bokis kape Promes ramkwətə ikin. Bokis a,
 kimnor apa imə kin nai; kini iruə kimnor kin gol. Kini
 ye nəkwai Bokis a, botel kirik aikin kimnor kin gol,
 kimnhargin-pən kwənmop bred nhagin e "manə" iran,
 mine kaskin kape Eron, yame kupan Kughen rimnor
 rəpirpir min. ^{†††††} Kini kapier mir kiraru aikin, yamə mir
 kwəutəutə, yame kimirai-pən natuakəmien ten irəriu.
^{††††††} Kini yerpərig ye kapən kəvhao Bokis a, nanmi jeru-
 bim [§] kiraru aikin yamə mir kawor nimtətien ye
 nikhakien kape Kughen. Təmərməriu rhorukin kapən
 kəvhao bokis a, ikin hae pris ramətəg-pən nitə mə
 tukririsin təvhagə has yamə mine narmamə kimisor. ^{§†}
 Mərig to yakpəh nhopraiye niprai narimnar minə a.

⁶ Nipig pris minə kimisətu huvə fam narimnar minə
 a, kharkun nivənen ime Ikin Ramərhakə Əgkap ikin.
 Ye newk kirikianə, ^{§†} in rirkun nivənen ye nipig
 kirikianə əmə. ^{§††} Kini nipig tukmə ramvən, in
 tukraməkeikei mivəh nitə, mirisin kafan təvhagə has ^{§†}
 mine təvhagə has yame narmamə minə tiksin kimisor

[†] 9:2 Eks 25:8,9 ^{††} 9:2 Eks 26:33,34 [‡] 9:2 Eks 25:31-40; Jon
 8:12; Rev 1:20 ^{†††} 9:2 Eks 25:23-29; Jon 6:35,48 ^{††††} 9:3 Eks
 26:31-33 ^{†††††} 9:4 Nam 17:1-10 ^{††††††} 9:4 Eks 31:18 [§] Jerubim in
 agelo kirik kape Kughen ramhen kin nar miragh yame ramivə. Əm-ru
 Eks 25:18-22 mine Esek 10:1-20. ^{§†} 9:5 Eks 25:17-22; Hib 4:16
^{§††} 9:6 Nam 28:2-4 ^{§†††} 9:7 Lev 16:2 ^{§††††} 9:7 Lev 16:34 ^{§†††††} 9:7
 Lev 16:3,11,14; Hib 5:3

^{§†} mhapəh nharkunien mə kimisor təvhagə hah.
⁸ Ramor narimnar minə a, Nanmin kape Kughen
 ramhajoun mə nipig Nimə Tapolen kupan rimnamərer,
 swatuk ^{§§†} rikək tuk ətawə tuk nivənen Aikin
 Ramərhakə Ikin. ⁹ In rəmhen əmə kin nimtətien kirik ^{§§††}
 yame ramhajoun-pə nipig yame kisarə iran ai taktəkun
 mine. Narimnar yamə mine pris minə kamhavəh-si-
 pən kimi Kughen, masor sakrefaes kin kimin, ^{§§§}
 khapəh nisəmhenien tuk nərəhu-atuatukien nərigien
 kape narmamə yamə mine kamhauə ye nəhuakien.
¹⁰ Meinai nəhuakien akwas kupan, in ramhajoun əmə
 norien ye nikarin kape nəviginien, ¹⁸ mine ninimien, ¹⁹
 mine nəravyen. ²⁰ Narimnar minə a, iriə kape niprai jir
 əmə. Kini Kughen rimnərhəhu-pən natuakəmien minə a
 rarə meriaji-pən əmə nipig yame In rimini promes vi
 kirik yame rhuva rapita.

Nitaw Yesu in sakrefaes kirik yame rhuva mapita

¹¹ Mərig taktakun ai, Kristo ruauə ta. Kini in hae pris
 yame rimipik narimnar huvə minə, muauə. ²¹ Kini In
 ruavən ime Nimə kirik yame rhuva məmhen min,
 mapita yamə apa kupan. ²² Nimə a, pəh nien mə nar
 kirik yame narmamə kasor, kini pəh nien mə nar kirik
 kape tokrei tanə yame Kughen rimnor. ¹² Nipig Kristo
 rimavən ime Ikin Ramərhakə Ikin, pa rimə rimavən ye
 newk minə fam, rəmhen kin yame hae pris kupan
 minə kimisor. Mərig rimavən mikirikianə əmə,
 nəmhen. Meinai In ripəh nivəhyen nitaw nəni mine
 nitaw kwaji kau mivən imə mə tukrivəhsita narpinien
 kape təvhagə has. Nikam. In rimivəh atuk əmə
 nitawin, mivən imə, kini In əmə rimivəh nimritawə,
 mivəh nimri nimraghien rerin kapətauwə. ²³ Ye norien
 kape promes kupan, kimisətag-pən nitaw nəni mine
 kao, uə nimrawk ye kau yame kimivaan əru ye tebol,
 kamətag-pən ye kwən kirik yame rəmkimik ye nimri
 Kughen mə tukror nimtətien mə nimraghien kafan ru-
 auə minhawən, nəmkimikien rikək iran. ¹⁴ Mərig nitaw
 Yesu ²⁴ in ravəh nəsaninien ehua rapita narimnar minə
 e ²⁵ meinai Kristo In rimnor atuk sakrefaes iran, ye
 nəsaninien kape Nanmin Rhakə ²⁶ yame ramarə rerin.
 In sakrefaes kirik yame ratuatuk əgkap, nahasien kirik
 rikək iran. Ror pən, nitawin rivəh nəsaninien rəmhen
 tuk nəspir-tayen rikitawə tuk norien yamə mine
 khakir-pən narmamə tuk nimhəyen. Rimnor məknakin
 mə kitawə ²⁷ tuksətgah əmə tuk nəhuakien kimi Kugh-
 en yame ramragh. ²⁸

¹⁵ Tuk narimnar yame Yesu rimnor, In swatuk tuk
 narmamə tuk nivəhyen promes vi. ²⁹ Kughen
 ramokrən kin narmamə kafan, kini mirpen-pən tuk
 əriə mə narimnar huvə minə e, kapəriə. Kini narimnar
 minə e, to khapəh nharkəkien tuk nipig kirik. ³⁰ Tuk-

^{§†} 9:7 Lev 16:15 ^{§§†} 9:8 Luk 23:45; Jon 14:6; Hib 10:19-20
^{§§††} 9:9 Hib 10:1-2 ^{§§§} 9:9 Hib 5:1; 8:3 18 9:10 Lev 11:2-23
¹⁹ 9:10 Nam 6:3; Kol 2:16 20 9:10 Lev 11:25,28,40 21 9:11 Hib
 10:1 22 9:11 Hib 8:2; 9:24 23 9:12 Rom 3:25 24 9:14 1 Pita
 1:2,18-19 25 9:14 Hib 10:4 26 Ye kopi akwas tiksin kape Ni-
 utesteman, nəgkiarien e "Rhakə" rikək iran. ²⁷ Ye kopi akwas tik-
 sin kape Niutesteman, ramni "kimia." ²⁸ 9:14 Taet 2:14 29 9:15
 Luk 22:20 30 9:15 Hib 10:34

sarə rerin. Iriə tukhavəh narimnar minə a meinai nimhəyen kape Kristo in rimnarpin ta təvhagə has kape narmamə yamə mine kisəsik loa kape promes kupan.

¹⁶ To Yesu ripipəh nimhəyen məkna, to kafan narmamə minə kipihipəh nhavəhyen narimnar huva yamə mine In rimirpen mə kapəriə. Meinai tukmə tatə kirik rirpen mə tukmə rimhə, kafan nautə tukrivən tuk tini, tatə tukraməkeikei mimhə məkupan, kini ai promes kafan tukruə mor nəfrakisien kin. ¹⁷ Mərig tukmə tatə ramragh hanə, tini to ripəh nivəhyen nautə kafan. Tukror əmə nəfrakisien kin ye nipig yame tukrimhə iran. ¹⁸ Tuk narimnar minə e, ye nikarin kape promes kupan yame Kughen rimini, nitaw nar miragh kirik tukraməkeikei maiyu rhajoun mə nar miragh kirik rimamhə, ror nimtətien mə promes ramarə. ¹⁹ Ror məkneikin mə, nipig Moses in rimini-ərhav ta nəgkarien minə fam kape loa kimi narmamə, kini kwasig ikin, in rimivəh tiki sipsip kimnor rəwhao, mine kwermi nai e kamni kimə "hisop" meires-pən ye nitaw kwaji kao mine nitaw nani mine nu, kini mətəg-pən nitə ye nəkwəkwə kape Loa mine narmamə minə.

^{†20} Kini mini-pən tuk əriə mimə,

"In e nitaw nar miragh kirik yame rimamhə tuk norien promes kape Kughen ruauə minor nəfrakisien kin. Kini kimia takasəkeikei mhasiai In, masor nəkwan."

(Eks 24:8)

²¹ Ye norien kirikianə əmə min, Moses rimnətəg-pən nitə ye Nimə Tapolen mine narimnar fam yame kavəh tuk nəhuakien. ²² Loa ramni mə pris tukraməkeikei mamor-pən nitə ye narimnar khapsaah, ipakə narimnar fam, ror nimtətien mə iriə kwənhauə mishawən. Kini tukmə nitə ripəh naiyuyen iran, Kughen to ripəh nəspirien təvhagə has. ^{††}

Nitaw Yesu ramarpin təvhagə has

²³ Ror pən, nipig kimnor sakrefaes, nitə rimnaiyu mor narimnar minə a kishawən. Mərig Nimə Tapolen mine narimnar kafan aikin, [‡] iriə nanmi nar əmə yame ramor əmə nimtətien ye narimnar yame raməmir ye rao ye neai. Mərig niprai nar, in apa ye rao ye neai, kini nitaw nar kirik yame rhuvə rapita tukraməkeikei maiyu mor rhawən. ²⁴ Yesu ripəh nivənyen ime Ikin Ramrhakə Əgkap Ikin kape tokrei tanə e, yame narmamə əmə kimisor. Nimə a, in nanmi nar əmə kape Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin əfrakis apa ye rao ye neai. Mərig Yesu rimavən ye rao ye neai, kini taktakun ai, In maməgkiar atuə kin kapətawə kimi Kughen ye nimrin. ^{††25} Kini nipig Yesu rimnor atuk sakrefaes ye kafan nimraghien, kafan norien ror pisin ye hae pris minə kupan. Ye promes kupan, hae pris tukraməkeikei mivən ime Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin, mivi nitaw nar miragh. Pəh nien mə ramor atuk sakrefaes kin nitawin. Kini tukraməkeikei mor məkna kin ye newk minə fam. Mərig Kristo rimavən ime Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin

[†] 9:19 Eks 24:6-8 ^{††} 9:22 Lev 17:11 [‡] 9:23 Hib 8:5 ^{††} 9:24 1 Jon 2:1; Rom 8:34

ye rao ye neai, mivəh atuk nitawin mor sakrefaes kin mikirikianə əmə, rəmhen. ²⁶ To Kristo ripior sakrefaes məkna kin ye newk minə fam, rəmhen kin yame pris minə kupan kimisor, to ripiərig nəmhəyen nipig rip-saah ririkakun ye nipig Kughen rimnor tokrei tanə mamvən mamvən. Mərig taktakun ai, kitawə kwəsarə ye Nipig Kwasig, Yesu rimatərhav-pə mikirikianə əmə, ^{††} mə tukror atuk sakrefaes kin kafan nimraghien tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah. Kini kafan sakrefaes, in infamien.

²⁷ Kitawə narmamə, Kughen rimnərahə nipig yame narmamə kirikianə kirikianə tukhamhə iran, kini tukhamhə mikirikianə əmə. Kini kwasig ikin, In tukrəkir kapətawə norien minə. ^{††28} Ye norien kirikianə əmə min, Kristo rimnor atuk sakrefaes kin mikirikianə əmə, ^{†††} mə In tukrarpin təvhagə hah kape narmamə khapsaah. [§] Mərig kwasig, ye nipig tukrirerig-pə min iran, ^{§†} In to ripəh min narpinien təvhagə has, mərig tukruə mivəh miragh əmə narmamə yamə mine kasər-er matuk mamhawhin In. ^{§††}

Yesu rimneighan-pən kin nimraghien kafan rəmhen kin sakrefaes, mikirikianə əmə nəmhən

10 Narimnar kape loa, kisəmhən kin nanmi narimnar ^{§†} yamə mine kamhauə kwasig. Mərig nanmi nar e ripəh nəmtir-huvəyen. Pəh nien mə niprai nar. Ye newk minə fam, pris minə kasor sakrefaes. Mərig nar apnapig iriə kasor sakrefaes, loa in reinein norien nəməhuak yamə mine kamhauə tuk Kughen mə tuk-satuatuk ye nimrin, meinai sakrefaes minə a, iriə nanmi nar əmə. ² To sakrefaes ripiəmhən ripior nəməhuak minə kipsisatuatuk, mipihipəh nor-minien sakrefaes, meinai kwəshawən ta. Kini to sakrefaes ripiəspir-ta rikiria, to kipihipəh nisərig-rahəsien tuk təvhagə has. Mərig, nikam. Kasərig rahəs hanə. ³ Mərig taktakun ai, ye newk minə fam, pris minə kasor pawk sakrefaes, mərig nar a ramor əmə mə narmamə rikiriə raməsik hanə təvhagə has kapəriə, ⁴ meinai nitaw nani mine kao kirapəh niwəmhənien tuk nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə has. ^{§††5} Ror pən, nipig Kristo rimauə ye tokrei tanə, mini-pən tuk Kughen mimə, "Kughen, Ik nakpəh norkeikeiyen sakrefaes mine narimnar yamə mine kivəhsi-pre kim ik.

Mərig Ik nimnor niprak kirik mə jakvən iran.

⁶ Kamhavaan əru narimnar ye tebol rəmhen kin nəhuakien kapəriə raurə tuk Ik,

kini masor sakrefaes tuk nəspirien təvhagə has.

Nar apnapig kasor məkna kin, mərig khapəh nisorien rikim ragien tuk əriə.

⁷ Mərig Yo yakamni mimə,

'Kimirai ye Nəkwəkwə kape Kughen yame raməgkiar irak mimə,

"Kughen, Yo e, yimauə mə jakor nəkwam." ^{'''}

(Sam 40:6-8)

^{††} 9:26 Hib 9:12,28 ^{†††} 9:27 2 Kor 5:10 ^{†††} 9:28 Hib 7:27; 9:12,26; 10:10 [§] 9:28 Aes 53:12 ^{§†} 9:28 Mat 16:27 ^{§††} 9:28 2 Tim 4:8 ^{§†} 10:1 Kol 2:17; Hib 8:5 ^{§††} 10:4 Hib 9:12-14

⁸ Kristo ruini ta mə Kughen ripəh norkeikeiye sakrefaes mine narimnar yamə mine kivəhsi-pən kim in, mine narimnar yame kavaan ye tebol, mine sakrefaes kape nəspir-tayen təvhagə has. Nar apnapig narmamə kasor narimnar minə e rəri-pən loa, Kughen rikin rapəh nagienien tukun. ⁹ Kini nipig Kristo ramni min mimə, “Yo e, yimauə mə jakor nəkwam” kini meighaan-pən kin nimraghien kafan, In rimnoriah swatuk kupan kape nivəhsi-tayen narpinien kape təvhagə hah, mor swatuk vi kirik tuk nivəhsi-tayen.

¹⁰ Kini Yesu Kristo rimnor nəkwai Kughen ror məkneikin: In rimnor atuk sakrefaes kin nipran, [†] mikirikianə əmə, ^{††} mə tukror ətawə kisatuatuk. [‡]

¹¹ Kini pris minə fam kasərer masor wok kape nəhuakien, masor sakrefaes, masor nar kirikianə əmə nipig mifam tuk nəspir-tayen təvhagə has. Mərig sakrefaes minə a, iriə khapəh nisəmhenien tuk nivəhsi-tayen təvhagə has kirik. ¹² Mərig pris e kapətawə rimnor kafan sakrefaes mikirikianə əmə, kini sakrefaes e in rəmhen məkwak tuk nəspir-tayen norien has kape narmamə kape rerin. Kini nipig rimnor məknakin kafan sakrefaes, in mivən “məkwəta ye kwermi Kughen matuk.” ¹³ Kini ikin a, In rawhin əmə mə “Kughen tukror In ramehuə ye kafan tikmir minə.” ^{†††} Meinai Kristo rimnor sakrefaes mikirikianə əmə, mor kafan narmamə kisatuatuk ye nimrin kape rerin. Narmamə minə a, iriə en, yamə mine In rimnor əriə khauə misatuatuk.

¹⁵ Kini Nanmin kape Kughen, In min raməvsao kin narimnar minə a kimi ətawə, mamni mimə,

¹⁶ “Kughen Yermaru ramni mimə,

‘Nipig tukripiuə,

jakor promes vi kimi kafak narmamə minə.

Yo jakvəhsi-pən loa minə kafak yerkiria,

kini Yo jakrai-pən loa kafak ye nirkunien kapəria.”

(Jer 31:33)

¹⁷ Kini In mamni min mimə,

“Yo jakəru-kin kapəria norien has minə,

kini rikik tukripəh nəsik-minien norien minə kapəria yame kasəkapir loa.”

(Jer 31:34)

¹⁸ Nipig tukmə Kughen rimnəspir ta norien has kape narmamə, to khapəh nisə-minien sakrefaes kirik.

Pəh kisərer timtim ye nhatətəyen kapətawə

¹⁹ Yo minə tiksın. Ror məkneikin mə nitaw Yesu rimnor ətawə kharkun nhavəniyen imə Ikin Ramərhakə Əgkap Ikin, mhapəh nhaginien. ²⁰ Rəmhen kin yame In rimnəhipu neipən yame raməkər əswasig kin Ikin Ramərhakə Ikin. Mərig pəh nien mə rimnəhipu neipən kirik, mərig nipran rimnərkwopir ror swatuk vi kirik yame ramragh tuk ətawə tuk nivəniyen tuk Kughen. ^{†††} Kini hae pris kapətawə, in yeməhuə yame ramar-maru ye nimə kape Kughen, ^{†††} in e kafan narmamə minə. ^{††††} Ror məknakin, pəh khavən ipakə tuk nimri Kughen, [§] yerkitawə yame rukwar kin nhatətəyen

[†] 10:10 Hib 2:14 ^{††} 10:10 Hib 7:27 [‡] 10:10 Hib 10:14; Efes 5:26 ^{††} Ramni Sam 110:1. Əm-ru Hib 1:13. ^{‡‡} 10:20 Lev 16:2;

əfrakis. Meinai Kristo rimnətəg-pə nitawin yerkitawə məspir ətawə. ^{§†} Kini rimnokwi-ta nipraitawə ye nu yame rəmtir in əmə in əmə. ^{§††23} Kitawə khamə kwəsəruhu-pən nətərigien kapətawə ye Kristo. Ror məknakin, pəh kisərer tim tim iran, mhapəh nhaviə-viəyen, meinai kitawə kharkun nisətigətəyen ye kafan nəgkiarien yame rimirpen-pə ta kimi ətawə. ²⁴ Pəh khasig ətawə minə mə kitawə taksorkeikei ətawə minə, kini masor huvə pən kimi ətawə minə. ²⁵ Narmamə tiksın kwəsəpəh nofuginien əriə minə. Mərig ripəh nəmhenien. Pəh kasofugin ətawə minə, masərip tim tim ətawə minə ye nipig mifam. ^{§†} Kini nipig kasəm mə Nipig Kwasig rinamua pakə, rhuvə mə kitawə tukasəkeikei misərip tim tim ətawə minə mamharpin.

²⁶ Rhuvə mə taksərip tim tim ətawə minə məknakin, meinai tukmə kitawə kwənharkun ta nəfrakisien, mərig khapəh nisərigien, masor norien has mamharpin, kini sakrefaes kirik min rikək yame to rəspir ətawə. ^{§††27} Kini tukmə sakrefaes kirik min rikək mə to rivəhsi-ta təvhagə has kapətawə, kini nar kirikianə əmə aikin. In e, tukasəkeikei mhapin, misətməmin, meinai kitawə kwənharkun huvə mə kitawə kamhawhin narpinien skai, mine nap ehua kape niemhaa kape Kughen yame tukraməkeikei məkwəru kafan tikmir minə. ^{§†28} Loa kupan kape Moses ramni mə tukmə yermamə kirik rəkapir loa, kini “yermamə kiraru uə kisisə kirhini-ərhav in;”

(Dut 17:6,7)

kini kwən a tukraməkeikei mimhə. Narmamə, rikiriə to ripəh nehuəyen tukun. ²⁹ ?Mərig rhawor ye yermamə yamə ripəh nisaiyen Ji Kughen? ^{§†} Kughen rimini-pə promes kirik tuk ətawə, kini nitaw Kristo rimnor promes e ruauə minor nəfrakisien kin. ^{§§†} Nitə əmə a in a rirkun norien narmamə kisatuatuk. ^{§§†} ?Mərig rhawor ye yermamə yame ramor nar apnapig ye nitə e? ?Rhawor ye yermamə yame ramni hah Nanmin kape Kughen yame raməwhai nihuvəyen kimi narmamə? Ratu-atuk mə yermamə yame ror məknei tukrarə ye narpinien skai yame rapita narpinien yame yermamə yame ramakapir loa kape Moses tukrarə iran. ³⁰ Meinai kitawə kharkun ta Kughen yame ramni mimə, “Narpinien tai təvhagə hah, yakamərer tukun.

Kini Yo jakarpin tai norien kapəria rəmhen əmhen.”

§§§

(Dut 32:35)

Kini In ramni min mimə,
“Kughen Yermaru tukrəkir norien kape narmamə kafan.”

(Dut 32:36)

³¹ Səm-ru. !Tukmə Kughen yame Ramragh rəp-kətarəkin ik, nar a ror niginien!

³² Rhuvə mə rikimiə tukramuh nipig kupan, nipig nikhakien rinaməsia-pen əmiə kupan. Ye nipig a, kimia

Mat 27:51; Efes 2:18; Hib 9:8 ^{†††} 10:21 Sek 6:13 ^{†††} 10:21 Hib 3:6 [§] 10:22 Hib 7:19; Efes 3:12 ^{§†} 10:22 Esik 36:25; Hib 9:14; 12:24 ^{§††} 10:22 1 Pita 3:21 ^{§†} 10:25 Hib 3:13 ^{§††} 10:26 Hib 6:4-8; 2 Pita 2:20-21 ^{§†} 10:27 2 Tes 1:7-9; Hib 12:29 ^{§†} 10:29 Hib 6:6 ^{§§†} 10:29 Mat 26:28 ^{§§†} 10:29 Rev 1:5 ^{§§§} 10:30 Rom 12:19

nimisara ye nipig autan kirik, yame rasasao pik, nimisariḡ nāmḡayen ehuā, † mēriḡ nimisarer tim tim. ³³ Nipig tiksīn, narmamā kamhāni hah āmiā ye nīmri mīrh, †† masor min narimnar has minā tiksīn irēmīā. Nipig tiksīn, nimisarer-pān tuk narmamā yamā mine kamor has pān kimi āriā. ³⁴ Misasitu irēriā nipig kim-nāhi-pān āriā ye kalabus, kini misara ye nipig autan kapēriā. ‡ Kini nipig narmamā kimisākrāh kin narimnar minā kapēmīā, nakwānharkun ta mā kapēmīā aikin narimnar ramēmīr yame in rhuvā mapita, rikimīā ramagien āmā. ††† Kini narimnar minā a to ripāh nirkākien tuk nipig kirik. †††† Kini rikimīā ramagien āmā tukun. ³⁵ Ror pān, nipig naksara ye nipig autan minā, pāh rikimīā tukripāh nēpouyen, meinai tukmā nakshatātā ye Kughen, In tukrivāhsi-pre nērok kimi āmiā. ³⁶ Kimiā takasākeikei misor nātēriḡien kapēmīā rapomh, ††† mā taksor naha nhagin yame Kughen rorkeikei. Kini takpi-havāh narimnar yame Kughen rimirpen mā tukrivāhsi-pre kimi āmiā. ††††† Meinai Kughen ramni mimā pāh nien mā tuktu

“Kwān kirik tukruā,
in tukritārḡhav-pā, mīpāh norien kāmār.

³⁸ Meinai kafak narmamā yamā mine kisatuatuk ye nimrik,
iriā tukhashatātā irak mamharpin.

(Hab 2:3-4)

Mēriḡ tukmā yakām mā kwāsāpāh Yo, masārer rerig rerig,

to rikik ripāh nagienien tuk āriā.”

³⁹ Mēriḡ kitawā e to khapāh nisārer rerig-rerigien, miserwei. Nikam. Kitawā narmamā kape nhatātāyen ye Kughen, Kughen tukrivāh miragh ātawā.

Kaha yamā mine kimishatātā ye Kughen

11 Kitawā kasārēhu-pān kapātawā nēriḡien ye narimnar yamā mine tukripiuā, kini nhatātāyen kapātawā in ramor ātawā kharkun huvā mā narimnar minā e, iriā nēfrakisien. Nar apnapig mā kitawā khapāh nisāmien ⁵ narimnar minā a, mēriḡ kharkun huvā mā tukpihavāh, meinai nhatātāyen ramhājoun ātawā mā tukpihavāh. ² Riptawā minā kimnishatātā ye Kughen, Kughen rimnāgnāgin āriā tukun.

³ Nhatātāyen ramor ātawā kharkun mā Kughen rimnāgiar āmā, narimnar kape tokrei tanā kasāmīr. ^{5†} In rimivāh narimnar yame kipāh nāmien, mor narimnar kin yame kamām.

⁴ Ebel in rimnhatātā tim tim ye Kughen, mivāh-si-pān narimnar kimi Kughen yame rhuvā rapita yame Ken rimivāhsi-pān kimin. ^{5††} In rimnhatātā tim tim māk-nakin ye Kughen, Kughen rimini mimā in yermamā atuatuk kirik, rikin ragien tuk naha nhagin yame rimivāhsi-pān kimin. Kini nar apnapig mā kwān a ru-amhā ta, mēriḡ nhatātāyen kafan ramhājoun ātawā kin nar kirik ai taktākun. ^{5†}

⁵ Mine Inok rimnhatātā timtim ye Kughen, kini mīpāh nimḡayen. Kughen rimivāhsi-ta āmā in ye tokrei tanā e, mā tukrhaktā mivān ye rao ye neai. Narmamā to khapāh nisām-minien in, meinai Kughen rimivāhsi-ta.

^{5††} Meinai nipig Kughen ripāh hanā nirāhsi-tayen in, minhajoun ta in mā rikin rimnagien tukun. ⁶ Mēriḡ yermamā to ripāh nhatātāyen ye Kughen, Kughen to rikin ripāh nagienien tukun. Meinai nipig yermamā kirik rorkeikei mā tukruā tuk Kughen, ^{5†} in tukramākeikei mamni nēfrakisien mā Kughen ramarā mamārok narmamā yamā mine kisarkut mā tukharkun In.

⁷ Mine Noa in min rimnhatātā tim tim ye Kughen. In e, nipig Kughen rimini-āsah pān narimnar kupan tukun, yame narmamā kipāh hanā nisāmien, ^{5†} Noa rimisiai In mamor nēkwān. Mivhirākin rao ehuā kirik mā tukrivāh miragh kafan narmamā minā. Rimivhirākin mākna rao, mor āpu mā Kughen tukrivāhsi-pān narpinien kimi narmamā. Nhatātāyen kafan rimnor swatuk kimi Kughen ror In ratuatuk ye nimrin. ^{5††}

⁸ Mine Ebrahim in rimnhatātā timtim ye Kughen. Nipig Kughen rimnokrān kin mā tukrivān ye tanā pisin kirik, in rimnor nēkwān. Tanā a, Kughen rimirpen ta kimin mimā tukrivāh-si pān kimin. Kini Ebrahim rimitārḡhav, meinein mā ramvān hiā. ⁹ Mamhatātā timtim ye Kughen mākna, kini mamārā ye tanā a yame Kughen rimirpen ta kupan mā tukrivāhsi-pān kimin. ^{5††} Mēriḡ rimnamārā aikin a, mīpāh nivhirākinien nimā huvā kirik, mivāh-si haktā nikar nimā kirik, mamārā rāmhen kin yepsipis kirik. Kini kwānārūs kafan Aesak mine Jakob yame Kughen rimivāhsi-pān promes a kimi ārisir Ebrahim, iriu min kimiwarā āmā ye nimā has rāmhen kin yepsipis mir. ^{5†††10} Ebrahim rimnamārā ye nimā tapolen mākna meinai in rimiwḡhin mā tukrivān ye taon kirik yame nuknen riskai, ¹⁸ tukramāmīr ror tu. ¹⁹ Taon e, Kughen āmā rimnārīwāk iran mivhirākin. ²⁰

¹¹ Mine Sera min rimnhatātā tim tim ye Kughen. Nar apnapig mā rimnāpiḡhuaru āgkap, mēriḡ Kughen rimivāhsi-pān nāsāninien kimin mā tukreimāk. In rimirāh tīni e, meinai in rimnhatātā ye Kughen mā In tukror promes kafan ruā mor nēfrakisien kin. ²¹¹² Ebrahim rimnāhuaru ta, ipakā āmā rimhā, ²² mēriḡ kwānārūs minā khapsaah kimnhasi-pān iran. Nar apnapig mā in yermamā kirikianā āmā, mēriḡ kwānārūs mine e kafan, iriā khapsaah rāmhen āmā kin kāmḡau minā ye neiai mine nipakir ye tahik yame to kipāh nāvḡuekin-famien āriā. ²³

¹³ Narmamā minā a, iriā kimishatātā tim tim ye Kughen, mēriḡ nipig kimnhamhā, iriā kimnhapāh nhavāhyen narimnar yamā mine Kughen rimini ta mā tukrivāhsi-pān kimi āriā. ²⁴ Iriā kimisām narimnar minā e mā iriā kasāmīr isok tuk āriā, mēriḡ rikiriā ragien pik mā tuksām. ²⁵ Mḡhāni-ārḡhav mḡhamā kisarā ye tokrei

† 10:32 Fil 1:29,30 †† 10:33 1 Pita 4:14 ‡ 10:34 Hib 13:3
†† 10:34 1 Pita 4:13 ††† 10:34 Hib 11:16; 1 Pita 1:4,5 †††† 10:36
Rom 5:3,4; Hib 12:1; Jem 1:3,4,12; 5:11 †††† 10:36 Hib 6:15; 9:15

§ 11:1 2 Kor 4:18 §† 11:3 Jen 1 §†† 11:4 Jen 4:4-5 §† 11:4
Hib 12:24 §†† 11:5 Jen 5:21-24 §† 11:6 Hib 7:19 §† 11:7 Hib
11:1 §†† 11:7 Jen 6:9 §§† 11:9 Wok 7:5 §§§ 11:9 Jen 12:1-8
18 11:10 Hib 12:22; 13:14 19 11:10 Rev 21:2, 14 20 11:10 Hib
11:16 21 11:11 Jen 17:19; 18:11-14; 21:2 22 11:12 Rom 4:19
23 11:12 Jen 22:17 24 11:13 Hib 11:39 25 11:13 Mat 13:17

tanä e mærig kisämhen əmə kin yepsipis əmə. [†] Tokrei tanä e pəh nien mə iməriə əfrakis ikin. ¹⁴ Nipig nar-mamə kasəgkiar məknai, in ramhajoun pən mə kasarha-kin iməriə atuatur ikin. ¹⁵ Kapəriə nətərigien ripəh nīreriḡ-pənien ye tanä kapəriə kupan, yame kwəsəpəh ta. Rikiriə to ripiuh məkna, kipiharkun nīr-erigien mamhəvən. Mærig kimnhapəh nisorien məknakin. ^{††16} Iriə kimisorkeikei iməriə ikin pisin kirik yame rhuvə rapita. In e rao ye neai. [‡] Ror pən, Kughen ripəh naurisien ^{††} mə kamokrən kin In kimə kapəriə e Kughen. ^{‡‡} Kini Kughen rimnor apnəpeinə ta ye taon kirik ^{‡‡†} iməriə ikin.

¹⁷ Mine Ebrahim rimivəh promes yame Kughen rimini-pən tukun mimə,
“Kwajikovə kafam Aesak tukror kwənərəus kafam tukripsaah min,
iriə tukhavəh nhagim.”

(Jen 21:12)

Nipig Kughen rimə tukrəm nhatətəyən kape Ebrahim, kini Ebrahim rimnhatətə ye Kughen mamərer matuk tuk nhopniyen tini kwənkwan kirikianə əmə e Aesak mə tukror sakrefaes kin kimi Kughen.

^{††19} Meinai Ebrahim rikin rimnaməsik mə Kughen rirkun norien yermamə ramragh min ye nimhəyən. [§] Kini Ebrahim rimivəh min tini e Aesak ipakə rəmhen kin yame rimivəh miragh in ye nimhəyən.

²⁰ Mine Aesak rimnhatətə tim tim ye Kughen, maməhuak mə Kughen tukrivəh-sipən nihuvəyən kafan ramvən kimi tini mir e Jakob mine Esao, mamni-ərhav narimnar yame tukripiuə tuk nipig kirik. ^{§†}

²¹ Mine Jakob rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə rimhə, minim tim tim kaskin kafan, maməhuak mə Kughen tukrivəh-sipən nihuvəyən kimi ji Josef mir, ^{§††} maməgnəgin Kughen.

²² Mine Josef rimnhatətə tim tim ye Kughen. Minəhuaru, ipakə rimhə, kini maməgkiar kin nipig kwənərəus minə kape Isrel tuksap ta Ijip. Kini in rimini ta tuk əriə mə iriə tukhatərhav Ijip, mishawor mhanim in. ^{§† §††}

²³ Mine tatə mine mamə kape Moses kimiwhatətə tim tim ye Kughen. Nipig in rimnarha-pə, ^{§†} iriu kimiwəm mə in ramor yemə huvə kin, kini kwerkwaig kin in rivəh makuə kisisər. Kini iriu kirəpəh nīraginien kin nəsikien nəkwai king. ^{§† §††}

²⁴ Kini Moses rimnehuə mamhatətə tim tim ye Kughen. Kamni pawk kimə in mikip king kape Ijip, ^{§§†} kafan nautə ripsaah, mærig nipig rimnehuə, rimnəm mə ripəh nəmhenien mə tukramarə əmə ye narəyən yame rimar ye tokrei tanə. ^{§§§25} Mimə tukrəpəh nagienien kape narimnar kape tokrei tanə, yame iriə kape nipig

† 11:13 Jen 23:4; Lev 25:23; Fil 3:20; 1 Pita 1:17; 2:11 †† 11:15 Jen 24:6-8 ‡ 11:16 2 Tim 4:18 †† 11:16 Mak 8:38 †† 11:16 Jen 26:24; 28:13; Eks 3:6, 15 ††† 11:16 Hib 11:10; 13:14 ††† 11:17-18 Jen 22:1-10; Jem 2:21 § 11:19 Rom 4:21; Jon 5:21 §† 11:20 Jen 27:27-29,39,40 §†† 11:21 Jen 48:1,8-22 §† Gris ramni mə, “tukshawor nikəkrin.” §†† 11:22 Jen 50:24,25; Eks 13:19; Jos 24:32 §† 11:23 Eks 2:2 §† King Fero rimini mə tukhopni ji nəmə Isrel minə fam yamə mine kapəriə newk ripəh napitayen kiraru. §§† 11:23 Eks 1:16, 22 §§† Nagkiarlen Gris ramni mə, “in ji piakəskəh kape Fero.” §§§ 11:24 Eks 2:10

kwakwə əmə, mivən, mamərer-pən tuk narmamə kape Kughen yamə mine kamərik mitə əriə. ²⁶ Rikin rimnamuh mə tukmə narmamə kisarh iakei iran ¹⁸ tuk Kristo yame tukripiuə, mærig in to ripəh naurisien tukun.

Rikin tukragien tuk nar e, rapita yame to ripiamarə ye nimraghien yame rimar apa Ijip. ¹⁹ Mærig rikin rimavən əmə tuk nərok yame Kughen tukrivəh-sipən kimin. ²⁰

²⁷ Moses rimnhatətə tim tim məkneikin ye Kughen, map ta ye kantri Ijip, ²¹ mipəh niginiyen kin king e yame niemha ramhai pik in. Mipəh narha-kwasigien, maməkeikei mamvən, rəmhen kin yame in rimnəm Kughen e yame keinein nəmien kin nimri jir. ²⁸ Rimnhatətə tim tim ye Kughen məkna, kini mirikakun norien kape lafet e Pasova. Mini-ərhav tuk kwənərəus minə kape Isrel mə tukasəkeikei mhauh-pən nitaw sip-sip ye kwəruə ye nimə minə kapəriə. Taksor məknaikin mə agelo yame Kughen tukrher-pə kin tuk nhopniyen nimrin nupan yerman minə, ²² tukripih nhopniyen nimrin nupan yerman minə kapəriə. ²³

²⁹ Mine kwənərəus minə kape Isrel kimishatətə tim tim ye Kughen, mharkun nisəviofuginien ye tahik ehua yame rimnəwhai kiraru. Kini misəriwək iran rəmhen kin tipəvsik. Mærig nipig nəmə Ijip kimisarkut tuk nikwasigien kin əriə, tahik rimipik əriə, kimisəmnim. ²⁴

³⁰ Mine kwənərəus minə kape Isrel yame ramkwasig, iriə min kimishatətə tim tim ye Kughen. Kimisəriwək misarkurao ye kəupə kape Jeriko, yame kimnor kin kapiar. Kimisarkurao misarkurao ye kəupə a, mhavəh nipig seven, kini ai, kəupə ehua a rarkwəpir məsaah. ²⁵

³¹ Mine Rehab e in piraovin kape swatuk, in min rimnhatətə ye Kughen. Nipig kimnher-pən kin yemə Isrel mir kiraru mə tukwəm-əsaah apis-apis ye Jeriko, Rehab rimnəhitə ye kafan nimə tuk əriu. ²⁶ Ror pən kin, nipig nəmə Isrel kimisarowagin kimi nəmə Jeriko, mishopni nəmə aikin yamə mine khapəh nhaniyen nəfraksien ye Kughen, kimnhapəh nishopniyen Rehab. ²⁷

³² Mærig to yakpəh nini-minien mivən. To yakpəh nini-minien rapomh maməvsao kin Gideon ²⁸ mine Barak ²⁹ mine Samson ³⁰ mine Jeftaha ³¹ mine Deved ³² mine Samuel ³³ mine profet minə tiksın. ³³ Iriə kimishatətə tim tim ye Kughen, masor narimnar ripsaah. Iriə kimnhakir kwənərəus minə kape Isrel mhavən misarowagin iriə nəmə iku pisin minə, misapita əriə. ³⁴ Masor norien atuatur minə, kini mhavəh narimnar huvə yamə mine Kughen rimirpen mə tukrivəh-sipən kimi əriə. Kimisəpkəterəkin nəkwai laeon minə mə tukhapəh nisəniyen əriə. ³⁵34 Misher-əpis nap ehua yamə mine kamhauək. ³⁶ Misapitan kin narmamə yamə mine khamə tukshapni əriə kin nau nisə.

³⁷ Kapəriə nəsaninien rikək pawk, mærig Kughen

18 11:26 Hib 13:13 19 11:26 Luk 14:33 20 11:26 Hib 10:35 21 11:27 Eks 12:50, 51 22 11:28 1 Kor 10:10 23 11:28 Eks 12:21-23 24 11:29 Eks 14:21-31 25 11:30 Josua 6:12-20 26 11:31 Jos 2:1-16 27 11:31 Jos 2:1,9-14; 6:22-25; Jemes 2:25 28 11:32 Jaj 6-8 29 11:32 Jaj 4-5 30 11:32 Jaj 13-16 31 11:32 Jaj 11-12 32 11:32 1 Saml 16:1,13 33 11:32 1 Saml 1:20; 3:19-4:1 34 11:33 2 Saml 8:1-3 35 11:33 Dan 6:22 36 11:34 Dan 3:19-27 37 11:34 Eks 18:4

rimivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə. † Kini iriə kimisapita mobael minə kape tanə pisin pisin minə. ††³⁵ Nipiraovin tiksin aikin yamə mine kimishatətə tim tim ye Kughen, Kughen ror jiriə minə kamhamragh min ye nimhəyen.

Mərig narmamə tiksin aikin, kivəhsi-pən pawk nəmhəyen kimi əriə, ‡ mərig kwəshatətə tim tim ye Kughen. Nar apnapig kimə tukrisin əriə mə to kisəpəh nhatətəyen kapəriə, mərig kimnhapəh nisəpəhyen, mhamə tukhavəh nimraghien kirik yame rhuvə rapita. ³⁶ Iriə tiksin, narmamə kisarh iakei irəriə, kini misərkis-ərkis əriə. †† Kini iriə tiksin, narmamə karkwəji ətərkən əriə kin jen, mhəpik-pən əriə ye kalabus. †††³⁷ Iriə tiksin, kimnarkwhopni əriə kin kapier apig, ††† kini iriə tiksin, kimivi əru əriə kin so. Tiksin, kimnhapni əriə kin nao nisə. ††† Kini iriə tiksin kimisarkaoh əmə kin tiki nani mine sipsip. ⁵ Nar kirik kapəriə rikək. Kimnor ahas pən kimi əriə. Narmamə kimisoriah pik əriə. ³⁸ Mərig iriə nəmə huvə minə, tokrei tanə e ripəh nəmhenien mə to iriə kisarə ikin. Kimisarə apnapig əmə, apa ye tipəvsik, mine ye tukwas minə, mine ye nəpag kapier minə, ^{5†} mine ye nəkwai nimir.

³⁹ Nəmə minə a, iriə m-fam kimishatətə tim tim ye Kughen, In rivəhsi-pən nhag huvə kimi əriə. ^{5††} Mərig kimnhapəh nhavəhyen nar e yame Kughen rimirpen ta mə tukrivəhsi-pən kimi əriə, ^{5†††} meinai In ruini ta nətərigien kirik kafan, mə In tukror huvə-pə rapita kimi ətawə e towəi mine. Kini ye nətərigien kafan, In rorkeikei mə tukrirpin ətawə miriə kupan, mə kitawə miriə əmə taksaiyu əm nəmhen əmə. ^{5††}

12 Kini narmamə yamə minə, kimisərer-ərhav tuk Kughen, mishatətə tim tim iran, iriə khapsaah pik, kini kapəriə nimraghien in ravəh-si haktə nhatətəyen kapətawə. Ror pən, pəh kisəpəh nar pam yame ramrəptərkən ətawə mine təvhagə has yame raməpit-pə irətawə. Kini pəh kisaiyu ^{5†} mhəpəh nisəpəuyen kin naiyuyen ^{5†} yame Kughen rimnərhəhu-pə kupan irətawə. ² Misarha-pən əmə tuk Yesu, ^{5††} yame In nuknei nhatətəyen kapətawə, ^{5††} kini in e yame tukror mə kitawə tukseriəji mak ye nhatətəyen kapətawə. Pəh rikitawə tukruh norien kape Yesu e in e kafan nərigien rapomh. ^{5†††} Nipig rimamhə ye nai kamarkwao kin, In mor nar apnapig əmə ye nəmhəyen yame rimivəh. Meighan-pən kin naurisien kape nimhəyen ye nai kamarkwao kin, meinai In rimnor kafan nərigien skai tuk nagienien yame In tukripivəh. Kini taktakun ai, In ramkwətə ye nikar Kughen matuk e In King. ¹⁸

³ Rhuvə mə rikimiə tukraməsik Yesu mine kafan nərer-timtimien nipig yor təvhagə hah minə kimisarakikin-pən nəgkiarien has minə kimin, ¹⁹ pəh

rikimiə tukripəh nəpouyen kini mhəpəh nisəpəhyen nhatətəyen kapəmiə.

Kughen ramərip atuətuk kwajikovə kafan minə

⁴ Yakirkun mə kimiə naksarowagin tuk nətapigien kin təvhagə has ye nimraghien kapəmiə, mərig kimiə kirik rikək yame nitawin rimnaiyu tuk narowaginien e.

²⁰⁵ Kimiə nakwəsəru-kin ta nəgkiarien yame ravəhsi-haktə nətərigien kapəmiə. Ye nəgkiarien e, Kughen ramni-pre tuk əmiə, rəmhen mə kimiə tini atuətuk minə, mamni mimə,

“Narik, nipig Kughen Yermaru ramərip atuətuk ik, takpəh norien nar apnapig iran.

Pəh rikim tukripəh nəpouyen nipig In ravəhsi-pre narpinien kirik kimik.

⁶ Mərig in ai Kughen Yermaru ramərip atuətuk narmamə yamə mine In rorkeikei əriə, mamarkis-arkis narmamə m-fam yame In rirhi əriə rəmhen kin kafan kwajikovə minə.”

(Prov 3:11-12)

⁷ Ror pən, taksərer tim tim ye nipig əutən minə.

Kughen ravəhsi-pre nipig əutən minə e tuk nəko-atu-
atukien əmiə. Kimiə ji Kughen minə, ror mə In ramərip
atuətuk məkneikin əmiə. ²¹ ?Mərig kwajikovə kirik aikin
yame kafan tatə ripəh nərip-atuətukien in uə? Nikam,
rikək. ⁸ Ye norien kirikianə əmə min, Kughen ramərip
atuətuk tini minə. ²² To Kughen ripipəh norien mək-
nakin irəmiə, ripihajoun-pən mə kimiə pəh nien mə
kwajikovə atuətuk minə kafan - kimiə kwajikovə kape
swatuk minə. ⁹ Rimtawə minə ye tokrei tanə e, kasərip
atuətuk ətawə, kitawə kamhasiai əriə. ?Kini tukshawor
pən iran mine ye Rimtawə In Nanmin, ye rao ye neai?
²³ Rhuvə mə tukseiwaiyu tukun, mhəvəh nimraghien.

²⁴¹⁰ Rimtawə minə min kasərip atuətuk ətawə kape
nipig kwakwə əmə, rəri-pən kapəriə nətərigien. Mərig
Kughen ramərip atuətuk ətawə mə tukrasitu irətawə,
kini mor ətawə kisatuətuk rəmhen kin In. ²⁵¹¹ Tukmə
kərip atuətuk ətawə, nar a ripəh nimarien tuk ətawə,
mərig rəutən tuk ətawə. Mərig tukmə kitawə ki-
seighaan kin mə tukrikir-pə ətawə ye swatuk yame rat-
uatuk, in tukrikuə kin kwənkwan e natuətukien mine
nəmərinuyen. ²⁶

Takasərig əmiə

¹² Ror pən, nar apnapig mə kimiə nakasarə ye nipig
əutən, mərig harəh-si haktə kwermimiə yame rəpəu
mə tukrəsanin. Mine nihumiə yame ramətəmnimin,
taksor mə ramskai tuk naiyuyen. ²⁷

¹³ “Naha yermamə nakseriwək kwis kimiə min, nihun
rimhə,

Sor swatuk kapəmiə ratuətuk huvə, mə nihun
tukripəh nahas-əgkəpien mier ta,
Mərig pəh nihun tukrhuvə min.”

(Prov 4:26)

† 11:34 2 King 20:7; Jaj 16:28 †† 11:34 Jaj 15:8 ‡ 11:35 1 King 17:22, 23; 2 King 4:36, 37 †† 11:36 Jer 20:2; 37:15 †† 11:36 Jer 39:20 ††† 11:37 2 Kron 24:21 ††† 11:37 1 King 19:10; Jer 26:23 § 11:37 2 King 1:8 §† 11:38 1 King 18:4; 19:9 §†† 11:39 Hib 11:2, 4 §† 11:39 Hib 11:13; 10:36 §†† 11:40 Rev 6:11; Hib 2:10 §† 12:1 1 Kor 9:24 §† 12:1 Hib 10:36 §†† 12:2 Sam 25:15 §§† 12:2 Hib 2:15 §§§ 12:2 Fil 2:8,9; Hib 2:9 18 12:2 Mak 16:19 19 12:3 Gal 6:9; Rev 2:3

20 12:4 Hib 10:32-34 21 12:7 Dut 8:5; 2 Saml 7:14; Prov 13:24 22 12:8 1 Pita 5:9 23 12:9 Nam 16:22; 27:16 24 12:9 Aes 38:16 25 12:10 2 Pita 1:4 26 12:11 Aes 32:17; Jem 3:17,18 27 12:12 Aes 35:3

¹⁴ Sarkut mə kimia m-fam taksarə kwis ye nəmərin-uyen. [†] Kini misarkut mə taksor mə nımraghien kapəmiə in ratuatuk, ^{††} meinai yermamə yame rıpəh natuatukien, to rıpəh nıvənien məm Kughen tuk nıpiğ kirik. ^{†††} Takasərig əmiə tamə nakasaiyu misəpəu ye kwerkwai swatuk, kini mhapəh nhavəhyen nihuvəyen kape Kughen. ^{††} Takasərig əmiə tamə nuai nai akonə kirik rurə yerkimia, ^{††} mikuə, mor kwənkwan ripsaah ye nımraghien kapəmiə, kini nehen roriah narmamə khapsaah. ¹⁶ Takasərig əmiə mə takhapəh nhakir-ap-napigien narman uə nıpiraovin. ^{†††} Takhapəh nisəmhe-nien kin kwən e Esao, yame kafan nımraghien rıpəh natuatukien. In ror nar apnapig ye Kughen. In nımri nupan, mərig in rımnor salem kin nehuəyen kape nımri nupan kimi naorahini, kini məvigin kin mane kape nıpiğ kirikiana əmə. ^{††††} Kini kimia nakharkun mə kwasig ikin, rikin rıpivən min ye nehuəyen kape nımri nupan. Kini markut pik mə kafan tatə tukrəhuak mivəh-si-pən min nihuvəyen kimin. Rımnasək pik pawk tukun, [§] mərig rımıpəh nararien ye nərigien kape rımini, kini rımnı rıpəh nəhuakien tuk nıvəh-si-pənien nihuvəyen kimin.

Rhawor e loa ror pisin ye Nəvsaoyen Huvə

¹⁸ Apa kupan, kwənərəus minə kape Isrel kimnhavən ye tukwas ehua e Sinae. Kini ikin a, kimisəm nap yame ramuək, mine napignapien ehua rameiwaiyu mhorukin nar. Kini kimisərig nımətag ehua, mine naiyuk ramasək apomh. ^{§†} Masərig riki yermamə kirik raməgkiar kimi əriə. ^{§††} Masətag kin kafan nəgkiarien, kini misaiyoh-skai-pən mə tukhapəh nisərig-minien riki yermamə a. ^{§†} Misakur mhagin tuk nəgkiarien a, kini In rımə,

“Naha nhagin yame ramuə tuk tukwas e, nar apnapig mə in nar mıragh kirik, kimia takasəkeiki misark-whopni kin kapier apig.”

(Eks 19:12-13)

²¹ Nıpiğ Moses rımnəm narımnar minə a, in min rımnərig rahas mimə, “!Yo yakwagin pik, makur!”

(Dut 9:19)

Mərig pəh nien mə kimia nakwənhauə ye tukwas e. ^{§††} Kimia nakwənhauə ye tukwas e Saeon, ^{§†} mine taon ehua e, ^{§†} ime Kughen Mıragh. In e Jerusalem vi apa ye rao ye neai, ^{§††} ikin agelo minə khapsaah khapsaah kasofugin əriə ikin tuk nagienien ehua. ²³ Kini kimia nakwənhauə ye nofuginien ehua kape narmamə kape Kughen, yame kisəmhen kin nımri nupan minə kafan. ^{§§†} Kimirai-pən nhagmiə ye rao ye neai. ^{§§§} Kini nakwənhauə tuk Kughen yame tukripiəkir narmamə m-fam. ¹⁸ Nakwənhauə masor kirikiana kimia nanmi narmamə atuətuk yamə mine kwənhəhə ta. Kini

† 12:14 Rom 14:19 †† 12:14 Rom 6:22 ‡ 12:14 Mat 5:8 †† 12:15 Hib 3:12; 4:1 †† 12:15 Dut 29:18; Hib 3:12 ††† 12:16 1 Kor 6:18 ††† 12:16 Jen 25:29-34 § 12:17 Jen 27:30-40 §† 12:18-20 Eks 19:12-22; 20:18; Dut 4:11 §†† 12:18-20 Dut 4:12 §† 12:18-20 Eks 20:18-19; Dut 5:5,25; 18:16 §†† 12:21 Eks 19:16-19; 20:18-21; Dut 4:11-12 §† 12:22 Aes 24:23; 60:14; Rev 14:1 §† 12:22 Hib 11:10; 13:14; Mat 16:16 §†† 12:22 Gal 4:26 §§† 12:23 Eks 4:22 §§§ 12:23 Rev 20:12 18 12:23 Jen 18:25; Sam 94:2

Kughen rımnor əriə kwəsəriəji mak. ¹⁹²⁴ Nakwənhauə tuk Yesu e in e swatuk kape promes vi yame Kughen rımnor kimi ətawə. Kini nakwənhauə tuk nıtaw Yesu, yame in rımnətag-pə ²⁰ irəmiə ror əmiə naksatuətuk. Nıtə a in ramni-ərhav narımnar yamə mine khahuvə misapita narımnar yamə mine nıtaw Ebel rımini-ərhav. ²¹

Yermamə yame rıpəh nhatətəyen ye Kughen, in tukrivəh narpinien

²⁵ Ror pən, takasərig əmiə tamə nakhaukreikin-pən nimeitaimia kimi Kughen ²² yame raməgkiar kimi əmiə. ²³ Meinai Moses, in yermamə əmə. Kini kitawə kharkun mə nəmə kupan kimnhapəh nisərigien in nıpiğ In rımnor kwirig kimi əriə. Kini iriə kimiseinein nisaptayen kin narpinien kapəriə. Kini tukmə ror məkneikin, ?Rhawor irətawə tukmə khapəh nisətagigien kin nəgkiarien kape Kughen yame ramsi-pən ye rao ye neai mamor kwirig kimi ətawə? ²⁴ ?Tukshawor misapta kin narpinien? ²⁶ Apa Sinae, riki Kughen rımıkiu-kiu ye nımoptanə. ²⁵ Mərig taktakun ai in rımirpen-pə kimi ətawə mimə,

“Nıpiğ min kirik aikin, Yo jakikiu-kiu ye nımoptanə. Ye nıpiğ a, pəh nien mə ye tokrei tanə əmə jakikiu-kiu iran, mərig nımago-ago min tukrikiu-kiu məsaah.”

(Hag 2:6)

²⁷ Nıpiğ Kughen ramni mimə, “Nıpiğ kirik min aikin,” nıpran e ramni mə tukrikiu-kiu ye narımnar kape tokrei tanə əmə yame In rımnor, mə tukrivəh-si ta əriə. Tukrivəh-si ta narımnar, mə narımnar yame tukripiəh nikiu-kiuyen irəriə, iriə tukasəmir - in e narımnar yame tukramarə rerin. ²⁸ Kini ai, rhuvə mə tukhani vi vi Kughen, meinai kitawə kwənhavəh rao kape Kughen e yame keinein nikiu-kiuyen iran. ²⁶ To rıpəh niertayen tuk nıpiğ kirik. Rhuvə mə kitawə taksəhuak kimin, yerkin agien. Pəh kitawə tukamhasiai In, mamhagin kin ²⁷²⁹ meinai

“Kughen kapətawə In rəmhen kin nap ehua kirik yame raməkwəru narımnar m-fam.” ²⁸

(Dut 4:24)

Nəgkiarien infamien

13 Rhuvə mə taksəkeiki misor norkeikeiyen kimi əmiə minə rəmhen kin mə kimia piaumiə minə. ²⁹² Takhapəh nisəru-kinien nəmien yepsipis yamə mine kamhauə iməmiə ikin. ³⁰ !Tukmə ror iriə agelo minə! Narmamə tiksın kimisəhitə ye nimə kapəriə tuk nar-mamə, mhapəh nharkunien mə iriə agelo minə. ³¹³ Kini rikimie tukraməsik narmamə yamə mine kisarə ye kalabus. ³² Rikimie tukraməhə tuk əriə rəmhen kin mə kimia min naksarə ye kalabus. Taksərer-pən tuk yamə

19 12:23 Fil 3:12 20 12:24 Hib 9:19; 10:22; 1 Pita 1:2 21 Ken rhopni Ebel, Baebol ramni mə nıtawin ramokrən kin Kughen maiyoh kin tain. Mərig kimnhopni Yesu, in rıpəh naiyohyen kin tai nımraghien. Ror pən, Nəkwəkwə e Hibru ramni mə nıtaw Yesu in rhuvə rapita nıtaw Ebel. 3mru Jen 4:10 22 12:25 Hib 3:12 23 12:25 Hib 1:1 24 12:25 Hib 2:2,3; 10:29 25 12:26 Eks 19:18 26 12:28 Sam 15:5; Dan 2:44 27 12:28 Mal 2:5; 4:2 28 12:29 Eks 24:17; 9:3; Sam 97:3; Aes 33:14; 2 Tes 1:7 29 13:1 Rom 12:10 30 13:2 Job

mine kivəhshi-pən nəmhəyen kimi əriə rəmhen kin mə kimia min naksərig atuk nəmhəyen a ye nīpraimiə.

⁴ Pəh narmamə m-fam tukhasiai norien kape narkurəkien, mə in ramərhakə nīpig m-fam. [†] Pəh narmamə m-fam tukhasiai nīmhakua kape narmamə. Kughen tukrəkir mivəh-si-pən narpinien kimi tamarua mine piakəskəh yamə mir kawəkrəh kin əriu minə, mine narman mine nīpiraovin yamə mine kasəkrəh kin əriə minə, yerman yame ramapir-pən tuk piraovin yame pəh nien mə kafan, mine piraovin yame pəh nien mə kafan atuatur yerman. ^{††}

⁵ Sərer isok tuk norkeikei-pikien mane. Rikimiə tukraməkeikei mamagien əmə tuk kapəmiə narimnar yame nakamhavəh, meinai Kughen rimini mimə, "İTo yakpəh nəpəhyen ik, mīpəh nətəyen iram tuk nīpig kirik!"

(Dut 31:6)

⁶ Ror pən kitawə kharkun nhaniyen mhamə, "Kughen Yermaru In yasitu kapətawə, to tukhapəh nhaginien. Narmamə kaseinein nisoriahyen ətawə."

(Sam 118:6-7)

⁷ Rikimiə tukraməkeikei mamuh nəmasur minə kapəmiə [‡] yamə mine kimisəkupən mishajoun əmiə ye nəgkiarien kape Kughen. Sətarig-ru kin narimnar huvə yamə mine rimatərhav ye nimraghien kapəriə, kini mishatəta ye Yermaru rəmhen kin əriə. ^{††}

⁸ Yesu Kristo to rīpəh nukreikinien. Norien kafan raməmir əmə məkna apa kupan, muə meriaji-pə ai taktakun mamvən to rīpəh norien infamien. ^{‡‡} Takhapəh nisorien mə nhajounien vi pisin pisin minə tukhavi ta əmiə ye swatuk atuatur. ^{‡‡‡} Kimiə havaag-pən əmə tuk Kughen, yame ramasitu irəmiə yerkin agien mə tukror kapəmiə nərigien riskai. ^{‡‡‡} Rīpəh nīhuvəyen mə kitawə tuksəri-pən natuakəmien kape nəviginiən, [§] mə in tukror ətawə khaskai, meinai nəfrakisien mə natuakəmien minə a to khapəh nīsa-situyen ye narmamə.

¹⁰ Narmamə yamə mine kasor hanə sakrefaes rəri-pən norien kape nəmə Isrel kupan, nar kirik kapəriə rikək ye nīhuvəyen yame Yesu rīmivəh-si-pə kimi ətawə ye sakrefaes kafan. ^{††} Meinai pris ramhopni nar miragh kini mivəh nitawin mivaan apa imə İkin Ramərhakə İkin, kini mivəh-si-pən kimi Kughen tuk nəspir-tayen təvhagə has kape narmamə. ^{§†} Kini ai, kharəhshi-ərhav nar miragh a apa iruə ye nīmə tapolen kapəriə, mhavaan əru. ^{§††12} Ye norien kirikianə əmə min, kikir ye rhav Yesu ye Jerusalem, ^{§†} in rīmnrīg nəmhəyen ye nīpran kini mimhə mə nitawin ^{§††} rīrkun nəspir-tayen təvhagə has kape narmamə, mor əriə kisatuatur. ^{§††13} Ror pən, pəh kitawə tuksor məkna, mhatərhav iruə imətawə ikin, masor kirikianə kitawə

min, ^{§†} masərer matuk, nar apnapig narmamə kasor naurisien kimi ətawə rəmhen kin yame kimisor iran. ^{§††14} Imətawə atuatur rikək ye tokrei tanə e, mine taon yame raməmir rerin. ^{§§†} Mərig kitawə kamhawhin taon yame tukripiuə. ^{§§§}

¹⁵ Ror pən, pəh Yesu tukrasitu irətawə mə tukhavəh-si-pən sakrefaes kapətawə kimi Kughen nīpig m-fam.

¹⁸ Sakrefaes e kapətawə, in e, pəh khavəhshi-haktə nhag Kughen nīpig m-fam, mhani-ərhav nhagin.

¹⁹¹⁶ Hapəh nisəru-kinien norien huvə mine nəvraiye narimnar kapəmiə mivəh-si-pən kimi narmamə yamə mine kapəriə rikək, ²⁰ meinai norien e in rəmhen kin sakrefaes ²¹ yame riki Kughen ragien tukun. ²²¹⁷ Sor nəkwai nəmasur minə ye nīməhuak, ²³ misəiwaiyu tuk əriə. İriə e kasarha tuk nīmraghien kapəmiə mhapəh nīsapisien, ²⁴ meinai iriə kharkun mə tuk nīpig kirik, tukasəkeikei mhani-ərhav wok kapəriə tuk Kughen. Pəh kimia taksor mə rikiria tukragien tuk wok e. Mərig tukmə nakasor rikiria rīpəh nagienien tuk wok kapəriə, to khapəh nīsasituyen irəmiə.

¹⁸ Səhuak tuk əmawə, ²⁵ meinai yakharkun mə kapə-mawə norien in ratuatur əmə, ²⁶ kini yaksorkeikei mə nīpig mī-fam kimawə jaksor əmə norien huvə. ¹⁹ Yakorkeikei pik mə kimia takasəkeikei misaiyoh Kughen mə jakrerig-pre aihuaa əmə məm əmiə.

²⁰ Yakaməhuak min tuk əmiə, mə Kughen tukrasitu irəmiə. Kughen e in e nukne nəmərinyen. ²⁷ Kini In rīmnr Yesu Kristo Yermaru kapətawə rīmnrīg nəmhəyen, ²⁸ mə nitawin tukraiye mor promes rerin ²⁹ ruə mor nəfrakisien kin. ³⁰ Yesu e, In yemə huvə mapi-ta tuk nəm-huvəyen sipsip minə kafan. ³¹ Yakaməhuak mə Kughen ²¹ tukrivəhshi-pre narimnar huvə minə fam kimi əmiə yame tukror əmiə naksəmhen tuk norien nar yame In rorkeikei. Kini yakaməhuak mə Kughen tukror wok ye nīmraghien kapəmiə kirikianə kirikianə. ³² Kini ye nasituyen kape Yesu Kristo, Kughen tukror kapəmiə norien rhuvə, kini rikin tukragien pik tukun. Kini pəh kivəhshi-haktə nhag Kristo nīpig mīfam, mamvən, infamien rikək. Amen. ³³

²² Piak minə mine nowinik minə. Nəkwəkwə e kafak rīpəh napomh-pikien. Mərig yakamaiyoh skai əmiə mə taksor-ru kapəmiə nərigien rapomh min mə taksətarig kin kafak nəgkiarien yame ravəh-si haktə nətarigien kapəmiə.

²³ Yakorkeikei mə takharkun mə kimirisin piautawə e Timoti ye kalabus. Tukmə in ruə aihuaa, kimru min jakraurə.

²⁴ Sokrən huvə kimi nəməhuə minə kapəmiə mine nəməhuak minə iməmiə ikin. Nəmə İtali kasokrən huvə irəmiə.

31:32; Mat 25:35; Rom 12:13 31 13:2 Jen 18:1-33 32 13:3 Mat 25:36; Hib 10:34 † 13:4 Mal 2:15 †† 13:4 Dut 22:22 ‡ 13:7 Hib 13:17, 24; 1 Kor 16:16 †† 13:7 Hib 6:12 ‡‡ 13:8 Sam 102:27; Hib 1:12 ‡‡† 13:9 Efes 4:14 ‡‡‡ 13:9 Kol 2:7 § 13:9 1 Kor 8:8; Hib 9:10 §† 13:11 Lev 16:15 §†† 13:11 Eks 29:14; Lev 4:12,21; 9:11; 16:27 §‡ 13:12 Jon 19:17 §†† 13:12 Rom 3:25 §† 13:12 Efes 5:26

§† 13:13 Luk 9:23 §†† 13:13 Hib 11:26 §§† 13:14 Hib 12:27 §§§ 13:14 Fil 3:20; Hib 11:10; 12:22 18 13:15 1 Pita 2:5 19 13:15 Sam 50:2-15; Hos 14:2; Aes 57:19 20 13:16 Rom 12:13 21 13:16 Fil 4:18 22 13:16 Sam 50:21-15; Hos 14:2 23 13:17 Hib 13:7,24 24 13:17 Aes 62:6; Wok 20:28 25 13:18 1 Tes 5:25 26 13:18 Wok 23:1 27 13:20 Rom 15:33 28 13:20 Wok 2:24 29 13:20 Jen 17:7,13,19; Aes 55:3; 61:8; Esik 37:26; Mat 26:28 30 13:20 Hib 9:20 31 13:20 Jon 10:11 32 13:21 Fil 2:13 33 13:21 Rom 11:36

²⁵ Pəh Kughen tukrautə-pre kin nihuvəyen kafan
kimia əmia minə fam. Amen.

2 TESALONAIEKA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jemes

Jemes e, in naurahi Yesu, in rimirai nəkwəkwə e. In elda kape niməhuak apa Jerusalem.

Jemes rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi nāmə Isrel yamə mine kashatəta ye Yesu Kristo misarə ye kantri pisin pisin minə.

Ye nipig a, nāmehua minə kape nāmə Isrel kimisarkwhopni Steven; kwasig ikin, masor rahas-pən kimi nāməhuak minə apa Jerusalem. Ror pən, nāməhuak minə khapsaah kimisap Jerusalem misarə kantri pisin pisin minə. Mərig kimnharəh-pikən nipig əutən minə.

Jemes rimirai nəkwəkwə e mə tukrivəhsi-haktə nərigien kapəriə meinai kisarə ye nipig əutən minə. Kini morkeikei mə tukrhajoun əriə ye nuknei nhatəyəyen yame ratuatuk. Nipig yermamə kirik rhatəta əfrakis ye Yesu Kristo, kini kafan norien ruə mihuvə, kini maməpəh norien has minə.

Jemes ramokrən huvə ye nāmə Isrel minə

1 Yo Jemes, yo yorwok kirik kape Kughen mine Yesu Kristo, Yermaru kapətawə. [†]

Yakamher-pre kin nəkwəkwə e raurə tuk əmiə, kwənəraus twelef kape nāmə Isrel yamə mine nimnhavən misarə kirikianə kirikianə ye tanimtanə. Yakamni-pre rhuvə tuk əmiə.

Nhatəyəyen mine nirkunien

² Piak minə mine nowinik minə, narimnar pisin pisin tukhauə masor nāməyəyen kimi əmiə. Nipig takasəm, rikimiə tukraməkeikei mamagien ^{††3} meinai nakwən-harkun ta mə nipig əutən minə tukhauə, mə tukəm-ru nhatəyəyen kapəmiə. Nipig əutən minə a taksor əmiə nakhaskai huvə ye nhatəyəyen kapəmiə. ^{‡4} Kini takasəkeikei masərer timtim ye nhatəyəyen kapəmiə miseriaji-pən nipig yame takhauə rikimiə rimruə, nar has kirik rikək irəmiə. ⁵ Mərig tukmə kimiə kirik, kafan nirkunien ripəh nāmhenien, rhuvə mə in tukraiyo Kughen, pəh In tukrasitu iran mor nirkunien kafan ruə mehuə məpomh min, meinai In ravəhsi-pən apnapig əmə narimnar kimi narmamə minə fam, mipəh nhekien narmamə tuk nar yame kisaiyo kin. ^{††6} Mərig tukmə yermamə a raiyo kin, pəh tukramhatəta əmə ye Kughen, kini pəh kafan nərigien tukripəh norien kiraru; meinai yermamə yame kafan nərigien ramor kiraru, in rəmhen kin peao peao ye tame tahik, yame nimətag ramher-əpu, ravi apnapig. ⁷ Tukmə ror rikin raməsik mə Kughen Yermaru tukrifəhsi-pən narimnar kimin, mərig, nikam, to ripəh nivəhsi-pənien, ⁸ meinai

nərigien kafan ramor kiraru. To ripəh narer-skaiyen tuk nar kirik yame rikin raməsik mə tukror.

Yavən has mine yermamə yame nautə kafan ripsaah

⁹ Tukmə yavən has kirik irəmiə, pəh rikin tukragien meinai Kughen ravəhsi-haktə in. ¹⁰ ?Mərig yermamə yame nautə kafan rehuə, tukragien tuk nar kirik uə? Rirkək, meinai Kughen tukrivəh-si-əhu in. ^{††} Yakamni məkneikin meinai nāmə nautə kapəriə ripsaah tukharkək rəmhen kin jihi nai yamə mine kisaukei misəsaah. ¹¹ Nipig mirh rhaktə, məpan-əpan pik, mhen mənvhirik tukrimsiə. Jihi nai minə tukasəkeikei misaukei tuk nipig kirik, misəsaah-əsaah. Nihuvəyen kapəriə tukrirkək. ^{†††} Rəmhen əmə kin nāmə kapəriə nautə ripsaah. Kasor wok ripsaah mhavəh mane iran, mərig tukpiasəkeikei mhamhə tuk nipig kirik.

Kughen to ripəh norien yermamə kirik rimir ye nahasien

¹² Yermamə yame ramərer skai ye nipig əutən ramuə tukun mə tukəm-ru nhatəyəyen kafan, in tukrarə ye nihuvəyen əfrakis, meinai nipig rimikura ye nipig əutən minə a, kini Kughen tukrivəh-sipən kafan nərok, in e nimraghien rerin. Kughen ruirpen ta mə nimraghien rerin e, in kape narmamə yamə mine kasorkeikei In.

¹³ Mərig tukmə təvhagə hah ravi nərigien kape yermamə kirik, pəh tukripəh niniyen mə, "Kughen e ravəh-sipə-vəhsi-pə kimi yo." Pəh tukripəh niniyen nəgkiarien məknakin meinai to nar kirik ripəh niniyen nətərigien kape Kughen mə tukror təvhagə has; kini

[†] 1:1 Mat 13:55; Wok 15:13; Gal 1:19; 1 Pita 1:1 ^{††} 1:2 Rom 5:3-5 [‡] 1:3 1 Pita 1:7 ^{††} 1:5 Prov 2:3-6

^{††} Swatuk pisin kape nukreikinien nəgkiarien ye v. 10: "Mərig yermamə irəmiə yame kafan nautə rehuə, pəh in tukragien min, meinai Kughen tukrivəh-si-əhu in." ^{†††} 1:11 Aes 40:6-8

Kughen to ripəh nivəhsi-pən-vəhsi-pənien kimi nar-mamə. ¹⁴ Mərig nətərigien has kape yermamə in ravəh-si-pən-vəhsi-pən atuk kimin, kini mavi-pən in mə tukrətərig kin təvhagə has. ¹⁵ Nətərigien has ramkuə kin təvhagə has. Kini nipig təvhagə has rurə mehuə, kini ramuə kin nimhəyen.

¹⁶ Piak minə mine nowinik minə, takhapəh ni-seighanien kin yermamə kirik mə tukreikuə irəmiə ye nikarin kape narimnar minə e. ¹⁷ Narimnar huvə minə fam mine narimnar m-fam yamə mine kisatuatuk, kamhasi-pən əmə tuk Kughen apa yerpig, yame In rimnor mirh mine makuə mine kəmhau minə. Norien kafan to ripəh nukreikinien rəmhen kin yame mirh rhaktə mhen narimnar kini nanmiriə raukreikin-kreikin. Mərig In raməmir rerin, kini to ripəh nukreikinien. ¹⁸ Kini ye kafan əmə nərigien, Kughen rimnor ətawə kwənhauə kwajikovə əfrakis minə kafan ye nipig yame nəgkiarien əfrakis kafan ruauə tuk ətawə kini kimishatə iran. Kughen ramni mə kitawə khahuvə pik ye nimirin mipik ətawə, rəmhen kin yame yermamə yame ravəh nəsimien vi ye nəsimien kafan. †

Sətərig kin nəgkiarien kape Kughen masor

¹⁹ Piak minə mine nowinik minə yamə mine yako-keikei pik əmiə. Rikimiə tukraməsik nəgkiarien e: kimie m-fam takasəkeikei misərer matuk tuk nətərigien kin nəgkiarien, mhapəh nishai-mrenien nar tuk nəgkiarien, pəh niemhaa tukripəh nhai-aihuayen əmiə, ²⁰ meinai niemhaa kape yermamə to ripəh nikuəyen kin kwənkwan yame ratuatuk yame Kughen rorkeikei. †²¹ Ror pən, takasəkeikei misəpəkiək-ta kin norien əmkimik minə, mine norien has pisin pisin yamə mine khapsaah ye tokrei tanə. Miseiwaiyu, mhavəh nəgkiarien yame Kughen rivəhsi-pre yerkimie, meinai nəgkiarien e rirkun nivəh-miraghien əmiə. †²² Mərig takasəkeikei misor naha nhagin yame nəgkiarien a ramni. Tukmə nakasətərig əmə kin mhapəh nisorien, ramhajoun mə nakseikuə atuk əmə irəmiə, †²³ meinai yermamə yame ramərig nəgkiarien kape Kughen mipəh norien naha nhagin yame ramni, in rəmhen əmə kin yermamə yame raməm nimirin ye glas, ²⁴ tukmə rəm ta nimirin, marar, mivən isok tukun, taktəkun əmə reinein mə nimirin rhawor pən iran mine. ²⁵ Mərig yermamə yame raməm huvə loa yame ratuatuk yame ramrisin narmamə, mamor nipig mifam, mipəh naru-kinien nar yame ramərig, kini in mamor, in tukrarə ye nihuvəyen əfrakis ye narimnar fam yame in ramor. †

²⁶ Mərig yermamə yame rimətamə in yeməhuak kirik, mərig ripəh narha-huvəyen tuk naha nhagin yame neramin ramni, ramhajoun mə in rameikuə atuk əmə iran, kafan norien kape nəhuakien in nar apnapig əmə. ²⁷ Norien minə kape nəhuakien yame Rimtawə Kughen raməm mə in ratuatuk məmtir, iriə e: Nəməhuak minə tukasəkeikei misasitu ye nipiraovin

† 1:18 Jon 1:13 †† 1:20 Pri 7:9 † 1:21 Kol 3:8; 1 Pita 2:1 †† 1:22 Mat 7:24-26; Rom 2:13 †† 1:25 Sam 119:45; Rom 8:2, 13:10; Gal 5:1; Jem 2:12

mine kwajikovə yamə mine kimhə tan kin əriə tukmə kisarə ye nipig əutən. †† Kini masəkeikei masəm huvə nimiraghien kapəriə mə norien has minə kape tokrei tanə tukhapəh nisorien mə iriə kasəmkimik.

Tuksor rəm nəmhen əmə ye kitawə minə tiksın

2 Piak minə mine nowinik minə, nakwəshatəta ta ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə yame In yerpig pik. Ror pən, takhapəh nisəmien mə narmamə tiksın yerpig, tiksın ye tanə; mərig taksəm əmə əriə mə kisəm nəmhen. ††² Kini tukmə nakasofugin əmiə, kini yermamə kiraru kirauə ye nəkwai nimə kape nofuginien, kirik kafan neipən rhuvə, rivəhsi-pən ring kimnor kin gol, kini kirik kafan nautə rirkək, kafan neipən reikus-eikus, ³ ripəh nəmhenien mə takhasiai əmə yermamə yame kafan neipən rhuvə, mhani-pən tukun mhamə, “Yuə, məkwəta-pə ye kwənmhaan yame rhuvə,” misarar mhani-pən tuk kwən a yame kafan nautə rirkək mhamə, “Ərer-pən isok,” uə, “Ək-wəta-əhu ye nimoptanə.” ⁴ Nipig tukmə nakasor norien minə məknakin, ramhajoun mə nakasəm mə kimie tiksın nakhahuvə misapita kimie tiksın, kini masəkir əmhen narmamə ye nətərigien has kapəmiə.

⁵ Ror məkneikin, piak minə mine nowinik minə yame yakorkeikei əmiə, yakmə jakaiyoh əmiə mə, ?Nakwənharkun ta uə nikam mə Kughen ruirpen ta narmamə nautə kapəriə rirkək ye tokrei tanə e, mə nhatəyəyen kapəriə tukriskai, kini muirpen ta əriə mə iriə tukhauə kwajikovə minə kafan, misarə ye narmaruyen kafan? Kwənmhaan e, In ruini-pən ta mə kape narmamə m-fam yamə mine kisorkeikei In. ⁶ Mərig kimie nakasəm oror narmamə yamə mine kapəriə nautə rirkək. ?Mərig ni-pa mine kasor nəmhəyen kimi əmiə? ?Ni-pa mine kasərip-ərhav əmiə ye nimirin mirh? Mə narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuvə kasor məknakin. ⁷ Kini iriə kamhani hah nhag Yesu, yame nhagin rehuvə. Yame kafan e kimie.

⁸ Ye natuakəmien ehuvə kape Yermaru kapətawə ramni ye Nəkwəkwə kape Kughen mə, “Takaməkeikei morkeikei piam rəmhen kin yame nakorkeikei atuk ik.”

(Lev 19:18)

Tukmə nakasəri-pən əfrakis nəgkiarien minə a, kimie nakasor norien huvə minə en. ⁹ Mərig tukmə kimie nakamhasiai narmamə tiksın, mhapəh nhasiaiyein tiksın, in e kimie nakasor təvhagə has. Kini natuakəmien a tukror əpu əmiə, mini mimə kimie narmamə kape nakapirien Loa. ¹⁰ Ror məkneikin meinai yermamə kirik yame ramakapir nəgkiarien kirikianə əmə ye Loa, ye nəmien kape Kughen, in yor təvhagə has rəmhen əmə kin yame in ramakapir nəgkiarien minə fam ye Loa.

¹¹ Ror məkneikin meinai Kughen e yame ramni mə, “Takhapəh nisəkrəhyen kin piraovin”

(Eks 20:14)

in Kughen kirikianə əmə min yame ramni mə, “Takhapəh nishopniyen yermamə.”

(Eks 20:13)

††† 1:27 Sam 68:5, 146:9 ††† 2:1 Wok 10:34-35; Jem 2:9 † 2:5 1 Kor 1:26-28 † 2:8 Mat 19:19; Gal 5:14

Kini tukmā nimnāpāh nākrāh-pawk-āyen kin piraovin, mērig nimnhopni yermamā, ik yermamā kape nakāpīr-āmāyen Loā. †

¹² Mērig Kughen rīmīni loā kirik yame ramrisin narmamā ††, kini In tukrākīr āmhen narmamā māmru mā kimisāri-pān loā e uā nīkam. Ror mākneikin, ye nāgkiariēn minā mine norien minā fam kapāmīā, tak-sāri-pān loā e. ¹³ Meinai tukmā yermamā kirik, rīkin rapāh nehuāyen tuk narmamā, Kughen, rīkin tukrīpāh neihuāyen tukun, mīvāhsi-pān narpīnien kimin. Norkeikeiyen narmamā in rhuvā rapita nivāhsi-pānien tai tāvhaḡ has kape narmamā. ‡

Nhatātāyen in nuknen, kini norien huvā kwānkwan

¹⁴ Piak minā mine nowinik minā. ?Rhawor? ?Tukmā yermamā kirik ramni mā in ramhatātā ye Yesu Kristo, mērig rīpāh norien norien huvā minā, to nhatātāyen mākna kin rīwāh mīragh in uā nīkam? Nīkam, in ror nar apnapīg āmā kin. ¹⁵ Kini tukmā piautawā kirik uā nowintawā kirik, kafan neipān rāmētīt, uā nāviginien nan rīpāh nāmhenien, ¹⁶ kini tukmā kimīā kirik rīpāh nivāhsi-pānien neipān uā nāviginien kimin, marar mīni-pān āmā tukun mīmā, “Amvān. Pāh nāmārinuyen tukramāmīr tuk ik. Arkaoh, māmvan māvigin huvā.” ?Mērig rīkimīā ramēsīk mā in rīmnasitu iran uā? Nīkam, nāgkiariēn kafan ror nar apnapīg āmā kin. ¹⁷ Ye norien kirikianā āmā min, tukmā nhatātāyen kape yermamā ramāmīr pīsīn āmā tuk in, norien huvā minā kharkāk iran, ramhājoun mā nhatātāyen kafan nagheen rīrkāk, rāmhen kin yame rīmāmā.

¹⁸ Mērig narmamā tīksin tukhani mhamā, “Nīkam. Narmamā tīksin kamhawāh nhatātāyen, kini tīksin kasor wok huvā minā.” Mērig yakamni-pre tuk ik mā, “Tukmā yakpāh nāmien norien huvā minā kafam, yakeinein mā nhatātāyen kafam in nāfrakisien uā nīkam. Mērig nīpīg tukmā nakamām norien huvā minā kafak, ramhājoun pān mā nhatātāyen kafak in nāfrakisien.” ¹⁹ Ik nakamni mīmā, “Yakamni nāfrakisien ye Kughen yame kirikianā āmā.” !Rhuvā āmā tuk ik! Mērig yarmhā minā min kamhāni pakw mā Kughen kirikianā āmā, mērig kisakur mhagin pīk kin.

²⁰ Ah. Ik nakātawāo. ?Rhawor? ?Nakirkun uā nīkam mā yermamā yame ramhatātā, mērig rīpāh norien norien huvā minā, kafan nhatātāyen, nīpran rīrkāk? Tukmā nakeinein, yakhājoun ik. ²¹ Rīkim tukramēsīk rīprau e Ebraham. Kughen rīmīni mā in ratuatuk ye nīmīn tuk norien yame rīmīnor, meinai rīmīkīr tīni a Aesak, mīvān, mārāhu haktā ye kapier yame rīmīrig rhaktā. ²² Ramhājoun-pān mā kafan nhatātāyen mine norien kawor nar kirikianā. Kafan nhatātāyen rīmīkuā kin kwānkwan, in e norien yame rīmīnor. ²³ Ror pān, nāgkiariēn e kape Nākwākwā kape Kughen rīmauā mor nāfrakisien kin, yame rīmīni mā, “Ebraham

rīmīnhatātā ye Kughen, Kughen rīmīni mā Ebraham in ratuatuk ye nīmīn.”

(Jen 15:6)

Kini kamni kimā Kughen, in kirik e Ebraham. ²⁴ Kini tak-tākun ai, nakirkun nāmien mā pāh nien mā nhatātāyen āmā ramor Kughen tukrīni mā narmamā kisatuatuk ye nīmīn, mērig nhatātāyen mine norien huvā minā ramor Kughen tukrīni mā narmamā kisatuatuk ye nīmīn.

²⁵ Ye norien kirikianā āmā, in apa kupan, piraovin kirik aikin, nhagin e Rehab. In piraovin kape swatuk, mērig Kughen rīmīni mā in pian atuutuk tuk norien huvā yame in rīmīnor. Kini wok e in e yame rīmīnor: ⁵ nīpīg kimnher-pān kin yemā Isrel mir kīraru mā tukwām-āsaah apis-apis ye Jeriko, Rehab rīmīnhitā ye kafan nīmā tuk āriu, mher-pān kin āriu kwaiyu karīn mīrarerīg. ^{5†}

²⁶ Nīprai yermamā, tukmā nanmīn rāta iran, rīmāmā. Kini ye norien kirikianā āmā min, nhatātāyen yame rīpāh nīkuāyen kin norien huvā minā, nagheen rīrkāk rāmhen kin yame rīmāmā.

Nāgkiariēn kape yermamā mine kafan norien

3 Piak minā mine nowinik minā. Rīpāh nīhuvāyen mā kimīā khapsaah takhauā nāmhājoun minā kape nīmāhuak, meinai nakharkun mā Kughen In tukrām huvā mākīr nīmraghien mine nāgkiariēn kape nāmhājoun minā rapita yame tukrākīr nīmraghien mine nāgkiariēn kape narmamā apnapīg, ² meinai kitawā mīfam tukhamīr ye nīmraghien kapātawā nīpīg rīpsaah. Mērig tukmā yermamā kirik ramehuā ye nerāmīn, ramhājoun pān mā in yermamā atuutuk kirik, kini rīrkun nehuāyen ye nīpran minā fam āḡkār. ³ Ye norien kirikianā āmā min, kamruk-pān braedel ye nāk-wai hos mā in tukror nārigien kape yermamā. Kamākēkin kapān kapā hos, kini raukreikin nīpran minā fam. ⁴ Kini bot, in nar ehua kirik. Kini nīmētāḡ ehua ramrāh, mērig stia in nar kāsākāh kirik yame nīpīg kapten ramarar-arar iran, kini nīprai bot minā fam ramiko-pān a kapten rorkeikei mā tukrīvān pān ikin. ⁵ Ye norien kirikianā āmā min, neramī jir in nar kāsākāh kirik, mērig rīrkun nīvi-pānien nar ehua minā. Rīkimīā tukrāsīk min ru kwānāmītarh ye nap in nar kāsākāh kirik mērig rīrkun nuāk-pānien mās nāi rīpsaah. ⁶ Kini nāfrakisien, neramī jir in rāmhen kin nap yame Setan ramhitḡin-pān nap iran. Neramī jir in nori yermamā yame ramor norien has minā fam kape tokrei tanā. Kini nahāsien minā fam kafan kasorīah narmamā, masorīah swatuk minā fam ye nīmraghien fam kape narmamā. ⁷ Nehuāyen ye neramī jir in rāmhen kin norien yepou ye nar aparū pīsīn pīsīn minā mā tukśāpou. In e nar mīragh minā, mine man minā, mine nar mīragh yamā mine kaserko, mine yamā mine kisarā ye tahik. Kimīrkwāji āriā kasāpou. Mērig keinein norien yepou ye neramī jir. In nar aparū. In rukwar kin nahāsien mine kakonā kape nīmāhāyen. ^{5††}

† 2:11 Eks 20:13-14; Rom 13:9 †† 3m-ru nāgkiariēn ye nīkarin kape “loā yame ramrisin narmamā” ye Jem 1:25. ‡ 2:12 1 Pita 2:16

†† 2:13 Mat 5:7; 18:21-35 ‡† 2:15 1 Jon 3:17 ‡†† 2:18 Gal 5:6

‡†† 2:21 Jen 22:9-12

§ 2:25 Hib 11:31 §† 3mru stori kape Rehab ye Jos 2. §†† 3:7-8 Rom 3:13

⁹!Aweh! Neramtawə, nipig kirik kitawə kamhani vi vi Kughen Rimtawə kin, misasar, mamhani hah narmamə yame Kughen rimnor əriə kamhavəh nanmin. ¹⁰Nheri yermamə kirikianə əmə ramni kwis nini-vivi-yen mine nahasien. Piak minə mine nowinik minə, nar e ripəh nəmhenien. ¹¹?Nakirkun mə nu heikən mine nu oukəh to krəsi-pən ye nimri nu kirikianə uə? Nikam. ¹²Piak minə mine nowinik minə. ?Nai e figtri to rikua kin kwənwai nai e olif uə? Nikam. ?Kini grep to rikua kin kwənkwaï nai e fig uə? Nikam. Kini nimri nu oukəh ripəh nikwar-kwarien kin nu heikən.

Nirkunien yame ramsi-pən tuk Kughen

¹³?Kwən kirik ye kwerkwan irəmiə yame rikin raməsik mə rirkun pik nar uə? Rhuvə. Pəh nimraghien huvə kafan tukramhajoun mə rirkun əfrakis nar. Pəh in tukror narimnar ye nirkunien, kini pəh nərigien kafan tukreiwaiyu. ¹⁴Mərig tukmə rikimiə ramor pik jalus, uə naksərig atuk əmə əmiə, to nakhapəh nisausitien mhamə nakharkun pik nar, tamə nakaseikuə atuk əmə irəmiə. ¹⁵Nərigien has minə a khapəh nhasi-pənien ye rao ye neai; mərig kape tokrei tanə əmə, mine nərigien kape yermamə, mine kape Setan. ¹⁶Meinai nipig narmamə kasor jalus, masorkeikei mə tukamhavəhsi-haktə atuk əriə, məkneikin masəri-pən əmə kapəriə atuk nərigien, masor nahasien, kini norien has minə fam kamhatərhav-pə.

¹⁷Mərig yermamə yame ravəh nirkunien yame ram-si-pən ye rao ye neai, kafan norien tukror məkneikin: Nar yame raməkupən, kafan nimraghien tukratuatuk. Kini morkeikei pik nəmərinyen. In yemə mar kirik. In ramsiai narmamə. Kini in norkeikeiyen kafan tukrei-huə. Kini nimraghien kafan tukrikuə kin kwənkwan rip-saah. In tukram narmamə mə kisəm nəmhen əmə. Tukripəh niniyen nar kirik mipəh mamor nar pisin. ¹⁸Narmamə kape nərhuyen nəmərinyen kisəmhen kin narmamə yame kamhasuv kweru nai ye nəsimien, kini rhaktə mamor kwənkwan. Tukmə kisasitu ye narmamə misərəhu nəmərinyen, norien kapəriə tukrikuə kin nimraghien yame in ratuatuk. †

Yermamə yame rorkeikei pik norien kape tokrei tanə

4 ?Naha e nhagin nuknei tigoh mine nəmhookien ye nimraghien kapəmiə? Narimnar minə e kamhauə meinai kimia naksorkeikei mə taksərig huvə ye nipraimiə. Kini nətərigien minə a kape nərigien huvə ye nipraimiə, iriə kasoriah rikimiə kirikianə kirikianə. ††² Rikimiə ramvən tuk narimnar kape nəmə pisin minə, mərig nakhapəh nhavəhyen, kini masotgoh mamhauh əmiə minə tuk nhavəhyen narimnar. Naksorkeikei narimnar tiksın, mərig nakhapəh nhavəhyen, mashopni narmamə tukun. Mərig nakhapəh nhavəhyen narimnar meinai nakhapəh nisaiyohyen Kughen tukun. ³Kini nipig tukmə naksaiyoh kin, mhapəh nhavəhyen, meinai nimisaiyoh kin ye

nərigien yame rahas, mhamə takhavəh əmə narimnar kape nərig-huvəyen ye nipraimiə.

⁴!Aweh! Nimişəpəh Kughen mhavən masəri-pən norien kape tokrei tanə rəmhen kin yame piraovin ripəh nisiaiyen kafan yerman, məpəh, maməri-pən yerman pisin. ?Nakharkun uə nikam, mə, yermamə yame rorkeikei narimnar kape tokrei tanə in raməməkin Kughen? Yermamə a tukramorkeikei narimnar kape tokrei tanə, in tikmir kape Kughen. ⁵Naksor məknakin, masor təkun nəgkiarien kape Kughen † yame ramni mə Nanmin kape Kughen yame ramarə yerkitawə rorkeikei mə kitawə kafan minə əmə. ⁶Mərig Kughen ramautə-pə kin kafan nihuvəyen rehua pik. Ror pən Nəkwəkwə kape Kughen ramni mə, "Kughen tukratəpig kin narmamə yamə mine kisausit,

mərig tukratə-pən kin kafan nihuvəyen kimi narmamə yamə mine kamhawəh-si-əhu kapəriə nərigien." (Prov 3:34)

‡

⁷Ror məkneikin, mə takasəkeikei mhavəh-si-əhu əmiə misor nəkwai Kughen. Nipig Setan tukramuə mivəhsi-pre vəhsi-pre kimi əmiə, taksərer tim tim, pəh in tukrap mivən isok tuk əmiə. ††⁸ Havən ipakə tuk Kughen kini In tukruə ipakə tuk əmiə. Kimia yor təvhagə has minə, səraov. Kini kimia yamə mine nətərigien kapəmiə ramor kiraru, sor nərigien kapəmiə ratuatuk. ††⁹ Rhuvə mə rikimiə tukramhə kini məpou, misasək apomh tuk kapəmiə təvhagə has. Hapəh nisarhien, misasək əmə. Pəh kapəmiə nagienien tukriəkək, rikimiə tukrəpəu. ¹⁰Havəhsi-əhu əmiə mhauə tuk Kughen Yermaru, kini In tukrivəh-si haktə əmiə. ⁵

¹¹Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nhani-oror-ien nhagmiə minə. Tukmə yermamə kirik ramni-has nhag piauni, uə mamruk-pən nəgkiarien has kirik iran, kwən a in ramni hah loa kape Kughen, ^{5†} mamni mə loa e in nar apnapig, ripəh nəmhenien. Mərig yermamə yame ramni mə loa e ripəh nəmhenien, to ripəh norien nəkwən, mamor əmə mə in ramehuə ye loa. ¹²Mərig Kughen pisin əmə In rimnəruə loa e. In pisin əmə tukrəkir narmamə. In pisin əmə rirkun nivəh-miraghien narmamə, mine noriahyen. ?Mərig ik pa? ?Rhawor e nakmə takəkir norien kape piam minə? ^{5††}

Taksətigta ye Kughen

¹³Sətərig-ru. Kimia nakamhani mhamə, "Towei uə tianəkwamer, khavən apa ye taon kirik, misarə aikin kape newk kirikianə, misor bisnes aikin, mhavəh mane aikin." ¹⁴Naksəgkiar məknakin, mərig nakseinein naha nhagin yame tukritərhav tianəkwamer. ?Kini nimraghien kapəmiə in rəmhen kin naha nhagin? In rəmhen əmə kin nehenap yame ramənah, mirkək min.

‡ 4:4 Rom 8:7; 1 Jon 2:15 †† Jemes raməgkiar ye Ol Testamen, mərig keinein mə raməgkiar atuatuk ye naha japta uə ves. †† 4:6 1 Pita 5:5 ††† 4:7 Efes 6:12 ††† 4:8 Aes 1:16; Sek 1:3; Mal 3:7 5 4:10 Job 5:11; 1 Pita 5:6 5† 3mru loa e ye Jem 1:15. 5†† 4:12 Rom 2:1; 14:4

† 3:18 Mat 5:9 †† 4:1 Rom 7:23

¹⁵ Mərig rhuva mə tukmə naksəgkiar, takhani məkneikin mhamə, "Tukmə ye nərigien əfrakis kape Kughen, kitawə taksor narimnar minə a." ¹⁶ Mərig tak-təkun ai, naksəgkiar ausit mħavəhsi-haktə atuk əmiə. Nəgkiar-ausitien minə məknakin kisahas pik. ¹⁷ Ror məkneikin mə yermamə yame rirkun norien nar yame ratuatuk, miphəh norien, ramor təvhagə has en. ^{††}

Nəgkiarien ramvən kimi narmamə kapəriə nautə re-huə

5 Kimiə narmamə kapəmiə nautə rehuə. Sətarig huva kin nəgkiarien e. Rhuva mə taksərig rahas misasək apomh tuk nahasien yame tukruə tuk əmiə. ² Kapəmiə nautə ruəmətit ta, kini ivn minə kwəsək-wəteih-ək-wəteih kapəmiə neipən. ³ Nəmtəyən rimnəs narimnar kapəmiə yame kimnor kin gol mine silva. Nəmtəyən e tukrhajoun-pən mə kimia nimisor təvhagə has, kini tukrəs min nīpraimiə rəmhen kin yame nap raməkwəru nar kirik. Nar apnapig mə Nipig Kwasig ruauə ipakə, mərig kimia naksəptig kin nautə ripsaah kapəmiə. ⁴ !Səm-ru! Yorwok minə kapəmiə kimisor pawk wok ye nəsimien kapəmiə mərig nimn-hapəh nisərokien əriə rəmhen. Iriə kimisasək ətgin Kughen Yermaru tuk nərokien yame nimn-hapəh nhavəhsi-pənien kimi əriə, kini Kughen yame Rəsanin Pik rimnərig nasəkien kapəriə. ^{†15} Naksəmhən kin nar mīragh yamə mine kaməvigin əriə kisəsis-əsis, tuk nhopniyən əriə kamən, meinai kimia nimnisarə ye tokrei tanə e ye nimraghien yame rimar. Masor rikimie ragien tuk kapəmiə nautə, mərig pəh nien mə tuk tu Kughen rəkir norien kape narmamə mivəhsi-pre narpinien kimi əmiə. ^{††6} Nīmīsərip-ərhav narmamə atu-atuk minə ye nīmri mīrh, mharuk-pən nəgkiarien əutən irəriə, mishopni əriə, nar apnapig mə iriə kimn-hapəh nhani-hahyən əmiə.

Nərigien kapətawə tukrapomh ye nipig kape nəmħayən

⁷ Ror pən, piak minə mine nowinik minə, yakamni-pre tuk əmiə mə taksor nərigien kapəmiə rəpomh kini mamhawhin nipig yame Yesu Yermaru tukrirerig-pə min iran. Pəh nien mə tuktu Yesu Yermaru tukrirerig-pə min, ror pən takasəkeikei misor nətərigien kapəmiə rəpomh, masərer tim tim, rəmhen kin yame yəsim kirik rawhin nipig kape nəviginien meriaji tukrimruə kini rīvəh nan nəviginien. ^{†††}

⁹ Piak minə mine nowinik minə. Takhapəh nhani-hahyən əmiə minə, tamə Yermaru rarpin tai norien has minə kapəmiə. !Taktəkun ai Yermaru ramərer matuk mə tukrəkir norien kape narmamə!

¹⁰ Piak minə mine nowinik minə. Rikimie tukrəsik-ru profet kupən yamə mine kimnhani-ərhav nəgkiarien ye nhag Kughen Yermaru. Kapəriə nimraghien ramhajoun ətawə mə nətərigien kapətawə tukraməkeikei məpomh ye nipig nəmħayən ramuə tuk ətawə. ^{†1} Kini

† 4:14 Sam 39:5, 11; Prov 27:1 †† 4:17 Luk 12:47 ‡ 5:2 Mat 6:19 †† 5:4 Dut 24:14-15 †† 5:5 Luk 16:25 ††† 5:7-8 Dut 11:14; Jer 5:24

nakharkun məkneikin mə kamni kimə narmamə yamə mine kasərer tim tim məknakin ye nipig nəmħayən ramuə, iriə kasarə ye nīhuvəyən əfrakis. Nīməsərig nəvsaoyen kape kwən a Job kupən, yame rimnərer tim tim ye nipig əutən minə, kini mħarkun mə Kughen Yermaru rimnamarha huva tuk Job. Narimnar ahas minə ripsaah rimavən tukun; kini ai, Kughen rimnor huva pik pən kimin. Kini ror məkneikin, takhapəh nisəru-kinien mə riki Kughen rehuə rehuə pik tuk ətawə, kini In rorkeikei ətawə. ^{†††}

Takamni əmə nəfrakisien ye nipig m-fam

¹² Piak minə mine nowinik minə. Nar rhuva pik mə rikimie tukraməsik, mə takhapəh nhavəhyen kwəsə ye nhag rao ye neai uə ye nhag tokrei tanə uə ye nhag nar kirik min. Nipig mifam takhani əmə nəfrakisien. Nipig tukmə nakhani mhamə, "Əwəh," kini pəh kapəmiə nəgkiarien tukruə mor nəfrakisien kin. Kini nipig tukmə nakhani mhamə, "Nikam," kini pəh kapəmiə nəgkiarien tukruə mor nəfrakisien kin. Tamə Kughen rīvəhsi-pre narpinien kimi əmiə. [§]

Nəhuakien yame ramor nipran

¹³ Tukmə kimia kirik ramarə ye nipig əutən, rhuva mə tukrəhuak kimi Kughen. Tukmə kimia kirik rikin ragien, rhuva mə tukrəni nīpei kape nəgnəginien. ¹⁴ Tukmə kimia kirik ramhə, rhuva mə tukrokrən kin elda minə kape niməhuak pəh khauə misəhuak-pən iran, misətag-pən oel ye kapən kapə ye nhag Yesu Yermaru. ^{††15} Kini iriə kashatəta mə Yermaru tukror huva kwən a, masəhuak-pən iran, tukrəsənin. Kini Yermaru rīvəhsi-haktə in. Kini tukmə rimnor təvhagə has, Yermaru tukrivəh-si ta. ^{††16} Ror məkneikin, mə takhani-ərav-pre norien has minə kapəmiə tuk əmiə minə, masəhuak-pən irəmiə minə mə taksəsanin. Nəhuakien kape yemə atuatur nagheen rehuə, kini mor nipran, ¹⁷ rəmhen kin kwən a Elaeja kupən. In nīprai yermamə rəmhen kin ətawə. Mərig in rimnaməhuak maməhuak mə nəhig tukripəh nīpien, kini nəhig ripəh nīpien meriaji newk kisīsər mine makuə sikis. ^{††18} Kini maməhuak min mə nəhig tukrip, kini Kughen rher-pə kin nəhig, kini nəsimien minə fam kimisor kwənkwaierie. ^{†††}

Vi-pə min narmamə yamə mine kapəriə nərigien rī-mamir

¹⁹ Piak minə mine nowinik minə. Takasəkeikei mħarkun mə tukmə kimia kirik ramiko maməpəh swatuk kape nəfrakisien, kini kimia kirik rivi-pə min, [†] yermamə yame rivi-pə yor təvhagə has ramrerig-pə min ye swatuk kape nəfrakisien, in ravəh-mīragh kwən a ye nīmħayən kafan, kini mamor swatuk kimin mə Kughen tukrəspir ta təvhagə has ehua minə kafan.

††† 5:11 Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8 § 5:12 Mat 5:34-37 †† 5:14 Mak 6:13 ††† 5:15 Mat 17:18-20 †† 3m-ru stori kape Elaeja ye 1 King 17:1; 18:1. §†† 5:18 1 King 18:42-45 †† 5:19-20 Gal 6:1

2 TESALONA EKA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkə e 1 Pita

Pita rimirai nəkwəkə e.

Rimirai ramvən kimi nəməhuak yamə mine kisarə ye tanə minə e Pontas mine Galesia mine Kapadosia mine Tarki mine Bitinia. Taktəkun ai, kamni kwənmhaan piəpiə a kimə Tarki.

Ye nīpig a, yamehuə kape Rom, nhagin e Nero, ramoriah pik nīməhuak minə. Mivəhsi-pən narpinien kimi nəməhuak minə tiksīn, mhopni tiksīn. Mərig rīpəh nuhyen Pita.

Pita rorkeikei mə tukrīvəh-si haktə nərigien kape nəməhuak yamə mine kasərig nəməhəyen. Morkeikei mə tuk-sərer tim tim ye kapəriə nhatətəyen kini misor norien yame rhuvə, nar apnapig tukmə nahasien ramvən tuk əriə.

Pita ramokrən huvə irəriə

1 Yo Pita, yo aposol kirik kape Yesu Kristo.

Yakamni-pre rhuvə tuk əmiə yamə mine nakasarə ikin minə fam apa ye provins minə e Pontas mine Galesia mine Kapadosia mine Tarki mine Bitinia. Kughen rimirpen ta əmiə; iməmiə ikin pəh nien mə ye tokrei tanə e, mərig kimiə yepsipis əmə eikin e. ² Kughen Rimtawə rimirpen əmiə meinai, apa kupən, in rimini kafan nərigien mərəhu, kini muirkun ta swatuk minə fam kape nīmraghien kapətawə. Kini Nanmin Kafan rimnərəhu karin əmiə mə kafan narmamə minə, mə taksor nəkwai Yesu Kristo, kini nitawin rəspir əmiə ye norien has minə kapəmiə.

Pəh Kughen tukrautə ehuə pre kin kafan ni-huvəyen mine nəmərinyen kimi əmiə.

Pəh khani vi vi Kughen meinai tuksarə rerin ye rao ye neai

³ Pəh khani vi vi Kughen yame In Kughen mine Rim Yesu Kristo Yermaru kapətawə! Kughen rikin rehuə rehuə tuk ətawə, In rimnor ətawə kwəsarha min ye nīmraghien vi, kini kitawə kasərəhu-pən tim tim kapətawə nərigien iran. Ror məkneikin meinai Yesu Kristo rimiragh min ye nīməhəyen kafan. ⁴ Kini ye nīmraghien vi e, kitawə kamhawəh narimnar huvə minə apa ye rao ye neai yame Kughen rimnərəhu karin mə kapətawə. Kini nar a to rīpəh nahasien, mīpəh nīmətītien, kini mīpəh nirkəkien. [†]

⁵ Ye nhatətəyen kapətawə, nəsaninien kape Kughen rhotkimkimin ətawə meriaji Kughen tukrīvəh mīragh ətawə. Kini ye Nīpig Kwasig, Kughen tukrhajoun narmamə mə In ruəvəh mīragh ta ətawə. ^{††6} Rikimiə

tukragien pik tuk nar e, nar apnapig tukmə nīpig ətən pisin pisin minə kamhauə pawk ye kapəmiə nīmraghien. Mərig kamhauə tuk nīpig kwakwə əmə. ^{†7} Nīpig ətən minə a kwənhauə mə narmamə tuksəm nhatətəyen kapəmiə mə ?nakasərer tim tim uə? Aean e gol ramser-ser, in nar kirik yame nap raməs-ta nəmtəyen iran. Kini ye norien kirikianə əmə min, nīpig ətən minə kisəmhen kin nap yame raməs-ta nəmkimikien ye kapəmiə nhatətəyen. Nhatətəyen in rapita aean e gol. Kini Kughen tukrini vi vi əmiə tuk nhatətəyen kapəmiə, mivəhsi-haktə nhagmiə, mivəh-si-pre nīsiayen ehuə kimi əmiə ye nīpig yame Yesu Kristo tukruə iran. ^{††}

⁸ Nīmnhapəh nīsəm-pakw-əyen Yesu Kristo mərig naksorkeikei In. Kini nakhapəh nīsəm-pakw-əyen In ai taktəkun, mərig nakashatətə iran. Kini rikimiə rukwar kin nagienien yame in rhuvə pik mapita. To nakhani nəgkiarien kirik, mərig to rapəh nerajien nagienien kapəmiə. ^{††9} Rikimiə ramagien məkneikin meinai kimiə nakwənhawəh nar e yame nīmīsərəhu-pən nərigien kapəmiə iran, in e mə Kughen tukrīvəh mīragh kapəmiə nīmraghien.

¹⁰ Profet kupən minə kimnhani-ərhav mə Kughen tukrīvəhsi-pre ni-huvəyen kimi əmiə, kini misarkut pik mə tukharkun-ru swatuk yame Kughen tukrīvəh mīragh narmamə iran. ^{††11} Nanmin kape Kristo raməmir irəriə mamhajoun əriə kin nəməhəyen yame Kristo tukrərig ye nīpran, kini ai, Kughen tukrīpi-vəhsi-haktə In. Mərig profet kupən minə kimisarkut mə tukharkun swatuk yame narimnar minə a tukhauə iran, mine nīpig atuətuk yame tukhatərhav-pə iran.

^{††12} Mərig Kughen rimnhajoun profet kupən minə mə narimnar minə a kimnhani-ərhav ye nikarin kape Kris-

[†] 1:4 Kol 1:12 ^{††} 1:5 Jon 10:28; 17:11

[†] 1:6 Jem 1:2; 1 Pita 5:10 ^{††} 1:7 Prov 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3 ^{††} 1:8 Jon 20:29; 2 Kor 5:7 ^{†††} 1:10 Mat 13:16-17 ^{†††} 1:11 Sam 22; Aes 53; Luk 24:26-27

to tukhapəh nhatərhav-pəyen ye nīpig kapəriə, məriḡ tukhatərhav-pə ye rao e kasarə iran ai taktəkun mine. Kini taktəkun ai, narmamə kamhəni-ərhav nəḡkiariən kape Nəvsəoyen Huvə kimi əmiə ye nəsaniniən kape Nanmin kape Kughen yame ramsi-pən ye rao ye neai. Kini narimnar minə a khəhuvə pik, ror məkneikin mə agelo minə min kwəsorkeikei mə tuksəm mharkun narimnar yamə mine kimnhatərhav-pə.

Nimraghien yame ratuatuk

¹³ Ror pən, nətəriḡien kapəmiə tukriskai tuk norien wok. Takasarha huvə tuk nimraghien kapəmiə. Misərahū-pən tim tim nəriḡien kapəmiə ye niḡuvəyen yame Kughen tukrautə-pre kin kimi əmiə ye nīpig yame Yesu tukrirerig-pə min iran. ¹⁴ Sor nəkwai Kughen ramhen kin yame kwajikovə huvə minə kasor nəkwai rimriə minə mine nisinriə minə. Kupan, nimn-hapəh nharkunien nəfrakisien kape Kughen, masor norien has yamə mine rikimiə atuk əmə rorkeikei. Məriḡ taktəkun ai, takhapəh niseighanien kin norien minə a mə tukhavi-ta min nətəriḡien kapəmiə.

^{†15} Kughen e yame rimnokrən kin əmiə, In ramərhakə matuatuk. Kini ye norien kirikianə, norien minə fam yamə mine nakasor, tukasəkeikei misatuatuk ¹⁶ meinai Nəkwəkwə Kape Kughen ramni mīmə, “Takasəkeikei misəmərhakə misatuatuk meinai Yo, yakamərhakə matuatuk.”

(Lev 11:44, 45; 19:2; 20:7)

¹⁷ Kughen tukmə raməkir narmamə In rapəh norien ror pisin kimi narmamə tiksın. Ror məkneikin, tukmə naksokrən pawk kin In mə Rimimiə, məriḡ ye nimraghien kapəmiə ye tokrei tanə e, takasəkeikei mhasiaı huvə In, misarə ye tokrei tanə e ramhen kin yepsipis minə əmə tiksın ^{††18} meinai nakwənharkun mə pəh nien mə Kughen rimnarpin nimraghien kapəmiə kin narimnar yamə mine tukharkək tuk nīpig kirik ramhen kin gol uə silva; məriḡ rimnarpin nimraghien kapəmiə kin nitaw Tini Keikei Yesu Kristo, yame In ramhen kin kwaji sipsip huvə kirik yame nəmkimikien rirkək əfrakis iran. In rimirisin əmiə ye nimraghien yame rahas yame kapəmiə kaha minə kimishajoun əmiə kin kupən. ^{‡20} Kughen rimirpen ta Kristo apa kupən, ye nīpig yame ripəh nor-hanəyen tanimtanə; məriḡ taktəkun ai, kwənhauə ipakə tuk Nīpig Kwasig, kini Kughen rimnor əpu In, mə tukruə miwəhsi-pre niḡuvəyen kimi əmiə. ^{‡†21} Nakwənharkun Yesu Kristo, ror məkneikin mə nakshatətə ye Kughen yame rimivəh miragh In ye nimhəyen kafan, kini miwəhsi-haktə In miwəhsi-pən nehuəyen kimin. Ror məkneikin, takshatətə ye Kughen misərahū-pən tim tim kapəmiə nətəriḡien iran. ^{‡‡}

²² Nakwəsəri-pən nəḡkiariən əfrakis, kini miwəsəspir kapəmiə nimraghien ruauə mivi. Kimiə nakwənhauə mwəsorkeikei kimiə minə tiksın. Kini takasəkeikei misorkeikei əmiə minə yerkimia minə fam. ^{‡†23} Meinai

nəḡkiariən a rimnor əmiə nakwəsarha vi ta; nimraghien vi a, infamien rirkək. Meinai nəḡkiariən kape Kughen tukraməmir kape rerin, to ripəh nirkəkien tuk nīpig kirik. ²⁴ Kini Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə,

“Narmamə m-fam kisəmhen əmə kin mənvhirik, Kini niḡuvəyen fam kapəriə kisəmhen əmə kin jihi nai.

Mənvhirik tukrimsiə, kini jihi nai tukrəsaah, ²⁵ məriḡ nəḡkiariən kape Yermaru ramarə kape rerin.”

(Aes 40:6-8)

Kini in e nəḡkiariən kape Nəvsəoyen Huvə yame narmamə kwənhani-ərhav-pre ta kimi əmiə.

2 Ror pən mə takasəkeikei misəpəh norien minə e ye nimraghien kapəmiə, ramhen kin: norien m-fam kape nor-ahas-pənien kimi narmamə, mine norien minə fam kape neikuəyen, mine nini-pikien əmə nar, mine jalus, mine norien m-fam kape nini-hahyen narmamə. ^{‡‡2} Takasəkeikei misorkeikei pik nəḡkiariən kape Kughen yame rəmtir huvə, ramhen kin yame kwajikovə əmtəmtə ramasək tuk nəmahyen. Meinai Kughen rimivəh miragh əmiə, takasəkeikei misən nəḡkiariən kafan misəihuə kin. ³ Kimiə nakwəsəm əpu norien kape Kughen Yermaru mharkun mə In rhuə pik; ramhen kin yame nakwəsən əsigəvin nəviginiən kirik, mharkun mə in rhekin pik. ⁵

Səpaag yame ramraptərəkin nimə kape Kughen, ramragh

⁴ Kughen rorkeikei mə tukrivhirəkin kafan kirik nimə kin ətawə narmamə minə, kini mirpen Səpaag ye nimə kirik yame narmamə kimisarakikin ta, məriḡ in Səpaag huvə kirik yame Kughen tukrəkir məkupən. Kini tukmə nakhauə ye nhatətəyen kapəmiə tuk Səpaag e Kristo, ⁵ kimiə min naksəmhen kin səpaag yame ramragh, yame Nanmin kape Kughen rimnəkir mavhirəkin kafan kin nimə. Kini Nanmin kape Kughen raməmir irəmiə, nakasofugin ye Yesu Kristo masor narimnar yame Kughen rikin ragien tukun, ramhen kin yame pris yame rəmrhakə rawəhsi-pən sakrefaes kimi Kughen, rikin ramagien tukun. ^{§†6} Ramhen kin yame Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mīmə, “Səmrū. Yimnəkir Səpaag ye nimə kirik apa Saeon ^{§††}, In səpaag huvə kirik yame yimirpen. Səpaag e kape niraptərəkinien nimə, kini narmamə yamə mine kishatətə iran, to nīpig kirik khapəh nisaursien tukun.”

(Aes 28:16)

⁷ Səpaag e rhuə tuk əmiə yamə mine nakashatətə iran. Məriḡ narmamə yamə mine khapəh nishatətəyen iran, Səpaag e tukror-pən əriə ramhen kin yame Nəkwəkwə Kape Kughen rimini kupən mīmə, “Səpaag e, yame narmamə kape nəvhirəkinien nimə kimisarakikin,

† 1:14 Rom 12:2; Efes 2:3; 4:17-18 †† 1:17 Rom 2:11; Rev 2:23
‡ 1:18-19 Wok 20:28; Hib 9:12-14 †† 1:20 2 Tim 1:9-10 ‡‡ 1:21
Jon 14:6; Rom 5:1-2 ‡†† 1:22 Jon 13:34; Rom 12:10

‡‡‡ 2:1 Efes 4:22; Jem 1:21 § 2:3 Sam 34:8 §† 2:5 Rom 12:1;
Efes 2:21-22; Rev 1:6 §†† Saeon, nhag pisin e Jerusalem.

mərig Kughen rimnor in ruauə Səpaag huvə yame tukrəkir məkupən.

(Sam 118:22)

⁸ Kini Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mīmə, “Səpaag e tukror narmamə kamharəh-pikin, kini In Səpaag yame tukror narmamə kamhamir.”

(Aes 8:14)

Iriə kamharəh-pikin səpaag e meinai kimisəpəh nəgkiarien kape Kughen. Kini in e nərigien kirik kape Kughen yame rimini mə iriə tukhamir məknakin.

⁹ Mərig Kughen rimirpen ta əmiə mə kafan minə, kini kimia pris minə kape King, kini kimia nəmə rhakə yamə mine Kughen ramarmaru irəmiə. Kini kimia kwənərəus minə tiksin kape Kughen. In rimnor əmiə məknə mə takharkun nini-ərhavyen nəgkiarien yame ravəhsi-haktə In tuk kafan nihuvəyən mine narimnar yame In rimnor. In rimisəkirən əmiə mə taksəta ye nəpignapien, mhauə ye nikakien huvə kafan. ^{†10} Apa kupən, kimia narmamə apnapig əmə; mərig taktəkun ai, kimia kwənərəus minə kape Kughen. ^{††} Apa kupən, nimnhapəh nharkunien nihuvəyən kape Kughen; mərig taktəkun ai, nakwənharkun nihuvəyən kape Kughen.

^{††} Yo minə tiksin yame yakorkeikei pik əmiə, pəh rikimiə tukraməsik mə tokrei tanə e pəh nien mə rukwanu atuutuk kapəmiə. Kitawə kisəmhen əmə kin yep-sipis minə, mine nəmə iruə minə ikin e. Ror məkneikin, yakamni-pre skai tuk əmiə mə taksərer isok tuk norien has yamə mine nətərigien atuk əmə kapəmiə rorkeikei. Nətərigien minə e kasoriah rikimiə rəmhen kin yame tikmir minə kasarowagin kimi əmiə. ^{††12} Nipig m-fam kitawə kisarə yerki narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen. Kini nimraghien kapəmiə tukraməkeikei matuatuk huvə mə tukmə kamharuk-pən pawk nəgkiarien has irəmiə, mərig tuksəm norien huvə minə kapəmiə, kini mhasiai Kughen ye nipig yame In tukruə məkir narmamə iran. [‡]

Nisiaiyen nəmehuə minə

¹³ Kitawə narmamə kape Yermaru, kini kisorkeikei mə tukhasiai nhagin. Ror məkneikin, takasor nəkwai nəmehuə minə fam yamə mine narmamə kamhavəhsihaktə əriə mə tuksarmaru. Takasor nəkwai yamehua kape gavman [‡] yame in yamehua əgkəp, ^{††14} mine kafan nəmehuə yamə mine ramher yərhav kin əriə mə tukasor wok kafan. Iriə tukhavən misor narpinien kimi narmamə yamə mine kasəkapir natuakəmien kapəriə, kini mhani vi vi narmamə yamə mine kasor norien huvə. ¹⁵ Takasor məkneikin meinai Kughen rorkeikei mə kapəmiə norien huvə minə tukhani-əhu nəgkiarien ətəwao minə kape narmamə yamə mine kapəriə nirkunien rirkək. ^{††16} Kimia, pəh nien mə təvhagə hah ramarmaru irəmiə rəmhen kin yame yemehuə kirik ra-

marmaru ye slef kafan, meinai Kughen ruirisin ta əmiə tukun. Mərig rikimiə tukripəh nəsikien mīmə, “Kughen ruirisin ta yo, kini ror məkneikin mə yakirkun norien naha nhagin yame yakorkeikei, nar apnapig mə in təvhagə hah.” Nikam. Kimia slef minə kape Kughen, kini ror məkneikin, taksəri-pən norien yamə mine kisatuatuk.

¹⁷ Takhavəhsi-pən nisaiyen yame ratuatuk kimi narmamə m-fam. Taksorkeikei nəməhuak minə, in e narmamə kape Kughen minə, kini takhagin mhasiai Kughen, kini mhasiai min nəmehuə [§] minə. ^{§†}

¹⁸ Kimia slef minə, takasəkeikei misor nəkwai kapəmiə nəmehuə minə, kini mhavəhsi-pən nisaiyen kimi əriə. Taksor-pən məknakin kimi əriə m-fam, yamə mine kasor rimar-pre tuk əmiə, mine yamə mine kasərik mitə pik əmiə. ^{§†19} Tukmə ror kimia naksor əmə nar atuutuk, mərig kapəmiə nəmehuə minə kasor ahas-pre kimi əmiə, kini nakasərig rahas kin. Mərig riki Kughen tukragien tuk əmiə tukmə nakharəhpikin nipig əutən minə a masərer tim tim əmə meinai nakasarha-pən əmə tuk Kughen. ²⁰ ?Nakmə ta mə to naktor nar has kirik, kini nəmehuə minə khauh ik tukun, kini narmamə to khani-vi-vi ik tukun uə? Nikam, tukhani mə nimivəh narpinien yame ratuatuk. Mərig tukmə nakamor əmə norien huvə minə, nar apnapig narmamə kamhauh ik tukun, Kughen, rikin tukragien əmə tuk ik. ^{§†21} Kughen rimnokrən kin əmiə mə taksərig nəmhəyən meinai Kristo rimnərig nəmhəyən tuk əmiə. In rimnəkupən mhajoun norien atuutuk a mə kimia taksəri-pən əmə tamhek nihun. ^{§†22} Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mīmə, “In rimipəh norien təvhagə has kirik, kini In rimipəh niniyen nəgkiarien eikuə kirik.” ^{§†}

(Aes 53:9)

²³ Narmamə kimnhani hah pawk In, mərig In rimipəh nhorpinien tai nəgkiarien has kapəriə. Rimnərig pawk nəmhəyən ye nıpran, mərig rimipəh niniyen mə tukrarpin tai norien has kapəriə. Mərig In rimnərhupən narimnar fam ye kwermi Kughen yame nipig m-fam kafan norien kape nəkirien narmamə in ratuatuk əmə. ^{§†24} Ye nipig a, Yesu rimnəkər ye nai kamarkwao kin, mivəh narpinien kape təvhagə has minə fam kapətawə ye nıpran. In rimamhə mə təvhagə has minə kapətawə tukror infamien kini mə kitawə tukhamragh, misəri-pən swatuk kape natuatukien.

“Kimoh In, rimnərig nəmhəyən ye nıpran tuk nivəh-miraghien ətawə.” ^{§†}

(Aes 53:5-6)

²⁵ “Apa kupən, kimia nimisəmhen kin sipsip yamə mine kaserwei.

Mərig taktəkun ai, nakwəsərar minhauə tuk Yermamə Yame Ramarha Huvə tuk Sipsip minə, in e, Yermamə Yame Ramarha Huvə tuk nimraghien kapəmiə.” ^{§†}

(Esik 34:5-6)

† 2:9 Dut 7:6; 14:2; Aes 9:2; Wok 26:18; Efes 5:8 †† 3mru stori ye Hos 1:6, 9-10; 2-23. ‡ 2:11 Gal 5:17,24 †† 2:12 Mat 5:16 †† Gris ramni “Sor nəkwai king.” ††† 2:13 Taet 3:1 ††† 2:15 1 Pita 3:16

§ Gris ramni “Hasiai king.” §† 2:17 Rom 12:10 §†† 2:18 Efes 6:5 §† 2:20 1 Pita 3:14,17 §†† 2:21 Mat 16:24; Jon 13:15 §† 2:22 Jon 8:46; 2 Kor 5:21; 1 Jon 3:5 §† 2:23 Aes 53:7; 1 Pita 3:9 §†† 2:24 Rom 6:11 §†† 2:25 Mat 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21

Norien atuatur kape yerman mine piraovin yame
kwawarkurak ta

3 Kini ye norien kirikianə əmə kape nisaiyen Yer-
maru, kimia nipiraovin yamə mine nakwəsarkurək
ta, takasəkeikei misor nəkwai narman kapəmiə. Kini
tukmə narman kapəmiə khapəh nhaniyen nəfrakisien
ye nəgkiarien kape Kughen, norien huvə əmə kapəmiə
tukrivi əriə khauə mhani nəfrakisien iran. Narman
kapəmiə tuksəm mə norien kapəmiə ratuatuk, kini
mine narmamə kamhasiai əmiə, norien e rəmhen tuk
niviye əriə. Nəgkiarien kirik rirkək mə to naksəsik əp-
nis pən mhavi əriə kin. ^{†3} Pəh narman tuksəm əmiə
kharkun mə nakhahuvə. Mərig pəh nien mə nakahuvə
meinai nakhavəhsi-pən neipən huvə, uə naksərər huvə
nikwənemiə, uə naksəkwan jen uə nakharuk-pən
narimnar kimnor kin gol ye nimətirgimiə. Mərig pəh
tuksəm əmiə kharkun mə nakhahuvə tuk narimnar
yame to ripəh nahasien tuk nipig kirik. In e ye nim-
raghien kapəmiə, mə nakasərə mar, kini misərə apis-
apis. Norien minə e khahuvə ye nimri Kughen. ^{††5} In e
norien kape nipianəhuak kupən yamə mine
kimisərəhu-pən tim tim nətərigien kapəriə ye Kughen.
Iriə kimnasor nəkwai narman minə kapəriə, kini ye
norien a, kimisor rikiriə rhuvə. ⁶ Rəmhen kin Sera
kupən, in ramor nəkwai Ebrahim, kini mamokrən kin
in mə kafan yemehuə. Kini kimia e kwənərəus kape
Sera tukmə naksor norien yamə mine kisatuatur,
mhapəh nhaginien kin nar kirik. [‡]

⁷ Kini ye norien kirikianə əmə min, kimia narman
yamə mine nakwəsarkurək ta, misərə kimia nipiraovin
kapəmiə, takasəkeikei masarha huvə tuk nimraghien
kapəriə. Takasəkeikei mhasiai əriə meinai iriə khapəh
nhaskaiyen rəmhen kin əmiə, kini mine kimia miriə
min takhavəh nar huvə e yame Kughen Rimtawə
tukrivəsi-pre, in e nimraghien rerin. ^{††} Tukror
məkneikin mə nar kirik rirkək yame to rərər əswasig
kin nəhuakien kapəmiə.

Nəməhuak minə fam

⁸ Nəgkiarien infamien e. Kimia mifam takasəkeikei
misor məkneikin: Takhavəh nətərigien kirikianə; rikim-
iə tukreihuə tuk əmiə minə; taksorkeikei əmiə minə;
taksor rikimiə rimar tuk əmiə minə; taksor nərigien
kapəmiə reiwaiyu. ⁹ Kini tukmə narmamə kasor ahas-
pre tuk əmiə, mərig takhapəh nisarpinien tai norien
has kapəriə. Tukmə narmamə kasəgkiar has-pre kimi
əmiə, mərig takhapəh nisarpinien. Mərig taksəhuak,
misaiyoh Kughen mə tukror huvə pən kimi əriə. Taksor
məkneikin meinai Kughen rimnokrən kin əmiə mə tak-
sor məkneikin, mipihavəh nihuvəyen kafan. ¹⁰ Meinai
Nəkwəkwə kape Kughen rimini kupən mimə,
“Yermamə yame rorkeikei nimraghien huvə,
kini morkeikei mə tukramərig huvə ye nipig mifam,
in to ripəh niniyen nəgkiarien has minə,

kini in to ripəh neikuəyen.

¹¹ In tukraməkeikei marar ye norien has minə,
kini mor əmə narimnar yame rhuvə.

In tukraməkeikei mamarkut pik mə tukramə iriə
narmamə m-fam ye nəmərinuyen.

¹² In tukraməkeikei mamor məkneikin meinai Kughen
Yermaru ramarha huvə tuk narmamə yamə mine
kisatuatur,

kini mamətərig huvə kin nəhuakien kapəriə,
mərig In mamor tikmir kimi narmamə yamə mine
kasor təvhagə hah.”

(Sam 34:12-16)

¹³ Kini tukmə naksarkut pik tuk norien narimnar
yamə mine khahuvə, yermamə kirik rirkək yame to ro-
riah əfrakis əmiə. ¹⁴ Mərig tukmə narmamə kamhauh
əmiə tuk norien atuatur kapəmiə, mərig Kughen
tukrivəhsi-pre nihuvəyen.

“Takhapəh nhaginien kin nəmhəyen yame narmamə
tukasor,

kini pəh rikimiə tukripəh nəsik-pikien.” [‡]

(Aes 8:12-13)

¹⁵ Takasəkeikei mhavəh Yesu Kristo rəmhen kin Yer-
maru kapəmiə maməkupən ye nimraghien kapəmiə.
Kini tukmə narmamə kisaiyoh əmiə mhamə, “Rhawor
e nakasərəhu-pən məkneikin nətərigien kapəmiə ye
Yesu,” kini nipig mifam takasəkeikei misərər matuk tuk
nhorpinien nəgkiarien kapəriə. Mərig tukmə
naksəgkiar, səgkiar mar kimi əriə, mhasiai əriə. ¹⁶ Kini
ye nipig mifam takasəkeikei mharkun mə norien
kapəmiə in ratuatuk əmə. Kini tukmə narmamə khani
has norien huvə minə kapəmiə meinai kimia narmamə
kape Kristo, mərig iriə tukpisauris tuk nini-hahyen
əmiə. ^{††17} Tukmə ye nərigien kape Kughen mə nar-
mamə tukhauh əmiə tuk norien huvə minə kapəmiə,
nar e in rhuvə rapita yame naksor norien has, nar-
mamə kamhauh əmiə tukun. ¹⁸ Ror məkneikin meinai
Kristo rimamhə tuk təvhagə has minə, rimamhə
mikirikianə əmə, nəmhən. In yemə atuatur əgkəp,
mərig rimamhə tuk narmamə yamə mine khapəh
nisatuaturkien mə In tukripik əriə mhavən tuk Kughen.
Kimishopni In, nipran rimhə, mərig Nanmin kape
Kughen rimnor In ramragh min ye nimhəyen kafan.

¹⁹ Məkneikin Nanmin kape Kughen rikir In rivən mini-
ərhav nəgkiarien kape Kughen kimi nanmi narmamə
yamə mine kwənhamhə misəmir ye kalabus, ²⁰ iriə a
yamə mine kimisəsik pawk nəkwai Kughen, mərig In
rimneito kin əriə, nərigien kafan rəpomh. In a ye nipig
yame Noa rimnəvhirəkin rao iran, narmamə eit əmə
kimnisərə ye nəkwai rao, kini Kughen rimivəh miragh
əriə ye nipig rao a rimnaiyu mameiai-pən ye nu ehua.

^{†††21} Kini nu ehua a in rimnor nimtətien ye baptaes
yame ramhajoun mə Kughen ravəh miragh ətawə ye
norien e yame In rimnor Yesu Kristo rimamragh min
ye nimhəyen kafan. Mərig norien baptaes e, nipran,
pəh nien mə kaməkwi-ta nəmkimik ye niprai jir, mərig
nipran e kitawə kwəsarar ye norien has kapətawə,

† 3:1-2 Efes 5:22 †† 3:3-4 1 Tim 2:9 ‡ 3:6 Jen 18:12 †† 3:7
Efes 5:25

‡† 3:14 Mat 5:10; 1 Pita 2:20; 4:14 ††† 3:16 1 Pita 2:12 †††
3:20 Jen 6-7

mhauə tuk Kughen, masərig yerkitawə mə təvhagə has ruirkək. ²² Kini Yesu Kristo ruavən ta apa ye rao ye neai, kini mamkwətə ye nikar Kughen matuk, mamehuə ye agelo minə fam, mine yarmhə minə fam, mine nanmin minə fam, mine yermaru minə fam.

Swatuk kape norien nəkwai Kughen

4 Meinai nipig Yesu Kristo rimnamarə ye tokrei tanə, In mamərig rahas ye nipran, kini ye norien kirikianə əmə min, kimia takasəkeikei mhawəh min nərigien a, mə taksərer tim tim. Meinai yermamə yame ramərig rahas ye nipran, ramhajoun mə rinəpəh ta norien kape təvhagə has. ^{†2} Ror məkneikin, kimia yamə mine nakasərə hanə ye tokrei tanə e, takhapəh nisəri-pəniən narimnar has yamə mine kamhaurə atuk ye nərigien kapəmiə. Mərig taksor nəkwai Kughen. ³ Mərig kimia nakwəsoriah ta nipig rehuə tuk nikwasigien kin norien minə kape narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen. Kupan kimia nakamhakir apnapig nipiraovin; kini nətərigien kapəmiə ramvən əmə tuk nar has minə; kini misapis pik kin niniemien; kini masor lafet kape nīrpəhuyen nipiraovin; kini mamhanim alikol kini misapis misarmar; kini masəhuak kimi nanminar minə, in e nəpnaihyen kafan rahas pik. ^{††4} Mərig taktəkun ai, rukreikin kapəriə kapə meinai kimia nakwəsəpəh nhakwasigien kin əriə mamhavən kimia miriə mhavi-ərhav ye kwənharəruə kape təvhagə has kapəriə. Kini iriə masoriah pik nhagmiə tukun. ⁵ Mərig iriə tukasəkeikei mhani-ərhav narimnar fam ye nimraghien kapəriə kimi Kughen yame In ramərer matuk mə tukrəkir əmhen narmamə yamə mine kwənhamhə mine yamə mine kamhamragh. ^{†6} Ror pən kwənhani-ərhav-pən ta Nəvsaoyen Huvə kimi narmamə yamə mine kwənhamhə ta ^{††}; mə nar apnapig mə narmamə kimnhauh əriə ye tokrei tanə, mərig Nanmin kape Kughen rirkun norien əriə mə tuksarə iriə min ye rao ye neai.

⁷ Kitawə kwənhauə ipakə tuk nipig yame narimnar minə fam tukharkək iran. Ror məkneikin, rikimia tukramarə, kini takasəkeikei misarha huvə tuk nimraghien kapəmiə, mə takharkun nəgkiarien kimi Kughen ye nəhuakien yame ror nanmin. ^{††8} Mərig nar yame rhuə pik mə takasor - taksorkeikei əmiə minə yerkimia m-fam, meinai tukmə nakasor məknakin, takhapəh nisərigien norien has yamə mine nakasor irəmiə minə. ^{††9} Nəkwai nimə kapəmiə, kape narmamə m-fam. Tukmə khaurə ye nəkwai nimə, takhapəh nhani-pikien əriə. ¹⁰ Kughen rimiwəh-sipre nirkunien pisin pisin kimi əmiə kirikianə kirikianə. Rhuə mə taksor narimnar ye nirkunien minə a misasitu irəmiə minə. Kini taksor narimnar a ye norien kape yorwok yamə mine kasor wok atuətuk kape Kughen nipig mifam. Taksəwhai nihuvəyen kafan ye swatuk pisin pisin yamə mine In rimiwəh-si-pre. ¹¹ Tukmə Kughen rimiwəh-sipən nirkunien kimi yermamə kirik tuk nini-ərhavyen nəgkiarien,

pəh tukrəgkiar rəmhen kin yame Kughen atuk In raməgkiar. Kini tukmə Kughen rimiwəh-si-pən nirkunien kimi yermamə kirik tuk nasituyen ye narmamə, pəh tukrasitu irəriə ye nəsaninien yame Kughen riwəh-si-pən kimin. Ye norien minə fam, narmamə tuk-səgnəgin Kughen tuk nar yame Yesu Kristo rimnor. Pəh kitawə tukhani-ərhav kafan nihuvəyen mine nəsaninien mhavən mhavən mhapəh nisorien infamien. Amen. ^{†††}

Nəməhuak minə tuksərig rahas ye nīprairiə

¹² Yo minə tiksın, yame yakorkeikei pik əmiə, takhapəh nisakurien tuk nəmhəyen yamə mine kamhaurə tuk əmiə mə tuksəm-ru nhatətəyen kapəmiə. ¹³ Mərig tukmə nakasərig nəmhəyen rəmhen kin yame Kristo rimnərig, pəh rikimia tukramagien əmə, mə nipig yame Kristo tukrirerig-pə min iran, nikhakien tukrarkurao iran, rikimia tukragien pik. ^{§14} Tukmə narmamə kamhahi hah əmiə tuk nhag Kristo, mərig Kughen tukriwəh-si-pre nihuvəyen, meinai Nanmin kape Kughen yame rəsanin makak, raməmīr irəmiə. ^{§†15} Rhuə mə, tukmə narmamə khamə tukhauh ik, pəh nien mə kamhauh ik meinai nimnakapir loa kirik, uə nimnhopni yermamə, uə nīm-nəkrəh kin nar kirik, uə nīm-nəgkiar ye nar kirik yame pa rimə kafam. ¹⁶ Mərig tukmə khamə tukhauh ik, pəh tukhauh əmə ik meinai ik yeməhuak kirik. Kini takpəh naurisien tukun. Mərig takəgnəgin Kughen meinai nakvəh nhag e Kristen. ¹⁷ Ror məkneikin meinai nipig kape nəkiriən narmamə ruərikakun ta. Kini Kughen tukrəkupən məkir narmamə minə kafan. !Kini rahas pik tuk narmamə yamə mine khapəh nisətərigien kin Nəvsaoyen Huvə kape Kughen! ¹⁸ Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə,

“Tukmə narmamə yamə mine kisatuətuk, yamə mine Kughen rimivəh miragh əriə kamharəh-pikin nipig əutən,

kini mərig, narmamə yamə mine kaseinein Kughen masor təvhagə hah, tukamharəh-pikin pik nipig əutən.”

(Prov 11:31)

¹⁹ Kini ror məkneikin, narmamə yamə mine Kughen rameighan kin əriə kisərig rahas ye nīprairiə, tukasəkeikei misərah-pən nimraghien kapəriə ye kwərmin, yame rimnor narimnar fam, yame In to rapəh nor-təkunien kafan nəgkiarien. Kini rhuə mə iriə tukasəkeikei masor norien yame rhuə mamharpin.

Nəgkiarien ramvən kimi elda minə mine nitamaruə

5 Kini taktəkun ai, yakorkeikei mə jakəgkiar kəskəh kimi əmiə elda minə kape nīməhuak. Yo elda kirik rəmhen kin əmiə, kini yo min yimnəm kin nīmrik nəmhəyen kape Kristo, kini yo jakvəh nimraghien rerin yame Kristo tukriwəh-si-pə. ^{§†12} Kafak e nəgkiarien yakamni-pre tuk əmiə mīmə, taksarha huvə tuk nar-

† 4:1 Rom 6:2,7†† 4:3 Efes 2:2-3† 4:5 Wok 10:42†† 3m-ru 1 Pita 3:19-20 mine 1 Tes 4:13-18. †† 4:7 Rom 13:11-12†† 4:8 1 Pita 1:22

††† 4:11 Rom 12:6-8§ 4:13 Wok 5:41; Jem 1:2; 1 Pita 1:6-7§† 4:14 1 Pita 2:20§†† 5:1 Rom 8:17-18; 2 Kor 1:5-7; Efes 3:13; Fil 1:29

mamə minə kape Kughen yamə mine kasəmir ye kwermimīā, rəmhen kin yermamə yame ramarha huvə tuk sipsip minə. Pəh nien mə naksarha huvə tuk narmamə minə kape Kughen meinai kaməkeikei kimi əmiā tukun, mərig meinai rikimīā ramagien tukun. In e nərigien yame Kughen rorkeikei. Kini takhapəh nisorəməyen tuk mane; mərig taksor meinai rikimīā ramagien əmə mə taksasitu ye narmamə. ¹³ Mərig rapəh nəmhenien mə kimīā takhauə misəmhen kin nəmasur yamə mine kasərik mitə yorwok kapəriā minə, mərig kimīā taksor norien yame in ratuatuk mihuvə mə nəməhuak minə tuksəm norien kapəriā khakwasig kin. ¹⁴ Yamehuə kape narmamə yamə mine kasarha huvə tuk sipsip minə natukrirerig-pə min, kini ye nīpīg a, In tukrivəh-si-pre kapəriā nərokien, rəmhen kin yame kəvəvhao-pən kin nar kirik ye kapən kapə yermamə yame rimnapita ye naiyuyen. Mərig nərokien e, nīmraghien rerin, to rapəh nahasien tuk nīpīg kirik. ⁵

⁵ Kini ye norien kirikianə əmə min, kimīā nitamaruə, hasiai masor nəkwai elda minə kape nīməhuak. Kini kimīā mīfam əgkəp takhavəhsi-əhu kapəriā nərigien, mhasiai əmiā minə fam. Taksor məknakin meinai Nəkwəkwə kape Kughen ramni mīmə,

“Kughen rikin rapəh nəgienien tuk narmamə yamə mine kisausit, mamərer əswasig kin əriə,

mərig In ramautə-pən kin kafan nīhuvəyen kimi narmamə yamə mine kamhavəhsi-əhu atuk əriə.” [†]

(Prov. 3:34)

⁶ Kini ror məkneikin, takhavəh-si əhu atuk əmiā masəmir ye kwermi Kughen əsanin mə In tukrivəh-si haktə əmiā ye nīpīg atuutuk kafan. ⁷ Narimnar fam yamə mine nakasərig pik mhapam kin, havəhsi-pən kimi Kughen meinai In ramarha huvə tuk əmiā. ^{††}

⁸ Sarha, masərig əmiā, meinai, kapəriā tikmir Setan in rəmhen kin laeon yame ramaiyu apis apis, mamok-

† 5:2 Jon 21:15-17; Wok 20:28 †† 5:3 2 Kor 1:24; Fil 3:17; Taet 2:7 ‡ 5:4 Rev 2:10 †† 5:5 Efes 5:21; Jem 4:6 ‡ 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 †† 5:7 Mat 6:25-30

woruə, nehe nəkwan ramaiyu, mamarha-kin yermamə mə tukrəs mətgai. ^{††9} Sərer tim tim ye nhatətəyen kapəriā nīpīg Setan ramuə tuk əmiā, [§] meinai nəməhuak minə tiksīn ikin minə fam ye tanimtanə, kimīā miriə nakasərig nəmhəyen kirikianə əmə. ^{§†}

¹⁰ Mərig takasərig nəmhəyen kape nīpīg kwəkwə əmə, kwasig ikin, Kughen tukror əmiā naksərig rhuvə min ye kapəriā nīmraghien, kini mor naksəsanin ye kapəriā nhatətəyen, masərer tim tim, kini nar kirik rirkək mə to rivi-ta əmiā. Nihuvəyen minə fam kamhasi-pən əmə tuk Kughen, kini In rimnokrən kin əmiā mə takhauə tuk Kristo misarə ye rao ye neai kape rerin. ¹¹ Pəh kitawə tukhani-ərhav nəsaninien kape narmaruyen kafan, mamhavən, mhavən, mhapəh nisorien infamien. Amen.

Pita rini nəgkiarien infamien kafan ye nəkwəkwə e

¹² Kwən e Saelas ^{§††} rimnasitu irak, kimru min, yakrərai nəkwəkwə e, kini yakaməm in rəmhen kin piak kirik, in yemə huvə kirik, kini kafak nəfrakisien raməmir iran. Yakmərərai nəgkiarien kwəkwə ye nəkwəkwə e kimi əmiā mə jakrəvəh-si haktə kapəriā nətərigien. Kini yakamni-ərhav nərigien yame yimīrai ta, yamə mine kasəgkiar ye nīhuvəyen əfrakis kape Kughen. Sərer timtim irəriə. ^{§†13} Piaumiā minə mine nowinmiā minə kape nīməhuak eikin e Rom kasokrən huvə irəmiā. Kughen rimirpen əmiā miriə. Kini kwən e Mak yame yakokrən kin in mə ‘narik,’ in min ramokrən huvə irəmiā. ^{§†14} Sokrən huvə irəmiā minə rəmhen kin mə kimīā kirikianə əmə ye Kristo.

Pəh Kughen tukrautə-pre kin kafan nəmərinuyen kimi əmiā m-fam e narmamə kape Kristo minə.

††† 5:8 1 Tes 5:6 § 5:9 Efes 6:10-18; Jem 4:7 §† 5:9 Efes 6:11-13; Jem 4:7 §†† Gris ramni Silvanus, mərig tukmə ror nhag pisin e Saelas. §† 5:12 Wok 12:2,25; 13:13; 15:22,30 §†† Nəgkiarien kape Gris ramni mə, “Nīpīg naksofugin əmiā minə, taksor ‘holy kiss’ irəmiā minə.” ‘Holy Kiss’ ror nīmətien mə kasofugin pən ye Yesu masorkeikei əriə minə.

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e 2 Pita

Pita rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi nəməhuak minə fam.

Ye nīpig a, nəmhajoun eikuə minə tiksīn kimnhavən iməriə mamhani mhamə Yesu to rīpəh nīrerīg-pə-minien. Pita rimirkun mə pəh nien mə tuktu rimhə, kini rorkeikei mə tukrīvəhsi-pən nəgkiarien infamien kafan kimi nīməhuak. Morkeikei mə tukrisīg nəməhuak minə, mor əpu nhajounien eikuə minə. Mərig nīməhuak tukraməkeikei mərer tīm tīm məri-pən əmə nhajounien yame ratuatuk. Kini morkeikei mə nhatətəyen kapəriə ye Yesu tukraməkeikei muə miskai, kini nirkunien kapəriə ye nikarin kape Yesu tukraməkeikei mhaktə.

Pita ramokrən huvə irəriə

(Jud 4-13)

1 Yo Saemon Pita, yo yor atuə kin mine aposol kape Yesu Kristo. Yakamni rhuvə-pre tuk əmiə yamə mine nakhavəh nhatətəyen yame in rhuvə rəmhen kin kapəməwə nhatətəyen. Norien atuutuk kape Kughen kapətawə mine Yesu Kristo yame ravəh mīragh ətawə in swatuk yame nīmnhavəh nhatətəyen a iran.

² Pəh Kughen tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen mine nəmərīnuyen kimi əmiə rapita, meinai nakwənharkun In mine Yesu Yermaru kapətawə.

Kughen rimnokrən kin əriə mə narmamə kafan minə

³ Kughen rimnokrən kin ətawə mə tuksarə ye nihu-vəyen mine nikhakien kafan ye nīpig yame kitawə kimnhauə mharkun In. Kini ye nəsanīnien kafan, In rimivəhsi-pə narīmnar fam kimi ətawə yamə mine tukasəkeikei mhavəh ye nīmraghien kapətawə mə rīkin tukragien tuk ətawə. ⁴ Kini ye nəsanīnien mine nikhakien kafan in rimivəhsi-pə kafan promes yamə mine kīsehuə mhahuvə pik. Kughen rimivəhsi-pə məknakin promes minə e mə norien kapətawə tukrəmhen kin norien kafan, kini mə kitawə tuksap ta ye nahasien kape tokrei tanə yame ramsi-pən tuk nərigien has minə yerki narmamə.

⁵ Kini ror məkneikin, takasəkeikei misarkut mə norien kapəmiə tukrhuvə pik. Taksəsik əpnis norien minə e ye nhatətəyen kapəmiə: Taksor huvə pən kimi narmamə; kini takhavəh nirkunien; ⁶ kini masarha huvə tuk nīmraghien kapəmiə; kini masərer tīm tīm ye Kughen ye nīpig əutən minə; kini mhavəhsi-pən kapəmiə nīmraghien fam kimi Kughen kini masor nəkwəwə; ⁷ kini masorkeikei nəməhuak minə; masorkeikei

min narmamə minə fam. ⁸ Rhuvə mə taksor norien minə e mamharpin, mə nirkunien kapəmiə ye nikarin kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə tukror kwənkwan.

⁹ Mərig tukmə nakhapəh nīsorien narīmnar minə a, naksəmhen kin yermamə yame nīmrin rīpis, uə yame raməm nar ipakə əmə, məpəh nəmien nar ehua e mə Yesu rimnəspir-ta təvhagə has kapətawə yamə mine kimisor kupən. ¹⁰ Ror pən, piak minə, mine nowinik minə, takasəkeikei misarkut tuk nīsorien norien minə a, pəh ramhajoun-pən mə nəfrakisien mə Kughen ruir-pen ta əmiə, kini minokrən kin əmiə mə kafan narmamə minə. Meinai tukmə naksor narīmnar minə a, kini to nakhapəh nhamīrien tuk nīpig kirik; ¹¹ kini Kughen rīkin tukragien tuk nəhitəyen ye kwəruə mə takhavən ikin Yesu Kristo Yermaru Kapətawə yame rimivəh mīragh ətawə ramarmaru ikin kape rerin.

¹² Ror məkneikin mə, nīpig mīfam jakaməkeikei mamni-pre narīmnar minə e kimi əmiə mə rikimīə tukraməsik əriə, nar apnapig mə kimīə nakwənharkun ta narīmnar minə e, kini masərer tīm tīm ye nəfrakisien yame nakvənhawəh ta. ¹³ Yakamragh mamarə ye tokrei tanə e, rikik raməsik hanə mə ratuatuk mə jakni-ərhav min narīmnar minə a mə rikimīə tukraməsik min, ¹⁴ meinai yakirkun mə pəh nien mə tuktu yakmhə. Yesu Kristo Yermaru kapətawə rimnhajoun ta məknakin yo. ¹⁵ Kini taktəkun ai yakamarkut pik mə nīpig tukmə yakmhə, kini takhapəh nīsəru-kinien narīmnar minə a.

¹⁶ Nīpig kimawə yimnamhani-ərhav pre tuk əmiə mə Yesu Kristo tukruə min ye nəsanīnien, pəh nien mə yimnhasim atuk tuk nəniyen kwanage yame yermamə kirik ramətərig atuk kin. Nikam. Kimasir yimīrhəm kin nīmrimasir mə nəsanīnien mine nikhakien kafan kawehua pik. ¹⁷ Kimasir Yesu apa ye takwar yame rəmərhakə nīpig Kughen Rīmtawə rimivəhsi-pən nīsi-

† 1:6 Gal 5:22-23

†† 1:14 Jon 21:18-19; 2 Kor 5:1 ‡ 1:16 Mat 17:1-5

aiyen kimin, kini mor nipran rakhak kini mäsia, kini rimnärig riki Kughen e yame In Rakhak Pik rimini-pän tukun mimä, "In e narik yame yakorkeikei, rikik ragien pik tukun." Kimasir yimihärig rikin ramsi-pän ye rao ye neai. [†]

¹⁹ Märig kitawä kharkun huvä mä nägkiarien kape profet kupän minä in näfrakisien, rämhen kin laet kirik yame ramäsia ye näpignapien. Kini rhuvä mä kimia min taksärig huvä nägkiarien a mamhavän miseriaji naksäm huvä nipran rämhen kin laet yame ramäsia yenpig, mine nägkiarien kafan ramämär yerkimia rämhen kin fetukai ramhaktä mamäsia. ²⁰ Märig nar yame rhuvä pik mä takharkun, in e nägkiarien minä kape profet minä ye Näkwäkwä kape Kughen, päh nien mä kamhani ämä nämien kapäria, ²¹ meinai profesi kirik rirkäk ye Näkwäkwä kape Kughen yame ramtärhav ämä ye närgien kape narmamä; märig profet minä kimhnani-ärhav nägkiarien yamä mine kimnhasi-pän tuk Kughen nipig Nanmin Kafan rimnamvön yerkiria. ^{††}

Nämhajoun eikuä minä

2 Märig profet eikuä minä apaikin yerki nämä Isrel kupän, kini ye norien kirikianä ämä min, nämhajoun eikuä minä tukhauä min yerkimia. Tukshajoun oror ämia, misoriah apis-apis nhatätäyen kapämia. Mamhaukreikin-pän nimätairia kimi Yesu Yermaru, nar apnapig mä In rimivähsi-ta narpinien kape tävhagä has kapäria. Kini päh nien mä tuktu, Kughen tukroriah äria ye narpinien yame iria atuk ämä kamhavi-pä. ^{‡2} Kini narmamä khapsaah tukhakwasig kin norien has minä kapäria yame minä kasor naurisien. Kini ror mäknäikin, narmamä khapsaah tukhani hah swatuk kape näfrakisien. ³ Iria kasäptig kin mane. Kasäptig kin mane, mishajoun eikuä ämia, mhavähsi-ta nautä kapämia, masäni kwanage yame ramsi-pän ämä ye närgien kapäria. Apa kupän, Kughen ruini-ärhav ta narpinien kapäria, kini päh nien mä tuktu, tukroriah äria. ⁴ Kimia nimisäm norien kafan kupän, kini mharkun mä In tukror mäknäikin narpinien. Nipig age-lo kupän minä kimisor tävhagä has, Kughen ripäh niraptäräkinien ämä narpinien kapäria, märig rimnarak-ähu kin äria apa ye näkwai nimir yame reiwaiyu pik, mirkwäji äria kin jen, apa ikin räpignap ikin. Kini iria tuksarä ye nämhäyen miseriaji-pän In tukrini-ärhav narpinien kapäria. ^{††}

⁵ Kini ye norien kirikianä ämä min, ye nipig kape Noa, Kughen ripäh niraptäräkinien ämä narpinien kape narmamä yamä mine kimisäsik näkwän, märig rimnhopni äria ye nu ehua yame rimätim mhaktä. Märig Noa, yame rimini-ärhav nägkiarien kape norien yame ratuatuk, Kughen rimiväh miragh in mine kafan narmamä seven. ^{††6} Kini ye norien kirikianä ämä min, Kughen rimnor narpinien tuk nahasien kape nämä Sodom mine Gomora, kini mivaan äru taon mir a kin nap;

kimiwor nimrawk kin äriu. Nar a ramhajoun-pän naha nhagin yame Kughen tukror min kimi narmamä yamä mine kasäsik näkwän. ^{††7} Märig kwän a Lot rimnamarä iria miria, kini nipig m-fam in rimnäm norien has minä kapäria, kini mamärig nägkiarien has minä kapäria. Märig nipig m-fam, in ratuatuk ämä; kini rikin rärhakis pik tuk norien has minä kapäria, yamä mine kimisäsik näkwai Kughen. ^{†††} Kughen rimiväh miragh kwän a Lot ⁹ ramhajoun-pän mä Kughen Yermaru rirkun niväh-miragh-ien narmamä yamä mine kashatätä iran, kini rirkun ni-rähsita-yen äria ye naha nämhäyen yame kasarä iran. Märig narmamä yamä mine khapääh nisat-uatukien, Kughen rirkun niraptäräkinien äria mor narpinien kimi äria taktäken mivän meriaji nipig yame In tukräkir narmamä iran. ¹⁰ Kughen tukror narpinien kimi nämä has minä fam, märig In tukror narpinien ehua kimi narmamä yamä mine kasor narimnar kape naurisien yame nipairia ämä rorkeikei mä tuksor, kini narimnar e kasor äria kasämkimik. Narmamä minä a khapääh nisorkeikeiyen mä Kughen tukreihua iria. [§]

Narmamä minä a kisausit mhapäh nhasiaiyen nar kirik, kini mhapäh nhaginien kin nhani-hahyen nhag agelo mine ye neai. ¹¹ Märig agelo minä tiksän iria yerpirig misapita; märig iria to khapääh nhani-hahyen agelo apnapig minä ye nimri Kughen Yermaru. ^{§†12} Märig narmamä minä a kamhani hah narimnar yame khapääh nharkun-huväyen. Iria kisämhen kin nar aparä minä, yame kapäria nirkunien rirkäk. Kasor ämä nar yame nipairia ämä rorkeikei. Märig, nar aparä minä kasarha-pä ye tokrei tanä mä narmamä tuksarhakin äria mishopni äria. Kini ye norien kirikianä ämä min, Kughen tukroriah nämä has minä a rämhen kin yame kamhopni nar aparä minä. ^{§††}

¹³ Kughen tukrarpin tai norien has kapäria meinai iria kasor ahas pään kimi narmamä. Rikiria ragien ämä tuk näviginien mine nimim-pikien; päh nien mä yenpig ämä, märig yenpig mine yeraan. Iria kisämhen kin nämkimikien ye neipän, mine nimap pien. Masoriah nhag nimähuak. Mhauä masävigän kimia miria, märig kaseikuä irämia, masor norien has. ¹⁴ Nipig m-fam kapäria närgien ramvön tuk näkrähyen kin nipiraovin yamä mine kapäria närgien rimar. Kini nipig m-fam kasor tävhagä has mhapäh nisäpähäyen. Mamhavi ta narmamä yamä mine kapäria närgien rapäh niskaiyen; kamhakwasig kin norien has kapäria. Mishajoun äria kin norien kape näptigien kin nautä. Märig Kughen rimini ta narpinien kapäria.

¹⁵ Kimisäpäh swatuk yame ratuatuk, mamhaiko masäri-pän swatuk kape kwajikovä kape Beor e kupän, nhagin e Balam, yame rorkeikei pik nivähyen mane ye norien yame rahas. ^{§†16} Mamarä, dongki kafan rimnhek in tuk norien has kafan. Kitawä kharkun mä dongki to rapäh nägkiarien, märig Kughen rimnor mä dongki tukrägiar rämhen kin yermamä ramägiar mä tukrini-ähu norien ätäwao kape profet a. ^{§††}

[†] 1:17-18 Mat 17:5; Mak 9:7; Luk 9:35 ^{††} 1:21 2 Tim 3:16; 1 Pita 1:11-12 [‡] 2:1 Mat 24:11; Jud 4 ^{††} 2:4 Jud 6 ^{††} 2:5 Jen 6-8; 2 Pita 3:6

^{†††} 2:6 Jen 19:24; Jud 7 ^{†††} 2:7-8 Jen 19:1-16 [§] 2:10 Jud 7-8, 16 ^{§†} 2:11 Jud 9 ^{§††} 2:12 Jud 10 ^{§†} 2:15 Jud 11; Rev 2:14 ^{§††} Takäm stori kape Balam mine dongki ye Nam 22:28-35.

¹⁷ Nəmhajoun eikuə minə, nhajounien kapəriə nīpran rirkək, rəmhen kin nīmri nu yame rinəmit, mine napuə yame nīmətag ehuə ramahia ta kin, kini nəhig rirkək iran. Mərig Kughen rīmnrəhu karin iməriə ikin mə nəpignapien. ¹⁸ Iriə kasəgkiar ausit mamhani nəgkiarien yame nīpran rirkək. Iriə kasəgkiar ye narimnar yamə mine nīprai narmamə kisorkēkei, kini mhavi-pə narmamə khauə ye nahasien yame kwəsəta pə pə əmə iran. ¹⁹ Kamhani əutən mə narmamə kharkun nisəri-pənien naha nhagin yame iriə atuk kisorkēkei, natuakəmien kirik rirkək iran. Mərig nərigien has kapəriə ravi pik nərigien kapəriə mamor yamehuə kin kapəriə. "Tukmə nar kirik ramarmaru iram, ik nakuauə slef kafan." ²⁰ Mərig tukmə iriə kisap ta ye nahasien kape tokrei tanə nīpig kwənhauə mharkun Yesu Yermaru yame Ravəh Miragh ətawə, məkneikin, misarar, mamharerig-pən tuk norien kape təvhagə has, məkneikin norien has ramarmaru irəriə. Iriə kasəmir ye nahasien yame rahas rapita yame kimisarə iran kupən. ²¹ Meinai, tukmə yermamə rapəh nirkunien swatuk kape natuatukien, rahas kwən-mopin. Mərig tukmə yermamə rirkun, kini marar, mīpəh nəri-pən-huvəyen Nəgkiarien kape Kughen yame kivəhsi-pən kimin, norien a in rahas rapita.

²² Kini iriə kasor mə nuhpikinien mir e kawəfrakis yamə karəni mīrəmə, "Kuri tukrīruə, marə, mīrerig-pən min, mamən nīruəyen kafan,"

(Prov 26:11)

mine, "Pukəh, tukmə rar, mhawən, marə, mīrerig-pən min məsok-əsok ye nīmtəgei."

Nīpig yame Yesu tukrīrerig-pə min iran

3 Yo minə tiksīn, in e kafak nəkwəkwə yame ror kiraru kin yame raurə kimi əmiə. Yakamher-pre kin əriu mə tukrisig əmiə, mə rikimīə tukraməsik narimnar minə e, mawor nərigien kapəmīə mə tukratuatuk. ² Yakorkeikei mə taksətərig min kin nəgkiarien yamə mine profet minə kape Kughen kimisəvsao kin mīəsəkupən, mine nəgkiarien kape Yesu Yermaru yame Rīmivəh Miragh ətawə, yame aposol minə kapəmīə kimnhani-ərhav-pre ta tuk əmiə. [†]

³ Nar kirik yame taksokupən mharkun, in e Nīpig Kwasig ruauə ipakə, kini narmamə tiksīn tukasor narimnar yame nīprairiə əmə rorkeikei, kini tuksarh iakei irəmīə mhamə, ^{††4} "Rhawor? Ruini ta mə tukruə, mərig, tuk nagheen? Nəmehuə kapətawə minə kimisarə, minəhmə ta, mərig rīpəh hanə nuəyen. Kupan, ririkakun ye narimnar yame Kughen rīmnor, muə meriaji-pə nīpig e towēi mine, narimnar fam kisəm nəmhen əmə." [‡]

⁵ Mərig iriə kwəsəru-kin mə apa kupən əgkəp, Kughen rīmənəgkiar əmə, neai rəmīr, kini nīmoptanə rhaktə ye tame tahik; kini tahik mine nīmoptanə kwəwhai əriu minə. ^{††6} Kini ye nīpig a, rarar, mor min tahik rakarokin nīmoptanə, moriah fam. ^{††7} Kini rəgkiar əmə, neai mine tokrei tanə kawəmir, mawəmir huvə əmə mawē-

riaji-pə e towēi mine, miravən mweriaji nīpig yame Kughen tukrəkīr narmamə iran, mīvəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine kisəsik nəkwən, mhopni əriə, mīvaan əru neai mine tokrei tanə.

⁸ Mərig yo minə tiksīn, takhapəh nisəru-kinien nar kirik e mə ye nərigien kape Kughen Yermaru, tukmə nīpig kirikianə in rəmhen əmə kin newk wan taosen; kini tukmə newk wan taosen, in rəmhen əmə kin nīpig kirikianə. ^{††9} Mərig narmamə tiksīn, rikiriə raməsik mə Kughen ramor tan pən tuk norien promes minə kafan; mərig, nīkam. Kafan nətərigien rəpomh tuk ətawə. Kini rikin rapəh nagienien mə tukraməkeikei mor narpinien kimi yermamə kirik; mərig rorkeikei mə narmamə m-fam tuksarar ye nərigien kapriə tuk norien has minə kapəriə mharerig-pə tukun. ^{†††}

¹⁰ Mərig Nīpig yame Yesu Yermaru tukrīrerig-pə iran, rəmhen kin yeməkrəh raurə -nakseinein nīpig yame tukrurə iran. Ye nīpig a, tuksərig narkarəkien ehuə, məkneikin neai tukrirkək. Kini nap tukrarkwəru mīrh, mine kəmhau minə, mine makuə. Kini nap tukrarkwəru tokrei tanə, mine narimnar fam yame raməmīr-pən iran. Tukharkək fam. [§]

¹¹ Kini meinai Kughen tukroriah narimnar m-fam məkna, kimīə takasəkeikei misərig nīmraghien kapəmīə. Nīmraghien kapəmīə tukraməkeikei matuatuk ye nīmri Kughen. Pəh Kughen rərəhu karin nīmraghien kapəmīə mə kafan. ¹² Rikimīə tukraməsik pik nīpig yame Yesu tukruə iran; misorkēkei mə tukruə ai-hua əmə. Ye nīpig a, nap tukrəkwəru neai, kini nəpan-əpanien tukror mīrh, mine makuə, mine kəmhau minə kisaiyu mharkək. ¹³ Mərig Kughen ruini ta mə tukror neai vi, mine tanə vi - imei narmamə yamə mine kisatuatuk ye nīmri. Kini rikitawə raməsik promes a. ^{§†}

¹⁴ Yo minə tiksīn, ror məkneikin mə tukmə nakhawhin mə Nīpig a tukramuə, takasəkeikei misarkut hanə əmə mə Kughen tukrīpəh nəm-pən-ien nar has kirik irəmīə; nəmkimik tukrirkək irəmīə; kini taksarə ye nəmərīnuyen kimīə min. ¹⁵ Rikimīə tukraməsik mə Yesu Yermaru, nərigien kafan rəpomh pik tuk ətawə, mamor mə tukrīmar tuk nīvəh-mīraghien narmamə. Kini nəkwəkwə yame Pol rīmīrai kimi əmiə ye nirkunien yame Kughen rīmivəh-sipən kimin ramni məkna. ^{†††16} In raməvsao kin narimnar minə a ye nəkwəkwə minə fam kafan. Ye nəkwəkwə minə a, narimnar tiksīn aikin yame riskai tuk nirkunien. Kini narmamə yamə mine nərigien kapəriə reno-eno, mhapəh nharkunien nar, kini nərigien kapəriə rapəh nəmīrien kirikianə, iriə kəmhaukreikin nəgkiarien minə kape Pol, kini mhaukreikin nəgkiarien minə tiksīn min ye Nəkwəkwə kape Kughen. Mərig Kughen tukrīvəhsi-pən narpinien kimi əriə.

Pita rini nəgkiarien infamien kafan ye nəkwəkwə e

¹⁷ Yo minə tiksīn, ror məkneikin meinai nəkwən-harkun ta narimnar minə e, sarha, mə nəgkiarien

† 3:2 Jud 17 †† 3:3 1 Tim 4:1; Jud 18 ‡ 3:4 Mat 24:48 †† 3:5 Jen 1:6-9 †† 3:6 Jen 7:11; 2 Pita 2:5

††† 3:8 Sam 90:4 ††† 3:9 Hab 2:3; 1 Tim 2:4 § 3:10 Mat 24:29,35; Luk 12:39; 1 Tes 5:2 §† 3:13 Aes 65:17; 66:22; Rev 21:1,27 §†† 3:15 Rom 2:4

ətəwao kape narmamə yamə mine kasəsik nəkwai
Kughen tukripəh nivi-tayen əmiə eikin nhatətəyen
kapəmiə ramərer tim tim ikin, tamə nakhamir ye
nhatətəyen kapəmiə. ^{†18} Mərig takasor nhatətəyen
kapəmiə ramehuə miskai ye nirkunien ye nikarin kape

† 3:17 Mak 13:33; 1 Kor 10:12

Yesu Kristo Yermaru Kapətawə yame Ravəh miragh
ətawə, mine ye nihuvəyen yame rimnautə-pre kin kimi
əmiə.

!Pəh tukamhani vi vi In nipig m-fam - taktəkun,
mamhavən infamien rirkək! Amen.

2 TESALONAËKA

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e Fas Jon

Aposol Jon rimirai nəkwəkwə e. In piau Jemes, kini iriu ji Sebedi mir. In aposol kirik kape aposol 12 kape Yesu. Kini in yermamə e yame Yesu rorkeikei pik. In rimirai nəkwəkwə minə e: Nəvsaoyen Huvə yame Jon Rimirai, 1 Jon, 2 Jon, 3 Jon, mine Revelesen.

Rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi nəməhuak minə ikin minə fam. In rorkeikei mə narmamə kirikianə kirikianə tuksəvhəkin, mishər-pən kin nəkwəkwə e rīvən ye niməhuak pisin pisin aikin minə fam.

Ye nīpīg a, narmamə tiksīn khamə Yesu in yermamə apnapīg əmə, kini Nanmin kape Kughen rimauə əmə ye nīpran nīpīg Jon Baptaes rimnor baptaes iran, kini mətə iran nīpīg rimamhə ye nai kamarkwao kin. Mərig nhajounien a in neikuəyen. Yesu in Kughen, In rimauə mor nīprai yermamə kin. Kini iriə mishajoun min mə norien has in rirkək. Mhamə rhuvə əmə mə narmamə tuksor apnapīg əmə norien has mərig in ai ye kapəriə nhajounien, nīprai yermamə in nar apnapīg əmə. Nhag nhajounien minə a, ye nəgkiarien kape nəmə Gris, kamni kimə, "Nosticism."

Jon rimirai nəkwəkwə e mə tukrhajoun min nəgkiarien yame ratuatuk, kini mə tukrini-ərhav neikuəyen minə e kape nəmhajoun eikuə minə. Kini ramhajoun mə norkeikeiyen in nar ehua. Kini morkeikei mə tukrasitu, mor nhatətəyen kape nəməhuak minə ruə miskai kini mharkun huvə min mə Kughen rimivəh miragh əfrakis əriə, iriə mhavəh nimraghien rerin.

Nægkiarien Mragh

1 Yakamhani-ərhav Nægkiarien kape Nimraghien. [†] Kwasig ikin Kughen rimnor narimnar fam, Nægkiarien e rimnəkupən marə. ^{††} Kimawə yimisərig, kini misəm kin nimrimawə, [‡] kini mharap kin kwermimawə. ² Kini Nægkiarien ai ritərhav-pə; ^{††} yimisəm, masarer-ərhav mamhani-ərhav, [‡] kini mamhani-pre min tuk əmiə mə In e In nimraghien rerin. Iriu Rimtawə Kughen, kimwəkupən mwarə, kini rimnajiərhav-pə tuk əmawə. ^{†††} Yakamhani-ərhav-pre tuk əmiə narimnar yamə mine yakməsəm kini mwəsərig-ta, mə kimia min takhauə kisor kirikianə kitawə-m kimia. Kitawə Rimtawə Kughen mine Tini Yesu Kristo tukhauə kirikianə. ^{††††} Yakamharai narimnar minə e mə tukror rikitawə ramagien pik əmə.

Nəriwəkien ye nikhakien

⁵ Nægkiarien e in e yimisərig tukun kini mhani-ərhav-pre tuk əmiə, mə Kughen, In nikhakien, [§] kini nəpignapien rirkək əfrakis iran. ⁶ Tukmə kitawə kamhani mə kwənhauə kirikianə kitawə min, mərig kitawə kaseriwək əmə ye nəpignapien, ^{§†} kitawə kaseikuə, kini

[†] 1:1 Jon 14:6 ^{††} 1:1 Jon 1:1,3 [‡] 1:1 Luk 24:48; Jon 1:14; 19:35; 2 Pita 1:16; 1 Jon 4:14 ^{††} 1:2 Jon 1:1-4; 11:25; 14:6 [‡] 1:2 Jon 15:27 ^{†††} 1:2 Jon 1:1-4 ^{†††} 1:3 1 Kor 1:9 [§] 1:5 1 Tim 6:16 ^{§†} 1:6 Jon 3:19-21; 8:12; Efes 5:8; 1 Jon 2:11

mhapəh nisarəyen ye nəfrakisien. ^{§††7} Mərig tukmə kaseriwək ye nikhakien, rəmhen kin yame Kughen ramarə ye nikhakien, ^{§†} kitawə kwəsor kirikianə kitawə min; kini nitaw Yesu, Ji Kughen, rimnəspir rikitawə tuk nahasien m-fam, mor kitawə kisatuatuk ye nimri Kughen.

⁸ Mərig tukmə kitawə khamə khapəh nisorien təvhagə hah, ^{§††} kini miseikuə atuk əmə irətawə, kini nəfrakisien rirkək irətawə. ^{§†9} Kughen In ratuatuk, to rapəh nakapirien nəgkiarien kafan. Kini tukmə kitawə khani-ərhav təvhagə hah kapətawə, ^{§†} In tukrəspir ətawə, mərū-kin norien has mifam kapətawə, mə tuk-satuatuk ye nimrin. ^{§§†10} Mərig tukmə kitawə khamə khapəh nisorien təvhagə hah, kitawə kasor mə Kughen In yeikuə, kini nəgkiarien kafan rapəh nəmirien ye nimraghien kapətawə. ^{§§†}

Yesu Kristo in yermamə kape nasituyen irətawə

2 Kwajikovə minə kafak, ^{§§§} yakamrai nəgkiarien e kimi əmiə mamni-əhu əmiə mə takhapəh nisorien təvhagə has. Mərig tukmə kasor təvhagə hah, yermamə kirik kapətawə tukrəgkiar atuə kin kapətawə kimi Kughen. ¹⁸ Yermamə e In e Yesu Kristo, yemə atu-atuk. ² Yesu e, Kughen rimivəh-pən narpinien kape təvhagə has kapətawə kimin, nitawin rimnaiyu. ¹⁹

^{§††} 1:6 1 Jon 2:4; 4:20 ^{§†} 1:7 Aes 2:5 ^{§††} 1:8 Jer 2:35; Rom 3:9,19; Jem 3:2 ^{§†} 1:8 1 Jon 2:4 ^{§†} 1:9 Sam 32:3-5; 51:2; Prov 28:13 ^{§§†} 1:9 Jer 31:34; Maeka 7:18-20; Hib 10:22 ^{§§†} 1:10 Jon

Nitawin rimnaiyu, pəh nien mə kapətawə pisin əmə, məriḡ kape narmamə m-fam ye tokrei tanə. ¹³ Məriḡ tukmə kitawə kasəri-pən nəḡkiarien kape Kughen, ^{††} ramhajoun mə kitawə kharkun huvə mə kwənhauə minharkun Kughen. ^{††} Tukmə yermamə rimə rirkun Kughen ^{††} məriḡ rapəh nəri-pən-huvəyən nəḡkiarien kafan, in rameikuə əmə; nəfrakisien rirkək iran. ^{†††} Məriḡ yermamə yame rəri-pən huvə nəḡkiarien kafan, ^{†††} norkeikeiyen kape Kughen ramkuə əfrakis kin norkeikeiyen yerkin. ^{†††} [§] Yermamə yame ramni mə in ravəh Yesu yerkin, tukraməkeikei məri-pən swatuk kirikianə əmə yame Yesu rimnəri-pən. ^{§†} Norien a tukramhajoun ^{§††} mə kitawə kamhavəh Yesu yerkitawə. ^{§†}

Kitawə tukasəkeikei masorkeikei ətawə minə

⁷ Yo minə tiksın, pəh nien nəḡkiarien vi kirik yame yakamrai kimi əmiə mə taksəri-pən; ^{§††} məriḡ nəḡkiarien akwas kirik yame nakwəsərig-ta kupən. ^{§†} Nəḡkiarien akwas e nəḡkiarien yame nakwənharkun-ta. ⁸ Məriḡ, nəfrakis, ramor mə nəḡkiarien vi kirik tuk əmiə. ^{§†} Kini, nimraghien kape Yesu mine kapəmiə kawor əpu kaməm mə nəḡkiarien e rəfrakis, meinai tak-təkun ai, nəpignapien rinamrikək, ^{§§†} kini nikhakien əfrakis ^{§§†} rinakhak-pə. ^{§§§}

⁹ Kini yeməhuak kirik yame ramni mə in ramərer ye nikhakien, məriḡ raməməkin nəməhuak minə tiksın, ¹⁸ yermamə en ramarə hanə ye nəpignapien. ¹⁹¹⁰ Məriḡ yeməhuak yame rorkeikei nəməhuak minə, in ramarə ye nikhakien. ²⁰ Kini nar kirik to rapəh norien rimir. ²¹¹¹ Məriḡ tukmə raməməkin in kirik, ramarə hanə ye nəpignapien, ²² rimuvrig əpis in, raməriwək əmə ye nəpignapien. ²³

¹² Kwajikovə minə kafak, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,

Meinai Kughen rinəspir-ta təvhagə has kapəmiə kin norien yame Yesu rimnor.

¹³ Tatə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə, meinai kimia nakwənharkun-ta In yame rimnəkupən mamarə kwasig ikin Kughen ror narimnar. ²⁴

Nitamaruə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə, meinai nakwəsəpita ²⁵ yemə has ai Setan.

¹⁴ Kwajikovə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,

meinai nakwənharkun-ta Rimtawə Kughen.

Tatə minə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə,

meinai kimia nakwənharkun-ta In yame rimnəkupən mamarə kwasig ikin Kughen ror narimnar. ²⁶

Nitamaruə, yakamrai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə, meinai nakwənhaskai, ²⁷ nəḡkiarien kape Kughen raməmir irəmiə, kini nakwəsəpita yemə has ai Setan. ²⁸

¹⁵ Takhapəh nisorkeikei-pik-ien norien kape tokrei tanə mine narimnar fam kape tokrei tanə. ²⁹ Yermamə yame rorkeikei pik narimnar kape tokrei tanə, norkeikeiyen kape Rimtawə Kughen rirkək yerkin.

³⁰¹⁶ Meinai norien m-fam kape tokrei tanə khapəh nhasi-pəniyen ye Rimtawə Kughen, məriḡ kape tokrei tanə əmə. Norien m-fam kape tokrei tanə, irisir e: Riki jir raməkrəh, ³¹ kamanipin tuk narimnar kape nıprai jir əmə, ³² kivəhsi-haktə jir tuk nautə mine norien kafan.

¹⁷ Məriḡ tokrei tanə e tikripirkək, mine narimnar m-fam yame ramswin iran mavi nərigien. ³³ Məriḡ narmamə yamə mine kasor nəkwai Kughen, ³⁴ tuksarə kape rerin.

Tikmir minə kape Kristo kwənhauə ta

¹⁸ Kwajikovə minə kafak, kitawə kwənhauə ye Nipig Kwasig. ³⁵ Nakwəsərig mə tikmir kirik kape Kristo tukruə. ³⁶ Kini taktəkun ai, tikmir minə khapsaah kape Kristo kwənhauə ta. ³⁷ Kwənhauə, kitawə kharkun mə kwənhauə ta ye Nipig Kwasig. ¹⁹ Iriə kwəsəpəh kapətawə niməhuak minə, ³⁸ meinai iriə, pəh nien mə kitawə əḡkəp minə tiksın əfrakis a. Ripi mə kitawə əfrakis əḡkəp minə tiksın a, to kipihipəh nisəpəhyen ətawə. Məriḡ iriə kimisap-ta irətawə, ramhajoun mə iriə pəh nien mə kitawə minə tiksın.

²⁰ Məriḡ kimia, Kristo, Yemə Imərhakə, rinəvrai-pre-ta Nanmin Rhakə ³⁹ kimi əmiə mor kimia nakharkun nəfrakisien. ²¹ Yakamrai nəkwəkwə e kimia əmiə, pəh nien mə nakseinein nəfrakisien, məriḡ kimia nakwənharkun ta nəfrakisien, kini minharkun mə nəfrakisien ripəh nikuəyən kin neikuəyən. ⁴⁰²² ?Pa e in yeikuə kirik? Yermamə yame ramni mə Yesu pəh nien mə Kristo yame Kughen rimirpen. Yermamə e in e, in tikmir kape Kristo. In rukreikin-pən nimeitaan kimi Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu. ⁴¹²³ Yermamə yame rukreikin-pən nimeitaan kimi Tini, Yesu, reinein nofuginien ye Rimtawə Kughen. Məriḡ yermamə yame ramni nəfrakisien ye Tini Yesu, rofugin ye Rimtawə Kughen. ⁴²

²⁴ Rikimia tukraməsik mipəh nisəru-kinien nəḡkiarien yame nakwəsərig-ta kupən. Nəḡkiarien a raməmir hanə irəmiə, mor əmiə naksofugin ye Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu. ⁴³²⁵ Kini nar a in a, nimraghien rerin, Kughen ruini-ta mə tukrivəhsi-pə kimi ətawə.

²⁶ Yakamrai nəḡkiarien minə e kimi əmiə mamni-ərhav narmamə yamə mine kasarkut tuk nivi-tayen əmiə. ⁴⁴²⁷ Məriḡ kimia, Kristo rinəvrai-pre-ta Nanmin

5:38 §§§ 2:1 1 Tes 2:11 18 2:1 Rom 8:34; 1 Tim 2:5; Hib 7:25 19 2:2 Rom 3:25; 1 Jon 4:10† 2:2 Jon 3:17†† 2:3 1 Jon 4:13; 5:2† 2:3 Jon 14:15†† 2:4 Taet 1:16; 1 Jon 3:6; 4:7,8†† 2:4 1 Jon 1:6,8††† 2:5-6 Jon 14:15††† Swatuk pisin kirik kape nukreikinien v 5: "Məriḡ yermamə yame rəri-pən huvə nəḡkiarien kafan, in rorkeikei pik Kughen." § 2:5-6 1 Jon 4:12 §† 2:5-6 Mat 11:29 §†† 2:5-6 1 Jon 2:3 §† 2:5-6 Jon 15 §†† 2:7 Dut 6:5; Lev 19:18 §† 2:7 1 Jon 2:24; 3:11,23; 4:21; 2 Jon 5,6 §† 2:8 Jon 13:34 §§† 2:8 Rom 13:12 §§† 2:8 Jon 1:9 §§§ 2:8 Efes 5:8; 1 Tes 5:5 18 2:9 1 Jon 3:10,15,16; 4:20,21 19 2:9 1 Jon 1:5 20 2:10 1 Jon 3:14 21 2:10 Sam 119:165 22 2:11 1 Jon 1:6 23 2:11 Jon 11:9; 12:35 24 2:13 Jon 1:1 25 2:13 Jon 16:33

26 2:14 Jon 1:1 27 2:14 Efes 6:10 28 2:14 1 Jon 2:13; Sam 119:9-11; Jon 5:38; Hib 4:12; 1 Jon 1:10 29 2:15 Rom 12:2 30 2:15 Jen 4:4 31 2:16 Jen 3:6; Rom 13:14; Efes 2:3 32 2:16 Prov 27:20 33 2:17 Hib 12:27 34 2:17 Mat 12:50 35 2:18 Rom 13:11 36 2:18 1 Jon 2:22; 4:3; 2 Jon 1:7 37 2:18 1 Jon 4:1 38 2:19 Wok 20:30 39 2:20 1 Jon 2:27; 2 Kor 1:21-22 40 2:21 2 Pita 1:12 41 2:22 1 Jon 4:3; 2 Jon 1:7 42 2:23 Jon 8:19; 14:7; 1 Jon 4:15; 5:1; 2 Jon 1:9 43 2:24 Jon 14:23; 15:4; 1 Jon 1:3; 2 Jon 9 44 2:26 1 Jon 3:7

Rhakə kimi əmiə, raməmir təvir hanə irəmiə. †?Ror pən, pa min rirkun nhajounien nar vi kirik kimi əmiə? Yermamə rirkək. Nanmin Rhakə, yame Kristo rinəvrαι-pre-ta kimi əmiə †† ramhajoun narimnar fam kimi əmiə. Nhajounien a raməfrakis, mipəh neikuəyen nipig kirik. Nanmin Rhakə ramhajoun əmiə ‡ mə takasofugin ye Kristo mamharpin.

²⁸ Kini taktəkun ai, kwajikovə minə kafak, takasofugin-pən ye Kristo pəh nipig tukruə, ‡† məm kitawə khapəh nhaginien, mhapəh nisaursien tuk nisərerien ye nimrin. ‡

²⁹ Tukmə nakharkun mə Yesu In ratuatuk, ‡† takharkun mə narmamə m-fam yamə mine kasor norien atuaturuk, iriə a kwajikovə minə kape Kughen. ‡†

Kimia e kwajikovə minə kape Kughen

3 !Səmrui! Norkeikeiyen yame Rimtawə Kughen raməvrαι-pə kimi ətawə rehuə mapita, § in e Kughen ramhen ətawə mə kafan kwajikovə minə. §† Kini nəfrakisien mə kitawə e. Narmamə ye tokrei tanə kaseinein ətawə meinai iriə kimiseinein Kughen. §††2 Yo minə tiksın. Kitawə kwajikovə kape Kughen minə ai taktəkun. Kitawə khapəh nharkunien mə nipraitawə tukrhawor pən iran mine nipig Kristo tukrirerig-pə min. Mərig kitawə kharkun mə nipig tukrirerig-pə min, §† kitawə tuksəmhen kin In, §†† meinai ye nipig a, tuk-səm əfra mə In ror məkna. §†3 Narmamə m-fam yamə mine kasəruhu-pən nərigien kapəriə ye Kristo məkna, kasəspir-ta norien kapəriə, §† meinai Kristo min In ratuatuk. ⁴ Narmamə yamə mine kasor təvhagə has, masakapir min loa kape Kughen, meinai nıprai nəgkiarlen e “təvhagə has” nıpran rımə “nakapirien loa kape Kughen.” ⁵ Kini kimia nakharkun mə Kristo rımauə mə tukririsin ətawə ye təvhagə has. §†† Təvhagə has rirkək iran. §††6 Yermamə yame ramofugin-pən ye Kristo to rapəh min nırpınien ye təvhagə has. Yermamə yame ramırpın-pən ye təvhagə has, ramhajoun mə in rıpəh nəmien Kristo, mipəh nirkunien In. §§

⁷ Kafak kwajikovə minə, takhapəh nıseighanien kin yermamə kirik mə tukrivi nərigien kapəmiə naksətəwao. Yermamə yame ramor norien yame ratuatuk, in en yemə atuaturuk, rəmhen kin Kristo in ratuatuk. ⁸ Mərig yermamə yame ramırpın əmə ye təvhagə has, ramhajoun mə in kape Setan, meinai Setan a in a rıməkupən mor təvhagə has, kini mamor təvhagə has mamırpın. ¹⁸ Mərig Ji Kughen rımauə mə tukrəsür-əsür wok a kape Setan. ¹⁹⁹ Mərig yermamə yame rım-narha vi min muə kwajikovə kape Kughen, ²⁰ to rıpəh nırpınien ye təvhagə has, ²¹ meinai In ramofugin-pən ye Kughen. Meinein norien təvhagə has mamırpın, meinai rım-narha vi min muə kwajikovə kape Kughen.

† 2:27 1 Jon 2:20 †† 2:27 1 Kor 2:12 ‡ 2:27 Jon 15:4 ‡†
2:28 1 Jon 3:2; Kol 3:4 ‡† 2:28 Efes 3:12 ‡†† 2:29 1 Jon 3:7 ‡††
2:29 Jon 1:13 § 3:1 Jon 3:16 §† 3:1 Jon 1:12 §†† 3:1 Jon 15:21;
16:2,3 §† 3:2 Kol 3:4; 1 Jon 2:28 §†† 3:2 Rom 8:29; 2 Pita 1:4 §†
3:2 Jon 17:24; 2 Kor 3:18 §† 3:3 2 Kor 7:1; 1 Jon 1:7; 2 Pita 3:13,14
§§† 3:5 1 Jon 3:8 §§† 3:5 2 Kor 5:21 §§§ 3:6 1 Jon 3:9; 2:4; 5:18;
3 Jon 1:11 18 3:8 Jon 8:44 19 3:8 Hib 2:14 20 3:9 Jon 1:13 21
3:9 1 Jon 5:18

¹⁰ In e swatuk tuk nirkunien mə pa nhagin in kwajikovə kape Kughen, ²² mine pa nhagin in kwajikovə kape Setan ²³; Narmamə yamə mine khapəh nisorien nar atuaturuk, kini mhapəh nisorkeikeiyen nəməhuak minə tiksın, ²⁴ iriə a pəh nien mə kwajikovə kape Kughen minə.

Tukasəkeikei misorkeikei ətawə minə

¹¹ Nəgkiarlen e in e, nakwəsərig-ta kupən, ²⁵ mə kitawə tukasəkeikei misorkeikei ətawə minə. ²⁶¹² Rahas mə taksəri-pən norien kape kwən e Ken kupən, yame in yermamə kape Setan, in rımnhopni naorahini. ²⁷ ?Kini rımnhopni naorahini tuk naha? Meinai naorahini, kafan norien in ratuatuk, mərig Ken, kafan norien rahas. ²⁸¹³ Ror pən kin, yo minə tiksın, takhapəh nisakurien nipig narmamə ye tokrei tanə kasəməkin əmiə. ²⁹¹⁴ Mərig kitawə kasorkeikei nəməhuak minə tiksın, ramhajoun mə kwənhatərhav ta ye kwənmhan kape nımhəyen, mhaue imei nımraghien. ³⁰ Mərig yermamə yame raməmək əmə, ramarə hanə ye kwənmhan kape nımhəyen. ³¹¹⁵ Kini yermamə yame raməməkin narmamə, ³² in rəmhen kin yermamə yame ramhopni yermamə. ³³ Nakharkun mə yermamə yame ramhopni yermamə, rıpəh nıvəhyen nımraghien rerin. ³⁴

¹⁶ Yesu rım-narakikin nımraghien kafan tuk ətawə, ³⁵ mhapəh ətawə kin norien kape norkeikeiyen narmamə. Kini ye norien kirikianə əmə min, rhuve mə kitawə tuksarakikin nımraghien kapətawə tuk nəməhuak minə tiksın. ³⁶¹⁷ Tukmə yermamə kirik, kafan nautə rıpsaah, kini məm mə nəməhuak minə tiksın kasəkwəkwə kin nar kirik, mərig raməptig kin nautə kafan, ³⁷ ?norkeikeiyen kape Kughen raməmir iran uə? !Nikam, rirkək! ³⁸¹⁸ Kwajikovə minə, pəh kitawə tukhapəh nhani-əməyen norkeikeiyen ye nhertawə, mərig pəh kisorkeikei əfrakis narmamə ye norien minə kapətawə. ³⁹¹⁹ Kasor norien minə a, mamharkun mə kasarə ye nəfrakisien. Nar apnapig mə kasərig yerkitawə mə khapəh nisəmhenien, mərig khauə ye nımrı Kughen, rikitawə ramərinu əmə. Meinai Kughen rirkun rikitawə rapita ətawə. In rirkun narimnar fam.

²¹ Yo minə tiksın, pəh khapəh nisərigien yerkitawə mə khapəh nisəmhenien, mhaue ye nımrı Kughen, rikitawə ramərinu əmə, ⁴⁰²² mıpihavəh naha nhagin yame kimisaiyoh In kin, ⁴¹ meinai kasor nəkwən, ⁴² mine norien yame In rorkeikei. ⁴³²³ Nəgkiarlen yame Kughen rımivəhsi-pə ramni mə tukasəkeikei mhanı nəfrakisien ye Tini, ⁴⁴ Yesu Kristo, ⁴⁵ misorkeikei ətawə minə rəmhen kin yame in rımni ta. ⁴⁶²⁴ Yermamə yame raməri-pən nəgkiarlen e yame Kughen rımivəhsi-pə, ⁴⁷

22 3:10 1 Jon 3:1,2; Jon 1:12 23 3:10 1 Jon 3:8 24 3:10 1 Jon 2:9; 4:8 25 3:11 1 Jon 2:7 26 3:11 Jon 13:34-35; 15:12; 1 Jon 4:7,11,21; 2 Jon 1:5 27 3:12 Jen 4:8 28 3:12 Prov 29:10 29 3:13 Jon 15:18,19; 17:14 30 3:14 Jon 5:24 31 3:14 1 Jon 2:9 32 3:15 1 Jon 2:9 33 3:15 Mat 5:21,22; Jon 8:44 34 3:15 Gal 5:20,21 35 3:16 Jon 10:11 36 3:16 Jon 15:13; 1 Tes 2:8 37 3:17 Dut 15:7,8; Jem 2:15,16 38 3:17 1 Jon 4:20 39 3:18 Esik 33:31; Rom 12:9 40 3:21 Efes 3:12; 1 Jon 5:14 41 3:22 Mat 7:7 42 3:22 Jon 14:15 43 3:22 Hib 13:21 44 3:23 Jon 6:29 45 3:23 Jon 1:12; 3:18; 20:31 46 3:23 Jon 13:34 47 3:24 1 Jon 2:3

ramofugin iriu Kughen, † kini Kughen ramofugin iriu min. Kini kharkun mə Kughen ramofugin kitawə min, meinai rinəvrai-pə ta Nanmin Kafan kimi ətawə. ††

Pəh kisəkir huvə nanmin minə

4 Yo minə tiksın, profet ripsaah kamhani mhamə Nanmin kape Kughen raməmir irəriə, məriğ takhapəh nhani-nəfakisien irəriə m-fam. ‡ Taksokupən misəkir əmhen əriə, mə nanmin a raməmir irəriə, kape Kughen əfrakis, uə nikam. Meinai profet eikuə khap-saah kwənhauə-ta ye tokrei tanə. †† In e swatuk tuk nirkunien mə Nanmin əfrakis kape Kughen raməmir irəriə uə nikam: Tukmə yermamə rimə Yesu Kristo rimauə nıpran ror nıprai yermamə kin, †† yermamə a, Nanmin kape Kughen raməmir əfrakis iran. ††† Məriğ yermamə yame rapəh nini-ərhavyen Yesu, pəh nien mə Nanmin kape Kughen raməmir iran. In e in tikmir kape Kristo. ††† Kimiə nımnharkun mə tikmir e tukruə ye tokrei tanə; kini ruauə ta. §

⁴ Kwajikovə minə kafak, kimie narmamə kape Kughen minə, nakwənhakurao-ta ye profet eikuə minə, †† meinai Nanmin yame raməmir yerkimie in rapita nanmin yame raməmir ye tokrei tanə. ††† Iriə, narmamə kape tokrei tanə, †† ror məkneikin mə nəgkiarien kapəriə, kape tokrei tanə əmə; kini narmamə yamə mine kasətəriğ kin əriə, iriə min narmamə kape tokrei tanə. ⁶ Məriğ kitawə narmamə kape Kughen minə. Ror məkneikin, narmamə yamə mine kharkun Kughen, iriə kasətəriğ kin ətawə. Məriğ narmamə yamə mine kaseinein Kughen, iriə khapəh nisətəriğien kin ətawə. †† In e swatuk tuk nirkunien Nanmin əfrakis †† kape Kughen mine nanmin eikuə. ††

Norkeikeiyen kape Kughen

⁷ Yo minə tiksın, pəh kitawə kisorkeikei ətawə minə, ††† mhawor norkeikeiyen ramsi-pən tuk Kughen. Kini narmamə yamə mine kwəsarha vi min mhauə kwajikovə kape Kughen minə, ††† kini minharkun-ta Kughen, iriə kasor norkeikeiyen. †††† Kughen, In nuknei norkeikeiyen. Ror məkneikin mə narmamə yamə mine kaseinein Kughen, kapəriə norkeikeiyen rirkək. ⁹ Kughen rimnor əpu kafan norkeikeiyen kimi ətawə məkneikin: In mher-pə kin Tini kwənkwan kirikianə əmə, ¹⁸ ruə ye tokrei tanə, mə kitawə tukhavəh nımraghien tukun. ¹⁹ Norkeikeiyen əfrakis ramni məkneikin mə, “Pəh nien mə kitawə kimisorkeikei Kughen, məriğ In rimnorkeikei ətawə ²⁰ mher-pə kin Tini ruə, kini mivəhsi-pən narpinien kape təvhagə has kapətawə kimin, nitawin rimnaiyu.” ²¹ Yo minə tiksın, Kughen rorkeikei ətawə ror məkneikin, ²² kitawə min

tukasəkeikei misorkeikei ətawə minə. ²³ Kipəh nəmien Kughen nıpig kirik. ²⁴ Məriğ tukmə kitawə kasorkeikei ətawə minə, ramhajoun mə Kughen ramarə yerkitawə, norkeikeiyen kafan ramkuə kin norkeikeiyen yerkitawə. ²⁵

¹³ Kughen rimnəvrai-pə Nanmin kafan kimi ətawə kini kwənharkun mə kasofugin-pən tuk Kughen, ²⁶ kini In ramofugin-pə tuk ətawə. ²⁷ Kini kimawə yakwəsəm ta kini mamhani-ərhav ²⁸ mə Rımtawə Kughen rimnherpə-kin Tini mə tukrivəh miragh narmamə m-fam. ²⁹ Narmamə yamə mine kamhani-ərhav mə Yesu in Ji Kughen, ramhajoun mə Kughen ramarə irəriə, kini iriə kasarə min iran. ³⁰ Ror məkneikin mə kitawə kwənharkun-ta mə Kughen rorkeikei ətawə, kini kitawə kasətigə min ye norkeikeiyen kafan.

Kughen in norkeikeiyen. ³¹ Narmamə yamə mine kasor norkeikeiyen, ramhajoun mə kasofugin-pən tuk Kughen, kini Kughen ramofugin-pən tuk əriə.

³² Kitawə tuksarə məkneikin, norkeikeiyen tukrikua kin norkeikeiyen yerkitawə, ³³ mə kitawə tukhapəh nhaginien ³⁴ ye nıpig yame Kughen tukrəkir narmamə iran, meinai tukəm mə kapətawə norien ye tokrei tanə rəmhen əmə kin norien kape Yesu. ¹⁸ Məriğ norkeikeiyen mine niginien to krapəh niwəmir-kwisien. Norkeikeiyen əfrakis ramsig-yerhav niginien. ³⁵ Tukmə rikitawə raməsik mə tukhavəh narpinien kirik, ramhajoun mə norkeikeiyen rıpəh hanə nikuəyen kin norkeikeiyen yerkitawə.

¹⁹ Kitawə kasorkeikei ətawə minə meinai Kughen rimnorkeikei ətawə məkupən. ²⁰ Məriğ yermamə yame ramni mə rorkeikei Kughen, marar maməmakin in minə tiksın, ³⁶ rameikuə. ³⁷ Meinai tukmə yermamə kirik raməmakin in minə tiksın yamə mine raməm əriə, ³⁸ ?tukrhawor morkeikei Kughen yame rapəh nəmien In nıpig kirik? To rapəh norien. ³⁹ Kini Yesu rimivəhsi-pə nəgkiarien kirik mə tuksor: Tukmə nakorkeikei Kughen, takaməkeikei morkeikei min ik minə tiksın. ⁴⁰

Kwəsapita norien kape tokrei tanə

5 Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ⁴¹ mə Yesu in Kristo yame Kughen rimirpen, iriə en kwəsarha vi mhauə kwajikovə minə kape Kughen. ⁴² Kini narmamə m-fam yamə mine kasorkeikei Rımtawə Kughen, iriə kasorkeikei min kwajikovə kape Kughen minə. ⁴³ Kitawə kwənharkun ta mə tukmə kitawə kisorkeikei Kughen, masor nəkwən, ⁴⁴ tukasəkeikei misorkeikei min kwajikovə kape Kughen minə. ⁴⁵

³ Tukmə kasor nəkwai Kughen, ⁴⁶ ramhajoun mə kasorkeikei Kughen. Kini kafan loa rəmhen kin kajipə yame rəruvəruvə əmə, ⁴⁷ meinai narmamə yamə mine

† 3:24 1 Jon 2:6; 4:15 †† 3:24 1 Jon 4:13 † 4:1 Jer 29:8 ††
4:1 Mat 7:15; 1 Jon 2:18 †† 4:2 Jon 1:14; 1 Jon 2:23 ††† 4:2 1 Kor
12:3 ††† 4:3 1 Jon 2:22; 2 Jon 1:7 § 4:3 1 Jon 2:18 §† 4:4 Jon
16:33 §†† 4:4 2 King 6:16; Rom 8:31 §† 4:5 Jon 15:19; 17:14, 16
§†† 4:6 Jon 8:47 §† 4:6 Jon 14:17 §† 4:6 Mak 13:5 §†† 4:7 1
Jon 3:11 §§† 4:7 Jon 1:15 §§§ 4:7 1 Jon 2:4 18 4:9 Jon 1:18
19 4:9 Jon 3:16, 17; 1 Jon 5:11 20 4:10 Rom 5:8, 10 21 4:10 Rom
3:25 22 4:11 Jon 3:16

23 4:11 Jon 15:12; 1 Jon 3:11 24 4:12 Jon 1:18 25 4:12 1 Jon
4:17; 2:5 26 4:13 1 Jon 2:3 27 4:13 1 Jon 3:24 28 4:14 Jon 15:27
29 4:14 Luk 2:11; Jon 3:17 30 4:15 1 Jon 3:24 31 4:16 1 Jon 4:8
32 4:16 1 Jon 3:24 33 4:17 1 Jon 4:12; 2:5 34 4:17 Efes 3:12
35 4:18 Rom 8:15 36 4:20 1 Jon 2:9 37 4:20 1 Jon 1:6; 2:4 38
4:20 1 Jon 3:17 39 4:20 1 Jon 4:12; Jon 1:18 40 4:21 1 Jon 2:7, 9
41 5:1 Jon 3:15 42 5:1 Jon 1:13; 1 Jon 2:22; 1 Jon 2:23 43 5:1 1
Jon 2:23 44 5:2 1 Jon 2:3 45 5:2 1 Jon 3:14 46 5:3 Jon 14:15
47 5:3 Mat 11:30

kimisarha vi mhauə kwajikovə minə kape Kughen, † iriə kwəsapita norien minə kape tokrei tanə. Kini nhatətəyen kapətawə ravəhsi-pə nəsaninien tuk napitayen norien kape tokrei tanə. ⁵ ?Ni-pa minə e kwəsapita norien kape tokrei tanə? Iriə e yamə mine kamhani nəfrakisien mə Yesu in Ji Kughen.

Kinor əpu Yesu

⁶ Yesu Kristo ritərhav-pə ye nu mine nitə. Pəh nien mə ye nu əmə, mərig rimaue ye nu mine nitə. †† Kini Nanmin kape kughen ramni-ərhav mə nəfrakisien, meinai Nanmin kape Kughen in nuknei nəfrakisien. ⁷ Nar misir e in e kisisər karhor əpu Yesu: † Irisir e: Nanmin Imərhakə, mine nu, mine nitə ††. Nar misir e kisisər karhajoun Yesu. ⁹ Nipig kirik, kitawə kisərig nəgkiarien yamə mine narmamə kamhani-ərhav, kini kitawə kamhani nəfrakisien irəriə. † Mərig nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav ye nikarin kape kafan Kwajikovə, in rehuə pik mapita, meinai Kughen ††† a in a ramni-ərhav. ¹⁰ Narmamə yamə mine kamhani nəfrakisien ye Ji Kughen, ramhajoun mə nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav rinəmir ta yerkiria. Mərig narmamə yamə mine khapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen, rəmhen kin iriə khamə Kughen In yeikuə kirik. ††† Meinai khapəh nhaniyen nəfrakisien ye nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav ye nikarin kape kafan Kwajikovə.

¹¹ In e nəgkiarien yame Kughen ramni-ərhav, mə Kughen rivəhsi-pə nimraghien rerin [§] kimi ətawə, kini nimraghien e, kivəh tuk Tini. ^{§†12} Narmamə yamə mine kamhavəh Ji Kughen yerkiria, iriə kamhavəh nimraghien. Mərig narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen Ji Kughen yerkiria, khapəh nhavəhyen nimraghien. ^{§††}

Nəgkiarien infamien

¹³ Yakamrai nəgkiarien minə e kimi əmiə yamə mine nakshatətə ye nhag Ji Kughen, mə kimia takharkun hu-

† 5:4 Jon 1:13 †† 5:6 Jon 19:34,35 † 5:7 Jon 14:17 †† Nipig Jon ramni “nu” nipran ramni “baptaes,” kini niprai “nitə” nipran ramni “nimhəyen kape Yesu.” Nar misir e baptaes, mine nimhəyen kape Yesu, mine Nanmin Rhakə, karhaor əpu Yesu. †† 5:9 Jon 5:33,34 ††† 5:9 Mat 3:16,17; Jon 5:32,37; 8:17,18 ††† 5:10 Jon 3:33; 1 Jon 1:10 § 5:11 Mat 25:46 §† 5:11 Jon 1:4 §†† 5:12 Jon 3:15,16,36

və mə nakwənhavəh ta nimraghien rerin. ^{§†14} Kini tukmə kitawə khauə ye nimri Kughen, rikitawə ramərinu, ^{§††} meinai kitawə kharkun mə tukmə kisaiyoh kin naha nhagin ratuatuk ye nərigien kape Kughen, In tukrərig nəhuakien kapətawə. ^{§†15} Kharkun mə In ramərig ətawə, mharkun min mə tukpihavəh naha nhagin yamə mine kitawə kisaiyoh In kin. ^{§†}

¹⁶ Tukmə kitawə kasəm yeməhuak kirik ramor təvhagə has, mərig pəh nien mə təvhagə has yame rirkun nikir-pəniyen ye nimhəyen, pəh kisəhuak tukun, kini Kughen tukrivəhsi-pən nimraghien kimin. ^{§†} Mərig təvhagə hah kirik aikin yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen, ^{§§†} kini yakpəh niniyen mə tuksəhuak tuk narmamə yamə mine kasor təvhagə hah ai yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen. ^{§§§17} Norien has minə fam e, in təvhagə has, ¹⁸ kini mərig təvhagə has minə tiksın aikin khapəh nhakir-pəniyen narmamə ye nimhəyen. ¹⁹

¹⁸ Kitawə kharkun mə narmamə yamə mine kwəsarha vi mhauə kwajikovə minə kape Kughen ²⁰ khapəh nharpinien ye təvhagə hah, meinai Ji Kughen rampik ətərkəkin əriə, kini yemə has e Setan renein nirap-rapien əriə. ²¹¹⁹ Kini kharkun mə kitawə e kwajikovə kape Kughen minə, ²² mərig narmamə m-fam kape tokrei tanə, iriə kasəmir ye kwermi Setan.

²³²⁰ Kitawə kharkun min mə Ji Kughen rimaue kini mivəhsi-pə nirkunien kimi ətawə, ²⁴ mə tukharkun Yermamə e yame In nəfrakisien. ²⁵ Kini kitawə kasofugin-pən tuk Kughen yame In nəfrakisien, misofugin-pən min tuk Tini, Yesu Kristo, yame In Kughen əfrakis, mine nuknei nimraghien rerin. ²⁶

²¹ Kwajikovə minə kafak, səmir isok tuk nanmi nar yamə mine kamhavəh tamhek Kughen yerkimia. ²⁷

§† 5:13 1 Jon 5:11 §†† 5:14 Efes 3:12; 1 Jon 3:21 §† 5:14 Mat 7:7 §† 5:15 1 King 3:12 §§† 5:16 Jem 5:15 §§† 5:16 Hib 6:4-6; 10:26 §§§ Tukmə ror “təvhagə hah yame ramkir-pən narmamə ye nimhəyen” nipran ramni “kamni hah Nanmin Rhakə.” Yesu rimini ye Mak 3:28-29 mə, “Ror pən, yakamni-pre əfrakis tuk əmiə, mə Kughen rirkun niwəhsi-tayen nahasien minə fam yame nakasor, uə ninihasien yame nakasor iran. Mərig tukmə nakhani has Nanmin Imərhakə, to Kughen ripəh niwəhsi-tayen nipig kirik. Təvhagə hah a tukraməmir kape rerin.” ¹⁸ 5:17 1 Jon 3:4 ¹⁹ 5:17 1 Jon 5:16; 1 Jon 2:1 ²⁰ 5:18 Jon 1:13 ²¹ 5:18 Jon 14:30 ²² 5:19 1 Jon 4:6 ²³ 5:19 Jon 12:31; 14:30; 17:15 ²⁴ 5:20 Luk 24:45 ²⁵ 5:20 Jon 17:3 ²⁶ 5:20 1 Jon 5:11 ²⁷ 5:21 1 Kor 10:14; 1 Tes 1:9

2 JON

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e 2 Jon

Aposol Jon rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi niməhuak kirik, mærig Jon ramerkwaig kin nhagin, meinai ye nîpig a gavman rimə tukruh narmamə kape Kughen. Ror pən in ramni nəgkiarien kureikin mimə, nəkwəkwə ramvən kimi piraovin kirik. Kini kwajikovə minə kape piroavin, iriə e nəmhuak minə.

Ye nîpig a, nəmhajoun minə khapsaah kimnaseriwək ikin pisin pisin minə. Narmamə yamə mine kimisərig nəgkiarien kapəriə kimnhavəhsi-pən nəviginien kimi əriə, mhavəhsi-pən min napirien kimi əriə, misasitu irəriə. Mærig nəmhajoun eikuə minə kamhavən apnapig min tuk nivi-tayen nəməhuak minə, mə tuksəpəh nəgkiarien əfrakis.

Nîpig nəmhajoun eikuə minə kimnhauə, Jon rimə narmamə yamə mine kashatətə ye nəgkiarien əfrakis kape Kughen, tukasəkeikei misəpəh nəmhajoun eikuə minə a, kini misəpəh norien mine nəgkiarien kapəriə, kini mhəpəh nisasituyen irəriə. Mærig Jon rorkeikei mə nəməhuak minə tukasəkeikei misorkeikei əriə minə. In e nərigien kape Kughen.

Jon ramni mə nəkwəkwə e ramvən kimi niməhuak kirik

¹ Yo elda kirik, yakamrai nəkwəkwə e, ramvən kimi piraovin [†] yame Kughen rimirpen, ^{††} mine kafan kwajikovə minə. Nəfrakisien mə yakorkeikei pik əmiə. Mærig pəh nien mə yo pisin əmə yakorkeikei əmiə, mærig narmamə minə fam e yamə mine kharkun min nəfrakisien, [‡] iriə min kasorkeikei əmiə. ² Kini yaksorkeikei əmiə, meinai nəfrakisien raməmīr yerkitawə, ^{††} kini tukraməmīr rerin yerkitawə.

³ Pəh kisərə ye nokieiyen mine nəfrakisien. Kini pəh Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu Kristo, tukaravəhsi-pə nihuvəyen mine norkeikeiyen mine nəmərinuyen kimi ətawə.

Pəh kitawə tuksəri-pən nəgkiarien əfrakis minə

⁴ Rikik ramagien ehuə nîpig yimnəm narmamə minə tiksın kaseriwək ye swatuk kape nəfrakisien, ^{††} rəmhen kin yame Rimtawə Kughen ruini-ta kimi ətawə mə tukasəkeikei misor. ⁵ Kini taktəkun ai, nowinik, pəh nien mə yakamrai nəgkiarien vi kirik kimi əmiə, mærig nəgkiarien əmə in e yame nakwəsərig-ta apa kupən. ^{†††} Yakamni mamaıyoh mə kitawə tuksor əmə norkeikeiyen kimi ətawə minə. ⁶ Kini norkeikeiyen e, nıpran e norien nəkwai Kughen. Kini in ramni-pə tuk ətawə mə tukasəkeikei misəri-pən swatuk kape

norkeikeiyen, rəmhen əmə kin yame nakwəsərig-ta kupən.

⁷ Meinai nəmhajoun eikuə minə khapsaah kwənhauə-ta ye tokrei tanə. ^{†††} Iriə khapəh nhaniyen nəfrakisien mə Yesu Kristo rimnor nıprai yermamə kin. [§] Iriə a nəmeikuə minə, mine tikmīr minə kape Kristo. ^{§†8} Ror məkneikin mə takasərig əmiə pəh kwənkwaı wok kapəmiə tukrikuə pik mapita. Tamə, naksəp-kərhav ye kwənkwaı nəmnhawkien kapəmiə. ^{§††9} Yermamə yame raməsik əpnis nhajounien kape Kristo ye nərigien əmə kafan, ramhajoun mə Kughen rirkək yerkin. Mærig yermamə yame ramraptərəkın tim tim nhajounien kape Kristo, ^{§†} Rimtawə Kughen mine Tini, Yesu, kawəmīr yerkin. ^{§††10} Tukmə yermamə kirik ruə tuk ik, mærig mıpəh nıniyen nhajoun-atuatuk-ien kape Kristo, takpəh nini-vivi-yen in, mıpəh neighanien kin in ruə imam yerkwanu. ^{§††11} Meinai yermamə yame ramni vi vi in, ramasitu iran mamor swatuk tuk kafan nhajounien has. ^{§†}

Nægkiarien infamien

¹² Yakmə jakni-pre nəgkiarien minə tiksın min tuk ik, mærig to yakpəh nivəhyen pen mırāi-pən kin ye pepa. Yakmə jakurə məm əmiə, kisəgkiar atuatuk kimi ətawə minə, pəh tukror rikitawə ramagien pik əmə. ^{§††}

¹³ Kwajikovə minə kape piam, ^{§§†} yamə mine Kughen rimirpen əriə, iriə kamhani vivi ik.

[†] Nıprai nəgkiarien e "piraovin" ramni "niməhuak." ^{††} 1:1 1 Pita 5:13 [†] 1:1 Jon 8:32 ^{††} 1:2 Jon 14:17 ^{††} 1:4 3 Jon 1: 3,4 ^{†††} 1:5 1 Jon 2:7

^{†††} 1:7 1 Jon 4:1 [§] 1:7 1 Jon 2:22; 4:2,3 ^{§†} 1:7 1 Jon 2:18 ^{§††} 1:8 1 Kor 3:8; Hib 10:35,36; 11:26 ^{§†} 1:9 Jon 8:31 ^{§††} 1:9 1 Jon 2:23 ^{§†} 1:10 Rom 16:17 ^{§†} 1:11 1 Tim 5:22 ^{§§†} 1:12 Jon 3:29 ^{§§†} Tukmə ror "Kwajikovə minə kape piam" nıpran ramni "narmamə kape niməhuak kape Jon."

3 JON

Nægkiarien kupən ye nəkwəkwə e 3 Jon

Aposol Jon rimirai nəkwəkwə e.

Rimirai ramvən kimi Gaeas e in yamehuə kirik kape niməhuak, kini in rirkun Jon.

Ye nipig a, nəmhajoun minə kape niməhuak kamhavən ikin pisin pisin minə, mishajoun. Narmamə yamə mine kimisərig nəgkiarien kapəriə kimnhavəhsi-pən nəviginien kimi əriə, mhavəhsi-pən napirien kimi əriə, misasitu irəriə.

Gaeas, in yermamə kirik yame ramasitu ye nəmhajoun yamə mine kaseriwək ikin pisin pisin minə. Jon rimnərig nəvsaoyen kirik ye norien huvə kape Gaeas, kini rimirai nəkwəkwə e mə tukrivəh-si haktə nərigien kafan.

Jon rimə nəkwəkwə e ramvən kimi Gaeas

¹ Gaeas, ik piak keikei kirik. Yo, elda † kape niməhuak, yakamrai nəkwəkwə e kimik. Yakorkeikei əfrakis ik. ² Piak keikei, yakwirkun mə kafam nimraghien ye nimri Kughen in rhuvə əmə, kini yakaməhuak mə takəsanin mamərig huvə əmə yerkim, kini narəyen m-fam kafam tukrhuvə. ³ Rikik rimnəgien nipig yimnərig nəməhuak minə tiksın kimnhauə masəsaov kin kafam narer-tim-tim-ien tuk nəfrakisien, mhani mə nakamripin ye nəriwəkien ye nəfrakisien. ^{††4} Yakərig mə kwajikovə minə kafak kaseriwək ye nəfrakisien, rikik ragien mapita narimnar m-fam.

Gaeas ramor wok huvə kirik

⁵ Piak keikei, ik nakərer əutən tuk naha nhagin yame nakamor kimi nəməhuak yamə mine kamhaurə tuk ik, nar apnapig mə iriə yepsipis minə. ^{‡6} Iriə khauə ye niməhuak e, masəvsao kin kafam norkeikeien. Kini nipig iriə tukamhavən ye kapəriə swatuk, rhuvə mə takasitu irəriə [‡] ye norien yame Kughen rorkeikei. ⁷ Meinai iriə kaseriwək tuk nini-ərhavyen Nægkiarien kape Yesu Kristo. Masarkurao, mərig nəmə khapəh nisəhuakien khapəh nisasituyen irəriə. ⁸ Ror məkneikin mə kitawə tukasəkeikei misasitu irəriə, mə kitawə tukhavəh kwermitawə minə kirikianə tuk nini-ərhavyen nəfrakisien.

Diotrefes mine Demetrius

⁹ Yakwərai-ta nəkwəkwə kirik kimi niməhuak kafam, mərig kwən e Diotrefes, in rorkeikei pik mə tukrivəhsi-

† 1:1 2 Jon 1:1 †† 1:3 2 Jon 1:4 ‡ 1:5 Rom 12:13; Hib 13:2
‡† 1:6 1 Kor 16:11; 2 Kor 1:16

haktə atuk in mə in yemehua kirik, kini mipəh nətərigien kin ətawə. ¹⁰ Tukmə yakurə, kini jakəvsao atuutuk kin norien kafan, yame in raməsiwən-apsapis kin niniyen nikartawə. Kini marə mor min nar has kirik min, mipəh neighanien kin nəməhuak minə khavən iman ikin. Mamni-əhu min narmamə yamə mine kisorkeikei mə tukseighan kin nəməhuak minə khavən iməriə ikin mə tukhapəh niseighanien kin, kini mher-yerhav kin əriə ye niməhuak.

¹¹ Piak keikei, takpəh nisigovinien norien has kape narmamə; mərig taksigovin norien huvə kape narmamə. Meinai narmamə yamə mine kasor norien huvə, iriə e kwajikovə minə kape Kughen. ^{‡‡} Mərig narmamə yamə mine kasor norien has, iriə kiseinein əgkəp Kughen.

¹² Mərig kwən a Demetrius, ^{‡‡} narmamə m-fam kasəgnəgin in. Kini kafan norien ramhajoun mə iriə kasəfrakis. Kini kimawə min yaksəgnəgin in, kini nakirkun mə yakamhani əfrakis. ^{‡‡}

Nægkiarien infamien

¹³ Yakmə jakni-pre nəgkiarien minə tiksın min tuk ik, mərig to yakpəh nivəhyen pen mirai-pən kin ye pepa.

¹⁴ Yakmə jakurə məm ik, kawəgkiar atuutuk kimi ərau minə.

¹⁵ Pəh takamarə ye nəmərinuyen. [§]

Ik minə tiksın ikin e kamhani-pre rhuvə kimik. Kini takni-pən rhuvə tuk kitawə minə tiksın aikin a kirikianə kirikianə.

‡‡ 1:11 1 Jon 2:29 ‡‡† 1:12 1 Tim 3:7 ‡‡‡ 1:12 Jon 19:35;
21:24 § 1:15 Rom 1:7; Efes 6:23

JUD

Nægkiarien kwakwə kape nəkwəkwə e Jud

Jud rimirai nəkwəkwə e. Piauni e Jemes mine Yesu.

Keinein mə Jud rimirai nəkwəkwə e ramvən kimi pa. Tukmə ror rimirai ramvən kimi nəmə Isrel yamə mine kamhani nəfrakisien ye Yesu Kristo.

Ye nīpīg a, nəmhajoun eikuə minə tiksin kaseriwək ikin pisin pisin minə, mishajoun narmamə. Mərig kimishajoun oror əriə, mamhani mə rhuvə əmə mə narmamə kape niməhuak tuksor norien has apnapīg minə. Kamhani mə rhuvə əmə tuk norien nahasien, meinai nihuvəyen kape Kughen in rehuə, to rīpəh norien narpinien kimi əriə.

Jud rorkeikei mə nəməhuak minə ikin minə fam tukharkun mə nəgkiarien kape nəmhajoun eikuə minə in rahas, kini in neikuəyen əmə. Kini nəmhajoun eikuə minə tukhavəh narpinien ehua kirik. Jud rorkeikei mə niməhuak tukrərer skai ye nəgkiarien yame in nəfrakisien.

Nægkiarien kupən

¹ Yo Jud, yo yor atuəkin kape Yesu Kristo. Yo, piak e Jemes. Yakamni “rhuvə” tuk əmiə yamə mine Kughen rimirpen-ta əmiə. Kughen, Rimtawə rorkeikei əmiə, kini Yesu Kristo ramarha huvə tuk əmiə. †

² Pəh nihuvəyen, mine norkeikeiyen, mine nəmərinuyen kape Kughen tukrurə mehuə mamərə yerkimia.

Norien kape nəmhajoun eikuə minə

³ Yo minə tiksin, apa kupən yimnorkeikei pik mə jakrai nəkwəkwə kirik rurə kimi əmiə yame raməvsao kin swatuk yame Kughen rimivəh miragh ətawə iran. Mərig taktəkun ai, yakmə jakaməkeikei mirai nəkwəkwə e raurə kimi əmiə tuk nivəhsi-haktəyen nərigien kapəmiə mimə taksərer tim tim tuk niraptərekinien nəgkiarien əfrakis kape nhatətəyen kapətawə. Kughen ruərhə-pən ta nəgkiarien kafan ye kwermi nəməhuak minə mikirikianə, kini to nīpīg kirik rapəh min nərahə-pənien. ⁴ Yakmə jakrai nəkwəkwə e meinai narmamə tiksin kimnhaurə apis apis yerkimia. Iriə misəsik nəkwai Kughen, mhaukrekin nihuvəyen kape Kughen mhamə In rameighan kin nəkrəhyen kin piraovin mine təvhagə hah pisin pisin minə. Mhaukreikin-pən nimeitairia kimi Yesu Kristo yame In Kughen mine Yermaru kapətawə. Nəkwəkwə kape Kughen ruini ta kupən mə iriə tukasəkeikei misarə ye narpinien kirik. ††

⁵ Yakmə jakni-pre tuk əmiə narimnar e yame nakwənharkun fam ta, mimə in apa kupən, nīpīg Kughen rimivəh miragh nəmə Isrel, mikir-yerhav əriə

apa Ijip, iriə tiksin kiimsasar mhapəh nhaniyen nəfrakisien ye Kughen, Kughen rimnhopni əriə. ^{†6} Kini rikimia tukraməsik mə apa kupən, agelo tiksin kimisəpəh neihuəyen kapəria misap-ta kin kwənmhaan atuətuk kapəria. Kughen rimirkwəji əriə kin jen yame to rapəh nivi-əruyen, mətapīg kin əriə apa ikin rapignap ikin meriaji Nīpīg Ehuə yame tukrivəhsi-pən narpinien kimi əriə iran. ^{††7} Rəmhen əmə kin Sodom mine Gomora mine taon yamə mine rarkurao irəriu. Narmamə aikin a kimisəpəh norien atuətuk mhavən ye norien kape nəkrəhyen kin piraovin, mine norien kape narman kamhakir atuk əriə minə, mine nīpīraovin kamhakir atuk əriə minə. Kini Kughen rimnor narpinien kimi əriə ye nap, mimə narmamə tuksəm kwənkwa norien has minə a in e nap yame ramuək rerin. ††

⁸ Nar apnapīg əmə narmamə minə a kwənharkun narimnar minə a, mərig ye norien kirikianə əmə min, iriə kamhani mhamə kimisəmrərhav misəm mə kameighan kin norien has minə a, mhavən, masor ye nīprairia. Khapəh nisorkeikeiyen mə Kughen tukreihua irəria, kini mamhani hah nhag agelo minə ye neai.

⁹ Mərig kupən, Mikael, in yamehua pawk kape agelo minə, in rīpəh nivəh-sihaktə-atuk-ien in mə to rini hah nhag Setan nīpīg kimiwotgoh iriu min tuk nīprai Moses. Mamni əmə tukun mə, “Pəh Kughen əmə tukror narpinien kimik.” †††

¹⁰ Mərig narmamə minə a kamhani hah narimnar yamə mine kaseinein. Kisəmhen əmə kin nar miragh aparū yamə mine kasor əmə narimnar yame nīprairia rorkeikei. Kasor norien a masoriah atuk əriə kin. †††

† Nam 14:26-35 †† 1:6 2 Pita 2:4 †† 1:7 Jen 19:1-25; 2 Pita 2:6, 10 ††† 1:9 Dan 10:13,21; 12:1; Sek 3:2; 2 Pita 2:11; Rev 12:7 ††† 1:10 2 Pita 2:12

† 1:1 Mat 13:55 †† 1:4 Gal 2:4; 2 Pita 2:1

¹¹ !Kəsi! Tuksarə ye narpinien ehuə. Iriə kasəri-pən swatuk yame ji Adam e Ken rimnəri-pən kupən. Mhavəhsi-pən min rikiriə m-fam ye norien yame profet e Balam rimnor kupən, meinai in rimnorkeikei pik mane. Kini masor norien kape kwən e Kora, masəsik nəkwai nəmasur minə. Kini ye norien kirikianə əmə yame Kughen rimnoriah Kora mine kafan minə, Kughen tukroriah əriə. ^{†12} Nipig nakharaptərəkən nəviginien e kape norkeikeiyen, kasəvigən əmə mhapəh nisaursien kin. Kasərig əmə əriə, rəmhen kin yer-mamə yame ramarha tuk sipsip maməvigən atuk əmə in. Iriə kisəmhen kin nimaas ye tame tahik yame ramerkwaig, rao rirəhpikin məməteih. Kisəmhen min kin napuə yame nimətag ramrəh mamuə, mərig nəhig rapəh nipien. Kisəmhen əmə min kin nai yame ruauə ye nipig kape norien kwənkwan, mərig ripəh nikuəyen. Rimhə əmə. Narmamə kimisəvi-əvi, rimhə fam.

^{††13} Norien kapəriə ror naurisien məsəso rəmhen kin peao peao ye tame tahik. Kisəmhen kin kəmhau yamə mine kimisəta ye kwənmhaan atuutuk kapəriə, miser-wei. Kughen rimnor apnəpeinə ye kwənmhaan kapəriə ye nəpignapien, yame tuksarə rerin ikin.

¹⁴ Apa kupən, kwən e Inok, in kwənkwan yame ror seven kin ye kwənəraus kape Adam, rimini-ərhav nəgkiarien kape Kughen yame rimiwəh-sipən kimin mima, "I!Səmrū! Yermaru ramuə iriə kafan agelo minə khapsaah, khapsaah pik. ^{†15} Ramuə mə tukrəkir narmamə m-fam miwəhsi-pən narpinien kimi narmamə yamə mine khapəh nishatəyən ye Kughen tuk norien has pisin pisin m-fam yamə mine kimisor. Mivəhsi-pən narpinien kimi yor təvhagə has minə tuk nini-hahyen In."

¹⁶ Nipig m-fam, narmamə minə a kamhani pik mus mus, kini mamhani hah narimnar fam. Iriə kasəri-pən əmə nərigien has kapəriə, kini masəgkiar ausit kimi əriə minə, kini mamhani nəgkiarien heikən mə narmamə tuksəri-pən nərigien kapəriə.

† Stori kape Ken raməmir ye Jen 4:7-8; Stori kape Balam raməmir ye Dut 23:3-6; Stori kape Korah raməmir ye Nam 16:1-35. Əmrū min 2 Pita 2:15; 1 Jon 3:12 †† 1:12 2 Pita 2:13,17 ‡ 1:14 Jen 5:18, 21-24

Jud ramor kwirig kimi əriə

¹⁷ Mərig kafak narmamə minə, rikimiə tukraməsik nəgkiarien yame aposol minə kape Yesu Kristo Yermaru kapətawə kimnhani mə tukruə. ¹⁸ Iriə kimnhani-pre tuk əmiə mhamə, "Nipig Kwasig tukruə ipakə, narmamə tiksın tuksarh iakei irəmiə. Iriə tuksəri-pən əmə nərigien has kapəriə." ^{††19} Narmamə minə a iriə a kasəwhai əmiə. Kasəri-pən əmə nərigien kape tokrei tanə. Nanmin kape Kughen rirkək irəriə.

²⁰ Mərig kimia, kafak narmamə minə, taksor əmiə mə takhaskai tuk nhatəyən yame ratuatuk huvə, yame ramsi-pən tuk Kughen. Məsəgkiar kimi Kughen ye Nanmin kafan. ^{‡†21} Mhavəh norkeikeiyen kape Kughen ramarə yerkimia mamhawhin Yesu Kristo Yermaru kapətawə, mə rikin tukreihua tuk əmiə, mivəhsi-pre nimraghien rerin kimi əmiə.

²² Sasitu ye narmamə yamə mine nhatəyən kapəriə ripəh niskaiyen; kapəriə nərigien kiraru. ²³ Ipakə narmamə tiksın khavən ye nap. Hapik-ta əriə, mhavəh miragh əriə. Rikimiə tukreiwaiyu pawk tuk narmamə tiksın, mərig takhagin kin norien has kapəriə yame ramor əriə kasəmkimik, mivən meriaji neipən kapəriə. ^{‡‡}

Nəgkiarien infamien kape Jud

²⁴ Pəh khani vi vi Kughen yame In rirkun nirap-tərəkiniən əmiə mə tukror əmiə nakhapəh nhamirien, mirkun norien əmiə mə tamhek təvhagə hah tukrirkək əgkəp ye nimraghien kapəmiə, mivəh əmiə naksarer ye nimrin mine nikhakien kafan, rikimiə ragien pik aikin. Kughen kirikianə əmə; In ravəh miragh ətawə ye Yesu Kristo Yermaru kapətawə. Neihuəyen, mine nəsaninien, mine nikhakien, mine narmaruyen, kape Kughen əmə apa kupən əgkəp, muə meriaji-pə tak-təkun, mamvən, mipəh norien infamien. !Amen! ^{‡‡}

†† 1:18 2 Pita 3:3 ‡† 1:20 Kol 2:7 ‡†† 1:23 Sek 3:2; Rev 3:4
‡‡† 1:24-25 Rom 16:27; 2 Pita 3:18

REVELESEN

Nægkiarien kwakwə kape nəkəkəkə e Revelesen

Aposol Jon rimirai nəkəkəkə e. In piau Jemes, kini iriu ji Sepedi mir. Jon, in yermamə twelef kirik kape Yesu, kini Yesu rorkeikei pik in. Nəkəkəkə yamə minə e Jon rimirai, nhagriə e: Nəvsaoyen Huvə yame Jon rimirai, mine 1 Jon, mine 2 Jon, mine 3 Jon, mine Revelesen.

In rimirai nəkəkəkə e ramvən kimi niməhuak seven yamə mine kasərer ye provins a Tarki, mamvən min kimi niməhuak minə fam.

Nipig a yame rimirai nəkəkəkə iran, gavman kape Rom ramni mimə narmamə tukasəkeikei masəhuak kimi yemehua kape gavman ramhen kin kughen kapəriə. Mərig nəməhuak minə khamə yermamə kirikianə əmə in yerpirig əgkəp. Yermamə e in Yesu Kristo. In pisin əmə in Yermaru. Ror məkneikin, gavman kape Rom ramor ahas pən kimi nəməhuak minə. Jon in yamehua kirik ye niməhuak, kher-yerhav kin ruvən isok, apa kwaji tanə e kamni kimə Patmos mə tukramarə in pisin əmə. Aikin, Kughen rīvəhsi-pən nəmərəhavyen kimin, mə tukrəm Yesu Kristo apa ye rao ye neai. Kini məm min narimnar yamə mine tukripiuə. Iriə e: Kughen tukrapita ye narowaginien yame narmamə mine Setan tuksor iriə min. Kini Kughen tukrəkir narmamə m-fam ye Nipig Kwasig.

In rimirai nəkəkəkə e mə tukror əpu mə Yesu Kristo in Yermaru, kini mhajoun kafan nəsaninien. Kini in rorkeikei mə tukrini-pən tuk nəməhuak minə mə tuksərer tim tim tukmə nipig əutən ruə tuk əriə, kini pəh tukhapəh nisəhuakien kimi yemehua kape gavman kape Rom ramhen kin kughen kapəriə. Pəh nien mə tuktu, Setan tukror ahas pən kimi nəməhuak minə, mərig iriə tukasəkeikei masərer timtim. Kini Jon rorkeikei mə tukrivəh-si haktə nərigien kape nəməhuak minə mine narmamə e kasarə ye nipig əutən ai taktəkun. Nipig Yesu Kristo tukrirerig-pə min iran, kini In tukri-vəhsihaktə əriə.

Jon rimirikakun nəkəkəkə kafan

¹ Nəkəkəkə e, in ramhajoun narimnar yamə mine Yesu Kristo rimnor əpu. Narimnar minə e, Kughen rīvəh-sipən kimi Yesu, mimə In tukrhajoun kin kafan yorwok minə e narimnar yame pəh nien mə tuktu ruə. Kristo rimnher-pə kin kafan kirik agelo ruə, kini mhajoun narimnar minə e kin kafan yorwok Jon. ² Jon ramərer-ərhav tuk narimnar m-fam yame rimnəm, kini mirai əriə ye nəkəkəkə e. Narimnar minə a yame in rimnəm, in nəgkiarien kape Kughen mine nini-ərhavyen kape Yesu Kristo. ³ Nipig kape narimnar minə e ye nəkəkəkə e ramni-ərhav ruauə ipakə əgkəp. Ruauə ipakə, kini narmamə yamə mine kasəvhekin-ərhav nəgkiarien mine e, yame Kughen ravəhsi-pə, tuksarə əfrakis ye nihuvəyen. Kini narmamə yamə mine kisərig mamhavəh yerkiria, masor, tuksarə əfrakis ye nihuvəyen.

Jon rimirai nəkəkəkə e ramvən kimi niməhuak seven

⁴ Yo Jon, yakamher-pən kin nəkəkəkə e ramvən kimi niməhuak minə iriə m-fam seven apa provins a Tarki.

Pəh Kughen e yame rinamarə rerin, mamarə ai tak-təkun, kini tukripiarə rerin min, In tukrautə-pre kin kafan nihuvəyen mine nəmərinyen kimi əmiə. Kini pəh nanmin minə e iriə seven [†] yamə mine kasəmir kupən ye jea kape King, iriə min tuksor məkneikin irəmiə. ⁵ Kini Yesu Kristo min, in tukrautə-pre min məknakin kimi əmiə. Kristo in ramərer-ərhav tuk nəfrakisien, kini In ai In rimnarə rerin mokupən ye nimhəyen ^{††}, kini In ramarmaru ye king minə kape tanimtanə. [‡]

Pəh kisəgnəgin Yesu Kristo e, In rimnorkeikei ətawə, kini nitawin rimnaiyu mirisin-ta narpinien kape təvhagə hah kapətawə. ⁶ In King kapətawə, kini rimnor ətawə kwənhauə ye narmaruyen kafan, kini mor ətawə kwənhauə pris minə kape Rimni Kughen, kasor wok kafan. !Pəh kisəgnəgin Kughen meinai kafan nei-huəyen mine nəsaninien ramvən tuk Yesu Kristo in-famien rirkək! !Pəh Kughen tukramarmaru rerin! Amen.

⁷ !Səmrui In ramrerig-pə min ye napuə. ^{‡‡} Kini narmamə m-fam tuksarha-pən misəm atuaturuk ye nim-

[†] Sek japta 4 raməvsao kin nanmin kape Kughen iriə seven. Tukmə ror nanmin iriə seven, nipran e "Kughen e nanmin kafan rhu-və rhuə pik." ^{††} 1:5 Kol 1:18; Sam 89:27 [‡] 1:5 Sam 89:27; Rev 17:14; 19:16 ^{‡‡} 1:7 Dan 7:13

irirä. Kini narmamä minä e kimishai nikao iran tuksäm min, kini narmamä minä e ye kwänäräus minä fam ye tanimtanä, rikiriä tukrämhä, misasäk apomh pik tuk nar yame kimisäm. † Tukramäkeikei mor mäknakin. Amen.

⁸Yermaru Kughen rimini mimä, “Yo e leta ‘a’ mine ‘zed.’ Yo e yarä rerin, yakamarä ai taktäkun, kini jakpi-arä rerin min. Kini Yo e, Nagheek Rehuä Pik.”

Jon rimnäm Yesu ye rao ye neai

⁹Yo Jon, yo piaumiä kirik meinai kitawä m-fam kwän-hauä kirikianä kitawä Yesu. Kini nipig nämhäyen ramuä tuk ätawä meinai Yesu ramarmaru irätawä, kitawä kamhaväh kwermitawä kirikianä, närigien kapätawä röpomh, kasärer skai.

Kimnärähu-pän yo ye kwaji tanä e Patmos, meinai yakamni-ärhav nägkiarien yame Kughen ravähsi-pä, kini mamärer-ärhav tuk Yesu. ¹⁰Nipig kirik, ye nipig kape Yermaru kapätawä ††, Nanmin kape Kughen rimikuar irak, kini yimnärig yermamä kirik rokrän ehua ye nimätak, rikin rämhen kin naiyuk, ¹¹mamni mimä, “Rai-pän narimnar yamä mine nakamäm ye näkwäkwä kini mher-pän kin ye nimähuak minä e iriä m-fam seven. Päh rivän apa Efesas, mine Smana, mine Pega-mam, mine Tuatira, mine Sadis, mine Filadelfia, mine Laodisia.”

¹²Kini, yimnärar mä jakäm-ru mä pa e ramägkiar kimi yo. Marar, mäm nar kirik kärähu-pän laet iran, iriä fam seven. Kimnor kin gol. ¹³Kini ye kwerkwän ye nar minä a kärähu-pän laet iran, yimnäm yermamä kirik ramärer, rämhen kin Ji Yermamä ‡. Ramarkaoh kin neipän kirik röpomh meriaji täpaage nihun.

Rimivitäeräkin nimägen kin kätäut yame kimnor kin gol. ¹⁴Kapän kapä mine nikwänen, kwhawän, rämhen kin nimri sipsip ††. Kini nimrin mir kwämhen kin nap ramäwhao. ††¹⁵Nihun mir kwämhen kin bras yame ki-vaan ye nap mä nämtäyen tukräta, kini kwasig ikin, käspir mä tukrärir mihuvä. Rikin rehuä rämhen kin tahik ehua kirik yame ramuh näpäg kwänharuäruä. ¹⁶In raväh kämhau seven ye kwermän matuk. Kini nau yame resrä ye nikarän mir ramsi-pän ye näkwän. ††† Yermamä a rakhak mamäsiä, rämhen kin mirh yerkwaiha.

¹⁷Nipig yimnäm kwän a, yimneiwaiyu mowhan yo ye nihun ikin rämhen kin mä yimamhä. ††† Märig In räraopä mirap yo kin kwermän matuk, mimä, “Päh niginiän. Yo e, nirikakunien mine infamien. ¹⁸Yo e yemä mragh. †††!Yimamhä mokupän märig, äm-ru, yakamragh rerin! Kini yo yakamehua ye nimhäyen; yakirkun nähitäyen ye kwänmhaan kape nimhäyen. ¹⁹Ror mäknäkin mä takamäkeikei mirai naha nhagin yame naknäm ruätärhav-pä e taktäkun, mine yamä mine tukripitärhav. ²⁰Märig jakhoprai-pre niprai kämhau minä iriä seven yame naknäm yakaväh ye kwermik

matuk, mine nar kärähu-pän laet iran, iriä seven, yame kimnor kin gol. Kämhau minä e iriä seven, nipran e, agelo minä kape nimähuak seven. Kini nar kärähu-pän laet iran, iriä seven, yame kimnor kin gol, nipran e, nimähuak minä iriä seven.”

Nägkiariän ramvän kimi nämähuak minä apa Efesas

²Kini rimini-pä tuk yo mimä “Rai näkwäkwä kirik rivän kimi agelo kape nimähuak apa taon e Efesas, mini-pän mimä,

Yermamä yame raväh kämhau seven ye kwermän matuk, †† mameriwäk ye kwerkwän ye nar kamärähu-pän laet iran, ††† iriä seven, yame kimnor kin gol, kafan e nägkiariän ramni mimä,

²“Nämä Efesas, yakirkun kapämia norien minä. Yakirkun mä naksämnhakw pik, närigien kapämia röpomh, naksärer tim tim. Yakirkun mä kimia nakhani-ähu nämä has minä. Kini narmamä tiksän aikin kamhani mä iriä aposol minä, märig iriä khapä nisëfrakisien, kini naksäkär ämhen äriä, masäm mä iriä nämeikuä minä. ³Yakirkun mä närigien kapämia röpomh. Nahäsien raväh pawk ämia, märig nakasärer tim tim tuk nhagik, mhapä nisëpouyen.

⁴Märig nakasor nar kirik yame rapäh nämhenien ye nimrik: Nakwäsäpäh norkeikeiyen kupän kapämia. ††† Rikimä tukramäsik norkeikeiyen yame nimisärä iran kupän. Sarar, masor nar yame nimnasor kupän. Tukmä nakhapä nisarariän, jakurä, mirähsi-ta nar e kamärähu-pän laet iran kapämia ye kwänmhaan yame ramärer ikin. ⁶Märig nar kirikianä ämä e nakasor rhuvä: Naksämäkin norien has minä kape nukwao kape Nikolas †††, rämhen ämä kin yame yo yakämäkin äriä.

⁷Yermamä yame nimätirgin rarä, tukramäkeikei märig huvä nägkiariän yame Nanmin kape Kughen ramni-pän tuk nimähuak minä. Yermamä yame rapita ye narowaginiän e, Yo jakeighaan kin in mä tukrän kwänkwai nai yame ravähsi-pän nimraghien, yame rauruä ye näsimien kape Kughen.” ††

Nägkiariän ramvän kimi nämähuak minä apa Smana

⁸Kini In rimnägkiar mamni-pä mimä, “Rai näkwäkwä kirik rivän kimi agelo kape nimähuak apa taon e Smana, mini-pän mimä,

Yermamä yame in nirikakunien mine närkiniän, yame rimamhä mimragh min, †† kafan e nägkiariän ramni mimä,

⁹“Nämä Smana, yakirkun mä naksärä ye nipig ätän, kapämia nautä rirkäk. Märig päh nien mä kapämia nautä rirkäk äfrakis. !Kimiä, kapämia nautä rehuä pik ägkär! Yakirkun mä narmamä tiksän kamhani hah ämia, mamhani min mä iriä e nar-

† 1:7 Sek 12:10 †† “Nipig kape Yermaru” e Sande, nipig Yesu rimimragh min ye nämhäyen kafan. ‡ 1:13 Dan 7:13 †† 1:14 Dan 7:9 †† 1:14 Esik 1:28 ††† 1:16 Hib 4:12; Jon 12:48 ††† 1:17 Dan 8:17; 10:15; Mat 17:6 § 1:18 Sam 42:2

†† 2:1 Rev 1:16 ††† 2:1 Rev 1:12-13 §† 2:4 Jon 13:35; Jer 2:2-5 ††† Nikolas in yhajoun eikuä kirik. Tukmä ror in ramhajoun mä narpiniän rirkäk tuk tävhagä has; mimä “Päh kisör ämä tävhagä has mamharpin.” †† 2:7 Jen 2:9; 3:22-24; Rom 5:12,18; 6:23; Rev 22:2 §† 2:8 Rev 1:17-18

mamə yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə †. Mərig nikam. Kapəriə nimə kape nofuginien, kape Setan əmə. ††¹⁰ Takhapəh nhaginien kin nəmhayen yame pəh nien mə tuktu tukrurə irəmiə. Yakamni-pre tuk əmiə, mə Setan tukrəhi-pən əmiə tiksın ye kalabus mə tukəm əpu-ru nhatətəyen kapəmiə. Kimiə tak-sarə ye nəmhayen kape nıpiğ ten. Taksərer tımtım miseriaji nımhayen kapəmiə. Kini jakvəhsi-pre kapəmiə nərokien, rəmhen kin yame kəvəvhao-pən kin nar kirik ye kapən kapə yermamə yame rinapita ye naiyuyen. Nərokien e in e nımraghien rerin.

¹¹ Yermamə yame nımətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk nıməhuak minə. Yermamə yame rapita ye narowaginien e, tukripəh nıvənien marə ye nəkwai nap ehuə.” ‡

Nəgkiarien ramvən kimi nıməhuak minə apa Pega-mam

¹² Kini In rimnəgkiar mamni-pə tuk yo mımə, “Rai nəkwəkwə kirik rıvən kimi agelo kape nıməhuak apa taon e Pegamam, mini-pən mımə,

Yermamə yame ramrəh nau yame resrə ye nikarin mir, kafan e nəgkiarien ramni mımə, ‡†

¹³ “Nəmə Pegamam, yakirkun ikin nakasarə ikin. Taon a, Setan ramkwətə mamarmaru ikin. ‡† Mərig kimiə naksarer tım tım tuk yo. Apa taon a, Setan ramarmaru ikin, kimnhopni pawk kwən a Antipas, yame rimnərer tım tım tuk nini-ərhayen nhagik; mərig, kimiə nakhapəh nisəpəhyen nhatətəyen irak.

¹⁴ Mərig nakasor narimnar tiksın yamə mine rapəh nəmhenien ye nımrik: Kimiə tiksın aikin a, nakamhakwasig kin nhajounien kape Balam kupən. Balam e, in rimnor swatuk kimi King Balak mə in tukrivəhsi-pən vəh-sipən kimi nəmə Isrel, pəh iriə taksor norien has, masən nəviginien yame kamor sakrefaes kin ramvən kimi nanmi kughen pisin minə, kini masor apnapig nar. ‡†¹⁵ Kini ye norien kirikianə əmə min, kimiə tiksın naksəri-pən nhajounien kape nukwao kape Nikolas. ‡†¹⁶ !Ror pən takasəkeikei misarar ye nərigien kapəmiə tuk təvhagə has kapəmiə! Tukmə nakhapəh nisararien, pəh nien mə tuktu, jakurə tuk əmiə, muh narmamə minə e, kini mərai əriə kin nau yame resrə ye nikarin mir.

¹⁷ Yermamə yame nımətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk nıməhuak minə. Yermamə yame rapita ye narowaginien e, yo jakwəhsi-pən nəviginien erkwaig e kamni kimə ‘mana’ § kimin. Kini jakwəhsi-pən min kapiə hawən kirik kimin, yame

kirai pən nhag vi iran, kini yermamə yame rawəh, in pisin əmə tikrirkun nhagin.”

Nəgkiarien ramvən kimi nıməhuak minə apa Tuatira

¹⁸ Kini In rimnəgkiarmamni-pə tuk yo mımə, “Rai nəkwəkwə kirik rıvən kimi agelo kape nıməhuak apa taon e Tuatira, mini-pən mımə,

Ji Kughen, nımrin mir kwəmhen kin nap raməvhao. Kini nihun mir kwərir mirahuvə rəmhen kin aean e bras yame kaməspir rərir. §† Kini kafan e nəgkiarien ramni mımə,

¹⁹ “Nəmə Tuatira, yakwirkun-ta norien kapəmiə. Yakirkun kapəmiə norkeikeiyen mine nhatətəyen, mine nasituyen ye narmamə. Kini yakirkun min mə nərigien kapəmiə rəpomh tuk narer-tım-timien. Yakirkun mə norien kapəmiə yamə mine nakasor taktəkun khahuvə rapita norien yamə mine nımna-sor kupən.

²⁰ Mərig nakasor nar kirik yamə rapəh nəmhenien ye nımrik: Kimiə nakhapəh nhani-əhuyen norien kape piraovin a yame ramhen kin piraovin kupən e Jesebel. §† In ramni mə in profet kirik, mərig kafan nhajounien ramkir oror kafak yorwok minə, kasor apnapig nar. Kini in mamhajoun əriə mə tuksən nəviginien yame kamor sakrefaes kin kimi nanmi kughen pisin minə. ²¹ Yimiwhin pian a mə tukrarar ye kafan norien kape nikwasig-apnapigien kin narman, mərig in ramapəh. ²² Ror məkneikin mə taktəkun ai, jakvəhsi-pən nəmhayen kimin ye bed kafan. Kini narmamə yamə mine kasor apnapig nar iriə min, tukmə khapəh nisararien ye norien kapəriə, jakvəhsi-pən nəmhayen ehuə kimi əriə, ²³ mhopni min ji pian a minə. Ror pən nıməhuak minə fam tukharkun mə Yo pisin əmə yakirkun nərigien minə kape narmamə, mine rikiriə. Kini jakərok əmiə rəri-pən əmə norien kapəmiə yame mine nakasor. §†

²⁴ Mərig taktəkun ai, jakəgkiar kimi əmiə nəmə Tuatira yamə mine nakhapəh nisəri-pənien nhajounien kape Jesebel, mhapəh nisərigien nəgkiarien e kamni kimə ‘Nəgkiarien pam kape Setan.’ To yakpəh nərəhu-pre-min-ien nar pam kirik irəmiə, mərig nar kirikianə yakmə jakni-pre tuk əmiə: ²⁵ Havəh tım tım nar yame nakwənhavəh ta, miseriaji nıpiğ jakrerig-pre iran. ²⁶ Yermamə yame rapita ye narowaginien e, kini mamərer tım tım tuk norien nəkwak, mamvən meriaji infamien, yo jakwəhsi-pən nehuəyen e kimin yame Rimik rimivəhsi-pə kimi Yo, mamni mımə, ‘In tukramarmaru ye tanə pisin pisin minə, mamrəh kwətavhə yame kimnor kin aean, [ramhajoun mə nagheen rehuə].

Kini in tukrakapir-pir narmamə ye tanımtanə, rəhmen əmə kin yame aean ramakapir-pir tikikwipir kimnor kin kwənəjiəpik.’

(Sam 2:9)

† Gris ramni mə, “Iriə kamhani mə iriə kwənərus kape Isrel, mərig nofuginien kapəriə kape Setan əmə.” †† 2:9 Jon 8:33-47 ‡ 2:11 Rev 20:11-15; 21:8 ‡† 2:12 Rev 1:16 ‡† Mə taon e Pegamam, kasəhuak pik kimi kughen eikuə minə aikin. ‡†† Stori kape Balam mine Balak raməmir ye Nam 22-24; 25:1-2; 31:16. ‡††† Əmru footnote ye Rev 2:6. § 2:17 Jon 6:31-33,35,48,51

§† 2:18 Dan 10: 6; Rev 1:14-15 §†† Nakəm pian a Jesebel ye 1 King 16:31 mine 2 King 9:22. §† 2:23 Jer 17:10

²⁸ Kini Yo jakvəhsi-pən min kəmhau e fetukai kim in. [†]

²⁹ Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak minə."

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Sadis

3 Kini In rimnəgkiar mamni-pə mimə, "Rai nəkwək-wə kirik rivən kimi agelo kape niməhuak apa taon e Sadis, mini-pən mimə,

Yermamə yame ravəh nanmin kape Kughen, iriə seven, ^{††} kini mivəh min kəmhau iriə seven, kafan e nəgkiarien ramni mimə,

"Nəmə Sadis, yakirkun norien minə kapəmiə. Yakirkun mə kamni kimə kimia nakamhamragh, mərig nikam, kimia nakwənhəhə-ta. ² !Sarha-ra! Norien huvə yamə mine kimia nimisor kupən, pəh nien mə tuktu, kharkək fam. Mərig kimia takasəkeikei misarkut mə takhavəh-si haktə min norien kapəmiə misor pəh ruə miskai, meinai yakpəh nəmien norien huvə kirik yame nimisor mhavən misor infamien iran, yame ratuatuk ye nim-ri Kughen kafak. ³ Ror məkneikin mə rikimia tukraməsik nəgkiarien yame nimnhawəh misərig apa kupən, misor nəkwən. Kini misarar ye nərigien kapəmiə. Mərig, tukmə nakhapəh nisərhayen, jakurə tuk əmiə rəmhen kin yame yəkrəh kirik rau-rə, nakseinein nipig yame jakurə tuk əmiə.

⁴ Mərig narmamə tiksin kimia miriə apa Sadis khapəh nisorien neipən kapəriə rəmkimik. Kəsəmhən tuk niseriwəkien kimawə miriə, neipən kapəriə rhawən əmə. ⁵ Yermamə yame rapita ye narowaginien e, tukrivəhsi-pən neipən hawən. Kini Yo to yakpəh noriah-oriahyen nhagin ye Nəkwək-wə kape Nimraghien. Kini yo jakni-ərhav nhagin ye nimri Rīmik mine kafan agelo minə, mə in e in kafak atuaturuk yermamə. [‡]

⁶ Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak minə."

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Filadelfia

⁷ Kini In rimnəgkiar mamni-pə mimə, "Rai nəkwək-wə kirik rivən kimi agelo kape niməhuak apa taon e Filadelfia, mini-pən mimə,

Yermamə yame In nəfrakisien mamərhakə, kafan e nəgkiarien. In ramrəh ki kape King Deved kupən.

^{††} Tukmə rəhitə ye kwəruə, yermamə to rapəh nətapigien. Kini tukmə rətapig ye kwəruə kirik, yermamə to rapəh nəhitəyən. ^{‡‡} In mamni mimə,

⁸ "Nəmə Filadelfia, yakirkun norien minə kapəmiə. !Səmrū! Yimnəhitə ye tapig kirik tuk əmiə, to yermamə kirik rapəh nətapigien. Yakirkun mə nəsaninien kapəmiə in rəkəskəh pawk, mərig kimia nakasor nəkwək, mhapəh nisəpəhyen Yo. ⁹ !Səmrū!

[†] 2:28 Rev 22:16 ^{††} 3:1 Rev 1:16 [‡] 3:5 Mat 10:32; Luk 12:8; Mak 8:38; Luk 9:26; 1 Jon 2:23 ^{††} Nakəm-ru stori kape ki kape King Deved ye Aes 22:22. Ki kape King rəmhen kin nehuəyən kafan. ^{‡‡} 3:7 Aes 22:22

Narmamə tiksin ye nofuginien kape Setan, iriə kamhani mhamə iriə narmamə yamə mine Kughen rimirpen-ta əriə. ^{‡‡†} Mərig, nikam. Iriə nəmeikuə minə. !Səmrū! Jakor əriə kisənimkur ye nimrimia, mhani-ərhav mhamə Yo yakorkeikei əfrah əmiə. ^{‡‡‡10} Kimia nimnharap-tərekin tim tim nəgkiarien yame yakwəni-pre ta tuk əmiə mə nərigien kapəmiə tukrapomh tuk narer-tim-timien. [§] Tuk nar e, jaka-marha huvə tuk əmiə ye nipig kape nəmhəyən yame pəh nien mə tuktu tukrurə ye tanimtanə, ^{§†} mə tukəkir nhatəyən kape narmamə yamə mine kisarə ye tanimtanə.

¹¹ Pəh nien mə tuktu, yakurə. Haraptərekin tim tim narimnar yamə mine nakwənhavəh ta, mə yermamə kirik tukripəh nivəhsita-yen kapəmiə nərokien yame nakwənhavəh ta. ^{§††12} Yermamə yame rapita ye narowaginien e, yo jakor in rəmhen kin nai ehua kirik yame ramhapəs Nimə Ehuə kape Kughen kafak. To ripəh nitərhavyen ye nimə a tuk nipig kirik. Kini jakrai-pən nhagik vi iran, mine nhag kafak Kughen, mine nhag taon kape kafak Kughen. Taon e, kamni kimə Jerusalem Vi, Kughen ramher-pə kin ramsi-pən apa ye neai, mameiwaiyu-pə.

¹³ Yermamə yame nimətirgin rarə, tukraməkeikei mərig huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk niməhuak minə."

Nəgkiarien ramvən kimi nəməhuak minə apa Laodisia

¹⁴ Kini In rimnəgkiar mamni-pə mimə, "Rai nəkwək-wə kirik rivən kimi agelo kape niməhuak apa taon e Laodisia, mini-pən mimə,

Yermamə yame kamni kimə 'Amen,' yame kirkun nətigəyən iran mə tukrərer matuk tuk nini-ərhavyen əmə nəfrakisien, yame in nuknei narimnar m-fam yame Kughen rimnor, ^{§†} kafan e nəgkiarien ramni mimə,

¹⁵ "Nəmə Laodisia, yakirkun norien minə kapəmiə. Yakirkun mə nimraghien kapəmiə rəmhen kin nu yame rapiwən əmə. Rhuvə mə nhatəyən kapəmiə tukripəh norien kiraru. ?Mə taksəpan, uə, taksokiei? ¹⁶ Mərig kimia nakasərer əmə ye kwerkwan.

Naksəpiwən əmə. Nakhapəh nisapan-pikien, mhapəh nisokiei-pikien. Ror pən, jakətəg əmiə ai taktəkun, ¹⁷ mərig in ai kimia nakamhani mhamə, 'Eh, kapəta-wə nautə rehuə; yakhavəh mane ehua; kapəta-wə nimraghien rhuvə pik, narimnar m-fam rarə, kini nar kirik rapəh nirkəkien tuk əta-wə.' Mərig kimia nakseinein mə nakwəsarə ta ye nahasien. Riki narmamə raməpou tuk əmiə. Kapəmiə nautə rirkək əgkəp. Nimrimia ripis. Nakasaiyu kopiə kopiə. ¹⁸ Ror pən, yakaməvhag kimi əmiə mimə takhauə tuk Yo mhavəh gol e yame rərir mihuvə, ^{§††} pəh kapəmiə

^{‡‡†} Əm-ru footnote ye Rev. 2:9 ^{‡‡‡} 3:9 Jon 8:44; Rev 2:9 § 3:10 Hib 12:1-3 ^{§†} 3:10 Jon 17:15 ^{§††} Gris ramni mə "Harap-tərekin tim tim narimnar yamə mine nakwənhavəh ta, mə yermamə kirik tukripəh nivəhyen kapəmiə kəvəvhao." Kəvəvhao e nərokien. ^{§‡} 3:14 Jon 1:1-3; Kol 1:16; Rev 1:17 ^{§††} 3:18 Job 23:10; Mal 3:2-3; 1 Pita 1:6-9

nautə tukripsaah ye rao ye neai. Kini takhauə tuk Yo mhavəh neipən hawən tuk narkaohyen kin, mə takhapəh nisaursien kin naiyu-kopiə-kopiə-yen. Kini takhauə min tuk Yo mhawəh meresin misəvit-pən ye nimiria, mə nimiria tukrəmtir, pəh naksəm huvə nar.

¹⁹ Narmamə minə m-fam yamə mine yakorkeikei pik əriə, yakəgkiar skai kimi əriə, kini mərıp atuatuk əriə. Ror məkneikin mə taksarkut pik misarar ye norien has kapəmiə. ²⁰ !Sərig-ru! Yo yakamərer ye kwəruə, maməsik-əsik tapig. Tukmə yermamə kirik rərig rikik kini rəhitə ye tapig, jakvən imə, kin māvigin kimru min.

²¹ Yo yaknapita ta ye narowaginien, mivən kimru Rimik, maməkwətə ye jea kafan, mamarmaru. Kini ye norien kirikianə əmə, yermamə yame rapita ye narowaginien e, Yo jakeighaan kin in mə tukrəkwətə kimru min ye jea kafak, mamarmaru kimru min.

²² Yermamə yame nīmətirgin rarə, tukraməkeikei mərīg huvə nəgkiarien yame Nanmin kape Kughen ramni-pən tuk nīməhuak minə."

Kasəgnəgin Kughen ye rao ye neai

4 Kwasig ikin, yimiwaag haktə məm kwəruə kirik raməkwag apa ye neai. Kini yimnərig min yermamə yame rinaməgkiar kimi yo kupən. Raməgkiar min kimi yo, rikin rehuə rəmhen kin naiyuk, mimə "Hekimter, muə. Yakhajoun ik kin narimnar yamə mine tukripiuə." ² Məkneikin, nəsaninien kape Nanmin Rhakə rimnor kimi yo. Yakwaag kupən, məm King ramkwətə ye jea kafan, mamarmaru ye rao ye neai. ¹³ Kini yermamə yame ramkwətə aikin a, yakəm in rhu-və mərir, rəmhen kin kapier huvə mir kiraru nhagrii e jaspə mine kanilian. Kini mərari-mərari kirik rarkurao ye jea kafan, māməsiə pik rəmhen kin kapier huvə e emeral. ⁴ Kini jea tiksın aikin, iriə m-fam 24, kasarkurao ye jea ehua a kape King. Kini namehua tiksın, iriə m-fam 24, kasəkwətə-pən ye jea minə a; mhavəhsi-pən neipən hawən, misəvəvhao kin kəvəvhao kape nisiai-yen, kimnor kin gol. ⁵ Kini ikin a, jea kape king ramər-er ikin, ramaroapig, nuvrig-uvrigien ramavən, kini karuəruə ramərkwəmətei mamtərhav. Kini kupən ye jea laet iriə seven kamhauək. In a Nanmin kape Kughen, iriə seven. ⁶ In a kupən ye jea kape king, nar kirik aikin rəmhen kin tahik, mərīg rəmhen kin glas yame rərir māməsiə.

Kini in a ye kwerkwan, nar miragh minə, kamni kimə "jerubim," iriə kuas, kasarkurao ye jea ehua kape King. Nimiria ripsaah pik, mamswin-pən apnapig əmə ye nipirirə mine nimeitairiə. ⁷ Yame kupən ikin, rəmhen kin laeon. Yame ror kiraru kin, rəmhen kin kau. Yame ror kisisər kin, kapən kapə rəmhen kin yermamə. Kini yame ror kuas kin, rəmhen kin kwəriə yame raviə.

⁸ Nar miragh minə a kuas, təmər-əməririə sikis. Kini nimiria ramswin-pən apnapig əmə irəriə, mivən ye tikirkəviria. Nipig m-fam kasəni nipei, yenpig mine yeraan, mhapəh nhapəhyen, mamhani mhamə,

"Kughen Yermaru, Nagheen Rehuə Pik.

In ramərhakə, mamərhakə, mamərhakə pik.

In rinamarə rerin, mamarə ai taktəkun, tukripiarə rerin min." ^{††}

⁹ Kini nar miragh minə a, kamhani nəfrakisien ye nehuəyen kape Kughen, mamhavəhsi-pən nisiaiyen kimin, mamhani vi vi King yame ramkwətə-pən ye jea, mamarmaru mamarə rerin, infamien rirkək. ¹⁰ Iriə kamhani vi vi In, nəmehua minə, iriə m-fam 24, kasənimkur ye nihi yermamə a yame ramkwətə-pən ye jea, mamarmaru, mamarə rerin, infamien rirkək, masəgnəgin In. Kwəsəvəvhao kin kəvəvhao kape king, məkneikin, mharəhsi-ta, misəruə kupən ye jea yame King ramkwətə ikin mamarmaru, mamhani mhamə,

¹¹ "Kapəməwə Yermaru Kughen,

Ik nakatuatuk məmhen əgkəp mə narmamə m-fam taksəgnəgin əmə Ik, mhasiai əmə Ik, meinai Ik nimnor narimnar m-fam. Nagheem rehuə pik.

Nimnəgkiar əmə mini mə narimnar m-fam tukhaswin, məkneikin kamhaswin əfrakis mamham-ragh."

Kwaji sipsip raməvi nəkwəkwə yame kimnarpəvin

5 Məkneikin, yimnəm King ramkwətə-pən ye kafan jea, mivəh nəkwəkwə yame kimnarpəvin-arpəvin ye kwermın matuk. Kimirai-pən nəgkiarien ye nikarin mir. Kivaan kandel raiyu, kivaan ətərəkın ye nəpəeg nimirin m-seven. ² Məkneikin yimnəm agelo əsanin kirik raməgkiar pik mamaiyoh mimə, "Pa e in rəmhen matuatuk mə to rəvit-əpır-pır nehe kandel, məvi nəkwəkwə e?" ³ Mərīg yermamə kirik rirkək ye rao ye neai, uə tokrei tanə, uə ye kwənmhaan kape nīmhayen, yame in ratuatuk mə to rəvi nəkwəkwə e māvheikin. ⁴ Yermamə rirkək yame ratuatuk mə to rəvi nəkwəkwə māvheikin, yakasək pik tukun. ⁵ Kini ai, yemehua kirik rimini-pə tuk yo mimə, "Pəh nasəkien. Əm-ru, Kwən e kamni kimə, 'Laeon kape kwənərəus kape Judah,' ^{*} in Nukne Deved, ^{††} in rinapita ta ye narowaginien kafan. Kini in ratuatuk mə to rakapır nehe kandel seven, məvi nəkwəkwə a."

⁶ Məkneikin, yimnəm kwaji sipsip kirik ramərər ye kwerkwan ye jea kape King mine nar miragh kuas e, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur minə iriə 24. Nakəm Kwaji Sipsip a nakməta mə kinhopni-ta. Kapan əpat seven, kini nimirin, iriə seven min, iriə a kasərər tuk nanmin kape Kughen iriə seven, yamə mine rimnher-pə kin əriə kamhavən ye tanimtanə. ⁷ Kwaji Sipsip e, rīvən a ikin King ramkwətə-pən ye kafan jea ikin, mərəo-pən mirəhsi-ta nəkwəkwə ye kwermi King matuk. ⁸ Mirəhsi-ta ta nəkwəkwə e, məkneikin, nar miragh minə, iriə kuas, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur, iriə m-fam 24, kasənimkur ye nihi Kwaji Sipsip. Kimnhavəh gita ^{††} kapəriə, mine besin kimnor kin gol, rukwar kin nar kirik yame ramənah, mapien huvə. Kini

^{††} 4:8 Eks 3:14 [‡] 5:5 Jen 49:9-10 ^{††} 5:5 Aes 11:1 ^{††}

Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen 'gita,' mamni əmə 'hap.' In nar kirik kamuh tuk naniyen nipe, rəmhen kin gita.

nar a ramənah mapien huvə in rəmhən kin nəhuakien kape narmamə kape Kughen minə. †

⁹ Kini nar miragh minə kuas e, kamni kimə 'jerubim,' mine namasur minə iriə 24, kasəni nipei vi kirik mhamə,

"Ik nakatuatuk məmhen mə to nakvəh nəkwəkwə e, məvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin kin.

Meinai kimishopni Ik, nitawim rimnaiyu,

Nakarpin nimiraghien kin kape narmamə ye tanə m-fam, mine kwənərəus m-fam, mine kantri m-fam, mine yamə mine kamhani nəgkarien m-fam.

¹⁰ Kini nimnor əriə kwənhauə ye narmaruyen kafam, kini iriə kafam pris minə, kasor wok kape Kughen kapəməwə.

Iriə tuksarmaru ye tanimtanə."

¹¹ Kini yimiwaag-pən min məm, mərig riki agelo minə khapsaah khapsaah khapsaah, to kipəh nəhueikin-famien əriə. Kasəer misarkurao ye jea kape King mine nar miragh minə e, kamni kimə, 'jerubim,' mine nəmasur minə. ¹² Kasəni pik nipei kirik mamhani mhamə,

"Kwaji Sipsip yame kimnhopni, In ratuatuk məmhen mə tukhavəh-si haktə In, meinai In ravəh fam nəsaninien, mine nirkunien, mine nautə, mine nagheen. !Pəh khasiai In, misəgnəgin In!"

¹³ Məkneikin, yimnərig narimnar fam yame Kughen rimnor ye rao ye neai, mine ye tanimtanə, mine ye tame tahik, mine ye kwənmhaan kape nimhəyen, mine narimnar fam yame kamhaswin irəriə, iriə m-fam kamhani mhamə,

"Pəh nini-vi-vi-yen mine nisaiyen ramvən tuk King yame ramkwətə-pən ye jea, mine tuk Kwaji Sipsip, meinai In ravəh nikhakien mine narmaruyen.

!Pəh nini-vi-vi-yen mine nəsaninien ramvən tuk əriu, mivən, mivən, mivən, mipəh norien infamien!"

¹⁴ Məkneikin, nar miragh e, kamni kimə, 'jerubim,' iriə kuas, kamhani mhamə, "Amen!" Kini nəməhuə minə kisənimkur ye nihun, misəgnəgin In.

Kwaji sipsip rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin

6 Kini yakəm Kwaji Sipsip a rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame rəkupən, yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə yame kimnarpəvin-arpəvin kin. Məkneikin, nar miragh e kamni kimə, 'jerubim,' kirikianə irəriə rarar mokrən ehua rəmhən kin karuəruə, mimə, "Yua-ru!" ² Yakwaag haktə məm hos kirik khawən. Yermamə yame ramkwətə ye hos ramrəh nəvhagə. Məkneikin kəvəvhao-pən kin kəvəvhao kirik kape king iran. In ramaiyu mamavən rəmhən kin yermamə yame rapita ye narowaginien, kini mamvən min mə tukrapita min.

³ Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin, yame ror kiraru kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,' yame ror kiraru kin, rarar, mamni mimə, "Yua-ru!"

⁴ Məkneikin, hos kirik kəvhao raiyu muə. Yermamə yame ramkwətə ye hos, kivəhsi-pən nao kape

narowaginien kimin. Kini Kughen rameighan-pən kin neihuəyen kimin mə tukrirəhsita nəmərinuyen ye tanimtanə. Nuhən əjir ramavən ikin minə fam.

⁵ Kini ai, Kwaji Sipsip a rakapir nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin, yame ror kisəer kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,' yame ror kisəer kin, rarar, mamni mimə, "Yua-ru!" Məkneikin, yimiwaag-pən məm hos kirik kapig. Yermamə yame ramkwətə iran ramrəh skel kirik kape nəkieren nəvinien. ⁶ Kini yimnərig riki yermamə kirik risi-pən ye kwerkwən ye nar miragh kuas e kamni kimə 'jerubim.' Mamni-pən tukun mimə, "Yuvən! Kameighan kin ik kimə takor nikumhə kimi tanimtanə. Tukmə kisarakikin mane ehua mhavəh nəvinien rikəskəh əmə. ^{††} Mərig takpəh noriahyen nuknei nai mir e kamni kimə 'olif,' mine 'grep.'"

⁷ Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin, yame ror kuas kin, kini nar miragh e kamni kimə 'jerubim,' yame ror kuas kin, rarar, mamni mimə, "Yua-ru!" ⁸ Yakwaag-pən məm hos kirik kərato. Yermamə yame ramkwətə iran, nhagin e Nimhəyen. Iriu kwən kirik, nhagin e Kwənmhaan kape Nimhəyen rikwasig kin in miravən. Kirəvəh neihuəyen mə tukwəhapni narmamə kin nao, mwhopni əriə kin nikumhə, uə kin nar aparū minə, uə kin nəmhəyen. Kirəvəh nehuəyen məknakin rəmhən kin nipar nimoptanə kirikianə, mirəpəh əmə nipərin kisəer.

⁹ Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin, yame ror kirkirip kin, məkneikin yakwaag-pən ye nəpəəg tebol apa ye Nimə Ehua kape Kughen, məm narmamə yamə mine kimnhopni əriə tuk narer-timtimien tuk nini-əravyen nəgkarien kape Kughen. ¹⁰ Iriə kasokrən apomh mamhani-pən tuk Kughen mhamə, "Ik nakəmarmaru ye narimnar m-fam. Ik nakəmarhakə; kini Ik nəfrakisien. ?Mərig, tuk nagheen mine kini Ik nakəkir narmamə ye tanimtanə, marpin tai nitawməwə?"

¹¹ Kamhani məknakin, Kughen rīvəhsi-pən neipən hawən kimi əriə m-fam, mini-pən tuk əriə mimə, "Takhawhin pi pom. Piaumiə minə mine kakə kapəmiə minə tiksin kasor hanə kafak wok. Pəh kiseriəji tukhopni piəpiə min narmamə yamə mine kimivəh nihupin irəriə."

¹² Kini ai, Kwaji Sipsip a rəvīt-əpīr-pīr nehe kandel yame kimivaan-ətərekin nəkwəkwə kin, yame ror sikis kin, yakəm mig ehua ramkiu. Mirh ripis rəpignap. Makuə rəwhao rəmhən kin nitə. ^{†††} Kəmhau minə kisəsaah-əsaah misəiwaiyu-pə ye nimoptanə, rəmhən kin nai ^{††} yame nimətag ehua rameitətag kin, kwənkwan yame rapkəh rəsaah. ¹⁴ Kini neai rirkək, rəmhən kin yame kimarpəvin-arpəvin fam təvheitə. ^{‡‡}

†† Gris ramni mimə, "Nimri wit yame tukor bred kin kape nipig kirikianə əmə, nimrin rhaktə rəmhən kin mane yame kamərok tuk wok kape nipig kirikianə, kini raes yame tukən ye nipig kirikianə, nipig rhaktə rəmhən kin mane yame kamərok tuk wok kape nipig kirikianə." Mərig nipran e, tuksarakikin mane ehua mhavəh nəvinien rikəskəh əmə. ‡ 6:12 Joel 2:31; Wok 2:20 †† Jon ramni nai kirik kamni kimə 'figtri.' ‡‡ 6:14 Aes 34:4

Kini tukwas minə mine tanə minə kisəta ye kwən-mhaan kapəriə minə.

¹⁵ Kini king minə kape tanimtanə, mine narmaru minə, mine namasur minə kape mobael minə, mine narmamə yamə mine kapəriə nautə rehuə, mine narmamə yamə mine kamhavəh nehuəyen, mine slef minə, mine narmamə apnapig minə, iriə m-fam khavən miserkwaig ye nəpəəg kapier ehuə, uə kasərer ətgin kapier minə ye nikar tukwas minə. ^{†16} Kini kisasək apomh-pən tuk tukwas minə mine kapier ehuə minə mhamə, “!Əsaah! Məkwətə-tərekin əmawə merkwaiğ kin əmawə ye nimri King e yame ramkwətə ye kafan jea, mine tuk niemhaa kape Kwaji Sipsip. ^{††17} Meinai nipig a ruauə yame Kughen mine Kwaji Sipsip tukravəhsi-ərhav-pə niemhaa kapəriu. ?Kini pa nhagin rirkun narer-huvəyen?” [‡]

Kimirpen narmamə wan hundred foti fo taosen mə kape Kughen

7 Kini ai yakəm agelo kuas kasərer-pən ye nikarin kuas kape tanimtanə, mamharaptərekin nimətag kuas ye nikarin kuas kape tanimtanə, mə nimətag kirik tukripəh nher-herien nimoptanə mine tahik mine naiminai. ² Kimivəh-sipən nəsaninien kimi əriə tuk noriahyen nimoptanə mine tahik. Məkneikin yimnəm agelo kirik risi-pirə. In ravəh nar kirik yame Kughen Miragh ravəh mə tukror-pən nətətao kin ye kafan narmamə. Mokrən apomh kin agelo minə e kuas yamə mine kivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə taksoriah nimoptanə mine tahik, mimə, ³ “Hapəh pi pom. Kwasig ikin taksoriah tahik mine naiminai mine tanimtanə, taksərehu-pən nətətao kape Kughen ye nupanai narmamə kafan minə.” ^{††4} Kini yimivəh nihupin ye narmamə yamə mine kərəhu-pən nətətao kape Kughen irəriə: Iriə m-fam wan hundred foti fo taosen. Iriə kwənərəus minə kape Isrel.

⁵ Ye kwənərəus kape Juda, kərəhu-pən nətətao kape Kughen ye narmamə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Ruben, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Gad, iriə twelef taosen.

⁶ Ye kwənərəus kape Asere, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Naftali, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Manase, iriə twelef taosen.

⁷ Ye kwənərəus kape Simeon, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Liva, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Isakara, iriə twelef taosen.

⁸ Ye kwənərəus kape Sebulun, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Josef, iriə twelef taosen. Ye kwənərəus kape Benjamin, iriə twelef taosen.

Kwhen yame kasarkaoh kin neipən hawən

⁹ Kini ai, yakwaag əkupən irak, məm kwhen ehuə kirik, to kipəh nəvheikin-famien. [‡] Khasi-pən ye kantri minə fam, mine ye kwənərəus minə fam, mine ye nəgkiarien minə fam. Tikiriə ror pisin pisin. Kasərer

kupən ye jea kape King, mine Kwaji Sipsip. Misarkaoh min kin neipən hawən. Kamhavəh kwermi nəmir. ¹⁰ Misokrapomh mhani mhamə,

“Kughen kapətawə yame ramkwətə ye kafan jea marmamaru, mine Kwaji Sipsip, iriu pisin əmə kravəh miragh ətawə.”

¹¹ Agelo minə fam kasərer rao rao kin jea kape King mine nəmehua minə, mine nar miragh e kamni kimə ‘jerubim’ iriə kuas. Misənimkur kupən ye jea kape King, masəhuak kimi Kughen ¹² mhamə,

“!Amen! Kapətawə Kughen In rhuvə pik, makhak pik.

Nirkunien kafan rehuə. Nagheen rehuə. Nəsaninien kafan rehuə.

Pəh kisəgnəgin In, mhasiai In, mhani vi vi In kape rerin.

Amen.”

¹³ Məkneikin yamehua kirik irəriə raiyoh-pə mimə, “?Narmamə minə e kasarkaoh kin neipən hawən, iriə ni-pa minə e? ?Khasi-pən hiə?”

¹⁴ Mərig əmə yakmə, “Yemasur. Ik əmə nakirkun.”

Kini ramripin mini-pə mimə, “Narmamə minə e, kwəsəta ye nəmhəyen ehuə; misaikwas ye kapəriə neipən kin nitaw Kwaji Sipsip, ror neipən ramhawən.

¹⁵ Ror pən,

Iriə kasərer ye nimri Kughen, yame ramkwətə marmamaru.

Masəhuak kimin ye nəkwai Nimə Kafan yenpig mine yeraan.

Kini King e yame ramkwətə-pən ye jea marmamaru, In tukrhotikəm-kəmin əriə ye nipig m-fam.

¹⁶ Iriə, sweiwei tukripəh nuh-minien əriə.

Tukhapəh nisakwəkwə-minien.

Rukweiha tukripəh min nhenien əriə.

Nəpan-əpanien kape mirh tukripəh min nəsien əriə.

¹⁷ Meinai Kwaji Sipsip yame ramkwətə ye kwerkwan ye jea kape King, In tukrarha tuk əriə rəmhen kin yermamə yame ramarha tuk sipsip.

In tukramkir əriə mamvən ye nimri nu miragh, ^{†††} kini Kughen tukrirai-ta fam nehe nimriria.”

Nəhuakien in rəmhen kin sakrefaes yame kivaan əru, nehenap ramənah, mapien huvə, mamvən tuk Kughen

8 Mərig nipig Kwaji Sipsip a rəvit-əpir-pir nehe kandel yame kimivaan-ətarəkin nəkwəkwə kin, yame ror seven kin, nəgkiarien rirkək ye rao ye neai kape nipig kwəkwə, rəmhen kin haf aoa. ^{††2} Kini yakwaag-pən kin agelo yamə mine kasərer ye nimri Kughen, iriə seven, məm iriə kamharəh naiyuk. ³ Kini agelo min kirik ramrəh besin kirik yame kimnor kin gol. Besin a, rukwar kin nar kirik yame ramənah, mapien huvə. Rirəh mivən marer kupən ye tebol ye nimə ehuə kape Kughen. Kivəhsi-pən narimnar ripsaah yame ror nəmiovin kimin mə tukrivəhsi-pən kimi Kughen, iriə nəhuakien kape narmamə kape Kughen minə, mivaan apa ye tebol yame kimnor kin gol, yame ramərer kupən ye jea kape King. ⁴ Nəuwəh kape nəmiəv nar a,

[†] 6:15 Aes 2:10,19-22 ^{††} 6:16 Hos 10:8 [‡] 6:17 Joel 2:11; Mal 3:2 ^{††} 7:3 2 Kor 1:22; Efes 1:13 ^{†††} 7:9 Jen 15:5

^{†††} 7:17 Sam 23:2; Aes 49:9-10; Jon 4:10; 7:37-38; Rev 22:1,17 ^{†††} 8:1 Hab 2:20; Sef 1:7-8; Sek 2:13

mine nahuakien kape narmamə minə kape Kughen, yame agelo a rampik ye kwermīn, kashaktə mamhavən tuk Kughen. ⁵ Kini agelo a ramrəh besin a, mivəh nap ye tebol misiai-pən ye besin, mətəgətag-pən ye tanimtanə. Məkneikin raroapig, karuəruə rark-womətei, nuvrīg-uvrigien rehuə, kini nimnimien ravən. †

Naiyuk minə

⁶ Məkneikin agelo seven kwəsərer matuk tuk nherien naiyuk. ⁷ Kini yame rəkupən rimnher naiyuk.

Məkneikin kamətag-pən aes mine nap mine nitə ye tokrei tanə. Rimuək məs nīpar tanə kirik, mīpəh min nīpərin kiraru, kini muək məs naiminai nīpərin kirikianə, mīpəh min nīpərin kiraru. Kini muək məs mənvhirik nīpərin kirikianə, mīpəh min nīpərin kiraru.

⁸ Kini agelo yame ror kiraru kin rimnher naiyuk, kini kərəhu-pən ye tame tahik nar kirik rəmhen kin tukwas ehua yame ramuək. Nīpar tahik kirikianə rimnor nitə kin, mīpəh min nīpərin kiraru. ⁹ Rimnoriah nar miragh yamə mine kasarə ye tahik, nīpərin kirikianə, mīpəh min nīpərin kiraru. Moriah min rao minə ye tahik, nīpərin kirikianə, mīpəh min nīpərin kiraru.

¹⁰ Kini agelo yame ror kisisər kin rimnher naiyuk, məkneikin kəmhau ehua kirik rier ta, mamuək rəmhen kin kwensia. Risi-faktə ye neai meiwaiyu məwhan muək-pən ye nu minə mine nimri nu minə nīpərin kirikianə, mīpəh min nīpərin kiraru. ¹¹ Kəmhau a kamni kimə 'Rəukəh Pīk.' Rimnor nīpar nu rəukəh, mīpəh min nīpərin kiraru. Kini narmamə khapsaah yamə mine kimnhanim nu yame rəukəh, kimnhamhə.

¹² Kini agelo yame ror kuas kin rimnher naiyuk, nar kirik ruh mirh mine makuə mine kəmhau minə, mor nīpar mirh rīpis, mīpəh min nīpərin kiraru kaoəsia. Nīpar makuə rīpis, mīpəh min nīpərin kiraru kaoəsia. Nīpar kəmhau rīpis, mīpəh min nīpərin kiraru kaoəsia. Yeraan, rukweiha ramavən nīpərin kiraru, mīpəh min nīpərin kirikianə. Yenpig, neai raməsia nīpərin kiraru, mīpəh min nīpərin kirikianə. ††

¹³ Məkneikin yimnarha-pən maməm kwəriə ramivə ye napuə, mokrapomh mīmə, "Aweh! Aweh! Aweh! Agelo kisisər min tukrher naiyuk, mirhor nahasien ramvən tuk narmamə ye tokrei tanə."

9 Kini agelo yame ror kirkirip kin rher naiyuk, məkneikin yakəm kəmhau risi-faktə ye neai meiwaiyu-pə ye tokrei tanə. Kimivəhsi-pən ki kirik kimin tuk nəhitəyen ye nəkwai nimir ehua yame reiwaiyu pik. ² Nīpig rimnəhitə ye nəpəəg a, nehenap ramənah rəmhen kin nehenap kape nap ehua. Nehenap yame ramsi-pən tuk nəkwai nimir ruvrīg əpis mirh mine napuə. ³ Kini nar miragh khapsaah kisəmhen kin kəviraiyuk khasi-pən ye nehenap a, miseiwaiyu-pə. Kivəhsi-pən nəsaninien kimi əriə mə tukshai narmamə kin nīpikovriə, raməmhə pik. ⁴ Kini-pən tuk əriə kimə tukhapəh nisoriahyen mənvhirik mine naiminai mine nəsimien. Mərig tuktoriah əmə narmamə yamə mine nətətao kape Kughen rirkək ye nupanairiə. ⁵ Kini kivəh-

si-pən nəsaninien kimi əriə mə tuktəs narmamə masor nəmhəyen kimi əriə tuk makuə kirkirip. Mərig tukhapəh nishopniyen narmamə. Kini nəmhəyen yame iriə tuktəsrig rahah kin, in rapita pik yame wərawk † ramhai əjir. ⁶ Ye nīpig minə a, narmamə tuktəsarkut mə tukhamhə miseinein. Misorkeikei pik mə tukhamhə, mərig to khapəh nhamhəyen.

⁷ Yimnəm kəvrāiyuk eihua minə a kisəmhen kin hos yamə mine kimisərer matuk tuk narowaginien. Iriə kimisəvəvhao kin nar kirik rəmhen kin kəvəvhao kape king yame kamor kin gol. Kini nimiria rəmhen kin nimri yermamə. ⁸ Nikwəneria rəpomh rəmhen kin nikwəne piraovin, kini kweruria resrə rəmhen kin kweru laeon. ⁹ Kimivitəra kin nimagiriə kin aean. Nīpig khaivə, təməməria rarkərik rəmhen kin hos khapsaah yamə mine kamhavi kat mamhavən ye narowaginien.

¹⁰ Nīpikovriə raməs əjir raməmhə rapita pik yame wərawk ramhai əjir. Iriə kamhavəh nəsaninien ye nīpikovriə kape makuə kirkirip tuk norien nəmhəyen kimi narmamə. ¹¹ Kapəriə yamehua in yermar kape nəkwai nimir ehua yame rewaiyu pik. Ye nəgkarien kape nəmə Isrel ramni mə nhagin e Abadon. Ye nəgkarien kape nəmə Gris ramni mə nhagin e Apolion. ††

¹² Aweh! Nahasien kupən rinor infamien. Mərig, nahasien kiraru apaikin tukpirauə.

¹³ Məkneikin agelo yame ror sikis kin ramher naiyuk. Kini yakərig riki yermamə risi-pən apa yerki kapən apət tebol yame kimnor kin gol, yame ramərer kupən ye nimri Kughen. ¹⁴ Rini-pən tuk agelo a yame ramor sikis kin, yame ramrəh naiyuk, mīmə, "Risin-ta agelo kuas yamə mine kimirkwəji əriə apa ye nu eihua a Yufretes." ¹⁵ Ror məkneikin ririsin-ta agelo kuas a yamə mine kərəhu əriə apaikin mə tuktəsərer matuk tuk aoa atuətuk e, mine nīpig atuətuk e, mine makuə atuətuk e, mine newk atuətuk e yame tukirisin əriə kamhavən mishopni narmamə ye tokrei tanə, nīpərin kirikianə, mhapəh min nīpərin kiraru.

¹⁶ Kini yimivəh nīhupin ye mobael minə kapəriə, yamə mine kisaiyu ye hos, kini iriə fam tu handred milian. ¹⁷ Kini yakəmrərhav min maməm min narmamə kasaiyu ye hos məkneikin: Kimivitəra kin nimagiriə kin aean yame rəwhao rəmhen kin nap, kini ror blu rəmhen kin napuə apig, kini rəokrə rəmhen kin nīmar nai yame rimhiak-imhiak. Kini kapən kapə hos minə a rəmhen kin kapən kapə laeon. Nap, mine nehenap, mine təpis krhisi-pən ye nəkwairiə.

¹⁸ Nahasien misir e - nap, mine nehenap mine təpis - krhisi-pən ye nəkwairiə mīrhopni nīpər narmamə ye tanimtanə, mīpəh min nīpərin kiraru. ¹⁹ Kini nəsaninien kape hos minə e, ramsi-pən ye nəkwairiə mine nīpikovriə. Nīpikovriə rəmhen kin kapən kapə snek yame raməkwopah.

²⁰ Mərig narmamə yamə mine nahasien misir e kirkiripəh nīrhopniyen əriə, khapəh nisararien ye

nərigien kapəriä. Mhapəh nisəpəhyen nəhuakien kimi yarmhə minə mine nanmi kughen eikuə yamə mine kamivhirəkin kin gol, uə silva uə bras, uə kapier, uə nai. Narimnar minə a kisəru, nimiria ripis, niprairie rəpou. ²¹ Kini narmamə minə a khapəh nisararien ye nərigien kapəriä tuk nhopniyen narmamə mine norien nahawk, mine norien kleva, mine nor-apnapigien nar, mine nəkrəhyen.

Agelo yame ravəh nəkwəkwə kəskəh

10 Kini ai yakəm agelo min kirik, nagheen rehuə, ramsi-pən ye neai. Ramvən ye napuə rəmhen kin mə kafan neipən. Kini mərai-mərai rarkurao ye kapən kapə. Kini in rəkhak maməsiə rəmhen kin mīrh. Kini nihun mir kwəmhen kin səpaag ehuə mir yamə mir kirauək. ² Kini in ravəh nəkwəkwə kəskəh ye kwermīn matuk yame kimnəvi. In rərip nihun matuk ye tahik, məriṗ nihun mawor ye nimoptanə. ³ Kini mokrən apomh. Rikin rəmhen kin riki laeon. In rokrən apomh, karuəruə rhorṗin m-seven. ⁴ Karuəruə rhorṗin m-seven, yakmə jakrai-pən ye nəkwəkwə a, məriḡ yakəriḡ riki yermamə kirik risi-faktə ye neai mīmə, “Erkwaig kin nəḡkiarien e yame karuəruə ramni, mīṗəh nīrai-pən-ien ye nəkwəkwə.”

⁵ Kini ai agelo a yame yimnəm kupən ramərer-pən ye tahik mine nimoptanə mivəhsi-haktə kwermīn matuk ye neai, ⁶ mivəh kwəsū ye nhag yarə rerin, yame rim-nor neai mine nimoptanə mine tahik mine narimnar fam. Kini mīmə, “Kughen tukriṗəh niwhin-minien. ⁷ Məriḡ nīṗiḡ agelo yame ror seven kin tukrher naiyuk, kini nəriḡ-məniwəniyen kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin ai taktəkun. In tukritərhav rəmhen əmə kin yame rimini ta kupən kimi kafan yorwok minə, iriə a kafan profet minə.”

⁸ Kini ai yakəriḡ riki yermamə kirik ramsi-pən ye neai mīmə, “Yuvən, mīrəh nəkwəkwə yame kimnəvi ye kwermi agelo matuk yame ramərer-pən ye tahik mine nimoptanə.”

⁹ Məkneikin, yimavən maiyoh agelo mə tukriṗəh-pə nəkwəkwə kəskəh a kimi yo. Kini rimə, “Vəh mən. Nar a tukroriah tipim. Məriḡ tukmə nakən, məriḡ rheikən rəmhen kin sukapak.” ¹⁰ Məkneikin yimavən mivəh nəkwəkwə kəskəh ai ye kwermi agelo, mən, məriḡ rheikən rəmhen kin sukapak. Yimnən, mətgai, roriah tipik. ¹¹ Kini kini-pə tuk yo kimə, “Ik takaməkeikei mini-ərhav narimnar minə e yamə tukritərhav-pə tuk nəmə tanə pisin pisin minə, mine yermaru minə, mine narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine narmamə yamə mine nəḡkiarien kapəriä ror pisin pisin.”

Yemə mir yame kimawarer tuk Yesu

11 Kini ai kivəhsi-pə nīṗər nuwig kirik kimi yo, kini kimə, “Yuvən, mivəh napomhien kape Nīmə kape Kughen mine tebol. Məvheikin min narmamə yamə mine kasəhuak aikin. ² Məriḡ takpəh nīvəhyen napomhien kape kwənəmhaan e iruə, meinai kwənəmhaan a kivəhsi-pən kimi nəmə iruə. Iriə tuksəviəsīs-

əviəsīs Taon Rhakə mhavən mhavəh makuə foti tu.

³ Kini yakvəhsi-pən nəsaninien kimi kafak yermamə mir yamə mir e kawarer-ərhav tuk yo. Tukravəhsi-pən neipən has yame ror nīmṭət mə iriu kwəriḡ rahah, mawərer-ərhav tuk nini-ərhavien kafak nəḡkiarien kape makuə foti tu.” ¹⁴ Iriu e, nuknei nai mir e olif, mine nar mir e kamərahū-pən laet irəriu yame kawarer kupən kin Yermaru kape tanimtanə. ¹⁵ Kini tukmə yermamə kirik rimə tukroriah əriu, nap tukrisi-pən ye nəkwairiu, məs in məkwəru. Tukwhopni-hopni fam narmamə yamə mine khamə tuksoriah əriu. ⁶ Kini kwərə mir e, tukmə kirani-ərhav nəḡkiarien kape Kughen, marivəh nəsaninien tuk nəṭapigien kin napuə mə nəhiḡ tukriṗəh nīṗien. Mīrarkun nukreikinien nīmri nu ruə nītə, kini mīrarkun nuhyen narmamə ye tanimtanə kin naha nhagin nahasien yame kaworkeikei mə tukawor.

⁷ Kini tukrani-ərhav fam nəḡkiarien kapəriu, məkneikin, nar mīragh yame ramarə ye nəkwai nīmīr ehuə yame reiwaiyu pik tukrhaktə muh əriu, mapita əriu mhopni əriu. ⁸ Nīprairiu tukraməmīr ye swatuk ye taon ehuə e kimnəsik-pən Yermaru kapəriu ye nai kamarkwao kin. Ikin aikin a, kamni nəḡkiarien ukreikin kirik kimə nhagin e Sodom, uə Ijip. ⁹ Kini narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine kwənərəus pisin pisin minə, mine narmamə yamə mine kamhani nəḡkiarien pisin pisin, mine narmamə ye kantri minə fam tukhauə misarha əterik ye nīprairiu, mhapəh nīseighanien kin mə tuknim əriu mhavəh nīṗiḡ piəpiə kisəsar mine nīṗərīn. ¹⁰ Narmamə ye tanimtanə tuk-sagien, masor lafet, mhavəhsi-pən narimnar kimi əriə minə, misagien meinai profet mir e yame kimiwor pik nahasien kimi əriə kwəramhə. ¹¹ Kini nīṗiḡ piəpiə kisəsar mine nīṗərīn ruə mivən, Kughen rīvəhsi-pən min neihagien kimi əriu, kawarer. Narmamə m-fam yamə mine kasəm əriu, kisakur pik. ¹² Məkneikin iriu kawəriḡ riki yermamə kirik risi-pən ye neai mamni mīmə, “Warer mīrauə.” Napuə rīvəh əriu mivən ye rao ye neai. Kini tikmir minə kapəriu kisərer əmə misarha əterik irəriu.

¹³ Kini ye nīṗiḡ atuatur a, nīmnmien ehuə kirik ramavən moriah nīṗər kwənəmhaan kirikianə ye taon a, mīṗəh min nīṗərīn naen. Nīmnmien rimnhopni narmamə m-fam seven taosen. Kini narmamə m-fam yamə mine khapəh nhamhəyen kimnhagin pik, mhani nəfrakisien mə Kughen ye rao ye neai, In ravəh nei-huəyen.

¹⁴ !Awəh! Nahasien ehuə yame ror kiraru kin nor infamien ai. Məriḡ nahasien yame ror kisisəsar kin, pəh nien mə tuktu, ruə.

Agelo yame ror seven kin ramher naiyuk

¹⁵ Kini ai, agelo yame ror seven ken rher naiyuk, məkneikin riki narmamə risi-pən ye neai, mī-sokrapomh mhamə,

† uə tuk nīṗiḡ wan taosen tu hundred sikisti. †† Əmru narmamə mir e “olif” mine “nar kamərahū-pən laet iran” ye Sek 4:3, 11-14.

“Kapətawə Yermaru, mine kafan Kristo, iriū kawar-
maru ye tanimtanə.

Narmaruyen kapəriu tukramarə rerin.”

¹⁶ Kini namehuə minə, iriə m-fam twenti fo, kasək-
wəta ye jea kapəriə ye nimri Kughen. Miseiwaiyu
misənimkur, masəhuak kimi Kughen, ¹⁷ mhamə,
“Yakhani vi vi ik, Yermaru Kughen,
meinai Ik nimivəh kafam nəsaninien ehuə mirikakun
mamarmaru.

Nagheem rehuə pik.

Ik nimnarə rerin, mamarə min ai taktəkun.

¹⁸ Niemhaa rhai narmamə ye kantri minə; məriḡ
niemhaa ehuə kape Kughen tukruə.

Nipig a ruauə yame Ik takəkir narmamə yamə mine
kwənhəmhə, mivəhsi-pən nərok kimi kafam yorwok
minə, iriə e kafam profet minə, mine narmamə kafam
minə, mine narmamə apnapig minə mine namehuə
yamə mine kamhasiai nħagim.

Kini nipig a ruauə yame Ik takorlah narmamə yamə
mine kasorlah tanimtanə.”

¹⁹ Məkneikin kimnəhitə ye Nimə kape Kughen apa ye
neai, kini kəm Bokis yame ramor nimtətien ye Nirpe-
nien kape Kughen ramkwəta imə. Məkneikin ra-
maroapig, nuvrig-uvrigien ramavən, kini karuəruə
ramərkwəmətei, kini nimnimien ramavən, kini aes
raməsaah-pə.

Piraovin mine nar miragh rəmhen kin algita

12 Kini nimtətien ehuə kirik rimasi-pən ye neai,
mor nar vi kirik irak yakakur. Piraovin kirik
ramvən ye mirh rəmhen mə kafan neipən. Mamkwəta
mərıp-pən nihun ye makuə. Məvhəvhao kin kəmhau
twelef. ² Mamasək pik mamerig nəmhəyen meinai
rinor tipin, kini natukreimək. ³ Kini yimnəm nimtətien
pisin kirik rimasi-pən min ye neai. In e nar miragh
rəmhen kin algita ehuə. In rəwhao; kapən kapə risip iri-
ə seven. Kapən apət ten. Məvhəvhao kin kəvəvhao
kape King, seven. ⁴ Nipikovin ramuh-ita kəmhau minə
ye neai. Mipiki-əhu nipərin kirikianə kisəsaah misei-
waiyu-pə ye tokrei tanə, mipəh min nipərin kiraru. [†]
Məkneikin, algita a ruə marer ye nimri pian a yame
natukreimək. Tukmə tini rarha, rətgai. ^{††} [‡] Pian a rirəh
tini yerman, yame In tukrarmaru ye kantri minə fam.
In rirəh kwətavhə yame kimnor kin aean, [ramhajoun
mə nagheen rehuə]. Məriḡ Kughen rimivi-ta kwajikovə
en tuk algita, miwəhsi-haktə In ruvən ye neai məkwwəta
ye jea kafan mamarmaru. ⁶ Məriḡ pian a rimnap mivən
apa ye tipəvsik. Kughen rimnapnəpeinə ta ye kwən-
mhaan a mə tukramarə ikin. Tukamarha tukun keriaji
nipig wan taosen tu hundred sikisti. ^{††}

⁷ Kini narowaginien kirik apa ye rao ye neai. Mikael [‡]
mine kafan agelo minə kimnhauh algita mine kafan

[†] Tukmə ror nipran e ramni mə Setan rivi-ta agelo tiksin ye rao
ye neai, kisəsaah, miseiwaiyu pən ye tokrei tanə. Əmru nəḡkarien
kirik ramvən kimi Setan ye Ezik 28:11-19 mine Aes 14:12-15. ^{††}
Tukmə ror pian a Meri, mamarə kape Yesu; kini Setan in algita. Tukmə
Yesu rarha, kini Setan tukrorlah. [‡] 12:4 Mat 2:13-14 ^{††} uə
makuə 42, uə newk kisisər mine makuə sikis. ^{‡‡} 12:7 Dan
10:13,21; 12:1

agelo minə. Kini algita minə kafan agelo minə kimn-
hauh min əriə. ⁸ Məriḡ algita, nagheen rapəh nəmhə-
nien. Mikael mine kafan minə kisəpita əriə, misher yer-
hav kin əriə ye rao ye neai. ⁹ Kimnharəh algita ehuə a,
misarakikin-əhu ye tokrei tanə. In a in snek kupən, ^{‡‡}
kamni kimə Setan uə Yarhmə. In ramkir oror narmamə
m-fam ye tanimtanə. Kimnarakikin-əhu in, ^{‡‡} iriə kafan
agelo minə fam.

¹⁰ Kini yakəriḡ riki yermamə kirik risi-pən ye neai
mokratomh mimə,

“Taktəkun ai, Kughen kapətawə rimivəh miragh
ətawə.

Taktəkun ai Kughen ramhajoun mə in Yermaru,
nagheen rehuə.

Kini taktəkun ai, Kristo kafan ramhajoun mə in ravəh
min nəsaninien mine nehuəyen ye narimnar m-fam.

Ror məkneikin mə taktəkun ai, kinarakikin-əhu Se-
tan ye nimri Kughen.

Setan e in e raməkər-əkər pən piautawə minə kimi
Kughen yenpig mine yeraan.

¹¹ Məriḡ piautawə minə kimnhauh in misapita ye
nəsaninien kape nitaw Kwaji Sipsip mine nini-ərhavyen
nəḡkarien kape Kughen.

Misapita min in meinai tukhopni pawk əriə, rikiriə
rapəh nəsikien nimraghien kapəriə.

¹² Kimiə yamə mine nakasarə ye rao ye neai, sagien
meinai kimnarakikin-ərhav algita.

Məriḡ, !Awəh! Nahasien tukruə ye nimoptanə mine
tahik, meinai Setan rimneiwaiyu-pən tuk əriu.

Niemhaa ramhai pik in, meinai in rirkun mə ipakə
əmə rineriaji kafan nipig.”

¹³ Algita rəm mə kimnarakikin-əhu ye tokrei tanə,
rarar, mirpəhu piraovin yame rimirəh tini yerman.

¹⁴ Məriḡ kiwəhsi-pən kwermi kwəriə kimi pian a,
tukrirəh, mivə mivən apa ye kwənmhan Kughen rim-
napnəpeinə iran apa ye tipəvsik. [§] Ikin aikin a, tukrap
tuk snek, tukamarha huvə tukun kape nipig wan
taosen tu hundred sikisti. ^{§†} ¹⁵ Məriḡ snek a rimirəh kin
nu rəmhen kin yapiwən ehuə kirik mə narh tukrirəh pi-
an a mamvən. ¹⁶ Məriḡ nimoptanə rimnasitu ye pian a
məkwaag mətgai nu ehuə yame algita rimirəh kin.

¹⁷ Kini niemha rhai pik algita tuk pian a. Marar mivən
mə tukhauh min kafan minə kwənəruə. In e nar-
mamə yamə mine kasor nəkwai Kughen masərer
timtim tuk nini-ərhavyen Yesu. ¹⁸ Algita a rimavən mar-
er apa ye nipakir apa ye tahik.

Nar miragh yame rimnateih haktə tahik

13 Kini yimnəm nar miragh ehuə kirik rimnateih
haktə tahik. Kapan əpat ten. Kini rimnukrai-pən
kəvəvhao kape king ye kapan əpat minə. Kapan kapə
risip iriə seven, kini kirai-pən nəḡkarien kirikianə

^{‡‡} 12:9 Jen 3:1 ^{‡‡‡} 12:9 Jen 3:14-15; Luk 10:17-18; Jon
12:30-31; Kol 2:15 [§] Meri rikir Yesu kiravən apa Ijip kape newk ki-
sisər. Əmru Mat 2:13-18 ^{§†} Gris ramni mə “kamarh tukun tuk nipig
kirikianə, mine nipig kiraru, mine nipərin,” məriḡ nipran e ramni mə,
“newk kisisər mine makuə sikis” uə “nipig wan taosen tu hundred
sikisti.”

kirikianə irəriə yame ramni hah Kughen. ² Nar miragh a yimnəm rəmhen kin pusi ehuə kamni kimə leped. Mərig nihun minə kisəmhen kin nar miragh kirik kamni kimə bea. Kini nəpəəg nəkwən rəmhen kin laeon. Algita rīvəhsi-pən nəsaninien mine narmaruyen mine nehuəyen kafan kimi nar miragh a. ³ Kimnhoteih kapən kapə nar miragh e kirik, kimə tikrimhə; mərig ripəh, mīmragh min. Kimnhoteih pawk kapən kapə, ripəh nimhəyen, narmamə m-fam ye tanimtanə kisakur, mhakwasig kin. ⁴ Masarar masəgnəgin min algita meinai in rimivəhsi-pən neihuəyen kimi nar miragh a. Masəgnəgin nar miragh a misaiyoh mhamə, “?Pa rəmhen kin nar miragh a? Rirkək. ?Kini pa rirkun nuhyen? Rirkək.”

⁵ Kimneighan kin nar miragh a mə in tukrəgkiar ausit mini-hah Kughen. Kimneighan kin neihuəyen kimin mə in rirkun norien naha nhagin yame in rorkeikei kape makuə foti tu. ¹⁶ Kini in rimini nəgkiarien hah rip-saah ye Kughen, mine nhagin, mine imei Kughen, ^{††} in e, narmamə yamə mine kasarə ye rao ye neai.

¹⁷ Kimivəhsi-pən min nəsaninien kimin mə tukrarowagin iriə narmamə kape Kughen minə, mapita əriə. Kini kivəhsi-pən nehuəyen kimin tuk narmaruyen ye narmamə ye kwənəraus minə fam, mine narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine yamə mine kamhani nəgkiarien pisin pisin, mine kantri minə fam. ⁸ Narmamə minə fam ye tokrei tanə tukəsəhuak kimi narmiragh a. Mərig narmamə tiksin tukhapəh nisəhuakien kimin, iriə e yamə mine kwərai-pən ta nhagriə ye Nəkwəkwə kape Nimraghien kwasig ikin Kughen ripior narimnar fam. Nəkwəkwə a kape Kwaji Sipsip yame kimnhopni.

⁹ Yermamə yame nimətirgin rarə in tukraməkeikei mətərig huvə kin.

¹⁰ Tukmə kimə tukvəhsi-pən yermamə kirik ye kalabus, pəh ruvən.

Tukmə kimə tukhapni yermamə kirik kin nau, pəh khapni kin nau.

Nəgkiarien e nipran ramni mə narmamə kape Kughen minə tukəsəkeikei misərer tim tim tuk nhatətəyen iran.

Nar miragh yame rimnateih haktə nimoptanə

¹¹ Kini yimnəm min nar miragh kirik rimnateih haktə nimoptanə mhaktə. Kapan əpat kiraru rəmhen kin kwaji sipsip kirik. Mərig rəgkiar, rikin rəmhen kin algita kirik. ¹² In ramor atuə kin kape nar miragh kupən e yame kapən kapə seven, mivəh fam nehuəyen kafan. Kini maməkeikei kimi narmamə m-fam ye tanimtanə mə iriə tukəsəhuak kimi nar miragh kupən yame kimnhoteih kapən kapə kini ruahuvə min. ¹³ Kini nar miragh e kapan əpat kiraru rimnor nimtətien ehuə pisin pisin. Marə mor min nap risi-pən ye neai mamuə ye tokrei tanə ye nimri narmamə. ¹⁴ Kughen rimneighan-pən kin nəsaninien kimi nar miragh e yame kapan əpat kiraru

† Makuə 42 rəmhen kin nipig wan taosen tu hundred sikisti, uə newk kisisir, makuə sikis. Əmru Rev 11:2, 3, mine 12:6. †† 13:6 Dan 8:10-11 ‡ 13:6 Efes 2:6

mimə in rirkun norien nimtətien ye nipig ramərer iriu nar miragh yame kapan kapə seven. In rameikuə ye narmamə ye tokrei tanə kin nimtətien yamə mine in ramor. Kini mini-pən tuk əriə mə tukəsəkeikei misərai kapier mhasigəvin nanmi nar miragh a kimnhoteih kapən kapə kini ruahuvə min, mhasiai in. ¹⁵ Kini Kughen rimneighan-pən kin nəsaninien kimi nar miragh yame kapan əpat kiraru, mə tukreihagh-pən ye kapier yame risigovin nanmi nar miragh e kapan kapə seven, mə tukrəgkiar, mamni mə tukhopni narmamə yamə mine khapəh nhasiaiye in. ¹⁶ Kini in raməkeikei kimi narmamə m-fam əgkəp - nəmehuə minə, mine narmamə apnapig minə, mine narmamə kapəriə nautə rehuə, mine narmamə yamə mine kapəriə nar kirik rirkək, mine slef minə, mine narmamə pəh nien mə slef minə, mə tukhavəh nətətao kafan ye kwermiriə matuk uə nupanairiə. ¹⁷ Mərig narmamə yamə mine khapəh nhavəhyen nətətao a, kaseinein nivəhyen nimri nar kirik, mine norien salem kin nar kirik. Nətətao e, in nhag narmiragh e yame kapan kapə seven, uə namba yame ramor nimtətien ye nhagin. ¹⁸ Ror məkneikin mə kimia takəsəkeikei mhavəh nirkunien. Tukmə nirkunien kafam rəmhen, nakirkun niniyen nipran. Namba e in 666. In ramor nimtət ye yermamə.

Kwaji sipsip mine narmamə wan hundred foti fo taosen

14 Kini ai, yakarha-pən məm Kwaji Sipsip ramərer apa ye tokrei tukwas a Saeon. Kini narmamə wan hundred foti fo taosen kasərer iriə min. Kini kimirai-pən nhag Kwaji Sipsip mine Rimni ye nupanairiə. ² Kini yakərig nəgkiarien kirik risi-pən ye neai. Rikin rehuə rəmhen kin tahik ehuə kirik yame ramuh nəpəəg kwənharuəruə uə məmhen min ye karuəruə yame ramarkwəməte. Kini mamhen min kin narmamə khapsaah kamhauh gita. ^{†3} Kini iriə kasəni nipe vi kirik apa kupən ye jea kape King mine nar miragh kuas a kamni kimə ‘jerubim’ mine namehuə minə. Narmamə apnapig kaseinein nipe a. Narmamə wan hundred foti fo taosen əmə yamə minə e Kughen rimnərok nimraghien kapəriə muəpik-ta əriə ye tanimtanə, ^{††} iriə kharkun nənien nipe e. ⁴ Narmamə minə e iriə e, yamə mine kimisarha huvə tuk kapəriə nimraghien, mə nəmkimik rirkək irəriə. Iriə khapəh nhakirien piraovin. Iriə nəmə vi minə. ^{†††} Mamhakwasig kin Kwaji Sipsip e, mhavən ikin pukaa ramvən ikin. Kughen rinərok-ta nimraghien kape narmamə minə a. Iriə kape Kughen əmə mine Kwaji Sipsip e. Iriə kisəmhen kin nəviginien yame kimnəhuak vi əmə kin nəsimien, yame kivəhsi-pən kimi Kughen mine Kwaji Sipsip. ⁵ Iriə khapəh niseikuəyen nipig kirik. Kini nar kəskəh kirik rirkək mə tukror əriə kasəmkimik ye nimri Kughen.

†† Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen ‘gita,’ mamni əmə ‘hap.’ In nar kirik kamuh tuk nəniyen nipe, rəmhen kin gita. ††† 14:3 1 Pita 1:19 ††† 14:4 2 Kor 11:2; Rev 21:9

Agelo misir kisisər

⁶ Kini ai yakəm min agelo kirik ramivə yerpirig ye ni-mago-ago. In ramni-ərhav nəvsaoyen huvə yame rim-narə rerin, infamien rirkək kimi narmamə ye tokrei tanə, ye kantri minə fam, minə kwənərəus minə fam, minə narmamə yamə mine kamhani nəgkiarinen pisin pisin, mine narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin. ⁷ In rokrpomh mamni mimə, "Hagin kin Kughen mhasiai In. Kini mhani nəfrakisien ye kafan neihuəyen. Meinai in a nipig atuatur kafan ruauə tuk nəkieren nimraghien kape narmamə. Səgnəgin In. In rimnor rao ye neai, mine nimoptanə, mine tahik, mine nimri nu minə."

⁸ Kini agelo min kirik yame ror kiraru kin raməri-pən mamni mimə, "Babilon rimamir! Babilon rimamir! Babilon Ehuə Nagheen Rehuə rimamir, meiwaiyu! In rəmhen kin piraovin kape swatuk yame ravi-pə narmamə ye kantri minə fam khauə mamhanim waen iriə min. Mərig waen nin, in a nīrpəhuyen nətəwaoyen. Maməkeikei kimi narmamə mə tuksor norien has iriə min. Kini nipig kamhanim waen a, iriə kamhavi-pə niemhaa kape Kughen tuk əriə."

⁹ Kini agelo min kirik yame ror kisisər kin ramkwasig kin əriu. Mokrən apomh mamni mimə, "Narmamə yamə mine kasəhuak kimi nar miragh yame kapən kapə iriə seven, mine nanmi nar yame kimnor kisigov-in kin, kini mhavəh nətətao kafan ye nupanairiə uə kwermiriə, ¹⁰ iriə tukasəkeikei mhanim waen ni piraovin e, in e niemhaa kape Kughen. Waen e kīpəh nəkwər-əkwəriən kin nu. Tuksərig nəmhəyen ye nap mine kwənkwiwə yamə mir kawəkwəru əriə ye nīmri agelo rhakə minə mine Kwaji Sipsip. ¹¹ Kini nəuwəh kape nap yame raməs əriə mor nəmhəyen kimi əriə, in ramənah nipig minə fam, infamien rirkək. Narmamə yamə mine kasəhuak kimi nar miragh yame kapən kapə seven mine nanmi nar yame kimnor kisigovin in kin, mhavəh nətətao kafan, iriə tukhapəh nisapisien yenpig mine yeraan." ¹² Nəgkiarinen e nīpran ramni mə narmamə kape Kughen yamə mine kasor nəkwən tukasəkeikei misərer tim tim əmə tuk nhatətəyen iran.

¹³ Kini yimnərig min riki yermamə kirik risi-pən apa ye neai mimə, "Takrai-pən nəgkiarinen e ye nəkwəkwə, 'Taktəkun ai, mamvən, narmamə kape Yermaru, to khamhə pawk, mərig tuksarə ye nīhuvəyen əfrakis.'"

Kini Nanmin kape Kughen rimə, "Nəfrah! Iriə tuk-sapis ye nəmnhawkien kapəriə, meinai tukhavəh kwənkwai wok kapəriə."

Agelo rampik ta narmamə ye tanimtanə

¹⁴ Kini ai yimnarha-pən məm napuə hawən kirik, məm yermamə kirik ramkwətə-pən ye napuə. Kwən a in rəmhen kin Ji Yermamə. In rəvəvhao kin kəvəvhao kape King, yame kimnor kin gol. Mamrəh nau iko kirik.

¹⁵ Kini yimnəm min agelo kirik risi-pən apa ye Nimə kape Kughen muə, kini mokrən apomh kin yermamə a ramkwətə-pən ye nīmar-mar napuə, mimə, "Rəh

kafam nau iko mivən marpai. Meinai nipig kape narhakinen nəviginien ruauə, kini nəsimien ye tanimtanə ruəmruə." ¹⁶ Kini yimnəm yermamə yame ramkwətə-pən ye nīmar-mar napuə rimowhan nao iko kafan muə ye tokrei tanə, mipik narmamə m-fam rəmhen kin yame nəsimien yame ruəmruə tuk nīvəhyen.

¹⁷ Kini agelo kirik min rimatərhav-pə ye Nimə kape Kughen apa ye rao ye neai, mamrəh min nao iko.

¹⁸ Agelo min kirik yame ramarha tuk nap ye tebol, risi-pən ye tebol muə, kini mokrən kin agelo yame ravəh nao iko mimə, "Narmamə ye tanimtanə kisəmhen kin kwənkwai grep yame ruəmhiak. Vəh kafam nao iko mipik əriə." ¹⁹ Məkneikin, agelo e rimowhan kafan nao iko, mivən ye tanimtanə, kini mipik-ta narmamə yamə mine kisəmhen kin kwənkwai grep yame rimhiak. Kini marakikin əriə apa iruə ye taon, apa ye kwənmhaan ehuə yame kaməviəsis kwənkwai grep ikin, mə nehen tukraiyyu. Ikin aikin a, Kughen ramor niemhaa kimi narmamə mivəhsi-pən narpinien kimi əriə. Tukəviəsis əriə, nītawriə tukraiyyu aikin, rəmhen kin nu ehuə kirik yame napomhien kafan rəmhen kin tri handred kilo-meta, kini rəmnim pik. Tukmə hos kirik rəviəfugin, reriəji nīpəghigin.

Narmamə kape Kughen kasəgnəgin In

15 Kini yakarha-pən ye rao ye neai məm nīmtətien kirik, yakakur. Agelo seven kamhavəh narpinien, iriə seven, mamhauə. Narpinien minə e, iriə kasor niemhaa kape Kughen tukror piəpiə, infamien iran.

² Məkneikin, yimnəm nar kirik rəmhen kin tahik, mərig kimnor kin glas, nap ramuək iran. Narmamə tiksın kasərer ye nīkar-kar tahik a. Iriə e yamə mine kimisarowagin misapita nar miragh a kapən kapə seven mine nanmi nar yame kimnor kisigovin kin, mine namba yame ramor nīmtət ye nhagin. Kughen rimivəhsi-pən gita † minə kimi əriə, ³ kamhauh, masəni nīpe kape Kwaji Sipsip mine Moses kupən, yorwok kape Kughen, mamhani mhamə,

"Yermaru Kughen Nagheem Rehuə Pik Əgkap.

Yaksəm kafam norien ehuə minə, yaksakur.

!Ik King kape rerin! !Norien kafam ratuatur əfrakis!

⁴ Yermamə kirik to rīpəh nīpəhyen nīsiayen Ik, Yermaru. ††

Kini yermamə kirik to rīpəh nīpəhyen nīvəh-sihak-təyen nhagin.

Meinai Ik pisin əmə nakəmərhakə.

Narmamə ye kantri minə fam tuksəm mə norien minə fam kafam kisatuatur, mhauə masərer ye nīm-rim mamhani vi vi Ik."

⁵ Kwəsəni-ta nīpe a, yakwaag faktə ye rao ye neai, məm kimnəhitə-pən Ikin Kughen Ramarə Ikin. In e, Nimə Tapolen kape Kughen ‡. ⁶ Agelo seven khasi-pən apa Ikin Kughen Ramarə Ikin, mamhavəh narpinien

† Nəgkiarinen kape nəmə Gris rapəh niniyen 'gita,' mamni əmə 'hap.' In nar kirik kamuh tuk nəniyen nīpe, rəmhen kin gita. †† 15:4 Jer 10:7; Sam 86:9-10 ‡ Ye nəkwai Nimə Tapolen, bokis kirik aikin yame kiwəhsi-pən Natuakəmien 10. Əmru Eks 38:21, Nam 1:15.

minə, iriə seven. Iriə kamhavən ye neipən vi e yame raməsiə, kamni kimə 'linen.' Kimivitəəkini nimagiriə kin kətəut yame kimnor kin gol. ⁷ Məkneikin, nar miragh e kamni kimə 'jerubim' iriə kuas, kini kirik irəriə rīvəhsi-pən besin kimnor kin gol seven kimi agelo minə a iriə seven. Besin minə a khakwar kin niemhaa kape Kughen yame ramarə rerin. ⁸ Məkneikin, nətökien yame ramor nimtətien ye neihuəyen mine nikhakien kape Kughen rauvig əpis İkin Kughen Ramarə İkin, kini narmamə kiseinein nisauro-pənien İkin Kughen Ramarə İkin miseriaji agelo seven khavəh-siərhav fam narpinien minə seven.

Besin seven yamə mine khakwar kin niemhaa kape Kughen

16 Məkneikin yakərig riki yermamə kirik rokrən apa İkin Kughen Ramarə İkin, mamni-pən tuk agelo minə seven mimə, "Havən. Misətəg-pən besin seven yamə mine khakwar kin niemhaa kape Kughen ye tanimtanə." ² Agelo yame raməkupən rīvən mətəg-pən besin kafan ye tanimtanə. Məkneikin, narmamə yamə minə kimnhavəh nətətao kape nar miragh a kapən kapə seven, mine nanmi nar yame kimnor kisi-govin kin, nimap pien ripsaah ye nīprairiə.

³ Kini agelo yame ror kiraru kin rətəg-pən besin kafan ye tahik. Tahik ror nitə kin. Rərip rəmhen kin nitaw yermamə yame ruamhə ta. Kini nar miragh ye tahik minə fam kimnhamhə.

⁴ Kini agelo yame ror kisisər kin rətəg-pən besin kafan ye nīmri nu minə, mine ye kwerkwai nu minə, ror nitə kin. ⁵ Kini yakərig riki agelo yame ramehuə ye nu minə ramni mimə,

"Kughen, Ik pisin əmə Ik Kughen, nakatuatuk.

Ik e yame nīmnamarə rerin, mamarə min taktəkun.

Kini ratuatuk mə takor məkneikin narpinien kimi narmamə.

⁶ Kapəriə atuk əmə. Meinai iriə kimnhavi nitaw narmamə kafam minə, mine profet minə kafam.

Kini Ik takvəhsi-pən nitə kimi əriə mə tukhanim."

⁷ Kini yakərig min tebol † rəgkiar mimə,

"!Nəfrah! Yermaru Kughen, Nagheem Rehuə pik, nəgkiarien yame nakaməkir narmamə kin in rəfrakis matuatuk."

⁸ Kini agelo yame ror kuas kin rətəg-pən besin kafan ye mirh. Kini mirh ravəh nəsaninien tuk nivaanien narmamə rəmhen kin yame nap raməs əjir. ⁹ Nəpan-əpanien kape mirh raməs əriə, kamhani hah Kughen yame In ramor narpinien minə e, mərig khapəh nisararien ye nərigien kapəriə mhauə mhavəh-si haktə In.

¹⁰ Kini agelo yame ror kirkirip kin rətəg-pən besin kafan apa ikin nar miragh kapən kapə seven ramkwətə mamarmaru ikin. Məkneikin, ikin minə fam yame in ramarmaru ikin kisapignap. Kini narmamə kasərig nəmhəyen misəkwəsis nheramriə ¹¹ mamhani hah

† Tebol rəgkiar, tukmə ror nīpran ramni narmamə kape Kughen yamə mine kimnhopni əriə, kasəmir ye nəpəg tebol apa ye rao ye neai. Əm-ru Rev. 6:9.

Kughen apa ye rao ye neai tuk nəmhəyen mine nimap kapəriə. Mərig khapəh nisararien ye nərigien kapəriə tuk təvhagə has kapəriə.

¹² Kini agelo yame ror sikis kin rətəg-pən besin kafan ye nu ehua e kamni kimə Yufretes. Məkneikin nu rəmit mor swatuk kape king minə tuksəriwək iran mhasi-fi-ak. ¹³ Məkneikin yakəm nanmin has kisisər kirhəmhen kin frog. Kirik rimitərhav ye nəpəg nəkwai algita; kirik rimitərhav ye nəpəg nəkwai nar miragh kapən kapə seven; kirik rimitərhav ye nəpəg nəkwai profet eikuə. ^{††14} Yarhmə misir e kirhor nimtətien minə. Kirhitərhav-pən tuk king minə ye tanimtanə m-fam, mirhokrən kin əriə mə tuksofugin masərer matuk tuk narowaginien ye nīpig yame Kughen Nagheen Rehuə Pik tukrəkir narmamə iran. ¹⁵ Kini yarmhə misir e kirhofugin king minə apa ikin kirik, ye nəgkiarien kape nəmə Isrel, kamni kimə, Amagedon. ‡

Kini Yesu rīmini mimə, "Arha-pə ru! Yakaure rəmhen kin yame yəkrəh kirik raurə! Rhuvə mə narmamə tukhapəh nisapirien, masarha, mhapəh nhavəh-si-tayen kapəriə neipən tuk napirien mə tukhapəh nī-saiyu-kopiə-kopiə-yen misauris kin."

¹⁷ Kini agelo yame ror seven kin rətəg-pən besin kafan ye nimago-ago. Məkneikin yakərig riki yermamə kirik risi-pən apa İkin Kughen Ramarə İkin, misi-pən atuaturuk ye jea kafan mimə, "Ror infamien."

¹⁸ Məkneikin raroapig, karuəruə rarkwomətei, nuvrig-uvrigien rehuə, kini nīmnimien ravən. Nīmnimien ehua kirik ripəh hanə norien rəmhen kin yama. ¹⁹ Kini taon ehua e ‡ rarkwopir nīpərin kisisər. Kini taon fam ye kantri minə fam kisəsaah mharkək. Kughen, rikin ramuh norien has minə kape taon a Babilon, mivəhsi-pən kap yame rukwar kin waen e in e niemhaa kafan, maməkeikei kimin mə tukrinim fam. ²⁰ Məkneikin kimnahiə ta kin kwaji tanə minə fam, kharkək. Kini kipəh nəm-minien tukwas minə. ²¹ Kini aes rəmhen kin kapi-er ehua risi-pən ye napuə məsaah markwhopni-ark-whopni narmamə. Aes kirikianə əmə rəmhen kin fifti kilo. Kini narmamə kamhani hah Kughen tuk nahasien kape aes, meinai nahasien a in rahas pik.

Piraovin kape swatuk yame rahas pik

17 Məkneikin agelo kirik ye agelo seven yamə mine kamharəh besin seven ruə mini-pə tuk yo mimə, "Yuə-ru. Pəh yakhajoun ik kin narpinien yame piraovin kape swatuk yame rahas pik tukrarə iran. Piraovin a in a taon ‡ yame ramərer ipakə tuk nu minə tiksın. ² King minə ye tanimtanə kimnhavən tukun. Kini narmamə kape tanimtanə kimnhanim nin waen, misapis iriə min, kini mamhavən tukun."

³ Kini Nanmin kape Kughen raməmir irak, kini agelo a rikir yo mivən apa ye tipəvsik. Aikin, yakəm piraovin ramkwətə-pən ye nar miragh kirik rəwhao. Kirai-pən

†† Rev. 13:11-18 raməvsao kin profet eikuə e yame rətəi haktə ye nimoptanə. Kapan apət kiraru. ‡ 'Amagedon' nīpran ramni 'tukwas apa Megido.' Nakəm kwənmhaan e Megido ye Judges 5:19; 2 King 23:29-30; 2 Kron 35:22. †† Tukmə ror taon ehua e Jerusalem uə Babilon. ‡† Tukmə ror taon a Babilon uə?

nægkiarien yame ramni-hah Kughen ye nīpran. Nar miragh a, kapən kapə risip-sip iriə seven, kapən apət iriə ten. ⁴ Kini piraovin a ramavən ye neipən pepol rəmhen kin neipən kape king, mine neipən əwhao. Ramor marə-marə ye nīpran mokwan kwenar miruk-pən ye nīmətirgin yame kimnor kin gol mine kapier yame nīmrin rhaktə pik, mine perel. Kini in ravəh kap kirik kimnor kin gol, yame rukwar kin nahasien kafan yame rəmkimik pik ye nīmri Kughen mine nor-ap-napigien nar kafan. ⁵ Kini kirai-pən nægkiarien kirik ye nupanan, nīpran rerkwaig, yame ramni mīmə,

TAON EHUƏ IN E BABILON, NAGHEEN REHUƏ.

IN NĪSĪN NĪPIRAOVĪN MĪNƏ M-FAM KAPE SWATUK.

KĪNĪ IN NUKNE NORIEN HAS YAMƏ MĪNE

KASĒMKĪMĪK.

⁶ Kini yakəm mə piraovin a rinapis kin nitaw nar-mamə kape Kughen minə. Iriə e narmamə yamə mine kimisarər-ərhav tuk nini-ərhavyen Yesu. Yakəm in, nanmik rivə. ⁷ Məkneikin agelo a rini-pə tuk yo mīmə, “?Nakamakur tuk naha? Yo jakpihoprai-pre nægkiarien erkwaig ye piraovin mine nar miragh yame in ramkwətə-pən iran, yame kapən kapə risip iriə seven, kini kapən apət iriə ten. ⁸ Nar miragh yame nīmnam, rinamragh, mərīg rīpəh nīmraghien e towei, mərīg pəh nien mə tuktu tukrhekimter, mhaktə-pə ye nəkwai nimir yame reiwaiyu pik, maiyu mamvən, Kughen tukroriah. Kini narmamə ye tanimtanə yamə mine nhagriə rirkək ye Nəkwəkwə kape Nīmraghien tuksəm nar miragh a yame rimamragh, mīrkək, mīrerīg-pə min, tuksakur. ⁹ Takaməkeikei mīvəh nirkunien tuk nirkunien nīprai nægkiarien e. Kapən kapə nar miragh e, iriə seven, kasor nīmətətien ye tukwas minə seven yame piraovin a ramkwətə-pən irəriə. ¹⁰ Kasor min nīmətətien ye King, iriə seven. King kirkirip kwənhauə ta mwənhavən. King kirikianə e ramarə ai taktəkun. Kini king kirik min tukripiuə. Mərīg tukruə mamarə kape nīpig kwakwə əmə. ¹¹ Kini nar miragh e yame rimnamarə, mīrkək ai taktəkun, in king kirik yame ror eit kin. In tukrikwasig kin king minə iriə seven mamhavən, Kughen tukroriah in. ¹² Kapən apət iriə ten yamə mine nīmnam əriə, kasor nīmətətien ye king iriə ten, yamə mine khapəh hanə nisarmaruyen. Mərīg iriə tukhavəh neihuəyen mə iriə king minə, misarmaru iriə nar miragh a, mərīg kape nīpig kwakwə əmə.

¹³ Nətərigien kapəriə kirikianə əmə tuk nīvəh-sipənien kapəriə nehuəyen mine nəsaninien kimi nar miragh a.

¹⁴ Mərīg Kwaji Sipsip tukruə iriə narmamə yamə mine rimirpen-ta əriə, mokrən kin əriə, khakwasig kin. Kini In tukrapita narmamə yamə mine kasarowagin-pən kimin, meinai In Yermaru kape yermaru minə, mine King kape king minə.”

¹⁵ Kini ai agelo e rini-pə tuk yo mīmə, “Nu yamə mine nīmnam əriə, ikin piroavin kape swatuk ramkwətə ikin, kasor nīmətətien ye kwhen minə. In e narmamə yamə mine tikiriə ror pisin pisin, mine kantri minə, mine nar-

mamə yamə mine kamhani nægkiarien pisin pisin.

¹⁶ Kapan apət ten yame nīmnam, mine nar miragh a, iriə tuksəməkin piraovin kape swatuk e, mhawəhsi-ta neipən kafan mə tukramaiyu kopiə kopiə, masoriah in, mhavaan ye nap, masən nusan. ¹⁷ Tuksor məkneikin meinai Kughen rimnərəhu-pən yerkiria mə tuksor nərighien kafan kini mor rikiriə kirikianə əmə tuk nhavəh-sipənien kapəriə nəsaninien mine nehuəyen kimi nar miragh e, mə in tukrarmaru, meriaji nægkiarien kape Kughen tukruə mor nəfrakisien kin.

¹⁸ Kini piraovin a nīmnam, in taon ehua yame ramar-maru ye king minə kape tanimtanə.”

Babilon rimamir

18 Kwasig ye narimnar minə e, yīmnam agelo kirik ramsi-pən ye neai. In ravəh nehuəyen, kini in risia-pen tanimtanə kin nikhakien kafan. ² Rokrapomh ye rikin ehua mīmə,

“!Rimamir! !Babilon Taon Ehuə Nagheen Rehuə rimamir! Yarhmə minə kamhavən misarə ikin.

Nanmin has minə kasaiyu ətgīn in. In ruauə rəmhen kin nəpəəg nai yame man has yamə mine kamgin kin əriə kasapir ikin.

³ Meinai kantri minə fam kisapis kin nin waen, mamharpəhu nətəwaoyen, mamhavən tukun mhakir in.

Kini king minə kape tanimtanə kamhavən tukun mamhakir. Kini sto kipa ye tanimtanə, nautə kapəriə rehuə meinai rikin ramvən pik tuk nautə.”

⁴ Məkneikin yakərig riki yermamə kirik ramsi-pən ye neai mamni mīmə,

“Kafak narmamə minə, sətə ye pian a mə in tukripəh nīrəh-pikinien əmiə.

Mə kimia takhapəh nhavəhyen narpinien yame in tukrivəh.

⁵ Meinai in rimərīg kafan təvhagə has rhaktə meriaji kapuapig. Kughen rikin raməsik kafan təvhagə hah.

⁶ Sarpin tai norien kafan yame in rimnor irəmīə.

Sarpin mikiraru.

Waen yame in rimivəhsi-pre kimi əmiə in riskai. Havi-pən tai nin waen ye kap kafan yame in riskai min, rapita.

⁷ Havəh-sipən nahasien mine nəmhəyen kimin rəmhen kin nagiēnien yame in rimnavəh kupən tuk nautə ehua kafan.

Maməgkiar ausit yerkin mamni mīmə, “Yo kwin kirik. Yo e yakamkwətə mamarmaru.

To yakpəh nasəkien tuk nīpig kirik meinai kafak yer-man rirkək mə to rimhə.”

⁸ Ror məkneikin, Kughen, Nagheen Rehuə, tukrivəhsi-pən narpinien kimin. Nikumhə tukrəs in; tukrasək; nap tukrəs; tukrimhə. Narpinien minə a tukrivəh in ye nīpig kirikianə əmə.

⁹ “Kini nīpig king kape tanimtanə yamə mine kimn-havən tukun mamhakir, kini mamhavəh kwis nautə kafan, kisəm nəuwəh kape nap yame ramarkwəru in, kisasək, rikiriə rəpou tukun. ¹⁰ Kafan nəmhəyen tukror əriə khagin, masərer isok tukun mhamə,

† Narmamə khapsaah rikiriə ruh mīmə nar miragh e kapan kapə 7, uə tukwas 7, nīpran e Taon Rom. Kimivhirəkin haktə ye tukwas iriə 7.

“!Kəsi! !Kəsi tuk taon ehuā! !Aweh, Babilon, taon yame ramärer əusik əusik, məriḡ taktəkun ai, in rīvəh kafan narpinien ye nīpīg kirikianə əmə!”

¹¹ “Kini sto kipa minə min ye tanimtanə tuksasək tukun, meinai yermamə min kirik rirkək aikin mə to rīvəh nīmri narimnar kapəriā. ¹² Yermamə min kirik rirkək mə to rīvəh nīmri kapəriā gol, mine silva, mine kapier huvə minə, minə perel, mine neipən huvə yamə mine kamor kin linen mine silik mine pepol mine skalet. Yermamə min kirik rirkək mə to rīvəh nīmri narimnar kamor kin kapan əpat elefan uə bras, uə aean, uə kapier huvə e kamni kimə ‘mabel’, mine nai kapəriā yame rapien huvə, ¹³ mine narimnar yame nəmiovin rapien huvə rəmhen kin sinamon, mine senta, mine mir, mine frangkinsens. Yermamə min kirik rirkək mə to rīvəh nīmri kapəriā oel mine waen, mine flaoa, mine kau, mine sipsip, mine hos mine kat, mine slef (in e kamor salem kin yermamə).

¹⁴ “Ror pən sto kipa minə tuksasək pik, mhamə, “Babilon, nakorkeikei pik nautə, məriḡ nimnəpkərhav iran. Nautə mine marə-marə kafam ruirkək, to nakpəh nəm-minien tuk nīpīg kirik.” ¹⁵ Sto kipa yamə mine kimisor salem kin narimnar minə e apa taon a tuksärer isok tukun, masəm nəmhəyen kafan, khagin kin. Misasək, rikiriā rəpou ¹⁶ mhamə,

“!Aweh, kəsi! Taon ehuā e rimavən ye neipən huvə kimnor kin linen mine pepol mine skalet, mokwan-pən gol mine kapier huvə mine perel.

¹⁷ Məriḡ taktəkun ai kimnoriah fam nautə ehuā kafan ye nīpīg kirikianə əmə.’

“Kini kapten minə kape rao minə fam, mine narmamə yamə mine kasor wok ye nəkwai rao, mine narmamə m-fam yamə mine kamhavən ye rao, mine narmamə m-fam yamə mine kamhavəh mane ye narimnar kape tame tahik tuksärer isok tuk Babilon. ¹⁸ Tucsəm nap rəs in, mine nehenap, misasək mhamə, “!Kəsi! Taon ehuā e rinor pisin ye taon minə tiksın.”

¹⁹ Tucsərasuun kapəriā kapə kin nimokru [misor nimtətien mə rikiriā rərhakis], misasək, mhamə,

“!Aweh! Narmamə yamə mine kamhavəh rao ye tahik, kapəriā nautə rimnehuā tuk mane kape taon əsanin a.

Məriḡ kimnoriah in ye nīpīg kirikianə əmə.

²⁰ Məriḡ kimia ye rao ye neai, kimia narmamə kape Kughen, mine aposol minə, mine profet minə, rikimia tukraməkeikei magien, meinai Kughen rimivəhsi-pən narpinien kimin tuk nor-hah-preyen kimi əmia.”

²¹ Məkneikin, agelo əsanin kirik rimirəh kapier ehuā kirik, marko-pən kin apa ye tahik ye nagheen fam, mimə,

“Kinarkwəsis məkneikin Babilon Ehuā Nagheen Rehuā. To rapəh nərer-minien.

²² Kini tukhapəh nisəriḡ-minien riki gita † mine tərhenao, mine naiyuk ramasək ye taon a.

Kini tukhapəh nisəriḡ-minien narkarəkien kape kapi-er minə yame ramaiyu-əsis wit yame kamor flaoa kin.

† Nəgkiarien kape nəmə Gris rapəh niniyen ‘gita,’ mamni əmə ‘hap.’

Kini yermamə kape narpəkao-huvəyen ye narimnar rirkək min aikin.

²³ Nikhakien kape laet minə tukripəh min nəsiəyen aikin.

Tukhapəh nisəriḡ-minien riki piraovin mine yerman yamə mir kararpen əriu minə ye narkurəkien.

Məriḡ in apa kupən, sto kipa minə aikin, iriə nəmehuā əfrakis minə. Taon a rimnəvigin rhakə kantri minə fam, mikir oror əriə.

²⁴ Taon ehuā e Babilon in rimivəh narpinien meinai rimivi nitaw profet minə mine narmamə kape Kughen minə ikin minə fam ye tanimtanə.

Nəfrakisien. Nitaw narmamə m-fam yamə mine kimnhopni əriə rimnaiyu ye taon a.”

Narmamə ye rao ye neai kamhani vi vi Kughen

19 Kini ai, yakəriḡ nuvriḡ-uvrigien kirik rəmhen kin kwhen ehuā kasokr-apomh ye rao ye neai, mhani mhamə,

“!Pəh khani vi vi Yermaru!

In Kughen. In ravəh miragh ətawə. Nipran rakhak maməsiə. Nəsaninien, in kafan pisin əmə. ² Meinai In raməkir atuatur narmamə ye nəfrakisien.

Kafan nəgkiarien ruoh-ta piraovin kape swatuk e yame rimnapir-pən apnapig tuk narmamə.

In rinarpin ta tai nitaw kafan yorwok minə.”

³ Kini kasokrən apomh min mhamə,

“!Pəh khani vi vi Yermaru Kughen! Nehenap kape nap yame raməs pian e, ramənəh mamvən mīpəh norien infamien.”

⁴ Kini nəmehuā minə iriə twenti fo, mine nar miragh minə, iriə kuas, kamni kimə ‘jerubim’, kisənimkur-pən ye jea Kughen ramkwətə mamarmaru ikin, masəgnəgin In, mhamə,

“!Nəfrah! !Pəh khani vi vi Yermaru!”

Narkurəkien kape Kwaji sipsip

⁵ Kini ai, riki yermamə kirik ramsi-pən ye jea kape King, mimə,

“!Yorwok minə kape Kughen, səgnəgin In!

Kimia yamə mine nakamhasiai Kughen, nar apnapig mə kimia nəmehuā minə uə kimia narmamə apnapig minə, səgnəgin In.”

⁶ Kini ai, yakəriḡ nuvriḡ-uvrigien kirik rəmhen kin kwhen ehuā kasokr-apomh, mamhen min kin tahik yame ramuh kwənarəruə, mine karuəruə yame ramarkwəmətei, mamni mimə,

“Pəh khani vi vi Yermaru, Kughen kapətawə, Nagheen Rehuā Pik. In ramarmaru.

⁷ Pəh kisagien, mhani nəfrakisien ye nehuəyen kafan.

Meinai ruauə ye nīpīg atuatur kape narkurəkien kape Kwaji Sipsip.

Kini kafan piraovin ramärer matuk mawhin.

⁸ Kini Kughen rīvəhsi-pən neipən huvə kimin mə tukrarkaoh kin.

Neipən e kamni kimə linen. Rhawən maməsiə.”

(Neipən hawən e linen ramor nimtätien ye norien atu-atuk kape narmamə kape Kughen).

⁹ Kini agelo rini-pə tuk yo mimə, "Rai-pən nəgkiarien e ye nəkwəkwə, 'Narmamə yamə mine kimirpen-ta əriə mə tukhavən ye nəviginien kape narkurəkien kape Kwaji Sipsip, iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis.'" Kini marar mini-pə min tuk yo mimə, "Nəgkiarien minə e in nəgkiarien əfrakis kape Kughen."

¹⁰ Məkneikin, yakənimkur ye nihun mə jakəhuak kimin, mərig in rini-əhu mimə, "Apəh. Kitawə yorwok minə mine piam yamə mine kasərer skai tuk nini-ərhavəyen nəvsaoyen huvə kape Yesu. !Huak əmə kimi Kughen! Meinai narər-ərhavəyen kape Yesu in nuknei nəgkiarien kape profet minə."

Yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən

¹¹ Kini yimnəm rao ye neai rəhitə. Məkneikin yakəm hos khawən kirik. Yermamə yame ramkwətə-pən iran, nhagin mir e, "Yermamə Yame Kirkun Nhatətə-skaiyen Iran," mine "Nəfrakisien." Tukmə rīmə tukrəkir narmamə uə tukruh narmamə, in tukror əmə ye natu-atukien. ¹² Nimrin mir kwəmhen kin nap raməwhao. In rəvəvhao kin kəvəvhao khapsaah kape king. Kini kirai-pən nhag kirik iran yame yermamə kirik rirkək yame rirkun; In pisin əmə rirkun. ¹³ Ramarkaoh kin neipən kirik yame keires-pən ye nitə. [†] Nhagin min e, "Nəgkiarien kape Kughen." ^{††14} Kini mobael minə ye rao ye neai kamhakwasig kin. Iriə m-fam kasəkwətə-pən ye hos khawən minə, misarkaoh kin neipən e 'linen' yame rhawən mihuvə. ¹⁵ Kwən a, kafan kirik aikin nao yame ramtərhav ye nəkwən yame in tukrhapni narmamə ye kantri minə kin. [‡] "In mamrəh kwətəvhə yame kimnor kin aean, [ramhajoun mə nagheen rehuə]."

(Sam 2:9)

In tukrhajoun niemhaa kape Kughen e Nagheen Rehuə kimi narmamə ye kantri minə, rəmhen kin yame kaməviəsis kwənkwaī grep mə nehen tukraiye kor waen kin. ¹⁶ Kirai-pən nhagin ye neipən kafan mine nuvan kimə,

KING KAPE KING MINƏ mine YERMARU KAPE YERMARU MINƏ^{††}

¹⁷ Kini ai yakəm agelo kirik rərer-pən ye mirh, masək apomh mamni-pən tuk man yamə mine kamhaivə apa ye nimago-ago mimə, "Pəh khauə misofugin tuk nəviginien ehuə a kape Kughen ¹⁸ mə tüksən nusai king minə, mine namehuə kape mobael minə, mine nəmə əsanin minə, mine hos minə, mine narmamə kasəkwətə-pən irəriə, mine nusai narmamə minə fam: slef minə, mine narmamə pəh nien mə slef minə, mine namehuə minə, mine narmamə apnapig minə."

¹⁹ Məkneikin yakəm nar miragh aperə kapən kapə seven, mine king minə kape tanimtanə, mine kapəriə mobael minə kasofugin iriə min, mə tuksarowagin iriə yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən mine

kafan mobael minə. ²⁰ Mərig kimnharaptərəkkin nar miragh a, mine profet eikuə yame ramor nimtätien pisin pisin minə nipig raməmīr iriu nar miragh a. Ramor nimtätien minə a tuk neikuəyen ye narmamə yamə mine kamhavəh nətətao kape nar miragh masəhuak kimi nanmī nar yame kimnor kisigovin kin. Kirəh əriu, karamragh, karko-pən kin əriu apa ye nəkwai neram nap yame raməwhao məpən-əpən, mamapien. ²¹ Kini yermamə yame ramkwətə-pən ye hos khawən, rimnhapni fam mobael minə kapəriə kin nao yame rimatərhav ye nəkwən. Kini man minə m-fam kimnhavən, misən niprairə, tipriə rəsiis.

Yesu Kristo tukruə mamarmaru kape newk wan taosen

20 Kini ai, yakəm agelo kirik risi-faktə ye rao ye neai, mamrəh ki kape nəpəəg ehuə yame rewaiyu pik, [‡] mine jen ehuə kirik. ² Rarar mivən mirap-tərəkkin algita ehuə a in a snek kupən kamni kimə yarmhə uə Setan, mīrkwəji ətərəkkin kape newk wan taosen. ³ Marko-pən kin in ye nəpəəg ehuə yame rameiweiye pik, mətapig əsigin in mə tukripəh nikir-oror-ien narmamə ye kantri minə meriaji-pən newk wan taosen ruə mivən. Ai tukpiaməkeikei kirisin min kape nipig kwəkwə əmə.

⁴ Kini ai yakəm jea minə tiksın kape king, narmamə kasəkwətə-pən irəriə. Kughen rimiwəhsi-pən nei-huəyen kimi əriə mə tuksəkir əmhen narmamə. Kini yakəm min narmamə yamə mine kimnərəru nipətək nuairiə meinai kimisarər-ərhav tuk nini-ərhavəyen nəvsaoyen huvə kape Yesu mine nəgkiarien kape Kughen. Iriə kimnhapəh nisəhuakien kimi nar miragh a kapan kapə seven mine nanmī nar yame kimnor kisi-govin kin. Kini mhapəh nhawəhyen nətətao kafan ye nupanairiə mine kwermiriə. Kini taktəkun ai iriə kamhamragh min, masarmaru iriə Yesu Kristo kape newk wan taosen. ⁵ Narmamə minə a, iriə kimisəkupən mamhamragh min ye nimhəyen kapəriə. Iriə tuksarə ye nihuvəyen əfrakis, kini iriə nəmə atu-atuk minə kape Kughen. Tukhapəh nhavənen ye nəkwai nap ehuə; mərig tukhauə rəmhen kin pris minə kape Kughen mine Yesu Kristo, masarmaru iriə min kape newk wan taosen. Mərig narmamə minə tiksın tukhapəh nhamragh-minien ye nimhəyen kapəriə miseriaji newk wan taosen ror infamien.

Kughen tukror narpinien kimi Setan

⁷ Nipig newk wan taosen rinor infamien, tukrisin min Setan ye kalabus. ⁸ In tukrivən ye tanimtanə mameikuə ye kwənərəus kape Gog mine Magog, ^{†††} in e, narmamə ye kantri minə fam ye tanimtanə. Setan tukrofugin narmamə ye tanimtanə mə tukhauə misofugin misərer matuk tuk narowaginien. Narmamə kafan khapsaah pik misəmhən kin nipakir ye nikar-kar tahik. ⁹ Tuksaiyu rik rik mhapəh ye kantri minə fam ye tanimtanə. Misərer misarkurao ikin narmamə kape Kughen minə kasarə ikin. Ikin aikin a taon ehuə e

[†] 19:13 Aes 63:1-6 ^{††} 19:13 Jon 1:1, 14 [‡] 19:15 Aes 49:2; Hib 4:12; Rev 1:16; 2:12 ^{†††} 19:16 1 Tim 6:15; Rev 17:14

^{‡†} 20:1 Rev 1:18 ^{†††} 20:8 Esik 38:2,9,15

yame Kughen rorkeikei pik. † Mærig nap kirik risi-fakta ye neai meiwaiyu mækwæru æriä. ¹⁰ Mækneikin kiräh Setan yame ravæhsi-pæn-væhsi-pæn kimi æriä, karko-pæn kin ye nækwai nap ehua yame ramapien. Ikin a, kimnarko-pæn ta kin nar miragh a kapan kapæ seven mine profet eikuä a. Irisir tukrhærig næmhøyen rerin yeraan mine yenpig.

Nækirien infamien

¹¹ Kini ai yakəm min jea hawæn ehua a, mine Yermamæ yame ramkwætæ-pæn iran. Mækneikin, tokrei tanæ mine neai kimiwap tuk nimrin, miravæn mirarkæk.

¹² Kini ai yakəm narmamæ yamæ mine kwænhamhæ ta, næmehua minæ mine narmamæ apnapig minæ. Iriä kasærer kupæn ye jea kape King. Mækneikin kævi nækwækwæ minæ tiksın. Kini kævi min nækwækwæ kirik, in e Nækwækwæ kape Nimraghien. Tukəm nækirien kape narmamæ yamæ mine kwænhamhæ ta ye nækwækwæ a. Kamækir æmhen æriä kirikianæ kirikianæ tuk nar yame kimisor. ¹³ Tahik rameighan-pæn kin narmamæ yamæ mine kimisæmnim aikin, mine kwænmmaan kape nimhøyen rameighan-pæn kin narmamæ yame kwænım ta æriä aikin. Kækir narmamæ kirikianæ kirikianæ tuk nar yame kimisor. ¹⁴ Mækneikin karko-pæn kin nar mir e Nimhøyen mine Kwænmmaan kape Nimhøyen †† ye nap ehua. Nækwai nap ehua e, in nimhøyen yame ror kiraru kin. ¹⁵ Narmamæ yamæ mine kipæh næmien nhagriä ye Nækwækwæ kape Nimraghien, tukarko-pæn kin æriä ye nækwai nap ehua a.

Jerusalem vi

21 Kini ai yakəm neai vi mine tokrei tanæ vi meinai neai akwas mine tokrei tanæ akwas kwærarkæk. Kini tahik ruirkæk min. ² Kini yakəm taon imorhakæ kape Kughen, in e Jerusalem Vi, ramsi-pæn tuk Kughen ye rao ye neai, meiwaiyu-pæ. Kimnor-pæn maræ-maræ kafan ræmhen kin piroavin yame kamor-pæn kafan maræ-maræ kimin mæ tukarkuræk kapæriu. ³ Kini ai yakærig riki yermamæ kirik rokræn apomh misi-pæn tuk jea kape king mamni mimæ, “!Sæmru! Taktækun ai, Kughen rinor rukwanu kafan yerki narmamæ. In tukraræ iriä miriä. Kini iriä tukhauæ kafan narmamæ minæ. Kughen In atuatur tukraræ iriä min. In kapæriä Kughen. ⁴ In tukrirai ta nehe nimririä fam. Nimhøyen rirkæk aikin a; mine nasækien tuk nimhøyen. Nar kupæn minæ e, iriä kwænmarkæk ta, tukhapæh nhauæ-minien.”

⁵ Kini King yame ramkwætæ-pæn ye jea kafan rini mimæ, “Yakukreikin narimnar fam khauæ mhavi min.” Kini mimæ, “Rai-pæn fam narimnar minæ e ye nækwækwæ, meinai narmamæ kharkun nhaniyen næfrakisien ye nægkiarien minæ e, mishatætæ iræriä.” ⁶ Kini maræ, minipæ min tuk yo mimæ, “Taktækun ai, rinor infamien. Yo e nuknen mine næukræukrin. Yo nirikakunien, mine nærkinien. Yo, jakvæhsi-pæn nu kimi narmamæ yamæ mine kasækwækwæ. Tukhanım, mhapæh nhawøyen

nimrin. In e nimri nu yame rukwar mamarh-iærhav mivæhsi-ærhav Nimraghien Rerın. ⁷ Jakvæhsi-pæn nihevæyen minæ e kimi narmamæ yamæ mine kasapita ye narowaginien minæ e. Yo jakamækeikei mamor ræmhen kin kapæriä Kughen, iriä kafak kwajikovæ minæ. ⁸ Mærig narmamæ yamæ mine kamhagin kin nhaniyen nhagik, mine yamæ mine kasæmkimik, mine yamæ mine khapæh nhaniyen næfrakisien irak, mine yamæ mine kashopni æjir, mine yamæ mine kasor apnapig nar, mine yamæ mine kasor kleva, mine yamæ mine kasæhuak kimi kughen eikuä minæ, mine næmeikuä minæ, imæriä atuatur e ye nækwai nap ehua. Ikin rapien ikin. In e nimhøyen yame ror kiraru kin.”

⁹ Kini ai, agelo kupæn kirik ramægkiar kimi yo. In kirik ye agelo minæ e seven yamæ mine kamharæh besin minæ seven yamæ mine khakwar kin narpinien infamien seven yame Kughen tukror kimi narmamæ. In rimauæ mini-pæ tuk yo mimæ, “Yuæ-ru, pæh yakhajoun ik kin piraovin kape Kwaji Sipsip, yame tukarkuræk iriu min.” ¹⁰ Mækneikin næsaninien kape Nanmin kape Kughen ruæ irak, yakəm agelo rikir-ta ye yakravæn ye tukwas ehua kirik, tokren apa yerpirig ægkæp. Kini in rhajoun yo kin Taon Rhakæ kape Kughen e, Jerusalem vi, yame ramsi-pæn tuk Kughen ye rao ye neai. ¹¹ Taon a ramæsiä kin nikhakien kape Kughen. Ramæsiä ræmhen kin kapier huvæ kirik e yame ræmtir huvæ ræmhen kin glas, kamni kimæ ‘jaspa.’ ¹² Kæupæ kafan ræpomh yerpirig markurao ye taon. Kwæruæ kafan twelef. Agelo twelef kasærer tuk kwæruæ minæ. Kirai-pæn nhag kwænæraus minæ kape kwajikovæ twelef kape Isrel ye kwæruæ minæ a. ¹³ Kirai-pæn nhag kisisær ye nikarin fiak ikin, kisisær ye nikarin piræ ikin, kisisær ye nikarin prah ikin, kisisær ye nikarin pihui ikin. ¹⁴ Kæupæ kape taon e ramærer haktæ ye kapier twelef. Kini kirai-pæn nhag aposol twelef kape Kwaji Sipsip ye kapier minæ a.

¹⁵ Kini agelo yame ramægkiar kimi yo mavæh nar kirik kimnor kin gol tuk nivæhyen mak ye nehuøyen kape taon a, mine kwæruæ minæ, mine kæupæ kafan. ¹⁶ Taon a, kona iran kuas. Nehuøyen kape nikarin minæ fam kisæm næmhen. Taon a ræpomh, agelo a rivæh neihuøyen kape nikarin minæ fam mine napomhien kafan mæm mæ iriä m-fam ræmhen kin tu taosen tu handred twenti kilometa. ¹⁷ Kæupæ kape taon a rikimkim ræmhen kin sikisti faef meta. ¹⁸ Agelo a ravæh napomhien kape taon ræmhen kin narmamæ kamhavæh mak ye napomhien kape narimnar.

¹⁸ Kæupæ kimivhirækin æmæ kin kapier huvæ e jaspæ. Kini kimivhirækin taon a kin gol in æmæ in æmæ. Gol e rhuvæ, mamæsiä ræmhen kin glas. ¹⁹ Kimnor huvæ nuknei kæupæ a kin kapier huvæ pisin pisin, iriä twelef. Kæruhupæn jaspæ ye kapier yame rækupæn. Kæruhupæn safæa ye kapier yame ror kiraru kin. Kæruhupæn agat ye kapier yame ror kisisær kin. Kæruhupæn emeral ye

† Taon a, in Jerusalem. †† Emru yermamæ mir e Nimhøyen mine Kwænmmaan kape Nimhøyen ye Rev 6:8 mine 1:18.

‡ 21:6 Aes 55:1-2; Jon 4:10; 6:35; 7:37-39 †† Gris ramni mæ neihuøyen kafan 12,000 stadia. Tukmæ ror namba e 12,000 nipran ramni mæ ræpomh ræpomh ræpomh. †† Gris ramni mæ rikimkim ræmhen kin 144 kubit. Tukmæ ror namba 144 nipran ramni mæ kæupæ a riskai riskai riskai.

kapi-er yame ror kuas kin. ²⁰ Kərəhu-pən onikis ye kapi-er yame ror kirkirip kin. Kərəhu-pən kanilian ye kapi-er yame ror sikis kin. Kərəhu-pən yalakwoj ye kapi-er yame ror seven kin. Kərəhu-pən malakaet ye kapi-er yame ror eit kin. Kərəhu-pən topas ye kapi-er yame ror naen kin. Kərəhu-pən kalsedoni ye kapi-er yame ror ten kin. Kərəhu-pən takwoes ye kapi-er yame ror leven kin. Kərəhu-pən ametis ye kapi-er yame ror twelef kin.

²¹ Kwərua twelef a, kimnor kin perel ehua twelef. Iriə fam a, kimnor kin perel ehua kirikianə əmə. Kini swatuk ehua ye nəkwai taon a kimnor fam əmə kin gol, rəmtir huvə rəmhen kin glas.

²² Ikin a, yakpəh nəmien niməhuak kirik, meinai Kughen əmə, yame Nagheen Rehuə Pik Əgkap, mine Kwaji Sipsip, iriu pisin əmə a niməhuak. ²³ Kini taon a rapəh nətəgtəyən ye mirh mine makuə, meinai nikhakien kape Kughen raməsiə fam aikin, kini Kwaji Sipsip in laet kafan. ²⁴ Kini narmamə ye kantri minə fam taksəriwək ye nikhakien kafan. Kini namehuə minə kape tanimtanə tukhapik nautə huvə kapəriə mhavən misətu-pən aikin a. ²⁵ Kipəh nətapigien kin kwərua minə nipig kirik, meinai nipigien rirkək aikin a. ²⁶ Narmamə ye kantri pisin pisin minə ye tanimtanə tukhapik nautə huvə minə kapəriə mhauə misərəhu-pən aikin a. ²⁷ Mərig narimnar yamə mine kasəmkimik ye nimri Kughen, mine narmamə yamə mine kasor nar yame ror naurisien, mine nəmə eikuə minə, iriə e to khapəh nisauru-pənien ye taon a. Narmamə əmə yamə mine kimirai-pən ta nhagriə ye Nəkwəkwə kape Nimraghien yame Kwaji Sipsip ramrəh, iriə əmə e kharkun nisauru-pənien aikin.

Nu miragh

²² Agelo rimnhajoun ta taon vi kimi yo, kini mamhajoun min nu miragh kin yo yame ramaiyu. Rəmtir rəmtir rəmhen kin glas. Mamsi-pən tuk jea kape Kughen mine Kwaji Sipsip. ² Mamaiyu mamvən ye kwerkwən ye swatuk ehua ye taon a. Kini nai yame ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə ramərer ye nikar nu mir. Ye newk kirikianə, rakuə m-twelef - ye makuə minə fam. Kini narmamə ye kantri minə fam kasor nimirin tuk nor-huvəyən nəmhəyən. ³ Kini Kughen to ripəh min norien narpinien. ^{††} Kughen mine Kwaji Sipsip kaokwətə ye jea kape King mawar-maru aikin a. Kini kafan yorwok minə kasəhuak kimin. ⁴ Taksəm nimrin. [‡] Kini kirai-pən nhagin ye nupanairiə. ⁵ Nipigien tukrirkək. To khapəh nisətgəyən ye mirh mine laet, meinai Kughen raməsiə-pen əriə. Taksar-maru kape rerin, infamien rirkək.

⁶ Kini agelo rini-pə tuk yo mimə, "Nəgkiarien e, kirkun nətəgtəyən iran, kimə in nəfrakisien. Kughen e yame rimini-ta kupən kimi kafan profet minə narimnar yamə mine tukripiuə, rher-pə kin kafan agelo mə tukrhajoun kafan yorwok minə kin narimnar yamə mine pəh nien mə tuktu, tukasəkeikei mhauə."

† 21:23 Aes 60:19 †† Ye Jen 3:14-19, Kughen rini hah narmamə, miwəhsi-pən narpinien kimi əriə; mərig ikin e ramrəh-si ta narpinien a. ‡ 22:4 Mat 5:8; 2 Kor 4:6

Yesu tukripiuə

⁷ Kini ai Yesu rini mimə, "I Sarha! Pəh nien mə tuktu yakrerig-pre min. Narmamə yamə mine kamharap-tərəkin nəgkiarien yame Kughen rimini-ərhav kupən ye nəkwəkwə e, iriə tuksarə ye nihuvəyən əfrakis."

⁸ Yo Jon, yimnəm narimnar minə e kin nimrik kini mərig. Kini nipig yimnərig məm, yakənimkur ye ni hu agelo yame rimikir yo mivən mhajoun narimnar minə e kin yo mə jakəhuak kimin. ⁹ Mərig rarar mini-pə tuk yo mimə, "Apəh. Kitawə yorwok minə mine piam minə mine profet kupən minə, mine narmamə m-fam yamə mine kamharap-tərəkin nəgkiarien ye nəkwəkwə e. Əhuak əmə kimi Kughen." ^{††10} Kini mini-pə tuk yo mimə, "Takpəh nivitərəkin-timtim-ien nəkwəkwə e, meinai nəgkiarien yame ramni-ərhav, pəh nien mə tuktu, ritərhav-pə. ¹¹ Narmamə yamə mine kasor nahasien, pəh iriə tukasor əmə nahasien mamharpin. Narmamə yamə mine kapəriə nətərigien rəmkimik, pəh nətərigien kapəriə tukraməmkimik əmə mamripin. Mərig narmamə yamə mine kasor nar atuutuk, pəh iriə tukasor əmə nar atuutuk mamharpin. Narmamə yamə minə khahuvə pik, pəh tukamhahuvə əmə mamharpin."

¹² Kini Yesu rarar mini mimə, "I Sarha! Pəh nien mə tuktu, yakrerig-pre min. Yakvəh nərokien mivəhsi-pən marpin norien minə kin yamə mine narmamə kimisor. ¹³ Yo e leta 'a' mine 'zed.' Yo nirikakunien mine nərkhkien. Yo nuknen mine nəukrəukrin. ¹⁴ Narmamə yamə mine kasaikwas ye neipən kapəriə mə tukrhawən, iriə tuksarə ye nihuvəyən əfrakis, meinai jakeighaan kin əriə mə taksən kwənkwaï nai yame ravəhsi-pən nimraghien kimi narmamə, mhavən, misauru-pən ye kwərua minə kape taon e. ¹⁵ Mərig narmamə minə tiksın tukhapəh nisauru-pənien ye taon a. In e narmamə yamə mine kisəmkimik mine yamə mine kasor kleva masəmtah, mine yamə mine kasor apnapig nar, mine yamə mine kasəhuak kimi kughen eikuə minə, mine yamə mine kashopni əjir, mine yamə mine kasorkeikei mə tukseikuə. ¹⁶ Yo e Yesu, yimnher-pre kin kafak agelo mə tukrini-ərhav narimnar minə e kimi niməhuak minə. Yo e, nuknei King Deved, mine kwənərəus min kafan. Yo e yakəmhen kin kəmhau e fetukai yame raməsiə huvə."

¹⁷ Nanmin kape Kughen, iriu piraovin kape Kwaji Sipsip kirəni mirəmə, "I Hauə!" Kini pəh narmamə yamə mine kasərig nəgkiarien e khamə, "I Hauə!" Tukmə yermamə rəkwəkwə, pəh ruə. Tukmə yermamə rorkeikei, pəh ruə minim Nu Miragh mipəh nivəhyen nimrin. ^{‡‡}

¹⁸ Yo Jon, yakamor kwirig kimi narmamə minə fam yamə mine kasərig nəgkiarien yame raməmir ye nəkwəkwə e mimə tukmə yermamə kirik raməsik əpnis nəgkiarien ye nəgkiarien yame nəkwəkwə e ramni-ərhav, Kughen tukrəsik əpnis nahasien yamə mine nəkwəkwə e raməvsao kin ye narəyən kafan. ¹⁹ Kini tukmə yermamə kirik rivəhsi-ta nəgkiarien tiksın ye nəgkiarien yame nəkwəkwə e ramni-ərhav, Kughen

†† 3mru Rev. 19:10. ‡‡ 22:17 Aes 55:1; Jon 7:37

tukrivəhsi-ta nihuvəyen mir yamə mir nəkwəkwə e raməvsao kin ye narəyen kafan. Iriu e: kwənkwaï nai yame ravəhsi-pən nımraghien kimi narmamə, mine kwənmhaan kafan ye taon rhakə kape Kughen.

²⁰ Kwən e yame ruini-ərhav narimnar minə e mimə, “Nəfrəh. Pəh nien mə tuk tu yakrerig-pre min.”

!Amen! !Yuə-ra Yesu Yermaru!

²¹ Pəh Kughen tukrautə-pə kin nihuvəyen kape Yesu Yermaru kimi narmamə kafan minə.
Amen.